ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

ΑΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΡΓΑ

19

Υ Π Ο Μ Ν Η Μ Α
ΣΤΗ Β′ ΠΡΟΣ ΚΟΡΙΝΘΙΟΥΣ
ΕΠΙΣΤΟΛΗ

(Ο Μ Ι Λ Ι Ε Σ Α′-ΚΔ′)

Α) Ο Μ Ι Λ Ι Ε Σ Α′-Ι′
ΚΕΙΜΕΝΟ-ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ-ΣΧΟΛΙΑ
Ἀπὸ τὸν
ΕΛΕΥΘΕΡΙΟ ΜΕΡΕΤΑΚΗ
Θεολόγο

Β) Ο Μ Ι Λ Ι Ε Σ ΙΑ′-ΚΔ′
ΚΕΙΜΕΝΟ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ - ΣΧΟΛΙΑ
Ἀ π ὸ τὸν
ΝΙΚΟΛΑΟ ΤΣΙΚΗ
Φιλόλογο

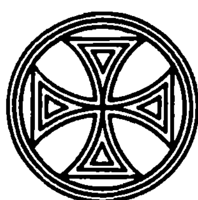
81 ΕΛΛΗΝΕΣ ΠΑΤΕΡΕΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ 81

Ἐπόπτης Ἐκδόσεως

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, Καθηγητὴς Πανεπιστημίου

Ἐπιμελητὴς Ἐκδόσεως

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ 08Γ. ΜΕΡΕΤΑΚΗΣ, Πτυχιοῦχος Θεολογίας

ΕΠΕ

ΠΑΤΕΡΙΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ»
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1986

Ἐκδίδονται

Ἀπὸ τὶς ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ»
ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΜΕΡΕΤΑΚΗ
Ἀρμενοπούλου 30 – Θεσσαλονίκη – Τηλ. 200 621

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.

Καὶ πολὺ ἐποικοδομητικὸ καὶ πολὺ εὐχάριστο εἶναι νὰ ἀσχολεῖται κανεὶς καὶ νὰ μελετᾶ τὰ ἔργα ἑνὸς ἀπὸ τοὺς τρεῖς μεγίστους φωστῆρες τῆς τρισηλίου θεότητος, τοῦ μεγαλύτερου ρήτορα ὅλης τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς γενικὰ καὶ εἰδικότερα τῆς χριστιανικῆς Γραμματείας, ἡ ὁποία ἔχει νὰ παρουσιάσει μακρὸν κατάλογο μεγάλων ρητόρων.

Στὸν παρόντα τόμο περιλαμβάνονται στὸ πρωτότυπο καὶ σὲ μετάφραση στὴ δημοτικὴ ἢ νεοελληνικὴ γλώσσα εἰκοσιτέσσερις ἀπὸ τὶς 30 ὁμιλίες τοῦ Χρυσοστόμου, ποὺ ἀποτελοῦν μιὰν ἑνιαία σειρά, ἀφοῦ ὅλες ἀναφέρονται, ἑρμηνεύουν καὶ ἀναπτύσσουν ὁλόκληρη τὴ Β΄ Πρὸς Κορινθίους ἐπιστολὴ τοῦ Ἀποστόλου τῶν ἐθνῶν Παύλου.

Ὁ Παῦλος, μετὰ τὴν εἰδωλολατρική, ἀλλὰ δημοκρατικὴ πάντοτε καὶ ἀνεξίθρησκη Ἀθήνα, ἐπισκέφθηκε τὸ 51 μ.Χ. τὴν κοσμικότατη καὶ τότε Κόρινθο. Ὑπῆρχε ἐκεῖ ἀρκετὸς πλοῦτος καὶ πολλὴ κραιπάλη καὶ διαφθορὰ καὶ ἡ κοινωνία τῆς Κορίνθου δὲν ἦταν καθόλου ἕτοιμη νὰ δεχθεῖ τὸ σπόρο τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας. Γι' αὐτὸ ὁ Παῦλος ἦταν ἕτοιμος ν' ἀναχωρήσει καὶ νὰ ἐπιστρέψει στὴ Μακεδονία. Ὁ Θεὸς ὅμως εἶπε «δι' ὁράματος ἐν νυκτὶ τῷ Παύλῳ· Μὴ φοβοῦ, ἀλλὰ λάλει καὶ μὴ σιωπήσῃς...»[1]. Παρέμεινε λοιπὸν καὶ ἄρχισε τὸ κατηχητικό του ἔργο μὲ τὴ βοήθεια τοῦ ὁμότεχνού του («ἦσαν γὰρ σκηνοποιοὶ τῇ τέχνῃ», λένε οἱ Πράξεις) Ἰουδαίου Ἀκύλα καὶ τῆς συζύγου του Πρίσκιλλας, ποὺ γρήγορα ἀσπάσθηκαν τὴ νέα διδασκαλία.

1. Πράξ. 18,9–10.

Στὴν Κόρινθο παρέμεινε ὁ Παῦλος ἐνάμισυ χρόνο καὶ κατόρθωσε, παρὰ τὶς πολλὲς δυσκολίες, νὰ ἱδρύσει τὴν Ἐκκλησία τῆς Κορίνθου, γιὰ τὴν ὁποία μποροῦσε νὰ γράψει μετὰ τρία περίπου χρόνια, τὸ 54 ἢ τὸ 55 μ.Χ.· «ἐγὼ ἐφύτευσα, Ἀπολλὼς ἐπότισεν, ἀλλ' ὁ Θεὸς ηὔξανεν»[2].

Ἀπὸ τὴν Κόρινθο ἀνεχώρησε ὁ Παῦλος τὸ 52 μ.Χ., ἔχοντας μαζί του τὸν Ἀκύλα καὶ τὴν Πρίσκιλλα, καὶ ἐγκαταστάθηκαν στὴν Ἔφεσο. Ἔφθασε τότε στὴν Ἔφεσο «Ἰουδαῖός τις Ἀπολλὼς ὀνόματι, Ἀλεξανδρεὺς τῷ γένει, ἀνὴρ λόγιος»[3] καὶ ἀφοῦ ἔγινε μαθητὴς τοῦ Ἀκύλα καὶ τῆς Πρίσκιλλας, ζήτησε καὶ πῆγε στὴν Κόρινθο καὶ πρόσφερε σημαντικὸ κατηχητικὸ ἔργο.

Δὲν ἄργησε ὅμως νὰ διαιρεθεῖ ἡ Ἐκκλησία τῆς Κορίνθου, γιατὶ ἄλλοι θεωροῦσαν ἀρχηγό τους τὸν Παῦλο, ἄλλοι τὸν Ἀπολλὼ καὶ ἄλλοι τὸν Κηφά. Τότε ἔγραψε ὁ Παῦλος τὴν Α' ἐπιστολὴ πρὸς τὴν Ἐκκλησία τῆς Κορίνθου. Τὴ μετέφερε ἀπὸ τὴν Ἔφεσο ὁ Τίτος, ὁ ὁποῖος ὀργάνωσε στὴν Κόρινθο «τὴν λογίαν» (ἀπὸ τὸ ρῆμα λέγω = συλλέγω), δηλαδὴ ἔρανο γιὰ τὴν ἐνίσχυση τῶν φτωχῶν Χριστιανῶν τῶν Ἱεροσολύμων, καὶ ἐπέστρεψε στὴν Ἔφεσο ὄχι, φαίνεται, καὶ πολὺ εὐχαριστημένος. Μετὰ ἀπὸ λίγον καιρὸ καὶ ὁ Τιμόθεος, γιὰ τὸν ὁποῖο εἶπε ὁ Παῦλος, «ὡς πατρὶ τέκνον οὖν ἐμοὶ ἐδούλευσεν εἰς τὸ εὐαγγέλιον»[4], ἔφερε ἀπὸ τὴν Κόρινθο στὴν Ἔφεσο λυπηρὲς εἰδήσεις. Ὑπῆρχαν, εἶπε, ἄνθρωποι στὴν Κόρινθο, ποὺ ἀμφισβητοῦσαν τὸ κύρος τοῦ Παύλου. Τὸν κατηγοροῦσαν ὡς δειλὸ ὅταν κηρύσσει ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων, καὶ θρασὺ ὅταν ἐπικοινωνεῖ μὲ ἐπιστολές. Μετὰ ἀπὸ λίγο καιρὸ συναντῶνται στὴ Μακεδονία ὁ Παῦλος μὲ τὸν Τίτο, ποὺ ἐπέστρεφε ἀπὸ τὴν Κόρινθο. Ὁ Τίτος φέρνει καλὲς καὶ ἐλπιδοφόρες εἰδήσεις.

Ὅλες αὐτὲς οἱ πληροφορίες, οἱ πρῶτες τοῦ Τίτου, οἱ δεύτερες τοῦ Τιμόθεου καὶ οἱ τρίτες πάλι τοῦ Τίτου ὁδηγοῦν τὸν Παῦλο νὰ γράψει τὴ Β' πρὸς Κορινθίους ἐπιστολὴ κατὰ τὸ φθι-

---

2. Α' Κορ. 3,6. 3. Πράξ. 18,24. 4. Πράξ. 16,1-3.

νόπωρο τοῦ 55μ.Χ. Τὴ μετέφερε ὁ Τίτος, πηγαίνοντας ἔτσι γιὰ τρίτη φορὰ στὴν Κόρινθο.

Αὐτὴν τὴν ἐπιστολὴ ἑρμηνεύει καὶ ἀναπτύσει ὁ Χρυσόστομος μὲ τὶς τριάντα στὸ σύνολο ὁμιλίες, ἀπὸ τὶς ὁποῖες οἱ δέκα ἐννέα (ΙΑ – Λ) δημοσιεύονται στὸν παρόντα τόμο. Δὲν ἦταν δυνατὸ παρὰ νὰ δώσει καὶ ἐδῶ ἁπλὰ δείγματα τῆς μεγαλοσύνης του, νὰ μᾶς δώσει τὴν εὐκαιρία νὰ ἀπολαύσουμε τὸν ἄφθαστο ρήτορα, τὸ δεινὸ ἑρμηνευτή, τὸ μεγάλο Θεολόγο, τὸν ἀξιόλογο ἐκλαϊκευτὴ τῶν Γραφῶν, τὴν ἔντιμη καὶ ἠθικὴ προσωπικότητα ποὺ δὲν ἀρκεῖται μόνο στὸ νὰ γνωρίζει τὴν ἁγία Γραφὴ σὲ ὅλο τὸ βάθος καὶ τὸ πλάτος της, ἀλλ' ἐπιδιώκει καὶ κατορθώνει νὰ μεταβάλλει σὲ τρόπο ζωῆς τὶς ἱερὲς ἐντολὲς καὶ τὰ ἅγια διδάγματα. Οἱ θέσεις καὶ οἱ ἀπόψεις καὶ οἱ ἑρμηνεῖες του εἶναι πάντοτε σωστές. Τὰ ἐπιχειρήματά του εἶναι πάντοτε πειστικά. Ἀντλεῖ παραδείγματα ἀπὸ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη, ἀπὸ τὸν ἐπίγειο βίο τοῦ Χριστοῦ, ἀπὸ τὴν καθημερινὴ ζωὴ καὶ συμπεριφορὰ τῶν πιστῶν καὶ τῶν ἀπίστων, τῶν πλουσίων καὶ τῶν φτωχῶν. Χρησιμοποιεῖ μὲ ἄνεση ἀπὸ μνήμης τὰ κάθε φορὰ σχετικὰ μὲ τὸ θέμα χωρία τῆς ἁγίας Γραφῆς. Ἂν καὶ γνωρίζει πολὺ καλὰ τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ γραμματεία, ἀφοῦ ἦταν ὁ ἄριστος ἀπὸ τοὺς μαθητὲς τοῦ φανατικοῦ λάτρη τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητας, Λιβάνιου (314–393), θέλει νὰ τὴν ἀγνοεῖ καὶ δὲν τὴν ἀναφέρει οὔτε ἀντλεῖ κανένα παράδειγμα οὔτε παραθέτει κανένα χωρίο ἀπὸ αὐτή. Πιστεύει βαθιὰ ὅτι βρῆκε τὴν ἀκένωτη καὶ τὴν ἀστείρευτη πηγὴ τῆς ζωῆς καὶ δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ καμίαν ἄλλη πηγὴ γιὰ νὰ ἀρδεύσει τὸν ἀνθρώπινο ἀγρὸ καὶ νὰ τὸν καλλιεργήσει.

Δὲ συμβαίνει τὸ ἴδιο καὶ μὲ τὴ γλώσσα. Ὁ λόγος του εἶναι ἀρχαιοελληνικός. Εἶναι ἄριστος χειριστής του. Ἔχει ἀποδεχθεῖ καὶ χρησιμοποιεῖ μὲ εὐχέρεια, φυσικὰ καὶ πηγαῖα, ὅλους τοὺς ρητορικοὺς τρόπους καὶ ὅλα τὰ ρητορικὰ μέσα, δηλαδὴ τὴν καλλιέπεια, τὰ ποικίλα ρητορικὰ σχήματα λόγου (ἀσύνδετα, πάρισα, ἐπαναφορές, πολυσύνδετα κλπ.), τὴ μεθοδολογία

τῆς ἐπιχειρηματολογίας, χωρὶς νὰ παύει νὰ εἶναι πάντοτε σαφής, εὐκολοπαρακολούθητος, εὐκολονόητος, καὶ χωρὶς ποτὲ νὰ δίνει οὔτε ὑποψία ὅτι κάποια ρητορικὴ ἀλαζονεία ὑπάρχει μέσα του. Αὐτὸ τὸ τελευταῖο εἶναι τὸ μεγάλο του κατόρθωμα. Γιὰ ὅλα αὐτὰ ἡ ἐπωνυμία Χρυσόστομος δὲν ἔχει οὔτε ἴχνος ὑπερβολῆς. Τὸ γνωρίζουν πολὺ καλὰ ὅσοι μποροῦν νὰ διαβάσουν τοὺς λόγους του ἀπὸ τὸ πρωτότυπο. Δυστυχῶς ἡ μετάφραση –καμιὰ μετάφραση– δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ μεταδώσει ὅλες τὶς ἀρετὲς τοῦ πρωτότυπου λόγου. Ὅσο λίγες ὅμως κι ἂν μεταδώσει, δὲν εἶναι δυνατὸ παρὰ νὰ βεβαιώσει τὸν κάθε ἀναγνώστη, τὸν ἀπροκάλυπτο καὶ καλοπροαίρετο ἀναγνώστη καὶ μελετητή, ὅτι ἔχει στὰ χέρια του ἕναν μεγάλο τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, μιὰν ἀπὸ τὶς πιὸ δυνατὲς προσωπικότητες ποὺ ἔχει νὰ παρουσιάσει ἡ πνευματικὴ ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητας.

ΚΕΙΜΕΝΟ-ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ
ΣΤΗ Β' ΠΡΟΣ ΚΟΡΙΝΘΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ
(ΟΜΙΛΙΕΣ Α'-ΚΔ')

Ο Μ Ι Λ Ι Α Α'

(Β' Κορ. 1,1–5)

«Παῦλος ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ διὰ θελήματος Θεοῦ, καὶ Τιμόθεος ὁ ἀδελφός, τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ τῇ οὔσῃ ἐν Κορίνθῳ, σὺν τοῖς ἁγίοις πᾶσι τοῖς οὖσιν ἐν ὅλῃ τῇ Ἀχαΐᾳ· χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ Πατὴρ τῶν οἰκτιρμῶν, καὶ Θεὸς πάσης παρακλήσεως, ὁ παρακαλῶν ἡμᾶς ἐν πάσῃ τῇ θλίψει ἡμῶν, εἰς τὸ δύνασθαι ἡμᾶς παρακαλεῖν τοὺς ἐν πάσῃ θλίψει, διὰ τῆς παρακλήσεως, ἧς παρακαλούμεθα αὐτοὶ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ».

1. Ἄξιον ζητῆσαι πρότερον, τίνος ἕνεκεν δευτέραν προστίθησιν ἐπιστολὴν τῇ προτέρᾳ, καὶ τί δήποτε οὕτως ἄρχεται ἀπὸ τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς παρακλήσεως. Τίνος οὖν ἕνεκεν δευτέραν προστίθησιν; Εἰπὼν ἐν τῇ προτέρᾳ ἐπιστολῇ, ὅτι «ἐλεύσομαι πρὸς ὑμᾶς καὶ γνώσομαι, οὐ τὸν λόγον τῶν πεφυσιωμένων, ἀλλὰ τὴν δύναμιν», καὶ πρὸς τῷ τέλει πάλιν προσηνέστερον αὐτὸ τοῦτο ὑποσχόμενος, «ἐλεύσομαι» γάρ, φησί, «πρὸς ὑμᾶς, ὅταν Μακεδονίαν διέλθω· Μακεδονίαν γὰρ διέρχομαι· πρὸς ὑμᾶς δὲ τυχὸν παραμενῶ, ἢ καὶ παραχειμάσω», πολλοῦ μεταξὺ γενομένου χρόνου οὐ παρεγένετο, ἀλλὰ καὶ τῆς προθεσμίας παρελθούσης, ἔμελλεν ἔτι καὶ ἐβράδυνε, τοῦ Πνεύματος αὐτὸν κατέχοντος ἐν ἑτέροις πολλῷ

1. Α' Κορ. 4,19 2. Α' Κορ. 16,5.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Α'

(Β' Κορ. 1,1-5)

«Ὁ Παῦλος, ἀπόστολος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, καὶ ὁ Τιμόθεος ὁ ἀδελφός, πρὸς τὴν Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ ποὺ εἶναι στὴν Κόρινθο, καὶ πρὸς ὅλους τοὺς ἁγίους, ποὺ κατοικοῦν σ' ὁλόκληρη τὴν Ἀχαΐα· χάρη καὶ εἰρήνη ἂς δίνεται σὲ σᾶς ἀπὸ τὸ Θεὸ τὸν Πατέρα καὶ τὸ Κύριο Ἰησοῦ Χριστό. Ἂς εἶναι εὐλογητὸς ὁ Θεὸς καὶ Πατέρας τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ Πατέρας καὶ Θεὸς τῆς εὐσπλαγχνίας καὶ κάθε παρηγοριᾶς, ὁ ὁποῖος μᾶς παρηγορεῖ σὲ κάθε θλίψη, ὥστε νὰ μποροῦμε καὶ ἐμεῖς νὰ παρηγοροῦμε ἐκείνους ποὺ βρίσκονται σὲ κάθε θλίψη, μὲ τὴν παρηγοριὰ μὲ τὴν ὁποία ἐμεῖς οἱ ἴδιοι παρηγορούμαστε ἀπὸ τὸ Θεό».

1. Ἀξίζει νὰ ἐξετάσουμε προηγουμένως, γιὰ ποιό λόγο στὴν πρώτη ἐπιστολὴ προσθέτει καὶ τὴ δεύτερη ἐπιστολή, καὶ γιατὶ τέλος πάντων ἀρχίζει ἔτσι ἀπὸ τὴν εὐσπλαγχνία τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν παρηγοριά. Γιὰ ποιό λόγο λοιπὸν προσθέτει δεύτερη ἐπιστολή; Ἀφοῦ εἶπε στὴν πρώτη ἐπιστολή, «θὰ ἔρθω γρήγορα πρὸς ἐσᾶς γιὰ νὰ γνωρίσω ὄχι τὶς καυχησιολογίες τῶν φαντασμένων, ἀλλὰ τὴν πνευματικὴ δύναμη»[1], καὶ πρὸς τὸ τέλος πάλι, ἀφοῦ ὑποσχέθηκε αὐτὸ μὲ μεγαλύτερη προσήνεια, γιατὶ λέγει, «θὰ ἔρθω σὲ σᾶς, ἀφοῦ περάσω ἀπὸ τὴ Μακεδονία, γιατὶ σκοπεύω νὰ μεταβῶ στὴ Μακεδονία, καὶ θὰ μείνω μαζί σας καὶ ἴσως καὶ παραχειμάσω»[2], ἐπειδὴ στὸ μεταξὺ πέρασε πολὺς χρόνος καὶ δὲν πῆγε, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ πέρασε ἡ προθεσμία καὶ χρονοτριβοῦσε καὶ βράδυνε νὰ

τούτων ἀναγκαιοτέροις. Διὰ τοῦτο ἐπιστολῆς ἐδεήθη δευτέρας, οὐκ ἂν δεηθείς, εἰ παρὰ μικρὸν ὑστέρησεν. Οὐ διὰ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ βελτίους ἦσαν ἀπὸ τῆς προτέρας γεγενημένοι. Καὶ γὰρ τὸν πεπορνευκότα, ὃν πρότερον συνεκρότουν, καὶ ἐφ' ᾧ μέγα ἐφρόνουν, τοῦτον ἐξέκοψαν καὶ ἀφώρισαν παντελῶς. Καὶ τοῦτο ἐδήλωσεν εἰπών, «εἰ δέ τις λελύπηκεν, οὐκ ἐμὲ λελύπηκεν, ἀλλὰ ἀπὸ μέρους, ἵνα μὴ ἐπιβαρῶ, πάντας ὑμᾶς». Ἱκανὸν τῷ τοιούτῳ ἡ ἐπιτιμία αὕτη ἡ ὑπὸ τῶν πλειόνων. Καὶ προϊὼν πάλιν τὸ αὐτὸ αἰνίττεται λέγων, «ἰδοὺ γὰρ τὸ κατὰ Θεὸν λυπηθῆναι ὑμᾶς, πόσην κατειργάσατο ἐν ὑμῖν σπουδήν· ἀλλὰ ἀπολογίαν, ἀλλὰ ἀγανάκτησιν, ἀλλὰ φόβον, ἀλλὰ ἐπιπόθησιν, ἀλλὰ ζῆλον, ἀλλὰ ἐκδίκησιν. Ἐν παντὶ συνεστήσατε ἑαυτοὺς ἁγνοὺς εἶναι ἐν τῷ πράγματι». Καὶ τὴν εὐλογίαν δέ, ἣν ἐκέλευσε, μετὰ πολλῆς συνήγαγον τῆς σπουδῆς· διὸ καὶ ἔλεγεν· «οἶδα γὰρ τὴν προθυμίαν ὑμῶν, ἣν ὑπὲρ ὑμῶν καυχῶμαι Μακεδόσιν, ὅτι Ἀχαΐα παρεσκεύασται ἀποπέρυσι». Καὶ τὸν Τίτον, ὃν ἔπεμψε, μετὰ πάσης ἐδέξαντο τῆς εὐνοίας. Καὶ τοῦτο αὐτὸ δεικνὺς πάλιν ἔλεγεν, ὅτι «τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ περισσοτέρως ἐστὶν εἰς ὑμᾶς, ἀναμιμνησκομένου τὴν πάντων ὑμῶν ὑπακοήν, ὥστε μετὰ φόβου καὶ τρόμου ἐδέξασθε αὐτόν».

Διὰ ταῦτα πάντα γράφει τὴν δευτέραν ἐπιστολήν. Καὶ γὰρ ἐχρῆν, ὥσπερ ἡνίκα ἡμάρτανον ἐνεκάλει, οὕτω διορθωθέντας ἀποδέξασθαι καὶ ἐπαινέσαι. Διόπερ οὐδὲ καταφορικωτέρα ἐστὶ πᾶσα ἡ ἐπιστολή, ἀλλ' ὀλίγα τοῦ τέλους αὐτῆς μέρη. Καὶ γὰρ ἦσαν καὶ παρ' αὐτοῖς ἐξ Ἰουδαίων μέγα φρονοῦντες, καὶ Παῦλον διαβάλλοντες ὡς ἀλαζόνα καὶ οὐδενὸς ἄξιον λόγου· διὸ καὶ ἔλεγον· «αἱ μὲν ἐπιστολαὶ βαρεῖαι, ἡ δὲ παρουσία τοῦ σώματος ἀσθενής, καὶ ὁ λό-

3. Β' Κορ. 2,5.
4. Β' Κορ. 7,11.
5. Β' Κορ. 9,2.
6. Β' Κορ. 7,15.

μεταβεῖ ἐκεῖ, γιατὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα τὸν κρατοῦσε κοντὰ σὲ ἄλλους, ποὺ εἶχαν τὴν ἀνάγκη του πολὺ περισσότερο ἀπὸ αὐτούς. Γι' αὐτὸ λοιπὸν χρειάσθηκε νὰ γράψει δεύτερη ἐπιστολή, ποὺ δὲ θὰ χρειαζόταν νὰ τὴ γράφει, ἐὰν καθυστεροῦσε λίγο μόνο. Καὶ ὄχι μόνο γι' αὐτό, ἀλλὰ καὶ γιατὶ ἦταν καλύτεροι, πράγμα γιὰ τὸ ὁποῖο συνετέλεσε ἡ πρώτη ἐπιστολή. Καθόσον ἐκεῖνον ποὺ διέπραξε τὴν πορνεία, καὶ τὸν ὁποῖο ἐπιδοκίμαζαν προηγουμένως, καὶ γιὰ τὸν ὁποῖο ὑπερηφανεύονταν, αὐτὸν τὸν ἀπέκοψαν καὶ τὸν ἀπομάκρυναν ἀπὸ ἀνάμεσά τους ἐξ ὁλοκλήρου. Καὶ αὐτὸ τὸ δήλωσε, λέγοντας, «ἂν ὅμως κάποιος προκάλεσε λύπη, δὲν λύπησε μόνον ἐμένα, ἀλλὰ ἐν μέρει, γιὰ νὰ μὴ φανῶ ὑπερβολικός, λύπησε καὶ ὅλους ἐσᾶς»[3]. Ἦταν ἀρκετὴ γιὰ ἕναν τέτοιο ἄνθρωπο ἡ ἐπιτίμηση αὐτὴ ἐκ μέρους τῶν πολλῶν. Καὶ προχωρώντας ὑπαινίσσεται καὶ πάλι τὸ ἴδιο, λέγοντας, «νὰ λοιπόν, τὸ ὅτι λυπηθήκατε ὅπως ἀκριβῶς θέλει ὁ Θεός, πόση προθυμία ἔβαλε μέσα σας, πόση ἀνάγκη ἀπολογίας, πόση ἀγανάκτηση, πόσο φόβο, πόσο πόθο, πόσο ζῆλο, πόση ἐπιθυμία τιμωρίας τοῦ κακοῦ. Μὲ κάθε τρόπο δείξατε ὅτι εἶστε ἀθῶοι σχετικὰ μὲ αὐτὸ τὸ θέμα»[4]. Ἀλλὰ καὶ τὸν ἔρανο ποὺ ἔδωσε ἐντολὴ νὰ γίνει, τὸν ἔκαναν μὲ μεγάλη προθυμία· γι' αὐτὸ καὶ ἔλεγε· «γιατὶ γνωρίζω πολὺ καλὰ τὴν προθυμία σας, γιὰ τὴν ὁποία καυχιέμαι, γιὰ λογαριασμό σας, πρὸς τοὺς Μακεδόνες, λέγοντας ὅτι ἡ Ἀχαΐα εἶναι ἕτοιμη ἀπὸ πέρυσι»[5]. Καὶ τὸν Τίτο ποὺ τὸν ἔστειλε σ' αὐτοὺς τὸν δέχθηκαν μὲ ὅλη τους τὴν ἀγάπη. Καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς θέλοντας νὰ δείξει πάλι, ἔλεγε, «ἡ καρδιά του τώρα εἶναι ἀκόμα περισσότερο δοσμένη σὲ σᾶς, γιατὶ θυμᾶται τὴν ὑπακοὴ ὅλων σας, καθὼς ἐπίσης καὶ τὸ ὅτι τὸν δεχθήκατε μὲ φόβο καὶ τρόμο»[6].

Γιὰ ὅλα αὐτὰ γράφει τὴ δεύτερη ἐπιστολή. Γιατὶ ἔπρεπε, ὅπως ἀκριβῶς τοὺς ἐπιτιμοῦσε ὅταν ἁμάρταναν, ἔτσι νὰ τοὺς δεχθεῖ καὶ νὰ τοὺς ἐπαινέσει τώρα ποὺ διορθώθηκαν. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς οὔτε καὶ εἶναι πάρα πολὺ αὐστηρὴ ὅλη ἡ ἐπιστολή, ἀλλὰ λίγα μόνο μέρη τοῦ τέλους αὐτῆς. Καθόσον ὑπῆρχαν καὶ ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς ὁρισμένοι, προερχόμενοι ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους, ποὺ μεγαλοφρονοῦσαν, καὶ κατηγοροῦσαν τὸν Παῦλο σὰν ἀλαζόνα καὶ ἐντελῶς τιποτένιο· γι' αὐτὸ καὶ ἔλεγε· «οἱ ἐπιστολές του βέβαια εἶναι

γος ἐξουθενημένος». Ὃ δὲ ἔλεγον τοῦτο ἦν· Ὅταν μὲν παρῇ, φησίν, οὐδενὸς ἄξιος φαίνεται· τοῦτο γάρ ἐστιν, «ἡ παρουσία τοῦ σώματος ἀσθενής»· ἀπελθὼν δὲ κομπάζει μεγάλα, δι' ὧν ἐπιστέλλει· τὸ γάρ, «αἱ ἐπιστολαὶ βαρεῖαι», τοῦτο σημαίνει. Καὶ ἵνα δόξωσι τὰ καθ' ἑαυτοὺς σεμνοποιεῖν, ὑπεκρίνοντο μὴ λαμβάνειν. Ὅπερ οὖν καὶ αὐτὸ αἰνιττόμενος ἔλεγεν· «ἵνα ἐν ᾧ καυχῶνται, εὑρεθῶσι καθὼς καὶ ἡμεῖς». Μετὰ δὲ τούτων καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ λόγου δύναμιν ἔχοντες αὐτόθι, σφόδρα ἐπήροντο. Διὸ καὶ «ἰδιώτην» ἑαυτὸν καλεῖ, δεικνὺς ὅτι οὐκ αἰσχύνεται τούτῳ, οὐδὲ μέγα τι κτῆμα, τοὐναντίον μὲν οὖν ἡγεῖται. Ἐπεὶ οὖν εἰκὸς ἦν τινας ὑπὸ τούτων παραπείθεσθαι, πρότερον αὐτοὺς ἐγκωμιάσας ὑπὲρ ὧν κατώρθωσαν, καὶ τὴν ἀπόνοιαν ἐκείνων τὴν ἐπὶ τοῖς ἰουδαϊκοῖς καταβαλών, ἐπειδὴ παρὰ καιρὸν αὐτὰ τηρεῖν ἐφιλονείκουν, τότε συμμέτρως καὶ τὴν ὑπὲρ τούτων ποιεῖται ἐπίπληξιν.

Ἡ μὲν οὖν ὑπόθεσις τῆς ἐπιστολῆς, ὡς ἄν τις ἐν κεφαλαίῳ καὶ παρατρέχων εἴποι, αὕτη μοι εἶναι δοκεῖ. Δεῖ δὲ αὐτοῦ τοῦ προοιμίου τῆς ἐπιστολῆς ἅψασθαι λοιπόν, καὶ μετὰ τὴν εἰωθυῖαν αὐτοῦ πρόσρησιν εἰπεῖν, τίνος ἕνεκεν οὕτως ἤρξατο ἀπὸ τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ Θεοῦ. Τέως μέντοι αὐτὴν τὴν ἀρχὴν ἀναγκαῖον εἰπεῖν, καὶ ζητῆσαι πῶς τὸν Τιμόθεον ἐνταῦθα ἑαυτῷ συντάττει. «Παῦλος» γάρ, φησίν, «ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ διὰ θελήματος Θεοῦ, καὶ Τιμόθεος ὁ ἀδελφός». Καὶ γὰρ ἐν τῇ προτέρᾳ ἐπιστολῇ ἐπηγγέλλετο αὐτὸν πέμπειν, καὶ παρήγγελλε λέγων, «ἐὰν δὲ ἔλθῃ Τιμόθεος, βλέπετε ἵνα ἀφόβως γένηται πρὸς ὑμᾶς», πῶς οὖν ἐνταῦθα αὐτὸν ἑαυτῷ ἐν τῷ προοιμίῳ συντάττει; Παραγενόμενος κατὰ τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ διδασκάλου («ἔπεμψα» γὰρ «ὑμῖν Τιμόθεον», φησίν,

7. Β' Κορ. 10,10.
8. Β' Κορ. 11,12.
9. Α' Κορ. 16,10.

σοβαρὲς καὶ δυνατές, ἡ σωματική του ἐμφάνιση ὅμως εἶναι ἀνάξια λόγου καὶ ὁ λόγος του μηδαμινός»[7]. Αὐτὸ ποὺ ἔλεγαν ἦταν τὸ ἑξῆς· ὅταν, λέγει, εἶναι παρὼν φαίνεται ἐντελῶς ἀνάξιος· γιατὶ αὐτὸ σημαίνει τὸ «ἡ σωματική του ἐμφάνιση εἶναι ἀνάξια λόγου»· ὅταν ὅμως φύγει ἀπὸ κοντά μας κομπάζει ὑπερβολικά, μὲ τὰ ὅσα γράφει στὶς ἐπιστολές του· γιατὶ τό, «οἱ ἐπιστολές του εἶναι βαρειές», αὐτὸ σημαίνει. Καὶ γιὰ νὰ φανοῦν ὅτι ἦταν σεμνοπρεπεῖς, ὑποκρίνονταν ὅτι δὲν παίρνουν. Καὶ αὐτὸ λοιπὸν ὑπαινισσόμενος, ἔλεγε, «γιὰ νὰ φανοῦν σὰν ἐμᾶς στὸ ἔργο γιὰ τὸ ὁποῖο καυχῶνται»[8]. Καὶ μαζὶ μὲ αὐτά, ἔχοντας καὶ τὴ δύναμη τοῦ λόγου, ὑπερηφανεύονταν ὑπερβολικά. Γι' αὐτὸ καὶ ὀνομάζει τὸν ἑαυτό του «ἰδιώτη», γιὰ νὰ δείξει ὅτι δὲν ντρέπεται γι' αὐτό, οὔτε καὶ εἶναι κανένα σπουδαῖο ἀπόκτημα αὐτό, ἀλλὰ θεωρεῖ σπουδαῖο ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετο. Ἐπειδὴ λοιπὸν φυσικὸ ἦταν ὁρισμένοι νὰ πείθονταν ἀπ' αὐτούς, ἀφοῦ προηγουμένως ἐγκωμίασε αὐτοὺς γιὰ τὰ ὅσα κατόρθωσαν, καὶ ἀφοῦ κατέρριψε τὴν ἀλαζονεία ἐκείνων, τὴν ὁποία εἶχαν γιὰ τὰ ἰουδαϊκὰ πράγματα, ἐπειδὴ φιλονεικοῦσαν παράκαιρα γιὰ τὴν τήρηση αὐτῶν, τότε ἐπιπλήττει αὐτοὺς μὲ μέτρο καὶ γι' αὐτά.

Ἡ ὑπόθεση λοιπὸν τῆς ἐπιστολῆς, ὅπως θὰ μποροῦσε κανεὶς σὲ γενικὲς γραμμὲς νὰ πεῖ, μοῦ φαίνεται ὅτι εἶναι αὐτή. Πρέπει ὅμως νὰ προχωρήσουμε πλέον στὴν ἐξέταση τοῦ προοιμίου τῆς ἐπιστολῆς, καὶ μετὰ τὸ συνηθισμένο πρόλογο νὰ ποῦμε, γιὰ ποιό λόγο ἄρχισε ἔτσι ἀπὸ τὴν εὐσπλαγχνία τοῦ Θεοῦ. Πρῶτα ὅμως πρέπει νὰ ἐξετάσουμε τὴν ἀρχὴ αὐτῆς καὶ νὰ προσπαθήσουμε νὰ βροῦμε γιατί ἀναφέρει ἐδῶ τὸν Τιμόθεο μαζὶ μὲ τὸν ἑαυτό μου· γιατὶ λέγει, «ὁ Παῦλος, ἀπόστολος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, καὶ ὁ Τιμόθεος ὁ ἀδελφός». Καθόσον στὴν πρώτη ἐπιστολὴ ὑποσχέθηκε ὅτι θὰ στείλει αὐτὸν καὶ τοὺς παράγγειλε λέγοντάς τους, «ἐὰν ἔρθει ὁ Τιμόθεος, προσέξτε νὰ εἶναι χωρὶς φόβο ὅσον καιρὸ μείνει μαζί σας»[9], πῶς λοιπὸν ἐδῶ στὸ προοίμιο τῆς ἐπιστολῆς ἀναφέρει αὐτὸν μαζὶ μὲ τὸν ἑαυτό του; Ἀφοῦ πῆγε, σύμφωνα μὲ τὴν ὑπόσχεση τοῦ δασκάλου (γιατὶ λέγει, «σᾶς ἔστειλα τὸν Τιμόθεο, ὁ ὁποῖος θὰ σᾶς ὑπενθυμίσει τὶς διδασκαλίες

«ὃς ὑμᾶς ἀναμνήσει τὰς ὁδούς μου τὰς ἐν Χριστῷ»), καί, διορθώσας ἅπαντα, ἐπανῆλθε. Καὶ γὰρ πέμπων αὐτὸν ἔλεγε· «προπέμψατε αὐτὸν ἐν εἰρήνῃ, ἵνα ἔλθῃ πρός με· ἐκδέχομαι γὰρ αὐτὸν μετὰ τῶν ἀδελφῶν».

2. Ἐπεὶ οὖν ἀπέλαβε τὸν διδάσκαλον, καὶ τὰ ἐν Ἀσίᾳ διορθώσας μετ' αὐτοῦ («ἐπιμενῶ» γάρ, φησίν, «ἐν Ἐφέσῳ ἕως τῆς Πεντηκοστῆς»), πάλιν εἰς Μακεδονίαν διέβη, εἰκότως αὐτὸν ἅτε παρόντα ἑαυτῷ συντάττει λοιπόν. Καὶ γὰρ τότε μὲν ἐξ Ἀσίας, νῦν δὲ ἀπὸ Μακεδονίας ἐπιστέλλει. Συνέταξε δὲ αὐτόν, ἐκεῖνόν τε σεμνότερον ταύτῃ ποιῶν, καὶ τὴν πολλὴν ἑαυτοῦ ταπεινοφροσύνην ἐνδεικνύμενος· καὶ γὰρ καταδεέστερος αὐτοῦ ἦν, ἀλλ' ἡ ἀγάπη πάντα συνάγει. Διὸ καὶ πανταχοῦ αὐτὸν ἑαυτῷ ἐξισάζει, νῦν μὲν λέγων, «ὡς πατρὶ τέκνον, σὺν ἐμοὶ ἐδούλευσε», νῦν δέ, «τὸ γὰρ ἔργον Κυρίου ἐργάζεται, ὡς κἀγώ», ἐνταῦθα δὲ καὶ ἀδελφὸν καλεῖ, διὰ πάντων αἰδέσιμον αὐτὸν Κορινθίοις καθιστάς. Καὶ γὰρ ἦν παραγεγονώς, ὥσπερ ἔφην, αὐτόθι, καὶ πεῖραν τῆς αὐτοῦ δεδωκὼς ἀρετῆς.

«Τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ τῇ οὔσῃ ἐν Κορίνθῳ». Πάλιν αὐτοὺς «ἐκκλησίαν» καλεῖ, συνάγων πάντας εἰς ἓν καὶ συνδέων. Οὐ γὰρ ἂν γένοιτο ἐκκλησία μία, διεσπασμένων τῶν ἐν αὐτῇ, καὶ κατ' ἀλλήλων ἑστώτων. «Σὺν τοῖς ἁγίοις πᾶσι τοῖς οὖσιν ἐν ὅλῃ τῇ Ἀχαΐᾳ». Ἅμα καὶ τιμᾷ Κορινθίους, διὰ τῆς τούτων ἐπιστολῆς πάντας προσαγορεύων, καὶ ὁλόκληρον συνάγει τὸ ἔθνος. «Ἁγίους» δὲ καλεῖ, δεικνὺς ὅτι εἴ τις ἀκάθαρτος, ἐκτός ἐστι τῆς προσηγορίας ταύτης. Διὰ τί δὲ τῇ μητροπόλει γράφων, πᾶσι δι' αὐτῆς ἐπιστέλλει, οὐ πανταχοῦ τοῦτο ποιῶν; Θεσσαλονικεῦσι γοῦν ἐπιστέλλων οὐ δήπου καὶ Μακεδόσιν ἐπέστελλε· καὶ Ἐφεσίοις γράφων, ὁμοίως

10. Α' Κορ. 4,17.
11. Α' Κορ. 16,11.
12. Α' Κορ. 16,8.
13. Φιλιπ. 2,22.
14. Α' Κορ. 16,10.

μου στὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ»[10]), καί, ἀφοῦ τὰ διόρθωσε ὅλα, ἐπέστρεψε. Καθόσον στέλοντάς τον, ἔλεγε· «προπέμψατέ τον εἰρηνικά, γιὰ νὰ ἔρθει σ' ἐμένα· γιατὶ τὸν περιμένω μαζὶ μὲ τοὺς ἀδελφούς»[11].

2. Ἐπειδὴ λοιπὸν γύρισε στὸ δάσκαλο καὶ διόρθωσε μαζὶ μ' αὐτὸν τὰ πράγματα τῶν ἀδελφῶν τῆς Ἀσίας (γιατὶ λέγει, «θὰ παραμείνω στὴν Ἔφεσο μέχρι τὴν Πεντηκοστὴ»[12]) καὶ πάλι πέρασε στὴ Μακεδονία, πολὺ σωστὰ ἀναφέρει αὐτὸν τώρα, ἐπειδὴ εἶναι παρών, μαζὶ μὲ τὸν ἑαυτό του. Καθόσον τότε τὸν ἔστειλε σ' αὐτοὺς ἀπὸ τὴν Ἀσία, ἐνῶ τώρα τὸν στέλνει ἀπὸ τὴν Μακεδονία. Τὸν ἀνέφερε μαζὶ μὲ τὸν ἑαυτό του, καὶ παρουσιάζοντας ἔτσι ἐκεῖνον πιὸ σπουδαῖο, καὶ δείχνοντας τὴ δική του τὴ μεγάλη ταπεινοφροσύνη· γιατὶ ἦταν βέβαια κατώτερος αὐτοῦ, ἀλλ' ἡ ἀγάπη ὅλα τὰ συνενώνει. Γι' αὐτὸ καὶ παντοῦ τὸν ἐξισώνει μὲ τὸν ἑαυτό του, ἄλλοτε λέγοντας, «σὰν παιδὶ πρὸς τὸν πατέρα του, ἔτσι μὲ βοήθησε στὸ Εὐαγγέλιο»[13], καὶ ἄλλοτε πάλι, «γιατὶ ἐκτελεῖ τὸ ἔργο τοῦ Κυρίου ὅπως καὶ ἐγώ»[14], ἐνῶ ἐδῶ τὸν ὀνομάζει καὶ ἀδελφό, καθιστώντας τον μὲ ὅλα ἀξιοσέβαστο στοὺς Κορινθίους. Καθόσον, ὅπως εἶπα, εἶχε μεταβεῖ ἐκεῖ καὶ εἶχε δώσει δεῖγμα τῆς ἀρετῆς του.

«Πρὸς τὴν ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ ποὺ εἶναι στὸν Κόρινθο». Πάλι ὀνομάζει αὐτοὺς «ἐκκλησία», συνενώνοντας καὶ συνδέοντας ὅλους σὲ ἕνα. Γιατὶ δὲν θὰ μποροῦσε νὰ ὑπάρξει μία ἐκκλησία, ἐὰν ἦταν διασπασμένοι ἐκεῖνοι ποὺ ἀποτελοῦσαν αὐτὴν καὶ βρίσκονταν δὲ διάσταση μεταξύ τους. «Καὶ πρὸς ὅλους τοὺς ἁγίους ποὺ κατοικοῦν σ' ὁλόκληρη τὴν Ἀχαΐα. Συγχρόνως καὶ τιμᾶ τοὺς Κορινθίους, προσφωνώντας μὲ τὴν ἐπιστολὴ πρὸς αὐτοὺς ὅλους τοὺς ἁγίους καὶ συνενώνοντας ἔτσι ὁλόκληρο τὸ ἔθνος. «Ἁγίους» πάλι τοὺς ὀνομάζει, γιὰ νὰ δείξει ὅτι, ἐὰν κάποιος εἶναι ἀκάθαρτος, βρίσκεται ἔξω ἀπὸ τὴ ὀνομασία αὐτή. Γιατὶ ὅμως γράφοντας στὴ μητρόπολη, στέλνει τὴν ἐπιστολὴ μέσω αὐτῆς πρὸς ὅλους, χωρὶς αὐτὸ νὰ τὸ κάμνει παντοῦ; Γιατὶ στέλνοντας ἐπιστολὲς στοὺς Θεσσαλονικεῖς δὲν τὶς ἔστειλε βέβαια καὶ στοὺς Μακεδόνες· καὶ στοὺς Ἐφεσίους γράφοντας, δὲν περιέλαβε ὅμοια καὶ ὅλη

οὐ περιέλαβε τὴν Ἀσίαν ἅπασαν· καὶ ἡ πρὸς Ρωμαίους δὲ ἐπιστολή, οὐχὶ καὶ τοῖς τὴν Ἰταλίαν οἰκοῦσίν ἐστιν ἐπεσταλμένη. Ἀλλ' ἐνταῦθα αὐτὸ ποιεῖ, καὶ ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας. Οὐδὲ γὰρ ἐκεῖ μιᾷ πόλει, καὶ δύο καὶ τρισίν, ἀλλὰ τοῖς πανταχοῦ διεσπαρμένοις ἐπιστέλλει, λέγων· «Παῦλος ἀπόστολος οὐκ ἀπ' ἀνθρώπων, οὐδὲ δι' ἀνθρώπου, ἀλλὰ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ Πατρὸς τοῦ ἐγείραντος αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, καὶ οἱ σὺν ἐμοὶ πάντες ἀδελφοί, ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Γαλατίας, χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη». Καὶ Ἑβραίοις δὲ μίαν ἅπασιν ἔγραψεν ἐπιστολήν, οὐδὲ τούτους διελὼν κατὰ πόλεις.

Τί ποτ' οὖν ἐστι τὸ αἴτιον; Ἐμοὶ δοκεῖ τὸ κοινὰ τὰ νοσήματα εἶναι ἐνταῦθα· διὸ καὶ κοινὴν ποιεῖται τὴν ἐπιστολήν, ἐπειδὴ καὶ κοινῆς ἐδέοντο τῆς διορθώσεως. Καὶ γὰρ Γαλάται πάντες ἐνόσουν, καὶ Ἑβραῖοι· οἶμαι δὲ καὶ οὗτοι. Συναγαγὼν τοίνυν ἅπαν τὸ ἔθνος, καὶ προσειπὼν αὐτούς, ὡς πάντας αὐτῷ προσαγορεύειν νόμος ἦν, «χάρις γὰρ ὑμῖν καὶ εἰρήνη», φησίν, «ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν, καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ», ἄκουσον πῶς καταλλήλως ἄρχεται τῇ προκειμένῃ ὑποθέσει· «Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ Πατὴρ τῶν οἰκτιρμῶν, καὶ Θεὸς πάσης παρακλήσεως». Καὶ ποῦ τοῦτο κατάλληλον τῇ προκειμένῃ ὑποθέσει, φησί; Καὶ σφόδρα μὲν οὖν. Σκόπει δέ. Ἐλύπει λίαν αὐτοὺς καὶ ἐθορύβει τὸ μὴ παραγενέσθαι ἐκεῖ τὸν Ἀπόστολον, καὶ ταῦτα ἐπαγγειλάμενον, ἀλλὰ τὸν ἅπαντα ἐν Μακεδονίᾳ ἀναλῶσαι χρόνον, καὶ δοκεῖν αὐτῶν ἑτέρους προτετιμηκέναι. Διὰ τοῦτο πρὸς τοῦτο ἱστάμενος τὸ θορυβοῦν, λέγει τὴν αἰτίαν δι' ἣν οὐ παρεγένετο· οὐ μὴν ἐξ εὐθείας αὐτὴν τίθησιν, οὐδὲ λέγει, ὅτι 'οἶδα μὲν ὑποσχόμενος ἥξειν, ἐπειδὴ δὲ διὰ τὰς θλίψεις ἐνεποδίσθην, σύγγνωτε, καὶ μὴ καταγνῶτέ τινα ὑπεροψίαν ἢ ῥᾳθυμίαν ἡμῶν', ἀλλ' ἑτέρως αὐτὸ καὶ μεγαλοπρεπέστερον καὶ ἀξιοπιστότερον κατασκευάζει, ἐπαί-

---

15. Γαλ. 1,1-3.

τὴν Ἀσία, καὶ ἡ ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς Ρωμαίους δὲν εἶναι σταλμένη καὶ πρὸς ἐκείνους ποὺ κατοικοῦν στὴν Ἰταλία. Αὐτὸ τὸ κάμνει ἐδῶ καθὼς ἐπίσης καὶ στὴν ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς Γαλάτες. Γιατὶ καὶ ἐκεῖ δὲν τὴν στέλνει σὲ μιὰ πόλη, καὶ δυὸ καὶ τρεῖς, ἀλλὰ σ' ὅλους ποὺ ἦταν διεσπαρμένοι παντοῦ, λέγοντας, «ὁ Παῦλος, ἀπόστολος, ποὺ ἔλαβε ἐντολὴ ὄχι ἀπὸ ἀνθρώπους, οὔτε ἀπὸ ἄνθρωπο, ἀλλὰ ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ Χριστὸ καὶ τὸν Θεὸ Πατέρα, ὁ ὁποῖος τὸν ἀνέστησε ἀπὸ τοὺς νεκρούς, καὶ ὅλοι οἱ ἀδελφοὶ ποὺ εἶναι μαζί μου, πρὸς τὶς ἐκκλησίες τῆς Γαλατίας, χάρη νὰ δίνεται σὲ σᾶς καὶ εἰρήνη»[15]. Καὶ στοὺς Ἑβραίους ἐπίσης ἔγραψε μία ἐπιστολὴ πρὸς ὅλους, χωρὶς νὰ διαιρέσει αὐτοὺς κατὰ πόλεις.

Ποιά λοιπὸν ἄραγε εἶναι ἡ αἰτία; Ἐγὼ νομίζω ἐπειδὴ ἐδῶ εἶναι κοινὰ τὰ νοσήματα· γι' αὐτὸ καὶ γράφει πρὸς ὅλους τὴν ἐπιστολή, ἐπειδὴ ὅλοι τους εἶχαν ἀνάγκη διορθώσεως. Καθόσον ἦταν ἀσθενὴς πνευματικὰ ὅλοι οἱ Γαλάτες καὶ οἱ Ἑβραῖοι· καὶ νομίζω ὅτι καὶ αὐτοί. Ἀφοῦ λοιπὸν συνένωσε ὅλο τὸ ἔθνος καὶ χαιρέτησε αὐτούς, ἔτσι ὅπως συνήθιζε αὐτὸς νὰ χαιρετᾶ ὅλους, γιατὶ λέγει, «ἂς εἶναι μαζί σας ἡ χάρη καὶ ἡ εἰρήνη ποὺ δίνεται ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ Πατέρα μας, καὶ ἀπὸ τὸν Κύριο Ἰησοῦ Χριστό», ἄκουσε πῶς προχωρεῖ κατὰ τρόπο κατάλληλο στὴν προκείμενη ὑπόθεση· «ἂς εἶναι εὐλογητὸς ὁ Θεὸς καὶ Πατέρας τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ Πατέρας τῆς εὐσπλαγχνίας καὶ Θεὸς κάθε παρηγοριᾶς». Καὶ πῶς, λέγει, αὐτὸ εἶναι κατάλληλο στὴν προκείμενη ὑπόθεση; Ἀσφαλῶς εἶναι πάρα πολὺ κατάλληλο. Καὶ πρόσεχε, προξενοῦσε μεγάλη λύπη σ' αὐτοὺς καὶ τοὺς ἀνησυχοῦσε ποὺ δὲν πῆγε ἐκεῖ ὁ Ἀπόστολος, καὶ αὐτὸ τὴ στιγμὴ ποὺ τὸ ὑποσχέθηκε, ἀλλὰ ξόδεψε ὅλο τὸ χρόνο στὴ Μακεδονία, δημιουργώντας ἔτσι τὴν ἐντύπωση ὅτι προτιμᾶ ἄλλους ἀντὶ αὐτῶν. Γι' αὐτό, ἀναφερόμενος σ' αὐτὸ ποὺ πρξενοῦσε τὴν ἀνησυχία, λέγει τὴν αἰτία γιὰ τὴν ὁποία δὲν πῆγε· καὶ βέβαια δὲν τὴν ἀναφέρει ἀπ' εὐθείας, οὔτε λέγει, 'γνωρίζω βέβαια ὅτι ὑποσχέθηκα νὰ ἔρθω, ἐπειδὴ ὅμως ἐμποδίστηκα ἐξ αἰτίας τῶν θλίψεων, συγχωρέστε με, καὶ μὴ κατηγορήσετε γιὰ κάποια ὑπεροψία ἢ ἀδιαφορία μου', ἀλλὰ λέγει αὐτὸ μὲ ἄλλο τρόπο πιὸ μεγαλοπρεπὴ καὶ πιὸ ἀξιόπιστο, ἐξυψώνοντας

ρων τῇ παραμυθίᾳ τὸ πρᾶγμα, ἵνα μηδὲ ἐρωτῶσι λοιπὸν τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ὑστέρησε.

Καὶ ταυτὸν ποιεῖ, οἷον εἴ τις ἐπαγγειλάμενος ἐλθεῖν πρός τινα ποθούμενον, εἶτα μετὰ μυρίους κινδύνους ἐλθὼν λέγοι· «δόξα σοι, ὁ Θεός, ὅτι μοι τὸ ποθούμενον ἔδειξας πρόσωπον· εὐλογητὸς ὁ Θεός, οἵων με κινδύνων ἀπήλλαξας». Ἡ γὰρ δοξολογία αὕτη ἀπολογία γίνεται τῷ μέλλοντι ἐγκαλεῖν, καὶ οὐδὲ ἀφίησι μέμψασθαι τῇ μελλήσει. Ἐρυθριᾷ γὰρ τὸν ἐπὶ τῇ τῶν τοσούτων ἀπαλλαγῇ κακῶν εὐχαριστοῦντα τῷ Θεῷ εἰς δικαστήριον ἕλκειν καὶ εὐθύνας ἀπαιτεῖν τῆς βραδύτητος. Διὰ τοῦτο καὶ οὕτως ἄρχεται, «εὐλογητὸς ὁ Θεὸς τῶν οἰκτιρμῶν», μεγάλων κινδύνων ἐντεῦθεν ἐπαγωγήν τε καὶ ἀπαλλαγὴν αἰνιττόμενος. Ἐπειδὴ καὶ ὁ Δαυῒδ οὐχ ὁμοίως αὐτὸν πανταχοῦ καλεῖ, οὐδὲ ἀπὸ τῶν αὐτῶν, ἀλλ' ὅταν μὲν περὶ πολέμου διαλέγηται καὶ νίκης, «ἀγαπήσω σε, Κύριε, ἡ ἰσχύς μου», φησί, «Κύριος ὑπερασπιστής μου», ὅταν δὲ περὶ θλίψεως ἀπαλλαγῆς καὶ τοῦ ζόφου τοῦ κατεσχηκότος αὐτόν, «Κύριος φωτισμός μου καὶ Σωτήρ μου», καὶ νῦν μὲν ἀπὸ φιλανθρωπίας, νῦν δὲ ἀπὸ δικαιοσύνης, νῦν δὲ ἀπὸ κρίσεως ἀδεκάστου αὐτὸν ὀνομάζει καταλλήλως τοῖς ὑποκειμένοις καιροῖς. Οὕτω δὴ καὶ ὁ Παῦλος ἐνταῦθα ἀρχόμενος, ἀπὸ φιλανθρωπίας αὐτὸν καλεῖ, «ὁ Θεὸς τῶν οἰκτιρμῶν, λέγων· τουτέστιν, ὁ οἰκτιρμοὺς τοσούτους ἐπιδειξάμενος, ὡς ἐξ αὐτῶν ἡμᾶς ἀναγαγεῖν τῶν τοῦ θανάτου πυλῶν.

3. Τοῦτο γὰρ μάλιστα ἴδιον Θεοῦ καὶ ἐξαίρετον, καὶ τῇ φύσει συγκεκληρωμένον, τὸ οὕτως ἐλεεῖν. Διὰ τοῦτο «Θεὸν οἰκτιρμῶν» καλεῖ. Σὺ δέ μοι σκόπει κἀντεῦθεν τὴν ταπεινοφροσύνην Παύλου· ὑπὲρ γὰρ τοῦ κηρύγματος κινδυνεύων, οὔ φησι διὰ τὴν ἀξίαν σώζεσθαι, ἀλλὰ διὰ τοὺς οἰκτιρμοὺς τοῦ Θεοῦ. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν ὕστερον

---

16. Ψαλμ. 17,1.
17. Ψαλμ. 26,1.

μὲ τὴν παρηγοριά τὸ πράγμα, ὥστε στὸ ἑξῆς νὰ μὴ ἐρωτοῦν γιὰ νὰ μάθουν τὴν αἰτία γιὰ τὴν ὁποία καθυστέρησε νὰ πάει.

Καὶ κάμνει τὸ ἴδιο, ὅπως κάποιος ποὺ ὑποσχέθηκε νὰ πάει πρὸς κάποιον ποὺ τὸν ἀγαπᾶ, καί, ἐρχόμενος μετὰ ἀπὸ ἄπειρους κινδύνους λέγει, 'δοξασμένος νὰ εἶσαι Θεέ μου, γιατὶ μὲ βοήθησες νὰ δῶ τὸ πρόσωπο ποὺ ἀγαπῶ· ἂς εἶναι εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ποὺ μὲ ἀπάλλαξε ἀπὸ τέτοιους κινδύνους'. Γιατὶ ἡ δοξολογία αὐτὴ γίνεται ἀπολογία γιὰ ἐκεῖνον ποὺ πρόκειται νὰ κατηγορήσει καὶ δὲν ἐπιτρέπει νὰ τὸν κατηγορήσει γιὰ τὴ χρονοτριβή. Γιατὶ κοκκινίζει ἀπὸ ντροπὴ νὰ ὁδηγήσει σὲ δικαστήριο ἐκεῖνον ποὺ εὐχαριστεῖ τὸ Θεὸ ποὺ τὸν ἀπάλλαξε ἀπὸ τόσους μεγάλους κινδύνους καὶ νὰ τοῦ ζητεῖ εὐθύνες γιὰ τὴν ἀργοπορία. Γι' αὐτὸ καὶ ἀρχίζει ἔτσι, «ἂς εἶναι εὐλογητὸς ὁ Θεὸς τῆς εὐσπλαγχνίας», ὑπονοώντας μὲ αὐτὸ παρουσία μεγάλων κινδύνων καὶ ἀπαλλαγὴ ἀπ' αὐτούς. Γιατὶ καὶ ὁ Δαυῒδ δὲν καλεῖ αὐτὸν ὅμοια παντοῦ, οὔτε ἐξ αἰτίας τῶν ἴδιων πραγμάτων, ἀλλ' ὅταν ὁμιλεῖ γιὰ πόλεμο καὶ νίκη λέγει, «θὰ ἀγαπήσω ἐσένα, Κύριε, ποὺ εἶσαι ἡ δύναμη μου, ἐσένα, Κύριε, ποὺ εἶσαι ὁ ὑπερασπιστής μου»[16], ἐνῶ ὅταν ὁμιλεῖ γιὰ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ θλίψη καὶ ἀπὸ τὸ σκοτάδι ποὺ τὸν κυρίευσε ἀπὸ παντοῦ, τότε λέγει, «ὁ Κύριος εἶναι ὁ φωτισμός μου καὶ ὁ Σωτήρας μου»[17], καὶ ὀνομάζει αὐτὸν κατὰ τρόπο κατάλληλο ἀνάλογα μὲ τὴν κάθε περίπτωση ἄλλοτε ἀπὸ τὴ φιλανθρωπία του, ἄλλοτε ἀπὸ τὴ δικαιοσύνη του, καὶ ἄλλοτε ἀπὸ τὴ δίκαια κρίση του. Ἔτσι λοιπὸν καὶ ὁ Παῦλος ἀρχίζοντας ἐδῶ, τὸν ὀνομάζει ἀπὸ τὴ φιλανθρωπία του, λέγοντας, «ὁ Θεὸς τῆς εὐσπλαγχνίας»· δηλαδή, ἐκεῖνος ποὺ ἔδειξε τόση μεγάλη εὐσπλαγχνία, ὥστε νὰ μᾶς ἀπομακρύνει ἀπὸ αὐτὲς τὶς ἴδιες τὶς πύλες τοῦ θανάτου.

3. Πραγματικὰ αὐτὸ πρὸ πάντων εἶναι ἐντελῶς ἰδιαίτερο γνώρισμα τοῦ Θεοῦ καὶ στενὰ συνδεδεμένο μὲ τὴ φύση αὐτοῦ, τὸ νὰ ἐλεεῖ μ' αὐτὸν τὸν τρόπο. Γι' αὐτὸ τὸν ὀνομάζει «Θεὸ τῆς εὐσπλαγχνίας». Σὺ ὅμως, σὲ παρακαλῶ, πρόσεχε καὶ ἐδῶ τὴν ταπεινοφροσύνη τοῦ Παύλου· γιατί, κινδυνεύοντας γιὰ τὸ κήρυγμα, δὲ λέγει ὅτι σώζεται ἐπειδὴ εἶναι ἄξιος σωτηρίας, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς εὐσπλαγχνίας τοῦ Θεοῦ. Ἀλλ' αὐτὸ βέβαια τὸ λέγει σαφέστερα ἀρ-

σαφέστερόν φησι, νῦν δὲ ἐπάγει λέγων, «ὁ παρακαλῶν ἡμᾶς ἐν πάσῃ θλίψει». Οὐκ εἶπεν, 'ὁ μὴ ἐῶν ἡμᾶς θλίβεσθαι', ἀλλ', «ὁ ἐν τῷ θλίβεσθαι παρακαλῶν». Τοῦτο γὰρ καὶ τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν δείκνυσι, καὶ τῶν θλιβομένων αὔξει τὴν ὑπομονήν· «ἡ γὰρ θλῖψις», φησίν, «ὑπομονὴν κατεργάζεται». Τοῦτο καὶ προφήτης ἔλεγεν· «ἐν θλίψει ἐπλάτυνάς με». Οὐκ εἶπεν, ὅτι 'οὐκ εἴασάς με ἐμπεσεῖν εἰς θλῖψιν', οὐδ' ὅτι 'παρήγαγες ταχέως τὴν θλῖψιν', ἀλλ' ὅτι, μενούσης αὐτῆς ἐπλάτυνάς με, τουτέστι, πολλὴν τὴν εὐρυχωρίαν καὶ τὴν ἄνεσιν παρέσχες, ὃ δὴ καὶ ἐπὶ τῶν παίδων τῶν τριῶν γέγονεν. Οὔτε γὰρ ἐκώλυσεν αὐτοὺς ἐμπεσεῖν, οὔτε ἐμπεσόντων, τὴν φλόγα ἔσβεσεν, ἀλλὰ καιομένης τῆς καμίνου, τὴν εὐρυχωρίαν παρέσχε.

Τοῦτο καὶ ἀεὶ ποιεῖν εἴωθεν ὁ Θεός· ὅπερ αἰνιττόμενος καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν, «ὁ παρακαλῶν ἡμᾶς ἐν πάσῃ θλίψει». Καὶ ἕτερον δέ τι διὰ τούτων δείκνυσι. Ποῖον δὴ τοῦτο; Ὅτι οὐχ ἅπαξ, οὐδὲ δίς, ἀλλὰ διηνεκῶς τοῦτο ποιεῖ. Οὐδὲ γὰρ νῦν μὲν παρακαλεῖ, νῦν δὲ ἀφίησιν, ἀλλ' ἀεὶ καὶ διαπαντὸς τοῦτο ἐργάζεται. Διὸ εἶπεν, «ὁ παρακαλῶν», οὐχ, 'ὁ παρακαλέσας', καί, «ἐν πάσῃ θλίψει», οὐκ 'ἐν τῇδε καὶ τῇδε', ἀλλ', «ἐν πάσῃ»· εἰς τὸ δύνασθαι ἡμᾶς παρακαλεῖν τοὺς ἐν πάσῃ θλίψει, διὰ τῆς παρακλήσεως ἧς παρακαλούμεθα αὐτοὶ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. Εἶδες πῶς προανακρούεται τὴν ἀπολογίαν καὶ μεγάλης θλίψεως ὑπόνοιαν παρέχει τῷ ἀκροατῇ; Καὶ δι' αὐτῶν πάλιν μετριάζει τούτων λέγων, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ οἰκτιρμὸς οὗτος ἐγένετο, οὐ διὰ τὴν αὐτῶν ἀξίαν, ἀλλὰ διὰ τοὺς ὑπ' αὐτῶν ὠφεληθῆναι ὀφείλοντας. Διὰ τοῦτο γὰρ παρεκάλεσεν ἡμᾶς, φησίν, ἵνα ἡμεῖς ἀλλήλους παρακαλῶμεν. Διὰ τούτου δὲ καὶ τὸ ἀξίωμα δείκνυσι τῶν ἀποστόλων, ἐμφαίνων ὅτι παρακληθεὶς καὶ ἀναπνεύσας, οὐκ ἀναπίπτει καθάπερ ἡμεῖς, ἀλλ' εἰς τὸ ἑτέρους ἀλείφειν πρόεισι καὶ νευροῦν καὶ διεγείρειν. Τινὲς δὲ αὐτὸν καὶ τοῦτο λέγειν

---

18. Ρωμ. 5,3. 19. Ψαλμ. 4,2.

γότερα, ἐνῶ τώρα προσθέτει καὶ λέγει, «ἐκεῖνος ποὺ μᾶς παρηγορεῖ σὲ κάθε θλίψη». Δὲν εἶπε, 'ἐκεῖνος ποὺ δὲ μᾶς ἀφήνει νὰ θλιβόμαστε', ἀλλ', «ἐκεῖνος ποὺ μᾶς παρηγορεῖ ὅταν δοκιμάζομε θλίψη». Γιατὶ αὐτὸ καὶ τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ δείχνει καὶ αὐξάνει τὴ ὑπομονὴ ἐκείνων ποὺ θλίβονται· γιατὶ λέγει, «ἡ θλίψη δημιουργεῖ ὑπομονή»[18]. Αὐτὸ ἔλεγε καὶ ὁ προφήτης· «ἐνῶ βρισκόμουν μέσα στὴ θλίψη, μὲ ἀνακούφισες»[19]. Δὲν εἶπε, 'δὲν μὲ ἄφησες νὰ πέσω σὲ θλίψη', οὔτε ὅτι 'ἀπομάκρυνες ἀμέσως τὴ θλίψη', ἀλλ' ὅτι, ἐνῶ παραμένει ἡ θλίψη, μὲ ἀνακούφισες, δηλαδὴ μοῦ χάρισες πολλὴ εὐρυχωρία καὶ ἄνεση, πράγμα βέβαια ποὺ συνέβηκε καὶ στὴν περίπτωση τῶν τριῶν παίδων. Γιατὶ οὔτε τοὺς ἐμπόδισε νὰ ὑποπέσουν στὴ θλίψη, οὔτε, ὅταν ὑπέπεσαν, ἔσβησε τὴ φλόγα, ἀλλα, ἐνῶ καιγόταν τὸ καμίνι, τοὺς χάρισε ἄνεση.

Αὐτὸ συνηθίζει πάντοτε νὰ κάμνει ὁ Θεός, πράγμα ποὺ ὑπαινισσόμενος καὶ ὁ Παῦλος, ἔλεγε, «ἐκεῖνος ποὺ μᾶς παρηγορεῖ σὲ κάθε θλίψη». Ἀλλὰ μὲ αὐτὰ δείχνει καὶ κάτι ἄλλο. Ποιό λοιπὸν εἶναι αὐτό; Ὅτι αὐτὸ τὸ κάμνει ὄχι μιὰ καὶ δυὸ φορές, ἀλλὰ συνέχεια. Γιατὶ δὲν μᾶς παρηγορεῖ τὴ μιὰ φορὰ καὶ μᾶς ἀφήνει τὴν ἄλλη, ἀλλ' αὐτὸ τὸ κάμνει πάντοτε καὶ συνέχεια. Γι' αὐτὸ εἶπε, «ἐκεῖνος ποὺ μᾶς παρηγορεῖ», καὶ ὄχι 'ἐκεῖνος ποὺ μᾶς παρηγόρησε', καί, «σὲ κάθε θλίψη», καὶ ὄχι 'σ' αὐτὴν ἐδῶ καὶ σ' αὐτήν', ἀλλά, «σὲ κάθε θλίψη, ὥστε νὰ μποροῦμε καὶ ἐμεῖς νὰ παρηγοροῦμε ἐκείνους ποὺ βρίσκονται σὲ θλίψη, μὲ τὴν παρηγοριὰ μὲ τὴν ὁποία παρηγορούμαστε ἐμεῖς οἱ ἴδιοι ἀπὸ τὸ Θεό». Εἶδες πῶς προετοιμάζει τὴν ἀπολογία, καὶ βάζει στὸν ἀκροατὴ τὴ σκέψη γιὰ μεγάλη θλίψη; Καὶ μ' αὐτὰ πάλι τὰ ἴδια δείχνει μετριοφροσύνη, γιατὶ καὶ αὐτὴ ἡ εὐσπλαγχνία δείχθηκε σ' αὐτοὺς ὄχι ἐπειδὴ ἦταν ἄξιοι αὐτῆς, ἀλλὰ γιὰ ἐκείνους ποὺ εἶναι ἀνάγκη νὰ ὠφεληθοῦν ἀπ' αὐτούς. Γιατί, λέγει, γι' αὐτὸ παρηγόρησε ἐμᾶς, γιὰ νὰ παρηγορούμαστε ἐμεῖς ἀναμεταξύ μας. Μὲ αὐτὸ δείχνει καὶ τὸ ἀξίωμα τῶν ἀποστόλων, δείχνοντας ὅτι, ἀφοῦ παρηγορήθηκε καὶ ἀνακουφίσθηκε, δὲν χάνει τὸ θάρρος του, ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει μ' ἐμᾶς, ἀλλὰ προχωρεῖ στὸ νὰ διδάξει τὸ ἴδιο πράγμα καὶ σ' ἄλλους καὶ νὰ τοὺς ἐνδυναμώσει καὶ νὰ τοὺς διεγείρει. Μερικοὶ λένε, ὅτι αὐτὸς

φασίν, ὅτι ἡ παράκλησις ἡμῶν καὶ ἄλλων παράκλησίς ἐστι. Δοκεῖ δέ μοι καὶ πρὸς τοὺς ψευδαποστόλους τοὺς εἰκῇ καυχωμένους καὶ οἴκοι καθημένους καὶ τρυφῶντας ἀποτείνεσθαι διὰ τοῦ προοιμίου. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν αἰνιγματωδῶς καὶ ὡς ἐν παρέργῳ, τὸ δὲ προηγούμενον τοῦτο ἦν, ἀπολογήσασθαι ὑπὲρ τῆς μελλήσεως. Εἰ γὰρ διὰ τοῦτο παρακαλούμεθα, ἵνα καὶ ἄλλους παρακαλῶμεν, μὴ ἐγκαλῆτε ὡς μὴ παραγενομένοις. Εἰς γὰρ τοῦτο ἅπας ἡμῖν ὁ χρόνος ἐτρίβετο, εἰς τὰς ἐπιβουλάς, εἰς τὰς ἐπαγωγάς, εἰς τὸ διαλῦσαι τὰ ἐπιόντα δεινά.

«Ὅτι καθὼς περισσεύει τὰ παθήματα τοῦ Χριστοῦ εἰς ἡμᾶς, οὕτω διὰ τοῦ Χριστοῦ περισσεύει καὶ ἡ παράκλησις ἡμῶν». Ἵνα γὰρ μὴ καταβάλῃ τοὺς μαθητὰς τῷ σφόδρα ἐπαίρειν τὰς συμφοράς, δείκνυσι πάλιν πολλὴν τὴν περιουσίαν καὶ τῆς παρακλήσεως οὖσαν, καὶ ἀνίστησιν αὐτῶν τὴν διάνοιαν, οὐ ταύτῃ μόνον, ἀλλὰ τῷ ἀναμνῆσαι τοῦ Χριστοῦ καὶ αὐτοῦ εἰπεῖν εἶναι τὰ παθήματα· καὶ πρὸ τῆς παρακλήσεως ἀπ' αὐτῶν τῶν θλίψεων τὴν παραμυθίαν εἰσάγει. Τί γὰρ ἥδιον τοῦ τῷ Χριστῷ με γίνεσθαι κοινωνόν, καὶ δι' αὐτὸν ταῦτα πάσχειν; τί ταύτης ἴσον τῆς παρακλήσεως; Οὐκ ἐντεῦθεν δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἑτέρωθεν ἐπαίρει τὰ φρονήματα τῶν θλιβομένων. Πόθεν ἑτέρωθεν; Ἀπὸ τοῦ εἰπεῖν, ὅτι «περισσεύει». Οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι 'καθὼς ἔπεισιν ἡμῖν τὰ παθήματα τοῦ Χριστοῦ', ἀλλά, «καθὼς περισσεύει», δεικνὺς ὅτι οὐ μόνον τὰ ἐκείνου, ἀλλὰ καὶ πλείονα τούτων ὑπομένουσι πάθη. Οὐ γὰρ ὅσα ἔπαθε, φησίν, ἐπάθομεν πάθη, ἀλλὰ καὶ περισσά. Σκόπει δέ· Ἠλάθη, ἐδιώχθη ὁ Χριστός, ἐμαστιγώθη, ἀπέθανεν. Ἀλλ' ἡμεῖς πλέον τούτων, φησίν, ὅπερ καὶ μόνον ἱκανὸν εἰς παραμυθίαν ἀρκέσειεν. Ἀλλὰ μηδεὶς τόλμαν καταγινωσκέτω τοῦ λόγου· καὶ γὰρ καὶ ἀλλαχοῦ φησι· «νῦν χαίρω ἐν τοῖς παθήμασί μου, καὶ ἀνταναπληρῶ τὰ ὑστερήματα τῶν θλίψεων τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ σαρκί μου». Ἀλλ' οὐδέτερον τόλ-

---

20. Κολ. 1,24.

έννοεῖ καὶ αὐτό, ὅτι δηλαδὴ ἡ παρηγοριά μας εἶναι παρηγοριὰ καὶ ἄλλων. Μοῦ φαίνεται μὲ τὸ προοίμιο πῶς ἀπευθύνεται πρὸς τοὺς ψευδαποστόλους ποὺ καυχιόνταν μάταια, καὶ κάθονταν στὰ σπίτια τους κάμνοντας τρυφηλὴ ζωή. Ἀλλ' αὐτὸ τὸ λέγει αἰνιγματικὰ καὶ παρεμπιπτόντως, ἐνῶ τὸ κύριο ἐνδιαφέρον του ἦταν αὐτό, ν' ἀπολογηθεῖ γιὰ τὴν καθυστέρηση μεταβάσεώς του ἐκεῖ. Γιατί, ἐὰν γι' αὐτὸ παρηγορούμαστε, γιὰ νὰ παρηγοροῦμε καὶ ἄλλους, μὴ μᾶς κατηγορεῖτε ποὺ δὲν ἤρθαμε. Γιατὶ ὅλος ὁ χρόνος μας σ' αὐτὸ ξοδευόταν, στὸ νὰ δεχόμαστε τὶς ἐπιβουλὲς καὶ τὶς θλίψεις, στὸ νὰ διαλύσομε τὰ ἐπερχόμενα κακά.

«Γιατί, καθὼς αὐξάνεται ἡ συμμετοχή μας στα παθήματα τοῦ Χριστοῦ, ἔτσι μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Χριστοῦ αὐξάνεται καὶ ἡ παρηγοριά μας». Γιὰ νὰ μὴ καταβάλει δηλαδὴ τοὺς μαθητὲς μὲ τὴν ὑπερβολικὴ διόγκωση τῶν συμφορῶν, δείχνει πάλι ὅτι εἶναι μεγάλη καὶ ἡ δύναμη τῆς παρηγοριᾶς, καὶ διεγείρει τὴ διάνοια αὐτῶν, ὄχι μόνο μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ὑπενθύμιση τοῦ Χριστοῦ, καὶ μὲ τὸ νὰ πεῖ ὅτι τὰ παθήματα εἶναι αὐτοῦ, καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν παρηγοριὰ παρουσιάζει τὴν ἐνθάρρυνση ἀπὸ τὶς ἴδιες τὶς θλίψεις. Γιατὶ τί ὑπάρχει πιὸ εὐχάριστο ἀπὸ τὸ νὰ γίνομαι κοινωνὸς τοῦ Χριστοῦ καὶ νὰ τὰ παθαίνω αὐτὰ γι' αὐτόν; τί ὑπάρχει ἴσο μὲ αὐτὴ τὴν παρηγοριά; Καὶ ὄχι μόνο ἀπὸ ἐδῶ, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἀλλοῦ ἐξυψώνει τὸ φρόνημα τῶν θλιβομένων. Ἀπὸ ποῦ ἀλλοῦ; Ἀπὸ τὸ νὰ πεῖ ὅτι «περισσεύουν τὰ παθήματα». Γιατὶ δὲν εἶπε, 'καθὼς μᾶς ἔρχονται τὰ παθήματα τοῦ Χριστοῦ', ἀλλὰ «καθὼς αὐξάνει ἡ συμμετοχή μας σ' αὐτά», γιὰ νὰ δείξει, ὅτι ὑπομένουν ὄχι μόνο τὰ παθήματα ἐκείνου, ἀλλὰ καὶ πολὺ περισσότερα ἀπὸ αὐτά. Γιατί, λέγει, δὲν πάθαμε ὅσα παθήματα ἔπαθε ἐκεῖνος, ἀλλὰ περισσότερα ἀπὸ ἐκεῖνον. Καὶ πρόσεχε. Ἀπομακρύνθηκε ὁ Χριστός, διώχθηκε, μαστιγώθηκε, πέθανε. Ἀλλ' ἐμεῖς, λέγει, παθαίνομε περισσότερα ἀπὸ αὐτά, πράγμα ποὺ καὶ μόνο ἦταν ἀρκετὸ γιὰ παρηγοριά. Ἀλλὰ κανεὶς ἂς μὴ θεωρεῖ τολμηρὰ αὐτὰ τὰ λόγια· γιατὶ καὶ ἀλλοῦ λέγει, «τώρα χαίρομαι γιὰ ὅσα ὑποφέρω γιὰ χάρη σας καὶ συμπληρώνω στὸ σῶμα μου ἐκεῖνο ποὺ λείπει ἀπὸ τὰ παθήματα τοῦ Χριστοῦ»[20]· Ἀλλ' αὐτὸ δὲ δείχνει τόλμη, οὔτε κάποια ἀλα-

μης οὐδὲ ἀπονοίας τινός. Καθάπερ γὰρ μείζονα αὐτοῦ εἰργάσαντο σημεῖα («ὁ γὰρ πιστεύων», φησίν, «εἰς ἐμέ, μείζονα τούτων ποιήσει»), τὸ δὲ πᾶν αὐτοῦ γίνεται τοῦ ἐνεργοῦντος ἐν αὐτοῖς, οὕτω καὶ πλείονα αὐτοῦ ἔπαθον· τὸ δὲ πᾶν αὐτοῦ πάλιν ἐστι τοῦ παρακαλοῦντος αὐτοὺς καὶ παρασκευάζοντος φέρειν τὰ συμπίπτοντα δεινά.

4. Διὸ δὴ καὶ ὁ Παῦλος αἰσθόμενος ἡλίκον ἐφθέγξατο, ὅρα πῶς αὐτὸ συστέλλει πάλιν, λέγων, «οὕτω διὰ τοῦ Χριστοῦ περισσεύει καὶ ἡ παράκλησις ἡμῶν», καὶ τὸ πᾶν αὐτῷ ἀνατιθείς, καὶ ἀνακηρύττων αὐτοῦ καὶ ἐντεῦθεν τὴν φιλανθρωπίαν. Οὐ γὰρ ὅσον θλιβόμεθα, τοσοῦτον παρακαλούμεθα, φησίν, ἀλλὰ πολλῷ πλέον. Οὐ γὰρ εἶπεν, 'ἀντίρροπος ἡ παράκλησις τῶν παθημάτων', ἀλλά, «περισσεύει ἡ παράκλησις», ὡς τὸν καιρὸν τῶν ἀγώνων, ἑτέρων στεφάνων πάλιν εἶναι καιρόν. Τί γὰρ ἴσον, εἰπέ μοι, τοῦ διὰ τὸν Χριστὸν μαστίζεσθαι, καὶ Θεῷ διαλέγεσθαι, καὶ πάντων εἶναι δυνατώτερον, καὶ τῶν ἐλαυνόντων περιγίνεσθαι, καὶ τῇ οἰκουμένῃ ἀχείρωτον εἶναι, καὶ τοιαῦτα προσδοκᾶν ἐντεῦθεν ἀγαθά, ἃ μήτε ὀφθαλμὸς εἶδε, μήτε οὖς ἤκουσε, μήτε ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀνέβη; τί δὲ ἴσον τοῦ θλίβεσθαι δι' εὐσέβειαν, καὶ μυρίων ἀπολαύειν παρὰ τοῦ Θεοῦ παρακλήσεων, καὶ ἁμαρτημάτων ἀπηλλάχθαι τοσούτων, καὶ Πνεύματος καταξιοῦσθαι καὶ ἁγιασμοῦ καὶ δικαιοσύνης, καὶ μηδένα δεδοικέναι καὶ τρέμειν, καὶ πάντων λαμπρότερον φαίνεσθαι ἐν αὐτῷ τῷ κινδυνεύειν; Μὴ δὴ καταπίπτωμεν ἐν τοῖς πειρασμοῖς. Οὐδεὶς γὰρ κοινωνεῖ τῷ Χριστῷ τρυφῶν καὶ καθεύδων καὶ ἀναπίπτων, οὐδεὶς τῶν τὸν ὑγρὸν τοῦτον καὶ διαλελυμένον ζώντων βίον, ἀλλ' ὁ ἐν θλίψει καὶ πειρασμῷ, οὗτος ἐγγὺς ἕστηκεν ἐκείνου, ὁ τὴν στενὴν ὁδεύων ὁδόν. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ταύτην ἐβάδισε· διὸ καὶ ἔλεγεν· «ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἔχει ποῦ τὴν κεφαλὴν κλῖναι».

---

21. Ἰω. 14,12. 22. Ματθ. 8,20.

ζονεία. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς ἔκαναν μεγαλύτερα θαύματα ἀπὸ ἐκεῖνον, (γιατὶ λέγει, «ἐκεῖνος ποὺ πιστεύει σ' ἐμένα, θὰ κάνει μεγαλύτερα ἀπὸ αὐτά»[21]), τὸ πᾶν ὅμως εἶναι ἀποτέλεσμα ἐκείνου ποὺ ἐνεργεῖ σ' αὐτούς, ἔτσι καὶ ἔπαθαν περισσότερα ἀπὸ ἐκεῖνον· ἀλλὰ τὸ πᾶν πάλι εἶναι ἀποτέλεσμα αὐτοῦ ποὺ παρηγορεῖ αὐτοὺς καὶ τοὺς προετοιμάζει νὰ ὑποφέρουν τὰ κακὰ ποὺ τοὺς βρίσκουν.

4. Γι' αὐτὸ λοιπὸν καὶ ὁ Παῦλος, ἐπειδὴ ἀντιλήφθηκε τὸ πόσο μεγάλο ἦταν αὐτὸ ποὺ εἶπε, πρόσεχε πῶς πάλι περιορίζει αὐτό, λέγοντας· «ἔτσι αὐξάνεται καὶ περισσεύει ἡ παρηγοριά μας», καὶ ἀποδίδοντας τὸ πᾶν σ' αὐτόν, καὶ ἀνακηρύττοντας καὶ μ' αὐτὸ τὴ φιλανθρωπία αὐτοῦ, καθόσον λέγει, δὲν παρηγορούμαστε τόσο, ὅσο θλιβόμαστε, ἀλλὰ πολὺ περισσότερο. Γιατὶ δὲν εἶπε, 'ὅτι ἡ παρηγοριὰ εἶναι ἰσοδύναμη μὲ τὰ παθήματα', ἀλλὰ «ἡ παρηγοριὰ εἶναι πολὺ περισσότερη», ὥστε ὁ καιρὸς τῶν ἀγώνων νὰ εἶναι πάλι καιρὸς ἄλλων στεφάνων. Γιατὶ πές μου, τί ὑπάρχει ἰσοδύναμο ἀπὸ τὸ νὰ μαστιγώνεται κανεὶς γιὰ τὸ Χριστό, νὰ συνομιλεῖ μὲ τὸ Θεό, νὰ εἶναι πιὸ δυνατὸς ἀπὸ ὅλους, νὰ νικάει τοὺς διῶκτες του, νὰ εἶναι ἀκατάβλητος σ' ὅλη τὴν οἰκουμένη, καὶ νὰ περιμένει ἀπὸ αὐτὸ τέτοια ἀγαθά, ποὺ δὲν τὰ εἶδε οὔτε ὀφθαλμός, οὔτε αὐτὶ τὰ ἄκουσε, οὔτε ἀνέβηκαν σὲ καρδιὰ ἀνθρώπου; Τί εἶναι ἰσοδύναμο μὲ τὸ νὰ θλίβεται κανεὶς γιὰ τὴν εὐσέβεια, καὶ ν' ἀπολαμβάνει ἀπὸ τὸ Θεὸ ἀμέτρητη παρηγοριά, νὰ ἔχει ἀπαλλαχθεῖ ἀπὸ τόσα ἁμαρτήματα, καὶ νὰ ἔχει καταστεῖ ἄξιος τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τοῦ ἁγιασμοῦ καὶ τῆς δικαιοσύνης, καὶ κανένα νὰ μὴ φοβᾶται οὔτε καὶ νὰ τρέμει, καὶ μὲ τοὺς κινδύνους ποὺ ὑφίσταται νὰ φαίνεται λαμπρότερος ἀπὸ ὅλους; Ἂς μὴ χάνουμε λοιπὸν τὸ θάρρος μας κατὰ τὴν ὥρα τῶν δοκιμασιῶν. Γιατὶ κανένας δὲν γίνεται κοινωνὸς τοῦ Χριστοῦ κάμνοντας τρυφηλὴ ζωή, παραμένοντας ἄπρακτος, καὶ χάνοντας τὸ θάρρος του, κανένας ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ζοῦν αὐτὴ τὴ φιλήδονη καὶ παραλυμένη ζωή, ἀλλ' ἐκεῖνος ποὺ ἀντιμετωπίζει θλίψεις καὶ δοκιμασίες, αὐτὸς στέκεται κοντὰ σ' ἐκεῖνον, αὐτὸς ποὺ βαδίζει τὸ στενὸ δρόμο. Καθόσον καὶ αὐτὸς αὐτὸ τὸ δρόμο βάδισε, καὶ γι' αὐτὸ ἔλεγε· «ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου δὲν ἔχει ποὺ νὰ κλίνει τὸ κεφάλι του»[22].

Μὴ τοίνυν ἄλγει θλιβόμενος, ἐννοῶν τίνι κοινωνεῖς, καὶ πῶς ἐκκαθαίρῃ διὰ τῶν πειρασμῶν, καὶ ὅσα κερδαίνεις. Οὐδὲν γάρ ἐστιν ἀνιαρόν, ἀλλ' ἢ τὸ τῷ Θεῷ προσκρούειν. Τούτου δὲ οὐκ ὄντος, οὐ θλίψεις, οὐκ ἐπιβουλαί, οὐκ ἄλλο οὐδὲν δυνατὸν λυπῆσαι τὴν εὖ φρονοῦσαν ψυχήν, ἀλλ' καθάπερ σπινθῆρα μικρὸν εἰς ἄβυσσον πολλὴν ἐμβαλὼν εὐθέως κατέσβεσας, οὕτω καὶ ἀθυμίας ἁπάσης ὑπερβολὴ εἰς συνειδὸς ἐμπεσοῦσα ἀγαθὸν ἀπόλλυται καὶ ἀφανίζεται ῥᾳδίως. Διὰ δὴ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ἔχαιρεν ἀεί, ἐπειδὴ ἐν τοῖς κατὰ Θεὸν ἐθάρρει, καὶ οὐδὲ αἴσθησιν τῶν τοσούτων κακῶν ἐλάμβανεν, ἀλλ' ἤλγει μὲν ὡς ἄνθρωπος, οὐ μὴν κατέπιπτεν. Οὕτω καὶ ὁ πατριάρχης ἐκεῖνος ἐν ἡδονῇ ἦν, πολλὰ παθὼν ὀδυνηρά. Σκόπει δέ. Πατρίδος ἐξέπεσεν, ὁδοιπορίας ὑπέστη μακρὰς καὶ χαλεπάς, ἐπὶ τῆς ἀλλοτρίας ἐλθὼν οὐδὲ βῆμα εἶχε ποδός. Ἐντεῦθεν πάλιν λιμὸς αὐτὸν διεδέξατο καὶ μετανάστην ἐποίησε, καὶ τὸν λιμὸν διαδέχεται πάλιν ἁρπαγὴ γυναικός, καὶ θανάτου φόβος καὶ ἀπαιδία καὶ πόλεμος καὶ κίνδυνοι καὶ ἐπιβουλαί, καὶ τὸ τελευταῖον ὁ κολοφὼν τῶν ἄθλων, ἡ τοῦ μονογενοῦς καὶ γνησίου παιδὸς σφαγή, ἡ ὀδυνηρὰ ἐκείνη καὶ ἀνήκεστος. Μὴ δὴ γάρ, ἐπειδὴ εὐκόλως ὑπήκουσε, νομίσῃς αὐτὸν καὶ ἀπαθῶς πάντα ἐκεῖνα ὑφεστηκέναι. Εἰ γὰρ καὶ μυριάκις δίκαιος ἦν, ὥσπερ οὖν καὶ ἦν, ἀλλ' ἄνθρωπος ἦν, καὶ τὰ τῆς φύσεως ἔπασχεν. Ἀλλ' ὅμως οὐδὲν αὐτὸν τούτων κατέβαλεν, ἀλλ' εἱστήκει καθάπερ ἀθλητὴς γενναῖος, καὶ στεφανίτης ἐφ' ἑκάστῳ τούτων ἀνακηρυττόμενος.

Οὕτω καὶ ὁ μακάριος Παῦλος νιφάδας πειρασμῶν ὁρῶν καθ' ἑκάστην ἐπιούσας ἡμέραν, ὡς ἐν μέσῳ παραδείσῳ τρυφῶν, οὕτως ἔχαιρε καὶ ἠγάλλετο. Ὥσπερ οὖν ταύτην χαίρων τὴν χαρὰν οὐκ ἔστιν ἁλώσιμος ἀθυμίᾳ, οὕτως ὁ μὴ ταύτην ἑλόμενος πᾶσίν ἐστιν εὐχείρωτος, καὶ πάσχει ταὐτόν, οἷον εἴ τις ὅπλα ἔχων σαθρά.

Μὴ λυπᾶσαι λοιπὸν ὅταν θλίβεσαι, σκεπτόμενος τίνος κοινωνὸς γίνεσαι, καὶ πῶς καθαρίζεσαι μὲ τὶς δοκιμασίες καὶ πόσα κερδίζεις. Γιατὶ τίποτε δὲν εἶναι δυσάρεστο, παρὰ μόνο νὰ ρθεῖς σὲ σύγκρουση μὲ τὸ Θεό. Ὅταν αὐτὸ δὲν ὑπάρχει, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ λυπήσουν τὴ φρόνημη ψυχὴ οὔτε οἱ θλίψεις, οὔτε οἱ ἐπιβουλές, οὔτε τίποτε ἄλλο, ἀλλά, ὅπως ἀκριβῶς ἂν βουτήξεις ἕνα μικρὸ σπινθήρα μέσα σὲ μεγάλη ἄβυσσο ἀμέσως τὸν ἔσβησες, ἔτσι καὶ ἡ ὑπερβολὴ κάθε λύπης, ὅταν εἰσέλθει σὲ ἀγαθὴ συνείδηση, χάνεται καὶ ἐξαφανίζεται εὔκολα. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος χαιρόταν πάντοτε, ἐπειδὴ κατὰ τὶς θλίψεις εἶχε στηριγμένο τὸ θάρρος του στὸ Θεό, καὶ οὔτε κἂν αἰσθανόταν τὰ τόσα κακὰ ποὺ τοῦ συνέβαιναν, ἀλλὰ πονοῦσε βέβαια σὰν ἄνθρωπος, ὅμως δὲν ἔχανε τὸ θάρρος του. Ἔτσι καὶ ὁ πατριάρχης ἐκεῖνος χαιρόταν, ἂν καὶ ἔπαθε πολλὰ ὀδυνηρά. Πρόσεχε δηλαδή. Στερήθηκε τὴν πατρίδα του, ὑπέστη μεγάλες καὶ φοβερὲς ὁδοιπορίες, καὶ ἐρχόμενος στὴν ξένη χώρα δὲν εἶχε μέρος οὔτε ἕνα βῆμα ποδιοῦ. Ἐδῶ πάλι τὸν βρῆκε πείνα καὶ τὸν ἀνάγκασε νὰ μεταναστεύσει, καὶ τὴν πείνα τὴ διαδέχεται πάλι ἡ ἁρπαγὴ τῆς γυναίκας του, καὶ φόβος θανάτου, καὶ ἀπαιδία καὶ πόλεμος καὶ κίνδυνος καὶ ἐπιβουλές, καὶ τὸ τελευταῖο ποὺ εἶναι τὸ ἀποκορύφωμα τῶν ἄθλων, ἡ θυσία τοῦ μοναχογιοῦ καὶ τοῦ γνήσιου παιδιοῦ του, ἡ ὀδυνηρὴ ἐκείνη καὶ ἀνυπόφορη. Γιατὶ βέβαια μὴ νομίσεις, ἐπειδὴ εὔκολα ὑπάκουσε, ὅτι μὲ ἀπάθεια τὰ δέχθηκε ὅλα ἐκεῖνα. Γιατί, καὶ ἂν ἀκόμα ἦταν δίκαιος σὲ ἀμέτρητο βαθμό, ὅπως βέβαια καὶ ἦταν, ἀλλ' ἦταν ἄνθρωπος καὶ πάθαινε τὰ τῆς φύσεως. Ἀλλ' ὅμως τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν τὸν κατέβαλε, ἀλλὰ στεκόταν ἀπέναντι σ' αὐτὰ σὰν γενναῖος ἀθλητής, καὶ ἀνακηρυσσόταν ἄξιος στεφάνου γιὰ τὸ καθένα ἀπ' αὐτά.

Ἔτσι καὶ ὁ μακάριος Παῦλος, βλέποντας πλῆθος πειρασμῶν νὰ ἔρχεται ἐναντίον του καθημερινά, σὰν νὰ εὐφραινόταν ζώντας μέσα στὸν παράδεισο, ἔτσι χαιρόταν καὶ ἀγάλλονταν. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν ἐκεῖνος ποὺ δοκιμάζει αὐτὴ τὴ χαρὰ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ νικηθεῖ ἀπὸ τὴ λύπη, ἔτσι καὶ ἐκεῖνος, ποὺ δὲν εἶναι κυριευμένος ἀπὸ αὐτὴ τὴ χαρά, εἶναι εὐκολονίκητος ἀπὸ ὅλους, καὶ παθαίνει τὸ ἴδιο, ὅπως ἀκριβῶς ἂν κάποιος εἶχε ἄχρηστα ὅπλα καὶ

καὶ ὑπὸ τῆς τυχούσης τιτρώσκοιτο πληγῆς. Ἀλλ' οὐχ ὁ καλῶς πάντοθεν περιπεφραγμένος, ἀλλ' ἅπαν ἀκόντιον ἐπιὸν διακρούεται. Καὶ γὰρ ὅπλου παντὸς ἰσχυρότερον ἡ κατὰ Θεὸν ἡδονή, καὶ οὐδὲν τὸν τοιοῦτον ποιῆσαι κατηφῆ καὶ σκυθρωπὸν δύναιτ' ἄν, ἀλλὰ πάντα φέρει γενναίως. Τί γὰρ πυρὸς χεῖρον; τί βασάνων διηνεκῶν ὀδυνηρότερον; Κἂν γὰρ μυρία τις ἀπολέσῃ κτήματα, κἂν παῖδας, κἂν ὁτιοῦν, τοῦτο πάντων τυραννικώτερον εἰς ὀδύνης λόγον ἐστί. «Δέρμα» γάρ, φησίν, «ὑπὲρ δέρματος, καὶ πάντα ὅσα ὑπάρχει ἀνθρώπῳ, δώσει ὑπὲρ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ». Καὶ οὐδὲν ἂν γένοιτο ὀδυνῶν χαλεπώτερον. Ἀλλ' ὅμως καὶ τὰ τῇ ἀκοῇ ἀφόρητα, ταῦτα φορητὰ καὶ ποθεινὰ διὰ τὴν κατὰ Θεὸν ἡδονὴν γίνεται. Κἂν ἀγάγῃς τὸν μάρτυρα ἔτι ἐμπνέοντα μικρὸν ἀπὸ τοῦ ξύλου, ἢ ἀπὸ τῶν τηγάνων, τοσαύτην εὑρήσεις τὴν ἀποκειμένην αὐτῷ χαράν, ὅσην οὐδὲ εἰπεῖν ἔνι.

Καὶ τί πάθω, φησίν, ὅτι μαρτυρίου καιρὸς οὐ πάρεστι νῦν; Τί φῄς; οὐ πάρεστι μαρτυρίου καιρός; Οὐδέποτε μὲν οὖν οὗτος ἄπεστιν, ἀλλ' ἀεὶ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἐστι τῶν ἡμετέρων, ἐὰν νήφωμεν. Οὐδὲ γὰρ τὸ ἐπὶ ξύλου κρέμασθαι μόνον, τοῦτο ποιεῖ μάρτυρα, ἐπεὶ εἰ τοῦτο ἦν, ἐκτὸς τῶν στεφάνων τούτων ὁ Ἰὼβ ἦν. Οὔτε γὰρ δικαστηρίῳ παρέστη, οὔτε δικαστοῦ φωνῆς ἤκουσεν, οὐ δήμιον εἶδεν· οὐ γὰρ ἀνηρτημένος ἐπὶ ξύλου καὶ μετέωρος ὤν, κατεξαίνετο τὰς πλευράς· ἀλλ' ὅμως πολλῶν μαρτύρων χαλεπώτερα ἔπαθε, καὶ αἱ φωναὶ τῶν ἐπαλλήλων ἀγγέλων ἐκείνων πάσης πληγῆς δριμύτερον ἔπληττον καὶ ἐκέντουν πάντοθεν αὐτόν, καὶ μυρίων δημίων πικρότερον τῶν σκωλήκων ἐκείνων τὰ στόματα πάντοθεν αὐτὸν κατήσθιε.

5. Τίνος οὖν οὐκ ἂν ἀντάξιος μάρτυρος οὗτος; Μυρίων μὲν οὖν. Καὶ γὰρ διὰ πάντων καὶ ἐπάλαιε καὶ ἐστεφανοῦτο, διὰ χρημάτων,

23. Ἰὼβ 2,4.

πληγωνόταν ἀπὸ τὸ τυχαῖο πλῆγμα. Ὅμως δὲν τὸ παθαίνει αὐτὸ ἐκεῖνος ποὺ εἶναι ἀπὸ παντοῦ περιφραγμένος, ἀλλ' ἀποκρούει τὸ κάθε ἀκόντιο ποὺ ἔρχεται ἐναντίον του. Καθόσον ἡ κατὰ Θεὸν ἡδονὴ εἶναι ἰσχυρότερη ἀπὸ κάθε ὅπλο, καὶ τίποτε δὲν μπορεῖ τὸν παρόμοιο ἄνθρωπο νὰ τὸν κάνει μελαγχολικὸ καὶ σκυθρωπό, ἀλλ' ὅλα τὰ ὑπομένει γενναῖα. Γιατὶ τί ὑπάρχει χειρότερο ἀπὸ τὴ φωτιά; τί πιὸ ὀδυνηρὸ ἀπὸ τὰ συνεχὴ βάσανα; Γιατί, καὶ ἂν ἀκόμα χάσει κανεὶς ἀμέτρητα κτήματα, καὶ ἂν ἀκόμα παιδιά, καὶ ἂν ἀκόμα ὁτιδήποτε ἄλλο, αὐτὸ εἶναι ὡς πρὸς τὸ μέγεθος τοῦ πόνου τὸ πιὸ τυραννικὸ ἀπὸ ὅλα. Γιατί, λέγει, «δέρμα ὑπὲρ δέρματος καὶ ὅλα ὅσα ὑπάρχουν στὸν ἄνθρωπο θὰ τὰ δώσει ὑπὲρ τῆς ψυχῆς του». Καὶ τίποτε δὲν θὰ μποροῦσε νὰ ὑπάρξει φοβερότερο ἀπὸ τοὺς ὀδυνηροὺς πόνους. Ἀλλ' ὅμως, ἐκεῖνα, ποὺ εἶναι ἀνυπόφορα καὶ νὰ τ' ἀκούσει κανείς, αὐτὰ γίνονται ὑποφερτὰ καὶ ποθητὰ ἐξ αἰτίας τῆς ἡδονῆς ποὺ νιώθει γιὰ τὸ Θεό. Καὶ ἂν ἀπομακρύνεις ἀπὸ τὸ ξύλο τοῦ μαρτυρίου γιὰ λίγο τὸ μάρτυρα ποὺ ἀναπνέει ἀκόμα, ἢ ἀπὸ τὰ τηγάνια, θὰ βρεῖς νὰ ὑπάρχει σ' αὐτὸν τόση μεγάλη χαρά, ὅση δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ λεχθεῖ.

Καὶ τί νὰ κάνω, λέγει, ποὺ δὲν εἶναι τώρα καιρὸς μαρτυρίου; Τί λές; δὲν εἶναι καιρὸς μαρτυρίου; Ποτὲ αὐτὸς δὲν ἀπομακρύνεται ἀπὸ κοντά μας, ἀλλὰ πάντοτε βρίσκεται μπροστὰ στὰ μάτια μας, ἐὰν εἴμαστε ἐπάγρυπνοι. Καθόσον δὲν κάμνει τὸν μάρτυρα τὸ νὰ κρεμασθεῖ μόνο ἐπάνω στὸ ξύλο, γιατί, ἂν ἦταν αὐτό, θὰ ἦταν μακριὰ ἀπὸ τὰ στεφάνια αὐτὰ ὁ Ἰώβ. Γιατὶ οὔτε σὲ δικαστήριο παραβρέθηκε, οὔτε φωνὴ δικαστῆ ἄκουσε, οὔτε δήμιο εἶδε, οὔτε ἀνεβάσθηκε ἐπάνω σὲ ξύλο καὶ ἔμεινε ἐκεῖ κρεμασμένος, δεχόμενος ἐκεῖ τρυπήματα στὰ πλευρά του, ἀλλ' ὅμως ἔπαθε πολὺ φοβερότερα ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ἔπαθαν πολλοὶ μάρτυρες, καὶ οἱ φωνὲς τῶν ἀγγέλων ἐκείνων ποὺ διαδέχονταν ὁ ἕνας τὸν ἄλλο, τὸν πλήγωναν δριμύτερα ἀπὸ κάθε πληγὴ καὶ τὸν κεντοῦσαν ἀπὸ παντοῦ, καὶ τὰ στόματα τῶν σκουληκιῶν ἐκείνων τὸν κατέτρωγαν ἀπὸ παντοῦ φοβερώτερα ἀπὸ τὰ πλήγματα ἀμέτρητων δημίων[23].

5. Ποιοῦ μάρτυρα λοιπὸν δὲν εἶναι ἀντάξιος αὐτός; Ἀσφαλῶς ἀμέτρητων. Καθόσον μὲ ὅλα καὶ πάλευε καὶ στεφανωνόταν, μὲ τὰ

διὰ παίδων, διὰ σώματος, διὰ γυναικός, διὰ φίλων, δι' ἐχθρῶν, δι' οἰκετῶν (καὶ γὰρ καὶ οὗτοι εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐνέπτυον), διὰ λιμοῦ, δι' ὀνειράτων, δι' ὀδυνῶν, διὰ δυσωδίας. Διὰ δὴ τοῦτο ἔφην, ὅτι οὐχ ἑνὸς καὶ δύο καὶ τριῶν, ἀλλὰ μυρίων ἀντάξιος ἂν εἴη μαρτύρων. Μετὰ γὰρ τῶν εἰρημένων καὶ ὁ χρόνος πολλὴν δίδωσιν αὐτοῦ τοῖς στεφάνοις προσθήκην· οἷον τὸ πρὸ τοῦ νόμου, πρὸ τῆς χάριτος ταῦτα παθεῖν, καὶ μῆνας πολλούς, καὶ πάντα μεθ' ὑπερβολῆς, καὶ τὸ πάντα ὁμοῦ ἐπιθέσθαι αὐτῷ τὰ δεινά, καίτοι καὶ καθ' ἑαυτὸ ἕκαστον αὐτῶν ἀφόρητον, καὶ τὸ δοκοῦν φορητότερον εἶναι, ἡ τῶν χρημάτων ζημία. Πολλοὶ γοῦν πληγὰς μὲν ἤνεγκαν, ζημίαν δὲ χρημάτων οὐκ ἤνεγκαν, ἀλλὰ καὶ μαστίζεσθαι ὑπὲρ αὐτῶν εἵλοντο, καὶ μυρία πάσχειν δεινὰ μᾶλλον ἢ ἐκείνων τι προέσθαι, καὶ μείζων αὐτοῖς ἐφάνη ἡ πληγὴ αὕτη, ἡ τῆς ζημίας τῶν χρημάτων. Ὥστε καὶ οὗτος ἕτερος πάλιν μαρτυρίου τρόπος τῷ φέροντι γενναίως τὴν τούτων ἀπώλειαν. Καὶ πῶς οἴσομεν γενναίως, φησίν; Ὅταν μάθης ὅτι πλείονα κερδανεῖς ὧν ἀπώλεσας δι' ἑνὸς ῥήματος τοῦ τῆς εὐχαριστίας. Ἂν γὰρ ἀκούσαντες τὴν ἀπώλειαν μὴ ταραχθῶμεν, ἀλλ' εἴπωμεν, 'εὐλογητὸς ὁ Θεός', πολλῷ πλείονα πλοῦτον εὑρήκαμεν. Οὐ γὰρ δὴ τοσαῦτα καρπώσῃ, τὸν πλοῦτον ἀναλίσκων εἰς τοὺς δεομένους, καὶ περιιών, καὶ πένητας ἐπιζητῶν, καὶ σκορπίζων τὰ ὄντα τοῖς πεινῶσιν, ὅσα διὰ τούτου τοῦ ῥήματος κερδανεῖς. Ἐπεὶ καὶ τὸν Ἰὼβ οὐχ οὕτω θαυμάζω τὴν οἰκίαν ἀνοίγοντα τοῖς δεομένοις, ὡς ἐκπλήττομαι καὶ ἀνακηρύττω τὴν ἁρπαγὴν τῶν χρημάτων εὐχαρίστως φέροντα. Τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ παίδων ἀποβολῆς ἔστι συμβαῖνον ἰδεῖν. Οὐδὲ γὰρ ἐνταῦθα ἐλάττονα λήψῃ μισθὸν τοῦ τὸν υἱὸν ἀναγαγόντος καὶ καταθύσαντος, εἰ τελευτῶντα ἰδὼν ηὐχαρίστησας τῷ φιλανθρώπῳ Θεῷ.

Τί γὰρ ὁ τοιοῦτος τοῦ Ἀβραὰμ ἔσται χείρων; Ἐκεῖνος γὰρ οὐκ εἶδε κείμενον νεκρόν, ἀλλὰ προσεδόκησε μόνον· ὥστε εἰ πλεο-

χρήματα, μὲ τὰ παιδιά, μὲ τὸ σῶμα, μὲ τὴ γυναίκα του, μὲ τοὺς φίλους του, μὲ τοὺς ἐχθρούς του, μὲ τοὺς δούλους του (γιατὶ καὶ αὐτοὶ τὸν ἔφτυναν στὸ πρόσωπο), μὲ τὴν πείνα, μὲ τὰ ὄνειρα, μὲ τοὺς ἀνυπόφορους πόνους, μὲ τὴ δυσωδία. Γι' αὐτὸ βέβαια εἶπε, ὅτι θὰ ἦταν ἀντάξιος ὄχι ἑνὸς καὶ δύο καὶ τριῶν μαρτύρων, ἀλλὰ ἀπείρων. Γιατὶ μαζὶ μὲ τὰ ὅσα λέχθηκαν αὔξανε πολὺ περισσότερο καὶ ὁ χρόνος τὰ σταφάνια αὐτοῦ, δηλαδὴ τὸ ὅτι ἔπαθε αὐτὰ πρὶν ἀπὸ τὸ νόμο, πρὶν ἀπὸ τὴ χάρη, καὶ γιὰ μῆνες πολλούς, καὶ ὅλα σὲ ὑπερβολικὸ βαθμό, καὶ τὸ ὅτι ἐπιτέθηκαν ἐναντίον αὐτοῦ ὅλα τὰ κακὰ μαζί, ἂν καὶ βέβαια τὸ καθένα ἀπὸ αὐτὰ εἶναι ἀνυπόφορο, καὶ ἐκεῖνο ποὺ φαίνεται ὅτι εἶναι πιὸ ὑποφερτό, ἡ χρηματικὴ ζημιά. Πολλοὶ δηλαδὴ ὑπέφεραν πληγές, ὅμως δὲν ὑπέφεραν τὴ χρηματικὴ ζημιά, ἀλλὰ προτιμοῦσαν γιὰ χάρη αὐτῶν καὶ νὰ μαστιγώνονται καὶ νὰ πάθουν μύρια κακὰ μᾶλλον παρὰ νὰ χαθεῖ κάτι ἀπὸ ἐκεῖνα, καὶ φάνηκε σ' αὐτοὺς μεγαλύτερο αὐτὸ τὸ πλῆγμα, τὸ τῆς χρηματικῆς ζημιᾶς. Ὥστε καὶ αὐτὸς εἶναι ἄλλος πάλι τρόπος μαρτυρίου σ' ἐκεῖνον ποὺ ὑποφέρει γενναῖα τὴν ἀπώλεια αὐτῶν. Καὶ πῶς, λέγει, θὰ τὴν ὑποφέρομε γενναῖα; Ὅταν μάθεις ὅτι θὰ κερδίσεις περισσότερα ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ἔχασες μὲ ἕνα λόγο, τὸ λόγο τῆς εὐχαριστίας. Γιατί, ἂν δὲν ταραχθοῦμε ὅταν ἀκούσουμε τὴν ἀπώλεια αὐτῶν, ἀλλὰ ποῦμε, 'εὐλογητὸς ὁ Θεός', βρήκαμε πολὺ περισσότερο πλοῦτο. Γιατὶ βέβαια δὲν θὰ καρπωθεῖς τόσα, ξοδεύοντας τὸν πλοῦτο σ' ἐκείνους ποὺ ἔχουν ἀνάγκη, καὶ περιφερόμενος, καὶ ψάχνοντας νὰ βρεῖς φτωχούς, καὶ σκορπίζοντας τὰ ὑπάρχοντά σου στοὺς πεινασμένους, ὅσα θὰ κερδίσεις μὲ αὐτὴ τὴ λέξη. Καθόσον καὶ τὸν Ἰὼβ δὲν τὸν θαυμάζω τόσο ποὺ ἀνοίγει τὴν οἰκία του σ' ἐκείνους ποὺ ἔχουν ἀνάγκη, ὅσο ἐκπλήττομαι καὶ διακηρύσσω τὴν ἁρπαγὴ τῶν χρημάτων ποὺ τὴν ὑπέμενε μὲ εὐχαρίστηση. Καὶ αὐτὸ τὸ ἴδιο εἶναι δυνατὸν νὰ δεῖς νὰ συμβαίνει μὲ τὴ στέρηση τῶν παιδιῶν. Γιατὶ οὔτε ἐδῶ θὰ λάβεις μικρότερο μισθὸ ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ ὁδήγησε καὶ θυσίασε τὸ γιό του, ἐὰν εὐχαρίστησες τὸ φιλάνθρωπο Θεὸ βλέποντας τὸ γιό σου νὰ πεθαίνει.

Πραγματικὰ ὡς πρὸς τί θὰ εἶναι κατώτερος ὁ παρόμοιος ἄνθρωπος ἀπὸ τὸν Ἀβραάμ; Καθόσον ἐκεῖνος δὲν εἶδε τὸ γιό του ξα-

νεκτεῖ τῷ μέλλειν καταθύειν, καὶ τὴν χεῖρα ἐκτείνας τὴν μάχαιραν ἁρπάσαι, πλεονεκτεῖται τῷ κεῖσθαι τὸ παιδίον νεκρὸν ἐνταῦθα. Καὶ ἄλλως δέ, ἐκείνῳ μὲν ἡ τοῦ κατορθώματος ἐλπὶς ἔφερε παραμυθίαν, καὶ τὸ τῆς ἰδίας ἀνδρείας ἔργον εἶναι τὴν ἀριστείαν ἐκείνην, καὶ τὸ φωνῆς ἄνωθεν φερομένης ἀκοῦσαι προθυμότερον ἐποίει, ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν τοιοῦτόν ἐστιν. Ὅθεν ἀδαμαντίνης δεῖ ψυχῆς τῷ μονογενῆ παῖδα, καὶ ἐν πλούτῳ τραφέντα, καὶ χρηστὰς ὑποφαίνοντα ἐλπίδας, ἐπὶ τοῦ βόθρου κείμενον ὁρῶντι καὶ τεταμένον, ὥστε πρᾴως ἐνεγκεῖν τὸ συμβάν. Ὁ τοιοῦτος ἂν δυνηθῇ, τῆς φύσεως τὰ κύματα κατευνάσας, εἰπεῖν τὸ τοῦ Ἰὼβ ἀδακρυτί, «ὁ Κύριος ἔδωκεν, ὁ Κύριος ἀφείλετο», μετὰ τοῦ Ἀβραὰμ αὐτοῦ στήσεται, μετὰ τοῦ Ἰὼβ ἀνακηρυχθήσεται ἀπὸ τοῦ ῥήματος τούτου μόνον. Κἂν τοὺς κωκυτοὺς τῶν γυναικῶν παύσας, καὶ τοὺς χοροὺς τῶν θρηνουσῶν διαλύσας, εἰς δοξολογίαν ἅπαντας διεγείρῃ, μυρία ἄνωθεν, μυρία κάτωθεν δέξεται τὰ βραβεῖα, ἀνθρώπων αὐτὸν θαυμαζόντων, ἀγγέλων κροτούντων, τοῦ Θεοῦ στεφανοῦντος.

6. *Καὶ πῶς δυνατὸν μὴ πενθεῖν ἄνθρωπον ὄντα, φησίν; Ἂν ἐννοήσῃς πῶς ὁ πατριάρχης, πῶς ὁ Ἰώβ, ἄνθρωποι ὄντες οἱ ἀμφότεροι, οὐδὲν τοιοῦτον ἔπαθον, καὶ ταῦτα πρὸ νόμου καὶ χάριτος καὶ τῆς τοσαύτης τῶν νόμων φιλοσοφίας ἑκάτερος αὐτῶν γενόμενος, ἂν λογίσῃ, ὅτι εἰς βελτίονα χώραν μετέστη, καὶ πρὸς ἀμείνω λῆξιν ἀπεπήδησεν ὁ τελευτήσας, καὶ οὐκ ἀπώλεσας τὸν υἱόν, ἀλλ' ἐν ἀσύλῳ λοιπὸν ἀπέθου χωρίῳ. Μὴ τοίνυν λέγε, ὅτι 'οὐκέτι καλοῦμαι πατήρ'. Διὰ τί γὰρ οὐκέτι καλῇ τοῦ υἱοῦ μένοντος; μὴ γὰρ ἀπέβαλες τὸ παιδίον; μὴ γὰρ ἀπώλεσας τὸν υἱόν; μᾶλλον ἐκτίσω καὶ ἀσφαλέστερον ἔσχες. Διὰ τοῦτο οὐκέτι ἐνταῦθα μόνον καλῇ πατήρ, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐν οὐρανῷ· ὥστε οὐ τὸ πατὴρ καλεῖσθαι ἀπώλεσας, ἀλλὰ τὸ μειζόνως καλεῖσθαι προσέλαβες· οὐ γὰρ θνητοῦ παιδίου*

---

24. Ἰὼβ 1,21.

πλωμένο νεκρό, ἀλλὰ μόνο τὸ περίμενε· ὥστε, ἐὰν πλεονεκτεῖ ἐπειδὴ πρόκειται νὰ τὸν θυσιάσει, καὶ ἅπλωσε τὸ χέρι γιὰ νὰ ἁρπάξει τὸ μαχαίρι, πλεονεκτεῖ ἐδῶ αὐτὸς ποὺ τὸ παιδί του βρίσκεται κάτω ξαπλωμένο νεκρό. Καὶ ἄλλωστε, σ' ἐκεῖνον ἡ ἐλπίδα τοῦ κατορθώματος ἔφερνε παρηγοριά, καὶ τὸ ὅτι τὸ ἀνδραγάθημα ἐκεῖνο ἦταν ἔργο τῆς ἀνδρείας του, καὶ τὸ ὅτι ἄκουσε τὴ φωνὴ ἐκείνη προερχόμενη ἀπὸ τὸν οὐρανὸ τὸν ἔκαμνε προθυμότερο, ἐδῶ ὅμως τίποτε παρόμοιο δὲν ὑπάρχει. Ἐπομένως χρειάζεται ἀδαμάντινη ψυχὴ ἐκεῖνος ποὺ βλέπει τὸν μοναχογιό του, ἐνῶ ἀνατράφηκε μέσα στὸν πλοῦτο καὶ φαίνονταν ἀγαθὲς οἱ ἐλπίδες γι' αὐτόν, νὰ εἶναι ξαπλωμένος καὶ νεκρὸς μέσα στὸ λάκκο, ὥστε νὰ ὑποφέρει τὸ συμβὰν μὲ πραότητα. Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἂν μπορέσει, καταπραΰνοντας τὰ κύματα τῆς φύσεως, νὰ πεῖ χωρὶς δάκρυα ἐκεῖνο ποὺ εἶπε ὁ Ἰώβ, «ὁ Κύριος μοῦ τὸν ἔδωσε, ὁ Κύριος μοῦ τὸν ἀφαίρεσε»[24], θὰ σταθεῖ μαζὶ μὲ τὸν Ἀβραάμ, θὰ ἀνακηρυχθεῖ νικητὴς μαζὶ μὲ τὸν Ἰὼβ μόνο ἀπὸ τὸ λόγο αὐτό. Καὶ ἄν, σταματώντας τοὺς ὀδυρμοὺς τῶν γυναικῶν καὶ διαλύοντας τοὺς χοροὺς ἐκείνων ποὺ θρηνοῦν, διεγείρει ὅλους σὲ δοξολογίες, θὰ λάβει ἀμέτρητα τὰ βραβεῖα ἀπὸ τὸν οὐρανό, ἀμέτρητα ἀπὸ τὴ γῆ, καθόσον οἱ ἄνθρωποι θὰ τὸν θαυμάζουν, οἱ ἄγγελοι θὰ τὸν χειροκροτοῦν, καὶ ὁ Θεὸς θὰ τὸν στεφανώνει.

6. Καὶ εἶναι δυνατὸ νὰ μὴ πενθεῖ κανείς, λέγει, τὴ στιγμὴ ποὺ εἶναι ἄνθρωπος; Ἂν σκεφθεῖς πῶς ὁ πατριάρχης, πῶς ὁ Ἰώβ, πού, ἂν καὶ ἦταν ἄνθρωποι καὶ οἱ δύο, δὲν ἔπαθαν τίποτε παρόμοιο, και ὅλα αὐτὰ ἂν καὶ ὁ καθένας ἀπὸ αὐτοὺς ἔζησε πρὶν ἀπὸ τὸ νόμο καὶ τὴ χάρη καὶ τὴν τόσο μεγάλη φιλοσοφία τῶν νόμων τῆς χάριτος, ἂν ἀναλογισθεῖς, ὅτι μεταφέρθηκε σὲ καλύτερη χώρα, καὶ μεταπήδησε ἐκεῖνος ποὺ πέθανε σὲ καλύτερο τέλος, καὶ ὅτι δὲν ἔχασες τὸ γιό σου, ἀλλὰ τὸν εναπέθεσες πλέον σὲ ἀσύλητο χῶρο. Μὴ λὲς λοιπόν, 'δὲν ὀνομάζομαι πλέον πατέρας'. Γιατί, γιὰ πιὸ λόγο δὲν ὀνομάζεσαι πατέρας, τὴ στιγμὴ ποὺ τὸ παιδί σου μένει; μήπως δηλαδὴ στερήθηκες τὸ παιδί σου, μήπως ἔχασες τὸ γιό σου; Πολὺ περισσότερο ἔγινε δικός σου καὶ τὸν ἔχεις ἀσφαλέστερο. Γι' αὐτὸ δὲν ὀνομάζεσαι μόνο ἐδῶ πατέρας ἀλλὰ καὶ στὸν οὐρανό· ὥστε δὲν ἔχασες τὸ νὰ ὀνομάζεσαι πατέρας, ἀλλ' ἔλαβες τὸ νὰ ὀνομάζε-

λοιπόν, ἀλλ' ἀθανάτου κληθήσῃ πατήρ, στρατιώτου γενναίου, καὶ ἔνδον ἑστῶτος διηνεκῶς. Μὴ γάρ, ἐπειδὴ μὴ πάρεστι, καὶ ἀπολωλέναι αὐτὸν νόμιζε. Οὐδὲ γάρ, εἰ ἀποδημῶν ἐτύγχανεν, ἀπέστη ἂν σου καὶ τοὔνομα τῆς συγγενείας μετὰ τοῦ σώματος. Μὴ δὴ τῇ ὄψει τοῦ κειμένου πρόσεχε, ἐπεὶ ἀναρριπίζεις τὸ πάθος, ἀλλ' ἄπαγε τὴν διάνοιαν ἀπὸ τοῦ κειμένου πρὸς τὸν οὐρανόν. Οὐχ οὗτός ἐστι τὸ παιδίον τὸ κείμενον, ἀλλ' ἐκεῖνος ὁ ἀποπτὰς καὶ ἀναδραμὼν εἰς ὕψος ἄπειρον. Ὅταν τοίνυν ἴδῃς τοὺς ὀφθαλμοὺς καθῃρημένους, καὶ τὸ στόμα συνῃρημένον, καὶ τὸ σῶμα ἀκίνητον, μὴ τοῦτο ἐννόει, ὅτι τοῦτο τὸ στόμα οὐκέτι φθέγγεται, οὗτοι οἱ ὀφθλμοὶ οὐκέτι βλέπουσιν, οὗτοι οἱ πόδες οὐκέτι βαδίζουσιν, ἀλλ' εἰς φθορὰν πάντα οἴχεται· μὴ ταῦτα λέγε, ἀλλὰ τἀναντία τούτων, ὅτι 'τοῦτο μὲν τὸ στόμα ἄμεινον φθέγξεται, καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ μείζονα ὄψονται, καὶ οἱ πόδες ἐπὶ νεφελῶν ἀρθήσονται, καὶ τὸ διαφθειρόμενον τοῦτο σῶμα ἀθανασίαν ἐνδύσεται, καὶ λαμπρότερον τὸν υἱὸν ἀπολήψομαι'. Εἰ δὲ λυπεῖ σε τὰ ὁρώμενα, τέως εἰπὲ πρὸς ἑαυτόν· 'ἱμάτιον τοῦτό ἐστι, καὶ ἀπεδύσατο, ὥστε αὐτὸ πολυτελέστερον ἀπολαβεῖν· οἰκία αὕτη ἐστί, καὶ καθῃρέθη, ὥστε γενέσθαι αὐτὴν φαιδροτέραν'.

Καθάπερ γὰρ ἡμεῖς, ἐπειδὰν μέλλωμεν καθαιρεῖν οἰκίας, οὐκ ἀφίεμεν τοὺς ἔνδον οἰκοῦντας μένειν, ἀλλ' ὥστε ἀπαλλαγῆναι τῆς κόνεως καὶ τοῦ θορύβου, ἀλλὰ κελεύσαντες πρὸς βραχὺ μεταστῆναι, ἐπειδὰν κατασκευάσωμεν ἀσφαλὲς τὸ δωμάτιον, τότε αὐτοὺς μετὰ ἀδείας εἰσάγομεν, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς ποιεῖ, καθελὼν αὐτοῦ τὴν σαθρὰν σκηνήν, τέως εἰς τὴν πατρικὴν αὐτὸν ἔλαβεν οἰκίαν καὶ πρὸς ἑαυτόν, ἵν', ὅταν καθαιρεθῇ αὕτη καὶ οἰκοδομηθῇ, λαμπροτέραν αὐτὴν τότε αὐτῷ ἀποδῷ. Μὴ τοίνυν εἴπῃς, ὅτι 'ἀπόλωλε καὶ οὐκέτι ἔσται'· καὶ γὰρ ἀπίστων τὰ ῥήματα ταῦτα· ἀλλ' εἰπέ, 'καθεύδει καὶ ἀναστήσεται, ἀπεδήμησε καὶ ἥξει μετὰ τοῦ Βασιλέως'. Τίς ταῦτά φησιν; Ὁ τὸν Χριστὸν ἔχων ἐν ἑαυτῷ λαλοῦντα. «Εἰ γὰρ

σαι πολὺ περισσότερο πατέρας· γιατὶ δὲν θὰ ὀνομασθεῖς πλέον πατέρας θνητοῦ παιδιοῦ, ἀλλὰ ἀθάνατου, γενναίου στρατιώτη, ποὺ μένει μέσα γιὰ πάντα. Μὴ δηλαδὴ νομίζεις, ἐπειδὴ δὲν εἶναι παρών, ὅτι καὶ χάθηκε αὐτός. Γιατὶ οὔτε, ἂν συνέβαινε νὰ μεταβεῖ σὲ ξένη χώρα, θὰ χανόταν ἀπὸ σένα καὶ τὸ ὄνομα τῆς συγγένειας μαζὶ μὲ τὴν ἀπομάκρυνση τοῦ σώματος ἐκείνου. Μὴ προσέχεις λοιπὸν τὸ πρόσωπο τοῦ ξαπλωμένου κάτω νεκροῦ, γιατὶ ζωηρεύεις τὴ φλόγα τοῦ πάθους, ἀλλ' ὁδήγησε τὴ σκέψη, ἀπὸ τὸν ξαπλωμένο κάτω νεκρό, στὸν οὐρανό. Δὲν εἶναι αὐτὸς τὸ παιδί σου ποὺ εἶναι ξαπλωμένος κάτω νεκρός, ἀλλ' ἐκεῖνος ποὺ πέταξε καὶ ἔτρεξε σὲ ὕψος ἄπειρο. Ὅταν λοιπὸν δεῖς τοὺς ὀφθαλμοὺς κατεβασμένους καὶ τὸ στόμα κλεισμένο καὶ τὸ σῶμα ἀκίνητο, μὴ σκέφτεσαι αὐτό, ὅτι αὐτὸ τὸ στόμα δὲν θὰ μιλήσει ποτέ, αὐτοὶ οἱ ὀφθαλμοι δὲν θὰ βλέπουν πιά, αὐτὰ τὰ πόδια δὲν θὰ βαδίσουν πιά, ἀλλ' ὅλα ὁδηγήθηκαν στὴ φθορά· νὰ μὴ λὲς αὐτά, ἀλλὰ τὰ ἀντίθετα ἀπὸ αὐτά, ὅτι 'αὐτὸ τὸ στόμα θὰ πεῖ καλύτερα λόγια, καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ θὰ δοῦν μεγαλύτερα, καὶ τὰ πόδια θὰ ἀνεβοῦν στὰ σύννεφα, καὶ τὸ φθαρτὸ αὐτὸ σῶμα θὰ ἐνθυδῆ ἀθανασία, καὶ θὰ λάβω τὸ γιό μου λαμπρότερο'. Ἐὰν πάλι σὲ λυποῦν αὐτὰ ποὺ βλέπεις, τότε πὲς πρὸς αὐτόν· 'ἔνδυμα εἶναι αὐτὸ καὶ τὸ ἀπέβαλε, ὥστε νὰ τὸ λάβει πολυτελέστερο· οἰκία εἶναι αὐτή, καὶ κατατράφηκε, ὥστε νὰ γίνει αὐτὴ λαμπρότερη'.

Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν ἐμᾶς, ὅταν πρόκειται νὰ γκρεμίσομε οἰκίες, δὲν ἀφήνομε νὰ μένουν μέσα ἐκεῖνοι ποὺ κατοικοῦν σ' αὐτές, γιὰ ν' ἀπαλλαχθοῦν ἀπὸ τὴ σκόνη καὶ τὸ θόρυβο, ὅταν κατασκευάσομε ἀσφαλὲς τὸ δωμάτιο, τότε ὁδηγοῦμε αὐτοὺς μέσα μὲ ἀσφάλεια, ἔτσι καὶ ὁ Θεὸς κάμνει, γκρεμίζοντας τὴ σαθρὴ σκηνὴ αὐτοῦ, πρῶτα πῆρε αὐτὸν στὴν πατρικὴ οἰκία καὶ κοντά του, ὥστε, ὅταν γκρεμισθεῖ αὐτὴ καὶ ξαναοικοδομηθεῖ, νὰ τοῦ τὴν δώσει τότε αὐτὴν λαμπρότερη. Μὴ λοιπὸν πεῖς, ὅτι 'χάθηκε καὶ δὲν θὰ ὑπάρχει πιά'· γιατὶ αὐτὰ εἶναι λόγια ἀπίστου· ἀλλὰ πές, 'κοιμᾶται καὶ θ' ἀναστηθεῖ, ἀπεδήμησε καὶ θὰ ρθεῖ μὲ τὸ βασιλιά'. Ποιός τὰ λέγει αὐτά; Ἐκεῖνος ποὺ ἔχει μέσα του τὸν Χριστὸ νὰ ὁμιλεῖ. Γιατὶ λέγει, «ἐὰν πιστεύουμε ὅτι ὁ Ἰησοῦς πέθανε καὶ ἀναστήθηκε

πιστεύομεν», φησίν, «ὅτι Ἰησοῦς ἀπέθανε καὶ ἀνέστη καὶ ἔζησεν, οὕτως ὁ Θεὸς καὶ τοὺς κοιμηθέντας διὰ τοῦ Ἰησοῦ ἄξει σὺν αὐτῷ». Εἰ τοίνυν ζητεῖς τὸν υἱόν, ἐκεῖ ζήτει ἔνθα ὁ Βασιλεύς, ἔνθα τὸ τῶν ἀγγέλων στρατόπεδον· μὴ ἐν τῷ τάφῳ μηδὲ ἐν τῇ γῇ, ἵνα μή, ἐκείνου τοσοῦτον ὑψωθέντος, αὐτὸς μείνῃς ἐπὶ τῆς γῆς συρόμενος.

Ἂν τοίνυν οὕτω φιλοσοφῶμεν, πᾶσαν τοιαύτην ὀδύνην εὐκόλως διακρουσόμεθα. Ὁ δὲ Θεὸς τῶν οἰκτιρμῶν καὶ Πατὴρ πάσης παρακλήσεως, παρακαλέσει τὰς καρδίας πάντων ἡμῶν, καὶ τῶν τὰ τοιαῦτα ὀδυνωμένων, καὶ τῶν ἑτέρᾳ λύπῃ κατεχομένων, καὶ ἀθυμίας ἀπαλλαγῆναι δῴη πάσης, καὶ πνευματικὴν καρπώσασθαι χαράν, καὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἐπιτυχεῖν, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμή, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

25. Α' Θεσ. 4,14.

καὶ ἔζησε, κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Ἰησοῦ θὰ φέρει μαζί του ἐκείνους ποὺ κοιμήθηκαν»[25]. Ἂν λοιπὸν ζητεῖς τὸ γιό σου, ἐκεῖ ζήτα τον, ὅπου βρίσκεται ὁ βασιλιάς, ὅπου βρίσκεται τὸ στρατόπεδο τῶν ἀγγέλων, ὄχι στὸν τάφο, οὔτε καὶ στὴ γῆ, γιὰ νὰ μὴ συμβεῖ, ἐνῶ ἐκεῖνος ὑψώθηκε τόσο ψηλά, ἐσὺ νὰ μένεις συρόμενος ἐπάνω στὴ γῆ.

Ἂν λοιπὸν φιλοσοφοῦμε ἔτσι κάθε παρόμοιο ὀδυνηρὸ πόνο θὰ τὸν ἀποκρούσομε εὔκολα. Καὶ ὁ Θεὸς τῆς εὐσπλαγχνίας καὶ Πατέρας κάθε παρηγοριᾶς θὰ παρηγορήσει τὶς καρδιὲς ὅλων μας, καὶ ἐκείνων ποὺ ὑπομένουν αὐτοὺς τοὺς ὀδυνηροὺς πόνους, καὶ ἐκείνων ποὺ εἶναι κυριευμένοι ἀπὸ ἄλλη λύπη, καὶ θὰ δώσει ν' ἀπαλλαγοῦμε ἀπὸ κάθε λύπη, καὶ νὰ καρπωθοῦμε τὴν πνευματικὴ χαρά, καὶ νὰ ἐπιτύχομε τὰ μελλοντικὰ ἀγαθά, τὰ ὁποῖα εὔχομαι νὰ ἐπιτύχομε ὅλοι μας, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμή, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Β'

(Β' Κορ. 1,6–11)

«Εἴτε δὲ θλιβόμεθα, ὑπὲρ τῆς ὑμῶν παρακλήσεως καὶ σωτηρίας, τῆς ἐνεργουμένης ἐν ὑπομονῇ τῶν αὐτῶν παθημάτων, ὧν καὶ ἡμεῖς πάσχομεν· καὶ ἡ ἐλπὶς ἡμῶν βεβαία ὑπὲρ ὑμῶν».

1. Εἰπὼν μίαν καὶ πρώτην παρακλήσεως καὶ παραμυθίας ἀφορμὴν (αὕτη δὲ ἦν τῷ Χριστῷ κοινωνεῖν), τίθησι καὶ δευτέραν ταύτην ἥν φησιν. Ἔστι δὲ αὕτη, τὸ αὐτῶν τῶν μαθητευομένων ἐντεῦθεν κατασκευάζεσθαι τὴν σωτηρίαν. Μὴ τοίνυν καταπέσητε, φησίν, ἐπειδὴ θλιβόμεθα, μηδὲ θορυβηθῆτε καὶ δείσητε· καὶ γὰρ δι' αὐτὸ τοῦτο μᾶλλον ἂν εἴη δίκαιον ὑμᾶς θαρρεῖν. Εἰ γὰρ μὴ ἐθλιβόμεθα, πάντας ἂν ὑμᾶς ταῦτα ἀπώλεσε. Πῶς καὶ τίνα τρόπον; Ὅτι εἰ μαλακισθέντες καὶ τὰ δεινὰ δείσαντες, μὴ ἐκηρύξαμεν ὑμῖν τὸν λόγον, ὥστε μαθεῖν τὴν ἀληθῆ γνῶσιν, ἐν ἐσχάτοις ἦν τὰ ὑμέτερα. Εἶδες πάλιν Παύλου τὴν βίαν καὶ τὴν φιλονεικίαν; ἀφ' ὧν ἐθορυβοῦντο, ἀπὸ τούτων αὐτοὺς παραμυθεῖται. Ὅσῳ γὰρ ἂν ἐπιτείνηται τὰ τῶν διωγμῶν τῶν ἡμετέρων, φησί, τοσούτῳ μᾶλλον ἐπιδιδόναι δεῖ τὰ τῆς χρηστῆς ἐλπίδος ὑμῖν· ἐπειδὴ καὶ τοσούτῳ μᾶλλον αὔξεται τὰ τῆς σωτηρίας τῆς ὑμετέρας, καὶ τὰ τῆς παρακλήσεως. Τί γὰρ ἴσον εἰς παρακλήσεως λόγον τοῦ τοσούτων ἐπιτυχεῖν ἀγαθῶν διὰ τοῦ κηρύγματος;

Εἶτα, ἵνα μὴ δόξῃ εἰς ἑαυτὸν μόνον τὸ ἐγκώμιον περιιστᾶν, ὅρα πῶς καὶ ἐκείνους ποιεῖ τῶν ἐπαίνων τούτων κοινωνούς. Εἰπὼν γάρ, «εἴτε δὲ θλιβόμεθα, ὑπὲρ τῆς ὑμῶν παρακλήσεως καὶ σωτηρίας», ἐπήγαγε, «τῆς ἐνεργουμένης ἐν ὑπομονῇ τῶν αὐτῶν

ΟΜΙΛΙΑ Β'
(Β' Κορ. 1,6–11)

«Ἐὰν δοκιμάζομε θλίψεις, αὐτὸ γίνεται γιὰ τὴ δική σας παρηγοριὰ καὶ σωτηρία, ποὺ ἐνεργεῖται μὲ τὴν ὑπομονὴ στὰ ἴδια παθήματα ποὺ ὑποφέρομε καὶ ἐμεῖς· καὶ ἡ ἐλπίδα μας γιὰ σᾶς εἶναι βεβαία».

1. Ἀφοῦ μίλησε γιὰ μία καὶ πρώτη ἀφορμὴ παρακλήσεως καὶ παρηγοριᾶς (καὶ αὐτὴ ἦταν ἡ συμμετοχὴ στὰ παθήματα τοῦ Χριστοῦ), ἀναφέρει καὶ δεύτερη, ποὺ εἶναι αὐτὴ ποὺ λέγει. Καὶ αὐτὴ εἶναι τὸ ὅτι ἡ σωτηρία τῶν μαθητῶν κατορθώνεται ἀπὸ αὐτό. Μὴ λοιπὸν χάσετε τὸ θάρρος σας, λέγει, ἐπειδὴ θλιβόμαστε, οὔτε νὰ θορυβηθεῖτε καὶ νὰ φοβηθεῖτε· καθόσον γι' αὐτὸ ἀκριβῶς θὰ ἦταν πολὺ περισσότερο δίκαιο νὰ ἔχομε θάρρος. Γιατί, ἂν δὲν θλιβόμασταν, ὅλους μας αὐτὰ θὰ μᾶς κατέστρεφαν. Πῶς καὶ μὲ ποιόν τρόπο; Γιατί, ἂν ἤμασταν μαλθακοὶ καὶ φοβόμασταν τὰ κακά, καὶ δὲν κηρύτταμε σὲ σᾶς τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ, ὥστε νὰ μάθετε τὴν ἀληθινὴ γνώση, ἡ κατάστασή σας θὰ βρισκόταν στὴ χειρότερη θέση. Εἶδες πάλι τὴ βία καὶ τὴ φιλονεικία τοῦ Παύλου; ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ θορυβοῦνταν, ἀπὸ αὐτὰ τοὺς παρηγορεῖ. Γιατί, λέγει, ὅσο περισσότερο αὐξάνονται οἱ διωγμοί σας, τόσο περισσότερο πρέπει νὰ αὐξάνονται σὲ σᾶς καὶ οἱ ἀγαθὲς ἐλπίδες, γιατὶ καὶ τόσο περισσότερο θὰ αὐξηθοῦν τὰ σχετικὰ μὲ τὴ σωτηρία καὶ τὴν παρηγοριά σας. Γιατὶ τί ὑπάρχει ἰσοδύναμο, στὸ νὰ προσφέρει παρηγοριά, μὲ τὸ νὰ ἐπιτύχουν τόσα ἀγαθὰ μὲ τὸ κήρυγμα;

Ἔπειτα, γιὰ νὰ μὴ φανεῖ ὅτι περιορίζει τὸ ἐγκώμιο μόνο στὸν ἑαυτό του, πρόσεχε πῶς καθιστᾶ καὶ ἐκείνους κοινωνοὺς αὐτῶν τῶν ἐπαίνων. Γιατί, ἀφοῦ εἶπε, «ἐὰν θλιβόμαστε, αὐτὸ γίνεται γιὰ τὴ δική σας σωτηρία», πρόσθεσε, «ποὺ ἐνεργεῖται μὲ τὴν ὑπο-

παθημάτων, ὧν καὶ ἡμεῖς πάσχομεν». Σαφέστερον μὲν οὖν αὐτὸ τίθησιν ὕστερον λέγων οὕτως, ὅτι «ὥσπερ κοινωνοί ἐστε τῶν παθημάτων, οὕτω καὶ τῆς παρακλήσεως»· ἐνταῦθα δὲ τέως αὐτὸ ᾐνίξατο εἰπών, «τῶν αὐτῶν παθημάτων», καὶ κοινώσας τὸν λόγον. Ὃ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστιν· οὐχ ἡμῶν ἔργον ἡ ὑμετέρα σωτηρία μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑμῶν αὐτῶν. Καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς κηρύττοντες θλιβόμεθα, καὶ ὑμεῖς, δεχόμενοι τὸν λόγον, τὰ αὐτὰ πάσχετε· ἡμεῖς μέν, ἵνα μεταδῶμεν ἅπερ ἐλάβομεν, ὑμεῖς δέ, ἵνα τὸ διδόμενον δέξησθε καὶ μὴ ἀποβάλητε. Τί τοίνυν ἴσον τῆς ταπεινοφροσύνης ταύτης γένοιτ' ἄν, ὅταν καὶ τοὺς τοσοῦτον αὐτοῦ ἀποδέοντας, εἰς τὸ αὐτὸ ἀξίωμα τῆς ὑπομονῆς ἀνάγῃ; «Τῆς ἐνεργουμένης» γάρ, φησίν, «ἐν ὑπομονῇ τῶν αὐτῶν παθημάτων». Οὐ γὰρ διὰ τοῦ πιστεῦσαι μόνον ἡ σωτηρία ὑμῶν γίνεται, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ πάσχειν τὰ αὐτὰ ἡμῖν καὶ ὑπομένειν.

Καθάπερ γὰρ παγκρατιαστὴς θαυμαστὸς μὲν ἔστι, καὶ φαινόμενος καὶ εὐεκτῶν καὶ τὴν τέχνην ἔχων ἐν ἑαυτῷ, ὅταν δὲ ἐνεργῇ καὶ φέρῃ πληγὰς καὶ πλήττῃ τὸν ἀντίπαλον, τότε μάλιστα ἀπολάμπει, ἐπειδὴ καὶ τότε μάλιστα ἐνεργεῖται αὐτοῦ ἡ εὐεξία καὶ διαδείκνυται τῆς τέχνης ἡ δοκιμή, οὕτω δὴ καὶ ἡ σωτηρία ὑμῶν τότε ἐνεργεῖται μειζόνως, τουτέστι, δείκνυται, αὔξεται, ἐπιτείνεται, ὅταν ὑπομονὴν ἔχῃ, ὅταν πάσχῃ καὶ γενναίως ἅπαντα φέρῃ. Ἄρα ἐνέργεια σωτηρίας, οὐ τὸ ποιεῖν κακῶς, ἀλλὰ τὸ πάσχειν κακῶς. Καὶ οὐκ εἶπε, 'τῆς ἐνεργούσης', ἀλλά, «τῆς ἐνεργουμένης», δεικνὺς ὅτι μετὰ τῆς αὐτῶν προθυμίας καὶ ἡ χάρις ἡμῶν βεβαία ὑπὲρ ὑμῶν». Τουτέστιν, ὅτι κἂν μυρία πάσχητε δεινά, θαρροῦμεν ὅτι οὐ περιτραπήσεσθε, οὔτε ἐπὶ τοῖς ὑμετέροις διωγμοῖς. Τοσοῦτον γὰρ ἀπέχομεν ὑποπτεύειν ὑμᾶς, ἐφ' οἷς αὐτοὶ πάσχομεν, ὡς θορυβουμέ-

μονὴ στὰ ἴδια παθήματα ποὺ ὑποφέρουμε καὶ ἐμεῖς». Πιὸ ξεκάθαρα βέβαια τὸ λέγει αὐτὸ ὕστερα, λέγοντας τὰ ἑξῆς· «ὅπως ἀκριβῶς συμμετέχετε στὰ παθήματα, ἔτσι συμμετέχετε καὶ στὴν παρηγοριά»· ἐδῶ ὅμως αὐτὸ τὸ ὑπαινίχθηκε γιὰ πρώτη φορά, λέγοντας, «στὰ ἴδια παθήματα», καὶ κάμνοντας κοινὸ τὸ λόγο γιὰ ὅλους. Αὐτὸ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἑξῆς· δὲν εἶναι μόνο δικό μας ἔργο ἡ σωτηρία σας, ἀλλ' ἐξαρτᾶται καὶ ἀπὸ σᾶς τοὺς ἴδιους. Καθόσον καὶ ἐμεῖς κηρύττοντας δοκιμάζομε θλίψεις, καὶ σεῖς, δεχόμενοι τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ, παθαίνετε τὰ ἴδια· ἐμεῖς βέβαια γιὰ νὰ σᾶς μεταδώσομε ἐκεῖνα ποὺ λάβαμε, ἐνῶ ἐσεῖς γιὰ νὰ δεχθεῖτε ἐκεῖνο ποὺ σᾶς δίνεται καὶ νὰ μὴ τὸ ἀπορρίψετε. Τί θὰ μποροῦσε λοιπὸν νὰ ὑπάρξει ἰσοδύναμο μὲ τὴν ταπεινοφροσύνη αὐτή, ὅταν, ἐκείνους ποὺ τόσο πολὺ ὑπολείπονται ἀπὸ αὐτόν, τοὺς συμπεριλαμβάνει στὸ ἴδιο ἀξίωμα τῆς ὑπομονῆς; Γιατί, λέγει, «ποὺ ἐνεργεῖται μὲ τὴν ὑπομονή σας στὰ ἴδια τὰ παθήματα». Γιατὶ ἡ σωτηρία σας κατορθώνεται ὄχι μόνο μὲ τὸ νὰ πιστεύσετε, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ νὰ παθαίνετε τὰ ἴδια μὲ ἐμᾶς καὶ νὰ δείχνετε ὑπομονή.

Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ ὁ πυγμάχος εἶναι βέβαια θαυμαστὸς καὶ ἁπλῶς βλεπόμενος καὶ δείχνοντας τὴν εὐρωστία καὶ τὴν τέχνη του, ὅταν ὅμως βρίσκεται σὲ ἐνέργεια καὶ ἐπιφέρει τὰ χτυπήματα καὶ χτυπᾶ τὸν ἀντίπαλο, τότε πρὸ πάντων διαλάμπει, ἐπειδὴ ἀκριβῶς τότε κατ' ἐξοχὴν ἐκδηλώνεται ἡ δύναμη αὐτοῦ καὶ φανερώνεται ἡ ἀξία τῆς τέχνης του· ἔτσι λοιπὸν καὶ ἡ σωτηρία σας τότε ἐνεργεῖται περισσότετερο, δηλαδὴ δείχνεται, αὐξάνεται, μεγαλώνει, ὅταν συνοδεύεται ἀπὸ ὑπομονή, ὅταν πάσχει καὶ ὑποφέρει ὅλα γενναῖα. Ἑπομένως ἐνέργεια τῆς σωτηρίας εἶναι ὄχι τὸ νὰ κακοποιεῖ κάποιος, ἀλλὰ τὸ νὰ κακοποιεῖται. Καὶ δὲν εἶπε, 'ποὺ ἐνεργεῖ', ἀλλὰ «ποὺ ἐνεργεῖται», γιὰ νὰ δείξει ὅτι μαζὶ μὲ τὴν προθυμία αὐτῶν καὶ ἡ θεία χάρη συνεισφέρει πολλά, ἐνεργώντας σ' αὐτούς. «Καὶ ἡ ἐλπίδα μας γιὰ σᾶς εἶναι βεβαία». Δηλαδή, καὶ ἂν ἀκόμα πάσχετε ἀμέτρητα κακά, ἔχομε μεγάλη ἐμπιστοσύνη, ὅτι δὲ θὰ μεταβάλετε γνώμη οὔτε καὶ κατὰ τοὺς διωγμούς σας. Γιατί, τόσο ἀπέχομε ἀπὸ τὸ νὰ ἔχομε ὑποψίες γιὰ σᾶς, ὅτι θορυβεῖσθε ἀπὸ τὰ ὅσα παθαίνομε ἐμεῖς, ὥστε, καὶ ὅταν κινδυνεύετε σεῖς οἱ ἴδιοι, καὶ

νους, ὅτι ἡνίκα ἂν αὐτοὶ κινδυνεύητε, καὶ τότε θαρροῦμεν. Εἶδες ὅση γέγονεν αὐτῶν ἐπίδοσις ἀπὸ τῆς προτέρας ἐπιστολῆς; Πολὺ γὰρ μείζονα αὐτοῖς ἐμαρτύρησε Μακεδόνων, οὓς ἐπαίρει καὶ ἐγκωμιάζει ἁπανταχοῦ τῆς ἐπιστολῆς ἐκείνης. Ὑπὲρ μὲν γὰρ ἐκείνων δέδοικε, καί φησιν· «ἐπέμψαμεν ὑμῖν Τιμόθεον εἰς τὸ στηρίξαι ὑμᾶς καὶ παρακαλέσαι ὑπὲρ τῆς πίστεως, εἰς τὸ μηδένα σαίνεσθαι ἐν ταῖς θλίψεσι ταύταις· αὐτοὶ γὰρ οἴδατε, ὅτι εἰς τοῦτο κείμεθα»· καὶ πάλιν, «διὰ τοῦτο μηκέτι στέγων, ἔπεμψα εἰς τὸ γνῶναι τὴν πίστιν ὑμῶν, μήπως ἐπείρασεν ὑμᾶς ὁ πειράζων, καὶ εἰς κενὸν γένηται ὁ κόπος ἡμῶν». Περὶ δὲ τούτων οὐδὲν τοιοῦτόν φησιν, ἀλλὰ καὶ τοὐναντίον, ὅτι «ἡ ἐλπὶς ἡμῶν βεβαία ὑπὲρ ὑμῶν. Εἴτε παρακαλούμεθα, ὑπὲρ τῆς ὑμῶν παρακλήσεως καὶ σωτηρίας· εἰδότες ὅτι ὥσπερ κοινωνοί ἐστε τῶν παθημάτων, οὕτω καὶ τῆς παρακλήσεως».

Ὅτι μὲν γὰρ δι' αὐτοὺς ἐθλίβοντο οἱ ἀπόστολοι, ἀπέδειξεν εἰπών, ὅτι «εἴτε θλιβόμεθα, ὑπὲρ τῆς ὑμῶν παρακλήσεως καὶ σωτηρίας», βούλεται δὲ δεῖξαι, ὅτι καὶ δι' αὐτοὺς παρεκαλοῦντο. Εἶπε μὲν οὖν αὐτὸ καὶ ἀνωτέρω, εἰ καὶ ἀδιορίστως, «εὐλογητὸς» γάρ, φησίν, «ὁ Θεὸς ὁ παρακαλῶν ἡμᾶς ἐν πάσῃ θλίψει, εἰς τὸ δύνασθαι ἡμᾶς παρακαλεῖν τοὺς ἐν πάσῃ θλίψει», λέγει δὲ αὐτὸ καὶ ἐνταῦθα πάλιν ἑτέρως, σαφέστερόν τε καὶ θεραπευτικώτερον. «Εἴτε γὰρ παρακαλούμεθα», φησίν, «ὑπὲρ τῆς ὑμῶν παρακλήσεως». Ὃ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστιν· ἡ παράκλησις ἡμῶν, ὑμῶν γίνεται παραψυχή, καὶ χωρὶς τοῦ διὰ λόγου παρακαλεῖν ὑμᾶς. Ἂν μικρὸν ἀναπνεύσωμεν μόνον ἡμεῖς, ἀρκεῖ τοῦτο εἰς παραμυθίαν ὑμῖν· κἂν αὐτοὶ παρακληθῶμεν, ὑμετέρα τοῦτο παράκλησις γίνεται. Ὥσπερ γὰρ τὰ παθήματα τὰ ἡμέτερα ὑμέτερα εἶναι νομίζετε, οὕτω καὶ τὴν παράκλησιν τὴν ἡμετέραν ὑμετέραν ἡγεῖσθε. Οὐ γὰρ δήπου ἐν τοῖς δυσχερέσει κοινωνοῦντες, ἐν τοῖς χρηστοτέροις οὐ κοινωνήσετε. Εἰ τοίνυν ἐν πᾶσι κοινωνεῖτε, καὶ ἐν θλίψει καὶ ἐν παρακλήσει· οὐδὲν

1. Α' Θεσ. 3,2·3.
2. Α' Θεσ. 3,5.

τότε ἔχομε ἐμπιστοσύνη γιὰ σᾶς. Εἶδες πόση ὑπῆρξε ἡ ἐπίδοσή τους στὴν ἀρετὴ ἀπὸ τὴν προηγούμενη ἐπιστολή; Γιατὶ ἀνέφερε πολὺ πιὸ μεγαλύτερη ἐπίδοση αὐτῶν ἀπὸ τῶν Μακεδόνων, τοὺς ὁποίους ἐξυψώνει καὶ ἐκγωμιάζει σ' ὅλα τὰ μέρη τῆς ἐπιστολῆς ἐκείνης. Καθόσον γιὰ ἐκείνους φοβᾶται καὶ λέγει, «σᾶς στείλαμε τὸν Τιμόθεο νὰ σᾶς στηρίξει καὶ νὰ σᾶς δώσει θάρρος στὴν πίστη, ὥστε κανένας νὰ μὴ κλονίζεται σ' αὐτὲς τὶς θλίψεις· γιατὶ γνωρίζετε πολὺ καλὰ σεῖς οἱ ἴδιοι, ὅτι αὐτὴ εἶναι ἡ ἀποστολή μας»[1]· καὶ πάλι, «γι' αὐτό, μὴ ὑποφέροντας, ἔστειλα τὸν Τιμόθεο γιὰ νὰ γνωρίσω τὴν πίστη σας, μὴ τυχὸν σᾶς πείραξε ὁ πειραστὴς καὶ πάει χαμένος ὁ κόπος μας»[2]. Γι' αὐτοὺς ὅμως τίποτε παρόμοιο δὲν λέγει, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀντίθετο, ὅτι «ἡ ἐλπίδα μας γιὰ σᾶς εἶναι ἀκλόνητη. Ἐὰν παρηγορούμαστε, αὐτὸ γίνεται γιὰ τὴ δική σας παρηγοριὰ καὶ σωτηρία· γιατὶ γνωρίζομε ὅτι, ὅπως συμμετέχετε στὰ παθήματα, ἔτσι συμμετέχετε καὶ στὴν παρηγοριά».

Τὸ ὅτι λοιπὸν οἱ ἀπόστολοι θλίβονταν γι' αὐτούς, τὸ ἀπέδειξε, λέγοντας, «ἐὰν θλιβόμαστε, αὐτὸ γίνεται γιὰ τὴ δική σας παρηγοριὰ καὶ σωτηρία», θέλει ὅμως νὰ δείξει, ὅτι καὶ γιὰ χάρη αὐτῶν παρηγοροῦνταν. Τὸ εἶπε βέβαια αὐτὸ καὶ παραπάνω, ἂν καὶ ἀόριστα, γιατὶ λέγει, «ἂς εἶναι εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ποὺ μᾶς παρηγορεῖ σὲ κάθε θλίψη, ὥστε νὰ μποροῦμε νὰ παρηγοροῦμε ἐκείνους ποὺ βρίσκονται σὲ κάθε θλίψη», τὸ λέγει ὅμως καὶ ἐδῶ πάλι μὲ ἄλλο τρόπο, μὲ πιὸ σαφὴ καὶ πιὸ θεραπευτικό. Γιατὶ λέγει, «ἐὰν παρηγορούμαστε, αὐτὸ γίνεται γιὰ τὴ δική σας παρηγοριά». Αὐτὸ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἑξῆς· ἡ παρηγοριά μας γίνεται παρηγοριὰ δική σας καὶ χωρὶς νὰ σᾶς παρηγοροῦμε μὲ λόγια. Ἂν μόνο λίγο ἀναπνεύσουμε ἐμεῖς, ἀρκεῖ αὐτὸ νὰ παρηγορήσει ἐσᾶς· καὶ ἂν ἐμεῖς οἱ ἴδιοι παρηγορηθοῦμε, αὐτὸ γίνεται δική σας παρηγοριά. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς τὰ παθήματά μας θεωρεῖτε ὅτι εἶναι δικά σας, ἔτσι θεωρεῖτε δική σας καὶ τὴ δική μας παρηγοριά. Γιατὶ βέβαια δὲν συμβαίνει νὰ συμμετέχετε στὰ δυσάρεστα, χωρὶς νὰ συμμετέχετε καὶ στὰ εὐχάριστα. Ἐὰν λοιπὸν συμμετέχετε σ' ὅλα, συμμετέχετε καὶ στὶς θλίψεις καὶ στὴν παρηγοριά· μὴ μὲ κατηγορήσετε καθόλου γιὰ τὴν ἀργοπορία αὐτὴ καὶ τὴ βραδύτητα νὰ ρθῶ κοντά σας·

ἡμῖν ἐγκαλέσετε ὑπὲρ τῆς μελλήσεως καὶ τῆς βραδύτητος ταύτης· καὶ γὰρ θλιβόμεθα ὑπὲρ ὑμῶν, καὶ παρακαλούμεθα δι' ὑμᾶς. Ἵνα γὰρ μή τις νομίσῃ βαρὺ τὸ εἰπεῖν, ὅτι 'δι' ὑμᾶς ταῦτα πάσχομεν', λέγει ὅτι 'καὶ δι' ὑμᾶς παρακαλούμεθα'· καὶ οὔτε μόνοι κινδυνεύομεν ἡμεῖς· καὶ γὰρ καὶ ὑμεῖς κοινωνοί ἐστε τῶν αὐτῶν παθημάτων, φησίν.

2. Ὥστε καὶ τὸ κοινωνοὺς αὐτοὺς λαβεῖν τῶν κινδύνων, καὶ τῆς παρακλήσεως αὐτῶν αὐτοῖς ἀναθεῖναι τὴν αἰτίαν, καταπραΰνειν τὸν λόγον. Ἄν τε οὖν ἐπιβουλευώμεθα, θαρρεῖτε· ἵνα γὰρ ἡ πίστις ὑμῶν δυνατωτέρα γίνηται, τοῦτο ὑπομένομεν· κἂν παρακαλώμεθα, ὑμεῖς ἐναβρύνεσθε καὶ τούτῳ· καὶ γὰρ δι' ὑμᾶς τούτων ἀπολαύομεν, ὥστε κἀντεῦθεν ὑμῖν γενέσθαι τινὰ παραμυθίαν κοινωνοῦσιν ἡμῖν τῆς ἡδονῆς. Καὶ ὅτι τοῦτον λέγει τὸν τρόπον τῆς παρακλήσεως νῦν, ὃν ἐκαρποῦτο, οὐ διὰ τοῦ παρακαλεῖσθαι παρ' αὐτῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ μανθάνειν αὐτοὺς ἐν ἀνέσει ὄντας, ἄκουσον τῶν ἑξῆς, δι' ὧν αὐτὸ ἐξεκάλυψεν εἰπών· «εἰδότες ὅτι ὥσπερ κοινωνοί ἐστε τῶν παθημάτων, οὕτω καὶ τῆς παρακλήσεως». Ὥσπερ γὰρ διωκομένων ἡμῶν ἀλγεῖτε, ὡς αὐτοὶ τοῦτο πάσχοντες, οὕτως ἴσμεν ὅτι καὶ παρακαλουμένων, αὐτοὶ τούτων παραπολαύειν νομίζετε. Τί ταύτης ταπεινοφρονέστερον τῆς ψυχῆς; ὃς ἐν μὲν τοῖς κινδύνοις τοσοῦτον πλεονεκτῶν, κοινωνοὺς καλεῖ τοὺς οὐδὲ τὸ πολλοστὸν αὐτῶν ὑπομένοντας, ἐν δὲ τῇ παρακλήσει τὴν αἰτίαν ἅπασαν ἐκείνοις λογίζεται, οὐ τοῖς οἰκείοις πόνοις.

Εἶτα, ἐπειδὴ περὶ θλίψεων ἀδιορίστως ἔλεγε, λέγει λοιπὸν καὶ τὸν τόπον, καθ' ὃν ταῦτα ὑπέμενον· «οὐ γὰρ θέλομεν ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί, περὶ τῆς θλίψεως ἡμῶν τῆς γενομένης ἡμῖν ἐν τῇ Ἀσίᾳ». Ταῦτα δὲ λέγομεν, φησίν, ἵνα μὴ ἀγνοῆτε τὰ συμβάντα ἡμῖν. Καὶ γὰρ βουλόμεθα ὑμᾶς εἰδέναι τὰ ἡμέτερα, καὶ σφόδρα τοῦτο ἐσπουδάκαμεν, ὅπερ μέγιστον ἀγάπης σημεῖόν ἐστι. Τοῦτο δὲ καὶ ἐν τῇ προτέρᾳ ἦν ἐπιστολῇ προμηνύσας, καὶ εἰπών, ὅτι «θύρα γάρ μοι ἀνέῳγε μεγάλη καὶ ἐνεργής, καὶ οἱ ἀντικείμενοι πολλοὶ ἐν

3. Α' Κορ. 16,9.

καθόσον θλιβόμαστε γιὰ σᾶς καὶ παρηγορούμαστε γιὰ σᾶς. Γιὰ νὰ μὴν νομίσει λοιπὸν κάποιος βαριὰ τὰ λόγια του, ὅτι δηλαδὴ 'αὐτὰ τὰ παθαίνουμε γιὰ σᾶς', λέγει ὅτι 'καὶ γιὰ σᾶς παρηγορούμαστε'· καὶ οὔτε κινδυνεύουμε μόνοι ἐμεῖς· καθόσον, λέγει, καὶ σεῖς συμμετέχετε στὰ ἴδια παθήματα.

2. Ὥστε, καὶ μὲ τὸ ὅτι παίρνει αὐτοὺς κοινωνοὺς στοὺς κινδύνους, καὶ μὲ τὸ ὅτι ἀποδίδει τὴν αἰτία τῆς παρηγοριᾶς τους σ' αὐτούς, μαλακώνει τὸ λόγο. Καὶ ἂν λοιπὸν ἐπιβουλευόμαστε, ἔχετε θάρρος· γιατὶ αὐτὸ τὸ ὑπομένομε γιὰ νὰ γίνει ἡ πίστη σας πιὸ δυνατή· καὶ ἂν παρηγορούμαστε, σεῖς νὰ σεμνύνεστε καὶ γι' αὐτό· καθόσον γιὰ σᾶς τὰ ἀπολαμβάνουμε αὐτά, ὥστε καὶ ἀπὸ ἐδῶ νὰ δοθεῖ κάποια παρηγοριὰ σὲ σᾶς, συμμετέχοντας μαζὶ μὲ μᾶς στὴν ἡδονή. Καὶ ὅτι τώρα ἐννοεῖ αὐτὸν τὸν τρόπο τῆς παρηγοριᾶς, τὸν ὁποῖο καρποῦνταν, ὄχι μόνο μὲ τὸ ὅτι παρηγοροῦνταν ἀπ' αὐτούς, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ ὅτι μάθαιναν νὰ βρίσκονται σὲ ἄνεση, ἄκουσε τὰ ἑξῆς, μὲ τὰ ὁποῖα φανέρωσε αὐτό, λέγοντας, «γιατὶ γνωρίζομε, ὅτι, ὅπως ἀκριβῶς συμμετέχετε στὰ παθήματα, ἔτσι συμμετέχετε καὶ στὴν παρηγοριά». Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ λυπᾶστε ποὺ καταδιωκόμαστε, σὰν νὰ τὸ παθαίνετε αὐτὸ σεῖς οἱ ἴδιοι, ἔτσι γνωρίζομε ὅτι, καὶ ὅταν παρηγορούμαστε, θεωρεῖτε ὅτι σεῖς οἱ ἴδιοι ἀπολαμβάνετε αὐτὴν τὴν παρηγοριά. Τί ὑπάρχει πιὸ ταπεινὸ ἀπὸ αὐτὴ τὴν ψυχή; ὁ ὁποῖος στοὺς κινδύνους, ἂν καὶ εἶναι τόσο μεγαλύτεροι γι' αὐτόν, καλεῖ κοινωνοὺς σ' αὐτοὺς αὐτοὺς ποὺ οὔτε τὸ ἐλάχιστο αὐτῶν ὑπομένουν, ἐνῶ γιὰ τὴν παρηγοριὰ ἀποδίδει ὅλη τὴν αἰτία σ' ἐκείνους, καὶ ὄχι στοὺς δικούς του κόπους;

Ἔπειτα, ἐπειδὴ μιλοῦσε ἀόριστα γιὰ θλίψεις, λέγει πλέον καὶ τὸν τόπο, στὸν ὁποῖο ὑπομένουν αὐτά· «γιατὶ δὲν θέλομε νὰ ἀγνοεῖτε, ἀδελφοί, τὴ θλίψη ποὺ μᾶς βρῆκε στὴν Ἀσία». Αὐτά, λέγει, σᾶς τὰ λέμε, γιὰ νὰ μὴ ἀγνοεῖτε ἐκεῖνα ποὺ μᾶς συνέβηκαν. Καθόσον θέλομε νὰ γνωρίζετε τὰ δικά μας, καὶ φροντίσαμε πάρα πολὺ γι' αὐτό, πράγμα ποὺ ἀποτελεῖ δεῖγμα μεγάλης ἀγάπης. Αὐτὸ τὸ προεῖπε καὶ στὴν προηγούμενη ἐπιστολή, λέγοντας, «γιατὶ μοῦ ἀνοίχθηκε μεγάλη πόρτα γιὰ ἀποτελεσματικὸ ἔργο καὶ πολλοὶ εἶναι οἱ ἀντίθετοι στὴν Ἔφεσο»[3]. Ὑπενθυμίζοντας λοιπὸν σ' αὐτοὺς

τῇ Ἐφέσῳ». Ἐκείνων οὖν αὐτοὺς ἀναμιμνήσκων, καὶ διηγούμενος ὅσα ἔπαθε, φησίν· «οὐ θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν ὑπὲρ τῆς θλίψεως τῆς γενομένης ἡμῖν ἐν τῇ Ἀσίᾳ». Τοῦτο δὲ καὶ Ἐφεσίοις ἐπιστέλλων ἔλεγε· Τυχικὸν γὰρ ἀποστείλας πρὸς αὐτούς, ταύτην ἔφη τῆς ἀποδημίας εἶναι τὴν αἰτίαν αὐτῷ· διὸ καὶ ἔλεγεν· «ἵνα δὲ εἰδῆτε καὶ ὑμεῖς τὰ κατ' ἐμέ, τί πράσσω, πάντα ὑμῖν γνωρίσει Τυχικός, ὁ ἀγαπητὸς ἀδελφὸς καὶ πιστὸς διάκονος ἐν Κυρίῳ, ὃν ἔπεμψα πρὸς ὑμᾶς εἰς αὐτὸ τοῦτο, ἵνα γνῶτε τὰ περὶ ἡμῶν, καὶ παρακαλέσῃ τὰς καρδίας ὑμῶν». Καὶ ἐν ἄλλαις δὲ ἐπιστολαῖς αὐτὸ τοῦτο ποιεῖ. Καὶ οὐκ ἔστι παρέλκον, ἀλλὰ καὶ σφόδρα περὶ τοὺς μαθητὰς εἶχε, τοῦτο δὲ διὰ τοὺς συνεχεῖς πειρασμούς, ἐν οἷς μεγίστη ἦν παραμυθία τὸ τὰ ἀλλήλων εἰδέναι, ὥστε καὶ λυπηρῶν ὄντων παρασκευάζεσθαι καὶ ἐναγωνίους εἶναι καὶ ἀσφαλεστέρους, καὶ χρηστῶν ὄντων συνήδεσθαι.

Ἐνταῦθα μέντοι καὶ ἀπαλλαγὴν καὶ ἐπαγωγὴν μηνύει πειρασμῶν λέγων· «ὅτι καθ' ὑπερβολὴν ἐβαρήθημεν ὑπὲρ δύναμιν», καθάπερ φορτίῳ τινὶ μεγάλῳ βαπτιζόμενον πλοῖον. Καὶ δοκεῖ μὲν ἕν τι εἰρηκέναι, εἰπών, «καθ' ὑπερβολήν», καί, «ὑπὲρ δύναμιν», οὐκ ἔστι δὲ ἕν, ἀλλὰ δύο ταῦτα. Ἵνα γὰρ μή τις λέγῃ 'τί γάρ, εἰ καθ' ὑπερβολὴν μὲν ὁ κίνδυνος ἦν, ὑμῖν δὲ οὐ μέγας ἦν;' ἐπήγαγεν, ὅτι καὶ μέγας ἦν καὶ τὴν δύναμιν ἐνίκα τὴν ἡμετέραν, καὶ οὕτως ἐνίκα, «ὡς ἐξαπορηθῆναι ἡμᾶς καὶ τοῦ ζῆν», τουτέστι, μηδὲ προσδοκῆσαι λοιπὸν ἡμᾶς ζῆν. Ὅπερ ὁ Δαυῒδ πύλας ᾅδου καλεῖ, καὶ ὠδῖνας καὶ σκιὰν θανάτου, τοῦτο δὴ καὶ αὐτός φησιν, ὅτι «κίνδυνον ὑπεμείναμεν πάντως θάνατον τίκτοντα. Ἀλλ' αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς τὸ ἀπόκριμα τοῦ θανάτου ἐσχήκαμεν, ἵνα μὴ πεποιθότες ὦμεν ἐφ' ἑαυτοῖς, ἀλλ' ἐπὶ τῷ Θεῷ τῷ ἐγείροντι τοὺς νεκρούς». Τί ἐστι, «τὸ ἀπόκριμα τοῦ θανάτου»; Τὴν ψῆφον, τὴν κρίσιν, τὴν προσδοκίαν.

---

4. Ἐφ. 6,21,22.

ἐκείνους καὶ διηγούμενος τὰ ὅσα ἔπαθε, λέγει· «δὲ θέλω νὰ ἀγνοεῖτε τὴ θλίψη ποὺ μᾶς βρῆκε στὴν 'Ασία». Αὐτὸ ἔλεγε γράφοντας στοὺς 'Εφεσίους· γιατί, στέλνοντας σ' αὐτοὺς τὸν Τυχικό, εἶπε ὅτι αὐτὴ εἶναι ἡ αἰτία τῆς ἀποδημίας αὐτοῦ· γι' αὐτὸ καὶ ἔλεγε· «γιὰ νὰ μάθετε καὶ σεῖς τὰ νέα μου καὶ τί κάνω, θὰ σᾶς τὰ γνωρίσει ὅλα ὁ Τυχικός, ὁ ἀγαπητὸς ἀδελφὸς καὶ πιστὸς διάκονος στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου, τὸν ὁποῖο σᾶς τὸν ἔστειλα γι' αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ λόγο, γιὰ νὰ μάθετε τὰ δικά μας νέα καὶ γιὰ νὰ δώσει θάρρος στὶς καρδιές σας»[4]. Καὶ σ' ἄλλες ἐπιστολὲς κάμνει αὐτὸ ἀκριβῶς. Καὶ δὲν εἶναι αὐτὸ περιττό, ἀλλὰ καὶ πάρα πολὺ ἀναγκαῖο· ἀπὸ ἕνα μέρος ἐξ αἰτίας τῆς μεγάλης ἀγάπης ποὺ εἶχε γιὰ τοὺς μαθητές, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο, ἐξ αἰτίας τῶν συνεχῶν πειρασμῶν, κατὰ τοὺς ὁποίους ἦταν μέγιστη παρηγοριὰ τὸ νὰ γνωρίζουν τὰ πράγματα τῶν ἄλλων, ὥστε καὶ ὅταν εἶναι δυσάρεστα, νὰ εἶναι προετοιμασμένοι, καθιστάμενοι συμμέτοχοι στὴν ἀγωνία καὶ ἀσφαλέστεροι, καὶ ὅταν εἶναι εὐχάριστα νὰ χαίρονται μαζί τους.

'Εδῶ λοιπὸν προμηνύε καὶ ἀπαλλαγὴ πειρασμῶν καὶ πρόσθεση ἄλλων, λέγοντας, «τὸ βάρος τους ἦταν μεγαλύτερο ἀπὸ τὶς δυνάμεις μας», ὅπως ἀκριβῶς τὸ πλοῖο ποὺ βυθίζεται ἀπὸ κάποιο μεγάλο φορτίο. Καὶ φαίνεται βέβαια ὅτι μίλησε γιὰ ἕνα πράγμα, λέγοντας, «ὑπερβολικά», καὶ «πάνω ἀπὸ τὶς δυνάμεις μας», δὲν εἶναι ὅμως ἕνα, ἀλλ' αὐτὰ εἶναι δύο. Γιὰ νὰ μὴ λέγει δηλαδὴ κάποιος, 'τί λοιπόν, ἐὰν ἦταν βέβαια ὑπερβολικὰ μεγάλος ὁ κίνδυνος, σὲ σᾶς ὅμως δὲν ἦταν μεγάλος;' πρόσθεσε, ὅτι καὶ μεγάλος ἦταν καὶ νικοῦσε τὴ δύναμή μας, καὶ τόσο τὴ νικοῦσε, «ὥστε νὰ σβήσει ἡ ἐλπίδα μας καὶ γιὰ τὴ ζωή μας», δηλαδή, νὰ μὴ ἐλπίζουμε πλέον ὅτι θὰ ζήσουμε. 'Εκεῖνο ἀκριβῶς ποὺ ὁ Δαυῒδ ὀνομάζει πύλες τοῦ ἅδη καὶ ὠδίνες καὶ σκιὰ θανάτου, αὐτὸ λοιπὸν καὶ αὐτὸς ἐννοεῖ, λέγοντας, «ὑπομείναμε κίνδυνο ποὺ γεννάει ὁπωσδήποτε θάνατο. Καὶ ὅλα αὐτὰ ἔγιναν γιὰ νὰ πληροφορηθοῦμε μὲ βεβαιότητα, ὅτι πρόκειται νὰ παθάνομε, ὥστε νὰ μὴν ἔχομε πεποίθηση στὸν ἑαυτό μας, ἀλλὰ στὸ Θεό, ποὺ ἀνασταίνει τοὺς νεκρούς». Τί σημαίνει, «τὸ ἀπόκριμα τοῦ θανάτου»; Τὴν ἀπόφαση, τὴν κρίση, τὴν προσδοκία. Τέτοια δηλαδὴ φωνὴ ἄφηναν τὰ πράγματα, τέτοια

Τοιαύτην γὰρ ἠφίει τὰ πράγματα φωνήν, τοιαύτην ἀπόκρισιν ἐδίδου τὰ συμβάντα, ὅτι ἀποθανούμεθα πάντως. Οὐ μὴν μέχρι τῆς πείρας ἐξέβη τοῦτο, ἀλλὰ μέχρι τῆς ὑπονοίας ἔστη τῆς ἡμετέρας. Ἡ μὲν γὰρ τῶν πραγμάτων φύσις τοῦτο ἀπεφήνατο, ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ δύναμις οὐκ ἀφῆκε τὴν ἀπόφασιν εἰς ἔργον ἐξελθεῖν, ἀλλ' ἐν τῇ διανοίᾳ μόνῃ τῇ ἡμετέρᾳ καὶ ἐν τῇ προσδοκίᾳ τοῦτο συμβῆναι συνεχώρησε· διό φησιν, «ἐν ἑαυτοῖς τὸ ἀπόκριμα τοῦ θανάτου ἐσχήκαμεν», οὐκ ἐν τῇ πείρᾳ. Καὶ τίνος ἕνεκεν συνεχώρησε τοσοῦτον κίνδυνον, ὡς ἀπελπίσαι ἡμᾶς καὶ ἀπογνῶναι; «Ἵνα μὴ πεποιθότες ὦμεν ἐφ' ἑαυτοῖς», φησίν, «ἀλλ' ἐπὶ τῷ Θεῷ».

3. Ταῦτα δὲ ἔλεγεν ὁ Παῦλος, οὐκ ἐπειδὴ αὐτὸς οὕτω διέκειτο, ἄπαγε, ἀλλὰ τοὺς ἄλλους ἐν τοῖς περὶ αὐτοῦ λεγομένοις ρυθμίζων, ἅμα δὲ καὶ μετριάζειν ἐσπουδακώς· ἐπεὶ καὶ προϊὼν φησίν, «ἐδόθη μοι σκόλοψ τῇ σαρκί», τοὺς πειρασμοὺς λέγων, «ἵνα μὴ ὑπεραίρωμαι». Καίτοι ὁ Θεὸς οὐ διὰ τοῦτό φησιν αὐτοὺς συγκεχωρηκέναι, ἀλλὰ δι' ἑτέραν αἰτίαν. Ποίαν δὴ ταύτην; Ἵνα ἡ δύναμις αὐτοῦ διαλάμψῃ μειζόνως· «ἀρκεῖ γάρ σοι», φησίν, «ἡ χάρις μου· ἡ γὰρ δύναμίς μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται». Ἀλλ', ὅπερ ἔφην, οὐδαμοῦ καταδεεστέροις ἑαυτὸν ἀριθμῶν, καίτοι πολλῆς δεομένοις παιδαγωγίας καὶ διορθώσεως. Εἰ γὰρ καὶ τοὺς τυχόντας εἷς καὶ δεύτερος πειρασμὸς ἱκανὸς ἐπελθὼν σωφρονίσαι, πῶς ἐκεῖνος ὁ πάντων ἀνθρώπων μάλιστα ταπεινοφροσύνην ἀσκήσας διὰ παντὸς τοῦ βίου, καὶ τοσαῦτα παθὼν ὡς μηδεὶς ἀνθρώπων, μετὰ τοσαῦτα ἔτη καὶ φιλοσοφίαν τῶν οὐρανῶν ἀξίαν, ταύτης ἐδεῖτο τῆς νουθεσίας; Ὅθεν δῆλον ὅτι καὶ μετριάζων ἐνταῦθα, καὶ τοὺς ἐφ' ἑαυτοῖς μέγα φρονοῦντας καὶ ἀλαζονευομένους καταστέλλων λέγει· «ἵνα μὴ πεποθότες ὦμεν ἐφ' ἑαυτοῖς, ἀλλ' ἐπὶ τῷ Θεῷ». Καὶ ὅρα πῶς αὐτοὺς καὶ ταύτῃ θεραπεύει. Οἱ μὲν γὰρ πειρασμοί, φησί, δι' ὑμᾶς ἡμῖν

---

5. Β' Κορ. 12,7.
6. Β' Κορ. 12,9.

ἀπάντηση ἔδιναν τὰ συμβάντα, ὅτι θὰ πεθάνομε ὁπωσδήποτε. Βέβαια αὐτὸ δὲν ἔφθασε στὸ σημεῖο νὰ πραγματοποιηθεῖ, ἀλλὰ προχώρησε μόνο μέχρι τὴ σκέψη μας. Ἡ φύση δηλαδὴ τῶν πραγμάτων φαενέρωσε αὐτό, ἡ δύναμη ὅμως τοῦ Θεοῦ δὲν ἄφησε τὴν ἀπόφαση νὰ πραγματοποιηθεῖ, ἀλλ' ἐπέτρεψε αὐτὸ νὰ συμβεῖ μόνο στὴ σκέψη μας καὶ στὴν προσδοκία μας· γι' αὐτὸ λέγει, «ἐμεῖς οἱ ἴδιοι σχηματίσαμε τὴν ἐντύπωση ὅτι θὰ πεθάνουμε», χωρὶς αὐτὸ νὰ πραγματοποιηθεῖ. Καὶ γιὰ ποιό λόγο ἐπέτρεψε ἕναν τόσο μεγάλο κίνδυνο, ὥστε νὰ μᾶς ὁδηγήσει στὴν ἀπελπισία καὶ στὴν ἀπόγνωση; «Γιὰ νὰ μὴ στηρίζομε τὴν ἐλπίδα μας», λέγει, «στὸν ἑαυτό μας, ἀλλὰ στὸ Θεό».

3. Καὶ αὐτὰ τὰ ἔλεγε ὁ Παῦλος, ὄχι ἐπειδὴ αὐτὸς βρισκόταν σὲ τέτοια κατάσταση, μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη, ἀλλὰ διαρυθμίζοντας τὶς σκέψεις τῶν ἄλλων στὰ λεγόμενα ἀπὸ αὐτόν, καὶ συγχρόνως φροντίζοντας καὶ νὰ δείξει μετριοφροσύνη· γιατὶ καὶ προχωρώντας λέγει, «μοῦ δόθηκε στὴ σάρκα μου ἕνα ἀγκάθι», ἐννοώντας τοὺς πειρασμούς, «γιὰ νὰ μὴ ὑπερηφανεύομαι»[5]. Ἂν καὶ βέβαια ὁ Θεὸς δὲ λέγει ὅτι γι' αὐτὸ τοὺς ἐπέτρεψε, ἀλλὰ γιὰ ἄλλη αἰτία. Ποιά λοιπὸν εἶναι αὐτή; Γιὰ νὰ διαλάμψει περισσότερο ἡ δύναμη αὐτοῦ· γιατὶ λέγει, «σοῦ ἀρκεῖ ἡ χάρη μου· γιατὶ ἡ δύναμή μου ἀποδεικνύεται τέλεια στὴν ἀδυναμία»[6]. Ἀλλά, ὅπως προανέφερα, πουθενὰ δὲ λησμονεῖ τὸ δικό του ἦθος, ἀπαριθμώντας τὸν ἑαυτό του μεταξὺ τῶν πάρα πολὺ ἀσήμαντων, ἂν καὶ βέβαια χρειάζονται πολλὴ παιδαγωγία καὶ διόρθωση. Γιατί, ἐὰν καὶ τοὺς τυχόντες, ἐρχόμενοι ἕνας καὶ δύο πειρασμοὶ εἶναι ἱκανοὶ νὰ τοὺς σωφρονίσουν, πῶς ἐκεῖνος ποὺ ἄσκησε σ' ὅλη του τὴ ζωὴ περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄνθρωπο τὴν ταπεινοφροσύνη, καὶ ἔπαθε τόσα πολλά, ὅσα κανένας ἄνθρωπος, μετὰ ἀπὸ τόσα ἔτη καὶ ἄσκηση ἀρετῆς ἄξιας τῶν οὐρανῶν εἶχε ἀνάγκη αὐτῆς τῆς νουθεσίας; Ἑπομένως εἶναι φανερὸ ὅτι, δείχνοντας ἐδῶ μετριοφροσύνη καὶ καταστέλλοντας ἐκείνους ποὺ μεγαλοφρονοῦσαν γιὰ τὸν ἑαυτό τους καὶ ἔδειχναν ἀλαζονεία, λέγει, «γιὰ νὰ μὴ ἔχομε πεποίθηση στὸν ἑαυτό μας, ἀλλὰ στὸ Θεό». Καὶ πρόσεχε πῶς θεραπεύει αὐτοὺς καὶ μ' αὐτὸν τὸν τρόπο. Γιατί, λέγει, οἱ πειρασμοὶ ἐπιτράπηκαν σὲ μᾶς

ἐπενεχθῆναι συνεχωρήθησαν· τοσούτου τιμᾶται ὑμᾶς ὁ Θεός· «εἴτε γὰρ θλιβόμεθα», φησίν, «ὑπὲρ τῆς ὑμῶν παρακλήσεως καὶ σωτηρίας»· ἡ δὲ ὑπερβολὴ δι' ἡμᾶς, ἵνα μὴ μέγα φρονῶμεν· «καθ' ὑπερβολὴν γὰρ ἐβαρήθημεν καὶ ὑπὲρ δύναμιν, ἵνα μὴ πεποιθότες ὦμεν ἐφ' ἑαυτοῖς, ἀλλ' ἐπὶ τῷ Θεῷ τῷ ἐγείροντι τοὺς νεκρούς».

Πάλιν τοῦ περὶ ἀναστάσεως ἀναμιμνήσκει λόγου, ὑπὲρ οὗ τοσαῦτα εἶπεν ἐν τῇ προτέρᾳ ἐπιστολῇ, καὶ ἀπὸ τῶν παρόντων αὐτὴν βεβαιῶν· διὸ καὶ ἐπήγαγεν, «ὃς ἐκ τηλικούτων θανάτων ἐρρύσατο ἡμᾶς». Οὐκ εἶπεν, 'ἐκ τοσούτων κινδύνων', ὁμοῦ μὲν δεικνὺς τὸ ἀφόρητον τῶν πειρασμῶν, ὁμοῦ δὲ ἐκεῖνον, ὅνπερ ἔφην, πιστούμενος τὸν λόγον. Ἐπειδὴ γὰρ μέλλον πρᾶγμα ἡ ἀνάστασις ἦν, δείκνυσιν ὅτι τοῦτο καθ' ἑκάστην γίνεται τὴν ἡμέραν. Ὅταν γὰρ ἄνθρωπον ἀπογνωσθέντα καὶ πρὸς αὐτὰς ἐλθόντα τοῦ ᾅδου τὰς πύλας ἀνελκύσῃ, οὐδὲν ἕτερον ἢ ἀνάστασιν ἐπιδείκνυται, ἀπ' αὐτοῦ τοῦ στόματος ἀνασπῶν τοῦ θανάτου τὸν ἐμπεσόντα. Διὸ καὶ τοῖς πολλοῖς ἐπὶ τῶν ἀπογνωσθέντων, εἶτα ἀνενεγκόντων ἐξ ἀρρωστίας χαλεπῆς, ἢ ἐκ πειρασμῶν ἀφορήτων, ἔθος τοῦτο λέγειν· 'ἀνάστασιν νεκρῶν ἑωράκαμεν ἐπὶ τοῦδε'. «Ἠλπίκαμεν δὲ ὅτι καὶ ἔτι ῥύσεται, συνυπουργούντων καὶ ὑμῶν τῇ δεήσει ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα ἐν πολλῷ προσώπῳ τὸ εἰς ἡμᾶς χάρισμα διὰ πολλῶν εὐχαριστηθῇ ὑπὲρ ἡμῶν». Ἐπειδὴ τό, «ἵνα μὴ πεποιθότες ὦμεν ἐφ' ἑαυτοῖς», κοινὸν ἐδόκει εἶναι ἔγκλημα καὶ κατηγορία καὶ ἐκείνων ἐνίους αἰνιττομένη, παραμυθεῖται πάλιν τὸ εἰρημένον, τὰς εὐχὰς τὰς ἐκείνων ἀντὶ προστασίας μεγάλης καλῶν καὶ δεικνὺς ἅμα, ὅτι διαπαντὸς ἐναγώνιον εἶναι χρὴ τὸν βίον τὸν ἡμέτερον. Τῷ γὰρ εἰπεῖν, «ἠλπίκαμεν δεῖ ὅτι καὶ ῥύσεται», πολλῶν προαναφωνεῖ πειρασμῶν νιφάδας, οὐ μὴν ἐγκατάλειψιν οὐδαμοῦ, ἀλλὰ βοήθειαν πάλιν καὶ συμμαχίαν.

Εἶτα, ἵνα μή, ἀκούοντες ὅτι διηνεκῶς μέλλουσι κινδυνεύειν, καταπέσωσιν, ἔδειξε πρότερον τῶν κινδύνων τὸ ὄφελος, οἷον τό,

γιὰ χάρη σας· τόσο πολὺ σᾶς τιμᾶ ὁ Θεός· γιατὶ λέγει, «ἐὰν θλιβόμαστε, αὐτὸ συμβαίνει γιὰ τὴ δική σας παρηγοριὰ καὶ σωτηρία», ἐνῶ τὸ ὑπερβολικὸ μέγεθος τῶν θλίψεων συμβαίνει γιὰ μᾶς, γιὰ νὰ μὴ μεγαλοφρονοῦμε. Γιατὶ «τὸ βάρος τῶν θλίψεων ἦταν μεγαλύτερο ἀπὸ τὶς δυνάμεις μας, γιὰ νὰ μὴν ἔχομε πεποίθηση στὸ ἑαυτό μας, ἀλλὰ στὸ Θεό, ποὺ ἀνασταίνει τοὺς νεκρούς».

Πάλι ὑπενθυμίζει τὸ λόγο περὶ τῆς ἀναστάσεως, γιὰ τὴν ὁποία τόσα πολλὰ εἶπε στὴν ἐπιστολή, καὶ τὴν ὁποία ἐπιβεβαιώνει ἀπὸ τὰ παρόντα συμβάντα· γι' αὐτὸ καὶ πρόσθεσε, «ὁ ὁποῖος μᾶς ἔσωσε ἀπὸ τόσους μεγάλους καὶ θανάσιμους κινδύνους». Δὲν εἶπε, ἀπὸ τόσους κινδύνους', δείχοντας ἔτσι τὸ ἀνυπόφορο τῶν πειρασμῶν καὶ συγχρόνως ἐπιβεβαιώνοντας, ὅπως προανέφερα, ἐκεῖνον τὸν λόγο. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἡ ἀνάσταση ἦταν μελλοντικὸ πράγμα, δείχνει ὅτι αὐτὸ συμβαίνει καθημερινά. Γιατί, ὅταν τὸν ἄνθρωπο, ποὺ κυριεύθηκε ἀπὸ τὴν ἀπόγνωση καὶ ἔφθασε σ' αὐτὲς τὶς πύλες τοῦ ᾅδη, τὸν ἀνελκύσει ἀπὸ ἐκεῖ, τίποτε ἄλλο δὲν δείχνει, παρὰ ἀνάσταση, ἁρπάζοντας ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ θανάτου ἐκεῖνον ποὺ ὑπέπεσε σ' αὐτόν. Γι' αὐτὸ καὶ σ' ἐκείνους ποὺ κυριεύθηκαν ἀπὸ ἀπόγνωση καὶ ὕστερα ἀπαλλάχθηκαν ἀπὸ ἀρρώστια φοβερὴ ἢ ἀπὸ ἀνυπόφορους πειρασμούς, συνηθίζουμε νὰ λέμε αὐτό· 'ἀνάσταση νεκρῶν εἴδαμε ἀπὸ αὐτό'. «Καὶ ἐλπίζουμε ὅτι καὶ παλι θὰ μᾶς σώσει, ἐὰν μᾶς βοηθήσετε καὶ σεῖς μὲ τὴν προσευχή σας, ὥστε ἀπὸ πολλοὺς να ἐκφρασθεῖ εὐχαριστία στὸ Θεὸ γιὰ μᾶς ἐξ αἰτίας τῆς χάριτος ποὺ ἔδειξε γιὰ μᾶς». Ἐπειδὴ τό, «γιὰ νὰ μὴν ἔχομε πεποίθηση στὸν ἑαυτό μας», φαινόταν ὅτι εἶναι κοινὸ ἔγκλημα καὶ κατηγορία, ποὺ ὑπαινισσόταν καὶ μερικοὺς ἀπὸ ἐκείνους, μαλακώνει πάλι τὸ λεγόμενο, ζητώντας σὰν μεγάλη προστασία τὶς προσευχὲς ἐκείνων καὶ δείχνοντας συγχρόνως, ὅτι ἡ ζωή μας πρέπει νὰ εἶναι διαρκῶς γεμάτη ἀπὸ ἀγῶνες. Γιατί, μὲ τὸ νὰ πεῖ, «ἐλπίζομε ὅτι καὶ θὰ μᾶς σώσει», προλέγει πλήθη πολλῶν πειρασμῶν, πουθενὰ ὅμως ἐγκατάλειψη, ἀλλὰ βοήθεια πάλι καὶ συμμαχία.

Ἔπειτα, γιὰ νὰ μὴ χάσουν τὸ θάρρος τους ἀκούοντας ὅτι πρόκειται συνέχεια νὰ κινδυνεύουν, ἔδειξε προηγουμένως τὸ ὄφελος ἀπὸ τοὺς κινδύνους, ποὺ εἶναι, «γιὰ νὰ μὴ ἔχομε πεποίθηση

«ἵνα μὴ πεποιθότες ὦμεν ἐφ' ἑαυτοῖς» τουτέστιν, ἵνα ἐν διηνεκεῖ ταπεινοφροσύνῃ κατέχῃ ἡμᾶς, καὶ ἵνα ἡ σωτηρία αὐτῶν ἐνεργῆται, καὶ ἕτερα γοῦν πλείονα· τὸ τῷ Χριστῷ κοινωνεῖν· «περισσεύει», γάρ, φησίν, «τὰ παθήματα τοῦ Χριστοῦ ἐν ἡμῖν»· τὸ ὑπὲρ τῶν πιστῶν πάσχειν· «εἴτε» γάρ, φησί, «θλιβόμεθα, ὑπὲρ τῆς ὑμῶν παρακλήσεως καὶ σωτηρίας»· τὸ καὶ αὐτὴν ταύτην διαλάμπειν μειζόνως· «τῆς ἐνεργουμένης» γάρ, φησίν, «ἐν ὑπομονῇ τῶν αὐτῶν παθημάτων»· τὸ καρτερικοὺς γίνεσθαι, καὶ ἔτι πρὸς τούτοις, τὸ τὴν ἀνάστασιν ὁρᾶν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν διαλάμπουσαν· «ἐκ τηλικούτων γὰρ θανάτων ἐρρύσατο ἡμᾶς»· τὸ ἐναγωνίους εἶναι καὶ πρὸς αὐτὸν διηνεκῶς ὁρᾶν· «ἠλπίκαμεν» γάρ, φησίν, «ὅτι καὶ ῥύσεται»· τὸ εὐχαῖς προσηλῶσθαι· «συνυπουργούντων» γάρ, φησί, «καὶ ὑμῶν τῇ δεήσει ὑπὲρ ἡμῶν». Δείξας τοίνυν τὸ κέρδος τῶν θλίψεων, εἶτα ἐναγωνίους ποιήσας, ἀλείφει πάλιν αὐτῶν τὰ φρονήματα, καὶ προθυμοτέρους εἰς ἀρετὴν ποιεῖ, μεγάλα αὐτῶν μαρτυρῶν ταῖς εὐχαῖς, εἴ γε ταύταις Παῦλον ἐχαρίσαντο· «συνυπουργούντων γὰρ ὑμῶν ὑπὲρ ἡμῶν τῇ δεήσει», φησί. Τί δέ ἐστιν, «ἵνα ἐν πολλῷ προσώπῳ τὸ εἰς ἡμᾶς χάρισμα διὰ πολλῶν εὐχαριστηθῇ ὑπὲρ ἡμῶν»; Ἐρρύσατο ἡμᾶς ἐκ τῶν θανάτων ἐκείνων, συνυπουργούντων καὶ ὑμῶν τῇ δεήσει, φησί· τουτέστιν, εὐχομένων πάντων ὑμῶν. Τὸ γὰρ εἰς ἡμᾶς χάρισμα, τουτέστι τὴν σωτηρίαν τὴν ἡμετέραν ἐβουλήθη πᾶσιν ὑμῖν χαρίσασθαι, ἵνα τὰ πολλὰ πρόσωπα αὐτῷ εὐχαριστήσῃ, ἐπειδὴ καὶ τὰ πολλὰ τὴν χάριν ἔλαβε.

4. Ταῦτα δὲ ἔλεγεν, ὁμοῦ μὲν καὶ εἰς τὰς ὑπὲρ ἑτέρων εὐχὰς αὐτοὺς διεγείρων, ὁμοῦ δὲ θίζων καὶ ὑπὲρ ὧν ἂν ἕτεροι πάθωσιν, εὐχαριστεῖν ἀεὶ τῷ Θεῷ, δεικνὺς ὅτι μάλιστα τοῦτο βούλεται καὶ αὐτός. Οἱ γὰρ μελετήσαντες ὑπὲρ ἑτέρων ταῦτα ποιεῖν, πολλῷ μᾶλλον ὑπὲρ ἑαυτῶν ἐπιδείξονται ταῦτα ἀμφότερα. Πρὸς δὲ τούτοις, καὶ ταπεινοφροσύνην αὐτοὺς διδάσκει, καὶ εἰς ἀγάπην ἄγει θερμο-

στὸν ἑαυτό μας», δηλαδή, γιὰ νὰ μᾶς κρατάει σὲ συνεχὴ ταπεινοφροσύνη, καὶ γιὰ νὰ ἐνεργεῖται ἡ σωτηρία αὐτῶν, καὶ ἀσφαλῶς καὶ ἄλλα πολὺ μεγαλύτερα· τὸ νὰ βρισκόμαστε σὲ κοινωνία μὲ τὸ Χριστό· γιατὶ λέγει, «πλεονάζει ἡ συμμετοχή μας στὰ παθήματα τοῦ Χριστοῦ»· τὸ νὰ πάσχουμε γιὰ τοὺς πιστούς· γιατὶ λέγει, «ἐὰν θλιβόμαστε, αὐτὸ συμβαίνει γιὰ τὴ δική σας παρηγοριὰ καὶ σωτηρία»· τὸ νὰ λάμπει αὐτὴ περισσότερο· γιατὶ λέγει, «ποὺ ἐνεργεῖται μὲ τὴν ὑπομονὴ στὰ ἴδια παθήματα»· τὸ νὰ γινόμαστε ὑπομονητικοί, καὶ ἀκόμα μαζὶ μ' αὐτά, τὸ νὰ βλέπομε τὴν ἀνάσταση νὰ λάμπει μπροστὰ στὰ μάτια μας· γιατί, λέγει, «ἀπὸ τόσο μεγάλους θανάτους μᾶς ἔσωσε»· τὸ ν' ἀγωνιζόμαστε συνέχεια καὶ νὰ ἔχομε τὸ βλέμμα μας διαρκῶς στραμμένο πρὸς αὐτόν· γιατὶ λέγει, «ὁ ὁποῖος ἐλπίζομε ὅτι καὶ πάλι θὰ μᾶς σώσει»· τὸ νὰ προσηλωνόμαστε στὶς προσευχές· γιατὶ λέγει, «ἐὰν μᾶς βοηθήσετε καὶ σεῖς μὲ τὴν προσευχή σας». Ἀφοῦ λοιπὸν ἔδειξε τὸ κέρδος τῶν θλίψεων, καὶ τοὺς συνέστησε νὰ ἀγωνίζονται διαρκῶς, ἀσκεῖ πάλι τὰ φρονήματα αὐτῶν καὶ τοὺς κάμνει προθυμότερους στὴν ἀρετή, ἐπιβεβαιώνοντας μεγάλο κέρδος ἀπὸ τὶς προσευχές, ἐφόσον πρόσφεραν αὐτὲς γιὰ τὸν Παῦλο· γιατὶ λέγει, «ἐὰν μᾶς βοηθήσετε καὶ σεῖς μὲ τὴν προσευχή σας». Τί σημαίνει ὅμως, «γιὰ ν' ἀποδοθεῖ εὐχαριστία ἀπὸ πολλοὺς γιὰ μᾶς ἐξ αἰτίας τῆς χάριτος ποὺ ἔδειξε ὁ Θεὸς σ' ἐμᾶς»; Μᾶς ἔσωσε ἀπὸ τοὺς θανάτους ἐκείνους, μὲ τὴ βοήθεια, λέγει, τὴ δική σας ἀπὸ τὴν προσευχή σας· δηλαδὴ μὲ τὴν προσευχὴ ὅλων σας γιὰ μᾶς. Γιατί, ἐκεῖνο ποὺ χάρισε σ' ἐμᾶς, δηλαδὴ τὴ δική μας σωτηρία, θέλησε νὰ τὴ χαρίσει σ' ὅλους ἐσᾶς, ὥστε μ' αὐτὸ νὰ εὐχαριστήσει τὰ πολλὰ πρόσωπα, ἐπειδὴ καὶ τὴ χάρη τὴν ἔλαβαν τὰ πολλὰ πρόσωπα.

4. Αὐτὰ τὰ ἔλεγε καὶ διεγείροντάς τους στὶς προσευχὲς ὑπὲρ ἄλλων, καὶ συγχρόνως συνηθίζοντάς τους νὰ εὐχαριστοῦν πάντοτε τὸ Θεὸ γιὰ τὰ ὅσα παθαίνουν ἄλλοι, δείχοντας ὅτι αὐτὸ πρὸ πάντων θέλει καὶ αὐτός. Γιατί, ἐκεῖνοι ποὺ φρόντισαν νὰ κάνουν αὐτὰ πρὸς χάρη ἄλλων, πολὺ περισσότερο καὶ τὰ δύο αὐτὰ θὰ τὰ κάνουν γιὰ τὸν ἑαυτό τους. Καὶ μαζὶ μ' αὐτὰ τοὺς διδάσκει καὶ ταπεινοφροσύνη καὶ τοὺς ὁδηγεῖ σὲ θερμότερη ἀγάπη. Γιατί, ἐὰν αὐ-

τέραν. Εἰ γὰρ αὐτὸς ὁ τοσοῦτον αὐτῶν ὑψηλότερος ὤν, ἐκ τῶν εὐχῶν ἐκείνων σεσῶσθαί φησι, καὶ χάρισμα αὐτῶν ταῖς δεήσεσι δεδόσθαι αὐτῷ παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἐννόησον πῶς ἐκείνους ἔδει διακεῖσθαι καὶ μετριάζειν. Σὺ δέ μοι κἀκεῖνο σκόπει, ὅτι κἂν ἀπὸ οἰκτιρμῶν ὁ Θεός τι ποιῇ, μεγάλα ἐνταῦθα καὶ ἡ εὐχὴ συμβάλλεται. Ἀρχόμενος μὲν γάρ, τοῖς οἰκτιρμοῖς αὐτοῦ τὴν σωτηρίαν ἐλογίσατο· «ὁ Θεὸς» γάρ, φησί, «τῶν οἰκτιρμῶν, αὐτὸς ἡμᾶς ἐρρύσατο»· ἐνταῦθα δὲ καὶ ταῖς εὐχαῖς. Ἐπεὶ κἀκεῖνον τὸν τὰ μύρια ὀφείλοντα τάλαντα, μετὰ τὸ προσπεσεῖν ἠλέησε, καίτοι γε εἴρηται, ὅτι «σπλαγχνισθεὶς ἀπέλυσεν αὐτόν»· καὶ τῇ Χαναναίᾳ δὲ μετὰ τὴν πολλὴν προσεδρίαν ἐκείνην καὶ καρτερίαν τότε ἐχαρίσατο τῆς θυγατρὸς τὴν σωτηρίαν, καίτοι γε ἀπὸ ἐλέου αὐτὴν ἔσωσεν. Ἀπὸ τούτου τοίνυν μανθάνομεν, ὅτι κἂν ἐλεεῖσθαι μέλλωμεν, ἀξίους τοῦ ἐλέου πρότερον παρέχειν ἡμᾶς ἑαυτοὺς χρή. Κἂν γὰρ ἔλεος ᾖ, τοὺς ἀξίους ἐπιζητεῖ· οὐ γὰρ ἁπλῶς ἔπεισιν ἅπασι, καὶ τοῖς ἀναισθήτως διακειμένοις· «ἐλεήσω» γάρ, φησίν, «ὃν ἂν ἐλεῶ, καὶ οἰκτειρήσω, ὃν ἂν οἰκτείρω».

Ὅρα γοῦν καὶ ἐνταῦθα τί φησι· «συνυπουργούντων καὶ ὑμῶν τῇ δεήσει». Καὶ οὔτε τὸ πᾶν αὐτοῖς ἔδωκεν, ἵνα μὴ αὐτοὺς ἐπάρῃ, οὔτε πάντῃ ἠλλοτρίωσεν αὐτοὺς τοῦ κατορθώματος, ἵνα προτρέψῃ καὶ προθυμοτέρους ἐργάσηται καὶ συναγάγῃ πρὸς ἀλλήλους αὐτούς. Διὸ καὶ ἔλεγεν, ὅτι «ὑμῖν ἐχαρίσατό μου τὴν σωτηρίαν». Καὶ γὰρ καὶ πλῆθος δυσωπεῖται πολλάκις ὁ Θεὸς ὁμονοοῦν καὶ συμφωνοῦν εἰς εὐχήν· διὸ καὶ πρὸς τὸν προφήτην ἔλεγεν· «ἐγὼ δὲ οὐ φείσομαι τῆς πόλεως ταύτης, ἐν ᾗ κατοικοῦσι πλείους ἢ δώδεκα μυριάδες ἀνθρώπων;». Εἶτα ἵνα μὴ νομίσῃς, ὅτι πλῆθος αἰδεῖται μόνον, φησίν· «ἐὰν ᾖ ὁ ἀριθμὸς τοῦ Ἰσραὴλ ὡς ἡ ἄμμος τῆς θαλάσσης, τὸ κατάλειμμα σωθήσεται». Πῶς οὖν Νινευΐτας ἔσωσεν; Ὅτι οὐ πλῆθος μόνον ἦν, ἀλλὰ πλῆθος μετὰ ἀρετῆς· με-

---

7. Ματθ. 15,28.
8. Ἐξ. 33,19.
9. Ἰωνᾶς 4,11.
10. Ἡσ. 10,22.

τός, πού εἶναι τόσο πολὺ ἀνώτερος ἀπὸ αὐτούς, λέγει ὅτι σώθηκε μὲ τὶς προσευχὲς ἐκείνων, καὶ δόθηκε χάρη σ' αὐτὸν ἀπὸ τὸ Θεὸ μὲ τὶς προσευχὲς αὐτῶν, σκέψου ποιά συμπεριφορὰ καὶ μετριοφροσύνη ἔπρεπε ἐκεῖνοι νὰ δείχνουν. Σὺ ὅμως πρόσεχε σὲ παρακαλῶ καὶ ἐκεῖνο, ὅτι, καὶ ἂν ἀκόμα ὁ Θεὸς κάμνει κάτι ἀπὸ εὐσπλαχνία, εἶναι μεγάλη καὶ ἐδῶ ἡ συμβολὴ τῆς προσευχῆς. Γιατί, ἀρχίζοντας τὴν ἐπιστολή, ἀπέδωσε τὴ σωτηρία στὴν εὐσπλαχνία τοῦ Θεοῦ· γιατὶ λέγει, «ὁ Θεὸς τῆς εὐσπλαχνίας, αὐτὸς μᾶς ἔσωσε»· ἐδῶ ὅμως λέγει, καὶ μὲ τὶς προσευχές. Γιατὶ καὶ ἐκεῖνον ποὺ ὄφειλε τὰ μύρια τάλαντα, τὸν ἐλέησε ἀφοῦ ἔπεσε καὶ τὸν παρακάλεσε, ἂν καὶ βέβαια ἔχει λεχθεῖ, ὅτι «ἀπέλυσε αὐτὸν ἀπὸ εὐσπλαχνία». Καὶ στὴ Χαναναία πάλι τότε χάρισε τὴ σωτηρία τῆς θυγατέρας της, μετὰ τὴ μεγάλη ἐκείνη ἐπιμονὴ καὶ καρτερία, ἂν καὶ βέβαια ἔσωσε αὐτὴν ἀπὸ εὐσπλαχνία[7]. Ἀπὸ αὐτὸ λοιπὸν μαθαίνομε ὅτι, καὶ ὅταν πρόκειται νὰ λάβομε τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ, πρέπει προηγουμένως νὰ καταστοῦμε τὸν ἑαυτό μας ἄξιο τῆς εὐσπλαχνίας αὐτοῦ. Γιατί, ἂν καὶ εἶναι εὐσπλαχνία, ὅμως ἐπιζητεῖ τοὺς ἀξίους· γιατὶ δὲν δίνεται ἔτσι ἁπλῶς σ' ὅλους, καὶ σ' ἐκείνους ποὺ ζοῦν μὲ ἀναισθησία· γιατί, λέγει. «θὰ ἐλεήσω ἐκεῖνον ποὺ ἐλεῶ, καὶ θὰ εὐσπλαχνισθῶ ἐκεῖνον ποὺ εὐσπλαχνίζομαι»[8].

Πρόσεχε λοιπὸν καὶ ἐδῶ τί λέγει· «ἐὰν βοηθήσετε καὶ σεῖς μὲ τὴν προσευχή σας». Καὶ οὔτε ἔδωσε σ' αὐτοὺς τὸ πᾶν, γιὰ νὰ μὴ τοὺς ὁδηγήσει σὲ ἀλαζονεία, οὔτε τοὺς ἀποξένωσε ἐξ ὁλοκλήρου ἀπὸ τὸ κατόρθωμα, γιὰ νὰ τοὺς προτρέψει καὶ νὰ τοὺς κάνει προθυμότερους καὶ νὰ τοὺς συνδέσει μεταξύ τους. Γι' αὐτὸ καὶ ἔλεγε, «γιὰ χάρη σας μοῦ χάρισε τὴ σωτηρία». Καθόσον ὁ Θεὸς πολλὲς φορὲς παρέχει τὴν εὐσπλαχνία του πρὸς πλῆθος ἀνθρώπων ποὺ τὸν ἱκετεύουν μὲ ὁμόνοια καὶ ὁμόφωνη προσευχή· γι' αὐτὸ καὶ ἔλεγε πρὸς τὸν προφήτη· «ἐγὼ δὲ θὰ εὐσπλαχνισθῶ τὴν πόλη αὐτή, στὴν ὁποία κατοικοῦν περισσότεροι ἀπὸ δώδεκα μυριάδες ἀνθρώπων;»[9]. Ἔπειτα, γιὰ νὰ μὴ νομίσεις, ὅτι εὐσπλαχνίζεται μόνο πλῆθος, λέγει· «ἐὰν εἶναι ὁ ἀριθμὸς τοῦ Ἰσραὴλ σὰν τὴν ἄμμο τῆς θάλασσας, θὰ σωθεῖ τὸ ὑπόλειμμα αὐτοῦ»[10]. Πῶς λοιπὸν ἔσωσε τοὺς Νινευΐτες; Ἐπειδὴ δὲν ἦταν μόνο πλῆθος, ἀλλὰ

τενόησε γὰρ ἕκαστος ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ τῆς πονηρᾶς. Καὶ σώζων δὲ αὐτοὺς ἔλεγεν, ὅτι «οὐκ ἔγνωσαν δεξιὰν ἢ ἀριστεράν». Ὅθεν δῆλον, ὅτι καὶ τὰ πρότερα ἐξ ἀφελείας μᾶλλον ἔπταιον, ἢ πονηρίας· καὶ δῆλον, ἐξ ὧν μετεβάλλοντο, ὀλίγων ρημάτων ἀκούσαντες. Εἰ δὲ τὸ δώδεκα μυριάδας εἶναι μόνον ἴσχυσεν εἰς τὸ σῶσαι αὐτούς, τί καὶ πρὸ τούτου αὐτοὺς σωθῆναι ἐκώλυσε; Καὶ τίνος ἕνεκεν οὐκ εἶπε πρὸς αὐτόν, 'ἐγὼ δὲ οὐ φείσομαι τῆς πόλεως ταύτης τῆς οὕτω μεταβαλλομένης;' ἀλλὰ τὰς μυριάδας παράγει; Ἐκ περιουσίας καὶ τοῦτο τιθείς. Τὸ μὲν γὰρ ἦν δῆλον, ἡ μεταβολή, ὁ δὲ ἀριθμὸς καὶ ἡ ἀφέλεια, ἄδηλα τῷ προφήτῃ. Πάντοθεν τοίνυν αὐτοὺς καταμαλάξαι βούλεται· ἰσχύει γὰρ καὶ πλῆθος, ὅταν καὶ ἀρετὴ ᾖ.

Τοῦτο γοῦν καὶ ἀλλαχοῦ δηλοῖ λέγουσα ἡ Γραφή, «προσευχὴ δὲ ἦν ἐκτενὴς ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὸν Θεὸν γινομένη ὑπὲρ αὐτοῦ»· καὶ τοσοῦτον ἴσχυσεν, ὡς, κεκλεισμένων τῶν θυρῶν, καὶ ἁλύσεων ἐπικειμένων, καὶ φυλάκων ἑκατέρωθεν παρακαθευδόντων, ἐξαγαγεῖν τὸν Ἀπόστολον καὶ ἀπαλλάξαι πάντων ἐκείνων. Ἀλλ', ὥσπερ, ἀρετῆς οὔσης, μέγα δύναται, οὕτω, κακίας οὔσης, οὐδὲν ὀνίνησι τὸ πλῆθος. Καὶ γὰρ οἱ Ἰσραηλῖται, περὶ ὧν φησιν, ὅτι ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ἦν ὡς ἡ ἄμμος τῆς θαλάσσης, πάντες ἀπώλοντο· καὶ οἱ ἐπὶ Νῶε δὲ πολλοὶ καὶ ἄπειροι ἦσαν, καὶ οὐδὲν αὐτοὺς τοῦτο ὤνησε· καθ' ἑαυτὸ γὰρ οὐδὲν δύναται πλῆθος, ἀλλ' ἐν προσθήκης μέρει. Σπουδάζωμεν οὖν συνιέναι ἐν ταῖς δεήσεσι, καὶ ὑπὲρ ἀλλήλων εὐχώμεθα, καθάπερ ὑπὲρ τῶν ἀποστόλων ἐκεῖνοι. Καὶ γὰρ ἐντολὴν πληροῦμεν, καὶ εἰς ἀγάπην ἀλειφόμεθα (ὅταν δὲ 'ἀγάπην' εἴπω, πάντα λέγω τὰ ἀγαθά), καὶ εὐχαριστεῖν σπουδαιότερον μανθάνωμεν. Οἱ γὰρ ὑπὲρ τῶν ἀλλοτρίων εὐχαριστοῦντες, πολλῷ μᾶλλον ὑπὲρ τῶν ἰδίων. Τοῦτο καὶ ὁ Δαυῒδ ἐποίει λέγων·

11. Ἰωνᾶς 4,11.
12. Πρ. 12,5.

πλῆθος μὲ ἀρετή· γιατὶ μετανόησε ὁ καθένας καὶ ἐπέστρεψε ἀπὸ τὸν κακὸ δρόμο του. Καὶ σώζοντας αὐτοὺς ἔλεγε, ὅτι «δὲν γνώρισαν τὴ δεξιά τους ἢ τὴν ἀριστερά τους»[11]. Ἄρα λοιπὸν εἶναι φανερό, ὅτι καὶ τὰ προηγούμενα ἁμαρτήματα τὰ διέπραξαν ἀπὸ ἀφέλεια μᾶλλον, παρὰ ἀπὸ κακία, καὶ γίνεται φανερὸ ἀπὸ τὸν τρόπο ποὺ μετανόησαν, ἀφοῦ ἄκουσαν λίγα λόγια. Καὶ ἐάν, τὸ ὅτι ἦταν δώδεκα μυριάδες μόνο, ὑπῆρξε ἱκανὸ νὰ τοὺς σώσει, τί τοὺς ἐμπόδισε νὰ σωθοῦν καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτό; Καὶ γιὰ ποιό λόγο δὲν εἶπε πρὸς αὐτόν, 'ἐγὼ δὲ θὰ λυπηθῶ αὐτὴ τὴν πόλη ποὺ μετανόησε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο;' ἀλλὰ προβάλλει τὶς μυριάδες; Κι αὐτὸ τὸ ἀναφέρει σὰν κάτι τὸ ἐπὶ πλέον. Γιατὶ τὸ ἕνα, δηλαδὴ ἡ μεταβολή, ἦταν φανερό, ἐνῶ ὁ ἀριθμὸς καὶ ἡ ἔλλειψη κακίας ἦταν ἄγνωστα στὸν προφήτη. Ἀπὸ παντοῦ δηλαδὴ θέλει νὰ τοὺς μαλακώσει· γιατὶ ἔχει μεγάλη δύναμη καὶ τὸ πλῆθος, ὅταν εἶναι ἐνάρετο.

Αὐτὸ βέβαια καὶ ἀλλοῦ τὸ ἀναφέρει ἡ Γραφή, λέγοντας, «προσευχὴ γινόταν ὁλόθερμη γι' αὐτὸν στὸ Θεὸ ἀπὸ τὴν ἐκκλησία»[12], πράγμα ποὺ ὑπῆρξε ἱκανό, ὥστε ἂν καὶ οἱ πόρτες ἦταν κλεισμένες καὶ ἁλυσοδεμένες καὶ ὑπῆρχαν φύλακες ποὺ φρουροῦσαν καὶ ἀπὸ τὶς δυὸ μεριές, νὰ βγάλει τὸν ἀπόστολο ἀπὸ μέσα καὶ νὰ τὸν ἀπαλλάξει ἀπὸ ὅλα ἐκεῖνα. Ἀλλά, ὅπως ἀκριβῶς ὅταν ὑπάρχει ἀρετὴ κατορθώνει μεγάλα πράγματα, ἔτσι ὅταν ὑπάρχει κακία δὲν ὠφελεῖ καθόλου τὸ πλῆθος. Πραγματικὰ οἱ Ἰσραηλίτες, γιὰ τοὺς ὁποίους λέγει, ὅτι ὁ ἀριθμός τους ἦταν σὰν τὴν ἄμμο τῆς θάλασσας, ὅλοι χάθηκαν· καὶ οἱ ἄνθρωποι τῶν ἡμερῶν τοῦ Νῶε καὶ πολλοὶ ἦταν καὶ ἄπειροι καὶ καθόλου δὲν τοὺς ὠφέλησε αὐτό· γιατὶ τὸ πλῆθος αὐτὸ καθ' αὐτὸ δὲν μπορεῖ τίποτε νὰ κάνει, ἀλλὰ ὅταν προστεθεῖ καὶ ἡ ἀρετή. Ἂς φροντίζομε λοιπὸν νὰ συγκεντρωνόμαστε στὶς δεήσεις καὶ νὰ προσευχόμαστε ὁ ἕνας γιὰ τὸν ἄλλον, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνοι γιὰ τοὺς ἀποστόλους. Καθόσον ἐκτελοῦμε ἐντολὴ καὶ ἀσκούμαστε στὴν ἀγάπη (καὶ ὅταν λέγω 'ἀγάπη', ἐννοῶ ὅλα τὰ ἀγαθά), καὶ μαθαίνομε νὰ εὐχαριστοῦμε πολὺ πιὸ καλύτερα. Γιατί, ἐκεῖνοι ποὺ εὐχαριστοῦν τὸ Θεὸ γιὰ τὰ καλὰ ποὺ δίνει στοὺς ἄλλους, πολὺ περισσότερο τὸν εὐχαριστοῦν γιὰ ἐκεῖνα ποὺ δίνει στοὺς ἴδιους. Αὐτὸ ἔκαμνε καὶ ὁ Δαυΐδ, λέγο-

«μεγαλύνατε τὸν Κύριον σὺν ἐμοί, καὶ ὑψώσωμεν τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐπὶ τὸ αὐτό»· τοῦτο καὶ ὁ Ἀπόστολος πανταχοῦ ζητεῖ· τοῦτο καὶ ἡμεῖς ἐργαζώμεθα, καὶ εἰς πάντας τοῦ Θεοῦ τὴν εὐεργεσίαν ἐκφέρωμεν, ἵνα κοινωνοὺς λάβωμεν τῆς εὐφημίας. Εἰ γὰρ παρὰ ἀνθρώπων τι παθόντες ἀγαθόν, ὅταν ἀνακηρύξωμεν, προθυμοτέρους αὐτοὺς ποιοῦμεν, πολλῷ μᾶλλον τοῦ Θεοῦ τὰς εὐεργεσίας ἀναγορεύοντες, εἰς πλείονα αὐτὸν ἐπισπασόμεθα εὔνοιαν. Καὶ εἰ παρὰ ἀνθρώπων εὐεργετηθέντες, καὶ ἄλλους διεγείρομεν εἰς τὴν κοινωνίαν τῆς εὐχαριστίας, πολλῷ μᾶλλον τῷ Θεῷ πολλοὺς προσάγειν χρὴ τοὺς ὑπὲρ ἡμῶν εὐχαριστήσοντας. Εἰ γὰρ Παῦλος τοῦτο ποιεῖ, τοσαύτην ἔχων τὴν παρρησίαν, πολλῷ μᾶλλον τῷ Θεῷ πολλοὺς προσάγειν χρὴ τοὺς ὑπὲρ ἡμῶν εὐχαριστήσοντας. Εἰ γὰρ Παῦλος τοῦτο ποιεῖ, τοσαύτην ἔχων τὴν παρρησίαν, πολλῷ μᾶλλον ἡμᾶς ἀναγκαῖον τοῦτο ποιεῖν.

5. Παρακαλῶμεν τοίνυν τοὺς ἁγίους ὑπὲρ ἡμῶν εὐχαριστεῖν, καὶ αὐτοὶ ὑπὲρ ἀλλήλων τοῦτο ποιῶμεν. Τοῦτο ἱερέων μάλιστά ἐστι κατόρθωμα, ἐπειδὴ μέγιστον ἀγαθόν. Προσιόντες γάρ, πρότερον ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης καὶ τῶν κοινῶν εὐχαριστοῦμεν ἀγαθῶν. Εἰ γὰρ καὶ κοιναὶ αἱ εὐεργεσίαι τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ σὺ ἐν τῷ κοινῷ ἐσώθης. Ὥστε καὶ ὑπὲρ τῆς ἰδίας κοινὴν ὀφείλεις χάριν, καὶ ὑπὲρ τῆς κοινῆς ἰδιάζουσαν δίκαιος ἂν εἴης ἀναφέρειν εὐφημίαν. Καὶ γὰρ τὸν ἥλιον ἀνῆψεν οὐ σοὶ μόνῳ, ἀλλὰ καὶ τῷ κοινῷ, ἀλλ' ὅμως ἐν τῷ μέρει τὸ ὅλον ἔχεις· καὶ γὰρ τοσοῦτος γέγονε διὰ τὸ κοινόν· καὶ ὁρᾷς σὺ μόνος τοσοῦτον, ὅσον εἶδον πάντες ἄνθρωποι. Ὥστε τοσαύτην ὀφείλεις εὐχαριστίαν, ὅσην ἅπαντες καὶ ὑπὲρ τῶν κοινῶν εὐχαριστεῖν ἂν εἴης δίκαιος, καὶ ὑπὲρ τῆς ἑτέρων ἀρετῆς. Πολλὰ γὰρ καὶ δι' ἄλλους πάσχομεν καλῶς. Καὶ γάρ, εἰ δέκα μόνον ἐν Σοδόμοις εὑρέθησαν δίκαιοι, οὐκ ἂν ἔπαθον, ἅπερ ἔπαθον. Ὥστε καὶ ὑπὲρ τῆς ἑτέρων παρρησίας εὐχαριστῶμεν. Καὶ γὰρ ἀρχαῖος οὗτος ὁ νόμος ἐστίν, ἄνωθεν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πεφυτευμένος. Οὕτω καὶ

---

13. Ψαλμ. 33,4.

ντας· «δοξάστε τὸ Κύριο μαζί μου καὶ ὅλοι μαζὶ μεγαλύνατε τὸ ὄνομα αὐτοῦ»[13]. Αὐτὸ καὶ ὁ Ἀπόστολος παντοῦ ζητεῖ· αὐτὸ καὶ ἐμεῖς ἂς κάμνουμε, καὶ ἂς μεταφέρουμε σ' ὅλους τὴν εὐεργεσία τοῦ Θεοῦ, γιὰ νὰ ἀποκτήσουμε κοινωνοὺς στὴ δοξολογία. Γιατί, ἐάν, δεχόμενοι κάποιο καλὸ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ὅταν τὸ διακηρύξουμε, κάμνομε αὐτοὺς προθυμότερους, πολὺ περισσότερο διακηρύττοντας τὶς εὐεργεσίες τοῦ Θεοῦ, θ' ἀποσπάσουμε περισσότερο τὴν ἀγάπη αὐτοῦ. Καὶ ἐάν, ὅταν εὐεργετηθοῦμε ἀπὸ ἀνθρώπους, καὶ ἄλλους παροτρύνουμε νὰ πάρουν μέρος στὴν εὐχαριστία, πολὺ περισσότερο πρέπει νὰ ὁδηγοῦμε πολλοὺς στὸ Θεὸ νὰ τὸν εὐχαριστήσουν γιὰ μᾶς. Γιατί, ἂν αὐτὸ τὸ κάμνει ὁ Παῦλος, ἔχοντας τόση παρρησία ἀπέναντί του, πολὺ περισσότερο πρέπει νὰ τὸ κάμνομε αὐτὸ ἐμεῖς.

5. Ἂς παρακαλοῦμε λοιπὸν τοὺς ἁγίους νὰ τὸν εὐχαριστοῦν γιὰ μᾶς, καὶ ἐμεῖς οἱ ἴδιοι ἂς τὸ κάμνομε αὐτὸ ὁ ἕνας γιὰ τὸν ἄλλο. Αὐτὸ πρὸ πάντων εἶναι κατόρθωμα ἱερέων, ἐπειδὴ εἶναι μέγιστο ἀγαθό. Ὅταν λοιπὸν ἐρχόμαστε γιὰ προσευχή, πρῶτα ἂς εὐχαριστοῦμε τὸ Θεὸ ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης καὶ τῶν κοινῶν ἀγαθῶν. Γιατί, ἂν καὶ οἱ εὐεργεσίες τοῦ Θεοῦ εἶναι κοινές, ἀλλὰ καὶ σὺ σώθηκες μὲ τὴν κοινὴ εὐεργεσία. Ὥστε καὶ γιὰ τὴ δική σου σωτηρία ὀφείλεις κοινὴ χάρη, καὶ γιὰ τὴν κοινὴ σωτηρία θὰ ἐνεργοῦσες σωστὰ ἂν ἐξέφραζες πρὸς τὸ Θεὸ μιὰ ὅλως ἰδιαίτερη εὐχαριστία. Καθόσον τὸν ἥλιο τὸν ἄναψε ὄχι μόνο γιὰ σένα, ἀλλὰ καὶ γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλ' ὅμως μέσα στὸ ἐπὶ μέρος ἔχεις τὸ ὅλο· γιατὶ ἔγινε τόσο μεγάλος γιὰ τὸ κοινό· καὶ βλέπεις ἐσὺ μόνος τόσον, ὅσον εἶδαν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι. Ἐπομένως ὀφείλεις τόση εὐχαριστία, ὅσην ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, καὶ πρέπει νὰ εὐχαριστεῖς τὸ Θεὸ καὶ γιὰ τὰ κοινὰ ἀγαθά, καὶ γιὰ τὴν ἀρετὴ τῶν ἄλλων. Καθόσον πολλὰ καλὰ τὰ δεχόμαστε ἐξ αἰτίας ἄλλων. Καὶ πράγματι, ἐὰν βρίσκονταν στὰ Σόδομα δέκα μόνο δίκαιοι, δὲν θὰ πάθαιναν ἐκεῖνα ποὺ ἔπαθαν. Ὥστε πρέπει νὰ εὐχαριστοῦμε τὸ Θεὸ καὶ γιὰ τὴν παρρησία τῶν ἄλλων. Καθόσον ὁ νόμος αὐτὸς εἶναι ἀρχαῖος, φυτευμένος στὴν ἐκκλησία ἀπὸ τὴν ἀρχή. Ἔτσι καὶ ὁ Παῦλος εὐχαριστεῖ τὸ Θεὸ ὑπὲρ τῶν Ρωμαίων, ὑπὲρ τῶν Κορινθίων, ὑπὲρ ὅλης

Παῦλος εὐχαριστεῖ ὑπὲρ Ρωμαίων, ὑπὲρ Κορινθίων, ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης ἁπάσης. Καὶ μή μοι λέγε, 'οὐκ ἔστιν ἐμὸν τὸ κατόρθωμα'. Κἂν γὰρ μὴ σὸν ᾖ, καὶ οὕτως εὐχαριστεῖν ὀφείλεις, ὅτι τὸ μέλος σου τοιοῦτόν ἐστιν. Ἄλλως δὲ καὶ σὸν αὐτὸ ποιεῖς διὰ τῆς εὐφημίας, καὶ κοινωνεῖς τῶν στεφάνων, καὶ λήψῃ καὶ αὐτὸς τὸ χάρισμα.

Διά τοι τοῦτο καὶ τὰς εὐχὰς οὕτω γίνεσθαι κελεύουσιν οἱ τῆς Ἐκκλησίας νόμοι, οὐ τὰς ὑπὲρ τῶν πιστῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς ὑπὲρ τῶν κατηχουμένων. Τοὺς γὰρ πιστοὺς ὁ νόμος διεγείρει πρὸς τὴν τῶν ἀμυήτων ἱκετηρίαν· ὅταν γὰρ ὁ διάκονος λέγῃ, «ὑπὲρ τῶν κατηχουμένων ἐκτενῶς δεηθῶμεν, οὐδὲν ἄλλο, ἢ τὸν δῆμον ἅπαντα τῶν πιστῶν διανίστησιν εἰς τὰς ὑπὲρ ἐκείνων εὐχάς. Καίτοι γε ἀλλότριοι τέως εἰσὶν οἱ κατηχούμενοι. Οὐδέπω γὰρ τοῦ σώματός εἰσι τοῦ Χριστοῦ, οὐδέπω μυστηρίων ἐκοινώνησαν, ἀλλ' ἔτι διῃρημένοι τυγχάνουσι τῆς ἀγέλης τῆς πνευματικῆς. Εἰ δὲ ὑπὲρ τούτων παρακαλεῖν δεῖ, πολλῷ μᾶλλον ὑπὲρ τῶν μελῶν τῶν ἡμετέρων. Διὰ γὰρ τοῦτο καί, «ἐκτενῶς», φησί, «δεηθῶμεν», ἵνα μὴ ὡς ἀλλοτρίους ἀποποιήσῃ, ἵνα μὴ ὡς ξένους ἀγνοήσῃ. Οὐδέπω γὰρ εὐχὴν ἔχουσι τὴν νενομισμένην καὶ εἰσενεχθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ, οὐδέπω παρρησίαν κέκτηνται, ἀλλ' ἑτέρων δέονται τῶν μυσταγωγηθέντων. Ἔξω γὰρ τῶν βασιλικῶν ἑστήκασιν αὐλῶν, πόρρω τῶν ἱερῶν περιβόλων. Διὰ τοῦτο καὶ ἀπελαύνονται, τῶν φρικτῶν εὐχῶν ἐκείνων γινομένων. Διὰ τοῦτο καὶ σὲ παρακαλεῖ δεῖσθαι ὑπὲρ αὐτῶν, ἵνα μέλη γένωνται σά, ἵνα μὴ ἔτι ὦσι ξένοι καὶ ἠλλοτριωμένοι. Τὸ γάρ, «δεηθῶμεν», οὐ τοῖς ἱερεῦσι λέγεται μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς εἰς τὸν λαὸν συντελοῦσιν. Ὅταν γὰρ εἴπῃ, «στῶμεν καλῶς, δεηθῶμεν», πάντας εἰς τὴν εὐχὴν παρακαλεῖ. Εἶτα ἀρχόμενος τῆς εὐχῆς φησιν· «ἵνα ὁ πανελεήμων καὶ οἰκτίρμων Θεὸς ἐπακούσῃ τῶν δεήσεων αὐτῶν». Ἵνα γὰρ μὴ λέγῃς, 'τί δεηθῶμεν; ἠλλοτριωμένοι εἰσίν, οὐδέπω συνημμένοι· πόθεν ἔχω δυσωπῆσαι

τῆς οἰκουμένης. Καὶ μὴ μοῦ λές, 'δὲν εἶναι δικό μου τὸ κατόρθωμα'. Γιατί, καὶ ἂν ἀκόμα δὲν εἶναι δικό σου, καὶ ἔτσι πάλι ὀφείλεις νὰ εὐχαριστεῖς τὸ Θεό, ἐπειδὴ τὸ μέλος σου εἶναι τέτοιο. Ἐξ ἄλλου μὲ τὴν εὐχαριστία τὸ κάμνεις καὶ δικό σου τὸ κατόρθωμα, γίνεσαι συμμέτοχος στὰ στεφάνια, καὶ θὰ λάβεις καὶ σὺ ὁ ἴδιος τὸ χάρισμα.

Γι' αὐτὸ λοιπὸν καὶ οἱ νόμοι τῆς Ἐκκλησίας προστάζουν νὰ γίνονται ἔτσι οἱ προσευχές, ὄχι μόνο ἐκεῖνες ποὺ γίνονται γιὰ τοὺς πιστούς, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνες ποὺ γίνονται γιὰ τοὺς κατηχουμένους. Καθόσον ὁ νόμος διεγείρει τοὺς πιστοὺς στὴν ἱκεσία ὑπὲρ τῶν ἀμυήτων. Γιατί, ὅταν ὁ διάκονος λέγει, «ἂς παρακαλέσομε τὸ Θεὸ ὁλόθερμα ὑπὲρ τῶν κατηχουμένων», δὲν παροτρύνει κανένα ἄλλο, παρὰ ὅλο τὸ πλῆθος τῶν πιστῶν γιὰ τὶς εὐχὲς ὑπὲρ ἐκείνων. Ἂν καὶ βέβαια οἱ κατηχούμενοι στὴν ἀρχὴ εἶναι ξένοι. Γιατὶ δὲν εἶναι ἀκόμα μέλη τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, δὲν ἔγιναν ἀκόμα κοινωνοὶ τῶν μυστηρίων, ἀλλ' εἶναι ἀκόμα ἀποχωρισμένοι ἀπὸ τὴν πνευματικὴ ἀγέλη. Ἐὰν λοιπὸν πρέπει νὰ παρακαλοῦμε τὸ Θεὸ γι' αὐτούς, πολὺ περισσότερο πρέπει νὰ τὸν παρακαλοῦμε γιὰ τὰ δικά μας μέλη. Γιατὶ γι' αὐτὸ καὶ λέγει, «ἂς τὸν παρακαλέσομε ὁλόθερμα», γιὰ νὰ μὴ τοὺς ἀπορρίψει σὰν ξένους, γιὰ νὰ μὴ τοὺς ἀγνοήσει σὰν ξένους. Καθόσον δὲν ἔχουν ἀκόμα τὴν ὁρισμένη καὶ καθιερωένη ἀπὸ τὸ Χριστὸ εὐχή, δὲν ἔχουν ἀκόμα παρρησία πρὸς αὐτόν, ἀλλ' ἔχουν ἀνάγκη τῆς παρακλήσεως τῶν πιστῶν. Γιατὶ στέκονται ἔξω ἀπὸ τὶς βασιλικὲς αὐλές, μακριὰ ἀπὸ τοὺς ἱεροὺς περιβόλους. Γι' αὐτὸ καὶ ἀπομακρύνονται, ὅταν ἐκφωνοῦνται οἱ φρικτὲς ἐκεῖνες εὐχές. Γι' αὐτὸ καὶ σὲ παρακαλεῖ νὰ προσευχηθεῖς γι' αὐτούς, γιὰ νὰ γίνουν μέλη δικά σου, γιὰ νὰ μὴ εἶναι ἀκόμα ξένοι καὶ ἀποχωρισμένοι. Γιατὶ τό, «ἂς παρακαλέσομε», δὲ λέγεται μόνο γιὰ τοὺς ἱερεῖς, ἀλλὰ καὶ γιὰ ἐκείνους ποὺ ἀποτελοῦν τὸ λαό. Γιατί, ὅταν λέγει, «ἂς σταθοῦμε σωστά, ἂς παρακαλέσομε», παρακαλεῖ ὅλους νὰ πάρουν μέρος στὴν εὐχή. Ἔπειτα, ἀρχίζοντας τὴν εὐχή, λέγει· «ὥστε ὁ πανελεήμονας καὶ πολυεύσπλαχνος Θεὸς νὰ εἰσακούσει τὶς παρακλήσεις αὐτῶν». Γιὰ νὰ μὴ λὲς δηλαδή, 'τί νὰ τὸν παρακαλέσομε; ἀποξενωμένοι εἶναι, δὲν εἶναι ἀκόμα ἑνωμένοι

τὸν Θεόν; πόθεν ἔχω πεῖσαι μεταδοῦναι ἐλέου καὶ συγγνώμης αὐτοῖς;' ἵνα μὴ ταῦτα ζητῶν ἀπορῇς, ὅρα πῶς σου λύει τὴν ἀπορίαν λέγων· «ἵνα ὁ πανελεήμων καὶ οἰκτίρμων Θεός». Ἤκουσας, «πανελεήμων Θεός»; Μὴ ἀπόρει λοιπόν· ὁ γὰρ πανελεήμων πάντας ἐλεεῖ, καὶ ἁμαρτωλοὺς καὶ φίλους.

Μὴ τοίνυν λέγε, 'πῶς ὑπὲρ αὐτῶν προσέλθω; αὐτὸς ἐπακούσει τῶν δεήσεων αὐτῶν'. Δέησις δὲ κατηχουμένων τίς ἂν εἴη, ἀλλ' ἢ ὥστε μὴ μεῖναι κατηχουμένους; Εἶτα καὶ ὑπαγορεύει τῆς ἱκετηρίας τὸν τρόπον. Τίς δὲ οὗτός ἐστιν; «Ἵνα διανοίξῃ τὰ ὦτα τῶν καρδιῶν αὐτῶν». Μέμυκε γὰρ ἔτι, καὶ βέβυσται. Ὦτα δὲ οὐ ταῦτά φησι τὰ ἔξωθεν, ἀλλὰ τὰ τῆς διανοίας. «Ὥστε ἀκοῦσαι ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη». Οὐδὲ γὰρ ἤκουσαν τῶν ἀπορρήτων μυστηρίων, ἀλλὰ πόρρω που καὶ μακρὰν ἑστήκασι. Κἂν ἀκούσωσι δέ, οὐκ ἴσασι τὰ λεγόμενα· συνέσεως γὰρ δεῖται πολλῆς ἐκεῖνα, οὐκ ἀκροάσεως μόνης· τὰς ἔνδον δὲ οὐδέπω ἔχουσιν ἀκοάς. Διὸ καὶ προφητικὸν αὐτοῖς ἐπεύχεται χάρισμα· καὶ γὰρ ὁ προφήτης οὕτως ἔλεγεν· «ὁ Θεὸς δίδωσί μοι γλῶσσαν παιδείας, τοῦ γνῶναι ἡνίκα δεῖ εἰπεῖν λόγον· ὅτι αὐτὸς ἀνοίγει μου τὸ στόμα, ἔδωκέ μοι πρωί, προσέθηκέ μοι ὠτίον ἀκούειν». Ὥσπερ γὰρ οἱ προφῆται ἄλλων ἤκουον παρὰ τοὺς πολλούς, οὕτω καὶ οἱ πιστοὶ παρὰ τοὺς κατηχουμένους. Ἐντεῦθεν μανθάνει καὶ ὁ κατηχούμενος, μὴ παρὰ ἀνθρώπων ταῦτα μανθάνειν, μηδὲ ἀκούειν («μὴ καλέσητε» γάρ, φησί, «διδάσκαλον ἐπὶ τῆς γῆς»), ἀλλ' ἄνωθεν ἐκ τῶν οὐρανῶν· «ἔσονται γὰρ πάντες διδακτοὶ Θεοῦ». Διό φησι, «καὶ κατηχήσῃ αὐτοὺς τὸν λόγον τῆς ἀληθείας», ὥστε ἔνδοθεν αὐτοῖς ἐνηχεῖσθαι. Ὡς γὰρ εἰδέναι χρή, οὐδέπω ἴσασι τὸν λόγον τῆς ἀληθείας. «Ἵνα κατασπείρῃ τὸν

---

14. Ἡσ. 50,4-5.
15. Πρβλ. Ματθ. 23,8.
16. Ἡσ. 54,13.

μαζί μας· ἀπὸ ποῦ μπορῶ νὰ παρακαλέσω τὸ Θεό; ἀπὸ ποῦ μπορῶ νὰ τὸν πείσω νὰ μεταδώσει σ' αὐτοὺς τὸ ἔλεος καὶ τὴ συγγνώμη;'· γιὰ νὰ μὴ ἀπορεῖς ζητώντας νὰ ἐξηγήσεις αὐτά, πρόσεχε πῶς σοῦ λύνει τὴν ἀπορία, λέγοντας, «ὥστε ὁ πανελεήμονας καὶ πολυεύσπλαχνος Θεός». Ἄκουσες, ὅτι «ὁ Θεὸς εἶναι πολυεύσπλαχνος»; Μὴ ἀπορεῖς πλέον· γιατὶ ὁ πολυεύσπλαχνος ὅλους τοὺς ἐλεεῖ, καὶ ἁμαρτωλοὺς καὶ φίλους.

Μὴ λὲς λοιπόν, 'πῶς νὰ προσέλθω καὶ νὰ τὸν παρακαλέσω γι' αὐτούς; αὐτὸς θὰ εἰσακούσει τὶς παρακλήσεις αὐτῶν'. Παράκληση τῶν κατηχουμένων ποιά θὰ μποροῦσε νὰ εἶναι, παρὰ τὸ νὰ μὴ μείνουν κατηχούμενοι; Ἔπειτα λέγει καὶ τὸν τρόπο τῆς παρακλήσεως. Ποιός εἶναι αὐτός; «Γιὰ νὰ ἀνοίξει τὰ αὐτιὰ τῶν καρδιῶν αὐτῶν». Γιατὶ ἀκόμα εἶναι κλειστὰ καὶ βουλωμένα. Αὐτιὰ βέβαια δὲν ἐννοεῖ αὐτὰ τὰ ἐξωτερικά, ἀλλὰ τὰ τῆς διάνοιας. «Ὥστε ν' ἀκούσουν ἐκεῖνα ποὺ ὀφθαλμὸς δὲν εἶδε καὶ αὐτὶ δὲν ἄκουσε καὶ σὲ καρδιὰ ἀνθρώπου δὲν ἀνέβηκαν». Γιατὶ δὲν ἄκουσαν τὰ ἀπόρρητα μυστήρια, ἀλλὰ στέκονται κάπου ἀπόμερα καὶ μακριά. Ἀλλὰ καὶ ἂν τὰ ἀκούσουν, δὲ γνωρίζουν τὰ λεγόμενα· γιατὶ ἐκεῖνα χρειάζονται πολλὴ σύνεση καὶ ὄχι μόνο ἀκρόαση· τὴν ἐσωτερικὴ ἀκοὴ δὲν τὴν ἔχουν ἀκόμη. Γι' αὐτὸ καὶ ζητᾶ μὲ τὴν εὐχὴ προφητικὸ χάρισμα· καθόσον ὁ προφήτης ἔλεγε τὸ ἑξῆς· «ὁ Θεὸς μοῦ δίνει γλώσσα παιδείας, ὥστε νὰ γνωρίζω ὅταν πρέπει νὰ μιλήσω· γιατὶ αὐτὸς ἀνοίγει τὸ στόμα μου, μοῦ ἔδωσε γνώση ἀπὸ νωρίς, προσθέτοντάς μου καὶ δύναμη γιὰ νὰ ἀκούω τὸν λόγο του»[14]. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς οἱ προφῆτες διαφορετικὰ ἄκουαν ἀπὸ τοὺς πολλούς, ἔτσι καὶ οἱ πιστοὶ ἄκουαν διαφορετικὰ ἀπὸ τοὺς κατηχουμένους. Ἀπὸ ἐδῶ μαθαίνει καὶ ὁ κατηχούμενος, νὰ μὴ τὰ μαθαίνει αὐτὰ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, οὔτε νὰ ἀκούει ἄλλους (γιατὶ λέει, «μὴ ὀνομάσετε δάσκαλο ἐπάνω στὴ γῆ»[15], ἀλλ' ἐπάνω ἀπὸ τοὺς οὐρανούς· γιατὶ λέγει, «ὅλοι θὰ διδαχθοῦν τὴν ἀλήθεια ἀπὸ τὸ Θεό»[16]. Γι' αὐτὸ λέγει, «καὶ θὰ διδάξει σ' αὐτοὺς τὸ λόγο τῆς ἀλήθειας», ὥστε νὰ λάβουν ἐσωτερικὰ τὴ γνώση. Γιατί, ἐφόσον πρέπει νὰ λάβουν τὴ γνώση, δὲν γνωρίζουν ἀκόμα τὸ λόγο τῆς ἀλήθειας. «Γιὰ νὰ σπείρει μέσα σ' αὐτοὺς τὸ φόβο αὐτοῦ». Ἀλλὰ δὲν ἀρκεῖ

φόβον αὐτοῦ ἐν αὐτοῖς». Ἀλλ' οὐκ ἀρκεῖ τοῦτο· τὰ μὲν γὰρ ἔπεσε παρὰ τὴν ὁδόν, τὰ δὲ ἐπὶ τῆς πέτρας.

6. Ἀλλ' ἡμεῖς οὐχ οὕτως αἰτοῦμεν· ἀλλ' ὥσπερ ἐπὶ γῆς λιπαρᾶς ἀνοίγει τὰς αὔλακας τὸ ἄροτρον, οὕτω καὶ ἐνταῦθα γενέσθαι δεόμεθα, ὥστε, νεωθέντας ἐν τῷ βάθει τῆς διανοίας, δέξασθαι τὰ καταβαλλόμενα, καὶ πᾶν ὅπερ ἤκουσαν μετὰ ἀκριβείας κατασχεῖν. Διὸ καὶ ἐπάγει λέγων· «καὶ βεβαιώσῃ τὴν πίστιν αὐτοῦ ἐν ταῖς διανοίαις αὐτοῦ». Τουτέστιν, ἵνα μὴ ἐξεπιπολῆς κέηται, ἀλλ' ἵνα κατὰ βάθους βάλῃ τὴν ῥίζαν. «Ἵνα ἀποκαλύψῃ αὐτοῖς τὸ εὐαγγέλιον τῆς δικαιοσύνης». Δείκνυσι διπλοῦν τὸ κάλυμμα· τὸ μὲν διὰ τὸ μεμυκέναι αὐτῶν τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς διανοίας, τὸ δὲ διὰ τὸ κεκαλύφθαι αὐτοῖς τὸ εὐαγγέλιον. Διὸ ἀνωτέρω μὲν ἔλεγεν, «ἵνα διανοίξῃ τὰ ὦτα τῶν καρδιῶν αὐτῶν», ἐνταῦθα δέ, «ἵνα ἀποκαλύψῃ αὐτοῖς τὸ εὐαγγέλιον τῆς δικαιοσύνης», τουτέστιν, ἵνα καὶ αὐτοὺς σοφοὺς ἐργάσηται καὶ ἐπιτηδείους πρὸς ὑποδοχήν, καὶ ἵνα διδάξῃ καὶ καταβάλῃ τὰ σπέρματα. Ἄν τε γὰρ ἐπιτήδειοι ὦσιν, οὐδὲν ὄφελος, τοῦ Θεοῦ μὴ ἐκκαλύπτοντος· ἄν τε ἀποκαλύψῃ, μὴ δέξωνται δέ, πάλιν εἰς τὸ αὐτὸ ἡ ζημία περιίσταται. Διὰ τοῦτο ἀμφότερα αἰτοῦμεν, ἵνα καὶ ἀνοίξῃ τὰς καρδίας, καὶ ἀποκαλύψῃ τὸ εὐαγγέλιον. Οὐδὲ γάρ, εἰ κόσμος καίοιτο βασιλικὸς ἄνωθεν κεκαλυμμένος, ἔσται τι πλέον ὀφθαλμῶν βλεπόντων· ὥσπερ οὖν οὐδὲ γεγυμνωμένου, τούτων μὴ ἐγρηγορότων. Ταῦτα δὲ ἀμφότερα γίνεται, ἂν ἐκεῖνοι ἕλωνται πρότερον. Τί δή ἐστιν, «εὐαγγέλιον δικαιοσύνης»; Τὸ ποιοῦν δικαίους. Διὰ τούτων γὰρ εἰς ἐπιθυμίαν αὐτοὺς ἄγει τοῦ βαπτίσματος, δεικνὺς ὅτι οὐχ ἁμαρτημάτων ἀφέσεώς ἐστι μόνον τὸν εὐαγγέλιον, ἀλλὰ καὶ δικαιοσύνης ποιητικόν.

«Ἵνα αὐτοῖς δοίη νοῦν ἔνθεον, σώφρονα λογισμόν, καὶ ἐνάρετον πολιτείαν». Ἀκουέτωσαν οἱ πιστοί, ὅσοι τοῖς βιωτικοῖς εἰσι προσηλωμένοι πράγμασιν. Εἰ γὰρ τοῖς ἀμυήτοις κελευόμεθα ταῦτα

---

17. Πρβλ. Λουκᾶ 8,5–6.

αὐτό· γιατὶ ἕνα μέρος τοῦ σπόρου ἔπεσε δίπλα στὸ δρόμο, ἐνῶ ἕνα ἄλλο ἐπάνω στὴν πέτρα[17].

6. Ὅμως ἐμεῖς δὲ ζητοῦμε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο, ἀλλ' ὅπως ἀκριβῶς σὲ γῆ γόνιμη ἀνοίγει τὰ αὐλάκια τὸ ἄροτρο, ἔτσι παρακαλοῦμε νὰ συμβεῖ καὶ ἐδῶ, ὥστε, μεταβαλλόμενοι μέσα στὸ βάθος τῆς διάνοιάς τους, νὰ δεχθοῦν ἐκεῖνα ποὺ σπέρνονται, καὶ νὰ κρατήσουν μὲ ἀκρίβεια τὸ κάθε τι ποὺ ἄκουσαν. Γι' αὐτὸ προσθέτει καὶ λέγει· «καὶ νὰ σταθεροποιήσει τὴν πίστη αὐτοῦ στὴ διάνοια αὐτοῦ». Δηλαδὴ γιὰ νὰ μὴ ὑπάρχει αὐτὴ μέσα του ἐπιπόλαια, ἀλλὰ γιὰ νὰ βάλει βαθιὰ τὴ ρίζα. «Γιὰ ν' ἀποκαλύψει σ' αὐτοὺς τὸ εὐαγγέλιο τῆς δικαιοσύνης». Δείχνει διπλὸ τὸ κάλυμμα· τὸ ἕνα ἐπειδὴ εἶναι κλειστοὶ οἱ ὀφθαλμοὶ τῆς διάνοιάς τους, ἐνῶ τὸ ἄλλο ἐπειδὴ ἔχει καλυφθεῖ σ' αὐτοὺς τὸ εὐαγγέλιο. Γι' αὐτὸ παραπάνω ἔλεγε, «γιὰ ν' ἀνοίξει τ' αὐτιὰ τῶν καρδιῶν αὐτῶν», ἐνῶ ἐδῶ, «γιὰ ν' ἀποκαλύψει σ' αὐτοὺς τὸ εὐαγγέλιο τῆς δικαιοσύνης», δηλαδή, γιὰ νὰ κάνει καὶ αὐτοὺς σοφοὺς καὶ κατάλληλους πρὸς ὑποδοχή, καὶ γιὰ νὰ διδάξει καὶ νὰ σπείρει τὰ σπέρματα. Γιατί, καὶ ἂν ἀκόμα εἶναι κατάλληλοι, δὲν ὑπάρχει κανένα ὄφελος, ἐὰν ὁ Θεὸς δὲν τὸ φανερώσει· καὶ ἂν τὸ φανερώσει καὶ δὲν τὸ δεχθοῦν, πάλι ἡ ζημιὰ εἶναι ἡ ἴδια. Γι' αὐτὸ ζητοῦμε καὶ τὰ δύο, ὥστε καὶ ν' ἀνοίξει τὶς καρδιὲς καὶ νὰ φανερώσει τὸ εὐαγγέλιο. Γιατὶ οὔτε, ἐὰν ὑπάρχει βασιλικὸς διάκοσμος καλυμμένος πρὸ ὀφθαλμῶν ποὺ βλέπουν, θὰ συμβεῖ κάτι τὸ ἐπὶ πλέον, ὅπως πάλι βέβαια οὔτε ἂν αὐτὸς εἶναι ἀποκαλυμμένος θὰ συμβεῖ κάτι, ἐὰν οἱ ὀφθαλμοὶ δὲν εἶναι προσεκτικοὶ καὶ ἐπάγρυπνοι. Αὐτὰ καὶ τὰ δύο γίνονται, ἂν τὸ θέλουν καὶ τὸ ἐπιδιώκουν πρῶτα ἐκεῖνοι. Τί σημαίνει λοιπόν, «εὐαγγέλιο δικαιοσύνης»; Ἐκεῖνο ποὺ κάμνει τοὺς ἀνθρώπους δίκαιους. Μ' αὐτὰ δηλαδὴ ὁδηγεῖ αὐτοὺς στὴν ἐπιθυμία τοῦ βαπτίσματος, δείχνοντας ὅτι τὸ εὐαγγέλιο δὲν συγχωρεῖ μόνο ἁμαρτήματα, ἀλλὰ συντελεῖ καὶ πρὸς δικαιοσύνη.

«Γιὰ νὰ δώσει σ' αὐτοὺς νοῦ γεμάτο ἀπὸ θεῖο ζῆλο, σώφρονα λογισμὸ καὶ ἐνάρετο τρόπο ζωῆς». Ἂς τὰ ἀκοῦν οἱ πιστοί, ὅσοι εἶναι προσηλωμένοι στὰ κοσμικὰ πράγματα. Γιατί, ἐὰν προτρεπόμαστε νὰ τὰ ζητοῦμε αὐτὰ γιὰ τοὺς ἀμύητους, σκέψου σὲ

αἰτεῖν, ἐννόησον ἐν τίσιν ἡμᾶς εἶναι χρή, τοὺς ταῦτα ἑτέροις αἰτοῦντας· καὶ γὰρ ἐφάμιλλον δεῖ τῷ Εὐαγγελίῳ τὴν πολιτείαν ἔχειν. Διὸ δὴ καὶ τῆς εὐχῆς ὁ νόμος ἀπὸ τῶν δογμάτων ἐπὶ τὴν πολιτείαν μεταβαίνει. Εἰπὼν γάρ, «ἵνα ἀποκαλύψῃ αὐτοῖς τὸ εὐαγγέλιον τῆς δικαιοσύνης», ἐπήγαγεν, «ἵνα δῷ αὐτοῖς νοῦν ἔνθεον». Τί δέ ἐστιν, «ἔνθεον»; Ἵνα ὁ Θεὸς οἰκῇ ἐν αὐτῷ· «ἐνοικήσω» γάρ, φησίν, «ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω». Ὅταν γὰρ γένηται δίκαιος ὁ νοῦς, ὅταν ἀποδύσηται τὰ ἁμαρτήματα, οἶκος γίνεται τοῦ Θεοῦ· ὅταν δὲ ὁ Θεὸς ἐνοικῇ, οὐδὲν ἀνθρώπινον ἔσται λοιπόν. Καὶ οὕτω γίνεται ἔνθους ὁ νοῦς, ἅπαντα φθεγγόμενος ἐκεῖθεν, ὥσπερ οὖν καὶ οἶκος τοῦ Θεοῦ ἔνδον οἰκοῦντος. Ὁ αἰσχρολογῶν ἄρα οὐκ ἔχει ἔνθεον νοῦν, οὐδὲ ὁ εὐτραπελίᾳ καὶ γέλωτι χαίρων. «Σώφρονα λογισμόν». Καὶ τί ποτέ ἐστι «σώφρονα λογισμὸν» ἔχειν; Τὸ τὴν ὑγείαν κεκτῆσθαι τὴν κατὰ ψυχήν· ὡς ὅ γε κατεχόμενος ἐπιθυμίᾳ πονηρίας, καὶ πρὸς τὰ παρόντα ἐπτοημένος οὐκ ἂν εἴη σώφρων, τουτέστιν, ὑγιής. Καὶ ὥσπερ ὁ νοσῶν καὶ τῶν οὐ προσηκόντων ἐπιθυμεῖ, οὕτω καὶ οὗτος.

«Καὶ ἐνάρετον πολιτείαν». Τὰ γὰρ δόγματα πολιτείας χρείαν ἔχει. Ἀκούσατε τούτων, οἱ πρὸς τῷ τέλει τοῦ βίου ἐπὶ τὸ βάπτισμα ἰόντες. Ἡμεῖς μὲν γὰρ εὐχόμεθα, ἵνα μετὰ τὸ βάπτισμα καὶ πολιτείαν σχῆτε, σὺ δὲ σπεύδεις καὶ πάντα ποιεῖς, ὥστε πολιτείας ἔρημος ἀπελθεῖν. Τί γάρ, εἰ καὶ δίκαιος γίνῃ, ἀλλ' ἀπὸ τῆς πίστεως μόνης; Ἡμεῖς δὲ καὶ τὴν ἀπὸ τῶν κατορθωμάτων εὐχόμεθα σχεῖν παρρησίαν. «Διαπαντὸς τὰ αὐτοῦ νοεῖν, τὰ αὐτοῦ φρονεῖν, τὰ αὐτοῦ μελετᾶν». Σώφρονα γὰρ λογισμὸν καὶ ἐνάρετον πολιτείαν οὐ μίαν ἡμέραν οὐδὲ δύο καὶ τρεῖς αἰτοῦμεν μόνον, ἀλλὰ διὰ παντὸς τοῦ βίου καὶ τῆς ζωῆς, καὶ τὴν ὑπόθεσιν τῶν ἀγαθῶν ἁπάντων, τὸ τὰ αὐτοῦ φρονεῖν. «Οἱ γὰρ πολλοὶ τὰ ἑαυτῶν ζητοῦσιν, οὐ τὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ». Πῶς οὖν τοῦτο ἂν γένοιτο; δεῖ γὰρ μετὰ τῆς εὐχῆς καὶ τὰ παρ' ἑαυτῶν συνεισφέρειν. Ἐὰν ἐν τῷ νόμῳ αὐτοῦ καταγινώμε-

18. Πρβλ. Λευιτ. 26,12.
19. Φιλιπ. 2,21.

ποιά κατάσταση πρέπει νὰ βρισκόμαστε ἐμεῖς, ποὺ ζητοῦμε αὐτὰ γιὰ ἄλλους· καθόσον πρέπει ὁ τρόπος ζωῆς νὰ εἶναι σύμφωνος μὲ τὸ εὐαγγέλιο. Γι' αὐτὸ βέβαια καὶ ὁ νόμος τῆς εὐχῆς προχωρεῖ ἀπὸ τὰ δόγματα στὸν τρόπο ζωῆς. Γιατί, ἀφοῦ εἶπε, «γιὰ νὰ φανερώσει σ' αὐτοὺς τὸ εὐαγγέλιο τῆς δικαιοσύνης», πρόσθεσε, «γιὰ νὰ δώσει σ' αὐτοὺς νοῦ γεμάτο ἀπὸ θεῖο ζῆλο». Τί σημαίνει, «ἔνθεο»; Γιὰ νὰ κατοικεῖ σ' αὐτὸν ὁ Θεός· γιατὶ λέγει, «θὰ κατοικήσω μέσα σ' αὐτοὺς καὶ θὰ περπατῶ»[18]. Γιατί, ὅταν ὁ νοῦς γίνει δίκαιος, ὅταν ἐλευθερωθεῖ ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματα, γίνεται οἶκος τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅταν κατοικεῖ ὁ Θεός, δὲν θὰ συμβεῖ τίποτε τὸ ἀνθρώπινο πλέον. Καὶ ἔτσι γίνεται ἔνθεος ὁ νοῦς, μιλώντας ὅλα ἀπὸ ἐκεῖ, ὅπως ἀκριβῶς βέβαια καὶ οἶκος τοῦ Θεοῦ ποὺ κατοικεῖ μέσα. Ἐπομένως ἐκεῖνος ποὺ αἰσχρολογεῖ δὲν ἔχει νοῦν ἔνθεο, οὔτε ἐκεῖνος ποὺ εὐχαριστεῖται μὲ τὶς ἀστειότητες καὶ τοὺς γέλωτες. «Σώφρονα λογισμό». Καὶ τί τέλος πάντων σημαίνει νὰ ἔχει κανεὶς σώφρονα λογισμό; Τὸ νὰ ἔχει τὴν ψυχικὴ ὑγεία· γιατί, ἐκεῖνος πὸὺ κατέχεται ἀπὸ κακὴ ἐπιθυμία καὶ εἶναι κυριευμένος ἀπὸ τὰ παρόντα πράγματα, δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι σώφρονας, δηλαδὴ ὑγιής. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς ὁ ἀσθενὴς ἐπιθυμεῖ καὶ ἐκεῖνα ποὺ δὲν πρέπει, ἔτσι καὶ αὐτός.

«Καὶ ἐνάρετο τρόπο ζωῆς». Τὰ δόγματα δηλαδὴ χρειάζονται ὀρθὸ τρόπο ζωῆς. Ἂς ἀκούσουν αὐτὰ ἐκεῖνοι ποὺ προχωροῦν στὸ βάπτισμα πρὸς τὸ τέλος τῆς ζωῆς τους. Γιατὶ ἐμεῖς εὐχόμαστε, ὥστε μετὰ τὸ βάπτισμα νὰ ἔχετε καὶ ὀρθὸ τρόπο ζωῆς, ἐνῶ σὺ ἐπιδιώκεις καὶ κάνεις τὰ πάντα, ὥστε νὰ φύγεις ἀπὸ τὴ ζωὴ γυμνὸς ἀπὸ ὀρθὸ τρόπο ζωῆς. Γιατὶ ποιό τὸ ὄφελος ἂν γίνεις βέβαια δίκαιος, ἀλλὰ μόνο ἀπὸ τὴν πίστη; Ἐμεῖς ὅμως εὐχόμαστε νὰ ἔχεις καὶ τὴν παρρησία ἀπὸ τὰ κατορθώματα. «Διαρκῶς νὰ σκέπτεται τὰ τοῦ Θεοῦ, νὰ μελετᾶ αὐτά, νὰ φροντίζει γι' αὐτά». Ἐμεῖς δηλαδὴ ζητοῦμε σώφρονα λογισμὸ καὶ ἐνάρετο τρόπο ζωῆς ὄχι μόνο μιὰ ἡμέρα οὔτε δύο καὶ τρεῖς, ἀλλὰ σ' ὅλο τὸ βίο καὶ τὴ ζωή, καὶ τὴν αἰτία ὅλων τῶν ἀγαθῶν, τὸ νὰ σκέπτεσθε τὰ τοῦ Θεοῦ. «Γιατὶ οἱ περισσότεροι ἐπιζητοῦν τὰ ὅσα συμφέρουν σ' αὐτοὺς καὶ ὄχι τὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ»[19]. Πῶς βέβαια θὰ μποροῦσε νὰ γίνει αὐτό; Πρέπει μαζὶ μὲ τὴν εὐχὴ νὰ συνεισφέρουμε καὶ τὰ ὅσα ἐξαρτῶνται

θα ἡμέρας καὶ νυκτός· διὸ καὶ ἐπάγει τοῦτο αἰτῶν· «ἐν τῷ νόμῳ αὐτοῦ καταγίνεσθαι». Καὶ ὥσπερ ἄνω τό, «διαπαντός», εἶπεν, οὕτως ἐνταῦθα, «ἡμέρας καὶ νυκτός». Διὸ καὶ αἰσχύνομαι διὰ τοὺς ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ μόλις ἐν ἐκκλησίᾳ φαινομένους. Τίνα γὰρ σχοῖεν ἀπολογίαν οἱ δι' ἡμέρας καὶ νυκτὸς οὐχ ἁπλῶς ὁμιλεῖν τῷ νόμῳ, ἀλλὰ καταγίνεσθαι κελευόμενοι, τουτέστι προσαδολεσχεῖν, καὶ μηδὲ τὸ πολλοστὸν μέρος τῆς ζωῆς τοῦτο ποιοῦντες, τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ μνημονεύειν, τὰ δικαιώματα αὐτοῦ φυλάσσειν;

7. Εἶδες σειρὰν ἀρίστην, καὶ πῶς ἕκαστον αὐτῶν τοῦ πλησίον ἔχεται, πάσης χρυσῆς ἁλύσεως ἀσφαλέστερόν τε καὶ εὐπρεπέστερον συγκείμενον; Αἰτήσας γὰρ νοῦν ἔνθεον, λέγει πῶς ἂν γένοιτο οὗτος. Πῶς δ' ἂν γένοιτο; Ἐκ τοῦ διαπαντὸς αὐτὸν μελετᾶν. Τοῦτο δὲ πῶς ἂν συμβαίη; Ἐκ τοῦ τῷ νόμῳ προσέχειν διηνεκῶς. Πῶς δ' ἂν πεισθείησαν ἄνθρωποι τοῦτο; Εἰ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ τηροῖεν· μᾶλλον δὲ ἐκ τοῦ τῷ νόμῳ προσέχειν, καὶ τὸ τὰς ἐντολὰς τηρεῖν γίνεται· ὥσπερ οὖν καὶ ἐκ τοῦ τὰ αὐτοῦ φρονεῖν καὶ ἔνθεον ἔχειν νοῦν, τὸ τὰ αὐτοῦ μελετᾶν. Ἕκαστον γὰρ τῶν εἰρημένων καὶ συγκατασκευάζει τὸ πλησίον, καὶ συγκατασκευάζεται παρ' αὐτοῦ, συνέχον τε αὐτὸ καὶ συνεχόμενον παρ' αὐτοῦ. «Ἔτι ἐκτενέστερον ὑπὲρ αὐτῶν παρακαλέσωμεν». Ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῷ μακρῷ λόγῳ καταδαρθάνειν εἴωθεν ἡ ψυχή, πάλιν αὐτὴν διανίστησι. Μεγάλα γὰρ βούλεταί τινα αἰτῆσαι πάλιν καὶ ὑψηλά· διό φησιν, «ἔτι ἐκτενέστερον ὑπὲρ αὐτῶν παρακαλέσωμεν». Τί δὲ τοῦτό ἐστιν; «Ἵνα ἐξέληται αὐτοὺς ἀπὸ παντὸς πονηροῦ καὶ ἀτόπου πράγματος». Ἐνταῦθα τὸ μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμὸν καὶ τὸ πάσης ἐπιβουλῆς ἀπαλλαγῆναι αἰτοῦμεν αὐτοῖς σωματικῶν τε ὁμοῦ καὶ πνευματικῶν· διὸ καὶ ἐπάγει λέγων· «ἀπὸ παντὸς ἁμαρτήματος διαβολικοῦ, καὶ πάσης περιστάσεως τοῦ Ἀντικειμένου», τοὺς πειρασμοὺς δηλῶν καὶ τὰς ἁμαρτίας.

Εὐπερίστατον γὰρ ἡ ἁμαρτία, πάντοθεν ἱσταμένη, ἔμπρο-

ἀπὸ μᾶς. Ἐὰν μέρα καὶ νύχτα ἀσχολούμαστε μὲ τὸ νόμο αὐτοῦ· γι' αὐτὸ καὶ προσθέτει αὐτὸ ζητώντας· «νὰ καταγίνονται μὲ τὸ νόμο αὐτοῦ». Καὶ ὅπως ἀκριβῶς παραπάνω εἶπε τὸ «διαρκῶς», ἔτσι καὶ ἐδῶ λέγει, «μέρα καὶ νύχτα». Γι' αὐτὸ καὶ ντρέπομαι γιὰ ἐκείνους ποὺ μόλις καὶ μετὰ δυσκολίας φαίνονται μιὰ φορὰ τὸ χρόνο στὴν ἐκκλησία. Γιατὶ ποιά δικαιολογία θὰ μποροῦσαν νὰ ἔχουν ἐκεῖνοι πού, ἐνῶ προτρέπονται νύχτα καὶ μέρα ὄχι ἁπλῶς νὰ σχετίζονται μὲ τὸ νόμο, ἀλλὰ νὰ καταγίνονται μὲ αὐτόν, δηλαδὴ ἀδιάκοπα νὰ ἀσχολοῦνται, ὅμως δὲν τὸ κάμνουν αὐτὸ οὔτε τὸ ἐλάχιστο μέρος τῆς ζωῆς τους, δηλαδὴ τὸ νὰ ἐνθυμοῦνται τὶς ἐντολὲς αὐτοῦ καὶ νὰ φυλάσσουν τὰ δικαιώματα αὐτοῦ;

7. Εἶδες σειρὰ ἄριστη καὶ πῶς τὸ καθένα ἀπ' αὐτὰ συνδέεται μὲ τὸν εὑρισκόμενο πλησίον του, συναρμολογούμενο μὲ ὅλη τὴ χρυσὴ ἁλυσίδα κατὰ τρόπο ἀσφαλέστερο καὶ εὐπρεπέστερο; γιατί, ἀφοῦ ζήτησε νοῦν ἔνθεο, λέγει πῶς θὰ μποροῦσε νὰ γίνει αὐτός. Πῶς θὰ μποροῦσε νὰ γίνει; Μὲ τὸ νὰ μελετᾶ αὐτὸν συνέχεια. Αὐτὸ πάλι πῶς θὰ μπροῦσε νὰ συμβεῖ; Μὲ τὸ νὰ προσέχει διαρκῶς στὸ νόμο. Καὶ πῶς θὰ μποροῦσαν οἱ ἄνθρωποι νὰ πεισθοῦν γι' αὐτό; Ἐὰν τηροῦν τὶς ἐντολὲς αὐτοῦ· ἢ καλύτερα αὐτὸ γίνεται μὲ τὸ νὰ εἶναι προσηλωμένοι στὸ νόμο καὶ νὰ τηροῦν τὶς ἐντολές· ὅπως ἀκριβῶς βέβαια καὶ μὲ τὸ νὰ σκέπτονται τὰ τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ ἔχουν ἔνθεο νοῦ, μὲ τὸ νὰ μελετοῦν τὰ τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ τὸ καθένα ἀπὸ αὐτὰ ποὺ λέχθηκαν καὶ δημιουργεῖ τὸ πλησίον του καὶ δημιουργεῖται ἀπ' αὐτό, συγκρατώντας αὐτὸ καὶ συγκρατούμενο ἀπ' αὐτό. «Ἀκόμα ἂς παρακαλέσουμε αὐτὸν θερμότερα γι' αὐτούς». Ἐπειδὴ δηλαδὴ μὲ τὸ μακρὸ λόγο συνήθως ἀτονεῖ ἡ ψυχή, πάλι διεγείρει αὐτήν. Γιατὶ θέλει νὰ ζητήσει ὁρισμένα μεγάλα καὶ ὑψηλά· γι' αὐτὸ λέγει, «ἂς παρακαλέσομε αὐτὸν ἀκόμα πιὸ θερμὰ γι' αὐτούς». Καὶ τί σημαίνει αὐτό; «Γιὰ νὰ ἐλευθερώσει αὐτοὺς ἀπὸ κάθε πονηρὸ καὶ παράλογο πράγμα». Μ' αὐτὸ ζητοῦμε τὸ νὰ μὴ ὑποπέσουν σὲ πειρασμὸ καὶ ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ κάθε ἐπιβουλή, καὶ σωματικὴ καὶ πνευματική· γι' αὐτὸ προσθέτει καὶ λέγει· «ἀπὸ κάθε διαβολικὸ ἁμάρτημα καὶ ἀπὸ κάθε περίσταση τοῦ Ἀντικειμένου», δηλώνοντας μ' αὐτὸ τοὺς πειρασμοὺς καὶ τὶς ἁμαρτίες.

Πραγματικὰ ἡ ἁμαρτία εἶναι κάτι ποὺ εὔκολα μᾶς προσβάλ-

σθεν, ὄπισθεν, καὶ οὕτως ἡμᾶς καταβάλλουσα. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν ἃ δεῖ γενέσθαι παρ' ἡμῶν, ἐν τῷ νόμῳ αὐτοῦ καταγίνεσθαι, τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ μνημονεύειν, τὰ δικαιώματα αὐτοῦ φυλάττειν, πείθει λοιπόν, ὅτι οὐδὲ ταῦτα ἀρκεῖ, ἂν μὴ αὐτὸς παρῇ καὶ βοηθῇ. «Ἐὰν γὰρ μὴ Κύριος οἰκοδομήσῃ οἶκον, εἰς μάτην ἐκοπίασαν οἱ οἰκοδομοῦντες αὐτόν», καὶ μάλιστα ἐπὶ τούτων, οἳ ἔτι πρόκεινται τῷ διαβόλῳ, καὶ ὑπὸ τὴν ἀρχήν εἰσι τὴν αὐτοῦ. Καὶ ἴστε ταῦτα οἱ μεμυημένοι. Ἀναμνήσθητε γοῦν τῶν ρημάτων ἐκείνων, δι' ὧν ἀπετάξασθε αὐτοῦ τῇ τυραννίδι, γόνυ κλίναντες, καὶ πρὸς τὸν Βασιλέα αὐτομολήσαντες, καὶ τὰ φρικώδη ἐκεῖνα φθεγξάμενοι ρήματα, δι' ὧν παιδευόμεθα μηδὲν αὐτῷ καθόλου πείθεσθαι. Ἀντικείμενον δὲ αὐτὸν καλεῖ καὶ διάβολον, ἐπειδὴ καὶ Θεὸν πρὸς ἀνθρώπους διαβάλλει, καὶ ἡμᾶς πρὸς Θεόν, καὶ πάλιν ἡμᾶς αὐτοὺς πρὸς ἀλλήλους· ποτὲ μὲν γὰρ τὸν Ἰὼβ πρὸς τὸν Θεόν, λέγων, «μὴ δωρεὰν σέβεται Ἰὼβ τὸν Κύριον;», καὶ πάλιν τὸν Θεὸν πρὸς τὸν Ἰώβ, «πῦρ κατῆλθεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ»· καὶ πρὸς τὸν Ἀδὰμ πάλιν τὸν Θεόν, ὅτε ἔλεγε διανοιχθήσεσθαι αὐτῶν τοὺς ὀφθαλμούς, καὶ πρὸς πολλοὺς τῶν νῦν ἀνθρώπων λέγων, 'οὐ προνοεῖ Θεὸς τῶν δρωμένων, ἀλλὰ δαίμοσιν ἀφῆκε τὰ καθ' ὑμᾶς'· καὶ πρὸς πολλοὺς δὲ τῶν Ἰουδαίων τὸν Χριστὸν διέβαλε, πλάνον καὶ γόητα καλῶν. Πῶς δὲ ἐνεργεῖ, ἴσως βούλεταί τις ἀκοῦσαι. Ὅταν μὴ εὕρῃ νοῦν ἔνθεον, ὅταν μὴ σώφρονα ψυχήν, ὅταν μὴ μνημονεύῃ τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ, μηδὲ φυλάσσῃ τὰ δικαιώματα αὐτοῦ, τότε αἰχμάλωτον λαβὼν ἄπεισιν. Ὁ γοῦν Ἀδὰμ εἰ ἐμνημόνευε τῆς ἐντολῆς λεγούσης, ἀπὸ παντὸς ξύλου φαγῇ, εἰ ἐφύλασσε τὸ δικαίωμα τὸ λέγον, «ᾗ ἂν ἡμέρᾳ φάγητε, τότε θανάτῳ ἀποθανεῖσθε», οὐκ ἂν ἔπαθεν ἅπερ ἔπαθεν.

«Ἵνα καταξιώσῃ αὐτοὺς ἐν καιρῷ εὐθέτῳ τῆς τοῦ λουτροῦ παλιγγενεσίας, τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν». Τὰ μὲν γὰρ παρόντα αἰτοῦμεν, τὰ δὲ μέλλοντα· καὶ φιλοσοφοῦμεν ὑπὲρ τοῦ λουτροῦ, καὶ ἐν τῇ αἰτήσει παιδεύομεν αὐτοὺς εἰδέναι αὐτοῦ τὴν ἰσχύν. Ἐντεῦθεν

20. Ψαλμ. 126,1.
21. Ἰὼβ 1,9.
22. Ἰὼβ 1,16.
23. Γεν. 3,5.
24. Γεν. 2,17.

λει, βρισκόμενη παντοῦ γύρω μας, μπροστά, πίσω, καὶ ἔτσι μᾶς καταβάλλει. Ἐπειδὴ δηλαδὴ εἶπε ἐκεῖνα ποὺ πρέπει νὰ γίνονται ἀπὸ μᾶς, τὸ νὰ καταγινόμαστε μὲ τὸ νόμο αὐτοῦ, τὸ νὰ μελετοῦμε τὶς ἐντολὲς αὐτοῦ καὶ νὰ φυλάττουμε τὰ προστάγματά του, μᾶς πείθει πλέον, ὅτι αὐτὰ δὲν ἀρκοῦν, ἂν δὲν εἶναι αὐτὸς παρὼν καὶ μᾶς βοηθεῖ. Γιατί, «ἐὰν ὁ Κύριος δὲν οἰκοδομήσει οἶκο, ἄδικα κόπιασαν ἐκεῖνοι ποὺ οἰκοδομοῦν αὐτόν»[20], καὶ πρὸ πάντων στὴν περίπτωση ἐκείνων ποὺ ἀκόμα εἶναι ἐκτεθειμένοι στὸ διάβολο καὶ βρίσκονται κάτω ἀπὸ τὴν ἐξουσία αὐτοῦ. Καὶ τὰ γνωρίζετε αὐτὰ οἱ πιστοί. Θυμηθεῖτε λοιπὸν τὰ λόγια ἐκεῖνα, μὲ τὰ ὁποῖα ἀποκηρύξατε τὴν τυραννικὴ ἐξουσία αὐτοῦ, ἀφοῦ κλίνατε τὸ γόνατό σας καὶ τρέξατε πρὸς τὸ Βασιλιά, λέγοντας τὰ γεμάτα φρίκη ἐκεῖνα λόγια, μὲ τὰ ὁποῖα διδασκόμαστε νὰ μὴ ὑπακοῦμε καθόλου σὲ κανένα ἀπὸ τὰ προστάγματα αὐτοῦ. Ὀνομάζει αὐτὸν ἀντικείμενο καὶ διάβολο, ἐπειδὴ καὶ τὸ Θεὸ διαβάλλει στοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἐμᾶς στὸ Θεό, καθὼς ἐπίσης καὶ ἐμᾶς τοὺς ἴδιους ἀναμεταξύ μας· ἄλλοτε δηλαδὴ τὸν Ἰὼβ πρὸς τὸ Θεό, λέγοντας, «μήπως δωρεὰν σέβεται ὁ Ἰὼβ τὸν Κύριο;»[21], καὶ πάλι τὸ Θεὸ πρὸς τὸν Ἰώβ, λέγοντας, «φωτιὰ ἔπεσε ἀπὸ τὸν οὐρανό»[22]· καὶ πρὸς τὸν Ἀδὰμ πάλι τὸ Θεό, ὅταν ἔλεγε ὅτι θ' ἀνοίξουν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ[23], καὶ σὲ πολλοὺς ἀπὸ τοὺς σημερινοὺς ἀνθρώπους, λέγοντας, 'δὲν προνοεῖ ὁ Θεὸς ὅλα αὐτὰ ποὺ βλέπετε, ἀλλ' ἄφησε στοὺς δαίμονες τὰ ὅσα ἔχουν σχέση μὲ σᾶς· καὶ σὲ πολλοὺς Ἰουδαίους ἐπίσης διέβαλε τὸ Χριστό, ὀνομάζοντάς τον πλάνο καὶ γόητα. Ἴσως ὅμως θέλει κάποιος νὰ μάθει πῶς ἐνεργεῖ. Ὅταν δὲ βρεῖ νοῦν ἔνθεο, ὅταν δὲ βρεῖ σώφρονα ψυχή, ὅταν δὲν μελετᾶ τὶς ἐντολὲς τοῦ Θεοῦ, οὔτε φυλάσσει τὰ προστάγματα αὐτοῦ, τότε, ἀφοῦ τὸν αἰχμαλωτίσει, ἀπομακρύνεται. Ὁ Ἀδὰμ δηλαδὴ ἂν μελετοῦσε τὴν ἐντολὴ ποὺ ἔλεγε, «τὴν ἡμέρα ποὺ θὰ φᾶτε ἀπ' αὐτὸν τὸν καρπό, θὰ πεθάνετε»[24], δὲν θὰ πάθαινε αὐτὰ ποὺ ἔπαθε.

«Γιὰ νὰ καταστήσει αὐτοὺς ἄξιους σὲ κατάλληλο καιρὸ νὰ λάβουν τὴν ἀναγέννηση τοῦ λουτροῦ, τὴν ἄφεση τῶν ἁμαρτιῶν». Ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ζητοῦμε ἄλλα εἶναι παρόντα καὶ ἄλλα μελλοντικά, καὶ φιλοσοφοῦμε ὑπὲρ τοῦ λουτροῦ τοῦ βαπτίσματος, καὶ μὲ τὴν αἴτησή μας διδάσκουμε αὐτούς, ὥστε νὰ γνωρίσουν τὴ δύναμη αὐ-

γὰρ ἤδη ὁ λόγος αὐτοὺς συνεθίζει εἰδέναι, ὅτι ἀναγέννησις τὸ πρᾶγμά ἐστι, καὶ πάλι γεννώμεθα, ὥσπερ ἀπὸ τῆς μήτρας, οὕτως ἀπὸ τῶν ὑδάτων· ἵνα μὴ λέγωσι κατὰ τὸν Νικόδημον, «πῶς δύναταί τις γεννηθῆναι γέρων ὤν; μὴ δύναται εἰς τὴν κοιλίαν τῆς μητρὸς αὐτοῦ εἰσελθεῖν, καὶ γεννηθῆναι ἄνωθεν;». Εἶτα, ἐπειδὴ ἄφεσιν εἶπεν ἁμαρτιῶν, διὰ τῶν ἑξῆς αὐτὴν πιστοῦται λέγων, «τοῦ ἐνδύματος τῆς ἀφθαρσίας»· ὁ γὰρ υἱότητα ἐνδυόμενος, δῆλον ὅτι ἄφθαρτος γίνεται. Τί δέ ἐστιν, «ἐν καιρῷ εὐθέτῳ»; Ὅταν εὖ διακείμενος ᾖ, ὅταν μετὰ προθυμίας καὶ πίστεως προσίῃ· τοῦ γὰρ πιστοῦ καιρὸς εὔθετος οὗτός ἐστιν. «Ἵνα εὐλογήσῃ τὰς εἰσόδους αὐτῶν καὶ τὰς ἐξόδους, πάντα τὸν βίον αὐτῶν». Ἐνταῦθα δὲ καὶ σωματικόν τι αἰτεῖν κελεύονται, ὡς ἔτι ἀσθενέστεροι ὄντες. «Τοὺς οἴκους αὐτῶν, καὶ τὰς οἰκετίας». Τουτέστιν, ἄν τε θεράποντας ἔχωσιν, ἄν τε συγγενεῖς, ἄν τε ἑτέρους τινὰς προσήκοντας. Ταῦτα γὰρ ἦν τῆς Παλαιᾶς τὰ ἔπαθλα· καὶ οὐδὲν οὕτω δεινὸν ἐδόκει εἶναι, ὡς χηρεία, ὡς ἀπαιδία, ὡς τὰ πένθη τὰ ἄωρα, ὡς τὸ ἐν λιμῷ εἶναι, ὡς τὸ μὴ ἐξ οὐρίας τὰ πράγματα αὐτοῖς φέρεσθαι. Διὰ δὴ τοῦτο καὶ τούτους ἀφίησιν ἐμφιλοχωρεῖν ταῖς αἰτήσεσι ταῖς σωματικωτέραις, κατὰ μικρὸν αὐτοὺς ἀναβιβάζων. Τοῦτο γὰρ καὶ ὁ Χριστὸς ποιεῖ, τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος, παλαιῶν μεμνημένος εὐλογιῶν· ὁ μὲν Χριστός, ὅταν λέγῃ, «μακάριοι οἱ πρᾳεῖς, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι γῆν», ὁ δὲ Παῦλος, «τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, καὶ ἔσῃ μακροχρόνιος ἐπὶ τῆς γῆς».

8. «Τὰ τέκνα αὐτῶν ἵνα αὐξήσας εὐλογήσῃ, καὶ εἰς μέτρον ἡλικίας ἀγαγὼν σοφίσῃ». Πάλιν ἐνταῦθα καὶ σωματικὸν καὶ πνευματικόν, ἅτε νηπιωδέστερον διακειμένοις. Εἶτα τὸ ὕστερον καθόλου πνευματικόν· «ἵνα κατευθύνῃ αὐτοῖς πάντα τὰ προκείμενα πρὸς τὸ συμφέρον». Οὐ γὰρ ἁπλῶς τὰ προκείμενα, ἀλλὰ πρὸς τὸ συμφέρον. Πολλάκις γὰρ πρόκειται ἀποδημία, ἀλλ' οὐ συμφέρει· ἕτερόν τι τοιοῦτον, ἀλλ' οὐκ ἔστι λυσιτελοῦν. Ἀπὸ τούτων παιδεύονται ἐν

---

25. Ἰω. 3,4.
26. Ματθ. 5,4.
27. Ἐφ. 6,2·3.

τοῦ. Γιατὶ ὁ λόγος αὐτὸς πλέον συνηθίζει αὐτούς, ὥστε νὰ γνωρίσουν, ὅτι τὸ πράγμα εἶναι ἀναγέννηση, καὶ γεννιόμαστε πάλι, ὅπως ἀπὸ τὴ μήτρα, ἔτσι καὶ ἀπὸ τὰ ὕδατα· γιὰ νὰ μὴ λέγουν ὅπως καὶ ὁ Νικόδημος, «πῶς μπορεῖ κανεὶς νὰ γεννηθεῖ ἐνῶ εἶναι γέροντας; μήπως μπορεῖ νὰ μπεῖ στὴν κοιλιὰ τῆς μητέρας του καὶ νὰ γεννηθεῖ ἀπὸ τὸν οὐρανό;»[25]. Ἔπειτα, ἐπειδὴ μίλησε γιὰ ἄφεση ἁμαρτιῶν, ἐπιβεβαιώνει αὐτὴν μὲ τὰ ἑξῆς, λέγοντας, «μὲ τὸ ἔνδυμα τῆς ἀφθαρσίας». Ἐκεῖνος δηλαδὴ ποὺ ἐνδύεται υἱότητα, εἶναι φανερὸ ὅτι γίνεται ἄφθαρτος. Τί σημαίνει ὅμως, «σὲ καιρὸ εὔθετο»; Ὅταν βρίσκεται σὲ καλὴ ψυχικὴ κατάσταση, ὅταν προσέρχεται μὲ προθυμία καὶ πίστη· γιατὶ τοῦ πιστοῦ κατάλληλος καιρὸς εἶναι αὐτός. «Γιὰ νὰ εὐλογήσει τὴν εἴσοδο αὐτῶν καὶ τὴν ἔξοδο, ὅλη τὴ ζωή τους». Ἐδῶ προτρέπονται νὰ ζητοῦν καὶ κάτι τὸ σωματικό, ἐπειδὴ ἀκόμα εἶναι πνευματικὰ ἀδύναμοι. «Τοὺς οἴκους αὐτῶν καὶ τοὺς ὑπηρέτες». Δηλαδή, ἂν ἔχουν ὑπηρέτες, ἂν ἔχουν συγγενεῖς, καθὼς καὶ ἄλλους δικούς τους ἀνθρώπους. Γιατὶ αὐτὰ ἦταν τὰ ἔπαθλα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης· καὶ τίποτε δὲν θεωροῦνταν τόσο φοβερό, ὅσο ἡ χηρεία, ὅσο ἡ μὴ ἀπόκτηση παιδιῶν, ὅσο τὰ πένθη τὰ πρόωρα, ὅσο τὸ νὰ εἶναι κανεὶς φτωχός, ὅσο τὸ νὰ μὴ ἔρχονται σ' αὐτοὺς εὐνοϊκὰ τὰ πράγματα. Γι' αὐτὸ λοιπὸν καὶ ἐπιτρέπει αὐτοὺς νὰ προχωροῦν καὶ στὰ πιὸ σωματικὰ αἰτήματα, ἀνεβάζοντάς τους πνευματικὰ σιγά – σιγά. Γιατὶ αὐτὸ κάμνει καὶ ὁ Χριστός, αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος, ἐνθυμούμενος παλιὲς εὐλογίες· ὁ Χριστὸς τὸ κάμνει αὐτὸ ὅταν λέγει, «μακάριοι εἶναι οἱ πραεῖς, γιατὶ αὐτοὶ θὰ κληρονομήσουν τὴ γῆ»[26], ἐνῶ ὁ Παῦλος λέγοντας, «τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴ μητέρα σου καὶ θὰ γίνεις μακροχρόνιος ἐπάνω στὴ γῆ»[27].

8. «Γιὰ νὰ μεγαλώσει τὰ τέκνα αὐτῶν καὶ νὰ τὰ εὐλογήσει καὶ νὰ τὰ δώσει τὴν ὀρθὴ γνώση, ὁδηγώντας τα σὲ κανονικὴ ἡλικία». Πάλι ἐδῶ τὸ αἴτημα εἶναι καὶ σωματικὸ καὶ πνευματικό, ἐπειδὴ ἀκόμα πνευματικὰ βρίσκονται σὲ νηπιακὴ κατάσταση. Ἔπειτα τὸ τελευταῖο ποὺ εἶναι ἐντελῶς πνευματικό· «γιὰ νὰ κατευθύνει ὅλα τὰ παρόντα ποὺ ἔχουν σχέση μ' αὐτοὺς πρὸς τὸ συμφέρον τους». Ὄχι δηλαδὴ ἁπλῶς τὰ παρόντα, ἀλλὰ πρὸς τὸ συμφέρον τους. Γιατὶ πολλὲς φορὲς βρίσκεται μπροστά τους ἀποδημία, ἀλλὰ δὲ συμφέρει· κάτι ἄλλο ἐπίσης παρόμοιο, ἀλλὰ ποὺ δὲν εἶναι ὠφέλι-

πᾶσιν εὐχαριστεῖν τῷ Θεῷ, ὡς συμφερόντως γινομένοις. Καὶ μετὰ ταῦτα πάντα ἐγείρεσθαι κελεύει λοιπόν. Πρότερον γὰρ αὐτοὺς χαμαὶ ρίψας, ὅτε ᾔτησαν ἅπερ ᾔτησαν καὶ παρρησίας ἐνεπλήσθησαν, ἀνίστησιν αὐτοὺς ὁ λόγος, καὶ κελεύει λοιπὸν καὶ αὐτοὺς ἔχεσθαι τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἱκετηρίας. Τὰ μὲν γὰρ ἡμεῖς λέγομεν, τὰ δὲ αὐτοῖς ἐπιτρέπομεν, ἤδη τὰς θύρας αὐτοῖς ἀνοίγοντες τοῦ αἰτεῖν· καθάπερ τοὺς παῖδας πρότερον μὲν αὐτοὶ διδάσκομεν, ἔπειτα δὲ καὶ δι' ἑαυτῶν φθέγγεσθαι κελεύομεν, λέγοντες, «τὸν ἄγγελον τῆς εἰρήνης αἰτήσατε, οἱ κατηχούμενοι». Ἔστι γὰρ ἄγγελος κόλασιν ἔχων, ὡς ὅταν λέγῃ, «ἀποστολὴν δι' ἀγγέλων πονηρῶν». Ἔστιν ὀλοθρευτής. Διὰ τοῦτο τὸν ἄγγελον τῆς εἰρήνης κελεύομεν αἰτεῖν, παιδεύοντες, ὃ πάντων ἐστὶ σύνδεσμος τῶν ἀγαθῶν, εἰρήνη, τοῦτο ζητεῖν, ὥστε πάσης ἀπηλλάχθαι μάχης, παντὸς πολέμου, πάσης στάσεως.

«Εἰρηνικὰ ὑμῖν πάντα τὰ προκείμενα». Κἂν γὰρ φορτικὸν ᾖ τι, εἰρήνην δὲ ἔχῃ, κοῦφόν ἐστι. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγεν, «εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν». Οὐδὲν γὰρ οὕτως ὅπλον ἰσχυρὸν τῷ διαβόλῳ, ὡς μάχη καὶ ἔχθρα καὶ πόλεμος. «Εἰρηνικὴν τὴν παροῦσαν ἡμέραν, καὶ πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς ὑμῶν αἰτήσασθε». Εἶδες πῶς πάλιν ὁλόκληρον τὸν βίον ἐν ἀρετῇ κελεύει εἶναι; «Χριστιανὰ ὑμῶν τὰ τέλη», τὸ κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν, «τὸ καλὸν καὶ τὸ συμφέρον»· ὃ γὰρ μὴ καλόν, οὐδὲ συμφέρον. Ἄλλη γὰρ παρ' ἡμῖν τῶν συμφερόντων ἡ φύσις παρὰ τὴν τῶν πολλῶν ὑπόληψιν. «Ἑαυτοὺς τῷ ζῶντι Θεῷ καὶ τῷ Χριστῷ αὐτοῦ παραθέσθαι». Οὔπω γὰρ τῶν ὑπὲρ ἑτέρων αὐτοῖς ἐπιτρέπομεν, ἀλλ' ἀγαπητὸν ὑπὲρ αὐτῶν δύνασθαι δεῖσθαι. Εἶδες εὐχὴν ἀπηρτισμένην, καὶ δογμάτων ἕνεκεν καὶ πολιτείας; Ὅταν γὰρ εὐαγγέλιον εἴπωμεν, ὅταν ἔνδυμα ἀφθαρσίας, ὅταν λουτρὸν παλιγγενεσίας, τὰ δόγματα εἴπομεν πάντα· ὅταν νοῦν ἔνθεον, ὅταν σώφρονα λογισμόν, ὅταν τὰ

---

28. Ψαλμ. 77,49.
29. Ἰω. 14,27.

μο. Ἀπὸ αὐτὰ διδάσκονται σ' ὅλα νὰ εὐχαριστοῦν τὸ Θεό, γιατὶ γίνονται πρὸς τὸ συμφέρον τους. Καὶ μετὰ ἀπὸ ὅλα αὐτὰ προτρέπει πλέον νὰ διεγερθοῦν. Ἀφοῦ πρῶτα δηλαδὴ τοὺς ἔρριψε πνευματικὰ κάτω, ὅταν ζήτησαν ἐκεῖνα ποὺ ζήτησαν καὶ γέμισαν ἀπὸ παρρησία, τοὺς ἀνεβάζει ψηλὰ ὁ λόγος, καὶ προτρέπει πλέον καὶ αὐτοὺς ν' ἀπευθύνουν τὴν ἱκεσία πρὸς τὸ Θεό. Γιατὶ ὁρισμένα τὰ λέμε ἐμεῖς, ἐνῶ τὰ ἄλλα ἀφήνομε νὰ τὰ λέγουν αὐτοί, ἀνοίγοντας πλέον τὶς πόρτες σ' αὐτοὺς νὰ ζητοῦν· ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ κάμνομε μὲ τὰ παιδιά, πρῶτα τοὺς διδάσκομε ἐμεῖς οἱ ἴδιοι καὶ ἔπειτα τοὺς προτρέπουμε καὶ μόνοι τους ν' ἀπευθύνουν τὴν παράκληση, λέγοντας, «ζητῆστε, οἱ κατηχούμενοι, τὸν ἄγγελο τῆς εἰρήνης». Γιατὶ ὑπάρχει ἄγγελος ποὺ παρέχει τιμωρία, ὅπως ὅταν λέγει, «τὰ ὁποῖα ἔστειλε μὲ ἀγγέλους ἐξολοθρευτές»[28]. Ὁ ἄγγελος αὐτὸς εἶναι ἐξολοθρευτής. Γι' αὐτὸ προτρέπομε νὰ ζητοῦν τὸν ἄγγελο τῆς εἰρήνης, διδάσκοντάς τους, ἐκεῖνο ποὺ εἶναι ὁ σύνδεσμος ὅλων τῶν ἀγαθῶν, ἡ εἰρήνη δηλαδή, αὐτὸ νὰ ζητοῦν, ὥστε νὰ εἶναι ἀπαλλαγμένοι ἀπὸ κάθε μάχη, ἀπὸ κάθε πόλεμο, ἀπὸ κάθε στάση.

«Ἂς εἶναι σὲ σᾶς εἰρηνικὰ ὅλα τὰ παρόντα». Καὶ ἂν ἀκόμα κάτι εἶναι ἀνυπόφορο, ἀλλ' ἔχει εἰρήνη, εἶναι ἐλαφρύ. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγε, «σᾶς δίνω τὴν εἰρήνη μου»[29]. Γιατὶ κανένα ὅπλο δὲν εἶναι τόσο ἰσχυρὸ γιὰ τὸ διάβολο, ὅσο ἡ μάχη καὶ ἡ ἔχθρα καὶ ὁ πόλεμος. «Ζητῆστε εἰρηνικὴ τὴ σημερινὴ ἡμέρα καθὼς καὶ ὅλες τὶς ἡμέρες τῆς ζωῆς σας». Εἶδες πῶς πάλι προτρέπει ὅλη ἡ ζωὴ νὰ εἶναι εἰρηνική; «Ἂς εἶναι χριστιανικὸ τὸ τέλος τῆς ζωῆς σας», τὸ ἀποκορύφωμα τῶν ἀγαθῶν, «τὸ καλὸ καὶ τὸ συμφέρον»· γιατὶ ἐκεῖνο ποὺ δὲν εἶναι καλό, δὲν εἶναι οὔτε συμφέρον. Βέβαια γιὰ μᾶς ἄλλη εἶναι ἡ φύση τῶν συμφερόντων παρὰ τὴν ἀντίληψη τῶν πολλῶν. «Καὶ νὰ ἐμπιστευθεῖτε τὸν ἑαυτό σας στὸ ζωντανὸ Θεὸ καὶ στὸ Χριστὸ αὐτοῦ». Γιατὶ δὲν τοὺς ἀφήνουμε νὰ παρακαλέσουν τὸ Θεὸ γιὰ τοὺς ἄλλους, ἀλλ' εἶναι ἀγαπητὸ νὰ μποροῦν νὰ παρακαλοῦν αὐτὸν γιὰ τὸν ἑαυτό τους. Εἶδες εὐχὴ ὁλοκληρωμένη, ποὺ γίνεται καὶ γιὰ τὶς ἀλήθειες τῆς πίστεως καὶ γιὰ τὸν ὀρθὸ τρόπο ζωῆς; Γιατί, ὅταν λέμε εὐαγγέλιο, ὅταν ἔνδυμα ἀφθαρσίας, ὅταν λουτρὸ ἀναγεννήσεως, ἐννοοῦμε ὅλα τὰ δόγματα· ἐνῶ, ὅταν λέμε νοῦν ἔνθεον, ὅταν σώφρονα λογισμό, ὅταν τὰ ἄλλα

ἄλλα ἅπερ εἰρήκαμεν, τὴν πολιτείαν ᾐνιξάμεθα.

Εἶτα κλῖναι τὰς κεφαλὰς κελεύομεν, τεκμήριον τοῦ τὰς εὐχὰς ἀκουσθῆναι ποιούμενοι τὸ τὸν Θεὸν εὐλογεῖν. Οὐ γὰρ δὴ ἄνθρωπός ἐστιν ὁ εὐλογῶν, ἀλλὰ διὰ τῆς ἐκείνου χειρὸς καὶ γλώττης αὐτῷ προσάγομεν τῷ Βασιλεῖ τὰς κεφαλὰς τῶν παρεστώτων. Καὶ ἐπιβοῶσιν ἅπαντες τό, «Ἀμήν». Ταῦτα δέ μοι πάντα τίνος ἕνεκεν εἴρηται; Ἵνα διδάξω ὅτι τὸ ἑτέρων δεῖ ζητεῖν, ἵνα μὴ νομίσωσιν οἱ πιστοὶ μηδὲν εἶναι πρὸς αὐτούς, ὅταν ταῦτα λέγηται. Οὐ γὰρ δὴ τοῖς τοίχοις ὁ διάκονος λέγει, «δεηθῶμεν ὑπὲρ τῶν κατηχουμένων». Ἀλλά τινες οὕτως εἰσὶν ἀνόητοι καὶ βλᾶκες καὶ διαλελυμένοι, ὡς μὴ μόνον ἐν τῷ καιρῷ τῶν κατηχουμένων, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ καιρῷ τῶν πιστῶν ἑστάναι καὶ διαλέγεσθαι. Ἐντεῦθεν πάντα διέστραπται, ἐντεῦθεν πάντα ἀπόλωλεν, ὅτι ἐν τῷ καιρῷ, ἐν ᾧ μάλιστα δεῖ τὸν Θεὸν καταλλάττειν, ἐν τούτῳ παροξύνοντες ἄπιμεν. Καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν πιστῶν ὑπὲρ ἐπισκόπων, ὑπὲρ πρεσβυτέρων, ὑπὲρ βασιλέων, ὑπὲρ τῶν κρατούντων, ὑπὲρ γῆς καὶ θαλάσσης, ὑπὲρ ἀέρων, ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης ἁπάσης κελευόμεθα προσιέναι τῷ φιλανθρώπῳ Θεῷ. Ὅταν οὖν οἱ τοσαύτην ὀφείλοντες ἔχειν παρρησίαν, ὡς ὑπὲρ ἀλλοτρίων δεῖσθαι, μηδὲ ὑπὲρ ἑαυτῶν νήφοντες προσευχώμεθα, τίς ἡμῖν ἡ ἀπολογία; ποία συγγνώμη;

Διὸ δὴ παρακαλῶ ταῦτα πάντα ἐννοήσαντας, εἰδέναι καιρὸν εὐχῆς, καὶ μεταρσίους γίνεσθαι, καὶ ἀπαλλάττεσθαι τῆς γῆς, καὶ αὐτῶν ἅπτεσθαι τῶν ἀψίδων τοῦ οὐρανοῦ, ἵνα δυνηθῶμεν τὸν Θεὸν ἵλεων ποιῆσαι, καὶ τυχεῖν τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμή, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ποὺ εἴπαμε, ὑπονοοῦμε τὸν ὀρθὸ τρόπο ζωῆς.

Ἔπειτα τοὺς προτρέπουμε νὰ κλίνουν τὰ κεφάλια, θεωρώντας ἀπόδειξη τοῦ νὰ εἰσακουσθοῦν οἱ εὐχὲς τὴ δοξολογία τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ δὲν εἶναι ἄνθρωπος ἐκεῖνος ποὺ εὐλογεῖ, ἀλλὰ μὲ τὸ χέρι καὶ τὴ γλώσσα ἐκείνου ὁδηγοῦμε τὰ κεφάλια τῶν παραβρισκομένων στὸν ἴδιο τὸ Βασιλιά. Καὶ προσφωνοῦν ὅλοι τό, «Ἀμήν». Καὶ γιὰ ποιό λόγο τὰ εἶπα ὅλα αὐτά; Γιὰ νὰ διδάξω ὅτι πρέπει νὰ ζητοῦμε ἀπὸ τὸ Θεὸ τὸ καλὸ τῶν ἄλλων, γιὰ νὰ μὴ νομίσουν οἱ πιστοί, ὅτι αὐτοὶ δὲν ἀποκομίζουν τίποτε, ὅταν λέγονται αὐτά. Γιατὶ βέβαια ὁ διάκονος δὲν λέγει στοὺς τοίχους, «ἂς παρακαλέσομε τὸ Θεὸ γιὰ τοὺς κατηχουμένους». Ἀλλὰ μερικοὶ εἶναι τόσο ἀνόητοι καὶ βλάκες καὶ παραλυμένοι, ὥστε ὄχι μόνο κατὰ τὸν καιρὸ τῶν κατηχουμένων, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν καιρὸ τῶν πιστῶν στέκονται καὶ συνομιλοῦν. Ἐξ αἰτίας αὐτοῦ ὅλα διαφθάρθηκαν, ἐξ αἰτίας αὐτοῦ ὅλα χάθηκαν, γιατὶ κατὰ τὴ ὥρα, κατὰ τὴν ὁποία πρὸ πάντων πρέπει νὰ συμφιλιωνόμαστε μὲ τὸ Θεό, κατ' αὐτὸν φεύγομε ἀπὸ ἐκεῖ ἀφοῦ τὸν ἐξοργίσομε. Καθόσον κατὰ τὴν ὥρα τῶν εὐχῶν τῶν πιστῶν ὑπὲρ τῶν ἐπισκόπων, ὑπὲρ τῶν πρεσβυτέρων, ὑπὲρ τῶν βασιλέων, ὑπὲρ τῶν ἀρχόντων, ὑπὲρ τῆς γῆς καὶ τῆς θάλασσας, ὑπὲρ τῶν ἐποχῶν, ὑπὲρ ὁλοκλήρου τῆς οἰκουμένης, προτρεπόμαστε νὰ προσερχόμαστε στὸ φιλάνθρωπο Θεό. Ὅταν λοιπὸν ἐμεῖς ποὺ πρέπει νὰ ἔχομε τόση μεγάλη παρρησία, ὥστε νὰ προσευχόμαστε γιὰ τὰ ξένα καλά, δὲν προσευχόμαστε μὲ νηφαλιότητα οὔτε γιὰ τὰ δικά μας, ποιά ἀπολογία ὑπάρχει γιὰ μᾶς; ποιά συγγνώμη;

Γι' αὐτὸ λοιπὸν παρακαλῶ, ἀφοῦ τὰ καλοσκεφθοῦμε ὅλα αὐτά, νὰ ἔχουμε συναίσθηση τῆς ὥρας τῆς εὐχῆς, νὰ ἀνυψωνόμαστε πνευματικά, ν' ἀπαλλασσόμαστε ἀπὸ τὴ γῆ, καὶ νὰ ἀγγίζομε τὶς ἴδιες τὶς ἁψίδες τοῦ οὐρανοῦ, γιὰ νὰ μπορέσομε νὰ κάνομε εὔσπλαχνικὸ τὸ Θεὸ καὶ νὰ ἐπιτύχομε τὰ ἀγαθὰ ποὺ μᾶς ὑποσχέθηκε, τὰ ὁποῖα εὔχομαι ὅλοι μας νὰ τὰ ἐπιτύχομε μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμή, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Γ'

(Β' Κορ. 1,12–22)

«Ἡ γὰρ καύχησις ἡμῶν αὕτη ἐστί, τὸ μαρτύριον τῆς συνειδήσεως ἡμῶν, ὅτι ἐν ἁπλότητι καὶ εἰλικρινείᾳ, οὐκ ἐν σοφίᾳ σαρκικῇ, ἀλλ' ἐν χάριτι Θεοῦ ἀνεστράφημεν ἐν τῷ κόσμῳ»

1. Ἐνταῦθα πάλιν καὶ ἑτέραν παρακλήσεως ὑπόθεσιν οὐ μικρὰν ἡμῖν ἀνακαλύπτει, ἀλλὰ καὶ σφόδρα μεγάλην καὶ ἱκανὴν ἀνορθῶσαι διάνοιαν ὑπὸ κινδύνων βαπτιζομένην. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, ὅτι «ὁ Θεὸς ἡμᾶς ἐρρύσατο», καὶ τοῖς οἰκτιρμοῖς αὐτοῦ καὶ ταῖς εὐχαῖς τούτων τὸ πᾶν ἀνέθηκεν, ἵνα μὴ ταύτῃ τὸν ἀκροατὴν ὕπτιον ποιήσῃ, τῷ ἐλέῳ τοῦ Θεοῦ μόνον καὶ ταῖς ἑτέρων εὐχαῖς θαρροῦντα, δείκνυσιν ὅτι καὶ αὐτοὶ οὐ μικρὸν οἴκοθεν συνεισήνεγκαν. Καὶ ἐδήλωσε μὲν αὐτὸ καὶ ἔμπροσθεν εἰπών, ὅτι «καθὼς περισσεύει τὰ παθήματα τοῦ Χριστοῦ, περισσεύει καὶ ἡ παράκλησις ἡμῶν», ἐνταῦθα δὲ καὶ ἕτερόν τι λέγει οἰκεῖον κατόρθωμα. Ποῖον δὴ τοῦτο; Ὅτι ἐν καθαρῷ συνειδότι καὶ ἀδόλῳ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἀναστρεφόμεθα, φησίν. Οὐ μικρὸν δὲ τοῦτο ἡμῖν εἰς παραμυθίαν καὶ παράκλησιν· μᾶλλον δὲ οὐκ εἰς παράκλησιν μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς ἕτερον, ὃ πολλῷ μεῖζον τῆς παρακλήσεώς ἐστι, καὶ εἰς καύχησιν. Ταῦτα δὲ ἔλεγε, κἀκείνους παιδεύων ἐν ταῖς θλίψεσι μὴ καταπίπτειν, ἀλλὰ καὶ ἐναβρύνεσθαι, ὅταν καθαρὸν ἔχωσι συνειδός, καὶ ἠρέμα καθαπτόμενος τῶν ψευδαποστόλων. Καὶ ὥσπερ ἐν τῇ προ-

Ο Μ Ι Λ Ι Α Γ'
(Β' Κορ. 1,12–22)

«Αὐτὸ ποὺ μᾶς κάνει νὰ καυχόμαστε εἶναι ἡ μαρτυρία τῆς συνειδήσεώς μας, ὅτι ἡ συμπεριφορά μας σ' ὅλο τὸν κόσμο ἦταν γεμάτη ἀπὸ ἁπλότητα καὶ εἰλικρίνεια, συνοδευόμενη μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν κοσμικὴ σοφία».

1. Ἐδῶ πάλι καὶ ἄλλη αἰτία παρακλήσεως μᾶς φανερώνει ὄχι μικρή, ἀλλὰ πάρα πολὺ μεγάλη καὶ ἱκανὴ νὰ ἀνορθώσει διάνοια καταποντιζόμενη ἀπὸ κινδύνους. Ἐπειδὴ δηλαδὴ εἶπε, ὅτι «ὁ Θεὸς μᾶς ἔσωσε», καὶ ἀπέδωσε τὸ πᾶν στὴν εὐσπλαχνία καὶ στὶς προσευχὲς αὐτῶν, γιὰ νὰ μὴ ὁδηγήσει σὲ ἀπραξία τὸν ἀκροατή, στηρίζοντας τὸ θάρρος του στὴν εὐσπλαχνία μόνο τοῦ Θεοῦ καὶ τὶς εὐχὲς τῶν ἄλλων, δείχνει ὅτι καὶ αὐτῶν ἡ συνεισφορὰ δὲν ἦταν μικρή. Καὶ τὸ δήλωσε βέβαια αὐτὸ καὶ πιὸ μπροστά, λέγοντας, ὅτι «ὅπως αὐξάνονται ὑπερβολικὰ σ' ἐμᾶς τὰ παθήματα τοῦ Χριστοῦ, πλεονάζει καὶ ἡ παρηγοριά μας», ἐδῶ ὅμως λέγει καὶ κάποιο ἄλλο δικό τους κατόρθωμα. Ποιό λοιπὸν εἶναι αὐτό; Ὅτι συναναστρεφόμαστε, λέγει, ὅλη τὴν οἰκουμένη μὲ καθαρὴ καὶ ἀπονήρευτη συνείδηση. Δὲν εἶναι αὐτὸ γιὰ μᾶς μικρὴ παρηγοριὰ καὶ ἀνακούφιση· ἢ καλύτερα ὄχι μόνο παρηγοριά, ἀλλὰ καὶ κάτι ἄλλο, ποὺ εἶναι πολὺ πιὸ μεγαλύτερο ἀπὸ τὴν παρηγοριὰ καὶ τὴν καύχηση. Καὶ αὐτὰ τὰ ἔλεγε, καὶ ἐκείνους διδάσκοντας νὰ μὴ ἀπελπίζονται κατὰ τὸν καιρὸ τῶν θλίψεων, ἀλλὰ καὶ νὰ τὸ θεωροῦν καμάρι τους, ὅταν ἔχουν καθαρὴ συνείδηση, καὶ μὲ τρόπο ἤρεμο ψέγει τοὺς ψευδαποστόλους. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς στὴν πρώτη ἐπιστολὴ λέγει, «μ'

τέρᾳ φησίν, ὅτι· «ἀπέστειλέ με Χριστὸς εὐαγγελίζεσθαι, οὐκ ἐν σοφίᾳ λόγου, ἵνα μὴ κενωθῇ ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ», καί, «ἵνα ἡ πίστις ὑμῶν μὴ ᾖ ἐν σοφίᾳ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐν δυνάμει Θεοῦ», οὕτω καὶ ἐνταῦθά φησιν, «οὐκ ἐν σοφίᾳ, ἀλλ' ἐν χάριτι Χριστοῦ». Καὶ ἕτερον δέ τι ᾐνίξατο εἰπών, «οὐκ ἐν σοφίᾳ», τουτέστιν, οὐκ ἐν ἀπάτῃ, καὶ ταύτῃ βάλλων τὴν ἔξω παίδευσιν.

«Ἡ γὰρ καύχησις ἡμῶν αὕτη ἐστί», φησί, «τὸ μαρτύριον τῆς συνειδήσεως ἡμῶν»· τουτέστιν, ἡ συνείδησις ἡμῶν, οὐκ ἔχουσα ἡμᾶς καταδικάζειν, ὡς ἐπὶ πονηροῖς πράγμασιν ἐλαυνομένους. Κἂν γὰρ μυρία πάσχωμεν δεινά, κἂν πάντοθεν βαλλώμεθα καὶ κινδυνεύωμεν, ἀρκεῖ εἰς παραμυθίαν ἡμῖν, μᾶλλον δὲ οὐ μόνον εἰς παραμυθίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ στεφανοῦσθαι, τὸ συνειδός, καθαρὸν ὂν καὶ μαρτυροῦν ἡμῖν, ὅτι δι' οὐδὲν πονηρόν, ἀλλὰ διὰ τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν ταῦτα πάσχομεν, δι' ἀρετήν, διὰ φιλοσοφίαν, διὰ τὴν τῶν πολλῶν σωτηρίαν. Ἐκείνη μὲν οὖν ἡ προτέρα παράκλησις παρὰ τοῦ Θεοῦ ἦν, αὕτη δὲ παρ' αὐτῶν καὶ τῆς τοῦ βίου καθαρότητος συνεισήγετο. Διὸ καὶ καύχησιν αὐτὴν καλεῖ, ὅτι τῆς οἰκείας αὐτῶν ἀρετῆς κατόρθωμα ἦν. Τίς οὖν ἐστιν ἡ καύχησις, καὶ τί μαρτυρεῖ ἡμῖν τὸ συνειδὸς ἡμῶν, «ὅτι ἐν ἁπλότητι καὶ ἐν εἰλικρινείᾳ»; Τουτέστιν, οὐδὲν δολερόν, οὐχ ὑπόκρισιν, οὐκ εἰρωνείαν, οὐ κολακείαν, οὐκ ἐπιβουλὴν καὶ ἀπάτην, οὐκ ἄλλο τι τῶν τοιούτων οὐδέν, ἀλλ' ἐν ἐλευθερίᾳ πάσῃ, ἐν ἁπλότητι, ἐν ἀληθείᾳ, ἐν καθαρᾷ καὶ ἀπονήρῳ γνώμῃ, ἐν ἀδόλῳ διανοίᾳ, οὐδὲν ἔχοντες συνεσκιασμένον, οὐδὲ ὕπουλον.

«Οὐκ ἐν σοφίᾳ σαρκικῇ». Τουτέστιν, οὐκ ἐν κακουργίᾳ οὐδὲ πονηρίᾳ, οὐδὲ ἐν δεινότητι λόγων ἢ ἐν συμπλοκῇ σοφισμάτων· ταύτην γὰρ λέγει «σοφίαν σαρκικήν». Καὶ ἐφ' ᾧ μέγα ἐφρόνουν ἐκεῖνοι, τοῦτο οὗτος ἀρνεῖται καὶ διωθεῖται, δεικνὺς ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος οὐκ ὂν ἄξιον καυχήσεως τοῦτο, καὶ ὅτι οὐ μόνον αὐτὸ οὐ

---

1. Α' Κορ. 1,17.
2. Α' Κορ. 2,5.

ἔστειλε ὁ Χριστὸς νὰ κηρύττω τὸ εὐαγγέλιο ὄχι μὲ τὴ δύναμη τῆς ἀνθρώπινης σοφίας, γιὰ νὰ μὴ χάσει τὴ δύναμη καὶ τὴν ἀξία του ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ»[1], καί, «γιὰ νὰ μὴ βασίζεται ἡ πίστη μας στὴ ἀνθρώπινη σοφία, ἀλλὰ στὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ»[2], ἔτσι καὶ ἐδῶ λέγει, «ὄχι μὲ σοφία κοσμική, ἀλλὰ μὲ τὴ χάρη τοῦ Χριστοῦ». Καὶ κάτι ἄλλο ὑπαινίχθηκε, λέγοντας, «ὄχι μὲ σοφία», δηλαδή, ὄχι μὲ ἀπάτη, καὶ μ' αὐτὸ στρέφεται ἐναντίον τῆς μὴ χριστιανικῆς παιδεύσεως.

«Αὐτὸ ποὺ μᾶς κάνει νὰ καυχόμαστε», λέγει, «εἶναι ἡ μαρτυρία τῆς συνειδήσεώς μας»· δηλαδή, ἡ συνείδησή μας δὲ μπορεῖ νὰ μᾶς καταδικάσει, ὅτι καταδιωκόμαστε γιὰ πονηρὰ πράγματα. Γιατί, καὶ ἂν ἀκόμα πάσχομε ἀμέτρητα κακά, καὶ ἂν ἀπὸ παντοῦ πολεμούμαστε καὶ κινδυνεύομε, μᾶς ἀρκεῖ γιὰ παρηγοριά, ἢ καλύτερα ὄχι μόνο γιὰ παρηγοριά, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ στεφανωθοῦμε, ἀφοῦ ἡ συνείδησή μας εἶναι καθαρὴ καὶ μᾶς δίνει τὴν ἐπιβεβαίωση, ὅτι αὐτὰ τὰ παθαίνουμε γιὰ τίποτε τὸ κακό, ἀλλὰ γιὰ τὴν πίστη μας στὸ Θεό, γιὰ τὴν ἀρετή, γιὰ τὴν εὐσέβεια, γιὰ τὴ σωτηρία τῶν πολλῶν. Ἐκείνη δηλαδή, ἡ προηγούμενη παρηγοριά, προερχόταν ἀπὸ τὸ Θεό, ἐνῶ αὐτὴ προέρχεται ἀπὸ αὐτοὺς καὶ ἀπὸ τὴν καθαρότητα τοῦ βίου τους. Γι' αὐτὸ καὶ ὀνομάζει αὐτὴν καύχηση, γιατὶ ἦταν κατόρθωμα τῆς ἀρετῆς τους. Ποιά λοιπὸν εἶναι ἡ καύχηση καὶ ποιά ἐπιβεβαίωση μᾶς δίνει ἡ συνείδησή μας, «ὅτι συμπεριφερόμαστε μὲ ἁπλότητα καὶ εἰλικρίνεια»; Δηλαδὴ δὲν ἔχομε τίποτε τὸ δολερό, οὔτε ὑποκρισία, οὔτε εἰρωνεία, οὔτε κολακεία, οὔτε ἐπιβουλὴ καὶ ἀπάτη, οὔτε κανένα ἄλλο παρόμοιο μ' αὐτά, ἀλλὰ μὲ κάθε ἐλευθερία, μὲ ἁπλότητα, μὲ ἀλήθεια, μὲ καθαρὴ καὶ ἀπονήρευτη γνώμη, μὲ χωρὶς δόλο διάνοια, μὴ ἔχοντας τίποτε τὸ ἐπισκιασμένο, οὔτε ὕπουλο.

«Ὄχι μὲ κοσμικὴ σοφία». Δηλαδή, ὄχι μὲ κακουργία καὶ πονηριά, οὔτε μὲ ἐπιτηδευμένους λόγους ἢ μὲ περίπλοκα σοφίσματα· γιατὶ αὐτὴν ὀνομάζει «σοφία σαρκική». Καὶ ἐκεῖνο γιὰ τὸ ὁποῖο μεγαλοφρονοῦσαν ἐκεῖνοι, αὐτὸ αὐτὸς ἀρνεῖται καὶ ἀπορρίπτει, δείχνοντας μὲ πολλὴ περίσσεια ὅτι αὐτὸ δὲν εἶναι ἄξιο καυχήσεως, καὶ ὅτι ὄχι μόνο δὲ ζητεῖ αὐτό, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀπορρίπτει

ζητεῖ, ἀλλὰ καὶ διακρούεται καὶ ἐπαισχύνεται. «Ἀλλ' ἐν χάριτι Θεοῦ ἀνεστράφημεν ἐν τῷ κόσμῳ». Τί ἐστιν, «ἐν χάριτι Θεοῦ»; Τὴν παρ' αὐτοῦ σοφίαν, τὴν παρ' αὐτοῦ δύναμιν δεδομένην ἡμῖν ἐνδεικνύμενοι διὰ τῶν σημείων, διὰ τοῦ περιγενέσθαι σοφῶν, ῥητόρων, φιλοσόφων, βασιλέων, δήμων, ἰδιῶται τυγχάνοντες, καὶ μηδὲν τῆς ἔξωθεν σοφίας ἐπιφερόμενοι. Οὐχ ἡ τυχοῦσα δὲ αὕτη παράκλησίς τε καὶ καύχησις τοῦ συνειδέναι ἑαυτοῖς, ὅτι οὐκ ἀνθρωπίνῃ δυνάμει ἐκέχρηντο, ἀλλὰ θείᾳ χάριτι πάντα κατώρθουν. «Ἐν τῷ κόσμῳ». Οὕτως οὐκ ἐν Κορίνθῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης. «Περισσοτέρως δὲ πρὸς ὑμᾶς». Τί «περισσοτέρως πρὸς ὑμᾶς»; «Ἐν χάριτι Θεοῦ ἀνεστράφημεν». Καὶ γὰρ σημεῖα καὶ θαύματα παρ' ὑμῖν ἐπεδειξάμεθα, καὶ πλείονα ἀκρίβειαν καὶ βίον ἄληπτον. Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο χάριν Θεοῦ καλεῖ, καὶ τὰ οἰκεῖα κατορθώματα αὐτῇ λογιζόμενος. Ἐκεῖ γὰρ καὶ τὰ σκάμματα ὑπερέβη, ἀδάπανον τιθεὶς τὸ Εὐαγγέλιον, διὰ τὸ τῆς ἀσθενείας αὐτῶν φείδεσθαι.

«Οὐ γὰρ ἄλλα γράφομεν ὑμῖν, ἀλλ' ἢ ἃ ἀναγινώσκετε ἢ καὶ ἐπιγινώσκετε». Ἐπειδὴ γὰρ μεγάλα ἐφθέγξατο ὑπὲρ ἑαυτοῦ, καὶ ἔδοξεν ἑαυτῷ μαρτυρεῖν, ὅπερ ἦν φορτικόν, πάλιν αὐτοὺς παράγει μάρτυρας τῶν λεγομένων. Μὴ γάρ τις νομιζέτω πραγμάτων εἶναι κόμπον τὰ λεγόμενα, φησί· ταῦτα γὰρ ὑμῖν δηλοῦμεν, ἃ αὐτοὶ ὑμεῖς ἴστε· καὶ ὅτι οὐ ψευδόμεθα, πρὸ τῶν ἄλλων ἂν ἡμῖν μαρτυρήσετε. Ἀναγινώσκοντες γὰρ ἐπιγινώσκετε, ὅτι ἃ σύνιστε ἡμῖν ἐν τοῖς ἔργοις, ταῦτα καὶ ἐν τοῖς γράμμασι λέγομεν· καὶ οὐκ ἐναντιοῦται ὑμῶν ἡ μαρτυρία ταῖς ἐπιστολαῖς, ἀλλὰ συνᾴδει τῇ ἀναγνώσει ἡ γνῶσις, ἣν προλαβόντες εἴχετε περὶ ἡμῶν. «Καθὼς καὶ ἐπέγνωτε ἡμᾶς ἀπὸ μέρους». Οὐδὲ γὰρ ἐξ ἀκοῆς ἴστε, φησί, τὰ καθ' ἡμᾶς, ἀλλ' ἀπ' αὐτῆς τῆς πείρας. Τό δέ, «ἀπὸ μέρους», μετριάζων εἶπεν. Ἔθος γὰρ αὐτῷ τοῦτο, ἐπειδὰν μέγα τι φθέγξηται κατεπειγούσης ἀνάγκης (οὐδὲ γὰρ ἄλλως αὐτὸ ποιεῖ), ταχέως συστέλλειν πάλιν

καὶ νοιώθει ντροπὴ γι' αὐτό. «Ἀλλὰ μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ συναναστραφήκαμε μέσα στὸν κόσμο». Τί σημαίνει, «μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ»; Δείχνοντας μὲ τὰ θαύματα τὴ δοσμένη σ' ἐμᾶς ἀπ' αὐτὸν σοφία καὶ δύναμη, μὲ τὸ νὰ νικοῦμε τοὺς σοφούς, τοὺς ρήτορες, τοὺς φιλοσόφους, τοὺς βασιλεῖς, τὰ πλήθη, ἐνῶ εἴμαστε ἰδιῶτες καὶ μὴ ἔχοντας τίποτε ἀπὸ τὴν ἐξωχριστιανικὴ σοφία. Δὲν ἦταν τυχαία αὐτὴ ἡ παρηγοριὰ καὶ ἡ καύχηση ποὺ προερχόταν ἀπὸ τὴ γνώση, ὅτι δὲν χρησιμοποιοῦσαν ἀνθρώπινη δύναμη, ἀλλ' ὅλα τὰ κατόρθωναν μὲ τὴ θεία χάρη. «Μέσα στὸν κόσμο». Τέτοια ἦταν ἡ συναστροφή μας ὄχι μόνο στὴν Κόρινθο, ἀλλὰ καὶ σ' ὅλα τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης. «Καὶ πολὺ περισσότερο ἀνάμεσα σὲ σᾶς». Τί σημαίνει «πολὺ περισσότερο ἀνάμεσα σὲ σᾶς»; «Μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ συναναστραφήκαμε ἀνάμεσά σας». Καθόσον ἐπιδείξαμε σὲ σᾶς σημεῖα καὶ θαύματα καὶ περισσότερο ὀρθὸ καὶ ἀνεπίληπτο βίο. Καθόσον καὶ αὐτὸ τὸ ὀνομάζει χάρη τοῦ Θεοῦ, ἀποδίδοντας καὶ τὰ δικά του κατορθώματα σ' αὐτήν. Γιατὶ ἐκεῖ ὑπερέβηκε καὶ τὰ σκάμματα, προσφέροντας δωρεὰν τὸ εὐαγγέλιο, σεβόμενος τὴν πνευματικὴ ἀδυναμία τους.

«Γιατὶ δὲ σᾶς γράφουμε ἄλλα, ἀλλὰ ἐκεῖνα ποὺ διαβάζετε καὶ τὰ γνωρίζετε πολὺ καλά». Ἐπειδὴ δηλαδὴ εἶπε μεγάλα λόγια γιὰ τὸν ἑαυτό του καὶ φάνηκε ὅτι δίνει μαρτυρία γιὰ τὸν ἑαυτό του, πράγμα ποὺ ἦταν ἐνοχλητικό, πάλι παρουσιάζει αὐτοὺς μάρτυρες τῶν λεγομένων. Ἂς μὴ νομίζει δηλαδὴ κανείς, λέγει, ὅτι τὰ λεγόμενα εἶναι κομπασμός· γιατὶ αὐτὰ σᾶς ἀποκαλύπτομε, τὰ ὁποῖα γνωρίζετε καὶ σεῖς οἱ ἴδιοι· καὶ ὅτι δὲν λέμε ψέματα πρὶν ἀπὸ τοὺς ἄλλους θὰ μπορούσατε σεῖς νὰ τὸ ἐπιβεβαιώσετε. Γιατὶ διαβάζοντας τὶς ἐπιστολὲς θὰ γνωρίσετε πολὺ καλά, ὅτι αὐτὰ ποὺ ὑπάρχουν στὰ ἔργα μας, αὐτὰ λέμε καὶ στὰ γράμματα· καὶ δὲν ἔρχεται σὲ ἀντίθεση ἡ μαρτυρία σας μὲ τὶς ἐπιστολές, ἀλλὰ συμφωνεῖ μὲ τὴν ἀνάγνωση αὐτῶν ἡ γνώση, ποὺ εἴχατε γιὰ μᾶς ἀπὸ πρίν. «Καθὼς ἐν μέρει μᾶς γνωρίσατε». Γιατί, λέγει, δὲ γνωρίσατε ἐξ ἀκοῆς τὰ σχετικὰ μὲ μᾶς, ἀλλὰ ἀπὸ προσωπικὴ πείρα. Τὸ «ἐν μέρει» τὸ εἶπε ἀπὸ μετριοφροσύνη. Γιατὶ συνηθίζει αὐτὸς νὰ τὸ κάμνει αὐτό, ὅταν ὑπάρχει ἐπείγουσα ἀνάγκη γιὰ νὰ πεῖ κάτι τὸ μεγάλο (γιατὶ

τὸν ἐκ τῶν εἰρημένων ὄγκον βουλόμενος. «Ἐλπίζω δὲ ὅτι καὶ ἕως τέλους ἐπιγνώσεσθε».

2. Εἶδες πάλιν ἀπὸ τῶν παρελθόντων τὰ μέλλοντα πιστούμενον, καὶ οὐκ ἀπὸ τῶν παρελθόντων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως; Οὐ γὰρ ἁπλῶς ἀπεφήνατο, ἀλλὰ τὸ πᾶν ἐπ' αὐτὸν ἔρριψε καὶ τὴν εἰς αὐτὸν ἐλπίδα. «Ὅτι καύχημα ὑμῶν ἐσμεν καθάπερ καὶ ὑμεῖς ἡμῶν, ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ». Ἐνταῦθα τὸν ἐκ τῶν εἰρημένων ὑποτέμνεται φθόνον, μεριστὰς αὐτοὺς καὶ κοινωνοὺς ποιήσας τῆς δόξης τῶν αὐτοῦ κατορθωμάτων. Οὐ γὰρ μέχρις ἡμῶν ἕστηκεν, ἀλλὰ καὶ εἰς ὑμᾶς διαβαίνει, καὶ πάλιν ἀφ' ὑμῶν εἰς ἡμᾶς. Ἐπειδὴ γὰρ ἐπῆρεν ἑαυτόν, καὶ τῶν παρελθόντων παρέσχεν ἀπόδειξιν, καὶ τὰ μέλλοντα ἐνεγγυήσατο, ὥστε μὴ ἐπισκῆψαι τοὺς ἀκούοντας ὡς μεγαληγοροῦντι, μηδὲ εἰς βασκανίαν, ὅπερ ἔφην, ἐξενεχθῆναι, κοινοῖ τὸ καύχημα, καὶ αὐτῶν εἶναί φησι, τὸν τῶν ἐγκωμίων στέφανον τοῦτον. Ἂν γὰρ τοιοῦτοι φανῶμεν, φησίν, ὁ ἔπαινος ἡμῶν, ὑμῶν ἡ δόξα· ὥσπερ οὖν καὶ ὑμῶν εὐδοκιμούντων ἡμεῖς ἀγαλλόμεθα καὶ σκιρτῶμεν καὶ στεφανούμεθα. Πάλιν κἀνταῦθα πολὺ τὸ τῆς ταπεινοφροσύνης αὐτοῦ δι' ὧν εἴρηκεν ἐπιδείκνυται. Οὐ γὰρ ὡς διδάσκαλος μαθηταῖς, ἀλλ' ὡς μαθητὴς μαθηταῖς ὁμοτίμοις διαλεγόμενος, οὕτως ἐξισάζει τὸν λόγον.

Καὶ θέα πῶς αὐτοὺς ὑψηλοὺς ποιεῖ, καὶ φιλοσοφίας πληροῖ, παραπέμπων ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ. Μὴ γάρ μοι τὰ παρόντα εἴπητε, φησί, τουτέστι, τὰ ὀνείδη, τὰς λοιδορίας, τὰ σκώμματα τὰ παρὰ τῶν πολλῶν, οὐδὲν γὰρ μέγα τὰ ἐνταῦθα, οὔτε τὰ χρηστὰ οὔτε τὰ λυπηρά, οὐ τὰ σκώμματα, οὐ τὰ ἐγκώμια τὰ παρὰ τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ἀναμνήσθητέ μοι τῆς ἡμέρας ἐκείνης τῆς φοβερᾶς καὶ φρικώδους, ἐν ᾗ πάντα ἀνακεκαλυμμένα. Τότε γὰρ καὶ ἡμεῖς ἐν ὑμῖν καὶ ὑμεῖς ἐν ἡμῖν καλλωπισθήσεσθε, ὅταν καὶ ὑμεῖς φαίνησθε τοιούτους ἔχοντες διδασκάλους, μηδὲν ἀνθρώπινον διδάσκοντας, μηδὲ πονηρίᾳ συνεζηκότας, μηδὲ λαβήν τινα δεδωκότας, καὶ ἡμεῖς

αὐτὸ δὲν τὸ κάνει διαφορετικά), ἐπιδιώκοντας καὶ πάλι ἀμέσως νὰ περιορίσει τὸν ὄγκο τῶν λεγομένων. «Ἐλπίζω ὅμως ὅτι μέχρι τέλους θὰ τὰ γνωρίσετε πάρα πολὺ καλά».

2. Εἶδες πάλι ποὺ ἐπιβεβαιώνει τὰ μελλοντικὰ ἀπὸ τὰ περασμένα, καὶ ὄχι μόνο ἀπὸ τὰ περασμένα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ; Γιατὶ δὲν τὸ εἶπε ἁπλῶς, ἀλλὰ τὸ πᾶν ἀπέδωσε σ' αὐτὸν καὶ στὴν ἐλπίδα σ' αὐτόν. «Γιατὶ εἴμαστε καύχημά σας, ὅπως καὶ σεῖς δικό μας, κατὰ τὴν ἡμέρα τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ». Ἐδῶ ἀπομακρύνει τὸ φθόνο ἀπὸ τὰ λεγόμενα, καθιστώντας αὐτοὺς μετόχους καὶ κοινωνοὺς τῆς δόξας τῶν κατορθωμάτων του. Γιατὶ ἡ δόξα μας δὲν περιορίζεται μόνο σὲ μᾶς, ἀλλὰ προχωρεῖ καὶ σὲ σᾶς, καὶ πάλι ἀπὸ σᾶς ἔρχεται σὲ μᾶς. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐξύψωσε τὸν ἑαυτό του παρέχοντας ἀπόδειξη γιὰ τὰ περασμένα, καὶ ἔδωσε ἐγγύηση καὶ γιὰ τὰ μέλλοντα, γιὰ νὰ μὴ δώσει στοὺς ἀκροατὲς τὴν ἐντύπωση ὅτι καυχιέται, οὔτε νὰ φθάσει, ὅπως εἶπα, σὲ φθόνο, κάμνει κοινὸ τὸ καύχημα, καὶ λέγει ὅτι αὐτὸ τὸ στεφάνι τῶν ἐγκωμίων εἶναι καὶ δικό τους. Γιατί, λέγει, ἂν φανοῦμε τέτοιοι, ὁ ἔπαινος εἶναι δικός μας, ἐνῶ ἡ δόξα δική σας· ὅπως πάλι βέβαια καὶ ὅταν εὐδοκιμεῖτε ἐσεῖς γεμίζουμε ἐμεῖς ἀπὸ ἀγαλλίαση καὶ σκιρτοῦμε ἀπὸ χαρὰ καὶ στεφανωνόμαστε. Πάλι καὶ ἐδῶ δείχνει μὲ ὅσα εἶπε σὲ μεγάλο βαθμὸ τὴν ταπεινοφροσύνη του. Γιατὶ δὲ συνομιλεῖ σὰν δάσκαλος μὲ τοὺς μαθητές, ἀλλὰ σὰν μαθητὴς μὲ ἰσότιμους μαθητές, ἐξισώνοντας ἔτσι μὲ τὸ λόγο.

Καὶ πρόσεχε πῶς ἐξυψώνει αὐτοὺς καὶ τοὺς γεμίζει ἀπὸ φιλοσοφία, παραπέμποντάς τους σ' ἐκείνη τὴν ἡμέρα. Γιατί, λέγει, μὴ μοῦ πεῖτε τὰ παρόντα, δηλαδή, τοὺς ὀνειδισμούς, τὶς κακολογίες, τὶς κοροϊδίες τῶν πολλῶν· καθόσον ἐδῶ κανένα δὲν εἶναι μεγάλο, οὔτε τὰ καλὰ οὔτε τὰ λυπηρά, οὔτε οἱ χλευασμοί, οὔτε οἱ ἔπαινοι ἐκ μέρους τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ θυμηθεῖτε, σᾶς παρακαλῶ, τὴν ἡμέρα ἐκείνη τὴ φοβερὴ καὶ φρικώδη, κατὰ τὴν ὁποῖα ὅλα εἶναι φανερωμένα. Τότε λοιπὸν καὶ ἐμεῖς θὰ χαροῦμε γιὰ σᾶς καὶ σεῖς γιὰ μᾶς, ὅταν καὶ σεῖς θὰ φαίνεσθε νὰ ἔχετε τέτοιους δασκάλους, ποὺ δὲ διδάσκουν τίποτε τὸ ἀνθρώπινο, οὔτε ἔζησαν μὲ τὴν κακία, οὔτε ἔδωσαν κάποια ἀφορμή, καὶ ἐμεῖς ἔχοντας τέτοιους

τοιούτους ἔχοντες μαθητάς, μηδὲν ἀνθρώπινον πάσχοντας, μηδὲ σαλευομένους, ἀλλὰ μετὰ προθυμίας πάντα ὑποδεχομένους, καὶ μηδαμόθεν παραλογιζομένους. Καὶ νῦν μὲν γὰρ ταῦτα δῆλα τοῖς νοῦν ἔχουσι, τότε δὲ πᾶσιν. Ὥστε, εἰ καὶ θλιβόμεθα νῦν, οὐ μικρὰν καὶ ταύτην ἔχομεν παραμυθίαν· νῦν μὲν τὴν ἀπὸ τοῦ συνειδότος, τότε δὲ καὶ τὴν ἀπὸ τῆς ἐκλάμψεως αὐτῆς. Νῦν μὲν γὰρ τὸ συνειδὸς ἡμῶν οἶδεν, ὅτι χάριτι Θεοῦ πάντα ποιοῦμεν, ὡς καὶ ὑμεῖς ἴστε καὶ εἴσεσθε, τότε δὲ καὶ πάντες μαθήσονται ἄνθρωποι καὶ τὰ ἡμέτερα καὶ τὰ ὑμῶν, καὶ ὄψονται δι' ἀλλήλων ἡμᾶς δοξαζομένους. Ἵνα γὰρ μὴ δόξῃ μόνος αὐτὸς εἶναι λαμπρὸς ἀπὸ τῆς καυχήσεως, καὶ αὐτοῖς δίδοσιν αἰτίαν τοῦ καυχήματος, καὶ ἀπάγει τῶν παρόντων λυπηρῶν. Καὶ ὅπερ ἐπὶ τῆς παρακλήσεως ἐποίησεν, εἰπών, ὅτι 'δι' ὑμᾶς παρακαλούμεθα', τοῦτο καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ, 'δι' ὑμᾶς καυχώμεθα', λέγων, ὥσπερ καὶ ὑμεῖς δι' ἡμᾶς, πανταχοῦ κοινωνοὺς αὐτοὺς ποιῶν ἁπάντων, τῆς παρακλήσεως, τῶν παθημάτων, τῆς σωτηρίας τῆς αὐτοῦ· καὶ γὰρ τὴν σωτηρίαν ταύτην ταῖς εὐχαῖς αὐτῶν λογίζεται· «συνυπουργούντων γὰρ ὑμῶν τῇ δεήσει», φησίν, «ἐρρύσατο ἡμᾶς ὁ Θεός».

Οὕτω δὴ καὶ τὰ καυχήματα κοινὰ τίθησιν. Ὥσπερ γὰρ ἐκεῖ φησιν, «εἰδότες ὅτι, ὥσπερ κοινωνοί ἐστε τῶν παθημάτων, οὕτω καὶ τῆς παρακλήσεως», οὕτω καὶ ἐνταῦθα, «καύχημα ὑμῶν ἐσμεν, καθάπερ καὶ ὑμεῖς ἡμῶν. Καὶ ταύτῃ τῇ πεποιθήσει ἐβουλόμην πρότερον πρὸς ὑμᾶς ἐλθεῖν». Ποίᾳ πεποιθήσει; Τῷ σφόδρα θαρρεῖν ὑμῖν, τῷ καυχᾶσθαι ἐφ' ὑμῖν, τῷ καύχημα ὑμῶν εἶναι, τῷ σφόδρα ὑμᾶς ἀγαπᾶν, τῷ μηδὲν ἑαυτῷ συνειδέναι πονηρόν, τῷ πεποιθέναι ὅτι πάντα πνευματικὰ παρ' ἡμῖν, καὶ ὑμᾶς τούτων μάρτυρας ἔχειν. «Ἐβουλόμην ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς, καὶ δι' ὑμῶν διελθεῖν εἰς Μακεδονίαν». Καὶ μὴν τοὐναντίον ἐπηγγείλατο ἐν τῇ προτέρᾳ, οὕτω λέγων· «ἐλεύσομαι δὲ πρὸς ὑμᾶς, ὅταν Μακεδονίαν διέλθω· Μακεδονίαν γὰρ διέρχομαι». Πῶς οὖν ἐνταῦθα τἀναντία φησίν; Οὐ

3. Α' Κορ. 16,5.

μαθητὲς ποὺ δὲν παθαίνουν τίποτε τὸ ἀνθρώπινο, οὔτε σαλεύονται, ἀλλὰ μὲ προθυμία ὅλα τὰ δέχονται, καὶ ἀπὸ πουθενὰ δὲν φθάνουν στὸν παραλογισμό. Καὶ τώρα βέβαια αὐτὰ εἶναι φανερὰ σ' ἐκείνους ποὺ ἔχουν νοῦ, τότε ὅμως σ' ὅλους. Ὥστε, ἂν καὶ θλιβόμαστε τώρα, δὲν εἶναι μικρὴ παρηγοριὰ καὶ αὐτὴ ποὺ ἔχομε· τώρα βέβαια ἀπὸ τὴ συνείδηση, ἐνῶ τότε καὶ ἐκείνη ποὺ θὰ πηγάζει ἀπὸ τὴ λαμπρότητα αὐτή. Γιατὶ τώρα ἡ συνείδησή μας γνωρίζει, ὅτι ὅλα τὰ κάμνομε μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ, ὅπως καὶ σεῖς τὸ γνωρίζετε καὶ θὰ τὸ γνωρίσετε, τότε ὅμως καὶ ὅλοι θὰ μάθουν οἱ ἄνθρωποι καὶ τὰ δικά μας καὶ τὰ δικά σας καὶ θὰ δοῦν ἐμᾶς νὰ δοξαζόμαστε ὁ ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλο. Γιατί, γιὰ νὰ μὴ φανεῖ ὅτι μόνο αὐτὸς εἶναι λαμπρὸς ἀπὸ τὴν καύχηση, δίνει καὶ σ' αὐτοὺς αἰτία τοῦ καυχήματος καὶ ἀπομακρύνει ἀπὸ τὰ παρόντα λυπηρά. Καὶ ἐκεῖνο ποὺ ἔκανε στὴν περίπτωση τῆς παρηγοριᾶς, λέγοντας, 'ἐξ αἰτίας σας παρηγούμαστε', αὐτὸ κάμνει καὶ ἐδῶ, λέγοντας, 'ἐξ αἰτίας σας καυχόμαστε', ὅπως ἀκριβῶς καὶ σεῖς ἐξ αἰτίας μας, παντοῦ κάμνοντάς τους κοινωνοὺς ὅλων, τῆς παρηγοριᾶς, τῶν παθημάτων, τῆς σωτηρίας τῆς δικῆς του· καθόσον τὴ σωτηρία αὐτὴ τὴ θεωρεῖ ἀποτέλεσμα τῶν εὐχῶν αὐτῶν· γιατὶ λέγει, «μᾶς ἔσωσε ὁ Θεὸς βοηθώντας καὶ σεῖς μὲ τὶς προσευχές σας».

Ἔτσι λοιπὸν καὶ τὰ καυχήματα τὰ παρουσιάζει κοινά. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖ λέγει, «γνωρίζοντας ὅτι, ὅπως εἶστε κοινωνοὶ τῶν παθημάτων, ἔτσι εἶστε καὶ τῆς παρηγοριᾶς», ἔτσι καὶ ἐδῶ, «εἴμαστε καύχημά σας, ὅπως καὶ σεῖς δικό μας. Καὶ μὲ τὴν πεποίθηση αὐτὴ ἤθελα νὰ ρθῶ προηγουμένως σὲ σᾶς». Μὲ ποιά πεποίθηση; Μὲ τὴ μεγάλη ἐμπιστοσύνη πρὸς ἐσᾶς, μὲ τὴν καύχησή μου γιὰ σᾶς, μὲ τὸ νὰ εἴμαστε τὸ καύχημά σας, μὲ τὸ ὅτι σᾶς ἀγαποῦμε ὑπερβολικά, μὲ τὸ ὅτι τίποτε τὸ πονηρὸ δὲν ὑπάρχει στὴ συνείδησή μας, μὲ τὸ ὅτι πιστεύομε ἀπόλυτα ὅτι ὅλα σὲ μᾶς εἶναι πνευματικὰ καὶ ἔχομε μάρτυρες αὐτῶν ἐσᾶς. «Ἤθελα νὰ ρθῶ πρὸς ἐσᾶς καὶ διερχόμενος ἀπὸ σᾶς νὰ μεταβῶ στὴ Μακεδονία». Καὶ βέβαια τὸ ἀντίθετο ὑποσχέθηκε στὴν προηγούμενη ἐπιστολή, λέγοντας τὰ ἑξῆς· «θὰ ἔρθω πρὸς ἐσᾶς ὅταν περάσω τὴ Μακεδονία· γιατὶ τώρα ἐπισκέπτομαι τὴ Μακεδονία»[3]. Πῶς λοιπὸν ἐδῶ λέγει τὰ ἀντίθετα;

τὰ ἐναντία φησίν, ἄπαγε· ταῦτα γὰρ ἐναντία μὲν ἔστιν οἷς ἔγραψεν, οὐκ ἐναντία δὲ οἷς ἐβούλετο. Διὸ καὶ ἐνταῦθα οὐκ εἶπεν, ὅτι 'ἔγραψα δι' ὑμῶν ἀπελθεῖν εἰς Μακεδονίαν', ἀλλ', «ἐβουλόμην». Εἰ γὰρ καὶ οὐχ οὕτως ἔγραψα, φησίν, ἀλλ' ὅμως ἐσπούδαζον καὶ ἐβουλόμην καὶ πρὸ τοῦ ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς· τοσοῦτον ἀπέσχον τοῦ βουληθῆναι ὑστερῆσαι τῆς ὑποσχέσεως, ὅτι καὶ φθάσαι αὐτὴν ἠθέλησα. «Ἵνα δευτέραν χάριν ἔχητε». Τί ἐστι, «δευτέραν»; Ἵνα διπλῆν χάριν ἔχητε, καὶ τὴν διὰ τῶν γραμμάτων, καὶ τὴν διὰ τῆς παρουσίας. Χάριν δὲ ἐνταῦθα τὴν χαρὰν λέγει. «Καὶ δι' ὑμῶν διελθεῖν εἰς Μακεδονίαν, καὶ πάλιν ἀπὸ Μακεδονίας ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς, καὶ ὑφ' ὑμῶν προπεφθῆναι εἰς τὴν Ἰουδαίαν. Τοῦτο οὖν βουλόμενος, μή τι ἄρα τῇ ἐλαφρίᾳ ἐχρησάμην;».

3. Ἐνταῦθα λοιπὸν ἐξ εὐθείας ἀποδύεται τὸ ἔγκλημα τὸ ἐκ τῆς μελλήσεως καὶ τῆς ἀπουσίας. Ὃ γὰρ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· ἐβουλόμην ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς· τίνος οὖν ἕνεκεν οὐκ ἦλθον; ἆρα ὡς κοῦφος καὶ εὐρίπιστος; τοῦτο γάρ ἐστι, «μή τι ἄρα τῇ ἐλαφρίᾳ ἐχρησάμην;». Οὐδαμῶς· ἀλλὰ διὰ τί; «Ὅτι ἃ βουλεύομαι, οὐ κατὰ σάρκα βουλεύομαι». Τί ἐστιν, «οὐ κατὰ σάρκα»; Οὐ σαρκικῶς βουλεύομαι. «Ἵνα ᾖ παρ' ἐμοὶ τὸ ναὶ ναί, καὶ τὸ οὒ οὔ». Ἀλλ' ἔτι καὶ τοῦτο ἀσαφές. Τί οὖν ἐστιν ὅ φησιν; Ὁ σαρκικὸς ἄνθρωπος, τουτέστιν, ὁ τοῖς παροῦσι προσηλωμένος καὶ ἐν τούτοις διαπαντὸς ὤν, καὶ τῆς τοῦ Πνεύματος ἐνεργείας ἐκτὸς τυγχάνων, πανταχοῦ ἀπιέναι δύναται, καὶ πλανᾶσθαι ὅπου βούλεται· ὁ δὲ ὑπηρέτης τοῦ Πνεύματος καὶ ὑπ' ἐκείνου ἀγόμενος καὶ περιαγόμενος, οὐ δύναται κύριος εἶναι τῆς ἑαυτοῦ γνώμης πανταχοῦ, τῆς ἐκεῖθεν ἐξουσίας ἐξαρτήσας αὐτήν· ἀλλὰ τοιοῦτον ὑπομένει, οἷον ἂν εἰ δοῦλος εὐδοκιμῶν, καὶ πανταχοῦ περιελκόμενος ὑπὸ τῶν δεσποτικῶν ἐπιταγμάτων, καὶ οὐκ ἔχων ἐξουσίαν ἑαυτοῦ, οὐδὲ ἀναπνεῦσαι δυνάμενος οὐδὲ μι-

Δὲ λέγει τὰ ἀντίθετα, μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη· γιατὶ αὐτὰ εἶναι βέβαια ἀντίθετα μὲ ἐκεῖνα ποὺ ἔγραψε, ὄχι ἀντιθετα ὅμως μὲ ἐκεῖνα ποὺ ἤθελε. Γι' αὐτὸ καὶ ἐδῶ δὲν εἶπε, 'σᾶς ἔγραψα ὅτι διερχόμενος ἀπὸ σᾶς θὰ μεταβῶ στὴ Μακεδονία', ἀλλὰ «ἤθελα». Γιατί, ἂν καὶ δὲν σᾶς ἔγραψα αὐτό, λέγει, ἀλλ' ὅμως προσπαθοῦσα καὶ ἤθελα καὶ πρὶν ἔρθω πρὸς ἐσᾶς· τόσο πολὺ ἀπεῖχα ἀπὸ τὸ νὰ θελήσω νὰ καθυστερήσω τὴν πραγματοποίηση τῆς ὑποσχέσεως, γιατὶ θέλησα καὶ νὰ τὴν πραγματοποιήσω. «Γιὰ νὰ ἔχετε διπλὴ χαρά». Τί σημαίνει, «δεύτερη»; Γιὰ νὰ ἔχετε διπλὴ χάρη καὶ ἐκείνην ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὰ γράμματα, καὶ ἐκείνην ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὸν ἐρχομό μου σὲ σᾶς. Χάρη ἐδῶ ὀνομάζει τὴ χαρά. «Καὶ διερχόμενος ἀπὸ σᾶς νὰ μεταβῶ στὴ Μακεδονία, καὶ πάλι ἀπὸ τὴ Μακεδονία νὰ ρθῶ πρὸς ἐσᾶς καὶ μὲ τὰ κατευόδια τὰ δικά σας νὰ μεταβῶ στὴν Ἰουδαία. Ἐπιθυμώντας λοιπὸν αὐτό, μήπως ἄραγε τὰ σκέφθηκα αὐτὰ μὲ πολλὴ ἐπιπολαιότητα;».

3. Ἐδῶ λοιπὸν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἀποκρούει τὴν κατηγορία τῆς καθυστερήσεως καὶ τῆς ἀπουσίας. Αὐτὸ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἑξῆς· ἤθελα νὰ ρθῶ πρὸς ἐσᾶς· γιὰ ποιό λόγο λοιπὸν δὲν ἦρθα; ἄραγε ἐνεργώντας σὰν ἐλαφρόμυαλος καὶ ἐπιπόλαιος; γιατὶ αὐτὸ σημαίνει, «μήπως ἄραγε σκέφθηκα κάτι μὲ ἐλαφρότητα;» Καθόλου· ἀλλὰ γιατί; «Ἐπειδὴ ἐκεῖνα ποὺ σκέπτομαι, δὲν τὰ σκέπτομαι σὰν κοσμικὸς ἄνθρωπος». Τί σημαίνει, «ὄχι κατὰ σάρκα»; Δὲν τὰ σκέπτομαι σὰν κοσμικὸς ἄνθρωπος. «Γιὰ νὰ εἶναι αὐτὸ ποὺ θὰ πῶ ναί, ναί, καὶ αὐτὸ ποὺ θὰ πῶ· ὄχι, ὄχι;». Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ εἶναι ἀκόμα ἀσαφές. Τί σημαίνει λοιπὸν αὐτὸ ποὺ λέγει; Ὁ σαρκικὸς ἄνθρωπος, δηλαδή, ἐκεῖνος ποὺ εἶναι προσηλωμένος στὰ παρόντα καὶ ζεῖ πάντα μέσα σ' αὐτά, βρισκόμενος ἔξω ἀπὸ τὴν ἐνέργεια τοῦ Πνεύματος, μπορεῖ παντοῦ νὰ πάει καὶ νὰ περιπλανιέται ὅπου θέλει· ὁ ὑπηρέτης ὅμως τοῦ Πνεύματος, ποὺ ὁδηγεῖται ἀπὸ ἐκεῖνο καὶ μεταφέρεται, δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι κύριος τῆς γνώμης του παντοῦ, ἀφοῦ ἐξάρτησε αὐτὴν ἀπὸ τὴν ἐξουσία ἐκείνη, ἀλλὰ παθαίνει κάτι παρόμοιο μὲ τὸν δοῦλο ἐκεῖνο πού, ἐνῶ ἐκτελεῖ τὴν ὑπηρεσία του μὲ μεγάλη προθυμία καὶ ὑπακοή, καὶ παντοῦ ἐνεργεῖ σύμφωνα μὲ τὰ προστάγματα τοῦ κυρίου του, μὴ ἔχοντας δική του

κρόν, ἐπαγγέλλοιτό τινα τοῖς συνδούλοις, εἶτα τῷ δεσπότῃ τἀναντία δοκοῦντα, μὴ ἀνύοι τὰ ἀπηγγελμένα. Τοῦτο οὖν φησιν, ὅτι «οὐ κατὰ σάρκα βουλεύομαι», καὶ οὐκ εἰμὶ τῆς τοῦ Πνεύματος ἐκτὸς κυβερνήσεως, οὐδὲ ἐξουσίαν ἔχω βαδίζειν ὅπου βούλομαι. Καὶ γὰρ ὑπόκειμαι δεσποτείᾳ τῇ τοῦ Παρακλήτου καὶ ἐπιτάγμασι, καὶ ταῖς ἐκείνου ψήφοις ἄγομαι καὶ περιάγομαι. Διὰ τοῦτο οὐκ ἠδυνήθην ἐλθεῖν· οὐ γὰρ ἔδοξεν τῷ Πνεύματι. Ὃ καὶ ἐν ταῖς Πράξεσι πολλαχοῦ γέγονεν· ἀλλαχοῦ γὰρ προῃρημένον ἐλθεῖν, τὸ Πνεῦμα ἀλλαχοῦ βαδίζειν ἐκέλευεν. Ὥστε οὐ τῆς ἐμῆς ἐλαφρίας, τουτέστι, κουφότητος, τὸ μὴ ἐλθεῖν, ἀλλὰ τὸ τοῦ Πνεύματος, ὑποκείμενον ἐκείνῳ πείθεσθαι.

Εἶδες πάλιν αὐτοῦ τὸ σύνηθες θεώρημα; Ἀφ' ὧν ἐνόμιζον αὐτὸν δεικνύναι σαρκικῶς βουλευόμενον, ἐκ τοῦ μὴ πληρῶσαι τὴν ὑπόσχεσιν, ἐκ τούτου δείκνυσι μάλιστα πνευματικῶς βεβουλευμένον, καὶ τοὐναντίον σαρκικῶς βουλεύεσθαι. Τί οὖν, φησίν; οὐ μετὰ τοῦ Πνεύματος ἐπηγγείλατο; Οὐδαμῶς· καὶ γὰρ καὶ ἤδη εἶπον, ὅτι οὐ πάντα προῄδει Παῦλος τὰ μέλλοντα καὶ συμφέροντα. Διὰ δὴ τοῦτο ἐν μὲν τῇ προτέρᾳ φησίν, «ἵνα ὑμεῖς με προπέμψητε οὗ ἐὰν πορεύωμαι», δεδοικὼς αὐτὸ τοῦτο, μὴ εἰς τὴν Ἰουδαίαν εἰπών, ἀναγκασθῇ ἑτέρωθι ἀπελθεῖν· ἐνταῦθα δὲ ἐπειδὴ ἀπέτυχε, λέγει αὐτό, «καὶ ὑφ' ὑμῶν προπεμφθῆναι εἰς τὴν Ἰουδαίαν». Ὃ μὲν γὰρ ἦν ἀγάπης, τίθησι, τὸ ἐλθεῖν πρὸς αὐτούς, ὃ δὲ οὐδὲν πρὸς αὐτοὺς ἦν, τὸ ἀπελθεῖν εἰς τὴν Ἰουδαίαν, οὐκέτι καὶ τοῦτο προστίθησι διωρισμένως. Ἐπειδὴ δὲ ἐλήλεγκται, ἐνταῦθα θαρρῶν λέγει λοιπόν, ὅτι «εἰς τὴν Ἰουδαίαν». Καὶ τοῦτο δὲ συμφερόντως ἐγίνετο, ἵνα μή τις αὐτῶν μείζονα περὶ αὐτὸν τῆς ἀξίας ὑπόνοιαν ἔχῃ. Εἰ γὰρ καὶ τούτων ὄντων θύειν αὐτοῖς ἐβούλοντο ταύρους, ποῦ οὐκ ἂν

---

4. Α' Κορ. 16,6.

ἐξουσία, καὶ μὴ μπορώντας ν' ἀναπνεύσει οὔτε μιὰ στιγμή, ὅμως ἔφθανε στὸ σημεῖο νὰ ὑποσχεθεῖ κάτι σὲ κάποιο σύνδουλό του, ἀλλὰ στὴ συνέχεια δὲν κατόρθωνε νὰ πραγματοποιήσει ἐκεῖνα ποὺ ὑποσχέθηκε, ἐπειδὴ ὁ κύριός του θέλησε κάτι τὸ ἀντίθετο. Αὐτὸ λοιπὸν ἐννοεῖ λέγοντας, «δὲν σκέπτομαι σὰν κοσμικὸς ἄνθρωπος», καὶ δὲν βρίσκομαι ἔξω ἀπὸ τὴν καθοδήγηση τοῦ Πνεύματος, οὔτε ἔχω ἐξουσία νὰ πηγαίνω ὅπου θέλω. Γιατὶ βρίσκομαι κάτω ἀπὸ τὴν ἐξουσία καὶ τὰ προστάγματα τοῦ Παρακλήτου καὶ μὲ τὶς ἀποφάσεις ἐκείνου ὁδηγοῦμαι καὶ μεταφέρομαι παντοῦ. Γι' αὐτὸ δὲν μπόρεσα νὰ ρθῶ· γιατὶ δὲν κρίθηκε σκόπιμο ἀπὸ τὸ Πνεῦμα. Αὐτὸ ἀκριβῶς ἔγινε σὲ πολλὲς περιπτώσεις καὶ στὶς Πράξεις· γιατὶ ἀλλοῦ ἤθελε νὰ πάει, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα ἀλλοῦ τὸν πρόσταζε νὰ μεταβεῖ. Ἑπομένως δὲν ὀφείλεται στὴ δική μου ἐλαφρότητα, δηλαδὴ στὴν ἐπιπολαιότητα, τὸ ὅτι δὲν ἦρθα, ἀλλὰ στὸ Πνεῦμα, ποὺ εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ ὑπακούω σ' ἐκεῖνο.

Εἶδες πάλι τὴ συνηθισμένη αὐτοῦ σκέψη; Ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ νόμιζαν ὅτι αὐτὸς σκέπτεται καὶ ἐνεργεῖ κοσμικά, ἀπὸ τὸ ὅτι δὲν πραγματοποίησε τὴν ὑπόσχεση, ἀπὸ αὐτὸ πρὸ πάντων δείχνει ὅτι σκέπτεται πνευματικὰ καὶ ἀντίθετα ἀπὸ ὅ,τι οἱ κοσμικοὶ ἄνθρωποι. Τί λοιπόν, λέγει; δὲν ἔδωσε τὴν ὑπόσχεση καθοδηγούμενος ἀπὸ τὸ Πνεῦμα; Καθόλου· καθόσον καὶ προηγουμένως εἶπα, ὅτι ὁ Παῦλος δὲν προγνώριζε ὅλα τὰ μέλλοντα καὶ συμφέροντα. Γι' αὐτὸ λοιπὸν στὴν πρώτη ἐπιστολὴ λέγει, «γιὰ νὰ μὲ ἀποστείλετε σεῖς μὲ τὶς εὐχές σας ἐκεῖ ποὺ πρόκειται νὰ μεταβῶ»[4], φοβούμενος ἀκριβῶς αὐτό, μήπως λέγοντας στὴν Ἰουδαία, ἀναγκασθεῖ νὰ μεταβεῖ ἀλλοῦ· ἐνῶ ἐδῶ, ἐπειδὴ ἀπέτυχε, λέγει αὐτό, «καὶ ν' ἀποσταλῶ μὲ τὶς εὐχές σας στὴν Ἰουδαία». Ἐκεῖνο δηλαδὴ ποὺ ἦταν δεῖγμα ἀγάπης, τὸ νὰ ρθεῖ πρὸς αὐτούς, τὸ λέγει, ἐκεῖνο ὅμως ποὺ δὲν ἐνδιέφερε καθόλου αὐτούς, τὸ νὰ μεταβεῖ στὴν Ἰουδαία, δὲν τὸ λέγει καὶ αὐτὸ καθορισμένα. Ἐπειδὴ ὅμως δέχθηκε κατηγορίες, ἐδῶ πλέον μὲ θάρρος λέγει, «νὰ σταλῶ μὲ τὶς εὐχές σας στὴν Ἰουδαία». Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ γινόταν πρὸς τὸ συμφέρον τους, γιὰ νὰ μὴ σκέπτεται κάποιος ἀπ' αὐτοὺς γι' αὐτὸν περισσότερο ἀπὸ τὴν ἀξία του. Γιατί, ἐάν, καὶ ἐνῶ συνέβαιναν αὐτά, ἤθελαν νὰ θυσιάσουν

ἐξώκειλαν ἀσεβείας, εἰ μὴ πολλὰ δείγματα τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθενείας παρείχοντο; Καὶ τί θαυμάζεις, εἰ τὰ μέλλοντα πάντα οὐκ ᾔδει, ὅπου καὶ ἐν εὐχαῖς πολλαχοῦ τὸ συμφέρον ἀγνοεῖ; Τὸ γάρ, «τί προσευξόμεθα», φησί, «καθὸ δεῖ, οὐκ οἴδαμεν». Καὶ οὐ λέγει τοῦτο μόνον, ἵνα δόξῃ μετριάζειν, ἀλλὰ καὶ δείκνυσι, ποῦ τὸ συμφέρον ἐν εὐχαῖς ἠγνόησε. Ποῦ τοίνυν ἠγνόησεν; Ἡνίκα παρεκάλει τῶν πειρασμῶν ἀπαλλαγῆναι, λέγων, «ἐδόθη μοι σκόλοψ τῇ σαρκὶ ἄγγελος σατᾶν, ἵνα με κολαφίζῃ. Ὑπὲρ τούτου τρὶς τὸν Κύριον παρεκάλεσα, καὶ εἶπέ μοι, ἀρκεῖ σοι ἡ χάρις μου· ἡ γὰρ δύναμίς μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται». Εἶδες πῶς οὐκ ἔγνω τὰ συμφέροντα αἰτῆσαι; Διὸ οὐδὲ ἔλαβε, καὶ πολλάκις αἰτήσας.

«Πιστὸς δὲ ὁ Θεός, ὅτι ὁ λόγος ἡμῶν ὁ πρὸς ὑμᾶς οὐκ ἐγένετο ναὶ καὶ οὔ». Καλῶς ἀντίθεσιν ἀνακύπτουσαν καταλύει. Εἰ γὰρ ὑποσχόμενος, φησί, παραγίνεσθαι ὑπερέθου, καὶ οὐκ ἔστι παρὰ σοὶ ναὶ ναί, καὶ οὒ οὔ, ἀλλὰ νῦν ἃ λέγεις ἀνατρέπεις μετὰ ταῦτα, ὥσπερ ἐπὶ τῆς σῆς ἐπιδημίας ἐποίησας, οὐαὶ ἡμῖν, μήποτε καὶ ἐν τῷ κηρύγματι τοῦτο γέγονεν. Ἵν' οὖν μὴ ταῦτα ἐννοῶσι, μηδὲ θορυβῶνται, φησί· «πιστὸς δὲ ὁ Θεός ὅτι ὁ λόγος ἡμῶν ὁ πρὸς ὑμᾶς οὐκ ἐγένετο ναὶ καὶ οὔ». Ἐν γὰρ τῷ κηρύγματι, φησί, τοῦτο οὐκ ἐγένετο, ἀλλ' ἐν ταῖς ὁδοῖς καὶ ταῖς ἀποδημίαις μόνον. Ἐν δὲ τῷ κηρύγματι μένει βέβαια καὶ ἀκίνητα ἅπερ εἰρήκαμεν. «Λόγον» γὰρ ἐνταῦθα τὸ κήρυγμα καλεῖ. Εἶτα ἀπόδειξιν ἀναντίρρητον παρέχει τούτου, εἰς τὸν Θεὸν τὸ πᾶν ἀνάγων. Ὃ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστιν· ἡ ὑπόσχεσις τῆς παρουσίας ἐμὴ ἦν, καὶ ἐγὼ οἴκοθεν ἐπηγγειλάμην ἐκεῖνο, τὸ δὲ κήρυγμα οὐκ ἐμὸν οὐδὲ ἀνθρώπινον, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ· τὰ δὲ τοῦ Θεοῦ ἀμήχανον διαψεύσασθαι· διὸ καὶ ἔφη, «πιστὸς δὲ ὁ Θεός», τουτέστιν, ἀληθής. Μὴ τοίνυν ὑποπτεύετε τὰ ἐκείνου· οὐδὲν

5. Β΄ Κορ. 12,7–9.

ταύρους γι' αὐτούς, σὲ ποιό μέγεθος ἀσέβειας δὲν θὰ παρασύρονταν, ἐὰν δὲν δίνονταν πολλὰ δείγματα τῆς ἀνθρώπινης ἀδυναμίας; Καὶ τί ἀπορεῖς, ἐὰν δὲ γνώριζε ὅλα τὰ μέλλοντα, τὴ στιγμὴ ποὺ σὲ πολλὲς περιπτώσεις καὶ στὶς εὐχὲς ἀγνοεῖ τὸ συμφέρον; Γιατὶ λέγει, «δὲ γνωρίζομε νὰ ζητήσουμε στὴν προσευχή μας αὐτὸ ποὺ πρέπει». Καὶ δὲν τὸ λέγει αὐτὸ μόνο γιὰ νὰ φανεῖ ὅτι εἶναι μετριόφρονας, ἀλλὰ καὶ δείχνει, σὲ ποιές προσευχές του ἀγνόησε τὸ συμφέρον. Σὲ ποιές λοιπὸν τὸ ἀγνόησε; Ὅταν τὸν παρακαλοῦσε ν' ἀπαλλαχθεῖ ἀπὸ τοὺς πειρασμούς, λέγοντας, «μοῦ δόθηκε στὴ σάρκα μου ἕνα ἀγκάθι, ἄγγελος δηλαδὴ τοῦ σατανᾶ, γιὰ νὰ μὲ χαστουκίζει. Γι' αὐτὸ τὸ πράγμα παρακάλεσα τρεῖς φορὲς τὸν Κύριο, καὶ μοῦ εἶπε, σοῦ ἀρκεῖ ἡ χάρη μου· γιατὶ ἡ δύναμή μου φαίνεται τελειότερη μέσα στὴν ἀδυναμία»[5]. Εἶδες πῶς δὲ γνώριζε νὰ ζητήσει ἐκεῖνα ποὺ τὸν σενέφεραν; Γι' αὐτὸ καὶ δὲν τὸ ἔλαβε, ἂν καὶ πολλὲς φορὲς τὸ ζήτησε.

«Ὁ Θεὸς εἶναι μάρτυρας ἀληθής, ὅτι τὸ κήρυγμά μας πρὸς ἐσᾶς δὲν ἦταν καὶ ναὶ καὶ ὄχι». Πολὺ σωστὰ διαλύει τὴν ἀντίθεση ποὺ προκύπτει. Γιατί, ἐάν, λέγει, ἔδωσες τὴν ὑπόσχεση ὅτι θὰ ρθεῖς καὶ τὴν παρέβηκες, καὶ δὲν εἶναι σὲ σένα τὸ ναὶ ναί, καὶ τὸ ὄχι ὄχι, ἀλλὰ αὐτὰ ποὺ λὲς τώρα, τὰ ἀνατρέπεις μετά, ὅπως ἔκαμες στὴν περίπτωση τοῦ ἐρχομοῦ σου ἐδῶ, ἀλλοίμονό μας, μήπως αὐτὸ συνέβηκε καὶ στὸ κήρυγμα. Γιὰ νὰ μὴ σκέπτονται λοιπὸν αὐτά, οὔτε ν' ἀνησυχοῦν, λέγει, «ὁ Θεὸς εἶναι μάρτυρας ἀληθής, ὅτι τὸ κήρυγμά μας πρὸς ἐσᾶς δὲν ἦταν καὶ ναὶ καὶ ὄχι». Γιατὶ αὐτό, λέγει, δὲν ἔγινε στὸ κήρυγμα, ἀλλὰ μόνο στὶς ὁδοιπορίες καὶ τὶς ἀποδημίες. Στὸ κήρυγμα παραμένουν σταθερὰ καὶ ἀμετακίνητα ἐκεῖνα ποὺ σᾶς εἴπαμε. Γιατὶ ἐδῶ «λόγο», ὀνομάζει τὸ κήρυγμα. Ἔπειτα δίνει ἀναντίρρητη ἀπόδειξη αὐτοῦ, ἀποδίδοντας τὸ πᾶν στὸ Θεό. Ἐκεῖνο ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἑξῆς. Ἡ ὑπόσχεση τοῦ ἐρχομοῦ μου σὲ σᾶς ἦταν δική μου καὶ ἐγὼ ἀπὸ μόνος μου τό ὑποσχέθηκα ἐκεῖνο, τὸ κήρυγμα ὅμως δὲν εἶναι δικό μου, οὔτε ἀνθρώπινο, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ εἶναι ἀδύνατο νὰ διαψευσθοῦν τὰ τοῦ Θεοῦ· γι' αὐτὸ καὶ εἶπε, «πιστὸς ὁ Θεός», δηλαδή, ἀληθής. Μὴ λοιπὸν ἔχετε ὑποψίες γιὰ τὰ λεγόμενα ἐκείνου· γιατὶ δὲν ὑπάρχει

γὰρ ἐν αὐτοῖς ἀνθρώπινον. Καὶ ἐπειδὴ εἶπε «λόγον», ἐπάγει λοιπὸν δεικνὺς ποῖον λόγον φησί.

4. Ποῖος οὖν λόγος οὗτός ἐστιν; «Ὁ γὰρ τοῦ Θεοῦ Υἱός», φησίν, «ὁ ἐν ὑμῖν δι' ἡμῶν κηρυχθείς, δι' ἐμοῦ καὶ Σιλουανοῦ καὶ Τιμοθέου», οὐκ ἐγένετο ναὶ καὶ οὔ». Διὰ γὰρ τοῦτο και τὸν χορὸν εἰσάγει τῶν διδασκάλων εἰς μέσον, ἀξιόπιστον κἀντεῦθεν τὴν μαρτυρίαν ποιῶν, οὐ διὰ τῶν ἀκουσάντων μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν διδαξάντων. Καίτοι μαθηταὶ ἦσαν, ἀλλὰ μετριάζων, ἐν τάξει διδασκάλων αὐτοὺς ἀριθμεῖ. Τί δέ ἐστιν, «οὐκ ἐγένετο ναὶ καὶ οὔ»; Οὐκ ἀνέτρεψα, φησίν, ἃ πρότερον εἶπον ἐν τῷ κηρύγματι· οὐ νῦν μὲν τοῦτο, νῦν δὲ ἐκεῖνο διελέχθην ὑμῖν· τοῦτο γὰρ οὐκέτι πίστεως, ἀλλὰ πεπλανημένης διανοίας ἐστίν. «Ἀλλὰ ναὶ καὶ ἐν αὐτῷ γέγονε». Τουτέστιν, ἀπαρασάλευτος καὶ βέβαιος ὁ λόγος μένει. «Ὅσαι γὰρ ἐπαγγελίαι Θεοῦ, ἐν αὐτῷ τὸ ναί, καὶ ἐν αὐτῷ τὸ Ἀμήν, τῷ Θεῷ πρὸς δόξαν δι' ἡμῶν». Τί ἐστιν, «ὅσαι ἐπαγγελίαι Θεοῦ»; Πολλὰ τὸ κήρυγμα ὑπισχνεῖτο, καὶ αὐτοὶ τὰ πολλὰ ταῦτα ἐπηγγέλλοντο καὶ ἐκήρυττον. Καὶ γὰρ περὶ ἀναστάσεως διελέχθησαν, καὶ περὶ ἀναλήψεως, καὶ περὶ ἀφθαρσίας, καὶ περὶ τῶν μεγάλων ἐπάθλων καὶ τῶν ἀπορρήτων ἀγαθῶν ἐκείνων. Ταύτας οὖν τὰς ἐπαγγελίας μένειν ἀκινήτους φησί, καὶ οὐκ ἐγένετο ναὶ καὶ οὐ ἐν αὐταῖς. Τουτέστιν, οὐ ποτὲ μὲν ἀληθῆ τὰ εἰρημένα, ποτὲ δὲ ψευδῆ, καθάπερ ἡ ἐπιδημία ἡ ἐμή, ἀλλ' ἀεὶ ἀληθῆ. Καὶ πρῶτον μὲν ὑπὲρ τῶν τῆς πίστεως δογμάτων καὶ τοῦ περὶ Χριστοῦ λόγου ἀγωνίζεται λέγων, «ὁ λόγος μου καὶ τὸ κήρυγμά μου οὐκ ἐγένετο ναὶ καὶ οὔ», ἔπειτα ὑπὲρ τῶν ὑποσχέσεων· «ὅσαι γὰρ ἐπαγγελίαι Θεοῦ, ἐν αὐτῷ τὸ ναί». Εἰ δὲ ἃ ὑπέσχετο βέβαια καὶ δώσει πάντως, πολλῷ μᾶλλον αὐτὸς καὶ ὁ περὶ αὐτοῦ λόγος ἐστὶ βέβαιος, καὶ οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, ὅτι νῦν μὲν ἔστι, νῦν δὲ οὐκ ἔστιν, ἀλλ' ἀεί ἐστι, καὶ ὁ αὐτός ἐστι.

Τί δέ ἐστιν, «ἐν αὐτῷ τὸ ναί, καὶ τὸ ἀμήν»; Τὸ πάντως ἐσό-

σ' αὐτὰ τίποτε τὸ ἀνθρώπινο. Καὶ ἐπειδὴ εἶπε «λόγο», προσθέτει στὴ συνέχεια τὴν ἐξήγηση, δείχνοντας ποιό λόγο ἐννοεῖ.

4. Ποιός εἶναι λοιπὸν αὐτὸς ὁ λόγος; «Γιατὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ», λέγει, «ποὺ κηρύξαμε σὲ σᾶς ἐμεῖς, δηλαδὴ ἐγὼ καὶ ὁ Σιλουανὸς καὶ ὁ Τιμόθεος, δὲν ἦταν καὶ ναὶ καὶ ὄχι». Γι' αὐτὸ βέβαια ἀναφέρει καὶ τὴν ὁμάδα τῶν δασκάλων, κάμνοντας καὶ μ' αὐτὸ ἀξιόπιστη τὴ μαρτυρία, ὄχι μόνο μὲ ἐκεῖνα ποὺ ἄκουσαν, ἀλλὰ καὶ μὲ ἐκείνους ποὺ τὰ δίδαξαν. Ἂν καὶ βέβαια ἦταν μαθητές, ἀλλὰ ἀπὸ μετριοφροσύνη τοὺς ἀπαριθμεῖ στὴ θέση τῶν δασκάλων. Τί σημαίνει ὅμως, «δὲν ἔγινε ναὶ καὶ ὄχι»; Δὲν ἄλλαξα, λέγει, ἐκεῖνα ποὺ εἶπα προηγουμένως στὸ κήρυγμα· δὲν σᾶς εἶπα τὴ μιὰ φορὰ αὐτὸ καὶ τὴν ἄλλη ἐκεῖνο· γιατὶ αὐτὸ δὲν εἶναι δεῖγμα πίστεως, ἀλλὰ πλανημένης διάνοιας. «Ἀλλὰ τὰ λεγόμενα σ' αὐτὸ ἦταν ὅλα ναί». Δηλαδὴ ὁ λόγος τοῦ κηρύγματος παραμένει ἀπαρασάλευτος καὶ σταθερός. «Γιατὶ ὅλες οἱ ὑποσχέσεις τοῦ Θεοῦ παραμένουν ναὶ καὶ δὲν παύουν νὰ εἶναι ἀληθινές, παρέχοντας διὰ μέσου μας δόξα στὸ Θεό». Τί σημαίνει, «ὅλες οἱ ὑποσχέσεις τοῦ Θεοῦ»; Πολλὰ ὑποσχόταν τὸ κήρυγμα, καὶ αὐτοὶ αὐτὰ τὰ πολλὰ τὰ ὑπόσχονταν καὶ τὰ κύρυτταν. Καθόσον μίλησαν γιὰ ἀνάσταση, γιὰ ἀνάληψη, γιὰ ἀφθαρσία, καὶ γιὰ τὰ μεγάλα ἔπαθλα καὶ τὰ ἀπόρρητα ἐκεῖνα ἀγαθά. Αὐτὲς λοιπὸν οἱ ὑποσχέσεις, λέγει, παραμένουν ἀμετακίνητες, καὶ δὲν ὑπῆρξε σ' αὐτὲς καὶ ναὶ καὶ ὄχι. Δηλαδὴ δὲν ἦταν ἄλλοτε ἀληθινὰ τὰ λεχθέντα καὶ ἄλλοτε ψευδή, ὅπως ἀκριβῶς συνέβηκε μὲ τὸν ἐρχομό μου ἐκεῖ, ἀλλ' ἦταν πάντοτε ἀληθινά. Καὶ πρῶτα βέβαια ἀγωνίζεται γιὰ τὰ δόγματα τῆς πίστεως καὶ γιὰ τὸ λόγο περὶ τοῦ Χριστοῦ, λέγοντας, «ὁ λόγος μου καὶ τὸ κήρυγμά μου δὲν ἦταν καὶ ναὶ καὶ ὄχι», ἔπειτα γιὰ τὶς ὑποσχέσεις τοῦ Θεοῦ· «γιατὶ ὅλες οἱ ὑποσχέσεις τοῦ Θεοῦ παραμένουν ναὶ γι' αὐτόν». Ἐὰν ἐκεῖνα ποὺ ὑποσχέθηκε εἶναι σταθερὰ καὶ θὰ τὰ δώσει ὁπωσδήποτε, πολὺ περισσότερο αὐτὸς καὶ ὁ λόγος γι' αὐτὸν εἶναι σταθερός, καὶ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ πεῖ κάποιος, ὅτι ἄλλοτε βέβαια εἶναι στεθερός, ἄλλοτε ὅμως δὲν εἶναι, ἀλλὰ πάντοτε εἶναι στεθερὸς καὶ παραμένει ὁ ἴδιος.

Τί σημαίνει, «ἐν αὐτῷ τὸ ναὶ καὶ τὸ ἀμήν»; Φανερώνει ἐκεῖ-

μενον δηλοῖ. Αἱ γὰρ ἐπαγγελίαι ἐν αὐτῷ, οὐκ ἐν ἀνθρώπῳ, τὸ γενέσθαι ἔχουσι καὶ πληρωθῆναι. Μὴ τοίνυν δείσῃς· οὐ γὰρ ἄνθρωπός ἐστιν, ἵνα ὑποπτεύσῃς, ἀλλὰ Θεός ἐστιν, ὁ καὶ εἰπὼν καὶ πληρῶν. «Τῷ Θεῷ πρὸς δόξαν δι' ἡμῶν». Τί ἐστι, «πρὸς δόξαν δι' ἡμῶν»; Πληροῖ αὐτὰς δι' ἡμῶν· τουτέστι, διὰ τῶν εἰς ἡμᾶς εὐεργεσιῶν πρὸς δόξαν αὐτοῦ· τοῦτο γάρ ἐστι, «τῷ Θεῷ πρὸς δόξαν». Εἰ δὲ πρὸς δόξαν τοῦ Θεοῦ, πάντως ἔσται. Τῆς γὰρ αὐτοῦ δόξης οὐ καταφρονήσει, εἰ καὶ τῆς ἡμετέρας κατεφρόνει σωτηρίας· καὶ διὰ τὸ σφόδρα φιλάνθρωπος εἶναι. Καὶ πρὸς τοῦτο ἡμῶν ἡ σωτηρία συνδέδεται τῇ αὐτοῦ δόξῃ τῇ ἐπὶ τούτοις. Ὥστε εἰ πρὸς δόξαν αὐτοῦ εἰσιν αἱ ἐπαγγελίαι, πάντως καὶ ἡ σωτηρία ἡμῶν ἕψεται. Ὃ καὶ ἐν τῇ πρὸς Ἐφεσίους συνεχῶς περιστρέφει λέγων, «εἰς περιποίησιν τῆς δόξης αὐτοῦ». Καὶ πανταχοῦ τοῦτο τίθησι, δεικνὺς τὸ ἀναγκαῖον τῆς ἐκβάσεως, ὃ καὶ ἐνταῦθά φησιν, ὅτι αἱ ἐπαγγελίαι αὐτοῦ οὐ ψεύδονται. Οὐ γὰρ ἡμᾶς μόνον σώζουσιν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν δοξάζουσι. Μὴ τοίνυν τοῦτο ἐννοήσῃς, ὅτι δι' ἡμῶν ἐπηγγέλθησαν, καὶ διστάσῃς· οὐ γὰρ δι' ἡμῶν πληροῦνται, ἀλλὰ δι' αὐτοῦ· καὶ αἱ ἐπαγγελίαι δὲ δι' αὐτοῦ· οὐ γὰρ τὰ ἡμέτερα, ἀλλὰ τὰ αὐτοῦ πρὸς ὑμᾶς εἰρήκαμεν.

«Ὁ δὲ βεβαιῶν ἡμᾶς, σὺν ὑμῖν εἰς Χριστόν, καὶ χρίσας ἡμᾶς, Θεός· καὶ σφραγισάμενος, καὶ δοὺς τὸν ἀρραβῶνα τοῦ Πνεύματος ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν». Πάλιν ἀπὸ τῶν παρελθόντων τὰ μέλλοντα βεβαιοῦται. Εἰ γὰρ αὐτός ἐστιν ὁ βεβαιῶν ἡμᾶς εἰς Χριστόν, τουτέστιν, ὁ μὴ ἐῶν ἡμᾶς παρασαλεύεσθαι ἐκ τῆς πίστεως τῆς εἰς τὸν Χριστόν, καὶ αὐτὸς ὁ χρίσας ἡμᾶς, καὶ δοὺς τὸ Πνεῦμα ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, πῶς τὰ μέλλοντα οὐ δώσει; Εἰ γὰρ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ὑποθέσεις ἔδωκε καὶ τὴν ρίζαν καὶ τὴν πηγήν, οἷον τὴν ἀληθῆ περὶ αὐτοῦ γνῶσιν, τὴν τοῦ Πνεύματος μετάληψιν, πῶς τὰ ἐκ τούτων οὐ δώσει; Εἰ γὰρ ἐκεῖνα διὰ ταῦτα δίδονται, πολλῷ μᾶλλον ὁ

---

6. Ἐφεσ 1,14.

νο ποὺ θὰ γίνει ὁπωσδήποτε. Δηλαδὴ οἱ ὑποσχέσεις ἔχουν τὴ δυνατότητα τῆς πραγματοποιήσεως καὶ ἐκπληρώσεως σ' αὐτὸν καὶ ὄχι σὲ ἄνθρωπο. Μὴ φοβηθεῖς λοιπόν· γιατὶ δὲν εἶναι ἄνθρωπος, γιὰ νὰ ἔχεις ὑπόνοιες, ἀλλ' εἶναι Θεὸς ἐκεῖνος ποὺ τὰ εἶπε καὶ τὰ πραγματοποιεῖ. «Ποὺ πραγματοποιοῦνται ἀπὸ μᾶς πρὸς δόξα τοῦ Θεοῦ». Τί σημαίνει, «πρὸς δόξαν δι' ἡμῶν»; Πραγματοποιεῖ αὐτὲς μὲ ἐμᾶς· δηλαδή, μὲ τὶς εὐεργεσίες του πρὸς ἐμᾶς πρὸς δόξα δική του· γιατὶ αὐτὸ σημαίνει, «τῷ Θεῷ πρὸς δόξαν». Καὶ ἐφόσον γίνονται πρὸς δόξα τοῦ Θεοῦ, ὁπωσδήποτε θὰ πραγματοποιηθοῦν. Γιατὶ δὲ θὰ περιφρονήσει τὴ δόξα του, καὶ ἂν ἀκόμα περιφρονοῦσε τὴ δική μας σωτηρία· καὶ ἐπειδὴ εἶναι πάρα πολὺ φιλάνθρωπος. Καὶ μαζὶ μ' αὐτὰ ἡ σωτηρία μας συνδέεται μὲ τὴ δόξα αὐτοῦ ποὺ προέρχεται ἀπὸ αὐτά. Ὥστε, ἐφόσον οἱ ὑποσχέσεις πραγματοποιοῦνται πρὸς δόξα τοῦ Θεοῦ, ὁπωσδήποτε θ' ἀκολουθήσει καὶ ἡ σωτηρία μας. Αὐτὸ ἀκριβῶς ἀναφέρει συνέχεια στὴν ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς Ἐφεσίους, λέγοντας, «πρὸς πραγματοποίηση τῆς δόξας αὐτοῦ»[6]. Καὶ παντοῦ αὐτὸ λέγει, δείχνοντας τὸ ἀναγκαῖο τῆς πραγματοποιήσεως, πράγμα ποὺ καὶ ἐδῶ λέγει, ὅτι οἱ ὑποσχέσεις αὐτοῦ δὲν εἶναι ψευδεῖς. Γιατὶ δὲν σώζουν μόνο ἐμᾶς, ἀλλὰ δοξάζουν καὶ αὐτόν. Μὴ λοιπὸν σκεφθεῖς αὐτό, ὅτι οἱ ὑποσχέσεις αὐτὲς δόθηκαν ἀπὸ μᾶς, καὶ διστάσεις· γιατὶ δὲν πραγματοποιοῦνται ἀπὸ μᾶς, ἀλλὰ ἀπ' αὐτόν· καὶ οἱ ὑποσχέσεις δίνονται ἀπὸ αὐτόν· γιατὶ δὲν κηρύξαμε σὲ σᾶς τὰ δικά μας, ἀλλὰ τὰ δικά του.

«Καὶ ἐκεῖνος ποὺ κρατᾶ ἐμᾶς στεθεροὺς στὸ Χριστὸ μαζὶ μὲ σᾶς καὶ μᾶς ἔχρισε, εἶναι ὁ Θεός· αὐτὸς καὶ μᾶς σφράγισε καὶ ἔδωσε στὶς καρδιές μας τὸν ἀρραβῶνα τοῦ Πνεύματος». Πάλι ἀπὸ τὰ περασμένα ἐπιβεβαιώνει τὰ μέλλοντα. Γιατί, ἐὰν αὐτὸς εἶναι ποὺ μᾶς κρατᾶ σταθεροὺς στὴν πίστη μας πρὸς τὸ Χριστό, δηλαδή, ἐκεῖνος ποὺ δὲ μᾶς ἀφήνει νὰ παρασαλευθοῦμε ἀπὸ τὴν πίστη μας στὸ Χριστό, καὶ εἶναι αὐτὸς ποὺ μᾶς ἔχρισε καὶ ἔδωσε στὶς καρδιές μας τὸ Πνεῦμα, πῶς δὲ θὰ μᾶς δώσει καὶ τὴ ρίζα καὶ τὴν πηγή, δήλαδὴ τὴν ἀληθὴ γνώση γι' αὐτόν, τὴ μετάληψη τοῦ Πνεύματος, πῶς δὲ θὰ μᾶς δώσει τὰ ὅσα προέρχονται ἀπὸ αὐτά; Γιατί, ἐὰν ἐκεῖνα δίνονται γι' αὐτά, πολὺ περισσότερο αὐτὸς ποὺ δίνει

ταῦτα δούς, καὶ ἐκεῖνα παρέξει· καὶ εἰ ταῦτα ἐχθροῖς οὖσιν ἔδωκε, πολλῷ μᾶλλον ἐκεῖνα φίλοις γενομένοις χαριεῖται. Διὰ τοῦτο οὐδὲ «πνεῦμα» εἶπεν ἁπλῶς, ἀλλ' «ἀρραβῶνα» ὠνόμασεν, ἵνα ἀπὸ τούτου καὶ περὶ τοῦ παντὸς θαρρῇς. Οὐ γάρ, εἰ μὴ ἔμελλε τὸ πᾶν διδόναι, εἵλετο ἂν τὸν ἀρραβῶνα παρασχεῖν, καὶ ἀπολέσαι εἰκῇ καὶ μάτην. Καὶ ὅρα εὐγνωμοσύνην Παύλου. Τί γὰρ δεῖ λέγειν, φησίν, ὅτι οὐκ ἐν ἡμῖν ἡ τῶν ἐπαγγελιῶν ἀλήθεια; αὐτὸ τοῦτο τὸ ἑστάναι ἀπεριτρέπτως καὶ πεπηγέναι ὑμᾶς, οὐκ ἐν ἡμῖν, ἀλλὰ καὶ τοῦτο τοῦ Θεοῦ· «ὁ γὰρ βεβαιῶν ὑμᾶς», φησί, «Θεός». Οὐκ ἄρα ἡμεῖς ἐσμεν οἱ στηρίζοντες ὑμᾶς· καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς δεόμεθα τοῦ βεβαιοῦντος. Ὥστε μηδεὶς ἐν ἡμῖν νομιζέτω κινδυνεύεσθαι τὸ κήρυγμα· αὐτὸς τὸ πᾶν ἀνεδέξατο, αὐτῷ μέλει τοῦ παντός.

5. *Τί δέ ἐστι, «χρίσας, καὶ σφραγισάμενος»; Τὸ Πνεῦμα δούς, δι' οὗ ταῦτα ἀμφότερα ἐποίησεν, ὁμοῦ προφήτας καὶ ἱερεῖς καὶ βασιλέας ἐργαζόμενος· ταῦτα γὰρ τὸ παλαιὸν ἐχρίετο τὰ γένη. Ἀλλ' ἡμεῖς οὐχ ἕν, ἀλλὰ τὰ τρία μεθ' ὑπεροχῆς ἔχομεν ἀξιώματα νῦν· καὶ γὰρ βασιλείας μέλλομεν ἀπολαύειν, καὶ ἱερεῖς γινόμεθα προσφέροντες θυσίαν τὰ σώματα ἡμῶν· «παραστήσατε γὰρ τὰ μέλη ὑμῶν, θυσίαν ζῶσαν, εὐάρεστον τῷ Θεῷ», φησί· καὶ μετὰ τούτων καὶ προφῆται καθιστάμεθα· «ἃ γὰρ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε», ταῦτα ἐκκεκαλυμμένα ἡμῖν ἐστι. Καὶ ἄλλως δὲ βασιλεῖς γινόμεθα, ἐὰν βουληθῶμεν κρατεῖν τῶν ἀτόπων λογισμῶν. Ὅτι γὰρ ὁ τοιοῦτος βασιλεύει, καὶ μᾶλλον ἢ τὸ διάδημα περικείμενος, ἤδη τοῦτο ποιήσω δῆλον ὑμῖν. Πολλὰ ἔχει στρατόπεδα ἐκεῖνος, ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς τούτων πλείους ἔχομεν λογισμούς· οὐ γάρ ἐστιν ἀριθμῆσαι τὸ ἄπειρον τῶν ἐννοιῶν πλῆθος τῶν ἐν ἡμῖν. Οὐ πλῆθος δὲ μόνον ἔστιν ἰδεῖν, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς ἐν τῷ πλήθει τούτῳ τῶν λογισμῶν καὶ στρατηγοὺς καὶ ταξιάρχους καὶ λοχαγοὺς καὶ τοξότας καὶ σφενδονήτας. Τί ἕτερον ποιεῖ βασιλέα; τὰ ἱμάτια;*

---

7. Ρωμ. 12,1.
8. Α' Κορ. 2,9.

αὐτὰ θὰ μᾶς δώσει καὶ ἐκεῖνα. Καὶ ἐὰν αὐτὰ μᾶς τὰ ἔδωσε ἐνῶ ἤμασταν ἐχθροί του, πολὺ περισσότερο θὰ μᾶς τὰ χαρίσει ἐκεῖνα τώρα ποὺ γίναμε φίλοι του. Γι' αὐτὸ δὲν εἶπε ἁπλῶς «Πνεῦμα», ἀλλὰ τὸ ὀνόμασε «ἀρραβώνα», γιὰ νὰ παίρνει ἀπὸ αὐτὸ θάρρος καὶ γιὰ ὅλα. Γιατί, ἐὰν δὲν ἐπρόκειτο νὰ μᾶς δώσει τὸ πᾶν, δὲ θὰ δεχόταν νὰ μᾶς δώσει τὸν ἀρραβώνα, καὶ νὰ μᾶς καταστρέψει ἔτσι χωρὶς κανένα σκοπό. Καὶ πρόσεχε τὴν εὐγνωμοσύνη τοῦ Παύλου. Γιατί, λέγει, τί χρειάζεται νὰ λέγω, ὅτι δὲν ἀνήκει σ' ἐμᾶς ἡ ἀλήθεια τῶν ὑποσχέσεων; ἀκριβῶς αὐτό, τὸ ὅτι παραμένετε σεῖς ἀμετάτρεπτοι καὶ σταθεροί, δὲν ὀφείλεται σὲ μᾶς, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ εἶναι ἔργο τοῦ Θεοῦ· γιατὶ λέγει, «ἐκεῖνος ποὺ σᾶς κρατάει σταθερούς, εἶναι ὁ Θεός». Ἑπομένως δὲν εἴμαστε ἐμεῖς ἐκεῖνοι ποὺ σᾶς στηρίζουμε· γιατὶ καὶ ἐμεῖς ἔχομε ἀνάγκη ἐκείνου ποὺ στηρίζει. Ὥστε κανένας ἀπὸ μᾶς ἂς μὴ νομίζει ὅτι κινδυνεύει τὸ κήρυγμα· αὐτὸς ἀνέλαβε τὸ πᾶν, σ' αὐτὸν ἀνήκει ἡ φροντίδα τοῦ παντός.

5. Τί σημαίνει ὅμως, «ἐκεῖνος ποὺ μᾶς ἔχρισε καὶ μᾶς σφράγισε»; Ἐκεῖνος ποὺ μᾶς ἔδωσε τὸ Πνεῦμα, μὲ τὸ ὁποῖο ἔκαμε καὶ τὰ δύο, καθιστώντας συγχρόνως προφῆτες καὶ ἱερεῖς καὶ βασιλεῖς· γιατὶ αὐτοὶ τὴν παλιὰ ἐποχὴ χρίονταν. Ἐμεῖς ὅμως τώρα ἔχομε ὄχι ἕνα, ἀλλὰ καὶ τὰ τρία ἀξιώματα μὲ ὑπεροχή· καθόσον καὶ βασιλεία πρόκειται ν' ἀπολαύσουμε, καὶ ἱερεῖς γινόμαστε προσφέροντας θυσία τὰ σώματά μας· γιατὶ λέγει, «καταστῆστε τὰ μέλη σας θυσία ζωντανὴ καὶ εὐάρεστη στὸ Θεό»[7]· καὶ μαζὶ μ' αὐτὰ γινόμαστε καὶ προφῆτες· γιατὶ λέγει, «ἐκεῖνα ποὺ δὲν τὰ εἶδε μάτι, οὔτε αὐτὶ τὰ ἄκουσε[8], αὐτὰ ἔχουν φανερωθεῖ σ' ἐμᾶς. Καὶ μὲ ἄλλον τρόπο γινόμαστε βασιλεῖς, ἐὰν θελήσουμε νὰ ἐξουσιάσουμε τοὺς παράλογους λογισμούς. Γιατί, τὸ ὅτι ὁ παρόμοιος ἄνθρωπος γίνεται βασιλιὰς καὶ περισσότερο ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ φοράει τὸ βασιλικὸ στέμμα, θὰ σᾶς τὸ κάνω φανερὸ τώρα. Ἐκεῖνος ἔχει πολλοὺς στρατιῶτες, ἀλλὰ δὲν εἶναι δυνατὸν ν' ἀριθμήσουμε τὸ ἄπειρο πλῆθος τῶν λογισμῶν ποὺ ὑπάρχουν μέσα μας. Καὶ εἶναι δυνατὸν νὰ δοῦμε ὄχι μόνο πλῆθος, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς μέσα στὸ πλῆθος αὐτὸ τῶν λογισμῶν καὶ στρατηγοὺς καὶ ταξίαρχους καὶ λοχαγοὺς καὶ τοξότες καὶ σφενδονῆτες. Τί ἄλλο κάμνει κάποιον βασιλιά; τὰ ἐνδύματα;

Ἀλλὰ καὶ οὗτος βελτίω περίκειται καὶ ἀμείνω στολήν, ἣν οὔτε σὴς ἐσθίει, οὔτε χρόνος δαπανᾷ· καὶ στέφανον ἔχει ποικίλον τὸν τῆς δόξης, τὸν τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ Θεοῦ· «εὐλόγει γάρ, ἡ ψυχή μου», φησί, «τὸν Κύριον, τὸν στεφανοῦντά σε ἐν ἐλέει καὶ οἰκτιρμοῖς»· καὶ τὸν τῆς δόξης· «δόξῃ γὰρ καὶ τιμῇ ἐστεφάνωσας αὐτόν»· καὶ τὸν τῆς εὐδοκίας· «ὡς ὅπλῳ εὐδοκίας ἐστεφάνωσας ἡμᾶς»· καὶ τὸν τῶν χαρίτων· «στέφανον γὰρ χαρίτων δέξῃ σῇ κεφαλῇ». Εἶδες πολύπλοκον καὶ χαριέστερον τουτὶ τὸ διάδημα; Πλὴν ἀλλ' ἄνωθεν αὐτὰ ἀκριβέστερον ἐξετάσωμεν πάλιν τὰ τῶν βασιλέων τούτων. Ἐκεῖνος κρατεῖ τῶν δορυφόρων καὶ πᾶσιν ἐπιτάττει, καὶ πάντες ὑπακούουσι καὶ διακονοῦσιν αὐτῷ, ἀλλ' ἐγὼ δείκνυμι μείζονα ἐνταῦθα τὴν ἀρχήν. Τὸ μὲν γὰρ πλῆθος ἴσον, ἢ καὶ πλεῖον· λοιπὸν δὲ περὶ τῆς ὑποταγῆς ἐξετάζειν δεῖ. Καὶ μή μοι εἰς μέσον ἀγάγῃς τοὺς ἐκπεσόντας τῆς βασιλείας, καὶ σφαγέντας ὑπ' αὐτῶν τῶν σωματοφυλάκων. Μὴ τοίνυν τούτους εἰς μέσον ἄγωμεν, ἀλλὰ τοὺς καλῶς ἐν ἀμφοτέροις τὴν ἑαυτῶν διοικήσαντας βασιλείαν ζητήσωμεν. Καὶ σὺ μέν, οὓς βούλει, τίθει, ἐγὼ δέ σοι τὸν πατριάρχην ἀντιτάττω πᾶσιν.

Ὅτε γὰρ τὸν υἱὸν ἐκελεύετο σφαγιάσαι, ἐννόησον πόσοι τότε ἐπανέστησαν αὐτῷ λογισμοί· ἀλλ' ὅμως πάντας ὑπέταξε, καὶ πάντες αὐτὸν ἔτρεμον μᾶλλον, ἢ βασιλέα οἱ δορυφόροι, καὶ βλέμματι μόνῳ πάντας κατέστελλε, καὶ οὐδὲ γρύξαι ἐτόλμα τούτων οὐδείς, ἀλλ' ὑπέκυπτον, καὶ ὡς βασιλεῖ παρεχώρουν ἅπαντες, καίτοι γε ὀξύτατοι ὄντες καὶ σφόδρα ἀπότομοι. Οὐδὲ γὰρ οὕτως εἰσὶν αἱ τῶν δοράτων αἰχμαὶ φοβεραὶ ὀρθαὶ ὑπὸ πολλῶν ἀνιστάμεναι στρατιωτῶν, ὡς ἐκεῖνοι τότε ἦσαν φοβεροὶ οἱ λογισμοί. Οὐ δοράτων ἦν χαλεπωτέρα ἡ τῆς φύσεως συμπάθεια; Διὸ καὶ αἰχμῆς ἠκονημένης μᾶλλον τέμνειν ἠδύναντο τὴν ἐκείνου ψυχήν. Οὐ γὰρ οὕτως ὀξὺ

9. Ψαλμ. 102,2·4.
10. Ψαλμ. 8,6.
11. Παροιμ. 1,9.
12. Γεν. κεφ. 22.

Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς φοράει καλύτερη καὶ ὡραιότερη στολή, τὴν ὁποία οὔτε ὁ σκόρος τὴν τρώει, οὔτε ὁ χρόνος τὴν ἐξαφανίζει· καὶ ἔχει ποικιλόμορφο στεφάνι, τὸ στεφάνι τῆς δόξας καὶ τῆς εὐσπλαχνίας τοῦ Θεοῦ· γιατὶ λέγει, «εὐλόγει, ἡ ψυχή μου, τὸν Κύριο, ποὺ σὲ στεφανώνει μὲ τὸ ἔλεος καὶ τὴν εὐσπλαχνία του»[9]· καὶ τὸ στεφάνι τῆς δόξας· γιατὶ λέγει, «μὲ δόξα καὶ τιμὴ τὸν στεφάνωσες»[10]· καὶ τὸ στεφάνι τῆς εὐδοκίας· «μᾶς στεφάνωσες μὲ τὸ ὅπλο τῆς εὐδοκίας σου»· καὶ τὸ στεφάνι τῶν χαρίτων· γιατὶ λέγει, «δέξου στὸ κεφάλι σου τὸ στεφάνι τῶν χαρίτων»[11]. Εἶδες ὅτι εἶναι πολύπλοκο καὶ χαριέστερο αὐτὸ τὸ διάδημα; Πλὴν ὅμως ἂς τὰ ἐξετάσουμε πάλι ἀπὸ τὴν ἀρχὴ λεπτομερέστερα αὐτὰ ποὺ ἔχουν αὐτοὶ οἱ βασιλεῖς. Ἐκεῖνος εἶναι ἐξουσιαστὴς ὅλων ἐκείνων ποὺ τὸν περιβάλλουν, ὅλους τοὺς διατάσσει καὶ ὅλοι ὑπακούουν καὶ τὸν ὑπηρετοῦν, ἀλλ' ἐγὼ σᾶς δείχνω ὅτι ἐδῶ εἶναι μεγαλύτερη ἡ ἐξουσία. Τὸ πλῆθος βέβαια εἶναι ἴσο ἢ καὶ περισσότερο· πρέπει ὅμως στὴ συνέχεια νὰ ἐξετάσουμε τὴν ὑποταγὴ αὐτοῦ. Καὶ μὴ μοῦ παρουσιάσεις τοὺς βασιλεῖς ποὺ ἐξέπεσαν ἀπὸ τὴ βασιλεία καὶ σφάχθηκαν ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς σωματοφύλακες. Ἂς μὴ μιλήσουμε λοιπὸν γι' αὐτούς, ἀλλὰ ἂς ἐξετάσουμε καὶ στὶς δυὸ περιπτώσεις ἐκείνους ποὺ διοίκησαν καλὰ τὴ βασιλεία τους. Καὶ σὺ βέβαια ἀνάφερε ἐκείνους ποὺ θέλεις, ἐγὼ ὅμως θὰ σοῦ ἀντιτάξω σ' ὅλους αὐτοὺς τὸν πατριάρχη[12].

Πραγματικά, ὅταν ἔπαιρνε τὴν ἐντολὴ νὰ σφάξει τὸ γιό του, σκέψου τότε πόσοι λογισμοὶ ἐπαναστάτησαν μέσα του, ἀλλ' ὅμως ὅλους τοὺς ὑπέταξε, καὶ ὅλοι αὐτὸν ἔτρεμαν περισσότερο, παρὰ οἱ δορυφόροι τὸ βασιλιά, καὶ ὅλους μόνο μὲ τὸ βλέμμα τοὺς κατεπράϋνε, καὶ κανένας ἀπὸ αὐτοὺς δὲν τολμοῦσε οὔτε μιλιὰ νὰ βγάλει, ἀλλὰ ὑπέκυπταν, καὶ ὑποχωροῦσαν ὅλοι σὰ νὰ ἦταν βασιλιάς, ἂν καὶ βέβαια ἦταν ὀξύτατοι καὶ πάρα πολὺ σκληροί. Γιατὶ δὲν εἶναι τόσο φοβερὲς οἱ αἰχμὲς τῶν δοράτων, ποὺ ὀρθώνονται ἀπὸ πλῆθος στρατιωτῶν, ὅσο ἦταν τότε ἐκεῖνοι οἱ φοβεροὶ λογισμοί. Δὲν ἦταν φοβερότερη ἀπὸ τὰ δόρατα ἡ συμπάθεια τῆς φύσεως; Γι' αὐτὸ καὶ μποροῦσε νὰ ξεσχίζει τὴν ψυχὴ ἐκείνου περισσότερο ἀπὸ ἀκονημένη κόψη. Γιατὶ δὲν θὰ μποροῦσε νὰ γίνει ποτὲ τόσο

δόρυ γένοιτ' ἂν ποτε, ὡς ἐκείνων τῶν λογισμῶν τὰ κέντρα κάτωθεν ἀπὸ τῶν σπλάγχνων ὀξυνόμενά τε καὶ ὀρθούμενα διέπειρε τοῦ δικαίου τὴν διάνοιαν. Ἐνταῦθα μὲν γὰρ καὶ χρόνου δεῖ καὶ βουλῆς καὶ πληγῆς καὶ ὀδύνης, καὶ τότε ὁ θάνατος ἕπεται, ἐκεῖ δὲ οὐδενὸς τούτων ἔδει· οὕτω ταχύτερα καὶ δριμύτερα ἦν τὰ τραύματα. Ἀλλ' ὅμως τοσούτων τότε ὁπλισθέντων κατ' αὐτοῦ λογισμῶν, πολλὴ ἦν ἡσυχία, καὶ πάντες εἰστήκεσαν εὐτάκτως, κοσμοῦντες μᾶλλον αὐτόν, ἢ φοβοῦντες. Ὅρα γοῦν τὴν μάχαιραν αὐτὸν ἐκτείνοντα, καὶ ὅσους βούλει τίθει βασιλεῖς εἰς τὸ μέσον, Αὐγούστους, Καίσαρας. Ἀλλ' οὐδὲν τοσοῦτον ἐρεῖς, οὐδὲ ἕξεις σχῆμα δεῖξαι τοιοῦτον, οὕτω μεγαλοφυὲς καὶ τῶν οὐρανῶν ἄξιον. Κατὰ γὰρ τυραννίδος δυνατωτάτης ἔστησε τρόπαιον ὁ δίκαιος τότε ἐκεῖνος· οὐδὲν γὰρ φύσεως τυραννικώτερον· κἂν μυρίους τιθῇς τυραννοκτόνους, οὐδένα τοιοῦτον ἐπιδείξῃς ἡμῖν. Καὶ γὰρ ἀγγέλου τὸ τρόπαιον ἦν, οὐκ ἀνθρώπου τότε.

Σκόπει δὲ ἡ φύσις ἔρριπτο χαμαὶ μετὰ τῶν ὅπλων τῶν αὐτῆς, μετὰ τοῦ στρατοπέδου παντός, καὶ αὐτὸς εἰστήκει τὴν χεῖρα ἀνατείνας, οὐχὶ στέφανον ἔχουσαν, ἀλλὰ μάχαιραν στεφάνου παντὸς λαμπροτέραν, καὶ ὁ τῶν ἀγγέλων ἐπεκρότει δῆμος, καὶ ὁ Θεὸς ἐκ τῶν οὐρανῶν ἀνεκήρυττεν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐν οὐρανοῖς ἐπολιτεύετο, ἐκεῖθεν ἐδέχετο καὶ τὸ κήρυγμα. Τί τούτου λαμπρότερον; μᾶλλον δὲ τί τούτου γένοιτ' ἂν ἴσον τοῦ τροπαίου; Εἰ γάρ, ἀθλητοῦ νικήσαντος, μὴ κήρυξ κάτωθεν, ἀλλ' ἄνωθεν αὐτὸς ὁ βασιλεὺς ἀναστὰς ἀνηγόρευσε τὸν Ὀλυμπιονίκην, ἆρ' οὐχὶ τοῦτο τῶν στεφάνων αὐτῷ λαμπρότερον ἔδοξεν εἶναι, καὶ τὸ θέατρον ἅπαν ἐπέστρεψεν ἄν; Ὅταν οὖν μὴ ἄνθρωπος βασιλεύς, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Θεός, οὐκ ἐν θεάτρῳ τούτῳ, ἀλλ' ἐν θεάτρῳ τῷ τῆς οἰκουμένης, ἐν τῷ δήμῳ τῶν ἀγγέλων, τῶν ἀρχαγγέλων, αὐτὸν ἀνακηρύττῃ λαμπρᾷ τῇ φωνῇ βοῶν ἄνωθεν, ποῦ θήσομεν τὸν ἅγιον τοῦτον, εἰπέ μοι; Εἰ δὲ δοκεῖ, καὶ αὐτῆς ἀκούσωμεν τῆς φωνῆς. Τίς οὖν ἡ φωνή;

ὀξὺ δόρυ, ὅσο τὰ κεντριὰ τῶν λογισμῶν ἐκείνων, γινόμενα ὅλο καὶ πιὸ σουβλερά, ὀρθώνονταν μέσα ἀπὸ τὰ σπλάχνα καὶ ξέσχιζαν τὴ διάνοια τοῦ δικαίου. Γιατὶ ἐδῶ καὶ χρόνος χρειάζεται καὶ ἀπόφαση καὶ πλῆγμα καὶ πόνος καὶ τότε ἀκολουθεῖ ὁ θάνατος, στὴν περίπτωση ἐκείνου ὅμως δὲν χρειαζόταν κανένα ἀπὸ αὐτά· τόσο ταχύτερα καὶ φοβερότερα ἦταν τὰ τραύματα. Ἀλλ' ὅμως, ἂν καὶ τότε ὁπλίσθηκαν ἐναντίον αὐτοῦ τόσοι λογισμοί, ἐπικρατοῦσε μεγάλη ἡσυχία καὶ ὅλοι στέκονταν μὲ τάξη, στολίζοντας αὐτὸν πολὺ περισσότερο, παρὰ φοβίζοντάς τον. Πρόσεχε λοιπὸν αὐτὸν ποὺ σηκώνει τὸ μαχαίρι, καὶ ὁδήγησε στὸ μέσον ὅσους βασιλεῖς θέλεις, Αὐγούστους, Καίσαρες. Ἀλλὰ τίποτε τὸ τόσο μεγάλο δὲν θὰ πεῖς, οὔτε θὰ μπορέσεις νὰ δείξεις τέτοιο σχῆμα, τόσο μεγαλοφυὲς καὶ ἄξιο τῶν οὐρανῶν. Καθόσον τότε ὁ δίκαιος ἐκεῖνος ἔστησε τρόπαιο ἰσχυρότατης τυραννίδας· γιατὶ τίποτε δὲν ὑπάρχει πιὸ τυραννικὸ ἀπὸ τὴ φύση· καὶ ἂν ἀκόμα ἀναφέρεις ἀμέτρητους τυραννοκτόνους, δὲν θὰ μᾶς δείξεις κανένα τέτοιον. Καθόσον τὸ τρόπαιο τότε ἦταν ἀγγέλου καὶ ὄχι ἀνθρώπου.

Πρόσεχε λοιπόν. Ἡ φύση εἶχε πέσει κάτω μὲ τὰ ὅπλα της, μαζὶ μὲ ὅλο τὸ στρατό της, καὶ αὐτὸς στεκόταν μὲ τὸ χέρι ὑψωμένο, κρατώντας ὄχι στεφάνι, ἀλλὰ μαχαίρι, λαμπρότερο ἀπὸ κάθε στεφάνι, καὶ χειροκροτοῦσε τὸ πλῆθος τῶν ἀγγέλων, ἐνῶ ὁ Θεὸς ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς διεκήρυττε αὐτόν. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἡ πολιτεία του βρισκόταν στοὺς οὐρανούς, ἀπὸ ἐκεῖ δεχόταν καὶ τὸ κήρυγμα. Τί ὑπάρχει λαμπρότερο ἀπὸ αὐτό; ἢ καλύτερα, τί θὰ μποροῦσε νὰ ἐξισωθεῖ μὲ τὸ τρόπαιο αὐτό; Γιατὶ ἐάν, νικώντας ἕνας ἀθλητής, ἀνακήρυττε τὸν Ὀλυμπιονίκη ὄχι κήρυκας ἀπὸ κάτω, ἀλλὰ ἀπὸ ψηλὰ ὁ ἴδιος ὁ βασιλιὰς ἀφοῦ σηκωνόταν, ἄραγε δὲν θὰ φαινόταν αὐτὸ σ' αὐτὸν λαμπρότερο ἀπὸ τὰ στεφάνια, συγκεντρώνοντας τὰ βλέμματα ὅλων τῶν θεατῶν; Ὅταν λοιπὸν ὁ βασιλιὰς δὲν εἶναι ἄνθρωπος, ἀλλ' ὁ ἴδιος ὁ Θεός, ὄχι μέσα σ' αὐτὸ τὸ θέατρό, ἀλλὰ μέσα στὸ θέατρο τῆς οἰκουμένης, μέσα στὸ πλῆθος τῶν ἀγγέλων, τῶν ἀρχαγγέλων, καὶ ἀνακηρύττει αὐτὸν βροντοφωνάζοντας ἀπὸ ψηλὰ μὲ λαμπρὴ φωνή, ποῦ θὰ τοποθετήσουμε, πές μου, τὸν ἅγιο αὐτό; Καὶ ἂν θέλεις ἂς ἀκούσουμε καὶ τὴν ἴδια τὴ φωνή. Ποιά λοι-

«Ἀβραάμ, Ἀβραάμ, μὴ ἐπενέγκῃς τὴν χεῖρά σου ἐπὶ Ἰσαάκ, μηδὲ ποιήσῃς αὐτῷ μηδέν. Νῦν γὰρ ἔγνων, ὅτι φοβῇ σὺ τὸν Θεόν, καὶ οὐκ ἐφείσω τοῦ υἱοῦ σου τοῦ ἀγαπητοῦ δι' ἐμέ». Τί τοῦτο; ὁ πάντα πρὸ γενέσεως αὐτῶν εἰδώς, νῦν ἔγνω; Καίτοι γε καὶ ἀνθρώπῳ δήλη ἦν ἡ εὐλάβεια τἀνδρός· τοσαῦτα παρέσχετο δείγματα τῆς περὶ τὸν Θεὸν εὐνοίας, ὅτε εἶπεν αὐτῷ· «ἔξελθε ἐκ τῆς γῆς σου καὶ ἐκ τῆς συγγενείας σου»· ὅτε δι' αὐτὸν καὶ τὴν εἰς αὐτὸν τιμήν, τῶν πρωτείων παρεχώρησε τῷ ἀδελφιδῷ· ὅτε αὐτὸν τῶν τοσούτων ἐξείλετο κινδύνων· ὅτε ἐκέλευσεν εἰς Αἴγυπτον ἐλθεῖν, καὶ τὴν γυναῖκα ἀφαιρούμενος, οὐκ ἐδυσχέραινε, καὶ ἕτερα πλείονα. Καὶ ὅπερ ἔφην, κἂν ἄνθρωπος ἀπὸ τούτων ἔμαθεν ἂν τἀνδρὸς τὴν εὐλάβειαν, μήτι γε ὁ Θεός, ὁ μὴ περιμένων ἀπὸ τῶν πραγμάτων μαθεῖν τὸ τέλος. Πῶς δὲ αὐτὸν καὶ ἐδικαίωσεν ἀγνοῶν; «Ἐπίστευσε» γάρ, φησίν, «Ἀβραάμ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην».

6. Τί οὖν ἐστι, τό, «νῦν ἔγνων»; Ὁ μὲν Σύρος φησί· «νῦν ἐγνώρισας», τουτέστι, τοῖς ἀνθρώποις. Ἐγὼ γὰρ ᾔδειν πάλαι καὶ πρὸ τῶν ἐπιταγμάτων ἁπάντων ἐκείνων. Διὰ τί δὲ καὶ τοῖς ἀνθρώποις νῦν; Ἐκεῖνα γὰρ οὐχ ἱκανὰ δεῖξαι τὴν περὶ τὸν Θεὸν εὔνοιαν; Ἱκανὰ μέν, ἀλλὰ τοσούτῳ πάντως τοῦτο ἐκείνων μεῖζον, ὡς μηδὲν ἐκεῖνα πρὸς τοῦτο φαίνεσθαι. Τοῦτο τοίνυν ἐπαίρων τὸ κατόρθωμα, καὶ δεικνὺς πάντων ἀνώτερον, ταῦτα εἴρηκε. Καὶ γὰρ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ τοῖς ὑπερέχουσι καὶ τὰ πρῶτα νικῶσιν, οὕτως εἰώθασι λέγειν· οἷον ὅταν τις μεῖζον τῶν προτέρων λάβῃ τι παρά τινος δῶρον, πολλάκις λέγει· 'νῦν ἔγνων ὅτι με ἀγαπᾷ ὁ δεῖνα'· οὐ τοῦτο λέγων, ὅτι τὸν ἔμπροσθεν ἠγνόει χρόνον, ἀλλὰ δηλῶσαι βουλόμενος, ὅτι πάντων μεῖζον τὸ δοθὲν νῦν. Οὕτω καὶ ὁ Θεὸς ἀνθρωπί-

---

13. Γεν. 22,12.
14. Γεν. 12,1.
15. Ρωμ. 4,3.

πὸν ἦταν ἡ φωνή; «Ἀβραάμ, Ἀβραάμ, μὴ κατεβάσεις τὸ χέρι σου ἐπάνω στὸν Ἰσαάκ, καὶ μὴ κάνεις κανένα κακὸ σ' αὐτόν. Γιατὶ τώρα γνώρισα, ὅτι σέβεσαι τὸ Θεό, καὶ δὲ λυπήθηκες τὸ γιό σου τὸν ἀγαπητὸ γιὰ χάρη μου»[13]. Τί σημαίνει αὐτό; Ἐκεῖνος ποὺ τὰ γνωρίζει ὅλα πρὶν ἀπὸ τὸν ἐρχομό τους στὴν ὕπαρξη, τώρα γνώρισε αὐτόν; Ἂν καὶ βέβαια καὶ στὸν ἄνθρωπο ἦταν φανερὴ ἡ εὐλάβεια τοῦ ἀνδρός· τόσα δείγματα ἔδωσε τῆς ἀγάπης του πρὸς τὸ Θεό, ὅπως ὅταν εἶπε σ' αὐτόν· «φύγε ἀπὸ τὴ γῆ σου καὶ ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς σου»[14]· ὅταν γι' αὐτὸν καὶ τὴν τιμὴ πρὸς αὐτὸν παρεχώρησε τὰ πρωτεῖα στὸν ἀνεψιό του· ὅταν ἐλευθέρωσε αὐτὸν ἀπὸ τοὺς τόσους κινδύνους· ὅταν τὸν πρόσταξε νὰ μεταβεῖ στὴν Αἴγυπτο, καί, ἐνῶ τοῦ ἀφαιρέθηκε ἡ γυναίκα του, δὲ δυσανασχέτησε, καὶ ἄλλα πολλά. Καὶ ὅπως προηγουμένως εἶπα, καὶ ἂν ἀκόμα ὁ ἄνθρωπος γνώρισε ἀπὸ αὐτὰ τὴν εὐλάβεια τοῦ ἀνδρός, ὄχι ὅμως καὶ ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος δὲν περιμένει ἀπὸ τὰ πράγματα νὰ μάθει τὸ τέλος. Γιατὶ πῶς τὸν δικαίωσε μὴ γνωρίζοντάς τον; Γιατὶ λέγει, «πίστεψε ὁ Ἀβραὰμ καὶ αὐτὸ τοῦ λογαριάστηκε γιὰ τὴ δικαίωσή του»[15].

6. Τί σημαίνει λοιπὸν τό, «τώρα γνώρισα»; Ὁ Σύρος λέγει, «τώρα ἔγινες γνωστός», δηλαδή, στοὺς ἀνθρώπους. Γιατὶ ἐγὼ σὲ γνώριζα ἀπὸ παλιὰ καὶ πρὶν ἀπὸ ὅλα ἐκεῖνα τὰ κατορθώματα. Γιατὶ ὅμως τώρα ἔγινε γνωστὸς καὶ στοὺς ἀνθρώπους; Ἐκεῖνα δηλαδὴ δὲν ἦταν ἱκανὰ νὰ δείξουν τὴν ἀγάπη του πρὸς τὸ Θεό; Ἦταν ἱκανὰ βέβαια, ἀλλ' αὐτὸ ὁπωσδήποτε εἶναι τόσο πολὺ μεγαλύτερο ἀπὸ ἐκεῖνα, ὥστε ἐκεῖνα νὰ μὴ θεωροῦνται τίποτα συγκρινόμενα μὲ αὐτό. Τά εἶπε λοιπὸν αὐτὰ ἐξυψώνοντας αὐτὸ τὸ κατόρθωμα καὶ γιὰ νὰ δείξει ὅτι εἶναι ἀνώτερο ἀπὸ ὅλα. Καθόσον πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους συνηθίζουν νὰ λένε αὐτὰ γιὰ ἐκείνους ποὺ ὑπερέχουν καὶ κρατοῦν τὰ πρωτεῖα, ὅπως γιὰ παράδειγμα ὅταν κάποιος λάβει ἀπὸ κάποιον ἕνα δῶρο μεγαλύτερο ἀπὸ τὰ προηγούμενα, πολλὲς φορὲς λέγει· 'τώρα κατάλαβα ὅτι μὲ ἀγαπᾶ ὁ τάδε'· δὲν ἐννοεῖ αὐτό, ὅτι τὸν προηγούμενο χρόνο τὸ ἀγνοοῦσε αὐτό, ἀλλὰ θέλοντας νὰ δηλώσει, ὅτι τώρα αὐτὸ ποὺ τοῦ δόθηκε εἶναι μεγαλύτερο ἀπὸ ὅλα. Ἔτσι καὶ ὁ Θεὸς συζητώντας ἀνθρώπινα, «τώρα

νως διαλεγόμενος, «νῦν ἔγνων», φησίν, οὐδὲν ἄλλο ἢ τὴν ὑπερβολὴν παραστῆσαι τοῦ ἄθλου βουλόμενος, οὐχὶ τότε μαθών, οὐ τὸν φόβον, ἢ τὸ μέγεθος τοῦ φόβου. Καὶ γὰρ ὅταν λέγῃ, «δεῦτε, καταβάντες ἴδωμεν», οὐ καταβάσεως δεόμενος λέγει, καὶ γὰρ τὰ πάντα πληροῖ, καὶ πάντα οἶδε σαφῶς, ἀλλὰ παιδεύων ἡμᾶς, μὴ ἁπλῶς ἀποφαίνεσθαι. Καὶ ὅταν λέγῃ, «Κύριος ἐξέκυψεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ», ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν ἀνθρώπων τὴν ἀκριβῆ λέγει γνῶσιν.

Οὕτω καὶ ἐνταῦθα, «νῦν ἔγνων», φησί, τοῦτο δεικνὺς μεῖζον ἁπάντων ὂν τῶν ἔμπροσθεν. Τούτου καὶ ἀπόδειξιν αὐτοῦ παρέχεται ἐπάγων καὶ λέγων, ὅτι «οὐκ ἐφείσω τοῦ υἱοῦ σου τοῦ ἀγαπητοῦ δι' ἐμέ». Οὐκ εἶπε, 'τοῦ υἱοῦ', μόνον, ἀλλὰ καί, «τοῦ ἀγαπητοῦ». Οὐδὲ γὰρ φύσεως μόνον, ἀλλὰ καὶ φιλοστοργίας, ἧς καὶ διὰ τὸν οἰκεῖον τρόπον, καὶ τὴν ἀρετὴν τοῦ παιδὸς πολλὴν οὖσαν ἐν αὐτῷ, κατετόλμησεν. Εἰ δὲ φαύλων παίδων οὐκ ἂν εὐκόλως καταφρονήσαιεν πατέρες, ἀλλὰ καὶ τούτους πενθοῦσιν, ὅταν καὶ υἱὸς ᾖ, καὶ γνήσιος, καὶ μονογενής, καὶ ἀγαπητός, καὶ Ἰσαάκ, καὶ ὑπ' αὐτοῦ μέλλῃ σφάττεσθαι τοῦ πατρός, τίς ἂν εἴπῃ τὴν ὑπερβολὴν τῆς φιλοσοφίας; Οὗτος μυρίων διαδημάτων καὶ στεφάνων ἀπείρων ὁ ἆθλος φαιδρότερος. Τῷ μὲν γὰρ τὸν στέφανον ἐκεῖνον περικειμένῳ καὶ θάνατος ἐπελθὼν πολλάκις ἐπηρεάζει, καὶ πρὸ τοῦ θανάτου μυρίαι πραγμάτων ἐπιβουλαί, τοῦτο δὲ οὐδεὶς οὐδὲ μετὰ τελευτὴν τὸ διάδημα ἀφελέσθαι δυνήσεται τὸν περικείμενον, οὐ τῶν ἰδίων, οὐ τῶν ἀλλοτρίων. Θέα δέ μοι καὶ τὸν τιμιώτατον λίθον τοῦ διαδήματος τούτου. Ὥσπερ γὰρ λίθος τίμιος, οὕτως αὐτὸ συνδεῖ πρὸς τῷ τέλει. Τί δὲ τοῦτό ἐστιν, τὸ «δι' ἐμέ»; Οὐδὲ γὰρ τὸ θαυμαστὸν τοῦτό ἐστιν, ὅτι οὐκ ἐφείσατο, ἀλλ' ὅτι δι' αὐτόν. Ὢ δεξιᾶς μακαρίας, οἵας κατηξιώθη μαχαίρας! ὢ μαχαίρας θαυμαστῆς, ποίας κατηξιώθη δεξιᾶς! ὢ μάχαιρας θαυμαστῆς, εἰς ποίαν παρεσκευάσθη χρείαν, καὶ ποίαν ἤνυσε διακονίαν, καὶ ποίῳ ὑπηρέτησε τύπῳ!

---

16. Γεν. 11,7.
17. Ψαλμ. 13,2.

γνώρισα», λέγει, θέλοντας νὰ δείξει τίποτε ἄλλο, παρὰ τὸ ὑπερβολικὸ μέγεθος τοῦ ἄθλου, καὶ ὄχι ὅτι τὸ ἔμαθε τότε, οὔτε τὸ φόβο, ἀλλὰ τὸ μέγεθος τοῦ φόβου. Καθόσον καὶ ὅταν λέγει, «ἐλᾶτε νὰ κατεβοῦμε καὶ νὰ δοῦμε»[16], δὲν τὸ λέγει ἐπειδὴ ἔχει ἀνάγκη τῆς καταβάσεως, ἀφοῦ γεμίζει τὰ πάντα μὲ τὴν παρουσία του καὶ ὅλα τὰ γνωρίζει μὲ ἀκρίβεια, ἀλλὰ γιὰ νὰ μᾶς διδάξει νὰ μὴ ἐκφέρομε τὴ γνώμη μας ἐπιπόλαια. Καὶ ὅταν λέγει, «ὁ Κύριος ἔσκυψε ἀπὸ τὸν οὐρανό»[17], τὸ λέγει ἐννοώντας τὴν ἀκριβὴ γνώση καὶ μεταφέροντας τὴν εἰκόνα ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους.

Ἔτσι καὶ ἐδῶ, «τώρα γνώρισα», λέγει, γιὰ νὰ δείξει ὅτι αὐτὸ εἶναι μεγαλύτερο ἀπὸ ὅλα τὰ προηγούμενα. Καὶ παρέχει ἀπόδειξη αὐτοῦ προσθέτοντας καὶ λέγοντας, ὅτι «δὲ λυπήθηκες τὸ γιό σου τὸν ἀγαπητὸ γιὰ χάρη μου». Δὲν εἶπε μόνο 'τὸ γιό', ἀλλὰ καὶ «τὸν ἀγαπητό». Γιατὶ τόλμησε καὶ τὸ ἔκαμε περιφρονώντας ὄχι μόνο τὴ φύση, ἀλλὰ καὶ τὴ μεγάλη φιλοστοργία ποὺ ἔνιωθε μέσα του, καὶ ἐξ αἰτίας τοῦ χαρακτήρα του καὶ ἐξ αἰτίας τῆς ἀρετῆς τοῦ παιδιοῦ. Ἐὰν οἱ πατέρες δὲ θὰ περιφρονοῦσαν εὔκολα τὰ φαῦλα παιδιά, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ πενθοῦν, ὅταν καὶ υἱὸς εἶναι, καὶ γνήσιος, καὶ μονογενής, καὶ ἀγαπητός, καὶ Ἰσαάκ, καὶ πρόκειται ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν πατέρα του νὰ σφαχθεῖ, ποιός θὰ μποροῦσε νὰ περιγράψει το ὑπερβολικὸ μέγεθος τῆς εὐσέβειας; Αὐτὸς ὁ ἆθλος εἶναι λαμπρότερος ἀπὸ ἀμέτρητα βασιλικὰ στέμματα καὶ ἀπὸ ἄπειρα στεφάνια. Γιατὶ αὐτὸν ποὺ φοράει ἐκεῖνο τὸ στεφάνι πολλὲς φορὲς ἐρχόμενος ὁ θάνατος τὸν καταστρέφει, καὶ πρὶν ἀπὸ τὸν θάνατο ὑπάρχουν ἄπειρες ἐπιβουλές, ἐνῶ αὐτὸ τὸ διάδημα κανένας δὲ θὰ μπορέσει νὰ τὸ ἀφαιρέσει ἀπὸ ἀκεῖνον ποὺ τὸ φοράει οὔτε καὶ μετὰ τὸ θάνατο, οὔτε ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς, οὔτε ἀπὸ τοὺς ξένους. Καὶ πρόσεχε, σὲ παρακαλῶ, καὶ τὸν τιμιότατο λίθο αὐτοῦ τοῦ διαδήματος. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς λίθος τίμιος, ἔτσι συνδέει αὐτὸ μὲ τὸ τέλος. Τί σημαίνει ὅμως τὸ «γιὰ μένα»; Δὲν εἶναι δηλαδὴ τὸ θαυμαστὸ αὐτό, ὅτι δὲν τὸν λυπήθηκε, ἀλλ' ὅτι αὐτὸ τὸ ἔκαμε γιὰ χάρη αὐτοῦ. Πώ, πὼ δεξιὰ μακάρια, ποὺ ἀξιώθηκε νὰ κρατήσει τέτοιο μαχαίρι! πώ, πὼ μαχαίρι θαυμαστό, ποὺ κατασκευάσθηκε γιὰ τέτοια ἀνάγκη, ποὺ ὑπηρέτησε τέτοια διακονία, ποὺ ὑπηρέτησε τέτοιο

πῶς ἠμάχθη, πῶς οὐχ ἠμάχθη! Οὐδὲ γὰρ οἶδα τί εἴπω· οὕτω φρικτὸν τὸ μυστήριον ἦν. Οὐχ ἥψατο τῆς τοῦ παιδὸς δέρρης, οὐδὲ διῆλθε διὰ τοῦ λαιμοῦ τοῦ ἁγίου ἐκείνου, οὐδὲ ἐφοινίχθη αἵματι δικαίου· μᾶλλον δὲ καὶ ἥψατο καὶ διῆλθε καὶ ἐφοινίχθη καὶ ἐβαπτίσθη, καὶ οὐκ ἐβάπτισθη.

Τάχα ἐξεστηκέναι ὑμῖν δοκῶ οὕτως ἐναντιολογῶν. Καὶ γὰρ ἐξέστηκα, τὸ θαῦμα ἐννοῶν τοῦ δικαίου, ἀλλ' οὐκ ἐναντιολογῶ. Ἡ μὲν γὰρ τοῦ δικαίου χεὶρ ἐνέπηξεν αὐτὴν τῷ φάρυγγι τοῦ παιδός, ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ χεὶρ καὶ ἐμπαγεῖσαν οὐκ ἀφῆκεν αἵματι μολυνθῆναι τοῦ παιδός. Καὶ γὰρ οὐχ ὁ Ἀβραὰμ αὐτὴν κατεῖχε μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ Θεός· καὶ ὁ μὲν ὤθει διὰ τῆς γνώμης, ὁ δὲ Θεὸς ἀνέστελλε διὰ τῆς φωνῆς. Ἡ γὰρ αὐτὴ φωνὴ καὶ ὥπλισε τὴν δεξιάν, καὶ κατέστειλε· καὶ καθάπερ ὑπὸ στρατηγῷ ταττομένη τῷ Θεῷ, πάντα τῷ ἐκείνου νεύματι διεπράττετο, καὶ πάντα τῇ ἐκείνου φωνῇ διηκόνηται. Σκόπει δέ, εἶπε, 'σφάξον', καὶ εὐθέως ὡπλίζετο· εἶπε, 'μὴ σφάξῃς', καὶ εὐθέως ἀφωπλίζετο· καὶ γὰρ ἦν πάντα ἀπηρτισμένα. Καὶ ἐδείκνυ λοιπὸν ὁ Θεὸς τὸν στρατιώτην καὶ στρατηγὸν τῇ οἰκουμένῃ, τὸν στεφανίτην τῷ θεάτρῳ τῶν ἀγγέλων, τὸν ἱερέα, τὸν βασιλέα, τὸν διαδήματος μᾶλλον τῇ μαχαίρᾳ στεφανούμενον, τὸν τροπαιοῦχον, τὸν ἀριστέα, τὸν χωρὶς συμβολῆς νικητήν. Καὶ γὰρ ὥσπερ ἂν εἴ τις στρατηγὸς ἄριστον ἔχων στρατιώτην, ἀπὸ τῆς ὁπλοδεξιᾶς, ἀπὸ τῆς στάσεως, ἀπὸ τῆς ῥώμης καταπλήξειε τὸν ἀντίδικον, οὕτω καὶ ὁ Θεός, ἀπὸ τῆς γνώμης, ἀπὸ τοῦ σχήματος, ἀπὸ τῆς στάσεως μόνης τοῦ δικαίου τὸν κοινὸν ἁπάντων ἡμῶν ἐχθρὸν διάβολον κατέπληξε καὶ ἐφυγάδευσε. Καὶ γὰρ οἶμαι κἀκεῖνον τότε φρίξαντα ἀναχωρῆσαι.

Εἰ δὲ λέγοι τις· 'καὶ τίνος ἕνεκεν οὐκ εἴασε βαπτισθῆναι τὴν δεξιάν, εἶτα ἀθρόον ἀνέστησε τὸν σφαγιασθέντα;' Ὅτι Θεῷ θέμις οὐκ ἦν αἵματα δέχεσθαι τοιαῦτα, ἀλλὰ ἀλαστόρων δαιμόνων ἡ τοιαύτη τράπεζα. Ἐνταῦθα δὲ ἀμφότερα ἐδείκνυτο, καὶ ἡ τοῦ Δε-

τύπο! πῶς ματώθηκε, πῶς δὲ ματώθηκε! Πραγματικὰ δὲν ξέρω τί νὰ πῶ· τόσο φρικτὸ ἦταν τὸ μυστήριο. Δὲν ἄγγισε τὸ δέρμα τοῦ παιδιοῦ, οὔτε πέρασε ἀπὸ τὸ λαιμὸ ἐκείνου τοῦ ἁγίου, οὔτε βάφτηκε κόκκινο μὲ τὸ αἷμα τοῦ δικαίου· ἢ καλύτερα καὶ ἄγγισε τὸ δέρμα του, καὶ πέρασε ἀπὸ τὸ λαιμό του καὶ βάφτηκε κόκκινο, καὶ βυθίσθηκε, καὶ δὲ βυθίσθηκε.

Ἴσως ἐκπλαγήκατε διατυπώνοντας αὐτὰ τὰ ἀντίθετα λόγια. Πραγματικὰ ἔμεινα ἔκπληκτος, σκεπτόμενος τὸ θαῦμα τοῦ δικαίου, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀντίθετα τὰ λεγόμενα. Γιατὶ τὸ χέρι τοῦ δικαίου βύθισε τὸ μαχαίρι στὸ φάρυγγα τοῦ παιδιοῦ, ὅμως τὸ χέρι τοῦ Θεοῦ, ἂν καὶ βυθίσθηκε, δὲ τὸ ἄφησε νὰ μολυνθεῖ μὲ τὸ αἷμα τοῦ παιδιοῦ. Καθόσον αὐτὸ δὲν τὸ κρατοῦσε μόνο ὁ Ἀβραάμ, ἀλλὰ καὶ ὁ Θεός· καὶ ὁ Ἀβραὰμ βέβαια τὸ βύθιζε μὲ τὴ γνώμη του, ὁ Θεὸς ὅμως τὸ ἐμπόδιζε μὲ τὴ φωνή του. Γιατὶ ἡ ἴδια φωνὴ καὶ ὅπλισε τὸ χέρι του καὶ τὸ ἐμπόδισε· καὶ σὰν νὰ διατασσόταν ἀπὸ τὸ στρατηγὸ Θεό, ὅλα γίνονταν μὲ τὸ νεῦμα ἐκείνου καὶ ὅλα ὑπηρετοῦνταν μὲ τὴ φωνὴ ἐκείνου. Πρόσεχε λοιπόν. Εἶπε, 'σφάξε τον', καὶ ἀμέσως ὁπλιζόταν· εἶπε, 'μὴ τὸν σφάξεις', καὶ ἀμέσως ἀφοπλιζόταν· καθόσον ὅλα ἦταν ὁλοκληρωμένα. Καὶ φανέρωνε πλέον ὁ Θεὸς στὴν οἰκουμένη τὸ στρατιώτη καὶ στρατηγό, τὸν ἄξιο γιὰ στεφάνι στὸ θέατρο τῶν ἀγγέλων, τὸν ἱερέα, τὸ βασιλιά, ἐκεῖνον ποὺ στεφανωνόταν πολὺ περισσότερο μὲ τὸ μαχαίρι παρὰ μὲ τὸ διάδημα, τὸν τροπαιοῦχο, τὸν ἀριστέα, τὸ νικητὴ χωρὶς συμπλοκή. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς ἂν κάποιος στρατηγός, ἔχοντας ἄριστο στρατιώτη, θὰ κατέπλησσε τὸν ἀντίδικο ἀπὸ τὴν ὁπλοδεξιά, ἀπὸ τὴ στάση, ἀπὸ τὴ ρώμη, ἔτσι καὶ ὁ Θεὸς κατέπληξε καὶ ἔτρεψε σὲ φυγὴ τὸν κοινὸ ὅλων μας ἐχθρὸ διάβολο μόνο ἀπὸ τὴ γνώμη, ἀπὸ τὸ σχῆμα, ἀπὸ τὴ στάση τοῦ δικαίου. Καθόσον νομίζω ὅτι καὶ ἐκεῖνος τότε ἔφριξε καὶ ἔφυγε.

Ἐὰν ὅμως ἔλεγε κάποιος, καὶ γιὰ ποιό λόγο δὲν τὸν ἄφησε νὰ βυθίσει τὴ δεξιά του, ἐνῶ στὴ συνέχεια σήκωσε ἀμέσως τὸν σφαγιασθέντα; Ἐπειδὴ δὲν ἦταν ἀρεστὸ στὸ Θεὸ νὰ δέχεται τέτοια αἵματα, ἀλλ' αὐτὴ ἡ τράπεζα εἶναι ἀρεστὴ στοὺς ἀλάστορες δαίμονες. Ἐδῶ καὶ τὰ δύο δείχνονταν, καὶ ἡ φιλανθρωπία τοῦ

σπότου φιλανθρωπία καὶ ἡ τοῦ δούλου εὐγνωμοσύνη. Καὶ πρότερον μὲν ἐξῆλθεν ἀπὸ τῆς γῆς, τότε δὲ ἀπὸ τῆς φύσεως αὐτῆς ἀνεχώρησε. Διὸ καὶ ἔλαβε μετὰ τόκου τὸ κεφάλαιον· καὶ μάλα εἰκότως· εἵλετο γὰρ μὴ κληθῆναι πατήρ, ὥστε δοῦλος εὐγνώμων φανῆναι. Διὰ τοῦτο οὐχὶ πατὴρ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἱερεὺς ἐγίνετο· καὶ ἐπειδὴ ἀπέστη τῶν ἑαυτοῦ διὰ τὸν Θεόν, διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς μετὰ τούτων ἐχαρίσατο αὐτῷ καὶ τὰ αὐτοῦ. Ὅταν μὲν οὖν πολέμιοι ἐπιβουλεύωσι, καὶ μέχρι τῆς πείρας πρόεισι θαυματουργῶν, οἷον ἐπὶ τῆς καμίνου, καὶ τῶν λεόντων, ὅταν δὲ αὐτὸς ἐπιτάττῃ, μέχρι προθυμίας ἵστησι τὸ ἐπίταγμα.

7. Τί γὰρ ἔλειπεν, εἰπέ μοι, τῇ ἀριστείᾳ ταύτῃ λοιπόν; μὴ γὰρ προῄδει τὸ μέλλον ὁ Ἀβραάμ; μὴ γὰρ ἐπραγματεύετο τοῦ Θεοῦ τὴν φιλανθρωπίαν; Εἰ γὰρ καὶ προφήτης ἦν, ἀλλ' οὐ πάντα ὁ προφήτης οἶδεν. Ὥστε περιττὴ λοιπὸν ἦν ἡ σφαγή, καὶ ἀναξία Θεοῦ. Εἰ δὲ ἔδει μαθεῖν, ὅτι ἐκ νεκρῶν ἐγείρειν δυνατὸν ὁ Θεός, ἀπὸ τῆς μήτρας πολλῷ θαυμαστότερον τοῦτο ἔμαθε· μᾶλλον δέ, καὶ πρὸ τῆς ἀποδείξεως ἐκείνης· πιστὸς γὰρ ἦν. Σὺ δὲ μὴ θαύμαζε τὸν δίκαιον μόνον, ἀλλὰ καὶ ζήλου· καὶ ὁρῶν αὐτὸν ἐν τοσούτῳ θορύβῳ καὶ ζάλῃ κυμάτων, ὡς ἐν γαλήνῃ πλέοντα, ὁμοίως καὶ σὺ μεταχείριζου τῆς ὑπακοῆς καὶ τῆς ἀνδρείας τὸ πηδάλιον. Μὴ γάρ μοι τοῦτο εἴπῃς μόνον, ὅτι θυσιαστήριον ᾠκοδόμησε, καὶ τὰ ξύλα, ἀλλὰ ἀναμνήσθητι καὶ τῆς φωνῆς τοῦ παιδίου, καὶ λόγισαι πόσαι νιφάδες ἐπῆλθον αὐτῷ στρατοπέδων ἐκδειματοῦσαι, ὅτε ἤκουσε τοῦ παιδίου λέγοντος ὁ πατήρ· «τὸ πρόβατον ποῦ;»· ἐννόησον πόσοι τότε ἐκινήθησαν λογισμοί, οὐ σιδήρῳ, ἀλλὰ φλογίνοις δόρασιν ὡπλισμένοι, καὶ πάντοθεν κατακεντοῦντες αὐτὸν καὶ διατέμνοντες. Εἰ γὰρ καὶ νῦν κατακλῶνται πολλοὶ καὶ μὴ πατέρες ὄντες, καὶ ἐδάκρυσαν, εἰ μὴ τὸ τέλος ᾔδεισαν, πολλοὺς δέ, καίτοι τοῦτο εἰδότας, δακρύοντας ὁρῶ, τί πάσχειν ἐκεῖνον εἰκὸς ἦν, τὸν αὐτὸν γεννήσαντα, τὸν θρέψαντα, τὸν ἐν γήρᾳ, τὸν μόνον ἔχοντα τοιοῦτον, τὸν

18. Δαν. κεφ. 3 καὶ 6.
19. Γεν. 22,7.

Θεοῦ καὶ ἡ εὐγνωμοσύνη τοῦ δούλου. Καὶ στὴν ἀρχὴ ἔφυγε ἀπὸ τὴ γῆ του, ἐνῶ τώρα ἀπομακρύνθηκε ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ φύση του. Γι' αὐτὸ καὶ ἔλαβε τὸ κεφάλαιο μὲ τὸν τόκο. Καὶ πολὺ σωστά· γιατὶ προτίμησε νὰ μὴ ὀνομασθεῖ πατέρας, γιὰ νὰ φανεῖ εὐγνώμονας δοῦλος. Γι' αὐτὸ ἔγινε ὄχι μόνο πατέρας, ἀλλὰ καὶ ἱερέας. Καὶ ἐπειδὴ ξέφυγε ἀπὸ τὸν ἑαυτό του γιὰ χάρη τοῦ Θεοῦ, γι' αὐτὸ καὶ ὁ Θεὸς τοῦ χάρισε μαζὶ μὲ αὐτὰ καὶ τὰ δικά του. Ὅταν δηλαδὴ κάποιον τὸν ἐπιβουλεύονται ἐχθροί, προχωρεῖ θαυματουργώντας μέχρι τὴ δοκιμασία, ὅπως στὴν περίπτωση τῆς καμίνου καὶ τῶν λεονταριῶν[18], ὅταν ὅμως ὁ ἴδιος διατάσσει, σταματᾶ τὴν προσταγὴ μέχρι τὴν προθυμία.

7. Γιατὶ πές μου, τί ἔλειπε πλέον ἀπὸ τὸ ἀνδραγάθημα ἐκεῖνο; μήπως ὁ Ἀβραὰμ προγνώριζε τὸ μέλλον; μήπως πραγματευόταν τὴ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ; Γιατί, ἂν καὶ ἦταν προφήτης, ἀλλ' ὅμως δὲν τὰ γνωρίζει ὅλα ὁ προφήτης. Ὥστε περιττὴ ἦταν πλέον ἡ σφαγὴ καὶ ἀνάξια τοῦ Θεοῦ. Ἐὰν ἔπρεπε νὰ μάθει, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι δυνατὸς νὰ ἀνασταίνει νεκρούς, αὐτὸ τὸ ἔμαθε μὲ πολὺ πιὸ θαυμαστὸ τρόπο ἀπὸ τὴ μήτρα τῆς Σάρρας· ἢ καλύτερα καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν ἀπόδειξη ἐκείνη· γιατὶ ἦταν πιστός. Σὺ ὅμως μὴ θαυμάζεις μόνο τὸν δίκαιο, ἀλλὰ νὰ γίνεσαι καὶ μιμητής του· καὶ βλέποντας αὐτὸν μέσα σὲ τόσο θόρυβο καὶ ζάλη κυμάτων νὰ πλέει σὰν μέσα σὲ γαλήνη, χρησιμοποίει καὶ σὺ ὅμοια τὸ πηδάλι τῆς ὑπακοῆς καὶ τῆς ἀνδρείας. Μὴ πεῖς δηλαδὴ αὐτὸ μόνο, ὅτι ἔκτισε θυσιαστήριο καὶ ἔφερε τὰ ξύλα, ἀλλὰ θυμήσου καὶ τὴ φωνὴ τοῦ παιδιοῦ, καὶ σκέψου πόσα πλήθη στρατιωτῶν ὅρμησαν ἐναντίον του κατατρομάζοντάς τον, ὅταν ἄκουσε ὁ πατέρας τὸ παιδὶ νὰ λέγει, «τὸ πρόβατο ποῦ εἶναι;»[19]· σκέψου πόσοι λογισμοὶ κινήθηκαν τότε, ὁπλισμένοι ὄχι μὲ σιδερένια ὅπλα, ἀλλὰ μὲ φλογισμένα δόρατα, καὶ ἀπὸ παντοῦ διατρυπώντας αὐτὸν καὶ κατασχίζοντάς τον. Γιατί, ἐὰν καὶ τώρα πολλοὶ κατασυντρίβονται, ἂν καὶ δὲν εἶναι πατέρες, καὶ θὰ δάκρυζαν, ἐὰν δὲ γνώριζαν τὸ τέλος, πολλοὶ πάλι, ἂν καὶ γνωρίζουν αὐτό, βλέπω νὰ δακρύζουν, τί ἦταν φυσικὸ νὰ πάσχει ἐκεῖνος, ποὺ γέννησε αὐτόν, ποὺ τὸν ἀνέθρεψε, ποὺ ἦταν γέρος, ποὺ τὸν εἶχε μοναχογιό, ποὺ τὸν ἔβλεπε, ποὺ τὸν ἄκουε, ποὺ

ὁρῶντα, τὸν ἀκούοντα, τὸν εὐθέως μέλλοντα ἀναιρεῖν; τίς ἡ σύνεσις τῶν ῥημάτων; τίς ἡ ἐπιείκεια τῆς πεύσεως;

Τίς ἄρα ὁ ἐνεργῶν, ὁ διάβολος, ὥστε ἐμπρῆσαι τὴν φύσιν; Μὴ γένοιτο, ἀλλ' ὁ Θεός, ἵνα μᾶλλον βασανίσῃ τὴν χρυσῆν τοῦ δικαίου ψυχήν. Ὅταν μὲν γὰρ ἡ γυνὴ φθέγγηται τοῦ Ἰώβ, διάβολος ἐνεργεῖ· τοιαύτη γὰρ ἡ συμβουλή· οὗτος δὲ οὐδὲν βλάσφημον φθέγγεται, ἀλλὰ καὶ σφόδρα εὐσεβὲς καὶ μεμεριμνημένον· καὶ πολλὴ ἡ χάρις ἐπήνθει τοῖς ῥήμασι, πολὺ τὸ μέλι τῶν λόγων ἀπέσταξεν ἀπὸ γαλήνης καὶ ἡμέρου ῥέον ψυχῆς· καὶ λιθίνην ἱκανὰ ταῦτα ἦν μαλάξαι διάνοιαν τὰ ῥήματα. Ἀλλ' οὐ τὸν ἀδάμαντα ἐκεῖνον περιέτρεψεν, ἀλλ' οὐδὲ ἔσεισεν, οὐδὲ εἶπε· 'τί πατέρα καλεῖς τὸν μικρὸν ὕστερον οὐκ ἐσόμενόν σου πατέρα, τὸν ἤδη ταύτην ἀπολέσαντα τὴ τιμήν;'. Τίνος δὲ ἕνεκεν καὶ ὁ παῖς ἐρωτᾷ; Οὐ περιεργαζόμενος ἁπλῶς οὐδὲ πολυπραγμονῶν, ἀλλ' ἀγωνιῶν ὑπὲρ τῶν προκειμένων. Καὶ γὰρ ἐνενόει ὅτι, εἰ μὴ ἐβούλετο λαβεῖν κοινωνὸν τῶν γινομένων, οὐκ ἂν τοὺς μὲν παῖδας ἀφῆκε κάτω μένειν, αὐτὸν δὲ μόνον παρέλαβε. Διὰ δὴ τοῦτο καὶ ὅτε μόνοι γεγόνασι, τότε αὐτὸν ἐρωτᾷ, ὅτε οὐδεὶς ἤκουε τῶν λεγομένων· τοσαύτη τοῦ παιδὸς ἡ σύνεσις ἦν.

Ἆρα οὐ διεθερμάνθητε πάντες, καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες; οὐχὶ ἕκαστος ὑμῶν περιπτύσσεται τῇ διανοίᾳ καὶ καταφιλεῖ τὸ παιδίον, καὶ θαυμάζει τὴν σύνεσιν, καὶ αἰδεῖται τὴν εὐλάβειαν, μεθ' ἧς καὶ συμποδιζόμενος καὶ ἐπὶ τοῖς ξύλοις ἐπιτιθέμενος, οὐκ ἐξεπλήττετο, οὐκ ἐσκίρτα, οὐ κατεγίνωσκε τοῦ πατρὸς ὡς μαινομένου, ἀλλὰ καὶ ἐδεσμεῖτο καὶ ἀνεβιβάζετο καὶ ἐπετίθετο, καὶ πάντα ἔφερε σιγῇ, καθάπερ τις ἀρνειός, μᾶλλον δέ, καθάπερ ὁ κοινὸς πάντων Δεσπότης; Καὶ γὰρ ἐκείνου ἐμιμεῖτο τὴν ἐπιείκειαν, καὶ τὸν τύπον ἐφύλαττεν· «ὡς πρόβατον γὰρ ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείροντος αὐτὸν ἄφωνος». Καίτοι γε ἐφθέγξατο οὗτος· καὶ γὰρ καὶ ὁ Δεσπότης αὐτοῦ ἐφθέγξατο· πῶς οὖν ἄφωνος; Τουτέστιν,

---

20. Ἡσ. 53,7.

ἐπρόκειτο ἀμέσως νὰ τὸν σφάξει; ποιά ἡ σύνεση τῶν λόγων; ποιά ἡ ἐπιείκεια τῆς ἐρωτήσεως;

Ποιός ἄραγε ἐνεργοῦσε αὐτά; ὁ διάβολος, μὲ σκοπὸ νὰ πυρπολήσει τὴ φύση; Μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη, ἀλλὰ ὁ Θεός, μὲ σκοπὸ νὰ δοκιμάσει περισσότερο τὴ χρυσὴ ψυχὴ τοῦ δικαίου. Γιατί, ὅταν ἡ γυναίκα λέγει στὸν Ἰὼβ τὰ λόγια ἐκεῖνα, τότε ἐνεργεῖ ὁ διάβολος· γιατὶ τέτοια εἶναι ἡ συμβουλή· αὐτὸς ὅμως τίποτε τὸ βλάσφημο δὲ λέγει, ἀλλ' αὐτὸ ποὺ λέγει εἶναι πάρα πολὺ εὐσεβὲς καὶ φιλοσοφημένο· καὶ ἦταν μεγάλη ἡ χάρη ποὺ ἀνθοῦσε στὰ λόγια, πολὺ τὸ μέλι τῶν λόγων ἀπέσταξε, τρέχοντας ἀπὸ τὴ γαλήνια καὶ ἥμερη ψυχή· αὐτὰ τὰ λόγια ἦταν ἱκανὰ νὰ μαλακώσουν καὶ πέτρινη διάνοια. Ἀλλ' ὅμως δὲ μετέβαλαν τὸν ἀδάμαντα ἐκεῖνον, ἀλλ' οὔτε τὸν κλόνισαν, οὔτε εἶπε· 'γιατὶ ὀνομάζεις πατέρα ἐκεῖνον ποὺ μετὰ ἀπὸ λίγο δὲ θὰ εἶναι πατέρας σου, ἐκεῖνον ποὺ ἔχασε πλέον αὐτὴν τὴν τιμή;' Καὶ γιὰ ποιό λόγο ρωτάει καὶ τὸ παιδί; Ὄχι ἀπὸ ἁπλὴ περιέργεια, οὔτε πολυπραγμονώντας, ἀλλ' ἀγωνιώντας γιὰ ἐκεῖνα ποὺ συνέβαιναν. Καθόσον σκεπτόταν πώς, ἂν δὲν ἤθελε νὰ τὸν πάρει συμμέτοχο στὰ γινόμενα, δὲν θὰ ἄφηνε τοὺς δούλους νὰ μείνουν κάτω, παραλαμβάνοντας μόνο αὐτόν. Γι' αὐτὸ λοιπὸν καὶ ὅταν ἔμειναν μόνοι, τότε τὸν ἐρωτᾷ, ὅταν κανένας δὲν ἄκουε τὰ λεγόμενα· τόση ἦταν ἡ σύνεση τοῦ παιδιοῦ.

Ἄραγε δὲ διαθερμαθήκαμε ὅλοι, καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες, δὲν ἀγκαλιάζει ὁ καθένας σας μὲ τὴ σκέψη του καὶ καταφιλεῖ τὸ παιδὶ καὶ θαυμάζει τὴ σύνεσή του, καὶ σέβεται τὴν εὐλάβειά του, μὲ τὴν ὁποία δὲν ἔνιωθε ἔκπληξη, ἂν καὶ δένονταν τὰ πόδια του καὶ τοποθετοῦνταν ἐπάνω στὰ ξύλα, οὔτε ἀναπηδοῦσε, οὔτε κατηγοροῦσε τὸν πατέρα του σὰν μανιακό, ἀλλὰ καὶ δενόταν καὶ ἀνεβαζόταν καὶ τοποθετοῦνταν ἐπάνω στὰ ξίφη, καὶ ὅλα τὰ ὑπέφερε σιωπηλά, σὰν ἀκριβῶς κάποιο ἀρνί, ἢ καλύτερα, ὅπως ἀκριβῶς ὁ κοινὸς Κύριος ὅλων; Καθόσον μιμοῦνταν τὴν ἐπιείκεια ἐκείνου καὶ φύλασσε τὸν τύπο· γιατὶ λέγει, «σὰν πρόβατο ὁδηγήθηκε στὴ σφαγὴ καὶ σὰν ἀμνὸς μπροστὰ σ' ἐκεῖνον ποὺ τὸν κουρεύει, χωρὶς νὰ βγάζει φωνή»[20]. Ἂν καὶ βέβαια μίλησε αὐτός· καθόσον καὶ ὁ Κύριός του μίλησε· πῶς λοιπὸν λέγει ἄφωνος; Δηλαδὴ δὲν εἶπε τί-

οὐδὲν αὔθαδες εἶπεν, οὐδὲ τραχύ, ἀλλὰ πάντα ἥμερα καὶ προσηνῆ, καὶ μᾶλλον τῆς σιγῆς τὰ ῥήματα τὴν ἐπιείκειαν ἐδήλου. Ἐπεὶ καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγεν· «εἰ μὲν κακῶς ἐλάλησα, μαρτύρησον περὶ τοῦ κακοῦ, εἰ δὲ καλῶς, τί με δέρεις;», καὶ τὴν ἐπιείκειαν μᾶλλον ἐδήλωσεν, ἢ εἰ ἐσίγησε. Καὶ ὥσπερ οὗτος τῷ πατρὶ ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου, οὕτω καὶ ἐκεῖνος ἀπὸ τοῦ σταυροῦ διαλέγεται, «Πάτερ, ἄφες αὐτοῖς», λέγων· «οὐ γὰρ οἴδασι τί ποιοῦσι». Τί οὖν ὁ πατριάρχης; «Ὁ Θεὸς ὄψεται ἑαυτῷ πρόβατον εἰς ὁλοκάρπωσιν, τέκνον». Ἑκάτεροι τὰ ὀνόματα τῆς φύσεως καλοῦσιν· ἐκεῖνος Πατέρα, καὶ τέκνον οὗτος. Καὶ χαλεπὸς ἑκατέρωθεν ὁ πόλεμος διεγείρεται, καὶ πολλὴ ἡ ζάλη, καὶ ναυάγιον οὐδαμοῦ· ἡ γὰρ φιλοσοφία πάντων κρατεῖ. Εἶτα, ἐπειδὴ ἤκουσε τὸν Θεόν, οὐκέτι εἶπεν οὐδέν, οὐδὲ περιειργάσατο· οὕτω συνετὸν ἦν τὸ παιδίον, καὶ ἐν αὐτῷ τῆς ἡλικίας τῷ ἄνθει.

Εἶδες τὸν βασιλέα πόσων ἐκράτησε στρατοπέδων, πόσων πολέμων ἐπιόντων; Οὐδὲ γὰρ οὕτως ἦσαν οἱ βάρβαροι τῇ πόλει τῶν Ἱεροσολύμων φοβεροί, ὅτε ἐπῆλθον αὐτῇ πολλάκις, ὡς οἱ λογισμοὶ τούτων πάντοθεν αὐτὸν παρικαθήμενοι· ἀλλ' ὅμως ἁπάντων περιεγένετο. Βούλει καὶ τὸν ἱερέα ἰδεῖν; οὐ πόρρωθεν τὸ ὑπόδειγμα. Ὅταν γὰρ αὐτὸν ἴδῃς πῦρ ἔχοντα καὶ μάχαιραν καὶ θυσιαστηρίῳ ἐφεστῶτα, τί λοιπὸν ἀμφιβάλλεις ὑπὲρ τῆς ἱερωσύνης; Εἰ δὲ βούλει καὶ τὴν θυσίαν ἰδεῖν, ὅρα διπλῆν. Προσήνεγκε γοῦν παῖδα, προσήνεγκε καὶ πρόβατον, μᾶλλον δὲ πρὸ πάντων, τὴν ἑαυτοῦ γνώμην· καὶ τῷ μὲν αἵματι τοῦ προβάτου τὴν δεξιάν, τῇ δὲ σφαγῇ τοῦ παιδὸς τὴν ψυχὴν ἡγίασεν. Οὕτως ἐχειροτονήθη ἱερεύς, αἵματι μονογενοῦς, θυσίᾳ ἀμνοῦ. Καὶ γὰρ καὶ οἱ ἱερεῖς αἵματι ἡγιάζοντο τῶν ἱερείων τῶν τῷ Θεῷ προσαγομένων. Βούλει καὶ προφήτην ἰδεῖν; «Ἀβραὰμ ὁ πατὴρ ὑμῶν ἠγαλλιάσατο, ἵνα ἴδῃ τὴν ἡμέραν τὴν ἐμήν· καὶ εἶδε, καὶ ἐχάρη», φησίν. Οὕτω καὶ σὺ γίνῃ βασιλεύς,

21. Ἰω. 18,23.
22. Λουκᾶ 23,34.
23. Γεν. 22,8.
24. Ἰωνᾶς 5,35.

ποτε τὸ αὔθαδες, οὔτε σκληρό, ἀλλὰ ὅλα τὰ λόγια του ἦταν ἥμερα καὶ γεμάτα πραότητα, καὶ πολὺ περισσότερο ἀπὸ τὴ σιωπὴ τὰ λόγια ἔδειχναν τὴν ἐπιείκεια. Γιατὶ καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγε· «ἐὰν μίλησα κακῶς, πὲς ποιό εἶναι τὸ κακό· ἐὰν ὅμως μίλησα σωστά, γιατί μὲ δέρνεις;»[21]· καὶ πολὺ περισσότερο ἔδειξε τὴν ἐπιείκεια, παρὰ ἂν σιωποῦσε. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς αὐτὸς ἀπὸ τὸ θυσιαστήριο συνομιλεῖ μὲ τὸν πατέρα του, ἔτσι καὶ ἐκεῖνος συνομιλεῖ μὲ τὸν Πατέρα ἀπὸ τὸ σταυρό, λέγοντας, «συγχώρησέ τους, Πατέρα, γιατὶ δὲ γνωρίζουν τί κάνουν»[22]. Τί ἀπαντᾶ λοιπὸν ὁ πατριάρχης; «Ὁ Θεὸς θὰ φροντίσει γιὰ τὸ πρόβατο τῆς θυσίας, παιδί μου»[23]. Καὶ οἱ δύο χρησιμοποιοῦν τὰ ὀνόματα τῆς φύσεως· ἐκεῖνος Πατέρας καὶ αὐτὸς τέκνο. Καὶ φοβερὸς πόλεμος ξεσηκώνεται καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη, καὶ μεγάλη ἡ ζάλη, ναυάγιο ὅμως πουθενά· γιατὶ ἡ εὐσέβεια τὰ ἐξουσιάζει ὅλα. Ἔπειτα, ὅταν ἄκουσε τὸ Θεό, δὲν εἶπε τίποτε, οὔτε τοῦ δημιούργησαν περιέργεια τὰ λόγια του· τόσο πολὺ συνετὸ ἦταν τὸ παιδὶ καὶ σ' αὐτὸ ἀκόμα τὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας του.

Εἶδες τὸ βασιλιὰ πόσων στρατιωτῶν ὑπῆρξε ἐξουσιαστής, πόσων πολέμων ποὺ ἔπεφταν ἐπάνω του; Γιατὶ δὲν ἦταν τόσο φοβεροὶ οἱ βάρβαροι στὴν πόλη τῶν Ἱεροσολύμων, ὅταν πολλὲς φορὲς ἐπιτέθηκαν ἐναντίον αὐτῆς, ὅσο οἱ λογισμοὶ αὐτῶν, περιτυλίγοντας αὐτὸν ἀπὸ παντοῦ· ἀλλ' ὅμως ὅλους τοὺς νίκησε. Θέλεις νὰ δεῖς καὶ τὸν ἱερέα; δὲν εἶναι μακριὰ τὸ παράδειγμα. Γιατί, ὅταν δεῖς αὐτὸν νὰ κρατάει φωτιὰ καὶ μάχαιρα καὶ νὰ στέκεται μπροστὰ στὸ θυσιαστήριο, γιατὶ πλέον ἀμφιβάλλεις γιὰ τὴν ἱερωσύνη του; Ἂν ὅμως θέλεις νὰ δεῖς καὶ τὴ θυσία, βλέπε ὅτι εἶναι διπλή. Πρόσφερε δηλαδὴ τὸ παιδί του, πρόσφερε καὶ πρόβατο, ἢ καλύτερα πρὶν ἀπὸ αὐτὰ πρόσφερε τὴ γνώμη του· καὶ μὲ τὸ αἷμα βέβαια τοῦ προβάτου ἁγίασε τὴ δεξιά του, ἐνῶ μὲ τὴ σφαγὴ τοῦ παιδιοῦ του τὴν ψυχή του. Ἔτσι χειροτονήθηκε ἱερέας, μὲ τὸ αἷμα τοῦ μονογενοῦς του, μὲ τὴ θυσία τοῦ ἀμνοῦ. Καθόσον καὶ οἱ ἱερεῖς ἁγιάζονταν μὲ τὸ αἷμα τῶν σφαγίων ποὺ προσφέρονταν στὸ Θεό. Θέλεις νὰ δεῖς καὶ προφήτη; «ὁ Ἀβραὰμ ὁ πατέρας σας ἔνιωσε ἀγαλλίαση, γιὰ νὰ δεῖ τὴν ἡμέρα τὴ δική μου, καὶ τὴν εἶδε καὶ χάρηκε»[24], λέγει. Ἔτσι καὶ σὺ γίνε βασιλιὰς καὶ ἱερέας καὶ προφήτης μέσα

καὶ ἱερεύς, καὶ προφήτης ἐν τῷ λουτρῷ· βασιλεὺς μέν, πάσας χαμαὶ ρίψας τὰς πονηρὰς πράξεις καὶ τὰ ἁμαρτήματα κατασφάξας, ἱερεὺς δέ, ἑαυτὸν προσενεγκὼν τῷ Θεῷ, καὶ καταθύσας τὸ σῶμα, καὶ σφαγεὶς καὶ αὐτός· «εἰ γὰρ συναπεθάνομεν αὐτῷ», φησί, «καὶ συζήσομεν αὐτῷ»· προφήτης δέ, τὰ μέλλοντα μανθάνων, καὶ ἔνθους γινόμενος καὶ σφραγισάμενος. Καθάπερ γὰρ στρατιώτης σφραγίς, οὕτω καὶ τοῖς πιστοῖς τὸ Πνεῦμα ἐπιτίθεται· κἂν λειποτακτήσῃς, κατάδηλος γίνῃ πᾶσιν. Ἰουδαῖοι μὲν γὰρ εἶχον σφραγῖδα τὴν περιτομήν, ἡμεῖς δὲ τὸν ἀρραβῶνα τοῦ Πνεύματος.

Ταῦτα οὖν εἰδότες, καὶ τὸ ἀξίωμα τὸ ἑαυτῶν ἐννοήσαντες, ἄξιον τῆς χάριτος ἐπιδειξώμεθα βίον, ἵνα καὶ τῆς μελλούσης ἐπιτύχωμεν βασιλείας, ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμή, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

25. Β' Τιμ. 2,11.

στὸ λουτρὸ τῆς μετάνοιας· γίνε βασιλιάς, ρίχνοντας κάτω ὅλες τὶς πονηρὲς πράξεις καὶ καταστρέφοντας τὰ ἁμαρτήματα· ἱερέας πάλι, προσφέροντας τὸν ἑαυτο σου στὸ Θεό, θυσιάζοντας τὸ σῶμα σου καὶ σφαζόμενος ὁ ἴδιος· γιατὶ λέγει, «ἐὰν πεθάναμε μαζὶ μ' αὐτόν, θὰ ζήσουμε μαζὶ μ' αὐτόν»[25]· ἐπίσης γίνε προφήτης, μαθαίνοντας τὰ μέλλοντα καὶ γενόμενος ἔνθεος καὶ σφραγίζοντας τὸν ἑαυτό σου. Γιατί, ὅπως στοὺς στρατιῶτες τοποθετεῖται σφραγίδα, ἔτσι καὶ στοὺς πιστοὺς τοποθετεῖται ἐπάνω τους τὸ Πνεῦμα· καὶ ἐὰν λειποτακτήσεις, γίνεσαι φανερὸς σ' ὅλους. Καὶ οἱ Ἰουδαῖοι βέβαια εἶχαν σφραγίδα τὴν περιτομή, ἐνῶ ἐμεῖς ἔχομε τὸν ἀρραβῶνα τοῦ Πνεύματος.

Γνωρίζοντας λοιπὸν αὐτὰ καὶ σκεπτόμενοι καλὰ τὸ ἀξίωμά μας, ἂς ἐπιδείξομε βίο ἄξιο τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, γιὰ νὰ ἐπιτύχομε καὶ τὴ μέλλουσα βασιλεία, τὴν ὁποία εὔχομαι νὰ ἐπιτύχομε ὅλοι μας, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη, καὶ ἡ τιμή, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Δ'

(Β' Κορ. 1,23–2,11)

«Ἐγὼ δὲ μάρτυρα τὸν Θεὸν ἐπικαλοῦμαι ἐπὶ τὴν ἐμὴν ψυχήν, ὅτι φειδόμενος ὑμῶν, οὐκέτι ἦλθον εἰς Κόρινθον».

1. Τί φῄς, ὦ μακάριε Παῦλε; φειδόμενος αὐτῶν οὐκ ἦλθες εἰς Κόρινθον; Οὐκοῦν ἐναντιολογίαν τινὰ ἡμῖν εἰσάγεις ἐνταῦθα. Ἀνωτέρω μὲν γὰρ ἔλεγες, ὅτι διὰ τοῦτο οὐκ ἦλθες, ἐπειδὴ οὐ κατὰ σάρκα βουλεύῃ, οὐδὲ κύριος εἶ σαυτοῦ, ἀλλ' ὑπὸ τῆς τοῦ Πνεύματος ἐξουσίας πανταχοῦ περιάγῃ, καὶ τὰς θλίψεις εἰς μέσον ἦγες, ἐνταῦθα δὲ σὸν φῄς εἶναι τὸ μὴ ἐλθεῖν, οὐκέτι τῆς τοῦ Πνεύματος ἐξουσίας· καὶ γάρ φησιν, ὅτι «φειδόμενος ὑμῶν, οὐκ ἦλθον εἰς Κόρινθον». Τί οὖν ἔστιν εἰπεῖν; Ἢ ὅτι καὶ τοῦτο αὐτὸ τοῦ Πνεύματος ἦν, καὶ ἠθέλησε μὲν αὐτὸς ἐλθεῖν, ὑπέβαλε δὲ τὸ Πνεῦμα μὴ παραγενέσθαι, τὴν φειδὼ τὴν αὐτῶν προβαλλόμενον, ἢ περὶ ἑτέρας λέγει παρουσίας, δηλῶν ὅτι πρὶν ἢ γράψαι τὴν προτέραν ἐπιστολήν, ἠθέλησεν ἐλθεῖν καὶ κατέσχεν ἑαυτὸν δι' ἀγάπην, ὥστε μὴ ἀδιορθώτοις ἐπιστῆναι. Εἰκὸς δὲ καὶ μετὰ τὴν δευτέραν ἐπιστολήν, τοῦ Πνεύματος μηκέτι κωλύοντος αὐτόν, ἑκόντα διὰ τὴν αἰτίαν ταύτην μεῖναι. Ὃ καὶ μᾶλλόν ἐστιν ὑποπτεῦσαι, ὅτι παρὰ μὲν τὴν ἀρχὴν τὸ Πνεῦμα ἐκώλυεν, ὕστερον δὲ καὶ αὐτὸς ἐπιλογισάμενος ὅτι τοῦτο βέλτιον, ἔμεινε. Σὺ δέ μοι σκόπει πῶς πάλιν ἑαυτοῦ μέμνηται, ὃ συνεχῶς λέγειν οὐ παύσομαι, ἀπὸ τῶν ἐναντίων ἑαυτῷ συνιστάμε-

ΟΜΙΛΙΑ Δ'

(Β' Κορ. 1,23–2,11)

«Ἐγὼ ὅμως ἐπικαλοῦμαι μάρτυρα τὸ Θεό, ποὺ γνωρίζει τὴν ψυχή μου, ὅτι δὲν ἦρθα στὴν Κόρινθο ἐπειδὴ σᾶς λυπᾶμαι».

1. Τί λές, μακάριε Παῦλε; Δὲν πῆγες στὴν Κόρινθο ἐπειδὴ λυπᾶσαι αὐτούς; Κάποια λοιπὸν ἐναντιολογία μᾶς ἀναφέρεις ἐδῶ. Γιατὶ πιὸ πάνω ἔλεγες, ὅτι γι' αὐτὸ δὲν πῆγες, ἐπειδὴ δὲ σκέπτεσαι ὅπως οἱ κοσμικοὶ ἄνθρωποι, οὔτε εἶσαι κύριος τοῦ ἑαυτοῦ σου, ἀλλὰ παντοῦ μετακινεῖσαι κάτω ἀπὸ τὴν ἐξουσία τοῦ Πνεύματος, καὶ ἀνέφερες καὶ τὶς θλίψεις, ἐνῶ ἐδῶ λὲς ὅτι μὲ τὴ θέλησή σου δὲν ἦρθες, καὶ δὲν ὀφειλόταν αὐτὸ στὴν ἐξουσία τοῦ Πνεύματος· καθόσον λέγει, ὅτι «δὲν ἦρθα στὴν Κόρινθο, ἐπειδὴ σᾶς λυπᾶμαι». Τί μποροῦμε λοιπὸν νὰ ποῦμε; Ἢ ὅτι καὶ αὐτὸ ἦταν ἀπόφαση τοῦ Πνεύματος, καὶ θέλησε βέβαια αὐτὸς νὰ πάει, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ ὑπαγόρευσε νὰ μὴ πάει, προβάλλοντας τὴ λύπη γι' αὐτούς, ἢ ὁμιλεῖ γιὰ κάποια ἄλλη ἐπίσκεψή του ἐκεῖ, δηλώνοντας ὅτι, προτοῦ γράψει τὴν πρώτη ἐπιστολή, θέλησε νὰ πάει, ἀλλὰ συγκράτησε τὸν ἑαυτό του ἀπὸ ἀγάπη πρὸς αὐτούς, γιὰ νὰ μὴ βρεθεῖ ἐκεῖ ἐνῶ ἦταν ἀδιόρθωτοι. Φυσικὸ εἶναι ὅτι καὶ μετὰ τὴ δεύτερη ἐπιστολή, ὅταν τὸ Πνεῦμα δὲν τὸ ἐμπόδιζε πλέον, δὲν πῆγε μὲ τὴ θέλησή του γιὰ τὴν ἴδια αἰτία. Καὶ πολὺ περισσότερο αὐτὸ μποροῦμαι νὰ ὑποπτευθοῦμε, ὅτι δηλαδὴ στὴν ἀρχὴ τὸν ἐμπόδιζε τὸ Πνεῦμα, ἀργότερα ὅμως καὶ αὐτός, ἀφοῦ ἀναλογίσθηκε ὅτι αὐτὸ εἶναι καλύτερο, ἔμεινε. Σὺ ὅμως, σὲ παρακαλῶ, πρόσεχε πῶς πάλι θυμᾶται τὸν ἑαυτό του, πράγμα ποὺ δὲ θὰ παύσω νὰ τὸ λέγω συνέχεια, παρουσιάζοντας τὸν ἑαυτό του ἀπὸ τὰ ἀντίθετα. Ἐπειδὴ

νος. Ἐπειδὴ γὰρ καὶ τοῦτο εἰκὸς ἦν ὑποπτεύειν αὐτοὺς καὶ λέγειν, ὅτι 'διὰ τοῦτο οὐκ ἠθέλησας ἐλθεῖν, ἐμίσησας γὰρ ἡμᾶς', δείκνυσι τοὐναντίον, ὅτι διὰ τοῦτο οὐκ ἠθέλησεν, ἐπειδὴ ἐφίλει αὐτούς.

Τί δέ ἐστι, τό, «φειδόμενος». Ἤκουσα, φησίν, ὅτι ἐπόρνευσάν τινες παρ' ὑμῖν· οὐκ ἤθελον οὖν ἐλθὼν λυπῆσαι ὑμᾶς. Καὶ γὰρ ἀνάγκη παρόντα ἐξετάσαι τὸ πρᾶγμα, καὶ ἐπεξελθεῖν καὶ κολάσαι, καὶ πολλοὺς ἀπαιτῆσαι δίκην. Βέλτιον οὖν εἶναι ἐνόμισα ἀπεῖναι, καὶ ἐνδοῦναι μετανοῆσαι, ἢ παρὼν ἐπεξελθεῖν, καὶ παροξυνθῆναι μειζόνως. Καὶ γὰρ πρὸς τῷ τέλει τῆς ἐπιστολῆς σαφῶς αὐτὸ παρεδήλωσεν, εἰπών, «φοβοῦμαι μή πως ἐλθόντα με ταπεινώσῃ ὁ Θεός μου πρὸς ὑμᾶς, καὶ πενθήσω πολλοὺς τῶν προημαρτηκότων καὶ μὴ μετανοησάντων ἐπὶ τῇ ἀσελγείᾳ καὶ ἀκαθαρσίᾳ, ᾗ ἔπραξαν»[1]. Τοῦτο τοίνυν καὶ ἐνταῦθα ἐνδείκνυται, καὶ λέγει μὲν αὐτὸς ὡς ἀπολογούμενος, ἐπιστύφει δὲ αὐτοὺς σφοδρότατα καὶ φοβεῖ. Καὶ γὰρ ᾐνίξατο τιμωρίας ὄντας αὐτοὺς ὑπευθύνους, καί τι καὶ πεισομένους, εἰ μὴ ταχέως διορθωθεῖεν. Ὃ καὶ αὐτὸ πάλιν ἐν τῷ τέλει τῆς ἐπιστολῆς φησιν, ὅτι «ἐὰν ἔλθω εἰς τὸ πάλιν, οὐ φείσομαι»[2]. Πλὴν ἀλλ' ἐκεῖ μὲν σαφέστερον, ἐνταῦθα δέ, ἐπειδὴ προοίμιον ἦν, οὐχ οὕτως αὐτὸ λέγει, ἀλλ' ὑπεσταλμένως· καὶ οὐδὲ τούτῳ ἀρκεῖται, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τοῦτο πάλιν θεραπεύει, ἐπιδιορθώσει κεχρημένος. Ἐπειδὴ γὰρ ὥσπερ ἐξουσίαν πολλὴν ἐνδεικνυμένου τὸ ῥῆμα ἦν (φείδεται γάρ τις ἐκείνων, οὓς καὶ κολάσαι κύριός ἐστι), τοῦτο αὐτὸ παραμυθούμενος, καὶ τὸ δοκοῦν εἶναι τραχὺ συσκιάζων, φησίν· «οὐχ ὅτι κυριεύομεν ὑμῶν τῆς πίστεως». Τουτέστι, οὐ διὰ τοῦτο εἶπον, ὅτι φειδόμενος ὑμῶν οὐκ ἦλθον, ὡς κυριεύων ὑμῶν. Καὶ οὐκ εἶπεν, 'ὑμῶν', ἀλλά, «τῆς πίστεως», ὃ καὶ πρᾳότερον ἦν καὶ ἀληθέστερον. Τὸ γὰρ μὴ βουλόμενον πιστεῦσαι τίς κύριος ἀναγκάσαι;

«Ἀλλὰ συνεργοί ἐσμεν τῆς χαρᾶς ὑμῶν». Ἐπειδὴ γάρ, φησίν,

1. Β' Κορ. 12,21.
2. Β' Κορ. 13,2.

δηλαδὴ καὶ αὐτὸ φυσικὸ ἦταν νὰ τὸ ὑποπτεύονται αὐτοὶ καὶ νὰ λέγουν, ὅτι 'γι' αὐτὸ δὲ θέλησες νὰ ρθεῖς, γιατὶ μᾶς μίσησες', δείχνει τὸ ἀντίθετο, ὅτι γι' αὐτὸ δὲ θέλησε, ἐπειδὴ ἀγαποῦσε αὐτούς.

Τί σημαίνει ὅμως, «ἐπειδὴ σᾶς λυπᾶμαι»; Ἄκουσα, λέγει, ὅτι μερικοὶ ἀπὸ σᾶς πόρνευσαν· δὲν ἤθελα λοιπὸν νὰ ἔρθω καὶ νὰ σᾶς λυπήσω. Γιατὶ ἔπρεπε νὰ ρθῶ ἐκεῖ καὶ νὰ ἐξετάσω τὸ πράγμα, νὰ δικάσω καὶ νὰ τιμωρήσω, καὶ νὰ καταδικάσω πολλούς. Ἔκρινα λοιπὸν προτιμότερο ν' ἀπουσιάσω, καὶ νὰ σᾶς δώσω τὴν εὐκαιρία νὰ μετανοήσετε, παρὰ νὰ παραβρεθῶ ἐκεῖ καὶ νὰ ἐξετάσω τὸ πράγμα καὶ νὰ ἐξοργισθῶ περισσότερο. Καθόσον πρὸς τὸ τέλος τῆς ἐπιστολῆς τὸ δήλωσε αὐτὸ ξεκάθαρα, λέγοντας, «φοβᾶμαι μήπως, ἐρχόμενος σὲ σᾶς, μὲ ταπεινώσει ὁ Θεὸς καὶ πενθήσω γιὰ πολλοὺς ποὺ ἁμάρτησαν καὶ θ' ἁμαρτήσουν πρὶν ἀπὸ τὴν ἐπίσκεψή μου αὐτή, καὶ δὲν θὰ ἔχουν μετανοήσει γιὰ τὴν ἀσέλγεια καὶ ἀκαθαρσία ποὺ διέπραξαν»[1]. Αὐτὸ λοιπὸν δείχνει καὶ ἐδῶ, καὶ ὁμιλεῖ βέβαια αὐτὸς σὰ ν' ἀπολογεῖται, ψέγει ὅμως αὐτοὺς σφοδρότατα καὶ τοὺς φοβίζει. Καθόσον ὑπαινίχθηκε ὅτι εἶναι ὑπεύθυνοι τιμωρίας καὶ θὰ ὑποστοῦν κάποια τιμωρία, ἐὰν δὲν διορθωθοῦν γρήγορα, πράγμα ποὺ καὶ αὐτὸ τὸ λέγει πάλι στὸ τέλος τῆς ἐπιστολῆς, ὅτι δηλαδή, «ἐὰν ξανάρθω δὲ θὰ σᾶς λυπηθῶ»[2]. Πλὴν ὅμως ἐκεῖ βέβαια τὸ εἶπε σαφέστερα, ἐνῶ ἐδῶ, ἐπειδὴ ἦταν ἡ ἀρχὴ τῆς ἐπιστολῆς, δὲν τὸ λέγει ἔτσι, ἀλλὰ πιὸ συγκρατημένα· καὶ δὲν ἀρκεῖται καὶ σ' αὐτό, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ ἀκόμα τὸ θεραπεύει, χρησιμοποιώντας κάποια διόρθωση. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ λόγος αὐτὸς φαινόταν νὰ δείχνει κάποια μεγάλη ἐξουσία (γιατὶ λυπᾶται κανεὶς ἐκείνους, τοὺς ὁποίους ἔχει τὴν ἐξουσία καὶ νὰ τιμωρήσει), καθιστώντας αὐτὸ κάπως πιὸ ἐλαφρὺ καὶ ἐπισκιάζοντας ἐκεῖνο ποὺ φαινόταν σκληρό, λέγει· «δὲν τὰ λέμε αὐτὰ σὰν νὰ εἴμαστε ἐξουσιαστὲς τῆς πίστεώς σας». Δηλαδή, δὲν εἶπα γι' αὐτό, ὅτι δὲν ἦρθα ἐπειδὴ σᾶς λυπᾶμαι, σὰν νὰ σᾶς ἐξαναγκάζω. Καὶ δὲν εἶπε, 'σᾶς', ἀλλά, «τῆς πίστεώς σας», πράγμα ποὺ ἦταν καὶ πιὸ μαλακὸ καὶ ἀληθέστερο. Γιατὶ ἐκεῖνον ποὺ δὲ θέλει νὰ πιστέψει, ποιός μπορεῖ νὰ τὸν ἐξαναγκάσει;

«Ἀλλ' εἴμαστε συνεργάτες τῆς χαρᾶς σας». Ἐπειδὴ δηλαδή,

ἡ χαρὰ ὑμῶν ἡμετέρα ἐστίν, οὐκ ἦλθον, ἵνα μὴ ἐμβάλω εἰς λύπην ὑμᾶς, καὶ αὐξήσω τὴν ἀθυμίαν τὴν ἐμήν, ἀλλ' ἔμεινα, ἵνα, διορθωθέντες ἀπὸ τῆς ἀπειλῆς, εὐφρανθῆτε. Πάντα γὰρ ποιοῦμεν ὑπὲρ τῆς χαρᾶς τῆς ὑμετέρας, καὶ ὑπὲρ τούτου σπεύδομεν, ἐπειδὴ καὶ αὐτοὶ κοινωνοῦμεν αὐτῇ. «Τῇ γὰρ πίστει ἑστήκατε». Ὅρα πάλιν ὑπεσταλμένως διαλεγόμενον. Δέδοικε γὰρ αὐτῶν καθάψασθαι πάλιν, ἐπειδὴ σφοδρῶς αὐτῶν ἐν τῇ προτέρᾳ καθίκετο ἐπιστολῇ, καί τινα μεταβολὴν ἐπεδείξαντο, καὶ ἔμελλεν αὐτοὺς τοῦτο ἀνατρέπειν, εἰ μεταβαλλόμενοι πάλιν τὴν αὐτὴν ἐπιτίμησιν ὑπέμενον. Διὸ πολλῷ τῆς προτέρας ἡμερωτέρα αὕτη. «Ἔκρινα δὲ ἐμαυτῷ τὸ μὴ πάλιν ἐν λύπῃ ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς». Τό, «πάλιν», δείκνυσι καὶ ἤδη λυπηθέντα ἐκεῖθεν, καὶ δοκῶν ἀπολογεῖσθαι, λεληθότως αὐτῶν καθάπτεται. Εἰ δὲ καὶ ἤδη ἐλύπησαν, καὶ πάλιν ἔμελλον λυπεῖν, ἐννόησον ὅσην εἰκὸς γενέσθαι τὴν ἀηδίαν. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὐ λέγει, ὅτι «ἐλυπήσατε», ἑτέρως δὲ μεθοδεύει τὸν λόγον, τὸ αὐτὸ τοῦτο αἰνιττόμενος, καὶ λέγων, ὅτι 'διὰ τοῦτο οὐκ ἦλθον, ἵνα μὴ λυπήσω ὑμᾶς', ὃ τὴν αὐτὴν μὲν ἰσχὺν ἔχει τούτῳ ᾧ εἶπον, εὐπαράδεκτον δὲ μᾶλλόν ἐστι. «Εἰ γὰρ ἐγὼ λυπῶ ὑμᾶς, καὶ τίς ἐστιν ὁ εὐφραίνων με, εἰ μὴ ὁ λυπούμενος ἐξ ἐμοῦ;» Ποία αὕτη ἀκολουθία; Μεγίστη μὲν οὖν. Σκόπει δε. Οὐκ ἠθέλησα, φησίν, ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς, ἵνα μὴ λυπήσω ὑμᾶς πλέον, ἐπιτιμῶν, ἀγανακτῶν, ἀποστρεφόμενος. Εἶτα, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸ σφοδρὸν ἦν καὶ κατηγορίαν αὐτῶν εἶχεν, εἴ γε οὕτως ἔζων ὡς Παῦλον λυπεῖν, ἐπιδιορθώσει χρώμενος, φησίν· «εἰ γὰρ ἐγὼ λυπῶ ὑμᾶς, καὶ τίς ἐστιν ὁ εὐφραίνων με, εἰ μὴ ὁ λυπούμενος ἐξ ἐμοῦ;». Ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν. Εἰ δὲ καὶ ἐν λύπῃ ἔμελλον εἶναι, ἀναγκαζόμενος ὑμῖν ἐπιτιμᾶν καὶ ὁρᾶν λυπουμένους, ἀλλ' ὅμως καὶ αὐτὸ τοῦτο ηὔφραινέ με. Μεγίστης γὰρ τοῦτο ἀγά-

λέγει, ἡ χαρά σας εἶναι καὶ δική μας, δὲν ἦρθα, γιὰ νὰ μὴ σᾶς λυπήσω καὶ αὐξήσω καὶ τὴ δική μου λύπη, ἀλλ' ἔμεινα, ὥστε, ἀφοῦ διωρθωθεῖτε μὲ τὴν ἀπειλή, νὰ εὐφρανθεῖτε. Γιατὶ ὅλα τὰ κάνομε γιὰ τὴ δική σας χαρά, καὶ γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ καταβάλλομε μεγάλη φροντίδα, ἐπειδὴ καὶ ἐμεῖς οἱ ἴδιοι συμμετέχομε στὴ χαρά σας αὐτή. «Γιατὶ παραμένετε σταθεροὶ στὴν πίστη σας». Πρόσεχε πάλι ποὺ ὁμιλεῖ συγκρατημένα. Γιατὶ φοβᾶται νὰ τοὺς ψέξει πάλι, ἐπειδὴ τοὺς ἔψεξε αὐστηρὰ στὴν πρώτη ἐπιστολὴ καὶ ἐπέδειξαν κάποια μεταβολή, καὶ ἐπρόκειτο αὐτὸ νὰ τοὺς ἀναστατώσει, ἐάν, ἐνῶ ἐπέδειξαν κάποια μεταβολή, δέχονταν πάλι τὴν ἴδια ἐπιτίμηση. Γι' αὐτὸ αὐτὴ ἡ ἐπιστολὴ εἶναι πολὺ πιὸ ἠπιότερη ἀπὸ τὴν πρώτη. «Σκέφθηκα νὰ μὴ σᾶς ἐπισκεφθῶ καὶ σᾶς λυπήσω καὶ πάλι». Τό, «πάλι», δείχνει ὅτι τότε λυπήθηκε, καὶ θέλοντας ν' ἀπολογηθεῖ, ψέγει αὐτοὺς συγκαλυμμένα. Ἐὰν καὶ τότε τὸν λύπησαν καὶ ἐπρόκειτο πάλι νὰ τὸν λυπήσουν, σκέψου πόση, φυσικὸ ἦταν, ἀηδία νὰ προξενήσει αὐτό. Ἀλλ' αὐτὸ βέβαια δὲν τὸ λέγει, ὅτι 'μὲ λυπήσατε', ἀλλὰ μὲ ἄλλο τρόπο μεθοδεύει τὸ λόγο, ὑπαινισσόμενος ἀκριβῶς τὸ ἴδιο, καὶ λέγοντας, ὅτι 'γι' αὐτὸ δὲν ἦρθα, γιὰ νὰ μὴ σᾶς λυπήσω', πράγμα ποὺ ἔχει βέβαια τὴν ἴδια ἰσχὺ μὲ αὐτὸ ποὺ εἶπα, ἀλλ' εἶναι πολὺ πιὸ εὐκολαπόδεκτο. «Γιατί, ἐὰν ἐγὼ σᾶς λυπῶ, ποιός τότε εἶναι ἐκεῖνος ποὺ μοῦ προξενεῖ χαρά, παρὰ αὐτὸς ποὺ τὸν κάνω νὰ λυπᾶται;». Ποιά σχέση ἔχουν αὐτά; Ἀσφαλῶς πάρα πολὺ μεγάλη. Καὶ πρόσεχε. Δὲ θέλησα, λέγει, νὰ ρθῶ σὲ σᾶς, γιὰ νὰ μὴ σᾶς λυπήσω περισσότερο, ἐπιτιμώντας σας, ἀγανακτώντας, ἀποστρεφόμενός σας. Ἔπειτα, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸ ἦταν αὐστηρὸ καὶ ἀποτελοῦσε κατηγορία γι' αὐτούς, ἐφόσον ἔτσι ζοῦσαν, ὥστε νὰ λυποῦν τὸν Παῦλο, χρησιμοποιώντας κάποια διόρθωση, λέγει· «γιατί, ἐὰν ἐγὼ σᾶς λυπῶ, ποιός τότε εἶναι ἐκεῖνος ποὺ μοῦ προξενεῖ χαρά, παρὰ αὐτὸς ποὺ τὸν κάνω νὰ λυπᾶται;». Αὐτὸ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἑξῆς. Καὶ ἂν ἀκόμα ἐπρόκειτο νὰ λυπηθῶ, ἀναγκαζόμενος νὰ σᾶς ἐπιτιμῶ καὶ νὰ σᾶς βλέπω λυπημένους, ἀλλ' ὅμως καὶ αὐτὸ πάλι μοῦ προξενοῦσε χαρά. Γιατὶ αὐτὸ εἶναι ἀπόδειξη μέγιστης ἀγάπης, τὸ νὰ θεωροῦμαι ἀπὸ σᾶς

πης τεκμήριον, τὸ τοσούτου παρ' ὑμῖν ἄξιον εἶναί με, ὡς δύνασθαι δάκνειν ὑμᾶς ἀποστρεφόμενον.

2 Καὶ ὅρα σύνεσιν. Ὃ γὰρ τοῦ νόμου τῶν μαθητῶν ἦν, τὸ ἀλγεῖν καὶ αἰσθάνεσθαι ἐπιτιμωμένους, τοῦτο ὡς χαριζομένους αὐτοὺς εἰσάγει. Οὐδεὶς γάρ με οὕτως εὐφραίνει, φησίν, ὡς ἐκεῖνος ὁ ἐπιστρεφόμεος τῶν ἐμῶν ρημάτων, καὶ λυπούμενος ὅταν βλέπῃ με ὀργιζόμενον. Καίτοι τὸ ἀκόλουθον ἦν εἰπεῖν. Εἰ γὰρ ἐγὼ λυπῶ ὑμᾶς, καὶ τίς ἐστιν ὁ δυνάμενος ὑμᾶς εὐφρᾶναι; Ἀλλ' οὐ λέγει τοῦτο, ἀλλ' ἀντιστρέφει πάλιν αὐτό, θεραπεύων αὐτούς, καὶ λέγων· 'εἰ καὶ λυπῶ ὑμᾶς, χάριν μοι παρέχετε κἂν τούτῳ μεγίστην, ὅτι δάκνεσθε ὑπὸ τῶν παρ' ἐμοῦ λεγομένων. «Καὶ γὰρ ἔγραψα ὑμῖν αὐτὸ τοῦτο»'. Ποῖον; Ὅτι διὰ τοῦτο οὐκ ἦλθον, φειδόμενος ὑμῶν. Πότε ἔγραφεν; Ἐν τῇ προτέρᾳ, ὅτε ἔλεγεν, «οὐ θέλω ὑμᾶς ἄρτι ἐν παρόδῳ ἰδεῖν», οὐκ ἔγωγε οἶμαι, ἀλλ' ἐν αὐτῇ τῇ ἐπιστολῇ, ὅτε εἶπε, «μὴ ἐλθόντα με πάλιν ταπεινώσῃ ὁ Θεός μου πρὸς ὑμᾶς». Ἔγραψα οὖν αὐτὸ τοῦτο πρὸς τῷ τέλει, φησί· «μή πως ἐλθόντα με ταπεινώσει ὁ Θεός μου, καὶ πενθήσω πολλοὺς τῶν προημαρτηκότων». Διὰ τί δὲ ἔγραφες, «ἵνα μὴ ἐλθὼν λύπην σχῶ ἀφ' ὧν ἔδει με χαίρειν, πεποιθὼς ἐπὶ πάντας ὑμᾶς, ὅτι ἡ ἐμὴ χαρὰ πάντων ὑμῶν ἐστιν». Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, ὅτι 'εὐφραίνομαι, ἀλγούντων ὑμῶν', καὶ ἔτι αὐθαδέστερον τοῦτο ἦν καὶ τραχύτερον, πάλιν αὐτὸ ἀνέστρεψεν ἑτέρως, καὶ ἡμερώτερον αὐτὸ ἐποίησεν οἷς ἐπήγαγε. Διὰ τοῦτο γάρ, φησί, προέγραψα ὑμῖν, ἵνα μὴ ἐν ὀδύνῃ ὑμᾶς εὕρω μὴ διορθωθέντας. Διὰ τοῦτο εἶπον, «ἵνα μὴ λυπηθῶ», οὐ τὸ ἐμαυτοῦ σκοπῶν, ἀλλὰ τὸ ὑμέτερον. Οἶδα γάρ, ὅτι ἐὰν ἴδητε χαίροντα, χαίρετε· κἂν θεάσησθε ἀλγοῦντα, ἀλγεῖτε.

Ὅρα τοίνυν ἄνωθεν τὴν ἀκολουθίαν τῶν εἰρημένων· οὕτω γὰρ εὐμαθέστερος ἡμῖν ἔσται ὁ λόγος. Οὐκ ἦλθον, φησίν, ἵνα μὴ

---

3. Α' Κορ. 16,7.
4. Β' Κορ. 12,21.

τόσο πολὺ σπουδαῖος, ὥστε νὰ μπορῶ νὰ σᾶς πληγώσω ἀποστρεφόμενός σας.

2. Καὶ πρόσεχε σύνεση. Γιατί, ἐκεῖνο ποὺ ἀποτελοῦσε κανόνα γιὰ τοὺς μαθητές, τὸ νὰ πονοῦν καὶ νὰ συναισθάνονται τὸ παράπτωμά τους ὅταν ἐπιτιμῶνται, αὐτὸ τὸ λέγει σὰν κάτι ποὺ τοὺς προξενεῖ χαρά. Γιατί, λέγει, κανένας δὲ μοῦ προξενεῖ τόση χαρά, ὅση ἐκεῖνος ποὺ μετανοεῖ μὲ τὰ λόγια μου καὶ λυπᾶται ὅταν μὲ βλέπει νὰ ὀργίζομαι. Ἂν καὶ βέβαια μποροῦσε νὰ πεῖ τὸ ἑξῆς. Ἐὰν λοιπὸν ἐγὼ σᾶς λυπῶ, ποιός τότε εἶναι ἐκεῖνος ποὺ μπορεῖ νὰ σᾶς δώσει χαρά; Ὅμως δὲν τὸ λέγει αὐτό, ἀλλ' ἀντιστρέφει πάλι αὐτό, θεραπεύοντας αὐτοὺς καὶ λέγοντας· 'ἂν καὶ σᾶς λυπῶ, μοῦ προξενεῖτε ἔστω καὶ μ' αὐτὸ πάρα πολὺ μεγάλη χαρά, ἐπειδὴ πληγώνεσθε ἀπὸ τὰ λεγόμενά μου. «Καὶ σᾶς ἔγραψα ἀκριβῶς αὐτό». Ποιό; Ὅτι γι' αὐτὸ δὲν ἦρθα, ἐπειδὴ σᾶς λυπᾶμαι. Πότε τοὺς τὸ ἔγραψε; Στὴν πρώτη ἐπιστολή, ὅταν ἔλεγε, «δὲ θέλω νὰ σᾶς δῶ τώρα περαστικός»[3]; Ἐγὼ τουλάχιστον νομίζω ὄχι, ἀλλὰ σ' αὐτὴν τὴν ἐπιστολή, ὅταν εἶπε, «μήπως ἐρχόμενος ἐκεῖ μὲ ταπεινώσει πάλι ὁ Θεός μου μπροστά σας»[4]. Σᾶς τὸ ἔγραψα λοιπὸν αὐτό, λέγει, στὸ τέλος τῆς ἐπιστολῆς, «μήπως, ἐρχόμενος ἐκεῖ, μὲ ταπεινώσει ὁ Θεός μου, καὶ πενθήσω πολλοὺς ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἁμάρτησαν προηγουμένως»[4]. Καὶ γιατὶ τὸ ἔγραψες; «Γιὰ νὰ μὴ λυπηθῶ, ἐρχόμενος ἐκεῖ ἀπὸ ἐκείνους ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἔπρεπε νὰ χαίρομαι, γιατὶ εἶμαι ἀπόλυτα πεπεισμένος γιὰ ὅλους σας, ὅτι ἡ χαρά μου εἶναι καὶ δική σας χαρά». Ἐπειδὴ δηλαδὴ εἶπε, 'νιώθω χαρὰ ποὺ πονᾶται', καὶ ἔδειχνε αὐτὸ μεγάλη θρασύτητα καὶ σκληρότητα, πάλι αὐτὸ τὸ μετέστρεψε καὶ τὸ ἔκαμε ἡμερότερο μὲ ἐκεῖνα ποὺ πρόσθεσε. Γι' αὐτὸ λοιπόν, λέγει, σᾶς ἔγραψα προηγουμένως, γιὰ νὰ μὴ σᾶς βρῶ νιώθοντας λύπη ποὺ δὲ διωρθωθήκατε. Γι' αὐτὸ εἶπα «γιὰ νὰ μὴ λυπηθῶ», ἀποβλέποντας ὄχι στὸ δικό μου συμφέρον, ἀλλὰ στὸ δικό σας. Γιατὶ γνωρίζω, ὅτι, ἐὰν μὲ δεῖτε νὰ χαίρομαι, θὰ χαρεῖτε· καὶ ἂν μὲ δεῖτε νὰ λυπᾶμαι, θὰ λυπηθεῖτε.

Πρόσεχε λοιπὸν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὴ συνέχεια τῶν λεχθέντων· γιατὶ ἔτσι θὰ γίνει πιὸ κατανοητὸς ὁ λόγος. Δὲν ἦρθα, λέγει, γιὰ

λυπήσω ὑμᾶς, ἀδιορθώτους εὑρών. Τοῦτο δὲ ἐποίουν, οὐ τὸ ἐμαυτοῦ σκοπῶν, ἀλλὰ τὸ ὑμέτερον. Ἐγὼ μὲν γὰρ λυπουμένων ὑμῶν, ἔχω ἡδονὴν οὐ μικράν, ὅταν ἴδω τοσοῦτον ἐμοῦ φροντίζοντας, ὡς καὶ λυπεῖσθαι καὶ ἀλγεῖν ἀγανακτοῦντος ἐμοῦ. «Τίς γάρ ἐστιν ὁ εὐφραίνων με, εἰ μὴ ὁ λυπούμενος ἐξ ἐμοῦ;». Πλὴν ἀλλὰ καὶ οὕτω διακείμενος, ἐπειδὴ τὸ ὑμέτερον σκοπῶ, ἔγραψα ὑμῖν τὸ αὐτὸ τοῦτο, ἵνα μὴ λυπηθῶ· καὶ ἐν τούτῳ πάλιν οὐ τὸ ἐμὸν σκοπῶν, ἀλλὰ τὸ ὑμέτερον. Οἶδα γὰρ ὅτι καὶ ὑμεῖς μέλλετε λυπεῖσθαι, ἀλγοῦντά με ὁρῶντες, ὥσπερ οὖν καὶ εὐφραίνεσθαι, χαίροντα θεωροῦντες. Σκόπει τοίνυν σύνεσιν. Εἶπεν, ἵνα μὴ λυπήσω οὐκ ἦλθον, καίτοι γε εὐφραίνομαι, φησίν. Εἶτα, ἵνα μὴ δόξῃ ἐκείνων ἀλγούντων εὐφραίνεσθαι, 'κατὰ τοῦτο, φησί, χαίρω, καθὸ καθάπτομαι· ἐπεὶ καθ' ἕτερον λυποῦμαι, ὅταν τοὺς οὕτω φιλοῦντας ἀναγκάζομαι λυπεῖν, οὐ τούτῳ μόνον τῷ ἐπιτιμᾶν, ἀλλὰ τῷ καὶ αὐτὸς ἐν λύπῃ εἶναι, καὶ ὑμᾶς διὰ τούτου πάλιν λυπεῖν. Σκόπει δὲ πῶς αὐτὸ καὶ μετ' ἐγκωμίου τίθησι λέγων, «ἀφ' ὧν ἔδει με χαίρειν». Τοῦτο γὰρ γνησιότητα μαρτυροῦντός ἐστι, καὶ πολλὴν φιλοστοργίαν· ὡς ἂν εἰ περὶ υἱῶν τις εἶπε πολλὰ εὐεργετηθέντων, καὶ περὶ οὓς ἐπόνησεν. Εἰ τοίνυν διὰ τοῦτο γράφω, καὶ οὐκ ἔρχομαι, μέγα τι οἰκονομῶν οὐκ ἔρχομαι, καὶ οὐ μισῶν οὐδὲ ἀποστρεφόμενος, ἀλλὰ καὶ σφόδρα φιλῶν. Εἶτα, ἐπειδὴ εἶπεν, ὅτι 'ὁ λυπῶν εὐφραίνει', ἵνα μὴ λέγωσι, 'τοῦτο οὖν αὐτὸ σπουδάζεις, ἵνα εὐφραίνῃ καὶ ἐπιδείξῃ πᾶσι πόσην ἔχῃς ἰσχύν;' ἐπήγαγεν· «ἐκ γὰρ πολλῆς θλίψεως καὶ συνοχῆς καρδίας ἔγραψα ὑμῖν διὰ πολλῶν δακρύων· οὐχ ἵνα λυπηθῆτε, ἀλλὰ τὴν ἀγάπην ἵνα γνῶτε, ἣν ἔχω περισσοτέρως εἰς ὑμᾶς».

Τί ταύτης φιλοστοργότερον τῆς ψυχῆς; Αὐτῶν γὰρ τῶν ἡμαρτηκότων οὐκ ἔλαττον, ἀλλὰ καὶ πολλῷ πλέον δείκνυσιν ἑαυτὸν ἀλγήσαντα. Οὐ γάρ, «ἀπὸ θλίψεως», φησὶ μόνον, ἀλλ', «ἀπὸ

νὰ μὴ σᾶς λυπήσω, βρίσκοντάς σας ἀδιόρθωτους. Αὐτὸ τὸ ἔκαμα, ἀποβλέποντας ὄχι στὸ δικό μου συμφέρον, ἀλλὰ στὸ δικό σας. Γιατὶ ἐγώ, ὅταν λυπᾶσθε ἐσεῖς, ἐγὼ νιώθω ἡδονὴ ὄχι μικρή, ὅταν δῶ τόσο νὰ φροντίζετε γιὰ μένα, ὥστε καὶ νὰ λυπᾶσθε καὶ νὰ πονᾶτε, ὅταν ἐγὼ ἀγανακτῶ. «Γιατὶ ποιός εἶναι ἐκεῖνος ποὺ μοῦ προξενεῖ χαρά, παρὰ αὐτὸς ποὺ λυπᾶται ἐξ αἰτίας μου;». Πλὴν ὅμως, ἂν καὶ διάκειμαι ἔτσι, ἐπειδὴ ἀποβλέπω στὸ δικό σας συμφέρον, σᾶς τὸ ἔγραψα αὐτό, ἀκριβῶς γιὰ νὰ μὴ λυπηθῶ· καὶ μ' αὐτὸ πάλι δὲν ἀποβλέπω στὸ δικό μου συμφέρον, ἀλλὰ στὸ δικό σας. Γιατὶ γνωρίζω ὅτι καὶ σεῖς πρόκειται νὰ λυπηθεῖτε, βλέποντάς με νὰ πονῶ, ὅπως βέβαια καὶ χαίρεσθε, βλέποντάς με νὰ χαίρομαι. Πρόσεχε λοιπὸν σύνεση. Εἶπε, 'δὲν ἦρθα γιὰ νὰ μὴ σᾶς λυπήσω, ἂν καὶ βέβαια χαίρομαι', λέγει. Ἔπειτα, γιὰ νὰ μὴ φανεῖ ὅτι χαίρεται ἐπειδὴ ἐκεῖνοι λυποῦνται, 'γι' αὐτό, λέγει, χαίρομαι, γιὰ τὸ ὅτι σᾶς ψέγω· γιατὶ στὴν ἀντίθετη περίπτωση λυπᾶμαι, ὅταν ἀναγκάζομαι νὰ λυπῶ ἐκείνους ποὺ τόσο μὲ ἀγαποῦν, ὄχι μόνο μὲ αὐτό, μὲ τὸ ὅτι τοὺς ἐπιτιμῶ, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ ὅτι λυπᾶμαι καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος, καὶ αὐτὸ πάλι γίνεται αἰτία νὰ λυπᾶσθε ἐσεῖς'. Πρόσεχε ὅμως πῶς αὐτὸ τὸ λέγει μὲ τρόπο ἐπαινετικό, λέγοντας, «ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἔπρεπε νὰ χαίρομαι». Γιατὶ αὐτὸ ἐπιβεβαιώνει εὐγενικὰ αἰσθήματα καὶ μεγάλη φιλοστοργία· ὅπως, ἐὰν κάποιος τὰ ἔλεγε αὐτὰ γιὰ τοὺς γιούς του ποὺ εὐεργετήθηκαν πάρα πολὺ καὶ γιὰ τοὺς ὁποίους κόπιασε πολύ. Ἐὰν λοιπὸν γι' αὐτὸ σᾶς γράφω καὶ δὲν ἔρχομαι, δὲν ἔρχομαι, ἀποβλέποντας σὲ κάτι πολὺ σπουδαῖο, καὶ δὲν τὸ κάνω ἀπὸ μίσος καὶ ἀποστροφή, ἀλλὰ ἀπὸ μεγάλη ἀγάπη. Ἔπειτα, ἐπειδὴ εἶπε, ὅτι 'ἐκεῖνος ποὺ προξενεῖ λύπη, προξενεῖ καὶ χαρά', γιὰ νὰ μὴ λέγουν, 'αὐτὴ λοιπὸν εἶναι ἡ φροντίδα σου, γιὰ νὰ χαίρεσαι καὶ νὰ δείξεις σ' ὅλους πόση δύναμη ἔχεις;', πρόσθεσε· «γιατὶ σᾶς ἔγραψα ἀπὸ μεγάλη θλίψη καὶ στενοχώρια τῆς καρδιᾶς μου, χύνοντας πολλὰ δάκρυα· ὄχι γιὰ νὰ λυπηθεῖτε, ἀλλὰ γιὰ νὰ γνωρίσετε τὴν ὑπερβολικὴ ἀγάπη ποὺ ἔχω γιὰ σᾶς».

Τί ὑπάρχει πιὸ φιλόστοργο ἀπὸ τὴν ψυχὴ αὐτή; Γιατὶ δείχνει ὅτι πόνεσε ὄχι λιγότερο ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἁμάρτησαν, ἀλλὰ καὶ πολὺ περισσότερο. Γιατὶ λέγει, ὄχι μόνο «μὲ θλίψη», ἀλλά, «μὲ

πολλῆς»· οὐδέ, «δακρύων», ἀλλὰ «διὰ πολλῶν δακρύων καὶ συνοχῆς καρδίας»· τουτέστιν, ἀπηγχονιζόμην, ἀπεπνιγόμην ὑπὸ τῆς ἀθυμίας, καὶ μηκέτι φέρων τῆς ἀθυμίας τὸ νέφος, ἔγραψα ὑμῖν, «οὐχ ἵνα λυπηθῆτε, ἀλλ' ἵνα γνῶτε τὴν ἀγάπην», φησίν, «ἣν ἔχω περισσοτέρως εἰς ὑμᾶς». Καίτοι τὸ ἀκόλουθον ἦν εἰπεῖν· 'οὐχ ἵνα λυπηθῆτε, ἀλλ' ἵνα διορθωθῆτε'· καὶ γὰρ διὰ τοῦτο ἔγραψεν· ἀλλ' οὐ λέγει τοῦτο, ἀλλὰ καταγλυκαίνων μᾶλλον τὸν λόγον καὶ εἰς μεῖζον φίλτρον αὐτοὺς ἐπισπώμενος, τοῦτο ἀντ' ἐκείνου τίθησι, δεικνὺς ὅτι πάντα ἀπὸ ἀγάπης ποιεῖ. Καὶ οὐχ ἁπλῶς φησιν, «ἀγάπην», ἀλλ' «ἣν ἔχω περισσοτέρως εἰς ὑμᾶς». Βούλεται γὰρ αὐτοὺς καὶ ταύτῃ ἐπισπάσασθαι, τῷ δεῖξαι ὅτι πλέον πάντων αὐτοὺς φιλεῖ, καὶ ὡς περὶ ἐξαιρέτους μαθητὰς διάκειται. Διό φησιν, «εἰ καὶ ἄλλοις οὐκ εἰμὶ ἀπόστολος, ἀλλά γε ὑμῖν εἰμι»· καί, «ἐὰν πολλοὺς παιδαγωγοὺς ἔχητε, ἀλλ' οὐ πολλοὺς πατέρας»· καὶ πάλιν, «ἐν χάριτι Θεοῦ ἀνεστράφημεν ἐν τῷ κόσμῳ, περισσοτέρως δὲ πρὸς ὑμᾶς»· καὶ προϊὼν φησι· «καὶ περισσοτέρως ὑμᾶς ἀγαπῶν, ἧττον ἀγαπῶμαι»· καὶ ἐνταῦθα, «ἣν ἔχω περισσοτέρως εἰς ὑμᾶς».

3. Ὥστε, εἰ καὶ θυμοῦ τὰ ῥήματα ἔγεμεν, ἀλλ' ἐξ ἀγάπης ἦν πολλῆς καὶ ὀδύνης ὁ θυμός. Καὶ γράφων τὴν ἐπιστολήν, ἔπασχον, ἤλγουν, οὐχ ὅτι ἡμαρτήκατε μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ ἠναγκαζόμην λυπεῖν. Καὶ τοῦτο δὲ αὐτὸ ἐξ ἀγάπης· ὥσπερ ἂν ἔχων τις παῖδα γνήσιον σηπεδόνα ἔχοντα, ἀναγκαζόμενος τέμνειν καὶ καίειν, δι' ἀμφότερα πάσχοι, καὶ ὅτι νοσεῖ, καὶ ὅτι ἀναγκάζεται αὐτὸν τέμνειν. Ὥστε, ὃ νομίζετε εἶναι τοῦ μισεῖν ὑμᾶς σημεῖον, τοῦτο τοῦ σφόδρα φιλεῖν ἦν. Εἰ δὲ τὸ λυπῆσαι ἐξ ἀγάπης, πολλῷ μᾶλλον τὸ εὐφραίνεσθαι λυπουμένων. Ἀπολογησάμενος τοίνυν ὑπὲρ ἑαυτοῦ (καὶ γὰρ ἀπολογεῖται πολλαχοῦ· καὶ οὐκ αἰσχύνεται· εἰ γὰρ ὁ Θεὸς αὐτὸ ποεῖ λέγων, «λαός μου, τί ἐποίησά σοι;», πολλῷ μᾶλλον Παῦλος)· ἀπο-

---

5. Α' Κορ. 9,2 καὶ 4,15.
6. Β' Κορ. 1,12.
7. Β' Κορ. 12,15.

μεγάλη»· οὔτε, «μὲ δάκρυα», ἀλλὰ «μὲ πολλὰ δάκρυα καὶ συντριβὴ καρδιᾶς»· δηλαδή, ὑπόφερα πάρα πολύ, μ' ἔπνιγε ἡ λύπη, καὶ μὴ ὑποφέροντας πλέον τὸ σύννεφο τῆς λύπης, σᾶς ἔγραψα, «ὄχι γιὰ νὰ λυπηθεῖτε, ἀλλὰ γιὰ νὰ γνωρίσετε τὴν ἀγάπη», λέγει, «ποὺ τρέφω σὲ μεγάλο βαθμὸ γιὰ σᾶς». Ἂν καὶ βέβαια θὰ μποροῦσε νὰ πεῖ τὸ ἑξῆς· 'ὄχι γιὰ νὰ λυπηθεῖτε, ἀλλὰ γιὰ νὰ διορθωθεῖτε'· ἀφοῦ γι' αὐτὸ τοὺς ἔγραψε· ὅμως δὲ λέγει αὐτό, ἀλλὰ καταγλυκαίνοντας περισσότερο τὸ λόγο καὶ ἀποσπώντας αὐτοὺς σὲ μεγαλύτερη ἀγάπη, λέγει αὐτὸ ἀντὶ ἐκείνου, γιὰ νὰ δείξει ὅτι ὅλα τὰ κάνει ἀπὸ ἀγάπη. Καὶ δὲ λέγει ἁπλῶς, «ἀγάπη», ἀλλά, «τὴν ὁποία τρέφω σὲ μεγάλο βαθμὸ γιὰ σᾶς». Γιατὶ θέλει καὶ μ' αὐτὸ νὰ τοὺς προσελκύσει, μὲ τὸ νὰ δείξει ὅτι περισσότερο ἀπὸ ὅλους αὐτοὺς ἀγαπᾶ, καὶ ὅτι οἱ διαθέσεις του πρὸς αὐτοὺς εἶναι σὰν πρὸς ἐξαίρετους μαθητές. Γι' αὐτὸ λέγει, «ἐὰν γιὰ ἄλλους δὲν εἶμαι ἀπόστολος, ὅμως γιὰ σᾶς εἶμαι»· καί, «μπορεῖ νὰ ἔχετε πολλοὺς παιδαγωγούς, ὅμως ὄχι καὶ πολλοὺς πατέρες»[5]· καὶ πάλι, «μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ συναναστραφήκαμε τὸν κόσμο, πολὺ περισσότερο ἀνάμεσα σὲ σᾶς»[6], καὶ προχωρώντας λέγει· «ἂν καὶ σᾶς ἀγαπῶ περισσότερο, ὅμως ἀγαπιέμαι ἀπὸ σᾶς λιγότερο»[7]· καὶ ἐδῶ, «ποὺ τρέφω γιὰ σᾶς σὲ μεγάλο βαθμό».

3. Ὥστε, ἂν καὶ τὰ λόγια ἦταν γεμάτα ἀπὸ θυμό, ἀλλ' ὅμως ὁ θυμὸς προερχόταν ἀπὸ τὴ μεγάλη ἀγάπη καὶ τὸν πόνο. Καὶ γράφοντας τὴν ἐπιστολή, ὑπόφερα, πονοῦσα, ὄχι μόνο γιατὶ ἁμαρτήσατε, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ βρισκόμουν στὴν ἀνάγκη νὰ σᾶς λυπῶ. Καὶ αὐτὸ πάλι γινόταν ἀπὸ ἀγάπη· ὅπως ἀκριβῶς ἂν κάποιος, ἔχοντας παιδὶ γνήσιο, ποὺ ὑποφέρει ἀπὸ γάγγραινα, καὶ ἀναγκαζόμενος νὰ τὸ ἐγχειρίσει καὶ νὰ τὸ καυτηριάσει, ὑποφέρει καὶ γιὰ τὰ δύο, καὶ ἐπειδὴ εἶναι ἄρρωστο, καὶ ἐπειδὴ ἀναγκάζεται νὰ τὸ ἐγχειρίσει. Ὥστε, ἐκεῖνο ποὺ νομίζετε ὅτι εἶναι ἀπόδειξη τοῦ μίσους μου πρὸς ἐσᾶς, αὐτὸ εἶναι ἀπόδειξη τῆς ὑπερβολικῆς ἀγάπης μου. Ἐὰν τὸ ὅτι σᾶς λυπῶ προέρχεται ἀπὸ ἀγάπη, πολὺ περισσότερο ἡ χαρά μας ὅταν λυπεῖσθε. Ἀφοῦ λοιπὸν ἀπολογήθηκε γιὰ τὸν ἑαυτό του (καθόσον σὲ πολλὲς περιπτώσεις ἀπολογεῖται καὶ δὲ ντρέπεται· γιατί, ἐὰν αὐτὸ τὸ κάμνει ὁ Θεός, λέγοντας, «λαέ μου, τί σοῦ ἔκα-

λογησάμενος οὖν ὑπὲρ ἑαυτοῦ, καὶ μέλλων μετιέναι λοιπὸν ἐπὶ τὴν ἀπολογίαν τὴν ὑπὲρ τοῦ πεπορνευκότος, ἵνα μὴ διαστραφῶσιν ὡς τἀναντία κελευόμενοι, καὶ προσφιλονεικήσωσιν, ἐπειδὴ αὐτὸς ἦν ὁ καὶ τότε ὀργισθείς, καὶ νῦν κελεύων αὐτὸν ἀφιέναι, ὅρα πῶς αὐτὸ προῳκονόμησεν, ἀπό τε τῶν εἰρημένων, ἀπό τε τῶν ῥηθησομένων. Τί γάρ φησιν; «Εἰ δέ τις λελύπηκεν, οὐκ ἐμὲ λελύπηκε». Πρῶτον αὐτοὺς ἐπαινέσας, ὡς τὰ αὐτὰ χαίροντας, καὶ τὰ αὐτὰ λυπουμένους, τότε ἐμβάλλει εἰς τὸν περὶ τούτου λόγον, εἰπὼν πρῶτον, ὅτι «ἡ ἐμὴ χαρὰ πάντων ὑμῶν ἐστιν». Εἰ δὲ ἡ χαρὰ πάντων ὑμῶν χαρά, δεῖ μετ' ἐμοῦ καὶ νῦν ἡσθῆναι, ὥσπερ ἠλγήσατε μετ' ἐμοῦ τότε. Καὶ γὰρ δι' ὧν ἐλυπήθητε, ηὐφράνατε· καὶ δι' ὧν χαίρετε νῦν, ἂν ἄρα ἡσθῆτε, τὸ αὐτὸ ποιήσετε. Καὶ οὐκ εἶπεν, 'ἡ ἐμὴ λύπη πάντων ὑμῶν ἐστιν', ἀλλ' ἐν τοῖς ἄλλοις κατασκευάσας τοῦτο, νῦν μόνον οὗ ἔχρῃζε, τοῦτο τέθεικε, τὴν χαράν, εἰπών, ὅτι «ἡ ἐμὴ χαρὰ πάντων ὑμῶν ἐστιν».

Εἶτα καὶ τῶν προτέρων μέμνηται λέγων· «εἰ δέ τις λελύπηκεν, οὐκ ἐμὲ λελύπηκεν, ἀλλὰ ἀπὸ μέρους, ἵνα μὴ ἐπιβαρῶ, πάντας ὑμᾶς». Οἶδα, φησίν, ὅτι συνωργίσθητέ μοι καὶ συνηγανακτήσατε ἐπὶ τῷ πεπορνευκότι, καὶ ἐκ μέρους πάντας ὑμᾶς ἐλύπησε τὸ συμβάν. Διὰ τοῦτο δὲ εἶπον, «ἐκ μέρους», οὐχ ὡς ὑμῶν ἐλάττονα ἀλγησάντων, ἢ ἐγώ, ἀλλ' ἵνα μὴ βαρήσω ἐκεῖνον τὸν πορνεύσαντα. Οὐκ ἐμὲ τοίνυν μόνον ἐλύπησεν, ἀλλὰ καὶ ὑμᾶς ὁμοίως, καὶ φειδόμενος αὐτοῦ εἶπον, «ἀπὸ μέρους». Εἶδες πῶς αὐτῶν εὐθέως ἐχάλασε τὸν θυμόν, δείξας καὶ τῆς ἀγανακτήσεως κοινωνοὺς γενομένους; «Ἱκανὸν τῷ τοιούτῳ ἡ ἐπιτιμία αὕτη ἡ ὑπὸ τῶν πλειόνων». Καὶ οὐ λέγει, «τῷ πεπορνευκότι», ἀλλὰ πάλιν, «τῷ τοιούτῳ», ὡς καὶ ἐν τῇ προτέρᾳ, ἀλλ' οὐ διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν, ἀλλ' ἐκεῖ μὲν αἰ-

8. Μιχ. 6,3.
9. Α' Κορ. 5,5.

να;»[8], πολὺ περισσότερο ὁ Παῦλος)· ἀφοῦ λοιπὸν ἀπολογήθηκε γιὰ τὸν ἑαυτό του, καὶ ἔχοντας σκοπὸ νὰ προχωρήσει στὴ συνέχεια στὴν ἀπολογία γιὰ ἐκεῖνον ποὺ διέπραξε τὴν πορνεία, γιὰ νὰ μὴ κυριευθοῦν ἀπὸ ταραχή, μὲ τὴ σκέψη ὅτι προτρέπονται γιὰ ἀντίθετα πράγματα, καὶ ἀμφισβητήσουν τὰ λεγόμενα, ἐπειδὴ αὐτὸς ἦταν ἐκεῖνος ποὺ ὀργίσθηκε καὶ τότε, καὶ τώρα προτρέπει νὰ τὸν συγχωρήσουν, πρόσεχε πῶς τακτοποίησε αὐτό, καὶ ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ λέχθηκαν, καὶ ἀπὸ αὐτὰ ποὺ πρόκειται νὰ λεχθοῦν. Τί λοιπόν λέγει, «ἐὰν κάποιος προξένησε λύπη, δὲ λύπησε μόνο ἐμένα». Ἀφοῦ πρῶτα ἐπαίνεσε αὐτούς, ὅτι χαίρονται γιὰ τὰ ἴδια πράγματα καὶ λυποῦνται γιὰ τὰ ἴδια πράγματα, τότε προχωρεῖ τὸ λόγο στὸ θέμα αὐτό, λέγοντας πρῶτα, ὅτι «ἡ δική μου χαρὰ εἶναι καὶ δική σας χαρά». Ἐὰν ἡ χαρὰ εἶναι χαρὰ ὅλων σας, πρέπει καὶ τώρα νὰ χαρεῖτε μαζί μου, ὅπως ἀκριβῶς τότε λυπηθήκατε μαζί μου. Καθόσον μὲ ἐκεῖνα ποὺ λυπηθήκατε, μὲ τὰ ἴδια χαρήκατε· καὶ μὲ ἐκεῖνα ποὺ χαίρεσθε τώρα, ἂν καὶ μετὰ χαρεῖτε, τὸ ἴδιο θὰ κάνετε· καὶ δὲν εἶπε, 'ἡ λύπη μου εἶναι λύπη ὅλων σας', ἀλλ' αὐτὸ τὸ ἑτοίμασε μὲ τὰ ἄλλα λεγόμενα, τώρα μόνο εἶπε αὐτὸ μόνο ποὺ χρειαζόταν, τὴ χαρὰ δηλαδή, λέγοντας, ὅτι «ἡ χαρά μου εἶναι καὶ χαρὰ ὅλων σας».

Ἔπειτα θυμᾶται καὶ τὰ προηγούμενα, λέγοντας, «ἐὰν ὅμως κάποιος προξένησε λύπη, δὲ λύπησε μόνο ἐμένα, ἀλλὰ ἐν μέρει, γιὰ νὰ μὴ φανῶ ὑπερβολικός, καὶ ὅλους σας». Γνωρίζω, λέγει, ὅτι ὀργισθήκατε καὶ σεῖς μαζὶ μὲ ἐμένα καὶ ἀγανακτήσατε ἐπίσης γιὰ ἐκεῖνον ποὺ διέπραξε τὴν πορνεία, καὶ ἐν μέρει τὸ συμβὰν σᾶς λύπησε ὅλους. Καὶ γι' αὐτὸ εἶπα, «ἐν μέρει», ὄχι ὅτι σεῖς λυπηθήκατε λιγότερο ἀπὸ ὅσο ἐγώ, ἀλλὰ γιὰ νὰ πληγώσω ἐκεῖνον ποὺ διέπραξε τὴν πορνεία. Δὲ λύπησε λοιπὸν μόνο ἐμένα, ἀλλὰ καὶ σᾶς ὅμοια, καὶ νιώθοντας λύπη γι' αὐτόν, εἶπα, «ἐν μέρει». Εἶδες πῶς ἀμέσως διέλυσε τὸ θυμό τους, δείχνοντας ὅτι καὶ αὐτοὶ ἔγιναν κοινωνοὶ τῆς ἀγανακτήσεως; «Εἶναι ἀρκετὴ γιὰ ἕναν τέτοιο ἄνθρωπο ἡ ἐπίπληξη ἀπὸ τοὺς περισσοτέρους». Καὶ δὲ λέγει, 'γιὰ ἐκεῖνον ποὺ διέπραξε τὴν πορνεία', ἀλλὰ πάλι, «γιὰ ἕναν τέτοιον ἄνθρωπο», ὅπως καὶ στὴν πρώτη ἐπιστολή[9], ὅμως ὄχι γιὰ τὴν ἴδια αἰτία,

σχυνόμενος, ἐνταῦθα δὲ φειδόμενος. Διὸ οὐδὲ μέμνηται λοιπὸν οὐδαμοῦ τῆς ἁμαρτίας· καιρὸς γὰρ ἀπολογίας ἦν. «Ὥστε τοὐναντίον μᾶλλον ὑμᾶς χαρίσασθαι καὶ παρακαλέσαι, μή πως τῇ περισσοτέρᾳ λύπῃ καταποθῇ ὁ τοιοῦτος». Οὐ γὰρ μόνον κελεύει λῦσαι τὴν ἐπιτίμησιν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τὰ πρότερα ἐπανάγει. Τὸν γὰρ μαστιγωθέντα ἂν μόνον τις ἀφῇ καὶ οὐ θεραπεύσῃ, οὐδὲν ἐποίησεν.

Ὅρα δὲ πῶς κἀκεῖνον πάλιν καταστέλλει, ἵνα μὴ τῇ συγχωρήσει γένηται χείρων. Εἰ γὰρ καὶ ἐξωμολογήσατο καὶ μετενόησε, δείκνυσιν ὅτι οὐ τοσοῦτον ἀπὸ τῆς μετανοίας, ὅσον ἀπὸ τῆς δωρεᾶς λαμβάνει τὴν ἄφεσιν. Διό φησι, «χαρίσασθαι καὶ παρακαλέσαι». Καὶ τὸ ἑξῆς πάλιν τὸ αὐτὸ δηλοῖ. Οὐ γὰρ ἐπειδὴ ἄξιός ἐστιν, οὐδὲ ἐπειδὴ ἀρκοῦσαν μετάνοιαν ἐπεδείξατο, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀσθενής ἐστι, διὰ τοῦτό φησιν, 'ἀξιῶ'· διὸ καὶ ἐπήγαγε, «μή πως τῇ περισσοτέρᾳ λύπῃ καταποθῇ ὁ τοιοῦτος. Τοῦτο δὲ καὶ μαρτυροῦντος ἦν αὐτῷ πολλὴν τὴν μετάνοιαν, καὶ οὐκ ἀφιέντος εἰς ἀπόνοιαν ἐλθεῖν. Τί δέ ἐστι τό, «καταποθῇ»; Ἢ τοῦτο ποιήσας ὅπερ καὶ Ἰούδας ἐποίησεν, ἢ καὶ ἐν τῷ ζῆν χείρων γενόμενος. Κἂν γὰρ ἀποσκιρτήσῃ, φησί, τῷ μὴ φέρειν ἐπὶ πλέον τὴν ἐκ τῆς ἐπιτεινομένης ἐπιπλήξεως ὀδύνην· πολλάκις καὶ ἀπογνούς, ἢ εἰς ἀγχόνην, ἢ εἰς μείζονα λοιπὸν ἥξει κακίαν. Δεῖ τοίνυν προκαταλαβεῖν, ἵνα μὴ χαλεπώτερον τὸ ἕλκος γένηται, μηδέ, ὅπερ κατωρθώσαμεν, ἀπολέσωμεν τῇ ἀμετρίᾳ.

Ταῦτα δὲ ἔλεγεν, ἐκεῖνον, ὅπερ ἔφθην εἰπών, καὶ καταστέλλων καὶ παιδεύων μὴ γενέσθαι μετὰ τὴν ἄφεσιν ῥᾳθυμότερον. Οὐ γὰρ ὡς ἀπονιψάμενον τέλεον, ἀλλ' ὡς δεδοικὼς μὴ χαλεπώτερόν τι ἐργάσηται, οὕτω ἐδεξάμην, φησίν. Ὅθεν μανθάνομεν, ὅτι οὐ δεῖ μόνον πρὸς τὴν φύσιν τῶν ἁμαρτημάτων, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν διάνοιαν καὶ τὴν ἕξιν τῶν ἁμαρτανόντων τὴν μετάνοιαν ὁρίζειν, ὃ καὶ τότε ὁ Ἀπόστολος ἐποίησε. Καὶ γὰρ ἐφοβεῖτο αὐτοῦ τὸ ἀσθενές·

ἀλλ' ἐκεῖ βέβαια νιώθοντας ντροπὴ γι' αὐτόν, ἐνῶ ἐδῶ λυπούμενος αὐτόν. Γι' αὐτὸ καὶ οὔτε θυμᾶται πλέον πουθενὰ τὴν ἁμαρτία· γιατὶ ἦταν καιρὸς ἀπολογίας. «Ὥστε ἀντίθετα τώρα ἀπὸ τότε πρέπει πολὺ περισσότερο νὰ τὸν συγχωρέσετε καὶ νὰ τὸν παρηγορήσετε, μήπως αὐτὸς κυριευθεῖ ἀπὸ ὑπερβολικὴ λύπη». Δὲν προτρέπει λοιπὸν μόνο νὰ σταματήσουν τὴν ἐπιτίμηση, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐπαναφέρουν στὰ προηγούμενα. Γιατί, ἐκεῖνον ποὺ μαστιγώθηκε, ἂν κάποιος τὸν ἀφήσει μόνο καὶ δὲν τὸν θεραπεύσει, δὲν ἔκαμε τίποτε.

Καὶ πρόσεχε πῶς καὶ ἐκεῖνον πάλι συγκρατεῖ γιὰ νὰ μὴ γίνει μὲ τὴ συγχώρηση χειρότερος. Γιατί, ἂν καὶ ἐξομολογήθηκε καὶ μετανόησε, δείχνει ὅτι λαμβάνει τὴ συγχώρηση ὄχι τόσο ἀπὸ τὴ μετάνοιά του, ὅσο ἀπὸ τὴ δωρεά. Γι' αὐτὸ λέγει, «συγχωρῆστε τον καὶ παρηγορῆστε τον». Καὶ τὸ λεγόμενο στὴ συνέχεια τὸ ἴδιο πάλι δηλώνει. Γιατί, ὄχι ἐπειδὴ εἶναι ἄξιος, οὔτε ἐπειδὴ ἐπέδειξε ἱκανοποιητικὴ μετάνοια, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶναι ἀσθενής, γι' αὐτὸ λέγει, 'ἀξιῶ'. Γι' αὐτὸ καὶ πρόσθεσε, «μὴ τυχὸν καὶ κυριευθεῖ αὐτὸς ἀπὸ ὑπερβολικὴ λύπη». Αὐτὸ καὶ ἀποτελοῦσε ἐπιβεβαίωση ὅτι αὐτὸς ἐπέδειξε μεγάλη μετάνοια, καὶ δὲν τὸν ἄφηνε νὰ περιέλθει σὲ ἀπόγνωση. Τί σημαίνει ὅμως τό, «καταποθῆ»; Ἢ μήπως κάνει ἐκεῖνο ποὺ ἔκανε καὶ ὁ Ἰούδας, ἢ μήπως καὶ ζώντας γίνει χειρότερος. Μήπως δηλαδή, λέγει, φύγει, μὴ ὑποφέροντας περισσότερο τὸν πόνο ἀπὸ τὴ συνεχιζόμενη ἐπίπληξη· καὶ πολλὲς φορὲς κυριευθεὶς ἀπὸ ἀπόγνωση, μήπως φθάσει στὴν ἀγχόνη ἢ καὶ σὲ μεγαλύτερο κακό. Πρέπει λοιπὸν νὰ τὸν προλάβομε, γιὰ νὰ μὴ γίνει χειρότερο τὸ τραῦμα, οὔτε, ἐκεῖνο ποὺ κατορθώσαμε, νὰ τὸ χάσομε μὲ τὴν ἀμετρία.

Καὶ αὐτὰ τὰ ἔλεγε, ὅπως προανάφερα, καὶ ἐκεῖνον μαλακώνοντας καὶ διδάσκοντάς τον νὰ μὴ γίνει μετὰ τὴ συγχώρηση πιὸ ἀδιάφορος. Ὄχι δηλαδὴ ἐπειδὴ καθαρίσθηκε τελείως, ἀλλ' ἐπειδὴ φοβᾶται μήπως διαπράξει τίποτε τὸ χειρότερο, λέγει, τὸν δέχθηκα ἔτσι. Ἀπὸ αὐτὸ διδασκόμαστε, ὅτι πρέπει νὰ ὁρίζομε τὴ μετάνοια ὄχι μόνο ἀνάλογα μὲ τὴ φύση τῶν ἁμαρτημάτων, ἀλλὰ καὶ ἀνάλογα καὶ μὲ τὴ διάνοια καὶ τὸ χαρακτήρα ἐκείνων ποὺ ἁμαρτάνουν, πράγμα ποὺ ἔκαμε τότε καὶ ὁ Ἀπόστολος. Γιατὶ φοβόταν τὴν

καὶ διὰ τοῦτο ἔλεγε, «μὴ καταποθῇ», ὡς ἐπὶ θηρίου, ὡς ἐπὶ χειμῶνος, ὡς ἐπὶ κλύδωνος. «Διὸ παρακαλῶ ὑμᾶς». Οὐκέτι ἐπιτάττει, ἀλλὰ παρακαλεῖ, οὐχ ὡς διδάσκαλος, ἀλλ' ὡς ὁμότιμος, κἀκείνους ἐπὶ τοῦ θρόνου καθίσας τοῦ δικαστικοῦ, ἑαυτὸν ἔστησεν ἐν τάξει συνηγόρου. Ἐπειδὴ γὰρ κατώρθωσεν ὅπερ ἐβούλετο, ἀπλήστως ὑπὸ χαρᾶς τῇ ἱκετηρίᾳ κέχρηται. Καὶ τί ποτέ ἐστιν ὃ παρακαλεῖς, εἰπέ μοι; «Κυρῶσαι εἰς αὐτὸν ἀγάπην». Τουτέστι, βεβαιῶσαι, μὴ ἁπλῶς μηδὲ ὡς ἔτυχε προσέσθαι. Τοῦτο δὲ πάλιν μαρτυροῦντός ἐστιν αὐτοῖς ἀρετὴν μεγίστην, εἴ γε οἱ οὕτω φιλοῦντες αὐτὸν καὶ συγκροτοῦντες, ὡς καὶ φυσιωθῆναι, οὕτως ἀπεστράφησαν, ὡς τοσαῦτα κάμνειν τὸν Παῦλον, ἵνα κυρώσωσιν εἰς αὐτὸν ἀγάπην.

Τοῦτο ἀρετὴ μαθητῶν, τοῦτο ἀρετὴ διδασκάλων, τὸ οὕτως ἐκείνους εὐηνίους εἶναι, τὸ οὕτως αὐτὸν ρυθμίζειν αὐτούς. Τοῦτο εἰ καὶ νῦν ἐγίνετο, οὐκ ἂν ἁμαρτάνοντες ἀναισθήτως ἐπλημμέλησαν. Οὔτε γὰρ φιλεῖν ἁπλῶς δεῖ, οὔτε ἀποστρέφεσθαι ἄνευ λόγου τινός. «Εἰς τοῦτο γὰρ καὶ ἔγραψα ὑμῖν, ἵνα γνῶ τὴν δοκιμὴν ὑμῶν, εἰ εἰς πάντα ὑπήκοοί ἐστε»· μὴ μόνον ἐν τῷ ἀποτέμνειν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ συνάπτειν. Εἶδες πῶς πάλιν καὶ ἐνταῦθα αὐτοῖς περιίστησι τὸν ἀγῶνα; Ὥσπερ γάρ, ἡνίκα ἥμαρτεν, ἐναγωνίους αὐτοὺς ἐποίησεν, εἰ μὴ ἐκτέμοιεν, εἰπών, «μικρὰ ζύμη ὅλον τὸ φύραμα ζυμοῖ», καὶ ἕτερα πλείονα, οὕτω καὶ ἐνταῦθα πάλιν τὸν τῆς παρακοῆς αὐτοῖς ἐφίστησι φόβον, μονονουχὶ λέγων, ὅτι, 'ὥσπερ τότε οὐχ ὑπὲρ αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ ὑμῶν, καὶ νῦν οὐχ ὑπὲρ ἐκείνου μᾶλλον ἢ ὑμῶν αὐτῶν βουλευτέον ὑμῖν ἐστι, μὴ δόξητε φιλόνεικοί τινες εἶναι καὶ ἀπάθρωποι, καὶ οὐκ ἐν ἅπασιν ὑπήκοοι. Διό φησιν, «εἰς τοῦτο γὰρ καὶ ἔγραψα ὑμῖν, ἵνα γνῶ τὴν δοκιμὴν ὑμῶν, εἰ εἰς πάντα ὑπήκοοί ἐστε». Ἐκεῖνο μὲν γὰρ ἔδοξεν ἂν καὶ φθόνου εἶναι καὶ βασκανίας.

10. Α΄ Κορ. 5,6.

πνευματική ἀδυναμία αὐτοῦ· καὶ γι' αὐτὸ ἔλεγε, «μήπως καταποθεῖ», σὰν ἀπὸ θηρίο, σὰν ἀπὸ κακοκαιρία, σὰν ἀπὸ τρικυμία. «Γι' αὐτὸ σᾶς παρακαλῶ». Δὲν προστάζει πλέον, ἀλλὰ παρακαλεῖ, ὄχι σὰν δάσκαλος, ἀλλὰ σὰν ἰσότιμος, ἀφοῦ ἔβαλε ἐκείνους νὰ καθίσουν στὸ θρόνο τὸ δικαστικό, καὶ ἔστησε τὸν ἑαυτό του στὴ θέση τοῦ συνηγόρου. Ἀφοῦ δηλαδὴ κατόρθωσε ἐκεῖνο ποὺ ἤθελε, χρησιμοποιεῖ τὴν παράκληση μὲ πάρα πολὺ μεγάλη χαρά. Καὶ ποιό τέλος πάντων, πές μου, εἶναι αὐτὸ ποὺ παρκαλεῖς; «Νὰ τοῦ δείξετε ἀγάπη». Δηλαδή, νὰ βεβαιώσετε ὅτι τὸν ἀγαπᾶτε, πλησιάζοντάς τον ὄχι ἔτσι ἁπλῶς καὶ στὴν τύχη. Αὐτὸ πάλι ἐπιβεβαιώνει τὴ μέγιστη ἀρετὴ αὐτῶν, ἐφόσον ἐκεῖνοι, ποὺ ἀγαποῦσαν αὐτὸν τόσο καὶ τὸν ἐπιδοκίμαζαν, ὥστε καὶ νὰ ὑπερηφανευθοῦν, τόσο πολὺ τὸν ἀποστράφηκαν, ὥστε νὰ καταβάλλει ὁ Παῦλος τόση μεγάλη προσπάθεια γιὰ νὰ ἐπιδείξουν πρὸς αὐτὸν ἀγάπη.

Αὐτὸ εἶναι ἀρετὴ μαθητῶν, αὐτὸ ἀρετὴ δασκάλων, τὸ νὰ εἶναι ἐκεῖνοι τόσο ὑπάκουοι, τὸ νὰ καθοδηγεῖ αὐτὸς αὐτοὺς μὲ τέτοιο τρόπο. Αὐτὸ ἂν γινόταν καὶ τώρα, δὲν θὰ διέπρατταν τὰ πλημμελήματα οἱ ἁμαρτάνοντες μὲ ἀναισθησία. Γιατὶ πρέπει οὔτε νὰ τοὺς ἀγαπᾶ ἁπλῶς, οὔτε νὰ τοὺς ἀποστρέφεται χωρὶς κανένα λόγο. «Γιατὶ γι' αὐτὸ τὸ λόγο σᾶς ἔγραψα, γιὰ νὰ σᾶς δοκιμάσω, ἐὰν εἶστε σ' ὅλα ὑπάκουοι»· ὄχι μόνο ὑπάκουοι στὸ ν' ἀπομακρύνετε κάποιον ἀπὸ κοντά σας, ἀλλὰ καὶ στὸ νὰ τὸν φέρνετε κοντά σας. Εἶδες πῶς πάλι καὶ ἐδῶ βάζει αὐτοὺς σὲ ἀγωνία; Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς ὅταν ἁμάρτησε ἐκεῖνος τοὺς γέμισε ἀπὸ ἀγωνία, ἐὰν δὲν τὸν ἀπέκοπταν ἀπὸ τὸ σῶμα τους, λέγοντας, «λίγη ζύμη δημιουργεῖ τὴ ζύμωση σ' ὅλο τὸ ζυμάρι»[10], καὶ ἄλλα πολλά, ἔτσι καὶ ἐδῶ πάλι βάζει μέσα σ' αὐτοὺς τὸ φόβο τῆς παρακοῆς, λέγοντάς τους κατὰ κάποιο τρόπο, ὅτι, 'ὅπως ἀκριβῶς τότε σκεφθήκατε ὄχι μόνο γι' αὐτόν, ἀλλὰ καὶ γιὰ σᾶς, ἔτσι καὶ τώρα πρέπει νὰ σκεφθεῖτε ὄχι τόσο ὑπὲρ ἐκείνου, ὅσο καὶ γιὰ σᾶς, καὶ μὴ φανεῖτε φιλόνεικοι καὶ ἀπάνθρωποι καὶ μὴ ὑπάκουοι σ' ὅλα. Γι' αὐτὸ λέγει, «γι' αὐτὸ τὸ λόγο σᾶς ἔγραψα, γιὰ νὰ σᾶς δοκιμάσω, ἐὰν εἶστε ὑπάκουοι σ' ὅλα». Γιατὶ ἐκεῖνο βέβαια θὰ μποροῦσε νὰ φανεῖ καὶ σὰν ἀποτέλε-

τοῦτο δὲ δείκνυσιν καθαρὰν μάλιστα τὴν ὑπακοήν, καὶ εἰ πρὸς φιλανθρωπίαν ἐστὲ ἐπιτήδειοι.

Τοῦτο γὰρ μαθητῶν εὐγνωμόνων, τὸ μὴ μόνον ἐκεῖνα, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐναντία κελεύσαντι πείθεσθαι. Διὰ τοῦτο εἶπεν, «εἰς πάντα», δεικνὺς ὅτι, ἐὰν μὴ ὑπακούσωσιν, οὐχ οὕτως ἐκεῖνον ὡς ἑαυτοὺς καταισχύνουσι, φιλονείκων λαμβάνοντες δόξαν. Ποιεῖ δὲ τοῦτο, ἵνα κἀντεῦθεν αὐτοὺς ὠθήσῃ πρὸς τὸ πεισθῆναι· διὸ καὶ λέγει, «εἰς τοῦτο γὰρ ἔγραψα ὑμῖν». Καίτοι οὐ διὰ τοῦτο ἔγραψε, λέγει δὲ «διὰ τοῦτο», ὥστε αὐτοὺς ἐπισπάσασθαι· τὸ γὰρ προηγούμενον ἦν ἡ ἐκείνου σωτηρία. Ἀλλ' ἔνθα μηδὲν βλάπτεται, κἀκείνοις χαρίζεται. Τῷ δὲ εἰπεῖν, «εἰς πάντα», πάλιν ἐγκωμιάζει, τῆς προτέρας ὑπακοῆς ἀναμνήσας, καὶ εἰς μέσον αὐτὴν ἀγαγών. «Ὧι δέ τι χαρίζεσθε, κἀγώ». Ὁρᾷς πῶς πάλιν τὰ δευτερεῖα ἑαυτῷ δίδωσιν, ἐκείνους μὲν ἄρχοντας, ἑαυτὸν δὲ ἑπόμενον δεικνύς; Τοῦτό ἐστι μαλάξαι τραχυνομένην γνώμην, τοῦτο ἐκλῦσαι φιλονεικοῦσαν. Εἶτα, ἵνα μὴ ὑπτίους ποιήσῃ, ὡς κυρίους ὄντας, καὶ μὴ ἀφῶσιν αὐτόν, πάλιν αὐτοὺς ἄγχει πρὸς τοῦτο, λέγων, ὅτι καὶ αὐτὸς ἐχαρίσατο. «Καὶ γὰρ ἐγὼ εἴ τι κεχάρισμαι, ὃ κεχάρισμαι, δι' ὑμᾶς». Καὶ τοῦτο γὰρ αὐτὸ δι' ὑμᾶς ἐποίησα, φησί. Καὶ ὥσπερ ἡνίκα ἐκέλευσεν ἀποτεμεῖν, οὔτε ἀφῆκεν αὐτοὺς γενέσθαι κυρίους χαρίσασθαι, εἰπών, «ἤδη κέκρικα παραδοῦναι τὸν τοιοῦτον τῷ σατανᾷ», καὶ ἔλαβε πάλιν κοινωνοὺς αὐτοὺς τῆς ψήφου εἰπών, «συναχθέντων ὑμῶν παραδοῦναι αὐτόν», δύο τὰ μέγιστα κατασκευάζων, καὶ τὸ ἐξενεχθῆναι τὴν ἀπόφασιν, καὶ τὸ μὴ χωρὶς ἐκείνων, ὥστε μὴ δόξαι ταύτῃ πλήττειν, καὶ οὔτε μόνος αὐτὴν ἐκφέρει, ἵνα μὴ νομίσωσιν αὐθάδη εἶναι καὶ ὑπερῶφθαι αὐτοί, οὔτε τὸ πᾶν αὐτοῖς ἐπιτρέπει, ἵνα μὴ

---

11. Α' κορ. 5,3·5.

σμα φθόνου καὶ βασκανίας, ἐνῶ αὐτὸ δείχνει πάρα πολὺ καθαρὴ τὴν ὑπακοή, καὶ ἐὰν εἶστε κατάλληλοι γιὰ φιλανθρωπία.

Πραγματικὰ αὐτὸ εἶναι δεῖγμα εὐγνωμόνων μαθητῶν, τὸ νὰ δείχνουν ὑπακοὴ ὄχι μόνο σ' ἐκεῖνα, ἀλλὰ καὶ ὅταν ὁ δάσκαλος διατάξει τὰ ἀντίθετα. Γι' αὐτὸ εἶπε, «σ' ὅλα», γιὰ νὰ δείξει, ὅτι, ἐὰν δὲν ὑπακούσουν, δὲν ντροπιάζουν τόσο ἐκεῖνον, ὅσο τὸν ἑαυτό τους, ἀποκτώντας φήμη φιλόνεικων. Καὶ τὸ κάμνει αὐτό, γιὰ νὰ τοὺς ὠθήσει μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ στὸ νὰ ὑπακούσουν· γι' αὐτὸ καὶ λέγει, «γι' αὐτὸ τὸ λόγο σᾶς ἔγραψα». Ἂν καὶ βέβαια δὲν τοὺς ἔγραψε γι' αὐτό, ἀλλὰ λέγει γι' αὐτό, γιὰ νὰ τοὺς πάρει μὲ τὸ μέρος του· γιατὶ προηγοῦνταν ἡ σωτηρία ἐκείνου. Ἀλλ' ὅπου δὲν ὑπάρχει καμιὰ βλάβη, κάμνει χάρη καὶ σ' ἐκείνους. Μὲ τὸ νὰ πεῖ ὅμως, «σ' ὅλα», πάλι τοὺς ἐγκωμιάζει, ὑπενθυμίζοντάς τους τὴν προηγούμενη ὑπακοή τους καὶ προβάλλοντας αὐτὴν στὸ μέσον. «Σ' ἐκεῖνον ποὺ συγχωρεῖτε κάτι, τὸ συγχωρῶ καὶ ἐγώ». Βλέπεις πῶς πάλι δίνει στὸν ἑαυτό του τὰ δευτερεῖα, παρουσιάζοντας ἐκείνους ἄρχοντες, ἐνῶ τὸν ἑαυτό του ἀκόλουθο; Αὐτὸ μπορεῖ νὰ μαλακώσει σκληρὴ γνώμη, αὐτὸ νὰ καταπραΰνει φιλόνεικη γνώμη. Ἔπειτα, γιὰ νὰ μὴ τοὺς ὁδηγήσει σὲ ἀδιαφορία, σὰν νὰ εἶναι κύριοι αὐτοί, καὶ δὲν τὸν συγχωρήσουν, πάλι τοὺς πιέζει πρὸς αὐτό, λέγοντας, ὅτι καὶ αὐτὸς τὸν συγωχώρεσε. «Γιατὶ καὶ ἐγὼ τὴ συγχώρηση ποὺ ἔδωσα, ἂν ἔδωσα κάποια συγχώρηση, τὸ ἔκαμα γιὰ σᾶς». Καὶ αὐτὸ δηλαδὴ πάλι γιὰ σᾶς, λέγει, τὸ ἔκανα. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς ὅταν ἔδινε ἐντολὴ νὰ τὸν ἀποκόψουν, δὲν τοὺς ἄφησε νὰ γίνουν κύριοι τῆς συγχωρήσεως, λέγοντας, «ἐγὼ ἤδη ἀποφάσισα νὰ παραδώσετε αὐτὸν στὸ σατανᾶ», καὶ ἔλαβε πάλι αὐτοὺς κοινωνοὺς στὴν ἀπόφασή του λέγοντας, «ἀφοῦ συγκεντρωθεῖτε παραδῶστε αὐτόν»[11], ἐπιτυγχάνοντας δύο πάρα πολὺ σπουδαῖα πράγματα, καὶ τὸ νὰ λάβει τὴν ἀπόφαση αὐτός, καὶ τὸ νὰ μὴ συμβεῖ αὐτὸ χωρὶς καὶ τὴν ἔγκριση ἐκείνων, ὥστε νὰ μὴ φανεῖ ὅτι πλήττει μ' αὐτήν, καὶ οὔτε ἐκφέρει αὐτὴν μόνος του, γιὰ νὰ μὴ τὸν θεωρήσουν αὐθάδη καὶ φανοῦν αὐτοὶ περιφρονημένοι, οὔτε ἐπιτρέπει τὸ πᾶν σ' αὐτούς, γιὰ νὰ μὴ προδώσουν τὸν ἁμαρτήσαντα, γενόμενοι κύριοι, συγχωρώντας τον σὲ ἀκατάλληλη στιγμή· τὸ ἴδιο κάμνει

κύριοι γενόμενοι προδῶσι τὸν ἡμαρτηκότα, ἀκαίρως αὐτῷ χαριζόμενοι· οὕτω καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ λέγων, ὅτι 'ἐγὼ ἤδη ἐχαρισάμην', ὃς ἐν τῇ προτέρᾳ ἤδη κέκρικα.

Εἶτα, ἵνα μὴ πληγῶσιν, ὡς ὑπεροφθέντες, φησί, «δι' ὑμᾶς». Τί οὖν; δι' ἀνθρώπους συνεχώρησεν; Οὐχί· διὰ γὰρ τοῦτο καὶ προσέθηκεν, «ἐν προσώπῳ Χριστοῦ». Τί ἐστιν, «ἐν προσώπῳ Χριστοῦ»; Ἢ κατὰ Θεόν, φησίν, ἢ εἰς δόξαν τοῦ Χριστοῦ. «Ἵνα μὴ πλεονεκτηθῶμεν ὑπὸ τοῦ σατανᾶ· οὐ γὰρ αὐτοῦ τὰ νοήματα ἀγνοοῦμεν». Εἶδες πῶς καὶ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῖς ἐπιτρέπει, καὶ πάλιν ἀφαιρεῖται αὐτήν, ἵνα ἐκείνῳ μὲν μαλάξῃ, τούτῳ δὲ τὸ αὔθαδες αὐτῶν ἐκκόψῃ; Οὐ τοῦτο δὲ μόνον ἐντεῦθεν κατασκευάζει, ἀλλὰ καὶ τὸ δεῖξαι κοινὴν τὴν βλάβην οὖσαν, εἰ παρακούσαιεν, ὅπερ καὶ ἐν ἀρχῇ πεποίηκε. Καὶ γὰρ τότε ἔλεγε, «μικρὰ ζύμη ὅλον τὸ φύραμα ζυμοῖ»· καὶ ἐνταῦθα πάλιν, «ἵνα μὴ πλεονεκτηθῶμεν ὑπὸ τοῦ σατανᾶ». Καὶ πανταχοῦ καὶ αὐτοῦ καὶ ἐκείνων ποιεῖ τὴν ἄφεσιν.

5. Σκόπει δὲ ἄνωθεν, «εἰ δέ τις λελύπηκε», φησίν, οὐκ ἐμὲ λελύπηκεν, ἀλλ' ἀπὸ μέρους, ἵνα μὴ ἐπιβαρῶ, πάντας ὑμᾶς»· εἶτα πάλιν, «ἱκανὸν τῷ τοιούτῳ ἡ ἐπιτιμία αὕτη ἡ ὑπὸ τῶν πλειόνων». Τοῦτο αὐτοῦ ψῆφος καὶ γνώμη. Ἀλλ' οὐκ ἔστη μέχρι τῆς ψήφου, ἀλλὰ πάλιν αὐτοὺς κοινωνοὺς ποιεῖ, λέγων· «ὥστε τοὐναντίον μᾶλλον ὑμᾶς χαρίσασθαι καὶ παρακαλέσαι. Διὸ παρακαλῶ ὑμᾶς κυρῶσαι εἰς αὐτὸν ἀγάπην». Πάλιν ἐκείνων τὸ ὅλον ποιήσας, εἰς τὴν ἐξουσίαν τὴν ἑαυτοῦ μεταβαίνει, λέγων· «εἰς τοῦτο γὰρ καὶ ἔγραψα ὑμῖν, ἵνα γνῶ τὴν δοκιμὴν ὑμῶν, εἰ εἰς πάντα ὑπήκοοί ἐστε». Εἶτα πάλιν αὐτῶν ποιεῖ τὴν χάριν, λέγων, «ᾧ δέ τι χαρίζεσθε», εἶτα αὐτοῦ, «καὶ ἐγώ», λέγων, «εἴ τι κεχάρισμαι, δι' ὑμᾶς»· εἶτα καὶ ἐκείνων καὶ ἑαυτοῦ· «καὶ γὰρ ἐγώ», φησίν, «εἴ τι κεχάρισμαι, δι' ὑμᾶς ἐν προσώπῳ Χριστοῦ»· ἢ εἰς δόξαν Χριστοῦ, ἢ ὡς

καὶ ἐδῶ, λέγοντας, ὅτι 'ἐγὼ ἤδη τὸν συγχώρεσα', ἐγὼ πού, γράφοντάς σας τὴν πρώτη ἐπιστολή, εἶχα λάβει τὴν ἀπόφαση τῆς τιμωρίας του.

Ἔπειτα, γιὰ νὰ μὴ πληγωθοῦν, νομίζοντας ὅτι περιφρονήθηκαν, λέγει, «γιὰ σᾶς». Τί λοιπόν; γιὰ χάρη τῶν ἀνθρώπων τὸν συγχώρησε; Ὄχι· γι' αὐτὸ βέβαια καὶ πρόσθεσε, «πρὸς δόξα τοῦ Χριστοῦ». Τί σημαίνει, «ἐν προσώπῳ Χριστοῦ»; Ἢ σύμφωνα μ' αὐτὸ ποὺ θέλει ὁ Θεός, ἢ πρὸς δόξα τοῦ Χριστοῦ· «γιὰ νὰ μὴ ἐξαπατηθοῦμε καὶ νικηθοῦμε ἀπὸ τὸ σατανᾶ· γιατὶ δὲν ἀγνοοῦμε τὰ σχέδιά του». Εἶδες πῶς καὶ τὴν ἐξουσία τοὺς παρέχει καὶ πάλι ἀφαιρεῖ αὐτήν, ὥστε μὲ τὸ πρῶτο νὰ τοὺς μαλακώσει, ἐνῶ μὲ τὸ δεύτερο ν' ἀποκόψει τὴν αὐθάδεια αὐτῶν; Καὶ δὲν ἐπιδιώκει μ' αὐτὸ αὐτὸ μόνο, ἀλλὰ καὶ νὰ δείξει ὅτι ἡ βλάβη εἶναι κοινή, ἂν παρακούσουν, πράγμα ποὺ ἔκαμε στὴν ἀρχή. Καθόσον τότε ἔλεγε, «λίγη ζύμη ζυμώνει ὅλο τὸ φύραμα»· καὶ ἐδῶ πάλι, «γιὰ νὰ μὴ νικηθοῦμε ἀπὸ τὸ σατανᾶ». Καὶ παντοῦ παρουσιάζει τὴ συγχώρηση καὶ αὐτοῦ καὶ ἐκείνων.

5. Πρόσεχε λοιπὸν ἀπὸ τὴν ἀρχή. «Ἐὰν κάποιος προξένησε λύπη», λέγει, «δὲ λύπησε μόνο ἐμένα, ἀλλὰ ἐν μέρει, γιὰ νὰ μὴ τὰ φορτώσω ὅλα σ' ἐμένα, καὶ ὅλους ἐσᾶς»· ἔπειτα πάλι, «εἶναι ἀρκετὴ γιὰ τὸν ἄνθρωπο αὐτὸ αὐτὴ ἡ ἐπιτίμηση ἐκ μέρους τῶν περισσοτέρων». Αὐτὸ ἦταν ἀπόφαση καὶ γνώμη αὐτοῦ. Ἀλλὰ δὲ στάθηκε μέχρι τὴν ἀπόφαση μόνο, ἀλλὰ καθιστᾶ πάλι αὐτοὺς κοινωνούς, λέγοντας· «ὥστε ἀντίθετα ἀπὸ τότε τώρα νὰ τὸν συγχωρήσετε πολὺ περισσότερο καὶ νὰ τὸν παρηγορήσετε. Γι' αὐτὸ σᾶς παρακαλῶ νὰ τοῦ δείξετε ἀγάπη». Πάλι σ' ἐκείνους ἀφοῦ ἄφησε τὸ πᾶν, προχωρεῖ στὴ δική σου ἐξουσία, λέγοντας· «γιατὶ γι' αὐτὸ τὸ λόγο σᾶς ἔγραψα, γιὰ νὰ σᾶς δοκιμάσω, ἐὰν εἶστε σ' ὅλα ὑπάκουοι». Ἔπειτα πάλι σ' αὐτοὺς δίνει τὸ δικαίωμα τῆς συγχωρήσεως, λέγοντας, «σ' ἐκεῖνον ποὺ συγχωρεῖτε κάτι», καὶ μετὰ καὶ στὸν ἑαυτό του, λέγοντας, «καὶ ἐγώ, ἐὰν τοῦ ἔδωσα κάποια συγωχώρηση, τὸ ἔκανα γιὰ σᾶς»· ἔπειτα παρουσιάζει τὴ συγχώρηση καὶ ἐκείνων καὶ τοῦ ἑαυτοῦ του· γιατὶ λέγει, «καὶ ἐγώ, ἐὰν τοῦ δίνω κάποια συγχώρηση, τὸ κάνω γιὰ σᾶς στὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ»· ἢ

τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦτο κελεύοντος, ὃ μάλιστα αὐτοὺς ἔπειθε. Καὶ γὰρ ἐδεδοίκεισαν λοιπὸν μὴ χαρίσασθαι πρᾶγμα εἰς δόξαν αὐτοῦ διαβαῖνον, καὶ αὐτῷ δοκοῦν. Εἶτα πάλιν τὸ κοινὸν βλάβος, εἰ παρακούσαιεν, τίθησι λέγων, «ἵνα μὴ πλεονεκτηθῶμεν ὑπὸ τοῦ σατανᾶ», καλῶς πλεονεξίαν ὀνομάσας· οὐ γὰρ τὰ αὐτοῦ λαμβάνει λοιπόν, ἀλλὰ τὰ ἡμῶν ἁρπάζει. Μὴ δέ μοι τοῦτο εἴπῃς, ὅτι οὗτος μόνος θηριάλωτος γίνεται, ἀλλὰ καὶ τοῦτο σκόπησον, ὅτι ἐλαττοῦται τῆς ἀγέλης ὁ ἀριθμός, καὶ νῦν μάλιστα, ὅτε δύναται ὅπερ ἀπέβαλεν ἀνακτήσασθαι.

«Οὐ γὰρ αὐτοῦ τὰ νοήματα ἀγνοοῦμεν»· ὅτι καὶ προσχήματι εὐλαβείας ἀπόλλυσιν. Οὐ γὰρ μόνον τῷ εἰς πορνείαν ἀγαγεῖν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ ἐναντίου δύναται διαφθεῖραι, τῆς ἀμέτρου λύπης τῆς ἐπὶ τῇ μετανοίᾳ. Ὅταν οὖν μετὰ τῶν ἰδίων καὶ τοὺς ἡμετέρους λαμβάνῃ, ὅταν καὶ ἁμαρτάνειν κελεύων ἀπολλύῃ, καὶ μετανοεῖν κελευόντων ἡμῶν ἁρπάζῃ, πῶς οὐχὶ πλεονεξία τὸ πρᾶγμα; Οὐ γὰρ ἀρκεῖ αὐτῷ δι' ἁμαρτίας καταβάλλειν, ἀλλὰ καὶ διὰ μετανοίας, ἂν μὴ νήφωμεν, τοῦτο ποιεῖ. Διὸ καὶ πλεονεξίαν εἰκότως ἐλάλεσεν, ὅταν καὶ διὰ τῶν ἡμετέρων κρατῇ. Τὸ γὰρ δι' ἁμαρτίας λαμβάνειν, ἴδιον αὐτοῦ ἐστι, τὸ μέντοι διὰ μετανοίας οὐκέτι· ἡμέτερον γάρ, οὐκ ἐκείνου τὸ ὅπλον. Ὅταν οὖν καὶ ἐντεῦθεν δύνηται λαμβάνειν, σκόπησον πῶς ἡ ἧττα αἰσχρά, πῶς ὡς ἀσθενῶν καὶ ταλαιπώρων καταγελάσεται καὶ καταδραμεῖται, εἴ γε τοῖς ἡμετέροις ὅπλοις ἡμᾶς μέλλει χειροῦσθαι. Καὶ γὰρ σφόδρα καταγέλαστον καὶ τῆς ἐσχάτης αἰσχύνης, διὰ τῶν ἡμετέρων φαρμάκων τὰ τραύματα αὐτὸν κατασκευάζειν. Διὰ τοῦτο ἔλεγεν, «οὐ γὰρ αὐτοῦ τὰ νοήματα ἀγνοοῦμεν, τὸ ποικίλον, τὸ δολερόν, τὸ κακομήχανον, τὸ κακοῦργον, τὸ ἐπὶ προσχήματι εὐλαβείας ἐπηρεαστικὸν ἐμφαίνων.

Ταῦτ' οὖν καὶ ἡμεῖς ἐννοοῦντες, μηδέποτε μηδενὸς καταφρονῶμεν, μηδέποτε ἁμαρτάνοντες ἀπογινώσκωμεν· μηδ' αὖ ῥᾳθυμῶ-

πρὸς δόξα τοῦ Χριστοῦ, ἢ ἐπειδὴ καὶ αὐτὸ τὸ προστάσσει ὁ Χριστός, πράγμα ποὺ κατ' ἐξοχὴν τοὺς ἔπειθε. Καθόσον θὰ φοβοῦνταν πλέον νὰ μὴ συγχωρέσουν ἕνα πράγμα ποὺ συντελοῦσε στὴ δόξα τοῦ Χριστοῦ καὶ ἦταν ἀρεστὸ σ' αὐτόν. Ἔπειτα πάλι ἀναφέρει τὴν κοινὴ βλάβη, ἂν παρακούσουν, λέγοντας, «γιὰ νὰ μὴ ἁρπαχθοῦμε ἀπὸ τὸ σατανᾶ»· καὶ σωστὰ τὸ ὀνόμασε αὐτὸ πλεονεξία· γιατὶ δὲν παίρνει πλέον τὰ δικά του, ἀλλ' ἁρπάζει τὰ δικά μας. Καὶ μὴ μοῦ πεῖς αὐτό, ὅτι αὐτὸς μόνο γίνεται τροφὴ τοῦ θηρίου, ἀλλὰ σκέψου καὶ αὐτό, ὅτι ἐλλαττώνεται ὁ ἀριθμὸς τῆς ἀγέλης, καὶ πρὸ πάντων τώρα, ὅταν μπορεῖ νὰ ξαναποκτήσει ἐκεῖνο ποὺ ἔχασε.

«Γιατὶ δὲν ἀγνοοῦμε τὰ σχέδιά του»· ὅτι δηλαδὴ καὶ μὲ τὸ πρόσχημα τῆς εὐλάβειας ὁδηγεῖ στὴν ἀπώλεια. Ὄχι δηλαδὴ μόνο ὁδηγώντας στὴν πορνεία, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ ἀντίθετο μπορεῖ νὰ διαφθείρει, μὲ τὴν πέρα ἀπὸ τὸ μέτρο λύπη τῆς μετάνοιας. Ὅταν λοιπὸν μαζὶ μὲ τοὺς δικούς του ἁρπάζει καὶ τοὺς δικούς μας, ὅταν ὁδηγεῖ στὴν ἀπώλεια καὶ παρασύροντας στὴν ἁμαρτία, καὶ ἁρπάζει ὅταν ἐμεῖς προτρέπομε σὲ μετάνοια, πῶς τὸ πράγμα δὲν εἶναι πλεονεξία; Γιατὶ δὲν τοῦ ἀρκεῖ νὰ νικάει μόνο μὲ τὴν ἁμαρτία, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴ μετάνοια, ἂν δὲν εἴμαστε προσεκτικοί, τὸ κάμνει αὐτό. Γι' αὐτὸ καὶ πολὺ σωστὰ τὸ ὀνόμασε πλεονεξία, ὅταν καὶ μὲ τὰ δικά μας ὅπλα νικάει. Γιατὶ τὸ ν' ἁρπάζει τὰ θύματά του μὲ τὴν ἁμαρτία, εἶναι γνώρισμα δικό του, ὅμως τὸ νὰ τὸ κατορθώνει αὐτὸ καὶ μὲ τὴ μετάνοια, δὲν εἶναι δικό του· γιατὶ τὸ ὅπλο εἶναι δικό μας καὶ ὄχι ἐκείνου. Ὅταν λοιπὸν καὶ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ μπορεῖ ν' ἁρπάζει, σκέψου πόσο αἰσχρὴ γίνεται ἡ ἥττα, πῶς, ὄντας ἐμεῖς ἀσθενεῖς καὶ ταλαιπωρημένοι, θὰ μᾶς ξεγελάσει καὶ θὰ ὁρμήσει ἐπάνω μας, ἐφόσον πρόκειται νὰ μᾶς ὑποδουλώσει μὲ τὰ δικά μας ὅπλα. Γιατὶ εἶναι πάρα πολὺ ἄξιο γιὰ γέλια καὶ δεῖγμα τῆς χειρότερης μορφῆς ντροπῆς, νὰ πετυχαίνει τὰ τραύματα μὲ τὰ δικά μας φάρμακα. Γι' αὐτὸ ἔλεγε, «γιατὶ δὲν ἀγνοοῦμε τὰ δόλια σχέδιά του», δηλώνοντας τὸ ποικίλο, τὸ δολερό, τὸ κακομήχανο, τὸ κακοῦργο, τὴν προξένηση βλάβης μὲ τὸ πρόσχημα τῆς εὐλάβειας.

Σκεπτόμενοι λοιπὸν καὶ ἐμεῖς αὐτά, ποτὲ νὰ μὴ καταφρονοῦμε κανέναν, ποτὲ νὰ μὴ ἀπογοητευόμαστε ὅταν ἁμαρτάνουμε· οὔτε

μεν πάλιν, ἀλλὰ συντρίβωμεν τὴν διάνοιαν πλημμελοῦντες, μὴ ἁπλῶς ῥήματα προβαλλώμεθα. Καὶ γὰρ οἶδα πολλοὺς ἐγώ, οἳ λέγουσι μὲν πενθεῖν τὰ ἁμαρτήματα, οὐδὲν δὲ μέγα ἐργάζονται, ἀλλὰ νηστεύουσι μὲν καὶ τραχέα φοροῦσιν ἱμάτια, χρημάτων δὲ μᾶλλον τῶν καπηλευόντων ἐφίενται, καὶ ὀργῇ πλέον θηρίων ἁλίσκονται, καὶ κακηγορίαις χαίρουσι μᾶλλον, ἢ ἐγκωμίοις ἕτεροι. Οὐκ ἔστι ταῦτα μετάνοια· εἰκών ἐστι μετανοίας ταῦτα καὶ σκιὰ μόνον, οὐ μετάνοια. Διὸ καὶ ἐπὶ τούτων καλὸν εἰπεῖν· 'σκοπεῖτε μὴ πλεονεκτηθῶμεν ὑπὸ τοῦ σατανᾶ· οὐ γὰρ αὐτοῦ τὰ νοήματα ἀγνοοῦμεν'. Τοὺς μὲν γὰρ δι' ἁμαρτημάτων, τοὺς δὲ διὰ μετανοίας ἀπόλλυσι, τούτους δὲ ἑτέρῳ τρόπῳ πάλιν, τῷ μηδὲν ἀπὸ μετανοίας ἀφεῖναι καρποῦσθαι. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπολέσαι ἐξ εὐθείας οὐχ εὗρεν, ἑτέραν ἦλθεν ὁδόν, τοὺς μὲν πόνους ἐπιτείνων, τοὺς δὲ καρποὺς ἀφαιρούμενος, καὶ πείθων ὡς τὸ πᾶν κατωρθωκότας, οὕτω τῶν ἄλλων ἀμελεῖν.

Ἵν' οὖν μὴ εἰκῇ κόπτωμεν ἑαυτούς, μικρὰ πρὸς τὰς τοιαύτας διαλεχθῶμεν γυναῖκας· γυναικῶν γὰρ μάλιστα τουτὶ τὸ νόσημα. Καλὸν μὲν καὶ τοῦτο ὃ πράττετε νῦν, νηστεία καὶ χαμευνία καὶ σποδός· ἀλλ' ὅταν τὰ ἄλλα μὴ προσῇ, τούτων ὄφελος οὐδέν. Ἔδειξε πῶς ἀφίησιν ἁμαρτίας ὁ Θεός· τί τοίνυν ἐκείνην ἀφέντες τὴν ὁδόν, ἑτέραν ἑαυτοῖς τέμνετε; Ἥμαρτον οἱ Νινευῖταί ποτε, καὶ ἐποίησαν ταῦτα, ἃ καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε νῦν· ἀλλ' ἴδωμεν τί αὐτοὺς ὠφέλησε. Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν καμνόντων πολλὰ μὲν ἐπάγουσιν οἱ ἰατροί, ὁ δὲ συνετὸς οὐ τοῦτο σκοπεῖ, ὅτι τὸ καὶ τὸ ἐποίησεν ὁ ἀρρωστῶν, ἀλλὰ τί αὐτὸν ὠφέλησεν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα σκοπεῖν δεῖ. Τί οὖν ὠφέλησε τοὺς βαρβάρους ἐκείνους; Ἐπέθηκαν νηστείαν τοῖς τραύμασι, καὶ σφοδρὰν νηστείαν ἐπέθηκαν, καὶ χα-

πάλι νὰ δείχνουμε ἀδιαφορία, ἀλλὰ νὰ συντρίβομε τὴ διάνοιά μας ὅταν ἁμαρτάνομε, καὶ νὰ μὴ λέμε μόνο λόγια. Γιατὶ γνωρίζω πολλούς, οἱ ὁποῖοι λέγουν βέβαια ὅτι πενθοῦν τὰ ἁμαρτήματά τους, ὅμως δὲν κάμνουν τίποτε τὸ σπουδαῖο, ἀλλὰ νηστεύουν βέβαια καὶ φοροῦν σκληρὰ ἐνδύματα, κυριεύονται ὅμως ἀπὸ τὰ χρήματα πιὸ πολὺ καὶ ἀπὸ τοὺς ἐμπορευόμενους, κυριεύονται ἀπὸ τὴν ὀργὴ περισσότερο καὶ ἀπὸ τὰ θηρία, καὶ χαίρονται πολὺ περισσότερο μὲ τὶς κατηγορίες, παρὰ μὲ τοὺς ἐπαίνους ποὺ χαίρονται ἄλλοι. Δὲν εἶναι αὐτὰ μετάνοια· αὐτὰ εἶναι εἰκόνα μετάνοιας καὶ σκιὰ μόνο, ὄχι μετάνοια. Γι' αὐτὸ καὶ γι' αὐτοὺς εἶναι καλὸ νὰ ποῦμε· 'προσέχετε μὴ τυχὸν καὶ ἁρπαχθοῦμε ὕπουλα ἀπὸ τὸ σατανᾶ· γιατὶ δὲν ἀγνοοῦμε τὰ δόλια σχέδιά του'. Γιατὶ ἄλλους τοὺς ὁδηγεῖ στὴν ἀπώλεια μὲ τὰ ἁμαρτήματα, καὶ ἄλλους μὲ τὴ μετάνοια, ἐνῶ αὐτοὺς πάλι μὲ ἄλλο τρόπο, μὲ τὸ νὰ μὴ τοὺς ἀφήνει νὰ καρπωθοῦν καμιὰ ὠφέλεια ἀπὸ τὴ μετάνοια. Ἐπειδὴ δηλαδὴ δὲ βρῆκε τρόπο νὰ τοὺς ὁδηγήσει ἀπ' εὐθείας στὴν ἀπώλεια, ἀκολούθησε ἄλλο δρόμο, κατὰ τὸν ὁποιο αὐξάνει βέβαια τοὺς κόπους, ἀφαιρεῖ ὅμως τοὺς καρπούς, καὶ πείθοντάς τους ὅτι κατόρθωσαν τὸ πᾶν, τοὺς κάνει ἔτσι ν' ἀδιαφοροῦν γιὰ τὰ ἄλλα.

Γιὰ νὰ μὴ ὑποβάλλομε λοιπὸν τὸν ἑαυτό μας ἄσκοπα στοὺς κόπους, ἂς ποῦμε λίγα λόγια γιὰ τὶς παρόμοιες γυναῖκες· γιατὶ αὐτὸ τὸ νόσημα εἶναι τῶν γυναικῶν πρὸ πάντων. Εἶναι βέβαια καλὸ καὶ αὐτὸ ποὺ κάμνετε τώρα, ἡ νηστεία δηλαδὴ καὶ τὸ πλάγιασμα στὸ ἔδαφος καὶ τὸ ἄλλειμμα μὲ στάχτη, ὅμως ὅταν δὲν ὑπάρχουν καὶ τὰ ἄλλα, δὲν ὑπάρχει κανένα ὄφελος ἀπὸ αὐτά. Ἔδειξε πῶς συγχωρεῖ ἁμαρτίες ὁ Θεός· γιατί λοιπόν, ἀφήνοντας ἐκεῖνο τὸ δρόμο, χαράσετε ἄλλο γιὰ τὸν ἑαυτό σας; Ἁμάρτησαν κάποτε οἱ Νινευῗτες καὶ ἔκαναν αὐτὰ ποὺ κάμνετε καὶ σεῖς τώρα, ἀλλὰ ἂς δοῦμε τί ὠφέλησε αὐτούς. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ στὴν περίπτωση τῶν ἀσθενῶν, πολλὰ βέβαια δίνουν οἱ γιατροί, ὁ συνετὸς ὅμως δὲν ἐξετάζει αὐτό, ὅτι ὁ ἀσθενὴς ἔκανε αὐτὸ καὶ αὐτό, ἀλλὰ τί ὠφέλησε αὐτόν, τὸ ἴδιο πρέπει καὶ ἐδῶ νὰ ἐξετάζομε. Τί λοιπὸν ὠφέλησε τοὺς βαρβάρους ἐκείνους; Τοποθέτησαν στὰ τραύματα νηστεία, καὶ μάλιστα τοποθέτησαν πάρα πολὺ αὐστηρὴ

μευνίαν καὶ σάκκου περιβολὴν καὶ τέφραν καὶ ὀδυρμούς· ἐπέθηκαν καὶ μεταβολὴν βίου.

6. Ἴδωμεν οὖν τί τούτων ἐποίησεν αὐτοὺς ὑγιεῖς. Καὶ πόθεν εἰσόμεθα, φησίν; Ἂν πρὸς τὸν ἰατρὸν ἔλθωμεν, ἂν αὐτὸν ἐρωτήσωμεν· οὐ γὰρ ἀποκρύψεται ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἐρεῖ. Μᾶλλον δὲ ἵνα μηδεὶς ἀγνοῇ μηδὲ ἐρέσθαι δέηται, καὶ ἀνέγραψε τὸ φάρμακον τὸ ἀναστῆσαν αὐτούς. Τί οὖν τοῦτό ἐστιν; «Εἶδε», φησίν, «ὁ Θεὸς ὅτι ἀπέστρεψεν ἕκαστος ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ τῆς πονηρᾶς, καὶ μετενόησεν ἐπὶ τῇ κακίᾳ, ῇ ἐλάλησε ποιῆσαι αὐτοῖς». Οὐκ εἶπεν, ὅτι 'εἶδε νηστείαν καὶ σάκκον καὶ σποδόν'. Καὶ ταῦτα οὐ νηστείαν ἀναιρῶν λέγω, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ τὸ τῆς νηστείας κρεῖττον ποιεῖν παραινῶν, τὸ πάσης κακίας ἀπέχεσθαι. Ἥμαρτε καὶ ὁ Δαυΐδ· ἴδωμεν οὖν καὶ οὗτος πῶς μετενόησε. Τρεῖς ἡμέρας ἐκάθισεν ἐπὶ τέφρας. Ἀλλ' ἐκεῖνος οὐχ ὑπὲρ τῆς ἁμαρτίας ἐποίει, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ παιδίου, μεθύων ἔτι τῷ πάθει· τὴν δὲ ἁμαρτίαν ἑτέρως ἀπέσμηχε, ταπεινοφροσύνῃ, συντριβῇ καρδίας, κατανύξει ψυχῆς, τῷ μηκέτι τοῖς αὐτοῖς περιπεσεῖν, τῷ μεμνῆσθαι διηνεκῶς αὐτῆς, τῷ φέρειν εὐχαρίστως τὰ ἐπιόντα ἅπαντα, τῷ φείδεσθαι τῶν λυπούντων, τῷ μὴ ἀμύνεσθαι τοὺς ἐπιβουλεύοντας, ἀλλὰ καὶ τοὺς βουλομένους τοῦτο ποιεῖν, κωλύειν. Ὅτε γοῦν αὐτὸν ὁ Σεμεεὶ μυρίοις ἔπλυνεν ὀνείδεσι, τοῦ στρατηγοῦ τοῦ παρόντος ἀγανακτοῦντος, ἔλεγεν, «ἄφες αὐτὸν καταρᾶσθαί με, ὅτι Κύριος ἐνετείλατο αὐτῷ». Καρδίαν γὰρ συντετριμμένην καὶ τεταπεινώμενην εἶχεν, ὃ μάλιστα αὐτοῦ τὰ ἁμαρτήματα ἀπέσμηχε· καὶ γὰρ τοῦτο ἐξομολόγησις, τοῦτο μετάνοια. Ἂν δὲ νηστεύοντες ἀλαζόνες ὦμεν, οὐ μόνον οὐδὲν ὠφελήθημεν, ἀλλὰ καὶ ἐβλάβημεν.

Ταπείνωσον τοίνυν τὴν καρδίαν καὶ σύ, ἵνα τὸν Θεὸν ἐπισπάσῃ· «ἐγγὺς γὰρ Κύριος τοῖς συντετριμμένοις τῇ καρδίᾳ». Οὐχ

12. Ἰωνᾶς 3,10.
13. Β' Βασ. 16,10.
14. Ψαλμ. 50,19.

νηστεία, καθὼς καὶ πλάγιασμα στὸ ἔδαφος, φόρεσαν σάκκο, ἀλείφθηκαν μὲ στάχτη καὶ λύθηκαν στοὺς θρήνους· πρόσθεσαν σ' αὐτὰ καὶ μεταβολὴ τοῦ τρόπου ζωῆς.

6. Ἂς δοῦμε λοιπὸν ποιό ἀπ' αὐτὰ τοὺς κατέστησε ὑγιεῖς. Καὶ ἀπὸ ποῦ θὰ τὸ γνωρίσομε, λέγει; Ἂν ἐπισκεφθοῦμε τὸ γιατρό, ἂν ἐρωτήσομε αὐτόν· γιατὶ δὲ θὰ μᾶς τὸ κρύψει, ἀλλὰ θὰ μᾶς τὸ πεῖ μὲ μεγάλη προθυμία. Ἢ καλύτερα γιὰ νὰ μὴ τὸ ἀγνοεῖ κανένας, οὔτε νὰ χρειάζεται νὰ ἐρωτήσει, ἔγραψε τὸ φάρμακο ποὺ ἔσωσεν αὐτούς. Ποιό λοιπὸν εἶναι αὐτό; «Εἶδε», λέγει, «ὁ Θεὸς ὅτι ἀπομακρύνθηκε ὁ καθένας ἀπὸ τὸν πονηρὸ δρόμο ποὺ βάδιζε καὶ μετανόησε γιὰ τὸ κακὸ ποὺ εἶπε ὅτι θὰ κάνει σ' αὐτούς»[12]. Δὲν εἶπε, ὅτι 'εἶδε νηστεία καὶ σάκκο καὶ στάχτη'. Καὶ αὐτὰ τὰ λέγω ὄχι γιὰ νὰ καταργήσω τὴ νηστεία, μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη, ἀλλὰ συμβουλεύω ἐκεῖνο ποὺ εἶναι ἀνώτερο ἀπὸ κάθε νηστεία, τὸ ν' ἀπέχομε ἀπὸ κάθε κακία. Ἁμάρτησε καὶ ὁ Δαυΐδ· ἂς δοῦμε λοιπὸν καὶ αὐτὸς πῶς μετανόησε. Τρεῖς ἡμέρες κάθισε ἐπάνω στὴ στάχτη. Ὅμως ἐκεῖνος δὲν τὸ ἔκαμνε γιὰ τὴν ἁμαρτία του, ἀλλὰ γιὰ τὸ παιδί τους μεθυσμένος ἀκόμα ἀπὸ τὸ πάθος· τὴν ἁμαρτία ὅμως μὲ ἄλλο τρόπο τὴν ξέπλυνε, μὲ τὴν ταπεινοφροσύνη, μὲ τὴ συντριβὴ τῆς καρδιᾶς, μὲ τὴν κατάνυξη τῆς ψυχῆς, μὲ τὴ μὴ πτώση πάλι στὰ ἴδια, μὲ τὴν ἀνάμνηση συνέχεια αὐτῆς, μὲ τὸ νὰ ὑποφέρει μὲ εὐχαρίστηση ὅλα ἐκεῖνα ποὺ τοῦ συνέβαιναν, μὲ τὴν ἐπίδειξη εὐσπλαγχνίας πρὸς ἐκείνους ποὺ τὸν λυποῦσαν, μὲ τὸ νὰ μὴ πολεμάει ἐκείνους ποὺ τὸν ἐπιβουλεύονταν, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ νὰ ἐμποδίζει ἐκείνους ποὺ ἤθελαν νὰ κάνουν αὐτό. Ὅταν δηλαδὴ ὁ Σεμεεὶ τὸν περιέλουσε μὲ ἀμέτρητες κατηγορίες, ἔλεγε στὸν παραβρισκόμενο στρατηγὸ τὸν γεμάτο ἀγανάκτηση, «ἄφησέ τον νὰ μὲ καταριέται, γιατὶ ὁ Κύριος τοῦ ἔδωσε τὴν ἐντολὴ αὐτή»[13]. Γιατὶ εἶχε καρδιὰ γεμάτη ἀπὸ συντριβὴ καὶ ταπείνωση[14], πράγμα ποὺ κατ' ἐξοχὴν ἀπέπλυνε τὰ ἁμαρτήματα αὐτοῦ· καθόσον αὐτὸ εἶναι ἐξομολόγηση, αὐτὸ μετάνοια. Ἂν ὅμως, ἐνῶ νηστεύομε, εἴμαστε ἀλαζόνες, ὄχι μόνο δὲν ὠφεληθήκαμε, ἀλλὰ καὶ βλαφθήκαμε.

Ταπείνωσε λοιπὸν τὴν καρδιὰ καὶ σὺ γιὰ νὰ προσελκύσεις τὸ Θεό· γιατὶ λέγει, «ὁ Κύριος βρίσκεται κοντὰ σ' ἐκείνους ποὺ

ὁρᾷς ἐν ταῖς οἰκίαις ταῖς λαμπραῖς τοὺς ἠτιμωμένους, πῶς οὐδὲ τῶν ἐλαττόνων οἰκετῶν ὑβριζόντων αὐτοὺς οὐκ ἀντιλέγουσιν, ἀλλὰ φέρουσι διὰ τὴν ἀτιμίαν, ἣ περιέβαλεν αὐτοὺς ἡ ἁμαρτία; Οὕτω καὶ σὺ ποίει· κἂν λοιδορήσῃ σέ τις, μὴ ἀγριάνῃς, ἀλλὰ στέναξον, μὴ ἐπὶ τῇ ὕβρει, ἀλλ' ἐπὶ τῇ ἁμαρτίᾳ τῇ σὲ εἰς ἀτιμίαν ἐμβαλούσῃ. Στέναξον ὅταν ἁμάρτῃς, μὴ ὅτι κολάζεσθαι μέλλεις, τοῦτο γὰρ οὐδέν, ἀλλ' ὅτι προσέκρουσάς σου τῷ Δεσπότῃ τῷ οὕτως ἡμέρῳ, τῷ οὕτω σε φιλοῦντι καὶ ἐκκρεμαμένῳ τῆς σωτηρίας τῆς σῆς, ὡς καὶ τὸν Υἱὸν ἐπιδοῦναι ὑπὲρ σοῦ. Διὰ ταῦτα στέναξον, καὶ τοῦτο ποίει διηνεκῶς· τοῦτο γὰρ ἐξομολόγησις. Μὴ νῦν μὲν φαιδρός, αὔριον δὲ σκυθρωπός, εἶτα φαιδρός, ἀλλὰ διαπαντὸς μένε ἐν τῷ πενθεῖν καὶ συντρίβειν σαυτόν. «Μακάριοι» γάρ, φησίν, «οἱ πενθοῦντες», τουτέστιν, οἱ διηνεκῶς τοῦτο ποιοῦντες. Μένε τοῦτο ποιῶν διηνεκῶς, καὶ σαυτῷ προσέχων, καὶ συντρίβων σου τὴν καρδίαν, ὡς ἄν τις γνήσιον υἱὸν ἀποβαλὼν πενθοίη. «Διαρρήξατε», φησί, «τὰς καρδίας ὑμῶν, καὶ μὴ τὰ ἱμάτια ὑμῶν». Τὸ δὲ διερρωγὸς οὐκ ἂν ἐπαρθείη· τὸ συντετριμμένον οὐκ ἂν ἐξανασταίη. Διὰ τοῦτο ὁ μὲν λέγει, «διαρρήξατε», ὁ δὲ λέγει, «καρδίαν συντετριμμένην καὶ τεταπεινωμένην ὁ Θεὸς οὐκ ἐξουδενώσει». Κἂν σοφὸς ᾖς, κἂν πλούσιος, κἂν δυνάστης, διάρρηξον τὴν καρδίαν, μὴ ἀφῇς αὐτὴν μέγα φρονεῖν, μηδὲ φυσᾶσθαι. Τὸ γὰρ διερρωγὸς οὐ φυσᾶται, κἂν ᾖ τι τὸ ἐπαῖρον, οὐ δύναται στέγειν τὸ φύσημα τῷ διερρῆχθαι.

Οὕτω καὶ σὺ ταπεινοφρόνησον· ἐννόησον ὅτι τελώνης ἀπὸ ῥήματος ἑνὸς ἐδικαιώθη· καίτοι γε οὐδὲ ταπεινοφροσύνη ἐκεῖνο ἦν, ἀλλ' ὁμολογία ἀληθής. Εἰ δὲ τοῦτο τοσαύτην ἔχει ἰσχύν, πόσῳ μᾶλλον ταπεινοφροσύνη; Ἄφες ἁμαρτήματα τοῖς πεπλημμεληκόσιν εἰς σέ· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἁμαρτίας ἀφίησι. Καὶ περὶ μὲν τοῦ

15. Ψαλμ. 33,19.
16. Ματθ. 5,5.
17. Ἰωὴλ 2,13.
18. Ψαλμ. 50,19.
19. Λουκᾶ 18,10 ἑἑ

ἔχουν συντριμμένη καρδιά»[15]. Δὲν βλέπεις στὰ λαμπρὰ σπίτια τοὺς ἀτιμωμένους, πῶς δὲν ἀντιλέγουν οὔτε καὶ πρὸς τοὺς κατώτερους δούλους ποὺ τοὺς βρίζουν, ἀλλ' ὑποφέρουν τὴν ὕβρη, ἐξ αἰτίας τῆς ἀτιμίας, μὲ τὴν ὁποία τοὺς περιέβαλε ἡ ἁμαρτία; Ἔτσι λοιπὸν κάμνε καὶ σύ· καὶ ἂν ἀκόμα σὲ κακολογήσει κάποιος, μὴ ἀγριέψεις, ἀλλὰ στέναξε, ὄχι γιὰ τὴ ὕβρη, ἀλλὰ γιὰ τὴν ἁμαρτία ποὺ σὲ ὁδήγησε στὴν ἀτιμία. Στέναξε ὅταν ἁμαρτήσεις, ὄχι γιατὶ πρόκειται νὰ τιμωρηθεῖς, γιατὶ αὐτὸ δὲν εἶναι τίποτε, ἀλλ' ἐπειδὴ ἦρθες σὲ σύγκρουση μὲ τὸν Κύριό σου τὸν τόσο ἥμερο, ποὺ τόσο σὲ ἀγαπᾶ καὶ ἔχει φροντίσει τόσο γιὰ τὴ σωτηρία σου, ὥστε καὶ τὸν Υἱό του νὰ παραδώσει στὸ θάνατο γιὰ χάρη σου. Γι' αὐτὸ στέναξε καὶ αὐτὸ κάμνε διαρκῶς· γιατὶ αὐτὸ εἶναι ἐξομολόγηση. Μὴν εἶσαι σήμερα χαρούμενος καὶ αὔριο λυπημένος, ἔπειτα πάλι χαρούμενος, ἀλλὰ διαρκῶς μένε στὸ νὰ πενθεῖς καὶ νὰ συντρίβεις τὸν ἑαυτό σου. Γιατὶ λέγει, «μακάριοι εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ πενθοῦν»[16], δηλαδὴ ἐκεῖνοι ποὺ τὸ κάμνουν αὐτὸ διαρκῶς. Ἐπίμενε στὸ νὰ τὸ κάμνεις αὐτὸ διαρκῶς, καὶ πρόσεχε τὸν ἑαυτό σου καὶ σύντριβε τὴν καρδιά σου, ὅπως θὰ πενθοῦσε κάποιος ποὺ ἔχασε γνήσιο υἱό. «Ξεσχίσατε», λέγει, «τὶς καρδιές σας καὶ ὄχι τὰ ροῦχα σας»[17]. Ἐκεῖνο ποὺ θὰ ξεσχισθεῖ δὲν θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ ὑπερηφανευθεῖ· τὸ συντριμμένο δὲ θὰ μποροῦσε νὰ ἀλαζονευθεῖ. Γι' αὐτὸ ὁ ἕνας λέγει, «ξεσχίσατε», ἐνῶ ὁ ἄλλος λέγει, «καρδιὰ συντριμμένη καὶ ταπεινωμένη ὁ Θεὸς δὲ θὰ τὴν περιφρονήσει»[18]. Καὶ εἴτε εἶσαι σοφός, εἴτε πλούσιος, εἴτε ἄρχοντας, ξέσχισε τὴν καρδιά σου, μὴ τὴν ἀφήσεις νὰ μεγαλοφρονεῖ οὔτε νὰ καυχιέται. Γιατὶ τὸ συντριμμένο δὲν καυχιέται, ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμα ὑπάρχει κάτι ποὺ τὸ κάνει νὰ ὑπερηφανεύεται, δὲν μπορεῖ νὰ ὑπομείνει τὸ φούσκωμα ἐπειδὴ εἶναι συντριμμένο.

Ἔτσι καὶ σὺ δεῖξε ταπεινοφροσύνη· σκέψου ὅτι ὁ τελώνης δικαιώθηκε μόνο ἀπὸ ἕνα λόγο[19]· ἂν καὶ βέβαια ἐκεῖνο δὲν ἦταν ταπεινοφροσύνη, ἀλλ' ὁμολογία ἀληθινή. Ἐὰν ὅμως αὐτὸ ἔχει τόση μεγάλη δύναμη, πόσο πιὸ μεγαλύτερη ἔχει ἡ ταπεινοφροσύνη; Συγχώρησε τὰ ἁμαρτήματα ἐκείνων ποὺ ἁμάρτησαν ἀπέναντί σου· καθόσον καὶ αὐτὸ συγχωρεῖ ἁμαρτίες. Καὶ γιὰ τὸν προηγού-

προτέρου φησίν, «εἶδον ὅτι ἐπορεύθη στυγνός, καὶ ἰασάμην τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ»· καὶ ἐπὶ τοῦ Ἀχαὰβ δὲ τοῦτο τὴν ὀργὴν ἔλυσε τοῦ Θεοῦ· περὶ δὲ τοῦ δευτέρου, «ἄφετε, καὶ ἀφεθήσεται ὑμῖν». Ἔστι καὶ πάλιν ἄλλη ὁδὸς τοῦτο φέρουσα τὸ φάρμακον ἡμῖν, ἡ κατάγνωσις τῶν πεπλημμελημένων· «λέγε γὰρ σὺ τὰς ἀνομίας σου πρῶτος, ἵνα δικαιωθῇς». Καὶ τὸ κακῶς πάσχοντα εὐχαριστεῖν λύει τὰ ἁμαρτήματα, καὶ ἡ πασῶν μείζων ἐλεημοσύνη. Ἀρίθμει τοίνυν τὰ φάρμακα τὰ ἰώμενά σου τὰ τραύματα, καὶ πάντα ἐπιτίθει συνεχῶς, ταπεινοφροσύνην, ἐξομολόγησιν, τὸ μὴ μνησικακεῖν, τὸ πάσχοντα κακῶς εὐχαριστεῖν, τὸ ἐλεεῖν διὰ χρημάτων, διὰ πραγμάτων, τὸ εὔχεσθαι καρτερικῶς. Οὕτως ἡ χήρα τὸν ὠμὸν καὶ ἀπηνῆ ἐξιλεώσατο δικαστήν. Εἰ δὲ ἐκείνη τὸν ἄδικον, πολλῷ μᾶλλον σὺ τὸν ἥμερον. Ἔστι καὶ ἑτέρα μετὰ τούτων ὁδός, τὸ προΐστασθαι τῶν ἀδικουμένων· «κρίνατε» γάρ, φησίν, «ὀρφανῷ, καὶ δικαιώσατε χήραν· καὶ δεῦτε, καὶ διαλεχθῶμεν, καὶ ἐὰν ὦσι αἱ ἁμαρτίαι ὑμῶν ὡς φοινικοῦν, ὡς χιόνα λευκανῶ». Ποίας οὖν ἂν εἴημεν ἀπολογίας ἄξιοι, εἰ τοσαύτας ἔχοντες ὁδοὺς εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναγούσας, καὶ τοιαῦτα φάρμακα ἰώμενα τὰ τραύματα, καὶ μετὰ τὸ λουτρὸν τοῖς αὐτοῖς ἐπιμένομεν;

Μὴ τοίνυν ἐπιμένωμεν, ἀλλ' οἱ μὲν μηδέπω πεσόντες, ἐν τῷ οἰκείῳ μενέτωσαν κάλλει, μᾶλλον δὲ ἐπιπλέον ἀσκείτωσαν τοῦτο· κἂν γὰρ μὴ εὕρῃ ἁμαρτήματα, ταυτὶ τὰ κατορθώματα πλείονα ποιεῖ τὴν εὐμορφίαν· ἡμεῖς δὲ οἱ πολλὰ πεπλημμεληκότες, εἰς τὴν τῶν ἁμαρτημάτων διόρθωσιν χρησώμεθα τοῖς εἰρημένοις, ἵνα τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ μετὰ παρρησίας παραστῶμεν πολλῆς, ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμή, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

20. Ἡσ. 57,18.
21. Γ' Βασ. κεφ. 21.
22. Πρβλ. Λουκᾶ 6,37.
23. Ἡσ. 43,26.
24. Λουκᾶ κεφ. 18.
25. Ἡσ. 1,16–17.

μενο βέβαια λέγει, «εἶδα ὅτι βάδισε σκυθρωπὸς καὶ τοῦ θεράπευσα τοὺς δρόμους του»[20]· καὶ στὴν περίπτωση τοῦ Ἀχαὰβ αὐτὸ σταμάτησε τὴν ὀργὴ τοῦ Θεοῦ[21]· ἐνῶ γιὰ τὸν δεύτερο λέγει, «συγχωρῆστε καὶ θὰ συγχωρηθεῖτε καὶ σεῖς»[22]. Ὑπάρχει καὶ ἄλλη ὁδὸς ποὺ μᾶς παρέχει αὐτὸ τὸ φάρμακο, ἡ καταδίκη τῶν ἁμαρτημάτων· γιατὶ λέγει, «λέγε ἐσὺ πρῶτος τὶς ἀνομίες σου, γιὰ νὰ δικαιωθεῖς»[23]. Καὶ ὅταν κακοπαθεῖ κανεὶς καὶ εὐχαριστεῖ τὸ Θεό, συγχωρεῖ τὰ ἁμαρτήματα, καθὼς καὶ ἡ ἐλεημοσύνη, ἡ μεγαλύτερη ἀπὸ ὅλα. Μέτρα λοιπὸν τὰ φάρμακα ποὺ θεραπεύουν τὰ τραύματά σου καὶ τοποθέτα διαρκῶς ὅλα αὐτὰ ἐπάνω τους, τὴν ταπεινοφροσύνη, τὴν ἐξομολόγηση, τὸ νὰ μὴ κρατᾶς κακία, τὸ νὰ εὐχαριστεῖς τὸ Θεὸ ὅταν κακοπαθεῖς, τὸ νὰ ἐλεεῖς μὲ χρήματα καὶ πράγματα, τὸ νὰ προσεύχεσαι μὲ καρτερία. Ἔτσι ἡ χήρα ἐξιλέωσε τὸ σκληρὸ καὶ ἀπάνθρωπο δικαστή[24]. Ἐὰν ἐκείνη ἀπέσπασε τὸ ἔλεος τοῦ ἄδικου δικαστῆ, πολὺ περισσότερο σὺ θὰ ἐξιλεώσεις τὸν ἥμερο δικαστή. Ὑπάρχει μαζὶ μὲ αὐτοὺς τοὺς δρόμους καὶ ἄλλος δρόμος, ἡ προστασία τῶν ἀδικουμένων· γιατὶ λέγει, «ἀποδῶστε τὸ δίκιο στὸ ὀρφανό, καὶ δῶστε δικαιοσύνη στὴ χήρα, καὶ τότε ἐλᾶτε νὰ συζητήσουμε· καὶ ἐὰν οἱ ἁμαρτίες σας εἶναι κόκκινες, ἐγὼ θὰ τὶς κάνω λευκὲς σὰν τὸ χιόνι»[25]. Ποιᾶς λοιπὸν ἀπολογίας θὰ ἤμασταν ἄξιοι, ἐάν, μολονότι ἔχομε τόσους δρόμους ποὺ ὁδηγοῦν στὸν οὐρανό, καὶ τέτοια φάρμακα ποὺ θεραπεύουν τὰ τραύματα, ἐπιμένομε καὶ μετὰ τὸ βάπτισμα νὰ κάμνομε τὰ ἴδια ἁμαρτήματα;

Ἂς μὴ ἐπιμένομε λοιπόν, ἀλλ' ἐκεῖνοι ποὺ δὲν ὑπέπεσαν ποτὲ σ' ἁμαρτήματα ἂς παραμένουν στὸ κάλλος ποὺ ἔχουν, ἢ καλύτερα ἂς στολίζουν περισσότερο αὐτό· γιατὶ καὶ ἂν ἀκόμα δὲ βρεῖ ἁμαρτήματα, αὐτὰ τὰ κατορθώματα ποὺ εἴπαμε κάμνουν μεγαλύτερη τὴν ὀμορφιά· ἐμεῖς πάλι ποὺ διεπράξαμε πολλὰ πλημμελήματα ἂς χρησιμοποιήσομε τὰ ὅσα λέχθηκαν γιὰ τὴ διόρθωση αὐτῶν, γιὰ νὰ σταθοῦμε στὸ βῆμα τοῦ Χριστοῦ μὲ πολλὴ παρρησία, τὴν ὁποία εὔχομαι νὰ ἐπιτύχομε ὅλοι μας, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸ ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμή, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ε'

(Β' Κορ. 2,12–17)

«Ἐλθὼν δὲ εἰς τὴν Τρῳάδα εἰς τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ, καὶ θύρας μοι ἀνεῳγμένης ἐν Κυρίῳ, οὐκ ἔσχηκα ἄνεσιν τῷ πνεύματί μου, τῷ μὴ εὑρεῖν με Τίτον τὸν ἀδελφόν μου».

1. Ταῦτα δοκεῖ μὲν ἀνάξια εἶναι Παύλου τὰ ῥήματα, εἰ δι' ἀπουσίαν ἀδελφοῦ τοσαύτην προήκατο σωτηρίαν· δοκεῖ δὲ καὶ τῆς ἀκολουθίας ἀπηρτῆσθαι. Τί οὖν; βούλεσθε πρότερον ἀποδείξωμεν, ὅτι τῆς ἀκολουθίας ἤρτηται, ἢ ὅτι οὐδὲν ἀνάξιον εἴρηκεν ἑαυτοῦ; Ἐμοὶ δοκεῖ τὸ δεύτερον· οὕτω γὰρ κἀκεῖνο ἡμῖν εὐκολώτερον ἔσται καὶ σαφέστερον. Πῶς οὖν ἤρτηται τῶν προτέρων ταῦτα; Ἀναμνησθῶμεν αὐτῶν ἐκείνων, καὶ οὕτως εἰσόμεθα τοῦτο. Τίνα οὖν ἦν τὰ πρότερα; Ἅπερ ἔλεγεν ἀρχόμενος· «οὐ θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν ὑπὲρ τῆς θλίψεως», φησί, «τῆς γενομένης ἡμῖν ἐν τῇ Ἀσίᾳ, ὅτι καθ' ὑπερβολὴν ἐβαρήθημεν ὑπὲρ δύναμιν»· καὶ δείξας πῶς ἀπηλλάγη, καὶ τὰ ἐν μέσῳ παρενθείς, ἀναγκαίως διδάσκει πάλιν ὅτι καὶ ἑτέρως ἐθλίβη. Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; Τῷ μὴ εὑρεῖν Τίτον. Δεινὸν μὲν γὰρ καὶ ἱκανὸν καταβαλεῖν ψυχήν, καὶ τὸ πειρασμοὺς ὑπομένειν, ὅταν δὲ καὶ ὁ παραμυθούμενος μὴ ᾖ, καὶ δυνάμενος τὸ φορτίον συνδιενεγκεῖν, μείζων γίνεται ὁ χειμών. Τίτος δὲ αὐτός ἐστιν, ὅν φησι προϊὼν παρ' αὐτῶν ἀφῖχθαι πρὸς αὐτόν, καὶ περὶ οὗ πολλὰ καὶ μεγάλα διεξέρχεται ἐγκώμια, καὶ ὃν ἔφησεν ἀπεσταλκέναι. Δεῖξαι τοίνυν βουλόμενος ὅτι καὶ ταύτῃ δι' αὐτοὺς ἐθλίβη, ταῦτα εἴρηκεν. Ὅτι μὲν οὖν ἤρτηται τῶν προτέρων τὰ εἰρημένα, δῆλον ἐκ

1. Β' Κορ. 1,8.

ΟΜΙΛΙΑ Ε΄

(Β΄ Κορ. 2,12–17)

«Ὅταν ἦρθα στὴν Τρωάδα γιὰ νὰ κηρύξω τὸ Εὐαγγέλιο τοῦ Χριστοῦ καὶ μοῦ εἶχε ἀνοιχθεῖ πόρτα γιὰ τὸν Κύριο, δὲν ἡσύχαζε τὸ πνεῦμα μου, ἐπειδὴ δὲ βρῆκα ἐκεῖ τὸν Τίτο τὸν ἀδελφό μου».

1. Αὐτὰ τὰ λόγια φαίνονται βέβαια ὅτι εἶναι ἀνάξια τοῦ Παύλου, ἐὰν ἐξ αἰτίας τῆς ἀπουσίας τοῦ ἀδελφοῦ Τίτου παραμέλησε τόση μεγάλη σωτηρία, καὶ φαίνονται σὰν νὰ μὴ συνδέονται μὲ τὰ προηγούμενα. Τί λοιπόν; Θέλετε προηγουμένως ν' ἀποδείξομε, ὅτι συνδέονται μὲ τὰ προηγούμενα, ἢ ὅτι δὲν εἶπε τίποτε ἀνάξιο τοῦ ἑαυτοῦ του; Ἐγὼ νομίζω τὸ δεύτερο· γιατὶ ἔτσι καὶ ἐκεῖνο θὰ μᾶς γίνει εὐκολότερο καὶ σαφέστερο. Πῶς λοιπὸν συνδέονται αὐτὰ μὲ τὰ προηγούμενα; Ἂς θυμηθοῦμε ἀκριβῶς ἐκεῖνα τὰ προηγούμενα, καὶ τότε θὰ καταλάβομε αὐτό. Ποιά λοιπὸν ἦταν τὰ προηγούμενα; Ἐκεῖνα ποὺ ἔλεγε ἀρχίζοντας τὴν ἐπιστολή· «δὲν θέλω ν' ἀγνοεῖτε τὴ θλίψη», λέγει, «ποὺ μᾶς βρῆκε στὴν Ἀσία, τῆς ὁποίας τὸ βάρος ἦταν πέρα ἀπὸ τὶς δυνάμεις μας»[1]· καὶ ἀφοῦ ἔδειξε πῶς ἀπαλλάχθηκε, καὶ ἀφοῦ ἀνέφερε τὰ ἐνδιάμεσα, κατ' ἀνάγκη διδάσκει πάλι ὅτι καὶ ἄλλη θλίψη δοκίμασε. Πῶς καὶ μὲ ποιόν τρόπο; Μὲ τὸ νὰ μὴ βρεῖ τὸν Τίτο. Γιατὶ ἦταν φοβερὸ καὶ ἱκανὸ νὰ καταβάλει τὴν ψυχή του καὶ τὸ νὰ ὑπομένει πειρασμούς, ὅταν ὅμως δὲν εἶναι παρὼν καὶ ἐκεῖνος ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ τὸν παρηγορήσει καὶ νὰ σηκώσει μαζί του τὸ φορτίο, τότε γίνεται μεγαλύτερη ἡ συμφορά. Ὁ Τίτος εἶναι αὐτός, γιὰ τὸν ὁποῖο πλέκει πολλὰ καὶ μεγάλα ἐγκώμια, καὶ τὸν ὁποῖο εἶπε ὅτι εἶχε στείλει σ' αὐτούς. Θέλοντας λοιπὸν νὰ δείξει ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ θλίψη εἶχε σὰν αἰτία αὐτούς, εἶπε τὰ λόγια αὐτά. Τὸ ὅτι λοιπὸν τὰ λεχθέντα συνδέονται μὲ τὰ προη-

τούτων, ὅτι δὲ οὐδὲ ἀνάξια Παύλου, καὶ τοῦτο δεῖξαι πειράσομαι. Οὐ γὰρ λέγει, ὅτι ἐνεπόδισε τῇ σωτηρίᾳ τῶν προσιέναι μελλόντων ἡ ἀπουσία Τίτου, οὐδ' ὅτι παρεῖδε τοὺς πιστεύσαντας διὰ τοῦτο, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἔσχηκεν ἄνεσιν, τουτέστιν ἐθλίβη, ὠδυνήθη διὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ ἀδελφοῦ, δεικνὺς ὅσον ἐστὶν ἀδελφοῦ ἀπουσία· καὶ διὰ τοῦτο ἀπῆλθεν ἐκεῖθεν.

Τί δέ ἐστιν, «ἐλθὼν δὲ εἰς τὴν Τρῳάδα εἰς τὸ εὐαγγέλιον»; Οὐχ ἁπλῶς, φησίν, ἐπεδήμησα, ἀλλ' ὥστε κηρῦξαι. Ἀλλ' ὅμως καὶ διὰ τοῦτο ἐλθών, καὶ εὑρὼν ἔργον μέγιστον, «θύρας γάρ μοι ἀνεῳγμένης ἐν Κυρίῳ, οὐκ ἔσχηκα ἄνεσιν», φησίν, οὐ μὴν διὰ τοῦτο ἐνεπόδισε τὸ ἔργον. Πῶς οὖν φησιν, ὅτι «ἀποταξάμενος αὐτοῖς ἐξῆλθον»; Τουτέστιν, οὐ διέτριψα πλείονα χρόνον, στενοχωρούμενος, ὀδυνώμενος. Ἴσως δὲ καὶ ἐνεποδίζετο τὸ ἔργον, ἐκείνου ἀπόντος. Τοῦτο δὲ οὐ μικρὰ καὶ τούτοις παραμυθία. Εἰ γὰρ ἐκεῖ θύρας ἀνεῳγμένης, καὶ εἰς τοῦτο ἐλθών, ἐπειδὴ τὸν ἀδελφὸν οὐχ εὗρεν, ἀπεπήδησε ταχέως, πολλῷ μᾶλλον ὑμᾶς, φησί, συγγινώσκειν χρὴ ταῖς τῶν πραγμάτων ἀνάγκαις ἀγούσαις καὶ περιαγούσαις ἡμᾶς πανταχοῦ, καὶ οὐκ ἐώσαις, ὡς βουλόμεθα, οὔτε ἀποδημεῖν οὔτε ἐνδιατρίβειν οἷς ἂν ἐθέλωμεν ἐπιπλέον. Διὸ καὶ ἐπάγει πάλιν, ὥσπερ ἄνω τῷ Πνεύματι, οὕτω καὶ ἐνταῦθα τῷ Θεῷ τὰς ἀποδημίας ἀνατιθείς, καὶ λέγων· «τῷ δὲ Θεῷ χάρις τῷ πάντοτε ἡμᾶς θριαμβεύοντι ἐν τῷ Χριστῷ, καὶ τὴν ὀσμὴν τῆς γνώσεως αὐτοῦ φανεροῦντι δι' ἡμῶν ἐν παντὶ τόπῳ». Ἵνα γὰρ μὴ δόξῃ ὡς θρηνῶν ταῦτα ἀποδύρεσθαι, χάριν ἀναπέμπει τῷ Θεῷ. Ὃ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστι· πανταχοῦ θλῖψις, πανταχοῦ στενοχωρία· ἦλθον εἰς τὴν Ἀσίαν, ἐβαρήθην ὑπὲρ δύναμιν· ἦλθον εἰς τὴν Τρῳάδα, οὐχ εὗρον τὸν ἀδελφόν· οὐκ ἦλθον πρὸς ὑμᾶς· οὐ μικράν μοι καὶ τοῦτο ἀθυμίαν ἐνεποίησεν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα μεγάλην, καὶ τῷ πολλοὺς

γούμενα, γίνεται φανερὸ ἀπὸ αὐτά, τὸ ὅτι πάλι δὲν εἶναι ἀνάξια τοῦ Παύλου, καὶ αὐτὸ θὰ προσπαθήσω νὰ τὸ ἀποδείξω. Γιατὶ δὲ λέγει, ὅτι ἡ ἀπουσία τοῦ Τίτου ἐμπόδισε τὴ σωτηρία ἐκείνων ποὺ ἐπρόκειτο νὰ προσέλθουν στὴν πίστη, οὔτε ὅτι παρέβλεψε ἐξ αἰτίας αὐτοῦ τοὺς πιστούς, ἀλλ' ὅτι δὲν ἡσύχαζε, δηλαδὴ λυπήθηκε, πόνεσε γιὰ τὴν ἀπουσία τοῦ ἀδελφοῦ, γιὰ νὰ δείξει πόσο μεγάλο πράγμα εἶναι ἡ ἀπουσία τοῦ ἀδελφοῦ· καὶ γι' αὐτὸ ἀναχώρησε ἀπὸ ἐκεῖ.

Τί σημαίνει ὅμως, «ὅταν ἦρθα στὴν Τρωάδα γιὰ τὸ εὐαγγέλιο»; Δὲν πῆγα ἐκεῖ, λέγει, ἔτσι ἁπλῶς, ἀλλὰ γιὰ νὰ κηρύξω. Ἀλλ' ὅμως ἂν καὶ πῆγα γι' αὐτὸ καὶ βρῆκα ἔργο συντελεσμένο πάρα πολὺ μεγάλο, γιατὶ λέγει, «μοῦ εἶχε ἀνοιχθεῖ πόρτα γιὰ τὸν Κύριο, δὲν ἡσύχασα», αὐτὸ δὲν ἐμπόδισε τὸ ἔργο μου. Πῶς λοιπὸν λέγει, «ἀφοῦ τοὺς ἀποχαιρέτησα ἔφυγα»; Δηλαδή, δὲν παρέμεινα περισσότερο χρόνο, ἐπειδὴ στενοχωριόμουν, ὑπόφερα. Ἴσως καὶ ἐμποδιζόταν τὸ ἔργο μὲ τὴν ἀπουσία ἐκείνου. Αὐτὸ δὲν ἦταν μικρὴ παρηγοριὰ καὶ γι' αὐτούς. Γιατί, ἐὰν ἐνῶ ἐκεῖ ὑπῆρχε θύρα ἀνοιγμένη καὶ πῆγε γι' αὐτὸ τὸ λόγο, ἐπειδὴ ὅμως δὲ βρῆκε ἐκεῖ τὸν ἀδελφό, ἔφυγε ἀμέσως, πολὺ περισσότερο, λέγει, πρέπει σεῖς νὰ συγχωρεῖτε τὶς ἀνάγκες τῶν πραγμάτων ἐκείνων ποὺ μᾶς ὁδηγοῦν καὶ μᾶς μεταφέρουν παντοῦ, καὶ δὲ μᾶς ἀφήνουν, ὅπως θὰ θέλαμε, οὔτε νὰ φύγουμε οὔτε νὰ συναναστρεφόμαστε γιὰ περισσότερο χρόνο μὲ ἐκείνους ποὺ θὰ θέλαμε. Γι' αὐτὸ καὶ προσθέτει πάλι, ἀποδίδοντας τὶς ἀναχωρήσεις, ὅπως ἀκριβῶς προηγουμένως στὸ Πνεῦμα, ἔτσι καὶ ἐδῶ στὸ Θεό, καὶ λέγοντας· «ἂς εἶναι ὅμως δοξασμένος ὁ Θεός, ποὺ μᾶς κάνει πάντοτε νὰ θριαμβεύομε στὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, καὶ διαδίδει μὲ ἐμᾶς παντοῦ τὴ ὀσμὴ τῆς γνώσεώς του». Γιὰ νὰ μὴ φανεῖ ὅτι αὐτὰ τὰ λέγει θρηνώντας, ἀναπέμπει δόξα στὸ Θεό. Αὐτὸ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἑξῆς· παντοῦ ὑπάρχει θλίψη, παντοῦ στενοχώρια· ἦρθα στὴν Ἀσία καὶ τὸ βάρος τῆς θλίψεως ἦταν πάνω ἀπὸ τὴ δύναμή μου· ἦρθα στὴν Τρωάδα, καὶ δὲ βρῆκα τὸν ἀδελφό· δὲν ἦρθα σὲ σᾶς· καὶ αὐτὸ δὲν μοῦ προξένησε μικρὴ λύπη, ἀλλὰ πάρα πολὺ μεγάλη, καὶ γιὰ τὸ ὅτι πολλοὶ ἁμάρτησαν ἀπὸ σᾶς καὶ γιὰ τὸ ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος ποὺ δὲν μπορῶ

ἡμαρτηκέναι παρ' ὑμῖν, καὶ τῷ διὰ τοῦτο ὑμᾶς μὴ ὁρᾶν· «φειδόμενος γὰρ ὑμῶν, οὐκέτι ἦλθον εἰς Κόρινθον», φησίν.

Ἵν' οὖν μὴ δόξῃ ὀλοφύρεσθαι ταῦτα λέγων, ἐπάγει, ὅτι οὐ μόνον οὐκ ἀλγοῦμεν ἐν ταῖς θλίψεσι ταύταις, ἀλλὰ καὶ χαίρομεν· καὶ τὸ μεῖζον, οὐ τῶν μελλόντων ἕνεκεν μόνον ἐπάθλων, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν παρόντων· καὶ γὰρ ἐνταῦθά ἐσμεν λαμπροὶ ἐκ τούτων καὶ περιφανεῖς. Τοσοῦτον τοίνυν ἀπέχομεν τοῦ θρηνεῖν, ὅτι καὶ θρίαμβον τὸ πρᾶγμα καλοῦμεν, καὶ ἐγκαλλωπιζόμεθα τοῖς γινομένοις. Διὸ καὶ ἔλεγε, «τῷ δὲ Θεῷ χάρις τῷ πάντοτε ἡμᾶς θριαμβεύοντι»· τουτέστι, τῷ πᾶσι ποιοῦντι περιφανεῖς. Ὃ γὰρ δοκεῖ εἶναι ἀτιμίας, τὸ πάντοθεν ἐλαύνεσθαι, τοῦτο τιμῆς ἡμῖν εἶναι φαίνεται μεγίστης. Διὸ οὐκ εἶπε, 'τῷ καταδήλους ποιοῦντι', ἀλλά, «τῷ θριαμβεύοντι», δεικνύς, ὅτι οἱ διωγμοὶ οὗτοι τρόπαια συνεχῆ κατὰ τοῦ διαβόλου πανταχοῦ τῆς γῆς ἀνιστῶσιν. Εἶτα μετὰ τοῦ θριαμβεύοντος θεὶς καὶ τὴν ὑπόθεσιν, ἀνίστησι κἀντεῦθεν τὸν ἀκροατήν. Οὐ γὰρ μόνον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ θριαμβευόμεθα, ἀλλὰ καὶ ἐν Χριστῷ· τουτέστι, διὰ τὸν Χριστὸν καὶ τὸ κήρυγμα. Ἐπειδὰν γὰρ θριαμβεῦσαι δέῃ, ἀνάγκη πᾶσα καὶ ἡμᾶς τοὺς φέροντας τὸ τρόπαιον καταδήλους εἶναι, ἐπειδὴ αὐτὸν βαστάζομεν. Διὰ τοῦτο περίβλεπτοί ἐσμεν καὶ περιφανεῖς. «Καὶ τὴν ὀσμὴν τῆς γνώσεως αὐτοῦ φανεροῦντι δι' ἡμῶν ἐν παντὶ τόπῳ».

2. Ἄνω εἶπε, «πάντοτε θριαμβεύοντι», ἐνταῦθα, «ἐν παντὶ τόπῳ», φησί, δεικνὺς ὅτι καὶ κόπος καὶ καιρὸς πᾶς τῶν ἄθλων ἐμπέπλησται τῶν ἀποστολικῶν. Καὶ ἑτέρᾳ πάλιν κέχρηται μεταφορᾷ τῇ τῆς εὐωδίας. Καθάπερ γὰρ μύρον βαστάζοντες οὕτω πᾶσίν ἐσμεν κατάδηλοι, φησί, μύρον πολύτιμον τὴν γνῶσιν λέγων. Καὶ οὐκ εἶπε, 'τὴν γνῶσιν', ἀλλ', «ὀσμὴν γνώσεως». Τοιοῦτον γὰρ ἡ παροῦσα γνῶσις, οὐ σφόδρα σαφής, οὐδὲ ἐκκεκαλυμμένη. Διὸ καὶ ἐν τῇ προτέρᾳ ἔλεγεν ἐπιστολῇ, «βλέπομεν γὰρ ἄρτι δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι», καὶ ἐνταῦθα ὀσμὴν τὸ τοιοῦτον μύρον καλεῖ. Ὁ δὲ

2. Α' Κορ. 13,12.

νὰ σᾶς δῶ· γιατὶ λέγει, «γιὰ νὰ μὴ σᾶς λυπήσω, δὲν ἦρθα ἀκόμα στὴν Κόρινθο».

Γιὰ νὰ μὴ φανεῖ λοιπὸν λέγοντας αὐτὰ ὅτι θρηνεῖ, προσθέτει ὅτι ὄχι μόνο δὲν πονοῦμε βρισκόμενοι μέσα σ' αὐτὲς τὶς θλίψεις, ἀλλὰ καὶ χαιρόμαστε· καὶ τὸ σπουδαιότερο, ὄχι μόνο ἐξ αἰτίας τῶν μελλοντικῶν ἐπάθλων, ἀλλὰ καὶ ἐξ αἰτίας αὐτῶν τῶν παρόντων· καθόσον καὶ ἐδῶ εἴμαστε λαμπροὶ καὶ ὑπερήφανοι ἐξ αἰτίας αὐτῶν. Τόσο πολὺ λοιπὸν ἀπέχομε ἀπὸ τὸ νὰ θρηνοῦμε, ὥστε νὰ ὀνομάζομε καὶ θρίαμβο τὸ πράγμα καὶ νὰ ὑπερηφανευόμαστε γι' αὐτὰ ποὺ γίνονται. Γι' αὐτὸ καὶ ἔλεγε, «ἂς εἶναι δοξασμένος ὁ Θεὸς ποὺ μᾶς κάνει πάντοτε νὰ θριαμβεύομε»· δηλαδή, ποὺ σ' ὅλα μᾶς κάνει λαμπρούς. Γιατὶ ἐκεῖνο ποὺ θεωρεῖται ἀτιμία, ἡ ἐκδίωξη ἀπὸ παντοῦ, αὐτὸ θεωρεῖται ἀπὸ μᾶς μέγιστη τιμή. Γι' αὐτὸ δὲν εἶπε, 'σ' ἐκεῖνον ποὺ μᾶς καθιστᾶ φανεροὺς σ' ὅλους', ἀλλά, «ποὺ μᾶς κάνει νὰ θριαμβεύομε», γιὰ νὰ δείξει ὅτι αὐτοὶ οἱ διωγμοὶ ἀνεγείρουν συνεχὴ τρόπαια ἐναντίον τοῦ διαβόλου σ' ὅλα τὰ μέρη τῆς γῆς. Ἔπειτα, ἀναφέροντας μαζὶ μὲ ἐκεῖνον ποὺ τοὺς ὁδηγεῖ στὸ θρίαμβο καὶ τὴν αἰτία, διεγείρει καὶ μ' αὐτὸ τὸν ἀκροατή. Γιατὶ δὲν ὁδηγούμαστε μόνο στὸ θρίαμβο ἀπὸ τὸ Θεό, ἀλλ' αὐτὸ γίνεται γιὰ τὸ Χριστό· δηλαδὴ γιὰ τὸ Χριστὸ καὶ τὸ κήρυγμα. Γιατὶ ὅταν χρειάζεται νὰ θριαμβεύσει, εἶναι τότε ἀνάγκη μεγάλη καὶ ἐμεῖς ποὺ βαστάζομε τὸ τρόπαιο νὰ γίνομε φανεροί, ἐπειδὴ βαστάζομε αὐτόν. Γι' αὐτὸ εἴμαστε λαμπροὶ καὶ ἔνδοξοι. «Καὶ διαδίδει μὲ ἐμᾶς σὲ κάθε τόπο τὴν ὀσμὴ τῆς γνώσεώς του».

2. Παραπάνω εἶπε, «ποὺ μᾶς ὁδηγεῖ πάντοτε στὸ θρίαμβο», ἐνῶ ἐδῶ λέγει, «σὲ κάθε τόπο», γιὰ νὰ δείξει ὅτι καὶ ὅλος ὁ τόπος καὶ ὅλος ὁ καιρὸς εἶναι γεμάτος ἀπὸ τοὺς ἀποστολικοὺς ἄθλους. Καὶ ἄλλη πάλι μεταφορὰ χρησιμοποιεῖ, τὴν τῆς εὐωδίας. Σὰν νὰ βαστάζομε μύρο, ἔτσι εἴμαστε, λέγει, ὁλοφάνεροι σ' ὅλους, ὀνομάζοντας μύρο πολύτιμο τὴ γνώση. Καὶ δὲν εἶπε, 'τὴ γνώση', ἀλλά, «τὴν ὀσμὴ τῆς γνώσεως». Γιατὶ τέτοιο πράγμα εἶναι ἡ παροῦσα γνώση, οὔτε πάρα πολὺ σαφής, οὔτε καλυμμένη. Γι' αὐτὸ καὶ στὴν πρώτη ἐπιστολὴ ἔλεγε, «γιατὶ βλέπομε τώρα αἰνιγματικὰ σὰν μέσα ἀπὸ καθρέπτη»[2], καὶ ἐδῶ πάλι ὀνομάζει τὸ μύρον αὐτὸ «ὀσμή».

τὴν ὀσμὴν εἰδώς, ὅτι μὲν ἔστι μύρον που κείμενον οἶδε, ποταπὸν δὲ τὴν οὐσίαν, οὐκέτι, ἐὰν μὴ πρότερον αὐτὸ εἰδὼς τύχῃ. Οὕτω καὶ ἡμεῖς, ὅτι μὲν ἔστι Θεὸς ἴσμεν, τί δὲ τὴν οὐσίαν, οὐκέτι. Ὥσπερ οὖν θυμιατήριόν ἐσμεν βασιλικόν, ὅπου ἂν ἀπέλθωμεν τοῦ οὐρανίου πνέοντες μύρου, καὶ τῆς πνευματικῆς εὐωδίας. Ταῦτα δὲ ἔλεγεν, ὁμοῦ καὶ τοῦ κηρύγματος δεικνὺς τὴν ἰσχύν, ὅτι δι' ὧν ἐπιβουλεύονται, διὰ τούτων λάμπουσι μᾶλλον τῶν διωκόντων αὐτούς, καὶ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ποιοῦσι εἰδέναι καὶ τὰ τρόπαια αὐτῶν καὶ τὴν εὐωδίαν, καὶ παρακαλῶν ὑπὲρ τῶν θλίψεων αὐτοὺς καὶ τῶν πειρασμῶν, ὥστε πάντα φέρειν γενναίως, εἴ γε καὶ πρὸ τῆς ἀντιδόσεως ἄφατον καρποῦνται τὸ κλέος.

«Ὅτι Χριστοῦ εὐωδία ἐσμὲν τῷ Θεῷ ἐν τοῖ σωζομένοις, καὶ ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις». Ἄν τε γὰρ σώζηταί τις, φησίν, ἄν τε ἀπολλύηται, τὸ εὐαγγέλιον τὴν οἰκείαν ἀρετὴν ἔχον μένει. Καὶ καθάπερ τὸ φῶς, κἂν σκοτίζῃ τοὺς ἀσθενεῖς, φῶς ἐστι, καίτοι σκοτίζον· καὶ τὸ μέλι κἂν πικρὸν ᾖ τοῖς νοσοῦσι, γλυκὺ τὴν φύσιν ἐστίν· οὕτω καὶ τὸ εὐαγγέλιον εὐῶδές ἐστι, κἂν ἀπολλύωνταί τινες ἀπιστοῦντες. Οὐ γὰρ αὐτοῦ ἔργον ἡ ἀπώλεια, ἀλλὰ τῆς ἐκείνων ἀγνωμοσύνης. Καὶ ταύτῃ δὲ μάλιστα ἡ εὐωδία αὐτοῦ φαίνεται, ᾗ οἱ διεφθαρμένοι καὶ πονηροὶ ἀπόλλυνται. Ὥστε οὐκ ἀπὸ τῆς τῶν ἀγαθῶν σωτηρίας μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς τῶν πονηρῶν ἀπωλείας δείκνυται αὐτοῦ ἡ ἀρετή. Ἐπεὶ καὶ ὁ ἥλιος, ἐπειδὴ σφόδρα φαιδρός ἐστι, διαὶ τοῦτο μάλιστα πλήττει τῶν ἀσθενούντων τὰς ὄψεις· καὶ ὁ Σωτὴρ εἰς πτῶσιν πολλῶν καὶ ἀνάστασίν ἐστιν, ἀλλ' ὅμως μένει Σωτὴρ ὤν, καὶ μυρίων πιπτόντων· καὶ ἡ παρουσία αὐτοῦ μειζόνως ἐκόλασε τοὺς μὴ πειθομένους, ἀλλ' ὅμως μένει σωτήριος οὖσα. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτός φησιν, ὅτι «τῷ Θεῷ εὐωδία ἐσμέν»· τουτέστι, κἂν ἀπολλύωνταί τινες, ἡμεῖς μένομεν τοῦτο ὄντες ὅπερ ἐσμέν. Καὶ οὐχ ἁπλῶς εἶπεν, «εὐωδία», ἀλλά, «τῷ Θεῷ». Ὅταν δὲ τῷ Θεῷ εὐωδία ὦμεν, κἀκεῖνος ταῦτα ψηφίζηται, τίς ἀνταιρεῖ

Ἐκεῖνος ποὺ γνωρίζει τὴν ὀσμή, τὸ ὅτι ὑπάρχει κάπου τοποθετημένο μύρο τὸ γνωρίζει, ποιά ὅμως εἶναι ἡ οὐσία του δὲν τὸ γνωρίζει. Σὰν νὰ εἴμαστε δηλαδὴ θυμιατήρι βασιλικό, ποὺ ὅπου καὶ ἂν πᾶμε πνέομε τὸ οὐράνιο μύρο καὶ τὴν πνευματικὴ εὐωδία. Καὶ αὐτὰ τὰ ἔλεγε καὶ τὴ δύναμη τοῦ κηρύγματος δείχνοντας, διότι μὲ ἐκεῖνα ποὺ ἐπιβουλεύονται, μὲ αὐτὰ λάμπουν περισσότερο ἀπὸ τοὺς διῶκτες τους, καὶ κάμνουν ὅλη τὴν οἰκουμένη νὰ γνωρίσει καὶ τὰ τρόπαια αὐτῶν καὶ τὴν εὐωδία, καὶ παρηγορώντας αὐτοὺς γιὰ τὶς θλίψεις καὶ τοὺς πειρασμούς, ὥστε ὅλα νὰ τὰ ὑποφέρουν γενναῖα, ἐφόσον καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν ἀνταπόδοση καρποῦνται ἀπερίγραπτη δόξα.

«Γιατὶ εἴμαστε εὐωδία τοῦ Χριστοῦ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ μεταξὺ ἐκείνων ποὺ σώζονται καὶ ἐκείνων ποὺ ὁδηγοῦνται στὴν ἀπώλεια». Καὶ ἂν δηλαδὴ κάποιος, λέγει, σώζεται, καὶ ἂν χάνεται, τὸ εὐαγγέλιο παραμένει ἔχοντας τὴν ἀρετή του. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς τὸ φῶς, καὶ ἂν ἀκόμα σκοτίζει τοὺς ἀσθενεῖς, εἶναι φῶς, ἂν καὶ βέβαια σκοτίζει· καὶ τὸ μέλι πάλι, καὶ ἂν ἀκόμα εἶναι πικρὸ στοὺς ἀσθενεῖς, εἶναι γλυκιὰ ἡ φύση του· ἔτσι καὶ τὸ εὐαγγέλιο εἶναι εὐῶδες, καὶ ἂν ἀκόμη μερικοὶ χάνονται ἐξ αἰτίας τῆς ἀπιστίας τους. Γιατὶ δὲν εἶναι ἔργο αὐτοῦ ἡ ἀπώλεια, ἀλλὰ τῆς ἀχαριστίας ἐκείνων. Καὶ πρὸ πάντων μ' αὐτὸ φαίνεται ἡ εὐωδία αὐτοῦ, μὲ τὸ ὅτι οἱ διεφθαρμένοι καὶ πονηροὶ ὁδηγοῦνται στὴν ἀπώλεια. Ὥστε ἡ ἀρετὴ αὐτοῦ φανερώνεται ὄχι μόνο ἀπὸ τὴ σωτηρία τῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἀπώλεια τῶν πονηρῶν. Γιατὶ καὶ ὁ ἥλιος, ἐπειδὴ εἶναι πάρα πολὺ λαμπρός, γι' αὐτὸ πρὸ πάντων τυφλώνει τὰ μάτια τῶν ἀσθενῶν· καὶ ὁ Σωτήρας γίνεται αἰτία τῆς πτώσεως πολλῶν καὶ τῆς ἀναστάσεως, ἀλλ' ὅμως παραμένει νὰ εἶναι Σωτήρας, ἂν καὶ ἀμέτρητοι πέφτουν· καὶ ἡ παρουσία αὐτοῦ περισσότερο τιμώρησε ἐκείνους ποὺ δὲν πιστεύουν, ἀλλ' ὅμως παραμένει νὰ παρουσία του νὰ εἶναι σωτήρια. Γι' αὐτὸ καὶ αὐτὸς λέγει, «εἴμαστε εὐωδία ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ»· δηλαδή, καὶ ἂν ἀκόμα χάνονται μερικοί, ἐμεῖς ἐξακολουθοῦμε νὰ εἴμαστε αὐτὸ ποὺ εἴμαστε. Καὶ δὲν εἶπε ἁπλῶς, «εὐωδία», ἀλλά, «γιὰ τὸ Θεό». Ὅταν ὅμως εἴμαστε εὐωδία γιὰ τὸ Θεό, καὶ ἐκεῖνος ἀποφασιζει αὐτά, ποιός πλέον θὰ φέ-

λοιπόν; Καὶ τό, «Χριστοῦ δὲ εὐωδία», διπλῆν μοι τὴν ἐξήγησιν ἔχειν δοκεῖ. Ἢ γὰρ τοῦτό φησιν, ὅτι ἑαυτοὺς θυσίαν προσέφερον ἀποθνήσκοντες, ἢ ὅτι τῆς τοῦ Χριστοῦ σφαγῆς εὐωδία ἐσμέν· ὡς ἂν εἴποι τις, 'τοῦδε τοῦ ἱερείου εὐωδία ἐστὶ τόδε τὸ θυμίαμα'. Ἢ τοῦτο οὖν ἐμφαίνει τῆς εὐωδίας τὸ ὄνομα, ἤ, ὅπερ ἔφθην εἰπών, ὅτι καθ' ἡμέραν θύονται διὰ τὸν Χριστόν. Εἶδες ποῦ τοὺς πειρασμοὺς ἀνήγαγε, θρίαμβον καὶ εὐωδίαν καλῶν καὶ θυσίαν τῷ Θεῷ προσαγομένην;

Εἶτα, ἐπειδὴ εἶπεν, «εὐωδία ἐσμέν, καὶ ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις», ἵνα μὴ νομίσῃς, ὅτι κἀκεῖνοι εὐπρόσδεκτοί εἰσιν, ἐπήγαγε· «τοῖς μὲν ὀσμὴ θανάτου εἰς θάνατον, τοῖς δὲ ὀσμὴ ζωῆς εἰς ζωήν». Τὴν γὰρ εὐωδίαν ταύτην οἱ μὲν οὕτω προσίενται, ὥστε σωθῆναι, οἱ δὲ οὕτως, ὥστε ἀπολέσθαι. Ὥστε κἂν ἀπολλύηταί τις, παρ' αὐτοῦ ἡ αἰτία· ἐπεὶ καὶ τὰς ὗς τὸ μύρον λέγεται πνίγειν, καὶ τὸ φῶς, ὅπερ ἔφθην εἰπών, τοὺς ἀσθενεῖς σκοτίζειν. Καὶ τοιαύτη τῶν ἀγαθῶν ἡ φύσις· οὐ τὰ οἰκεῖα διορθοῦται μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐναντία ἀπόλλυσι, καὶ ταύτῃ μάλιστα διαδείκνυται αὐτῶν ἡ δύναμις. Καὶ γὰρ καὶ τὸ πῦρ οὐχ ὅταν φωτίζῃ μόνον, οὐδ' ὅταν χρυσίον καθαίρῃ, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἀκάνθας δαπανᾷ, μάλιστα τὴν οἰκείαν ἰσχὺν ἐπιδείκνυται, καὶ ταύτῃ φαίνεται πῦρ. Καὶ ὁ Χριστὸς δὲ ταύτῃ τὴν μεγαλωσύνην αὐτοῦ ἐνδείκνυται, ὅταν ἀναλώσῃ τὸν ἀντίχριστον τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ, καὶ καταργήσῃ τῇ ἐπιφανείᾳ τῆς παρουσίας αὐτοῦ. «Καὶ πρὸς ταῦτα τίς ἱκανός;». Ἐπειδὴ γὰρ μεγάλα ἐφθέγξατο, ὅτι 'θυσία ἐσμὲν τοῦ Χριστοῦ καὶ εὐωδία, καὶ θριαμβευόμεθα πανταχοῦ', πάλιν μετριάζει, τῷ Θεῷ πάντα ἀνατιθείς· διὸ καί φησι, «καὶ πρὸς ταῦτα τίς ἱκανός;». Τὸ γὰρ πᾶν τοῦ Χριστοῦ, φησίν, ἐστίν· οὐδὲν ἡμέτερον. Ὁρᾷς ἀπ' ἐναντίας τοῖς ψευδαποστόλοις φθεγγόμενον; Οἱ μὲν γὰρ καυχῶνται ὡς παρ' ἑαυτῶν εἰσφέροντές τι εἰς τὸ κήρυγμα, οὗτος δὲ διὰ τοῦτό φησι καυχᾶσθαι,

ρει ἀντίρρηση; Καὶ τὸ λεγόμενο, «εὐωδία τοῦ Χριστοῦ», μοῦ φαίνεται πὼς ἔχει διπλὴ ἐξήγηση. Ἢ δηλαδὴ ἐννοεῖ αὐτό, ὅτι πεθαίνοντας πρόσφερναν τοὺς ἑαυτούς τους θυσία, ἢ ὅτι εἴμαστε εὐωδία τῆς σφαγῆς τοῦ Χριστοῦ· ὅπως θὰ μποροῦσε νὰ πεῖ κάποιος, 'αὐτοῦ τοῦ σφαγίου εὐωδία εἶναι αὐτὸ τὸ θυμίαμα'. Ἢ λοιπὸν αὐτὸ δηλώνει τὸ ὄνομα τῆς εὐωδίας, ἤ, ὅπως προανέφερα, ὅτι καθημερινὰ θυσιάζονται γιὰ τὸ Χριστό. Εἶδες ποὺ ἀνύψωσε τοὺς πειρασμούς, ὀνομάζοντάς τους θρίαμβο καὶ εὐωδία καὶ θυσία προσφερόμενη στὸ Θεό;

Ἔπειτα, ἐπειδὴ εἶπε, «εἴμαστε εὐωδία καὶ μεταξὺ ἐκείνων ποὺ ὁδηγοῦνται στὴν ἀπώλεια», γιὰ νὰ μὴ νομίσεις, ὅτι ἐκεῖνοι εἶναι εὐπρόσδεκτοι, πρόσθεσε· «γι' αὐτοὺς εἴμαστε ὀσμὴ ποὺ ποὺ ἀπὸ τὸ θάνατο ὁδηγεῖ στὸ θάνατο, ἐνῶ γιὰ ἐκείνους ὀσμὴ ποὺ ὁδηγεῖ ἀπὸ τὴ ζωὴ στὴ ζωή». Τὴν εὐωδία δηλαδὴ αὐτὴ ἐκεῖνοι ἔτσι τὴν ἀποδέχονται, ὥστε νὰ σωθοῦν, ἐνῶ οἱ ἄλλοι, ὥστε νὰ χαθοῦν. Ἑπομένως, καὶ ἂν χάνεται κάποιος, ἡ αἰτία βρίσκεται σ' αὐτὸν τὸν ἴδιο· γιατὶ καὶ τοὺς χοίρους λέγεται ὅτι τοὺς ἀποπνίγει τὸ μύρον, καὶ τὸ φῶς, ὅπως προανέφερα, σκοτίζει τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν ἀσθενῶν. Καὶ εἶναι τέτοια ἡ φύση τῶν ἀγαθῶν· δὲ διορθώνει μόνο τὰ δικά της, ἀλλὰ καὶ ὁδηγεῖ στὴν ἀπώλεια τὰ ἀντίθετα, καὶ μ' αὐτὸ πρὸ πάντων γίνεται φανερὴ ἡ δύναμη αὐτῶν. Καθόσον καὶ ἡ φωτιὰ ὄχι μόνο ὅταν φωτίζει, οὔτε ὅταν καθαρίζει τὸ χρυσάφι, ἀλλὰ καὶ ὅταν κατατρώγει τὰ ἀγκάθια, τότε πρὸ πάντων δείχνει τὴ δύναμή του, καὶ μ' αὐτὸ φαίνεται ὅτι εἶναι φωτιά. Καὶ ὁ Χριστὸς πάλι μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο δείχνει τὴ μεγαλωσύνη του, ὅταν καταφάγει τὸν ἀντίχριστο μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ στόματός του καὶ καταργήσει μὲ τὸν ἐρχομό του τὴν παρουσία αὐτοῦ. «Καὶ ποιός εἶναι ἱκανὸς γιὰ ὅλα αὐτά;» Ἐπειδὴ λοιπὸν εἶπε μεγάλα πράγματα, ὅτι δηλαδὴ 'εἴμαστε θυσία τοῦ Χριστοῦ καὶ εὐωδία, καὶ θριαμβεύομε παντοῦ', πάλι δείχνει μετριοφροσύνη, ἀναθέτοντας τὰ πάντα στὸ Θεό· γι' αὐτὸ καὶ λέγει, «καὶ ποιός εἶναι ἱκανὸς γι' αὐτά;». Γιατί, λέγει, τὸ πᾶν ἀνήκει στὸ Χριστό· τίποτε δὲν εἶναι δικό μας. Βλέπεις ὅτι ὁμιλεῖ ἀντίθετα μὲ τοὺς ψευδαποστόλους; Γιατὶ ἐκεῖνοι καυχῶνται ὅτι εἰσφέρουν κάτι στὸ κήρυγμα ἀπὸ τὸν ἑαυτό τους,

ἐπειδὴ οὐδὲν αὐτοῦ φησιν εἶναι· «ἡ γὰρ καύχησις ἡμῶν αὕτη ἐστί, τὸ μαρτύριον τῆς συνειδήσεως, ὅτι οὐκ ἐν σοφίᾳ σαρκικῇ, ἀλλ' ἐν χάριτι Θεοῦ ἀνεστράφημεν ἐν τῷ κόσμῳ». Καὶ οὗ τὴν κτῆσιν ἐνόμιζον ἐκεῖνοι εἶναι καύχημα, τῆς σοφίας λέγω τῆς ἔξωθεν, οὗτος τὴν ἀναίρεσιν· διὸ καὶ ἐνταῦθά φησι, «καὶ πρὸς ταῦτα τίς ἱκανός;». Εἰ δὲ μὴ ἱκανοί, χάριτος τὸ γινόμενον. «Οὐ γάρ ἐσμεν, ὥσπερ οἱ λοιποὶ καπηλεύοντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ».

3. Εἰ γὰρ καὶ μεγάλα φθεγγόμεθα, ἀλλ' οὐδὲν ἡμέτερον ἔφαμεν εἶναι κατόρθωμα, ἀλλὰ τὰ πάντα τοῦ Χριστοῦ· οὐδὲ γὰρ μιμησόμεθα τοὺς ψευδαποστόλους, τοὺς τὰ πολλὰ αὐτῶν εἶναι λέγοντας. Τοῦτο γάρ ἐστι καπηλεῦσαι, ὅταν τις νοθεύῃ τὸν οἶνον, ὅταν τις χρημάτων πωλῇ, ὅπερ δωρεὰν ἔδει δοῦναι. Ἐνταῦθα γὰρ καὶ εἰς χρήματα αὐτοὺς σκώπτειν μοι δοκεῖ, καὶ ὅπερ εἶπον αἰνίττεσθαι πάλιν, οἷον, ὅτι τὰ αὐτῶν ἀναμιγνύουσι τοῖς θείοις, ὅπερ καὶ Ἡσαΐας ἐγκαλῶν ἔλεγεν, «οἱ κάπηλοί σου μίσγουσι τὸν οἶνον ὕδατι». Εἰ γὰρ καὶ περὶ οἴνου τοῦτο εἴρηται, οὐκ ἄν τις ἁμάρτοι καὶ εἰς διδασκαλίαν αὐτὸ ἐκλαμβάνων. Ἀλλ' οὐχ ἡμεῖς, φησίν, οὕτως, ἀλλ' οἷα ἐπιστεύθημεν, τοιαῦτα παρέχομεν, ἄκρατον κιρνῶντες τὸν λόγον· διὸ ἐπήγαγεν, «ἀλλ' ὡς ἐξ εἰλικρινείας, ἀλλ' ὡς ἐκ Θεοῦ, κατενώπιον τοῦ Θεοῦ ἐν Χριστῷ λαλοῦμεν». Οὐκ ἀπατῶντες ὑμᾶς, φησίν, οὕτω κηρύττομεν, οἷον ὡς χαριζόμενοι ὑμῖν, ἢ παρ' ἑαυτῶν τι εἰσφέροντες καὶ ἀναμιγνύντες, ἀλλ' «ὡς ἐκ Θεοῦ»· τουτέστιν, οὐ λέγομεν ὅτι οἴκοθέν τι χαριζόμεθα, ἀλλ' ὅτι πάντα ὁ Θεὸς ἔδωκε· τοῦτο γάρ ἐστι τό, «ἐκ Θεοῦ»· τὸ μηδὲν καυχᾶσθαι ὡς ἴδιον ἔχοντας, ἀλλὰ πάντα εἰς αὐτὸν ἀναφέρειν. «Ἐν Χριστῷ λαλοῦμεν»· οὐδὲν τῇ ἡμετέρᾳ σοφίᾳ, ἀλλὰ τῇ παρ' ἐκείνου δυνάμει

---

3. Β' Κορ. 1,12.
4. Ἠσ. 1,22.

ἐνῶ αὐτὸς λέγει γι' αὐτὸ καυχιέται, ἐπειδὴ λέγει τίποτε δὲν εἶναι δικό του· «γιατὶ τὸ καύχημά μας εἶναι αὐτό, ἡ μαρτυρία τῆς συνειδήσεώς μας, ὅτι ὄχι μὲ κοσμικὴ σοφία, ἀλλὰ μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ συναναστραφήκαμε μέσα στὸν κόσμο»[3]. Καὶ ἐκεῖνο ποὺ νόμιζαν ἐκεῖνοι ὅτι εἶναι καύχημά τους, δηλαδὴ τὴν ἀπόκτηση τῆς κοσμικῆς σοφίας, αὐτὸς τὸ ἀπορρίπτει· γι' αὐτὸ καὶ λέγει ἐδῶ· «καὶ ποιός εἶναι ἱκανὸς γι' αὐτά;». Ἐὰν ὅμως δὲν εἴμαστε ἱκανοί, τότε αὐτὸ ποὺ γίνεται εἶναι ἔργο τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ. «Γιατὶ δὲν εἴμαστε ὅπως ἀκριβῶς οἱ περισσότεροι, νοθευτὲς τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ».

3. Ἂν καὶ λέμε λοιπὸν μεγάλα λόγια, ὅμως τίποτε δὲν εἴπαμε ὅτι εἶναι δικό μας κατόρθωμα, ἀλλ' ὅλα τοῦ Χριστοῦ. Οὔτε θὰ μιμηθοῦμε τοὺς ψευδαποστόλους, ποὺ λέγουν ὅτι τὰ περισσότερα εἶναι δικά τους. Γιατὶ αὐτὸ σημαίνει καπηλεία, ὅταν κανεὶς νοθεύει τὸ κρασί, ὅταν κανεὶς πολεῖ μὲ χρήματα, ἐκεῖνο ποὺ ἔπρεπε νὰ τὸ δώσει δωρεάν. Ἐδῶ λοιπὸν μοῦ φαίνεται ὅτι τοὺς χλευάζει καὶ γιὰ τὰ χρήματα ποὺ παίρνουν, καὶ ὑπαινίσσεται πάλι ἐκεῖνο ποὺ εἶπα, ὅτι δηλαδὴ ἀναμιγνύουν τὰ δικά τους μὲ τὰ θεῖα, πράγμα ποὺ καὶ ὁ Ἠσαΐας ἔλεγε κατηγορώντας, «οἱ νοθευτές σου ἀναμιγνύουν τὸ κρασὶ μὲ τὸ νερό»[4]. Γιατί, ἂν καὶ αὐτὸ λέχθηκε γιὰ τὸ κρασί, δὲ θὰ ἔσφαλλε κάποιος ἐὰν ἐξελάμβανε αὐτὸ καὶ γιὰ τὴ διδασκαλία. Ὅμως ἐμεῖς, λέγει, δὲν ἐνεργοῦμε ἔτσι, ἀλλ' ἐκεῖνα ποὺ μᾶς ἐμπιστεύθηκαν, αὐτὰ παρέχομε, κηρύσσοντας ἀνόθευτο τὸ λόγο· γι' αὐτὸ πρόσθεσε, «ἀλλὰ σὰν ἄνθρωποι εἰλικρινεῖς, σταλμένοι ἀπὸ τὸ Θεό, ὁμιλοῦμε ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ στὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ». Δὲν κηρύττομε, λέγει, ἐξαπατώντας σας, δηλαδὴ χαριζόμενοι σὲ σᾶς ἢ προσφέροντάς σας κάτι ἀπὸ τὸν ἑαυτό μας καὶ ἀναμιγνύοντάς το μὲ τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ «ὡς προερχόμενα ἀπὸ τὸ Θεό»· δηλαδή, δὲ λέμε ὅτι σᾶς προσφέρομε κάτι δικό μας, ἀλλ' ὅτι ὅλα τὰ ἔδωσε ὁ Θεός· γιατὶ αὐτὸ σημαίνει τὸ «ἐκ Θεοῦ»· τὸ νὰ μὴ καυχιέμαστε γιὰ τίποτα ὅτι εἶναι δικό μας, ἀλλ' ὅλα νὰ τὰ ἀποδίδομε στὸ Θεό. «Κηρύττομε τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ μὲ τὴ δύναμη τοῦ Χριστοῦ»· τίποτε δὲ λέμε μὲ τὴ δική μας σοφία, ἀλλὰ καθοδηγούμενοι ἀπὸ τὴ δύναμη ἐκείνου. Ἐκεῖνοι ὅμως ποὺ καυχιένται, δὲν

ἐνηχούμενοι. Οἱ δὲ καυχώμενοι, οὐχ οὕτως, ἀλλ' ὡς παρ' ἑαυτῶν τι εἰσφέροντες. Διὸ καὶ ἀλλαχοῦ αὐτοὺς κωμῳδεῖ λέγων, «τί γὰρ ἔχεις, ὃ οὐκ ἔλαβες; Εἰ δὲ καὶ ἔλαβες, τί καυχᾶσαι, ὡς μὴ λαβών;»

Αὕτη μεγίστη ἀρετή, τὸ πάντα τῷ Θεῷ ἀνατιθέναι, τὸ μηδὲν οἰκεῖον εἶναι νομίζειν, τὸ μηδὲν πρὸς ἀνθρώπων δόξαν ποιεῖν, ἀλλὰ πρὸς τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν· οὗτος γάρ ἐστιν ὁ τὰς εὐθύνας ἀπαιτῶν. Νῦν δὲ ἡ τάξις ἀντέστραπται· καὶ τὸν μὲν ἐπὶ τοῦ βήματος καθιούμενον καὶ τὰς εὐθύνας ἀπαιτήσοντα οὐ σφόδρα δεδοίκαμεν, τοὺς δὲ μεθ' ἡμῶν ἑστῶτας καὶ κρινομένους φρίττομεν. Πόθεν οὖν ἡ νόσος αὕτη; πόθεν εἰς τὰς ἡμετέρας κατέσκηψε ψυχάς; Ἀπὸ τοῦ μὴ διηνεκῶς τὰ ἐκεῖ λογίζεσθαι, ἀλλὰ τοῖς παροῦσι προσηλῶσθαι. Ἐντεῦθεν καὶ ἐν ταῖς πονηραῖς πράξεσι εὐκόλως πίπτομεν· κἂν ἀγαθόν τι πράξωμεν, πρὸς ἐπίδειξιν ποιοῦμεν, ὥστε κἀντεῦθεν ἡμῖν γίνεσθαι τὴν ζημίαν. Εἶδε γοῦν τις ἀκολάστοις ὀφθαλμοῖς τινα πολλάκις, καὶ ἔλαθε καὶ τὴν ὀφθεῖσαν καὶ τοὺς συμβαδίζοντας, ἀλλὰ τὸν ἀκοίμητον οὐκ ἔλαθεν ὀφθαλμόν. Ἐκεῖνος γὰρ καὶ πρὶν ἢ τὴν ἁμαρτίαν ἐργάσασθαι, εἶδε τὴν ψυχὴν τὴν ἀκόλαστον, καὶ τὴν μανίαν τὴν ἔνδον, καὶ τοὺς λογισμοὺς τοὺς στρεφομένους ἐν ζάλῃ καὶ κλύδωνι. Οὐδὲ γὰρ δεῖται μαρτύρων καὶ τεκμηρίων ὁ πάντα εἰδώς. Μὴ τοίνυν πρὸς τοὺς συνδούλους ὅρα· κἂν γὰρ ἐπαινέσῃ ἄνθρωπος, οὐδὲν ὄφελος, ὅταν ὁ Θεὸς μὴ καταγνῷ. Μὴ δὴ ταύτῃ παρόξυνε τὸν δικαστήν, τῶν μὲν συνδούλων πολὺν ποιούμενος λόγον, αὐτοῦ δὲ ἀγανακτοῦντος οὐ δεδοικὼς καὶ τρέμων.

Καταφρονήσωμεν τοίνυν τοῦ παρ' ἀνθρώπων ἐπαίνου. Μέχρι ποτέ εὐτελεῖς καὶ χαμαίζηλοι; μέχρι πότε, τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν οὐρανὸν ἡμᾶς αἴροντος, αὐτοὶ χαμαὶ σύρεσθαι ἐσπουδάκαμεν; Οἱ τοῦ Ἰωσὴφ ἀδελφοί, εἰ τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον πρὸ ὀφθαλμῶν εἶχον,

5. Α' Κορ. 4,7.

ἐνεργοῦν ἔτσι, ἀλλὰ σὰν νὰ προσφέρουν κάτι δικό τους. Γι' αὐτὸ καὶ ἀλλοῦ χλευάζοντας αὐτούς, λέγει· «τί λοιπὸν ἔχεις ποὺ δὲν τὸ ἔλαβες; Καὶ ἐφόσον τὸ ἔλαβες, γιατί καυχιέσαι σὰν νὰ μὴ τὸ ἔλαβες;»[5].

Αὐτὴ εἶναι μέγιστη ἀρετή, τὸ νὰ τ' ἀποδίδομε ὅλα στὸ Θεό, τὸ νὰ μὴ θεωροῦμε τίποτε δικό μας, τὸ νὰ μὴ κάμνομε τίποτε γιὰ ν' ἀποσπάσομε τὴ δόξα ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἀρέσομε στὸ Θεό· γιατὶ αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ζητεῖ τὶς εὐθύνες. Τώρα ὅμως ἡ τάξη ἀνατράπηκε· καὶ ἐκεῖνον ποὺ κάθεται στὸ δικαστικὸ βῆμα καὶ θὰ μᾶς ζητήσει τὶς εὐθύνες δὲν τὸν φοβόμαστε καὶ πάρα πολύ, ἐνῶ ἐκείνους ποὺ στέκονται κοντά μας καὶ μᾶς κρίνουν, μᾶς γεμίζουν μὲ ρίγη φόβου. Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν ἦρθε αὐτὴ ἡ ἀρρώστια; ἀπὸ ποὺ ὅρμησε μέσα στὶς ψυχές μας; Ἀπὸ τὸ ὅτι δὲν σκεπτόμαστε διαρκῶς τὰ οὐράνια, ἀλλὰ προσηλωνόμαστε στὰ παρόντα. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ καὶ πέφτομε εὔκολα στὶς κεκὲς πράξεις· καὶ ἂν κάνομε κάποιο καλὸ ἔργο, νὰ κάμνομε πρὸς ἐπίδειξη, ὥστε καὶ ἀπ' αὐτὸ νὰ μᾶς προξενεῖται ζημιά. Πολλὲς φορὲς λοιπὸν κάποιος εἶδε κάποια μὲ ἀκόλαστα μάτια καὶ διέφυγε τὴν προσοχὴ καὶ ἐκείνης ποὺ εἶδε καὶ ἐκείνων ποὺ βάδιζαν μαζί της, ἀλλὰ δὲ διέφυγε τὸν ἀκίμητο ὀφθαλμό. Γιατὶ ἐκεῖνος καὶ προτοῦ διαπραχθεῖ ἡ ἁμαρτία, εἶδε τὴν ἀκόλαστη ψυχὴ καὶ τὴν ἐσωτερικὴ μανία καθὼς καὶ τοὺς λογισμοὺς νὰ περιστρέφονται μέσα στὴ ζάλη καὶ τὴν τρικυμία. Οὔτε βέβαια χρειάζεται μάρτυρες καὶ ἀποδείξεις ἐκεῖνος ποὺ τὰ γνωρίζει ὅλα. Μὴ λοιπὸν στρέφεις τὴν προσοχὴ πρὸς τοὺς συνδούλους σου· γιατὶ καὶ ἂν ἀκόμα σ' ἐπαινέσει ἄνθρωπος, δὲν ὑπάρχει κανένα ὄφελος, ὅταν ὁ Θεὸς δὲν τὸ δεχθεῖ· καὶ ἂν σὲ κατακρίνει ἄνθρωπος, καμιὰ βλάβη δὲν ὑπάρχει, ὅταν ὁ Θεος δὲ σὲ καταδικάσει. Μὴ λοιπὸν παροργίζεις μ' αὐτὸ τὸ δικαστή, μὲ τὸ νὰ δίνεις πάρα πολὺ σημασία στὶς κρίσεις τῶν συνδούλων σου, χωρὶς νὰ φοβᾶσαι καὶ νὰ τρέμεις αὐτὸν ποὺ ἀγανακτεῖ.

Ἂς περιφρονήσομε λοιπὸν τὸν ἔπαινο ἐκ μέρους τῶν ἀνθρώπων. Μέχρι πότε θὰ εἴμαστε εὐτελεῖς καὶ χαμερπεῖς; μέχρι πότε, ἐνῶ ὁ Θεὸς μᾶς τραβάει πρὸς τὸν οὐρανό, ἐμεῖς θὰ φροντίζομε νὰ συρόμαστε κάτω στὴ γῆ; Οἱ ἀδελφοὶ τοῦ Ἰωσήφ, ἐὰν εἶ-

ὡς ἔχειν δεῖ, οὐκ ἂν ἐπ' ἐρημίας τὸν ἀδελφὸν λαβόντες ἀπέκτειναν. Ὁ Κάϊν πάλιν, εἰ τὴν φῆφον ἐκείνου ἐδεδοίκει, ὡς δεδοικέναι ἔδει, οὐκ ἂν εἶπε, «δεῦρο, καὶ ἐξέλθωμεν εἰς τὸ πεδίον». Τί γάρ, ὦ δειλὲ καὶ ταλαίπωρε, χωρίζεις αὐτὸν τοῦ γεγεννηκότος καὶ εἰς ἐρημίαν ἐξάγεις; μὴ γὰρ ὁ Θεὸς οὐχ ὁρᾷ καὶ ἐν τῷ πεδίῳ τὸ τόλμημα; ἀπὸ τῶν τῷ πατρί σου συμβεβηκότων οὐκ ἐπαιδεύθης, ὅτι πάντα οἶδε, καὶ πᾶσι πάρεστι τοῖς γινομένοις; Καὶ τίνος ἕνεκεν οὐκ εἶπε τοῦτο πρὸς αὐτὸν ὁ Θεὸς ἀρνούμενον, 'ἐμὲ κρύπτεις τὸν πανταχοῦ παρόντα, καὶ τὰ ἀπόρρητα ἐπιστάμενον;'. Ὅτι οὔπω ταῦτα φιλοσοφεῖν ἐκεῖνος ᾔδει καλῶς. Ἀλλὰ τί φησι; «φωνὴ αἵματος τοῦ ἀδελφοῦ σου βοᾷ πρός με»· οὐχ ὡς τοῦ αἵματος φωνὴν ἔχοντος, ἀλλ' ὅπερ ἡμεῖς λέγομεν, ὅτι τὸ πρᾶγμα βοᾶ, ἐπὶ τῶν δήλων καὶ σαφῶν. Διὸ δὴ τὴν ψῆφον τοῦ Θεοῦ πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχειν δεῖ, καὶ πάντα σβέννυται τὰ δεινά. Οὕτω καὶ ἐν εὐχαῖς νήφειν δυνάμεθα, ἂν ἐννοήσωμεν τίνι διαλεγόμεθα, ἂν ἀναλογισώμεθα ὅτι θυσίαν προσάγομεν, καὶ μάχαιραν μετὰ χεῖρας ἔχομεν, καὶ πῦρ καὶ ξύλα, ἂν ἀναπετάσωμεν τοῦ οὐρανοῦ τὰς πύλας τῷ λογισμῷ, ἂν μεταστῶμεν ἐκεῖ, καὶ λαβόντες τὴν μάχαιραν τοῦ Πνεύματος ἐμπήξωμεν εἰς τὸν τοῦ ἱερείου λαιμόν, καὶ καταθύσωμεν αὐτῷ νῆψιν, καὶ ἐκχέωμεν αὐτῷ δάκρυα. Τοιοῦτον γὰρ τὸ αἷμα τοῦ ἱερείου τούτου· τοιαύτῃ τὸ θυσιαστήριον ἐκεῖνο φοινίσσεται σφαγῇ. Μηδὲν τοίνυν ἀφῇς τῶν ἀνθρωπίνων λογισμῶν κατέχειν σου τὴν ψυχὴν τότε.

4. Ἐννόησον ὅτι καὶ ὁ Ἀβραὰμ θυσίαν ἀνάγων, οὐ γυναῖκα, οὐ δοῦλον, οὐκ ἄλλον τινὰ ἀφῆκε παρεῖναι. Μὴ τοίνυν μηδὲ σὺ τῶν δουλικῶν καὶ ἀνελευθέρων παθῶν ἀφῇς τινά σοι παρεῖναι, ἀλλὰ ἀνάβηθι μόνος εἰς τὸ ὄρος, ἔνθα ἐκεῖνος ἀνέβη, ἔνθα ἀναβῆναι θέμις οὐδένα ἕτερον. Κἂν ἐπιχειρῶσι συναναβαίνειν τινὲς τῶν τοιούτων ἐννοιῶν, ἐπίταξον αὐταῖς μετ' ἐξουσίας, καὶ εἰπέ, 'καθίσατε

---

6. Γεν. κεφ.37.
7. Γεν. 4,8.
8. Γεν. 4,10.

χαν μπροστὰ στὰ μάτια τους τὸ φόβο τοῦ Θεοῦ, ὅπως ἔπρεπε νὰ τὸν ἔχουν, δὲν θὰ ἔπιαναν τὸν ἀδελφό τους στὴν ἐρημιὰ γιὰ νὰ τὸν φονεύσουν[6]. Ὁ Κάϊν πάλι, ἐὰν φοβόταν τὴν ἀπόφαση ἐκείνου, ὅπως ἔπρεπε νὰ τὴ φοβᾶται, δὲν θὰ ἔλεγε, «ἔλα νὰ πᾶμε στὴν πεδιάδα»[7]. Γιατί, δειλὲ καὶ ταλαίπωρε, χωρίζεις αὐτὸν ἀπὸ τὸν πατέρα του καὶ τὸν ὁδηγεῖς στὴν ἐρημιά; μήπως δηλαδὴ ὁ Θεὸς δὲ βλέπει καὶ στὴν πεδιάδα τὴν τολμηρὴ πράξη; Δὲ διδάχθηκες ἀπὸ τὰ ὅσα συνέβησαν στὸν πατέρα σου, ὅτι ὅλα τὰ γνωρίζει καὶ παραβρίσκεται σ' ὅλα ποὺ γίνονται; Καὶ γιὰ ποιό λόγο δὲν εἶπε αὐτὸ ὁ Θεὸς πρὸς αὐτὸν ποὺ ἀρνοῦνταν, 'τὸ κρύβεις ἀπὸ μένα ποὺ βρίσκομαι παντοῦ καὶ γνωρίζω τὰ ἀπόρρητα;'. Ἐπειδὴ ἐκεῖνος δὲ γνώριζε ἀκόμα καλὰ νὰ φιλοσοφεῖ αὐτά. Ἀλλὰ τί λέγει; «Ἡ φωνὴ τοῦ αἵματος τοῦ ἀδελφοῦ σου φωνάζει δυνατὰ πρὸς ἐμένα»[8]. Ὄχι ὅτι τὸ αἷμα ἔχει φωνή, ἀλλά, ὅπως ἐμεῖς λέμε, ὅτι τὸ πράγμα φωνάζει, στὴν περίπτωση τῶν φανερῶν καὶ σαφῶν. Γι' αὐτὸ λοιπὸν πρέπει νὰ ἔχομε μπροστὰ στὰ μάτια μας τὴν ἀπόφαση τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅλα τὰ κακὰ τότε σβήνουν. Ἔτσι μποροῦμε καὶ κατὰ τὶς προσευχὲς νὰ εἴμαστε προσεκτικοί, ἂν σκεφθοῦμε μὲ ποιόν συνομιλοῦμε, ἂν ἀναλογιζόμαστε ὅτι προσφέρομε θυσία, καὶ κρατοῦμε μάχαιρα στὰ χέρια καὶ ἔχομε φωτιὰ καὶ ξύλα, ἂν ἀνοίξομε μὲ τὴ σκέψη τὶς πύλες τοῦ οὐρανοῦ, ἂν μεταφερθοῦμε ἐκεῖ, καί, παίρνοντας τὴ μάχαιρα τοῦ Πνεύματος, τὴ βυθίσομε στὸ λαιμὸ τοῦ σφαγίου, καὶ προσφέρομε σ' αὐτὸν σὰ θυσία νήψη, καὶ χύσουμε δάκρυα μπροστά του. Γιατὶ τέτοιο εἶναι τὸ αἷμα τοῦ σφαγίου αὐτοῦ· μὲ τέτοια σφαγὴ τὸ θυσιαστήριο ἐκεῖνο βάφεται κόκκινο. Μὴν ἀφήνεις λοιπὸν τίποτε ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπινους λογισμοὺς νὰ κατέχουν τότε τὴν ψυχή σου.

4. Σκέψου ὅτι καὶ ὁ Ἀβραὰμ προσφέροντας θυσία, δὲν ἄφησε νὰ παραβρεθοῦν ἐκεῖ οὔτε ἡ γυναίκα του, οὔτε τὸ δοῦλο του, οὔτε κάποιον ἄλλον. Μὴ λοιπὸν ἀφήσεις καὶ σὺ νὰ παραβρεθεῖ κάποιο ἀπὸ τὰ δουλικὰ καὶ ἀνελεύθερα πάθη, ἀλλὰ ἀνέβα μόνος στὸ ὄρος, ὅπου ἐκεῖνος ἀνέβηκε, ὅπου δὲν εἶναι σωστὸ ν' ἀνεβεῖ κανένας ἄλλος. Καὶ ἂν ἐπιχειροῦν ν' ἀνεβοῦν μαζί σου μερικὲς ἀπὸ τὶς ἔννοιες αὐτές, πρόσταξέ τες μὲ ἐξουσία καὶ πές, 'καθίστε ἐδῶ, ἐγὼ

αὐτοῦ, ἐγὼ δὲ καὶ τὸ παιδίον προσκυνήσαντες ὑποστρέψομεν', καὶ τὴν ὄνον καὶ τοὺς παῖδας ἀφεὶς κάτω, καὶ εἴ τι ἄλογον καὶ ἀνόητον, εἴ τι λογικόν, λαβὼν ἀνάβηθι, ὥσπερ ἐκεῖνος τὸν Ἰσαάκ. Καὶ τὸ θυσιαστήριον οἰκοδόμησον οὕτως ὡς ἐκεῖνος, ὡς μηδὲν ἔχων ἀνθρώπινον, ἀλλ' ἔξω τῆς φύσεως γενόμενος· ἐπεὶ καὶ ἐκεῖνος, εἰ μὴ ἔξω τῆς φύσεως ἦν, οὐκ ἂν τὸν παῖδα κατέσφαξε. Καὶ μηδὲν ἐνοχλείτω σοι τότε, ἀλλ' αὐτῶν γίνου τῶν οὐρανῶν ὑψηλότερος· στέναξον πικρόν, κατάθυσον ἐξομολόγησιν, «λέγε γὰρ σὺ τὰς ἀνομίας σου πρῶτος», φησίν, «ἵνα δικαιωθῇς», κατάθυσον συντριβὴν καρδίας. Ταῦτα τὰ ἱερεῖα οὐκ εἰς τέφραν τελευτᾷ, οὐδὲ εἰς καπνὸν διαλύεται, οὐδὲ ξύλων δεῖται καὶ πυρός, ἀλλὰ κατανενυγμένης διανοίας μόνης· τοῦτο ξύλα, τοῦτο πῦρ καῖον αὐτά, καὶ οὐ κατακαῖον. Ὁ γὰρ μετὰ θερμότητος εὐχόμενος, καίεται, καὶ οὐ κατακαίεται, ἀλλ', ὥσπερ χρυσίον πυρὶ βασανιζόμενον, λαμπρότερος γίνεται.

Μετὰ δὲ τούτων κἀκεῖνο φυλάττου, τὸ μηδὲν εἰπεῖν εὐχόμενος τῶν παροξυνόντων σου τὸν Δεσπότην, μηδὲ κατ' ἐχθρῶν προσέλθῃς. Εἰ γὰρ τὸ ἔχειν ἐχθροὺς ὄνειδος, τὸ κατεύχεσθαι αὐτῶν ἐννόησον ἡλίκον κακόν. Δέον γάρ σε ἀπολογήσασθαι διὰ τί ἐχθροὺς ἔχεις, σὺ δὲ αὐτῶν καὶ κατηγορεῖς. Καὶ ποίας τεύξῃ συγγνώμης, καὶ κακηγορῶν, καὶ ἐν καιρῷ τοιούτῳ, ὅτε ἐλέου σοι δεῖ πολλοῦ; Καὶ γὰρ ὑπὲρ οἰκείων προσῆλθες ἁμαρτημάτων δεόμενος· μὴ τοίνυν μνημονεύσῃς τῶν ἀλλοτρίων, ἵνα μὴ τῶν ἰδίων ἀναμνήσῃς. Ἂν γὰρ εἴπῃς, 'πάταξον τὸν ἐχθρόν', ἐνέφραξάς σου τὸ στόμα· οὐκέτι γὰρ παρρησίαν ἔδωκας τῇ γλώττῃ· πρῶτον μέν, ὅτι παρώργισας τὸν δικαστὴν ἐκ προοιμίων εὐθέως· δεύτερον, ὅτι ἐναντία αἰτεῖς τῷ σχήματι τῆς εὐχῆς. Εἰ γὰρ ὑπὲρ ἀφέσεως ἁμαρτημάτων προσεύχῃ, πῶς ὑπὲρ κολάσεως διαλέγῃ; Τοὐναντίον μὲν οὖν ἔδει ποιεῖν, καὶ δεῖσθαι ὑπὲρ αὐτῶν, ἵνα τοῦτο καὶ ὑπὲρ ἑαυτῶν μετὰ

9. Γεν. 22,5.

καὶ τὸ παιδί, ἀφοῦ προσκυνήσομε, θὰ ἐπιστρέψομε', καὶ ἀφήνοντας κάτω τὴν ὄνο καὶ τοὺς δούλους καὶ ὁτιδήποτε ἄλλο παράλογο καὶ ἀνόητο, ἀνέβα ἐπάνω, ἀφοῦ πάρεις μαζί σου κάτι τὸ λογικό, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος τὸν Ἰσαάκ. Καὶ τὸ θυσιαστήριο οἰκοδόμησέ το ὅπως ἐκεῖνος, σὰν νὰ μὴν ἔχεις τίποτε τὸ ἀνθρώπινο, ἀλλὰ μεταφερόμενος ἔξω ἀπὸ τὴ φύση· γιατὶ καὶ ἐκεῖνος, ἐὰν δὲν ἦταν ἔξω ἀπὸ τὴ φύση, δὲν θὰ μποροῦσε νὰ σφάξει τὸ παιδί του. Καὶ ἂς μὴ σὲ ἐνοχλεῖ τότε τίποτε, ἀλλὰ γίνε πιὸ ψηλὸς καὶ ἀπ' τοὺς οὐρανούς, στέναξε πικρά, πρόσφερε σὰν θυσία τὴν ἐξομολόγηση, γιατὶ λέγει, «λέγε σὺ πρῶτος τὶς ἀνομίες σου, γιὰ νὰ δικαιωθεῖς»[9], πρόσφερε σὰ θυσία τὴ συντριβὴ τῆς καρδιᾶς σου. Αὐτὰ τὰ σφάγια δὲν καταλήγουν σὲ στάχτη, οὔτε διαλύονται σὲ καπνό, οὔτε χρειάζονται ξύλα καὶ φωτιά, ἀλλὰ μόνο συντριμμένη διάνοια· αὐτὸ εἶναι ξύλα, αὐτὸ φωτιὰ ποὺ καίει καὶ δὲν κατακαίει. Γιατὶ ἐκεῖνος ποὺ προσεύχεται μὲ θερμότητα, καίεται καὶ δὲν κατακαίεται, ἀλλά, ὅπως ἀκριβῶς ὁ χρυσὸς ποὺ δοκιμάζεται στὴ φωτιά, γίνεται λαμπρότερος.

Μαζὶ μ' αὐτὰ ὅμως νὰ προσέχεις καὶ ἐκεῖνο, τὸ νὰ μὴ πεῖς προσευχόμενος τίποτε ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ ἐξοργίζουν τὸν Κύριό σου, οὔτε νὰ προσέλθεις πρὸς αὐτὸν ζητώντας κάτι ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν σου. Γιατί, ἐὰν τὸ νὰ ἔχεις ἐχθροὺς εἶναι ἄξιο κατηγορίας, σκέψου πόσο μεγάλο κακὸ εἶναι τὸ νὰ προσεύχεσαι ἐναντίον αὐτῶν. Γιατί, ἐνῶ πρέπει ν' ἀπολογηθεῖς γιατὶ ἔχεις ἐχθρούς, σὺ ἀντίθετα καὶ κατηγορεῖς αὐτούς. Καὶ ποιά συγγνώμη θὰ ἐπιτύχεις καὶ κατηγορώντας καὶ σὲ τέτοια στιγμή, κατὰ τὴν ὁποία ἔχεις ἀνάγκη ἀπὸ πολλὴ εὐσπλαγχνία; Καθόσον προσῆλθες σ' αὐτὸν νὰ τὸν παρακαλέσεις γιὰ τὰ δικά σου ἁμαρτήματα· μὴ λοιπὸν τοῦ ἀναφέρεις τὰ ξένα ἁμαρτήματα, γιὰ νὰ μὴ τοῦ ὑπενθυμίσεις τὰ δικά σου. Γιατί, ἐὰν πεῖς, 'χτύπησε τὸν ἐχθρό', ἔφραξες τὸ στόμα σου, καὶ δὲν ἔδωσες παρρησία στὴ γλώσσα σου· πρῶτα, γιατὶ ἐξόργισες τὸ δικαστὴ ἀμέσως ἀπὸ τὴν ἀρχή· δεύτερον, γιατὶ ζητᾶς ἀντίθετα μὲ τὸ σκοπὸ τῆς προσευχῆς. Γιατί, ἐὰν προσεύχεσαι γιὰ τὴ συγχώρεση ἁμαρτημάτων, πῶς ὁμιλεῖς πρὸς αὐτὸν γιὰ τιμωρία; Ἔπρεπε λοιπὸν τὸ ἀντίθετο νὰ κάμνομε, καὶ νὰ τὸν παρακαλοῦμε γιὰ τοὺς ἐχθρούς, γιὰ νὰ παρακαλέσομε αὐτὸ μὲ παρρησία γιὰ τὰ δικά μας

παρρησίας παρακαλέσωμεν. Νυνὶ δὲ προκατέλαβες τοῦ δικαστοῦ τὴν ψῆφον διὰ τῆς σῆς, ἀξιῶν τοὺς ἁμαρτάνοντας κολάζειν, ὃ καὶ συγγνώμης ἀποστερεῖ πάσης. Ἂν δὲ ὑπὲρ αὐτῶν εὔξῃ, κἂν μηδὲν ὑπὲρ τῶν σῶν εἴπῃς, τὸ πᾶν ἤνυσας. Ἐννόησον πόσαι θυσίαι εἰσὶν ἐν τῷ νόμῳ· θυσία αἰνέσεως, θυσία ἐξομολογήσεως, θυσία σωτηρίου, θυσία καθαρμῶν, καὶ ἕτεραι μυρίαι, καὶ οὐδεμία κατ᾽ ἐχθρῶν, ἀλλ᾽ ὑπὲρ τῶν οἰκείων ἁμαρτημάτων ἑκάστη, ἢ καὶ κατορθωμάτων. Μὴ γὰρ ἄλλῳ προσέρχῃ Θεῷ; Ἐκείνῳ προσέρχῃ τῷ εἰπόντι, «εὔχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν ὑμῶν». Πῶς οὖν αὐτῶν καταβοᾷς; πῶς παρακαλεῖς τὸν Θεὸν τὸν οἰκεῖον λῦσαι νόμον; οὐκ ἔστι τοῦτο ἱκέτου σχῆμα· οὐδεὶς ἱκετεύει ἵνα ἄλλος ἀπόληται, ἀλλ᾽ ἵνα αὐτὸς σωθῇ. Τί τοίνυν σχῆμα μὲν ἱκέτου περίκεισαι, ῥήματα δὲ ἔχεις κατηγόρου; Καὶ ὅταν μὲν ὑπὲρ ἑαυτῶν εὐχώμεθα, καὶ κνώμεθα καὶ χασμώμεθα, καὶ εἰς μυρίους ἐμπίπτομεν λογισμούς, ὅταν δὲ κατ᾽ ἐχθρῶν, νήφοντες τοῦτο ποιοῦμεν. Ἐπειδὴ γὰρ οἶδεν ὁ διάβολος, ὅτι καθ᾽ ἑαυτῶν τὸ ξίφος ὠθοῦμεν, οὐ περιέλκει οὐδὲ περισπᾷ τότε, ἵνα μειζόνως ἡμῖν λυμήνηται.

Ἀλλὰ ἠδίκημαι, φησί, καὶ θλίβομαι. Οὐκοῦν κατὰ τοῦ διαβόλου εὖξαι, τοῦ μάλιστα πάντων ἀδικοῦντος ἡμᾶς. Τοῦτο καὶ ἐπετάγης λέγειν, «ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ». Ἐκεῖνός ἐστιν ὁ ἀκατάλλακτος ἐχθρός· ἄνθρωπος δέ, ὅσα ἂν ποιῇ, φίλος ἐστὶ καὶ ἀδελφός. Ἐκείνῳ τοίνυν πάντες ὀργιζώμεθα, κατ᾽ αὐτοῦ παρακαλῶμεν τὸν Θεὸν λέγοντες, ʽσύντριψον τὸν σατανᾶν ὑπὸ τοὺς πόδας ἡμῶνʼ. Οὗτος γὰρ τίκτει καὶ τοὺς ἐχθρούς. Ἂν δὲ κατ᾽ ἐχθρῶν εὔξῃ, τὴν εὐχήν, ἣν ἐκεῖνος βούλεται, εὔχῃ· ὥσπερ οὖν ἂν ὑπὲρ ἐχθρῶν, κατὰ τούτου. Τί τοίνυν τὸν ὄντως ἐχθρὸν ἀφεὶς, τὰ μέλη δάκνεις τὰ σά, θηρίων χαλεπώτερος ταύτῃ γινόμενος; Ἀλλ᾽ ὕβρισε, φησί, καὶ χρήματα ἀπεστέρησε. Καὶ τίνα δεῖ πενθεῖν, τὸν παθόντα κακῶς, ἢ

---

10. Ματθ. 5,44.
11. Ματθ. 6,13.

ἁμαρτήματα. Τώρα ὅμως προκατέλαβες τὴν ἀπόφαση τοῦ δικαστῆ μὲ τὴ δική σου ἀπόφαση, ζητώντας νὰ τιμωρεῖ τοὺς ἁμαρτωλούς, πράγμα ποὺ σοῦ ἀποστερεῖ κάθε συγγνώμη. Ἂν ὅμως προσευχηθεῖς γι' αὐτούς, καὶ ἂν ἀκόμα δὲν πεῖς τίποτε γιὰ τὰ δικά σου ἁμαρτήματα, κατόρθωσες τὸ πᾶν. Σκέψου πόσες θυσίες ὑπάρχουν μέσα στὸ νόμο· θυσία αἰνέσεως, θυσία ἐξομολογήσεως, θυσία σωτηρίας, θυσία καθαρισμοῦ, καὶ ἄπειρες ἄλλες, καμία ὅμως ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν, ἀλλὰ κάθε μιὰ ὑπὲρ τῶν δικῶν μας ἁμαρτημάτων ἢ καὶ κατορθωμάτων. Μήπως δηλαδὴ προσέρχεσαι σὲ ἄλλο Θεό; Σ' ἐκεῖνον προσέρχεσαι ποὺ εἶπε, «νὰ προσεύχεσθε γιὰ τοὺς ἐχθρούς σας»[10]. Πῶς λοιπὸν φωνάζεις ἐναντίον αὐτῶν; πῶς παρακαλεῖς τὸ Θεὸ νὰ καταργήσει τὸ νόμο του; Δὲν εἶναι αὐτὴ σκέψη προσευχομένου· κανένας δὲν παρακαλεῖ γιὰ νὰ ὁδηγηθεῖ στὴν ἀπώλεια ἄλλος, ἀλλὰ γιὰ νὰ σωθεῖ αὐτός. Γιατί λοιπὸν παίρνεις τὴ στάση προσευχομένου, ὅμως χρησιμοποιεῖς τὰ λόγια τοῦ κατηγόρου; Καὶ ὅταν βέβαια προσευχόμαστε γιὰ τὸν ἑαυτό μας, τότε καὶ ξυνόμαστε, καὶ χασμουριόμαστε, καὶ κυριευόμαστε ἀπὸ ἀμέτρητους λογισμούς, ὅταν ὅμως ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν, τὸ κάμνομε αὐτὸ μὲ ὅλη μας τὴ προσοχή. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ διάβολος γνωρίζει, ὅτι ὠθοῦμε τὸ ξίφος ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ μας, δὲν μᾶς ἐμποδίζει οὔτε μᾶς ἀποσπᾶ τότε, γιὰ νὰ μᾶς καταστρέψει περισσότερο.

Ἀλλ' ἔχω ἀδικηθεῖ, λέγει, καὶ θλίβομαι. Λοιπὸν προσευχήσου ἐναντίον τοῦ διαβόλου, ποὺ μᾶς ἀδικεῖ περισσότερο ἀπὸ ὅλους. Αὐτὸ ἔλαβες ἐντολὴ καὶ νὰ λές, «λύτρωσέ με ἀπὸ τὸν πονηρό»[11]. Ἐκεῖνος εἶναι ὁ ἀσυμφιλίωτος ἐχθρός· ἐνῶ ὁ ἄνθρωπος, ὅσα καὶ ἂν κάμνει, φίλος εἶναι καὶ ἀδελφός. Ἐναντίον ἐκείνου λοιπὸν ἂς ὀργιζόμαστε ὅλοι, ἐναντίον αὐτοῦ ἂς παρακαλοῦμε τὸ Θεό, λέγοντας, 'σύντριψε τὸ σατανᾶ κάτω ἀπὸ τὰ πόδια μας'. Γιατὶ αὐτὸς λειώνει καὶ τοὺς ἐχθρούς. Ἂν ὅμως προσευχηθεῖς ἐναντίον ἐχθρῶν σου, κάμνεις τότε τὴν προσευχὴ ποὺ ἐπιθυμεῖ ὁ διάβολος· ὅπως πάλι βέβαια ἂν προσευχηθεῖς ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν, προσεύχεσαι ἐναντίον αὐτοῦ. Γιατί λοιπόν, ἀφήνοντας τὸν πραγματικὸ ἐχθρό, δαγκώνεις τὰ δικά σου μέλη, γενόμενος ἔτσι φοβερότερος ἀπὸ τὰ θηρία; Ἀλλά, λέγει, μὲ ἔβρισε καὶ μοῦ ἀποστέρησε χρήματα. Καὶ ποιόν πρέπει νὰ πενθεῖς, ἐκεῖνον ποὺ ἔπαθε τὸ κακό, ἢ

τὸν ποιήσαντα κακῶς; Ὅτι χρήματα κερδάνας, τῆς εὐνοίας ἑαυτὸν ἐξέβαλε τοῦ Θεοῦ, καὶ μείζονα ἀπώλεσεν ἢ ἔλαβεν· ὥστε ἐκεῖνός ἐστιν ὁ ἠδικημένος. Οὐκοῦν οὐχὶ κατεύχεσθαι δεῖ, ἀλλ' ὑπερεύχεσθαι αὐτοῦ, ἵνα ὁ Θεὸς ἵλεως αὐτῷ γένηται.

5. Ὅρα πόσα ἔπαθον οἱ παῖδες οἱ τρεῖς, οὐδὲν ποιήσαντες δεινόν· ἐξέπεσον πατρίδος, ἐλευθερίας, ἐξηχμαλωτίσθησαν καὶ ἐγένοντο δοῦλοι, καὶ εἰς ἀλλοτρίαν καὶ βάρβαρον ἀπανεχθέντες χώραν, καὶ σφάττεσθαι ἔμελλον διὰ τὸ ὄναρ εἰκῇ καὶ μάτην. Τί οὖν εἰσελθόντες μετὰ τοῦ Δανιήλ, τί ηὔξαντο; τί δὲ εἶπον; Κατάρραξον τὸν Ναβουχοδονόσορ· κατάσπασον αὐτοῦ τὸ διάδημα· κατάβαλε αὐτὸν ἀπὸ τοῦ θρόνου; Οὐδὲν τοιοῦτον, ἀλλ' ἐξήτουν οἰκτιρμοὺς παρὰ τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὅτε ἐν τῇ καμίνῳ ἦσαν, ὁμοίως. Ἀλλ' οὐχ ὑμεῖς, ἀλλὰ πολλῷ ἐλάττονα ἐκείνων πάσχοντες, καὶ δικαίως πολλάκις, οὐ παύεσθε ἀρώμενοι μυρία· καὶ ὁ μέν φησι, 'κατάβαλε τὸν ἐχθρόν, ὡς κατεπόντισας τὸ ἅρμα τοῦ Φαραώ'· ὁ δέ, 'πλῆξον αὐτοῦ τὴν σάρκα'· ἕτερος πάλιν, 'ἀπόδος εἰς τὰ τέκνα'. Ἢ οὐκ ἐπιγινώσκετε ταυτὶ τὰ ῥήματα;

Πόθεν οὖν ὑμῖν ὁ γέλως οὗτος; Ὁρᾷς πῶς ἐστι καταγέλαστα, ὅταν χωρὶς πάθους λέγηται; Καὶ πᾶσα δὲ ἁμαρτία τότε δείκνυται πῶς ἐστιν αἰσχρά, ὅταν αὐτὴν γυμνώσῃς τῆς διαθέσεως τοῦ τολμῶντος, ἂν τὸν ὀργισθέντα ὑπομνήσῃς τῶν ῥημάτων, ὧν εἶπεν ἐν τῷ θυμῷ, καταδύσεται, καὶ καταγελάσεται ἑαυτοῦ, καὶ βουλήσεται μυρία πεπονθέναι, ἢ ἐκεῖνα αὐτοῦ εἶναι τὰ ῥήματα· κἂν τὸν ἀκόλαστον ἀγάγῃς μετὰ τὴν μίξιν πρὸς τὴν πορνευομένην γυναῖκα, καὶ οὗτος ταύτην ἀποστραφήσεται ὡς μυσαράν. Οὕτω καὶ ὑμεῖς οἱ μὴ ὄντες ἐν τῷ πάθει, καταγελᾶτε νῦν· καταγέλαστα γάρ, καὶ γραϊδίων τὰ ῥήματα ταῦτα μεθυόντων, καὶ γυναικώδους μικροψυχίας. Καὶ ὁ Ἰωσὴφ δὲ πραθεὶς καὶ δοῦλος γενόμενος καὶ δεσμωτήριον οἰκήσας, οὐδ' οὕτως ἐξέβαλε ῥῆμα πικρὸν κατὰ τῶν λελυπηκότων· ἀλλὰ τί φησι; «Κλοπῇ ἐκλάπην ἐκ γῆς Ἑβραίων»· καὶ οὐ προστί-

12. Γεν. 40,15.

ἐκεῖνον ποὺ διέπραξε τὸ κακό; Γιατὶ κερδίζοντας τὰ χρήματα, ἀπομάκρυνε τὸν ἑαυτό του ἀπὸ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, καὶ ἔχασε περισσότερα, παρὰ ἔλαβε· ἑπομένως ἐκεῖνος εἶναι ὁ ἀδικημένος. Ἄρα λοιπὸν δὲν πρέπει νὰ προσεύχεσαι ἐναντίον του, ἀλλὰ νὰ προσεύχεσαι ὑπὲρ αὐτοῦ, γιὰ νὰ τοῦ δείξει ὁ Θεὸς εὐσπλαγχνία.

5. Πρόσεχε πόσα ἔπαθαν τὰ τρία παιδιά, χωρὶς νὰ ἔκαναν κανένα κακό. Στερήθηκαν τὴν πατρίδα τους, τὴν ἐλευθερία τους, αἰχμαλωτίσθηκαν καὶ ἔγιναν δοῦλοι, καὶ ὁδηγήθηκαν σὲ ξένη καὶ βάρβαρη χώρα, καὶ ἐπρόκειτο νὰ σφαχθοῦν ἐξ αἰτίας τοῦ ὀνείρου ἄδικα καὶ χωρὶς κανένα λόγο. Τί προσευχήθηκαν λοιπὸν ὅταν ρίχθηκαν μαζὶ μὲ τὸ Δανιὴλ στὴ φυλακή; τί εἶπαν; Σύντριψε τὸ Ναβουχοδονόσορα· σύντριψε τὸ βασιλικό του στέμμα· ρίξε αὐτὸν ἀπὸ τὸν θρόνο; Τίποτε παρόμοιο, ἀλλὰ ζητοῦσαν νὰ δειχθεῖ ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ εὐσπλαγχνία. Καὶ ὅταν βρίσκονταν μέσα στὴν κάμινο, ὅμοια. Ὅμως ἐσεῖς δὲν κάμνετε τὸ ἴδιο, ἀλλὰ πάσχοντας πολὺ πιὸ μικρότερα ἀπὸ ἐκείνους, καὶ πολλὲς φορὲς δίκαια, δὲ σταματᾶτε νὰ δίνετε ἀμέτρητες κατάρες. Καὶ ὁ ἕνας λέγει, 'σύντριψε τὸν ἐχθρό, ὅπως καταπόντισες τὸ ἅρμα τοῦ Φαραώ'· ὁ ἄλλος, 'δῶσε ἀρρώστια στὸ σῶμα του'· ὁ ἄλλος πάλι, 'ἀπόδωσε τὴν τιμωρία στὰ παιδιά του'. Ἢ μήπως δὲν τὰ γνωρίζετε αὐτὰ τὰ λόγια;

Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν ὅλος αὐτὸς ὁ κατάγελως ἐναντίον σας; Βλέπεις πῶς εἶναι ἄξια γιὰ γέλια, ὅταν λέγονται χωρὶς πάθος; Καὶ κάθε ἁμαρτία τότε ἀποδεικνύεται πῶς εἶναι αἰσχρή, ὅταν τὴν ἀπογυμνώσεις ἀπὸ τὴ διάθεση ἐκείνου ποὺ τὴ διαπράττει. Ἂν ὑπενθυμίσεις σ' ἐκεῖνον ποὺ ὀργίσθηκε τὰ λόγια ποὺ εἶπε ἐπάνω στὸ θυμό του, θὰ κρυφθεῖ ἀπὸ ντροπὴ καὶ θὰ χλευάσει τὸν ἑαυτό του, καὶ θὰ θελήσει νὰ πάθει ἀμέτρητα κακά, παρὰ ἐκεῖνα τὰ λόγια νὰ εἶναι δικά του· καὶ ἂν τὸν ἀκόλαστο τὸν ὁδηγήσεις μετὰ τὴ διάπραξη τῆς συνουσίας στὴ γυναίκα ποὺ πορνεύει, καὶ αὐτὸς θὰ τὴν ἀποστραφεῖ σὰ σιχαμερή. Ἔτσι καὶ σεῖς, ποὺ δὲν εἶστε κυριευμένοι ἀπὸ τὸ πάθος, γελᾶτε τώρα· γιατὶ αὐτὰ τὰ λόγια εἶναι ἄξια γιὰ γέλια καὶ εἶναι γραιῶν μεθυσμένων, καὶ γυναικείας μικροψυχίας. Καὶ ὁ Ἰωσὴφ ποὺ πωλήθηκε καὶ ἔγινε δοῦλος καὶ κατοίκησε στὴ φυλακὴ οὔτε καὶ ἔτσι ἔβγαλε λόγο κακὸ ἐναντίον ἐκείνων ποὺ τὸν λύπησαν· ἀλλὰ τί λέγει; «Μὲ ἔκλεψαν ἀπὸ τὴ γῆ τῶν Ἑβραίων»[12],

θησιν ὑπὸ τίνος· αἰσχύνεται γὰρ ὑπὲρ τῶν ἀδελφικῶν κακῶν μᾶλλον ἐκείνων τῶν ποιησάντων αὐτά.

Οὕτω καὶ ἡμᾶς διακεῖσθαι χρή, μᾶλλον τῶν ἐπηρεαζόντων αὐτῶν ἀλγεῖν ὑπὲρ αὐτῶν· ἡ βλάβη γὰρ εἰς ἐκείνους διαβαίνει. Ὥσπερ οὖν οἱ λακτίζοντες ἥλους καὶ μέγα φρονοῦντες, ἐλέου ἄξιοι καὶ θρήνου τῆς μανίας ἕνεκα ταύτης εἰσίν, οὕτως οἱ ἀδικοῦντες τοὺς οὐδὲν ποιοῦντας αὐτοῖς κακόν, ἅτε τὰς ἑαυτῶν πλήττοντες ψυχάς, πολλῶν ὀδυρμῶν ἄξιοι καὶ θρήνων, οὐκ ἀρῶν. Οὐδὲν γὰρ μιαρώτερον ψυχῆς ἀρωμένης, οὐδὲ γλώττης ἀκαθαρτότερον τοιαῦτα θυούσης. Ἄνθρωπος εἶ, μὴ ἀσπίδων ἰὸν ἐμέσῃς· ἄνθρωπος εἶ, μὴ γένῃ θηρίον. Διὰ τοῦτό σοι στόμα γέγονεν, οὐχ ἵνα δάκνῃς, ἀλλ' ἵνα θεραπεύῃς τὰ ἑτέρων τραύματα. Ἀναμνήσθητι τί σοι παρήνεσα, φησὶν ὁ Θεός· συγχωρεῖν καὶ ἀφιέναι. Σὺ δὲ καὶ ἐμὲ παρακαλεῖς κοινωνὸν γενέσθαι τῆς ἀνατροπῆς τῶν ἐμῶν προσταγμάτων, καὶ ἐσθίεις τὸν ἀδελφόν, καὶ φοινίττεις τὴν γλῶτταν, καθάπερ οἱ μαινόμενοι ἀπὸ τῶν οἰκείων μελῶν τοὺς ὀδόντας. Πῶς οἴει τὸν διάβολον ἥδεσθαι καὶ γελᾶν, ὅταν τοιαύτης εὐχῆς ἀκούσῃ; πῶς τὸν Θεὸν παροξύνεσθαι καὶ ἀποστρέφεσθαι καὶ μισεῖν, ὅταν τοιαῦτα παρακαλῇς; οὗ τί γένοιτ' ἂν χαλεπώτερον; Εἰ γὰρ μυστηρίοις οὐ χρὴ προσιέναι ἐχθροὺς ἔχοντα, τὸν οὐκ ἔχοντα μόνον, ἀλλὰ καὶ κατευχόμενον, πῶς οὐχὶ καὶ τῶν περιβόλων αὐτῶν ἀπείργεσθαι δεῖ;

Ταῦτ' οὖν ἐννοοῦντες, καὶ τῆς θυσίας τὴν ὑπόθεσιν εἰδότες, ὅτι ὑπὲρ ἐχθρῶν ἐτύθη, μήτε ἐχθρὸν ἔχωμεν, κἂν ἔχωμεν, ὑπερευχώμεθα, ἵνα καὶ ἡμεῖς τῶν ἡμαρτημένων ἡμῖν λαβόντες συγχώρησιν, μετὰ παρρησίας τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ παραστῶμεν, ᾧ ἡ δόξα, κράτος, τιμή, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

χωρὶς νὰ λέγει ἀπὸ ποιόν· γιατὶ νιώθει ντροπὴ γιὰ τὰ ἀδελφικὰ κακὰ περισσότερο ἀπὸ ἐκείνους ποὺ διέπραξαν αὐτά.

Ἔτσι πρέπει καὶ ἐμεῖς νὰ συμπεριφερόμαστε, πονώντας πολὺ περισσότερο ἀπὸ ἐκείνους ποὺ μᾶς βλάπτουν γι' αὐτοὺς τοὺς ἴδιους· γιατὶ ἡ βλάβη μεταφέρεται σ' ἐκείνους. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν ἐκεῖνοι ποὺ κλωτσοῦν στὰ καρφιὰ καὶ ὑπερηφανεύονται, εἶναι ἄξιοι ἐλέους καὶ θρήνου ἐξ αἰτίας τῆς μανίας αὐτῆς, ἔτσι ἐκεῖνοι ποὺ ἀδικοῦν ἐκείνους ποὺ δὲν τοὺς κάνουν κανένα κακό, ἐπειδὴ προξενοῦν πλήγματα στὶς ψυχές τους, εἶναι ἄξιοι γιὰ πολλοὺς ὀδυρμοὺς καὶ θρήνους, καὶ ὄχι γιὰ κατάρες. Γιατὶ δὲν ὑπάρχει τίποτε πιὸ βδελυρὸ ἀπὸ ψυχὴ ποὺ καταριέται, οὔτε πιὸ ἀκάθαρτο ἀπὸ τὴ γλώσσα ἐκείνη ποὺ κατασπαράσσει μὲ τέτοια λόγια. Ἄνθρωπος εἶσαι, μὴ ξερνᾶς δηλητήριο ἀσπίδων· ἄνθρωπος εἶσαι, μὴ γίνεσαι θηρίο. Γι' αὐτὸ ἔγινε τὸ στόμα σου, ὄχι γιὰ νὰ δαγκώνεις, ἀλλὰ γιὰ νὰ θεραπεύεις τὰ τραύματα τῶν ἄλλων. Θυμήσου, λέγει ὁ Θεός, τί συμβουλὴ σοῦ ἔδωσα· νὰ συγχωρεῖς καὶ νὰ δίνεις ἄφεση. Σὺ ὅμως καὶ ἐμένα μὲ παρακαλεῖς νὰ λάβω μέρος στὴν ἀνατροπὴ τῶν δικῶν μου προσταγμάτων, καὶ κατατρώγεις τὸν ἀδελφό σου, καὶ βάφεις κόκκινη μὲ αἷμα τὴ γλώσσα σου, ὅπως ἀκριβῶς οἱ μανιακοὶ τὰ δόντια τους ἀπὸ τὰ δικά τους μέλη. Πόσο νομίζεις δὲν εὐχαριστεῖ τὸ διάβολο καὶ τὸν κάνει νὰ γελᾶ, ὅταν ἀκούσει τέτοια προσευχή; πόσο δὲν ἐξοργίζεται ὁ Θεὸς καὶ σ' ἀποστρέφεται καὶ σὲ μισεῖ, ὅταν τὸν παρακαλεῖς τέτοια; Τί θὰ μποροῦσε νὰ ὑπάρξει φοβερότερο ἀπὸ αὐτό; Γιατί, ἐὰν δὲν πρέπει νὰ πλησιάζει στὰ μυστήρια ὅποιος ἔχει ἐχθρούς, ἐκεῖνος ποὺ ὄχι μόνο ἔχει, ἀλλὰ καὶ εὔχεται ἐναντίον αὐτῶν, πῶς δὲν πρέπει ν' ἀπομακρύνεται καὶ ἀπὸ τοὺς περίβολους αὐτῶν;

Σκεπτόμενοι λοιπὸν αὐτὰ καὶ γνωρίζοντας τὴν αἰτία τῆς θυσίας, ὅτι δηλαδὴ θυσιάσθηκε ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν, οὔτε ἐχθρὸ νὰ ἔχομε, ἀλλὰ καὶ ἂν ἔχομε, νὰ προσευχόμαστε γι' αὐτόν, ὥστε καὶ ἐμεῖς, ἀφοῦ λάβομε συγχώρηση τῶν ἁμαρτιῶν μας, νὰ σταθοῦμε μὲ παρρησία μπροστὰ στὸ βῆμα τοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη, καὶ ἡ τιμή, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α ΣΤ'

(Β' Κορ. 3,1–6)

«Ἀρχόμεθα πάλιν ἑαυτοὺς συνιστάνειν; εἰ μὴ χρήζομεν, ὥς τινες, συστατικῶν ἐπιστολῶν πρὸς ὑμᾶς, ἢ ἐξ ὑμῶν;».

1. Ὅπερ ἔμελλεν αὐτῷ παρ' ἑτέρων ἀνθυποφέρεσθαι, ὅτι 'ἐπαίρεις σαυτόν', τοῦτο προλαβὼν αὐτὸς τέθεικε· καίτοι τοσαύτῃ ἐπιδιορθώσει χρησάμενος ἔμπροσθεν, καὶ εἰπών, «πρὸς ταῦτα τίς ἱκανός;», καί, ὅτι «ἐξ εἰλικρινείας λαλοῦμεν», ἀλλ' ὅμως οὐκ ἀρκεῖται ἐκείνοις. Τοιοῦτον γὰρ αὐτοῦ τὸ ἦθος· τοῦ δοκεῖν περὶ ἑαυτοῦ μέγα τι λέγειν πόρρω καθέστηκε, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς περιουσίας αὐτὸ φεύγει καὶ ὑπερβολῆς. Σὺ δέ μοι κἀντεῦθεν σκόπει τὴν περιουσίαν αὐτοῦ τῆς σοφίας. Πρᾶγμα γὰρ δοκοῦν εἶναι σκυθρωπόν, τὰς θλίψεις λέγω, οὕτως ἐπῆρε, καὶ ἔδειξε λαμπρὸν ὂν καὶ περιφανές, ὡς ταύτην αὐτῷ τὴν ἀντίθεσιν ἐκ τῶν εἰρημένων ἀνακύψαι. Ποιεῖ δὲ αὐτὸ καὶ πρὸς τῷ τέλει. Μετὰ γὰρ τὸ μυρίους ἀριθμῆσαι κινδύνους, ὕβρεις, στενοχωρίας, ἀνάγκας, καὶ ὅσα τοιαῦτα, ἐπήγαγε λέγων, «οὐχ ἑαυτοὺς συνιστάνομεν, ἀλλ' ἀφορμὴν διδόντες ὑμῖν καυχήματος». Καὶ τίθησιν αὐτὸ πάλιν ἐκεῖ σφοδρῶς, καὶ μετὰ πλείονος παραμυθίας. Ἐνταῦθα μὲν γὰρ ἀγάπης ἐστὶ τὰ ῥήματα, «εἰ μὴ χρήζομεν ὥς τινες συστατικῶν ἐπιστολῶν;», ἐκεῖ δὲ γέμει τινὸς τοῦ φρονήματος τὰ λεγόμενα ἀναγκαίως καὶ χρησίμως καὶ θυμοῦ. «Οὐ γὰρ πάλιν», φησίν, «ἑαυτοὺς συνιστάνομεν, ἀλλ' ἀφορμὴν διδόντες ὑμῖν καυχήματος»· καί, «πάλιν δοκεῖτε, ὅτι ὑμῖν ἀπολογούμεθα; Ὅτι κατενώπιον τοῦ Θεοῦ ἐν Χριστῷ λαλοῦμεν. Φοβοῦμαι γὰρ μή πως ἐλθὼν οὐχ οἵους θέλω

ΟΜΙΛΙΑ ΣΤ'

(Β' Κορ. 3,1–6)

«Ἀρχίζομε πάλι νὰ συσταίνομε τὸν ἑαυτό μας; Ἢ μήπως ἔχομε ἀνάγκη, ὅπως μερικοί, συστατικῶν ἐπιστολῶν πρὸς ἐσᾶς, ἢ ἀπὸ σᾶς πρὸς ἐμᾶς;».

1. Ἐκεῖνο ἀκριβῶς ποὺ ἐπρόκειτο νὰ λεχθεῖ ἀπὸ ἄλλους γι' αὐτόν, ὅτι δηλαδὴ 'ὑπερηφανεύεσαι', αὐτὸ πρόλαβε καὶ εἶπε αὐτός, ἂν καὶ βέβαια χρησιμοποίησε πιὸ μπροστὰ τόσα λόγια γιὰ νὰ διορθώσει αὐτὴ τὴ γνώμη, καὶ λέγοντας, «καὶ ποιός εἶναι ἱκανὸς γι' αὐτά;», καὶ ὅτι, «μὲ εἰλικρίνεια μιλᾶμε»[1], ἀλλ' ὅμως δὲν ἀρκεῖται σ' ἐκεῖνα. Γιατὶ τέτοιος εἶναι ὁ χαρακτήρας αὐτοῦ· βρίσκεται πάρα πολὺ μακριὰ ἀπὸ τὸ νὰ λέγει κάτι τὸ μεγάλο γιὰ τὸν ἑαυτό του, καὶ τὸ ἀποφεύγει αὐτὸ σὲ μεγάλο καὶ ὑπερβολικὸ βαθμό. Σὺ ὅμως σὲ παρακαλῶ καὶ ἐδῶ πρόσεχε τὴ μεγάλη σοφία αὐτοῦ. Γιατὶ τὸ πράγμα ἐκεῖνο ποὺ φαίνεται δυσάρεστο, ἐννοῶ τὶς θλίψεις, τόσο τὶς ἐξύψωσε, καὶ τὸ ἔδειξε λαμπρὸ καὶ περιφανές, ὥστε αὐτὴ ἡ ἀντίθεση γι' αὐτὸ νὰ προκύψει ἀπὸ τὰ λεγόμενα. Αὐτὸ τὸ κάμνει καὶ πρὸς τὸ τέλος τῆς ἐπιστολῆς. Ἀφοῦ δηλαδὴ ἀπαρίθμησε τοὺς ἀμέτρητους κινδύνους, τὶς ὕβρεις, τὶς στενοχώριες, τὶς ἀνάγκες, καὶ τόσα ἄλλα παρόμοια, πρόσθεσε λέγοντας, «δὲ συνιστοῦμε τὸν ἑαυτό μας, ἀλλὰ σᾶς δίνομε ἀφορμὴ νὰ καυχηθεῖτε». Καὶ τὸ λέγει αὐτὸ πάλι ἐκεῖ μὲ φαιδρὸ τρόπο καὶ μὲ περισσότερη παρηγοριά. Καὶ ἐδῶ βέβαια τὰ λόγια εἶναι γεμάτα ἀπὸ ἀγάπη, «ἢ μήπως ἔχομε ἀνάγκη, ὅπως μερικοί, συστατικῶν ἐπιστολῶν;», ἐνῶ ἐκεῖ τὰ λεγόμενα εἶναι, κατὰ τρόπο ἀναγκαῖο καὶ χρήσιμο, γεμάτα καὶ ἀπὸ θυμό. Γιατὶ λέγει, «δὲ συσταίνομε πάλι τοὺς ἑαυτούς μας, ἀλλὰ σᾶς δίνομε ἀφορμὴ γιὰ νὰ καυχηθεῖτε»· καί, «πάλι νομίζετε, ὅτι

1. Β' Κορ. 2,17.

εὕρω ὑμᾶς, καὶ ἐγὼ εὑρεθῶ ὑμῖν οἷον οὐ θέλετε». Ἵνα γὰρ μὴ δόξῃ κολακείας δόξαν λαμβάνειν, ὡς ἐφιέμενος τῆς παρ' αὐτῶν τιμῆς, ταῦτά φησι, «φοβοῦμαι μή πως ἐλθὼν οὐχ οἵους θέλω εὕρω ὑμᾶς, κἀγὼ εὑρεθῶ ὑμῖν, οἷον οὐ θέλετε». Ἀλλὰ ταῦτα μὲν μετὰ κατηγορίας πολλῆς, ἐν ἀρχῇ δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἡμερώτερον.

Τί δέ ἐστιν ὅ φησιν; Εἶπε περὶ τῶν πειρασμῶν καὶ τῶν κινδύνων, καὶ ὅτι πανταχοῦ πομπεύεται παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ Χριστῷ, καὶ ἡ οἰκουμένη πᾶσα τοὺς θριάμβους οἶδε τούτους. Ἐπεὶ οὖν μεγάλα περὶ αὐτοῦ ἐφθέγξατο, ἀνθυποφέρει ἑαυτῷ λέγων· «ἀρχόμεθα πάλιν ἑαυτοὺς συνιστάνειν;». Ὃ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστιν. Ἴσως τις ἡμῖν ἀντερεῖ, 'τί τοῦτο, ὦ Παῦλε; ταῦτα περὶ σεαυτοῦ λέγεις, καὶ σαυτὸν ἐπαίρεις;'. Ταύτην οὖν λύων τὴν ὑπόνοιαν, φησίν, ὅτι 'οὐ τοῦτο βουλόμεθα, οἷον κομπάζειν καὶ ἑαυτοὺς ἐπαίρειν, ἀλλὰ τοσοῦτον ἀπέχομεν τοῦ δεηθῆναι πρὸς ὑμᾶς συστατικῶν ἐπιστολῶν, ὡς ὑμᾶς ἀντὶ ἐπιστολῆς ἔχειν. «Ἡ γὰρ ἐπιστολὴ ἡμῶν ὑμεῖς ἐστε», φησί. Τί ἐστιν, «ὑμεῖς ἐστε»; Εἰ ἔδει πρὸς ἑτέρους ἡμᾶς συσταθῆναι, ὑμᾶς ἂν παρηγάγομεν εἰς μέσον ἀντ' ἐπιστολῆς, ὃ καὶ ἐν τῇ προτέρᾳ ἐπιστολῇ ἔλεγεν· «ἡ γὰρ σφραγὶς τῆς ἐμῆς ἀποστολῆς ὑμεῖς ἐστε». Ἀλλ' οὕτω μὲν ἐνταῦθα οὐ λέγει, μετ' εἰρωνείας δέ, ὥστε πληκτικώτερον ποιῆσαι τὸν λόγον· «εἰ μὴ χρῄζομεν συστατικῶν ἐπιστολῶν;». Καὶ αἰνιττόμενος τοὺς ψευδαποστόλους, ἐπήγαγεν· «ὥς τινες, πρὸς ὑμᾶς, ἢ ἐξ ὑμῶν συστατικῶν ἐπιστολῶν», πρὸς ἄλλους.

Εἶτα, ἐπειδὴ βαρὺ ἦν τὸ εἰρημένον, παραμυθεῖται αὐτὸ ἐπάγων καὶ λέγων· «ἡ ἐπιστολὴ ἡμῶν ὑμεῖς ἐστε, ἐγγεγραμμένη ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, γινωσκομένη ὑπὸ πάντων· φανερούμενοι, ὅτι ἐστὲ ἐπιστολὴ Χριστοῦ». Ἐνταῦθα οὐ μόνον αὐτοῖς ἀγάπην, ἀλλὰ καὶ κατορθώματα μαρτυρεῖ, εἴ γε ἱκανοί εἰσι δεῖξαι πᾶσιν ἀνθρώποις διὰ τῆς οἰκείας ἀρετῆς τοῦ διδασκάλου τὸ ἀξίωμα. Τοῦτο γάρ ἐστιν, «ἡ ἐπιστολὴ ἡμῶν ὑμεῖς ἐστε». Ὅπερ ἂν ἐποίησε τὰ γράμματα συνιστῶντα ἡμᾶς καὶ αἰδεσίμους ποιοῦντα, τοῦτο ὑμεῖς ποιεῖ-

2. Β' Κορ. 12,19-20.   3. Α' Κορ. 9,2.

ἀπολογούμαστε σὲ σᾶς; Γιατὶ μιλᾶμε ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ μὲ τὴ δύναμη τοῦ Χριστοῦ. Γιατὶ φοβᾶμαι μήπως ἐρχόμενος ἐκεῖ δὲ σᾶς βρῶ τέτοιους ποὺ σᾶς θέλω, καὶ ἐγὼ βρεθῶ ἀπάναντί σας τέτοιος ποὺ δὲ μὲ θέλετε»[2]. Ἀλλ' αὐτὰ βέβαια τὰ λέγει μὲ πολλὴ κατηγορία, στὴν ἀρχὴ ὅμως ὄχι ἔτσι, ἀλλὰ πιὸ ἥμερα.

Τί σημαίνει ὅμως αὐτὸ ποὺ λέγει; Μίλησε γιὰ τοὺς πειρασμοὺς καὶ τοὺς κινδύνους, καὶ ὅτι παντοῦ στέλνεται ἀπὸ τὸ Θεὸ στὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὅλη ἡ οἰκουμένη γνωρίζει αὐτοὺς τοὺς θριάμβους. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἔλεγε μεγάλα πράγματα γιὰ τὸν ἑαυτό του, ἀπαντᾶ στὸν ἑαυτό του λέγοντας· «ἀρχίζομε πάλι νὰ συσταίνομε τὸν ἑαυτό μας;». Αὐτὸ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἑξῆς. Ἴσως κάποιος μοῦ πεῖ, 'τί σημαίνει αὐτό, Παῦλε; αὐτὰ τὰ λὲς γιὰ τὸν ἑαυτό σου καὶ ἐξυψώνεις τὸν ἑαυτό σου;' Διαλύοντας λοιπὸν αὐτὴν τὴν ὑπόνοια, λέγει, 'δὲ θέλομε αὐτό, δηλαδὴ νὰ καυχιέμαστε καὶ νὰ ἐξυψώνομε τὸν ἑαυτό μας, ἀλλὰ τόσο πολὺ ἀπέχομε ἀπὸ τὸ νὰ ἔχομε ἀνάγκη συστατικῶν ἐπιστολῶν πρὸς ἐσᾶς, ὥστε νὰ ἔχομε ἐσᾶς ἀντὶ τῆς ἐπιστολῆς. «Γιατὶ ἡ ἐπιστολή μας εἶστε σεῖς», λέγει. Τί σημαίνει, «σεῖς εἶστε»; Ἐὰν χρειαζόταν νὰ συστηθοῦμε σὲ ἄλλους, θὰ παρουσιάζαμε ἐσᾶς ἀντὶ τῆς ἐπιστολῆς, πράγμα ποὺ ἔλεγε καὶ στὴν πρώτη ἐπιστολή· «γιατὶ ἡ σφραγίδα τῆς ἐπιστολῆς μου εἶστε σεῖς»[3]. Ὅμως δὲν τὸ λέγει ἐδῶ ἔτσι, ἀλλὰ μὲ εἰρωνεία, ὥστε νὰ κάνει πιὸ πληκτικὸ τὸ λόγο· «ἢ μήπως χρειαζόμαστε συστατικὲς ἐπιστολές;». Καὶ ὑπαινισσόμενος τοὺς ψευδαποστόλους, πρόσθεσε· «ὅπως μερικοί, πρὸς ἐσᾶς, ἢ συστατικῶν ἐπιστολῶν ἀπὸ σᾶς» πρὸς ἄλλους.

Ἔπειτα, ἐπειδὴ ἦταν βαρὺ τὸ λεγόμενο, μετριάζει αὐτὸ προσθέτοντας καὶ λέγοντας· «ἡ ἐπιστολή μας εἶστε σεῖς, γραμμένη στὶς καρδιές μας καὶ ποὺ διαβάζεται ἀπὸ ὅλους, φανερώνοντας, ὅτι εἶστε ἐπιστολὴ τοῦ Χριστοῦ». Ἐδῶ μαρτυρεῖ γι' αὐτοὺς ὄχι μόνο ἀγάπη, ἀλλὰ καὶ κατορθώματα, ἐφόσον εἶναι ἱκανοὶ νὰ δείξουν σ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους μὲ τὴν ἀρετή τους τοῦ δασκάλου τὸ ἀξίωμα. Γιατὶ αὐτὸ σημαίνει, «ἡ ἐπιστολή μας εἶσε σεῖς». Ἐκεῖνο ἀκριβῶς ποὺ θὰ ἔκαμναν τὰ γράμματα συστήνοντάς μας καὶ καθιστώντας μας σεβαστούς, αὐτὸ σεῖς τὸ κάμνετε καὶ βλεπόμενοι καὶ

τε, καὶ ὁρώμενοι καὶ ἀκουόμενοι. Μαθητῶν γὰρ ἀρετὴ τὸν διδάσκαλον εἴωθε κοσμεῖν καὶ συνιστᾶν πάσης μᾶλλον ἐπιστολῆς. «Ἐγγεγραμμένην ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν». Τουτέστιν, ἣν πάντες ἴσασιν· οὕτως ὑμᾶς πανταχοῦ περιφέρομεν, καὶ ἐν νῷ ἔχομεν· ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν, 'ἡ σύστασις ἡμῶν πρὸς ἑτέρους ὑμεῖς ἐστε· καὶ γὰρ ἔχομεν ὑμᾶς ἐν τῇ καρδίᾳ διηνεκῶς, καὶ πρὸς ἅπαντας τὰ ὑμέτερα ἀνακηρύττομεν κατορθώματα'. Οὐ τοίνυν τῷ καὶ πρὸς ἑτέρους ὑμᾶς εἶναι σύστασιν ἡμῶν, δεόμεθα ἐπιστολῶν παρ' ὑμῶν, ἀλλὰ καὶ τῷ σφόδρα φιλεῖν ὑμᾶς, οὐ δεόμεθα πρὸς ὑμᾶς συστάσεως· πρὸς γὰρ τοὺς ἀγνῶτάς τις δεῖται γραμμάτων, ὑμεῖς δὲ ἐν τῇ διανοίᾳ ἡμῶν ἐστε. Καὶ οὐκ εἶπεν, «ἐστέ», ἁπλῶς, ἀλλά, «ἐγγεγραμμένη»· τουτέστιν, οὐδὲ ἀποποσεῖν δύνασθε. Ὥσπερ γὰρ ἀπὸ γραμμάτων ἀναγινώσκοντες, οὕτως ἀπὸ τῆς καρδίας ἡμῶν γινώσκοντες ἴσασι πάντες τὴν ἀγάπην ἡμῶν, ἣν ἔχομεν περὶ ὑμᾶς.

2. Εἰ τοίνυν τὰ γράμματα διὰ τοῦτό ἐστιν, ἵνα δηλώσῃ ὅτι ὁ δεῖνά μοι φίλος, καὶ ἀπολαυέτω προστασίας, ἀρκεῖ ἡ ὑμετέρα ἀγάπη τὸ πᾶν ἀνύσαι. Ἄν τε γὰρ πρὸς ὑμᾶς ἴωμεν, οὐ δεόμεθα ἑτέρων τῶν συνιστώντων ἡμᾶς, τῆς φιλίας ὑμῶν προλαμβανούσης· ἄν τε πρὸς ἑτέρους, οὐ χρήζομεν πάλιν γραμμάτων, τῆς αὐτῆς ἀγάπης ἀντὶ τούτων ἀρκούσης ἡμῖν πάλιν· περιφέρομεν γὰρ τὴν ἐπιστολὴν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν. Εἶτα ἐπὶ μεῖζον ἐπαίρων αὐτούς, καὶ ἐπιστολὴν Χριστοῦ καλεῖ, λέγων, «φανερούμενοι, ὅτι ἐστὲ ἐπιστολὴ Χριστοῦ». Καὶ τοῦτο εἰπών, λαμβάνει λοιπὸν ὑπόθεσιν καὶ ἀρχὴν ἐντεῦθεν ἐξετάσαι τὰ τοῦ νόμου. Καὶ ἄλλως δὲ αὐτοὺς ἐνταῦθά φησιν εἶναι ἐπιστολήν· ἀνωτέρω μὲν γὰρ ὡς συνιστῶντας· διὸ «ἐπιστολὴν» ἐκάλεσεν, ἐνταῦθα δὲ «ἐπιστολὴν Χριστοῦ», ὡς ἔχοντας τὸν νόμον ἐγγεγραμμένον τοῦ Θεοῦ. Ἃ γὰρ ἐβούλετο ὁ Θεὸς δηλῶσαι πᾶσι καὶ ὑμῖν, ταῦτα γέγραπται ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν. Ἡμεῖς δὲ παρεσκευάσαμεν ὑμᾶς, ὥστε δέξασθαι τὰ γράμματα. Καθάπερ Μωϋσῆς τοὺς λίθους καὶ τὰς πλάκας ἐκόλαψεν, οὕτως ἡμεῖς τὰς ὑμετέρας ψυχάς· διό φησι, «διακονηθεῖσα ὑφ'

ἀκουόμενοι. Γιατὶ τῶν μαθητῶν ἡ ἀρετὴ συνήθως κοσμεῖ τὸ δάσκαλο καὶ τὸν συσταίνει περισσότερο ἀπὸ κάθε ἐπιστολή. «Γραμμένη μέσα στὶς καρδιές μας». Δηλαδή, τὴν ὁποία γνωρίζουν ὅλοι· ἔτσι σᾶς μεταφέρουμε παντοῦ καὶ σᾶς ἔχουμε μέσα στὸ νοῦ μας· σὰν νὰ ἔλεγε δηλαδή, 'ἡ σύσταση μας σ' ἄλλους εἶστε σεῖς· καθόσον σᾶς ἔχομε μέσα στὴ καρδιὰ συνέχεια καὶ διακηρύσσομε σ' ὅλους τὰ κατορθώματά σας. Δὲ χρειαζόμαστε λοιπὸν ἐπιστολὲς ἀπὸ σᾶς,ἐπειδὴ σεῖς εἶστε ἡ σύστασή μας πρὸς ἄλλους, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ μᾶς ἀγαπᾶτε πάρα πολύ, δὲ χρειαζόμαστε σύσταση πρὸς ἐσᾶς· γιατὶ κανεὶς χρειάζεται συστατικὰ γράμματα πρὸς ἐκείνους ποὺ δὲν τὸν γνωρίζουν, σεῖς ὅμως εἶστε μέσα στὸ νοῦ μας. Καὶ δὲν εἶπε ἁπλῶς, «εἶστε», ἀλλὰ «γραμμένη»· δηλαδή, οὔτε εἶναι δυνατὸν νὰ σβησθεῖτε ἀπὸ ἐκεῖ. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς διαβάζουν οἱ ἄνθρωποι τὰ γράμματα, ἔτσι διαβάζοντας τὴν καρδιά μας, μαθαίνουν τὴν ἀγάπη μας ποὺ ἔχομε γιὰ σᾶς.

2. Ἐὰν λοιπὸν τὰ γράμματα γι' αὐτὸ γράφονται, γιὰ νὰ βεβαιώνουν ὅτι ὁ τάδε εἶναι φίλος μου, καὶ νὰ τύχει προστασίας, ἀρκεῖ ἡ ἀγάπη σας νὰ κατορθώσει τὸ πᾶν. Γιατί, ἂν ἔρθομε σὲ σᾶς, δὲ χρειαζόμαστε ἄλλους νὰ μᾶς συστήσουν, ἀφοῦ ἡ δική σας ἀγάπη ἐπαρκεῖ· καὶ ἂν πᾶμε σὲ ἄλλους, δὲ χρειαζόμαστε πάλι συστατικὰ γράμματα, γιατὶ μᾶς ἀρκεῖ ἀντ' αὐτῶν ἡ ἴδια ἡ ἀγάπη· καθόσον φέρομε τὴν ἐπιστολὴ στὶς καρδιές μας. Ἔπειτα, ἐξυψώνοντας αὐτοὺς ἀκόμα περισσότερο, τοὺς ὀνομάζει καὶ ἐπιστολὴ τοῦ Χριστοῦ, λέγοντας, «καὶ φανερώνομε ὅτι εἶστε ἐπιστολὴ τοῦ Χριστοῦ». Καὶ ἀφοῦ εἶπεν αὐτό, παίρνει πλέον ἀφορμὴ καὶ ἀρχὴ νὰ ἐξετάσει στὴ συνέχεια τὰ τοῦ νόμου. Καὶ μὲ ἄλλο τρόπο λέγει ἐδῶ ὅτι αὐτοὶ εἶναι ἐπιστολή· γιατὶ παραπάνω τοὺς ὀνόμασε ἔτσι, ἐπειδὴ εἶναι σὰ νὰ τὸν συσταίνουν, καὶ γι' αὐτὸ τοὺς ὀνόμασε «ἐπιστολή», ἐνῶ ἐδῶ τοὺς ὀνομάζει «ἐπιστολὴ τοῦ Χριστοῦ», ἐπειδὴ εἶναι σὰ νὰ ἔχουν γραμμένο τὸ νόμο τοῦ Θεοῦ. Ἐκεῖνα δηλαδὴ ποὺ ἤθελε ὁ Θεὸς νὰ φανερώσει σὲ ὅλους καὶ σὲ σᾶς, αὐτὰ ἔχουν γραφεῖ στὶς καρδιές σας. Ἐμεῖς ὅμως σᾶς προετοιμάσαμε, ὥστε νὰ δεχθεῖτε τὰ γράμματα. Ὅπως ἀκριβῶς ὁ Μωϋσῆς παρουσίασε τοὺς λίθους καὶ τὶς πλάκες, ἔτσι καὶ ἐμεῖς παρουσιάζουμε τὶς ψυχές

ἡμῶν». Ἀλλ' ἐν τούτῳ τὸ ἴσον εἶχον· καὶ γὰρ ἐκεῖναι ὑπὸ Θεοῦ ἐγράφησαν, καὶ αὗται ὑπὸ τοῦ Πνεύματος. Ποῦ τοίνυν ἡ διαφορά; «Ἐγγεγραμμένη, οὐ μέλανι, ἀλλὰ Πνεύματι Θεοῦ ζῶντος· οὐκ ἐν πλαξὶ λιθίναις, ἀλλ' ἐν πλαξὶ καρδίας σαρκίναις». Ὅσον δὲ τὸ μέσον Πνεύματος καὶ μέλανος, καὶ λιθίνης πλακὸς καὶ σαρκίνης, τοσοῦτον τὸ διάφορον τούτων κἀκείνων· οὐκοῦν καὶ οἱ διακονήσαντες τοῦ διακονήσαντος ἐκείνοις. Διά τοι τοῦτο, ἐπεὶ μέγα ἐφθέγξατο, ταχέως ἐπιλαμβάνεται ἑαυτοῦ, λέγων, «πεποίθησιν δὲ τοιαύτην ἔχομεν διὰ τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὸν Θεόν»· καὶ πάλιν ὅλον ἀνατίθησι τῷ Θεῷ· τούτων γὰρ ἡμῖν ὁ Χριστὸς αἴτιος, φησίν. «Οὐχ ὅτι ἱκανοί ἐσμεν ἀφ' ἑαυτῶν τι λογίσασθαι, ὡς ἐξ ἑαυτῶν».

Ὅρα πάλιν καὶ ἑτέραν ἐπιδιόρθωσιν. Καὶ γὰρ μεθ' ὑπερβολῆς τὴν ἀρετὴν ταύτην μάλιστα κέκτηται, τὴν ταπεινοφροσύνην λέγω. Διόπερ ὅταν εἴπῃ τι μέγα περὶ ἑαυτοῦ, πάσῃ κέχρηται σπουδῇ, ὥστε σφοδρῶς παραμυθήσασθαι τὸ εἰρημένον τρόπῳ παντί, ὃ καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ, λέγων, «οὐχ ὅτι ἱκανοί ἐσμεν ἀφ' ἑαυτῶν τι λογίσασθαι ὡς ἐξ ἑαυτῶν». Τουτέστιν, 'οὐχ οὕτως εἶπον, πεποίθησιν ἔχομεν, ὡς τὸ μὲν ἡμέτερον εἶναι, τὸ δὲ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὸ πᾶν αὐτῷ ἀνατίθημι καὶ λογίζομαι'. «Ἡ γὰρ ἱκανότης ἡμῶν ἐκ τοῦ Θεοῦ, ὃς καὶ ἱκάνωσεν ἡμᾶς διακόνους Καινῆς Διαθήκης». Τί ἐστιν, «ἱκάνωσε»; Δυνατοὺς ἐποίησε καὶ ἐπιτηδείους. Οὐ μικρὸν δὲ τοῦτο, τὸ κομίσαι τοιαύτας πλάκας καὶ ἐπιστολὰς τῇ οἰκουμένῃ, πολὺ μείζους τῶν προτέρων. Διὸ καὶ ἐπήγαγεν, «οὐ γράμματος, ἀλλὰ Πνεύματος». Ἰδοὺ πάλιν ἄλλη διαφορά. Τί οὖν; ἐκεῖνος οὐκ ἦν πνευματικὸς ὁ νόμος; πῶς οὖν φησιν, «οἴδαμεν ὅτι ὁ νόμος πνευματικός ἐστι»; Πνευματικὸς μέν, ἀλλ' οὐ Πνεῦμα παρεῖχεν· οὐ γὰρ Πνεῦμα ἐκόμισε Μωϋσῆς, ἀλλὰ γράμματα, ἡμεῖς δὲ ἐπιστεύθημεν Πνεῦμα διδόναι. Διὸ καὶ ἐπεξεργάζεται αὐτὸ λέγων· «τὸ γὰρ

4. Ρωμ. 7,14.

σας· γι' αὐτὸ λέγει, «ποὺ ἀποτελεῖ ἔργο δικό σας». Ἀλλὰ ὡς πρὸς αὐτὸ ἦταν ἰσοδύναμες· καθόσον καὶ ἐκεῖνες γράφθηκαν ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ αὐτὲς ἀπὸ τὸ Πνεῦμα. Ποῦ εἶναι λοιπὸν ἡ διαφορά; «Γραμμένη ὄχι μὲ μελάνη, ἀλλὰ μὲ τὸ Πνεῦμα τοῦ ζῶντος Θεοῦ· ὄχι σὲ λίθινες πλάκες, ἀλλὰ μέσα στὶς σάρκινες πλάκες τῆς καρδιᾶς». Ὅση διαφορὰ ὑπάρχει μεταξὺ Πνεύματος καὶ μελάνης, καὶ λίθινης πλάκας καὶ σάρκινης, τόση εἶναι ἡ διαφορὰ αὐτῶν καὶ ἐκείνων· ἐπομένως καὶ ἐκεῖνοι ποὺ συνετέλεσαν σ' αὐτὸ διαφέρουν τόσο ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ συνετέλεσε στὸ ἔργο ἐκείνων. Γι' αὐτὸ βέβαια, ἐπειδὴ εἶπε κάτι τὸ μεγάλο, ἀμέσως παρεμβάλλει τὸν ἑαυτό του, λέγοντας, «ἡ πεποίθησή ποὺ ἔχομε στὸ Θεὸ μὲ τὴ δύναμη τοῦ Χριστοῦ εἶναι τέτοια»· καὶ πάλι ὅλο τὸ ἀποδίδει στὸ Θεό· γιατί, λέγει, αἴτιος ὅλων αὐτῶν σ' ἐμᾶς εἶναι ὁ Χριστός. «Ὄχι ὅτι εἴμαστε ἐμεῖς ἱκανοί, ὥστε νὰ σκεφθοῦμε ὅτι κάτι ἔγινε ἀπὸ μᾶς».

Πρόσεχε πάλι καὶ ἄλλη ἐπιδιόρθωση. Γιατὶ σὲ ὑπερβολικὸ βαθμὸ ἔχει αὐτὴν πρὸ πάντων τὴν ἀρετή, ἐννοῶ τὴν ταπεινοφροσύνη. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς, ὅταν πεῖ κάτι τὸ μεγάλο γιὰ τὸν ἑαυτό του, καταβάλλει κάθε προσπάθεια, ὥστε νὰ μετριάσει ὑπερβολικὰ καὶ μὲ κάθε τρόπο τὸ λεγόμενο, πράγμα ποὺ κάμνει καὶ ἐδῶ, λέγοντας, «ὄχι ὅτι εἴμαστε ἐμεῖς ἱκανοί, ὥστε νὰ σκεφθοῦμε ὅτι κάτι ἔγινε ἀπὸ μᾶς». Δηλαδή, 'δὲν τὸ εἶπα μὲ αὐτὸν τὸ σκοπό, «ὅτι ἔχομε πεποίθηση», σὰν νὰ εἶναι τὸ ἕνα μέρος δικό μας, ἐνῶ τὸ ἄλλο τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὸ πᾶν ἀποδίδω καὶ θεωρῶ ὅτι εἶναι ἔργον αὐτοῦ'. «Γιατὶ ἡ ἱκανότητά μας προέρχεται ἀπὸ τὸ Θεό, ὁ ὁποῖος καὶ μᾶς ἔκανε ἱκανοὺς νὰ γίνομε ὑπηρέτες τῆς Καινῆς Διαθήκης». Τί σημαίνει, «ἱκάνωσε»; Μᾶς ἔκανε δυνατοὺς καὶ κατάλληλους. Δὲν εἶναι μικρὸ αὐτό, τὸ νὰ μεταφέρομε τέτοιες πλάκες καὶ ἐπιστολὲς στὴν οἰκουμένη, κατὰ πολὺ μεγαλύτερες ἀπὸ τὶς προηγούμενες. Γι' αὐτὸ καὶ πρόσθεσε, «ὄχι τοῦ γραπτοῦ νόμου, ἀλλὰ τοῦ νόμου τοῦ Πνεύματος». Νὰ πάλι ἄλλη διαφορά. Τί λοιπόν; ἐκεῖνος δὲν ἦταν πνευματικὸς νόμος; πῶς τότε λέγει, «γνωρίζομε ὅτι ὁ νόμος εἶναι πνευματικός»[4]; Εἶναι βέβαια πνευματικός, ἀλλὰ δὲν παρεῖχε Πνεῦμα· γιατὶ ὁ Μωϋσῆς δὲν ἔφερε Πνεῦμα, ἀλλὰ γράμματα, ἐνῶ ἐμεῖς τύχαμε τῆς ἐμπιστοσύνης νὰ δίνομε Πνεῦμα. Γι' αὐτὸ καὶ

γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ Πνεῦμα ζωοποιεῖ». Ταῦτα δὲ οὐχ ἁπλῶς φησιν, ἀλλ' ἐκείνους αἰνιττόμενος τοὺς μεγαλοφρονοῦντας ἐπὶ τοῖς ἰουδαϊκοῖς. «Γράμμα» δὲ ἐνταῦθα τὸν νόμον φησί, τὸν κολάζοντα τοὺς πλημμελοῦντας, «πνεῦμα» δὲ τὴν χάριν τὴν διὰ τοῦ βαπτίσματος τοὺς ὑπὸ τῶν ἁμαρτιῶν νεκρωθέντας ζωοποιοῦσαν. Εἰπὼν γὰρ τὴν διαφορὰν τὴν ἀπὸ τῆς φύσεως τῶν πλακῶν, οὐκ ἐνδιατρίβει αὐτῇ, ἀλλὰ παραδραμὼν αὐτὴν ταύτην ἐπὶ πλεῖον ἐργάζεται, ἣ μάλιστα ἑλεῖν τὸν ἀκροατὴν ἠδύνατο, ἀπὸ τοῦ συμφέροντος καὶ κούφου. Οὔτε γὰρ πόνον ἔχει, φησί, καὶ μείζονα παρέχει τὴν χάριν. Εἰ γὰρ περὶ Χριστοῦ διαλεγόμενος, ἐκεῖνα μάλιστα τίθησιν, ἃ τῆς φιλανθρωπίας αὐτοῦ ἐστι μᾶλλον ἢ τῆς ἀξίας, καὶ ἀλλήλοις συνδέδεται, πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τῆς διαθήκης, ἀναγκαίως τοῦτο ποιεῖ. Τί οὖν ἐστι τό, «γράμμα ἀποκτείνει»; Εἶπεν ὅτι ἐν πλαξὶ λιθίναις, καὶ καρδίαις σαρκίναις, οὐδέπω δὲ μεγάλην ἐδόκει διαφορὰν λέγειν. Προσέθηκε οὖν ὅτι ἐκείνη γράμματι ἢ μέλανι, αὕτη δὲ πνεύματι. Οὔτε τοῦτο πάνυ αὐτοὺς διήγειρε. Λέγει οὖν λοιπὸν ὅπερ ἱκανὸν αὐτοὺς πτερῶσαι, ὅτι τὸ μὲν ἀποκτείνει, τὸ δὲ ζωοποιεῖ.

3. Τί δὲ τοῦτό ἐστιν; Ἐν τῷ νόμῳ, ὁ ἁμάρτημα ἔχων, κολάζεται, ἐνταῦθα ὁ ἁμάρτημα ἔχων, προσελθὼν βαπτίζεται, καὶ γίνεται δίκαιος· δίκαιος δὲ γινόμενος ζῇ, τοῦ θανάτου τῆς ἁμαρτίας ἀπαλλαγείς. Ὁ νόμος ἐὰν λάβῃ φονέα, ἀναιρεῖ, ἡ χάρις ἐὰν λάβῃ φονέα, φωτίζει καὶ ζωοποεῖ. Καὶ τί λέγω φονέα; Ξύλα ἔλαβεν ἐν σαββάτῳ συλλέξαντα ὁ νόμος, καὶ ἐλίθασε· τοῦτό ἐστι, «τὸ γράμμα ἀποκτείνει». Μυρίους ἀνδροφόνους καὶ λῃστὰς λαμβάνει ἡ χάρις, καὶ βαπτίζουσα ἀπαλλάττει τῶν προτέρων κακῶν· τοῦτό ἐστι, «τὸ Πνεῦμα ζωοποιεῖ». Ἐκεῖνος ἀπὸ ζῶντος νεκρὸν ἐργάζεται τὸν ἁλόντα, αὕτη ἀπὸ νεκροῦ ζῶντα κατασκευάζει τὸν ὑπεύθυνον.

5. Ἀριθμ. κεφ. 15.

ἐπεξηγεῖ αὐτό, λέγοντας· «γιατὶ τὸ γράμμα θανατώνει, ἐνῶ τὸ Πνεῦμα ζωοποιεῖ». Αὐτὰ βέβαια δὲν τὰ λέγει ἔτσι τυχαῖα, ἀλλ' ὑπαινισσόμενος ἐκείνους ποὺ μεγαλοφρονοῦσαν γιὰ τὰ ἰουδαϊκά. «Γράμμα» πάλι ἐδῶ ὀνομάζει τὸ νόμο, ποὺ τιμωρεῖ ἐκείνους ποὺ ἁμαρτάνουν, ἐνῶ «Πνεῦμα» τὴ χάρη ποὺ δίνεται μὲ τὸ βάπτισμα καὶ ζωοποιεῖ ἐκείνους ποὺ νεκρώθηκαν ἀπὸ τὶς ἁμαρτίες. Γιατί, ἀφοῦ εἶπε τὴ διαφορὰ ἀπὸ τὴ φύση τῶν πλακῶν, δὲν σταματᾶ σ' αὐτήν, ἀλλὰ προσπερνώντας αὐτήν, ἐξετάζει περισσότερο αὐτήν, ἡ ὁποία πρὸ πάντων μποροῦσε νὰ προσελκύσει τὸν ἀκροατή, ἐπειδὴ συμφέρει καὶ εἶναι ἐλαφριά. Γιατί, λέγει, οὔτε κόπο ἔχει, καὶ παρέχει μεγαλύτερη τὴ χάρη. Ἐὰν λοιπὸν μιλώντας γιὰ τὸ Χριστό, ἐκεῖνα πρὸ πάντων λέγει, ποὺ ἦταν πολὺ περισσότερο ἔργο τῆς φιλανθρωπίας αὐτοῦ παρὰ τῆς δικῆς του ἀξίας καὶ συνδέει αὐτὰ μεταξύ τους, πολὺ περισσότερο πρέπει νὰ τὸ κάνει αὐτὸ μιλώντας γιὰ τὴ διαθήκη. Τί σημαίνει λοιπὸν τό, «γράμμα θανατώνει»; Εἶπε ὅτι ὁ ἕνας νόμος εἶναι γραμμένος σὲ λίθινες πλάκες καὶ ὁ ἄλλος σὲ σάρκινες καρδιές, ἀλλὰ δὲ θεωροῦσε ἀκόμα ὅτι παρουσίασε μεγάλη διαφορά. Πρόσθεσε λοιπὸν ὅτι ἐκείνη ἡ πλάκα ἦταν γραμμένη μὲ γράμματα καὶ μελάνη, ἐνῶ αὐτὴ ἀπὸ τὸ Πνεῦμα. Οὔτε καὶ αὐτὸ τοὺς διέγειρε πολύ. Λέγει λοιπὸν ἐκεῖνο ποὺ ἦταν ἱκανὸ νὰ ἀναπτερώσει αὐτούς, ὅτι δηλαδὴ ἐκεῖνο θανάτωνε, ἐνῶ αὐτὸ ζωοποιεῖ.

3. Τί ὅμως σημαίνει αὐτό; Στὸ νόμο, ἐκεῖνος ποὺ ἔχει ἁμάρτημα, τιμωρεῖται, ἐνῶ ἐδῶ, ἐκεῖνος ποὺ ἔχει ἁμάρτημα, προσέρχεται καὶ βαπτίζεται καὶ γίνεται δίκαιος, καί, ἀφοῦ γίνει δίκαιος, ζεῖ, ἀπαλλαχθεὶς ἀπὸ τὸ θάνατο τῆς ἁμαρτίας. Ὁ νόμος, ἐὰν συλλάβει φονιά, τὸν θανατώνει, ἐνῶ ἡ χάρη, ἐὰν συλλάβει φονιά, τὸν φωτίζει καὶ τὸν ζωοποιεῖ. Καὶ γιατί λέγω φονιά; Ὁ νόμος συνέλαβε ἐκεῖνον ποὺ μάζεψε ξύλα τὸ σάββατο καὶ τὸν λιθοβόλισε[5]· αὐτὸ σημαίνει, «τὸ γράμμα θανατώνει». Ἡ χάρη δέχεται ἀμέτρητους ἀνθρωποκτόνους καὶ ληστές, καί, ἀφοῦ τοὺς βαπτίσει, τοὺς ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὰ προηγούμενα κακά· αὐτὸ σημαίνει, «τὸ Πνεῦμα ζωοποιεῖ». Ὁ νόμος ἐκεῖνον ποὺ θὰ συλλάβει ἀπὸ ζωντανὸ τὸν καθιστᾶ νεκρό, ἐνῶ ἡ χάρη καθιστᾶ τὸν ὑπεύθυνο ἀπὸ νεκρὸ

«Δεῦτε γὰρ πρός με, πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι»· καὶ οὐκ εἶπε, 'κολάσω ὑμᾶς', ἀλλ', «ἀναπαύσω ὑμᾶς». Ἐν γὰρ τῷ βαπτίσματι θάπτεται τὰ ἁμαρτήματα, ἐξαλείφεται τὰ πρότερα, ζωοποιεῖται ὁ ἄνθρωπος, ὥσπερ εἰς πλάκα αὐτοῦ τὴν καρδίαν ἐγγράφεται πᾶσα ἡ χάρις.

Ἐννόησον τοίνυν ὅση τοῦ Πνεύματος ἡ ἀξία, ὅταν αἱ πλάκες αὐτοῦ βελτίους τῶν προτέρων, ὅταν μεῖζόν τι καὶ αὐτῆς τῆς ἀναστάσεως ἐπιδεικνύηται. Καὶ γὰρ ἡ νέκρωσις αὕτη τῆς προτέρας χαλεπωτέρα, ἧς καὶ ἀπαλλάττει, καὶ τοσούτῳ, ὅσῳ ψυχὴ σώματος βελτίων· καὶ αὕτη δι' ἐκείνης συνίσταται ἡ ζωή, ἣν τὸ Πνεῦμα δίδωσιν· εἰ δὲ ταύτην δυνατὸν χαρίσασθαι, πολλῷ μᾶλλον τὴν ἐλάττονα· ἐκείνην μὲν γὰρ προφῆται εἰργάσαντο, ταύτην δὲ οὐκέτι. Οὐδεὶς γὰρ δύναται ἀφιέναι ἁμαρτίας, εἰ μὴ μόνος ὁ Θεός. Οὐδὲ ἐκείνην δὲ χωρὶς Πνεύματος παρεῖχον οἱ προφῆται. Οὐ τοῦτο δέ ἐστι μόνον τὸ θαυμαστόν, ὅτι ζωοποιεῖ, ἀλλ' ὅτι καὶ ἑτέροις τοῦτο παρέσχε ποιεῖν. «Λάβετε» γάρ, φησί, «Πνεῦμα ἅγιον». Διά τί; χωρὶς Πνεύματος γὰρ οὐκ ἐνῆν; Ἀλλὰ δεικνὺς ὁ Θεός, ὅτι τοῦτο τῆς ἐξουσίας ἐστὶ τῆς ἀνωτάτω, καὶ τῆς οὐσίας τῆς βασιλικῆς ἐκείνης καὶ τὴν αὐτὴν ἔχει ἰσχύν, καὶ τοῦτό φησι· διὸ καὶ ἐπάγει,«ὧν ἐὰν ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφέωνται, καὶ ὧν ἐὰν κρατῆτε, κεκράτηνται». Ἐπεὶ οὖν ἐζωοποίησεν ἡμᾶς, μένωμεν ζῶντες, καὶ μὴ πάλιν ἐπὶ τὴν προτέραν ἐπανίωμεν νεκρότητα· «ὁ Χριστὸς γὰρ οὐκέτι ἀποθνήσκει. Ὃ γὰρ ἀπέθανε, τῇ ἁμαρτίᾳ ἀπέθανεν ἐφάπαξ» · καὶ οὐ βούλεται ἀεὶ χάριτι ἡμᾶς σώζεσθαι, ἐπεὶ κενοὶ πάντων ἡμεῖς ἐσόμεθα· διὸ καὶ παρ' ἡμῶν εἰσφέρεσθαί τι βούλεται. Εἰσενέγκωμεν τοίνυν, καὶ τὴν ψυχὴν ζῶσαν διατηρῶμεν.

Τί δέ ἐστι ψυχῆς ζωή, ἀπὸ τοῦ σώματος μάνθανε. Καὶ γὰρ τὸ σῶμα τότε λέγομεν ζῆν, ὅταν βαδίζῃ ὑγιῆ τινα βάδισιν· ὅταν δὲ κατακέηται διαλυθέν, καὶ παρὰ τάξιν κινῆται, κἂν δοκῇ ζῆν ἢ βαδίζειν, παντὸς θανάτου χαλεπωτέρα ἡ τοιαύτη ζωή. Κἂν φθέγγηται

---

6. Ματθ. 11,28. 7. Ἰω. 20,22. 8. Ρωμ. 6,10.

ζωντανό. Διότι λέγει, «ἐλᾶτε πρὸς ἐμένα ὅλοι οἱ κουρασμένοι καὶ παραφορτωμένοι» καὶ δὲν εἶπε, 'θὰ σᾶς τιμωρήσω', ἀλλὰ «θὰ σᾶς ξεκουράσω»[6]. Γιατὶ μὲ τὸ βάπτισμα θάβονται τὰ ἁμαρτήματα, ἐξαλείφονται τὰ προηγούμενα, ζωοποιεῖται ὁ ἄνθρωπος, καὶ σὰν σὲ πλάκα γράφεται στὴν καρδιὰ αὐτοῦ ὅλη ἡ χάρη.

Σκέψου λοιπὸν πόση εἶναι ἡ ἀξία τοῦ Πνεύματος, ὅταν οἱ πλάκες αὐτοῦ εἶναι ἀνώτερες ἀπὸ τὶς προηγούμενες, ὅταν κατορθώνει κάτι μεγαλύτερο καὶ ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν ἀνάσταση. Καθόσον αὐτὴ ἡ νέκρωση εἶναι φοβερότερη ἀπὸ τὴν προηγούμενη, ἀπὸ τὴν ὁποία καὶ ἀπαλλάσσει, καὶ τόσο φοβερότερη, ὅσο ἡ ψυχὴ εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ τὸ σῶμα· καὶ αὐτὴ ἡ ζωὴ κατορθώνεται μὲ ἐκείνη, τὴν ὁποία δίνει τὸ Πνεῦμα· ἐὰν εἶναι δυνατὸν νὰ χαρίσει αὐτήν, πολὺ περισσότερο τὴν κατώτερη· γιατὶ ἐκείνην τὴν πραγματοποίησαν οἱ προφῆτες, ἐνῶ αὐτὴν ὄχι. Γιατὶ κανένας δὲ μπορεῖ νὰ συγχωρεῖ ἁμαρτίες, παρὰ μόνο ὁ Θεός. Ἀλλ' οὔτε καὶ ἐκείνη τὴν παρεῖχαν οἱ προφῆτες χωρὶς τὴ δύναμη τοῦ Πνεύματος. Καὶ δὲν εἶναι μόνο αὐτὸ τὸ θαυμαστό, τὸ ὅτι ζωοποιεῖ, ἀλλ' ὅτι ἔδινε τὴ δύναμη καὶ σ' ἄλλους νὰ κάμνουν αὐτό. Γιατὶ λέγει, «λάβετε Πνεῦμα ἅγιο»[7]. Γιατί; χωρὶς τὸ Πνεῦμα δὲν ἦταν δυνατόν; Ἀλλὰ τὸ λέγει καὶ αὐτό, γιὰ νὰ δείξει ὁ Θεός, ὅτι αὐτὸ εἶναι τῆς ἀνώτατης ἐξουσίας, καὶ τῆς οὐσίας τῆς βασιλικῆς ἐκείνης, καὶ ὅτι ἔχει τὴν ἴδια δύναμη· γι' αὐτὸ καὶ προσθέτει, «ἐκείνων ποὺ θὰ συγχωρῆστε τὶς ἁμαρτιές, συγχωροῦνται, καὶ ἐκείνων ποὺ δὲ θὰ συγχωρεῖτε, θὰ παραμένουν ἀσυγχώρητες»[7]. Ἐπειδὴ λοιπὸν μᾶς ζωοποίησε, ἂς μένομε ζῶντες καὶ ἂς μὴ ἐπιστρέφομε πάλι στὴν προηγούμενη νεκρότητα· «γιατὶ ὁ Χριστὸς δὲν πεθαίνει πλέον. Τὸ θάνατο ποὺ ὑπέστη γιὰ τὴν ἁμαρτία, τὸ ὑπέστη μιὰ φορά»[8], καὶ δὲ θέλει πάντοτε μὲ τὴ χάρη νὰ μᾶς σώζει, γιατὶ θὰ ἤμασταν ἐμεῖς γυμνοὶ ἀπὸ ὅλα· γι' αὐτὸ θέλει νὰ συνεισφέρεται κάτι ἀπὸ μᾶς. Ἂς συνεισφέρομε λοιπὸν καὶ ἐμεῖς κι ἂς διατηροῦμε ζωντανὴ τὴν ψυχή.

Τί σημαίνει ὅμως ζωὴ τῆς ψυχῆς, μάθε ἀπὸ τὸ σῶμα. Καθόσον τὸ σῶμα τότε λέμε ὅτι ζεῖ, ὅταν ἀκολουθεῖ κάποιον ὑγιὴ δρόμο, ὅταν ὅμως παραμένει ἀδρανὲς καὶ διαλυμένο καὶ κινεῖται μὲ ἀταξία, καὶ ἂν ἀκόμα φαίνεται ὅτι ζεῖ ἢ βαδίζει, ἡ ζωὴ αὐτὴ εἶναι

μηδὲν ὑγιές, ἀλλὰ τῶν παραπλήγων ῥήματα, καὶ ἕτερα ἀνθ' ἑτέρων βλέπῃ, πάλιν τῶν τετελευτηκότων ἐλεεινότερος ὁ τοιοῦτος. Οὕτω καὶ ἡ ψυχή, ὅταν μηδὲν ὑγιὲς ἔχῃ, κἂν δοκῇ ζῆν, τέθνηκεν· ὅταν τὸ χρυσίον μὴ βλέπῃ ὡς χρυσίον, ἀλλ' ὡς μέγα τι καὶ τίμιον, ὅταν τὰ μέλλοντα μὴ ἐννοῇ, ἀλλὰ χαμαὶ σύρηται, ὅταν ἀνθ' ἑτέρων πράττῃ. Πόθεν γὰρ δῆλον ὅτι ψυχὴν ἔχομεν; οὐκ ἀπὸ τῶν ἐνεργειῶν; Ὅταν οὖν τὰ αὐτῆς μὴ ἐνεργῇ, οὐχὶ τέθνηκεν; Οἷον, ὅταν μὴ ἐπιμελῆται ἀρετῆς, ἀλλὰ ἁρπάζῃ καὶ παρανομῇ, πόθεν δύναμαι εἰπεῖν ὅτι ψυχὴν ἔχεις; Ὅτι βαδίζεις; Ἀλλὰ τοῦτο καὶ τῶν ἀλόγων. Ἀλλ' ὅτι ἐσθίεις καὶ πίνεις; Ἀλλὰ τοῦτο καὶ τῶν θηρίων. Ἀλλ' ὅτι ὀρθὸς ἕστηκας ἐπὶ δύο ποσί; Τοῦτό μοι μᾶλλον δείκνυσιν, ὅτι θηρίον εἶ ἀνθρωπόμορφον. Ὅταν μὲν γὰρ τὰ ἄλλα ἔχῃς ἐκείνου, τὴν δὲ διανάστασιν μηκέτι, μᾶλλόν με ταράττεις καὶ ἐκδειματοῖς, καὶ μᾶλλον τέρας εἶναι νομίζω τὸ φαινόμενον.

Καὶ γὰρ εἰ θηρίον εἶδον ἀνθρωπίνῃ φθεγγόμενον τῇ φωνῇ, οὐκ ἂν δι' αὐτὸ τοῦτο ἔφην ἄνθρωπον εἶναι, ἀλλὰ δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο θηρίον θηρίου τερατωδέστερον. Πόθεν οὖν δυνήσομαι μαθεῖν, ὅτι ψυχὴν ἔχεις ἀνθρώπου, ὅταν λακτίζῃς ὡς οἱ ὄνοι, ὅταν μνησικακῇς ὡς αἱ κάμηλοι, ὅταν δάκνῃς ὡς αἱ ἄρκτοι, ὅταν ἁρπάζῃς ὡς οἱ λύκοι, ὅταν κλέπτῃς ὡς αἱ ἀλώπεκες, ὅταν δολερὸς ᾖς ὡς οἱ ὄφεις, ὅταν ἀναισχυντῇς ὡς ὁ κύων; πόθεν δυνήσομαι μαθεῖν ὅτι ψυχὴν ἔχεις ἀνθρώπου; Βούλεσθε δείξω νεκρὰν ψυχὴν καὶ ζῶσαν; Ἄγωμεν τὸν λόγον πάλιν ἐπὶ τοὺς ἀρχαίους ἄνδρας ἐκείνους, καί, εἰ δοκεῖ, τὸν πλούσιον εἰς μέσον καταθώμεθα τὸν ἐπὶ τοῦ Λαζάρου, καὶ εἰσόμεθα τί ποτέ ἐστι ψυχῆς νέκρωσις. Καὶ γὰρ ἐκεῖνος νεκρὰν εἶχε ψυχήν, καὶ δῆλον ἀφ' ὧν ἐποίει· τῶν μὲν γὰρ ψυχῆς ἔργων οὐδὲν ἔπραττεν, ἤσθιε δὲ καὶ ἔπινε καὶ ἐτρύφα μόνον.

---

9. Λουκᾶ 16,19–31.

χειρότερη ἀπὸ κάθε θάνατο. Καὶ ἂν ὁμιλεῖ χωρὶς νὰ λέγει τίποτε τὸ ὑγιές, ἀλλὰ λέγει λόγια τῶν παραφρόνων, καὶ βλέπει ἄλλα ἀντὶ ἄλλων, πάλι ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς εἶναι πιὸ ἐλεεινὸς ἀπὸ τοὺς πεθαμένους. Ἔτσι καὶ ἡ ψυχή, ὅταν δὲν ἔχει τίποτε τὸ ὑγιές, καὶ ἂν ἀκόμα φαίνεται ὅτι ζεῖ, ἔχει πεθάνει· ὅταν δὲ βλέπει τὸ χρυσὸ σὰν χρυσό, ἀλλὰ σὰν κάτι τὸ τίμιο, ὅταν δὲ σκέπτεται τὰ μέλλοντα, ἀλλὰ σύρεται κάτω στὴ γῆ, ὅταν κάμνει ἄλλα ἀντὶ ἄλλων. Γιατὶ ἀπὸ ποὺ εἶναι φανερὸ ὅτι ἔχομε ψυχή; δὲν εἶναι ἀπὸ τὶς ἐνέργειες; Ὅταν λοιπὸν δὲν πράττει τὰ δικά της, δὲν ἔχει πεθάνει; Ὅπως, ὅταν δὲ φροντίζει γιὰ τὴν ἀρετή, ἀλλὰ ἁρπάζει καὶ παρανομεῖ, ἀπὸ ποῦ μπορῶ νὰ πῶ ὅτι ἔχεις ψυχή; Ἀπὸ τὸ ὅτι βαδίζεις; Ἀλλ' αὐτὸ τὸ κάνουν καὶ τὰ ἄλογα ζῶα. Ἀπὸ τὸ ὅτι τρῶς καὶ πίνεις; Ἀλλ' αὐτὸ τὸ κάνουν καὶ τὰ θηρία. Μήπως ἀπὸ τὸ ὅτι στέκεσαι ὄρθιος στὰ δυὸ πόδια; Αὐτὸ πολὺ περισσότερο μοῦ δείχνει, ὅτι εἶσαι θηρίο ἀνθρωπόμορφο. Γιατί, ὅταν ἔχεις ὅλα τὰ ἄλλα ἐκείνου, ὄχι ὅμως καὶ τὴ διάσταση, πολὺ περισσότερο μὲ βάζεις σὲ ἀνησυχία καὶ μὲ κατατρομάζεις, καὶ νομίζω πολὺ περισσότερο ὅτι εἶναι τέρας τὸ φαινόμενο.

Πραγματικά, ἐὰν ἔβλεπα θηρίο νὰ ὁμιλεῖ μὲ ἀνθρώπινη φωνή, δὲν θὰ μποροῦσα νὰ πῶ γι' αὐτὸ τὸ πράγμα ὅτι εἶναι ἄνθρωπος, ἀλλ' ἀκριβῶς γι' αὐτὸ θὰ ἔλεγα ὅτι εἶναι θηρίο πιὸ τερατῶδες ἀπὸ τὸ θηρίο. Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν θὰ μπορέσω νὰ μάθω, ὅτι ἔχεις ψυχὴ ἀνθρώπου, ὅταν κλωτσᾶς ὅπως οἱ ὄνοι, ὅταν μνησικακεῖς ὅπως οἱ καμῆλες, ὅταν δαγκώνεις ὅπως οἱ ἀρκοῦδες, ὅταν ἁρπάζεις ὅπως οἱ λύκοι, ὅταν κλέβεις ὅπως οἱ ἀλεποῦδες, ὅταν εἶσαι ὕπουλος ὅπως τὰ φίδια, ὅταν εἶσαι ἀδιάντροπος ὅπως ὁ σκύλος, ἀπὸ ποῦ θὰ μπορέσω νὰ μάθω ὅτι ἔχεις ψυχὴ ἀνθρώπου; Θέλετε νὰ δείξω ὅτι εἶναι νεκρὴ ἡ ψυχὴ καὶ ὅταν ζεῖ; Ἂς μεταφέρομε τὸ λόγο πάλι στοὺς ἀρχαίους ἐκείνους ἄνδρες, καί, ἐὰν νομίζετε, ἂς μιλήσομε γιὰ τὸν πλούσιο ἐκεῖνο ποὺ ἔχει σχέση μὲ τὸ Λάζαρο, καὶ θὰ γνωρίσομε τί τέλος πάντων εἶναι νέκρωση τῆς ψυχῆς. Καθόσον ἐκεῖνος εἶχε νεκρὴ ψυχή, καὶ αὐτὸ εἶναι φανερὸ ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ἔκαμνε· γιατὶ ἀπὸ τὰ ἔργα τῆς ψυχῆς δὲν ἔκαμνε κανένα, ἀλλ' ἔτρωγε καὶ ἔπινε καὶ ἐπιδιδόταν μόνο στὶς ἀπολαύσεις[9].

4. Τοιοῦτοί εἰσι καὶ νῦν οἱ ἀνελεήμονες καὶ ὠμοί· νεκρὰν γὰρ ἔχουσι καὶ οὗτοι ψυχήν, ὥσπερ ἐκεῖνος. Τὸ γὰρ θερμὸν αὐτῆς ἅπαν τὸ ἀπὸ τῆς φιλίας τῆς εἰς τὸν πλησίον ἀνήλωται, καὶ ἔστιν ἀψύχου σώματος νεκροτέρα. Ὁ δὲ πένης οὐ τοιοῦτος, ἀλλ' ἐν αὐτῷ τῷ ἄκρῳ τῆς φιλοσοφίας ἑστὼς διέλαμπε· καὶ λιμῷ παλαίων διηνεκεῖ, καὶ οὐδὲ τῆς ἀναγκαίας εὐπορῶν τροφῆς, οὐδὲ οὕτως εἶπέ τι βλάσφημον εἰς τὸν Θεόν, ἀλλ' ἔφερεν ἅπαντα γενναίως. Οὐ μικρὸν δὲ τοῦτο ψυχῆς ἔργον, ἀλλὰ καὶ τῆς εὐτονίας καὶ τῆς ὑγείας τεκμήριον μέγιστον. Ὅταν δὲ ταῦτα μὴ ᾖ, δῆλον ὅτι παρὰ τὸ νενεκρῶσθαι ἀπόλωλεν. Ἢ οὐ νεκρὰν ἐκείνην εἶναι φήσομεν, εἰπέ μοι, ἣ ἔπεισι μὲν ὁ διάβολος πλήττων, κεντῶν, δάκνων, λακτίζων, αἰσθάνεται δὲ ἐκείνη οὐδενὸς τούτων, ἀλλὰ κεῖται νενεκρωμένη, καὶ τῆς περιουσίας αὐτῆς ἀφαιρουμένης οὐκ ἀλγεῖ, ἀλλ' ἐφάλλεται μὲν ἐκεῖνος, μένει δὲ αὕτη ἀκίνητος, ὥσπερ σῶμα ψυχῆς ἀπελθούσης, οὐδὲ αἰσθανομένη; Ὅταν γὰρ ὁ τοῦ Θεοῦ φόβος μὴ παρῇ μετὰ ἀκριβείας, τοιαύτην αὐτὴν εἶναι ἀνάγκη, καὶ νεκρῶν ἀθλιωτέραν. Οὐδὲ γὰρ εἰς ἰχῶρα διαλύεται καὶ τέφραν καὶ κόνιν ἡ ψυχή, καθάπερ τὸ σῶμα, ἀλλ' εἰς τὰ τούτων δυσωδέστερα, εἰς μέθην καὶ θυμὸν καὶ πλεονεξίαν, εἰς ἀτόπους ἔρωτας καὶ ἀκαίρους ἐπιθυμίας. Εἰ δὲ βούλῃ αὐτῆς ἀκριβέστερον ἰδεῖν τὸ δυσῶδες, δός μοι ψυχὴν καθαράν, καὶ τότε ὄψει σαφῶς πῶς ἐστι δυσώδης ἡ αἰσχρὰ αὕτη καὶ ἀκάθαρτος. Νῦν μὲν γὰρ οὐ δυνήσῃ συνιδεῖν· ἕως γὰρ ἂν ὦμεν ἐν συνηθείᾳ δυσωδίας, οὐκ αἰσθανόμεθα, ὅταν δὲ πνευματικοῖς τρεφώμεθα ῥήμασι, τότε εἰσόμεθα ἐκεῖνο τὸ κακόν· καίτοι πολλοῖς ἀδιάφορον τοῦτο εἶναι δοκεῖ. Καὶ οὐδέπω λέγω περὶ γεέννης, ἀλλ', εἰ βούλεσθε, τὰ παρόντα ἐξετάσωμεν, καὶ μὴ τὸν αἰσχρὰ πράττοντα, ἀλλὰ τὸν αἰσχρὰ φθεγγόμενον, πῶς ἔστι καταγέλαστος, πῶς ἑαυτὸν καθυβρίζει πρῶτον· καθάπερ τις βόρβορόν τινα ἀπὸ τοῦ

4. Τέτοιοι εἶναι καὶ τώρα οἱ ἄσπλαχνοι καὶ σκληροί· καθόσον καὶ αὐτοὶ ἔχουν νεκρὴ ψυχή, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος. Γιατὶ ἡ ὅλη θερμότητά της γιὰ τὴν ἀγάπη πρὸς τὸν πλησίον καταστρέφεται καὶ εἶναι νεκρότερη ἀπὸ τὸ ἄψυχο σῶμα. Ὁ φτωχὸς ὅμως δὲν εἶναι τέτοιος, ἀλλὰ βρισκόμενος σ' αὐτὸ τὸ ἄκρο τῆς ἀρετῆς, ἔλαμπε ἀπὸ τὴ λαμπρότητα· καὶ ἐνῶ πάλευε μὲ συνεχὴ πείνα καὶ δὲν ἀπολάμβανε οὔτε τὴν ἀναγκαία τροφή, οὔτε καὶ ἔτσι εἶπε κάτι τὸ βλάσφημο στὸ Θεό, ἀλλ' ὑπέμεινε ὅλα γενναῖα. Καὶ δὲν εἶναι αὐτὸ μικρὸ ἔργο τῆς ψυχῆς, ἀλλ' εἶναι καὶ μέγιστη ἀπόδειξη τῆς δυνάμεως καὶ τῆς ὑγείας της. Ὅταν δὲν ὑπάρχουν αὐτά, εἶναι φανερὸ ὅτι χάθηκε ἀπὸ τὴ νεκρότητα. Ἤ, πές μου, δὲ θὰ ποῦμε ὅτι εἶναι νεκρὴ ἡ ψυχὴ ἐκείνη, ἐπάνω στὴν ὁποία ὁρμᾶ βέβαια ὁ διάβολος πλήττοντάς την, κεντώντας την, δαγκώνοντάς την, καὶ λακτίζοντάς την, ὅμως ἐκείνη δὲν αἰσθάνεται τίποτε ἀπ' αὐτά, ἀλλὰ βρίσκεται κάτω νεκρή, καί, ἐνῶ τῆς ἀφαιρεῖται ἡ περιουσία της, δὲν πονάει, ἀλλὰ ὁρμᾶ βέβαια ἐκεῖνος ἐπάνω της, αὐτὴ ὅμως μένει ἀκίνητη, ὅπως ἀκριβῶς ἕνα σῶμα ποὺ ἔφυγε ἀπ' αὐτὸ ἡ ψυχή, χωρὶς νὰ αἰσθάνεται τίποτε; Γιατί, ὅταν δὲν ὑπάρχει μὲ μεγάλη προσοχὴ ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ, τότε αὐτὴ κατ' ἀνάγκη εἶναι τέτοια καὶ πιὸ ἄθλια ἀπὸ τοὺς νεκρούς. Γιατὶ ἡ ψυχὴ δὲ διαλύεται σὲ σαπίλα καὶ στάχτη καὶ σκόνη, ὅπως ἀκριβῶς τὸ σῶμα, ἀλλὰ σ' ἐκεῖνα ποὺ εἶναι πιὸ βρωμερὰ ἀπὸ αὐτά, στὴ μέθη, τὸ θυμὸ καὶ τὴν πλεονεξία, στοὺς παράλογους ἔρωτες καὶ τὶς ἄκαιρες ἐπιθυμίες. Ἐὰν θέλεις νὰ δεῖς μὲ πιὸ μεγάλη ἀκρίβεια τὴ δυσωδία αὐτῆς, δός μου μία ψυχὴ καθαρή, καὶ τότε θὰ δεῖς καθαρὰ πῶς εἶναι γεμάτη δυσωδία ἡ αἰσχρὴ αὐτὴ καὶ ἀκάθαρτη. Καθόσον τώρα δὲ θὰ μπορέσεις νὰ τὴ δεῖς· γιατὶ ὅσο βρισκόμαστε μέσα στὴ συνηθισμένη δυσωδία, δὲν τὴν αἰσθανόμαστε, ὅταν ὅμως τρεφόμαστε μὲ τὰ πνευματικὰ λόγια, τότε θὰ γνωρίσομε ἐκεῖνο τὸ κακό· ἂν καὶ βέβαια γιὰ τοὺς πολλοὺς αὐτὸ θεωρεῖται ἀδιάφορο. Καὶ δὲν ὁμιλῶ ἀκόμα γιὰ τὴ γέεννα, ἀλλά, ἂν θέλετε, ἂς ἐξετάσομε τὰ παρόντα, καὶ ὄχι ἐκεῖνον ποὺ πράττει αἰσχρά, ἀλλ' ἐκεῖνον ποὺ λέγει αἰσχρά, πῶς εἶναι ἄξιος γιὰ γέλια, πῶς προσβάλλει πρῶτα τὸν ἑαυτό του· ὅπως ἀκριβῶς κάποιος ποὺ ἀφήνει νὰ βγεῖ βόρβορος ἀπὸ τὸ

στόματος ἀφιείς, οὕτως ἑαυτὸν μολύνει. Εἰ γὰρ τὸ ρεῖθρον οὕτως ἀκάθαρτον, ἐννόησον οἷα ἡ πηγὴ τοῦ βορβόρου τούτου· «ἐκ γὰρ τοῦ περισσεύματος τῆς καρδίας τὸ στόμα λαλεῖ». Ἐγὼ δὲ οὐ διὰ τοῦτο πενθῶ μόνον, ἀλλ' ὅτι οὐδὲ εἶναι δοκεῖ τῶν ἀτόπων τοῦτο παρά τισιν. Ἐντεῦθεν ἅπαντα αὔξεται τὰ κακά, ὅταν καὶ ἁμαρτάνωμεν, καὶ μηδὲ πλημμελεῖν νομίζωμεν.

Βούλει οὖν μαθεῖν ὅσον κακὸν τὸ αἰσχρὰ φθέγγεσθαι; Ἐννόησον τοὺς ἀκούοντας, πῶς ἐρυθριῶσιν ἐν τῇ ἀσχημοσύνῃ τῇ σῇ. Τί γὰρ εὐτελέστερον ἀνδρὸς αἰσχρολόγου; τί ἀτιμότερον; Εἰς γὰρ τὴν τῶν μίμων ὠθοῦσιν ἑαυτοὺς οἱ τοιοῦτοι τάξιν, καὶ εἰς τὴν τῶν πεπορνευμένων γυναικῶν· μᾶλλον δέ, ἐκεῖναι ἐρυθριῶσι μᾶλλον, ἢ ὑμεῖς. Πῶς δύνασαι διδάξαι γυναῖκα σωφρονεῖν, παιδεύων αὐτὴν εἰς ἀσέλγειαν διὰ τούτων ἐκβαίνειν τῶν ρημάτων; Βέλτιον σηπεδόνα ἀπὸ τοῦ στόματος ἀφιέναι, ἢ ρῆμα αἰσχρόν. Νῦν δέ, ἂν μὲ ὄζῃ τὸ στόμα, οὐδὲ τῶν κοινῶν μετέχεις σιτίων, τοσαύτης δὲ δυσωδίας οὔσης ἐν τῇ ψυχῇ, μυστηρίων τολμᾷς κοινωνεῖν, εἰπέ μοι; Καὶ εἰ μὲν σκεῦος ἀκάθαρτόν τις λαβών, ἐπὶ τῆς τραπέζης κατέθετο τῆς σῆς, ξύλοις αὐτὸν ἂν παίων ἤλασας, τὸν δὲ Θεὸν ἐπὶ τῆς τραπέζης τῆς αὐτοῦ (τράπεζα γὰρ αὐτοῦ, τὸ στόμα τὸ ἡμέτερον εὐχαριστίας πληρούμενον), σκεύους ἀκαθάρτου παντὸς ρήματα βδελυρώτερα προφέρων, οὐκ οἴει παροξύνειν, εἰπέ μοι; καὶ πῶς ἔνι τοῦτο; Οὐδὲν γὰρ οὕτω παροργίζειν τὸν ἅγιον καὶ τὸν καθαρόν, ὡς τὰ ρήματα ταῦτα· οὐδὲν οὕτως ἰταμοὺς καὶ ἀναισχύντους ποιεῖ, ὡς τὸ λέγειν τοιαῦτα καὶ ἀκούειν· οὐδὲν οὕτως ἐκλύει τὰ νεῦρα τῆς σωφροσύνης, ὡς ἡ διὰ τούτων ἀναπτομένη φλόξ. Μύρον ἐνέθετό σου τῷ στόματι ὁ Θεός, σὺ δὲ νεκροῦ δυσωδέστερα ἀποτίθεσαι ρήματα, καὶ αὐτὴν ἀναιρεῖς τὴν ψυχήν, καὶ ἀκίνητον ποιεῖς. Καὶ γὰρ ὅταν ὑβρίζῃς, οὐκ ἔστι τοῦτο ψυχῆς φωνή, ἀλλὰ θυμοῦ· ὅταν αἰσχρὰ λέγῃς, οὐκ ἐκείνη ἐφθέγξατο, ἀλλ' ἡ ἀκολασία· ὅταν κακηγορῇς, ἡ

---

10. Ματθ. 12,34.

στόμα του, ἔτσι αὐτὸς μολύνει τὸν ἑαυτό του. Ἐὰν λοιπὸν τὸ αὐλάκι εἶναι τόσο ἀκάθαρτο, σκέψου τί λογῆς εἶναι ἡ πηγὴ αὐτοῦ τοῦ βούρκου· «γιατὶ τὸ στόμα ὁμιλεῖ ἀπὸ τὸ περίσσευμα τῆς καρδιᾶς»[10]. Ἐγὼ ὅμως δὲν πενθῶ μόνο γι' αὐτό, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ αὐτὸ δὲ θεωρεῖται ἀπὸ μερικοὺς ὅτι εἶναι ἀπὸ τὰ παράλογα. Ἀπὸ ἐδῶ αὐξάνονται ὅλα τὰ κακά, ὅταν καὶ ἁμαρτάνομε, καὶ νομίζομε ὅτι δὲν κάμνομε κανένα πλημμέλημα.

Θέλεις λοιπὸν νὰ μάθεις πόσο κακὸ εἶναι τὸ νὰ λὲς αἰσχρὰ λόγια; Σκέψου ἐκείνους ποὺ σὲ ἀκοῦν, πῶς κοκκινίζουν ἀπὸ ντροπὴ ἐξ αἰτίας τῆς δικῆς σου ἀδιαντροπιᾶς. Πραγματικὰ τί ὑπάρχει εὐτελέστερο ἀπὸ ἄνθρωπο αἰσχρόλογο; τί ἀτιμότερο; Γιατὶ οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ σπρώχνουν τοὺς ἑαυτούς τους στὴ θέση τῶν μίμων καὶ τῶν γυναικῶν ποὺ πορνεύουν· ἢ καλύτερα, ἐκεῖνες κοκκινίζουν ἀπὸ ντροπὴ περισσότερο, παρὰ σεῖς. Πῶς μπορεῖς νὰ διδάξεις τὴ γυναίκα νὰ σωφρονεῖ, διδάσκοντας αὐτὴν μὲ τὰ λόγια αὐτὰ νὰ διαπράττει τὴν ἀσέλγεια; Εἶναι προτιμότερο ν' ἀφήσεις νὰ βγεῖ βρωμιὰ μέσα ἀπὸ τὸ στόμα σου, παρὰ λόγος αἰσχρός. Τώρα βέβαια, ἐὰν μυρίζει τὸ στόμα κάποιου, δὲν παίρνεις μέρος οὔτε σὲ κοινὸ φαγητό, ἐνῶ ὑπάρχει ὅμως τόση δυσωδία μέσα στὴν ψυχή σου, τολμᾶς, πές μου, νὰ συμμετέχεις στὰ μυστήρια; Καί, ἐὰν κάποιος, παίρνοντας ἕνα σκεῦος ἀκάθαρτο, τὸ τοποθετοῦσε ἐπάνω στὸ τραπέζι σου, θὰ τὸν ἔδιωχνες χτυπώντας τον μὲ τὰ ξύλα, τὸν Θεὸ ὅμως, προφέροντας ἐπάνω στὴν τράπεζά του (γιατὶ τράπεζα αὐτοῦ εἶναι τὸ δικό μας στόμα ὅταν εἶναι γεμάτο ἀπὸ εὐχαριστία) λόγια πιὸ βρωμερὰ ἀπὸ κάθε σκεῦος ἀκάθαρτο, πές μου, νομίζεις ὅτι δὲν τὸν ἐξοργίζεις; καὶ πῶς εἶναι δυνατὸ αὐτό; Γιατὶ τίποτε δὲν ἐξοργίζει τόσο τὸν ἅγιο καὶ καθαρό, ὅσο τὰ λόγια αὐτά· τίποτε δὲν μᾶς κάμνει τόσο θρασεῖς καὶ ἀδιάντροπους, ὅσο τὸ νὰ λέμε τέτοια καὶ ν' ἀκοῦμε· τίποτε δὲν παραλύει τόσο τὰ νεῦρα τῆς σωφροσύνης, ὅσο ἡ φλόγα ποὺ ἀνάβεται μὲ αὐτά. Ὁ Θεὸς ἔβαλε μέσα στὸ στόμα σου μύρο, σὺ ὅμως τοποθετεῖς μέσα σ' αὐτὸ λόγια πιὸ βρωμερὰ καὶ ἀπὸ νεκρό, καὶ καταστρέφεις τὴν ἴδια τὴν ψυχή, καθιστώντας την ἀκίνητη. Γιατί, ὅταν βρίζεις, δὲν εἶναι αὐτὸ φωνὴ τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ θυμοῦ· ὅταν λὲς αἰσχρὰ λόγια, δὲ μίλησε ἐκείνη, ἀλλ' ἡ ἀκολασία· ὅταν κακολογεῖς, ὁμιλεῖ ὁ φθόνος, ὅταν ἐπιβου-

βασκανίᾳ· ὅταν ἐπιβουλεύῃς, ἡ πλεονεξία. Ταῦτα γὰρ οὐκ ἐκείνης, ἀλλὰ τῶν παθῶν αὐτῆς καὶ τῶν νοσημάτων.

Ὥσπερ οὖν τὸ φθείρεσθαι οὐχ ἁπλῶς τοῦ σώματος, ἀλλὰ τοῦ θανάτου καὶ τοῦ πάθους τοῦ ἐν τῷ σώματι, οὕτω δὴ καὶ ταῦτα, τῶν προσγινομένων αὐτῇ παθῶν. Εἰ γὰρ βούλει ψυχῆς ἀκοῦσαι φωνῆς ζώσης, ἄκουσον Παύλου λέγοντος· «ἔχοντες τροφὰς καὶ σκεπάσματα, τούτοις ἀρκεσθησόμεθα»· καί, «ἔστι πορισμὸς μέγας ἡ εὐσέβεια»· καί, «ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται, κἀγὼ τῷ κόσμῳ». Ἄκουσον Πέτρου λέγοντος, «ἀργύριον καὶ χρυσίον οὐχ ὑπάρχει μοι· ὃ δὲ ἔχω, τοῦτό σοι δίδωμι». Ἄκουσον τοῦ Ἰὼβ εὐχαριστοῦντος καὶ λέγοντος, «ὁ Κύριος ἔδωκεν, ὁ Κύριος ἀφείλετο». Ταῦτα ψυχῆς ζώσης τὰ ῥήματα, ταῦτα ἐνεργούσης τὴν οἰκείαν ἐνέργειαν. Οὕτω καὶ Ἰακὼβ ἔλεγεν· «ἐὰν δῷ μοι Κύριος ἄρτον φαγεῖν, καὶ ἱμάτιον περιβαλέσθαι»· οὕτω καὶ Ἰωσήφ, «πῶς ποιήσω τὸ ῥῆμα τὸ πονηρὸν τοῦτο, καὶ ἁμαρτήσομαι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ;». Ἀλλ᾽ οὐχ ἡ βάρβαρος ἐκείνη, ἀλλ᾽ ὥσπερ μεθύουσα καὶ παραπαίουσα, οὕτως ἐφθέγγετο λέγουσα, «κοιμήθητι μετ᾽ ἐμοῦ».

Ταῦτ᾽ οὖν εἰδότες, ζηλώσωμεν τὴν ζῶσαν ψυχήν, φύγωμεν τὴν νενεκρωμένην, ἵνα καὶ τῆς μελλούσης ἐπιτύχωμεν ζωῆς, ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς μετασχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ, καὶ τὰ ἑξῆς.

λεύεσαι, ἡ πλεονεξία. Γιατὶ αὐτὰ δὲν εἶναι λόγια τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ τῶν παθῶν καὶ τῶν νοσημάτων αὐτῆς.

Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν ἡ φθορὰ δὲν εἶναι ἁπλῶς τοῦ σώματος, ἀλλὰ τοῦ θανάτου καὶ τοῦ πάθους ποὺ ὑπάρχει στὸ σῶμα, ἔτσι λοιπὸν καὶ αὐτὰ ὀφείλονται στὰ πάθη ποὺ δημιουργοῦνται σ' αὐτήν. Γιατί, ἐὰν θέλεις ν' ἀκούσεις ζῶσα φωνὴ ψυχῆς, ἄκουσε τὸν Παῦλο ποὺ λέγει· «ἔχοντας τροφὲς καὶ σκεπάσματα, ἂς ἀρκεσθοῦμε σ' αὐτά»[11]· καί, «ἡ εὐσέβεια εἶναι πηγὴ μεγάλου κέρδους»[12]· καί, «γιὰ μένα ὁ κόσμος εἶναι σταυρωμένος καὶ ἐγὼ γιὰ τὸν κόσμο»[13]. Ἄκουσε τὸν Πέτρο ποὺ λέγει, «ἀσήμι καὶ χρυσάφι δὲν ἔχω, ἀλλ' ἐκεῖνο ποὺ ἔχω σοῦ τὸ δίνω»[14]. Ἄκουσε τὸν Ἰὼβ ποὺ εὐχαριστεῖ τὸν Κύριο καὶ λέγει, «ὁ Κύριος μοῦ τὰ ἔδωσε, ὁ Κύριος μοῦ τὰ ἀφαίρεσε»[15]. Αὐτὰ τὰ λόγια εἶναι λόγια ψυχῆς ζώσας, αὐτὰ εἶναι λόγια ποὺ ἐκφράζουν τὴν ἐνέργεια αὐτῆς. Ἔτσι καὶ ὁ Ἰακὼβ ἔλεγε· «ἐὰν μοῦ δώσει ὁ Κύριος ἄρτο νὰ φάγω καὶ ροῦχο νὰ ντυθῶ»[16]· ἔτσι καὶ ὁ Ἰωσὴφ λέγει· «πῶς νὰ ἐκτελέσω αὐτὸν τὸν κακὸ λόγο καὶ ν' ἁμαρτήσω ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ;»[17]. Ὅμως δὲν ἐνεργοῦσε ἔτσι ἡ βάρβαρη ἐκείνη, ἀλλὰ σὰ μεθυσμένη καὶ παραφρονοῦσα, ἔτσι μιλοῦσε καὶ ἔλεγε, «κοιμήσου μαζί μου»[18].

Γνωρίζοντας λοιπὸν αὐτά, ἂς γίνομε μιμητὲς τῆς ζώσας ψυχῆς, ἂς ἀποφύγομε τὴ νεκρωμένη ψυχή, γιὰ νὰ ἐπιτύχομε καὶ τὴ μέλλουσα ζωή, τῆς ὁποίας εὔχομαι ὅλοι μας νὰ γίνομε μέτοχοι, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία, καὶ τὰ ἑξῆς...

---

11. Α' Τιμ. 6,14.
12. Α' Τιμ. 6,6.
13. Γαλ. 6,14.
14. Πράξ.. 3,6.
15. Ἰὼβ 1,21.
16. Γεν. 28,20.
17. Γεν. 39,9.
18. Γεν. 39,7.

ΟΜΙΛΙΑ Ζ'

(Β' Κορ. 3,7-18)

«Εἰ δὲ ἡ διακονία τοῦ θανάτου ἐν γράμμασιν ἐντετυπωμένη ἐν λίθοις, ἐγενήθη ἐν δόξῃ, ὥστε μὴ δύνασθε ἀτενίσαι τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ εἰς τὸ πρόσωπον Μωϋσέως, διὰ τὴν δόξαν τοῦ προσώπου αὐτοῦ τὴν καταργουμένην, πῶς οὐχὶ μᾶλλον ἡ διακονία τοῦ Πνεύματος ἔσται ἐν δόξῃ;».

1. Εἶπεν, ὅτι λίθιναι αἱ πλακες αἱ Μωϋσέως, ὡς ὅτι γράμματα εἶχον, καὶ ὅτι σάρκιναι αὗται, αἱ καρδίαι τῶν ἀποστόλων, καὶ Πνεύματι ἦσαν ἐγγεγραμμέναι, καὶ ὅτι τὸ μὲν γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ Πνεῦμα ζωοποιεῖ· ἐλείπετο λοιπὸν τῇ συγκρίσει ταύτῃ προσθεῖναι καὶ ἕτερον οὐ μικρόν, τὸ τῆς δόξης Μωϋσέως, ὅπερ ἐνταῦθα οὐδεὶς εἶδεν ἐπὶ τῆς Καινῆς τοῖς τοῦ σώματος ὀφθαλμοῖς. Διὸ καὶ μέγα ἐδόκει εἶναι, ἐπειδὴ αἰσθητὴ ἦν δόξα· ὀφθαλμοῖς γὰρ ἑωρᾶτο σώματος, εἰ καὶ ἀπρόσιτος ἦν, ἡ δὲ τῆς Καινῆς νοητή. Οὐ γὰρ σαφὴς τοῖς ἀσθενεστέροις τῆς τοιαύτης ὑπεροχῆς ἡ κατάληψις, ἀλλ' ἐκείνη μᾶλλον αὐτοὺς ἦρε, καὶ ἐπέστρεφε πρὸς ἑαυτήν. Ἐπεὶ οὖν εἰς ταύτην ἐνέπεσε τὴν σύγκρισιν, καὶ σπουδάζει δεῖξαι τὴν ὑπεροχήν, σφόδρα δὲ δύσκολον ἦν διὰ τὸ παχὺ τῶν ἀκροατῶν, ὅρα τί ποιεῖ, καὶ πῶς αὐτὸ μεθοδεύει, πρῶτον ἀπὸ λογισμῶν τὴν διαφορὰν εἰσάγων, καὶ πλέκων αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ἔμπροσθεν εἰρημέ-

ΟΜΙΛΙΑ Ζ'

(Β' Κορ. 3, 7–18)

«Ἂν ὅμως ἐκεῖνο ποὺ συντελεῖ στὸ θάνατο, δηλαδὴ ὁ γραπτὸς νόμος, ὁ χαραγμένος ἐπάνω σὲ πέτρες, δόθηκε μὲ τρόπο λαμπρό, ὥστε νὰ μὴ μποροῦν οἱ Ἰσραηλίτες νὰ ὑψώσουν τὸ βλέμμα τους πρὸς τὸ πρόσωπο τοῦ Μωϋσῆ, ἐξ αἰτίας τῆς λαμπρότητας τοῦ προσώπου του ποὺ ἦταν προσωρινή, πῶς δὲ θὰ εἶναι μεγαλύτερη ἡ λαμπρότητα τοῦ ἔργου τοῦ Πνεύματος;».

1. Εἶπε, ὅτι ἦταν πέτρινες οἱ πλάκες τοῦ Μωϋσῆ καὶ ὅτι εἶχαν γράμματα χαραγμένα, καὶ ὅτι εἶναι σάρκινες αὐτές, οἱ καρδιὲς τῶν ἀποστόλων, καὶ ἦταν γραμμένες ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, καὶ ἀκόμα ὅτι τὸ γράμμα θανατώνει, ἐνῶ τὸ Πνεῦμα ζωοποεῖ· ὑπολειπόταν λοιπὸν στὴ σύγκριση αὐτὴ νὰ προστεθεῖ καὶ κάτι ἄλλο ὄχι μικρό, ἡ λαμπρότητα τῆς δόξας τοῦ Μωϋσῆ, πράγμα ποὺ ἐδῶ, στὴν περίπτωση τῆς Καινῆς Διαθήκης, δὲν τὸ εἶδε κανένας μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ σώματος. Γι' αὐτὸ καὶ φαινόταν ὅτι εἶναι μεγάλο, ἐπειδὴ ἦταν αἰσθητὴ ἡ δόξα· γιατὶ βλεπόταν μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ σώματος, ἂν καὶ ἦταν ἀπρόσιτη, ἐνῶ τῆς Καινῆς Διαθήκης εἶναι νοητή. Γιατὶ δὲν ἦταν σαφὴς ἡ κατανόηση τῆς ὑπεροχῆς αὐτῆς στοὺς πνευματικὰ ἀσθενέστερους, ἀλλ' ἐκείνη πολὺ περισσότερο ἐξύψωνε αὐτούς, καὶ ἐπέστρεφε στὸν ἑαυτό της. Ἐπειδὴ λοιπὸν περιέπεσε σ' αὐτὴ τὴ σύγκριση καὶ προσπαθεῖ νὰ δείξει τὴν ὑπεροχή, ἦταν ὅμως πάρα πολὺ δύσκολο ἐξ αἰτίας τῆς πνευματικῆς ἀδυναμίας τῶν ἀκροατῶν, πρόσεχε τί κάμνει, καὶ πῶς μεθοδεύει αὐτό, παρουσιάζοντας πρῶτα τὴ διαφορὰ ἀπὸ τοὺς λογισμούς, καὶ πλέκοντας ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ λέχθηκαν πιὸ μπροστά. Γιατί, ἐὰν ἐκείνη ἡ διακο-

νων. Εἰ γὰρ ἐκείνη μὲν θανάτου, αὕτη δὲ ζωῆς ἡ διακονία, ἀναμφίβολον ὅτι καὶ ἡ δόξα αὕτη μείζων ἐκείνης, φησίν.

Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ εἶχεν αὐτὴν δεῖξαι τοῖς ὀφθαλμοῖς τοῖς σωματικοῖς, τῷ συλλογισμῷ παρέστησεν αὐτῆς τὸ ὑπερέχον, λέγων· «εἰ δὲ ἡ διακονία τοῦ Πνεύματος ἔσται ἐν δόξῃ, πῶς οὐχὶ μᾶλλον ἡ διακονία τοῦ Πνεύματος ἔσται ἐν δόξῃ;». Διακονίαν δὲ θανάτου τὸν νόμον λέγει. Καὶ σκόπει πῶς καὶ ἐν τῇ συγκρίσει πολλὴν ποιεῖται τὴν ἀσφάλειαν, ὥστε μηδεμίαν δοῦναι τοῖς αἱρετικοῖς λαβήν. Οὐ γὰρ εἶπεν, 'ὁ ποιητικὸς τοῦ θανάτου', ἀλλ', «ἡ διακονία τοῦ θανάτου»· διακονεῖ γὰρ εἰς θάνατον, οὐκ ἔτικτε θάνατον. Ἡ γὰρ τοῦ θανάτου ποιητική, ἡ ἁμαρτία ἦν, οὗτος δὲ τὴν κόλασιν ἐπῆγε, καὶ τῆς ἁμαρτίας δεικτικὸς ἦν, οὐ ποιητικός· ἀπεκάλυπτε γὰρ σαφέστερον τὸ κακὸν καὶ ἐκόλαζεν, οὐκ ὤθει εἰς τὸ κακόν· καὶ διηκόνει, οὐ πρὸς τὸ γενέσθαι ἁμαρτίαν ἢ θάνατον, ἀλλὰ πρὸς τὸ δοῦναι δίκην τὸν ἁμαρτόντα· ὥστε καὶ ἀναιρετικὸς ἦν ταύτῃ τῆς ἁμαρτίας.

Ὁ γὰρ οὕτω φοβερὰν αὐτὴν δεικνύς, εὔδηλον ὅτι καὶ φευκτὴν ποιεῖ. Ὥσπερ οὖν τὸ ξίφος μεταχειρίζων καὶ τὸν κατάδικον ἀποτέμνων, διακονεῖ τῷ δικαστῇ ἀποφαινομένῳ, καὶ οὐκ αὐτός ἐστιν ὁ ἀναιρῶν, καίτοι γε αὐτὸς ἀποτέμνων, ἀλλ' οὐδὲ ὁ ἀποφαινόμενος καὶ καταδικάζων, ἀλλ' ἡ τοῦ κολαζομένου πονηρία, οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα οὐκ αὐτὸς ἀναιρεῖ, ἀλλ' ἡ ἁμαρτία· αὕτη καὶ ἀνῄρει καὶ κατεδίκαζε· τιμωρούμενος δὲ οὗτος, ἐκείνης ὑπετέμνετο τὴν ἰσχύν, τῷ φόβῳ τῆς τιμωρίας ἀναστέλλων αὐτήν. Οὐκ ἠρκέσθη δὲ τούτῳ μόνῳ εἰς τὴν παράστασιν τῆς ὑπεροχῆς, ἀλλὰ καὶ ἕτερον προστίθησι, λέγων, «ἐν γράμμασιν ἐντετυπωμένη ἐν λίθοις». Ὅρα πῶς πάλιν ὑποτέμνεται τὸ φρόνημα τὸ ἰουδαϊκόν. Οὐδὲν γὰρ ἕτερον ἦν ἢ γράμματα ὁ νόμος· οὐ βοήθειά τις ἀπὸ τῶν γραμμάτων ἐκπηδῶσα καὶ ἐμπνέουσα τοῖς ἀγωνιζομένοις, καθάπερ ἐπὶ τοῦ

νία ὁδηγοῦσε στὸ θάνατο, ἐνῶ αὐτὴ στὴ ζωή, εἶναι χωρὶς καμιὰ ἀμφιβολία, λέγει, ὅτι καὶ ἡ δόξα αὐτὴ εἶναι μεγαλύτερη ἀπὸ ἐκείνη.

Ἐπειδὴ λοιπὸν δὲν μποροῦσε νὰ δείξει αὐτὴν στοὺς σωματικοὺς ὀφθαλμούς, παρουσίασε τὴν ὑπεροχὴ αὐτῆς μὲ συλλογισμό, λέγοντας· «ἐὰν ἐκεῖνο ποὺ προξενεῖ θάνατο, δόθηκε μὲ τρόπο λαμπρό, πῶς δὲ θὰ ἔχει μεγαλύτερη λαμπρότητα τὸ ἔργο τοῦ Πνεύματος;». Διακονία θανάτου ὀνομάζει τὸ νόμο. Καὶ πρόσεχε πῶς καὶ κατὰ τὴ σύγκριση παρουσιάζει μεγάλη τὴν ἀσφάλεια, ὥστε νὰ μὴ δώσει καμιὰ ἀφορμὴ στοὺς αἱρετικοὺς γιὰ κατηγορία. Γιατὶ δὲν εἶπε, 'αὐτὸς ποὺ προξενεῖ τὸ θάνατο', ἀλλ', «ἡ διακονία τοῦ θανάτου»· γιατὶ ὑπηρετεῖ στὸ θάνατο, δὲ γεννοῦσε θάνατο. Καθόσον ἐκείνη ποὺ προξενοῦσε τὸ θάνατο ἦταν ἡ ἁμαρτία, ἐνῶ αὐτὸς ἐπέβαλε τὴν τιμωρία καὶ ἔδειχνε τὴν ἁμαρτία, δὲν προξενοῦσε ὅμως αὐτήν· γιατὶ φανέρωνε σαφέστερα τὸ κακὸ καὶ τὸ τιμωροῦσε, δὲν ὠθοῦσε ὅμως στὸ κακό· καὶ ὑπηρετοῦσε ὄχι στὸ νὰ διαπραχθεῖ ἁμαρτία ἢ νὰ προξενηθεῖ θάνατος, ἀλλὰ στὸ νὰ τιμωρήσει ἐκεῖνον ποὺ ἁμάρτανε· ὥστε μὲ τὸ ἔργο του αὐτὸ ἐμπόδιζε τὴ διάπραξη τῆς ἁμαρτίας.

Πραγματικὰ ἐκεῖνος ποὺ δείχνει αὐτὴν τόσο φοβερή, εἶναι φανερὸ ὅτι συντελεῖ καὶ στὴν ἀποφυγὴ αὐτῆς. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ ἐκεῖνος ποὺ χρησιμοποιεῖ τὸ ξίφος καὶ θανατώνει τὸν κατάδικο, ὑπηρετεῖ τὸ δικαστὴ ποὺ βγάζει τὴν ἀπόφαση, καὶ δὲν εἶναι αὐτὸς ποὺ θανατώνει, ἂν καὶ βέβαια αὐτὸς τὸν θανατώνει, ἀλλ' οὔτε καὶ ἐκεῖνος ποὺ βγάζει τὴν ἀπόφαση καὶ τὸν καταδικάζει, ἀλλ' ἡ κακία τοῦ τιμωρουμένου, ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐδῶ δὲ θανατώνει αὐτός, ἀλλ' ἡ ἁμαρτία· αὐτὴ καὶ θανάτωνε καὶ καταδίκαζε· τιμωρούμενος ὅμως αὐτός, ἀπέκοπτε τὴ δύναμη ἐκείνης, περιορίζοντας αὐτὴν μὲ τὸ φόβο τῆς τιμωρίας. Καὶ δὲν ἀρκέσθηκε μόνο σ' αὐτό, στὸ νὰ παρουσιάσει τὴν ὑπεροχή, ἀλλὰ προσθέτει καὶ κάτι ἄλλο, λέγοντας, «γραμμένη μὲ γράμματα ἐπάνω στὶς πέτρες». Πρόσεχε πῶς πάλι περιορίζεται τὸ ἰουδαϊκὸ φρόνημα. Γιατὶ τίποτε ἄλλο δὲν ἦταν ὁ νόμος, παρὰ γράμματα καὶ δὲν προερχόταν καμιὰ βοήθεια ἀπὸ τὰ γράμματα, ποὺ νὰ ἐνέπνεε τοὺς ἀγωνιζόμενους, ὅπως

βαπτίσματος, ἀλλὰ στῆλαι καὶ γραφαὶ θάνατον φέρουσαι τοῖς τὰ γράμματα παραβαίνουσιν. Εἶδες πῶς διορθούμενος τὴν ἰουδαϊκὴν φιλονεικίαν, καὶ διὰ τῶν ὀνομάτων αὐτῶν καθαιρεῖ τὸ ἀξίωμα λίθον εἰπών, καὶ γράμματα, καὶ διακονίαν θανάτου, καὶ προσθεὶς ὅτι ἐντετυπωμένη; Ἐντεῦθεν γὰρ οὐδὲν ἄλλο ἐμφαίνει, ἢ ὅτι ἐν ἑνὶ χωρίῳ ὁ νόμος ἵδρυτο, οὐ καθάπερ τὸ Πνεῦμα πανταχοῦ παρῆν πολλὴν ἐμπνέον τὴν ἰσχὺν ἅπασιν· ἢ ὅτι πολλὴν ἐμπνεῖ τὴν ἀπειλὴν τὰ γράμματα, καὶ ἀπειλὴν οὐδὲ ἀφανισθῆναι δυναμένην, ἀλλὰ διαπαντὸς μένουσαν, ἅτε λίθοις ἐγκεκολαμμένην.

Εἶτα καὶ δοκῶν ἐγκωμιάζειν τὰ παλαιά, κατηγορίαν πάλιν ἀναμίγνυσιν Ἰουδαίων. Εἰπὼν γάρ, «ἐν γράμμασιν ἐντετυπωμένη ἐν λίθοις, ἐγενήθη ἐν δόξῃ», ἐπήγαγεν, «ὥστε μὴ δύνασθαι ἀτενίσαι τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ εἰς τὸ πρόσωπον Μωϋσέως», ὃ πολλῆς ἦν αὐτῶν ἀσθενείας καὶ χαμαιζηλίας. Καὶ πάλιν, οὐ, 'διὰ τὴν δόξαν τῶν πλακῶν', ἀλλά, «διὰ τὴν δόξαν τοῦ προσώπου αὐτοῦ τὴν καταργουμένην», φησί. Δείκνυσι γὰρ τὸν φέροντα δοξαζόμενον, οὐκ ἐκείνας. Οὐ γὰρ εἶπε, 'διὰ τὸ μὴ δύνασθαι ἀτενίσαι εἰς τὰς πλάκας', ἀλλ', «εἰς τὸ πρόσωπον Μωϋσέως»· καὶ πάλιν, οὐ, 'διὰ τὴν δόξαν τῶν πλακῶν', ἀλλά, «διὰ τὴν δόξαν τοῦ προσώπου αὐτοῦ». Εἶτα, ἐπειδὴ ἐπῆρεν αὐτήν, ὅρα πῶς πάλιν καθαιρεῖ, λέγων, «τὴν καταργουμένην». Οὐ μὴ τοῦτο κατηγορίας ἐστίν, ἀλλὰ ἐλαττώσεως· οὐδὲ γὰρ εἶπε, 'τὴν διεφθαρμένην, τὴν πονηράν', ἀλλά, 'τὴν παυομένην, καὶ τέλος λαμβάνουσαν'. «Πῶς οὐχὶ μᾶλλον ἡ διακονία τοῦ Πνεύματος ἔσται ἐν δόξῃ;». Τεθαρρηκὼς γὰρ λοιπὸν τὰ τῆς Καινῆς αἴρει, ὡς ἀναμφισβήτητα. Καὶ σκόπει τί ποεῖ· ἀντέστησε λίθον καρδίᾳ, καὶ γράμμα Πνεύματι. Εἶτα, δείξας τὰ ἐξ ἀμφοτέρων, οὐκέτι τίθησι τὰ ἐξ ἀμφοτέρων, ἀλλὰ τὸ ἀπὸ τοῦ γράμματος θείς, τὸν θά-

ἀκριβῶς συμβαίνει μὲ τὸ βάπτισμα, ἀλλ' ἦταν στῆλες καὶ γραφὲς προξενώντας θάνατο σ' ἐκείνους ποὺ παρέβαιναν τὰ γράμματα. Εἶδες πῶς, διορθώνοντας τὴν ἰουδαϊκὴ φιλονεικία, καὶ μὲ τὰ ὀνόματα αὐτὰ καθαιρεῖ τὸ ἀξίωμα, λίθο ὀνομάζοντας καὶ γράμματα καὶ διακονία θανάτου, καὶ προσθέτοντας ὅτι εἶναι χαραγμένη στὸ λίθο; Γιατὶ ἐδῶ δὲ δείχνει τίποτε ἄλλο, παρὰ ὅτι ἔλαβε ὁ νόμος τὴν ἀρχὴ σὲ ἕνα χῶρο, καὶ ὄχι ὅπως ἀκριβῶς τὸ Πνεῦμα ποὺ ἦταν παντοῦ παρόν, ἐμπνέοντας πολλὴ δύναμη σ' ὅλους· ἢ ὅτι τὰ γράμματα ἐμπνέουν πολλὴ ἀπειλή, καὶ ἀπειλὴ ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ ἐξαφανισθεῖ, ἀλλὰ μένει γιὰ πάντα, ἐπειδὴ εἶναι χαραγμένη στοὺς λίθους.

Ἔπειτα, δίνοντας τὴν ἐντύπωση ὅτι ἐγκωμιάζει τὰ παλιά, ἀναμιγνύει πάλι κατηγορία τῶν Ἰουδαίων. Γιατί, ἀφοῦ εἶπε, «χαραγμένη μὲ γράμματα ἐπάνω στὶς πέτρες, ἔλαβε τὴν ἀρχὴ μὲ λαμπρότητα», πρόσθεσε, «ὥστε νὰ μὴ μποροῦν νὰ σηκώσουν οἱ υἱοὶ τοῦ Ἰσραὴλ τὸ βλέμμα τους πρὸς τὸ πρόσωπο τοῦ Μωϋσῆ», πράγμα ποὺ ἦταν ἀποτέλεσμα τῆς μεγάλης πνευματικῆς ἀδυναμίας τους καὶ τῆς προσηλώσεώς τους στὰ γήινα. Καὶ πάλι, λέγει, ὄχι 'ἐξ αἰτίας τῆς λαμπρότητας τῶν πλακῶν', ἀλλ' «ἐξ αἰτίας τῆς λαμπρότητας τοῦ προσώπυ αὐτοῦ, ποὺ ὅμως θὰ λάβει τέλος». Δείχνει δηλαδὴ γεμάτο μὲ λαμπρότητα ἐκεῖνον ποὺ τὶς μεταφέρει, καὶ ὄχι τὶς πλάκες. Γιατὶ δὲν εἶπε, 'ἐπειδὴ δὲν μποροῦσαν νὰ ὑψώσουν τὸ βλέμμα τους πρὸς τὶς πλάκες', ἀλλὰ «πρὸς τὸ πρόσωπο τοῦ Μωϋσῆ»· καὶ πάλι ὄχι 'ἐξ αἰτίας τῆς λαμπρότητας τῶν πλακῶν', ἀλλ' «ἐξ αἰτίας τῆς λαμπρότητας τοῦ προσώπου αὐτοῦ». Ἔπειτα, ἐπειδὴ ἐξύψωσε αὐτήν, πρόσεχε πῶς πάλι τὴ μειώνει, λέγοντας, «ἡ ὁποία θὰ καταργηθεῖ». Αὐτὸ βέβαια δὲν ἀποτελεῖ κατηγορία, ἀλλὰ μείωση· γιατὶ δὲν εἶπε, 'τὴ διεφθαρμένη, τὴν πονηρή', ἀλλὰ 'ποὺ σταματᾶ, ποὺ λαμβάνει τέλος'. «Πῶς δὲ θὰ ἔχει μεγαλύτερη λαμπρότητα ἡ διακονία τοῦ Πνεύματος;». Μὲ μεγάλο θάρρος πλέον ἐξυψώνει τὰ τῆς Καινῆς, σὰν πράγματα ἀναμφισβήτητα. Καὶ πρόσεχε τί κανει· ἔστησε ἀπέναντι στὴν καρδιὰ τὸ λίθο καὶ στὸ Πνεῦμα τὸ γράμμα. Ἔπειτα, ἀφοῦ ἔδειξε τὰ ἀποτελέσματα καὶ τῶν δύο, δὲν ἀναφέρει στὴ συνέχεια τὰ ἀποτελέσματα καὶ τῶν δύο, ἀλλά,

νατον καὶ τὴν κατάκρισιν, τὸ ἀπὸ τοῦ Πνεύματος οὐκέτι τίθησι, τὴν ζωὴν καὶ τὴν δικαιοσύνην, ἀλλ' αὐτὸ τὸ Πνεῦμα, ὅπερ μείζονα ἐποίει τὸν λόγον. Ἡ γὰρ Καινὴ Διαθήκη οὐ ζωὴν ἐδίδου μόνον, ἀλλὰ καὶ Πνεῦμα ἐχορήγει τὸ τὴν ζωὴν παρέχον, ὃ πολλῷ μεῖζον τῆς ζωῆς ἦν· διόπερ εἶπεν, «ἡ διακονία τοῦ Πνεύματος».

2. Εἶτα πάλιν τὸ αὐτὸ περιστρέφει, λέγων, «εἰ γὰρ ἡ διακονία τῆς κατακρίσεως, δόξα». Καὶ ἑρμηνεύει σαφέστερον τί ἐστι, «τὸ γράμμα ἀποκτείνει», τοῦτο λέγων ὅπερ ἔμπροσθεν εἰρήκαμεν, ὅτι δεικτικὸς ἁμαρτίας ἦν ὁ νόμος, οὐ ποιητικός. «Πολλῷ μᾶλλον ἡ διακονία τῆς δικαιοσύνης περισσεύει ἐν δόξῃ». Ἐκεῖναι μὲν γὰρ αἱ πλάκες τοὺς ἁμαρτωλοὺς ἐδείκνυον καὶ ἐκόλαζον, αὕτη δὲ τοὺς ἁμαρτωλοὺς οὐ μόνον οὐκ ἐκόλαζεν, ἀλλὰ καὶ δικαίους ἐποίει· τοῦτο γὰρ τὸ βάπτισμα ἐχαρίζετο. «Καὶ γὰρ οὐδὲ δεδόξασται τὸ δεδοξασμένον ἐν τούτῳ τῷ μέρει, ἕνεκεν τῆς ὑπερβαλλούσης δόξης». Ἐν μὲν οὖν τοῖς προτέροις ἔδειξεν, ὅτι καὶ τοῦτο ἐν δόξῃ, καὶ οὐχ ἁπλῶς ἐν δόξῃ, ἀλλὰ καὶ περισσεύει· οὐ γὰρ εἶπε, 'πῶς οὐχὶ μᾶλλον ἡ διακονία τοῦ Πνεύματος ἔσται ἐν δόξῃ', ἀλλά, «περισσεύει ἐν δόξῃ», τὴν ἀπὸ τῶν λογισμῶν τῶν εἰρημένων ἔχων ἀπόδειξιν. Ἐνταῦθα καὶ τὴν ὑπεροχήν, ὅση, δείκνυσι λέγων, ὅτι 'ἐὰν συγκρίνω ταύτην ἐκείνῃ, οὐδὲ δόξα ἐστὶν ἡ δόξα τῆς Παλαιᾶς'· οὐχ ἁπλῶς τὸ μὴ εἶναι δόξαν κατασκευάζων, ἀλλὰ τῷ τῆς συγκρίσεως λόγῳ· διὸ καὶ ἐπήγαγε, «τούτῳ τῷ μέρει»· τουτέστι, κατὰ τὸν τῆς συγκρίσεως λόγον. Οὐ μὴν τοῦτο διαβάλλει τὴν Παλαιάν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα αὐτὴν συνίστησιν· αἱ γὰρ συγκρίσεις ἐπὶ τῶν συγγενῶν εἰώθασι γίνεσθαι. Εἶτα καὶ ἄλλον κινεῖ λογισμὸν τὸν ἀποδεικνύντα τὴν ὑπεροχὴν καὶ ἑτέρωθεν. Ποῖον δὴ τοῦτον; Τὸν ἀπὸ τοῦ χρόνου, λέγων· «εἰ δὲ τὸ καταργούμενον, διὰ δόξης, πολλῷ μᾶλλον τὸ μένον, ἐν δόξῃ». Τὸ μὲν γὰρ ἐπαύσατο, τὸ δὲ μένει διηνεκῶς.

«Ἔχοντες οὖν τοιαύτην ἐλπίδα, πολλῇ παρρησίᾳ χρώμεθα».

ἀναφέροντας τὸ ἔργο τοῦ νόμου, τὸ θάνατο καὶ τὴν καταδίκη, δὲν ἀναφέρει τὸ ἔργο τοῦ Πνεύματος, τὴ ζωὴ δηλαδὴ καὶ τὴ δικαιοσύνη, ἀλλὰ τὸ ἴδιο τὸ Πνεῦμα, πράγμα ποὺ ἔκαμνε σπουδαιότερο τὸ λόγο. Γιατὶ ἡ Καινὴ Διαθήκη δὲ χάριζε μόνο ζωή, ἀλλὰ χορηγοῦσε καὶ Πνεῦμα, ποὺ περέχει τὴ ζωή, πράγμα ποὺ εἶναι πολὺ πιὸ ἀνώτερο ἀπὸ τὴ ζωή· γι' αὐτὸ ἀκριβῶς εἶπε, «ἡ διακονία τοῦ Πνεύματος».

2. Ἔπειτα πάλι περιστρέφεται στὸ ἴδιο πράγμα, λέγοντας, «ἐὰν τὸ ἔργο τῆς καταδίκης ἔχει λαμπρότητα». Καὶ ἑρμηνεύει σαφέστερα τί σημαίνει, «τὸ γράμμα θανατώνει», λέγοντας αὐτὸ ποὺ εἴπαμε προηγουμένως, ὅτι δηλαδὴ ὁ νόμος ἔδειχνε τὴν ἁμαρτία, δὲν προξενοῦσε αὐτήν. «Πολὺ περισσότερο τὸ ἔργο τῆς δικαιοσύνης περισσεύει σὲ λαμπρότητα». Ἐκεῖνες δηλαδὴ οἱ πλάκες ἔδειχναν τοὺς ἁμαρτωλοὺς καὶ τοὺς τιμωροῦσαν, ἐνῶ αὐτὴ ὄχι μόνο δὲν τιμωρεῖ τοὺς ἁμαρτωλούς, ἀλλὰ τοὺς κάμνει καὶ δίκαιους· γιατὶ αὐτὸ τὸ χάριζε τὸ βάπτισμα. «Καθόσον συγκρίνοντας αὐτὰ ἔχασε ἐκεῖνο τὴ λαμπρότητά του, ἐξ αἰτίας τῆς ὑπερβολικῆς λαμπρότητας αὐτοῦ». Μὲ τὰ προηγούμενα βέβαια ἔδειξε, ὅτι καὶ αὐτὸ εἶχε λαμπρότητα, καὶ ὄχι ἁπλῶς λαμπρότητα, ἀλλὰ καὶ περίσσεια αὐτῆς· γιατὶ δὲν εἶπε, 'πῶς δὲ θὰ ἔχει λαμπρότητα πολὺ περισσότερο ἡ δικαιοσύνη τοῦ Πνεύματος', ἀλλὰ «περισσεύει ἡ λαμπρότητά της», παρουσιάζοντας τὴν ἀπόδειξη ἀπὸ τοὺς συλλογισμοὺς ποὺ διατυπώθηκαν. Ἐδῶ δείχνει πόση εἶναι καὶ ἡ ὑπεροχή, λέγοντας πώς, 'ἐὰν συγκρίνω αὐτὴν μὲ ἐκείνην, δὲ θὰ εἶναι οὔτε κἂν λαμπρότητα ἡ λαμπρότητα τῆς Παλαιᾶς'· προυσιάζοντας ὄχι ἁπλῶς ὅτι δὲν εἶναι λαμπρότητα, ἀλλὰ δείχνει αὐτὸ καὶ μὲ τὸ λόγο τῆς συγκρίσεως· γι' αὐτὸ καὶ πρόσθεσε, «ὡς πρὸς αὐτὸ τὸ μέρος», δηλαδή, ὡς πρὸς τὸ λόγο τῆς συγκρίσεως. Αὐτὸ βέβαια δὲν κατηγορεῖ τὴν Παλαιά, ἀλλὰ καὶ τὴν ἰσχυροποιεῖ πάρα πολύ· γιατὶ συνήθως οἱ συγκρίσεις γίνονται σὲ συγγενὴ πράγματα. Ἔπειτα κάμνει καὶ ἄλλο συλλογισμό, ποὺ δείχνει τὴν ὑπεροχὴ καὶ μ' ἄλλο τρόπο. Ποιός λοιπὸν εἶναι αὐτός; Αὐτὸς ποὺ προκύπτει ἀπὸ τὸ χρόνο, λέγοντας· «ἐὰν ὅμως ἐκεῖνο ποὺ καταργεῖται παρουσιάσθηκε μὲ δόξα, πολὺ περισσότερο αὐτὸ ποὺ παραμένει ἔχει δόξα». Γιατὶ τὸ ἕνα καταργήθηκε, ἐνῶ τὸ ἄλλο μένει διαρκῶς.

«Ἔχοντας λοιπὸν τέτοια ἐλπίδα, ἐνεργοῦμε μὲ μεγάλη παρ-

Ἐπειδὴ γὰρ τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα ἀκούσας ὁ ἀκροατὴς περὶ τῆς Καινῆς, ἐζήτει καὶ ὀφθαλμοφανῶς τὴν δόξαν ταύτην ἰδεῖν, ὅρα ποῦ αὐτὸν ἐξακοντίζει πρὸς τὸν μέλλοντα αἰῶνα. Διὸ καὶ τὴν ἐλπίδα εἰς μέσον ἔθηκε λέγων, «ἔχοντες οὖν τοιαύτην ἐλπίδα». «Τοιαύτην»· ποταπήν; Ὅτι μειζόνων ἠξιώθημεν ἢ Μωϋσῆς, οὐχ οἱ ἀπόστολοι μόνον ἡμεῖς, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ πιστοί. «Πολλῇ παρρησίᾳ χρώμεθα». Πρὸς τίνα, εἰπέ μοι; πρὸς τὸν Θεόν, ἢ πρὸς τοὺς μαθητάς; Πρὸς ὑμᾶς τοὺς μαθητευομένους, φησί· τουτέστι, 'μετ' ἐλευθερίας πανταχοῦ φθεγγόμεθα, οὐδὲν ὑποστελλόμενοι, οὐδὲν ἀποκρυπτόμενοι, οὐδὲν ὑφορώμενοι, ἀλλὰ σαφῶς λέγοντες· καὶ οὐ δεδοίκαμεν μὴ πλήξωμεν ὑμῶν τὰς ὄψεις, καθάπερ Μωϋσῆς τὰς Ἰουδαίων'. Ὅτι γὰρ τοῦτο ᾐνίξατο, ἄκουσον τῶν ἑξῆς· μᾶλλον δὲ τὴν ἱστορίαν πρῶτον ἀναγκαῖον εἰπεῖν. Καὶ γὰρ αὐτὸς αὐτὴν συνεχῶς περιστρέφει. Τίς οὖν ἡ ἱστορία; Ὅτε ἐκ δευτέρου τὰς πλάκας κατῄει λαβὼν ὁ Μωϋσῆς, δόξα τις ἐκπηδῶσα τοῦ προσώπου αὐτοῦ τοσοῦτον ἀπέλαμπεν, ὡς μὴ δύνασθαι τοὺς Ἰουδαίους προσιέναι αὐτῷ καὶ διαλέγεσθαι, ἕως ὅτε ἐπέθηκε κάλυμμα τῷ προσώπῳ. Καὶ γέγραπται οὕτως ἐν τῇ Ἐξόδῳ· «ἡνίκα κατέβη Μωϋσῆς ἐκ τοῦ ὄρους, αἱ δύο πλάκες ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ. Καὶ οὐκ ᾔδει Μωϋσῆς ὅτι δεδόξασται ἡ ὄψις τοῦ χρωτὸς τοῦ προσώπου αὐτοῦ· καὶ ἐφοβήθησαν ἐγγίσαι αὐτῷ. Καὶ ἐκάλεσεν αὐτοὺς Μωϋσῆς, καὶ ἐλάλησε πρὸς αὐτούς. Καὶ ἐπειδὴ κατέπαυσε Μωϋσῆς λαλῶν πρὸς αὐτούς, ἐπέθηκεν ἐπὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ κάλυμμα. Ἡνίκα δὲ εἰσεπορεύετο ἐναντίον τοῦ Κυρίου λαλεῖν, περιῄρει τὸ κάλυμμα ἕως τοῦ ἐκπορεύεσθαι αὐτόν». Ταύτης οὖν ἀναμνήσας τῆς ἱστορίας, φησί· «καὶ οὐ καθάπερ Μωϋσῆς ἐτίθει κάλυμμα ἐπὶ τὸ πρόσωπον ἑαυτοῦ, ὥστε μὴ ἀτενίσαι τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ εἰς τὸ τέλος τοῦ καταργουμένου». Ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν. Οὐ χρεία καλύπτεσθαι ἡμᾶς, καθάπερ Μωϋσῆς· δυνατοὶ γὰρ ὑμεῖς ἰδεῖν τὴν δόξαν ταύτην, ἣν περικείμεθα, καίτοι πολλῷ μείζονα καὶ φαιδροτέραν οὖσαν ἐκείνης.

---

1. Ἔξ. 34,29–34.

ρησία». Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ ἀκροατής, ἀκούοντας τόσα πολλὰ καὶ τόσα μεγάλα γιὰ τὴν Καινὴ Διαθήκη, ζητοῦσε νὰ δεῖ καὶ μὲ τὰ μάτια του τὴ λαμπρότητα αὐτή, πρόσεχε ποῦ μεταφέρει αὐτόν, δηλαδὴ στὸν μέλλοντα αἰώνα. Γι' αὐτὸ καὶ ἀνέφερε τὴν ἐλπίδα, λέγοντας, «ἐπειδὴ λοιπὸν ἔχομε τέτοια ἐλπίδα». «Τέτοια»· τί λογῆς; Ὅτι δηλαδὴ ἀξιωθήκαμε νὰ λάβομε μεγαλύτερα ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ἔλαβε ὁ Μωϋσῆς, ὄχι μόνο ἐμεῖς οἱ ἀπόστολοι, ἀλλὰ καὶ ὅλοι οἱ πιστοί. «Ἐνεργοῦμε μὲ μεγάλη παρρησία». Πρὸς ποιόν, πές μου; Πρὸς τὸ Θεὸ ἢ πρὸς τοὺς μαθητές; Πρὸς ἐσᾶς τοὺς μαθητές μας, λέγει· δηλαδή, 'μ' ἐλευθερία παντοῦ μιλοῦμε, χωρὶς τίποτα ν' ἀποσιωποῦμε, χωρὶς τίποτα νὰ κρύβομε, χωρὶς καμιὰ ὑπόνοια, ἀλλὰ τὰ λέμε ὅλα μὲ σαφήνεια· καὶ δὲ φοβόμαστε μήπως καταπλήξομε τὰ μάτια σας, ὅπως ὁ Μωϋσῆς τὰ τῶν Ἰουδαίων'. Τὸ ὅτι βέβαια ὑπαινίχθηκε αὐτό, ἄκουσε τὰ ἑξῆς· ἢ καλύτερα πρέπει πρῶτα νὰ ποῦμε τὴν ἱστορία. Καθόσον αὐτὸς αὐτὴν συνέχεια περιστρέφει. Ποιά λοιπὸν εἶναι ἡ ἱστορία; Ὅταν δηλαδὴ κατέβαινε γιὰ δεύτερη φορά, ἀφοῦ ἔλαβε τὶς πλάκες ὁ Μωϋσῆς, μιὰ κάποια λαμπρότητα, πηγάζοντας ἀπὸ τὸ πρόσωπό του, τόσο πολὺ ἔλαμπε, ὥστε νὰ μὴ μποροῦν οἱ Ἰουδαῖοι νὰ τὸν πλησιάσουν καὶ νὰ συνομιλήσουν, μέχρι ποὺ τοποθέτησε κάλυμμα στὸ πρόσωπό του. Καὶ ἔχει γραφεῖ στὴ Ἔξοδο τὸ ἑξῆς· «ὅταν ὁ Μωυσῆς κατέβηκε ἀπὸ τὸ ὄρος, κρατοῦσε τὶς δύο πλάκες στὰ χέρια του. Καὶ δὲ γνώριζε ὁ Μωϋσῆς ὅτι ἀκτινοβολοῦσε τὸ χρῶμα τοῦ προσώπου του κάποια λαμπρότητα, καὶ φοβήθηκαν νὰ τὸν ἐγγίσουν. Τότε κάλεσε αὐτοὺς ὁ Μωϋσῆς καὶ μίλησε πρὸς αὐτούς. Καὶ ὅταν σταμάτησε ὁ Μωϋσῆς νὰ ὁμιλεῖ πρὸς αὐτούς, τοποθέτησε κάλυμμα στὸ πρόσωπό του. Ὅταν ὅμως πήγαινε νὰ συνομιλήσει μὲ τὸν Κύριο ἀφαιροῦσε τὸ κάλυμμα μέχρι ποὺ ἀπομακρύνονταν ἀπ' αὐτόν»[1]. Ἀφοῦ τοὺς ὑπενθύμισε λοιπὸν αὐτὴ τὴν ἱστορία, λέγει· «καὶ δὲν τοποθετοῦσε, ὅπως ἀκριβῶς ὁ Μωϋσῆς, κάλυμμα στὸ πρόσωπό του, ὥστε νὰ μὴ δοῦν οἱ Ἰσραηλίτες τὸ τέλος ἐκείνου ποὺ ἐπρόκειτο νὰ καταργηθεῖ». Αὐτὸ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἑξῆς. Δὲ χρειάζεται νὰ καλυπτόμαστε ἐμεῖς, ὅπως ἔκαμνε ὁ Μωϋσῆς· γιατὶ σεῖς ἔχετε τὴ δύναμη νὰ ἀντικρύσετε αὐτὴ τὴ λαμπρότητα ποὺ περιβαλλόμαστε, ἂν καὶ βέβαια εἶναι πολὺ πιὸ μεγαλύτερη καὶ φαιδρότερη ἀπὸ ἐκείνη.

Εἶδες τὴν προκοπήν; Ὁ γὰρ ἐν τῇ προτέρᾳ εἰπών, «γάλα ὑμᾶς ἐπότισα, οὐ βρῶμα», ἐνταῦθα λέγει, ὅτι «πολλῇ παρρησίᾳ χρώμεθα»· καὶ Μωϋσέα εἰς μέσον παράγει, κατὰ σύγκρισιν προάγων τὸν λόγον, καὶ ταύτῃ τὸν ἀκροατὴν ἀνάγων. Καὶ τέως Ἰουδαίων αὐτοὺς προτίθησι λέγων, ὅτι 'οὐ δεόμεθα καλύμματος, καθάπερ ἐκεῖνος ἐπὶ τῶν ἀρχομένων', τὰ δὲ μετὰ ταῦτα καὶ εἰς αὐτὸ τοῦ νομοθέτου τὸ ἀξίωμα ἀνάγει, ἢ καὶ πολλῷ μεῖζον. Τέως δὲ τῶν ἑξῆς ἀκούσωμεν· «ἀλλ' ἐπωρώθη τὰ νοήματα αὐτῶν. Ἄχρι γὰρ τῆς σήμερον τὸ αὐτὸ κάλυμμα ἐν τῇ ἀναγνώσει τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης μένει μὴ ἀνακαλυπτόμενον, ὅτι ἐν Χριστῷ καταργεῖται». Ὅρα τί κατασκευάζει διὰ τούτων. Ὅπερ γὰρ γέγονεν ἐπὶ Μωϋσέως τότε ἅπαξ, τοῦτο ἐπὶ τοῦ νόμου γίνεται διηνεκῶς. Οὐκ ἄρα τοῦ νόμου διαβολὴ τὸ εἰρημένον, ὥσπερ οὐδὲ Μωϋσέως τότε καλυπτομένου, ἀλλὰ τῶν ἀγνωμόνων Ἰουδαίων· ἐκεῖνος μὲν γὰρ ἔχει τὴν οἰκείαν δόξαν, οὗτοι δὲ αὐτὴν ἰδεῖν οὐκ ἠδυνήθησαν. Τί τοίνυν διαπορεῖτε, φησίν, εἰ τὴν δόξαν ταύτην ἰδεῖν οὐ δύνανται τὴν τῆς χάριτος, ὅπου γε τὴν ἐλάττω τὴν Μωϋσέως οὐκ εἶδον, οὐδὲ πρὸς τὸ πρόσωπον ἴσχυσαν ἀτενίσαι τὸ ἐκείνου; τί δὲ ταράττεσθε, εἰ οὐ πιστεύουσιν Ἰουδαῖοι Χριστῷ, ὅπου γε οὐδὲ τῷ νόμῳ πιστεύουσι; Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τὴν χάριν ἠγνόησαν, ἐπειδὴ οὐδὲ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην εἶδον, οὐδὲ τὴν ἐν αὐτῇ δόξαν· δόξα γὰρ νόμου, πρὸς Χριστὸν ἐπιστρέψαι.

3. Ὁρᾷς πῶς κἀντεῦθεν καθαιρεῖ τὸ τῶν Ἰουδαίων φύσημα; Ἀφ' ὧν γὰρ ἐδόκουν πλεονεκτεῖν, τοῦ τὴν ὄψιν Μωϋσέως ἐξαστράπτειν, ἀπὸ τούτων δείκνυσιν αὐτῶν τὸ παχὺ καὶ χαμαίζηλον. Μὴ τοίνυν τούτῳ καλλωπιζέσθωσαν· τί γὰρ τοῦτο πρὸς Ἰουδαίους τοὺς μὴ ἀπολαύσαντας; Διὸ καὶ συνεχῶς αὐτὸ περιστρέφει, νῦν μὲν λέγων, ὅτι «τὸ αὐτὸ κάλυμμα ἐν τῇ ἀναγνώσει τῆς Παλαιᾶς Διαθή-

2. Α' Κορ. 3,2.

Εἶδες τὴν πνευματικὴ πρόοδό τους; Γιατί, ἐκεῖνος ποὺ στὴν πρώτη ἐπιστολὴ εἶπε, «μὲ γάλα σᾶς πότισα, ὄχι μὲ στερεὴ τροφή»[2], ἐδῶ λέγει, «ἐνεργοῦμε μὲ πολλὴ παρρησία»· καὶ ἀναφέρει τὸ Μωϋσῆ, προχωρώντας τὸ λόγο κατὰ τρόπο συγκριτικό, καὶ ἀνεβάζοντας ἔτσι ψηλὰ τὸν ἀκροατή. Καὶ στὴν ἀρχὴ τοποθετεῖ αὐτοὺς μπροστὰ ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους, λέγοντας, 'δὲ χρειαζόμαστε κάλυμμα, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος τὸ χρησιμοποιοῦσε μπροστὰ στοὺς ἀρχομένους του, ἐνῶ τὰ λεγόμενα στὴ συνέχεια τὰ μεταφέρει καὶ στὸ ἴδιο τὸ ἀξίωμα τοῦ νομοθέτη, ἢ καὶ πολὺ περισσότερο. Στὴν ἀρχὴ ὅμως ἂς ἀκούσομε τὰ ἑξῆς· «ἀλλὰ τυφλώθηκαν οἱ διάνοιές τους. Γιατὶ μέχρι σήμερα τὸ ἴδιο κάλυμμα παραμένει κατὰ τὴν ἀνάγνωση τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, χωρὶς ν' ἀφαιρεῖται, γιατὶ ἡ κατάργησή του γίνεται ἀπὸ τὸ Χριστό». Πρόσεχε τί λέγει μὲ αὐτά. Ἐκεῖνο δηλαδὴ ποὺ συνέβηκε τότε μὲ τὸ Μωϋσῆ μιὰ φορά, αὐτὸ γίνεται συνέχεια μὲ τὸ νόμο. Ἑπομένως αὐτὸ ποὺ λέχθηκε δὲν ἀποτελεῖ κατηγορία τοῦ νόμου, ὅπως βέβαια οὔτε τοῦ Μωϋσῆ ποὺ καλυπτόταν τότε, ἀλλὰ τοῦ ἀχάριστων Ἰουδαίων· γιατὶ ἐκεῖνος ἔχει τὴ λαμπρότητά του, ἐνῶ αὐτοὶ δὲν μπόρεσαν νὰ τὴ δοῦν. Γιατί λοιπὸν ἀπορεῖτε, λέγει, ἐὰν δὲν μποροῦν νὰ δοῦν τὴ λαμπρότητα αὐτὴ τῆς χάριτος, τὴ στιγμὴ βέβαια ποὺ δὲν εἶδαν τὴν μικρότερη, τὴν τοῦ Μωϋσῆ, οὔτε μπόρεσαν νὰ ἀτενίσουν πρὸς τὸ πρόσωπο ἐκείνου; Καὶ τί ταράττεσθε, ἐὰν δὲν πιστεύουν οἱ Ἰουδαῖοι στὸ Χριστό, τὴ στιγμὴ βέβαια ποὺ δὲν πιστεύουν οὔτε στὸ νόμο; Γιατὶ γι' αὐτὸ ἀγνόησαν καὶ τὴ χάρη, ἐπειδὴ οὔτε τὴν παλαιὰ λαμπρότητα εἶδαν, οὔτε αὐτὴν ποὺ ὑπάρχει στὴ χάρη· γιατὶ δόξα τοῦ νόμου εἶναι ἡ ἐπιστροφὴ στὸ Χριστό.

3. Βλέπεις πῶς καὶ ἀπὸ ἐδῶ μειώνει τὴν ἀλαζονεία τῶν Ἰουδαίων; Γιατί, ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ φαίνονταν ὅτι πλεονεκτοῦν, δηλαδὴ ἀπὸ τὸ ὅτι ἄστραφτε τὸ πρόσωπο τοῦ Μωϋσῆ, ἀπὸ αὐτὰ δείχνει τὴν πνευματικὴ ἀδυναμία αὐτῶν καὶ τὴν προσήλωσή τους στὴ γήϊνα. Ἂς μὴ ὑπερηφανεύονται λοιπὸν γι' αὐτό· γιατὶ τί σχέση ἔχει αὐτὸ μὲ τοὺς Ἰουδαίους ποὺ δὲν ἀπόλαυσαν ἐκείνη τὴ λαμπρότητα; Γι' αὐτὸ αὐτὸ συνέχεια περιστρέφει, ἄλλοτε λέγοντας, ὅτι «τὸ ἴδιο κάλυμμα παραμένει κατὰ τὴν ἀνάγνωση τῆς Παλαιᾶς Διαθή-

κης μένει μὴ ἀνακαλυπτόμενον, ὅτι ἐν Χριστῷ καταργεῖται», νῦν δέ, ὅτι «ἕως σήμερον, ἡνίκα ἀναγινώσκεται Μωϋσῆς, τὸ αὐτὸ κάλυμμα ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν κεῖται», καὶ ἐν τῇ ἀναγνώσει καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν δεικνὺς ἐπικείμενον· ἀνωτέρω δέ, «ὥστε μὴ ἀτενίσαι τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ εἰς τὸ πρόσωπον Μωϋσέως, διὰ τὴν δόξαν τοῦ προσώπου αὐτοῦ τὴν καταργουμένην», οὗ τί γένοιτ' ἂν εὐτελέστερον; ὅταν μηδέ, καταργουμένης δόξης, μᾶλλον δὲ τῆς μηδὲ οὔσης τῇ συγκρίσει, δύνωνται θεαταὶ γενέσθαι, ἀλλὰ καλύπτηται ἀπ' αὐτῶν, εἰς τὸ μὴ ἀτενίσαι εἰς τὸ τέλος τοῦ καταργουμένου, τουτέστι, τοῦ νόμου, ὅ,τι τέλος ἔχει; «Ἀλλ' ἐπωρώθη τὰ νοήματα αὐτῶν». Καὶ τί τοῦτο πρὸς τὸ κάλυμμα, φησί, τότε; Ὅτι τὰ μέλλοντα προδιέγραφεν. Οὐ γὰρ μόνον τότε οὐκ εἶδον, ἀλλ' οὐδὲ νῦν ὁρῶσι τὸν νόμον. Καὶ ἡ αἰτία παρ' αὐτοῖς· ἡ γὰρ πώρωσις γνώμης ἐστὶν ἀναισθήτου καὶ ἀγνώμονος. Ὥστε ἡμεῖς ἐσμεν οἱ καὶ τὸν νόμν εἰδότες· ἐκείνοις δὲ οὐχ ἡ χάρις μόνον, ἀλλὰ καὶ οὗτος συνεσκίασται.

«Ἄχρι γὰρ τῆς σήμερον τὸ αὐτὸ κάλυμμα ἐν τῇ ἀναγνώσει τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης μένει», φησί, «μὴ ἀνακαλυπτόμενον, ὅτι ἐν Χριστῷ καταργεῖται». Ὃ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστι. Τοῦτο αὐτὸ οὐ δύνανται συνιδεῖν ὅτι πέπαυται, ἐπειδὴ τῷ Χριστῷ οὐ πιστεύουσιν. Εἰ γὰρ διὰ τοῦ Χριστοῦ πέπαυται, ὥσπερ οὖν καὶ πέπαυται, καὶ ὁ νόμος τοῦτο προλαβὼν εἶπε, πῶς οἱ μὴ δεχόμενοι τὸν Χριστὸν τὸν καταργήσαντα τὸν νόμον, δυνήσονται ἰδεῖν, ὅτι κατήργηται ὁ νόμος; Οὐ χωροῦντες δὲ τοῦτο ἰδεῖν, εὔδηλον ὅτι καὶ αὐτοῦ τοῦ νόμου τοῦ ταῦτα λέγοντος τὴν ἰσχὺν ἀγνοοῦσι, καὶ τὴν δόξαν ἅπασαν. Καὶ ποῦ τοῦτο εἶπε, φησίν, ὅτι ἐν Χριστῷ καταργεῖται; Οὐκ εἶπε μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ πραγμάτων ἔδειξε· καὶ πρῶτον μέν, τῷ τὰς θυσίας καὶ τὴν ἁγιστείαν ἅπασαν ἐν ἑνὶ κατακλεῖσαι τόπῳ, τῷ ναῷ, καὶ αὐτὸν ὕστερον καθελεῖν. Εἰ γὰρ μὴ ἐβούλετο αὐτὸς παύσασθαι καὶ

κης, χωρὶς ν' ἀφαιρεῖται, γιατὶ ἡ κατάργησή του γίνεται μὲ τὸ Χριστό», ἔπειτα πάλι, ὅτι «μέχρι σήμερα, ὅταν διαβάζεται ὁ Μωϋσῆς, παραμένει τὸ ἴδιο κάλυμμα ἐπάνω στὴν καρδιά τους», δείχνοντας ὅτι αὐτὸ παραμένει τοποθετημένο καὶ κατὰ τὴν ἀνάγνωση καὶ ἐπάνω στὶς καρδιές τους· ἐνῶ πιὸ μπροστὰ λέγει, «ὥστε νὰ μὴ μποροῦν οἱ Ἰσραηλίτες νὰ ὑψώσουν τὸ βλέμμα τους πρὸς τὸ πρόσωπο τοῦ Μωϋσῆ, ἐξ αἰτίας τῆς λαμπρότητας τοῦ προσώπου του, ποὺ καταργεῖται», πράγμα ἀπὸ τὸ ὁποῖο τί θὰ μποροῦσε νὰ ὑπάρξει εὐτελέστερο; ὅταν δὲν μποροῦν νὰ γίνουν θεατές, ἐνῶ καταργεῖται ἡ λαμπρότητά του, ἢ καλύτερα ὅταν δὲν ὑπάρχει αὐτὴ σὲ σύγκριση μὲ τὴ νέα, ἀλλὰ καλύπτεται ἀπ' αὐτούς, γιὰ νὰ μὴ δοῦν τὸ τέλος τοῦ καταργουμένου, δηλαδὴ τοῦ νόμου, ὅποιο τέλος ἔχει; «Ἀλλὰ τυφλώθηκε ἡ διάνοιά τους». Καὶ τί σχέση, λέγει, εἶχε αὐτὸ τότε πρὸς τὸ κάλυμμα; Ἐπειδὴ προέλεγε τὰ μέλλοντα. Γιατί, ὄχι μόνο τότε δὲν εἶδαν, ἀλλ' οὔτε τώρα βλέπουν τὸ νόμο. Καὶ ἡ αἰτία βρίσκεται σ' αὐτούς· γιατὶ ἡ τύφλωση ἦταν ἀποτέλεσμα γνώμης ἀναίσθητης καὶ ἀχάριστης. Ὥστε ἐμεῖς εἴμαστε ἐκεῖνοι ποὺ γνωρίζομε καὶ τὸ νόμο, ἐνῶ σ' ἐκείνους ὄχι μόνο ἡ χάρη συσκιάσθηκε, ἀλλὰ καὶ ὁ νόμος.

«Γιατὶ» λέγει, «μέχρι σήμερα παραμένει τὸ ἴδιο κάλυμμα στὴν ἀνάγνωση τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, χωρὶς ν' ἀφαιρεῖται, γιατὶ ἡ κατάργησή του γίνεται ἀπὸ τὸ Χριστό». Αὐτὸ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἑξῆς. Αὐτὸ τὸ κάλυμμα δὲν μποροῦν ν' ἀντιληφθοῦν ὅτι καταργήθηκε, ἐπειδὴ δὲν πιστεύουν στὸ Χριστό. Γιατί, ἐὰν καταργήθηκε μὲ τὸ Χριστό, ὅπως βέβαια καὶ καταργήθηκε, καὶ ὁ νόμος τὸ εἶπε ἀπὸ πρίν, πῶς ἐκεῖνοι ποὺ δὲν δέχονται τὸ Χριστό, ποὺ κατάργησε τὸ νόμο, θὰ μπορέσουν νὰ δοῦν, ὅτι καταργεῖται ὁ νόμος; Μὴ μπορώντας ὅμως νὰ τὸ δοῦν αὐτό, εἶναι φανερὸ ὅτι ἀγνοοῦν καὶ τὴ δύναμη τοῦ ἴδιου τοῦ νόμου ποὺ λέγει αὐτά, καθὼς καὶ τὴν ὅλη λαμπρότητά του. Καὶ ποῦ, λέγει τὸ εἶπε αὐτό, ὅτι ὁ νόμος καταργεῖται μὲ τὸ Χριστό; Δὲν τὸ εἶπε μόνο, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰ ἴδια τὰ πράγματα τὸ ἔδειξε· καὶ πρῶτα βέβαια μὲ τὸ ὅτι περιόρισε τὶς θυσίες καὶ ὅλη τὴν ἱεροτελεστία σὲ ἕνα τόπο, στὸ ναό, καὶ τὴν καταστροφὴ αὐτοῦ ἀργότερα. Γιατί, ἐὰν δὲν ἤθελε νὰ καταργήσει αὐ-

τὸν περὶ τούτων νόμον ἅπαντα, δυοῖν θάτερον ἂν ἐποίησεν, ἢ οὐκ ἂν καθεῖλε τὸν ναόν, ἤ, καθελών, οὐκ ἂν ἀπηγόρευσεν ἀλλαχοῦ θύεσθαι. Νῦν δὲ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν, καὶ αὐτὴν δὲ τὴν Ἱερουσαλήμ, ἄβατον ταῖς τοιαύταις κατέστησεν ἱερουργίαις· μόνον δὲ τὸν ναὸν αὐταῖς ἀνεὶς καὶ ἀποτάξας, εἶτα αὐτὸν τοῦτον ὕστερον καθελών, καὶ εἰς τέλος ἔδειξε διὰ τῶν πραγμάτων αὐτῶν, ὅτι πέπαυται τὰ τοῦ νόμου διὰ Χριστοῦ· καὶ γὰρ τὸν ναὸν ὁ Χριστὸς καθεῖλεν. Εἰ δὲ βούλει καὶ διὰ ρημάτων ἰδεῖν πῶς διὰ τοῦ Χριστοῦ καταργεῖται, ἄκουσον αὐτοῦ τοῦ νομοθέτου λέγοντος οὕτω· «προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει Κύριος ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν, ὡς ἐμέ· αὐτοῦ ἀκούσεσθε κατὰ πάντα, ὅσα ἂν ἐντελῆται ὑμῖν. Καὶ ἔσται, πᾶσα ψυχὴ ἥτις ἂν μὴ ἀκούσῃ τοῦ προφήτου ἐκείνου, ἐξολοθρευθήσεται».

Εἶδες πῶς ἔδειξεν ὁ νόμος ὅτι ἐν Χριστῷ παύεται; Ὁ γὰρ προφήτης οὗτος, τουτέστιν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, οὗ ἀκούειν ἐκέλευσε Μωϋσῆς, καὶ σάββατον καὶ περιτομὴν καὶ τἄλλα πάντα ἔπαυσε. Καὶ ὁ Δαυΐδ δὲ τὸ αὐτὸ τοῦτο δηλῶν, ἔλεγε περὶ τοῦ Χριστοῦ· σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα, κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ», οὐ κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρών. Διὸ καὶ σαφῶς ὁ Παῦλος ἑρμηνεύων αὐτό, φησίν, ὅτι «μετατιθεμένης τῆς ἱερωσύνης, ἐξ ἀνάγκης καὶ νόμου μετάθεσις γίνεται». Καὶ ἀλλαχοῦ δὲ πάλιν φησί· «θυσίαν καὶ προσφορὰν οὐκ ἠθέλησας, ὁλοκαυτώματα καὶ περὶ ἁμαρτίας οὐκ ηὐδόκησας· τότε εἶπον, ἰδοὺ ἥκω». Καὶ ἑτέρας δὲ πολλῷ τούτων πλείους δυνατὸν ἐκ τῆς Παλαιᾶς παραγαγεῖν μαρτυρίας, δηλούσας πῶς διὰ τοῦ Χριστοῦ καταργεῖται ὁ νόμος. Ὥστε ὅταν ἀποστῇς τοῦ νόμου, τότε ὄψει τὸν νόμον καλῶς· ἕως δ' ἂν αὐτὸν κατέχῃς καὶ μὴ πιστεύῃς Χριστῷ, οὐκ οἶδας οὐδὲ αὐτὸν τὸν νόμον. Διὸ καὶ ἐπήγαγεν, σαφέστερον τοῦτο αὐτὸ κατασκευάζων, «ἀλλ' ἕως σήμερον, ἡνίκα ἀναγινώσκεται Μωϋσῆς, κάλυμμα ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν κεῖται». Ἐπειδὴ δὰρ εἶπεν, ὅτι ἐν τῇ ἀναγνώσει τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης μένει τὸ κάλυμμα, ἵνα μή τις νομίσῃ τῆς ἀσα-

3. Δευτ. 18,18·19.
4. Ψαλμ. 109,4.
5. Ἑβρ. 7,12.
6. Ψαλμ. 39,7. Ἑβρ. 10,5–7.

τὲς καὶ ὅλο τὸ νόμο σχετικὰ μ' αὐτές, τὸ ἕνα ἀπὸ τὰ δύο θὰ ἔκαμνε, ἢ δὲ θὰ κατέστρεφε τὸ ναό, ἤ, καταστρέφοντάς τον, δὲ θ' ἀπαγόρευε νὰ θυσιάζουν ἀλλοῦ. Τώρα ὅμως ὅλη τὴν οἰκουμένη, καὶ τὴν ἴδια τὴν Ἰερουσαλὴμ τὴν κατέστησε ἄβατη σ' αὐτὲς τὶς ἱερουργίες· ἐπιτρέποντάς τους ὅμως μόνο στὸ ναὸ νὰ τελοῦν αὐτὲς καὶ ἀρνούμενος ὁποιοδήποε ἄλλο μέρος, στὴ συνέχεια καταστρέφοντας καὶ αὐτὸν ἀργότερα, ἔδειξε στὸ τέλος μὲ τὰ ἴδια τὰ πράγματα, ὅτι καταργήθηκαν μὲ τὸ Χριστὸ τὰ τοῦ νόμου· καθόσον τὸ ναὸ τὸν κατέστρεψε ὁ Χριστός. Ἐὰν ὅμως θέλεις καὶ μὲ λόγια νὰ δεῖς πῶς καταργεῖται μὲ τὸ Χριστό, ἄκουσε τὸν ἴδιο τὸ νομοθέτη ποὺ λέγει τὰ ἑξῆς· «θ' ἀναστήσει σὲ σᾶς ὁ Κύριος προφήτη ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς σας, σὰν ἐμένα· αὐτοῦ ἀκούσατε ὅλα ὅσα θὰ σᾶς πεῖ. Καὶ θὰ συμβεῖ, κάθε ψυχὴ ποὺ δὲ θ' ἀκούσει τὰ προστάγματα ἐκείνου, θὰ ἐξολοθρευθεῖ»[3].

Εἶδες πῶς ἔδειξε ὁ νόμος ὅτι καταργεῖται μὲ τὸ Χριστό; Γιατὶ αὐτὸς ὁ προφήτης, δηλαδὴ ὁ σακρωθεὶς Χριστός, τὸν ὁποῖο πρόσταξε ὁ Μωϋσῆς ν' ἀκοῦν, κατάργησε καὶ τὸ σάββατο, καὶ τὴν περιτομὴ καὶ ὅλα τὰ ἄλλα. Καὶ ὁ Δαυΐδ ἐπίσης δηλώνοντας αὐτὸ ἀκριβῶς, ἔλεγε γιὰ τὸ Χριστό· «σὺ εἶσαι ἱερεὺς στὸν αἰώνα, κατὰ τὴν τάξη τοῦ Μελχισεδέκ»[4], ὄχι κατὰ τὴν τάξη τοῦ Ἀαρών. Γι' αὐτὸ καὶ ἑρμηνεύοντας αὐτὸ ὁ Παῦλος μὲ πολλὴ σαφήνεια, λέγει, «ἀφοῦ γίνεται καὶ μετάθεση τῆς ἱερωσύνης, κατ' ἀνάγκη γίνεται καὶ μετάθεση τοῦ νόμου»[5]. Καὶ ἀλλοῦ πάλι λέγει· «θυσία καὶ προσφορὰ δὲ θέλησες, ὁλοκαυτώματα καὶ θυσίες γιὰ τὴν ἄφεση ἁμαρτιῶν δε σοῦ ἄρεσαν. Τότε εἶπα, νὰ ἦρθα»[6]. Ἀλλὰ καὶ ἄλλες μαρτυρίες πολὺ περισσότερες ἀπὸ αὐτὲς εἶναι δυνατὸν νὰ παρουσιάσομε ἀπὸ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη, ποὺ δείχνουν πῶς καταργεῖται ὁ νόμος μὲ τὸ Χριστό. Ὥστε, ὅταν ἀπομακρυνθεῖς ἀπὸ τὸ νόμο, τότε θὰ δεῖς καλὰ τὸ νόμο, ὅσο ὅμως κρατᾶς αὐτὸν καὶ δὲν πιστεύεις στὸ Χριστό, δὲ γνωρίζεις οὔτε τὸν ἴδιο τὸ νόμο. Γι' αὐτὸ πρόσθεσε, κάμνοντας αὐτὸ ἀκριβῶς σαφέστερο· «ἀλλὰ μέχρι σήμερα, ὅταν διαβάζεται ὁ Μωϋσῆς, ὑπάρχει κάλυμμα ἐπάνω στὴν καρδιά τους». Ἐπειδὴ δηλαδὴ εἶπε, ὅτι τὸ κάλυμμα παραμένει κατὰ τὴν ἀνάγνωση τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, γιὰ νὰ μὴ νομίσει κάποιος, ὅτι αὐτὰ τὰ

φείας τοῦ νόμου εἶναι τὸ εἰρημένον, καὶ δι' ἑτέρων μὲν αὐτὸ καὶ ἔμπροσθεν ἔδειξε (τὸ γὰρ εἰπεῖν, «ἐπωρώθη τὰ νοήματα αὐτῶν», δείκνυσιν αὐτῶν τὸ ἔγκλημα ὄν), καὶ ἐν αὐτῷ δὲ τούτῳ πάλιν. Οὐ γὰρ εἶπεν, 'ἐν τοῖς γράμμασι μένει τὸ κάλυμμα', ἀλλ', «ἐν τῇ ἀναγνώσει», ἡ δὲ ἀνάγνωσις ἐνέργεια τῶν ἀναγινωσκόντων ἐστί· καὶ πάλιν, «ἡνίκα ἀναγινώσκεται Μωϋσῆς». Σαφέστερον δὲ αὐτὸ τῇ λέξει τῇ ἑξῆς ἐδήλωσεν, «ἀνακεκαλυμμένως» εἰπών, «κάλυμμα ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν κεῖται». Ἐπεὶ καὶ ἐν τῇ ὄψει Μωϋσέως, οὐ διὰ Μωϋσέα ἔκειτο, ἀλλὰ διὰ τὴν τούτων παχύτητα καὶ σαρκικὴν γνώμην.

4. Κατηγορήσας τοίνυν αὐτῶν ἱκανῶς, δείκνυσι καὶ τὸν τρόπον τῆς διορθώσεως. Τίς δὲ οὗτός ἐστιν; «Ἡνίκα δ' ἂν ἐπιστρέψῃ πρὸς Κύριον», ὅπερ ἐστὶν ἀποστῆναι τοῦ νόμου, «περιαιρεῖται τὸ κάλυμμα». Ὁρᾷς ὅτι οὐ τοῦ προσώπου Μωϋσέως κάλυμμα ἦν ἐκεῖνο, ἀλλὰ τῆς ὄψεως τῆς ἰουδαϊκῆς; Οὐ γὰρ ἵνα κρύπτηται ἡ δόξα Μωϋσέως, τοῦτο ἐγίνετο, ἀλλ' ἵνα ἐκεῖνοι μὴ βλέπωσιν· οὐδὲ γὰρ ἐχώρουν. Ὥστε ἐκείνων ἐλάττωμα τοῦτο· οὐδὲ γὰρ τοῦτον ἐποίει τι ἀγνοεῖν, ἀλλ' ἐκείνους. Καὶ οὐκ εἶπε μέν, 'ἡνίκα ἂν ἀφῇ τὸν νόμον', τοῦτο δὲ ᾐνίξατο. «Ὅτε γὰρ ἐπιστρέψῃ πρὸς Κύριον, περιαιρεῖται τὸ κάλυμμα». Μέχρι τέλους ἐπέμεινε τῇ ἱστορίᾳ. Καὶ γὰρ ὅτε Ἰουδαίοις διελέγετο Μωϋσῆς, ἐκάλυπτεν αὐτοῦ τὸ πρόσωπον, ὅτε δὲ πρὸς τὸν Θεὸν ἐπέστρεφεν, ἀποκεκαλλυμένον ἦν. Τοῦτο δὲ τύπος ἦν τοῦ μέλλοντος ἔσεσθαι, ὅτι, ὅταν ἐπιστρέψωμεν πρὸς Κύριον, τότε ὀψόμεθα τὴν δόξαν τοῦ νόμου, καὶ γυμνὸν τὸ πρόσωπον τοῦ νομοθέτου· μᾶλλον δὲ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ τότε ἐσόμεθα καὶ ἐν τάξει Μωϋσέως.

Εἶδες πῶς ἐκκαλεῖται τὸν Ἰουδαῖον ἐπὶ τὴν πίστιν, δεικνὺς ὅτι οὐ μόνον Μωϋσέα δύναται ἰδεῖν, πρὸς τὴν χάριν ἐλθών, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ γενέσθαι τῇ τάξει τοῦ νομοθέτου; Οὐ γὰρ μόνον, φησί, τὴν δόξαν ὄψει ἣν τότε οὐκ εἶδες, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἐν δόξῃ ἔσῃ τῇ αὐτῇ· μᾶλλον δὲ πολλῷ πλείονι, καὶ τοσαύτῃ, ὥστε μηδὲ δόξαν

λόγια ὀφείλονται στὴν ἀσάφεια τοῦ νόμου, καὶ μὲ ἄλλα βέβαια ἔδειξε αὐτὸ καὶ πιὸ μπροστὰ (γιατί, μὲ τὸ νὰ πεῖ, «τυφλώθηκε ἡ διάνοιά τους», δείχνει ὅτι ἡ κατηγορία εἶναι αὐτῶν), τὸ δείχνει ὅμως πάλι καὶ μ' αὐτὸ ἀκριβῶς. Γιατὶ δὲν εἶπε, 'ὅτι τὸ κάλυμμα παραμένει στὰ γράμματα', ἀλλά, «στὴν ἀνάγνωση», καὶ ἡ ἀνάγνωση εἶναι ἐνέργεια ἐκείνων ποὺ διαβάζουν· καὶ πάλι, «ὅταν διαβάζεται ὁ Μωϋσῆς». Σαφέστερα αὐτὸ δήλωσε μὲ τὴν ἑξῆς λέξη, λέγοντας ὅτι εἶναι καλυμμένος· «ὑπάρχει κάλυμμα στὴν καρδιά τους». Γιατὶ καὶ στὸ πρόσωπο τοῦ Μωϋσῆ, δὲν τοποθετοῦνταν τὸ κάλυμμα γιὰ τὸ Μωϋσῆ, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς πνευματικῆς ἀδυναμίας αὐτῶν καὶ τῆς σαρκικῆς γνώμης τους.

4. Ἀφοῦ λοιπὸν κατηγόρησε αὐτοὺς ἀρκετά, δείχνει καὶ τὸν τρόπο τῆς διορθώσεως. Καὶ ποιός εἶναι αὐτός; «Ὅταν ὅμως ἐπιστρέψει πρὸν τὸν Κύριο», πράγμα ποὺ σημαίνει ν' ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὸ νόμο, «ἀφαιρεῖται τὸ κάλυμμα». Βλέπεις ὅτι ἐκεῖνο δὲν ἦταν κάλυμμα τοῦ προσώπου τοῦ Μωϋσῆ, ἀλλὰ τῆς ἰουδαϊκῆς ὄψεως; Γιατὶ αὐτὸ γινόταν ὄχι γιὰ νὰ κρύβεται ἡ λαμπρότητα τοῦ Μωϋσῆ, ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴ βλέπουν ἐκεῖνοι· οὔτε βέβαια καὶ μποροῦσαν. Ὥστε αὐτὸ ἦταν ἐλάττωμα ἐκείνων· γιατὶ οὔτε αὐτὸν ἔκαμνε ν' ἀγνοεῖ κάτι, ἀλλ' ἐκείνους. Καὶ δὲν εἶπε βέβαια, 'ὅταν ἀφήσει τὸ νόμο', ἀλλ' ὑπαινίχθηκε αὐτό. Γιατὶ λέγει, «ὅταν ἐπιστρέψει πρὸς τὸν Κύριο, ἀφαιρεῖται τὸ κάλυμμα». Μέχρι τέλους ἐπέμενε στὴν ἱστορία. Γιατί, ὅταν συνομιλοῦσε ὁ Μωϋσῆς μὲ τοὺς Ἰουδαίους, κάλυπτε τὸ πρόσωπό του, ὅταν ὅμως ἐπέστρεφε πρὸς τὸ Θεό, ἦταν ἀκάλυπτο τὸ πρόσωπό του. Αὐτὸ βέβαια ἦταν τύπος ἐκείνου ποὺ ἐπρόκειτο νὰ γίνει, ὅτι δηλαδή, ὅταν ἐπιστρέψομε πρὸς τὸν Κύριο, τότε θὰ δοῦμε τὴ λαμπρότητα τοῦ νόμου καὶ γυμνὸ τὸ πρόσωπο τοῦ νομοθέτη· ἢ καλύτερα ὄχι μόνο αὐτό, ἀλλὰ τότε θὰ βρεθοῦμε καὶ στὴ θέση τοῦ Μωϋσῆ.

Εἶδες πῶς κατηγορεῖ τὸν Ἰουδαῖο γιὰ τὴν πίστη του, γιὰ νὰ δείξει ὅτι ὄχι μόνο μπορεῖ νὰ δεῖ τὸ Μωϋσῆ, ἐρχόμενος πρὸς τὴ χάρη, ἀλλὰ καὶ νὰ βρεθεῖ στὴ θέση τοῦ νομοθέτη; Γιατί, λέγει, ὄχι μόνο θὰ δεῖς τὴ λαμπρότητα ποὺ δὲν εἶδες τότε, ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος θ' ἀποκτήσεις αὐτὴ τὴ λαμπρότητα· ἢ καλύτερα πολὺ περισσότερη

ἐκείνην φαίνεσθαι ταύτῃ παραβαλλομένην. Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; Ὅτι πρὸς τὸν Κύριον ἐπιστρέψας καὶ γενόμενος ἐν τῇ χάριτι, ἐκείνης ἀπολαύσῃ τῆς δόξης, πρὸς ἣν ἡ δόξα Μωϋσέως συγκρινομένη οὕτως ἐλάττων ἐστίν, ὡς μηδὲ δόξα εἶναι. Ἀλλ' ὅμως εἰ καὶ μικρὰ καὶ σφόδρα ἀποδέουσα ἐκείνης, Ἰουδαῖος μὲν ὤν, οὐδὲ ταύτης ἀξιωθήσῃ (οὐκ οὖν εἶδον αὐτὴν Ἰουδαῖοι οἱ τότε, οὐ νῦν), πιστὸς δὲ γενόμενος, καὶ τὴν πολλῷ μείζονα αὐτῆς κατηξιωθήσῃ θεάσασθαι. Καὶ ὅτε μὲν τοῖς πιστοῖς διελέγετο, οὐ δεδοξάσθαι τὸ δεδοξασμένον ἔλεγεν, ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ πῶς; «Ὅταν ἐπιστρέψῃ πρὸς Κύριον, περιαιρεῖται τὸ κάλυμμα», κατὰ μικρὸν αὐτὸν ἀνάγων, καὶ ἐν τάξει Μωϋσέως πρῶτον ἱστάς, καὶ τότε τῶν μειζόνων ποιῶν κοινωνόν. Ὅταν γὰρ ἴδῃς τὸν Μωϋσέα ἐν δόξῃ, τότε λοιπὸν καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἐπιστρέψεις, καὶ μείζονος ἀπολαύσεις ταύτης. Ὅρα τοίνυν ἐξ ἀρχῆς πόσα τέθεικε τὰ ποιοῦντα τὴν διαφορὰν καὶ δεικνύντα τῆς Καινῆς πρὸς τὴν Παλαιὰν τὴν ὑπεροχήν, οὐ τὴν μάχην, οὐδὲ τὴν ἐναντίωσιν. Ἐκείνη γράμμα, φησί, καὶ λίθος, καὶ θανάτου διακονία, καὶ καταργεῖται· καὶ ὅμως οὐδὲ ταύτης ἠξιώθησαν οἱ Ἰουδαῖοι τῆς δόξης· αὕτη σαρκίνη ἡ πλάξ, καὶ Πνεῦμα καὶ δικαιοσύνη, καὶ μένει, καὶ πάντες αὐτῆς καταξιούμεθα, οὐχ εἷς μόνος, καθάπερ Μωϋσῆς τῆς ἐλλάτονος τότε· «ἡμεῖς» γάρ, φησί, «πάντες ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν τοῦ Κυρίου κατοπτριζόμεθα», οὐ τὴν Μωϋσέως. Ἀλλ' ἐπειδὴ τινὲς τό, «ἡνίκα ἂν ἐπιστρέψῃ πρὸς Κύριον», περὶ τοῦ Υἱοῦ εἰρῆσθαί φασι, τοῖς σφόδρα ὡμολογημένοις ἀντιπίπτοντες, ἀκριβέστερον αὐτὸ ἐξετάσωμεν, θέντες πρότερον ἐκεῖνο, ἀφ' οὗ δοκοῦσιν αὐτὸ κατασκευάζειν.

Τί δὲ τοῦτό ἐστι; Καθάπερ, φησί, λέγει «Πνεῦμα ὁ Θεός», οὕτω καὶ ἐνταῦθα, Πνεῦμα ὁ Κύριος. Ἀλλ' οὐκ εἶπε, 'Πνεῦμα ὁ Κύριος', ἀλλ', «ὁ Κύριος τὸ Πνεῦμά ἐστι». Πολὺ δὲ ταύτης κἀκείνης τῆς συνθήκης τὸ μέσον. Ὅταν γὰρ βούληται οὕτω λέγειν, ὡς

καὶ τόσο περισσότερη, ὥστε οὔτε κἂν νὰ φαίνεται ἐκείνη λαμπρότητα, συγκρινόμενη μὲ αὐτήν. Πῶς καὶ μὲ ποιόν τρόπο; Γιατί, ὅταν ἐπιστρέψεις πρὸς τὸν Κύριο καὶ βρεθεῖς μέσα στὴ χάρη, θ' ἀπολαύσεις ἐκείνη τὴ λαμπρότητα, πρὸς τὴν ὁποία συγκρινόμενη ἡ λαμπρότητα τοῦ Μωϋσῆ, τόσο μικρότερη εἶναι, ὥστε νὰ μὴ εἶναι οὔτε κἂν λαμπρότητα. Ἀλλ' ὅμως, ἂν καὶ εἶναι μικρὴ καὶ ἀπέχει πάρα πολὺ ἀπὸ ἐκείνη, μὲ τὸ νὰ παραμένεις Ἰουδαῖος, δὲ θ' ἀξιωθεῖς αὐτῆς (γιατὶ δὲν εἶδαν αὐτὴν οἱ τότε Ἰουδαῖοι, οὔτε τώρα), ἂν ὅμως γίνεις πιστός, θ' ἀξιωθεῖς νὰ δεῖς καὶ τὴ πολὺ μεγαλύτερη ἀπ' αὐτήν. Καὶ ὅταν βέβαια μιλοῦσε στοὺς πιστούς, δὲν ἔλεγε ὅτι ἔχει δοξασθεῖ ἐκεῖνο ποὺ εἶναι δοξασμένο, ἐδῶ ὅμως δὲ λέγει τὸ ἴδιο, ἀλλὰ τί; «Ὅταν ἐπιστρέψει πρὸς τὸν Κύριο, ἀφαιρεῖται τὸ κάλυμμα», ὁδηγώντας αὐτὸν σιγά – σιγά, καὶ τοποθετώντας τὸν πρῶτα στὴ θέση τοῦ Μωϋσῆ, καὶ μετὰ καθιστώντας τον κοινωνὸ τῶν μεγαλυτέρων. Γιατί, ὅταν δεῖς τὸ Μωϋσῆ δοξασμένο, τότε λοιπὸν θὰ ἐπιστρέψεις καὶ πρὸς τὸ Θεό, καὶ θ' ἀπολαύσεις μεγαλύτερη τιμή. Πρόσεχε λοιπὸν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ πόσα ἀνέφερε ποὺ παρουσιάζουν τὴ διαφορά, καὶ δείχνουν τὴν ὑπεροχὴ τῆς Καινῆς πρὸς τὴν Παλαιὰ Διαθήκη, ὄχι τὴ μάχη, οὔτε τὴν ἐναντίωση. Ἐκείνη, λέγει, ἦταν γράμμα καὶ λίθος καὶ τὸ ἔργο της ἦταν ὁ θάνατος καὶ καταργεῖται, καὶ ὅμως οὔτε αὐτῆς τῆς λαμπρότητας ἀξιώθηκαν οἱ Ἰουδαῖοι, ἐνῶ αὐτὴ ἡ πλάκα εἶναι σάρκινη καὶ πνεῦμα καὶ παρέχει δικαιοσύνη καὶ μένει, καὶ ὅλοι καταξιωνόμαστε αὐτῆς, ὄχι μόνο ἕνας, ὅπως ἀκριβῶς ὁ Μωϋσῆς τότε καταξιώθηκε τῆς κατώτερης· γιατί, λέγει, «ὅλοι ἐμεῖς μὲ ἀκάλυπτο πρόσωπο ἀντανακλοῦμε τὴ λαμπρότητα τοῦ Κυρίου», ὄχι τοῦ Μωϋσῆ. Ἀλλ' ἐπειδὴ μερικοὶ τό, «ὅταν ἐπιστρέψει πρὸς τὸν Κύριο», λέγουν ὅτι λέχθηκε γιὰ τὸ Υἱό, ἀντιτιθέμενοι σ' ἐκεῖνα ποὺ εἶναι ἀπόλυτα παραδεκτά, ἂς ἐξετάσουμε αὐτὸ ἀκριβέστερα, ἀναφέροντας πρῶτα ἐκεῖνο, ἀπὸ τὸ ὁποῖο νομίζουν ὅτι ἑδραιώνουν αὐτό.

Ποιό λοιπὸν εἶναι αὐτό; Ὅπως ἀκριβῶς, λέγει, «Πνεῦμα ὁ Θεός», ἔτσι καὶ ἐδῶ, Πνεῦμα ὁ Κύριος. Ἀλλὰ δὲν εἶπε, 'Πνεῦμα ὁ Κύριος', ἀλλ', «ὁ Κύριος εἶναι τὸ Πνεῦμα». Εἶναι ὅμως μεγάλη ἡ ἀπόσταση μεταξὺ αὐτῆς καὶ ἐκείνης τῆς συμφωνίας. Γιατί, ὅταν

σὺ φής, τῷ ἐπιθέτῳ ἄρθρον οὐ προστίθησιν. Ἄλλως δὲ ἴδωμεν πάντα ὅσα διελέχθη ἄνωθεν, περὶ τίνος εἴρηκεν· οἷον, ὅτε ἔλεγε, «τὸ γράμμα ἀποκτείνει, τὸ Πνεῦμα ζωοποιεῖ», καὶ πάλιν, «ἐγγεγραμμένη, οὐ μέλανι, ἀλλὰ Πνεύματι Θεοῦ ζῶντος», ἆρα περὶ τοῦ Υἱοῦ, ἢ περὶ τοῦ Πνεύματος; Εὔδηλον ὅτι περὶ τοῦ Πνεύματος· πρὸς γὰρ τοῦτο ἀπὸ τοῦ γράμματος αὐτοὺς ἐκάλει. Ἵνα γὰρ μὴ ἀκούσας τις Πνεῦμα, εἶτα λογισάμενος, εἰ Μωϋσῆς πρὸς Κύριον ἐπέστρεψεν, αὐτὸς δὲ πρὸς Πνεῦμα, ἔλαττον ἔχειν νομίσῃ, διορθούμενος τὴν τοιαύτην ὑπόνοιαν, φησίν, «ὁ δὲ Κύριος τὸ Πνεῦμά ἐστι». Καὶ τοῦτο Κύριός ἐστι, φησί. Καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι περὶ τοῦ Παρακλήτου ὁ λόγος, ἐπήγαγεν· «οὗ δὲ τὸ Πνεῦμα Κυρίου, ἐκεῖ ἐλευθερία». Οὐ γὰρ δήπου τοῦτο ἂν εἴποις αὐτὸν λέγειν, 'οὗ δὲ ὁ Κύριος τοῦ Κυρίου'. Ἐλευθερίαν δὲ εἶπε πρὸς τὴν ἔμπροσθεν δουλείαν. Εἶτα, ἵνα μὴ νομίσῃς, ὅτι περὶ μέλλοντος χρόνου λέγει, φησίν· «ἡμεῖς δὲ πάντες ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτριζόμενοι», οὐ τὴν παυομένην ἐκείνην, ἀλλὰ τὴν μένουσαν, «τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, καθάπερ ἀπὸ Κυρίου Πνεύματος».

Εἶδες πῶς πάλιν ἐν τάξει τοῦ Θεοῦ τὸ Πνεῦμα τίθησι, καὶ αὐτοὺς εἰς τὴν τάξιν ἀναβιβάζει τῶν ἀποστόλων; Καὶ γὰρ ἔμπροσθεν εἴρηκεν, «ἐπιστολή ἐστε Χριστοῦ», καὶ ἐνταῦθα, «ἡμεῖς δὲ πάντες ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ». Καίτοι αὐτοὶ ἦλθον φέροντες κατὰ Μωϋσέα νόμον. Ἀλλ' ὥσπερ ἡμεῖς, φησίν, οὐκ ἐδεήθημεν καλύμματος, οὕτως οὐδὲ ὑμεῖς οἱ δεξάμενοι. Καίτοι γε πολλῷ μείζων αὕτη ἡ δόξα, οὐ γὰρ τοῦ προσώπου ἡμῶν αὕτη, ἀλλὰ τοῦ Πνεύματος, ἀλλ' ὅμως ἡμῖν ὁμοίως ἀτενίσαι δύνασθε εἰς ταύτην. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ οὐδὲ διὰ μεσίτου, ὑμεῖς δὲ καὶ χωρὶς μεσίτου δύνασθε τὴν μείζονα· ἐκεῖνοι εἰς τὴν Μωϋσέως οὐκ ἴσχυσαν, ὑμεῖς καὶ εἰς τὴν τοῦ Πνεύματος· οὐκ ἂν δέ, εἰ καταδεέστερον τὸ Πνεῦμα ἦν, ὡς μείζονα ταῦτα ἐκείνων ἔθηκε.

θέλει νὰ πεῖ αὐτό, ποὺ λὲς ἐσύ, δὲν προσθέτει ἄρθρο στὸ ἐπίθετο. Ἀλλ' ὅμως ἂς δοῦμε ἀπὸ τὴν ἀρχή, ὅλα ὅσα εἶπε, γιὰ ποιόν τὰ εἶπε· δηλαδή, ὅταν ἔλεγε, «τὸ γράμμα θανατώνει, ἐνῶ τὸ Πνεῦμα ζωοποιεῖ», καὶ πάλι, «γραμμένη ὄχι μὲ μελάνη, ἀλλὰ μὲ τὸ Πνεῦμα τοῦ ζῶντος Θεοῦ», ἄραγε τὰ ἔλεγε γιὰ τὸν Υἱὸ ἢ γιὰ τὸ Πνεῦμα; Εἶναι φανερὸ ὅτι τὰ ἔλεγε γιὰ τὸ Πνεῦμα· γιατὶ καλοῦσε αὐτοὺς πρὸς αὐτὸ ἀπὸ τὸ γράμμα. Γιατί, γιὰ νὰ μὴ συμβεῖ, ἀκούοντας κανεὶς Πνεῦμα, καὶ ἔπειτα σκεπτόμενος, ἐὰν ὁ Μωϋσῆς ἐπέστρεψε πρὸς τὸν Κύριο, καὶ αὐτὸς πάλι πρὸς τὸ Πνεῦμα, νομίσει ὅτι εἶναι κατώτερος, διορθώνοντας τὴν ὑπόνοια αὐτή, λέγει, «ὁ Κύριος ὅμως εἶναι τὸ Πνεῦμα». Καὶ αὐτό, λέγει, εἶναι Κύριος. Καὶ γιὰ νὰ μάθεις, ὅτι ὁ λόγος εἶναι γιὰ τὸν Παράκλητο, πρόσθεσε· «ὅπου ὑπάρχει τὸ Πνεῦμα τοῦ Κυρίου, ἐκεῖ ὑπάρχει καὶ ἡ ἐλευθερία». Δὲ θὰ μποροῦσες βέβαια νὰ πεῖς ὅτι αὐτὸς λέγει αὐτό, 'ὅπου βρίσκεται ὁ Κύριος τοῦ Κυρίου'. Ἐλευθερία εἶπε σὲ σύγκριση πρὸς τὴν προηγούμενη δουλεία. Ἔπειτα, γιὰ νὰ μὴ νομίσεις, ὅτι ὁμιλεῖ γιὰ τὸν μέλλοντα χρόνο, λέγει· «ἐμεῖς ὅμως μὲ ἀκάλυπτο πρόσωπο, ἀντανακλώντας τὴ λαμπρότητα τοῦ Κυρίου», ὄχι ἐκείνην ποὺ καταργεῖται, ἀλλ' ἐκείνη ποὺ μένει, «μεταμορφωνόμαστε ὅμοια μ' αὐτὸν ἀπὸ λαμπρότητα, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος ποὺ λαμπρύνεται ἀπὸ τὸν Κύριο, τὸ Πνεῦμα».

Εἶδες πῶς πάλι τοποθετεῖ τὸ Πνεῦμα στὴ θέση τοῦ Θεοῦ, καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀνεβάζει στὴ θέση τῶν ἀποστόλων; Καθόσον πιὸ μπροστὰ εἶπε, «εἶστε ἐπιστολὴ τοῦ Χριστοῦ», καὶ ἐδῶ, «ὅλοι ἐμεῖς ὅμως μὲ ἀκάλυπτο πρόσωπο». Ἂν καὶ βέβαια αὐτοὶ ἦρθαν φέροντας νόμο ἐναντίον τοῦ Μωϋσῆ. Ἀλλά, ὅπως ἀκριβῶς ἐμεῖς, λέγει, δὲ χρειασθήκαμε κάλυμμα, ἔτσι οὔτε ἐσεῖς ποὺ τὸν δεχθήκατε. Ἂν καὶ βέβαια αὐτὴ ἡ δόξα εἶναι πολὺ πιὸ μεγαλύτερη, γιατὶ αὐτὴ δὲν εἶναι τοῦ προσώπου μας, ἀλλὰ τοῦ Πνεύματος, ἀλλ' ὅμως μπορεῖτε ν' ἀτενίσετε πρὸς αὐτὴν ὅμοια μὲ μᾶς. Γιατὶ ἐκεῖνοι δὲν μποροῦσαν ν' ἀτενίσουν οὔτε μὲ μεσολαβητή, ἐνῶ σεῖς καὶ χωρὶς μεσολαβητὴ μπορεῖτε νὰ δεῖτε τὴ μεγαλύτερη· ἐκεῖνοι δὲν μπόρεσαν νὰ δοῦν τὴ λαμπρότητα τοῦ Μωϋσῆ, ἐνῶ σεῖς βλέπετε καὶ τὴν τοῦ Πνεύματος· καὶ δὲν θὰ παρουσίαζε αὐτὰ μεγαλύτερα ἀπὸ ἐκεῖνα, ἐὰν ἦταν κατώτερο τὸ Πνεῦμα.

5. Τί δέ ἐστι, «τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτριζόμενοι, τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα»; Σαφέστερον μὲν τοῦτον ἐδείκνυτο, ἡνίκα τῶν σημείων τὰ χαρίσματα ἐνήργει, πλὴν οὐδὲ νῦν δύσκολον αὐτὸ κατιδεῖν τῷ πιστοὺς ὀφθαλμοὺς ἔχοντι. Ὁμοῦ τε γὰρ βαπτιζόμεθα, καὶ ὑπὲρ τὸ ἥλιον ἡ ψυχὴ λάμπει, τῷ Πνεύματι καθαιρομένη· καὶ οὐ μόνον ὁρῶμεν εἰς τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖθεν δεχόμεθά τινα αἴγλην. Ὥσπερ ἂν εἰ ἄργυρος καθαρὸς πρὸς τὰς ἀκτῖνας κείμενος, καὶ αὐτὸς ἀκτῖνας ἐκπέμψειεν, οὐκ ἀπὸ τῆς οἰκείας φύσεως μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς λαμπηδόνος τῆς ἡλιακῆς, οὕτω καὶ ἡ ψυχή, καθαιρομένη καὶ ἀργύρου λαμπροτέρα γινομένη, δέχεται ἀκτῖνα ἀπὸ τῆς δόξης τοῦ Πνεύματος, καὶ ταύτην ἀντιπέμπει. Διὸ καί φησι, «κατοπτριζόμενοι, τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα ἀπὸ δόξης», τῆς τοῦ Πνεύματος, «εἰς δόξαν», τὴν ἡμετέραν, τὴν ἐγγινομένην, καὶ τοιαύτην οἵαν εἰκός, «ἀπὸ Κυρίου Πνεύματος».

Ὅρα πῶς καὶ ἐνταῦθα τὸ Πνεῦμα Κύριον καλεῖ. Καὶ ἀλλαχοῦ δὲ αὐτοῦ τὴν κυριότητα ἔστιν ἰδεῖν· «λειτουργούντων γὰρ αὐτῶν καὶ νηστευόντων τῷ Κυρίῳ», φησίν, «εἶπε τὸ Πνεῦμα· ἀφορίσατέ μοι Παῦλον καὶ Βαρνάβαν». Διὰ γὰρ τοῦτο εἶπε, «λειτουργούντων αὐτῶν τῷ Κυρίῳ, ἀφορίσατέ μοι», ἵνα τὸ ὁμότιμον δείξῃ. Καὶ πάλιν ὁ Χριστός φησιν, «ὁ δοῦλος οὐκ οἶδε τί ποιεῖ ὁ κύριος αὐτοῦ»· τὸ δὲ Πνεῦμα, ὡς ἄνθρωπος οἶδε τὰ ἑαυτοῦ, οὕτως οἶδε τὰ τοῦ Θεοῦ, οὐχὶ διδασκόμενον· ἐπεὶ ἡ εἰκὼν οὐ μένει. Καὶ τὸ ἐνεργεῖν δὲ καθὼς βούλεται, δείκνυσιν αὐτοῦ τὴν ἐξουσίαν καὶ τὴν κυριότητα. Τοῦτο μεταμορφοῖ, τοῦτο οὐκ ἐᾷ συσχηματίζεσθαι ἡμᾶς τῷ αἰῶνι τούτῳ, τοῦτο δημιουργὸν τῆς τοιαύτης κτίσεως. Ὥσπερ γάρ φησι, «κτισθέντες ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ», οὕτω φησί, «καρδίαν καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοί, ὁ Θεός, καὶ πνεῦμα εὐθὲς ἐγκαίνισον ἐν τοῖς ἐγκάτοις μου».

Βούλει σοι δείξω τοῦτο καὶ ἀπὸ τῶν ἀποστόλων αἰσθητικώτερον; Ἐννόησον Παῦλον, οὗ τὰ ἱμάτια ἐνήργει, Πέτρον, οὗ καὶ αἱ

---

7. Πράξ. 13,2.
8. Ἰω. 15,15.
9. Α' Κορ. 2,11.
10. Ἐφ. 2,10.
11. Ψαλμ. 50,12.

5. Τί σημαίνει ὅμως, «ἀντικατοπτρίζοντας τὴ λαμπρότητα τοῦ Κυρίου, μεταμορφωνόμαστε ἀπὸ τὴ λαμπρότητα ἐκείνην»; Πιὸ καθαρὰ βέβαια αὐτὸ γινόταν φανερὸ ὅταν ἐνεργοῦσε τὰ χαρίσματα τῶν θαυμάτων, πλὴν ὅμως οὔτε τώρα εἶναι δύσκολο νὰ δεῖ αὐτὸ ἐκεῖνος ποὺ ἔχει πιστοὺς ὀφθαλμούς. Γιατὶ μαζὶ βαπτιζόμαστε καὶ λάμπει ἡ ψυχὴ περισσότερο ἀπὸ τὸν ἥλιο, καθαριζόμενη μὲ τὸ Πνεῦμα· καὶ ὄχι μόνο ἀτενίζομε πρὸς τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἐκεῖ δεχόμαστε κάποια λαμπρότητα. Ὅπως ἀκριβῶς ἄργυρος καθαρός, ἐκτεθειμένος στὶς ἀκτίνες τοῦ ἥλιου, καὶ αὐτὸς θὰ μποροῦσε νὰ ἐκπέμψει ἀκτίνες, ὄχι μόνο ἀπὸ τὴ φύση του, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴ λάμψη τοῦ ἥλιου ποὺ δέχεται, ἔτσι καὶ ἡ ψυχὴ καθαριζόμενη καὶ γινόμενη λαμπρότερη ἀπὸ τὸν ἄργυρο, δέχεται ἀκτίνα ἀπὸ τὴ δόξα τοῦ Πνεύματος καὶ ἀντανακλᾶ αὐτήν. Γι' αὐτὸ καὶ λέγει, «ἀντικατοπτρίζοντας τὴ λαμπρότητά του, μεταμοφρωνόμαστε ἀπὸ τὴ λαμπρότητα ἐκείνην», τὴν τοῦ Πνεύματος «στὴ λαμπρότητα» τὴ δική μας, ποὺ παρέχεται καὶ εἶναι τέτοια ὅπως εἶναι φυσικό, ὡς προερχόμενη «ἀπὸ τὸν Κύριο, τὸ Πνεῦμα».

Πρόσεχε πῶς καὶ ἐδῶ ὀνομάζει Κύριον τὸ Πνεῦμα. Ἀλλὰ καὶ ἀλλοῦ μποροῦμε νὰ δοῦμε τὴν κυριότητα αὐτοῦ· γιατὶ λέγει, «ἐνῶ ὑπηρετοῦσαν τὸν Κύριο καὶ νήστευαν, εἶπε τὸ ἅγιο Πνεῦμα· ξεχωρίστε μου τὸν Παῦλο καὶ τὸ Βαρνάβα[7]». Γιατὶ γι' αὐτὸ εἶπε, «ἐνῶ ὑπηρετοῦσαν τὸν Κύριο, ξεχωρίστε μου», γιὰ νὰ δείξει τὴν ἰσοτιμία. Καὶ πάλι ὁ Χριστὸς λέγει, «ὁ δοῦλος δὲ γνωρίζει τί κάμνει ὁ Κύριός του»[8]· τὸ Πνεῦμα ὅμως, ὅπως ὁ ἄνθρωπος γνωρίζει τὰ δικά του, ἔτσι γνωρίζει τὰ τοῦ Θεοῦ[9], χωρὶς νὰ τὰ διδάσκεται· γιατὶ ἡ εἰκόνα δὲ μένει. Καὶ τὸ ὅτι ἐνεργεῖ ὅπως θέλει, δείχνει τὴν ἐξουσία αὐτοῦ καὶ κυριότητα. Αὐτὸ μεταμορφώνει, αὐτὸ δὲν μᾶς ἀφήνει νὰ γινόμαστε ὅμοιοι μὲ τὸν αἰώνα αὐτό, αὐτὸ εἶναι δημιουργὸ τῆς κτίσεως αὐτῆς. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς λέγει, «δημιουργηθήκαμε μὲ τὴ δύναμη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ»[10], ἔτσι λέγει, «καρδιὰ καθαρὴ τοποθέτησε μέσα μου, Θεέ μου καὶ Πνεῦμα ἀλήθειας ἐγκαινίασε στὰ βάθη τῆς ψυχῆς μου»[11].

Θέλεις νὰ σοῦ δείξω αὐτὸ πιὸ φανερὰ καὶ ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους; Σκέψου τὸν Παῦλο, τοῦ ὁποίου τὰ ροῦχα ἐνεργοῦσαν θαύμα-

σκιαὶ ἴσχυον. Οὐ γὰρ ἄν, εἰ μὴ βασιλέως ἔφερον εἰκόνα καὶ ἀπρόσιτοι ἦσαν αὐτῶν αἱ μαρμαρυγαί, τοσοῦτον τὰ ἱμάτια αὐτῶν καὶ αἱ σκιαὶ ἐνήργησαν. Βασιλέως γὰρ ἱμάτια καὶ τοῖς λῃσταῖς ἐστι φοβερά. Θέλεις ἰδεῖν καὶ διὰ τοῦ σώματος λάμπουσαν ταύτην; «Ἀτενίσαντες», φησίν, «εἰς τὸ πρόσωπον Στεφάνου, εἶδον ὡς πρόσωπον ἀγγέλου». Ἀλλ' οὐδὲν τοῦτο πρὸς τὴν ἔνδοθεν ἀστράπτουσαν δόξαν. Ὅπερ γὰρ Μωϋσῆς ἐπὶ τοῦ προσώπου εἶχε, τοῦτο οὗτοι ἐπὶ τῆς ψυχῆς περιέφερον, μᾶλλον δὲ καὶ πολλῷ πλέον. Τὸ μὲν γὰρ Μωϋσέως αἰσθητικώτερον ἦν, τοῦτο δὲ ἀσώματον. Καὶ καθάπερ πυραυγῆ σώματα ἀπὸ τῶν λαμπρῶν σωμάτων ἐπὶ τὸ πλησίον ἀπορρέοντα, καὶ ἐκείνοις μεταδίδωσι τῆς οἰκείας αὐγῆς, οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν πιστῶν συμβαίνει. Διὰ δὴ τοῦτο τῆς γῆς ἀπαλλάττονται οἱ τοῦτο πάσχοντες, καὶ τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ὀνειροπολοῦσιν. Οἴμοι! καλὸν γὰρ ἐνταῦθα καὶ στενάξαι πικρόν, ὅτι τοσαύτης ἀπολαύοντες εὐγενείας, οὐδὲ τὰ λεγόμενα ἴσμεν, διὰ τὸ ταχέως ἀπολλύναι τὰ πράγματα καὶ πρὸς τὰ αἰσθητὰ ἐπτοῆσθαι. Αὕτη γὰρ ἡ δόξα ἡ ἀπόρρητος καὶ φρικώδης μέχρι μὲν μιᾶς καὶ δευτέρας ἡμέρας ἐν ἡμῖν μένει, λοιπὸν δὲ αὐτὴν κατασβέννυμεν, τὸν χειμῶνα ἐπάγοντες τῶν βιωτικῶν πραγμάτων, καὶ τῇ πυκνότητι τῶν νεφῶν ἀποκρουόμενοι τὰς ἀκτῖνας.

Χειμὼν γὰρ τὰ βιωτικά, καὶ χειμῶνος σκυθρωπότερα. Οὐ γὰρ κρυμὸς τίκτεται ἐντεῦθεν, οὐδὲ ὑετός, οὐδὲ πηλὸν ποιεῖ καὶ τέλμα βαθύ, ἀλλὰ τὰ πάντων χαλεπώτερα τούτων, γέενναν συνίστησι καὶ τὰ τῆς γεέννης κακά. Καὶ καθάπερ ἐν κρυμῷ σφοδρῷ πέπηγε πάντα τὰ μέλη, καὶ ἔστι νεκρά, οὕτω δὴ καὶ ἐν τῷ χειμῶνι τῶν ἁμαρτημάτων φρίττουσα ἡ ψυχή, οὐδὲν τῶν αὐτῆς ἐργάζεται, πεπηγυῖα καθάπερ ὑπὸ κρυμοῦ τοῦ συνειδότος. Ὅπερ γὰρ τῷ σώματι ψῦχος, τοῦτο πονηρὸν συνειδὸς τῇ ψυχῇ, ὅθεν καὶ δειλία

12. Πράξ. 5,15.
13. Πράξ. 6,15.

τα, τὸν Πέτρο, τοῦ ὁποίου καὶ ἡ σκιὰ εἶχε αὐτὴ τὴ δύναμη[12]. Γιατὶ δὲ θὰ ἦταν δυνατόν, ἐὰν δὲν ἔφερναν τὴν εἰκόνα τοῦ βασιλιᾶ καὶ ἦταν ἀπλησίαστη ἡ λάμψη αὐτῶν νὰ πραγματοποιήσουν τόσα μεγάλα ἔργα τὰ ἐνδύματα αὐτῶν καὶ οἱ σκιές. Καθόσον τοῦ βασιλιᾶ ἡ στολὴ εἶναι φοβερὴ καὶ στοὺς ληστές. Θέλεις νὰ δεῖς αὐτὴν νὰ λάμπει καὶ μὲ τὸ σῶμα τους; «Στρέφοντας», λέγει, «τὸ βλέμμα τους πρὸς τὸ πρόσωπο τοῦ Στεφάνου, τὸ εἶδαν νὰ εἶναι σὰν πρόσωπο ἀγγέλου»[13]. Ὅμως αὐτὸ δὲν ἦταν τίποτε συγκρινόμενο μὲ τὴν ἀστράπτουσα λαμπρότητα τῆς ψυχῆς. Γιατί, ἐκεῖνο ποὺ ὁ Μωϋσῆς εἶχε στὸ πρόσωπό του, αὐτὸ αὐτοὶ τὸ εἶχαν μέσα στὴν ψυχή τους, ἢ καλύτερα καὶ πολὺ περισσότερο. Γιατὶ τοῦ Μωϋσῆ ἦταν πιὸ αἰσθητικό, ἐνῶ αὐτὸ ἀσώματο. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς πυραυγῆ σώματα ποὺ ἀπορρέουν ἀπὸ τὰ λαμπρὰ σώματα ποὺ βρίσκονται πλησίον τους, μεταδίδουν καὶ σ' ἐκεῖνα τὴ λαμπρότητά τους, ἔτσι λοιπὸν συμβαίνει καὶ μὲ τοὺς πιστούς. Γι' αὐτὸ βέβαια ἐκεῖνοι ποὺ πάσχουν αὐτὸ ἀπαλλάσσονται τὴ γῆ, καὶ ὀνειροπολοῦν στοὺς οὐρανούς. Ἀλλοίμονο! καθόσον εἶναι καλὸ ἐδῶ καὶ νὰ στενάξομε πικρά, γιατί, ἂν καὶ ἀπολαμβάνομε τόση εὐγένεια, δὲ γνωρίζομε οὔτε τὰ λεγόμενα, ἐπειδὴ χάνονται γρήγορα τὰ πράγματα, καὶ παρασυρόμαστε ἀπὸ τὰ αἰσθητά. Γιατὶ αὐτὴ ἡ λαμπρότητα, ἡ ἀπόρρητη καὶ γεμάτη φρίκη, παραμένει μέσα μας μέχρι τὴν πρώτη καὶ δεύτερη ἡμέρα, καὶ στὴ συνέχεια τὴν κατασβήνομε, προσθέτοντας τὸν χειμώνα τῶν κοσμικῶν πραγμάτων, καὶ ἀποκρούοντας τὶς ἀκτίνες μὲ τὴν πυκνότητα τῶν νεφῶν.

Πραγματικὰ εἶναι χειμώνας τὰ κοσμικὰ πράγματα καὶ πιὸ σκυθρωπὰ ἀπὸ τὸ χειμώνα. Γιατὶ δὲ δημιουργεῖται ἀπὸ ἐδῶ παγωνιά, οὔτε βροχή, οὔτε προξενεῖ πηλὸ καὶ λάσπη βαθειά, ἀλλ' ἐκεῖνα ποὺ εἶναι φοβερότερα ἀπὸ ὅλα, γέεννα προξενεῖ καὶ τὰ κακὰ τῆς γέεννας. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς σὲ ὑπερβολικὴ παγωνιὰ παγώνουν ὅλα τὰ μέλη καὶ εἶναι νεκρά, ἔτσι λοιπὸν καὶ μέσα στὸ χειμώνα τῶν ἁμαρτημάτων, κυριευμένη ἡ ψυχὴ ἀπὸ φρίκη, δὲν κάμνει τίποτε ἀπὸ τὰ δικά της, γιατὶ παγώνει ἡ συνείδησή της σὰν ἀπὸ τὴν παγωνιά. Γιατὶ ἐκεῖνο ποὺ εἶναι γιὰ τὸ σῶμα τὸ ψύχος, αὐτὸ εἶναι γιὰ τὴν ψυχὴ ἡ πονηρὴ συνείδηση, καὶ ἔτσι γίνεται καὶ δειλή. Κα-

γίνεται. Οὐδὲν γὰρ δειλότερον τοῦ τοῖς βιωτικοῖς προσηλωμένου· τὸν γὰρ τοῦ Κάϊν βίον ὁ τοιοῦτος ζῇ, καθ' ἑκάστην ἡμέραν τρέμων. Καὶ τί λέγω θανάτους καὶ ζημίας καὶ προσκρούματα καὶ κολακείας καὶ θεραπείας; καὶ γὰρ καὶ τούτων χωρὶς μυρίας δέδοικε μεταβολάς. Καὶ τὸ μὲν ταμιεῖον γέμει χρυσίου, ἡ ψυχὴ δὲ οὐκ ἀπήλλακται τοῦ τῆς πενίας φόβου· καὶ μάλα εἰκότως. Ὡς ἐπὶ πραγμάτων γὰρ ὁρμεῖ σαθρῶν καὶ εὐμεταπτώτων· κἂν μὴ αὐτὸς ὑπομείνῃ τὴν μεταβολήν, ἐν ἑτέροις γινομένην ὁρῶν, ἀπόλωλε· καὶ πολλὴ μὲν ἡ δειλία, πολλὴ δὲ ἡ ἀνανδρία. Οὐδὲ γὰρ μόνον πρὸς κινδύνους ἄτολμος ὁ τοιοῦτος, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ ἄλλα πάντα· κἂν ἐπιθυμία χρημάτων ἐμπέσῃ, οὐχ ὡς ἀνὴρ ἐλεύθερος ἀποκρούεται τὴν προσβολήν, ἀλλ' ὡς ἀργυρώνητος πάντα πράττει, καθάπερ δεσποίνῃ χαλεπῇ τῇ φιλαργυρίᾳ δουλεύων· κἂν εὔμορφόν τινα κόρην ἴδῃ, κατέπτηχεν εὐθέως ἁλούς, καὶ ὥσπερ κύων λυττῶν ἕπεται, δέον τοὐναντίον ποιεῖν.

6. Ὅταν γὰρ ἴδῃς γυναῖκα ὡραίαν, μὴ τοῦτο σκόπει ὅπως ἀπολαύσῃς τῆς ἐπιθυμίας, ἀλλὰ πῶς ἀπαλλαγῇς τῆς ἐπιθυμίας. Καὶ πῶς τοῦτο ἔνι, φησίν; οὐ γάρ ἐστι τὸ ἐρᾶν ἐμόν. Ἀλλὰ τίνος, εἰπέ μοι; Τῆς τοῦ δαίμονος ἐπηρείας. Ὅλως δαίμονα εἶναι νομίζεις τὸ ἐπιβουλεῦον; Οὐκοῦν πύκτευε καὶ μάχου νοσήματι. Ἀλλ' οὐ δύναμαι, φησί. Φέρε οὖν, πρῶτον τοῦτό σε διδάξομεν, ὅτι τῆς σῆς ῥᾳθυμίας τὸ γινόμενον, καὶ ὅτι σὺ παρὰ τὴν ἀρχὴν τῷ δαίμονι δέδωκας πάροδον, καὶ νῦν, ἂν ἐθέλῃς, μετὰ πολλῆς αὐτὸν ἀπώσῃ τῆς εὐκολίας. Εἰπέ γάρ μοι, οἱ μοιχεύοντες, ἐρῶντες μοιχεύουσιν, ἢ ἁπλῶς κινδύνων ἐπιθυμοῦντες; Εὔδηλον ὅτι ἐρῶντες. Ἆρ' οὖν συγγνώμην τυγχάνουσιν; Οὐδαμῶς. Τί δήποτε; Ὅτι αὐτῶν ἐστι τὸ ἁμάρτημα. Ἀλλὰ τί μοι συλλογισμοὺς πλέκεις, φησίν; ἐγὼ σύνοιδα ἐμαυτῷ βουλόμενος ἀποκρούσασθαι τὸ πάθος, καὶ οὐκ ἰσχύω, ἀλλ' ἐφέστηκε καὶ πιέζει καὶ ὀδυνᾷ χαλεπῶς. Βούλει μὲν ἀποκρού-

θόσον τίποτε δὲν ὑπάρχει πιὸ δειλὸ ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ εἶναι προσηλωμένος στὰ κοσμικὰ πράγματα· γιατὶ ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ζεῖ τὴ ζωὴ τοῦ Κάϊν, καθημερινὰ τρέμοντας. Καὶ γιατί ἀναφέρω θανάτους καὶ ζημιὲς καὶ προσκρούσματα καὶ κολακεῖες καὶ δουλικότητες; καθόσον καὶ χωρὶς αὐτὰ φοβᾶται ἀμέτρητες μεταβολές. Καὶ τὸ ταμεῖο βέβαια εἶναι γεμάτο ἀπὸ χρυσό, ἡ ψυχὴ ὅμως δὲν ἀπαλλάσεται ἀπὸ τὸ φόβο τῆς φτώχειας· καὶ πολὺ εὔλογα. Γιατὶ ὁρμᾶ μὲ πάθος ἐπάνω σὲ πράγματα σάπια καὶ εὐκολομετάβλητα· καὶ ἂν ἀκόμα αὐτὸς δὲν ὑποστεῖ τὴ μεταβολή, βλέποντάς την νὰ συμβαίνει σ' ἄλλους, σβήνει ἀπὸ τὸ φόβο του· καὶ εἶναι μεγάλη ἡ δειλία, μεγάλη ἡ ἀνανδρία. Γιατὶ αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι μόνο πρὸς τοὺς κινδύνους ἄτολμος, ἀλλὰ καὶ πρὸς ὅλα τὰ ἄλλα· καὶ ἂν κυριευθεῖ ἀπὸ ἐπιθυμία χρημάτων, δὲν ἀποκρούει τὴν προσβολὴ σὰν ἄνθρωπος ἐλεύθερος, ἀλλ' ὅλα τὰ κάμνει σὰν δοῦλος, δουλεύοντας στὴ φιλαργυρία σὰν πρὸς φοβερὴ κυρία. Καὶ ἂν δεῖ κάποια ὄμορφη κοπέλλα, ἀμέσως κυριεύεται ἀπ' αὐτήν, καὶ τὴν ἀκολουθεῖ σὰν ἀκριβῶς λυσσασμένο σκυλί, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ κάνει τὸ ἀντίθετο.

6. Πραγματικά, ὅταν δεῖς γυναίκα ὡραία, μὴ σκέπτεσαι αὐτό, πῶς ν' ἀπολαύσεις τὴν ἐπιθυμία, ἀλλὰ πῶς ν' ἀπαλλαγεῖς ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία. Καὶ πῶς εἶναι δυνατὸ αὐτό, λέγει, γιατὶ τὸ ν' ἀγαπῶ δὲν εἶναι δικό μου. Ἀλλὰ πές μου, τίνος εἶναι; Τῆς διαβολικῆς ἐπενέργειας. Νομίζεις ὅτι ἐξ ὁλοκλήρου ἡ ἐπιβουλὴ ἀνήκει στὸ δαίμονα; Λοιπὸν πάλευε τότε καὶ ἀγωνίζου ἐναντίον τοῦ νοσήματος. Ἀλλὰ δὲν μπορῶ, λέγει. Ἐμπρὸς λοιπόν, πρῶτα νὰ σοῦ διδάξω αὐτό, ὅτι αὐτὸ ποὺ γίνεται ὀφείλεται στὴ δική σου ἀδιαφορία καὶ ὅτι σὺ ἔδωσες ἀρχικὰ στὸ δαίμονα μέρος νὰ περάσει, καὶ τώρα, ἂν θέλεις, θ' ἀπομακρύνεις αὐτὸν μὲ μεγάλη εὐκολία. Γιατὶ πές μου, ἐκεῖνοι ποὺ μοιχεύουν, μοιχεύουν ἐπειδὴ ἀγαποῦν, ἢ ἁπλῶς ἐπιθυμώντας κινδύνους; Εἶναι ὁλοφάνερο ὅτι τὸ κάνουν ἐπειδὴ ἀγαποῦν. Ἄραγε λοιπὸν εἶναι ἄξιοι συγγνώμης; Καθόλου. Γιατί τέλος πάντων; Ἐπειδὴ εἶναι δικό τους τὸ ἁμάρτημα. Ἀλλὰ γιατί, λέγει, μὲ περιπλέκεις μὲ συλλογισμούς; ἐγὼ τὸ γνωρίζω πολὺ καλὰ καὶ θέλω ν' ἀποκρούσω τὸ πάθος, καὶ δὲν μπορῶ, ἀλλὰ παραμένει αὐτὸ καὶ μὲ πιέζει καὶ μὲ βασανίζει φοβερά. Θέλεις βέβαια, ἄν-

σασθαι, ἄνθρωπε, οὐ ποιεῖς δὲ ἃ τῶν ἀποκρουομένων ἐστίν, ἀλλὰ ταὐτὸν πάσχεις, οἷον ἂν εἴ τις πυρέττων καὶ ψυχρῶν ἐμφορούμενος ναμάτων, λέγοι· 'πόσα ἐπινοῶ βουλόμενος σβέσαι τὸν πυρετὸν καὶ οὐκ ἰσχύω, ἀλλὰ μᾶλλον μου τὴν φλόγα ἀνάπτω;'

Ἴδωμεν οὖν μήποτε καὶ σὺ τὰ μὲν ἐκκαίοντα ποιεῖς, νομίζεις δὲ ἐπινοεῖν τὰ σβεννύντα. Οὔ, φησίν. Εἰπὲ οὖν, τί ποτε ἐπεχείρησας ποιῆσαι πρὸς τὸ σβέσαι τὸ πάθος; τί δέ ἐστιν ὅλως τοῦ πάθους αὐξητικόν; Εἰ γὰρ καὶ μὴ πάντες ὑπεύθυνοι τοῖς ἐγκλήμασι τούτοις ἐσμὲν (πλείους γὰρ ἂν εὕροιμεν τῷ τῶν χρημάτων, ἢ τῷ τῶν σωμάτων ἁλισκομένους ἔρωτι), ἀλλὰ κοινὸν πᾶσι προκείσεται τὸ φάρμακον, καὶ τούτοις κἀκείνοις. Καὶ γὰρ κἀκεῖνο ἔρως ἄτοπος, καὶ τοῦτο, ἀλλ' οὗτος ἐκείνου δριμύτερος καὶ ὀξύτερος. Ὅταν οὖν τοῦ μείζονος περεγενώμεθα, εὔδηλον ὅτι καὶ τὸν ἐλάττω ῥᾳδίως αἱρήσομεν. Καὶ πῶς, εἰ δριμύτερος οὗτος, φησίν, οὐ πάντες ἁλίσκονται τῷ κακῷ, ἀλλ' οἱ πλείους περὶ χρήματα μεμήνασιν; Ὅτι πρῶτον μὲν ἀκίνδυνος αὕτη εἶναι δοκεῖ ἡ ἐπιθυμία· ἔπειτα, εἰ καὶ ὀξυτέρα ἐστὶν ἡ τῶν σωμάτων, ἀλλὰ θᾶττον ἐκείνη σβέννυται· ὡς εἴ γε παρέμενεν, ὡς ἡ τῶν χρημάτων, κἂν ἀπώλεσε τὸν ἁλόντα ἄρδην. Φέρε οὖν, περὶ τούτου ὑμῖν διαλεχθῶμεν, τοῦ τῶν σωμάτων, καὶ ἴδωμεν πόθεν αὔξεται τὸ κακόν· οὕτω γὰρ εἰσόμεθα, εἴτε ἡμέτερον τοῦτο ἔγκλημα, εἴτε οὐχ ἡμέτερον· καὶ εἰ μὲν ἡμέτερον, πάντα πράξωμεν, ὥστε περιγενέσθαι, εἰ δὲ οὐχ ἡμέτερον, τί μάτην κόπτομεν ἑαυτούς; τί δὲ οὐ συγγινώσκομεν, ἀλλ' ἐγκαλοῦμεν τοῖς ἁλισκομένοις;

Πόθεν οὖν τίκτεται οὗτος ὁ ἔρως; Ἀπὸ εὐμορφίας προσώπου, φησίν, ὅταν καλὴ καὶ εὐειδὴς ἡ τιτρώσκουσα ᾖ. Εἰκῇ ταῦτα λέγεις καὶ μάτην. Εἰ γὰρ τῆς εὐμορφίας τὸ ἐραστὰς ἐπισπάσασθαι, πάντας ἂν ἔσχεν ἐραστὰς ἡ τοιαύτη κόρη· εἰ δὲ οὐ πάντας ἔχει, οὐ

θρωπε, νὰ τὸ ἀποκρούσεις, ὅμως δὲν κάμνεις ἐκεῖνα ποὺ εἶναι ἔργο τῶν ἀποκρουομένων, ἀλλὰ παθαίνεις τὸ ἴδιο, ὅπως ἐὰν κάποιος ποὺ πάσχει ἀπὸ πυρετό, καὶ κάνει ὑπερβολικὴ χρήση ψυχροῦ ὕδατος, λέγει· 'πόσα ἐπινοῶ θέλοντας νὰ σβήσω τὸν πυρετὸ καὶ δὲ μπορῶ, ἀλλ' ἀνάβω πολὺ περισσότερο τὴ φλόγα μου;'

Ἂς δοῦμε λοιπὸν μήπως καὶ σὺ κάμνεις ἐκεῖνα ποὺ ἀνάβουν τὴ φλόγα, ἀλλὰ νομίζεις ὅτι ἐπινοεῖς ἐκεῖνα ποὺ τὴ σβήνουν. Ὄχι, λέγει. Πὲς λοιπόν, ποιό εἶναι τέλος πάντων αὐτὸ ποὺ ἐπιχείρησες νὰ κάνεις γιὰ νὰ σβήσεις τὸ πάθος; καὶ ποιό εἶναι ἐκεῖνο ποὺ αὐξάνει ἀποκλειστικὰ τὸ πάθος; Γιατί, ἂν καὶ δὲν εἴμαστε ὅλοι ὑπεύθυνοι γι' αὐτὲς τὶς κατηγορίες (γιατὶ θὰ μπορούσαμε νὰ βροῦμε περισσότερους ἐκείνους ποὺ κυριεύονται ἀπὸ τὸν ἔρωτα τῶν χρημάτων, παρὰ ἀπὸ τὸν ἔρωτα τῶν σωμάτων), ἀλλὰ θὰ καταστεῖ κοινὸ τὸ φάρμακο σ' ὅλους, καὶ σ' αὐτοὺς καὶ σ' ἐκείνους. Καθόσον καὶ ἐκεῖνο εἶναι ἔρωτας παράλογος, καὶ αὐτό, ἀλλ' αὐτὸς εἶναι δριμύτερος καὶ ὀξύτερος ἀπὸ ἐκεῖνον. Ὅταν λοιπὸν νικήσομε τὸν μεγαλύτερο, εἶναι φανερὸ ὅτι καὶ τὸν μικρὸ θὰ τὸν νικήσομε εὔκολα. Καὶ πῶς, λέγει, ἐὰν αὐτὸς εἶναι δριμύτερος, δὲν κυριεύονται ὅλοι ἀπὸ τὴ μανία γιὰ τὰ χρήματα; Πρῶτον ἐπειδὴ φαίνεται αὐτὴ ἡ ἐπιθυμία ὅτι εἶναι ἀκίνδυνη· ἔπειτα, ἂν καὶ εἶναι ὀξύτερη ἡ ἐπιθυμία τῶν σωμάτων, ἀλλ' ἐκείνη σβήνεται εὐκολότερα· γιατί, ἐὰν παρέμενε, ὅπως ἡ ἐπιθυμία τῶν χρημάτων, θὰ κατέστρεφε ἀμέσως ἐκεῖνον ποὺ θὰ κυριευόταν ἀπ' αὐτήν. Ἐμπρὸς λοιπὸν ἂς σᾶς μιλήσω γι' αὐτόν, γιὰ τῶ ἔρωτα τῶν σωμάτων, καὶ ἂς δοῦμε ἀπὸ ποῦ αὐξάνεται τὸ κακό· γιατὶ ἔτσι θὰ γνωρίσομε, ἐὰν αὐτὸ εἶναι δικό μας ἔγκλημα, ἢ δὲν εἶναι δικό μας· καὶ ἂν βέβαια εἶναι δικό μας, ἂς κάνομε τὸ πᾶν γιὰ νὰ τὸ ἐξαλείψομε, ἐὰν ὅμως δὲν εἶναι δικό μας, γιατὶ ἄδικα ὑποβάλλομε τοὺς ἑαυτούς μας σὲ κόπο; γιατί δὲ συγχωροῦμε ἀλλὰ κατηγοροῦμε ἐκείνους ποὺ κυριεύονται ἀπ' αὐτό;

Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν γεννιέται αὐτὸς ὁ ἔρωτας; Ἀπὸ τὴν ὀμορφιὰ τοῦ προσώπου, λέγει, ὅταν εἶναι ὡραία καὶ ὄμορφη ἐκείνη ποὺ πληγώνει. Ἄδικα καὶ στὴ χαμένα τὰ λὲς αὐτά. Γιατί, ἐὰν εἶναι ἡ ὀμορφιὰ ἐκείνη ποὺ ἀποσπᾶ ἐραστές, θὰ τοὺς εἶχε ὅλους ἐραστὲς

τῆς φύσεως τοῦτο οὐδὲ ἐξ εὐμορφίας, ἀλλ' ἐξ ἀκολάστων ὀφθαλμῶν· ὅταν γὰρ ἰδὼν περιέργως θαυμάσῃς καὶ ἐρασθῇς, ἐδέξω τὸ βέλος. Καὶ τίς ἂν δύναιτο καλὴν γυναῖκα ὁρῶν, μὴ ἐπαινέσαι τὴν ὁρωμένην; φησίν. Εἰ τοίνυν οὐ τῆς προαιρέσεως ἡμῶν τὸ τὰ τοιαῦτα θαυμάζειν, οὐκ ἐν ἡμῖν ἄρα ὁ ἔρως. Ἐπίσχες, ἄνθρωπε. Τί πάντα φύρεις ὁμοῦ, πανταχοῦ περιτρέχων καὶ τοῦ κακοῦ τὴν ῥίζαν οὐκ ἐθέλων ἰδεῖν; καὶ γὰρ πολλοὺς ὁρῶ θαυμάζοντας καὶ ἐπαινοῦντας, οὐκ ἐρῶντας δέ. Καὶ πῶς ἔνι θαυμάζοντας μὴ ἐρᾶν; Μὴ θορύβει· τοῦτο γὰρ ἔρχομαι εἰπεῖν· ἀλλ' ἀνάμεινον, οὐκ ἐρῶντας δέ. καὶ ἀκούσῃ τοῦ Μωϋσέως θαυμάζοντος τὸν παῖδα τοῦ Ἰακώβ, καὶ λέγοντος· «καὶ ἦν Ἰωσὴφ καλὸς τῷ εἴδει καὶ ὡραῖος τῇ ὄψει σφόδρα». Ἆρα οὖν ἤρα ὁ ταῦτα λέγων; Οὐδαμῶς. Οὐδὲ γὰρ ἑώρα, φησί, τὸν ἐπαινούμενον. Ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ ἀκουόμενα κάλλη πάσχομέν τι τοιοῦτον, οὐ πρὸς τὰ ὁρώμενα μόνον.

Ἵνα δὲ μὴ φιλονεικῇς ἡμῖν ἐν τούτοις, ὁ Δαυῒδ οὐκ ἦν ὡραῖος τυραννικώτερον μέρος τῆς εὐμορφίας, τῶν ὀφθαλμῶν τὸ κάλλος; Ἆρ' οὖν ἠράσθη τις αὐτοῦ; Οὐδαμῶς. Οὐκ ἄρα μετὰ τοῦ θαυμάζειν καὶ τὸ ἐρᾶν γίνεται. Καὶ γὰρ καὶ μητέρας ἔσχον πολλοὶ σφόδρα ἀνθούσας τῇ τοῦ σώματος ὥρᾳ. Τί οὖν; ἠράσθησαν αὐτῶν οἱ παῖδες; Ἄπαγε· ἀλλὰ θαυμάζουσι μὲν τὸ ὁρώμενον, οὐκ ἐμπίπτουσι δὲ εἰς ἔρωτα αἰσχρόν. Πάλιν γὰρ τῆς φύσεως τὸ κατόρθωμά ἐστι. Ποίας φύσεως, εἰπέ μοι; Ὅτι μητέρες εἰσί, φησίν. Εἶτα οὐκ ἀκούεις, ὅτι Πέρσαι, μηδενὸς καταναγκάζοντος, ταῖς αὐτῶν μίγνυνται μητράσι, καὶ οὐχ εἷς οὐδὲ δεύτερος, ἀλλ' ὁλόκληρον ἔθνος; Χωρὶς δὲ τούτων, κἀκεῖθεν δῆλον, ὅτι τὸ νόσημα τοῦτο οὐ τῆς ὥρας τοῦ σώματος, οὐδὲ τῆς εὐμορφίας ἐστὶν ἁπλῶς, ἀλλὰ τῆς ῥᾳθύμου καὶ πλανωμένης ψυχῆς. Πολλοὶ γοῦν πολλάκις μυρίας εὐπρεπεῖς παραδραμόντες γυναῖκας, ταῖς αἰσχροτέραις ἔδωκαν ἑαυτούς· ὅθεν

---

14. Γεν. κεφ. 4.

ή κόρη αυτή· έὰν ὅμως δὲν τοὺς ἔχει ὅλους, δὲν εἶναι αὐτὸ γνώρισμα τῆς φύσεως, οὔτε προέρχεται ἀπὸ τὴν ὀμορφιά, ἀλλ' ἀπὸ τοὺς ἀκόλαστους ὀφθαλμούς· γιατί, ὅταν, βλέποντάς την, τὴ θαυμάσεις περίεργα καὶ τὴν ἐρωτευθεῖς, δέχθηκες τὸ βέλος. Καὶ ποιός, λέγει, θὰ μποροῦσε, βλέποντας ὡραία γυναίκα, νὰ μὴ ἐπαινέσει αὐτήν; Γιατὶ ἂν δὲν ὀφειλόταν στὴν προαίρεσή μας τὸ νὰ θαυμάζομε τὰ παρόμοια, δὲν θὰ ὑπῆρχε τότε μέσα μας ὁ ἔρωτας. Συγκρατήσου, ἄνθρωπε. Γιατί τὰ ἀνακατεύεις ὅλα μαζί, περιτρέχοντας παντοῦ καὶ μὴ θέλοντας νὰ δεῖς τοῦ κακοῦ τὴ ρίζα; Μὴν ἀνησυχεῖς· γιατὶ αὐτὸ ἔρχομαι νὰ πῶ· ἀλλὰ περίμενε, καὶ θ' ἀκούσεις τὸ Μωϋσῆ, ποὺ θαυμάζει τὸν υἱὸ τοῦ Ἰακὼβ καὶ λέγει· «καὶ ἦταν ὁ Ἰωσὴφ ὡραῖος στὴν ἐμφάνιση καὶ πάρα πολὺ ὄμορφος στὸ πρόσωπο»[14]. Ἄραγε λοιπὸν αὐτὸς ποὺ τὰ λέγει αὐτὰ τὸν ἐρωτεύθηκε; Καθόλου. Γιατί, λέγει, δὲν ἔβλεπε ἐκεῖνον ποὺ ἐπαινοῦσε. Ὅμως παθαίνομε κάτι παρόμοιο ὄχι μόνο πρὸς τὰ κάλλη ποὺ βλέπουμε, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἐκεῖνα ποὺ ἀκοῦμε.

Καὶ γιὰ νὰ μὴ φιλονεικεῖς ἐναντίον μου γι' αὐτά, ὁ Δαυΐδ δὲν ἦταν ὑπερβολικὰ ὡραῖος καὶ κοκκινωπός, μὲ πάρα πολὺ ὡραίους ὀφθαλμούς, πράγμα βέβαια ποὺ εἶναι τὸ κατ' ἐξοχὴν τυραννικότερο μέρος τῆς ὀμορφιᾶς, τὸ κάλλος τῶν ὀφθαλμῶν; Ἄραγε λοιπὸν ἐρωτεύθηκε αὐτὸν κανείς; Καθόλου. Ἐπομένως δὲ γεννιέται μαζὶ μὲ τὸ θαυμασμὸ καὶ ὁ ἔρωτας. Καθόσον καὶ μητέρες εἶχαν πολλοὶ ποὺ ἔλαμπαν ὑπερβολικὰ μὲ τὴν ὡραιότητα τοῦ σώματός τους. Τί λοιπόν; τὶς ἐρωτεύθηκαν τὰ παιδιά τους; Μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη· θαυμάζουν βέβαια ἐκεῖνο ποὺ βλέπουν, δὲν κυριεύονται ὅμως ἀπὸ ἔρωτα αἰσχρό. Πάλι ὅμως τὸ κατόρθωμα αὐτὸ εἶναι τῆς φύσεως. Πές μου, ποιᾶς φύσεως; Ἐπειδὴ εἶναι μητέρες, λέγει. Ἔπειτα δὲν ἀκοῦς, ὅτι οἱ Πέρσες, χωρὶς νὰ τοὺς ἀναγκάζει κανείς, ἔρχονται σὲ ἐπιμιξία μὲ τὶς μητέρες τους, καὶ ὄχι ἕνας καὶ δύο, ἀλλ' ὁλόκληρο τὸ ἔθνος; Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτά, γίνεται φανερὸ καὶ ἀπὸ τὰ ἑξῆς, ὅτι δηλαδὴ τὸ νόσημα αὐτὸ δὲν εἶναι τῆς ὡραιότητας τοῦ σώματος, οὔτε ἁπλῶς τῆς ὀμορφιᾶς, ἀλλὰ τῆς ἀδιάφορης καὶ πλανεμένης ψυχῆς. Πολλοὶ λοιπὸν πολλὲς φορὲς ποὺ παρέβλεψαν ἄπειρες ὡραῖες γυναῖκες, παρέδωσαν τὸν ἑαυτό τους στὶς αἰσχρό-

δῆλον ὅτι οὐ τῆς εὐμορφίας τὸ ἐρᾶν· ἢ γὰρ ἂν εἷλον ἐκεῖναι πρὸ τούτων τοὺς ἐμπεσόντας. Τί οὖν τὸ αἴτιον; εἰ γὰρ μὴ τῆς εὐμορφίας τὸ ἐρᾶν, πόθεν ἔχει τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ρίζαν, φησίν; Ἀπὸ δαίμονος πονηροῦ; Ἔχει μὲν καὶ ἐκεῖθεν, ἀλλ' οὐ τοῦτό ἐστι τὸ ζητούμενον, ἀλλ' εἰ μὴ καὶ ἡμεῖς αἴτιοι. Οὐ γὰρ ἐκείνων μόνον ἡ ἐπιβουλή, ἀλλὰ μετ' ἐκείνων καὶ ἡμῶν πρώτων. Οὐδαμόθεν γὰρ ἑτέρωθεν οὕτω τίκτεται τὸ πονηρὸν τοῦτο νόσημα, ὡς ἀπὸ συνηθείας καὶ κολακείας ρημάτων καὶ σχολῆς καὶ ἀργίας καὶ τοῦ μηδὲν ἔχειν ποιεῖν.

7. *Μεγάλη γάρ, μεγάλη τῆς συνηθείας ἡ τυραννίς, καὶ τοσαύτη, ὡς εἰς φύσεως ἀνάγκην καθίστασθαι. Εἰ δὲ συνήθεια τὸ τίκτειν αὐτήν, εὔδηλον ὅτι καὶ τὸ σβεννύναι. Πολλοὶ γοῦν ἐρῶντες οὕτως ἐπαύσαντο, μὴ ὁρωμένων τῶν ἐρωμένων. Τοῦτο δὲ πρὸς βραχὺ μὲν δοκεῖ πικρὸν εἶναι καὶ σφόδρα ἀηδές, τῷ χρόνῳ δὲ ἡδὺ γίνεται, καὶ οὐδὲ βουλομένοις λοιπὸν ἔνι ἀνακτήσασθαι τὸ πάθος. Τί οὖν ὅταν συνηθείας χωρὶς ἀπὸ πρώτης τῆς ὄψεως ἁλῶ; Κἀνταῦθα ἀργία τοῦ σώματος, ἡ τρυφή, καὶ τὸ μὴ φροντίζειν τῶν προσηκόντων, μηδὲ ἐν ἀναγκαίοις εἶναι πράγμασι. Καθάπερ γὰρ πλάνος τις ὁ τοιοῦτος περιερχόμενος, παντὶ περιπείρεται πονηρῷ, καὶ καθάπερ παιδίον ἄφετον, ὁ βουλόμενος ἀνδραποδίζει τὴν τοιαύτην ψυχήν. Ἐπειδὴ γὰρ ἔθος αὐτῇ ἐνεργεῖν, ὅταν αὐτῆς παύσῃς τὴν ἐνέργειαν τὴν ἐν τοῖς ἀγαθοῖς, ἐπειδὴ ἀργεῖν οὐ δύναται, ἀναγκάζεται ἕτερα τίκτειν. Καθάπερ ἡ γῆ, ὅταν μὴ σπείρηται μηδὲ φυτεύηται, βοτάνη ἀναδίδωσιν ἁπλῶς, οὕτω καὶ ἡ ψυχή, ὅταν μὴ ἔχῃ τι πρᾶξαι τῶν ἀναγκαίων, πάντως τοῦ πράττειν ἐπιθυμοῦσα, πονηροῖς ἑαυτὴν δίδωσι πράγμασι. Καὶ ὥσπερ ὀφθαλμὸς τοῦ μὲν ὁρᾶν οὐ παύεται, καὶ διὰ τοῦτο ὄψεται πονηρά, ὅταν ἀγαθὰ μὴ ᾖ ὑποκείμενα, οὕτω*

τερες· ἄρα εἶναι φανερό, ὅτι ὁ ἔρωτας δὲν ὀφείλεται στὴν ὀμορφιά· γιατί, ἐὰν ὀφειλόταν ἐκεῖ θὰ κυρίευαν ἐκεῖνες πρὶν ἀπ' αὐτὲς ἐκείνους ποὺ περιέπεσαν σ' αὐτές. Ποιά λοιπὸν εἶναι ἡ αἰτία; γιατί, ἐὰν ὁ ἔρωτας, λέγει, δὲν ὀφείλεται στὴν ὀμορφιά, ἀπὸ ποῦ ἔχει τὴν ἀρχὴ καὶ τὴ ρίζα; Προέρχεται ἀπὸ τὸν πονηρὸ δαίμονα; Ἔχει βέβαια καὶ ἀπὸ ἐκεῖ τὴν αἰτία, ὅμως δὲν εἶναι αὐτὸ τὸ ζητούμενο, ἀλλὰ ἐὰν δὲν εἴμαστε καὶ ἐμεῖς αἴτιοι. Γιατὶ δὲν εἶναι μόνο ἐκείνων ἡ ἐπιβουλή, ἀλλὰ μαζὶ μὲ ἐκείνους εἶναι πρωταρχικὰ καὶ δική μας. Γιατὶ ἀπὸ πουθενὰ ἀλλοῦ δὲ γεννιέται αὐτὸ τὸ πονηρὸ νόσημα τόσο, ὅσο ἀπὸ συνήθεια, ἀπὸ τὰ κολακευτικὰ λόγια, ἀπὸ τὴν ἀργοσχολία καὶ ἀπὸ τὸ νὰ μὴ ἔχει κάποιος νὰ κάνει κάτι.

7. Πραγματικὰ εἶναι μεγάλη, εἶναι μεγάλη ἡ τυραννίδα τῆς συνήθειας, καὶ τόσο μεγάλη, ὥστε νὰ φθάνει νὰ γίνεται ἀνάγκη τῆς φύσεως. Ἐὰν ὅμως ἡ συνήθεια γεννᾶ αὐτήν, εἶναι φενερὸ ὅτι καὶ συνήθεια τὴ σβήνει. Πολλοὶ δηλαδή, ποὺ ἦταν τόσο πολὺ ἐρωτευμένοι, σταμάτησαν τὸν ἔρωτά τους μὴ βλέποντας τὶς ἐρωμένες τους. Αὐτὸ βέβαια γιὰ λίγο διάστημα φαίνεται ὅτι εἶναι πικρὸ καὶ πάρα πολὺ ἀηδιαστικό, μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου ὅμως γίνεται εὐχάριστο καὶ δὲν εἶναι δυνατὸν πλέον νὰ ξαναποκτήσομε τὸ πάθος καὶ νὰ τὸ θέλομε. Τί λοιπὸν ὅταν, καὶ χωρὶς νὰ ὑπάρχει συνήθεια σὲ μένα, κυριευθῶ ἀπὸ ἔρωτα μὲ τὴν πρώτη ματιά; Καὶ ἐδῶ αἰτία εἶναι ἡ ἀδράνεια τοῦ σώματος, ἢ ἡ τρυφηλὴ ζωή, καὶ τὸ νὰ μὴ φροντίζεις γιὰ τὰ πρέποντα, οὔτε ν' ἀρκεῖσαι στὰ ἀναγκαῖα πράγματα. Γιατὶ ὁ παρόμοιος ἄνθρωπος, περιφερόμενος σὰν ἀκριβῶς κάποιος πλάνος, σουβλίζεται ἀπὸ κάθε πονηρό, καὶ σὰν παιδὶ ἐλεύθερο, ἐκεῖνος ποὺ θέλει ὑποδουλώνει τὴν ψυχὴ αὐτή. Ἐπειδὴ δηλαδὴ αὐτὴ συνήθως ἐνεργεῖ, ὅταν σταματήσεις τὴν ἐνέργεια αὐτῆς στὴν ἐκτέλεση ἀγαθῶν, ἐπειδὴ δὲ μπορεῖ νὰ παραμένει σὲ ἀπραξία, ἀναγκάζεται νὰ γεννᾶ ἄλλα. Ὅπως ἀκριβῶς ἡ γῆ, ὅταν δὲ σπείρεται καὶ δὲ φυτεύεται, βγάζει ἁπλῶς χορτάρι, ἔτσι καὶ ἡ ψυχή, ὅταν δὲν ἔχει νὰ κάνει κάτι ἀπὸ τὰ ἀναγκαῖα, ἐπιθυμώντας ὁπωσδήποτε νὰ κάνει κάτι, παραδίνει τὸν ἑαυτό της στὰ πονηρὰ πράγματα. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς ὁ ὀφθαλμὸς δὲ σταματᾶ βέβαια νὰ βλέπει, καὶ γι' αὐτὸ θὰ δεῖ πονηρά, ὅταν δὲν ὑπάρχουν μπροστά

καὶ ὁ λογισμός, ὅταν τῶν ἀναγκαίων ἑαυτὸν ἀπαγάγῃ, περὶ τὰ ἄχρηστα στρέφεται λοιπόν· ἐπεί, ὅτι καὶ τὴν πρώτην προσβολὴν δύναται ἀποκρούσασθαι ἀσχολία καὶ φροντίς, πολλαχόθεν δῆλον. Ὅταν οὖν ἴδῃς γυναῖκα καλὴν καὶ πάθῃς τι πρὸς αὐτήν, μηκέτι ἴδῃς, καὶ ἀπηλλάγης.

Καὶ πῶς δυνήσομαι μηκέτι ἰδεῖν ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας ἑλκόμενος, φησίν; Ἑτέροις σεαυτὸν δός, περιέλκουσι τὴν ψυχήν, βιβλίοις, φροντίσιν ἀναγκαίαις, προστασίαις, βοηθείαις ἀδικουμένων, εὐχαῖς, φιλοσοφίᾳ τῇ περὶ τῶν μελλόντων· τοιούτοις κατάδησον τὴν ψυχήν. Οὕτως οὐχὶ νεαρὸν ἕλκος διορθώσῃ μόνον, ἀλλὰ παγὲν καὶ χρόνιον γενόμενον ἀποτρίψῃ ῥᾳδίως. Εἰ γὰρ ὕβρις τὸν ἐρῶντα πείθει καταλύειν τὸν ἔρωτα, κατὰ τὴν παροιμίαν, πῶς οὐ πολλῷ μᾶλλον αἱ πνευματικαὶ αὗται ἐπῳδαὶ περιέσονται τοῦ κακοῦ, μόνον ἂν ἐθέλωμεν ἀποστῆναι; Ἂν δὲ ἀεὶ προσομιλῶμεν καὶ συναναστρεφώμεθα ταῖς τοξευούσαις ἡμᾶς τὰ τοιαῦτα τοξεύματα, καὶ λέγοντες καὶ ἀκούοντες τὰ παρ' ἐκείνων, τρέφομεν τὸ νόσημα. Πῶς οὖν ἀξιοῖς σβεσθῆναι τὸ πῦρ, καθ' ἑκάστην ἡμέραν τὴν φλόγα ἀνάπτων; Καὶ ταῦτα μὲν ἡμῖν τὰ τῆς συνηθείας πρὸς τοὺς νέους εἰρήσθω· ὡς τοῖς γε ἀνδράσι καὶ φιλοσοφεῖν ἐπισταμένοις, πάντων μείζων ὁ τοῦ Θεοῦ φόβος, ἡ τῆς γεέννης μνήμη, ἡ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἐπιθυμία· ἱκανὰ γὰρ ταῦτα σβέσαι τὸ πῦρ. Μετὰ δὲ τούτων κἀκεῖνο ἐννόει, ὅτι οὐδὲν ἕτερόν ἐστι τὸ ὁρώμενον, ἢ φλέγμα καὶ αἷμα καὶ τροφῆς διασεσηπυίας χυμός. Ἀλλὰ φαιδρὸν τὸ ἄνθος τῆς ὄψεως, φησίν. Ἀλλ' οὐδὲν τῶν ἀνθῶν τῶν ἀπὸ τῆς γῆς φαιδρότερον· ἀλλὰ καὶ ταῦτα σήπεται καὶ μαραίνεται.

Μὴ τοίνυν μηδὲ ἐνταῦθα τῷ ἄνθει πρόσεχε, ἀλλ' ἐνδότερον διάβηθι τῷ λογισμῷ, καὶ τὸ δέρμα καὶ τὸ καλὸν ἐκεῖνο περιελὼν τῷ λογισμῷ, περιεργάζου τὰ ὑπὸ τοῦτο κείμενα. Ἐπεὶ καὶ τὸ τῶν ὑδεριώντων σῶμα ἀποστίλβει λαμπρόν, καὶ οὐδὲν ἡ ἐπιφάνεια

της καλά, ἔτσι καὶ ὁ λογισμός, ὅταν ἀπομακρύνει τὸν ἑαυτό του ἀπὸ τὰ ἀναγκαῖα, στρέφεται πλέον πρὸς τὰ ἄχρηστα· γιατί, τὸ ὅτι καὶ τὴν πρώτη προσβολὴ μπορεῖ ν' ἀποκρούσει ἡ ἀσχολία καὶ φροντίδα, εἶναι φανερὸ ἀπὸ πολλά. Ὅταν λοιπὸν δεῖς γυναίκα ὡραία καὶ πάθεις κάτι πρὸς αὐτήν, μὴ τὴν ξαναδεῖς, καὶ ἀπαλλάχθηκες.

Καὶ πῶς θὰ μπορέσω νὰ μὴ τὴν ξαναδῶ, λέγει, παρασυρόμενος ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία; Παράδωσε τὸν ἑαυτό σου σὲ ἄλλα, ποὺ ἀποσποῦν τὴν ψυχή, στὰ βιβλία, σὲ φροντίδες ἀναγκαῖες, σὲ προστασίες, σὲ βοήθειες ἀδικουμένων, σὲ προσευχές, στὴ φιλοσοφία γιὰ τὰ μελλοντικά· μὲ αὐτὰ δέσε τὴν ψυχή σου. Ἔτσι ὄχι μόνο νέα πληγὴ θὰ θεραπεύσεις ἀλλὰ θὰ ἐξαλείψεις εὔκολα καὶ πληγὴ ποὺ ἔγινε μόνιμη καὶ χρόνια. Γιατί, ἐὰν ἡ προσβολὴ πείθει τὸν ἐραστὴ νὰ σταματήσει τὸν ἔρωτα, κατὰ τὴν παροιμία, πῶς πολὺ περισσότερο δὲ θὰ ὑπερνικήσουν τὸ κακὸ οἱ πνευματικὲς αὐτὲς μελωδίες, ἀρκεῖ μόνο νὰ θελήσομε ν' ἀπομακρυνθοῦμε; Ἂν ὅμως συνομιλοῦμε πάντοτε καὶ συναναστρεφόμαστε ἐκεῖνες ποὺ τοξεύουν ἐναντίον μας αὐτὰ τὰ τοξεύματα, καὶ λέγοντας καὶ ἀκούοντας τὰ λεγόμενά τους, τότε τρέφομε τὸ νόσημα. Πῶς λοιπὸν ἔχεις τὴν ἀξίωση νὰ σβήσει ἡ φωτιά, ἀνάβοντας καθημερινὰ τὴ φλόγα; Καὶ αὐτὰ βέβαια τὰ ἀποτελέσματα τῆς συνήθειας σὲ μᾶς ἂς λεχθοῦν στοὺς νέους· γιατὶ γιὰ τοὺς ἄνδρες καὶ γιὰ ἐκείνους ποὺ γνωρίζουν νὰ φιλοσοφοῦν ἂς εἶναι μεγαλύτερος ἀπὸ ὅλα ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ, ἡ σκέψη τῆς γέεννας, ἡ ἐπιθυμία τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν· γιατὶ αὐτὰ εἶναι ἱκανὰ νὰ σβήσουν τὴ φωτιά. Μαζὶ ὅμως μ' αὐτὰ νὰ σκέπτεσαι καὶ ἐκεῖνο, ὅτι δηλαδὴ τίποτε ἄλλο δὲν εἶναι ἐκεῖνο ποὺ βλέπομε, παρὰ φλέγμα καὶ αἷμα καὶ χυμὸς τροφῆς σαπισμένης. Ὅμως, λέγει, εἶναι εὐχάριστη ἡ ὀμορφιὰ τοῦ προσώπου. Ἀλλὰ κανένα δὲν εἶναι πιὸ εὐχάριστο ἀπὸ τὰ ἄνθη ποὺ φυτρώνουν ἀπὸ τὴ γῆ· καὶ ὅμως καὶ αὐτὰ σαπίζουν καὶ μαραίνονται.

Μὴ λοιπὸν προσέχεις οὔτε καὶ ἐδῶ τὸ ἄνθος, ἀλλὰ προχώρησε μὲ τὴ σκέψη πιὸ βαθιά, καὶ παραβλέποντας μὲ τὴ σκέψη ἐκεῖνο τὸ ὡραῖο δέρμα, νὰ περιεργάζεσαι ἐκεῖνα ποὺ βρίσκονται κάτω ἀπὸ αὐτό. Γιατὶ καὶ τὸ σῶμα τῶν ὑδρωπικῶν ἀκτινοβολεῖ

φαῦλον ἔχει, ἀλλὰ τῇ ἐννοίᾳ τοῦ ἔνδον ἀποκειμένου χυμοῦ πληττόμενοι, φιλεῖν τοὺς τοιούτους οὐ δυνάμεθα. Ἀλλ' ὑγρὸς ὁ ὀφθαλμός, καὶ γοργός, καὶ καλῶς ἀποτεταμένη ἡ ὀφρύς, καὶ κυαναῖ αἱ βλεφαρίδες, καὶ ἥμερος ἡ κόρη, καὶ γαληνὸν τὸ ὄμμα. Ἀλλ' ὅρα ὅτι αὐτὸ τοῦτο πάλιν οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἢ νεῦρα καὶ φλέβες καὶ ὑμένες καὶ ἀρτηρίαι. Σὺ δέ μοι τὸν καλὸν τοῦτον ὀφθαλμὸν ἐννόησον νοσοῦντα, γηρῶντα, ὑπὸ ἀθυμίας μαραινόμενον, ὑπὸ ὀργῆς οἰδοῦντα, πῶς εἰδεχθής, πῶς ταχέως ἀπόλλυται, καὶ τῶν γεγραμμένων τάχιον ἀφανίζεται. Ἀπὸ τούτων μετάγαγε τὴν διάνοιαν ἐπὶ τὸ κάλλος τὸ ἀληθινόν. Ἀλλ' οὐχ ὁρῶ, φησί, κάλλος ψυχῆς. Ἀλλ' ἂν ἐθέλῃς, ὄψει· καὶ ὥσπερ τοὺς ἀπόντας καλοὺς ἔστιν ὀφθαλμοῖς μὴ ἰδόντα τῷ νῷ θαυμάσαι, οὕτω δυνατὸν ψυχῆς κάλλος χωρὶς ὀφθαλμῶν ἰδεῖν. Οὐχ ὑπέγραψας πολλάκις μορφὴν εὐειδῆ καὶ ἔπαθές τι πρὸς τὴν διάπλασιν; Ἀνατύπωσον καὶ νῦν ψυχῆς κάλλος καὶ ἐντρύφα τῇ εὐμορφίᾳ. Ἀλλ' οὐχ ὁρῶ, φησίν, ἀσώματα. Καὶ μὴν τῶν σωμάτων αὐτὰ μᾶλλον ὁρῶμεν τῷ νῷ. Διὰ τοῦτο γοῦν θαυμάζομεν καὶ ἀγγέλους καὶ ἀρχαγγέλους, καίτοι γε μὴ ὁρῶντες, καὶ τρόπων ἤθη καὶ ψυχῆς ἀρετήν. Κἂν ἴδῃς ἄνθρωπον ἐπιεικῆ καὶ μέτριον, μᾶλλον θαυμάσῃ τοῦτον ἢ ἐκείνην τὴν εὔμορφον ὄψιν· κἂν ἴδῃς ὑβριζόμενον, καὶ φέροντα ἀδικούμενον, μετὰ τοῦ θαυμάζειν ἔρα τῶν τοιούτων, κἂν γεγηρακότες ὦσι. Καὶ γὰρ τοιοῦτον τῆς ψυχῆς τὸ κάλλος, καὶ ἐν γήρᾳ πολλοὺς ἔχει τοὺς ἐραστάς, καὶ οὐδέποτε μαραίνεται, ἀλλ' ἀνθεῖ διηνεκῶς.

Ἵν' οὖν καὶ αὐτοὶ τοῦτο κτησώμεθα, τοὺς ἔχοντας αὐτὸ θηρῶμεν καὶ ἐρασταὶ τούτων γινώμεθα. Οὕτω γὰρ καὶ αὐτοὶ δυνησόμεθα, ταύτην λαβόντες τὴν εὐμορφίαν, τῶν αἰωνίων ἐπιτυχεῖν ἀγαθῶν, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς μετασχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ καὶ τὰ ἑξῆς.

ἀπὸ τὴ λαμπρότητα, καὶ δὲν ἔχει τίποτε τὸ κακὸ ἡ ἐπιφάνειά του, ἀλλὰ δεχόμενοι μὲ τὴ σκέψη τὸ πλῆγμα ἀπὸ χυμὸ ποὺ ὑπάρχει ἐσωτερικά, δὲν μποροῦμε ν' ἀγαποῦμε αὐτούς. Ὅμως εἶναι ὑγρὸς ὁ ὀφθαλμός, καὶ γοργός, καὶ καλὰ τεντωμένα τὸ φρύδι, καὶ κυανὲς οἱ βλεφαρίδες, καὶ ἥμερη ἡ κόρη, καὶ γαλήνιο τὸ βλέμμα. Ἀλλὰ πρόσεχε ὅτι ὅλο αὐτὸ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ νεῦρα καὶ φλέβες καὶ ὑμένες καὶ ἀρτηρίες. Σὺ ὅμως, σὲ παρακαλῶ, σκέψου τὸν ὡραῖο αὐτὸν ὀφθαλμὸ ὅταν ἀσθενεῖ, ὅταν γηράσει, ὅταν εἶναι μαραμένος ἀπὸ τὴ λύπη, ὅταν εἶναι φουσκωμένος ἀπὸ ὀργή, πῶς εἶναι ἀποκρουστικός, πῶς ἀμέσως χάνει τὴν ὀμορφιά του, καὶ ἐξαφανίζεται πιὸ γρήγορα καὶ ἀπὸ τὰ ζωγραφισμένα. Ἀπὸ αὐτὰ μετάφερε τὴ σκέψη στὸ κάλλος τὸ ἀληθινό. Ἀλλά, λέγει, δὲν τὸ βλέπω τὸ κάλλος τῆς ψυχῆς. Ἂν θέλεις ὅμως θὰ τὸ δεῖς· καὶ ὅπως ἀκριβῶς τοὺς καλούς, ποὺ εἶναι ἀπόντες, εἶναι δυνατὸν καὶ χωρὶς νὰ τοὺς δεῖς μὲ τὰ μάτια νὰ τοὺς θαυμάσεις, ἔτσι εἶναι δυνατὸν νὰ θαυμάσεις καὶ τὸ κάλλος τῆς ψυχῆς χωρὶς νὰ τὸ δεῖς μὲ τὰ μάτια. Δὲ ζωγράφισες πολλὲς φορὲς μορφὴ ὡραία καὶ ἔνιωσες κάτι γιὰ ἐκεῖνο ποὺ ζωγράφισες; Ἀναπαράστησε καὶ τώρα τὸ κάλλος τῆς ψυχῆς καὶ ἐντρύφα στὴν ὀμορφιά. Ἀλλά, λέγει, δὲν τὰ βλέπω τὰ ἀσώματα. Καὶ ὅμως αὐτὰ τὰ βλέπομε μὲ τὸ νοῦ καλύτερα καὶ ἀπὸ τὰ σώματα. Γι' αὐτὸ βέβαια θαυμάζομε καὶ τοὺς ἀγγέλους καὶ τοὺς ἀρχαγγέλους, ἂν καὶ δὲν τοὺς βλέπομε, καὶ τὸν χαρακτήρα τῶν ἀτόμων καὶ τὴν ἀρετὴ τῆς ψυχῆς. Καὶ ἂν δεῖς ἄνθρωπο ἐπιεικὴ καὶ μετριόφρονα, πολὺ περισσότερο θὰ θαυμάσεις αὐτόν, παρὰ ἐκεῖνο τὸ ὄμορφο πρόσωπο· καὶ ἂν δεῖς κάποιον νὰ βρίζεται καὶ νὰ ὑπομένει τὴν ἀδικία ποὺ τοῦ γίνεται, μαζὶ μὲ τὸ θαυμασμό, ἀγάπα αὐτούς, καὶ ἂν ἀκόμα εἶναι γέροι. Γιατὶ τέτοιο εἶναι τὸ κάλλος τῆς ψυχῆς, καὶ στὰ γηρατειὰ ἔχει πολλοὺς ἐραστές, καὶ ποτὲ δὲ μαραίνεται, ἀλλ' ἀνθεῖ διαρκῶς.

Γιὰ ν' ἀποκτήσομε λοιπὸν καὶ ἐμεῖς αὐτό, ἂς κυνηγοῦμε νὰ βροῦμε ἐκείνους ποὺ ἔχουν αὐτὸ καὶ ἂς γινόμαστε ἐρασταὲς αὐτῶν. Γιατὶ ἔτσι καὶ ἐμεῖς θὰ μπορέσομε, ἀποκτώντας αὐτὴν τὴν ὀμορφιά, νὰ ἐπιτύχομε τὰ αἰώνια ἀγαθά, τῶν ὁποίων εὔχομαι ὅλοι μας νὰ γίνομε μέτοχοι, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία καὶ τὰ ἑξῆς...

Ο Μ Ι Λ Ι Α Η'

(Β' Κορ. 4,1–7)

«Ἔχοντες οὖν τὴν διακονίαν ταύτην, καθὼς ἠλεήθημεν, οὐκ ἐκκακοῦμεν, ἀλλ' ἀπειπάμεθα τὰ κρυπτὰ τῆς αἰσχύνης».

1. Ἐπειδὴ μεγάλα ἐφθάγξατο, καὶ Μωϋσέως ἑαυτὸν προὔθηκε, καὶ τοὺς πιστοὺς πάντας, αἰσθόμενος τῆς ὑπερβολῆς καὶ τοῦ μεγέθους τῶν εἰρημένων, ὅρα πῶς μετριάζει πάλιν. Καὶ γὰρ ἐπαίρειν ἔδει διὰ τοὺς ψευδαποστόλους καὶ τοὺς ἀκροατάς, καὶ πάλιν παραμυθεῖσθαι τὸν ὄγκον, οὐχὶ καθαιρεῖν, ἐπεὶ τοῦτο παίζοντος ἦν. Διόπερ ἑτέρως αὐτὸ μεθοδεύει, τῷ δεικνύναι, ὅτι οὐκ ἐκ τῶν οἰκείων κατορθωμάτων γέγονεν, ἀλλ' ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας τὸ πᾶν· διὸ καί φησιν, «ἔχοντες οὖν τὴν διακονίαν ταύτην». Οὐδὲν γὰρ πλέον ἡμεῖς εἰσηνέγκαμεν, ἀλλ' ἢ διάκονοι μόνον ἐγενόμεθα καὶ τοῖς παρὰ τοῦ Θεοῦ δοθεῖσιν ὑπηρετήσαμεν. Διόπερ οὐκ εἶπε 'παροχήν', οὐδὲ 'χορηγίαν', ἀλλὰ 'διακονίαν', καὶ οὐδὲ τούτῳ ἠρκέσθη, ἀλλ' ἐπήγαγε, «καθὼς ἠλεήθημεν». Καὶ γὰρ τοῦτο αὐτό, φησί, τὸ διακονήσασθαι τούτοις, ἀπὸ ἐλέου καὶ φιλανθρωπίας. Καίτοι γε ἐλέους ἐστὶ τὸ κακῶν ἀπαλλάξαι, οὐχὶ τὸ καὶ τοσαῦτα δοῦναι ἀγαθά· ἀλλ' ὁ τοῦ Θεοῦ ἔλεος καὶ τοῦτο ἔχει. «Οὐκ ἐκκακοῦμεν». Καὶ τοῦτο δὲ αὐτοῦ τῇ φιλανθρωπίᾳ λογιστέον. Τὸ γάρ, «καθὼς ἠλεήθημεν», καὶ ὑπὲρ τῆς διακονίας, καὶ ὑπὲρ τοῦ, «οὐκ ἐκκακοῦμεν», εἰρῆσθαι νόμιζε. Καὶ σκόπει πῶς σπουδάζει τὰ καθ'

ΟΜΙΛΙΑ Η'
(Β' Κορ. 4,1–7)

«Ἔχοντας λοιπὸν τὸ ἔργο αὐτό, μὲ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ, δὲ χάνομε τὸ θάρρος μας, ἀλλ' ἀδιαφοροῦμε γιὰ ὅλα ἐκεῖνα ποὺ οἱ ἄνθρωποι τὰ κρύβουν ἀπὸ ντροπή».

1. Ἐπειδὴ εἶπε μεγάλα λόγια, καὶ ἔθεσε τὸν ἑαυτό του πιὸ μπροστὰ ἀπὸ τὸ Μωϋσῆ, καθὼς καὶ ὅλους τοὺς πιστούς, αἰσθανόμενος τὸ ὑπερβολικὸ μέγεθος τῶν λόγων του, πρόσεχε πῶς δείχνει πάλι μετριοφροσύνη. Καθόσον ἔπρεπε νὰ καυχιέται ἐξ αἰτίας τῶν ψευδαποστόλων καὶ τῶν ἀκροατῶν, καὶ πάλι νὰ μειώνει τὴν ὑπερηφάνεια, καὶ ὄχι νὰ ἐξαλείφει αὐτήν, πράγμα ποὺ ἦταν ἀνθρώπου ποὺ ἀστειεύεται. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς μεθοδεύει αὐτὸ μὲ ἄλλο τρόπο, δείχνοντας δηλαδὴ ὅτι δὲν ἔγινε τέτοιος ἀπὸ τὰ δικά του κατορθώματα, ἀλλὰ τὸ πᾶν ὀφείλεται στὴ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ· γι' αὐτὸ καὶ λέγει, «ἔχοντας λοιπὸν τὴ διακονία αὐτή». Τίποτε δηλαδὴ περισσότερο δὲν προσφέραμε ἐμεῖς, παρὰ διάκονοι μόνο γίναμε καὶ ὑπηρετήσαμε ἐκεῖνα ποὺ μᾶς δόθηκαν ἀπὸ τὸ Θεό. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς δὲν εἶπε, 'παροχή', οὔτε 'χορηγία', ἀλλὰ «διακονία», καὶ οὔτε σ' αὐτὸ ἀρκέσθηκε, ἀλλὰ πρόσθεσε, «χάρις στὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ». Καθόσον, λέγει, αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ διακονία του πρὸς αὐτοὺς ἔγινε ἀπὸ τὸ ἔλεος καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ. Ἂν καὶ βέβαια ἔλεος τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὰ κακά, ὄχι καὶ ἡ χορηγία τόσων ἀγαθῶν· ἀλλὰ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ περιέχει καὶ αὐτό. «Δὲ χάνομε τὸ θάρρος μας». Καὶ αὐτὸ πρέπει ν' ἀποδοθεῖ στὴ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ τό, «χάρις στὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ», θεώρα ὅτι λέχθηκε καὶ γιὰ τὴ διακονία τους καὶ γιὰ τό, «δὲ χάνομε τὸ θάρρος μας». Καὶ πρόσεχε πῶς φροντίζει νὰ μειώσει τὰ δικά του.

ἑαυτὸν καθαιρεῖν. Τὸν γὰρ τοιούτων ἀξιωθέντα, φησί, καὶ τηλικούτων, και ταῦτα ἀπὸ ἐλέου μόνον καὶ φιλανθρωπίας, οὐδὲν μέγα τοιούτους ἐπιδείκνυσθαι πόνους, καὶ κινδυνεύειν καὶ πειρασμοὺς ὑπομένειν. Διὰ τοῦτο οὐ μόνον οὐ καταπίπτομεν, ἀλλὰ καὶ χαίρομεν καὶ παρρησιαζόμεθα. Εἰπὼν γοῦν, «οὐκ ἐκκακοῦμεν», ἐπήγαγεν, «ἀλλ' ἀπειπάμεθα τὰ κρυπτὰ τῆς αἰσχύνης, μὴ περιπατοῦντες ἐν πανουργίᾳ, μηδὲ δολοῦντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ». Καὶ τί ἐστι, «τὰ κρυπτὰ τῆς αἰσχύνης»; Οὐκ ἐπαγγελλόμεθα, φησί, καὶ ὑπισχνούμεθα μεγάλα, καὶ ἕτερα δὲ ἐπὶ τῶν ἔργων δείκνυμεν, καθάπερ ἐκεῖνοι (διὸ καὶ ἔλεγε, «τὰ κατὰ πρόσωπον, βλέπετε»), ἀλλὰ τοιοῦτοί ἐσμεν, οἷοι ὁρώμεθα, οὐχὶ διπλόην τινὰ ἔχοντες, οὔτε τοιαῦτα λέγοντες καὶ ποιοῦντες ἃ κρύπτειν δεῖ καὶ συσκιάζειν αἰσχυνομένους καὶ ἐρυθριῶντας. Καὶ τοῦτο ἑρμηνεύων, ἐπήγαγε, «μὴ περιπατοῦντες ἐν πανουργίᾳ». Ὃ γὰρ ἐνόμιζον ἐγκώμιον εἶναι ἐκεῖνοι, τοῦτο αἰσχρὸν καὶ καταγέλαστον ἀποφαίνει.

Τί δέ ἐστιν, «ἐν πανουργίᾳ»; Δόξαν εἶχον μὴ λαμβανόντων ἐκεῖνοι, ἐλάμβανον δὲ καὶ ἔκρυπτον· δόξαν εἶχον ἁγίων καὶ ἀποστόλων δοκίμων, ἦσαν δὲ μυρίων γέμοντες κακῶν. Ἀλλ' ἡμεῖς, φησί, τούτοις ἀπειπάμεθα (ταῦτα γὰρ καὶ κρυπτὰ αἰσχύνης καλεῖ), τοιοῦτοι ὄντες οἷοι φαινόμεθα, καὶ οὐδὲν ἔχοντες συνεσκιασμένον, καὶ οὐκ ἐν τῷ βίῳ μόνον τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ κηρύγματι· τοῦτο γάρ ἐστιν, «οὐδὲν δολοῦντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τῇ φανερώσει τῆς ἀληθείας»· οὐ τῷ προσώπῳ καὶ τῇ ἐπιδείξει, ἀλλ' αὐτῇ τῇ τῶν πραγμάτων ἀποδείξει. «Συνιστῶντες ἑαυτοὺς πρὸς πᾶσαν συνείδησιν ἀνθρώπων». Οὐ γὰρ πιστοῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπίστοις ἐσμὲν κατάδηλοι, προκείμενοι πᾶσιν εἰς τὸ βασανίσαι τὰ ἡμέτερα, ὡς ἂν ἐθέλοιεν· καὶ ἀπὸ τούτου συνίσταμεν ἑαυτούς, οὐκ ἀπὸ τοῦ ὑποκρίνεσθαι, καὶ προσωπεῖον περιφέρειν φαιδρόν. Λέγομεν οὖν μηδὲν λαμβάνειν, καὶ μάρτυρας ὑμᾶς καλοῦμεν· λέγομεν μηδὲν συνειδέναι ἑαυτοῖς πονηρόν, καὶ τούτου πάλιν τὴν μαρτυρίαν

1. Β' Κορ. 10,7.

Γιατί, λέγει, ἐκεῖνος ποὺ ἀξιώθηκε τέτοια καὶ τόσο μεγάλα, καὶ ὅλα αὐτὰ μόνο ἀπὸ εὐσπλαχνία καὶ φιλανθρωπία, δὲν εἶναι καθόλου σπουδαῖο νὰ ἐπιδεικνύει τέτοιους κόπους καὶ νὰ ὑπομένει κινδύνους καὶ πειρασμούς. Γι' αὐτὸ ὄχι μόνο δὲ χάνομε τὸ θάρρος μας, ἀλλὰ καὶ χαιρόμαστε καὶ ἔχομε παρρησία. Ἀφοῦ εἶπε λοιπόν, «δὲ χάνομε τὸ θάρρος μας», πρόσθεσε, «ἀλλ' ἀδιαφοροῦμε γιὰ ἐκεῖνα ποὺ οἱ ἄνθρωποι τὰ κρύβουν ἀπὸ ντροπή, καὶ δὲν συμπεριφερόμαστε μὲ πανουργία, οὔτε νοθεύομε τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ». Καὶ τί σημαίνει, «τὰ κρυπτὰ τῆς αἰσχύνης»; Δὲ λέμε, λέγει, καὶ ὑποσχόμαστε μεγάλα, δείχνοντας ἄλλα μὲ τὰ ἔργα μας, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνοι (γι' αὐτὸ καὶ ἔλεγε, «σεῖς βλέπετε τὰ πράγματα ἐπιφανειακά»[1]), ἀλλὰ εἴμαστε τέτοιοι, τέτοιοι ποὺ φαινόμαστε, χωρὶς νὰ παρουσιάζουν κάποια ἀσάφεια τὰ λεγόμενά μας, οὔτε λέμε καὶ κάμνομε τέτοια, τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ κρύβομε καὶ νὰ τὰ καλύπτομε νιώθοντας ντροπὴ καὶ κοκκινίζοντας ἀπ' αὐτήν. Καὶ ἑρμηνεύοντας αὐτό, πρόσθεσε, «χωρὶς νὰ συμπεριφερόμαστε μὲ πανουργία». Γιατί, ἐκεῖνο ποὺ νόμιζαν ἐκεῖνοι ὅτι εἶναι ἐγκώμιο, αὐτὸ δείχνει ὅτι εἶναι αἰσχρὸ καὶ ἄξιο γιὰ γέλια.

Τί σημαίνει ὅμως «μὲ πανουργία»; Ὑπῆρχε ἡ φήμη ὅτι ἐκεῖνοι δὲν παίρνουν, ἔπαιρναν ὅμως καὶ τὸ ἔκρυβαν· εἶχαν φήμη ἁγίων καὶ ἀποστόλων γνησίων, ὅμως ἦταν γεμάτοι ἀπὸ ἄπειρα κακά. Ἀλλ' ἐμεῖς, λέγει, τ' ἀπορρίπτομε αὐτὰ (γιατὶ αὐτὰ τὰ ὀνομάζει κρυπτὰ αἰσχύνης), καὶ εἴμαστε τέτοιοι, τέτοιοι ποὺ φαινόμαστε, καὶ δὲν ἔχομε τίποτε κρυμμένο, καὶ ὄχι σ' αὐτὴ τὴ ζωὴ μόνο, ἀλλὰ καὶ σ' αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ κήρυγμα· γιατὶ αὐτὸ σημαίνει, «οὔτε νοθεύομε τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ φανερώνομε τὴν ἀλήθεια»· ὄχι μὲ τὸ πρόσωπο καὶ τὴν ἐπίδειξη, ἀλλὰ μὲ τὴν ἔμπρακτη ἀπόδειξη. «Συσταίνομε τὸν ἑαυτό μας σὲ κάθε συνείδηση ἀνθρώπων». Ὄχι μόνο στοὺς πιστούς, ἀλλὰ καὶ στοὺς ἄπιστους εἴμαστε ὁλοφάνεροι, ἔχοντας τὴ διάθεση ν' ἀποδείξομε σ' ὅλους, ποὺ θὰ ἤθελαν, τὴ γνησιότητά μας· καὶ μὲ τὴ γνησιότητα αὐτὴ συσταίνομε τοὺς ἑαυτούς μας, ὄχι μὲ ὑποκρισία καὶ παρουσιάζοντας προσωπεῖο φαιδρό. Λέμε λοιπὸν ὅτι δὲν παίρνομε τίποτε, καὶ ἐπικαλούμαστε σὰν μάρτυρες ἐσᾶς· λέμε ὅτι ἡ συνείδησή μας δὲν μᾶς ἐλέγχει γιὰ

παρ' ὑμῶν ἕλκομεν, οὐ καθάπερ ἐκεῖνοι, συσκιάζοντες τὰ καθ' ἑαυτούς, πολλοὺς ἀπατῶσιν. Ἡμεῖς δὲ καὶ τὸν βίον ἡμῶν πᾶσιν εἰς μέσον προτίθεμεν, καὶ τὸ κήρυγμα ἀπογυμνοῦμεν, ὥστε πάντας αὐτὸ καταμανθάνειν. Εἶτα, ἐπειδὴ οἱ ἄπιστοι ἠγνόουν αὐτοῦ τὴν ἰσχύν, ἐπήγαγεν, ὅτι οὐχ ἡμῶν τοῦτο ἔγκλημα, ἀλλὰ τῆς ἐκείνων ἀναισθησίας. Διὸ καί φησιν· «εἰ δὲ καὶ ἔστι κεκαλυμμένον τὸ εὐαγγέλιον ἡμῶν, ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις ἐστὶ κεκαλυμμένον, ἐν οἷς ὁ Θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου ἐτύφλωσε τὰ νοήματα τῶν ἀπίστων». Ὅπερ καὶ ἔμπροσθεν εἶπεν, «οἷς μὲν ὀσμὴ θανάτου εἰς θάνατον, οἷς δὲ ὀσμὴ ζωῆς εἰς ζωήν», τοῦτο καὶ ἐνταῦθά φησι.

2. Τί δέ ἐστιν, «ὁ Θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου»; Οἱ μὲν τὰ Μαρκίωνος νοσοῦντες, λέγουσι περὶ τοῦ Δημιουργοῦ τοῦ δικαίου μόνον, καὶ οὐκ ἀγαθοῦ, ταῦτα εἰρῆσθαι· λέγουσι γὰρ εἶναί τινα Θεὸν δίκαιον, καὶ οὐκ ἀγαθόν. Μανιχαῖοι δέ φασι τὸν διάβολον ἐνταῦθα λέγεσθαι, ἐκ τούτου δημιουργὸν τῆς κτίσεως ἕτερον ἐπεισαγαγεῖν παρὰ τὸν ὄντα βουλόμενοι, σφόδρα ἀνοήτως. Οἶδεν μὲν γὰρ πολλάκις ἡ Γραφὴ θεὸν καλεῖν οὐκ ἀπὸ τῆς ἀξίας τοῦ καλουμένου, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἀσθενείας τῶν ὑποταττομένων· ὡς ὅταν τὸν μαμωνᾶν κύριον λέγῃ, καὶ τὴν κοιλίαν θεόν. Ἀλλ' οὐ παρὰ τοῦτο οὔτε ἡ κοιλία θεός, οὔτε ὁ μαμωνᾶς κύριος, ἀλλ' ἐκείνων τῶν ὑποκατακλινόντων ἑαυτούς. Ἡμεῖς δὲ ἐκεῖνό φαμεν, ὅτι οὔτε περὶ τοῦ διαβόλου τοῦτο εἴρηται, ἀλλὰ τοῦ τῶν ὅλων Θεοῦ· καὶ οὕτως ἀναγνωστέον, ὅτι «τῶν ἀπίστων τοῦ αἰῶνος τούτου ἐτύφλωσεν ὁ Θεὸς τὰ νοήματα». Ὁ γὰρ μέλλων οὐκ ἔχει ἀπίστους, ἀλλ' ὁ παρὼν μόνος. Εἰ δὲ καὶ ἑτέρως τις ἀναγινώσκοι, οἷον, ὅτι «ὁ Θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου», οὐδὲ τοῦτο ἔχει τινα λαβήν· οὐ γὰρ τοῦτο δείκνυσιν αὐτὸν τούτου μόνον ὄντα τοῦ αἰῶνος Θεόν. Καὶ γὰρ ὁ Θεὸς

---

2. Β' Κορ. 2,16.

τίποτε τὸ πονηρό, καὶ γι' αὐτὸ πάλι τὴ μαρτυρία τὴν ἀντλοῦμαι ἀπὸ σᾶς, ὄχι ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνοι, κρύβοντας τὰ δικά τους, ἐξαπατοῦν πολλούς. Ἐμεῖς ὅμως καὶ τὸν τρόπο ζωῆς τὸν δείχνομε σ' ὅλους καὶ τὸ κήρυγμα τὸ ἀποκαλύπτομε σ' ὅλους, ὥστε ὅλοι νὰ τὸ γνωρίσουν.

Ἔπειτα, ἐπειδὴ οἱ ἄπιστοι δὲ γνώριζαν τὴ δύναμή του, πρόσθεσε, ὅτι αὐτὸ δὲν ἀποτελεῖ κατηγορία γιὰ μᾶς, ἀλλ' ὀφείλεται στὴν ἀναισθησία ἐκείνων. Γι' αὐτὸ καὶ λέγει, «ἐὰν τὸ εὐαγγέλιό μας εἶναι καλυμμένο κατὰ κάποιο τρόπο, εἶναι καλυμμένο γιὰ ἐκείνους ποὺ βρίσκονται στὴν ἀπώλεια· γιατὶ ὁ Θεὸς τύφλωσε τὸ νοῦ τῶν ἀπίστων αὐτοῦ τοῦ κόσμου». Ἐκεῖνο ἀκριβῶς ποὺ εἶπε προηγουμένως, «ὁ ὁποῖος γιὰ ἐκείνους εἶναι ὀσμὴ θανάτου ποὺ ὁδηγεῖ στὸ θάνατο, ἐνῶ γι' αὐτοὺς εἶναι ὀσμὴ ζωῆς ποὺ ὁδηγεῖ στὴ ζωή»[2], αὐτὸ λέγει καὶ ἐδῶ.

2. Τί σημαίνει ὅμως, «ὁ Θεὸς τοῦ αἰώνα αὐτοῦ»; Ἐκεῖνοι ποὺ πάσχουν ἀπὸ τὴν ἀρρώστια τοῦ Μαρκίωνα, λέγουν ὅτι αὐτὰ λέχθηκαν μόνο γιὰ τὸ δίκαιο Δημιουργό, καὶ ὄχι τὸν ἀγαθό· γιατὶ λέγουν ὅτι ὑπάρχει κάποιος Θεὸς ποὺ εἶναι δίκαιος, ὄχι ὅμως καὶ ἀγαθός. Οἱ Μανιχαῖοι πάλι λέγουν ὅτι ἐννοεῖ ἐδῶ τὸ διάβολο, θέλοντας ἀπ' αὐτὸ νὰ παρουσιάσουν, μὲ ὑπερβολικὴ ἀνοησία, κάποιον ἄλλο δημιουργὸ τῆς κτίσεως καὶ ὄχι αὐτὸν ποὺ εἶναι. Γιατὶ ἡ Γραφὴ γνωρίζει πολλὲς φορὲς νὰ ὀνομάζει κάποιον Θεὸ ὄχι ἀπὸ τὴν ἀξία ἐκείνου στὸν ὁποῖο δίνει τὸ ὄνομα αὐτό, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς ἀδυναμίας ἐκείνων ποὺ ὑποτάσσονται σ' αὐτόν, ὅπως ὅταν ὀνομάζει τὸ μαμωνᾶ κύριο, καὶ τὴν κοιλιὰ θεό. Ὅμως ἐξ αἰτίας αὐτοῦ οὔτε ἡ κοιλιὰ εἶναι θεός, οὔτε ὁ μαμωνᾶς κύριος, ἀλλ' ἐκείνων μόνο ποὺ ὑποτάσσουν τὸν ἑαυτό τους σ' αὐτά. Ἐμεῖς ὅμως λέμε ἐκεῖνο, ὅτι αὐτὸ οὔτε γιὰ τὸ διάβολο λέχθηκε, ἀλλὰ γιὰ τὸ Θεὸ τῶν ὅλων, καὶ πρέπει νὰ διαβασθεῖ ἔτσι, ὅτι «τῶν ἀπίστων τοῦ αἰώνα αὐτοῦ τύφλωσε ὁ Θεὸς τὸ νοῦ». Γιατὶ ὁ μέλλοντας αἰώνας δὲν ἔχει ἄπιστους, ἀλλὰ μόνο ὁ παρόντας. Ἐὰν ὅμως κάποιος τὸ διαβάσει καὶ διαφορετικά, ὅπως, «ὁ Θεὸς τοῦ αἰώνα αὐτοῦ», οὔτε αὐτὸ ἔχει κάποια λαβὴ γιὰ κατηγορία· γιατὶ αὐτὸ δὲ δείχνει αὐτὸν Θεὸ μόνο τοῦ αἰώνα αὐτοῦ. Καθόσον ὁ Θεὸς λέγε-

οὐρανοῦ λέγεται, ἀλλ' οὐκ ἔστιν οὐρανοῦ μόνον Θεός· καὶ 'ὁ Θεὸς τῆς παρούσης ἡμέρας' λέγομεν, καὶ οὐκ εἰς ἐκείνην μόνην συγκλείοντες αὐτοῦ τὴν ἀρχήν, τοῦτό φαμεν· καὶ 'ὁ Θεὸς δὲ 'Αβραὰμ' λέγεται, καὶ 'ὁ Θεὸς Ἰσαάκ', καὶ 'ὁ Θεὸς Ἰακώβ', καὶ οὐκ ἐκείνων μόνον ἐστὶ Θεός. Καὶ πολλὰς ἄν τις καὶ ἑτέρας τοιαύτας ἐν ταῖς Γραφαῖς εὕροι μαρτυρίας.

Πῶς οὖν ἐτύφλωσεν; Οὐκ ἐνεργήσας εἰς τοῦτο, ἄπαγε, ἀλλ' ἀφεὶς καὶ συγχωρήσας· καὶ γὰρ ἔθος τῇ Γραφῇ οὕτω λέγειν· ὡς ὅταν λέγῃ, «παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς εἰς ἀδόκιμον νοῦν». Ἐπειδὴ γὰρ αὐτοὶ ἠπίστησαν πρῶτοι, καὶ ἀναξίους ἑαυτοὺς κατεσκεύασαν τοῦ ἰδεῖν τὰ μυστήρια, καὶ αὐτὸς λοιπὸν εἴασεν. Ἀλλὰ τί ἔδει ποιῆσαι; πρὸς βίαν ἕλκειν καὶ ἐκκαλύπτειν μὴ βουλομένοις ἰδεῖν; Ἀλλὰ μᾶλλον ἂν κατεφρόνησαν, καὶ οὐδ' ἂν εἶδον· διὸ καὶ ἐπήγαγεν, «εἰς τὸ μὴ αὐγάσαι αὐτοῖς τὸν φωτισμὸν τοῦ εὐαγγελίου τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ»· οὐ πρὸς τὸ ἀπιστῆσαι τῷ Θεῷ, ἀλλὰ πρὸς τὸ τὴν ἀπιστίαν μὴ ἰδεῖν τίνα ἐστὶ τὰ ἔνδον, ὃ καὶ ἡμῖν ἐπέταξε, μὴ ῥίπτειν τοὺς μαργαρίτας ἔμπροσθεν τῶν χοίρων κελεύσας. Εἰ γὰρ καὶ ἀπιστοῦσιν ἐξεκάλυψε, μᾶλλον ἂν ἡ νόσος αὐτῶν ἐπετρίβη. Καὶ γὰρ εἰ ὀφθαλμιῶντά τις ἀναγκάσειε πρὸς τὰς ἀκτῖνας ἰδεῖν, ἐπιτείνει μᾶλλον αὐτοῦ τὴν ἀσθένειαν. Διὰ τοῦτο καὶ ἐν σκότει κατακλείουσιν αὐτοὺς ἰατρῶν παῖδες, ὥστε μὴ ἐπιτρῖψαι τὸ νόσημα. Οὕτω τοίνυν καὶ ἐνταῦθα νοητέον, ὅτι οὗτοι μὲν γεγόνασιν ἄπιστοι δι' ἑαυτούς, γενόμενοι δὲ ἄπιστοι, οὐκέτι ἑώρων τὰ ἀπόρρητα τοῦ εὐαγγελίου, τοῦ Θεοῦ λοιπὸν ἀποκλείοντος τὰς ἀκτῖνας αὐτοῖς. Ὅπερ καὶ τοῖς μαθηταῖς ἔλεγεν, ὅτι διὰ τοῦτο ἐν παροιμίαις λαλῶ αὐτοῖς, ὅτι ἀκούοντες οὐκ ἀκούουσιν.

Ἵνα δὲ καὶ ἐπὶ παραδείγματος σαφέστερον ὃ λέγω γένηται, ὑπόθου τινὰ Ἕλληνα εἶναι μύθους τὰ ἡμέτερα ἡγούμενον· οὗτος

---

3. Ρωμ. 1,28.
4. Ματθ. 7,6.
5. Ματθ. 13,13.

ται 'Θεὸς τοῦ οὐρανοῦ', ἀλλὰ δὲν εἶναι Θεὸς μόνο τοῦ οὐρανοῦ· καὶ ἀκόμα λέμε 'ὁ Θεὸς τῆς παρούσας ἡμέρας', καὶ δὲν τὸ λέμε αὐτὸ περιορίζοντας αὐτοῦ τὴν ἀρχὴ μόνο στὴν ἡμέρα ἐκείνη. Ἐπίσης λέγεται ὁ Θεὸς καὶ 'ὁ Θεὸς τοῦ Ἀβραάμ', καὶ 'ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσαάκ', καὶ 'ὁ Θεὸς τοῦ Ἰακώβ', καὶ δὲν εἶναι μόνο ἐκείνων Θεός. Καὶ πολλὲς ἄλλες παρόμοιες μαρτυρίες θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ βρεῖ μέσα στὶς Γραφές.

Πῶς λοιπὸν τοὺς τύφλωσε; Δὲν ἦταν ἡ τύφλωση δική του ἐνέργεια, μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη, ἀλλὰ ἄφησε καὶ ἐπέτρεψε αὐτὸ νὰ συμβεῖ· καθόσον ἡ Γραφὴ συνηθίζει νὰ τὸ λέγει αὐτό· ὅπως ὅταν λέγει, «παρέδωσε αὐτοὺς ὁ Θεὸς σὲ ἀνάξιο νοῦ»[3]. Ἐπειδὴ δηλαδὴ αὐτοὶ ἀπίστησαν πρῶτοι, καὶ κατέστησαν τοὺς ἑαυτούς τους ἀνάξιους νὰ γνωρίσουν τὰ μυστήρια, καὶ αὐτὸς ἐπέτρεψε νὰ συμβεῖ αὐτό. Καὶ τί ἔπρεπε νὰ κάνει; νὰ τοὺς σέρνει μὲ τὴ βία καὶ νὰ τοὺς φανερώνει τὰ μυστήρια χωρὶς νὰ θέλουν νὰ τὰ γνωρίσουν; Ἀλλὰ τότε πολὺ περισσότερο θὰ τὸν περιφρονοῦσαν καὶ δὲν θὰ τὰ ἔβλεπαν· γι' αὐτὸ καὶ πρόσθεσε, «ὥστε νὰ μὴ δοῦν τὸ φῶς τοῦ εὐαγγελίου τῆς δόξας τοῦ Χριστοῦ»· ὄχι γιὰ νὰ ἀπιστήσουν πρὸς τὸ Θεό, ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴ δοῦν ἐξ αἰτίας τῆς ἀπιστίας τους ποιά εἶναι ἐνδότερα, πράγμα ποὺ πρόσταξε καὶ σ' ἐμᾶς, λέγοντας, νὰ μὴ ρίχνομε τοὺς μαργαρίτες μπροστὰ στοὺς χοίρους[4]. Γιατί, ἐὰν τὸ φανέρωνε καὶ ἐνῷ ἦταν ἄπιστοι, πολὺ περισσότερο θὰ προχωροῦσε τὸ νόσημά τους. Καθόσον, ἐὰν κάποιος ἐξαναγκάσει κάποιον, ποὺ πάσχουν οἱ ὀφαθλμοί του, νὰ δεῖ πρὸς τὶς ἀκτίνες τοῦ ἥλιου, αὐξάνει πολὺ περισσότερο τὴν ἀσθένεια αὐτοῦ. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ βοηθοὶ τῶν γιατρῶν περιορίζουν αὐτοὺς σὲ σκοτεινὸ μέρος, γιὰ νὰ μὴ αὐξηθεῖ τὸ νόσημά τους. Ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐδῶ πρέπει νὰ σκεφθοῦμε, ὅτι αὐτοὶ ἔγιναν ἄπιστοι ἀπὸ μόνοι τους, καὶ ἀφοῦ ἔγιναν ἄπιστοι δὲ βλέπουν πιὰ τὰ ἀπόρρητα τοῦ εὐαγγελίου, γιατὶ ὁ Θεὸς στὸ ἑξῆς περιορίζει τὶς ἀκτίνες ἀπὸ αὐτούς. Αὐτὸ ἀκριβῶς ἔλεγε καὶ στοὺς μαθητές του, ὅτι δηλαδὴ «γι' αὐτὸ ὁμιλῶ πρὸς αὐτοὺς μὲ παροιμίες, γιατί, ἐνῷ ἀκούουν, δὲν κατανοοῦν»[5].

Ἀλλὰ γιὰ νὰ γίνει σαφέστερο αὐτὸ ποὺ λέγω καὶ μὲ παράδειγμα, ὑπόθεσε ὅτι κάποιος Ἕλληνας θεωρεῖ μύθους τὰ δικά μας·

οὖν πῶς ὠφεληθήσεται μᾶλλον, εἰσελθὼν καὶ ἰδὼν τὰ μυστήρια, ἢ ἔξω μένων; Διὰ τοῦτό φησιν, «εἰς τὸ μὴ αὐγάσαι αὐτοῖς τὸν φωτισμόν», ἐπιμένων ἔτι τῇ ἱστορίᾳ Μωϋσέως. Ὅπερ γὰρ πρὸς Ἰουδαίους γέγονεν ἐπ᾽ ἐκείνου, τοῦτο ἐπὶ πάντων τῶν ἀπίστων γίνεται ἐπὶ τοῦ εὐαγγελίου. Καὶ τί ἐστι τὸ συνεσκιασμένον καὶ ὅπερ αὐτοῖς οὐκ ἔστι πεφωτισμένον; Ἄκουσον αὐτοῦ λέγοντος· «εἰς τὸ μὴ αὐγάσαι αὐτοῖς τὸν φωτισμὸν τοῦ εὐαγγελίου τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ, ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ». Οἷον, ὅτι ὁ σταυρὸς τῆς οἰκουμένης σωτηρία καὶ αὐτοῦ δόξα, ὅτι αὐτὸς οὗτος ὁ σταυρωθεὶς μετὰ πολλῆς περιφανείας μέλλει παραγίνεσθαι, τὰ ἄλλα πάντα, τὰ παρόντα, τὰ μέλλοντα, τὰ ὁρώμενα, τὰ οὐχ ὁρώμενα, ἡ ἀπόρρητος τῶν προσδοκωμένων περιφάνεια. Διὸ καὶ αὐγάσαι εἶπεν, ἵνα μὴ τὸ ὅλον ἐνταῦθα ζητῇς· ὥσπερ γὰρ αὐγή τις ἐστὶ μόνον τοῦ Πνεύματος ἡ δεδομένη. Τοῦτο γοῦν καὶ ἀνωτέρω δηλῶν, «ὀσμὴν» εἶπε, καὶ πάλιν «ἀρραβῶνα», δεικνὺς ὅτι τὸ πλέον ἐκεῖ μένει. Ἀλλ᾽ ὅμως ταῦτα ἅπαντα κέκρυπται ἀπ᾽ αὐτῶν· κέκρυπται δέ, ἐπειδὴ ἠπίστησαν πρότεροι. Εἶτα, δεικνύς, ὅτι οὐχὶ τὴν τοῦ Χριστοῦ δόξαν ἀγνοοῦσι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ Πατρὸς οἱ ταύτην οὐκ ἰδόντες, ἐπήγαγεν, «ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ». Μὴ γὰρ μέχρι τοῦ Χριστοῦ στῇς μόνον. Ὥσπερ γὰρ διὰ τούτου τὸν Πατέρα ὁρᾷς, οὕτως ἀγνοήσας τὴν τούτου δόξαν, οὐδὲ τὴν ἐκείνου εἴσῃ. «Οὐ γὰρ ἑαυτοὺς κηρύσσομεν, ἀλλὰ Χριστὸν Ἰησοῦν Κύριον, ἑαυτοὺς δὲ δούλους ὑμῶν διὰ Ἰησοῦν».

3. Καὶ ποία αὕτη ἀκολουθία; τί τοῦτο πρὸς τὰ εἰρημένα ἔχει κοινόν; Ἢ ἐκείνους αἰνίττεται ὡς ἐπαίροντας ἑαυτοὺς καὶ πείθοντας τοὺς μαθητὰς ἀπ᾽ αὐτῶν ἑαυτοὺς ὀνομάζειν, ὅπερ ἐν τῇ προτέρᾳ ἔλεγεν, «ἐγώ εἰμι Παύλου, ἐγὼ δὲ Ἀπολλώ», ἢ ἕτερόν τι βαρύτατον. Ποῖον δὴ τοῦτο; Ἐπειδὴ σφόδρα αὐτοὺς ἐπολέμουν καὶ ἐπεβούλευον αὐτοῖς πάντοθεν, 'μὴ γὰρ ἡμῖν μάχεσθε, φησί, καὶ πολεμεῖτε; ἢ τῷ δι᾽ ἡμῶν κηρυττομένῳ; οὐ γὰρ ἑαυτοὺς κηρύττομεν·

---

6. Β' Κορ. 2,16 καὶ 5,5.

7. Α' Κορ. 3,4.

αὐτὸς λοιπὸν πῶς θὰ ὠφεληθεῖ περισσότερο, μπαίνοντας μέσα καὶ βλέποντας τὰ μυστήρια, ἢ παραμένοντας ἔξω; Γι' αὐτὸ λέγει, «γιὰ νὰ μὴ δοῦν τὸ φωτισμό», ἐπιμένοντας ἀκόμα στὴν ἱστορία τοῦ Μωϋσῆ. Γιατὶ ἐκεῖνο ἀκριβῶς ποὺ ἔγινε στοὺς Ἰουδαίους στὴν περίπτωση τοῦ Μωϋσῆ, αὐτὸ γίνεται σ' ὅλους τοὺς ἀπίστους σχετικὰ μὲ τὸ εὐαγγέλιο. Καὶ ποιό εἶναι τὸ συνεσκιασμένο καὶ τὸ ὁποῖο δὲν εἶναι φωτεινὸ σ' αὐτούς; Ἄκουσε αὐτὸν ποὺ λέγει· «γιὰ νὰ μὴ δοῦν τὸ φῶς τοῦ εὐαγγελίου τῆς δόξας τοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι εἰκόνα τοῦ Θεοῦ». Δηλαδή, ὅτι ὁ σταυρὸς εἶναι σωτηρία τῆς οἰκουμένης καὶ δόξα αὐτοῦ, ὅτι αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ σταυρωθεὶς πρόκειται νὰ ρθεῖ μὲ πολλὴ λαμπρότητα, ὅλα τὰ ἄλλα, τὰ παρόντα, τὰ μέλλοντα, τὰ ὁρατά, τὰ ἀόρατα, ἡ ἀπερίγραπτη λαμπρότητα τῶν προσδοκωμένων. Γι' αὐτὸ καὶ εἶπε «νὰ αὐγάσει», γιὰ νὰ μὴ ζητεῖς τὸ ὅλο ἐδῶ· γιατὶ σὰν ἀκριβῶς κάποια αὐγὴ μόνο εἶναι αὐτὸ ποὺ δίνεται ἀπὸ τὸ Πνεῦμα. Αὐτὸ λοιπὸν δηλώνοντας καὶ παραπάνω, εἶπε «ὀσμή», καὶ ἀλλοῦ πάλι «ἀρραβώνα»[6], γιὰ νὰ δείξει ὅτι τὸ περισσότερο μένει ἐκεῖ. Ἀλλ' ὅμως ὅλα αὐτὰ ἔχουν κρυβεῖ ἀπ' αὐτούς· καὶ ἔχουν κρυβεῖ, ἐπειδὴ πρῶτα ἀπίστησαν αὐτοί. Ἔπειτα γιὰ νὰ δείξει, ὅτι δὲν ἀγνοοῦν μόνο τὴ δόξα τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ Πατρὸς ἐκεῖνοι ποὺ δὲ γνωρίζουν αὐτήν, πρόσθεσε, «ὁ ὁποῖος εἶναι εἰκόνα τοῦ Θεοῦ». Μὴ λοιπὸν σταματήσεις μέχρι τὸ Χριστὸ μόνο. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς μέσω αὐτοῦ βλέπεις τὸν Πατέρα, ἔτσι, ἐὰν ἀγνοήσεις τὴ δόξα αὐτοῦ, δὲ θὰ γνωρίσεις οὔτε τὴ δόξα ἐκείνου. «Γιατὶ δὲν κηρύττομε τοὺς ἑαυτούς μας, ἀλλὰ τὸν Ἰησοῦ Χριστὸ τὸν Κύριο, ἐνῶ τοὺς ἑαυτούς μας τοὺς θεωροῦμε δούλους σας, γιὰ χάρη τοῦ Ἰησοῦ».

3. Καὶ ποιά σχέση ἔχει αὐτὸ μὲ τὰ προηγούμενα; Τί τὸ κοινὸ ἔχει πρὸς τὰ λεχθέντα; Ἢ ὑπαινίσσεται ἐκείνους σὰν ἀλαζόνες, καὶ πείθοντας τοὺς μαθητές τους νὰ ὀνομάζουν τοὺς ἑαυτούς τους ἀπ' αὐτούς, πράγμα ποὺ ἔλεγε στὴν πρώτη ἐπιστολή, «ἐγὼ εἶμαι τοῦ Παύλου, ἐγὼ τοῦ Ἀπολλώ»[7], ἢ κάτι ἄλλο βαρύτατο. Ποιό λοιπὸν εἶναι αὐτό; Ἐπειδὴ τοὺς πολεμοῦσαν ὑπερβολικὰ καὶ τοὺς ἐπιβουλεύονταν ἀπὸ παντοῦ, 'μήπως ἐμᾶς μάχεσθε', λέγει, 'καὶ πολεμεῖτε; ἢ μήπως ἐκεῖνον ποὺ κηρύττεται ἀπὸ μᾶς; γιατὶ δὲν κηρύτ-

ἐγὼ δοῦλός εἰμι, ἐγὼ διάκονός εἰμι καὶ τῶν δεχομένων τὸ κήρυγμα, ἑτέρῳ πάντα πραγματευόμενος, καὶ ὑπὲρ τῆς ἐκείνου δόξης πᾶν ὁτιοῦν ποιῶν. Ὥστε ἐμοὶ πολεμῶν, τὰ ἐκείνου καταβάλλεις. Τοσοῦτον γὰρ ἀπέχω εἰς ἐμαυτόν τι περιστῆσαι τῶν τοῦ εὐαγγελίου, ὅτι καὶ ὑμῶν οὐ παραιτήσομαι εἶναι δοῦλος διὰ τὸν Χριστόν, ἐπειδὴ ἐκείνῳ ἔδοξεν οὕτω τιμῆσαι ὑμᾶς, ἐπειδὴ οὕτως ὑμᾶς ἐφίλησε, καὶ πάντα ὑπὲρ ὑμῶν ἔπραξε. Διὸ καὶ λέγει, «ἑαυτοὺς δὲ δούλους ὑμῶν διὰ Χριστόν». Εἶδες ψυχὴν δόξης καθαράν; Οὐ γὰρ δὴ μόνον, φησί, τῶν δεσποτικῶν οὐδὲν νοσφιζόμεθα, ἀλλὰ καὶ ὑμῖν ἑαυτοὺς ὑποτάσσομεν δι᾿ ἐκεῖνον.

«Ὅτι ὁ Θεὸς ὁ εἰπὼν ἐκ σκότους φῶς λάμψαι, ἔλαμψεν ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν». Εἶδες πῶς πάλιν τοῖς ζητοῦσι τὴν δόξαν ἐκείνην ἰδεῖν τὴν ὑπερβάλλουσαν, τὴν Μωϋσέως λέγω, δείκνυσι μετὰ προσθήκης ἀστράπτουσαν; Καθάπερ εἰς πρόσωπον Μωϋσέως, οὕτως εἰς τὰς ὑμετέρας καρδίας ἔλαμψε, φησί. Καὶ πρότερον ἀναμιμνήσκει τῶν ἐν ἀρχῇ τῆς κτίσεως γενομένων, αἰσθητοῦ φωτὸς καὶ σκότους αἰσθητοῦ, δεικνὺς ὅτι αὕτη μείζων ἡ δημιουργία. Καὶ ποῦ εἶπεν, «ἐκ σκότους φῶς λάμψαι»; Ἐν ἀρχῇ καὶ ἐν προοιμίοις τῆς κτίσεως· «σκότος γὰρ ἦν», φησίν, «ἐπάνω τῆς ἀβύσσου. Καὶ εἶπεν ὁ Θεός, γενηθήτω φῶς· καὶ ἐγένετο φῶς». Ἀλλὰ τότε μὲν εἶπε, «γενηθήτω, καὶ ἐγένετο», νῦν δὲ οὐκ εἶπεν, ἀλλ᾿ αὐτὸς ἡμῖν γέγονε φῶς· οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι καὶ νῦν εἶπεν, ἀλλ᾿ αὐτὸς ἔλαμψε. Διὰ τοῦτο οὐδὲ αἰσθητὰ πράγματα ὁρῶμεν τοῦ φωτὸς λάμποντος τούτου, ἀλλ᾿ αὐτὸν τὸν Θεὸν διὰ τοῦ Χριστοῦ. Ὁρᾷς τὸ ἀπαράλλακτον τῆς Τριάδος; Περὶ μὲν γὰρ τοῦ Πνεύματός φησιν, «ἡμεῖς δὲ πάντες ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτριζόμενοι, τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, καθάπερ ἀπὸ Κυρίου Πνεύματος», περὶ δὲ τοῦ Υἱοῦ, «εἰς τὸ μὴ αὐγάσαι αὐτοῖς τὸν φωτισμὸν τοῦ εὐαγγελίου τῆς

---

8. Γεν. 1,2·3.
9. Β' Κορ. 3,18.

τομε τοὺς ἑαυτούς μας· ἐγὼ εἶμαι δοῦλος, ἐγὼ εἶμαι διάκονος καὶ ἐκείνων ποὺ δέχονται τὸ κήρυγμα, προσπαθώντας τὰ πάντα γιὰ ἄλλον καὶ κάμνοντας ὁτιδήποτε γιὰ τὴ δόξα ἐκείνου. Ἑπομένως πολεμώντας ἐμένα, καταστρέφεις τὰ ἐκείνου. Γιατὶ τόσο πολὺ ἀπέχω ἀπὸ τὸ νὰ ἀποδώσω στὸν ἑαυτό μου κάτι ἀπὸ τὰ τοῦ εὐαγγελίου, ὥστε δὲ θὰ παύσω νὰ εἶμαι δοῦλος σας ἐξ αἰτίας τοῦ Χριστοῦ, ἐπειδὴ θεωρήθηκε ὀρθὸ ἀπὸ ἐκεῖνον τόσο πολὺ νὰ σᾶς τιμήσει, ἐπειδὴ τόσο πολὺ σᾶς ἀγάπησε καὶ ὅλα τὰ ἔκαμε γιὰ σᾶς. Γι' αὐτὸ καὶ λέγει, «ἐνῶ τοὺς ἑαυτούς μας τοὺς θεωροῦμε δούλους σας γιὰ χάρη τοῦ Χριστοῦ». Εἶδες ψυχὴ καθαρὴ ἀπὸ δόξα; Γιατί, λέγει, ὄχι μόνο δὲ σφετεριζόμαστε τίποτε ἀπὸ τὰ τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἑαυτούς μας ὑποτάσσομε σὲ σᾶς γιὰ χάρη ἐκείνου.

«Γιατὶ ὁ Θεὸς ποὺ εἶπε νὰ λάμψει φῶς ἀπὸ τὸ σκοτάδι, αὐτὸς ἔλαμψε μέσα στὶς καρδιές σας». Εἶδες πῶς πάλι δείχνει σ' ἐκείνους ποὺ ζητοῦσαν νὰ δοῦν τὴ δόξα ἐκείνη τὴν ὑπερβολική, ἐννοῶ τοῦ Μωϋσῆ, ν' ἀστράπτει ὑπερβολικά; Ὅπως ἀκριβῶς στὸ πρόσωπο τοῦ Μωϋσῆ, ἔτσι, λέγει, ἔλαμψε στὶς καρδιές σας. Καὶ προηγουμένως ὑπενθυμίζει ἐκεῖνα ποὺ ἔγιναν στὴν ἀρχὴ τῆς δημιουργίας, γιὰ νὰ δείξει ὅτι αὐτὴ ἡ δημιουργία εἶναι μεγαλύτερη. Καὶ ποῦ εἶπε, «νὰ λάμψει φῶς ἀπὸ τὸ σκοτάδι»; Στὴν ἀρχὴ καὶ στὸ προοίμιο τῆς δημιουργίας· γιατὶ λέγει, «σκοτάδι ὑπῆρχε ἐπάνω στὴν ἄβυσσο. Καὶ εἶπε ὁ Θεός, ἂς γίνει φῶς, καὶ ἔγινε φῶς»[8]. Ἀλλὰ τότε βέβαια εἶπε, «νὰ γίνει φῶς, καὶ ἔγινε», ἐνῶ τώρα δὲν εἶπε, ἀλλ' ὁ ἴδιος ἔγινε φῶς σ' ἐμᾶς· γιατὶ δὲν εἶπε, ὅτι καὶ τώρα εἶπε, ἀλλ' ὁ ἴδιος ἔλαμψε. Γι' αὐτὸ δὲ βλέπομε αἰσθητὰ πράγματα ἐνῶ λάμπει αὐτὸ τὸ φῶς, ἀλλὰ τὸν ἴδιο τὸ Θεὸ μέσω τοῦ Χριστοῦ. Βλέπεις τὴν ἀκριβὴ ὁμοιότητα τῆς Τριάδος; Γιατὶ γιὰ τὸ Πνεῦμα λέγει, «ἐμεῖς ὅμως μὲ ἀκάλυπτο πρόσωπο, ἀντικατοπτρίζοντας τὴ δόξα τοῦ Κυρίου, μεταμορφωνόμαστε ὅμοια μ' αὐτὸν ἀπὸ δόξα σὲ δόξα, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος ποὺ λαμπρύνεται ἀπὸ τὸν Κύριο, τὸ Πνεῦμα»[9], ἐνῶ γιὰ τὸν Υἱὸ λέγει, «ὥστε νὰ μὴ λάμψει σ' αὐτοὺς ὁ φωτισμὸς τοῦ εὐαγγελίου τῆς δόξας τοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι

δόξης τοῦ Χριστοῦ, ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ»· περὶ δὲ τοὺ Πατρός, «ὁ εἰπὼν ἐκ σκότους φῶς λάμψαι, ἔλαμψεν ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν, πρὸς φωτισμὸν τῆς γνώσεως τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ ἐν προσώπῳ Χριστοῦ». Ὥσπερ γὰρ εἰπών, «τοῦ εὐαγγελίου τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ», ἐπήγαγεν, «ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ», δεικνὺς ὅτι καὶ τῆς ἐκείνου δόξης ἀπεστερήθησαν, οὕτως εἰπών, «τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ», ἐπήγαγεν, «ἐν προσώπῳ Χριστοῦ», δεικνὺς ὅτι διὰ τούτου τὸν Πατέρα γινώσκομεν, ὥσπερ οὖν καὶ διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτῷ προσαγόμεθα.

«Ἔχομεν δὲ τὸν θησαυρὸν τοῦτον ἐν ὀστρακίνοις σκεύεσιν, ἵνα ἡ ὑπερβολὴ τῆς δυνάμεως ᾖ τοῦ Θεοῦ, καὶ μὴ ἐξ ἡμῶν». Ἐπειδὴ γὰρ πολλὰ καὶ μεγάλα εἶπε περὶ τῆς ἀπορρήτου δόξης, ἵνα μή τις λέγῃ, 'καὶ πῶς τοσαύτης δόξης ἀπολαύοντες μένομεν ἐν θνητῷ σώματι;', φησίν, ὅτι τοῦτο μὲν οὖν αὐτὸ μάλιστά ἐστι τὸ θαυμαστὸν καὶ δεῖγμα μέγιστον τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως, ὅτι σκεῦος ὀστράκινον τοσαύτην ἠδυνήθη λαμπρότητα ἐνεγκεῖν καὶ τηλικοῦτον φυλάξαι θησαυρόν. Ὅπερ οὖν καὶ αὐτὸς θαυμάζων ἔλεγεν, «ἵνα ἡ ὑπερβολὴ τῆς δυνάμεως ᾖ τοῦ Θεου, καὶ μὴ ἐξ ἡμῶν», πάλιν ἐκείνους αἰνιττόμενς τοὺς καυχωμένους ἐφ' ἑαυτοῖς. Τό τε γὰρ μέγεθος τῶν δοθέντων, τό τε ἀσθενὲς τῶν δεξαμένων δείκνυσι τὴν ἰσχύν, οὐχ ὅτι μεγάλα ἐχαρίσατο μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ μικροῖς οὖσι· τὸ γὰρ ὀστράκινον, τὸ εὔθραυστον τῆς θνητῆς φύσεως αἰνιττόμενος ἔλεγε, καὶ τὸ τῆς σαρκὸς ἡμῶν ἀσθενὲς ἐμφαίνων. Ὀστράκου γὰρ ἄμεινον οὐδὲν αὕτη διάκειται· οὕτως ἐστὶν εὐεπηρέαστος καὶ θανάτῳ καὶ νόσοις καὶ ἀέρων ἀνωμαλίαις καὶ ἑτέροις μυρίοις διαλυομένη ῥᾳδίως. Ταῦτα δὲ ἔλεγε, καὶ καταστέλλων ἐκείνων τὸ φύσημα, καὶ πᾶσι δεικνύς, ὅτι οὐδὲν ἀνθρώπινον τῶν καθ' ἡμᾶς.

4. Καὶ γὰρ τότε μάλιστα διαφαίνεται ἡ τοῦ Θεοῦ δύναμις, ὅταν δι' εὐτελῶν ἐνεργῇ μεγάλα. Διὸ καὶ ἀλλαχοῦ ἔλεγεν, «ἡ γὰρ δύναμίς μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται». Καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ δὲ διὰ κωνώπων καὶ μυιῶν ὁλόκληρα στρατόπεδα βαρβάρων ἐτροποῦτο

10. Β' Κορ. 12,9.

εἰκόνα τοῦ Θεοῦ»· καὶ τέλος γιὰ τὸν Πατέρα, «ὁ ὁποῖος εἶπε ἀπὸ τὸ σκοτάδι νὰ λάμψει φῶς, ἔλαμψε μέσα στὶς καρδιές σας, πρὸς φωτισμὸ τῆς γνώσεως τῆς δόξας τοῦ Θεοῦ στὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ». Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς λέγοντας, «τοῦ εὐαγγελίου τῆς δόξας τοῦ Χριστοῦ», πρόσθεσε, «ὁ ὁποῖος εἶναι εἰκόνα τοῦ Θεοῦ», γιὰ νὰ δείξει ὅτι ἀποστερήθηκαν καὶ τὴ δόξα ἐκείνου, ἔτσι λέγοντας, «τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ», πρόσθεσε, «στὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ», γιὰ νὰ δείξει ὅτι μέσω αὐτοῦ γνωρίζομε τὸν Πατέρα, ὅπως ἀκριβῶς βέβαια καὶ μὲ τὸ Πνεῦμα ὁδηγούμαστε σ' αὐτόν.

«Καὶ αὐτὸν τὸν θησαυρὸ τὸν ἔχομε μέσα σὲ πήλινα σκεύη, ὥστε νὰ φανεῖ ὅτι ἡ ὑπερβολικὴ δύναμη εἶναι τοῦ Θεοῦ, καὶ δὲν προέρχεται ἀπὸ μᾶς». Ἐπειδὴ δηλαδὴ εἶπε πολλὰ καὶ μεγάλα γιὰ τὴν ἀπόρρητη δόξα, γιὰ νὰ μὴ λέγει κάποιος, 'καὶ πῶς, ἐνῶ ἀπολαμβάνομε τόσο μεγάλη δόξα, παραμένομε μέσα σὲ θνητὸ σῶμα;' λέγει, ὅτι αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι τὸ ἀξιοθαύμαστο καὶ μέγιστο δεῖγμα τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ, τὸ ὅτι σκεῦος πήλινο μπόρεσε νὰ ἐκπέμψει τόση μεγάλη λαμπρότητα καὶ νὰ φυλάξει τόσο μεγάλο θησαυρό. Αὐτὸ ἀκριβῶς λοιπὸν θαυμάζοντας καὶ αὐτός, ἔλεγε, «γιὰ νὰ φανεῖ ὅτι αὐτὴ ἡ ὑπερβολικὴ δύναμη εἶναι τοῦ Θεοῦ καὶ δὲν προέρχεται ἀπὸ μᾶς», πάλι ὑπονοώντας ἐκείνους ποὺ καυχιένται γιὰ τὸν ἑαυτό τους. Γιατὶ καὶ τὸ μέγεθος τῶν δοθέντων καὶ ἡ ἀδυναμία ἐκείνων ποὺ τὰ δέχθηκαν δείχνει τὴ δύναμη, ὄχι μόνο ὅτι χάρισε μεγάλα, ἀλλ' ὅτι καὶ ἐνῶ εἴμαστε μικροί· γιατὶ τὸ πήλινο τὸ ἔλεγε ὑπονοώντας τὸ εὔθραυστο τῆς θνητῆς φύσεως, καὶ γιὰ νὰ δείξει τὸ ἀσθενὲς τῆς σάρκας μας. Γιατὶ αὐτὴ δὲ βρίσκεται σὲ καθόλου καλύτερη θέση ἀπὸ τὸ πήλινο· τόσο πολὺ εὔκολα ὑφίσταται βλάβες καὶ διαλύεται εὔκολα καὶ μὲ τὸ θάνατο, καὶ μὲ τὶς ἀσθένειες, καὶ τὶς ἐποχιακὲς ἀνωμαλίες, καὶ μὲ ἄπειρα ἄλλα. Καὶ αὐτὰ τὰ ἔλεγε, καὶ καταστέλλοντας τὴν ἀλαζονεία ἐκείνων, καὶ δείχνοντας σ' ὅλους ὅτι δὲν ὑπάρχει τίποτε τὸ ἀνθρώπινο στὰ δικά μας.

4. Πραγματικὰ τότε πρὸ πάντων φανερώνεται ἡ δύναμη τοῦ Θεοῦ, ὅταν μὲ εὐτελὴ πράγματα πραγματοποιεῖ μεγάλα. Γι' αὐτὸ καὶ ἀλλοῦ ἔλεγε, «γιατὶ ἡ δύναμή μου ἀποδεικνύεται τέλεια ἐκεῖ ποὺ ὑπάρχει ἀδυναμία»[10]. Ἀλλὰ καὶ στὴν Παλαιὰ Διαθήκη μὲ κου-

(διὸ καὶ μεγάλην δύναμιν αὐτοῦ τὴν κάμπην ἐκάλει), καὶ ἐν ἀρχῇ γλώττας συγχέων μόνον, τὸν μέγαν πύργον ἐκεῖνον τὸν ἐν Βαβυλῶνι κατέλυε. Καὶ ἐν τοῖς πολέμοις δὲ νῦν μὲν διὰ τριακοσίων ἄπειρα στρατόπεδα ἤλασε, νῦν δὲ διὰ σαλπίγγων πόλεις καθεῖλε· μετὰ δὲ ταῦτα διὰ παιδίου μιρκοῦ καὶ εὐτελοῦς τοῦ Δαυΐδ, ἅπασαν τῶν βαρβάρων τὴν παράταξιν ἐτροπώσατο. Οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα δώδεκα μόνους ἀποστείλας, τῆς οἰκουμένης περιεγένετο, δώδεκα, καὶ τούτους ἐλαυνομένους, πολεμουμένους. Ἐκπλαγῶμεν οὖν τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν, θαυμάσωμεν, προσκυνήσωμεν· ἐρωτήσωμεν Ἰουδαίους, ἐρωτήσωμεν Ἕλληνας, τίς ἔπεισε τὴν οἰκουμένην ἅπασαν ἀποστῆναι τῶν πατρίων ἐθῶν καὶ πρὸς ἑτέραν μετατάξασθαι πολιτείαν; ὁ ἁλιεύς, ἢ ὁ σκηνοποιός; ὁ τελώνης, ἢ ὁ ἀγράμματος καὶ ἰδιώτης; Καὶ πῶς ἂν ἔχοι ταῦτα λόγον, εἰ μὴ θεία δύναμις ἦν ἡ πάντα κατορθοῦσα δι' ἐκείνων; Τί δὲ καὶ λέγοντες ἔπειθον ἐκεῖνοι; Βαπτίσθητε ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ σταυρωθέντος. Ποίου; Ὃν οὐκ εἶδον, οὐδὲ ἐθεάσαντο. Ἀλλ' ὅμως ταῦτα λέγοντες καὶ κηρύττοντες, ἔπειθον, ὅτι οἱ μὲν μαντευόμενοι καὶ ἐκ προγόνων αὐτοῖς παραδοθέντες, οὐκ εἰσὶ θεοί, ὁ δὲ προσηλωθείς, οὗτος Χριστός, πάντας ἐφείλκετο. Καίτοι γε ὅτι μὲν ἐσταυρώθη καὶ ἐτάφη, παντί που δῆλον ἦν, ὅτι δὲ ἀνέστη, οὐδεὶς πλὴν ὀλίγων εἶδεν. Ἀλλ' ὅμως καὶ τοῦτο ἔπεισαν τοὺς οὐχ ἑωρακότας· καὶ οὐχ ὅτι ἀνέστη μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ εἰς οὐρανοὺς ἀνῆλθε, καὶ ἔρχεται κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς.

Πόθεν οὖν τὸ πιθανὸν τοῖς λόγοις τούτοις, εἰπέ μοι; Οὐδαμόθεν ἄλλοθεν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως. Καὶ γὰρ πρῶτον αὐτὴ ἡ καινοτομία πᾶσι προσίστατο· ὅταν τε καὶ τοιαῦτά τις καινοτομῇ, χαλεπώτερον τὸ πρᾶγμα γίνεται, ὅταν ἀναμοχλεύῃ παλαιᾶς συνηθείας θεμέλια, ὅταν ἐκ βάθρων ἀνασπᾷ νόμους. Πρὸς δὲ τού-

νούπια καὶ μυῖγες κατατροπώνονταν ὁλόκληρα στρατόπεδα βαρβάρων (γι' αὐτὸ καὶ ὀνόμαζε τὴν κάμπια μεγάλη δύναμη αὐτοῦ), καὶ στὴν ἀρχὴ συγχέοντας μόνο τὶς γλῶσσες, κατέστρεψε τὸν μεγάλο ἐκεῖνο Πύργο στὴ Βαβυλώνα. Καὶ στοὺς πολέμους ἐπίσης ἄλλοτε μὲ τριακόσιους ἄνδρες ἀποκάκρυνε ἀμέτρητο στρατό, καὶ ἄλλοτε πάλι γκρέμιζε πόλεις μὲ σάλπιγγες· μετὰ ὅμως ἀπὸ αὐτὰ μὲ μικρὸ καὶ ἀσήμαντο παιδί, δηλαδὴ τὸ Δαυΐδ, κατατρόπωσε ὅλη τὴν παράταξη τῶν βαρβάρων. Ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐδῶ, στέλνοντας μόνο δώδεκα, κατανίκησε τὴν οἰκουμένη, μὲ δώδεκα, ἂν καὶ αὐτοὶ καταδιώκονταν καὶ πολεμοῦνταν. Ἂς νιώσομε λοιπὸν ἔκπληξη γιὰ τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ, ἂς τὴ θαυμάσομε, ἂς τὴν προσκυνήσομε, ἂς ἐρωτήσομε τοὺς Ἰουδαίους, ἂς ἐρωτήσομε τοὺς Ἕλληνες, ποιός ἔπεισε ὅλη τὴν οἰκουμένη νὰ ἐγκαταλείψει τὶς πάτριες συνήθειες καὶ νὰ μεταπηδήσουν σὲ ἄλλο τρόπο ζωῆς; ὁ ψαρᾶς ἢ ὁ σκηνοποιός; ὁ τελώνης ἢ ὁ ἀγράμματος καὶ ἰδιώτης; Καὶ πῶς θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ γίνουν αὐτά, ἂν δὲν ἦταν ἡ θεία δύναμη ἐκείνη ποὺ κατόρθωνε μὲ ἐκείνους ὅλα; Καὶ τί λέγοντας ἔπειθαν ἐκεῖνοι; Βαπτισθεῖτε στὸ ὄνομα τοῦ σταυρωθέντος. Ποιοῦ; Ἐκείνου ποὺ δὲν τὸν εἶδαν, οὔτε τὸν θεάθηκαν. Ἀλλ' ὅμως λέγοντας καὶ κηρύττοντας αὐτὰ ἔπειθαν ὅτι, ἐκεῖνοι ποὺ λατρεύονταν στὰ μαντεῖα καὶ εἶχαν παρασυρθεῖ σ' αὐτοὺς ἀπὸ τοὺς προγόνους τους, δὲν εἶναι θεοί, ἐνῶ ὁ Χριστός, ποὺ καρφώθηκε ἐπάνω στὸ σταυρό, ὅλους τοὺς προσέλκυε. Ἂν καὶ βέβαια, τὸ ὅτι σταυρώθηκε καὶ τάφηκε, ἦταν φανερὸ στὸν καθένα, τὸ ὅτι ὅμως ἀναστήθηκε, κανένας, ἐκτὸς ἀπὸ λίγους, δὲν τὸ γνώριζε. Ἀλλ' ὅμως καὶ αὐτὸ ἔπεισαν σ' ἐκείνους ποὺ δὲν τὸν εἶδαν· καὶ ὄχι μόνο ὅτι ἀναστήθηκε, ἀλλὰ καὶ ὅτι ἀνέβηκε στοὺς οὐρανοὺς καὶ ἔρχεται νὰ κρίνει ζῶντες καὶ νεκρούς.

Ἀπὸ ποῦ λοιπόν, πές μου, προερχόταν ἡ πίστη στὰ λόγια αὐτά; Ἀπὸ πουθενὰ ἀλλοῦ, παρὰ ἀπὸ τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ. Καθόσον γιὰ πρώτη φορὰ αὐτὴ ἡ καινοτομία παρουσιαζόταν σ' ὅλους· καὶ ὅταν κανεὶς παρουσιάζει τέτοιες καινοτομίες, τὸ πρᾶγμα γίνεται φοβερότερο, ὅταν ἀναμοχλεύει τὰ θεμέλια παλαιᾶς συνήθειας, ὅταν κλονίζει τοὺς νόμους ἀπὸ τὰ θεμέλια. Καὶ μαζὶ μ' αὐτὰ οὔτε

τοις οὐδὲ οἱ κήρυκες ἀξιόπιστοι εἶναι ἐδόκουν, ἀλλὰ καὶ ἔθνος παρὰ πᾶσι μεμισημένον, καὶ δειλοὶ καὶ ἀμαθεῖς. Πόθεν οὖν περιεγένοντο τῆς οἰκουμένης; πόθεν ὑμᾶς καὶ τοὺς ὑμετέρους προγόνους τοὺς δοκοῦντας φιλοσοφεῖν, μετὰ τῶν θεῶν αὐτῶν ἐξέβαλον; Οὐκ εὔδηλον ὅτι ἀπὸ τοῦ τὸν Θεὸν ἔχειν μεθ' ἑαυτῶν; Οὐδὲ γὰρ ἔνι ταῦτα ἀνθρωπίνης δυνάμεως κατορθώματα, ἀλλὰ θείας τινὸς καὶ ἀπορρήτου. Οὐχί, φησίν, ἀλλὰ γοητικῆς. Οὐκοῦν αὐξηθῆναι ἔδει τὴν τῶν δαιμόνων ἀρχὴν καὶ ἐπιταθῆναι τὴν τῶν εἰδώλων θεραπείαν. Πῶς οὖν καθήρηται καὶ ἠφάνισται καὶ ἀπ' ἐναντίας ἐκείνοις τὰ ἡμέτερα; Ὥστε κἀντεῦθεν δῆλον, ὅτι τοῦ Θεοῦ ψῆφος ἦν τὰ γινόμενα, οὐκ ἀπὸ τοῦ κηρύγματος μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς πολιτείας αὐτῆς. Πότε γὰρ παρθενία τοσαύτη πανταχοῦ τῆς γῆς ἐφυτεύθη; πότε χρημάτων ὑπεροψία καὶ ζωῆς καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων; Οἱ γὰρ μοχθηροὶ καὶ γόητες οὐδὲν τοιοῦτον ἀνύσαιεν, ἀλλὰ τἀναντία ἅπαντα· οὗτοι δὲ ἀγγέλων ἡμῖν εἰσηγήσαντο πολιτείαν· οὐκ εἰσηγήσαντο δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ κατώρθωσαν, ἐν τῇ ἡμετέρᾳ, ἐν τῇ τῶν βαρβάρων, ἐν αὐταῖς τῆς γῆς ταῖς ἐσχατιαῖς. Ὅθεν δῆλον ὅτι πάντα ἡ τοῦ Χριστοῦ πανταχοῦ δύναμις ἤνυσεν, ἡ πανταχοῦ λάμπουσα, καὶ ἀστραπῆς ἁπάσης ὀξύτερον τὰς τῶν ἀνθρώπων καταυγάζουσα διανοίας.

Ταῦτ' οὖν ἅπαντα λογισάμενοι καὶ τῆς τῶν μελλόντων ὑποσχέσεως, τὰ γεγενημένα λαβόντες ἀπόδειξιν ἐναργῆ, προσκυνήσατε μεθ' ἡμῶν τὴν ἄμαχον τοῦ σταυρωθέντος ἰσχύν, ἵνα καὶ τὰς ἀφορήτους φύγητε κολάσεις, καὶ τῆς αἰωνίου βασιλείας ἐπιτύχητε, ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ καὶ τὰ ἑξῆς.

οἱ κήρυκες φαίνονταν ὅτι εἶναι ἀξιόπιστοι, ἀλλὰ θεωροῦνταν καὶ ἔθνος μισητὸ ἀπὸ ὅλους, καὶ δειλοὶ καὶ ἀμαθεῖς. Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν ἐπεκράτησαν τῆς οἰκουμένης; ἀπὸ ποὺ ἀπέσπασαν ἐσᾶς καὶ τοὺς προγόνους σας, ποὺ νόμιζαν ὅτι εὐσεβοῦν, ξερριζώνοντας μαζὶ καὶ τοὺς θεούς τους; δὲν εἶναι φανερὸ ὅτι τὸ ἐπέτυχαν ἀπὸ τὸ ὅτι εἶχαν τὸ Θεὸ μαζί τους; Γιατὶ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ εἶναι αὐτὰ κατορθώματα ἀνθρώπινης δυνάμεως, ἀλλὰ κάποιας θείας καὶ ἀπόρρητης. Ὄχι, λέγει, ἀλλὰ γοητικῆς. Λοιπὸν ἔπρεπε τότε νὰ αὐξηθεῖ ἡ ἐξουσία τῶν δαιμόνων καὶ νὰ ἐπεκταθεῖ ἡ λατρεία τῶν εἰδώλων. Πῶς λοιπὸν καθαιρέθηκε καὶ ἐξαφανίσθηκε, ἐνῶ ἀντίθετα τὰ δικά μας εἶχαν τόση ἐπιτυχία; Ὥστε καὶ ἀπὸ ἐδῶ γίνεται φανερό, ὅτι τὰ ὅσα γίνονταν, γίνονταν μὲ ἀπόφαση τοῦ Θεοῦ, καὶ ὀφείλονταν ὄχι μόνο στὸ κήρυγμα, ἀλλὰ καὶ στὸν τρόπο ζωῆς αὐτῶν. Γιατὶ πότε φυτεύθηκε σ' ὅλα τὰ μέρη τῆς γῆς τόση παρθενία; πότε ὑπῆρξε περιφρόνηση τῶν χρημάτων καὶ τῆς ζωῆς καὶ ὅλων τῶν ἄλλων; Γιατὶ οἱ μοχθηροὶ καὶ ἀγύρτες τίποτε παρόμοιο δὲν κατόρθωσαν, ἀλλὰ ὅλα τὰ ἀντίθετα, ἐνῶ αὐτοὶ μᾶς εἰσηγήθηκαν ἀγγελικὸ τρόπο ζωῆς· καὶ δὲν τὸ εἰσηγήθηκαν μόνο, ἀλλὰ καὶ τὸν κατόρθωσαν, καὶ στὴ χώρα μας, καὶ στὴ χώρα τῶν βαρβάρων, καὶ στὰ πιὸ ἀπομακρυσμένα μέρη τῆς γῆς. Ἄρα γίνεται φανερὸ ὅτι ὅλα τὰ κατόρθωσε παντοῦ ἡ δύναμη τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία λάμπει παντοῦ, καταυγάζοντας λαμπρότερα ἀπὸ κάθε ἀστραπὴ τὶς διάνοιες τῶν ἀνθρώπων.

Ἀφοῦ λοιπὸν σκεφθοῦμε ὅλα αὐτά, καὶ τὴν ὑπόσχεση γιὰ τὰ μέλλοντα, ἔχοντας καθαρὴ ἀπόδειξη τὰ ὅσα συνέβηκαν, προσκυνήσατε μαζί μας τὴν ἀκαταμάχητη δύναμη τοῦ σταυρωθέντος, ὥστε καὶ τὶς ἀνυπόφορες τιμωρίες ν' ἀποφύγετε καὶ τὴν αἰώνια βασιλεία νὰ ἐπιτύχετε, τὴν ὁποία εὔχομαι ὅλοι μας νὰ ἐπιτύχομε, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία, καὶ τὰ ἑξῆς...

Ο Μ Ι Λ Ι Α Θ'

(Β' Κορ. 4,8–18)

«Ἐν παντὶ θλιβόμενοι, ἀλλ' οὐ στενοχωρούμενοι· ἀπορούμενοι, ἀλλ' οὐκ ἐξαπορούμενοι· διωκόμενοι, ἀλλ' οὐκ ἐγκαταλιμπανόμενοι».

1. Ἔτι μένει δεικνύς, ὅτι τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως ἔργον τὸ πᾶν ἐστι, καταστέλλων ἐκείνων τὰ φρονήματα τῶν καυχωμένων ἐφ' ἑαυτοῖς. Οὐδὲ γὰρ τοῦτο μόνον ἐστί, φησί, θαυμαστόν, ὅτι ἐν ὀστρακίνοις σκεύεσι φυλάττομεν τὸν θησαυρὸν τοῦτον, ἀλλ' ὅτι καὶ μυρία πάσχοντες δεινά, καὶ πανταχοῦ περικρουόμενοι, τηροῦμεν αὐτόν, καὶ οὐκ ἀπόλλυμεν. Καίτοι εἰ καὶ ἀδαμάντινον σκεῦος ἦν, οὔτε θησαυρὸν τοσοῦτον βαστάσαι ἴσχυσεν ἄν, οὐδ' ἂν πρὸς τοσαύτας ἤρκεσεν ἐπιβουλάς· νῦν δὲ καὶ φέρει καὶ οὐδὲν πάσχει δεινὸν διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν. «Ἐν παντὶ γὰρ θλιβόμενοι», φησίν, «ἀλλ' οὐ στενοχωρούμενοι». Τί ἐστιν, «ἐν παντί;» Ἐν τοῖς ἐχθροῖς, ἐν τοῖς φίλοις, ἐν τοῖς ἀναγκαίοις, ἐν ταῖς ἄλλαις χρείαις, ὑπὸ τῶν πολεμίων, ὑπὸ τῶν οἰκείων. «Ἀλλ' οὐ στενοχωρούμεθα». Καὶ ὅρα πῶς πράγματα ἐναντία λέγει, ἵνα κἀντεῦθεν δείξῃ τοῦ Θεοῦ τὴν ἰσχύν. «Θλιβόμενοι γὰρ οὐ στενοχωρούμεθα», φησίν· «ἀπορούμενοι οὐκ ἐξαπορούμεθα»· τουτέστιν, οὐκ εἰς τέλος ἐκπίπτομεν. Ἀλγοῦμεν γὰρ πολλαχοῦ καὶ ἀποτυγχάνομεν, ἀλλ' οὐχ οὕτως, ὥστε ἐκπεσεῖν τῶν προκειμένων· εἰς γυμνασίαν γὰρ ἡμῶν ταῦτα, οὐκ εἰς ἧτταν συγκεχώρηται παρὰ τοῦ Θεοῦ. «Διωκόμενοι, ἀλλ' οὐκ ἐγκαταλιμπανόμενοι· καταβαλλόμενοι, ἀλλ' οὐκ ἀπολλύμενοι». Οἱ μὲν γὰρ πειρασμοὶ συμβαίνουσι, τὰ δὲ ἀπὸ τῶν πειρασμῶν οὐκέτι. Καὶ

ΟΜΙΛΙΑ Θ'
(Β' Κορ. 4,8–18)

«Ἀπὸ παντοῦ θλιβόμαστε, ἀλλὰ δὲ στενοχωρούμαστε· βρισκόμαστε σὲ ἀμηχανία, ἀλλὰ δὲν ἀπελπιζόμαστε· καταδιωκόμαστε, ἀλλὰ δὲν ἐγκαταλειπόμαστε».

1. Ἀκόμα ἐπιμένει στὸ νὰ δείξει, ὅτι τὸ πᾶν εἶναι ἔργο τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ, καταστέλλοντας τὰ φρονήματα ἐκείνων ποὺ καυχιένται γιὰ τὸν ἑαυτό τους. Γιατὶ δὲν εἶναι αὐτὸ μόνο, λέγει, τὸ ἀξιοθαύμαστο, ὅτι φυλάσσομε σὲ πήλινα σκεύη τὸ θησαυρὸ αὐτό, ἀλλά, ἂν καὶ πάσχομε ἄπειρα κακά, καὶ παντοῦ δεχόμαστε πλήγματα, διατηροῦμε αὐτὸν καὶ δὲν τὸν χάνομε. Ἂν καὶ βέβαια καὶ ἂν ἀκόμα ἦταν ἀδαμάντινο τὸ σκεῦος, δὲ θὰ μποροῦσε νὰ βαστάξει τόσο μεγάλο θησαυρό, οὔτε θὰ ἄντεχε στὶς τόσες ἐπιβουλές· τώρα ὅμως καὶ φέρει αὐτὸν καὶ κανένα κακὸ δὲν πάσχει, ἐξ αἰτίας τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ. Γιατί, λέγει, «ἀπὸ παντοῦ θλιβόμαστε, ἀλλὰ δὲ στενοχωρούμαστε». Τί σημαίνει, «ἐν παντί»; Ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς, ἀπὸ τοὺς φίλους, ἀπὸ τὰ ἀναγκαῖα, ἀπὸ τὶς ἄλλες ἀνάγκες, ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους, ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς. «Ἀλλὰ δὲ στενοχωρούμαστε». Καὶ πρόσεχε πῶς λέγει πράγματα ἀντίθετα, ὥστε καὶ ἀπὸ ἐδῶ νὰ δείξει τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ. Γιατί, λέγει, «θλιβόμαστε, ἀλλὰ δὲ στενοχωρούμαστε· βρισκόμαστε σὲ ἀμηχανία, ἀλλὰ δὲν ἀπελπιζόμαστε»· δηλαδή, δὲ χάνομε στὸ τέλος τὸ θάρρος μας. Ὑποφέρομε βέβαια πολλὲς φορὲς καὶ ἀποτυγχάνομε, ἀλλὰ ὄχι ἔτσι, ὥστε νὰ χάσομε ἐκεῖνα ποὺ βρίσκονται μπροστά μας· γιατὶ αὐτὰ παραχωροῦνται ἀπὸ τὸ Θεὸ σὲ μᾶς γιὰ ἄσκηση καὶ ὄχι πρὸς ἧττα. «Διωκόμαστε, ἀλλὰ δὲν ἀγκαταλειπόμαστε· περιπίπτομε σὲ συμφορές, ἀλλὰ δὲ χανόμαστε». Οἱ δοκιμασίες δηλαδὴ συμβαί-

τοῦτο δὲ διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν καὶ χάριν. Ἀλλαχοῦ δέ φησι, καὶ διὰ τὴν αὐτῶν ταπεινοφροσύνην, καὶ διὰ τὴν ἑτέρων ἀσφάλειαν συγκεχωρῆσθαι ταῦτα· «ἵνα γὰρ μὴ ὑπεραίρωμαι, ἐδόθη μοι σκόλοψ»· φησί· καὶ πάλιν, «ἵνα μή τις λογίσηται εἰς ἐμὲ ὑπὲρ ὃ βλέπει καὶ ἀκούει τι ἐξ ἐμοῦ»· καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν, «ἵνα μὴ πεποιθότες ὦμεν ἐφ' ἑαυτοῖς». Ἐνταῦθα μέντοι, 'ἵνα φανῇ τοῦ Θεοῦ ἡ δύναμις'.

Ὁρᾷς ὅσον τῶν πειρασμῶν τὸ κέρδος; Καὶ γὰρ τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν ἐδείκνυ καὶ τὴν χάριν ἀπεκάλυπτε μειζόνως, «ἀρκεῖ γάρ σοι ἡ χάρις μου», φησί, καὶ εἰς ταπεινοφροσύνην ἤλειφε, καὶ τοὺς ἄλλους καταστέλλεσθαι παρεσκεύαζε, καὶ αὐτοὺς καρτερικωτέρους εἰργάζετο· «ἡ γὰρ ὑπομονή», φησί, «δοκιμὴν κατεργάζεται, ἡ δὲ δοκιμὴ ἐλπίδα». Οἱ γὰρ μυρίοις περιπεσόντες κινδύνοις, καὶ ἐκ τῆς εἰς τὸν Θεὸν ἐλπίδος ἀνανεγκόντες, ἐπαιδεύοντο ταύτης ἔχεσθαι ἐπὶ πλεῖον ἐν πᾶσι. «Πάντοτε τὴν νέκρωσιν τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματι περιφέροντες, ἵνα καὶ ἡ ζωὴ τοῦ Ἰησοῦ φανερωθῇ ἐν τῷ σώματι ἡμῶν». Καὶ τί ἐστιν 'ἡ νέκρωσις τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, ἣν περιέφερον'; Οἱ θάνατοι οἱ καθημερινοί, δι' ὧν καὶ ἡ ἀνάστασις ἐδείκνυτο. Εἰ γάρ τις ἀπιστεῖ, φησίν, ὅτι ἀπέθανεν Ἰησοῦς καὶ ἀνέστη, ἡμᾶς ὁρῶν τοὺς καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀποθνήσκοντας καὶ ἀνισταμένους, πιστευέτω λοιπὸν τῇ ἀναστάσει. Εἶδες πῶς καὶ ἑτέραν αἰτίαν εὗρηκε τῶν πειρασμῶν; Ποίαν δὴ ταύτην; «Ἵνα καὶ ἡ ζωὴ αὐτοῦ φανερωθῇ ἐν τῷ σώματι ἡμῶν», φησί, τῷ ἐξαρπάζειν ἡμᾶς τῶν κινδύνων. Ὥστε τοῦτο, ὃ δοκεῖ ἀσθενείας εἶναι καὶ ἐγκαταλείψεως, τοῦτο αὐτοῦ κηρύττει τὴν ἀνάστασιν. Οὐ γὰρ ἂν οὕτως ἐφάνη, μηδὲν πασχόντων ἡμῶν ἀηδές, ἡ δύναμις ἡ ἐκείνου, ὡς νῦν δείκνυται, πασχόντων μέν, οὐ νικωμένων δέ.

«Καὶ γὰρ ἡμεῖς οἱ ζῶντες εἰς θάνατον παραδιδόμεθα διὰ Ἰησοῦν, ἵνα καὶ ἡ ζωὴ τοῦ Ἰησοῦ φανερωθῇ ἐν ἡμῖν ἐν τῇ θνητῇ σαρ-

1. Β' Κορ. 12,7.
2. Β' Κορ. 12,6.
3. Β' Κορ. 1,9.
4. Β' Κορ. 12,9.
5. Ρωμ. 5,4.

νουν, ὄχι ὅμως καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῶν δοκιμασιῶν. Καὶ αὐτὸ πάλι ἐξ αἰτίας τῆς δυνάμεως καὶ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ. Ἀλλοῦ βέβαια λέγει, ὅτι αὐτὰ ἐπιτρέπονται καὶ γιὰ ταπεινοφροσύνη αὐτῶν καὶ γιὰ τὴν ἀσφάλεια τῶν ἄλλων· γιατὶ λέγει, «γιὰ νὰ μὴ ὑπερηφανεύομαι, μοῦ δόθηκε ἕνα ἀγκάθι»[1]· καὶ πάλι, «γιὰ νὰ μὴ σκεφθεῖ κάποιος γιὰ μένα κάτι περισσότερο ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ βλέπει ὅτι εἶμαι ἢ ποὺ ἀκούει ἀπὸ μένα»[2]· καὶ ἀλλοῦ πάλι, «γιὰ νὰ μὴ ἔχομε πεποίθηση στὸν ἑαυτό μας»[3]. Ἐδῶ βέβαια, 'γιὰ νὰ φανερωθεῖ ἡ δύναμη τοῦ Θεοῦ'.

Βλέπεις πόσο εἶναι τὸ κέρδος ἀπὸ τοὺς πειρασμούς; Καθόσον ἔδειχνε τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ καὶ φανέρωνε τὴ σὲ μεγαλύτερο βαθμὸ χάρη του, γιατὶ λέγει, «σοῦ ἀρκεῖ ἡ χάρη μου»[4], καὶ τοὺς ἀσκοῦσε στὴν ταπεινοφροσύνη, καὶ τοὺς ἄλλους προετοίμαζε νὰ εἶναι συγκρατημένοι καὶ αὐτοὺς τοὺς ἔκαμνε πιὸ καρτερικούς· γιατί, λέγει, «ἡ ὑπομονὴ δημιουργεῖ δοκιμασμένο χαρακτήρα, καὶ ὁ δοκιμασμένος χαρακτήρας ἐλπίδα»[5]. Γιατὶ ἐκεῖνοι ποὺ περιέπεσαν σὲ ἀμέτρητους κινδύνους καὶ ἔπαιρναν δύναμη ἀπὸ τὴν ἐλπίδα στὸ Θεό, διδάσκονταν σὲ ὅλα νὰ στηρίζονται σ' αὐτὴν περισσότερο. «Πάντοτε φέρομε στὸ σῶμα μας τὴ νέκρωση τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, γιὰ νὰ φανερωθεῖ καὶ ἡ ζωὴ τοῦ Ἰησοῦ στὸ σῶμα μας». Καὶ τί σημαίνει, 'ἡ νέκρωση τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, τὴν ὁποία περιέφεραν'; Οἱ θάνατοι οἱ καθημερινοί, μὲ τοὺς ὁποίους φανερωνόταν ἡ ἀνάσταση. Γιατί, λέγει, ἐὰν κάποιος ἀπιστεῖ, ὅτι πέθανε ὁ Ἰησοῦς καὶ ἀναστήθηκε, βλέποντας ἐμᾶς ποὺ καθημερινὰ πεθαίνομε καὶ ἀνασταινόμαστε, ἂς πιστεύει στὸ ἑξῆς στὴν ἀνάσταση. Εἶδες πῶς βρῆκε καὶ ἄλλη αἰτία τῶν πειρασμῶν; Ποιά λοιπὸν εἶναι αὐτή; «Γιὰ νὰ φανερωθεῖ ἡ ζωὴ αὐτοῦ στὸ σῶμα μας», λέγει, μὲ τὴν ἁρπαγή μας ἀπὸ τοὺς κινδύνους. Ὥστε αὐτό, ποὺ φαίνεται ὅτι εἶναι ἀποτέλεσμα ἀδυναμίας καὶ ἐγκαταλείψεως, αὐτὸ κηρύττει τὴν ἀνάσταση αὐτοῦ. Γιατὶ δὲ θὰ μποροῦσε νὰ φανεῖ τόσο ἡ δύναμη ἐκείνου, χωρὶς νὰ πάσχομε ἐμεῖς κάτι τὸ δυσάρεστο, ὅσο φανερώνεται τώρα, ποὺ πάσχομε βέβαια, ἀλλὰ δὲ νικιέμαστε.

«Γιατὶ ἐμεῖς, ἐνῶ ζοῦμε, παραδινόμαστε στὸ θάνατο γιὰ χάρη τοῦ Ἰησοῦ, γιὰ νὰ φανερωθεῖ καὶ ἡ ζωὴ τοῦ Ἰησοῦ στὴ θνη-

κὶ ἡμῶν». Πανταχοῦ γάρ, ὅταν τι ἀσαφὲς εἴπῃ, ἑαυτὸν ἑρμηνεύει πάλιν, ὃ δὴ καὶ ἐνταῦθα ἐποίησε, τοῦτο, ὅπερ εἶπεν, ἑρμηνεύων σαφῶς. Διὰ τοῦτο γὰρ παραδιδόμεθα, φησί, τουτέστι, τὴν νέκρωσιν περιφέρομεν, ἵνα ἡ δύναμις αὐτοῦ τῆς ζωῆς φανῇ, μὴ συγχωροῦντος σάρκα θνητὴν τοσαῦτα πάσχουσαν, ὑπὸ τῆς νιφάδος τῶν κακῶν νικηθῆναι. Καὶ ἑτέρως δὲ αὐτὸ ἐκληπτέον. Πῶς; Ὡς ἀλλαχοῦ φησιν, «εἰ συναπεθάνομεν, καὶ συζήσομεν». Ὥσπερ γὰρ τὸν θάνατον αὐτοῦ ὑπομένομεν νῦν καὶ αἱρούμεθα ζῶντες ἀποθανεῖν δι' αὐτόν, οὕτω καὶ αὐτὸς αἱρήσεται ἀποθανόντας ζωογονῆσαι τότε. Εἰ γὰρ ἡμεῖς ἀπὸ ζωῆς εἰς θάνατον ἐρχόμεθα, καὶ αὐτὸς ἀπὸ θανάτου εἰς ζωὴν ἡμᾶς χειραγωγήσει. «Ὥστε ὁ θάνατος ἐνεργεῖται ἐν ἡμῖν, ἡ δὲ ζωὴ ἐν ὑμῖν». Οὐκέτι περὶ τοῦ θανάτου λέγων, ἀλλὰ περὶ πειρασμῶν καὶ ἀνέσεως. Ἡμεῖς μὲν γὰρ ἐν κινδύνοις καὶ ἐν πειρασμοῖς, φησίν, ὑμεῖς δὲ ἐν ἀνέσει, τὴν ἐκ τούτων τῶν κινδύνων καρπούμενοι ζωήν· καὶ τὰ μὲν ἐπικίνδυνα ἡμεῖς ὑπομένομεν, τῶν δὲ χρηστῶν ὑμεῖς ἀπολαύετε· οὐ γὰρ τοσούτους ὑπομένετε πειρασμούς. «Ἔχοντες δὲ τὸ αὐτὸ πνεῦμα τῆς πίστεως, κατὰ τὸ γεγραμμένον, 'ἐπίστευσα, διὸ ἐλάλησα', καὶ ἡμεῖς πιστεύομεν, διὸ καὶ λαλοῦμεν· ὅτι ὁ ἐγείρας τὸν Κύριον Ἰησοῦν, καὶ ἡμᾶς διὰ Ἰησοῦ ἐγερεῖ». Ἀνέμνησεν ἡμᾶς ψαλμοῦ πολλὴν ἔχοντος φιλοσοφίαν, καὶ ἱκανοῦ μάλιστα ἐν κινδύνοις ἀλείφειν. Τὴν γὰρ ῥῆσιν ταύτην ἐν μεγάλοις κινδύνοις ὢν ὁ δίκαιος ἐκεῖνος ἐφθέγξατο, καὶ ἐξ ὧν οὐκ ἦν ἄλλως ἀνενεγκεῖν, ἢ διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ βοηθείας.

2. Ἐπεὶ οὖν τὰ συγγενῆ μάλιστα οἶδε παραμυθεῖσθαι, διὰ τοῦτό φησιν, «ἔχοντες τὸ αὐτὸ πνεῦμα», τουτέστιν, ἀπὸ τῆς αὐτῆς συμμαχίας, ἀφ' ἧς ἐκεῖνος ἐσώθη, καὶ ἡμεῖς σωζόμεθα· ἀπὸ τοῦ Πνεύματος, ἀφ' οὗ ἐφθέγξατο, καὶ ἡμεῖς φθεγγόμεθα. Ὅθεν δείκνυσι πολλὴν τῇ Καινῇ πρὸς τὴν Παλαιὰν τὴν συμφωνίαν οὖσαν, καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα ἐν ἑκατέροις ἐνεργῆσαν, καὶ ὅτι οὐχ ἡμεῖς μόνον ἐν

---

6. Β' Τιμ. 2,11.

τὴ σάρκα μας». Γιατὶ παντοῦ, ὅταν λέγει κάτι τὸ ἀσαφές, ἑρμηνεύει στὴ συνέχεια αὐτό, πράγμα ποὺ ἔκανε καὶ ἐδῶ, ἑρμηνεύοντας μὲ σαφήνεια αὐτὸ ποὺ εἶπε. Γιατί, λέγει, γι' αὐτὸ παραδινόμαστε, δηλαδή, περιφέρομε τὴ νέκρωση, γιὰ νὰ φανερωθεῖ ἡ δύναμη τῆς ζωῆς αὐτοῦ, μὴ ἐπιτρέποντας σάρκα θνητή, ποὺ πάσχει τόσα, νὰ νικηθεῖ ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν κακῶν. Καὶ ἀλλιῶς ἂς ἐκλάβομε αὐτό. Πῶς; Ὅπως ἀλλοῦ λέγει, «ἐὰν πεθάναμε μαζί του, καὶ θὰ ζήσομε μαζί του»[6]. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς ὑπομένομε τώρα τὸ θάνατο αὐτοῦ καὶ προτιμοῦμε, ἐνῶ ζοῦμε, νὰ πεθάνομε γι' αὐτόν, ἔτσι καὶ αὐτὸς θὰ θελήσει ὅταν πεθάνομε νὰ μᾶς χαρίσει τότε ζωή. Γιατί, ἐὰν ἐμεῖς ἀπὸ τὴ ζωὴ βαδίζομε πρὸς τὸ θάνατο, καὶ αὐτὸς θὰ μᾶς καθοδηγήσει ἀπὸ τὸ θάνατο στὴ ζωή. «Ὥστε ὁ θάνατος βέβαια ἐνεργεῖται σ' ἐμᾶς, ἐνῶ ἡ ζωὴ σὲ σᾶς». Δὲν ὁμιλεῖ γιὰ τὸ θάνατο, ἀλλὰ γιὰ τοὺς πειρασμοὺς καὶ τὴν ἄνεση. Γιατί, λέγει, ἐμεῖς βρισκόμαστε μέσα στοὺς κινδύνους καὶ τοὺς πειρασμούς, ἐνῶ σεῖς σὲ ἄνεση, καρπούμενοι τὴ ζωὴ ποὺ προέρχεται ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς κινδύνους· καὶ τὰ ἐπικίνδυνα βέβαια τὰ ὑπομένομε ἐμεῖς, τὰ ἀγαθὰ ὅμως τὰ ἀπολαμβάνετε ἐσεῖς· γιατὶ δὲν ὑπομένετε τόσους πολλοὺς πειρασμούς. Ἔχοντας ὅμως τὸ ἴδιο πνεῦμα τῆς πίστεως, σύμφωνα μὲ ἐκεῖνο ποὺ ἔχει γραφεῖ, 'πίστεψα καὶ γι' αὐτὸ μίλησα', καὶ ἐμεῖς πιστεύομε, γι' αὐτὸ καὶ μιλᾶμε· γιατὶ ἐκεῖνος ποὺ ἀνέστησε τὸν Κύριο Ἰησοῦ, θὰ ἀναστήσει καὶ ἐμᾶς μὲ τὴ δύναμη τοῦ Χριστοῦ». Μᾶς ὑπενθύμισε ψαλμὸ ποὺ περιέχει πολλὴ φιλοσοφία, καὶ ἔχει τὴ δύναμη νὰ μᾶς ἀσκήσει σὲ μεγάλο βαθμὸ στοὺς κινδύνους. Γιατὶ τὰ λόγια αὐτὰ τὰ εἶπε ὁ δίκαιος ἐκεῖνος βρισκόμενος μέσα σὲ μεγάλους κινδύνους, καὶ ἀπὸ τοὺς ὁποίους δὲν ἦταν δυνατὸ ν' ἀπαλλαγεῖ, παρὰ μόνο μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ.

2. Ἐπειδὴ λοιπὸν γνωρίζει ὅτι τὰ συγγενὴ πρὸ πάντων παρηγοροῦν, γι' αὐτὸ λέγει, «ἔχοντας τὸ ἴδιο Πνεῦμα», δηλαδή, ἀπὸ τὴν ἴδια συμμαχία, ἀπὸ τὴν ὁποία ἐκεῖνος σώθηκε, σωζόμαστε καὶ ἐμεῖς· ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, ἀπὸ τὸ ὁποῖο δέχθηκε ἐκεῖνος τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ, τὰ δεχόμαστε καὶ ἐμεῖς. Ἐπομένως δείχνει ὅτι ὑπάρχει μεγάλη συμφωνία μεταξὺ τῆς Καινῆς καὶ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, καὶ τὸ ἴδιο Πνεῦμα ἐνέργησε καὶ στὶς δύο, καὶ ὅτι ζοῦμε μέσα στοὺς

κινδύνοις, ἀλλὰ καὶ οἱ παλλαιοὶ πάντες, καὶ δεῖ πίστει καὶ ἐλπίδι διορθοῦσθαι, καὶ μὴ λύσιν εὐθέως ζητεῖν τῶν ἐπικειμένων. Ἐπειδὴ γὰρ ἔδειξε διὰ τῶν λογισμῶν τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν ζωήν, καὶ ὅτι οὐκ ἀσθενείας οὐδὲ ἐγκαταλείψεως ὁ κίνδυνος, λοιπὸν καὶ τὴν πίστιν εἰσάγει, καὶ αὐτῇ τὸ πᾶν ἐπιτρέπει. Ἀλλ' ὅμως καὶ αὐτῆς ἀπόδειξιν παρέχεται τοῦ Χριστοῦ τὴν ἀνάστασιν, εἰπών, ὅτι «καὶ ἡμεῖς πιστεύομεν, διὸ καὶ λαλοῦμεν». Τί πιστεύομεν, εἰπέ μοι; «Ὅτι ὁ ἐγείρας Ἰησοῦν, καὶ ἡμᾶς ἐγερεῖ, καὶ παραστήσει σὺν ὑμῖν. Τὰ γὰρ πάντα δι' ὑμᾶς, ἵνα ἡ χάρις πλεονάσασα, διὰ τῶν πλειόνων τὴν εὐχαριστίαν περισσεύσῃ εἰς τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ». Πάλιν πληροῖ φρονήματος αὐτούς, ἵνα μὴ ἀνθρώποις χάριν εἰδῶσι, τοῖς ψευδαποστόλοις, λέγω. Τοῦ γὰρ Θεοῦ τὸ πᾶν, ὃς βούλεται πολλοῖς χαρίσασθαι, ὥστε μείζονα ὀφθῆναι τὴν χάριν. Δι' ὑμᾶς γοῦν ἡ ἀνάστασις καὶ τὰ ἄλλα πάντα. Οὐ γὰρ ἑνὸς ἕνεκεν μόνου ταῦτα πεποίηκεν, ἀλλὰ πάντων. «Διὸ καὶ οὐκ ἐκκακοῦμεν· ἀλλ' εἰ καὶ ὁ ἔξω ἡμῶν ἄνθρωπος διαφθείρεται, ἀλλ' ὁ ἔσω ἀνακαινοῦται ἡμέρᾳ καὶ ἡμέρᾳ». Πῶς φθείρεται; Μαστιζόμενος, ἐλαυνόμενος, μυρία πάσχων δεινά. «Ἀλλ' ὁ ἔσω ἀνακαινοῦται ἡμέρᾳ καὶ ἡμέρᾳ». Πῶς ἀνακαινοῦται; Τῇ πίστει, τῇ ἐλπίδι, τῇ προθυμίᾳ. Τὸ λοιπὸν δεῖ κατατολμᾶν τῶν δεινῶν. Ὅσῳ γὰρ ἂν μυρία πάσχῃ τὸ σῶμα, τοσούτῳ χρηστοτέρας ἔχει τὰς ἐλπίδας ἡ ψυχὴ καὶ λαμπροτέρα γίνεται, καθάπερ χρυσίον πυρούμενον ἐπὶ πλέον.

Καὶ ὅρα πῶς καθαιρεῖ τὰ λυπηρὰ τοῦ παρόντος βίου. «Τὸ γὰρ παραυτίκα ἐλαφρὸν τῆς θλίψεως», φησίν, «εἰς ὑπερβολὴν καθ' ὑπερβολὴν αἰώνιον βάρος δόξης κατεργάζεται, μὴ σκοπούντων ἡμῶν τὰ βλεπόμενα, ἀλλὰ τὰ μὴ βλεπόμενα». Εἰς τὴν ἐλπίδα τὸ πρᾶγμα κατακλείσας, καὶ ὅπερ ἐν τῇ πρὸς Ρωμαίους ἔλεγεν, ὅτι «τῇ ἐλπίδι ἐσώθημεν, ἐλπὶς δὲ βλεπομένη οὐκ ἔστιν ἐλπίς», τοῦτο

7. Ρωμ. 8,24.

κινδύνους ὄχι μόνο ἐμεῖς, ἀλλὰ καὶ ὅλοι οἱ παλαιοί, καὶ πρέπει μὲ πίστη καὶ ἐλπίδα νὰ τὰ ἀντιμετωπίζομε ὅλα, καὶ νὰ μὴ ζητοῦμε ἀμέσως ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὰ κακὰ ποὺ μᾶς βρίσκουν. Ἀφοῦ λοιπὸν ἔδειξε μὲ τοὺς συλλογισμοὺς τὴν ἀνάσταση καὶ τὴ ζωή, καὶ ὅτι ὁ κίνδυνος δὲν ὀφείλεται στὴν ἀδυναμία, οὔτε στὴν ἐγκατάλειψη, τότε πλέον ἀναφέρει καὶ τὴν πίστη, καὶ σ' αὐτὴν ἀποδίδει τὸ πᾶν. Ἀλλ' ὅμως καὶ αὐτῆς ἀπόδειξη παρουσιάζει τὴν ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ, λέγοντας, «καὶ ἐμεῖς πιστεύομε, καὶ γι' αὐτὸ κηρύττομε». Πές μου ὅμως, τί πιστεύομε; «Ὅτι ἐκεῖνος ποὺ ἀνέστησε τὸν Ἰησοῦ, θὰ ἀναστήσει καὶ ἐμᾶς καὶ θὰ μᾶς στήσει μαζὶ μὲ σᾶς ἐνώπιόν του. Γιατὶ ὅλα γίνονται γιὰ μᾶς, ὥστε, ἐπεκτεινόμενη ἡ χάρη σὲ περισσότερους, νὰ συντελέσει σὲ περίσσεια εὐχαριστία πρὸς δόξα τοῦ Θεοῦ». Πάλι τοὺς γεμίζει μὲ ὑψηλὸ φρόνημα, γιὰ νὰ μὴ ἀποδίδουν χάρη στοὺς ἀνθρώπους, ἐννοῶ στοὺς ψευδαποστόλους. Γιατὶ τὸ πᾶν εἶναι τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος θέλει σὲ πολλοὺς νὰ δώσει τὴ χάρη του, ὥστε νὰ φανεῖ μεγαλύτερη ἡ χάρη. Γιὰ σᾶς λοιπὸν ἡ ἀνάσταση καὶ ὅλα τὰ ἄλλα. Γιατὶ αὐτὰ δὲν τὰ ἔκανε μόνο γιὰ ἕναν, ἀλλὰ γιὰ ὅλους. «Γι' αὐτὸ καὶ δὲν ἀπελπιζόμαστε, ἀλλ', ἂν καὶ ὁ ἐξωτερικὸς ἄνθρωπος φθείρεται, ὅμως ὁ ἐσωτερικὸς ἀνακαινίζεται καθημερινά». Πῶς φθείρεται; Μὲ τὸ νὰ μαστιγώνεται, νὰ καταδιώκεται, νὰ πάσχει ἀμέτρητα κακά. «Ἀλλ' ὁ ἐσωτερικὸς ἀνακαινίζεται μέρα μὲ τὴν ἡμέρα». Πῶς ἀνακαινίζεται; Μὲ τὴν πίστη, μὲ τὴν ἐλπίδα, μὲ τὴν προθυμία. Στὸ ἑξῆς λοιπὸν πρέπει ν' ἀντιμετωπίζομε μὲ θάρρος τὰ κακά. Γιατί, ὅσο περισσότερα παθαίνει τὸ σῶμα, τόσο καὶ πιὸ ἀγαθὲς ἐλπίδες ἔχει ἡ ψυχή, καὶ γίνεται λαμπρότερη, ὅπως ἀκριβῶς ὁ χρυσὸς ποὺ παραμένει περισσότερο μέσα στὴ φωτιά.

Καὶ πρόσεχε πῶς ἐξαλείφει τὰ λυπηρὰ τῆς παρούσας ζωῆς. «Γιατί», λέγει, «ἡ στιγμιαία ἐλαφρὴ θλίψη μᾶς ἑτοιμάζει ὑπερβολικὰ μεγάλο αἰώνιο βάρος δόξας, ἐπειδὴ δὲν προσηλωνόμαστε στὰ ὁρατὰ πράγματα, ἀλλὰ στὰ ἀόρατα». Κατακλείνοντας τὸ πράγμα στὴν ἐλπίδα, καὶ ἐκεῖνο ἀκριβῶς ποὺ ἔλεγε στὴν ἐπιστολὴ πρὸς Ρωμαίους, ὅτι «μὲ τὴν ἐλπίδα σωθήκαμε, ἀλλ' ἐλπίδα ποὺ βλέπεται δὲν εἶναι ἐλπίδα»[7], αὐτὸ καὶ ἐδῶ παρουσιάζοντας, τοπο-

καὶ ἐνταῦθα κατασκευάζων, τίθησι παράλληλα τὰ παρόντα τοῖς μέλλουσι, τὸ παραυτίκα πρὸς τὸ αἰώνιον, τὸ ἐλαφρὸν πρὸς τὸ βαρύ, τὴν θλῖψιν πρὸς τὴν δόξαν. Καὶ οὐδὲ τούτοις ἀρκεῖται, ἀλλ' ἑτέραν τίθησι λέξιν, διπλασιάζων αὐτὴν καὶ λέγων, «καθ' ὑπερβολὴν εἰς ὑπερβολήν». Εἶτα καὶ τὸν τρόπον δείκνυσι πῶς ἐλαφρὸν τὸ τῶν τοσούτων θλίψεων. Πῶς οὖν ἐλαφρόν; «Μὴ σκοπούντων ἡμῶν τὰ βλεπόμενα, ἀλλὰ τὰ μὴ βλεπόμενα». Οὕτω καὶ τοῦτο κοῦφον τὸ παρόν, κακεῖνο μέγα τὸ μέλλον, ἂν τῶν ὁρωμένων ἀπαγάγωμεν ἑαυτούς. «Τὰ γὰρ βλεπόμενα πρόσκαιρα». Οὐκοῦν καὶ αἱ θλίψεις τοιαῦται. «Τὰ δέ μὴ βλεπόμενα αἰώνια». Οὐκοῦν καὶ οἱ στέφανοι τοιοῦτοι. Καὶ οὐκ εἶπεν, 'αἱ θλίψεις τοιαῦται', ἀλλά, «τὰ βλεπόμενα» πάντα, κἂν κόλασις ᾖ, κἂν ἀνάπαυσις, ὥστε μήτε ἐκεῖθεν χαυνοῦσθαι, μήτε ἐντεῦθεν βιάζεσθαι. Διὰ τοῦτο οὐδὲ περὶ τῶν μελλόντων λέγων, εἶπεν, 'ἡ βασιλεία αἰώνιος', ἀλλά, «τὰ μὴ βλεπόμενα αἰώνια», κἂν βασιλεία, κἂν κόλασις ᾖ πάλιν, ὥστε καὶ ἐκεῖθεν φοβῆσαι, καὶ ἐκεῖσε προτρέψασθαι.

Ἐπεὶ οὖν τὰ βλεπόμενα πρόσκαιρα, τὰ δὲ μὴ βλεπόμενα αἰώνια, πρὸς ἐκεῖνα βλέπωμεν. Ποίαν γὰρ καὶ σχοίημεν ἀπολογίαν, τὰ πρόσκαιρα ἀντὶ τῶν αἰωνίων αἱρούμενοι; Εἰ γὰρ καὶ τὸ παρὸν ἡδύ, ἀλλ' οὐ διηνεκές· τὸ μέντοι ὀδυνηρὸν αὐτοῦ, διηνεκὲς καὶ ἀσύγγνωστον. Ποίαν γὰρ ἕξουσιν ἀπολογίαν οἱ Πνεύματος καταξιωθέντες καὶ τοσαύτης ἀπολαύσαντες δωρεᾶς, καὶ χαμαίζηλοι γινόμενοι καὶ καταπίπτοντες πρὸς τὴν γῆν; Καὶ γὰρ πολλῶν ἀκούω λεγόντων τὰ καταγέλαστα ταῦτα ῥήματα· 'δός μοι τὴν σήμερον, καὶ λάβε τὴν αὔριον. Ἂν μὲν γὰρ τοιαῦτα ᾖ, φησίν, οἷα καί φατε, ἐκεῖ, ἓν ἀνθ' ἑνὸς γέγονεν, ἂν δὲ μηδὲν ὅλως ᾖ, δύο ἀντ' οὐδενός'. Τί τῶν ῥημάτων τούτων παρανομώτερον; τί δὲ ληρωδέστερον; Ἡμεῖς περὶ οὐρανοῦ διαλεγόμεθα καὶ τῶν ἀπορρήτων ἀγαθῶν ἐκείνων, καὶ σὺ τὰ τῶν ἱπποδρομίων ἡμῖν ἄγεις εἰς μέσον, καὶ οὐκ αἰσχύνῃ οὐδὲ ἐγκαλύπτῃ τοιαῦτα φθεγγόμενος, ἃ τῶν παραπαιόντων ἐστίν;

θετεῖ παράλληλα τὰ παρόντα πρὸς τὰ μέλλοντα, τὸ στιγμιαῖο πρὸς τὸ αἰώνιο, τὸ ἐλαφρὺ πρὸς τὸ βαρύ, τὴ θλίψη πρὸς τὴ δόξα. Καὶ οὔτε σ' αὐτὰ ἀρκεῖται, ἀλλὰ προσθέτει καὶ ἄλλη λέξη, διπλασιάζοντας αὐτὴν και λέγοντας, «ὑπερβολικὰ ὑπερβολικὸ βάρος». Ἔπειτα δείχνει καὶ τὸν τρόπο πῶς εἶναι ἐλαφρὺ τὸ βάρος τῶν τόσων πολλῶν θλίψεων. Πῶς λοιπὸν εἶναι ἐλαφρύ; «Μὲ τὸ νὰ μὴ προσηλωνόμαστε στὰ ὁρατὰ πράγματα, ἀλλὰ στὰ ἀόρατα». Ἔτσι καὶ αὐτὸ τὸ παρὸν εἶναι ἐλαφρὺ καὶ ἐκεῖνο τὸ μέλλον μεγάλο, ἂν απομακρύνομε τὸν ἑαυτό μας ἀπὸ τὰ ὁρατὰ πράγματα. «Γιατὶ τὰ ὁρατὰ πράγματα εἶναι πρόσκαιρα». Ἄρα καὶ οἱ θλίψεις εἶναι τέτοιες. «Ἐνῶ τὰ ἀόρατα εἶναι αἰώνια». Ἄρα καὶ τὰ στεφάνια εἶναι τέτοια. Καὶ δὲν εἶπε, 'οἱ θλίψεις εἶναι τέτοιες', ἀλλ' ὅλα «τὰ βλεπόμενα», εἴτε τιμωρία εἶναι, εἴτε ἄνεση, ὥστε οὔτε ἀπὸ ἐκεῖνα νὰ ἀποχαυνόμαστε, οὔτε αὐτὰ νὰ μᾶς στενοχωροῦν. Γι' αὐτὸ οὔτε εἶπε, μιλώντας γιὰ τὰ αἰώνια, 'ἡ βασιλεία εἶναι αἰώνια', ἀλλά, «τὰ μὴ βλεπόμενα εἶναι αἰώνια», εἴτε αὐτὰ εἶναι βασιλεία, εἴτε τιμωρία πάλι, ὥστε καὶ ἀπὸ ἐκεῖνα νὰ φοβίσει καὶ πρὸς ἐκεῖνα νὰ προτρέψει.

Ἐπειδὴ λοιπὸν τὰ βλεπόμενα εἶναι πρόσκαιρα, ἐνῶ τὰ μὴ βλεπόμενα αἰώνια, πρὸς ἐκεῖνα ἂς ἔχομε στραμμένο τὸ βλέμμα μας. Καθόσον ποιά ἀπολογία θὰ μπορούσαμε νὰ ἔχομε, προτιμώντας τὰ πρόσκαιρα ἀντὶ τῶν αἰωνίων; Γιατί, καὶ ἂν ἀκόμα τὸ παρὸν εἶναι εὐχάριστο, ἀλλὰ δὲν εἶναι αἰώνιο· ὅμως τὸ ὀδυνηρὸ αὐτοῦ εἶναι αἰώνιο καὶ ἀσυγχώρητο. Ποιά λοπὸν ἀπολογία θὰ ἔχουν ἐκεῖνοι ποὺ καταξιώθηκαν νὰ λάβουν τὸ Πνεῦμα καὶ ν' ἀπολαύσουν τόση μεγάλη δωρεά, ὅταν μετὰ ἀπὸ ὅλα αὐτὰ καὶ προσηλώνονται στὴ γῆ καὶ ἀπορροφῶνται ἀπὸ τὰ γήϊνα; Καθόσον ἀκούω πολλοὺς ποὺ λέγουν αὐτὰ τὰ ἄξια γιὰ γέλια λόγια· 'δός μου τὴ σημερινὴ ἡμέρα καὶ πάρε σὺ τὴν αὐριανή. Γιατί, λέγει, ἂν τὰ ἐκεῖ εἶναι τέτοια ποὺ λέτε σεῖς, θὰ συμβεῖ τότε ἕνα καὶ ἕνα, ἂν ὅμως δὲν ὑπάρχει τὸ ἐκεῖ, τότε θὰ εἶναι δύο ἔναντι κανενός'. Τί πιὸ ἀπρεπὲς ὑπάρχει ἀπὸ αὐτὰ τὰ λόγια; τί πιὸ ἀνόητο; Ἐμεῖς μιλᾶμε γιὰ τὸν οὐρανὸ καὶ τὰ ἀπόρρητα ἐκεῖνα ἀγαθά, καὶ σὺ μᾶς παρουσιάζεις τὰ τῶν ἱπποδρομίων, καὶ δὲ ντρέπεσαι οὔτε πᾶς νὰ κρυφθεῖς ἀπὸ ντροπὴ λέγοντας τέτοια λόγια, ποὺ εἶναι λόγια τῶν παραφρόνων;

οὐκ ἐρυθριᾷς, οὕτω προσηλωμένος τοῖς παροῦσιν; οὐ παύσῃ παραφρονῶν καὶ ἐξεστηκὼς καὶ ἐν νεότητι ληρῶν; Καὶ τὸ μὲν Ἕλληνας ταῦτα λέγειν, οὐδὲν θαυμαστόν, τὸ δὲ πιστοὺς ἀνθρώπους τοιαῦτα ληρεῖν, ποίαν ἔχει συγγνώμην; Ὅλως γὰρ ὑποπτεύεις τὰς ἀθανάτους ἐλπίδας ἐκείνας; ὅλως νομίζεις ἀμφίβολα ταῦτα εἶναι; καὶ ποῦ ταῦτα ἄξια συγγνώμης; Καὶ τίς ἦλθε, φησί, καὶ ἀπήγγειλε τὰ αὐτόθι; Ἀνθρώπων μὲν οὐδείς, ὁ Θεὸς δὲ ὁ πάντων ἀξιοπιστότερος ταῦτα ἀπεφήνατο. Ἀλλ' οὐχ ὁρᾷς τὰ ἐκεῖ; Οὐδὲ γὰρ τὸν Θεὸν βλέπεις· ἆρ' οὖν οὐχ ἡγήσῃ εἶναι Θεόν, ὅτι μὴ ὁρᾷς; Καὶ σφόδρα ἡγοῦμαι, φησίν.

3. Ἂν οὖν σε ἔρηταί τις τῶν ἀπίστων, 'καὶ τίς ἦλθεν ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ καὶ ταῦτα ἀπήγγειλε;', τί ἐρεῖς; Πόθεν οἶσθα ὅτι ἔστι Θεός; Ἀπὸ τῶν ὁρωμένων, φησίν, ἀπὸ τῆς εὐταξίας τῆς ἐν πάσῃ τῇ κτίσει, ἀπὸ τοῦ πᾶσιν εἶναι τοῦτο κατάδηλον. Οὐκοῦν καὶ τὸν περὶ κρίσεως οὕτω δέχου λόγον. Πῶς; φησίν. Ἐρήσομαί σε· σὺ δέ μοι ἀπόκριναι. Δίκαιός ἐστιν οὗτος ὁ Θεός, καὶ τὸ κατ' ἀξίαν ἀπονέμει ἑκάστῳ, ἢ τοὐναντίον, τοὺς μὲν ἀδίκους βούλεται εὐημερεῖν καὶ τρυφᾶν, τοὺς δὲ ἀγαθοὺς ἐν τοῖς ἐναντίοις εἶναι; Οὐδαμῶς, φησίν· οὐδὲ γὰρ ἄνθρωπος τοῦτο πάθοι. Ποῦ οὖν οἱ καλῶς ἐνταῦθα πράξαντες τῶν ἀγαθῶν ἀπολαύσονται; ποῦ δὲ οἱ πονηροὶ τῶν ἐναντίων, εἰ μὴ μέλλοι τις ζωὴ μετὰ ταῦτα καὶ ἀντίδοσις εἶναι; Ὁρᾷς ὅτι ἓν ἀνθ' ἑνὸς τέως, καὶ οὐχὶ δύο ἀνθ' ἑνός; Ἐγὼ δέ σοι δείξω προϊών, ὅτι οὐδὲ ἓν ἀνθ' ἑνός, ἀλλὰ δύο ἀνθ' ἑνὸς ἔσται τοῖς δικαίοις, τοῖς δὲ ἁμαρτωλοῖς καὶ ἐνταῦθα τρυφῶσι τοὐναντίον ἅπαν. Οἱ μὲν γὰρ ἐνταῦθα τρυφήσαντες, οὐδὲ ἓν ἀνθ' ἑνὸς ἔλαβον, οἱ δὲ ἐν ἀρετῇ διάγοντες, δύο ἀνθ' ἑνός. Τίνες γὰρ ἐν ἀνέσει, οἱ τῷ παρόντι παραχρησάμενοι βίῳ, ἢ οἱ φιλοσοφήσαντες; Σὺ μὲν ἴσως

δὲν κοκκινίζεις ἀπὸ ντροπὴ μὲ τὸ νὰ εἶσαι τόσο πολὺ προσηλωμένος στὰ παρόντα; δὲ θὰ σταματήσεις νὰ παραφρονεῖς καὶ νὰ μωρολογεῖς, λέγοντας ἀνοησίες καὶ στὴ νεότητά σου; Καὶ τὸ νὰ τὰ λέγουν αὐτὰ οἱ Ἕλληνες, δὲν εἶναι καθόλου θαυμαστό, τὸ νὰ λέγουν ὅμως πιστοὶ ἄνθρωποι τέτοιες ἀνοησίες, ποιά συγγνώμη ἔχει αὐτό; Ἔχεις δηλαδὴ ἐξ ὁλοκλήρου ὑποψίες γιὰ τὶς ἀθάνατες ἐκεῖνες ἐλπίδες; ἐξ ὁλοκλήρου νομίζεις ὅτι αὐτὰ εἶναι ἀμφίβολα; καὶ πῶς αὐτὰ θὰ εἶναι ἄξια συγγνώμνης; Καὶ ποιός, λέγει, ἦρθε καὶ μᾶς εἶπε τὰ ἐκεῖ; Ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους βέβαια κανένας, ἀλλ' αὐτὰ τὰ εἶπε ὁ Θεός, ποὺ εἶναι ὁ πιὸ ἀξιόπιστος ἀπὸ ὅλους. Ἀλλὰ δὲ βλέπεις τὰ ἐκεῖ; Οὔτε τὸ Θεὸ βλέπεις· ἄραγε λοιπὸν δὲν θὰ πιστέψεις ὅτι ὑπάρχει Θεός, ἐπειδὴ δὲν τὸν βλέπεις; Τὸ πιστεύω, λέγει, καὶ μάλιστα ὑπερβολικά.

3. Ἂν λοιπὸν σὲ ἐρωτήσει κάποιος ἀπὸ τοὺς ἄπιστους, 'καὶ ποιός ἦρθε ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καὶ εἶπε αὐτά;', τί θὰ τοῦ πεῖς; Ἀπὸ ποῦ τὸ γνωρίζεις ὅτι ὑπάρχει Θεός; Ἀπὸ τὰ ὅσα βλέπονται, λέγει, ἀπὸ τὴν εὐταξία ποὺ ὑπάρχει σ' ὅλη τὴν κτίση, ἀπὸ τὸ ὅτι αὐτὸ εἶναι φανερὸ σ' ὅλους. Λοιπὸν ἔτσι νὰ δέχεσαι καὶ τὸν λόγο περὶ κρίσεως. Πῶς; λέγει. Θὰ ἐρωτήσω ἐσένα καὶ σὺ ἀπάντησέ μου. Δίκαιος εἶναι αὐτὸς ὁ Θεὸς καὶ ἀπονέμει στὸν καθένα ἐκεῖνο ποὺ τοῦ ἀξίζει· ἢ μήπως τὸ ἀντίθετο θέλει, οἱ ἄδικοι δηλαδὴ νὰ εὐημεροῦν καὶ νὰ ζοῦν ἀπολαυστικὴ ζωή, ἐνῶ οἱ καλοὶ ν' ἀπολαμβάνουν τὰ ἀντίθετα; Καθόλου, λέγει· γιατὶ οὔτε ἄνθρωπος θὰ τὸ δεχόταν αὐτό. Ποῦ λοιπὸν θ' ἀπολαύσουν τὰ ἀγαθὰ ἐκεῖνοι ποὺ ἐδῶ ἔπραξαν καλὰ ἔργα; ποῦ οἱ κακοὶ θὰ ὑποστοῦν τὰ ἀντίθετα, ἐὰν πρόκειται νὰ μὴ ὑπάρξει κάποια ζωὴ καὶ ἀνταπόδοση μετὰ ἀπὸ αὐτά; Βλέπεις ὅτι τώρα ἔχομε ἕνα ἔναντι ἑνός, καὶ ὄχι δύο ἔναντι ἑνός; Ἀλλ' ἐγὼ προχωρώντας θὰ σοῦ δείξω, ὅτι θὰ συμβεῖ στοὺς δικαίους ὄχι ἕνα ἔναντι ἑνός, ἀλλὰ δύο ἔναντι ἑνός, ἐνῶ στοὺς ἁμαρτωλοὺς καὶ σ' ἐκείνους ποὺ κάνουν ἀπολαυστικὴ ζωὴ ἐδῶ ἐντελῶς τὸ ἀντίθετο. Γιατὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἔζησαν ἀπολαυστικὰ ἐδῶ δὲν ἔλαβαν οὔτε ἕνα ἔναντι ἑνός, ἐνῶ ἐκεῖνοι ποὺ ζοῦν ἐνάρετη, ἔλαβαν δύο ἔναντι ἑνός. Γιατὶ ποιοί ἔζησαν μὲ ἄνεση, ἐκεῖνοι ποὺ δὲν ἔκαναν καλὴ χρήση αὐτῆς τῆς ζωῆς, ἢ οἱ ἐνάρετοι; Σὺ βέβαια

ἐκείνους ἐρεῖς, ἐγὼ δὲ τούτους δείκνυμι, μάρτυρας αὐτοὺς ἐκείνους καλῶν, τοὺς ἀπολελαυκότας τῶν παρόντων, καὶ οὐκ ἀναισχυντήσουσι πρὸς ἃ μέλλω λέγειν. Καὶ γὰρ προμνηστρίαις ἐπηράσαντο πολλάκις, καὶ τῇ ἡμέρᾳ καθ' ἣν ἐπλάκησαν αἱ παστάδες, καὶ τοὺς μὴ γεγαμηκότας ἐμακάρισαν. Πολλοὶ δὲ τῶν νέων, καὶ παρὸν αὐτοὺς γαμεῖν, δι' οὐδὲν ἕτερον παρῃτήσαντο, ἀλλ' ἢ διὰ τὸ φορτικὸν τοῦ πράγματος. Καὶ ταῦτα λέγω, οὐ τὸν γάμον διαβάλλων (τίμιος γάρ), ἀλλὰ τοὺς κακῶς αὐτῷ κεχρημένους. Εἰ δὲ οἱ γάμοις ὡμιληκότες ἀβίωτον πολλάκις τὸν βίον ἐνόμισαν, τί ἂν εἴποιμεν περὶ τῶν εἰς πορνικὰ βάραθρα κατενεχθέντων καὶ παντὸς αἰχμαλώτου δουλικώτερον καὶ ἀθλιώτερον διατεθέντων; τί περὶ τῶν ἐν τρυφῇ κατασαπέντων καὶ μυρία τῷ σώματι νοσήματα περιβεβληκότων;

Ἀλλὰ τὸ ἐν δόξῃ εἶναι ἡδύ. Οὐδὲν μὲν οὖν ταύτης τῆς δουλείας πικρότερον. Καὶ γὰρ πάντων ἀνδραπόδων μᾶλλόν ἐστι δουλικώτερος ὁ κενόδοξος, καὶ τοῖς τυχοῦσιν ἀρέσαι βουλόμενος, ὁ δὲ ταύτην καταπατήσας, πάντων ἐστὶν ἀνώτερος, ὁ μὴ φροντίζων τῆς παρ' ἑτέρων δόξης. Ἀλλὰ τὸ χρήματα ἔχειν, ἐπέραστον. Ἀλλὰ πολλάκις ἀπεδείξαμεν, ὅτι ἐν πλείονι πλούτῳ καὶ ἀνέσει οἱ τούτων ἀπηλλαγμένοι καὶ μηδὲν ἔχοντες, μᾶλλόν εἰσιν. Ἀλλὰ τὸ μεθύειν ἡδύ. Καὶ τίς ἂν εἴποι τοῦτο; Οὐκοῦν εἰ τὸ μὴ πλουτεῖν τοῦ πλουτεῖν ἥδιον, καὶ τὸ μὴ γαμεῖν τοῦ γαμεῖν, καὶ τὸ μὴ κενοδοξεῖν τοῦ κενοδοξεῖν, καὶ τὸ μὴ τρυφᾶν τοῦ τρυφᾶν, καὶ ἐνταῦθα τὸ πλέον ἔχουσιν οἱ μὴ τοῖς παροῦσι προσηλωμένοι. Καὶ οὔπω λέγω, ὅτι ἐκεῖνος μὲν κἂν μυρίαις βασάνοις κατατείνηται, ἔχει τὴν χρηστὴν ἐλπίδα διαβαστάζουσαν αὐτόν, οὗτος δὲ κἂν μυρίας ἀπολαύῃ τρυφῆς, ἔχει τὸν φόβον τοῦ μέλλοντος ἐπιταράττοντα αὐτοῦ τὴν ἡδονὴν καὶ συγχέ-

ἴσως πεῖς ἐκείνους, ἐγὼ ὅμως σοῦ δείχνω αὐτούς, ἐπικαλούμενος μάρτυρες ἐκείνους τοὺς ἴδιους ποὺ ἀπόλαυσαν τὰ παρόντα, καὶ δὲ θὰ δυσανασχετήσουν γιὰ ἐκεῖνα ποὺ πρόκειται νὰ πῶ. Καθόσον πολλὲς φορὲς καταράσθηκαν καὶ τὶς προξενῆτρες καὶ τὴν ἡμέρα, κατὰ τὴν ὁποία ἑτοιμάσθηκε τὸ νυφικὸ δωμάτιο, μακάρισαν τοὺς ἄγαμους. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς νέους, ἐνῶ βρίσκονταν στὰ πρόθυρα τοῦ γάμου, γιὰ τίποτε ἄλλο δὲν παρατήθηκαν, παρὰ ἐξ αἰτίας τῆς δυσκολίας τοῦ πράγματος. Καὶ τὰ λέγω αὐτά, ὄχι γιὰ νὰ κατηγορήσω τὸ γάμο (γιατὶ εἶναι τίμιος), ἀλλ' ἐκείνους ποὺ χρησιμοποιοῦν αὐτὸν κακῶς. Ἐὰν ἐκεῖνοι ποὺ σύναψαν γάμο πολλὲς φορὲς θεώρησαν ἀβίωτο τὸ βίο, τί θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε γιὰ ἐκείνους ποὺ ρίχθηκαν στὰ πύρινα βάραθρα καὶ βρέθηκαν σὲ κατάσταση δουλικότερη καὶ ἀθλιότερη παντὸς αἰχμαλώτου; τί γιὰ ἐκείνους ποὺ κατασάπησαν μέσα στὶς ἀπολαύσεις καὶ περιέβαλαν μὲ ἀμέτρητα νοσήματα τὸ σῶμα;

Ἀλλὰ τὸ νὰ ζεῖ κανεὶς μὲ δόξα εἶναι εὐχάριστο. Κι ὅμως τίποτε δὲν ὑπάρχει χειρότερο ἀπὸ αὐτὴ τὴ δουλεία. Καθόσον ὁ ματαιόδοξος καὶ ἐκεῖνος ποὺ θέλει ν' ἀρέσει στοὺς τυχόντες, εἶναι πολὺ πιὸ δουλικότερος ἀπὸ ὁποιονδήποτε δοῦλο, ἐνῶ ἐκεῖνος ποὺ περιφρόνησε τὴ δόξα, ἐκεῖνος ποὺ δὲ φροντίζει γιὰ τὴ δόξα ἐκ μέρους τῶν ἄλλων εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ ὅλους. Ὅμως τὸ νὰ ἔχεις χρήματα, εἶναι πολὺ ἀγαπητό. Ἀλλὰ πολλὲς φορὲς ἀποδείξαμε, ὅτι σὲ μεγαλύτερο πλοῦτο καὶ ἄνεση βρίσκονται πολὺ περισσότερο ἐκεῖνοι ποὺ εἶναι ἀπαλλαγμένοι ἀπὸ αὐτὰ καὶ δὲν ἔχουν τίποτε. Ἀλλὰ τὸ νὰ μεθάει κανεὶς εἶναι εὐχάριστο. Καὶ ποιός θὰ μποροῦσε νὰ τὸ πεῖ αὐτό; Λοιπόν, ἐὰν τὸ νὰ μὴ ἔχεις πλοῦτο εἶναι πιὸ εὐχάριστο ἀπὸ τὸ νὰ ἔχεις πλοῦτο, καὶ ἡ ἀγαμία καλύτερη ἀπὸ τὸ γάμο, καὶ ἡ ἔλλειψη ματαιοδοξίας καλύτερη ἀπὸ τὴ ματαιοδοξία, καὶ ἡ μιὰ ἀπολαυστικὴ ζωὴ ἀπο τὴ γεμάτη ἀπολαύσεις ζωή, καὶ ὡς πρὸς αὐτὸ τὸ περισσότερο τὸ ἔχουν ἐκεῖνοι ποὺ δὲν εἶναι προσηλωμένοι στὰ παρόντα. Καὶ δὲ λέγω βέβαια ἀκόμα ὅτι ἐκεῖνος, καὶ ἂν ἀκόμα ὑφίσταται ἀμέτρητα βάσανα, ἔχει τὴν καλὴ ἐλπίδα ποὺ τὸν στηρίζει, ἐνῶ αὐτὸς καὶ ἂν ἀκόμα ἀπολαμβάνει ἀμέτρητες ἀπολαύσεις, ἔχει τὸ φόβο τὸ μελλοντικὸ ποὺ ταράσσει τὴν ἡδονή

οντα. Καὶ γὰρ καὶ οὗτος οὐ μικρὸς τρόπος κολάσεως, ὥσπερ οὖν ὁ ἐναντίος, τρυφῆς καὶ ἀνέσεως. Καὶ τρίτος δὲ μετὰ τούτων ἐστὶ τρόπος. Ποῖος δὲ οὗτος; Ὅτι τὰ μὲν τῆς τρυφῆς τῆς βιωτικῆς, οὐδὲ ἡνίκα ἐστί, φαίνεται, τῇ τε φύσει καὶ τῷ χρόνῳ ἐλεγχόμενα, ἐκεῖνα δὲ οὐ μόνον ἐστίν, ἀλλὰ καὶ ἀκίνητα μένει. Ὁρᾷς ὅτι οὐ δύο ἀντι' οὐδενὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ τρία, καὶ πέντε, καὶ δέκα, καὶ εἴκοσι, καὶ μυρία ἀντ' οὐδενὸς δυνησόμεθα θεῖναι; Ἵνα δὲ ἐπὶ ὑποδείγματος αὐτὸ τοῦτο μάθῃς, ὁ πλούσιος καὶ ὁ Λάζαρος, ὁ μὲν τῶν παρόντων, ὁ δὲ τῶν μελλόντων ἀπέλαυσαν. Ἆρ' οὖν σοι δοκεῖ ἓν εἶναι καὶ ἕν, τὸ ἐν παντὶ τῷ χρόνῳ κολάζεσθαι, καὶ τὸ ἐν βραχείᾳ ὥρᾳ πεινῆν; τὸ νοσεῖν ἐν φθαρτῷ σώματι, καὶ τὸ ἐν ἀθανάτῳ χαλεπῶς ἀποτηγανίζεσθαι; τὸ στεφανοῦσθαι καὶ τρυφᾶν ἀθάνατα μετὰ τὴν μικρὰν ἀρρωστίαν ἐκείνην, καὶ τὸ βασανίζεσθαι ἀπέραντα μετὰ τὴν βραχεῖαν τῶν ὄντων ἀπόλαυσιν; καὶ τίς ἂν ταῦτα εἴποι; Τί γὰρ βούλει θῶμεν; τὴν ποσότητα, τὴν ποιότητα, τὴν τάξιν τοῦ Θεοῦ, τὴν περὶ ἑκάτερον ψῆφον; Μέχρι τίνος τὰ κανθάρων φθέγγεσθε ῥήματα, τῶν τῷ βορβόρῳ διηνεκῶς ἐγκαλινδουμένων; Οὐδὲ γὰρ ἀνθρώπων ταῦτα λογικῶν, ψυχὴν οὕτω τιμίαν ἀντ' οὐδενὸς προέσθαι, δέον ὀλίγου πόνου τοὺς οὐρανοὺς λαβεῖν.

Βούλει σε καὶ ἑτέρωθεν διδάξω, ὅτι ἔστιν ἐκεῖ κριτήριον φοβερόν; Ἄνοιξόν σου τὰς θύρας τοῦ συνειδότος, καὶ βλέπε τὸν ἐν τῇ διανοίᾳ σου καθήμενον δικαστήν. Εἰ δὲ σὺ σαυτὸν κατακρίνεις, καίτοι γε φίλαυτος ὤν, καὶ οὐκ ἂν ἀνάσχοιο μὴ δικαίαν τὴν κρίσιν ἐνεγκεῖν, οὐ πολλῷ μᾶλλον ὁ Θεὸς πολλὴν ποιήσεται τοῦ δικαίου πρόνοιαν, καὶ τὴν ἀδέκαστον περὶ πάντων οἴσει ψῆφον, ἀλλ' ἁπλῶς καὶ εἰκῇ πάντα φέρεσθαι ἐάσει; Καὶ τίς ἂν ταῦτα εἴποι; Οὐκ ἔστιν οὐδείς, ἀλλὰ καὶ Ἕλληνες καὶ βάρβαροι, καὶ ποιηταὶ καὶ φιλόσοφοι, καὶ πᾶν ἀνθρώπων γένος συμφωνοῦσιν ἐν τούτοις ἡμῖν,

του καὶ τοῦ προξενεῖ σύγχυση. Καθόσον καὶ αὐτὸς δὲν εἶναι μικρὸς τρόπος τιμωρίας, ὅπως βέβαια ὁ ἀντίθετος εἶναι τρυφῆς καὶ ἀνέσεως. Ὑπάρχει καὶ τρίτος τρόπος μαζὶ μ' αὐτούς. Καὶ ποιός εἶναι αὐτός; Ὅτι τὰ τῆς ἀπολαυστικῆς καὶ κοσμικῆς ζωῆς, οὔτε ὅταν ὑπάρχουν φαίνονται, ἐλεγχόμενα καὶ ἀπὸ τὴ φύση καὶ ἀπὸ τὸ χρόνο, ἐνῶ ἐκεῖνα ὄχι μόνο ὑπάρχουν, ἀλλὰ καὶ παραμένουν ἀκίνητα. Βλέπεις ὅτι ὄχι μόνο δύο ἔναντι κανενός, ἀλλὰ καὶ τρία καὶ πέντε καὶ δέκα καὶ εἴκοσι καὶ ἄπειρα ἔναντι μηδενὸς θὰ μπορέσομε ν' ἀναφέρομε; Καὶ γιὰ νὰ τὸ καταλάβεις αὐτὸ μὲ παράδειγμα, ὁ πλούσιος καὶ ὁ Λάζαρος, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὁ ἕνας ἀπόλαυσε τὰ παρόντα, ἐνῶ ὁ ἄλλος τὰ μέλλοντα. Ἄραγε λοιπὸν ἔχεις τὴν ἐντύπωση ὅτι εἶναι ἕνα πρὸς ἕνα τὸ νὰ τιμωρεῖται κανεὶς ὅλο τὸ χρόνο, καὶ τὸ νὰ πεινάει ἕνα σύντομο χρόνο; τὸ νὰ ὑποφέρει σὲ φθαρτὸ σῶμα ἀπὸ κάποιο νόσημα, καὶ τὸ νὰ κατακαίεται φοβερὰ σὲ ἀθάνατο σῶμα; τὸ νὰ στεφανώνεται καὶ ν' ἀπολαμβάνει ἀθάνατη τὴν ἡδονὴ μετὰ τὴ σύντομη ἐκείνη ἀρρώστια, καὶ τὸ νὰ βασανίζεται ἀπέραντα μετὰ τὴ σύντομη ἀπόλαυση τῶν παρόντων; Καὶ ποιός θὰ μποροῦσε νὰ τὰ πεῖ αὐτά; Γιατὶ τί θέλεις ν' ἀναφέρομε; τὴν ποσότητα, τὴν ποιότητα, τὴν τάξη τοῦ Θεοῦ, τὴν ἀπόφαση γιὰ τὸν καθένα; Μέχρι πότε θὰ λέτε τὰ λόγια τῶν σκαθαριῶν, ποὺ διαρκῶς κυλοῦνται μέσα στὸ βοῦρκο; Γιατὶ αὐτὰ δὲν εἶναι λόγια λογικῶν ἀνθρώπων, τὸ νὰ προδίδουν ἀντὶ μηδενὸς τὴν τόσης τιμῆς ψυχή, ἐνῶ μποροῦν ἔναντι μικροῦ κόπου νὰ κερδίσουν τὸν οὐρανό.

Θέλεις καὶ μὲ ἄλλο τρόπο νὰ σὲ διδάξω, ὅτι ὑπάρχει ἐκεῖ κριτήριο φοβερό; Ἄνοιξε τὶς πόρτες τῆς συνειδήσεώς σου καὶ πρόσεχε τὸ δικαστὴ ποὺ κάθεται στὴ διάνοιά σου. Ἐὰν σὺ κατακρίνεις τὸν ἑαυτό σου, ἂν καὶ βέβαια εἶσαι φίλαυτος, καὶ δὲν θὰ καταδεχόσουν νὰ μὴ ἐκφέρεις δίκαια τὴν κρίση, δὲν θὰ δείξει πολὺ περισσότερο ὁ Θεὸς μεγαλύτερη φροντίδα γιὰ τὸν δίκαιο, καὶ θὰ ἐκφέρει τὴν ἀμερόληπτη γιὰ ὅλους ἀπόφαση, ἀλλὰ θ' ἀφήσει τὰ πάντα νὰ ὁδηγοῦνται στὴν τύχη ἐδῶ καὶ ἐκεῖ; Καὶ ποιός θὰ μποροῦσε νὰ τὰ πεῖ αὐτά; Δὲν ὑπάρχει κανένας, ἀλλὰ καὶ οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ βάρβαροι, καὶ οἱ ποιητὲς καὶ φιλόσοφοι, καὶ κάθε ἀνθρώπινο ἔθνος συμφωνοῦν σ' αὐτὰ μὲ ἐμᾶς, ἂν καὶ ὄχι ὅμοια, καὶ

εἰ καὶ μὴ ὁμοίως, καί φασιν εἶναί τινα δικαστήρια ἐν ᾅδου· οὕτω φανερὸν καὶ ὡμολογουμένον τὸ πρᾶγμά ἐστι. Καὶ τίνος ἕνεκεν οὐκ ἐνταῦθα κολάζει; φησίν. Ἵνα τὴν μακροθυμίαν ἐπιδείξηται τὴν αὐτοῦ καὶ τὴν ἐκ μετανοίας ἡμῖν παράσχῃ σωτηρίαν, καὶ μὴ τότε τὸ γένος ἡμῶν ἀνάρπαστον ἐργάσηται, τούς τε ἐκ μεταβολῆς ἀρίστης δυναμένους σωθῆναι μὴ προεξαρπάσῃ τῆς σωτηρίας. Εἰ γὰρ εὐθέως ἐκόλαζε παρὰ τὰ ἁμαρτήματα καὶ ἀνῄρει, πῶς ἂν ἐσώθη Παῦλος, πῶς δὲ Πέτρος, οἱ κορυφαῖοι τῆς οἰκουμένης διδάσκαλοι; πῶς ἂν ὁ Δαυῒδ τὴν ἀπὸ τῆς μετανοίας ἐκαρπώσατο σωτηρίαν; πῶς οἱ Γαλάται; πῶς ἕτεροι πλείους; Διά τοι τοῦτο οὔτε πάντας ἐνταῦθα ἀπαιτεῖ δίκας, ἀλλ᾽ ἐκ τῶν πάντων ἐνίους, οὔτε ἐκεῖ πάντας, ἀλλὰ τὸν μὲν ἐνταῦθα, τὸν δὲ ἐκεῖ, ἵνα καὶ τοὺς σφόδρα ἀναισθήτους διεγείρῃ δι᾽ ὧν κολάζει. Ἢ οὐχ ὁρᾷς ἐνταῦθα κολαζομένους πολλούς, οἷον ὡς τοὺς τῷ πύργῳ καταχωσθέντας, ὡς ἐκείνους ὧν τὸ αἷμα ταῖς θυσίαις ἀνέμιξεν ὁ Πιλᾶτος, ὡς τοὺς ἀώρῳ θανάτῳ παρὰ Κορινθίοις τελευτήσαντας διὰ τὸ τῶν μυστηρίων ἀναξίως μετασχεῖν, ὡς τὸν Φαραώ, ὡς τῶν Ἰουδαίων τοὺς ὑπὸ τῶν βαρβάρων κατασφαγέντας, ὡς ἑτέρους πολλούς, καὶ τότε καὶ νῦν καὶ διηνεκῶς; Καὶ ἕτεροι δὲ πολλὰ ἁμαρτόντες, ἀπῆλθον μὴ δόντες ἐνταῦθα δίκην, ὡς ὁ πλούσιος ὁ ἐπὶ τοῦ Λαζάρου, ὡς ἕτεροι πολλοί.

4. Ταῦτα δὲ ποιεῖ, καὶ τοὺς διαπιστοῦντας τοῖς μέλλουσι διεγείρων, καὶ τοὺς πιστεύοντας καὶ ῥᾳθυμοῦντας σπουδαιοτέρους ποιῶν. Ὁ γὰρ Θεὸς κριτὴς δίκαιος καὶ ἰσχυρὸς καὶ μακρόθυμος, καὶ μὴ ὀργὴν ἐπάγων καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν. Ἂν δὲ τῇ μακροθυμίᾳ παραχρησώμεθα, ἔσται καιρός, ὅτε οὐδὲ βραχὺ μακροθυμήσει λοιπόν, ἀλλ᾽ εὐθέως ἐπάξει τὴν δίκην. Μὴ τοίνυν, ἵνα μίαν ῥοπὴν τρυφήσωμεν (τοῦτο γὰρ ὁ παρὼν βίος), ἀπείρων αἰώνων ἐπισπασώμεθα κόλασιν, ἀλλὰ ῥοπὴν πονήσωμεν, ἵνα διηνεκῶς στεφανωθῶ-

λέγουν ὅτι ὑπάρχουν κάποια δικαστήρια στὸν ἄδη· τόσο φανερὸ καὶ παραδεκτὸ ἀπὸ ὅλους εἶναι τὸ πράγμα. Καὶ γιὰ ποιό λόγο, λέγει, δὲν τιμωρεῖ ἐδῶ; Γιὰ νὰ δείξει τὴ μακροθυμία του καὶ νὰ μᾶς χαρίσει τὴν ἀπὸ τὴ μετάνοια προερχόμενη σωτηρία, καὶ νὰ μὴ ἀφήσει τότε ν' ἁρπαχθεῖ αἰχμάλωτο τὸ ἀνθρώπινο γένος, καθὼς καὶ ἐκείνους ποὺ μποροῦν νὰ σωθοῦν μὲ τὴν ἄριστη μετάνοια νὰ μὴ τοὺς στερήσει τὴ σωτηρία. Γιατί, ἐὰν τιμωροῦσε ἀμέσως σύμφωνα μὲ τὰ ἁμαρτήματα καὶ ὁδηγοῦσε στὴν καταδίκη, πῶς θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ σωθεῖ ὁ Παῦλος, πῶς ὁ Πέτρος, ὁ κορυφαῖος δάσκαλος τῆς οἰκουμένης; πῶς θὰ μποροῦσε ὁ Δαυΐδ νὰ καρπωθεῖ τὴν ἀπὸ τὴ μετάνοια πηγάζουσα σωτηρία; πῶς οἱ Γαλάτες; πῶς ἄλλοι περισσότεροι; Γι' αὐτὸ βέβαια οὔτε καὶ τιμωρεῖ ὅλους ἐδῶ, ἀλλὰ μερικοὺς μόνο ἀπὸ ὅλους, οὔτε ἐκεῖ ὅλους, ἀλλὰ τὸν ἕνα ἐδῶ καὶ τὸν ἄλλο ἐκεῖ, γιὰ νὰ διεγείρει καὶ τοὺς ὑπερβολικὰ ἀναίσθητους μὲ ἐκείνους ποὺ τιμωρεῖ, καὶ νὰ τοὺς κάνει νὰ περιμένουν ἀνυπόμονα τὰ μέλλοντα μὲ ἐκείνους ποὺ δὲν τιμωρεῖ. Ἢ δὲ βλέπεις ἐδῶ ποὺ τιμωροῦνται πολλοί, ὅπως ἐκεῖνοι ποὺ καταπλακώθηκαν ἀπὸ τὸν πύργο, ὅπως ἐκεῖνοι, τὸ αἷμα τῶν ὁποίων ἀνέμιξε ὁ Πιλάτος μὲ τὶς θυσίες, ὅπως ἐκεῖνοι ἀπὸ τοὺς Κορινθίους ποὺ πέθαναν μὲ πρόωρο θάνατο, ἐπειδὴ ἔλαβαν μέρος στὰ μυστήρια ἀνάξια, ὅπως ὁ Φαραώ, ὅπως ἐκεῖνοι ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους ποὺ κατασφάχθηκαν ἀπὸ τοὺς βαρβάρους, ὅπως πολλοὶ ἄλλοι, καὶ τότε καὶ τώρα καὶ συνέχεια; Καὶ ἄλλοι πάλι, ποὺ διέπραξαν πολλὰ ἁμαρτήματα, ἔφυγαν ἀπὸ τὴν ἐδῶ ζωὴ χωρὶς νὰ τιμωρηθοῦν, ὅπως ὁ πλούσιος ποὺ ἔχει σχέση μὲ τὸ Λάζαρο, ὅπως πολλοὶ ἄλλοι.

4. Καὶ αὐτὰ τὰ κάμνει, καὶ δειγείροντας ἐκείνους ποὺ δὲν πιστεύουν στὰ μέλλοντα, καὶ καθιστώντας σπουδαιότερους ἐκείνους ποὺ πιστεύουν καὶ εἶναι ἀδιάφοροι. Γιατὶ ὁ Θεὸς εἶναι κριτὴς δίκαιος καὶ ἰσχυρὸς καὶ μακρόθυμος, καὶ δὲν ἐκδηλώνει καθημερινὰ τὴν ὀργή του. Ἂν ὅμως δὲ χρησιμοποιήσομε σωστὰ τὴ μακροθυμία, θὰ ἔρθει καιρὸς ποὺ δὲ θὰ δείξει οὔτε γιὰ μιὰ στιγμὴ μακροθυμία, ἀλλὰ θὰ ἐπιφέρει ἀμέσως τὴν τιμωρία. Μὴ λοιπόν, γιὰ νὰ νιώσομε μιὰ στιγμὴ μόνο τὴν ἡδονὴ (γιατὶ αὐτὸ εἶναι ἡ παροῦσα ζωή), ἐπισύρομε ἐπάνω μας τιμωρία ἄπειρων αἰώνων, ἀλλὰ ἄς πο-

μεν. Οὐχ ὁρᾶτε, ὅτι καὶ ἐν τοῖς βιωτικοῖς οὕτως οἱ πλείους τῶν ἀνθρώπων ποιοῦσι, καὶ τὸν ὀλίγον πόνον αἱροῦνται ὑπὲρ τῆς μακρᾶς ἀναπαύσεως, εἰ καὶ τοὐναντίον αὐτοῖς ἐκβαίνει; Ἐνταῦθα μὲν γὰρ ἰσομοιρία καὶ πόνων καὶ κέρδους· πολλάκις δὲ τοὔμπαλιν, ὁ μὲν πόνος ἄπειρος, ὁ δὲ καρπὸς ὀλίγος· ἢ οὐδε ὀλίγος πολλάκις· ἐπὶ δὲ τῆς βασιλείας ἀντιστρόφως, ὀλίγον μὲν τὸ ἐπίπονον, πολὺ δὲ τὸ ἡδὺ καὶ ἄπειρον. Σκόπει δέ· ὁ γεωργὸς δι' ὅλου πονεῖ τοῦ ἔτους, καὶ πρὸς αὐτῷ τῷ τέλει τῆς ἐλπίδος ἐκπίπτει πολλάκις τοῦ καρποῦ τῶν πολλῶν πόνων. Ὁ κυβερνήτης πάλιν καὶ ὁ στρατιώτης μέχρις ἡλικίας ἐσχάτης ἐν πολέμοις καὶ πόνοις, καὶ πολλάκις ἑκάτερος αὐτῶν ἀπῆλθεν, ὁ μὲν τοῦ πλούτου τῶν φορτίων, ὁ δὲ μετὰ τῆς νίκης καὶ τῆς ζωῆς αὐτῆς ἐκπεσών. Τίνα οὖν ἕξομεν ἀπολογίαν, εἰπέ μοι, ἐν μὲν τοῖς βιωτικοῖς τὰ ἐπίπονα προτιμῶντες, ἵνα μικρὸν ἀναπαυσώμεθα, ἢ οὐδὲ μικρὸν (καὶ γὰρ ἄδηλος ἡ ἐλπίς), ἐν δὲ τῖς πνευματικοῖς ἀντιστρόφως τοῦτο ποιοῦντες, καὶ ἄφατον κόλασιν ἐπισπώμενοι διὰ μικρὰν ῥᾳθυμίαν;

Διὸ παρακαλῶ πάντας ὑμᾶς ὀψὲ γοῦν ποτε ἐκ τῆς παραπληξίας ταύτης ἀνενεγκεῖν. Οὐδεὶς γὰρ ἡμᾶς ἐξαιρήσεται ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ , οὐκ ἀδελφός, οὐ πατήρ, οὐ παῖς, οὐ φίλος, οὐ γείτων, οὐκ ἄλλος οὐδείς, ἀλλ' ἂν ὑπὸ τῶν ἔργων προδοθῶμεν, πάντα οἰχήσεται, καὶ ἀπολούμεθα πάντως. Πόσα ὁ πλούσιος ἐθρήνησεν ἐκεῖνος, καὶ τὸν πατριάρχην παρεκάλεσε, καὶ πεμφθῆναι τὸν Λάζαρον ᾔτησεν; Ἀλλ' ἄκουσον τί πρὸς αὐτὸν ἔλεγεν Ἀβραάμ· «χάος μεταξὺ ὑμῶν καὶ ἡμῶν, ὥστε μηδὲ βουλομένοις ἐξεῖναι διαβῆναι ἐκεῖ». Πόσα παρεκάλεσαν αἱ παρθένοι ἐκεῖναι τὰς ὁμήλικας ὑπὲρ ὀλίγου ἐλαίου; Ἀλλ' ἄκουσον καὶ ἐκεῖναι τί λέγουσι· «μήποτε οὐ μὴ ἀρκέσῃ ὑμῖν καὶ ἡμῖν», καὶ οὐδεὶς αὐτὰς ἴσχυσεν εἰς τὸν νυμφῶνα εἰσαγαγεῖν. Ταῦτα δὴ λογιζόμενοι καὶ ἡμεῖς ἐπιμελώμεθα τῆς ἡμετέρας ζωῆς. Ὅσους γὰρ ἂν εἴπῃς πόνους καὶ ὅσας ἂν προσενέγκῃς

8. Λουκᾶ 16,26.
9. Ματθ. 25,9.

νέσομε γιὰ μιὰ στιγμή, γιὰ νὰ στεφανωθοῦμε αἰώνια. Δὲ βλέπετε, ὅτι καὶ στὰ κοσμικὰ πράγματα τὸ ἴδιο κάμνουν οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, καὶ προτιμοῦν τὸν λίγο κόπο, πρὸς χάρη τῆς μακρόχρονης ἀναπαύσεως, ἂν καὶ τὸ ἀντίθετο συμβαίνει σ' αὐτούς; Γιατὶ ἐδῶ ὑπάρχει ἰσομοιρία καὶ κόπων καὶ κέρδους· πολλὲς φορὲς ὅμως τὸ ἀντίθετο, ὁ κόπος εἶναι ἄπειρος, ἐνῶ ὁ καρπὸς λίγος· ἢ πολλὲς φορὲς οὔτε λίγος· ἐνῶ στὴν περίπτωση τῆς βασιλείας τὰ πράγματα εἶναι ἀντίστροφα· λίγος ὁ κόπος, ἐνῶ μεγάλη καὶ ἄπειρη ἡ ἡδονή. Καὶ πρόσεχε· ὁ γεωργὸς κοπιάζει ὅλο τὸ χρόνο καὶ πολλὲς φορὲς πρὸς τὸ τέλος τῆς ἐλπίδας αὐτῆς δὲν ἀπολαμβάνει τὸν καρπὸ τῶν πολλῶν κόπων του. Ὁ κυβερνήτης πάλι καὶ ὁ στρατιώτης μέχρι τὸ τέλος τῆς ζωῆς ζεῖ μὲ τοὺς πολέμους καὶ τοὺς κόπους, καὶ πολλὲς φορὲς ὁ καθένας ἀπὸ αὐτοὺς ἔφυγε ἀπὸ τὴ ζωὴ ὁ ἕνας χάνοντας τὸν πλοῦτο τῶν φορτίων, ἐνῶ ὁ ἄλλος μαζὶ μὲ τὴ νίκη καὶ τὴ ζωή του. Ποιά λοιπὸν ἀπολογία θὰ ἔχομε, πές μας, ὅταν στὰ κοσμικὰ βέβαια πράγματα προτιμᾶμε τὰ ἐπίπονα, γιὰ νὰ νιώσομε ἔστω καὶ λίγο ἄνεση, ἢ οὔτε γιὰ λίγο (καθόσον δὲν εἶναι φανερὴ ἡ ἐλπίδα), ἐνῶ στὰ πνευματικὰ κάμνομε τὸ ἀντίθετο ἀπὸ αὐτό, καὶ ἐπισύρομε ἐναντίον μας ἀπερίγραπτη τιμωρία ἐξ αἰτίας τῆς μικρῆς ἀδιαφορίας;

Γι' αὐτὸ παρακαλῶ ὅλους σας ἔστω λοιπὸν καὶ ἀργὰ νὰ συνέλθομε κάποτε ἀπὸ τὴν παραφροσύνη αὐτή. Γιατὶ κανένας δὲ θὰ μᾶς σώσει ἐκεῖνο τὸν καιρό, οὔτε ἀδελφός, οὔτε πατέρας, οὔτε υἱός, οὔτε φίλος, οὔτε γείτονας, οὔτε ἄλλος κανένας, ἀλλ' ἂν προδοθοῦμε ἀπὸ τὰ ἔργα, ὅλη θὰ φύγουν καὶ θὰ χαθοῦν καὶ θὰ χαθοῦμε καὶ ἐμεῖς ὁπωσδήποτε. Σὲ πόσους θρήνους ξέσπασε ἐκεῖνος ὁ πλούσιος, καὶ τὸν πατριάρχη παρακάλεσε, καὶ τὸ Λάζαρο ζήτησε νὰ σταλεῖ; Ἀλλ' ἄκουσε τί ἔλεγε πρὸς αὐτὸν ὁ Ἀβραάμ· «ὑπάρχει χάος ἀνάμεσα σὲ σᾶς καὶ σ' ἐμᾶς, ὥστε νὰ μὴ μποροῦν νὰ περάσουν ἐκεῖ ἐκεῖνοι ποὺ θέλουν»[8]. Πόσο παρακάλεσαν οἱ παρθένες ἐκεῖνες τὶς συνομήλικές τους γιὰ λίγο λάδι; Ἀλλ' ἄκουσε καὶ ἐκεῖνες τί λέγουν· «μήπως δὲν ἐπαρκέσει γιὰ σᾶς καὶ γιὰ μᾶς»[9], καὶ κανένας δὲ μπόρεσε νὰ τὶς ὁδηγήσει μέσα στὸ νυμφώνα. Σκεπτόμενοι λοιπὸν αὐτὰ καὶ ἐμεῖς ἂς φροντίζομε τὴ ζωή μας. Γιατί,

τιμωρίας, οὐδὲν ἅπαντα ταῦτα ἔσται πρὸς τὰ μέλλοντα ἀγαθά. Τίθει γοῦν, εἰ βούλει, πῦρ καὶ σίδηρον καὶ θηρία, καὶ εἴ τι τούτων χαλεπώτερον· ἀλλ' ὅμως οὐδὲ σκιὰ ταῦτα πρὸς ἐκεῖνα τὰ βασανιστήρια. Ταῦτα μὲν γὰρ ὅταν σφοδρότερον ἐπιτεθῇ, τότε μάλιστα γίνεται κοῦφα, ταχεῖαν ποιοῦντα τὴν ἀπαλλαγήν, τοῦ σώματος οὐκ ἀρκοῦντος καὶ εἰς σφοδρότητα καὶ εἰς μῆκος κολάσεως· ἐκεῖ δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἀμφότερα συνέρχεται, καὶ παράτασις καὶ ὑπερβολή, καὶ ἐν τοῖς χρηστοῖς καὶ ἐν τοῖς λυπηροῖς.

Ἕως οὖν ἐστι καιρός, προφθάσωμεν τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐν ἐξομολογήσει, ἵνα ἥμερον αὐτὸν ἴδωμεν τότε καὶ γαληνόν, ἵνα τὰς ἀπειληφόρους ἐκείνας δυνάμεις διαφύγωμεν. Οὐχ ὁρᾷς τοὺς ἐνταῦθα στρατιώτας τοὺς τοῖς ἄρχουσι διακονουμένους, πῶς ἕλκουσι, πῶς δεσμοῦσι, πῶς μαστιγοῦσι, πῶς τὰς πλευρὰς διορύττουσι, πῶς λαμπάδας ταῖς βασάνοις προσάγουσι, πῶς ἀποτέμνουσιν; Ἀλλὰ πάντα ταῦτα παίγνια καὶ γέλως πρὸς ἐκείνας τὰς τιμωρίας. Καὶ γὰρ πρόσκαιροι αὗται αἱ κολάσεις· ἐκεῖ δὲ οὔτε ὁ σκώληξ τελευτᾷ, οὔτε τὸ πῦρ σβέννυται· καὶ γὰρ τὸ σῶμα ἄφθαρτόν ἐστιν. Ἀλλὰ μὴ γένοιτο πείρᾳ ταῦτα ἡμᾶς μαθεῖν, ἀλλὰ μέχρι ῥήματος στῆναι ἡμῖν τὰ φοβερά· μηδὲ παραδοθῆναι τοῖς βασανισταῖς ἐκείνοις, ἀλλ' ἐνταῦθα σωφρονισθῆναι. Πόσα τότε ἐροῦμεν, ἑαυτῶν κατηγοροῦντες; πόσα ὀλοφυρούμεθα; πόσα οἰμώξομεν; Ἀλλ' οὐδὲν ὄφελος λοιπόν· ἐπεὶ οὐδὲ οἱ ναῦται, τοῦ πλοίου διαλυθέντος καὶ καταδύντος, ὠφελῆσαί τι δύναιτ' ἂν λοιπόν· οὔτε ἰατροί, τοῦ κάμνοντος ἀπελθόντος· ἀλλ' ἐροῦσι μὲν πολλάκις, ὅτι 'τὸ καὶ τὸ ποιῆσαι ἐχρῆν', πάντα δὲ εἰκῇ καὶ μάτην. Ἕως μὲν γὰρ ἐκ τῆς διορθώσεως ἐλπίδες μένουσι, καὶ λέγειν ἅπαντα καὶ ποιεῖν χρή, ἐπειδὰν δὲ μηκέτι κύριοι μηδενὸς ὦμεν, τοῦ παντὸς διαφθαρέντος, εἰκῇ καὶ λέγεται πάντα καὶ γίνεται. Καὶ γὰρ καὶ Ἰουδαῖοι ἐροῦσι τότε, «εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου», ἀλλ' οὐδὲν ταύτης

10. Ἰω. 12,13.

ὅσους κόπους καὶ ἂν πεῖς, καὶ ὅσες τιμωρίες καὶ ἂν ἀναφέρεις, τίποτε δὲν θὰ εἶναι ὅλα αὐτὰ μπροστὰ στὰ μελλοντικὰ ἀγαθά. Ἀνάφερε λοιπόν, ἂν θέλεις, φωτιὰ καὶ σίδερο καὶ θηρία καὶ ἂν ὑπάρχει κάτι ἄλλο φοβερότερο ἀπὸ αὐτά· ἀλλ' ὅμως αὐτὰ οὔτε σκιὰ εἶναι μπροστὰ σ' ἐκεῖνα τὰ βασανιστήρια. Γιατὶ αὐτὰ ὅταν πέσουν ἐπάνω μας μὲ σφοδρότητα, τότε πρὸ πάντων γίνονται ἐλαφρά, παρέχοντας γρήγορα τὴν ἀπαλλαγή, ἀφοῦ τὸ σῶμα δὲν ἀντέχει καὶ στὴ σφοδρότητα καὶ στὸ μῆκος τῆς τιμωρίας· ἐκεῖ ὅμως δὲ συμβαίνει τὸ ἴδιο, ἀλλὰ συνυπάρχουν καὶ τὰ δύο, καὶ ἡ παράταση καὶ ἡ ὑπερβολή, τόσο στὰ καλά, ὅσο καὶ στὰ λυπηρά.

Ὅσο λοιπὸν εἶναι καιρός, ἂς σπεύσομε κοντά του, ἐξομολογούμενοι τὶς ἁμαρτίες μας, γιὰ νὰ τὸν δοῦμε τότε ἥμερο καὶ γαλήνιο, γιὰ ν' ἀποφύγομε τὶς τιμωρητικὲς ἐκεῖνες δυνάμεις. Δὲ βλέπεις τοὺς ἐδῶ στρατιῶτες ποὺ ὑπηρετοῦν τοὺς ἄρχοντες, πῶς σύρουν, πῶς δένουν, πῶς μαστιγώνουν, πῶς ξεσχίζουν τὶς πλευρές, πῶς προσθέτουν λαμπάδες στὰ βάσανα, πῶς θανατώνουν; Ἀλλ' ὅλα αὐτὰ εἶναι παιχνίδι καὶ γέλωτας μπροστὰ σ' ἐκεῖνες τὶς τιμωρίες. Γιατὶ αὐτὲς οἱ τιμωρίες εἶναι πρόσκαιρες, ἐνῶ ἐκεῖ οὔτε τὸ σκουλήκι πεθαίνει, οὔτε ἡ φωτιὰ σβήνει· γιατὶ τὸ σῶμα εἶναι ἄφθαρτο. Ἀλλ' εὔχομαι νὰ μὴ συμβεῖ νὰ τὰ γνωρίσομε στὴν πράξη, ἀλλὰ νὰ περιοριστοῦν τὰ φοβερὰ μόνο μέχρι τὰ λόγια, οὔτε καὶ νὰ παραδοθοῦμε σ' ἐκείνους τοὺς βασανιστές, ἀλλὰ νὰ σωφρονισθοῦμε ἐδῶ. Πόσα τότε θὰ ποῦμε, κατηγορώντας τὸν ἑαυτό μας; πόσο θὰ θρηνήσομε; πόσο θὰ κλάψομε; Ἀλλὰ κανένα ὄφελος τότε· γιατὶ οὔτε οἱ ναῦτες, ὅταν τὸ πλοῖο διαλυθεῖ καὶ καταβυθισθεῖ, θὰ μποροῦσαν νὰ ὠφεληθοῦν τότε σὲ κάτι· οὔτε οἱ γιατροί, ὅταν ὁ ἀσθενὴς πεθάνει· ἀλλὰ βέβαια θὰ ποῦν πολλὲς φορές 'αὐτὸ καὶ αὐτὸ ἔπρεπε νὰ κάνομε', ἀλλ' ὅλα ἄδικα καὶ χωρὶς κανένα ὄφελος. Ὅσο λοιπὸν μένουν ἀκόμα ἐλπίδες ἀπὸ τὴ διόρθωση πρέπει καὶ νὰ τὰ λέμε ὅλα καὶ νὰ τὰ κάμνομε, ὅταν ὅμως δὲν εἴμαστε κύριοι μηδενός, ἀφοῦ ἔχει χαθεῖ τὸ πᾶν, ἄσκοπα καὶ λέγονται ὅλα καὶ γίνοντα. Γιατὶ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι θὰ ποῦν τότε, «εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου»[10], ἀλλὰ δὲ θὰ μπορέσουν ν'

ἀπόνασθαι δυνήσονται τῆς φωνῆς, εἰς τὸ τὴν κόλασιν διαφυγεῖν· ὅτε γὰρ ἔδει εἰπεῖν, οὐκ εἶπον.

Ἵν' οὖν μὴ καὶ ἡμεῖς ἐπὶ τῆς πολιτείας τοῦτο πάθωμεν, ἐντεῦθεν ἤδη μεταβαλλώμεθα, ἵνα τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ μετὰ παρρησίας παραστῶμεν πάσης, ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, καὶ τὰ ἑξῆς.

ἀποκομίσουν καμιὰ ὠφέλεια ἀπὸ τὰ λόγια ἐκεῖνα στὸ ν' ἀποφύγουν τὴν τιμωρία· γιατί, ὅταν ἔπρεπε νὰ τὰ ποῦν, δὲν τὰ εἶπαν.

Γιὰ νὰ μὴ τὸ πάθομε λοιπὸν αὐτὸ καὶ ἐμεῖς στὴ ζωὴ ἐκείνη, ἂς μετανοήσομε ὅσο εἴμαστε ἐδῶ, γιὰ νὰ παρουσιασθοῦμε στὸ βῆμα τοῦ Χριστοῦ μὲ κάθε παρρησία, τὴν ὁποία εὔχομαι ὅλοι μας νὰ ἐπιτύχομε, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα καὶ τὰ ἑξῆς...

ΟΜΙΛΙΑ Ι'

(Β' Κορ. 5,1–10)

«Οἴδαμεν γάρ, ὅτι ἐὰν ἡ ἐπίγειος ἡμῶν οἰκία τοῦ σκήνους καταλυθῇ, οἰκοδομὴν ἐκ Θεοῦ ἔχομεν, οἰκίαν ἀχειροποίητον, αἰώνιον ἐν τοῖς οὐρανοῖς».

1. Πάλιν τὴν προθυμίαν αὐτῶν διεγείρει διὰ τὸ πολλοὺς ἐπάγεσθαι πειρασμούς. Καὶ γὰρ εἰκὸς αὐτοὺς διὰ τὴν ἀπουσίαν τὴν αὐτοῦ, πρὸς τοῦτο ἀσθενεστέρους γεγενῆσθαι. Τί οὖν φησιν; Οὐ δεῖ θαυμάζειν, ὅτι κακῶς πάσχομεν, οὐδὲ θορυβεῖσθαι· καὶ γὰρ πολλὰ κέρδη ἐντεῦθεν καρπούμεθα. Καὶ τὰ μὲν ἔμπροσθεν εἶπεν, οἷον, ὅτι καὶ νέκρωσιν τοῦ Ἰησοῦ περιφέρομεν καὶ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ ἀπόδειξιν παρεχόμεθα μεγίστην· «ἵνα» γάρ, φησίν, «ἡ ὑπερβολὴ τῆς δυνάμεως ᾖ τοῦ Θεοῦ»[1] καὶ τῆς ἀναστάσεως τεκμήριον ἐκφέρομεν σαφές· «ἵνα» γάρ, φησίν, ««ἡ ζωὴ τοῦ Ἰησοῦ φανερωθῇ ἐν τῇ θνητῇ σαρκὶ ἡμῶν». Ἐπειδὴ δὲ μετὰ τούτων εἶπεν, ὅτι καὶ ὁ ἔσω ἡμῶν ἄνθρωπος βελτίων γίνεται οὕτως· «εἰ γὰρ καὶ ὁ ἔξω ἡμῶν ἄνθρωπος διαφθείρεται», φησίν, «ἀλλ' ὁ ἔσω ἀνακαινοῦται ἡμέρᾳ καὶ ἡμέρᾳ», δεικνὺς πάλιν, ὅτι τοσούτῳ χρήσιμον τοῦτο τὸ μαστίζεσθαι καὶ ἐλαύνεσθαι, ἐπάγει λέγων, ὅτι ὅταν ὁλοσχερῶς τοῦτο γένηται, τότε τὰ μυρία ἀγαθὰ ἀναβλαστήσει τοῖς ταῦτα ὑπομεμενηκόσιν.

Ἵνα γὰρ μὴ ἀκούων, ὅτι φθείρεται ὁ ἄνθρωπός σου ὁ ἔξω, ἀλγῇς, λέγει ὅτι, ὅταν παντελῶς τοῦτο γένηται, τότε μάλιστα χαρήσῃ, καὶ ἥξεις ἐπὶ βελτίονα λῆξιν. Ὥστε οὐ μόνον ἀλγεῖν οὐ δεῖ, ἐκ μέρους αὐτοῦ φθειρομένου νῦν, ἀλλὰ καὶ τὸ ὅλον τῆς φθορᾶς ταύτης ἐπιζητεῖν· αὕτη γάρ σε μάλιστα εἰς ἀφθαρσίαν ἄγει· διὸ καὶ

---

1. Β' Κορ. 4,7.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Ι'

(Β' Κορ. 5,1–10)

«Γιατὶ γνωρίζομε, ὅτι, ἐὰν ἡ ἐπίγεια κατοικία μας, τὸ σῶμα, καταλυθεῖ, ἔχομε οἰκοδομὴ ἀπὸ τὸ Θεό, οἰκία ἀχειροποίητη, ποὺ βρίσκεται αἰώνια στὸν οὐρανό».

1. Πάλι διεγείρει τὴν προθυμία αὐτῶν, ἐξ αἰτίας τῶν ἐπερχομένων ἐναντίον τους πειρασμῶν. Καθόσον φυσικὸ ἦταν νὰ εἶχαν γίνει ἀσθενέστεροι πρὸς αὐτό, λόγω τῆς ἀπουσίας αὐτοῦ. Τί λοιπὸν λέγει; Δὲν πρέπει ν' ἀποροῦμε, ἐπειδὴ κακοπαθοῦμε, οὔτε νὰ θορυβούμαστε· γιατὶ ἀποκομίζομε ἀπὸ αὐτὸ μεγάλα κέρδη. Καὶ προηγουμένως βέβαια εἶπε, ὅτι καὶ περιφέρομε τὴ νέκρωση τοῦ Ἰησοῦ, καὶ παρέχομε μέγιστη ἀπόδειξη τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. Γιατὶ λέγει, «γιὰ νὰ φανεῖ ὅτι ἡ ὑπερβολικὴ δύναμη προέρχεται ἀπὸ τὸ Θεό»[1]· καὶ φέρομε μαζί μας σαφὴ ἀπόδειξη τῆς ἀναστάσεως· γιατὶ λέγει, «γιὰ νὰ φανερωθεῖ ἡ ζωὴ τοῦ Ἰησοῦ στὴ θνητὴ σάρκα μας»[2]. Ἐπειδὴ ὅμως μαζὶ μ' αὐτὰ εἶπε, ὅτι ἔτσι γίνεται καλύτερος ὁ ἐσωτερικός ἄνθρωπος, γιατί, λέγει, «ἂν καὶ ὁ ἐξωτερικὸς ἄνθρωπος φθείρεται, ὁ ἐσωτερικὸς ὅμως ἄνθρωπος ἀνακαινίζεται μέρα μὲ τὴν ἡμέρα»[3], γιὰ νὰ δείξει πάλι, ὅτι εἶναι τόσο πολὺ χρήσιμο αὐτό, δηλαδὴ τὸ μαστίγωμα καὶ οἱ διώξεις, προσθέτει καὶ λέγει, ὅτι, ὅταν αὐτὸ γίνει ἐξ ὁλοκλήρου, τότε θ' ἀναβλαστήσουν τὰ ἀμέτρητα ἀγαθὰ γιὰ ἐκείνους ποὺ ὑπέμειναν αὐτά.

Γιὰ νὰ μὴ στενοχωριέσαι λοιπόν, ἀκούοντας, ὅτι φθείρεται ὁ ἐξωτερικὸς ἄνθρωπός σου, λέγει ὅτι, ὅταν αὐτὸ γίνει ἐξ ὁλοκλήρου, τότε πρὸ πάντων θὰ χαρεῖς καὶ θὰ μεταβεῖς σὲ καλύτερη ζωή. Ὥστε, ὄχι μόνο δὲν πρέπει νὰ στενοχωριέσαι, ποὺ φθείρεται αὐτὸ τώρα ἐν μέρει, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐπιζητεῖς τὴν πλήρη φθορὰ αὐτοῦ· για-

2. Β' Κορ. 4,10.
3. Β' Κορ. 4,16.

ἐπήγαγεν, «οἴδαμεν γὰρ ὅτι, ἐὰν ἡ ἐπίγειος ἡμῶν οἰκία τοῦ σκήνους καταλυθῇ, οἰκοδομὴν ἐκ Θεοῦ ἔχομεν, οἰκίαν ἀχειροποίητον, αἰώνιον ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Ἐπειδὴ γὰρ τὸν περὶ ἀναστάσεως γυμνάζει λόγον πάλιν, εἰς ἣν μάλιστα ἐνόσουν, προσλαμβάνει καὶ τὴν τῶν ἀκουόντων κρίσιν, καὶ οὕτως αὐτὸν κατασκευάζει· ἀλλ' οὐχ ὁμοίως ὡς ἔμπροσθεν, ἀλλ' ὡς ἐξ ἑτέρας ὑποθέσεως εἰς τοῦτο ἐλθὼν (καὶ γὰρ ἦσαν διορθωθέντες ἤδη), καί φησιν, «οἴδαμεν ὅτι ἐὰν ἡ ἐπίγειος ἡμῶν οἰκία τοῦ σκήνους καταλυθῇ, ὅτι οἰκοδομὴν ἐκ Θεοῦ ἔχομεν, οἰκίαν ἀχειροποίητον, αἰώνιον ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Τινὲς μὲν τὴν οἰκίαν τὴν ἐπίγειον τὸν κόσμον τοῦτόν φασιν, ἐγὼ δὲ τὸ σῶμα μᾶλλον ἂν φαίην αὐτὸν αἰνίττεσθαι.

Σὺ δέ μοι σκόπει, πῶς διὰ τῶν ὀνομάτων δείκνυσι τὴν ὑπεροχὴν τῶν μελλόντων πρὸς τὰ παρόντα. Εἰπὼν γὰρ ἐπίγειον, ἀντέθηκε τὴν οὐρανίαν· εἰπὼν οἰκίαν σκήνους, καὶ τὸ εὐδιάλυτον καὶ πρόσκαιρον δείξας ἐντεῦθεν, ἀντέθηκε τὴν αἰωνίαν· τὸ γὰρ τῆς σκηνῆς ὄνομα, τὸ πρόσκαιρον πολλάκις δείκνυσι. Διό φησιν, «ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Πατρός μου μοναὶ πολλαί εἰσιν». Εἰ δέ που καὶ σκηνὰς καλοίη τῶν ἁγίων τὰς ἀναπαύσεις, οὐχ ἁπλῶς σκηνάς, ἀλλὰ μετὰ προσθήκης· οὐ γὰρ εἶπεν, «ἵνα δέξωνται εἰς τὰς σκηνὰς αὐτῶν», ἀλλ', «εἰς τὰς αἰωνίους σκηνάς». Εἰπὼν δὲ καὶ «ἀχειροποίητον», ᾐνίξατο τὴν χειροποίητον. Τί οὖν; τὸ σῶμα χειροποίητον; Οὐδαμῶς, ἀλλ' ἢ τὰς οἰκίας ἐνταῦθα αἰνίττεται τὰς χειροποιήτους, ἢ εἰ μὴ τοῦτο, ἀλλ' «οἰκία σκήνους» τὸ σῶμα ἐκάλεσε τὸ ἀχειροποίητον. Οὐ γὰρ πρὸς ἀντιδιαστολὴν τούτου ἀντέθηκεν, ἀλλ' αὔξων τὰ ἐγκώμια, καὶ προστιθεὶς τοὺς ἐπαίνους. «Καὶ γὰρ ἐν τούτῳ στενάζομεν, τὸ οἰκητήριον ἡμῶν τὸ ἐξ οὐρανοῦ ἐπενδύσασθαι ἐπιποθοῦντες». Ποῖον οἰκητήριον; εἰπέ μοι. Τὸ σῶμα τὸ ἄφθαρτον. Καὶ διὰ τί στενάζομεν νῦν; Ἐπειδὴ πολλῷ βέλτιον ἐκεῖνο. Ἐξ οὐρανοῦ δὲ αὐτό φησι διὰ τὸ ἄφθαρτον. Οὐ γὰρ δὴ ἄνωθεν

---

4. Ἰω. 14,2.
5. Λουκᾶ 16,9.

τὶ αὐτὴ πρὸ πάντων σὲ ὁδηγεῖ στὴν ἀφθαρσία· γι' αὐτὸ καὶ πρόσθεσε, «γιατὶ γνωρίζομε ὅτι, ἐὰν ἡ ἐπίγεια κατοικία μας, δηλαδὴ τὸ σῶμα, φθαρεῖ, ἔχομε οἰκοδομὴ ἀπὸ τὸ Θεό, οἰκία ἀχειροποίητη, ποὺ βρίσκεται αἰώνια στὸν οὐρανό». Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἑτοιμάζει πάλι τὸν περὶ ἀναστάσεως λόγο, γιὰ τὴν ὁποία πρὸ πάντων οἱ ἀντιλήψεις τους ἦταν ἀσθενεῖς, ἐπικαλεῖται καὶ τὴν κρίση τῶν ἀκροατῶν, καὶ ἔτσι ἐκθέτει αὐτόν· ἀλλ' ὄχι ὅμοια, ὅπως καὶ προηγουμένως, ἀλλ' ἀπὸ ἄλλη αἰτία ἔρχεται σ' αὐτὸ (καθόσον εἶχαν ἤδη διορθωθεῖ) καὶ λέγει, «γνωρίζομε ὅτι, ἐὰν ἡ ἐπίγεια κατοικία μας φθαρεῖ, δηλαδὴ τὸ σῶμα μας, ἔχομε οἰκοδομὴ τοῦ Θεοῦ, οἰκία ἀχειροποίητη, ποὺ βρίσκεται αἰώνια στὸν οὐρανό». Ὁρισμένοι σὰν ἐπίγεια οἰκία ἐννοοῦν τὸν κόσμο αὐτό, ἐγὼ ὅμως θὰ ἔλεγα, ὅτι αὐτὸς ὑπαινίσσεται μᾶλλον τὸ σῶμα.

Σὺ ὅμως, σὲ παρακαλῶ, πρόσεχε πῶς μὲ τὰ ὀνόματα δείχνει τὴν ὑπεροχὴ τῶν μελλόντων πρὸς τὰ παρόντα. Γιατί, ἀφοῦ εἶπε γιὰ τὴν ἐπίγεια, ἀντιπαρέθεσε τὴν οὐράνια· καὶ ἀφοῦ εἶπε γιὰ τὴν οἰκία τοῦ σώματος, καὶ ἔδειξε μ' αὐτὸ τὸ εὐκολοδιάλυτο καὶ πρόσκαιρο, ἀντιπαρέβαλε τὴν αἰώνια· γιατὶ τὸ ὄνομα τῆς σκηνῆς, δείχνει πολλὲς φορὲς τὸ πρόσκαιρο. Γι' αὐτὸ λέγει, «στὴν οἰκία τοῦ Πατέρα μου ὑπάρχουν πολλοὶ τόποι διαμονῆς»[4]. Ἐὰν ὅμως συμβαίνει νὰ ὀνομάζει τὶς ἀναπαύσεις τῶν ἁγίων καὶ σκηνές, δεν τὶς ὀνομάζει ἁπλῶς σκηνές, ἀλλὰ προσθέτοντας καὶ ἄλλη λέξη· γιατὶ δὲν εἶπε, 'γιὰ νὰ σᾶς δεχθοῦν στὶς σκηνὲς αὐτῶν', ἀλλὰ «στὶς αἰώνιες σκηνές»[5]. Λέγοντας ὅμως «ἀχειροποίητη», ὑπαινίχθηκε τὴ χειροποίητη. Τί λοιπόν; Τὸ σῶμα εἶναι χειροποίητο; Καθόλου, ἀλλὰ ἢ ἐδῶ ὑπαινίσσεται τὶς χειροποίητες οἰκίες, ἤ, ἐὰν δὲν εἶναι αὐτό, τότε «οἰκία σκήνους» ὀνόμασε τὸ ἀχειροποίητο σῶμα. Δὲν τὸ ἀντιπαρέθεσε βέβαια αὐτὸ πρὸς ἀντιδιαστολή, ἀλλ' αὐξάνοντας τὰ ἐγκώμια καὶ προσθέτοντας τοὺς ἐπαίνους. «Γιατὶ στὸ σῶμα αὐτὸ στενάζομε, ποθώντας νὰ ντυθοῦμε τὴν οὐράνια κατοικία μας». Πές μου, ποιά κατοικία; Τὸ σῶμα τὸ ἄφθαρτο. Καὶ γιατὶ στενάζομε τώρα; Ἐπειδὴ ἐκεῖνο εἶναι πολὺ πιὸ καλύτερο. Καὶ βέβαια δὲν μᾶς δίνεται ἀπὸ τὸν οὐρανὸ κάποιο σῶμα, ἀλλὰ μὲ τὸ ὄνομα αὐτὸ δηλώνει τὴν ἀπὸ ἐκεῖ στελλόμενη χάρη. Τόσο πολὺ

ἡμῖν κάτεισι σῶμα, ἀλλὰ τὴν ἐκεῖθεν πεμπομένην χάριν δηλοῖ τῷ ὀνόματι τούτῳ. Τοσοῦτον οὖν οὐ δεῖ ἀλγεῖν ἐπὶ τοῖς κατὰ μέρος πειρασμοῖς, ὅτι καὶ τὸ καθολικὸν δεῖ ζητεῖν· ὡσανεὶ ἔλεγε· 'στένεις ὅτι διώκῃ, ὅτι φθείρεταί σου ὁ ἄνθρωπος ὁ ἔξω; στέναξον ὅτι οὐ μεθ' ὑπερβολῆς τοῦτο γίνεται, μηδὲ ὁλοκλήρως φθείρεται.

Εἶδες πῶς εἰς τοὐναντίον περιέτρεψε τὸν λόγον, ἀποδείξας, ὅτι ὑπὲρ τούτων δεῖ στενάζειν μὴ γινομένων ὁλοκλήρως, ὑπὲρ ὧν μερικῶς γινομένων ἐστέναζον; Διὰ τοῦτο οὐδὲ σκῆνος αὐτὸ καλεῖ λοιπόν, ἀλλ' «οἰκητήριον»· καὶ μάλα εἰκότως. Ἡ μὲν γὰρ σκηνὴ καταλύεται ῥᾳδίως, ἐκεῖνο δὲ μένει διηνεκῶς. «Εἴ γε καὶ ἐνδυσάμενοι, οὐ γυμνοὶ εὑρεθησόμεθα». Τουτέστι, κἂν ἀποθώμεθα τὸ σῶμα, οὐ χωρὶς σώματος ἐκεῖ παραστησόμεθα, ἀλλὰ καὶ μετὰ τοῦ αὐτοῦ ἀφθάρτου γενομένου. Τινὲς δέ φασιν, ὃ καὶ μάλιστα ἐγκριτέον· «εἴπερ καὶ ἐνδυσάμενοι, οὐ γυμνοὶ εὑρεθησόμεθα». Ἵνα γὰρ μὴ ἀπὸ τῆς ἀναστάσεως πάντες θαρρῶσι, φησίν, «εἴ γε καὶ ἐνδυσάμενοι», τουτέστιν, ἀφθαρσίαν καὶ σῶμα ἄφθαρτον λαβόντες, «οὐ γυμνοὶ εὑρεθησόμεθα», δόξης καὶ ἀσφαλείας, ὃ καὶ ἐν τῇ πρὸ ταύτης πρὸς Κορινθίους ἔλεγεν, ὅτι «πάντες μὲν ἀναστησόμεθα, ἕκαστος δὲ ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι», καί, «ἔστι σώματα ἐπουράνια, καὶ σώματα ἐπίγεια». Ἡ μὲν γὰρ ἀνάστασις κοινὴ πάντων, ἡ δὲ δόξα οὐκέτι κοινή, ἀλλ' οἱ μὲν ἐν τιμῇ οἱ δὲ ἐν ἀτιμίᾳ, καὶ οἱ μὲν εἰς βασιλείαν, οἱ δὲ εἰς κόλασιν ἀναστήσονται. Τοῦτο γοῦν καὶ ἐνταῦθα ἐδήλωσεν εἰπών, «εἴ γε ἐνδυσάμενοι, οὐ γυμνοὶ εὑρεθησόμεθα. Καὶ γὰρ οἱ ὄντες ἐν τῷ σκήνει τούτῳ, στενάζομεν, ἐφ' ᾧ οὐ θέλομεν ἐκδύσασθαι, ἀλλ' ἐπενδύσασθαι».

2. Ἐνταῦθα πάλιν ὁλοσχερῶς καὶ σαφῶς ἀπέφραξε τὰ στόματα τῶν αἱρετικῶν, δείξας ὅτι οὐ περὶ σώματος ἁπλῶς διαλέγεται ἄλλου καὶ ἄλλου, ἀλλὰ περὶ φθορᾶς καὶ ἀφθαρσίας. Οὐ γὰρ διὰ τοῦτο στενάζομεν, φησίν, ἵνα τοῦ σώματος ἀπαλλαγῶμεν (τοῦτο γὰρ οὐδὲ ἐκδύσασθαι βουλόμεθα), ἀλλὰ τῆς φθορᾶς τῆς ἐν αὐτῷ σπεύδομεν

6. Α' Κορ. 15,23.
7. Α' Κορ. 15,40.

λοιπὸν δὲν πρέπει νὰ λυπούμαστε γιὰ τοὺς ἐπὶ μέρους πειρασμούς, ὥστε πρέπει νὰ ζητοῦμε καὶ τὴν καθολικὴ φθορὰ τοῦ σώματος αὐτοῦ· σὰ νὰ ἔλεγε δηλαδή· 'στενάζεις ἐπειδὴ διώκεσαι, ἐπειδὴ φθείρεται ὁ ἐξωτερικός σου ἄνθρωπος; στέναξε ἐπειδὴ αὐτὸ δὲ γινεται σὲ ὑπερβολικὸ βαθμό, οὔτε φφθείρεται αὐτὸς ἐξ ὁλοκλήρου'.

Εἶδες πῶς ἔστρεψε τὸ λόγο στὸ ἀντίθετο, ἀποδεικνύοντας, ὅτι γι' αὐτὰ πρέπει νὰ στενάζουν ποὺ δὲ γίνονται ἐξ ὁλοκλήρου, γιὰ τὰ ὁποῖα στέναζαν ποὺ γίνονταν ἐν μέρει; Γι' αὐτὸ οὔτε σκήνωμα τὸ ὀνομάζει αὐτὸ πλέον, ἀλλ' «οἰκητήριο»· καὶ πολὺ σωστά. Γιατὶ ἡ σκηνὴ καταστράφεται εὔκολα, ἐνῶ ἐκεῖνο μένει αἰώνια. «Γιατί, ὅταν ντυθοῦμε αὐτήν, δὲ θὰ εἴμαστε γυμνοί». Δηλαδή, καὶ ἂν ἀκόμα ἀποθέσομε τὸ σῶμα, δὲ θὰ παρουσιασθοῦμε ἐκεῖ χωρὶς σῶμα, ἀλλὰ θὰ βρεθοῦμε μὲ τὸ ἴδιο σῶμα ποὺ θὰ γίνει ἄφθαρτο. Μερικοὶ λέγουν ἐκεῖνο ποὺ εἶναι πολὺ πιὸ σωστό· «ἐὰν πραγματικὰ τὸ ντυθοῦμε, δὲ θὰ βρεθοῦμε γυμνοί». Γιὰ νὰ μὴ παίρνουν δηλαδὴ ὅλοι θάρρος ἀπὸ τὴν ἀνάσταση, λέγει, «ἐὰν λοιπὸν ντυθοῦμε», δηλαδή, ἀφθαρσία καὶ λάβομε σῶμα ἄφθαρτο, «δὲ θὰ βρεθοῦμε γυμνοὶ» ἀπὸ δόξα καὶ ἀσφάλεια, πράγμα ποὺ ἔλεγε πρὸς τοὺς Κορινθίους καὶ μὲ τὴν πρὶν ἀπ' αὐτὴ ἐπιστολὴ πρὸς αὐτούς, ὅτι «ὅλοι βέβαια θ' ἀναστηθοῦμε, ὁ καθένας ὅμως στὴ θέση του»[6], καὶ «ὑπάρχουν σώματα ἐπουράνια καὶ σώματα ἐπίγεια»[7]. Γιατὶ ἡ ἀνάσταση βέβαια εἶναι κοινὴ ὅλων, ἡ δόξα ὅμως ὄχι κοινή, ἀλλ' ἄλλοι θ' ἀπολαύσουν τιμή, καὶ ἄλλοι ἀτιμία, καὶ οἱ πρῶτοι θ' ἀναστηθοῦν στὴ βασιλεία, ἐνῶ οἱ ἄλλοι στὴν κόλαση. Αὐτὸ λοιπὸν καὶ ἐδῶ δήλωσε, λέγοντας, «ἐὰν ντυθοῦμε αὐτήν, δὲ θὰ εἴμαστε γυμνοί. Γιατί, ζώντας ἐμεῖς στὸ σῶμα αὐτό, στενάζομε, θέλοντας ὄχι νὰ τὸ ἀποβάλομε, ἀλλὰ νὰ φορέσομε ἐπένδυμα ἐπάνω σ' αὐτό».

2. Ἐδῶ πάλι ἔκλεισε ἐξ ὁλοκλήρου καὶ μὲ σαφήνεια τὰ στόματα τῶν αἱρετικῶν, δείχνοντας ὅτι δὲν ὁμιλεῖ ἁπλῶς γιὰ τὸ σῶμα, ἀλλὰ καὶ γιὰ ἄλλο πράγμα, γιὰ τὴ φθορὰ δηλαδὴ καὶ τὴν ἀφθαρσία. Γιατί, λέγει, δὲ στανάζομε γι' αὐτό, γιὰ ν' ἀπαλλαγοῦμε ἀπὸ τὸ σῶμα (καθόσον αὐτὸ δὲ θέλομε νὰ τὸ ἀποβάλομε, ἀλλὰ βιαζό-

ἐλευθερωθῆναι. Διό φησιν, 'οὐ θέλομεν ἐκδύσασθαι τὸ σῶμα, ἀλλ' ἐπενδύσασθαι αὐτῷ τὴν ἀφθαρσίαν'. Εἶτα καὶ ἑρμηνεύει αὐτό· «ἵνα καταποθῇ τὸ φθαρτὸν ὑπὸ τῆς ζωῆς». Ἐπειδὴ γὰρ πολλοῖς φορτικὸν εἶναι ἐδόκει τὸ ἀποθέσθαι τὸ σῶμα, καὶ ταῖς ψήφοις ταῖς ἁπάντων ἠναντιοῦτο λέγων, ὅτι 'στενάζομεν, οὐ βουλόμενοι αὐτοῦ ἀπαλλαγῆναι' (εἰ γὰρ τοιαῦτα πάσχει καὶ ὀδύρεται αὐτοῦ ἡ ψυχὴ χωριζομένη, πῶς σὺ λέγεις, φησίν, ὅτι στενάζομεν, ἐπειδὴ οὐ χωριζόμεθα αὐτοῦ;), ἵν' οὖν μὴ ταῦτα αὐτῷ ἀνθυποφέρηται, οὐδὲ ἐγὼ τοῦτο λέγω, φησίν, ὅτι διὰ τοῦτο στενάζομεν, ἵνα αὐτὸ ἀποθώμεθα (οὐδεὶς γὰρ ἀλύπως αὐτὸ ἀποτίθεται, ὅπου γε καὶ περὶ Πέτρου φησὶν ὁ Χριστός, ὅτι «οἴσουσί σε καὶ ἄξουσιν ὅπου οὐ θέλεις»), ἀλλ' ἵνα ἐπενδυσώμεθα αὐτῷ τὴν ἀφθαρσίαν. Καὶ γὰρ τοῦτό ἐστιν, 'ᾧ τὸ σῶμα βαρυνόμεθα'· οὐχ ὅτι σῶμα, ἀλλ' ὅτι φθαρτὸν περικείμεθα σῶμα καὶ παθητόν· τοῦτο γὰρ ἡμῖν καὶ τὴν λύπην παρέχει· ἀλλὰ ἀναλίσκει καὶ δαπανᾷ τὴν φθορὰν ἡ ζωὴ παραγινομένη, τὴν φθοράν, οὐ τὸ σῶμα. Καὶ πῶς γίνεται τοῦτο; φησί. Μὴ ζήτει, ὁ Θεὸς ποιεῖ· μὴ περιεργάζου. Διὸ καὶ ἐπήγαγεν, «ὁ δὲ κατεργασάμενος ἡμᾶς εἰς αὐτὸ τοῦτο, Θεός». Ἐντεῦθεν δείκνυσι ταῦτα ἄνωθεν προτυπωθέντα. Οὐ γὰρ νῦν τοῦτο ἔδοξεν, ἀλλ' ὅτε ἐξ ἀρχῆς ἔπλαττεν ἡμᾶς ἀπὸ γῆς, καὶ τὸν Ἀδὰμ ἐδημιούργει· οὐκ εἰς τοῦτο δὲ ἐδημιούργει, ἵνα ἀποθάνῃ, ἀλλ' ἵνα καὶ ἀθάνατον ἐργάσηται.

Εἶτα, τὸ ἀξιόπιστον δεικνὺς καὶ τὴν ἀπόδειξιν παρέχων, ἐπήγαγεν, «ὁ καὶ δοὺς τὸν ἀρραβῶνα τοῦ Πνεύματος». Καὶ γὰρ καὶ τότε ἐπὶ τούτῳ διέπλασε, καὶ νῦν εἰς τοῦτο κατειργάσατο διὰ τοῦ βαπτίσματος, καὶ τούτου παρέσχεν ἡμῖν ἐνέχυρον οὐ μικρόν, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Συνεχῶς δὲ «ἀρραβῶνα» καλεῖ, ὀφειλέτην αὐτὸν ἀποδεῖξαι βουλόμενος τοῦ παντός, καὶ ἀξιοπιστότερον καὶ ἐντεῦθεν τοῖς παχυτέροις καταστῆσαι τὸν λόγον. «Θαρροῦντες οὖν πάντοτε, καὶ εἰδότες». Τὸ «θαρροῦντες» πρὸς τοὺς διωγμούς, πρὸς τὰς ἐπι-

8. Ἰω. 21,18.

μαστε νὰ ἐλευθερωθοῦμε ἀπὸ τὴ φθορὰ ποὺ ὑπάρχει σ' αὐτό. Γι' αὐτὸ λέγει, 'δὲ θέλομε ν' ἀποβάλομε τὸ σῶμα, ἀλλὰ νὰ φορέσομε ἐπάνω σ' αὐτὸ τὴν ἀφθαρσία'. Ἔπειτα και ἑρμηνεύει αὐτό· «γιὰ νὰ καταποθεῖ τὸ φθαρτὸ ἀπὸ τὴ ζωή». Ἐπειδὴ δηλαδὴ σὲ πολλοὺς φαινόταν δύσκολο τὸ ν' ἀποβάλουν τὸ σῶμα, καὶ ἐναντιωνόταν στὶς γνῶμες ὅλων, λέγοντας 'στενάζομε, ἐπειδὴ δὲ θέλομε ν' ἀπαλλαγοῦμε ἀπ' αὐτὸ' (γιατί, ἐὰν παθαίνει τέτοια ἡ ψυχὴ καὶ θρηνεῖ ποὺ χωρίζεται ἀπ' αὐτό, πῶς σὺ λές, λέγει, ὅτι στενάζομε, ἐπειδὴ δὲ χωριζόμαστε ἀπ' αὐτό;), γιὰ νὰ μὴ ἀντιτάσσουν λοιπὸν σ' αὐτὸ αὐτά, οὔτε ἐγώ, λέγει, λέγω αὐτό, ὅτι γι' αὐτὸ στενάζομε, γιὰ νὰ ἀποβάλομε αὐτὸ (γιατὶ κανένας δὲν ἀποβάλλει αὐτὸ χωρὶς λύπη, ἀφοῦ μάλιστα καὶ γιὰ τὸν Πέτρο λέγει ὁ Χριστός, ὅτι «θὰ σὲ μεταφέρει καὶ θὰ σὲ ὁδηγήσει ἐκεῖ ποὺ δὲ θέλεις»[8]), ἀλλὰ γιὰ νὰ ἐπενδύσομε αὐτὸ μὲ τὴν ἀφθαρσία. Καθόσον αὐτὸ σημαίνει 'ἐξ αἰτίας τοῦ βάρους τοῦ σώματος'· ὄχι ὅτι εἶναι βαρὺ τὸ σῶμα, ἀλλ' ἐπειδὴ περιβαλλόμαστε μὲ φθαρτὸ καὶ παθητὸ σῶμα· γιατὶ αὐτὸ μᾶς προξενεῖ καὶ τὴ λύπη· ἀλλ' ἐξαφανίζει καὶ κατατρώγει τὴ φθορὰ ἐρχόμενη ἡ ζωή· κατατρώγει τὴ φθορά, ὄχι τὸ σῶμα. Καὶ πῶς, λέγει, γίνεται αὐτό; Μὴ ζητᾶς νὰ μάθεις· ὁ Θεὸς τὸ κάμνει· μὴν εἶσαι περίεργος. Γι' αὐτὸ καὶ πρόσθεσε, «ἐκεῖνος ὅμως ποὺ μᾶς δημιούργησε γι' αὐτὸ τὸ σκοπό, εἶναι ὁ Θεός». Μ' αὐτὸ δείχνει, ὅτι αὐτὰ ρυθμίσθηκαν ἀπὸ τὴν ἀρχή. Γιατὶ αὐτὸ δὲν ὑπῆρξε τωρινὴ ἀπόφαση τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὅταν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἔπλαθε ἐμᾶς ἀπὸ τὴ γῆ καὶ δημιουργοῦσε τὸν Ἀδάμ· δὲν τὸν δημιουργοῦσε βέβαια γι' αὐτό, γιὰ νὰ πεθάνει, ἀλλὰ γιὰ νὰ τὸν κάνει ἀθάνατο.

Ἔπειτα, γιὰ νὰ δείξει τὸ ἀξιόπιστο καὶ νὰ παράσχει τὴν ἀπόδειξη, πρόσθεσε, «ὁ ὁποῖος μᾶς ἔδωσε τὸν ἀρραβώνα τοῦ Πνεύματος». Καθόσον καὶ τότε γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ τὸν ἔπλασε, καὶ τώρα αὐτὸ ἔκαμε μὲ τὸ βάπτισμα, καὶ μᾶς ἔδωσε ὄχι μικρὴ ἐγγύηση γι' αὐτό, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιο. Συνέχεια ὀνομάζει αὐτὸ «ἀρραβώνα», θέλοντας ν' ἀποδείξει αὐτὸν ὀφειλέτη τοῦ παντός, καὶ νὰ καταστήσει καὶ μ' αὐτὸ τὸ λόγο του πιὸ ἀξιόπιστο στοὺς πνευματικὰ ἀδύναμους. «Ἔχομε λοιπὸν πάντοτε θάρρος καὶ γνωρίζομε». Τὸ «ἔχομε θάρρος», λέχθηκε γιὰ τοὺς διωγμούς, γιὰ τὶς ἐπιβουλές,

βουλάς, πρὸς τοὺς θανάτους τοὺς συνεχεῖς εἴρηται· ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν· 'ἐλαύνει σέ τις καὶ διώκει καὶ ἀναιρεῖ; μὴ καταπέσῃς· ὑπὲρ σοῦ τὸ πᾶν γίνεται· μὴ φοβηθῇς, ἀλλὰ θάρρει. Καὶ γὰρ δι' ὃ στενάζεις καὶ ἀλγεῖς, ὅτι φθορᾷ δουλεύεις, τοῦτο ἀναιρεῖ λοιπὸν ἐκ τοῦ μέσου, καὶ ταχύτερόν σε ταύτης ἀπαλλάττει τῆς δουλείας. Διὸ καὶ λέγει, «θαρροῦντες οὖν πάντοτε», οὐχὶ ἐν ταῖς ἀνέσεσιν, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς θλίψεσι, «καὶ εἰδότες ὅτι ἐνδημοῦντες ἐν τῷ σώματι, ἀποδημοῦμεν ἀπὸ τοῦ Κυρίου (διὰ πίστεως γὰρ περιπατοῦμεν, οὐ διὰ εἴδους), θαρροῦμεν δὲ καὶ εὐδοκοῦμεν ἀποδημῆσαι ἐκ τοῦ σώματος, καὶ ἐνδημῆσαι πρὸς τὸν Κύριον». Τὸ μεῖζον πάντων ὕστερον τέθεικε· τοῦ γὰρ ἄφθαρτον λαβεῖν τὸ μετὰ Χριστοῦ εἶναι βέλτιον. Ὃ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστιν. Οὐ σβέννυσιν ἡμῶν τὴν ζωὴν ὁ πολεμῶν καὶ ἀναιρῶν· μὴ φοβηθῇς· θάρρει κατακοπτόμενος. Οὐ γὰρ μόνον φθορᾶς σε ἀπαλλάττει καὶ βάρους, ἀλλὰ καὶ τῷ Κυρίῳ σε παραπέμπει ταχέως. Διὸ οὐδὲ εἶπεν, 'ὄντες ἐν τῷ σώματι, ὡς ἐν ἀλλοτρίᾳ ὄντων καὶ ξένῃ'.

«Εἰδότες οὖν ὅτι ἐνδημοῦντες ἐν τῷ σώματι, ἐκδημοῦμεν ἀπὸ τοῦ Κυρίου· θαρροῦμεν δὲ καὶ εὐδοκοῦμεν ἐκδημῆσαι ἀπὸ τοῦ σώματος καὶ ἐνδημῆσαι πρὸς τὸν Κύριον». Εἶδες πῶς τὰ λυπηρὰ ἀποκρυψάμενος, τὰ ὀνόματα τοῦ θανάτου καὶ τῆς τελευτῆς, τὰ σφόδρα ποθεινὰ ἀντ' αὐτῶν τέθεικεν, ἐνδημίαν αὐτὰ καλῶν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ τὰ δοκοῦντα εἶναι γλυκέα ἀφείς, τὰ τῆς ζωῆς, ἀπὸ τῶν λυπηρῶν αὐτὰ ὠνόμασεν, ἐκδημίαν ἀπὸ Κυρίου τὴν ἐνταῦθα καλέσας ζωήν; Τοῦτο δὲ ἐποίησεν, ἵνα μηδεὶς μήτε τοῖς παροῦσιν ἐμφιλοχωρῇ, ἀλλὰ καὶ βαρύνηται, μήτε μέλλων τελευτᾶν ἀλύῃ, ἀλλὰ καὶ χαίρῃ, ὡς ἐπὶ μείζονα ἀπιὼν ἀγαθά. Εἶτα, ἵνα μηδεὶς εἴπῃ, ἀκούων, ὅτι «ἐκδημοῦμεν ἀπὸ τοῦ Κυρίου», 'τί ταῦτα λέγεις, ἀλλοτριούμεθα οὖν αὐτοῦ ἐνταῦθα ὄντες;', προδιώρθωσε τοῦτο, εἰπών, «διὰ πίστεως γὰρ περιπατοῦμεν, οὐ διὰ εἴδους»· καὶ ἐνταῦθα

γιὰ τοὺς συνεχεῖς θανάτους, σὰν νὰ ἔλεγε δηλαδή, 'σὲ ἐκδιώκει κάποιος καὶ σὲ ἐξορίζει καὶ σὲ θανατώνει; μὴ χάσεις τὸ θάρρος σου· γιὰ τὸ καλό σου τὸ πᾶν γίνεται· μὴ φοβηθεῖς, ἀλλ' ἔχε θάρρος. Γιατί, γιὰ ἐκεῖνο ποὺ στενάζεις καὶ πονᾶς, ἐπειδὴ εἶσαι δοῦλος τῆς φθορᾶς, αὐτὸ ἐξαφανίζει πλέον ἀπὸ τὴ μέση καὶ σ' ἀπαλλάσσει γρηγορότερα ἀπὸ αὐτὴ τὴ δουλεία. Γι' αὐτὸ καὶ λέγει, «ἔχοντας λοιπὸν θάρρος πάντοτε», ὄχι ὅταν ἀπολαμβάνομε ἄνεση, ἀλλ' ὅταν ἀντιμετωπίζομε θλίψεις, «καὶ γνωρίζοντας ὅτι ἐν ὅσω βρισκόμαστε στὸ σῶμα, εἴμαστε μακριὰ ἀπὸ τὸν Κύριο (γιατὶ τώρα ζοῦμε μὲ τὴν πίστη καὶ ὄχι βλέποντας ὅλα ἐκεῖνα), ἔχομε τὸ θάρρος καὶ τὴν ἐπιθυμία νὰ φύγομε ἀπὸ τὸ σῶμα καὶ νὰ πᾶμε κοντὰ στὸν Κύριο». Τὸ σπουδαιότερο ἀπὸ ὅλα τὸ ἀνέφερε μετά· γιατὶ τὸ νὰ εἴμαστε μαζὶ μὲ τὸ Χριστὸ εἶναι σπουδαιότερο ἀπὸ τὸ νὰ λάβομε ἄφθαρτο τὸ σῶμα. Αὐτὸ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἑξῆς. Δὲ σβήνει τὴ ζωή μας ἐκεῖνος ποὺ μᾶς πολεμᾶ καὶ μᾶς θανατώνει· μὴ φοβηθεῖς· ἔχε θάρρος καταπληγωνόμενος. Γιατὶ δὲν σὲ ἀπαλλάσσει μόνο ἀπὸ τὴ φθορὰ καὶ τὸ βάρος, ἀλλὰ καὶ σὲ στέλνει γρήγορα στὸν Κύριο. Γι' αὐτὸ δὲν εἶπε, 'ζώντας μέσα στὸ σῶμα, εἶναι σὰν νὰ ζοῦμε σὲ ξένη ἐχθρικὴ χώρα'.

«Γνωρίζοντας λοιπὸν ὅτι, ὅσο μένομε στὸ σῶμα, βρισκόμαστε μακριὰ ἀπὸ τὸν Κύριο, ἔχομε θάρρος καὶ ἐπιθυμία νὰ φύγομε ἀπὸ τὸ σῶμα καὶ νὰ μεταβοῦμε πρὸς τὸν Κύριο». Εἶδες πῶς, κρύβοντας τὰ λυπηρά, τὰ ὀνόματα τοῦ θανάτου καὶ τοῦ τέλους τῆς ζωῆς, ἀνέφερε τὰ ὑπερβολικὰ ποθητὰ ἀντ' αὐτῶν, ὀνομάζοντας αὐτὰ «ἐνδημία», πρὸς τὸ Θεό, καί, ἀφήνοντας ἐκεῖνα ποὺ θεωροῦνται εὐχάριστα, τὰ τῆς ζωῆς, ἀπὸ τὰ λυπηρὰ αὐτὰ ὀνόμασε, καλώντας τὴν ἐδῶ ζωὴ «ἐκδημία» ἀπὸ τὸν Κύριο; Καὶ αὐτὸ τὸ ἔκαμε, ὥστε κανένας οὔτε στὰ παρόντα νὰ μὴ προσκολλᾶται, ἀλλὰ καὶ νὰ τὰ θεωρεῖ βάρος, οὔτε νὰ συγκλονίζεται ἀπὸ τὴ θλίψη ὅταν πρόκειται νὰ πεθάνει, ἀλλὰ καὶ νὰ χαίρεται, γιατὶ ἀναχωρεῖ γιὰ μεγαλύτερα ἀγαθά. Ἔπειτα, γιὰ νὰ μὴ πεῖ κανένας, ἀκούοντας, ὅτι «βρισκόμαστε μακριὰ ἀπὸ τὸν Κύριο», 'τί εἶναι αὐτὰ ποὺ λές; ἀποξενωνόμαστε δηλαδὴ ἀπὸ τὸν Κύριο ὅσο εἴμαστε ἐδῶ;', πρόλαβε καὶ διόρθωσε αὐτό, λέγοντας, «γιατὶ τώρα ζοῦμε μὲ τὴν πίστη, καὶ

μὲν αὐτὸν ἴσμεν, ἀλλ' οὐχ οὕτω σαφῶς, ὃ καὶ «θαρροῦμεν δὲ καὶ εὐδοκοῦμεν». Βαβαί, ποῦ τὸν λόγον περιήγαγεν; εἰς ἐπιθυμίαν ἄκραν τελευτῆς, τὸ φορτικὸν ἡδὺ δείξας, καὶ τὸ ἡδὺ φορτικόν· τὸ γάρ, «εὐδοκοῦμεν», ἐπιθυμοῦμεν, φησί. Τί ἐπιθυμοῦμεν; «Ἐκδημῆσαι ἐκ τοῦ σώματος, καὶ ἐνδημῆσαι πρὸς Κύριον». Τοῦτο δὲ ἀεὶ ποιεῖ, ὃ καὶ ἔμπροσθεν ἔδειξα, εἰς τἀναντία περιτρέπων τὸν λόγον τῶν ἀντιλεγόντων αὐτῷ. «Διὸ καὶ φιλοτιμούμεθα, εἴτε ἐνδημοῦντες, εἴτε ἐκδημοῦντες, εὐάρεστοι αὐτῷ εἶναι». Τὸ γὰρ ζητούμενον τοῦτό ἐστι, φησίν, ἄν τε ἐκεῖ ὦμεν, ἄν τε ἐνταῦθα, κατὰ γνώμην αὐτοῦ ζῆν· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ προηγούμενον. Ὥστε ἐντεῦθεν ἤδη τὴν βασιλείαν ἔχεις ἂν εὐδοκιμῇς. Ἵνα γὰρ μὴ πάλιν εἰς τοσαύτην ἐλθόντες ἐπιθυμίαν ἀλύωσι πρὸς τὴν μέλλησιν τῆς ἐπιδημίας, ἐντεῦθεν ἤδη δίδωσιν αὐτοῖς τὸ κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν. Τί δὲ τοῦτό ἐστι; Τὸ «εὐαρέστους» εἶναι. Οὐδὲ γὰρ τὸ ἀπελθεῖν ἁπλῶς καλόν, ἀλλὰ τὸ εὐδοκιμοῦντα, δι' ὃ γίνεται καλὸν κἀκεῖνο· οὐδὲ τὸ ἁπλῶς ἐνταῦθα εἶναι βαρύ, ἀλλὰ τὸ προσκρούοντα.

3. Μὴ τοίνυν νόμιζε τὴν ἐκ τοῦ σώματος ἀποδημίαν ἀρκεῖν· ἀρετῆς γὰρ πανταχοῦ χρεία. Ὥσπερ γὰρ εἰπὼν ἀνάστασιν, οὐκ ἀφῆκεν αὐτῇ θαρρεῖν μόνον, λέγων, «εἴ γε καὶ ἐνδυσάμενοι, οὐ γυμνοὶ εὑρεθησόμεθα», οὕτω καὶ ἀποδημίαν δείξας, ἵνα μὴ νομίσῃς αὐτὴν ἀρκεῖν σοι πρὸς σωτηρίαν, τό, εὐαρέστους δεῖ εἶναι, προσέθηκεν. Ἐπειδὴ τοίνυν προὔτρεψεν ἀπὸ πολλῶν χρηστῶν, λοιπὸν καὶ ἀπὸ τῶν σκυθρωποτέρων φοβεῖ. Τὸ γὰρ συμφέρον καὶ ἐν τῇ κτήσει τῶν ἀγαθῶν καὶ ἐν τῇ φυγῇ τῶν κακῶν συνίσταται, ὅπερ ἐστὶ γέεννα καὶ βασιλεία. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο μείζονα ἔχει τὴν ἰσχύν, τὸ φυγεῖν κόλασιν (ἔνθα μὲν γὰρ μέχρι τοῦ μὴ λαβεῖν τὰ ἀγαθὰ ἡ ζημία, εὐκόλως οἱ πολλοὶ τοῦτο οἴσουσιν, ἂν δὲ καὶ μέχρι τοῦ κα-

9. Α' Κορ. 13,12.

ὄχι βλέποντας τὰ ἐκεῖ»· καὶ ἐδῶ τὸν γνωρίζομε, ἀλλ' ὄχι μὲ τόση καθαρότητα, πράγμα ποὺ λέγει καὶ ἀλλοῦ, «σὰν μέσα ἀπὸ καθρέφτη», καί, «κατὰ τρόπο αἰνιγματικό»[9]. «Ἔχομε τὸ θάρρος καὶ τὴν ἐπιθυμία». Πώ, πώ! ποῦ μετέφερε τὸ λόγο; σὲ ἀπόλυτη ἐπιθυμία τοῦ θανάτου, δείχνοντας τὸ λυπηρὸ εὐχάριστο, καὶ τὸ εὐχάριστο λυπηρό· γιατὶ τό, «εὐδοκοῦμε» τὸ λέγει μὲ τὴ σημασία τοῦ ἐπιθυμοῦμε. Τί ἐπιθυμοῦμε; «Νὰ φύγομε ἀπὸ τὸ σῶμα καὶ νὰ μεταβοῦμε πρὸς τὸν Κύριο». Καὶ αὐτὸ τὸ κάνει πάντοτε, πράγμα ποὺ καὶ προηγουμένως ἔδειξα, μεταστρέφοντας στὰ ἀντίθετα τὸ λόγο τῶν ἀντιλεγόντων πρὸς αὐτόν. «Γι' αὐτὸ καὶ ἀγωνιζόμαστε μὲ ζῆλο, εἴτε βρισκόμαστε στὸ σῶμα, εἴτε φεύγουμε πρὸς ἐκεῖνον, νὰ εἴμαστε εὐάρεστοι σ' αὐτόν». Γιατὶ τὸ ζητούμενο εἶναι αὐτό, λέγει, εἴτε βρισκόμαστε ἐκεῖ, εἴτε ἐδῶ, νὰ ζοῦμε ὅπως ἀρέσει σ' αὐτόν· γιατὶ αὐτὸ σημάνει τὸ προηγούμενο. Ἐπομένως ἀπὸ ἐδῶ ἤδη ἔχεις τὴ βασιλεία ἂν εὐδοκιμεῖς. Γιὰ νὰ μὴ συμβεῖ πάλι, φθάνοντας σὲ τόσο μεγάλη ἐπιθυμία, ν' ἀδημονοῦν γιὰ τὴν καθυστέρηση τῆς ἐπιδημίας, ἀπὸ ἐδῶ ἤδη δίνει σ' αὐτοὺς τὸ ἀποκορύφωμα τῶν ἀγαθῶν. Καὶ ποιό εἶναι αὐτό; Τὸ νὰ εἶναι «εὐάρεστοι». Γιατὶ δὲν εἶναι καλὸ τὸ νὰ ἀπέλθει κανεὶς ἁπλῶς ἐκεῖ, ἀλλὰ νὰ ἀπέλθει εὐδοκιμώντας, ἐξ αἰτίας τοῦ ὁποίου γίνεται καλὸ καὶ ἐκεῖνο· οὔτε τὸ νὰ μένει ἁπλῶς κανεὶς ἐδῶ εἶναι βαρύ, ἀλλὰ τὸ νὰ ρθεῖ σὲ σύγκρουση μὲ τὸ Θεό.

3. Μὴ λοιπὸν νομίζεις ὅτι ἀρκεῖ ἡ ἀναχώρηση ἁπλῶς ἀπὸ τὸ σῶμα· γιατὶ παντοῦ χρειάζεται ἀρετή. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπόν, λέγοντας «ἀνάσταση», δὲν ἄφησε νὰ στηρίζουν τὸ θάρρος τους μόνο ἐκεῖ, λέγοντας, «ἐὰν τὴν ντυθοῦμε, δὲ θὰ βρεθοῦμε γυμνοί», ἔτσι καὶ ἀφοῦ μίλησε γιὰ ἀποδημία, γιὰ νὰ μὴ νομίσεις ὅτι αὐτὴ σοῦ ἀρκεῖ γιὰ τὴ σωτηρία σου, πρόσθεσε, ὅτι πρέπει νὰ εἴμαστε «εὐάρεστοι». Ἀφοῦ λοιπὸν προέτρεψε ἀπὸ πολλὰ καλά, στὴ συνέχεια φοβίζει καὶ ἀπὸ τὰ δυσάρεστα. Γιατὶ τὸ συμφέρον βρίσκεται καὶ στὴν ἀπόκτηση τῶν ἀγαθῶν καὶ στὴν ἀποφυγὴ τῶν κακῶν, πράγμα ποὺ εἶναι ἡ βασιλεία καὶ ἡ γέεννα. Ἐπειδὴ ὅμως αὐτὸ ἔχει μεγαλύτερη δύναμη, τὸ ν' ἀποφύγει κανεὶς τὴν κόλαση (γιατὶ ὅπου ἡ ζημιὰ εἶναι μέχρι τοῦ νὰ μὴ λάβει κανεὶς τὰ ἀγαθά, εὔκολα οἱ πολ-

κῶς παθεῖν, οὐκέτι· ἔδει μὲν γὰρ ἐκείνην ἀφόρητον νομίζειν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀσθένειαν τῶν πολλῶν καὶ τὸ χαμαίζηλον, τοῦτο φαίνεται αὐτοῖς χαλεπώτερον)· ἐπεὶ οὖν οὐχ οὕτω διεγείρει τὸν ἀκροατὴν τὸν πολὺν ἡ τῶν ἀγαθῶν δόσις, ὡς ἡ τῶν κολάσεων ἀπειλή, ἀναγκαίως ἐνταῦθα καταλύει, λέγων, «τοὺς γὰρ πάντας ἡμᾶς φανερωθῆναι δεῖ ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ».

Εἶτα φοβήσας καὶ κατασείσας τῇ μνήμῃ τοῦ βήματος ἐκείνου τὸν ἀκούοντα, οὐδὲ ἐνταῦθα χωρὶς τῶν χρηστῶν τέθεικε τὰ λυπηρά, ἀλλὰ ἀνέμιξέ τινα ἡδονήν, εἰπών· «ἵνα ἕκαστος κομίσηται τὰ διὰ τοῦ σώματος, ὅσα ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθόν, εἴτε κακόν». Ταῦτα δὲ λέγων, τούς τε κατωρθωκότας καὶ ἐλαυνομένους ἀνιστᾷ ταῖς ἐλπίσι, τούς τε ἀναπεπτωκότας σπουδαιοτέρους ποιεῖ τῷ φόβῳ. Καὶ τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως δὲ τῶν σωμάτων ἐβεβαίου λόγον. Οὐ γὰρ δήπου τὸ διακονησάμενον εἰς τοῦτο κἀκεῖνο, τῶν ἀμοιβῶν ἔξω στήσεται φησίν, ἀλλὰ μετὰ τῆς ψυχῆς τὰ μὲν κολάζεται, τὰ δὲ σταφανοῦται. Ἀλλά τινες τῶν αἱρετικῶν φασιν, ὅτι ἕτερον ἐγείρεται σῶμα. Πόθεν; εἰπέ μοι· ἄλλο ἥμαρτε καὶ ἄλλο κολάζεται; ἄλλο κατώρθωσε καὶ ἄλλο στεφανοῦται; Τί δὲ ἐρεῖτε λέγοντι Παύλῳ, «οὐ θέλομεν ἐκδύσασθαι, ἀλλ᾽ ἐπενδύσασθαι»; πῶς δὲ τὸ φθαρτὸν ὑπὸ τῆς ζωῆς καταπίνεται; Οὐ γὰρ εἶπεν, 'ἵνα καταποθῇ τὸ θνητὸν ἢ τὸ φθαρτὸν σῶμα ὑπὸ τοῦ ἀφθάρτου σώματος', ἀλλ', «ἵνα ἡ φθορὰ ὑπὸ τῆς ζωῆς». Τότε γὰρ τοῦτο γίνεται, ὅταν τὸ αὐτὸ ἐγείρεται σῶμα· ἐὰν δὲ ἐκεῖνο ἀφείς, ἄλλο κατασκευάσῃ, οὐκέτι καταπίνεται, ἀλλὰ μένει ἡ φθορὰ κρατήσασα. Διὰ τοῦτο οὐ γίνεται τοῦτο, ἀλλὰ δεῖ τὸ φθαρτὸν τοῦτο, τουτέστι, τὸ σῶμα, ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν. Τὸ γὰρ σῶμα μέσον ἐστί, νῦν μὲν ἐν τούτῳ γενόμενον, ὕστερον δὲ ἐσόμενον ἐν ἐκείνῳ· καὶ διὰ τοῦτο ἐν τούτῳ πρώτῳ, ἐπειδὴ τὴν ἀφθαρσίαν λυθῆναι οὐκ ἔνι. «Οὐ γὰρ ἡ φθορὰ τὴν ἀφθαρσίαν

λοὶ τὸ ὑποφέρουν αὐτό, ἐὰν ὅμως αὐτὴ φθάσει μέχρι καὶ στὸ νὰ κακοπαθήσει κανείς, αὐτὸ δὲν τὸ ὑποφέρουν· γιατὶ ἔπρεπε νὰ τὴ θεωροῦν ἐκείνη ἀνυπόφορη, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς πνευματικῆς ἀδυναμίας τῶν πολλῶν καὶ τῆς προσηλώσεώς τους στὰ γήϊνα, αὐτὸ τοὺς φαίνεται φοβερότερο)· ἐπειδὴ λοιπὸν δὲν διεγείρει τοὺς περισσότερους ἀκροατὲς τόσο πολὺ ἡ χορήγηση τῶν ἀγαθῶν, ὅσο ἡ ἀπειλὴ τῶν τιμωριῶν, κατ' ἀνάγκη καταλήγει ἐδῶ, λέγοντας, «γιατὶ ὅλοι μας πρέπει νὰ παρουσιασθοῦμε μπροστὰ στὸ βῆμα τοῦ Χριστοῦ».

Ἔπειτα, ἀφοῦ φόβισε καὶ συγκλόνισε τὴ διάνοια τοῦ ἀκροατῆ μὲ τὴν ὑπενθύμιση τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ, οὔτε ἐδῶ ἀνέφερε τὰ λυπηρὰ χωρὶς τὰ εὐχάριστα, ἀλλ' ἀνέμιξε μ' αὐτὰ κάποια ἡδονή, λέγοντας, «γιὰ νὰ λάβει ὁ καθένας, ἀνάλογα μὲ ἐκεῖνα ποὺ ἔπραξε μὲ τὸ σῶμα του, εἴτε ἀγαθό, εἴτε κακό». Λέγοντας αὐτά, καὶ τοὺς ἐνάρετους καὶ καταδιναστευομένους ἐνθαρρύνει μὲ τὶς ἐλπίδες, καὶ τοὺς ἀπελπισμένους κάμνει σπουδαιότερους μὲ τὸ φόβο. Ἐπίσης ἐπιβεβαίωνε καὶ τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως τῶν σωμάτων λόγο. Γιατί, λέγει, δὲ θὰ βρεθεῖ ἔξω ἀπὸ τὶς ἀμοιβὲς ἐκεῖνο ποὺ ὑπηρέτησε τὴν ψυχὴ σ' αὐτὸ ἢ σ' ἐκεῖνο, ἀλλὰ μαζὶ μὲ τὴν ψυχὴ ἐὰν ἔπραξε κακὰ τιμωρεῖται, ἐὰν καλὰ στεφανώνεται. Ἀλλὰ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς αἱρετικοὺς λένε, ὅτι ἀνασταίνεται ἄλλο σῶμα. Πῶς; πές μου· ἄλλο ἁμάρτησε καὶ ἄλλο τιμωρεῖται; ἄλλο κατόρθωσε καὶ ἄλλο στεφανώνεται; Καὶ τί θὰ πεῖτε στὸν Παῦλο ποὺ λέγει, «δὲ θέλομε ν' ἀποβάλομε αὐτό, ἀλλὰ νὰ φορέσομε ἐπένδυμα»; πῶς τὸ φθαρτὸ καταπίνεται ἀπὸ τὴ ζωή; Γιατὶ δὲν εἶπε, 'γιὰ νὰ καταποθεῖ τὸ θνητὸ ἢ τὸ φθαρτὸ σῶμα ἀπὸ τὸ ἄφθαρτο σῶμα', ἀλλά, «γιὰ νὰ καταποθεῖ ἡ φθορὰ ἀπὸ τὴ ζωή». Γιατὶ τότε αὐτὸ γίνεται, ὅταν ἀνασταίνεται τὸ ἴδιο σῶμα· ἐὰν ὅμως ἀφήνοντας ἐκεῖνο, ἄλλο κατασκευάσει, τότε δὲν καταπίνεται ἡ φθορά, ἀλλὰ μένει διατηρώντας τὴν ἐξουσία της. Γι' αὐτὸ δὲ γίνεται αὐτό, ἀλλὰ πρέπει αὐτὸ τὸ φθαρτό, δηλαδὴ τὸ σῶμα, νὰ ντυθεῖ ἀφθαρσία. Γιατὶ τὸ σῶμα εἶναι κάτι τὸ ἐνδιάμεσο, καὶ τώρα γίνεται αὐτο, ὕστερα θὰ γίνει ἐκεῖνο· καὶ γι' αὐτὸ πρῶτα γίνεται αὐτό, ἐπειδὴ ἡ ἀφθαρσία δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ καταργηθεῖ. Γιατί, λέγει, «ἡ φθορὰ

κληρονομεῖ», φησίν· ἐπεὶ πῶς ἔνι ἀφθαρσία; ἀλλὰ τοὐναντίον, καταπίνεται ἡ φθορὰ ὑπὸ τῆς ζωῆς· τοῦτο μὲν γὰρ ἐκείνου περιγίνεται, ἐκεῖνο δὲ τούτου οὐκέτι. Ὥσπερ γὰρ κηρός, λύεται μὲν ὑπὸ πυρός, αὐτὸς δὲ οὐκέτι λύει τὸ πῦρ, οὕτω καὶ ἡ φθορὰ τήκεται ὑπὸ τῆς ἀφθαρσίας καὶ ἀφανίζεται, αὕτη δὲ ἐκείνης κρατῆσαι οὐδέποτε δύναται. Ἀκούσωμεν τοίνυν τῆς Παύλου φωνῆς λεγούσης, ὅτι «δεῖ ἡμᾶς παρασταθῆναι τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὑπογράψωμεν ἐκεῖνο τὸ δικαστήριον, καὶ νομίσωμεν αὐτὸ παρεῖναι νῦν, καὶ τὰς εὐθύνας ἀπαιτεῖσθαι. Ἐγὼ γὰρ αὐτὸ πλατύτερον ἐρῶ. Παῦλος γάρ, ἐπειδὴ περὶ θλίψεως ἦν ὁ λόγος αὐτῷ καὶ οὐκ ἐβούλετο πάλιν θλῖψαι αὐτούς, οὐκ ἐνδιέτριψε τῷ λόγῳ, ἀλλ᾽ ἐν βραχεῖ τὸ στῦφον εἰπών, «ἕκαστος κομίσεται πρὸς ἃ ἔπραξε», ταχέως παρέδραμε. Νομίσωμεν οὖν αὐτὸ παρεῖναι νῦν, καὶ ἕκαστος τὸ ἑαυτοῦ συνειδὸς ἀναλογιζέσθω, καὶ ἤδη λογιζέσθω παρεῖναι τὸν Δικαστήν, καὶ πάντα ἀνακαλύπτεσθαι καὶ εἰς μέσον ἄγεσθαι· οὐ γὰρ παραστῆναι ἡμᾶς ἁπλῶς δεῖ, ἀλλὰ καὶ φανερωθῆναι. Ἆρα οὐκ ἠρυθριάσατε; ἆρα οὐκ ἐξέστητε;

Εἰ δὲ νῦν οὔπω τοῦ πράγματος παρόντος, ἀλλὰ ἁπλῶς καθ᾽ ὑπόθεσιν δοθέντος καὶ λογισμῷ τυπωθέντος, ἀπωλόμεθα ὑπὸ τοῦ συνειδότος, τί ποιήσομεν, ὅταν παραγένηται, ὅταν ἡ οἰκουμένη πᾶσα παρῇ, ὅταν ἄγγελοι καὶ ἀρχάγγελοι, ὅταν ἐπάλληλοι τάξεις, καὶ δρόμος ἁπάντων, καὶ ἁρπαγαὶ ἐπὶ τῶν νεφελῶν, καὶ παράταξις τρόμου γέμουσα; ὅταν αἱ σάλπιγγες αἱ ἐπάλληλοι, αἱ συνεχεῖς ἐκεῖναι φωναί; Εἰ γὰρ μὴ γέεννα ἦν, τὸ ἐν τοσαύτῃ λαμπρότητι ἀπωσθῆναι, καὶ ἄτιμον ἀναχωρῆσαι, πόση κόλασις; Καὶ γὰρ εἰ νῦν, βασιλέως εἰσελαύνοντος καὶ τῶν μετ᾽ αὐτοῦ, θεωροῦντες ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ πενίαν, οὐ τοσαύτην ἀπὸ τῆς θέας λαμβάνομεν ἡδονήν,

---

10. Α' Κορ.15,50.

δὲν κληρονομεῖ τὴν ἀφθαρσία»[10]· γιατὶ πῶς εἶναι δυνατὸ τότε νὰ εἶναι ἀφθαρσία; ἀλλὰ τὸ ἀντιθετο συμβαίνει, ἡ φθορὰ καταπίνεται ἀπὸ τὴ ζωή· γιατὶ αὐτὸ καταβάλλει ἐκεῖνο, ἐκεῖνο ὅμως ὄχι αὐτό. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ τὸ κερὶ λειώνει ἀπὸ τὴ φωτιά, αὐτὸ ὅμως δὲ λειώνει τὴ φωτιά, ἔτσι καὶ ἡ φθορὰ λειώνει ἀπὸ τὴν ἀφθαρσία καὶ ἐξαφανίζεται, ἐνῶ αὐτὴ ποτὲ δὲν μπορεῖ νὰ ὑπερισχύσει ἐκείνης. Ἂς ἀκούσομε λοιπὸν τὴ φωνὴ τοῦ Παύλου ποὺ λέγει, ὅτι «πρέπει νὰ παρουσιασθοῦμε μπροστὰ στὸ βῆμα τοῦ Χριστοῦ» καὶ ἂς παραστήσομε ἐκεῖνο τὸ δικαστήριο, καὶ ἂς θεωρήσομε ὅτι αὐτὸ εἶναι παρὸν καὶ ἀπαιτεῖ τὶς εὐθύνες. Ἐγὼ βέβαια αὐτὸ θὰ τὸ παρουσιάσω πλατύτερα. Γιατὶ ὁ Παῦλος, ἐπειδὴ ὁ λόγος του ἦταν γιὰ τὴ θλίψη καὶ δὲν ἤθελε πάλι νὰ τοὺς στενοχωρήσει, δὲν ἐπέμεινε στὸ λόγο, ἀλλ', ἀφοῦ μὲ συντομία περιέγραψε τὸ δυσάρεστο, λέγοντας, «ὁ καθένας θὰ λάβει ἀνάλογα μὲ ἐκεῖνα ποὺ ἔπραξε», ἀμέσως τὸ παρέτρεξε. Ἂς θεωρήσομε λοιπὸν ὅτι αὐτὸ εἶναι παρὸν τώρα, καὶ ὁ καθένας ἂς ἀναλογίζεται τὴ συνείδησή του, καὶ ἂς σκέφτεται ὅτι ὁ Δικαστὴς εἶναι ἤδη παρών, καὶ ὅλα τὰ ἀποκαλύπτει καὶ τὰ παρουσιάζει στὸ μέσον· γιατὶ δὲν πρέπει ἁπλῶς νὰ παρουσιασθοῦμε ἐμεῖς, ἀλλὰ καὶ νὰ φανερωθοῦν τὰ ὅσα πράξαμε. Ἄραγε δὲν κοκκινήσατε ἀπὸ ντροπή; ἄραγε δὲν κυριευθήκατε ἀπὸ ἔκπληξη;

Ἐὰν λοιπὸν τώρα, ποὺ δὲν εἶναι παρὸν τὸ δικαστήριο, ἀλλ' ἁπλῶς τὸ ὑποθέσαμε καὶ τὸ παραστήσαμε μὲ τὴ σκέψη, καταδικαζόμαστε ἀπὸ τὴ συνείδηση, τί θὰ κάνομε ὅταν θὰ στηθεῖ αὐτὸ στὴν πραγματικότητα, ὅταν ὅλη ἡ οἰκουμένη θὰ παραβρίσκεται ἐκεῖ, ὅταν οἱ ἄγγελοι καὶ οἱ ἀρχάγγελοι, ὅταν οἱ οὐράνιες τάξεις ἡ μία κοντὰ στὴν ἄλλη, καὶ θὰ τρέχουν ὅλοι, καὶ θὰ συμβαίνουν ἁρπαγὲς ἐπάνω στὰ σύννεφα, καὶ θὰ σχηματίζεται ἡ παράταξη τῶν ἀνθρώπων γεμάτη ἀπὸ τρόμο; ὅταν θ' ἀκούονται οἱ διαδοχικὲς σάλπιγγες, οἱ συνεχεῖς ἐκεῖνες φωνές; Γιατί, ἐὰν δὲν ὑπῆρχε γέεννα, πόση κόλαση δὲν θὰ ἦταν τὸ ν' ἀπομακρυνθεῖ κανεὶς ἀπὸ μιὰ τόσο μεγάλη λαμπρότητα καὶ νὰ φύγει ἀπὸ ἐκεῖ ἄτιμος; Καθόσον, ἐὰν τώρα, ἐνῶ διέρχεται ὁ βασιλιὰς μὲ τοὺς ἀκολούθους του, βλέποντας ὁ καθένας τὴ φτώχεια του, δὲ νιώθομε ἀπὸ τὴ θέα τόση εὐχαρίστηση, ὅση λύπη νιώθουμε ἀπὸ τὸ ὅτι δὲ συμμετέχομε στοὺς

ὅσην ἀπὸ τοῦ μηδενὸς μετέχειν τῶν περὶ τὸν βασιλέα, μηδὲ ἐγγὺς εἶναι τοῦ κρατοῦντος, ἀθυμίαν ὑπομένομεν, τί τότε ἔσται; ἢ μικρὰν εἶναι νομίζεις κόλασιν τὸ μὴ κατατάττεσθαι ἐν ἐκείνῳ τῷ χορῷ, τὸ μὴ καταξιοῦσθαι τῆς ἀπορρήτου δόξης, τὸ τῆς πανηγύρεως ἐκείνης καὶ τῶν ἀφράστων ἀγαθῶν πόρρω που καὶ μακρὰν ἀπερρῖφθαι; Ὅταν δὲ καὶ σκότος ᾖ, καὶ βρυγμὸς ὀδόντων, καὶ δεσμὰ ἄλυτα, καὶ σκώληξ ἀτελεύτητος, καὶ πῦρ ἄσβεστον, καὶ θλῖψις καὶ στενοχωρία, καὶ γλῶσσαι τηγανιζόμεναι, καθάπερ ἡ τοῦ πλουσίου, καὶ ὀλοφυρώμεθα, καὶ μηδεὶς ἀκούῃ, καὶ στένωμεν καὶ βρύχωμεν ὑπὸ τῶν ἀλγηδόνων καὶ μηδεὶς προσέχῃ, καὶ πανταχοῦ βλέπωμεν, καὶ μηδαμοῦ μηδεὶς ὁ παραμυθούμενος ᾖ, ποῦ τάξομεν τοὺς ἐν τούτοις ὄντας; τί δὲ ἐκείνων ἀθλιώτερον τῶν ψυχῶν; τί δὲ ἐλεεινότερον;

4. Εἰ γὰρ εἰς δεσμωτήριον εἰσιόντες, καὶ τοὺς μὲν αὐχμῶντας ὁρῶντες, τοὺς δὲ δεδεμένους καὶ πεινῶντας, τοὺς δὲ ἐν σκότῳ κατακεκλεισμένους, κατακλώμεθα, φρίττομεν, πάντα ὑπὲρ τοῦ μήποτε ἐμπεσεῖν ἐκεῖσε πράττομεν, ὅταν ἀπαγώμεθα συρόμενοι εἰς αὐτὰ τῆς γεέννης τὰ βασανιστήρια, τίνες ἐσόμεθα; Οὐ γὰρ ἐκ σιδήρου τὰ δεσμὰ ἐκεῖνα, ἀλλ᾽ ἀπὸ πυρὸς οὐδέποτε σβεννυμένου· οὐδὲ ὁμότιμοι οἱ ἐφεστῶτες ἡμῖν, οὓς καὶ ἐκμειλίξασθαι πολλάκις ἔνι, ἀλλ᾽ ἄγγελοι, οἷς οὐδὲ προσβλέψαι θέμις, σφοδρῶς ὑπὲρ ὧν τὸν Δεσπότην ὑβρίκαμεν ὀργιζόμενοι. Οὐκ ἔστι, καθάπερ ἐνταῦθα, τοὺς μὲν ἀργύριον, τοὺς δὲ τροφάς, τοὺς δὲ λόγους εἰσάγοντας παρακλητικοὺς ἰδεῖν, καὶ παραμυθίας τυχεῖν, ἀλλὰ πάντα ἀσύγγνωστα ἐκεῖ· κἂν Νῶε ᾖ, κἂν Ἰώβ, κἂν Δανιήλ, καὶ τοὺς οἰκείους ἴδῃ κολαζομένους, οὐ τολμᾷ παραστῆναι. Καὶ γὰρ καὶ τὴν ἐκ τῆς φύσεως συμπάθειαν τότε ἀναιρεῖσθαι συμβαίνει. Ἐπειδὴ γὰρ συμβαίνει δικαίους εἶναι παίδων πατέρας πονηρῶν, καὶ παῖδας πατέρων, ὥστε καθαρὰν εἶναι τὴν ἡδονὴν καὶ μὴ τῇ τῆς συμπαθείας ἀνάγκῃ κατα-

ἀκολούθους τοῦ βασιλιᾶ, οὔτε βρισκόμαστε κοντὰ στὸν ἄρχοντα, τί θὰ συμβεῖ τότε; Ἢ νομίζεις ὅτι εἶναι μικρὴ τιμωρία τὸ νὰ μὴ ἔχεις καταταγεῖ σ' ἐκεῖνο τὸ χορό, τὸ νὰ μὴ ἔχεις καταξιωθεῖ τῆς ἀπόρρητης ἐκείνης δόξας, τὸ νὰ ἔχεις πεταχθεῖ κάπου μακριὰ ἀπὸ τὴν πανήγυρη ἐκείνη καὶ τὰ ἀπερίγραπτα ἀγαθά; Ὅταν ὅμως καὶ σκοτάδι θὰ ὑπάρχει, καὶ τρυγμὸς τῶν δοντιῶν, καὶ δεσμὰ ἄλυτα, καὶ σκουλήκι ἀτελεύτητο, καὶ φωτιὰ ἄσβεστη, καὶ θλίψη καὶ στενοχώρια, καὶ γλῶσσες τηγανιζόμενες, ὅπως ἀκριβῶς ἡ γλώσσα τοῦ πλουσίου, καὶ θὰ θρηνοῦμε καὶ κανένας δὲ θὰ μᾶς ἀκούει, καὶ θὰ στενάζομε καὶ θὰ βογγοῦμε ἀπὸ τοὺς πόνους καὶ κανένας δὲ θὰ μᾶς προσέχει, καὶ θὰ στρέφομε παντοῦ τὸ βλέμμα μας καὶ ἀπὸ πουθενὰ δὲ θὰ ὑπάρχει κάποιος νὰ μᾶς παρηγορήσει, ποὺ θὰ τοποθετήσομε ἐκείνους ποὺ θὰ ὑφίστανται ὅλα αὐτά; τί θὰ ὑπάρχει ἀθλιότερο ἀπὸ ἐκεῖνες τὶς ψυχές; Τί ἐλεεινότερο;

4. Ἐὰν λοιπὸν μπαίνοντας στὴ φυλακὴ καὶ βλέποντας ἄλλους ρυπαρούς, ἄλλους δεμένους καὶ πεινασμένους, καὶ ἄλλους κλεισμένους μέσα στὸ σκοτάδι, νιώθομε συντριβὴ καὶ φρίκη και κάμνομε τὰ πάντα ὥστε νὰ μὴ συμβεῖ ποτὲ νὰ πέσομε ἐκεῖ μέσα, ὅταν θὰ ὁδηγούμαστε συρόμενοι σ' αὐτὰ τὰ ἴδια τὰ βασανιστήρια τῆς γέεννας, τί θὰ ἔχομε γίνει τότε; Γιατὶ ἐκεῖνα τὰ δεσμὰ δὲν εἶναι ἀπὸ σίδερο, ἀλλ' ἀπὸ φωτιὰ ποὺ δὲ σβήνει ποτέ· οὔτε θὰ εἶνα ὅμοιοί μας οἱ φύλακες, τοὺς ὁποίους πολλὲς φορὲς εἶναι δυνατὸν καὶ νὰ ἐξευμενίσομε, ἀλλ' ἄγγελοι, πρὸς τοὺς ὁποίους δὲν εἶναι δυνατὸν οὔτε τὸ βλέμμα μας νὰ ρίξομε, καὶ οἱ ὁποῖοι θὰ εἶναι γεμάτοι ἀπὸ ὑπερβολικὴ ὀργὴ ἐναντίον μας ἐξ αἰτίας τῶν προσβολῶν ποὺ διεπράξαμε πρὸς τὸν Κύριο. Δὲν εἶναι δυνατόν, ὅπως συμβαίνει ἐδῶ, νὰ ἔρχονται ἐκεῖ νὰ μᾶς δοῦν ἄλλοι μὲ χρήματα, ἄλλοι μὲ τροφές, καὶ ἄλλοι μὲ λόγια παρηγορητικὰ καὶ νὰ λάβομε κάποια παρηγοριά, ἀλλ' ὅλα ἐκεῖ εἶναι ἀσυγχώρητα. Εἴτε εἶναι ὁ Νῶε, εἴτε ὁ Ἰώβ, εἴτε ὁ Δανιὴλ καὶ δεῖ τοὺς δικούς του νὰ τιμωροῦνται, δὲν τολμᾶ νὰ πλησιάσει. Γιατὶ τότε θὰ συμβεῖ νὰ μὴ ἔχει ἰσχὺ καὶ ἡ ἀπὸ τὴ φύση συμπάθεια. Ἐπειδὴ δηλαδὴ συμβαίνει δίκαιοι νὰ εἶναι πατέρες πονηρῶν παιδιῶν, καὶ παιδιὰ δίκαια πονηρῶν πατέρων, γιὰ νὰ εἶναι καθαρὴ ἡ ἡδονὴ καὶ νὰ μὴ νιώθουν συν-

κλᾶσθαι τοὺς ἀπολαύοντας τῶν ἀγαθῶν, καὶ ταύτην σβέννυσθαι τὴν συμπάθειάν φημι, καὶ αὐτοὺς συναγανακτεῖν τῷ Δεσπότῃ κατὰ τῶν οἰκείων σπλάγχων. Εἰ γὰρ ἄνθρωποι οἱ τυχόντες, ὅταν ἴδωσι φαύλους τοὺς αὐτῶν παῖδας, ἀποκηρύττουσι καὶ τῆς συγγενείας ἐκτέμνουσι, πολλῷ μᾶλλον οἱ δίκαιοι τότε. Τοιγαροῦν μηδεὶς ἐλπιζέτω χρηστά, μὴ ἐργασάμενός τι χρηστόν, κἂν μυρίους ἔχῃ προγόνους δικαίους· «ἕκαστος γὰρ κομίσεται πρὸς ἃ ἔπραξε τὰ διὰ τοῦ σώματος». Ἐνταῦθά μοι δοκεῖ καὶ τοὺς πορνεύοντας αἰνίττεσθαι, καὶ τὸν ἐκεῖθεν ἐπιτειχίζων φόβον αὐτοῖς· οὐκ ἐκείνοις δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς ὁτιοῦν πλημμελοῦσι.

Ἀκούωμεν τοίνυν καὶ ἡμεῖς· κἂν πῦρ ἔχῃς ἐπιθυμίας, ἀντίστησον ἐκεῖνο τὸ πῦρ, καὶ τοῦτο εὐθέως κατασβεσθὲν οἰχήσεται· κἂν βουληθῇς τι φθέγξασθαι ἀπηχές, ἐννόησον τὸν βρυγμὸν τῶν ὀδόντων, καὶ χαλινὸς ἔσται σοι ὁ φόβος· κἂν ἁρπάσαι βουληθῇς, ἄκουσον τοῦ δικαστοῦ κελεύοντος καὶ λέγοντος, «δήσατε αὐτοῦ χεῖρας καὶ πόδας, καὶ ἐκβάλετε αὐτὸν εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον», καὶ ἐκβαλεῖς καὶ ταύτην οὕτω τὴν ἐπιθυμίαν. Κἂν μεθύῃς καὶ κραιπαλῶν διατελῇς, ἄκουσον τοῦ πλουσίου λέγοντος, ‘πέμψον Λάζαρον ἵνα ἄκρῳ τῷ δακτύλῳ καταψύξῃ τὴν τηγανιζομένην γλῶσσαν’, καὶ οὐ τυγχάνοντος, καὶ ἀποστήσῃ τοῦ πάθους. Εἰ δὲ τρυφῆς ἐρᾷς, ἐννόησον τὴν ἐκεῖ θλῖψιν καὶ τὴν στενοχωρίαν, καὶ οὐδὲν ἐννοήσεις ταύτην. Εἰ δὲ ἀπηνὴς εἶ καὶ ὠμός, ἀναμνήσθητι τῶν παρθένων ἐκείνων, αἵ, τῶν λαμπάδων αὐταῖς σβεσθεισῶν, οὕτω τοῦ νυμφῶνος ἐξέπεσον, καὶ ταχέως ἔσῃ φιλάνθρωπος. Ἀλλὰ νωθρὸς εἶ καὶ παρειμένος; Λογίζου τὸν τὸ τάλαντον κατακρύψαντα, καὶ ἔσῃ πυρὸς σφοδρότερος. Ἀλλὰ κατεσθίει σε ἡ τῆς τοῦ πλησίον οὐσίας ἐπιθυμία; Λογίζου τὸν σκώληκα τὸν ἀτελεύτητον, καὶ εὐκόλως καὶ τοῦτο ἀποθήσῃ τὸ νόσημα, καὶ τὰ ἄλλα πάντα κατορθώσεις· οὐδὲν γὰρ φορτικὸν οὐδὲ ἐπαχθὲς ἐπέταξε. Πόθεν

---

11. Ματθ. 22,13.
12. Λουκᾶ 16,24.

τριβὴ ἐκεῖνοι ποὺ ἀπολαμβάνουν τὰ ἀγαθὰ ἐξ αἰτίας τῆς συμπάθειας, λέγω ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ συμπάθεια σβήνει τότε, καὶ ἀγανακτοῦν καὶ αὐτοὶ μαζὶ μὲ τὸν Κύριο ἐναντίον τῶν σπλάγχνων τους. Γιατί, ἐὰν ἄνθρωποι τυχαῖοι, ὅταν δοῦν νὰ εἶναι τὰ παιδιά τους φαῦλα, τὰ ἀποκηρύττουν καὶ τὰ ἀποκόπτουν ἀπο τὴ συγγένεια, πολὺ περισσότερο τότε οἱ δίκαιοι. Ὥστε λοιπὸν κανένας νὰ μὴ ἐλπίζει ἀγαθά, ἐὰν δὲν ἔκαμε κάποιο καλό, καὶ ἂν ἀκόμα ἔχει ἄπειρους δίκαιους προγόνους· γιατὶ λέγει, «ὁ καθένας θὰ λάβει ἀνάλογα μὲ ἐκεῖνα ποὺ ἔπραξε μὲ τὸ σῶμα». Ἐδῶ μοῦ φαίνεται ὑπαινίσσεται καὶ ἐκείνους ποὺ πορνεύουν, θέλοντας νὰ περιφρουρήσει αὐτοὺς μὲ τὸν ἀπὸ ἐκεῖ φόβο· καὶ ὄχι μόνο ἐκείνους, ἀλλὰ καὶ ὅλους ἐκείνους ποὺ διαπράττουν ὁποιοδήποτε ἁμάρτημα.

Ἂς τὰ ἀκοῦμε λοιπὸν αὐτὰ καὶ ἐμεῖς· καὶ ἂν ἀκόμα ἡ ἐπιθυμία σου εἶναι σὰν φωτιά, ἀντιπαράβαλέ την μὲ ἐκείνη τὴ φωτιά, καὶ αὐτὴ ἡ φωτιὰ θὰ σβήσει τότε καὶ θὰ χαθεῖ· καὶ ἐὰν θελήσεις νὰ πεῖς κάτι τὸ ἀπρεπές, σκέψου τὸν τρυγμὸ τῶν δοντιῶν, καὶ θὰ σοῦ γίνει ὁ φόβος χαλινάρι· καὶ ἐὰν θελήσεις ν' ἁρπάξεις, ἄκουσε τὸ δικαστὴ ποὺ προστάζει καὶ λέγει, «δέσατε τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια του, καὶ ρίξτε τον μέσα στὸ σκοτάδι τὸ ἐξώτερο»[11], καὶ θ' ἀπομακρύνεις ἔτσι καὶ αὐτὴν τὴν ἐπιθυμία. Καὶ ἂν μεθᾶς καὶ ζεῖς ζωῆς κραιπάλης, ἄκουσε τὸν πλούσιο ποὺ λέγει, 'στεῖλε τὸ Λάζαρο, γιὰ νὰ δροσίσει τὴ κατακαιόμενη γλώσσα μου μὲ τὸ ἄκρο τοῦ δακτύλου του'[12], καὶ δὲν πραγματοποιεῖται τὸ αἴτημά του, καὶ δ' ἀπομακρυνθεῖς ἀπὸ τὸ πάθος. Ἐὰν ὅμως ἀγαπᾶς τὴν τρυφηλὴ ζωή, σκέψου τὴν ἐκεῖ θλίψη καὶ τὴ στενοχώρια, καὶ θὰ τὴ θεωρήσεις αὐτὴ σὰν τίποτα. Ἐὰν εἶσαι σκληρὸς καὶ ἀπάνθρωπος, θυμήσου ἐκεῖνες τὶς παρθένες, οἱ ὁποῖες δὲν μπόρεσαν νὰ μποῦν στὸ νυμφώνα, ἐπειδὴ ἔσβησαν οἱ λαμπάδες τους, καὶ ἀμέσως θὰ γίνεις φιλάνθρωπος. Ἀλλ' εἶσαι νωθρὸς καὶ ἀδιάφορος; Ἀναλογίζου ἐκεῖνον ποὺ ἔκρυψε τὸ τάλαντο, καὶ θὰ γίνεις σφοδρότερος ἀπὸ τὴ φωτιά. Ἀλλὰ σὲ κατατρώγει ἡ ἐπιθυμία τῆς περιουσίας τοῦ πλησίον σου; Νὰ σκέπτεσαι τὸ σκουλήκι τὸ ἀθάνατο, καὶ εὔκολα θ' ἀποβάλεις καὶ αὐτὸ τὸ νόσημα καὶ θὰ κατορθώσεις ὅλα τὰ ἄλλα· γιατὶ τίποτε τὸ δύσκολο οὔτε καὶ βαρὺ διέταξε. Ἀπὸ ποῦ

οὖν ἡμῖν φορτικὰ φαίνεται τὰ ἐπιτάγματα; Ἀπὸ τῆς ἡμετέρας ῥᾳθυμίας. Ὥσπερ οὖν ἐὰν σπουδάζωμεν, καὶ τὰ δοκοῦντα ἀφόρητα εἶναι, κοῦφα ἔσται καὶ ῥᾴδια, οὕτως ἐὰν ῥᾳθυμῶμεν, καὶ τὰ φορητὰ δύσκολα ἡμῖν φανεῖται.

Ταῦτ' οὖν ἅπαταντα λογισάμενοι, μὴ τρυφῶντας ἐννοῶμεν, ἀλλὰ τί τὸ τέλος αὐτῶν· ἐνταῦθα μὲν κόπρος καὶ πολυσαρκία, ἐκεῖ δὲ σκώληξ καὶ πῦρ· μὴ τοὺς ἁρπάζοντας, ἀλλὰ τί τὸ τέλος αὐτῶν· φροντίδες ἐνταῦθα καὶ φόβοι καὶ ἀγωνίαι, ἐκεῖ δὲ δεσμὰ ἄλυτα· μὴ τοὺς δόξης ἐρῶντας, ἀλλὰ τί τὸ ἐκ τούτων τικτόμενον· δουλεῖαι ἐνταῦθα καὶ εἰρωνεῖαι, ἐκεῖ δὲ καὶ ζημία ἀφόρητος καὶ τὸ ἐμπυρίζεσθαι διηνεκῶς. Ἂν γὰρ οὕτως ἑαυτοῖς διαλεγώμεθα, καὶ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα ἐπᾴδωμεν συνεχῶς ταῖς πονηραῖς ἡμῶν ἐπιθυμίαις, ταχέως καὶ τὸν τῶν παρόντων ἐκβαλοῦμεν ἔρωτα, καὶ τὸν τῶν μελλόντων ἀνάψομεν. Ἀνάψωμεν τοίνυν αὐτόν, καὶ ἐκκαύσωμεν. Εἰ γὰρ ἡ ἔννοια αὐτῶν, καίτοι γε ἀμυδρά τις οὖσα, τοσαύτην παρέχει τὴν ἡδονήν, ἐννόησον ὅσην αὕτη ἡ πεῖρα ἡ σαφὴς οἴσει τὴν εὐφροσύνην ἡμῖν. Μακάριοι καὶ τρισμακάριοι καὶ πολλάκις τοῦτο οἱ τῶν ἀγαθῶν ἀπολαύοντες ἐκείνων· ὥσπερ οὖν ἐλεεινοὶ καὶ τρισάθλιοι οἱ τἀναντία τούτων ὑπομένοντες.

Ἵν' οὖν μὴ τούτων, ἀλλ' ἐκείνων γενώμεθα, ἑλώμεθα τὴν ἀρετήν· οὕτω γὰρ καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτευξόμεθα ἀγαθῶν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμή, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

λοιπὸν μᾶς φαίνονται δύσκολα τὰ προστάγματα; Ἀπὸ τὴ δική μας ἀδιαφορία. Ὅπως δηλαδή, ἐὰν προσπαθοῦμε, καὶ ἐκεῖνα ποὺ φαίνονται ὅτι εἶναι ἀνυπόφορα, θὰ γίνουν ἐλαφρὰ καὶ εὔκολα, ἔτσι, ἐὰν δίχνομε ἀδιαφορία, θὰ μᾶς φανοῦν δύσκολα καὶ τὰ ὑποφερτά.

Ἀφοῦ ἀναλογισθοῦμε λοιπὸν ὅλα αὐτά, ἂς μὴ σκεπτόμαστε πῶς νὰ κάνομε τρυφηλὴ ζωή, ἀλλὰ ποιό εἶναι τὸ τέλος αὐτῶν· ἐδῶ κοπριὰ καὶ παχυσαρκία, ἐκεῖ ὅμως σκουλήκι καὶ φωτιά. Ἂς μὴ σκεπτόμαστε τοὺς ἅρπαγες, ἀλλὰ ποιό εἶναι τὸ τέλος αὐτῶν· φροντίδες ἐδῶ καὶ φόβοι καὶ ἀγωνία, ἐνῶ ἐκεῖ δεσμὰ ἄλυτα. Ἂς μὴ σκεπτόμαστε ἐκείνους ποὺ ἀγαποῦν τὴ δόξα, ἀλλὰ ποιό εἶναι ἐκεῖνο ποὺ γεννιέται ἀπὸ αὐτά· δουλεῖες ἐδῶ καὶ εἰρωνεῖες, ἐνῶ ἐκεῖ καὶ ζημιὰ ἀβάστακτη καὶ ἡ φλόγα ποὺ κατακαίει αἰώνια. Γιατί, ἂν ἔτσι συνομιλοῦμε μὲ τὸν ἑαυτό μας, καὶ ψάλλομε συνέχεια αὐτὰ καὶ τὰ παρόμοια στὶς πονηρὲς ἐπιθυμίες μας, ἀμέσως θ' ἀποβάλομε καὶ τὸν ἔρωτα τῶν παρόντων καὶ θ' ἀνάψομε τὸν ἔρωτα τῶν μελλόντων. Ἂς ἀνάψομε λοιπὸν αὐτὸν καὶ ἂς κάνομε νὰ φουντώσει ἡ φλόγα του. Γιατί, ἐὰν ἡ ἔννοια αὐτῶν, ἂν καὶ βέβαια εἶναι κάπως ἀμυδρή, παρέχει τόση ἡδονή, σκέψου πόση εὐφροσύνη θὰ μᾶς παράσχει αὐτὴ ἡ σαφὴς πεῖρα. Μακάριοι καὶ τρισμακάριοι, καὶ πολλὲς φορὲς αὐτό, ἐκεῖνοι ποὺ ἀπολαμβάνουν ἐκεῖνα τὰ ἀγαθά, ὅπως βέβαια εἶναι ἐλεεινοὶ καὶ τρισάθλιοι ἐκεῖνοι ποὺ ὑπομένουν τὰ ἀντίθετα αὐτῶν.

Γιὰ νὰ μὴ ἀπολαμβάνομε λοιπὸν αὐτά, ἀλλ' ἐκεῖνα, ἂς προτιμοῦμε τὴν ἀρετή· γιατὶ ἔτσι καὶ τὰ μελλοντικὰ ἀγαθὰ θὰ ἐπιτύχομε, τὰ ὁποῖα εὔχομαι νὰ τὰ ἐπιτύχομε ὅλοι μας, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμή, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α ΙΑ'

(Β' Κορ. 5, 11–21)

«Εἰδότες οὖν τὸν φόβον τοῦ Κυρίου, ἀνθρώπους πείθομεν, Θεῷ δὲ πεφανερώμεθα, ἐλπίζω δὲ καὶ ἐν ταῖς συνειδήσεσιν ὑμῶν πεφανερῶσθαι.

1. *Ταῦτα οὖν εἰδότες, φησί, τὸ δικαστήριον ἐκεῖνο τὸ φοβερόν, πάντα πράττομεν, ὥστε μὴ δοῦναι ὑμῖν λαβὴν μηδὲ πρόσκομμα μηδὲ ψευδῆ τινα ὑποψίαν πονηρὰς πράξεως καθ' ἡμῶν. Εἶδες πολιτείας ἀκρίβειαν καὶ σπουδὴν ψυχῆς κηδεμονικῆς; Οὐ γὰρ δὴ μόνον, ἂν πονηρόν τι πράξωμεν, φησίν, ἐγκαλούμεθα, ἀλλὰ κἂν μὴ πράξωμεν, ὑποπτευθῶμεν δέ, καὶ κύριοι τὴν ὑποψίαν ὄντες ἀποκρούσασθαι, καταφρονήσωμεν, δίκην τίνομεν. Οὐ πάλιν ἑαυτοὺς συνιστάνομεν, ἀλλ' ἀφορμὴν διδόντες ὑμῖν καυχήματος ὑπὲρ ἡμῶν. Ὅρα πῶς συνεχῶς διορθοῦται τὴν τοῦ δοκεῖν ἐγκωμιάζειν ἑαυτὸν ὑπόνοιαν. Οὐδὲν γὰρ οὕτω προσίσταται τοῖς ἀκούουσιν, ὡς τὸ περὶ ἑαυτοῦ τινα λέγειν μεγάλα καὶ θαυμαστά. Ἐπεὶ οὖν ἠναγκάζετο εἰς ταύτην τῶν λόγων ἐμπίμπτειν τὴν ὑπόθεσιν, ἐπιδιορθώσει κέχρηται λέγων, ὅτι τοῦτο δι' ὑμᾶς ποιοῦμεν, οὐ δι' ἡμᾶς, ἵνα ὑμεῖς ἔχητε καλλωπίζεσθαι, οὐχ ἵνα ἡμεῖς· καὶ οὐδὲ τοῦτο ἁπλῶς, ἀλλὰ διὰ*

ΟΜΙΛΙΑ ΙΑ'
(Β' Κορ. 5,11-21)

«Ἐπειδὴ λοιπὸν ἔχουμε μέσα μας τὸ φόβο τοῦ Κυρίου, προσπαθοῦμε νὰ πείθομε τοὺς ἀνθρώπους, καὶ εἴμαστε φανεροὶ στὸ Θεό. Ἐλπίζω πῶς ἔχουμε γίνει φανεροὶ καὶ στὶς δικές σας συνειδήσεις».

1. Ἐπειδὴ λοιπόν, λέγει, γνωρίζομε αὐτά, τὸ φοβερὸ δηλαδὴ ἐκεῖνο δικαστήριο, κάνουμε τὰ πάντα, γιὰ νὰ μὴ δώσουμε λαβὴ οὔτε ἀφορμὴ οὔτε καμιὰ ἄδικη ὑποψία ἐναντίον μας γιὰ πονηρὲς ἐνέργειες. Βλέπεις προσεκτικὸ τρόπο ζωῆς καὶ φροντίδα ψυχῆς προνοητικῆς; Δὲν καλούμαστε, λέγει, σὲ ἀπολογία μονάχα ἂν διαπράξουμε κανένα κακό, ἀλλὰ τιμωρούμαστε ἀκόμη καὶ ἄν, χωρὶς νὰ διαπράξουμε κανένα κακό, θεωρηθοῦμε ὕποπτοι, καί, ἐνῶ ἔχουμε τὴ δυντότητα νὰ ἀποδείξουμε τὴν ἀθωότητά μας, ἀδιαφορήσουμε νὰ τὸ κάνουμε. Καὶ ἀκόμα δὲν ἐνεργοῦμε ἔτσι γιὰ νὰ προβάλουμε τοὺς ἑαυτούς μας, ἀλλὰ γιὰ νὰ σᾶς δώσουμε τὴν εὐκαιρία νὰ καυχόσασθε γιὰ μᾶς. Πρόσεχε πὼς φροντίζει συνεχῶς νὰ μὴ δώσει τὴν ἐντύπωση πὼς ἐπαινεῖ τὸν ἑαυτό του. Γιατὶ τίποτα δὲ δυσαρεστεῖ τόσο τοὺς ἀκροατές, ὅσο τὰ νὰ λέγει κανεὶς γιὰ τὸν ἑαυτό του μεγάλα καὶ ἐντυπωσιακὰ πράγματα. Ἐπειδὴ ὅμως ἀναγκάστηκε νὰ πεῖ τὰ παραπάνω λόγια, κρίνει ἀναγκαῖο νὰ δικαιολογηθεῖ καὶ λέγει ὅτι, μιλήσαμε ἔτσι γιατὶ ἐνδιαφερόμαστε γιὰ σᾶς, ὄχι γιὰ τοὺς ἑαυτούς μας. Κι' ὄχι μόνο γι' αὐτὸν τὸ λόγο, ἀλλὰ καὶ γιὰ τοὺς ψευδαποστόλους. Γι' αὐτὸ καὶ πρόσθεσε, «γιὰ νὰ ἔχετε κάτι νὰ πεῖτε

τοὺς ψευδαποστόλους. Διὸ καὶ ἐπήγαγε, «πρὸς τοὺς ἐν προσώπῳ καυχωμένους, καὶ οὐ καρδίᾳ».

Εἶδες πῶς αὐτοὺς ἀπέστησεν ἐκείνων καὶ πρὸς ἑαυτὸν εἵλκυσεν, ἐνδειξάμενος, ὅτι καὶ αὐτοὶ ποθοῦσιν οἱ Κορίνθιοι λαβεῖν τινα ἀφορμήν, δι' ἧς δυνήσονται ὑπὲρ αὐτοῦ λέγειν καὶ ἀπολογεῖσθαι τοῖς ἐγκαλοῦσιν; Οὐ γὰρ ἵνα ἡμεῖς καυχησώμεθα, φησί, ταῦτά φαμεν, ἀλλ' ἵνα ὑμεῖς ἔχητε ἐλευθεροστομεῖν ὑπὲρ ἡμῶν, ὅπερ πολλὴν αὐτοῖς ἐστι μαρτυροῦντος ἀγάπην· καὶ οὐχ ἵνα ἁπλῶς καυχήσησθε, ἀλλ' ἵνα μὴ παρασυρῆτε. Ἀλλ' οὕτω μὲν οὐ λέγει σαφῶς, ἑτέρως δὲ καὶ ἡμερώτερον μεθοδεύει τὸν λόγον, καὶ χωρὶς τοῦ πλῆξαι ἐκείνους, λέγων· «ἵνα ἔχητε καυχᾶσθαι πρὸς τοὺς ἐν προσώπῳ καυχωμένους». Ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο ἁπλῶς κελεύει ποιεῖν, αἰτίας οὐκ οὔσης, ἀλλ' ὅταν ἐκεῖνοι ἑαυτοὺς ἐπαίρωσι· πανταχοῦ γὰρ τὸν καιρὸν ἐπιζητεῖ. Οὐ τοίνυν ἵνα ἑαυτὸν δείξῃ λαμπρόν, ἀλλ' ἵνα ἐκείνους παύσῃ ἀτόπως καὶ ἐπὶ βλάβῃ τούτων τῷ πράγματι χρωμένους, τοῦτο ποιεῖ.

Τί δέ ἐστιν, «ἐν προσώπῳ»; Ἐν τοῖς ὁρωμένοις, ἐν τοῖς πρὸς ἐπίδειξιν. Τοιοῦτοι γὰρ ἦσαν ἐκεῖνοι, πρὸς φιλοτιμίαν πάντα ποιοῦντες, καὶ ἔνδοθεν ὄντες κενοί, καὶ εὐλαβείας μὲν ἔχοντες πρόσωπον καὶ σεμνοὶ φαινόμενοι, ἔργων δὲ ἀγαθῶν ἔρημοι καθεστῶτες. «Εἴτε γὰρ ἐξέστημεν, Θεῷ, εἴτε σωφρονοῦμεν, ὑμῖν». Ἄν τέ τι, φησί, μέγα φθεγξώμεθα (ἔκστασιν γὰρ τοῦτο καλεῖ, ὥσπερ οὖν καὶ ἀλλαχοῦ ἀφροσύνην), διὰ τὸν Θεὸν τοῦτο ποιοῦμεν, ἵνα μὴ ὑμεῖς νομίζοντες ἡμᾶς εὐτελεῖς, καταφρονήσητε, καὶ ἀπόλησθε· ἄν τε μέτριόν τι καὶ ταπεινόν, δι' ὑμᾶς ἵνα μάθητε ταπεινοφρονεῖν. Ἢ καὶ ἐκεῖνο πάλιν φησίν, εἰ μὲν μαίνεσθαί τις ἡμᾶς νομίζει, ἡμεῖς παρὰ τοῦ Θεοῦ τὸν μισθὸν ἀπαιτοῦμεν, δι' ὃν ἐπὶ τούτοις ὑποπτευόμεθα· εἰ δὲ σωφρονεῖν ἡγεῖται, αὐτὸς ἀπολαυέτω τῆς σωφροσύ-

σ' ἐκείνους ποὺ καυχῶνται γιὰ ἐντυπωσιασμὸ καὶ ὄχι γιὰ ὅ,τι ἔχουν στὴν καρδιά».

Εἶδες πῶς ἀπομάκρυνε αὐτοὺς ἀπὸ ἐκείνους καὶ τοὺς πῆρε μὲ τὸ μέρος του, δείχνοντας ὅτι καὶ οἱ Κορίνθιοι ἐπιθυμοῦν νὰ βροῦν κάποιαν εὐκαιρία καὶ νὰ μπορέσουν νὰ ποῦν λίγα καλὰ λόγια γι' αὐτὸν καὶ νὰ ἀντικρούσουν τοὺς κατηγόρους; Δὲν τὰ λέμε, λέγει, γιὰ νὰ ἐπαινέσουμε τοὺς ἑαυτούς μας, ἀλλὰ γιὰ νὰ σᾶς δώσουμε τὴ δυνατότητα νὰ μιλᾶτε μὲ παρρησία γιὰ μᾶς, πρᾶγμα ποὺ δείχνει πολλὴν ἀγάπη γι' αὐτούς. Κι ὄχι μόνο γιὰ νὰ καυχηθεῖτε, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ μὴν παρασυρθεῖτε. Καὶ δὲν τὸ λέγει βέβαια τόσο ξεκάθαρα, ἀλλ' ἐκφράζεται μὲ διαφορετικὸ τρόπο καὶ μὲ εὐγένεια, χωρὶς νὰ τοὺς θίγει καθόλου, λέγοντας· «γιὰ νὰ ἔχετε κάτι νὰ πεῖτε σ' ἐκείνους ποὺ καυχῶνται γιὰ ἐντυπωσιασμό». Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ δὲν παροτρύνει νὰ τὸ κάνουν στὰ καλὰ καθούμενα, χωρὶς αἰτία, ἀλλ' ὅταν ἐκεῖνοι κομπάζουν ὑπερβολικά. Γιατὶ ἐπιδιώκει πάντοτε νὰ γίνονται οἱ ἐνέργειες στὴν κατάλληλη στιγμή. Καὶ ἐνεργεῖ ἔτσι, ὄχι βέβαια γιὰ νὰ παρουσιάσει περίφημο τὸν ἑαυτό του, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἀποτρέψει ἐκείνους νὰ ἐνεργοῦν ἀσυλλόγιστα καὶ ἐπιζήμια.

Τί σημαίνει ὅμως, «ἐν προσώπῳ»; Γιὰ ὅ,τι ἀπευθύνεται στὰ μάτια, γιὰ ὅ,τι γίνεται γιὰ ἐπίδειξη. Γιατὶ τέτοιοι ἦταν ἐκεῖνοι. Ἔκαναν τὰ πάντα μὲ ἐγωϊσμό, χωρὶς κανένα ἐσωτερικὸ κίνητρο. Παρουσιάζονταν σὰν εὐλαβεῖς καὶ σεμνοί, ἀλλ' ἦταν γυμνοὶ ἀπὸ ἀγαθὰ ἔργα. «Ἂν ἐπράξαμε κάτι ὑπέροχο, τὸ ἐπράξαμε γιὰ τὸ Θεό. Ἂν ἐνεργοῦμε μὲ σωφροσύνη, τὸ κάνουμε γιὰ σᾶς». Ἂν, λέει, ποῦμε τίποτα μεγάλο (αὐτὸ τὸ ὀναμάζει ἔκσταση, ὅπως ἀλλοῦ τὸ ὀνομάζσει ἀφροσύνη), τὸ κάνουμε γιὰ τὸ Θεό, γιὰ νὰ μὴ μᾶς θεωρήσετε ἐσεῖς τιποτένιους, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ μᾶς περιφρονήσετε καὶ νὰ χαθεῖτε. Κι ἂν ποῦμε τίποτα κοινὸ καὶ ταπεινό, τὸ κάνουμε γιὰ σᾶς, γιὰ νὰ μάθετε νὰ εἶσαστε ταπεινοί. Ἢ ἀκόμα ἐννοεῖ καὶ αὐτό. Ἂν νομίζει κανεὶς ὅτι μᾶς ἔπιασε μανία, ἐμᾶς θὰ μᾶς πληρώσει ὁ Θεός, ποὺ γιὰ τὸ ὄνομά του μᾶς ἔπιασε αὐτὴ ἡ μανία. Ἂν ὅμως νομίζει πὼς εἴμαστε συνετοί, ἂς φροντίσει νὰ ὠφεληθεῖ ἀπὸ τὴ σύνεσή μας.

νης ἡμῶν. Καὶ πάλιν ἄλλως· μαίνεσθαί τις ἡμᾶς φησι; Διὰ τὸν Θεὸν τοιαῦτα μαινόμεθα. Διὸ καὶ ἐπάγει· «ἡ γὰρ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ συνέχει ἡμᾶς, κρίναντας τοῦτο». Οὐ γὰρ ὁ τῶν μελλόντων φόβος, φησί, μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ ἤδη γεγενημένα οὐκ ἀφίησιν ἡμᾶς ῥᾳθυμῆσαι οὐδὲ ὑπνῶσαι, ἀλλὰ διανίστησι πρὸς τοὺς ὑπὲρ ὑμῶν πόνους και ὠθεῖ. Καὶ τίνα ἐστὶ τὰ ἤδη γεγενημένα; Ὅτι, «εἰ εἷς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἄρα οἱ πάντες ἀπέθανον». Οὐκοῦν ὡς πάντων ἀπολομένων, φησίν. Οὐ γὰρ ἄν, εἰ μὴ πάντες ἀπέθανον, ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν. Ἐνταῦθα γάρ εἰσιν αἱ τῆς σωτηρίας ἀφορμαί, ἐκεῖ δὲ οὐκέτι. Διὰ τοῦτό φησι, «συνέχει ἡμᾶς ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐκ ἀφίησιν ἡμᾶς ἡσυχάζειν». Ἐσχάτης γάρ ἐστιν ἀθλιότητος καὶ γεέννης αὐτῆς χαλεπώτερον, αὐτοῦ πρᾶγμα τοσοῦτον ἐπιδειξαμένου, εὑρεθῆναί τινας μετὰ τὴν τοσαύτην αὐτοῦ πρόνοιαν μηδὲν καρπουμένους.

Καὶ γὰρ πολλὴ τῆς ἀγάπης ἡ ὑπερβολή, καὶ τὸ ἀποθανεῖν ὑπὲρ τοσαύτης οἰκουμένης, καὶ οὕτω διακειμένης ἀποθανεῖν. «Ἵνα οἱ ζῶντες μηκέτι ἑαυτοῖς ζῶσιν, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ αὐτῶν ἀποθανόντι καὶ ἐγερθέντι». Εἰ τοίνυν οὐ δεῖ ἡμᾶς ἑαυτοῖς ζῆν, μὴ ταράττεσθε, φησί, μηδὲ θορυβεῖσθε κινδύνων ἐπιόντων καὶ θανάτων. Καὶ λογισμὸν δὲ τίθησιν ἀναμφίβολον, δι' οὗ δείκνυσιν ὀφειλὴν τὸ πρᾶγμα ὄν. Εἰ γὰρ δι' αὐτοῦ ζῶμεν ἀποθανόντος, αὐτῷ ζῆν ὀφείλομεν δι' ὃν ζῶμεν. Καὶ δοκεῖ μὲν ἓν εἶναι τὸ εἰρημένον, εἰ δέ τις ἀκριβῶς ἐξετάσειε, δύο ταῦτά ἐστιν· ἓν μέν, ὅτι δι' αὐτὸν ζῶμεν, ἕτερον δέ, ὅτι αὐτὸς δι' ἡμᾶς ἀπέθανεν, ὧν ἕκαστον καὶ καθ' ἑαυτὸν ἱκανὸν ὑπευθύνους ποιῆσαι, ὅταν δὲ καὶ ἀμφότερα συνέλθῃ, ἐννόησον ἡλίκον ἐστὶ τὸ ὀφείλημα. Μᾶλλον δὲ καὶ τρία ταῦτά ἐστι. Καὶ γὰρ τὴν

Καὶ ἀλλιῶς πάλι. Νομίζει κάποιος πὼς μᾶς ἔπιασε μανία; Γιὰ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου μᾶς ἔπιασε. Γι' αὐτὸ καὶ προσθέτει· «ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ μᾶς ἐνισχύει, γιατὶ πήραμε τὸ δρόμο αὐτόν.» Γιατὶ δὲν εἶναι μόνο ὁ φόβος γιὰ τὴ μέλλουσα ζωή, ἀλλὰ καὶ τὰ περασμένα δὲ μᾶς ἀφήνουν νὰ ἀδιαφορήσουμε καὶ νὰ ἡσυχάσουμε, ἀλλὰ μᾶς παρακινοῦν καὶ μᾶς ὠθοῦν νὰ ἀγωνιστοῦμε γιὰ σᾶς. Καὶ ποιά εἶναι τὰ περασμένα; Ὅτι, «ἂν ἕνας πέθανε γιὰ ὅλους, ἄρα πέθαναν ὅλοι». Μιλάει λοιπὸν ὁ Παῦλος σὰν νὰ πέθαναν ὅλοι. Γιατί, ἂν δὲν εἶχαν πεθάνει ὅλοι, δὲ θὰ πέθαινε γιὰ ὅλους ὁ Χριστός. Γιατὶ ἐδῶ ὑπάρχει ἡ εὐκαιρία γιὰ σωτηρία, ἐνῶ ἐκεῖ δὲν ὑπάρχει πιά. Γι' αὐτὸ λέγει· «μᾶς ἐνισχύει ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ δὲ μᾶς ἀφήνει νὰ ἀδρανήσουμε». Γιατὶ εἶναι δεῖγμα τῆς χειρότερης ἀθλιότητας καὶ φοβερότερο κι ἀπὸ τὴν κόλαση, ἐνῶ ὁ Κύριος ὑπέστη τέτοια θυσία, νὰ βρεθοῦν κάποιοι πού, μετὰ ἀπὸ τὴν τόση φροντίδα του, νὰ μὴ ὠφεληθοῦν καθόλου ἀπ' αὐτήν.

Εἶναι πραγματικὰ ὑπερβολλικὴ ἡ ἀγάπη του, καὶ γιὰ τὸ ὅτι πέθανε γιὰ ὅλη τὴν οἰκουμένη, καὶ γιὰ τὸ ὅτι πέθανε γιὰ μιὰ οἰκουμένη ποὺ βρισκόταν σὲ τέτοια κατάσταση, «ὥστε νὰ μὴ ζοῦν πιὰ γιὰ τοὺς ἑαυτούς τους ὅσο βρίσκονται στὴ ζωή, ἀλλὰ γιὰ ἐκεῖνον ποὺ πέθανε γι' αὐτοὺς καὶ ἀναστήθηκε». Ἀφοῦ λοιπὸν δὲν πρέπει νὰ ζοῦμε γιὰ τοὺς ἑαυτούς μας, μὴν ἀνησυχεῖτε, λέγει, καὶ μὴ συγκλονίζεστε ἂν μᾶς βροῦν κίνδυνοι καὶ θάνατοι. Καὶ μᾶς δίνει ἀδιαμφισβήτητο συλλογισμό, μὲ τὸν ὁποῖο δείχνει ὅτι τοῦ ὀφείλουμε τὴ ζωή μας. Γιατί, ἂν ὀφείλουμε τὴ ζωή μας στὸ θάνατό του, ὀφείλουμε νὰ ζοῦμε γιὰ ἐκεῖνον ποὺ εἶναι αἴτιος τῆς ζωῆς μας. Καὶ φαίνεται βέβαια ὅτι εἶναι ἕνα αὐτὸ ποὺ λέγει, ἂν ὅμως τὸ ἐξετάσει κανεὶς μὲ προσοχή, εἶναι δύο. Τὸ ἕνα εἶναι ὅτι τοῦ ὀφείλουμε τὴ ζωή μας, ἐνῶ τὸ ἄλλο ὅτι πέθανε γιὰ μᾶς, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ καθένα τους εἶνα ἀρκετὸ καὶ μόνο του νὰ μᾶς θυμίζει τὶς εὐθύνες μας, ὅταν ὅμως συνυπάρχουν καὶ τὰ δύο, σκέψου πόσο μεγάλη εἶναι ἡ ὀφειλή μας. Ἢ καλύτερα εἶναι τρία αὐτὰ ποὺ λέγει. Γιατὶ γιὰ σένα ἀνέστη-

ἀπαρχὴν διὰ σὲ ἀνέστησε, καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνήγαγε· διὸ καὶ προσέθηκε, «τῷ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντι καὶ ἐγερθέντι».

Ὥστε ἡμεῖς ἀπὸ τοῦ νῦν οὐδένα οἴδαμεν κατὰ σάρκα. Εἰ γὰρ πάντες ἀπέθανον, καὶ πάντες ἀνέστησαν, καὶ ἀπέθανον μὲν οὕτως ὡς τῆς ἁμαρτίας ἡ τυραννὶς κατεδίκαζεν, ἀνέστησεν δὲ διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας καὶ ἀνακαινώσεως Πνεύματος ἁγίου· εἰκότως φησίν, «οὐδένα οἴδαμεν κατὰ σάρκα τῶν πιστῶν. Τί γάρ, εἰ καὶ ἐν σαρκί εἰσιν; Ἀλλὰ ἡ ζωὴ ἐκείνη ἡ σαρκικὴ ἀπώλετο, καὶ ἄνωθεν ἐγεννήθημεν ἐν Πνεύματι, καὶ ἑτέραν οἴδαμεν πολιτείαν καὶ διαγωγὴν καὶ ζωὴν καὶ κατάστασιν τὴν ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Καὶ πάλιν τούτου αὐτοῦ ἀρχηγὸν τὸν Χριστὸν ὄντα δείκνυσι· διὸ καὶ ἐπήγαγεν, «εἰ δὲ ἐγνώκαμεν κατὰ σάρκα Χριστόν, ἀλλὰ νῦν οὐκέτι γινώσκομεν».

2. Τί οὖν, εἰπέ μοι; τὴν σάρκα ἀπέθετο καὶ νῦν οὐκ ἔστι μετὰ τοῦ σώματος; Ἄπαγε· καὶ γὰρ καὶ νῦν ἐν σαρκί ἐστιν. Οὗτος γὰρ ὁ Ἰησοῦς ὁ ἀναληφθεὶς ἀφ' ὑμῶν εἰς τὸν οὐρανόν, οὕτως ἐλεύσεται. «Οὕτω»· πῶς; Ἐν σαρκί, μετὰ τοῦ σώματος. Πῶς οὖν φησιν, «εἰ δὲ καὶ ἐγνώκαμεν κατὰ σάρκα Χριστόν, ἀλλὰ νῦν οὐκέτι»; Ἡμῶν μὲν γὰρ τὸ «κατὰ σάρκα», τὸ ἐν ἁμαρτίαις εἶναι, Χριστοῦ δὲ τὸ «κατὰ σάρκα», τὸ ἐν τοῖς παθήμασιν εἶναι τῆς φύσεως, οἷον, ἐν τῷ διψῆν, ἐν τῷ πεινῆν, ἐν τῷ κοπιᾶν, ἐν τῷ καθεύδειν. «Ἁμαρτίαν γὰν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ». Διὸ καὶ ἔλεγε, «τίς ἐξ ὑμῶν ἐλέγχει με περὶ ἁμαρτίας;»· καὶ πάλιν, «ἔρχεται ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου, καὶ ἐν ἐμοὶ οὐκ ἔχει οὐδέν»· τὸ δὲ μὴ κατὰ σάρκα, τὸ καὶ τούτων ἀπηλλάχθαι λοιπόν, οὐ τὸ ἐκτὸς

1. Ἡσ. 53,9.
1α. Ἰω. 8,46.

σε τὸν ἐκλεκτὸ καὶ τὸν ἀνέβασε στὸν οὐρανό. Γι' αὐτὸ καὶ πρόσθεσε, «γιὰ ἐκεῖνον ποὺ πέθανε γιὰ μᾶς καὶ ἀναστήθηκε».

Ἐμεῖς ἐπομένως ἀπὸ τὸ χρονικὸ αὐτὸ σημεῖο καὶ πέρα δὲ γνωρίζουμε κανένα μὲ σαρκικὴν ὕπαρξη. Γιατί, ἀφοῦ πέθαναν ὅλοι, καὶ ὅλοι ἀναστήθηκαν. Καὶ πέθαναν βέβαια ὅπως τοὺς καταδίκασε ἡ κακούργα δύναμη τῆς ἁμαρτίας, ἀναστήθηκαν ὅμως μὲ τὸ ἀναγεννητικὸ καὶ ἀνανεωτικὸ λουτρὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Σωστὰ λοιπὸν λέγει, «δὲ γνωρζουμε κανέναν πιστὸ μὲ σαρκικὴ ὕπαρξη. Γιατὶ ποιά σημασία ἔχει κι ἂν περιβάλλονται ἀπὸ σάρκα; Ἡ ζωὴ ἐκείνη ἡ σαρκικὴ χάθηκε καὶ γεννηθήκαμε ἀπὸ τὰ οὐράνια μὲ Πνεῦμα ἅγιο καὶ γνωρίζουμε κάποιαν ἄλλη πολιτεία καὶ διαγωγὴ καὶ ζωὴ καὶ κατάσταση, τὴν οὐράνια». Καὶ δείχνει πάλι ὅτι αἴτιος κι αὐτῆς τῆς εὐεργεσίας εἶναι ὁ Χριστός. Γι' αὐτὸ προσθέτει· «κι ἂν γνωρίσαμε κάποτε τὸ Χριστὸ μὲ τὴ σάρκα, τώρα πιὰ δὲν τὸν γνωρίζουμε».

2. Γιὰ πές μου λοιπόν; Γυμνώθηκε ἀπὸ τὴ σάρκα καὶ εἶναι τώρα ἀσώματος; Ἀσφαλῶς ὄχι. Γιατὶ καὶ τώρα ἔχει σάρκα. Ὁ Ἰησοῦς δηλαδὴ ἐκεῖνος ποὺ ἀναλήφθηκε ἀπὸ τὴ γῆ στὸν οὐρανό, θὰ ρθεῖ ἔτσι. Ἔτσι; Πῶς; Μὲ σάρκα, μὲ σῶμα. Πῶς τότε λέγει, «κι ἂν γνωρίσαμε κάποτε τὸ Χριστὸ μὲ τὴ σάρκα, τώρα πιὰ δὲν τὸν γνωρίζουμε ἔτσι»; Ὅταν μιλᾶμε γιὰ μᾶς, ἡ φράση, «μὲ τὴ σάρκα», σημαίνει μέσα σὲ ἁμαρτίες, κι ἡ φράση, «χωρὶς σάρκα», σημαίνει χωρὶς ἁμαρτίες, ὅταν ὅμως μιλᾶμε γιὰ τὸ Χριστό, ἡ φράση, «μὲ τὴ σάρκα», σημαίνει τὶς ἀνθρώπινες ἰδιότητες, π.χ. τὴ δίψα, τὴν πείνα, τὴν κούραση, τὸν ὕπνο («γιατὶ ἁμαρτία δὲν ἔκαμε, οὔτε βρέθηκε δόλος στὸ στόμα του»[1]. Γι' αὐτὸ καὶ ἔλεγε ὁ Κύριος· «ποιός ἀπὸ σᾶς μπορεῖ νὰ πεῖ ὅτι ἁμάρτησα;»[1a]. Καὶ ἀλλοῦ· «ἔρχεται ὁ ἄρχοντας τοῦ κόσμου αὐτοῦ, ἀλλὰ δὲν ἔχει ἐπάνω σὲ μένα καμία δύναμη»[2]), ἐνῶ ἡ φράση, «χωρις τὴ σάρκα», σημαίνει τὴν ἀποβολὴ τῶν ἀνθρωπίνων ἰδιοτήτων, καὶ ὄχι τὸ χωρισμὸ ἀπὸ τὴ σάρκα. Γιατὶ θὰ ἔρθει μὲ

2. Ἰω. 14,30.

σαρκὸς εἶναι. Καὶ γὰρ μετὰ ταύτης ἔρχεται κρίνων τὴν οἰκουμένην, ἀπαθῆ αὐτὴν ἔχων καὶ ἀκήρατον, εἰς ὃ καὶ ἡμεῖς βαδιούμεθα, συμμόρφου τοῦ σώματος ἡμῖν γενομένου τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ.

«Ὥστε εἴ τις ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις». Ἐπειδὴ γὰρ ἀπὸ τῆς ἀγάπης προέτρεψεν εἰς τὴν ἀρετήν, λοιπὸν καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων εἰς τοῦτο ἐνάγει· διὸ καὶ ἐπήγαγεν, «εἴ τις ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις». Εἴ τις ἐπίστευσεν αὐτῷ, φησίν, εἰς ἑτέραν ἦλθε δημιουργίαν· καὶ γὰρ ἄνωθεν ἐγεννήθη διὰ Πνεύματος. Ὥστε καὶ διὰ τοῦτο, φησίν, ὀφείλομεν αὐτῷ ζῆν, οὐχ ὅτι οὐκ ἐσμὲν ἑαυτῶν μόνον, οὐδ' ὅτι ἀπέθανεν ὑπὲρ ἡμῶν μόνον, οὐδ' ὅτι ἀνέστησεν ἡμῶν τὴν ἀπαρχὴν μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ εἰς ἄλλην ἤλθομεν ζωήν. Ὅρα πόσα δικαιώματα τοῦ καλῶς ζῆν τίθησι. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ παχυτέρῳ ὀνόματι καλεῖ τὴν διόρθωσιν, ἵνα πολλὴν δείξῃ τὴν μετάστασιν καὶ τὴν μεταβολήν. Εἶτα περαιτέρω ἐπεξιὼν τῷ εἰρημένῳ, καὶ δεικνὺς πῶς καινὴ κτίσις, «τὰ ἀρχαῖα παρῆλθε», φησίν, «ἰδοὺ γέγονε καινὰ τὰ πάντα». Ποῖα «ἀρχαῖα»; Ἤτοι τὰ ἁμαρτήματά φησι καὶ τὰς ἀσεβείας, ἢ τὰ ἰουδαϊκὰ πάντα· μᾶλλον δὲ καὶ ταῦτα κἀκεῖνά φησιν. «Ἰδοὺ γέγονε τὰ πάντα καινά». Τὰ δὲ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ. Οὐδὲν ἐξ ἡμῶν. Καὶ γὰρ ἄφεσις ἁμαρτημάτων καὶ υἱοθεσία καὶ ἡ δόξα ἄφθαρτος ἐξ αὐτοῦ ἡμῖν δεδώρηται. Οὐκέτι γὰρ ἀπὸ τῶν μελλόντων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν παρόντων αὐτοὺς προτρέπει.

Σκόπει δέ· εἶπεν, ὅτι μέλλομεν ἀνίστασθαι, καὶ εἰς ἀφθαρσίαν χωρεῖν, καὶ οἰκίαν ἔχειν αἰώνιον· ἀλλ' ἐπειδὴ μείζονα ἰσχὺν εἰς τὸ προτρέψαι ἔχει τὰ παρόντα τῶν μελλόντων πρὸς τοὺς μὴ πιστεύοντας τούτοις, ὡς δεῖ πιστεύειν, δείκνυσιν ὅσα καὶ ἤδη ἔλαβον, καὶ τίνες ὄντες. Τίνες οὖν ὄντες ἔλαβον; Νεκροὶ πάντες («πάντες» γάρ, φησίν, «ἀπέθανον, καὶ ὑπερ πάντων ἀπέθανεν· οὕτω πάντας

τὴ σάρκα νὰ κρίνει τὴν οἰκουμένη καὶ θὰ τὴν ἔχει ἀμετάτρεπτη καὶ ἀπείρακτη. Τὸ ἴδιο θὰ συμβεῖ καὶ σ' ἐμᾶς. Τὸ σῶμα μας θὰ γίνει σὰν τὸ δοξασμένο σῶμα τοῦ Χριστοῦ.

Ἐπομένως, ἂν κανεὶς ζεῖ ζωὴ χριστιανική, εἶναι νέο δημιούργημα. Ἀφοῦ λοιπὸν μὲ τὴν ἀγάπη προέτρεψε στὴν ἀρετή, ὁδηγεῖ στὴ συνέχεια στὴν ἀρετὴ μὲ τὴν ἴδια τὴν πραγματικότητα. Γι' αὐτὸ πρόσθεσε, «ἂν κανεὶς ζεῖ ζωὴ χριστιανική, εἶναι καινούργιο δημιούργημα». Ὅποιος τὸν πίστεψε, λέει, ξαναγεννήθηκε, γιατὶ γεννήθηκε μὲ τὴ δύναμη τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ὥστε καὶ γι' αὐτὸν τὸ λόγο, λέγει, ὀφείλουμε νὰ ζοῦμε γι' αὐτόν, ὄχι μόνο γιατὶ δὲν ἀνήκουμε στοὺς ἑαυτούς μας, ὄχι μόνο γιατὶ πέθανε γιὰ μᾶς, ὄχι μόνο γιατὶ ἀνέστησε τὴν ἀπαρχή, ἀλλὰ καὶ γιατὶ προχωρήσαμε σὲ ἄλλη ζωή. Πρόσεχε πόση βοήθεια μᾶς προσφέρει γιὰ ἠθικὴ ζωή. Γι' αὐτὸ ἐκφράζει μὲ ἀδρότερη ἔκφραση τὴ μεταβολή, γιὰ νὰ δείξει πόσο μεγάλη εἶναι ἡ διαφοροποίηση καὶ ἡ ἀλλαγή. Στὴ συνέχεια, ἐξετάζοντας βαθύτερα τὸ λεγόμενο, καὶ θέλοντας νὰ δείξει πὼς εἶναι καινούργιο τὸ δημιούργημα, λέγει· «τὰ παλιὰ πέρασαν, τὰ πάντα ἔγιναν καινούργια». Ποιά παλιά; Ἢ ἐννοεῖ τὶς ἁμαρτίες καὶ τὴν ἀσέβεια, ἢ τὴν ἰουδαϊκὴ θρησκεία. Μᾶλλον ὅμως ἐννοεῖ καὶ τὸ ἕνα καὶ τὸ ἄλλο. Νά, ὅλα ἔγιναν καινούργια. Καὶ ὅλα προέρχονται ἀπὸ τὸ Θεό. Τίποτα δὲν προέρχεται ἀπὸ ἐμᾶς. Γιατὶ καὶ ἡ ἄφεση τῶν ἁμαρτιῶν καὶ ἡ υἱοθεσία καὶ ἡ ἄφθαρτη δόξα μᾶς δωρήθηκαν ἀπὸ ἐκεῖνον. Δὲν τοὺς προτρέπει δηλαδὴ μόνο ἀπὸ τὰ μέλλοντα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ παρόντα.

Πρόσεχε λοιπόν. Εἶπε ὅτι θὰ ἀναστηθοῦμε καὶ θὰ γίνουμε ἄφθαρτοι καὶ θὰ κατοικήσουμε σὲ χῶρο αἰώνιο, ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ παρόντα ἔχουν μεγαλύτερη προτρεπτικὴ δύναμη ἀπὸ τὰ μέλλοντα γιὰ ὅσους δὲν πιστεύουν σ' αὐτὸν ὅπως πρέπει νὰ πιστεύουν, τοὺς παρουσιάζει καὶ ὅσα τοὺς ἔδωσε ἤδη, καὶ σὲ ποιά κατάσταση ἦταν. Πῶς ἦταν λοιπὸν πρὶν νὰ τοὺς τὰ δώσει; Ὅλοι ἦταν νεκροὶ (γιατὶ λέγει, «ὅλοι πέθαναν καὶ γιὰ ὅλους πέθανε»· τόσο ὅμοια ἦταν γιὰ ὅλους ἡ ἀγάπη του), φθαρμένοι, γερασμέ-

ὁμοίως ἠγάπα»), πεπαλαιωμένοι, γεγηρακότες ἅπαντες τοῖς κακοῖς. Ἀλλ' ἰδοὺ καὶ ψυχὴ καινὴ (ἐκαθάρθη γάρ), καὶ σῶμα καινόν, καὶ λατρεία καινή, καὶ ἐπαγγελίαι καιναί, καὶ διαθήκη, καὶ ζωή, καὶ τράπεζα, καὶ στολή, καὶ πάντα καινὰ ἁπλῶς. Καὶ γὰρ ἀντὶ τῆς κάτω Ἱερουσαλὴμ ἐλάβομεν τὴν ἄνω μητρόπολιν, καὶ ἀντὶ ναοῦ αἰσθητοῦ ναὸν εἴδομεν πνευματικόν, ἀντὶ πλακῶν λιθίνων σαρκίνας, ἀντὶ περιτομῆς βάπτισμα, ἀντὶ τοῦ μάννα σῶμα δεσποτικόν, ἀντὶ ὕδατος ἀπὸ πέτρας αἷμα ἀπὸ πλευρᾶς, ἀντὶ ῥάβδου Μωϋσέως ἢ Ἀαρὼν τὸν σταυρόν, ἀντὶ γῆς τῆς ἐπαγγελίας τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἀντὶ μυρίων ἱερέων ἕνα ἀρχιερέα, ἀντὶ ἀμνοῦ ἀλόγου ἀμνὸν πνευματικόν.

Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα λογιζόμενος ἔλεγε, «καινὰ τὰ πάντα. Ταῦτα δὲ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ διὰ Χριστοῦ καὶ τῆς αὐτοῦ δωρεᾶς». Διὸ καὶ ἐπήγαγε· «τοῦ καταλλάξαντος ἡμᾶς ἑαυτῷ διὰ τοῦ Χριστοῦ, καὶ δόντος ἡμῖν τὴν διακονίαν τῆς καταλλαγῆς». Ἀπὸ γὰρ τούτου πάντα τὰ ἀγαθά. Ὁ γὰρ φίλους ἡμᾶς ποιήσας, αὐτὸς καὶ τῶν ἄλλων αἴτιος, ἃ τοῖς φίλοις ἔδωκεν ὁ Θεός. Οὐ γὰρ ἀφεὶς μένειν ἐχθρούς, οὕτως ἡμᾶς ἠμείψατο, ἀλλὰ φίλους ποιήσας ἑαυτῷ. Ὅταν δὲ εἴπω, ὅτι Χριστὸς αἴτιος τῆς καταλλαγῆς, καὶ τὸν Πατέρα λέγω· ὅταν εἴπω τὸν Πατέρα δεδωκέναι, καὶ τὸν Υἱὸν λέγω. Πάντα γὰρ δι' αὐτοῦ ἐγένετο· καὶ τούτου δὲ αὐτὸς αἴτιος. Οὐ γὰρ ἡμεῖς αὐτῷ προσεδράμομεν, ἀλλ' αὐτὸς ἡμᾶς ἐκάλεσε. Πῶς ἐκάλεσε; Διὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ σφαγῆς. «Καὶ δόντος ἡμῖν τὴν διακονίαν τῆς καταλλαγῆς». Πάλιν ἐνταῦθα δείκνυσι τὸ τῶν ἀποστόλων ἀξίωμα, δεικνὺς ἡλίκον πρᾶγμα. ἐνεχειρίσθησαν, καὶ τῆς ἀγάπης

νοι ὅλοι ἀπὸ τὰ κακά. Νὰ ὅμως τώρα καὶ ἡ ψυχὴ καινούργια (γιατὶ ἐξαγνίστηκε), καὶ τὸ σῶμα καινούργιο, καὶ ἡ λατρεία καινούργια, καὶ ὑποσχέσεις καινούργιες, καὶ διαθήκη, καὶ ζωή, καὶ τράπεζα, καὶ στολή, καὶ ὅλα γενικῶς εἶναι καινούργια. Γιατί, ἀντὶ γιὰ τὴν κάτω Ἰερουσαλήμ, κερδίσαμε τὴν οὐράνια βασιλεία, ἀντὶ τοῦ ὁρατοῦ καὶ φθαρτοῦ ναοῦ εἴδαμε τὸν ἄυλο καὶ πνευματικό, ἀντὶ τῶν λιθίνων πλακῶν εἴδαμε τὶς σάρκινες[2α], ἀντὶ τῆς περιτομῆς τὸ βάπτισμα, ἀντὶ τοῦ μάννα τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ἀντὶ τοῦ νεροῦ ἀπὸ βράχο αἷμα ἀπὸ τὴν πλευρά, ἀντὶ τῆς ράβδου τοῦ Μωϋσῆ ἢ τοῦ Ἀαρὼν τὸ σταυρό, ἀντὶ τῆς γῆς τῆς ἐπαγγελίας τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἀντὶ τῶν ἀμέτρητων ἱερέων ἕναν ἀρχιερέα, ἀντὶ ἄλογου ἀμνοῦ τὸν πνευματικὸ ἀμνό.

Αὐτὰ καὶ ἄλλα παρόμοια συλλογιζόμενος, ἔλεγε, «τὰ πάντα ἔγιναν καινούργια. Κι ὅλα αὐτὰ μᾶς τὰ χορήγησε ὁ Θεὸς μαζὶ μὲ τὸ Χριστὸ καὶ τὴ θεϊκή του χάρη». Γι' αὐτὸ πρόσθεσε· «μᾶς συμφιλίωσε μαζί του μὲ τὴ θυσία τοῦ Χριστοῦ καὶ ἀνέθεσε σ' ἐμᾶς τοὺς Ἀποστόλους τὸ ἔργο τῆς συμφιλίωσης». Γιατὶ αὐτὸς εἶναι ὁ χορηγὸς ὅλων τῶν ἀγαθῶν. Αὐτὸς μᾶς συμφιλίωσε μὲ τὸ Θεὸ καὶ ἔγινε αἴτιος καὶ ὅλων τῶν ἄλλων, ποὺ ἔδωσε στοὺς φίλους ὁ Θεός. Γιατὶ δὲν μᾶς εὐεργέτησε ἀφήνοντάς μας νὰ εἴμαστε ἐχθροί, ἀλλὰ ἀφοῦ πρῶτα μᾶς ἔκαμε φίλους του. Καὶ ὅταν λέγω ὅτι αἴτιος τῆς συμφιλίωσης εἶναι ὁ Χριστός, ἐννοῶ καὶ τὸν Πατέρα. Καὶ ὅταν λέγω ὅτι ὁ Πατέρας εἶναι ὁ χορηγός, ἐννοῶ καὶ τὸν Υἱό. Γιατὶ τὰ πάντα ἔγιναν μὲ συνεργὸ τὸ Χριστό. Αὐτὸς εἶναι ὁ αἴτιος καὶ αὐτῆς τῆς εὐεργεσίας. Γιατὶ δὲν τρέξαμε ἐμεῖς σ' ἐκεῖνον, ἀλλ' ἐκεῖνος μᾶς ἐκάλεσε. Πῶς μᾶς ἐκάλεσε; Μὲ τὴ θυσία τοῦ Χριστοῦ, «ἀναθέτοντας σὲ μᾶς τὸ ἔργο τῆς συμφιλίωσης». Μὲ αὐτὴ τὴ φράση δείχνει πάλι ὁ Παῦλος τὴν ὑψηλὴ ἀποστολὴ τῶν Ἀποστόλων, δείχνοντας πόσο σπουδαῖο ἔργο ἀνέλαβαν, καθὼς καὶ τὴν ὑπερβολικὴ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ δὲν ὀργίσθηκε οὔτε ὅταν οἱ ἄνθρωποι περι-

---

2α. Ἐννοεῖ τὸ ἀνθρώπινο σῶμα, τὸ ὑλικὸ μέρος τοῦ ἀνθρώπου, μέσα στὸ ὁποῖο κατοικεῖ ἡ ψυχὴ κατὰ τὴν ἐπίγεια ζωή της.

τοῦ Θεοῦ τὴν ὑπερβολήν. Οὐδὲ γάρ, ἐπειδὴ παρήκουσαν τοῦ ἐλθόντος πρεσβευτοῦ, παρωξύνθη καὶ ἀφῆκεν αὐτούς, ἀλλ' ἐπιμένει παρακαλῶν καὶ δι' ἑαυτοῦ καὶ δι' ἑτέρων.

Τίς ἂν ταύτην ἀξίως ἐκπλαγείη τὴν κηδεμονίαν; Ἐσφάγη ὁ Υἱὸς ἐπὶ καταλλαγὰς ἐλθών, ὁ γνήσιος καὶ μονογενής, καὶ οὐδὲ οὕτως ἀπεστράφη τοὺς ἀνῃρηκότας ὁ Πατήρ, οὐδὲ εἶπεν, ἔπεμψα τὸν Υἱόν μου πρεσβευσόμενον, οἱ δὲ οὐ μόνον οὐκ ἠθέλησαν ἀκοῦσαι, ἀλλὰ καὶ ἀνεῖλον καὶ ἐσταύρωσαν· ἄξιον αὐτοὺς ἀφεῖναι λοιπόν· ἀλλὰ τοὐναντίον ἅπαν, ἐπειδὴ ἐκεῖνος ἀπῆλθεν, ἡμῖν τὸ πρᾶγμα ἐπίστευσε. «Δόντος γὰρ ἡμῖν», φησί, «τὴν διακονίαν τῆς καταλλαγῆς. Ὡς ὅτι Θεὸς ἦν ἐν Χριστῷ κόσμον καταλλάσσων ἑαυτῷ, μὴ λογιζόμενος αὐτοῖς τὰ παραπτώματα αὐτῶν». Εἶδες ἀγάπην πάντα λόγον, πάντα ὑπερβαίνουσαν νοῦν; Τίς ὁ ὑβρισμένος; Αὐτός. Τίς ὁ πρῶτος ἐλθὼν εἰς καταλλαγάς; Αὐτός. Καὶ μὴν τὸν Υἱὸν ἔπεμψε, φησίν, οὐκ αὐτὸς ἦλθε. Τὸν Υἱὸν μὲν ἔπεμψεν, οὐκ αὐτὸς δὲ παρεκάλει μόνον, ἀλλὰ καὶ μετ' αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ ὁ Πατήρ· διὸ ἔλεγεν, ὅτι «ὁ Θεὸς ἦν ὁ καταλλάσσων ἑαυτῷ τὸν κόσμον ἐν Χριστῷ». Τουτέστι, διὰ τοῦ Χριστοῦ. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπε, «τοῦ δόντος ἡμῖν τὴν διακονίαν τῆς καταλλαγῆς», ἐπιδιορθώσει κέχρηται, λέγων· μὴ νομίσητε, ὅτι ἡμεῖς ἐσμεν οἱ τοῦ πράγματος αὐθένται· διάκονοί ἐσμεν· ὁ δὲ τὸ πᾶν ἐργαζόμενος Θεός ἐστιν, ὁ διὰ τοῦ Μονογενοῦς τὴν οἰκουμένην καταλλάξας.

Καὶ πῶς κατήλλαξεν ἑαυτῷ; τοῦτο γάρ ἐστι τὸ θαυμαστόν, οὐχ ὅτι φίλος ἐγένετο μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ οὕτω φίλος. Οὕτω· πῶς; Ἀφεὶς αὐτοῖς τὰ ἁμαρτήματα· ἄλλως γὰρ οὐκ ἦν· διὸ καὶ ἐπήγαγε, «μὴ λογιζόμενος αὐτοῖς τὰ παραπτώματα αὐτῶν». Καὶ γὰρ εἰ ἠθέ-

φρόνησαν τὸ Μεσσία ποὺ τοὺς ἔστειλε καὶ δὲν τοὺς ἐγκατέλειψε, ἀλλὰ μὲ ἐπιμονὴ τοὺς προσκαλεῖ καὶ ὁ ἴδιος καὶ μὲ τὴ μεσολάβηση ἄλλων.[3]

Ποιός θὰ μποροῦσε νὰ θαυμάσει ἐπάξια αὐτὴ τὴν κηδεμονία; Θυσιάστηκε ὁ Υἱός, ποὺ ἦρθε νὰ μᾶς συμφιλιώσει, ὁ γνήσιος καὶ μονογενὴς Υἱός, καὶ παρόλα αὐτὰ δὲν ἐμίσησε τοὺς θύτες ὁ Πατέρας, οὔτε εἶπε, ἔστειλα τὸ Υἱό μου νὰ μεσολαβήσει, ἀλλ' αὐτοὶ ὄχι μόνο δὲ θέλησαν νὰ τὸν ἀκούσουν, ἀλλὰ καὶ τὸν θανάτωσαν καὶ τὸν σταύρωσαν. Τοὺς ἀξίζει νὰ τοὺς ἐγκαταλείψω, ἀλλ' ἔκανε ἐντελῶς τὸ ἀντίθετο. Ὅταν ἐκεῖνος ἔφυγε, ἐμπιστεύθηκε σ' ἐμᾶς τὸ ἔργο αὐτό. «Μᾶς ανέθεσε», λέει, «τὸ ἔργο τῆς συμφιλίωσης. Γιατὶ ὁ Θεὸς μὲ τὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ προσπάθησε νὰ συμφιλιώσει τοὺς ἀνθρώπους μὲ τὸν ἑαυτό του καὶ δὲν τοὺς κατελόγισε τὰ παραπτώματά τους». Εἶδες ἀγάπη ποὺ ξεπερνάει κάθε λογικὴ καὶ κάθε σκέψη; Ποιός καταφρονήθηκε; Ἐκεῖνος. Ποιός πρῶτος ζήτησε συνδιαλλαγή; Ἐκεῖνος. Καὶ ὅμως ἔστειλε τὸ Υἱό του, λέγει, δὲν ἦρθε ὁ ἴδιος. Ἔστειλε βέβαια τὸν Υἱό του, ὅμως δὲ μᾶς προσκαλοῦσε ἐκεῖνος μόνο, ἀλλὰ μαζί του καὶ μὲ τὴ μεσολάβησή του καὶ ὁ Πατέρας. Γι' αὐτὸ ἔλεγε ὅτι, «ὁ Θεὸς ἦταν ποὺ προσπαθοῦσε νὰ συμφιλιώσει τὸν κόσμο μὲ τὸν ἑαυτό του μὲ μεσολαβητὴ τὸ Χριστό», δηλαδὴ μὲ τὴν ἐπέμβαση τοῦ Χριστοῦ. Ἐπειδὴ δηλαδὴ εἶπε, «μᾶς ἀνέθεσε τὸ ἔργο τῆς συμφιλίωσης», τὸ διορθώνει καὶ λέγει. Μὴ νομίσετε πὼς ἐμεῖς εἴμαστε οἱ πρωτεργάτες αὐτῆς τῆς προσπάθειας· ὑπηρέτες εἴμαστε· ἐκεῖνος ποὺ ἐπιτελεῖ ὅλο τὸ ἔργο εἶναι ὁ Θεός, ποὺ συμφιλίωσε τὴν οἰκουμένη μὲ τὴ μεσολάβηση τοῦ Μονογενοῦς.

Καὶ πῶς τὴ συμφιλίωσε μὲ τὸν ἑαυτό του; Γιατὶ αὐτὸ εἶναι τὸ ἀξιοθαύμαστο, ὅτι δὲν ἔγινε μόνο φίλος, ἀλλ' ἔγινε μὲ τέτοιο τρόπο φίλος. Μὲ τέτοιον τρόπο. Ποιόν τρόπο; Συγχώρεσε τὰ ἁμαρτήματά τους. Γιατὶ ἀλλιῶς δὲν ἦταν δυνατόν. Γι'

3. Ἐννοεῖ τοὺς Ἀποστόλους καὶ γενικότερα ἐκείνους ποὺ κηρύσσουν τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ.

λησεν ἀπαιτῆσαι λόγον τῶν πεπλημμελημένων, πάντες ἂν ἀπωλόμεθα· οἱ γὰρ πάντες ἀπέθανον. Ἀλλ' ὅμως τοσούτων ὄντων τῶν ἁμαρτημάτων, οὐ μόνον οὐκ ἀπήτησε δίκην, ἀλλὰ καὶ κατηλλάγη· οὐ μόνον ἀφῆκεν, ἀλλ' οὐδὲ ἐλογίσατο. Οὕτω καὶ ἡμᾶς ἀφιέναι χρὴ τοῖς ἐχθροῖς, ἵνα τῆς αὐτῆς καὶ αὐτοὶ τύχωμεν ἀφέσεως. Καὶ θέμενος ἐν ἡμῖν τὸν λόγον τῆς καταλλαγῆς. Οὐδὲ γὰρ ἡμεῖς ἐπί τι φορτικὸν ἤλθομεν νῦν, ἀλλ' ἵνα φίλους πάντας ποιήσωμεν τῷ Θεῷ. Ἐπειδὴ γὰρ ἐμοί, φησίν, οὐκ ἐπείσθησαν, παραμείνατε παρακαλοῦντες ὑμεῖς, ἕως ἂν πείσητε. Διὸ καὶ ἐπήγαγεν· «ὑπὲρ Χριστοῦ οὖν πρεσβεύομεν, ὡς τοῦ Θεοῦ παρακαλοῦντος δι' ἡμῶν. Δεόμεθα ὑπὲρ Χριστοῦ, καταλλάγητε τῷ Θεῷ».

3. Εἶδες πῶς ἦρε τὸ πρᾶγμα, τὸν Χριστὸν εἰσαγαγὼν τιθέντα τὴν ἱκετηρίαν ταύτην; μᾶλλον δὲ οὐχὶ τὸν Χριστὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν Πατέρα; Ὃ γὰρ λέγει, τοῦτό ἐστιν· ἔπεμψε τὸν Υἱὸν ὁ Πατὴρ παρακαλέσαι καὶ πρεσβεύσασθαι πρὸς τὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν ὑπὲρ αὐτοῦ. Ἐπεὶ οὖν σφαγεὶς ἐκεῖνος ἀπῆλθεν, ἡμεῖς διεδεξάμεθα τὴν πρεσβείαν, καὶ ἀντ' αὐτοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς παρακαλοῦμεν ὑμᾶς. Τοσούτου τιμᾶται τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, ὅτι καὶ τὸν Υἱὸν ἐπέδωκε, καὶ ταῦτα εἰδὼς ὅτι σφαγήσεται, καὶ ἀποστόλους ἡμᾶς δι' ὑμᾶς ἐποίησεν· ὥστε εἰκότως ἔλεγε, «πάντα δι' ὑμᾶς. Ὑπὲρ Χριστοῦ οὖν πρεσβεύομεν». Τουτέστιν, ἀντὶ τοῦ Χριστοῦ· ἡμεῖς γὰρ ἀνεδεξάμεθα τὰ ἐκείνου. Εἰ δὲ μέγα σοι δοκεῖ τοῦτο εἶναι, ἄκουσον καὶ τῶν ἑξῆς, δι' ὧν δείκνυσιν, ὅτι οὐκ ἀντ' αὐτοῦ μόνον ἀλλὰ καὶ ἀντὶ τοῦ Πατρὸς τοῦτο ποιοῦσι. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἐπήγαγεν, «ὡς τοῦ Θεοῦ παρακαλοῦντος δι' ἡμῶν». Οὐ γὰρ διὰ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ παρακαλεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ δι' ἡμῶν τῶν τὸ ἐκείνου ἀναδεξαμένων ἔργον. Μὴ τοίνυν νομίσητε, φησίν, ὑφ' ἡμῶν ἀξιοῦσθαι·

αὐτὸ πρόσθεσε· «δὲν τοὺς κατελόγισε τὰ ἁμαρτήματά τους». Γιατί, ἂν ἤθελε νὰ ζητήσει εὐθύνες γιὰ τὶς ἁμαρτίες μας, θὰ χανόμασταν ὅλοι· γιατὶ ὅλοι πέθαναν. Καὶ ὅμως, ἂν καὶ ἦταν τόσα τὰ ἁμαρτήματα, ὄχι μόνο δὲν μᾶς τιμώρησε, ἀλλὰ καὶ συμφιλιώθηκε μαζί μας. Ὄχι μόνο τὰ συγχώρησε, ἀλλὰ καὶ τὰ ἔσβησε ἐντελῶς. Ἔτσι πρέπει νὰ συγχωροῦμε κι' ἐμεῖς τοὺς ἐχθρούς μας, γιὰ νὰ συγχωρεθοῦμε κι ἐμεῖς τὸ ἴδιο. Καὶ ἀνέθεσε σ' ἐμᾶς τὸ ἔργο τῆς συμφιλίωσης. Καὶ ἐμεῖς τώρα δὲν ἤρθαμε γιὰ νὰ πιέσουμε κανένα, ἀλλὰ νὰ συμφιλιώσουμε τοὺς πάντες μὲ τὸ Θεό. Ἐπειδή, λέγει, δὲν ὑπάκουσαν σ' ἐμένα, μείνετε ἐσεῖς καὶ παροτρύνετέ τους, ὥσπου νὰ τοὺς πείσετε. Γι' αὐτὸ πρόσθεσε· «εἴμαστε λοιπὸν πρεσβευτὲς τοῦ Χριστοῦ, σὰν νὰ σᾶς προσκαλεῖ ὁ Θεὸς μὲ τὴ δική μας μεσολάβηση. Σᾶς παρακαλοῦμε στὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ νὰ συμφιλιωθεῖτε μὲ τὸ Θεό».

3. Εἶδες πῶς ἐξουδετέρωσε ἐνδεχόμενη παρεξήγηση, παρουσιάζοντας τὸ Χριστὸ νὰ ἀναθέτει τὴν ἀποστολὴ αὐτή; Ἢ καλύτερα ὄχι μόνο τὸ Χριστό, ἀλλὰ καὶ τὸν Πατέρα; Αὐτὸ ποὺ λέγει δηλαδὴ εἶναι τὸ ἑξῆς. Ὁ Πατέρας ἔστειλε τὸν Υἱὸ νὰ προσκαλέσει καὶ νὰ μεσολαβήσει στοὺς ἀνθρώπους. Καὶ ὅταν ἐκεῖνος θανατώθηκε κι ἀνεχώρησε στοὺς οὐρανούς, ἀναλάβαμε ἐμεῖς τὴ μεσολάβηση καὶ στὸ ὄνομα τοῦ ἴδιου καὶ τοῦ Πατέρα του σᾶς προσκαλοῦμε. Τόσο πολὺ τιμάει τὸ ἀνθρώπινο γένος, ὥστε ἔστειλε καὶ τὸν Υἱό του, ἂν καὶ γνώριζε ὅτι θὰ θανατωθεῖ, καὶ ἐμᾶς μᾶς ἔκαμε ἀποστόλους γιὰ σᾶς. Ὥστε σωστὰ ἔλεγε, «τὰ πάντα γιὰ τὴ σωτηρία σας. Εἴμαστε λοιπὸν πρεσβευτὲς τοῦ Χριστοῦ». Δηλαδὴ ἀντιπρόσωποι τοῦ Χριστοῦ· γιατὶ ἐμεῖς ἀναλάβαμε τὸ ἔργο του. Κι ἂν αὐτὸ σοῦ φαίνεται πολὺ σπουδαῖο, ἄκουσε καὶ τὴ συνέχεια, μὲ τὴν ὁποία δείχνει ὅτι ἐκτελοῦμε τὸ ἔργο αὐτὸ ὡς ἀντιπρόσωποι ὄχι μόνο τοῦ Υἱοῦ, ἀλλὰ καὶ τοῦ Πατέρα. Γι' αὐτὸ πρόσθεσε, «σὰν νὰ προτρέπει ὁ Θεὸς μὲ ὄργανά του ἐμᾶς». Ἑπομένως δὲν σᾶς προσκαλεῖ μὲ τὴ μεσολάβηση μόνο τοῦ Υἱοῦ, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴ μεσολάβηση ἐκείνων ποὺ ἀνέλαβαν νὰ συνεχίσουν τὸ ἔργο του. Μὴ νομίσετε λοιπόν, λέγει, ὅτι ἐμεῖς σᾶς ζητᾶμε τίποτα· ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς σᾶς

αὐτὸς ὁ Χριστὸς ὑμᾶς παρακαλεῖ, αὐτὸς ὁ τοῦ Χριστοῦ Πατὴρ δι' ἡμῶν. Τί ταύτης τῆς ὑπερβολῆς γένοιτ' ἂν ἴσον; Αὐτὸς γὰρ ὁ μυρία εὐεργετήσας ὑβρισθείς, οὐ μόνον οὐκ ἀπήτησε δίκην, ἀλλὰ καὶ ἔδωκε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, ἵνα καταλλαγῶμεν. Οὐ κατηλλάγησαν οἱ δεξάμενοι, ἀλλὰ καὶ ἔσφαξαν. Πάλιν ἔπεμψεν ἑτέρους πρέσβεις παρακαλοῦντας· καὶ τούτων πεμφέντων, αὐτός ἐστιν ὁ ἀξιῶν.

Τί δὲ ἀξιοῖ; «Καταλλάγητε τῷ Θεῷ». Καὶ οὐκ εἶπε, 'καταλλάξατε ἑαυτοῖς τὸν Θεόν· οὐ γὰρ ἐκεῖνός ἐστιν ὁ ἐχθραίνων', ἀλλ' ὑμεῖς· Θεὸς γὰρ οὐδέποτε ἐχθραίνει. Καὶ δικαιολογούμενος δὲ καθάπερ πρεσβευτὴς ἀποσταλείς, «τὸν γὰρ μὴ γνόντα ἁμαρτίαν, ὑπὲρ ἡμῶν ἁμαρτίαν ἐποίησε», φησίν. Οὐ λέγω τὰ πρότερα, ὅτι ὑβρίσατε, ὅτι οὐδὲν ἠδικηκότα, ὅτι εὐεργετήσαντα, ὅτι δίκην οὐκ ἀπήτησεν, ὅτι παρακαλεῖ πρῶτος, ὑβρισθεὶς πρῶτος· μηδὲν ἐκείνων κείσθω τέως. Διὰ τοῦτο μόνον οὐκ ἂν εἴητε δίκαιοι καταλλαγῆναι, δι' ὅπερ ἐποίησεν εἰς ὑμᾶς νῦν; Καὶ τί ἐποίησε; «Τὸν γὰρ μὴ γνόντα ἁμαρτίαν, δι' ὑμᾶς ἁμαρτίαν ἐποίησεν». Εἰ γὰρ μηδὲν ἤνυσε, τοῦτο δὲ μόνον εἰργάσατο, ἐννόησον ἡλίκον ἦν τὸ ὑπὲρ τῶν ὑβρικότων τὸν Υἱὸν δοῦναι. Νυνὶ δὲ καὶ μεγάλα κατώρθωσε, καὶ μετὰ τούτων τὸν οὐδὲν ἠδικηκότα ὑπὲρ τῶν ἠδικηκότων κολασθῆναι εἴασεν. Ἀλλ' οὐκ εἶπε τοῦτο, ἀλλ' ὃ πολλῷ μεῖζόν ἐστι τούτου τέθεικε. Ποῖον δὴ τοῦτο; «Τὸν μὴ γνόντα ἁμαρτίαν», φησί, τὸν αὐτοδικαιοσύνην ὄντα, «ἁμαρτίαν ἐποίησε»· τουτέστιν, ὡς ἁμαρτωλὸν κατακριθῆναι ἀφῆκεν, ὡς ἐπικατάρατον ἀποθανεῖν· «ἐπικατάρατος γὰρ ὁ κρεμάμενος ἐπὶ ξύλου». Τοῦ γὰρ ἀποθανεῖν τὸ οὕτως ἀποθανεῖν πολλῷ μεῖζον ἦν· ὅπερ καὶ ἀλλαχοῦ αἰνιττόμενος, φησίν, «ὑπήκοος

προσκαλεῖ, ὁ ἴδιος ὁ Πατέρας τοῦ Χριστοῦ μὲ μεσολαβητὲς ἐμᾶς. Τί θὰ μποροῦσε νὰ ἐξισωθεῖ μὲ αὐτὸ τὸ ὑπερβολικὸ μέγεθος τῆς ἀγάπης του; Γιατί, ἂν καὶ καταφρονήθηκε αὐτὸς ποὺ μᾶς εὐεργέτησε ἀμέτρητα, ὄχι μόνο δὲ μᾶς τιμώρησε, ἀλλὰ μᾶς πρόσφερε καὶ τὸν Υἱό του, γιὰ νὰ συμφιλιωθοῦμε. Ἀλλ' ὄχι μόνο δὲ δέχτηκαν τὴ συμφιλίωση οἱ ἄνθρωποι, ἀλλὰ καὶ τὸν θανάτωσαν. Πάλι ὅμως ἔστειλε ἄλλους πρεσβευτὲς ποὺ μᾶς παρακαλοῦν, καὶ μέσω αὐτῆς ὅμως τῆς ἀποστολῆς ἐκεῖνος εἶναι ποὺ ἀπαιτεῖ ἀπὸ μᾶς..

Καὶ τί ζητᾶ; Συμφιλιωθεῖτε μὲ τὸ Θεό. Καὶ δὲν εἶπε, 'συμφιλιῶστε τὸ Θεὸ μὲ τοὺς ἑαυτούς σας'· γιατὶ δὲν εἶναι ἐκεῖνος ποὺ μισεῖ, ἀλλ' ἐσεῖς· ὁ Θεὸς ποτὲ δὲ μισεῖ. Καὶ δικαιολογούμενος σὰν ἐντολοδόχος πρεσβευτής, λέγει· «γιὰ χάρη σας ἔκαμε ἁμαρτία, ἐκεῖνος ποὺ δὲ γνώρισε ἁμαρτία». Δὲν ἀναφέρω τὰ παλαιότερα, ὅτι δηλαδὴ τὸν καταφρονήσατε χωρὶς νὰ σᾶς ἔχει βλάψει, ἀλλὰ σᾶς εἶχε εὐεργετήσει, ὅτι δὲν σᾶς τιμώρησε, ὅτι πρῶτος σᾶς προσκαλεῖ, ἂν καὶ πρῶτος περιφρονήθηκε· ἂς μὴ ἀναφέρουμε τώρα τίποτε ἀπὸ ἐκεῖνα. Δὲ θὰ ἦταν ὅμως δίκαιο νὰ συμφιλιωθεῖτε τώρα μόνο γι' αὐτὸ ποὺ ἔκαμε τώρα γιὰ σᾶς; Καὶ τί ἔκαμε; «Γιὰ χάρη σας ἔκαμε ἁμαρτία ἐκεῖνος ποὺ δὲ γνώρισε ἁμαρτία». Κι ἂν ἀκόμα δὲν εἶχε κάμει τίποτα ἄλλο, παρὰ αὐτὸ τὸ τελευταῖο, σκέψου καλὰ πόσο σπουδαῖο εἶναι τὸ ὅτι θυσίασε τὸν Υἱό του γιὰ νὰ σώσει τοὺς καταφρονητές. Τώρα ὅμως καὶ μεγάλα κατόρθωσε καί, ἐκτὸς ἀπὸ αὐτό, ἄφησε νὰ θυσιασθεῖ ὁ ἀθῶος ὑπὲρ τῶν ἁμαρτωλῶν. Ὅμως δὲν εἶπε αὐτό, ἀλλ' ἀνέφερε κάτι ποὺ εἶναι πολὺ πιὸ σπουδαῖο. Ποιό λοιπὸν εἶναι αὐτό; Ἐκεῖνον, λέγει, ποὺ δὲ γνώρισε ἁμαρτία, ἐκεῖνον ποὺ εἶναι ἡ ἴδια ἡ δικαιοσύνη, τὸν ἔκαμε ἁμαρτωλό. Ἄφησε δηλαδὴ νὰ καταδικασθεῖ σὰν ἁμαρτωλός, νὰ θανατωθεῖ σὰν ἐπικατάρατος· καθόσον οἱ ἐπικατάρατοι σταυρώνονταν. Γιατὶ ὁ σταυρικὸς θάνατος ἦταν πολὺ πιὸ χειρότερος ἀπὸ ὁποιονδήποτε ἄλλον θάνατο, πράγμα ποὺ ὑπαινισσόμενος ἀλλοῦ, ἔλεγε· «ἔγινε δοῦλος μέχρι θανάτου καὶ μά-

γενόμεος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ». Οὐδὲ γὰρ κόλασιν εἶχε μόνον τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ καὶ αἰσχύνην.

Ἐννόησον τοίνυν ὅσα σοι παρέσχε. Μέγα μὲν γὰρ καὶ τὸ ἁμαρτωλὸν ὄντα ὑπὲρ ὁτουοῦν ἀποθανεῖν· ὅταν δὲ καὶ δίκαιος ὁ τοῦτο πάσχων ᾖ, καὶ ὑπὲρ ἁμαρτωλῶν ἀποθάνῃ, καὶ μὴ ἀποθάνῃ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐπικατάρατος, καὶ μὴ ὡς ἐπικατάρατος μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ μεγάλα ἡμῖν ἐντεῦθεν χαρίζηται ἀγαθά, ἃ μηδέποτε προσεδοκήσαμεν («ἵνα γὰρ γενώμεθα Θεοῦ δικαιοσύνη ἐν αὐτῷ», φησί), ποῖος ταῦτα λόγος, ποῖος ταῦτα παραστῆσαι δυνήσεται νοῦς; Τὸν γὰρ δίκαιον, φησίν, ἐποίησεν ἁμαρτωλόν, ἵνα τοὺς ἁμαρτωλοὺς ποιήσῃ δικαίους. Μᾶλλον δὲ οὐδὲ οὕτως εἶπεν, ἀλλ' ὃ πολλῷ μεῖζον ἦν· οὐ γὰρ ἕξιν ἔθηκεν, ἀλλ' αὐτὴν τὴν ποιότητα. Οὐ γὰρ εἶπεν, ἐποίησεν ἁμαρτωλόν, ἀλλ' «ἁμαρτίαν»· οὐχὶ τὸν μὴ ἁμαρτόντα μόνον, ἀλλὰ τὸν μηδὲ γνόντα ἁμαρτίαν· ἵνα καὶ ἡμεῖς γενώμεθα, οὐκ εἶπε, 'δίκαιοι', ἀλλὰ «δικαιοσύνη», καὶ Θεοῦ δικαιοσύνη. Θεοῦ γάρ ἐστιν αὕτη, ὅταν μὴ ἐξ ἔργων, ὅταν καὶ κηλῖδα ἀνάγκη τινὰ μὴ εὑρεθῆναι, ἀλλ' ἀπὸ χάριτος δικαιωθῶμεν, ἔνθα πᾶσα ἁμαρτία ἠφάνισται. Τοῦτο δὲ ὁμοῦ οὔτε ἐπαρθῆναι ἀφίησιν, ἅτε τοῦ Θεοῦ τὸ πᾶν χαρισαμένου, καὶ διδάσκει τοῦ δοθέντος τὸ μέγεθος. Ἐκείνη γὰρ ἡ προτέρα νόμου καὶ ἔργων δικαιοσύνη, αὕτη δὲ Θεοῦ δικαιοσύνη.

Ταῦτ' οὖν ἐννοήσαντες φοβηθῶμεν τῆς γεέννης μᾶλλον τὰ ῥήματα ταῦτα, αἰδεσθῶμεν μᾶλλον τῆς βασιλείας τὰ πράγματα, καὶ μὴ νομίσωμεν χαλεπὸν εἶναι τὸ κολάζεσθαι, ἀλλὰ τὸ ἁμαρτάνειν. Καὶ γὰρ αὐτὸς εἰ μὴ ἐκόλαζεν ἡμᾶς, αὐτοὺς ἐχρῆν ἀπαιτῆσαι δίκην ἑαυτούς, οὕτως ἀγνώμονας περὶ τὸν εὐεργέτην γενομένους. Νῦν δὲ ἐρωμένην μέν τις ἔχων, πολλάκις καὶ ἑαυτὸν κατέσφαξε, μὴ τυχὼν

4. Φιλιπ. 2,8.

λιστα θανάτου σταυρικοῦ»[4]. Αὐτὸ δὲν ἦταν μόνο εἶδος ποινῆς, ἀλλὰ καὶ μεγάλη προσβολή.

Σκέψου λοιπὸν τὰ ὅσα σοῦ πρόσφερε. Εἶναι βέβαια πολὺ σπουδαῖο, καὶ ἐνῶ εἶναι κάποιος ἁμαρτωλός, νὰ πεθάνει γιὰ ὁποιονδήποτε, ὅταν ὅμως εἶναι ἀναμάρτητος αὐτὸς ποὺ προσφέρει τὴ ζωή του, καὶ ὅταν τὴν προσφέρει ὑπὲρ ἁμαρτωλῶν, καὶ δὲν πεθάνει ἁπλῶς, ἀλλὰ πεθάνει σὰν ἐπικατάρατος, κι ὄχι μόνο σὰν ἐπικατάρατος, ἀλλὰ μᾶς χαρίζει μ' αὐτὸν τὸν τρόπο μεγάλα ἀγαθά, ποὺ ποτὲ δὲν τὰ φαντασθήκαμε («γιὰ νὰ γίνουμε ἐμεῖς», λέγει, «μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο δικαιοσύνη Θεοῦ»), ποιά λόγια, ποιό μυαλὸ θὰ μπορέσει νὰ τὰ παρουσιάσει αὐτά; Τὸν ἀναμάρτητο, λέγει, τὸν ἔκαμε ἁμαρτωλό, γιὰ νὰ κάμει τοὺς ἁμαρτωλοὺς ἀναμάρτητους. Ἢ καλύτερα, δὲν εἶπε αὐτό, ἀλλ' ἐκεῖνο ποὺ εἶναι πολὺ μεγαλύτερο· δὲν ἀνέφερε ἕνα χαρακτηρισμό, ἀλλὰ τὴν ἴδια τὴν οὐσία. Δὲν εἶπε δηλαδὴ ὅτι 'τὸν ἔκαμε ἁμαρτωλό', ἀλλά, «ἁμαρτία»· ὄχι ἐκεῖνον ποὺ δὲν ἁμάρτησε μόνο, ἀλλ' ἐκεῖνον ποὺ οὔτε κἂν γνώρισε ἁμαρτία, γιὰ νὰ γίνουμε κι ἐμεῖς, δὲν εἶπε 'δίκαιοι', ἀλλὰ «δικαιοσύνη», καὶ μάλιστα «δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ». Γιατὶ ἡ δικαιοσύνη αὐτὴ εἶναι τοῦ Θεοῦ, τὴ στιγμὴ ποὺ πρέπει γιὰ νὰ δικαιωθοῦμε νὰ μὴ βρεθεῖ οὔτε κηλίδα, ἀλλὰ θὰ δικαιωθοῦμε ἀπὸ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ, ἀπὸ τὴν ὁποία ἐξαφανίζεται κάθε ἁμαρτία. Αὐτὸ συγχρόνως καὶ ἐξαφανίζει κάθε ἀλαζονεία, ἀφοῦ ὁ χορηγός της εἶναι ὁ Θεός, καὶ γίνεται φανερὸ τὸ μέγεθος τῆς δωρεᾶς. Γιατὶ ἡ πρώτη εἶναι δικαιοσύνη τοῦ νόμου καὶ τῶν ἔργων, ἐνῶ ἡ δεύτερη εἶναι δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ.

Σκεπτόμενοι λοιπὸν αὐτά, ἂς φοβηθοῦμε αὐτὰ τὰ λόγια πιὸ πολὺ ἀπὸ τὴν κόλαση, ἂς σεβαστοῦμε αὐτὰ τὰ πράγματα πιὸ πολὺ ἀπὸ τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, καὶ ἂς μὴ νομίσουμε πὼς εἶναι φοβερὸ πράγμα ἡ κόλαση, ἀλλὰ ἡ ἁμαρτία. Καὶ ἂν ἀκόμη δὲ μᾶς τιμωροῦσε ὁ Θεός, ἔπρεπε ἐμεῖς οἱ ἴδιοι νὰ ζητήσουμε τὴν τιμωρία μας, γιατὶ δείξαμε τόση ἀχαριστία στὸν εὐεργέτη μας. Τώρα ὅμως ἂν κάποιος εἶναι ἐρωτευμένος, πολλὲς φορὲς καὶ αὐτοκτονεῖ, ἂν δὲ βρεῖ ἀνταπόκριση στὸν ἐρωτά

τοῦ ἔρωτος· καὶ τυχὼν δέ, πεπλημμεληκὼς εἰς αὐτήν, οὐδὲ ἄξιον ζῆν ἡγεῖται· εἰς δὲ τὸν οὕτω φιλάνθρωπον καὶ ἥμερον ὑβρίζοντες, οὐχ ἑαυτοὺς ἐμβαλοῦμεν εἰς τὸ πῦρ τῆς γεέννης; Εἴπω τι παράδοξον καὶ θαυμαστὸν καὶ πολλοῖς ἴσως ἄπιστον· μείζων ἔσται παραμυθία τῷ κολαζομένῳ μετὰ τὸ παροξῦναι τὸν οὕτω φιλάνθρωπον, ἐὰν νοῦν ἔχῃ καὶ φιλῇ τὸν Δεσπότην, ὡς φιλεῖν δεῖ, ἢ τῷ μὴ κολαζομένῳ.

4. Καὶ τοῦτο καὶ ἀπὸ τῆς κοινῆς συνηθείας ἐστὶν ἰδεῖν. Ὁ γὰρ εἰς τὸν φίλτατον ἠδικηκώς, τότε μάλιστα ἀναπαύεται, ὅταν ἑαυτὸν ἀπαιτήσῃ δίκην καὶ πάθῃ κακῶς· ὥσπερ οὖν καὶ ὁ Δαυὶδ ἔλεγεν, «ἐγὼ ὁ ποιμὴν ἥμαρτον, καὶ ἐγὼ ὁ ποιμὴν ἐκακοποίησα· καὶ οὗτοι τὸ ποίμνιον, τί ἐποίησαν; Γενέσθω ἡ χείρ σου ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ πατρός μου». Καὶ ὅτε τὸν Ἀβεσσαλὼμ ἀπώλεσε, δίκην ἑαυτὸν ἀπῄτει τὴν ἐσχάτην· καίτοι γε οἰκ ἦν αὐτὸς ὁ ἠδικηκώς, ἀλλ' ὁ ἠδικημένος· ἀλλ' ὅμως ἐπειδὴ σφόδρα ἐφίλει τὸν ἀπελθόντα, κατέτεινεν ἑαυτὸν ταῖς ὀδύναις, ταύτῃ παραμυθούμενος ἑαυτόν. Καὶ ἡμεῖς τοίνυν, ὅταν ἁμαρτάνωμεν εἰς ὃν οὐκ ἐχρῆν ἁμαρτάνειν, δίκην ἑαυτοὺς ἀπαιτῶμεν. Οὐχ ὁρᾶτε τοὺς ἀποβαλόντας παῖδας γνησίους, ὅτι διὰ τοῦτο καὶ κόπτονται καὶ τρίχας τίλλουσιν, ἐπειδὴ παραμυθίαν ἔχει τὸ κολάζειν ἑαυτοὺς ὑπὲρ τῶν φιλουμένων; Εἰ δέ, ὅταν μηδὲν ἐργασώμεθα ἡμεῖς τοὺς φιλτάτους δεινόν, φέρει παραμυθίαν ἡμῖν τὸ κακῶς πάσχειν, ὑπὲρ ὧν ἐκεῖνοι κακῶς παπόνθασιν· ὅταν αὐτοὶ ὦμεν οἱ παροξύνατες καὶ ὑβρικότες, οὐ πολλῷ μᾶλλον ἡμᾶς ἀναπαύσει τὸ δίκην δοῦναι, ἢ τὸ μὴ κολάζεσθαι κόλασιν; Παντί που δῆλον. Εἴ τις φιλεῖ τὸν Χριστόν, ὡς φιλεῖν δεῖ, οἶδεν ὃ λέγω,

του, κι ἂν βρεῖ ἀνταπόκριση, ἀλλὰ πέσει σὲ κάποιο σφάλμα, νομίζει πὼς δὲν ἀξίζει νὰ ζεῖ, ὅταν ὅμως καταφρονοῦμε τὸν τόσο φιλάνθρωπο καὶ πρᾶο, δὲν πρέπει νὰ ρίξουμε τοὺς ἑαυτούς μας στὴ φωτιὰ τῆς κόλασης; Θὰ πῶ κάτι παράδοξο και ἀξιοθαύμαστο καὶ ἴσως ἀπίστευτο στοὺς πολλούς. Ὅποιος τιμωρεῖται γιατὶ ἐξόργισε τὸν τόσο φιλάνθρωπο Θεό, πρέπει, ἂν ἔχει μυαλὸ κι ἂν ἀγαπᾶ τὸν Κύριο ὅπως πρέπει νὰ τὸν ἀγαπᾶ, νὰ ἐλπίζει περισσότερο ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ δὲν τιμωρήθηκε.

4. Καὶ αὐτὸ μπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ διαπιστώσει καὶ ἀπὸ τὴν καθημερινὴ ζωή. Ἐκεῖνος δηλαδὴ ποὺ ἀδίκησε πολὺ ἀγαπητό του πρόσωπο ἡσυχάζει τότε μόνο, ὅταν τιμωρήσει τὸν ἑαυτό του καὶ κακοπάθει, ὅπως ἀκριβῶς ἔλεγε καὶ ὁ Δαυίδ· «ἐγὼ ὁ βασιλιὰς ἁμάρτησα, ἐγὼ ὁ βασιλιὰς κακούργησα. Αὐτοὶ ἐδῶ, οἱ ὑπήκοοί μου, τί ἔκαναν; Ρίξε τὸ χέρι σου, Θεέ μου, πάνω στὴν γενειά μου»[5]. Καὶ ὅταν ἐξόντωσε τὸν Ἀβεσσαλώμ, ζητοῦσε νὰ ὑποστεῖ τὴν πιὸ βαριὰ τιμωρία, ἂν καὶ δὲν ἀδίκησε αὐτός, ἀλλ' ἀδικήθηκε. Ἐπειδὴ ὅμως ἀγαποῦσε πολὺ τὸ νεκρὸ πιὰ Ἀβεσσαλώμ, αὐτοβασανιζόταν μὲ βαθιὰ θλίψη, ἀναζητώντας μ' αὐτὸν τὸν τρόπο παρηγοριά. Ἂς ζητοῦμε λοιπὸν καὶ ἐμεῖς τιμωρία ἀπὸ τὸν ἑαυτό μας, ὅταν ἀδικοῦμε ἐκείνους ποὺ δὲν ἔπρεπε νὰ ἀδικήσουμε. Δὲ βλέπετε αὐτοὺς ποὺ χάνουν ἀγαπημένα τοὺς παιδιά, πῶς χτυπιοῦνται καὶ τραβοῦν τὰ μαλλιά τους, γιατὶ τοὺς ἀνακουφίζει νὰ βασανίζουν τοὺς ἑαυτούς τους γιὰ τοὺς ἀγαπημένους τους; Ἂν λοιπόν, ἀκόμη καὶ ὅταν δὲ βλάψουμε ἐμεῖς ἀγαπητά μας πρόσωπα, μᾶς ἀνακουφίζει νὰ ὑποφέρουμε γιὰ ὅσα ἐκεῖνα ἔπαθαν, δὲ μᾶς καταπραΰνει πολὺ περισσότερο ἡ τιμωρία ἀπὸ τὴν ἀτιμωρησία, ὅταν εἴμαστε ἐμεῖς οἱ ἴδιοι ἐκεῖνοι ποὺ προκαλέσαμε τὴν ὀργὴ καὶ φερθήκαμε μὲ καταφρόνηση; Εἶναι στὸν καθένα φανερό. Ἂν ἀγαπᾶ κανένας τὸ Χριστὸ ὅπως πρέπει νὰ τὸν ἀγαπᾶ, καταλαβαίνει αὐτὰ ποὺ λέγω, καὶ δὲ θὰ δεχθεῖ νὰ μὴν τιμωρηθεῖ, ἔστω κι ἂν ὁ Χριστὸς τὸν συγχωρή-

5. Β' Βασ. 24,17.

πῶς οὐδὲ αὐτοῦ συγχωροῦντος ἀνέξεται μὴ κολάζεσθαι· τὴν γὰρ μεγίστην κόλασιν ὑπομένεις παροξύνας αὐτόν.

Καὶ οἶδα μὲν τοῖς πολλοῖς ἄπιστα λέγων, πλὴν ἀλλ' οὕτως ἐστὶν ὥσπερ εἴρηκα. Ἐὰν τοίνυν φιλῶμεν τὸν Χριστόν, ὡς φιλεῖν δεῖ, ἑαυτοὺς τιμωρησόμεθα ἁμαρτάνοντες. Τοῖς γὰρ ὁτουοῦν ἐρῶσιν οὐ τὸ κακόν τι παθεῖν ἀηδές, ὑπὲρ ὧν παρώξυναν τὸν ἐρώμενον, ἀλλ' αὐτὸ πρὸ πάντων τὸ παροξῦναι τὸν ἀγαπώμενον. Κἂν ὀργισθεὶς οὗτος μὴ κολάσῃ, μειζόνως ἐβασάνισε τὸν ἐραστήν· ἂν δὲ δίκην ἀπαιτήσῃ, μᾶλλον παρεμυθήσατο. Μὴ τοίνυν γέενναν φοβώμεθα, ἀλλὰ τὸ προσκροῦσαι τῷ Θεῷ· τοῦτο γὰρ ἐκείνου χαλεπώτερον, ὅταν ἀποστρέφηται ὀργιζόμενος· τοῦτο πάντων χεῖρον, τοῦτο πάντων φορτικώτερον. Καὶ ἵνα μάθῃς ἡλίκον ἐστίν, ἐννόησον τοῦτο ὃ λέγω. Εἴ τις κολαζόμενον ἰδὼν ἄνθρωπον λῃστὴν καὶ κακοῦργον, αὐτὸς βασλεὺς ὤν, τὸν ἀγαπητὸν υἱὸν τὸ μονογενῆ καὶ γνήσιον ἔδωκεν ὥστε σφαγῆναι, καὶ μετὰ τοῦ θανάτου καὶ τὴν αἰτίαν ἀπ' ἐκείνου μετήνεγκεν ἐπὶ τὸν υἱὸν οὐκ ὄντα τοιοῦτον, ἵνα καὶ σώσῃ τὸν κατάδικον καὶ τῆς πονηρᾶς ὑπολήψεως ἀπαλλάξῃ, εἶτα μετὰ ταῦτα εἰς μεγάλην ἀρχὴν αὐτὸν ἀναγαγών, μετὰ τὴν σωτηρίαν καὶ τὴν δόξαν τὴν ἀπόρρητον, ὑβρίζετο παρὰ τοῦ τοιαῦτα πεπονθότος, οὐκ ἂν εἵλετο μυριάκις ἀποθανεῖν ἐκεῖνος, εἴ γε νοῦν εἶχεν, ἢ τοσαύτῃ ἀγνωμοσύνῃ φανῆναι ὑπεύθυνος ὤν;

Τοῦτο δὴ καὶ νῦν λογιζώμεθα, καὶ στένωμεν πικρῶς ἐφ' οἷς παρωξύναμεν τὸν εὐεργέτην· μηδέ, ἐπειδὴ μακροθύμως ὑβριζόμενος φέρει, διὰ τοῦτο θαρρῶμεν, ἀλλὰ δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο δακνώμεθα. Καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων, ὅταν τις πληγεὶς τὴν δεξιὰν σιαγόνα, δῷ και τὴν ἀριστεράν, μειζόνως ἀμύνεται, ἢ εἰ μυρίας ἔδωκε πληγάς· καὶ ὅταν λοιδορηθείς, μὴ μόνον οὐκ ἀντιλοιδορήσῃ,

σει. Γιατὶ καθένας ποὺ θὰ τὸν ἐξοργίσει, ἔχει διάθεση νὰ ὑπομείνει τὴν πιὸ μεγάλη τιμωρία.

Γνωρίζω βέβαια πὼς αὐτὰ ποὺ λέγω εἶναι ἀπίστευτα γιὰ τοὺς πολλούς, ἀλλὰ ἡ ἀλήθεια εἶναι αὐτὴ ποὺ λέγω. Ἂν ἀγαποῦμε λοιπὸν τὸ Χριστὸ ὅπως πρέπει νὰ τὸν ἀγαποῦμε, ἐμεῖς θὰ τιμωροῦμε τοὺς ἑαυτούς μας γιὰ τὶς ἁμαρτίες μας. Γιατὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἀγαποῦν ὁποιονδήποτε δὲ δυσανασχετοῦν ἂν κακοπαθοῦν γιὰ πράξεις τους ποὺ ἐξόργισαν τὸ ἀγαπητό τους πρόσωπο, ἀλλὰ δυσανασχετοῦν ἀσφαλῶς γιατὶ ἐξόργισαν τὸ ἀγαπητό τους πρόσωπο. Κι ἂν δὲν τοὺς τιμωρήσει ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἐξόργισαν, ὑποφέρουν ἀκόμη περισσότερο. Ἂν θελήσει νὰ τοὺς τιμωρήσει, μᾶλλον τοὺς ἀνακουφίζει. Ἂς μὴ φοβόμαστε λοιπὸν τὴν αἰώνια τιμωρία, ἀλλὰ τὴν ὀργὴ τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ αὐτὸ εἶναι πιὸ φοβερὸ ἀπὸ τὸ πρῶτο, νὰ μὴ γυρίζει νὰ σὲ δεῖ ἀπὸ ὀργή. Αὐτὸ εἶναι χειρότερο ἀπ' ὅλα, αὐτὸ εἶναι τὸ πιὸ φρικτό. Καὶ γιὰ νὰ καταλάβεις τὸ μέγεθός του, σκέψου αὐτὸ ποὺ λέγω. Ἂν κάποιος, ποὺ εἶναι βασιλιάς, βλέποντας νὰ βασανίζεται ἄνθρωπος ληστὴς καὶ κακοῦργος, πρόσφερε τὸν ἀγαπητὸ καὶ μονογενὴ γιό του νὰ θυσιαστεῖ, καὶ μετέφερε ἀπὸ τὸν κακοῦργο στὸ γιό του, ποὺ δὲν ἦταν κακοῦργος, ὄχι μόνο τὸ θάνατο ἀλλὰ καὶ τὴν ἁμαρτία, γιὰ νὰ σώσει τὸν κατάδικο καὶ νὰ τὸν ἀπαλλάξει ἀπὸ τὴν κακὴ φήμη, κι ἂν μετὰ ἀπὸ ὅλα αὐτὰ τὸν ἀνέβαζε σὲ μεγάλη ἐξουσία καὶ μετὰ τὴ σωτηρία καὶ τὴν ἀνέκφραστη δόξα ποὺ τοῦ πρόσφερε, τὸν ἔβριζε ὁ εὐεργετούμενος, δὲ θὰ προτιμοῦσε χίλιες φορὲς νὰ πεθάνει ἐκεῖνος, ἂν εἶχε βέβαια μυαλό, παρὰ νὰ δείξει ὅτι εἶναι ἔνοχος τόσης ἀχαριστίας;

Αὐτὸ λοιπὸν ἂς σκεπτόμαστε καὶ τώρα, κι ἂς ἀναστενάζουμε πικρὰ γιατὶ ἐξοργίσαμε τὸν εὐεργέτη μας. Κι ἂς μὴν παίρνουμε θάρρος, ἐπειδὴ ἀντιμετωπίζει μὲ μακροθυμία τὴν καταφρόνια μας, ἀλλ' ἀκριβῶς γι' αὐτὸ ἂς κλαῖμε πικρά. Γιατὶ καὶ στὴν ἀνθρώπινη κοινωνία, ὅταν χτυπηθεῖ κάποιος στὸ δεξιὸ μάγουλο καὶ προσφέρει καὶ τὸ ἀριστερό, ἀμύνεται καλύτερα, παρὰ ἂν ἔδινε ἀμέτρητα χτυπήματα· κι ὅταν ὁ ἄνθρωπος ποὺ κακολογήθηκε ὄχι μόνο δὲν ἀνταποδώσει τὴν κακολογία,

ἀλλὰ καὶ εὐλογήσῃ, χαλεπώτερον ἔπληξεν, ἢ εἰ μυρίοις ὀνείδεσιν ἔπλυνεν. Εἰ δὲ ἐπ' ἀνθρώπων, ὅταν ὑβρίζοντες μακροθυμίας ἀπολαύωμεν, καταισχυνόμεθα, πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ Θεοῦ δεδοικέναι χρὴ τοὺς ἁμαρτάνοντας διηνεκῶς, καὶ οὐδὲν πάσχοντας δεινόν· καὶ γὰρ καὶ ἐπὶ κακῷ τῆς ἑαυτῶν κεφαλῆς ἡ ἄφατος αὐτοῖς θησαυρίζεται τιμωρία.

Ταῦτ' οὖν ἐννοοῦντες, πρὸ πάντων ἁμαρτίαν φοβώμεθα· τοῦτο γὰρ κόλασις, τοῦτο γέεννα, τοῦτο τὰ μυρία κακά. Μὴ φοβώμεθα δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ φεύγωμεν, καὶ τῷ Θεῷ σπουδάζωμεν διηνεκῶς ἀρέσκειν· τοῦτο γὰρ βασιλεία, τοῦτο ζωή, τοῦτο τὰ μυρία καλά. Οὕτω και ἐντεῦθεν ἤδη τῆς βασιλείας ἐπιτευξόμεθα καὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμή, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ἀλλὰ καὶ ἐπαινέσει, τότε χτυπάει πιὸ δυνατὰ παρὰ ἂν ἔλουζε μὲ ἄπειρες κακολογίες ἐκεῖνον ποὺ τὸν κακολόγησε. Ἂν λοιπὸν μέσα στὴν κοινωνία τῶν ἀνθρώπων καταντροπιαζόμαστε ὅταν βρίζουμε κάποιον κι ἐκεῖνος μᾶς ἀντιμετωπίζει μὲ ὑπομονή, πρέπει πολὺ περισσότερο νὰ φοβοῦνται ὅσοι ἁμαρτάνουν καθημερινὰ καὶ δὲν παθαίνουν τίποτα τὸ φοβερὸ ἀπὸ τὸ Θεό. Γιατὶ συγκεντρώνεται ἀπερίγραπτη τιμωρία κατὰ τῆς κεφαλῆς τους.

Σκεπτόμενοι λοιπὸν αὐτά, ἂς φοβόμαστε πρὸ πάντων τὴν ἁμαρτία· γιατὶ αὐτὴ εἶναι ἡ κόλαση, αὐτὴ ἡ αἰώνια τιμωρία, αὐτὴ εἶναι τὰ ἀμέτρητα κακά. Κι ὄχι μόνο νὰ τὴ φοβόμαστε, ἀλλὰ καὶ νὰ τὴν ἀποφεύγουμε καὶ νὰ μεριμνοῦμε νὰ ἀρέσουμε στὸ Θεὸ κάθε στιγμή· γιατὶ αὐτὸ εἶναι βασιλεία τῶν οὐρανῶν, αὐτὸ ζωή, αὐτὸ τὰ ἄπειρα καλά. Ἔτσι καὶ ἀπὸ τὴν ἐδῶ ζωὴ θὰ κερδίσουμε τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν καὶ τὰ μελλοντικὰ ἀγαθά, τὰ ὁποῖα εὔχομαι νὰ τὰ κερδίσουμε ὅλοι μας, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμή, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α ΙΒ'

(Β' Κορ. 6,1-10)

«Συνεργοῦντες δὲ καὶ παρακαλοῦμεν, μὴ εἰς κενὸν τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ δέξασθαι ὑμᾶς. Λέγει γάρ· καιρῷ δεκτῷ ἐπήκουσά σου, καὶ ἐν ἡμέρᾳ σωτηρίας ἐβοήθησά σοι».

1. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, ὅτι ὁ Θεὸς παρακαλεῖ, καὶ ἡμεῖς πρεσβεύομεν καὶ ἱκετεύομεν, καταλλάγητε τῷ Θεῷ, ἵνα μὴ ἀναπέσωσιν, ἐντεῦθεν αὐτοὺς πάλιν φοβεῖ καὶ διανίστησι λέγων, «παρακαλοῦμεν, μὴ εἰς κενὸν τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ δέξασθαι ὑμᾶς». Μὴ γάρ, ἐπειδὴ παρακαλεῖ, φησί, καὶ ἔπεμψε πρεσβευσομένους, διὰ τοῦτο ῥᾳθυμῶμεν· ἀλλὰ δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο καὶ ἐπειγώμεθα πρὸς τὸ ἀρέσαι τῷ Θεῷ, καὶ πνευματικὴν συναγαγεῖν ἐμπορίαν (ὅπερ καὶ ἀνωτέρω ἔλεγεν, ὅτι «ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ συνέχει ἡμᾶς»· τουτέστι, θλίβει, ὠθεῖ, κατεπείγει), ἵνα μὴ μετὰ τοσαύτην κηδεμονίαν ἀναπεσόντες, καὶ μηδὲν γενναῖον ἐπιδειξάμενοι, τῶν τοσούτων ἐκπέσητε ἀγαθῶν. Μὴ τοίνυν, ἐπειδὴ ἔπεμψε παρακαλέσοντας, νομίσητε τοῦτο ἀεὶ εἶναι· μέχρι τῆς παρουσίας αὐτοῦ τῆς δευτέρας τοῦτο ἔσται, μέχρι τότε παρακαλεῖ, ἕως ἂν ὦμεν ἐνταῦθα· μετὰ δὲ ταῦτα δίκη καὶ κόλασις. Διὰ τοῦτο, συνεχόμεθα, φησίν. Οὐδὲ γὰρ ἀπὸ τοῦ μεγέθους τῶν ἀγαθῶν αὐτοὺς καὶ τῆς φιλανθρωπίας μόνον, ἀλλὰ

ΟΜΙΛΙΑ ΙΒ'
(Β' Κορ. 6,1-10)

«Σὰν συνεργάτες του σᾶς παρακαλοῦμε νὰ μὴ δεχθεῖτε μάταια τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ λέγει. Σὲ ἄκουσα σὲ καιρὸ εὔνοιας καὶ σὲ βοήθησα σὲ ἡμέρα σωτηρίας».

1. Ἐπειδὴ δηλαδὴ εἶπεν, ὅτι ὁ Θεὸς παρακαλεῖ καὶ ἐμεῖς πρεσβεύουμε καὶ σᾶς ἱκετεύουμε νὰ συμφιλιωθεῖτε μὲ τὸ Θεό, γιὰ νὰ μὴν πέσουν σὲ ἀδιαφορία, τοὺς φοβίζει πάλι καὶ τοὺς καθιστᾶ προσεκτικούς, λέγοντας, «σᾶς παρακαλοῦμε νὰ μὴ δεχθεῖτε μάταια τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ». Μὴ λοιπόν, λέγει, ἐπειδὴ παρακαλεῖ καὶ ἔστειλε πρεσβευτές, γι' αὐτὸ μείνουμε ἀδιάφοροι, ἀλλὰ γι' αὐτὸ ἀκριβῶς πρέπει νὰ φροντίζουμε νὰ γίνουμε ἀρεστοὶ στὸ Θεὸ καὶ ν' ἀποκομίσουμε πνευματικὸ κέρδος (πράγμα ποὺ ἔλεγε καὶ παραπάνω, ὅτι δηλαδὴ «ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ μᾶς συνέχει, ποὺ σημαίνει ὅτι μᾶς θλίβει, μᾶς παρακινεῖ, μᾶς κάνει νὰ ἀγρυπνοῦμε), γιὰ νὰ μὴ συμβεῖ, μετὰ τὴν τόση φροντίδα του, δείχνοντας ἀδιαφορία καὶ μὴ ἐκδηλώνοντας καμιὰν ἀρετή, νὰ χάσουμε τὰ τόσα ἀγαθά. Μὴ νομίσετε λοιπὸν πώς, ἐπειδὴ μᾶς ἔστειλε νὰ σᾶς παρακαλέσουμε, θὰ γίνεται πάντοτε τὸ ἴδιο. Αὐτὸ θὰ γίνεται μέχρι τὴ δευτέρα παρουσία του, μέχρι τότε θὰ παρακαλεῖ, ὅσον καιρὸ θὰ βρισκόμαστε στὴν ἐδῶ ζωή· μετὰ ἀπ' αὐτὰ θ' ἀκολουθήσει ἡ δίκη καὶ ἡ τιμωρία. Γι' αὐτό, λέγει, μᾶς προφυλάσσει ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ. Μᾶς κάνει νὰ βιαζόμαστε γιὰ ἐκεῖ ὄχι μόνο ἀπὸ τὸ μέγεθος τῶν ἀγαθῶν καὶ τὴ φιλανθρωπία του, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸν λίγο χρόνο

καὶ ἀπὸ τῆς βραχύτητος τῆς τοῦ καιροῦ κατεπείγει ἀεί. Διὸ καὶ ἀλλαχοῦ φησι, «νῦν γὰρ ἐγγύτερον ἡμῶν ἡ σωτηρία»· καὶ πάλιν, «ὁ Κύριος ἐγγύς». Ἐνταῦθα δέ τι καὶ πλέον ποιεῖ. Οὐδὲ γὰρ ἀπὸ τοῦ τὸ λειπόμενον τοῦ χρόνου βραχὺ καὶ μικρὸν εἶναι, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ τοῦτον μόνον τὸν καιρὸν ἐπιτήδειον εἶναι εἰς σωτηρίαν, ἐνάγει. «Ἰδοὺ» γάρ, φησί, «νῦν καιρὸς εὐπρόσδεκτος, ἰδοὺ ἡμέρα σωτρηρίας».

Μὴ τοίνυν προδῶμεν τὸ εὔκαιρον, ἀλλ' ἐπιδειξώμεθα ἀξίαν τῆς χάριτος τὴν σπουδήν. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἡμεῖς ἐπειγόμεθα, καὶ τὸ βραχὺ καὶ τὸ ἐπιτήδειον εἰδότες τοῦ καιροῦ· διὸ καὶ ἔλεγε, «συνεργοῦντες δὲ καὶ παρακαλοῦμεν». Συνεργοῦντες ὑμῖν· ὑμῖν γὰρ συνεργοῦμεν μᾶλλον, ἢ τῷ Θεῷ, ὑπὲρ οὗ πρεσβεύομεν. Οὐδενὸς γὰρ ἐκεῖνος δεῖται, ἀλλ' ἡ σωτηρία πᾶσα εἰς ὑμᾶς διαβαίνει. Εἰ δὲ καὶ τῷ Θεῷ λέγει συνεργεῖν, οὐδὲ τοῦτο παραιτεῖται· καὶ γὰρ ἀλλαχοῦ φησι, «Θεοῦ γάρ ἐσμεν συνεργοί». Ταύτῃ φησὶ τοὺς ἀνθρώπους σώζειν πάλιν· «καὶ παρακαλοῦμεν». Ἐκεῖνος μὲν γὰρ παρακαλῶν, οὐχ ἁπλῶς παρακαλεῖ, ἀλλὰ ταῦτα προτεινόμενος τὰ δικαιώματα·[1] *ὅτι τὸν Υἱὸν ἔδωκε τὸν δίκαιον, τὸν οὐδὲ ἁμαρτίαν εἰδότα, καὶ ἁμαρτίαν αὐτὸν ἐποίησεν ὑπὲρ ἡμῶν τῶν ἁμαρτωλῶν, ἵνα ἡμεῖς γενώμεθα δίκαιοι· ἅπερ ἔχοντα, καὶ Θεὸν ὄντα, οὐδὲ παρακαλεῖν δεῖ, καὶ ταῦτα ἀνθρώπους, καὶ προσκεκρουκότας, ἀλλὰ παρακαλεῖσθαι καθ' ἑκάστην ἡμέραν· ἀλλ' ὅμως παρακαλεῖ· ἡμεῖς δὲ παρακαλοῦμεν, δικαίωμα μὲν μηδὲν ἔχοντες ἡμῶν εἰπεῖν οὐδὲ εὐεργέτημα, ἓν δὲ μόνον, τὸ ὑπὲρ Θεοῦ, καὶ τοιαῦτα ἐπιδειξαμένου, παρακαλεῖν. Παρακαλοῦμεν δὲ ἵνα τὴν εὐεργεσίαν δέξησθε, καὶ μὴ ἀποκρούσησθε τὴν δωρεάν. Πείσθητε τοίνυν ἡμῖν, καὶ μὴ εἰς κενὸν τὴν χάριν δέξησθε.*

ποὺ ἔχουμε. Γι' αὐτὸ καὶ ἀλλοῦ λέγει, «τώρα εἶναι πιὸ κοντά μας ἡ σωτηρία»[1]· καὶ ἀλλοῦ, «ὁ Κύριος εἶναι κοντά»[2]. Ἐδῶ κάνει κάτι περισσότερο. Προτρέπει δηλαδὴ ὄχι μόνο ἀπὸ τὸ ὅτι μᾶς ἀπομένει μικρὸ καὶ σύντομο χρονικὸ διάστημα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι αὐτὸς μόνο εἶναι ὁ κατάλληλος καιρὸς γιὰ τὴ σωτηρία μας. «Νά», λέγει, «τώρα εἶναι ὁ καιρὸς τῆς εὔνοιας τοῦ Θεοῦ, τώρα εἶναι ἡ μέρα τῆς σωτηρίας».

Ἂς μὴ ἀφήσουμε λοιπὸν νὰ μᾶς φύγει ἡ μεγάλη εὐκαιρία, ἀλλ' ἂς δείξουμε ἐνδιαφέρον ἀνάλογο μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ. Γι' αὐτὸ βιαζόμαστε κι ἐμεῖς, γνωρίζοντας καὶ τὸ σύντομο καὶ κατάλληλο τοῦ καιροῦ· γι' αὐτὸ καὶ ἔλεγε· «συνεργαζόμαστε καὶ σᾶς παρακαλοῦμε». Συνεργαζόμαστε μ' ἐσᾶς. Πραγματικὰ μ' ἐσᾶς συνεργαζόμαστε περισσότερο παρὰ μὲ τὸ Θεό, γιὰ τὸν ὁποῖο πρεσβεύομε· γιατὶ ἐκεῖνος δὲν ἔχει καμιὰ ἀνάγκη, ἀλλὰ σεῖς θ' ἀπολαύσετε τὴ σωτηρία. Κι ἂν λέγει πὼς εἶναι συνεργάτης τοῦ Θεοῦ πράγμα ποὺ δὲν παύει νὰ τὸ λέγει, γιατὶ καὶ ἀλλοῦ λέγει, «εἴμαστε συνεργάτες τοῦ Θεοῦ»[3]), μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο λέγει σώζει πάλι τοὺς ἀνθρώπους. «Καὶ παρακαλοῦμε». Ἐκεῖνος παρακαλώντας, δὲν παρακαλεῖ μόνο, ἀλλὰ παρέχει κι αὐτὲς τὶς εὐεργεσίες. Πρόσφερε δηλαδὴ τὸν Υἱό του τὸν δίκαιο, ποὺ δὲ γνώρισε τὴν ἁμαρτία, καὶ τὸν ἔκαμε ἁμαρτία γιὰ νὰ σώσει ἐμᾶς τοὺς ἁμαρτωλούς, γιὰ νὰ γίνουμε ἐμεῖς ἐνάρετοι. Ἐνῶ λοιπὸν τὰ πράγματα ἔχουν ἔτσι, καὶ ἐνῶ ἐκεῖνος εἶναι Θεὸς καὶ δὲν πρέπει νὰ παρακαλεῖ ἐμᾶς, ποὺ εἴμαστε ἄνθρωποι καὶ ἁμαρτήσαμε βαριὰ ἀπέναντί του, ἀλλὰ νὰ τὸν παρακαλοῦμε ἐμεῖς κάθε μέρα, ὅμως αὐτὸς παρακαλεῖ. Ἐμεῖς παρακαλοῦμε, χωρὶς νὰ ἔχουμε νὰ ἀναφέρουμε καμιὰ προσφορά, οὔτε εὐεργεσία, παρὰ μόνο ἕνα, τὸ ὅτι σᾶς παρακαλοῦμε γιὰ τὸ Θεό, ποὺ σᾶς πρόσφερε τόσες εὐεργεσίες. Σᾶς παρακαλοῦμε νὰ δεχθεῖτε τὴν εὐεργεσία, νὰ μὴν ἀρνηθεῖτε τὴ δωρεά του. Πεισθεῖτε λοιπὸν στὰ λόγια μας καὶ μὴν ἀφήσετε τὴ χάρη νὰ χαθεῖ.

---

1. Ρωμ. 13,11.
2. Φιλιπ. 4,5.
3. Α' Κορ. 3,9.

Ἵνα γὰρ μὴ νομίσωσιν, ὅτι τοῦτό ἐστι καταλλαγὴ μόνον, τὸ πιστεῦσαι τῷ καλοῦντι, ἐπάγει ταῦτα, τὴν περὶ τὸν βίον σπουδὴν ἀπαιτῶν. Τὸν γὰρ ἀπαλλαγέντα ἁμαρτημάτων καὶ φίλον γενόμενον, τοῖς προτέροις ἐγκαλινδεῖσθαι πάλιν, ἐπ' ἔχθραν ἐπανελθεῖν ἐστι, και εἰς κενὸν τὴν χάριν δέξασθαι, κατὰ τὸν τοῦ βίου λόγον. Οὐδὲν γὰρ ἀπὸ τῆς χάριτος μέγα ὠφελούμεθα εἰς σωτηρίαν, ἀκαθάρτως ζῶντες· ἀλλὰ καὶ βλαπτόμεθα μειζόνως ταύτῃ βαρούμενοι καὶ ἐν τοῖς ἁμαρτήμασιν, ὅτι καὶ μετὰ ἐπίγνωσιν τοιαύτην καὶ δωρεὰν ἐπὶ τὰ πρότερα ἐπανήλθομεν κακά. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὐδέπω τίθησιν, ὥστε μὴ τραχὺν ποιῆσαι τὸν λόγον· ὅτι δὲ οὐδὲν ὠφελούμεθα λέγει μόνον. Εἶτα καὶ προφητείας ἀναμιμνήσκει, κατεπείγων αὐτοὺς καὶ συνωθῶν εἰς τὸ διαναστῆναι πρὸς τὴν τῆς οἰκείας σωτηρίας ἀντίληψιν. Λέγει γάρ, φησί· «καιρῷ δεκτῷ ἐπήκουσά σου, καὶ ἐν ἡμέρᾳ σωτηρίας ἐβοήθησά σοι. Ἰδοὺ νῦν καιρὸς εὐπρόσδεκτος, ἰδοὺ νῦν ἡμέρα σωτηρίας».

«Καιρὸς εὐπρόσδεκτος»· ποῖος οὗτος; Ὁ τῆς δωρεᾶς, ὁ τῆς χάριτος, ὅτε οὐκ ἔστιν εὐθύνας ἀπαιτηθῆναι τῶν ἁμαρτημάτων οὐδὲ δίκην δοῦναι, ἀλλὰ μετὰ τῆς ἀπαλλαγῆς καὶ μυρίων ἀπολαῦσαι ἀγαθῶν, δικαιοσύνης, ἁγιασμοῦ, τῶν ἄλλων ἁπάντων. Πόσα γὰρ ἔδει καμεῖν, ὥστε ἐπιτυχεῖν τοῦ καιροῦ τούτου; ἀλλ' ἰδού, μηδὲν καμόντων ἡμῶν παραγέγονεν ἄφεσιν φέρων ἁπάντων τῶν ἔμπροσθεν. Διὸ καὶ εὐπρόσδεκτον καλεῖ, ἐπειδὴ καὶ τοὺς μυρία πεπλημμεληκότας προσεδέχετο καὶ οὐχ ἁπλῶς προσεδέχετο, ἀλλ' εἰς τὴν ἀνωτάτω ἦγε τιμήν· καθάπερ, ἐπειδὰν ἔλθῃ βασιλεύς, οὐ δικαστηρίου καιρός, ἀλλὰ χάριτος καὶ σωτηρίας. Διὸ καὶ εὐπρόσδεκτον αὐτὸν καλεῖ, ἕως οὗ ἔτι ἐν τῷ σκάμματί ἐσμεν, ἕως ἐν τῷ ἀμπελῶνι ἐργαζόμεθα, ἕως λείπεται ἡ ἑνδεκάτη.

Γιὰ νὰ μὴ νομίσουν λοιπὸν ὅτι αὐτὸ εἶναι μόνο συμφιλίωση, τὸ νὰ πιστέψουν δηλαδὴ σ' ἐκεῖνον ποὺ τοὺς καλεῖ, προσθέτει αὐτά, ζητώντας νὰ μᾶς ἀπασχολήσει σοβαρὰ ὁ τρόπος τῆς ζωῆς μας. Γιατὶ ἡ ἐπανάληψη τῶν ἁμαρτημάτων μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴ ἀπὸ αὐτὰ καὶ τὴ συμφιλίωση μὲ τὸ Θεὸ σημαίνει ἐπάνοδο στὴν ἔχθρα, ὅπως συμβαίνει συνήθως στὴ ζωή, καὶ παραίτηση ἀπὸ τὴν εὐεργεσία. Γιατί, ἂν ἡ ζωή μας εἶναι ἀκάθαρτη, δὲν ὠφελούμαστε καθόλου ἀπὸ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ γιὰ τὴ σωτηρία μας, ἀντίθετα μάλιστα ζημιωνόμαστε περισσότερο καὶ ἐπιβαρυνόμαστε μὲ τὶς ἁμαρτίες, γιατὶ μετὰ ἀπὸ τέτοια ἐπίγνωση καὶ εὐεργεσία γυρίζουμε στὰ προηγούμενα κακά. Ἀλλ' αὐτὸ βέβαια δὲν τὸ λέγει ἀκόμα, γιὰ νὰ μὴ κάνει τὸ λόγο του σκληρό, ἁπλῶς λέγει μόνο ὅτι δὲν ὠφελούμαστε καθόλου. Ἔπειτα ὑπενθυμίζει καὶ κάποια προφητεία, θέλοντας νὰ τοὺς παρακινήσει νὰ βιαστοῦν καὶ νὰ φροντίσουν ὅλοι γιὰ τὴ σωτηρία τους. Γιατὶ λέγει· «σὲ καιρὸ εὔνοιας σὲ ἄκουσα καὶ σὲ βοήθησα σὲ ἡμέρα σωτηρίας. Νὰ λοιπὸν ἡ καλόδεχτη εὐκαιρία, νὰ ἡ ἡμέρα τῆς σωτηρίας».

«Καλόδεχτη εὐκαιρία». Ποιά εἶναι αὐτή; Ἡ εὐκαιρία τῆς δωρεᾶς, τῆς εὐεργεσίας, κατὰ τὴν ὁποία δὲν μᾶς ζητοῦνται εὐθύνες, οὔτε τιμωρούμαστε γιὰ τὰ ἁμαρτήματά μας, ἀλλὰ μαζὶ μὲ τὴν ἀπαλλαγὴ ἀπὸ αὐτὰ μποροῦμε ν' ἀπολαύσουμε ἄπειρα ἀγαθά, δικαιοσύνη δηλαδή, ἁγιότητα καὶ ὅλα τὰ ἄλλα. Πόσα λοιπὸν ἔπρεπε νὰ κάνουμε γιὰ νὰ κερδίσουμε τὴν εὐκαιρία αὐτή; Ἀλλὰ νά, χωρὶς νὰ κοπιάσουμε καθόλου, ἦρθε καὶ μᾶς συγχώρησε ὅλα τὰ προηγούμενα. Γι' αὐτὸ τὴ χαρακτηρίζει «καλόδεχτη εὐκαρία», γιατὶ ὁ Θεὸς δεχόταν μὲ εὐχαρίστηση καὶ τοὺς πιὸ ἁμαρτωλούς. Καὶ δὲν τοὺς δεχόταν μόνο, ἀλλὰ καὶ τοὺς πρόσφερε τὴν πιὸ μεγάλη τιμή. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδή, ὅταν ἔρθει ὁ βασιλιάς, δὲν εἶναι τότε ὥρα γιὰ δικαστήριο, ἀλλὰ γιὰ εὐεργεσία καὶ προσφορά. Γι' αὐτὸ χαρακτηρίζει «καλόδεχτη τὴν εὐκαιρία» ὅσον καιρὸ βρισκόμαστε ἀκόμη μέσα στὸ σκάμμα, ὅσο καιρὸ ἐργαζόμαστε στὸν ἀμπελώνα, ὅσο μᾶς απομένει ἡ τελευταία ὥρα.

2. Προσέλθωμεν, καὶ βίον ἐπιδειξώμεθα ἀγαθόν· καὶ γὰρ εὔκολον. Ὁ γὰρ ἐν τοιούτῳ καιρῷ ἀγωνιζόμενος, ἐν ᾧ τοσαύτη κέχυται δωρεά, ἐν ᾧ τοσαύτη χάρις, εὐκόλως ἐπιτεύξεται τῶν βραβείων. Καὶ γὰρ ἐπὶ βασιλέων τῶν κάτω ἐν μὲν τῷ καιρῷ τῶν ἑορτῶν αὐτῶν, καὶ ὅτε ἐν ὑπάτων φαίνονται σχήματι, καὶ ὁ μικρὸν προσενεγκὼν μεγάλας λαμβάνει δωρεάς· ἐν δὲ ταῖς ἡμέραις, αἷς ἂν δικάζωσι, πολλῆς ἀκριβείας χρεία, πολλῆς ἐξετάσεως. Καὶ ἡμεῖς τοίνυν ἐν τῷ καιρῷ τῆς δωρεᾶς ταύτης ἀγωνισώμεθα· ἡμέρα χάριτός ἐστι, χάριτος θείας· διὸ καὶ εὐκόλως ἐπιτευξόμεθα τῶν στεφάνων. Εἰ γὰρ τοσούτων γέμοντας κακῶν καὶ προσήκατο καὶ ἀπήλλαξε, πάντων ἀπαλλαγέντας, καὶ τὰ παρ' ἑαυτῶν εἰσφέροντας, οὐ πολλῷ μᾶλλον προσδέξεται; Εἶτα, ὅπερ ἀεὶ ποιεῖ, ἑαυτὸν μέσον τιθείς, καὶ ἐντεῦθεν κελεύων τὸ παράδειγμα λμβάνειν, τοῦτο καὶ ἐνταῦθα ἐργάζεται· διὸ καὶ ἐπάγει, «μηδεμίαν ἐν μηδενὶ διδόντες προσκοπήν, ἵνα μὴ μωμηθῇ ἡ διακονία ἡμῶν», οὐκ ἀπὸ τοῦ καιροῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν κατορθωσάντων αὐτοὺς πείθων.

Καὶ ὅρα πῶς ἀτύφως· οὐ γὰρ εἶπε, 'προσέχετε εἰς ἡμᾶς ὅτι τοιοῦτοί ἐσμεν', ἀλλὰ τέως ἐπ' ἀναιρέσει κατηγορίας τὰ καθ' ἑαυτὸν διηγεῖται. Καὶ δύο τίθησιν ὑπερβολὰς ἀμώμου βίου, «μηδεμίαν ἐν μηδενί», λέγων. Καὶ οὐκ εἶπε κατηγορίαν, ἀλλ' ὃ πολλῷ ἔλαττον ἦν, «προσκοπήν»· τουτέστι, μέμψιν, κατάγνωσιν μηδενὶ παρέχοντες καθ' ἡμῶν. «Ἵνα μὴ μωμηθῇ ἡ διακονία ἡμῶν». Τουτέστιν, ἵνα μή τις αὐτῆς ἐπιλάβηται. Καὶ οὐκ εἶπε πάλιν, 'ἵνα μὴ κατηγορηθῇ', ἀλλ', «ἵνα μηδὲ τὴν τυχοῦσαν αἰτίαν ἔχῃ, μή τις αὐτῇ εἰς ὁτιοῦν ἐπισκῆψαι δυνηθῇ. «Ἀλλ' ἐν παντὶ συνιστῶντες ἑαυτούς, ὡς Θεοῦ διάκονοι». Τοῦτο πολλῷ μεῖζον. Οὐ γάρ ἐστιν ἴσον κατηγορίας ἐλεύθερον εἶναι καὶ τοιαῦτα ἐπιδείκνυσθαι, ὡς πάντοθεν

2. Ἂς προσέλθουμε κι ἂς ζήσουμε ζωὴ ἐνάρετη· καθόσον εἶναι εὔκολο. Γιατὶ ἐκεῖνος ποὺ ἀγωνίζεται τέτοιον καιρό, κατὰ τὸν ὁποῖο ἔχει χυθεῖ τόση δωρεά, κατὰ τὸν ὁποῖο ὑπάρχει τόση εὐεργεσία, εὔκολα θὰ κερδίσει τὰ βραβεῖα. Γιατὶ καὶ οἱ βασιλιάδες αὐτοῦ τοῦ κόσμου, τὸν καιρὸ ποὺ τελοῦν τὶς γιορτές τους καὶ παρουσιάζονται μὲ ἐμφάνιση μεγαλοπρεπῶν ἀρχόντων, δίνουν μεγάλες δωρεὲς ἀκόμη καὶ σ' ἐκείνους ποὺ πρόσφεραν λίγα, τὶς μέρες ὅμως ποὺ ἐκτελοῦν δικαστικὰ καθήκοντα, προσέχουν ἀκόμη καὶ τὶς λεπτομέρειες, ἐρευνοῦν πολύ. Κι ἐμεῖς λοιπὸν πρέπει νὰ ἀγωνιστοῦμε κατὰ τὸν καιρὸ αὐτῆς τῆς δωρεᾶς· εἶναι ἡμέρα χάριτος, χάριτος θείας· γι' αὐτὸ εὔκολα θὰ κερδίσουμε τὰ στεφάνια. Γιατί, ἂν ἐνῶ ἤμασταν γεμάτοι μὲ τόσες ἁμαρτίες, μᾶς συγχώρεσε καὶ μᾶς ἀπάλλαξε ἀπ' αὐτές, τώρα ποὺ ἀπαλλαχτήκαμε ἀπὸ ὅλα καὶ θὰ προσφέρουμε ὅ,τι ἐξαρτᾶται ἀπὸ μᾶς, δὲ θὰ μᾶς δεχθεῖ πολὺ περισσότερο; Ἔπειτα, ἐκεῖνο ποὺ κάμνει πάντοτε, τοποθετώντας τὸν ἑαυτό του στὴ μέση καὶ προτρέποντας νὰ παραδειγματίζονται μὲ αὐτό, αὐτὸ κάμνει καὶ ἐδῶ. Γι' αὐτὸ καὶ προσθέτει· «δὲ δίνουμε σὲ καμιὰ περίπτωση καμιὰν ἀφορμὴ νὰ δυσφημισθεῖ ἡ διακονία μας», πείθοντάς τους ὄχι μόνο ἀπὸ τὸν καιρό, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ τὰ κατόρθωσαν αὐτά.

Καὶ πρόσεχε πόσο ταπεινὰ τὸ κάνει. Γιατὶ δὲν εἶπε, 'προσέχετε σ' ἐμᾶς ποὺ εἴμαστε τέτοιοι', ἀλλὰ πρῶτα ἀναφέρεται στὸν ἑαυτό του γιὰ νὰ ἀνατρέψει ἐνδεχόμενη κατηγορία. Καὶ ἀναφέρει δύο περιπτώσεις ἄψογου τρόπου ζωῆς, λέγοντας, «μὴ δίνοντας σὲ καμία περίπτωση καμιὰν ἀφορμή». Καὶ δὲν εἶπε 'κατηγορία', ἀλλ' ἐκεῖνο ποὺ ἦταν πολὺ πιὸ ἐλαφρύ, «προσκοπή», δηλαδὴ μὴ παρέχοντας σὲ κανένα ἀφορμὴ νὰ μᾶς κατηγορήσει καὶ νὰ μᾶς ἐπικρίνει, «γιὰ νὰ μὴ δυσφημισθεῖ ἡ διακονία μας». Δηλαδὴ γιὰ νὰ μὴν τὴ θίξει κανένας. Καὶ δὲν εἶπε πάλι, 'γιὰ νὰ μὴν τὴν κατηγορήσει κενένας', ἀλλά, γιὰ νὰ μὴν ἔχει οὔτε τὴν παραμικρὴ αἰτία, νὰ μὴν μπορεῖ νὰ τὴν ἐπικρίνει κανεὶς γιὰ τίποτα. «Ἀλλ' ἐνεργοῦμε πάντοτε σὰν ὑπηρέτες τοῦ Θεοῦ». Αὐτὸ εἶναι πολὺ σπουδαιότερο. Γιατὶ δὲν εἶναι τὸ ἴδιο

φαίνεσθαι διακόνους ὄντας Θεοῦ· οὐ γάρ ἐστι ἴσον ἀπηλλάχθαι κατηγορίας, καὶ ἐγκωμίοις βρύειν. Καὶ οὐκ εἶπε, 'φαινόμενοι', ἀλλά, «συνιστῶντες», τουτέστιν ἀποδεικνύντες. Εἶτα λέγει καὶ πόθεν τοιοῦτοι ἐγένοντο. Πόθεν οὖν ἐγένοντο; «ἐν ὑπομονῇ πολλῇ», φησί, τὸν θεμέλιον τῶν ἀγαθῶν τιθείς. Διόπερ οὐδὲ ἁπλῶς ὑπομονὴν εἶπεν, ἀλλὰ πολλήν, καὶ δείκνυσιν αὐτῆς καὶ τὸ μέγεθος. Τὸ γὰρ ἕν τι καὶ δεύτερον ἐνεγκεῖν οὐδὲν μέγα· ἀλλ' ἐπάγει καὶ τὰς νιφάδας τῶν πειρασμῶν, λέγων, «ἐν θλίψεσιν, ἐν ἀνάγκαις». Τοῦτο ἐπίτασις θλίψεως, ὅταν ἄφυκτα ᾖ τὰ κακά, καὶ ὥσπερ ἀνάγκη τις ἐπικέηται τῶν δεινῶν διεξόδευτος. «Ἐν στενοχωρίαις». Ἤτοι ταῖς τοῦ λιμοῦ φησι καὶ ταῖς τῶν ἄλλων ἀναγκαίων, ἢ καὶ ἁπλῶς ταῖς τῶν πειρασμῶν. «Ἐν πληγαῖς, ἐν φυλακαῖς, ἐν ἀκαταστασίαις». Καίτοι τούτων καθ' ἑαυτὸ ἕκαστον ἀφόρητον ἦν, καὶ τὸ μαστίζεσθαι μόνον, καὶ τὸ δεδέσθαι μόνον, καὶ τὸ μηδαμοῦ δύνασθαι στῆναι ἐλαυνόμενον· τοῦτο γάρ ἐστιν, «ἐν ἀκαταστασίαις», ὅταν δὲ καὶ πάντα καὶ ὁμοῦ πάντα ἐπίῃ, ἐννόησον ἡλίκης δεῖται ψυχῆς.

Εἶτα μετὰ τῶν ἔξωθεν καὶ τὰ παρ' ἑαυτοῦ τίθησιν. «Ἐν κόποις, ἐν ἀγρυπνίαις, ἐν νηστείαις, ἐν ἁγνότητι». Διὰ τούτων τοὺς καμάτους αἰνίττεται, οὓς ἔκαμε περιιὼν καὶ ἐργαζόμενος, τὰς νύκτας ἐν αἷς ἐδίδασκεν, ἢ ὅτι καὶ ἐν αὐταῖς εἰργάζετο. Καὶ μετὰ τούτων ἁπάντων οὐδὲ τοῦ νηστεύειν ἠμέλει, καίτοι γε ταῦτα ἀντὶ μυρίων ἤρκει νηστειῶν. Ἁγνότητα δὲ ἐνταῦθα ἢ σωφροσύνην πάλιν ἢ τὴν ἐν ἅπασι καθαρότητα, ἢ τὸ ἀδωροδόκητον ἢ καὶ τὸ δωρεὰν τὸ εὐαγγέλιον κηρύττειν. «Ἐν γνώσει». Τί ἐστιν, 'ἐν γνώσει'; Ἐν σοφίᾳ τῇ παρὰ τοῦ Θεοῦ δεδομένῃ, τῇ ὄντως γνώσει· οὐ καθάπερ ἐκεῖνοι οἱ δοκοῦντες εἶναι σοφοὶ καὶ τῇ ἔξωθεν παιδεύσει κομπάζοντες, ταύτῃ δὲ ἐλαττούμενοι. «Ἐν μακροθυμίᾳ, ἐν χρηστότητι».

τὸ νὰ μὴ μπορεῖ κανεὶς νὰ τοὺς κατηγορήσει, καὶ νὰ δείχνουν τέτοια διαγωγή, ὥστε ἀπὸ παντοῦ νὰ γίνεται φανερὸ ὅτι εἶναι ὑπηρέτες τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ δὲν εἶναι τὸ ἴδιο τὸ νὰ μὴν μποροῦν νὰ σὲ κατηγορήσουν καὶ τὸ νὰ σὲ ἐπαινοῦν. Καὶ δὲν εἶπε, 'φαινόμαστε', ἀλλὰ «ἐνεργοῦμε», δηλαδὴ δίνουμε δείγματα. Ἔπειτα λέγει καὶ πῶς ἔγιναν τέτοιοι. Πῶς ἔγιναν λοιπόν; «Μὲ πολλὴν ὑπομονή», λέγει, ἀναφέροντας τὸ θεμέλιο τῶν ἀγαθῶν. Γι' αὐτὸ δὲν εἶπε ἁπλῶς «ὑπομονή», ἀλλὰ «πολλὴν ὑπομονή», καὶ δείχνει καὶ τὸ μέγεθός της. Γιατὶ τὸ νὰ ὑποφέρει κανεὶς μία καὶ δύο φορὲς δὲν εἶναι πολὺ σπουδαῖο, ἀλλὰ προσθέτει καὶ τὸ πλῆθος τῶν δοκιμασιῶν, λέγοντας· «σὲ θλίψεις καὶ σὲ καταναγκασμούς». Αὐτὸ μεγαλώνει τὴ θλίψη, τὸ νὰ μὴν μπορεῖς νὰ ἀποφύγεις τὰ κακά, ἀλλὰ νὰ σὲ χτυποῦν μὲ μιὰν ἀτέλειωτη σειρά. «Σὲ στερήσεις». Ἢ ἐννοεῖ τὴ στέρηση τροφῆς καὶ ἄλλων ἀπαραιτήτων ἀγαθῶν, ἢ ἐννοεῖ γενικὰ τὶς δοκιμασίες. «Σὲ μαστιγώσεις, σὲ φυλακίσεις, σὲ ταραχές». Ἂν καὶ τὸ καθένα ἀπὸ αὐτὰ εἶναι ἀνυπόφορο, καὶ ἡ μαστίγωση μόνη, καὶ ἡ φυλάκιση μόνη, καὶ τὸ διώξιμο ἀπὸ παντοῦ, γιατὶ αὐτὸ σημαίνει, «σὲ ταραχές», ὅταν ὅμως ἔρχονται ἐναντίον σου ὅλα καὶ μάλιστα ὅλα μαζί, σκέψου πόσο μεγάλη ψυχὴ χρειάζεται.

Ἔπειτα, μαζὶ μὲ τὰ παραπάνω κακά, ἀναφέρει καὶ τὰ δικά του. «Σὲ κόπους, σὲ ἀγρυπνίες, σὲ νηστεῖες, σὲ ἁγνότητα». Μὲ αὐτὰ ὑπονοεῖ τὴν κούραση ποὺ δοκίμαζε γυρίζοντας καὶ ἐργαζόμενος, τὶς νύχτες ποὺ δίδασκε, ἢ ἀκόμη καὶ τὶς νύχτες ποὺ ἐργαζόταν. Καὶ μαζὶ μὲ ὅλα αὐτὰ δὲ σταματοῦσε νὰ νηστεύει, ἂν καὶ αὐτὰ ἰσοδυναμοῦν μὲ ἄπειρες νηστεῖες. «Ἁγνότητα» ἐδῶ ἐννοεῖ ἢ τὴν ἐγκράτεια πάλι ἢ γενικὰ τὴν καθαρότητα ἢ τὸ ἀδωροδόκητο ἢ τὴν κήρυξη τοῦ εὐαγγελίου χωρὶς κανένα ἀντάλλαγμα. «Μὲ σύνεση». Τί σημαίνει μὲ «σύνεση»; Μὲ σοφία, τὴ δοσμένη ἀπὸ τὸ Θεό, ποὺ εἶναι ἡ πραγματικὴ γνώση. Ὄχι ὅπως ἐκεῖνοι ποὺ νομίζουν πὼς εἶναι σοφοὶ καὶ κομπάζουν γιὰ τὴ μόρφωσή τους, ὑστεροῦν ὅμως σ' αὐτὴ τὴ γνώση. «Μὲ ἀνεκτικότητα καὶ καλοσύνη». Εἶναι κι αὐτὸ δεῖγμα γενναιοψυχίας, νὰ ἀντιμετωπίζει μὲ ἀνεκτικότητα ὅλους

Πολὺ γὰρ καὶ ταῦτα γενναίας ἦν ψυχῆς, τὸ πάντοθεν παροξυνόμενον καὶ κεντούμενον, μακροθύμως ἅπαντα φέρειν. Εἶτα δεικνὺς πόθεν τοιοῦτος γέγονεν, ἐπήγαγεν, «ἐν Πνεύματι ἁγίῳ». Ἐν αὐτῷ γὰρ πάντα ταῦτα κατορθοῦμεν, φησίν. Ἀλλ' ὅρα πότε τὴν παρὰ τοῦ Πνεύματος ἔθηκε τοῦ ἁγίου βοήθειαν· ὅτε τὰ παρ' ἑαυτοῦ ἐπεδείξατο. Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ καὶ ἕτερον λέγειν διὰ τούτου. Ποῖον δὴ τοῦτο; Ὅτι καὶ Πνεύματος πολλοῦ πεπληρώμεθα, καὶ ἀποδείκνυμεν καὶ ἐντεῦθεν τὴν ἀποστολὴν ἀπὸ τοῦ χαρισμάτων ἠξιῶσθαι πνευματικῶν. Εἰ γὰρ καὶ χάρις τοῦτο, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς αἴτιος ὁ διὰ τῶν κατορθωμάτων καὶ τῶν ἱδρώτων τὴν χάριν ἐπισπασάμενος. Εἰ δέ τις εἴποι, μετὰ τῶν εἰρημένων αὐτὸν ἐμφαίνειν τὸ ὅτι καὶ ἐν τῇ χάριτι τῇ πνευματικῇ οὐδεμίαν ἔδωκε προσκοπήν, οὐκ ἂν ἁμάρτοι τῆς ἐννοίας. Καὶ γὰρ οἱ τὰς γλώσσας λαβόντες παρ' αὐτοῖς, καὶ ἐπαρθέντες, ἐμωμήθησαν· ἔστι γὰρ καὶ χάρισμα λαβόντα πνευματικόν, οὐκ εἰς δέον αὐτῷ χρήσασθαι. Ἀλλ' οὐχ ἡμεῖς, φησίν, ἀλλὰ καὶ ἐν πνεύματι, τουτέστιν, καὶ ἐν τοῖς χαρίσμασιν ἀμώμητοι ἐγενόμεθα. «Ἐν ἀγάπῃ ἀνυποκρίτῳ».

Τοῦτο πάντων αἴτιον τῶν ἀγαθῶν, τοῦτο τοιοῦτον αὐτὸν εἰργάζετο, τοῦτο καὶ τὸ Πνεῦμα μένειν ἐποίει παρ' αὐτῷ, δι' οὗ καὶ πάντα αὐτῷ κατωρθοῦτο. «Ἐν λόγῳ ἀληθείας», ὃ πολλαχοῦ λέγει, ὅτι «οὐ δολοῦντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, οὐδὲ νοθεύοντες διετελέσαμεν». «Ἐν δυνάμει Θεοῦ». Ὅπερ ἀεὶ ποιεῖ, οὐδὲν ἑαυτῷ, ἀλλὰ τῷ Θεῷ τὸ πᾶν ἀνατιθείς, καὶ αὐτῶ λογιζόμενος τὰ αὐτοῦ κατορθώματα, τοῦτο καὶ ἐνταῦθα πεποίηκεν. Ἐπειδὴ γὰρ μεγάλα ἐφθέγξατο καὶ ἔφησεν ἄληπτον παρεσχῆσθαι βίον διὰ πάντων, καὶ φιλοσοφίαν ἄκραν, τῷ Πνεύματι καὶ τῷ Θεῷ ταῦτα ἀνατίθησιν. Οὐδὲ γὰρ τὰ τυχόντα ἦν τὰ εἰρημένα. Εἰ γὰρ καὶ ἐν ἡσυχίᾳ ζῶντα δύσκολον κατορθοῦν καὶ ἄληπτον εἶναι, τὸν ὑπὸ τοσούτων ἐνοχλούμενον πει-

τοὺς παροξυσμοὺς καὶ τὰ κεντρίσματα. Ἔπειτα, θέλοντας νὰ δείξει πῶς ἄντεξε, πρόσθεσε· «μὲ ἅγιο Πνεῦμα». Μὲ αὐτό, λέει, τὰ κατορθώνουμε ὅλα αὐτά. Ἀλλὰ πρόσεχε πότε ἀνέφερε τὴν ἐκ μέρους τοῦ ἁγίου Πνεύματος βοήθεια· ὅταν ἀνέφερε ὅλα τὰ δικά του. Ἐγὼ ὅμως νομίζω πὼς καὶ κάτι ἄλλο ἐννοεῖ μ' αὐτό. Καὶ ποιό εἶναι αὐτό; Ὅτι ὑπάρχει μέσα μας πολὺ Πνεῦμα καὶ ἀποδεικνύομε ἀπὸ αὐτὸ τὴν ἀποστολή μας, ἀπὸ τὸ ὅτι ἀξιωθήκαμε νὰ λάβουμε πνευματικὰ χαρίσματα. Ἂν καὶ αὐτὸ εἶναι χάρη, ἀλλ' ὅμως εἶναι αἴτιος καὶ αὐτὸς ποὺ κέρδισε μὲ τὰ κατορθώματα καὶ τοὺς κόπους του τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ. Ἂν ὅμως πεῖ κανεὶς ὅτι ἐκτὸς ἀπὸ τὰ παραπάνω ὑπονοεῖ ὅτι καὶ στὴ χάρη τοῦ ἁγίου Πνεύματος δὲν παρουσίασε κανένα ἐμπόδιο, δὲ θὰ εἶναι ἐσφαλμένη ἡ γνώμη του αὐτή. Γιατὶ ὅσοι ἔλαβαν τὸ χάρισμα νὰ μιλοῦν διάφορες γλῶσσες καὶ ὑπερηφανεύτηκαν γι' αὐτό, κατηγορήθηκαν. Γιατὶ εἶναι δυνατὸ νὰ λάβει κάποιος πνευματικὸ χάρισμα καὶ νὰ μὴν τὸ χρησιμοποιήσει σωστά. Ἐμεῖς ὅμως, λέγει, δὲν πάθαμε κάτι τέτοιο, ἀλλὰ ἀναδειχθήκαμε ἄψογοι καὶ στὰ πνευματικὰ χαρίσματα, δηλ. στὴ θεία δωρεά. «Μὲ ἀνυπόκριτη ἀγάπη».

Αὐτὸ εἶναι ἡ αἰτία ὅλων τῶν ἀγαθῶν, αὐτὸ ἔδωσε στὸν Παῦλο αὐτὲς τὶς ἀρετές, αὐτὸ ἔκανε νὰ μένει μέσα του τὸ ἅγιο Πνεῦμα, μὲ τὸ ὁποῖο κατόρθωνε τὰ πάντα. «Μὲ τὸ κήρυγμα τῆς ἀλήθειας». Πράγμα ποὺ λέγει σὲ πολλὰ σημεῖα, ἐνεργήσαμε δηλαδὴ χωρὶς νὰ παραποιοῦμε ποτὲ τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ, χωρὶς νὰ τὸν νοθεύουμε. «Μὲ τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ». Ἐκεῖνο ποὺ κάμνει συνέχεια, μὴ ἀποδίδοντας τίποτα στὸν ἑαυτό του, ἀλλὰ τὰ πάντα στὸ Θεό, ποὺ τὸν θεωρεῖ αἴτιο ὅλων τῶν κατορθωμάτων του, αὐτὸ ἔκανε καὶ ἐδῶ. Ἐπειδὴ δηλαδὴ μίλησε γιὰ μεγάλα κατορθώματα καὶ εἶπε πὼς γνώρισμα τοῦ βίου του εἶναι καὶ ἀπόλυτη ἁγνότητα καὶ μεγάλη σύνεση, ἀποδίδει αὐτὰ στὸ Θεὸ καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα. Γιατὶ δὲν ἦταν ἀσήμαντα αὐτὰ ποὺ εἶπε. Γιατὶ ἂν εἶναι δύσκολο σ' ἕνα ποὺ ζεῖ σὲ ἀπραξία νὰ κατορθώνει νὰ εἶναι ἁγνός, σκέψου πόσο μεγάλης ψυχῆς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ταλαιπωρεῖται ἀπὸ τόσες δοκιμασίες καὶ ποὺ ἔλαμψε μὲ

ρασμῶν, καὶ διὰ πάντων λάμψαντα, ἐννόησον ἡλίκης εἶναι ψυχῆς. Καίτοι οὐδὲ ταῦτα ὑπέμενε μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλῷ πλείονα τούτων, ἅπερ ἑξῆς τίθησι. Καὶ τὸ δὴ θαυμαστόν, οὐχ ὅτι ἄληπτος ἦν ἐν τοσούτοις κύμασι πλέων, οὐδ' ὅτι πάντα ὑπέμεινε γενναίως, ἀλλ' ὅτι καὶ μεθ' ἡδονῆς πάντα· ἅπερ διὰ τῶν ἑξῆς ἡμῖν πάντα ποιεῖ φάνερὰ λέγων οὕτω. «Διὰ τῶν ὅπλων τῆς δικαιοσύνης τῶν δεξιῶν καὶ ἀριστερῶν».

Εἶδες ψυχῆς παράστημα καὶ φρόνημα εὔτονον; Δείκνυσι γὰρ ὅτι ὅπλα εἰσὶν αἱ θλίψεις, οὐ μόνον οὐ καταβάλλοντα, ἀλλὰ καὶ τειχίζοντα καὶ ἰσχυροτέρους ποιοῦντα. «Ἀριστερὰ» δὲ καλεῖ τὰ δοκοῦντα εἶναι λυπηρά· καὶ γὰρ τοιοῦτά ἐστι τὰ τὸν μισθὸν ἔχοντα. Τίνος οὖν ἕνεκεν οὕτως αὐτὰ καλεῖ; Ἢ κατὰ τὴν ὑπόληψιν τῶν πολλῶν, ἢ ἐπειδὴ ἐκέλευσεν ὁ Θεὸς εὔχεσθαι μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμόν. «Διὰ δόξης καὶ ἀτιμίας, διὰ δυσφημίας καὶ εὐφημίας». Τί λέγεις; ὅτι δόξης ἀπολαύεις, μέγα τοῦτο τίθης εἶναι; Ναί, φησί. Τί δήποτε; τὸ μὲν γὰρ ἀτιμίαν ἐνεγκεῖν, μέγα, τὸ δὲ δόξης μετασχεῖν, οὐ νεανικῆς δεῖται ψυχῆς; Νεανικῆς μὲν οὖν καὶ σφόδρα μεγάλης, ὥστε αὐτῆς ἀπολαύοντα μὴ ἐκτραχηλισθῆναι. Διὸ καὶ ἐπὶ τούτῳ φρονεῖ, ὡς ἐπ' ἐκείνῳ· καὶ γὰρ ἐν ἀμφοτέροις ὁμοίως ἔλαμπε. Πῶς δὲ ὅπλον γίνεται δικαιοσύνης; Ὅτι ἐνάγει πολλοὺς εἰς εὐσέβειαν τὸ ἐν τιμῇ εἶναι τοὺς διδασκάλους· καὶ ἔργων δὲ ἀγαθῶν τοῦτο δεῖγμά ἐστι, καὶ τὸν Θεὸν τοῦτο δοξάζει. Καὶ τοῦτο δὲ τῆς τοῦ Θεοῦ εὐμηχανίας, τὸ διὰ τῶν ἐναντίων εἰσάγειν τὸ κήρυγμα.

Σκόπει δέ· ἐδέδετο ὁ Παῦλος; Καὶ τοῦτο ἦν ὑπὲρ τοῦ Εὐαγγελίου. «Τὰ γὰρ κατ' ἐμέ», φησίν, «εἰς προκοπὴν τοῦ Εὐαγγελίου ἐλήλυθεν, ὥστε τοὺς πλείονας τῶν ἀδελφῶν πεποιθότας τοῖς δεσμοῖς μου, περισσοτέρως τολμᾶν ἀφόβως τὸν λόγον λαλεῖν». Δόξης πάλιν ἀπήλαυε; Καὶ τοῦτο πάλιν ἐκείνους προθυμοτέρους εἰρ-

ὅλες. Ἂν καὶ δὲν ὑπέμεινε μόνο αὐτά, ἀλλὰ καὶ πολὺ περισσότερα ἀπὸ αὐτά, ποὺ τὰ ἀναφέρει στὴ συνέχεια. Καὶ τὸ ἀξιοθαύμαστο βέβαια εἶναι, ὄχι τὸ ὅτι, ἂν καὶ ταξίδευε μέσα σὲ τέτοιαν τρικυμία, παρέμεινε ἄψογος, οὔτε τὸ ὅτι ἀντιμετώπισε τὰ πάντα μὲ γενναιότητα, ἀλλὰ τὸ ὅτι τὰ ἀντιμετώπισε ὅλα μὲ χαρά, τὰ ὁποῖα κάμνει φανερὰ μὲ τὰ ὅσα λέγει στὴ συνέχεια· «μὲ τὰ ὅπλα τῆς δικαιοσύνης, τὰ ἐπιθετικὰ καὶ τὰ ἀμυντικά».

Εἶδες ψυχικὸ παράστημα καὶ ρωμαλέο φρόνημα; Γιατὶ δείχνει ὅτι οἱ θλίψεις εἶναι ὅπλα, ποὺ ὄχι μόνο δὲν καταβάλλονται, ἀλλὰ καὶ μᾶς περιφροροῦν καὶ μᾶς κάνουν ἰσχυρότερους. Ἀριστερὰ ὅπλα ὀνομάζει ἐκεῖνα ποὺ θεωροῦνται λυπηρά· γιατὶ τέτοια εἶναι ἐκεῖνα ποὺ ἔχουν μισθό. Γιατὶ ὅμως τὰ ὀνομάζει ἔτσι; Ἢ σύμφωνα μὲ τὴ γνώμη τῶν πολλῶν ἢ γιατὶ πρόσταξε ὁ Θεὸς νὰ προσευχόμαστε νὰ μὴν ὑποπέσουμε σὲ πειρασμό. «Μὲ δόξα καὶ μὲ ἀτίμωση, μὲ δυσφημήσεις καὶ μὲ ἐπαίνους». Τί λές; Πιστεύεις πὼς εἶναι σπουδαῖο νὰ σὲ ἐπαινοῦν; Ναί, λέγει. Γιατί τέλος πάντων; Τὸ νὰ ὑποφέρεις περιφρόνηση εἶναι μεγάλο πράγμα, τὸ νὰ μετάσχεις ὅμως σὲ δόξα δὲ χρειάζεται νεανικὴ ψυχή; Καὶ βέβαια χρειάζεται νεανικὴ καὶ μάλιστα πολὺ μεγάλη, ὥστε, ἀπολαμβάνοντας αὐτήν, νὰ μὴ λοξοδρομήσει. Γι' αὐτὸ ἐγκρίνει τὴν ἀτίμωση ὅπως ἐγκρίνει καὶ τὸν ἔπαινο· καθόσον καὶ στὰ δύο ἦταν τὸ ἴδιο λαμπρός. Μὰ πῶς γίνεται ὁ ἔπαινος αἰτία ἀρετῆς; Γιατὶ ὁδηγεῖ πολλοὺς σὲ εὐσέβεια ὅταν τιμῶνται οἱ δάσκαλοι. Αὐτὸ εἶναι καὶ δεῖγμα ἀγαθῶν ἔργων καὶ δοξάζει τὸ Θεό. Εἶναι κι αὐτὸ γνώρισμα τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ, νὰ βγαίνουν ἠθικὰ διδάγματα ἀπὸ τὰ ἀντίθετα πράγματα.

Πρόσεχε δηλαδή. Φυλακίσθηκε ὁ Παῦλος; Αὐτὸ ὠφέλησε τὴ διάδοση τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ. Γι' αὐτὸ λέει· «τὰ παθήματά μου βοήθησαν περισσότερο στὴ διάδοση τοῦ Εὐαγγελίου. Οἱ περισσότεροι ἀπὸ τους πνευματικούς μας ἀδελφοὺς πῆραν θάρρος ἀπὸ τὴ φυλάκισή μου καὶ κηρύσσουν πιὸ ἄφοβα τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ»[4]. Ἀπολάμβανε πάλι δόξα; Κι αὐτὸ τοὺς

---

4. Φιλιπ. 1,12–14.

γάζετο. «Διὰ δυσφημίας καὶ εὐφημίας». Οὐ γὰρ μόνον ἐκεῖνα γενναίως ἔφερε τὰ ἐν τῷ σώματι, τὰς θλίψεις, καὶ ὅσα ἀπηριθμήσατο, ἀλλὰ καὶ τὰ τῆς ψυχῆς μόνης καθαπτόμενα· οὐδὲ γὰρ καὶ ταῦτα ἁπλῶς θορυβεῖν εἴωθεν. Ὁ γοῦν Ἱερεμίας πολλοὺς ἐνεγκὼν πειρασμούς, πρὸς ταῦτα ἀπηγόρευε, καὶ ἐπειδὴ ὠνειδίζετο, ἔλεγεν· «οὐ μὴ προφητεύσω, οὐδὲ μὴ ὀνομάσω τὸ ὄνομα Κυρίου». Καὶ ὁ Δαυὶδ δὲ πολλαχοῦ τὸν ὀνειδισμὸν ἀποδύρεται. καὶ ὁ Ἡσαΐας μετὰ πολλὰ ὑπὲρ τούτου παρακαλεῖ, λέγων· «ὀνειδισμὸν τῶν ἀνθρώπων μὴ φοβεῖσθε, καὶ τῷ φαυλισμῷ αὐτῶν μὴ ἡττᾶσθε». Καὶ ὁ Χριστὸς δὲ πάλιν τοῖς μαθηταῖς, «ὅταν εἴπωσι πᾶν πονηρὸν ῥῆμα καθ᾽ ὑμῶν ψευδόμενοι, χαίρετε καὶ ἀγαλλιᾶσθε», φησίν, «ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Ἀλλαχοῦ δέ φησι, «καὶ σκιρτήσατε». Οὐκ ἂν δὲ τοσοῦτον ἔθηκε τὸν μισθόν, εἰ μὴ πολὺς ἦν ὁ ἀγών. Ἐν μὲν γὰρ ταῖς βασάνοις καὶ τὸ σῶμα μερίζεται μετὰ τῆς ψυχῆς τὰς ἀλγηδόνας· καὶ γὰρ τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς ὁ πόνος ἐστίν· ἐκεῖ δὲ τῆς ψυχῆς μόνης.

Πολλοὶ γοῦν ἀπὸ τούτων μόνον ἔπεσον καὶ τὴν ψυχὴν τὴν ἑαυτῶν ἀπώλεσαν. Καὶ τῷ Ἰὼβ δὲ τῶν σκωλήκων καὶ τῶν τραυμάτων φορτικώτερα ἐφάνη τὰ παρὰ τῶν φίλων ὀνείδη. Οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστιν οὐδὲν ἀφορητότερον τοῖς ὀδυνωμένοις λόγου δυναμένου δακεῖν ψυχήν. Διὸ μετὰ τῶν κινδύνων καὶ τῶν ἱδρώτων καὶ ταῦτα τίθησι, λέγων· «διὰ δόξης καὶ ἀτιμίας». Πολλοὶ γοῦν καὶ τῶν Ἰουδαίων διὰ τὴν δόξαν τὴν τῶν πολλῶν οὐκ ἠθέλησαν πιστεῦσαι. Ἐφοβοῦντο γὰρ οὐχ ἵνα μὴ κολασθῶσιν, ἀλλ᾽ ἵνα μὴ ἀποσυνάγωγοι γένωνται· διὸ λέγει, «πῶς δύνασθε πιστεύειν, δόξαν

ἔκανε πιὸ πρόθυμους. «Μὲ δυσφημήσεις καὶ μὲ ἐπαίνους». Δὲν ἀντιμετώπισε δηλαδὴ μὲ γενναιότητα μόνο τὶς σωματικὲς ταλαιπωρίες, τὶς θλίψεις καὶ ὅσα ἄλλα ἀνέφερε, ἀλλὰ καὶ ὅσα ἐπηρεάζουν μονάχα τὴν ψυχή. Γιατὶ καὶ αὐτὰ συνήθως προξενοῦν πολλὴ ταραχή. Ὁ Ἱερεμίας, ὅπως εἶναι γνωστό, ἐνῶ ἀντιμετώπισε πολλοὺς πειρασμούς, δὲν ἄντεξε στὰ παθήματα τῆς ψυχῆς καί, ἐπειδὴ τὸν κατηγοροῦσαν, ἔλεγε· «δὲ θὰ προφητεύσω καὶ δὲ θὰ βάλω στὸ στόμα μου τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου»[5]. Καὶ ὁ Δαυὸ θρηνεῖ σὲ πολλὰ σημεῖα γιὰ τὶς μομφές. Καὶ ὁ Ἠσαΐας μετὰ ἀπὸ πολὺ λόγο γιὰ τὶς ἐπικρίσεις ἐνθαρρύνει καὶ λέγει· «μὴ φοβόσαστε τὶς ἐπικρίσεις τῶν ἀνθρώπων καὶ μὴν τρομάζετε ἀπὸ τὰ περιπαίγματά τους». Κι ὁ Χριστὸς πάλι ἔλεγε στοὺς μαθητές του· «νὰ νιώθετε χαρὰ καὶ ἀγαλλίαση ὅταν ποῦν, συκοφαντώντας σας, κάθε κακὸ λόγο ἐναντίον σας, γιατὶ θὰ εἶναι μεγάλη ἡ ἀμοιβή σας στοὺς οὐρανούς»[6]. Καὶ ἀλλοῦ λέγει· «Ἀναπηδῆστε ἀπὸ χαρά»[7]. Δὲ θὰ ὅριζε τόση μεγάλη ἀμοιβή, ἂν ὁ ἀγώνας δὲν ἦταν δύσκολος. Γιατὶ κατὰ τὰ βασανιστήρια τὸ σῶμα μοιράζεται μὲ τὴν ψυχή τοὺς πόνους, καθόσον ὁ πόνος πληγώνει και τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχή, ἐνῶ γιὰ τὶς ἐπικρίσεις πονάει μόνο ἡ ψυχή.

Πολλοὶ λοιπὸν λύγισαν μὲ τὶς ἐπικρίσεις κι ἔχασαν τὴν ψυχή τους. Καὶ ὁ Ἰὼβ θεώρησε τὶς ἐπικρίσεις τῶν φίλων πιὸ βασανιστικὲς ἀπο τὰ σκουλήκια καὶ τὶς πληγές. Γιατὶ δὲν ὑπάρχει, δὲν ὑπάρχει γιὰ τοὺς ἀγωνιζόμενους τίποτα πιὸ ἀνυπόφορο ἀπὸ τὰ λόγια ποὺ μποροῦν νὰ πληγώσουν τὴν ψυχή. Γι' αὐτὸ μαζὶ μὲ τοὺς κινδύνους καὶ τοὺς κόπους ἀναφέρει καὶ αὐτὰ λέγοντας· «μὲ δόξα καὶ μὲ ἀτίμωση». Πολλοὶ βέβαια ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους, ἀπὸ φόβο πρὸς τὴ γνώμη τῶν πολλῶν, δὲ θέλησαν νὰ πιστέψουν. Γιατὶ φοβόνταν ὄχι μήπως κολασθοῦν, ἀλλὰ μήπως τοὺς διώξουν ἀπὸ τὴ συναγωγή. Γι' αὐτὸ λέγει· «πῶς εἶ-

---

5. Ἱερ. 20,9.
6. Ματθ. 5,11-12.
7. Λουκᾶ 6,23.

παρ' ἀλλήλων λαμβάνοντες;». Καὶ πολλοὺς ἂν ἴδοιμεν, οἳ πάντων μὲν κατεφρόνησαν τῶν δεινῶν, ὑπὸ δὲ δόξης ἡττήθησαν. «Ὡς πλάνοι καὶ ἀληθεῖς». Τοῦτό ἐστι, «διὰ δυσφημίας καὶ εὐφημίας». Ὡς ἀγνοούμενοι καὶ ἐπιγινωσκόμενοι. Τοῦτό ἐστι, «διὰ δόξης καὶ ἀτιμίας». Τοῖς μὲν γὰρ ἦσαν γνώριμοι καὶ περισπούδαστοι, οἱ δὲ οὐδὲ εἰδέναι αὐτοὺς ἠξίουν. «Ὡς ἀποθνήσκοντες, καὶ ἰδοὺ ζῶμεν». Ὡς ἐπιθανάτιοι καὶ κατάδικοι, ὅπερ καὶ αὐτὸ ἀτιμίας ἦν.

3. Τοῦτο δὲ ἔλεγε, δεικνὺς καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν τὴν ἄφατον, καὶ τὴν αὐτῶν ὑπομονήν. Τὸ μὲν γὰρ τῶν ἐπιβουλευόντων μέρος, ἀπεθάνομεν, καὶ τοῦτο πάντες νομίζουσι· διὰ δὲ τὸν Θεὸν διεφύγομεν τοὺς κινδύνους. Εἶτα δηλῶν καὶ τίνος ἕνεκεν ταῦτα συγχωρεῖ ὁ Θεός, ἐπήγαγεν, «ὡς παιδευόμενοι, καὶ μὴ θανατούμενοι»· μέγα ἀπὸ τῶν πειρασμῶν καὶ πρὸ τῶν μισθῶν δεικνὺς τὸ κέρδος αὐτοῖς ἐγγινόμενον, καὶ τοὺς ἐχθροὺς ἄκοντας αὐτοὺς ὠφελοῦντας. «Ὡς λυπούμενοι, ἀεὶ δὲ χαίροντες». Παρὰ μὲν γὰρ τοῖς ἔξωθεν ὑποπτευόμεθα, ὡς ἐν ἀθυμίᾳ εἶναι· ἡμεῖς δὲ οὐκ ἐκείνοις προσέχομεν, ἀλλὰ τὴν ἡδονὴν ἀκμάζουσαν ἔχομεν. Καὶ οὐκ εἶπε, «χαίροντες», μόνον, ἀλλὰ προσέθηκε καὶ τὸ διηνεκές. «Ἀεὶ γὰρ χαίροντες», φησί. Τί τοίνυν ταύτης ἴσον γένοιτ' ἂν τῆς ζωῆς, ἐν ᾗ τοσούτων ἐπιόντων δεινῶν, μείζων ἡ χαρὰ γίνεται; «Ὡς πτωχοί, πολλοὺς δὲ πλουτίζοντες». Τινὲς μέν φασι πλοῦτον ἐνταῦθα λέγεσθαι τὸν πνευματικόν· ἐγὼ δὲ εἴποιμ' ἂν καὶ τὸν σαρκικόν· καὶ γὰρ καὶ τοῦτον ἐπλούτουν, καινῷ τινι τρόπῳ τὰς ἁπάντων ἔχοντες οἰκίας ἀνεῳγμένας αὐτοῖς. Καὶ τοῦτο ἐδήλωσε διὰ τῶν ἑξῆς, εἰπών· «ὡς μηδὲν ἔχοντες, καὶ πάντα κατέχοντες». Καὶ πῶς ἔνι τοῦτο; Πῶς μὲν οὖν τὸ ἐναντίον ἔνι; Ὁ γὰρ πολλὰ κατέχων, οὐδὲν ἔχει· ὁ δὲ

ναι δυνατὸν νὰ ἔχετε πίστη ἐσεῖς, ἀφοῦ δεχόσατε τιμὲς ὁ ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλο;»[8]. Καὶ μποροῦμε νὰ δοῦμε πολλούς, ποὺ δὲ λύγισαν ἀπὸ τοὺς βασανισμούς, ἀλλὰ νικήθηκαν ἀπὸ τὴ δόξα. «Σὰν λαοπλάνοι καὶ ἀληθινοί». Αὐτὸ σημαίνει, «μὲ τιμὴ καὶ ἀτίμωση». Γιατὶ ἄλλοι τοὺς γνώριζαν καὶ τοὺς ἐκτιμοῦσαν βαθιὰ κι ἄλλοι δὲν ἤθελαν οὔτε νὰ τοὺς δοῦν. «Σὰν νὰ πεθάναμε καὶ ὅμως ζοῦμε». Σὰν καταδικασμένοι σὲ θάνατο καὶ σὰν κατάδικοι, πράγμα ποὺ ἦταν καὶ αὐτὸ κακὴ φήμη.

3. Αὐτὸ τὸ ἔλεγε δείχνοντας καὶ τὴν ἄπειρη δύναμη τοῦ Θεοῦ καὶ τὴ δική τους ὑπομονή. Κατὰ τὴν ἄποψη δηλαδὴ τῶν κακόβουλων, εἴμαστε νεκροί, ὅπως ὅλοι νομίζουν, μὲ τὴ βοήθεια ὅμως τοῦ Θεοῦ ἀποφύγαμε τοὺς κινδύνους. Ἔπειτα, παρουσιάζοντας καὶ τὴν αἰτία ποὺ ὁ Θεὸς ἐπιτρέπει αὐτά, πρόσθεσε, «σὰν νὰ τιμωρούμαστε καὶ νὰ μὴ θανατωνόμαστε», δείχνοντας ὅτι ἔχουν μεγάλο κέρδος ἀπὸ τὶς δοκιμασίες τους πρὶν ἀπο τὴν τελικὴ ἀμοιβή τους και ὅτι οἱ ἐχθροί τους τοὺς ὠφελοῦν ἄθελά τους. «Σὰν λυπημένοι, πάντοτε ὅμως χαρούμενοι». Οἱ ἄλλοι δηλαδὴ ἔχουν τὴν ἐντύπωση ὅτι ἔχουμε βαθιὰ στενοχώρια, ἐμεῖς ὅμως δὲ δίνουμε σημασία σ' αὐτούς, ἀλλ' εἴμαστε πολὺ εὐχαριστημένοι. Καὶ δὲν ἀρκέστηκε στὸ «χαρούμενοι», ἀλλὰ πρόσθεσε καὶ τὸ «πάντοτε». Πάντοτε, λέει, εἶμαστε χαρούμενοι. Τί λοιπὸν θὰ μποροῦσε νὰ ἐξισωθεῖ μὲ αὐτὴ τὴ ζωή, κατὰ τὴν ὁποία, ἂν καὶ παρουσιάζονται τόσα δεινά, ἡ χαρὰ γίνεται μεγαλύτερη; «Σὰν φτωχοί, ποὺ κάνουμε ὅμως πολλοὺς πλούσιους». Μερικοὶ ἔχουν τὴ γνώμη πὼς ἐδῶ ἐννοεῖ τὸν πνευματικὸ πλοῦτο. Ἐγὼ θὰ ἔλεγα πὼς ἐννοεῖ καὶ τὸν ὑλικό. Γιατὶ εἶχαν καὶ αὐτὸν τὸν πλοῦτο, ἀφοῦ –κάτι ποὺ εἶναι πρωτοφανὲς– ἦταν ἀνοιχτὰ γι' αὐτοὺς τὰ σπίτια ὅλων. Καὶ τὸ δείχνει αὐτὸ στὴ συνέχεια λέγοντας· «δὲν ἔχουμε τίποτα καὶ ὅμως κατέχουμε τὰ πάντα». Μὰ πῶς εἶναι δυνατὸ αὐτό; Πῶς εἶναι δυνατὸ τὸ ἀντίθετο; Ὅποιος ἔχει πολλά, δὲν ἔχει τίποτα, κι ὅποιος δὲν

8. Ἰω. 5,44.

μηδὲν ἔχων, τὰ πάντα κέκτηται. Καὶ οὐκ ἐνταῦθα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ὑπὸ τῶν ἐναντίων τὰ ἐναντία ἐγίνετο.

Εἰ δὲ θαυμάζεις πῶς ἔστι τὸν μηδὲν ἔχοντα τὰ πάντα ἔχειν, αὐτὸν τοῦτον εἰς μέσον ἀγάγωμεν, ὃς τῇ οἰκουμένῃ ἐπέταττε, καὶ οὐχὶ τῶν χρημάτων αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν ὀφθαλμῶν κύριος ἦν. «Εἰ δυνατὸν» γάρ, φησί, «τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν ἐξορύξαντες ἂν ἐδώκατέ μοι». Ταῦτα δὲ λέγει, παιδεύων μὴ ταράττεσθαι πρὸς τὰς τῶν πολλῶν δόξας, κἂν πλάνους λέγωσι, κἂν ἀγνοῶσι, κἂν καταδίκους νομίζωσι, κἂν ἐπιθανατίους, κἂν λυπεῖσθαι, κἂν ἐν πτωχείᾳ εἶναι, κἂν μηδὲν ἔχειν, κἂν τοὺς ἐν εὐθυμίᾳ ἀθυμεῖν· ὅτι οὐδὲ τοῖς τυφλοῖς ὁ ἥλιος καταφανής, οὐδὲ τοῖς παραπαίουσιν ἡ τῶν σωφρονούντων ἡδονὴ δήλη. Μόνοι γὰρ οἱ πιστοὶ ὀρθοὶ κριταὶ τῶν πραγμάτων εἰσί, καὶ οὐκ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς χαίρουσι καὶ ἀλγοῦσι τοῖς ἄλλοις. Καὶ γὰρ εἴ τις ἄπειρος ἀγώνων πυκνεύοντα θεάσαιτο τραύματα ἔχοντα καὶ στέφανον περικείμενον, ἡγήσαιτο αὐτὸν ἀλγεῖν διὰ τὰ τραύματα, οὐκ εἰδὼς τὴν ἡδονὴν τὴν ἀπὸ τοῦ στεφάνου. Καὶ οὗτοι τοίνυν ἐπειδὴ ἃ πάσχομεν ἴσασιν, ὑπὲρ δὲ ὧν πάσχομεν ἀγνοοῦσιν, εἰκότως ταῦτα μόνα ὑποπτεύουσι, τὰ παλαίσματα μὲν καὶ τοὺς κινδύνους ὁρῶντες, τὰ δὲ ἔπαθλα καὶ τοὺς στεφάνους καὶ τὴν τῶν ἀγώνων ὑπόθεσιν οὐκέτι.

Τί οὖν ἦν πάντα ἅπερ Παῦλος κατεῖχε, λέγων, «ὡς μηδὲν ἔχοντες, καὶ πάντα κατέχοντες»; Τὰ βιωτικά, τὰ πνευματικά. Ὃν γὰρ ὡς ἄγγελον αἱ πόλεις ἐδέχοντο, ὑπὲρ οὗ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ἐξορύξαντες ἂν ἔδωκαν, ὑπὲρ οὗ τὸν ἑαυτῶν τράχηλον ὑπέθεντο, πῶς οὗτος οὐ πάντα εἶχε τὰ ἐκείνων; Εἰ δὲ βούλει καὶ τὰ πνευματικὰ ἰδεῖν, ὄψει καὶ ἐν τούτοις μάλιστα πλουτοῦντα. Ὁ γὰρ

ἔχει τίποτα, ἔχει τὰ πάντα. Καὶ ὄχι μόνο ἐδῶ, ἀλλὰ καὶ στοὺς ἄλλους ἀπὸ τὰ ἀντίθετα γίνονται τὰ ἀντίθετα.

Ἂν ὅμως ἀπορεῖς πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ ἔχει τὰ πάντα αὐτὸς ποὺ δὲν ἔχει τίποτα, ἂς πάρουμε σὰν παράδειγμα αὐτὸν τὸν ἴδιο τὸν Παῦλο, ποὺ εἶχεν ἐπιρροὴ σ' ὅλη τὴν οἰκουμένη καὶ ἦταν κύριος ὄχι μόνο τῶν χρημάτων, ἀλλ' ἀκόμη καὶ τῶν ματιῶν πολλῶν ἀνθρώπων. «Ἂν ἦταν δυνατό», λέγει, «θὰ βγάζετε τὰ μάτια σας καὶ θὰ μοῦ τὰ δίνατε»[9]. Καὶ τὰ λέγει αὐτά, γιὰ νὰ τοὺς διδάξει νὰ μὴν ἐνοχλοῦνται ἀπὸ τὶς δοξασίες τῶν πολλῶν, οὔτε ἂν τοὺς ἀποκαλοῦν λαοπλάνους, οὔτε ἂν τοὺς περιφρονοῦν, οὔτε ἂν τοὺς θεωροῦν κατάδικους ἢ καὶ θανατοποινίτες ἢ ὅτι ἔχουν βαθιὰ στενοχώρια, ἢ ὅτι οἱ χαρούμενοι εἶναι περίλυποι. Γιατὶ οὔτε οἱ τυφλοὶ βλέπουν τὸν ἥλιο οὔτε οἱ παράφρονες αἰσθάνονται τὴν εὐτυχία τῶν φρόνιμων. Γιατὶ μόνο οἱ πιστοὶ ἔχουν τὴν ἱκανότητα νὰ κρίνουν σωστὰ τὰ πράγματα καὶ δὲ χαίρουν οὔτε λυποῦνται γιὰ τὰ ἴδια πράγματα μὲ τοὺς ἄλλους. Γιατί, ἂν κάποιος ἀνίδεος ἀπὸ ἀγῶνες ἔβλεπε ἕναν πυγμάχο μὲ τραύματα καὶ στεφανωμένο, θὰ νόμιζε, ἐπειδὴ δὲν ἔχει ἰδέα ἀπ' τὴ χαρὰ τοῦ στεφανιοῦ, ὅτι αὐτὸς πονάει γιὰ τὰ τραύματα. Καὶ αὐτοὶ λοιπόν, ἐπειδὴ ξέρουν αὐτὰ ποὺ ὑποφέρουμε, ἀγνοοῦν ὅμως ἐκεῖνα γιὰ τὰ ὁποῖα τὰ ὑποφέρουμε, εἶναι ἑπόμενο νὰ σκέπτονται μόνο αὐτά, βλέποντας βέβαια τὴν πάλη καὶ τοὺς κινδύνους, χωρὶς νὰ γνωρίζουν ὅμως ἀκόμη τὰ ἔπαθλα καὶ τὰ στεφάνια καὶ τὴν αἰτία τῶν ἀγώνων.

Ποιά εἶναι λοιπὸν ὅλα ἐκεῖνα ποὺ κατεῖχε ὁ Παῦλος, λέγοντας, «δὲν ἔχουμε τίποτα καὶ ὅμως κατέχουμε τὰ πάντα»; Τὰ βιωτικὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ πνευματικὰ ἀγαθά. Γιατί, ἐκεῖνον ποὺ οἱ πόλεις τὸν δέχονταν σὰν ἄγγελο, γιὰ χάρη τοῦ ὁποίου θὰ ἔβγαζαν καὶ τὰ μάτια τους καὶ θὰ τοῦ τὰ ἔδιναν, γιὰ χάρη τοῦ ὁποίου καὶ τὴ ζωή τους θὰ θυσίαζαν, πῶς δὲν εἶχε ὅλα ἐκείνων; Ἂν ὅμως θέλεις νὰ δεῖς καὶ τὰ πνευματικὰ ἀγαθά, θὰ δεῖς ὅτι καὶ σ' αὐτὰ εἶναι πάρα πολὺ πλούσιος. Ἐκεῖνος ποὺ ἦταν φίλος μὲ τὸ

9. Γαλ. 4,15.

οὕτω τῷ βασιλεῖ τῶν πάντων φίλος, ὡς καὶ ἀπορρήτων κοινωνεῖν τῷ Δεσπότῃ τῶν ἀγγέλων, πῶς οὐ πάντων εὐπορώτερος ἦν, καὶ πάντα εἶχεν; Οὐκ ἂν οὕτως ὑπέκειντο δαίμονες, οὐκ ἂν οὕτως ἐδραπέτευσε πάθη καὶ νοσήματα. Καὶ ἡμεῖς τοίνυν, ὅταν τι πάσχωμεν διὰ τὸν Χριστόν, μὴ μόνον γενναίως φέρωμεν, ἀλλὰ καὶ χαίρωμεν· κἂν νηστεύωμεν, ὡς τρυφῶντες σκιρτῶμεν· κἂν ὑβριζώμεθα, ὡς ἐγκωμιαζόμενοι χορεύωμεν· κἂν ἀναλίσκωμεν, ὡς κερδαίνοντες διακεώμεθα· κἂν πένησι παρέχωμεν, λαμβάνειν νομίζωμεν· ὁ γὰρ μὴ οὕτω διδούς, οὐδὲ δώσει ῥᾳδίως. Ὅταν τοίνυν θέλῃς σκορπίσαι, μὴ τοῦτο ἴδῃς μόνον, ὅτι ἀναλίσκεις, ἀλλ' ὅτι καὶ πλείονα κερδαίνεις· καὶ τοῦτο πρὸ ἐκείνου. Καὶ μὴ μόνον ἐπὶ ἐλεημοσύνης, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πάσης ἀρετῆς μὴ τὸ δριμὺ τῶν πόνων, ἀλλὰ καὶ τὸ γλυκὺ τῶν ἐπάθλων λογίζου· καὶ πρὸ πάντων τὴν ὑπόθεσιν τῶν παλαισμάτων τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν· καὶ ῥᾳδίως ἐπιβήσῃ τῶν ἀγώνων, καὶ ἐν ἡδονῇ τὸν ἅπαντα βιώσῃ χρόνον.

Οὐδὲν γὰρ οὕτω ποιεῖν ἡδονὴν εἴωθεν, ὡς συνειδὸς ἀγαθόν. Διὰ τοῦτο Παῦλος μὲν καθ' ἑκάστην κοπτόμενος τὴν ἡμέραν, ἔχαιρε καὶ ἠγάλλετο· οἱ δὲ νῦν, οὐδὲ ὄναρ ὑπομένοντές τι τούτων, ἀλγοῦσι καὶ θρηνοῦσιν, οὐδαμόθεν ἄλλοθεν, ἀλλ' ἐκ τοῦ μὴ φιλόσοφον ἔχειν γνώμην. Ἐπεὶ τίνος ἕνεκεν, εἰπέ μοι, ὁ θρῆνος; ὅτι πένης εἶ, καὶ τῶν ἀναγκαίων ἀπορεῖς; Οὐκοῦν διὰ τοῦτό σε μᾶλλον θρηνεῖν δεῖ, οὐχ ὅτι κλαίεις, οὐχ ὅτι πένης εἶ, ἀλλ' ὅτι μικρόψυχος· οὐχ ὅτι χρήματα οὐκ ἔχεις, ἀλλ' ὅτι τοσούτου τὰ χρήματα τιμᾷς. Καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀπέθνησκε Παῦλος, καὶ οὐκ ἔκλαιεν, ἀλλὰ καὶ ἔχαιρε· λιμῷ ἐμάχετο διηνεκεῖ, καὶ οὐκ ἤλγει, ἀλλὰ καὶ ἐκαλλωπίζετο.

4. Σὺ δὲ ὅτι μὴ πάντα ἔχεις τὰ τοῦ ἐνιαυτοῦ κείμενα, ἀλγεῖς καὶ

βασιλιὰ ὅλων, ὥστε νὰ τοῦ ἐμπιστεύεται καὶ ἀπόρρητα ὁ Κύριος τῶν ἀγγέλων, πῶς δὲν ἦταν πιὸ πλούσιος ἀπὸ ὅλους καὶ εἶχε τὰ πάντα; Ἂν δὲν τὰ εἶχε, δὲ θὰ ὑποτάσσονταν ἔτσι οἱ δαίμονες, δὲ θὰ δραπέτευαν ἔτσι τὰ πάθη καὶ οἱ ἀρρώστιες. Κι ἐμεῖς λοιπόν, ὅταν παθαίνουμε κάτι γιὰ τὸ Χριστό, πρέπει ὄχι μόνο νὰ τὸ ἀντιμετωπίζουμε μὲ γενναιότητα, ἀλλὰ καὶ νὰ χαιρόμαστε. Καὶ ὅταν νηστεύουμε, νὰ σκιρτοῦμε ἀπὸ χαρὰ σὰ νὰ διασκεδάζουμε. Ὅταν βριζόμαστε, νὰ χορεύουμε σὰν νὰ μᾶς ἐπαινοῦν. Ὅταν δαπανοῦμε, νὰ φαινόμαστε σὰ νὰ κερδίζουμε. Ὅταν δίνουμε στοὺς φτωχούς, νὰ νομίζομε ὅτι παίρνουμε. Γιατί, ἐκεῖνος ποὺ δὲ δίνει μὲ τέτοια διάθεση, δὲ θὰ δώσει εὔκολα. Ὅταν θέλεις λοιπὸν νὰ μοιράσεις, μὴ σκεφθεῖς μόνο αὐτό, ὅτι δαπανᾶς, ἀλλὰ καὶ ὅτι κερδίζεις περισσότερα, καὶ αὐτὸ πρὶν ἀπὸ ἐκεῖνο. Κι' ὄχι μόνο γιὰ τὴν ἐλεημοσύνη, ἀλλὰ καὶ γιὰ κάθε ἀγαθοεργία δὲν πρέπει νὰ σκέπτεσαι τὶς πίκρες τοῦ ἀγώνα, ἀλλὰ καὶ τὴ γλυκύτητα τῶν ἐπάθλων, καὶ πρὸ πάντων τὴν αἰτία τῶν ἀγώνων, τὸν Κύριο μας Ἰησοῦ. Ἔτσι θὰ ἀντιμετωπίσεις εὔκολα τοὺς ἀγῶνες καὶ θὰ ζήσεις εὐχάριστα ὅλη σου τὴ ζωή.

Γιατὶ συνήθως τίποτα δὲν προσφέρει τόσην εὐχαρίστηση, ὅσο ἡ ἀγαθὴ συνείδηση. Γι' αὐτὸ ὁ Παῦλος, ἂν καὶ καθημερινὰ κόπιαζε, χαιρόταν καὶ σκιρτοῦσε ἀπὸ ἀγαλλίαση, ἐνῶ οἱ σημερινοί, ποὺ οὔτε στὰ ὄνειρά τους ὑποφέρουν κάτι ἀπὸ αὐτά, θλίβονται καὶ θρηνοῦν, γιὰ κανένα ἄλλο λόγο, παρὰ γιὰ τὸ ὅτι δὲν ἔχουν φιλοσοφημένη σκέψη. Γιατί, πές μου σὲ παρακαλῶ, γιατί θρηνεῖς; ἐπειδὴ εἶσαι φτωχὸς καὶ δὲν ἔχεις τὰ ἀναγκαῖα; Λοιπὸν γι' αὐτὸ πρέπει νὰ θρηνεῖς περισσότερο, ὄχι γιατὶ κλαῖς, ὄχι γιατὶ εἶσαι φτωχός, ἀλλὰ γιατὶ εἶσαι μικρόψυχος· ὄχι γιατὶ δὲν ἔχεις χρήματα, ἀλλὰ γιατὶ δίνεις τόση σημασία στὰ χρήματα. Κάθε μέρα πέθαινε ὁ Παῦλος καὶ δὲν ἔκλαιε, ἀλλὰ χαιρόταν· κάθε μέρα πάλευε μὲ τὴν πείνα, καὶ δὲν πονοῦσε, ἀλλὰ παρουσιαζόταν χαρούμενος.

4. Ἐσὺ λοιπὸν ὑποφέρεις καὶ χτυπιέσαι γιατί δὲν ἔχεις ὅλα

κόπτεις ἑαυτόν; Ναί, φησίν· ἐκεῖνος γὰρ τὰ ἑαυτοῦ μόνον ἐμερίμνα, ἐγὼ δὲ καὶ ὑπὲρ οἰκετῶν, καὶ παίδων καὶ γυναικός. Ἐκεῖνος μὲν οὖν μόνος τὰ ἑαυτοῦ οὐκ ἐμερίμνα, ἀλλὰ τὰ τῆς οἰκουμένης ἁπάσης· καὶ σὺ μὲν ὑπὲρ οἰκίας μιᾶς, ἐκεῖνος δὲ ὑπὲρ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πενήτων τοσούτων ὄντων, ὑπὲρ τῶν ἐν Μακεδονίᾳ, ὑπὲρ τῶν πανταχοῦ πτωχευόντων, ὑπὲρ τῶν διδόντων ἐκείνοις οὐχ ἧττον, ἢ τῶν λαμβανόντων. Καὶ γὰρ διπλῆ ἦν αὐτῷ ἡ φροντὶς ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης, καὶ ὅπως τῶν ἀναγκαίων μὴ ἀποροῖεν, καὶ ὅπως ἐν τοῖς πνευματικοῖς πλουτοῖεν. Καὶ οὐχ οὕτω σὲ λυπεῖ τὰ παιδία πεινῶντα, ὡς ἐκεῖνον τὰ τῶν πιστῶν πράγματα πάντα. Τί λέγω τὰ τῶν πιστῶν; οὐδὲ γὰρ τῆς ὑπὲρ τῶν ἀπίστων φροντίδος ἐλεύθερος ἦν, ἀλλ' οὕτως ὑπὸ ταύτης ἐτήκετο, ὡς εὔχεσθαι καὶ ἀνάθεμα γίνεσθαι ὑπὲρ αὐτῶν· σὺ δέ, κἂν μυριάκις ἐπικρατήσῃ λιμός, οὐκ ἂν ἕλοιό ποτε ἀποθανεῖν ὑπὲρ ὁτουοῦν. Καὶ σὺ μὲν ὑπὲρ γυναικὸς μιᾶς μεριμνᾷς, ἐκεῖνος δὲ ὑπὲρ πασῶν τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην ἐκκλησιῶν· «ἡ γὰρ μέριμνά μου», φησί, «πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν». Μέχρι τίνος οὖν παίζεις, ἄνθρωπε, Παύλῳ σαυτὸν παραβάλλων, καὶ οὐ παύσῃ τῆς πολλῆς ταύτης μικροψυχίας; Δακρύειν γάρ, οὐχ ὅταν ἐν πενίᾳ ὦμεν, ἀλλ' ὅταν ἁμαρτάνωμεν, δεῖ· τοῦτο γὰρ θρήνων ἄξιον· ὡς τά γε ἄλλα γέλωτος.

Ἀλλ' οὐ τοῦτό με λυπεῖ, φησί, μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ ὁ δεῖνα ἐν δυναστείᾳ, ἐγὼ δὲ ἄτιμος καὶ ἀπερριμμένος. Καὶ τί τοῦτο; καὶ γὰρ ὁ μακάριος Παῦλος ἄτιμος καὶ ἀπερριμμένος εἶναι ἐδόκει τοῖς πολλοῖς. Ἀλλ' ἐκεῖνος Παῦλος ἦν, φησίν. Οὐκοῦν οὐχ ἡ τῶν πραγμάτων φύσις, ἀλλ' ἡ τῆς γνώμης ἀσθένεια ποιεῖ σοι τὴν ἀθυμίαν. Μὴ τοίνυν τὴν πενίαν θρήνει, ἀλλὰ σαυτὸν τὸν οὕτω διακείμενον·

ὅσα σοῦ χρειάζονται γιὰ νὰ συντηρηθεῖς ἕνα χρόνο; Ναί, λέγει· γιατὶ ἐκεῖνος μεριμνοῦσε μόνο γιὰ τὸν ἑαυτό του, ἐνῶ ἐγὼ φροντίζω γιὰ τοὺς ὑπηρέτες μου, γιὰ τὰ παιδιά μου καὶ τὴ γυναῖκα μου. Μὰ ἐκεῖνος μόνος δὲ μεριμνοῦσε μόνο γιὰ τὸν ἑαυτό του, ἀλλὰ γιὰ τὴν οἰκουμένη ὁλόκληρη· σὺ μεριμνᾶς γιὰ τὴν οἰκογένειά σου, ἐνῶ ἐκεῖνος γιὰ τοὺς φτωχοὺς τῶν Ἱεροσολύμων, ποὺ ἦταν πάρα πολλοί, γιὰ τοὺς φτωχοὺς τῆς Μακεδονίας, γιὰ τοὺς φτωχοὺς ὅλης τῆς γῆς, ὄχι λιγότερο γιὰ κείνους ποὺ δίνουν, ἀπὸ ὅσο γιὰ ἐκείνους ποὺ παίρνουν τὴν ἐλεημοσύνη. Καθόσον ἦταν διπλὴ ἡ φροντίδα του γιὰ ὅλη τὴν οἰκουμένη, καὶ νὰ μὴ στεροῦνται τὰ ἀπαραίτητα ὑλικὰ ἀγαθὰ καὶ νὰ ἔχουν πνευματικὸ πλοῦτο. Καὶ δὲ στενοχωριέσαι τόσο γιὰ τὰ παιδιά σου ὅταν πεινοῦν, ὅσο ἐκεῖνος γιὰ ὅλα τὰ προβλήματα τῶν πιστῶν. Μὰ γιατὶ λέγω τῶν πιστῶν; Δὲν τοῦ ἔλειπε ἡ φροντίδα οὔτε γιὰ τοὺς ἄπιστους, ἀλλὰ τόσο πολὺ τὸν βασάνιζε αὐτή, ὥστε νὰ εὔχεται νὰ γίνει ἀνάθεμα γιὰ χάρη αὐτῶν, ἐνῶ ἐσύ, καὶ ἂν ἀκομὰ πεινάει ἀμέτρητα ὁ κόσμος, δὲ θὰ δεχόσουν ποτὲ νὰ πεθάνεις γιὰ χάρη ὁποιουδήποτε. Καὶ ἐσὺ βέβαια φροντίζεις γιὰ μιὰ γυναίκα, ἐνῶ ἐκεῖνος γιὰ τὶς Ἐκκλησίες ὅλης τῆς οἰκουμένης. «Μεριμνῶ», λέγει, «γιὰ ὅλες τὶς Ἐκκλησίες»[10]. Ὡς πότε λοιπὸν θὰ ἀστειεύεσαι, ἄνθρωπε, συγκρίνοντας τὸν ἑαυτό σου μὲ τὸν Παῦλο, καὶ δὲ θὰ σταματήσεις αὐτὴν τὴ τόσο μεγάλη μικροψυχία; Καθόσον πρέπει νὰ κλαῖμε ὄχι ὅταν εἴμαστε φτωχοί, ἀλλὰ ὅταν κάνουμε ἁμαρτίες. Γιατί αὐτὸ εἶναι ἀξιοθρήνητο, ἐνῶ τὰ ἄλλα εἶναι γιὰ γέλια.

Δὲ μὲ στενοχωρεῖ αὐτὸ μόνο, λέγει, ἀλλὰ τὸ ὅτι ὁ τάδε ἔχει στὰ χέρια του ἐξουσία, ἐνῶ ἐγὼ εἶμαι ταπεινωμένος καὶ περιφρονημένος. Καὶ τί μ' αὐτό; Γιατὶ καὶ ὁ μακάριος Παῦλος φαινόταν στοὺς πολλοὺς ταπεινωμένος καὶ περιφρονημένος. Μὰ ἐκεῖνος, λέγει, ἦταν Παῦλος. Ἑπομένως τὴ στενοχώρια σου δὲ σοῦ τὴν προξενεῖ ἡ φύση τῶν πραγμάτων, ἀλλ' οἱ ἀδυναμίες τῆς ψυχῆς σου. Μὴν θρηνεῖς λοιπὸν τὴ φτώχεια σου,

10. Β' Κορ. 11,28.

μᾶλλον δὲ μὴ σαυτὸν θρήνει, ἀλλὰ διόρθου, μηδὲ χρήματα ζήτει, ἀλλ' ὃ μυρίων χρημάτων φαιδροτέρους ποιεῖ, τοῦτο δίωκε, φιλοσοφίαν καὶ ἀρετήν. Ταύτης μὲν γὰρ οὔσης, οὐδὲν πενίας βλάβος· ταύτης δὲ οὐκ οὔσης, οὐδὲν χρημάτων ὄφελος. Τί γὰρ ὄφελος, εἰπέ μοι, τῶν πλουτούντων μέν, πενιχρὰς δὲ ἐχόντων ψυχάς; Οὐχ οὕτω σὺ σαυτὸν ταλανίζεις, ὡς ἐκεῖνος ὁ πλούσιος ἑαυτόν, ὅτι μὴ τὰ πάντων ἔχει. Εἰ δὲ μὴ κλαίει, καθάπερ σύ, ἀνάπτυξον αὐτοῦ τὸ συνειδός, καὶ ὄψει τοὺς θρήνους καὶ τοὺς κωκυτούς. Θέλεις σοι δείξω τὸν πλοῦτον τὸν σόν, ἵνα παύσῃ μακαρίζων τοὺς ἐν χρήμασι πλουτοῦντας;

Ὁρᾷς τουτονὶ τὸν οὐρανόν, πῶς μὲν καλός, πῶς δὲ μέγας, πῶς δὲ ἐφ' ὑψηλοῦ κεῖται; Τούτου τοῦ κάλλους οὐχὶ πλέον μὲν ἀπολαύει ἐκεῖνος, οὐδ' ἂν δυνηθείη σὲ παρώσασθαι, καὶ αὐτοῦ ποιῆσαι τὸ πᾶν· ὥσπερ γὰρ δι' ἐκεῖνον γέγονεν, οὕτω καὶ διὰ σέ. Τί δὲ ὁ ἥλιος, τὸ φαιδρὸν τοῦτο ἄστρον καὶ τηλαυγές, καὶ τὰς ὄψεις ἡμῶν εὐφραῖνον, οὐχὶ κοινὸς ἅπασι καὶ οὗτος πρόκειται καὶ πάντες ἀπολαύουσιν ἐξ ἴσης αὐτοῦ, καὶ πλούσιοι καὶ πένητες; ἀλλ' ὁ τῶν ἄστρων στέφανος καὶ ὁ τῆς σελήνης κύκλος οὐχ ὁμοίως πᾶσιν ἀνεῖται; Μᾶλλον δέ, εἰ δεῖ τι θαυμαστὸν εἰπεῖν, πλέον ἡμεῖς οἱ πένητες ἀπολαύομεν, ἢ ἐκεῖνοι. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ τὰ πολλὰ μέθῃ βαπτιζόμενοι, καὶ ἐν κώμοις διάγοντες καὶ ὕπνῳ βαθεῖ, οὐδὲ ἐπαισθάνονται τούτων, ὑπωρόφιοι ὄντες καὶ σκιατραφούμενοι· οἱ δὲ πένητες μάλιστα πάντων εἰσὶν οἱ τοῖς στοιχείοις ἐντρυφῶντες τούτοις. Κἂν τὸν ἀέρα δὲ ἐξετάσῃς τὸν πανταχοῦ κεχυμένον, τὸν πένητα καθαρωτέρου καὶ πλείονος ἀπολαύοντα ὄψει. Καὶ γὰρ ὁδοιπόροι καὶ γεωργοὶ τῶν ἐν ἄστει μᾶλλον ἐντρυφῶσι τούτοις, καὶ αὐτῶν

ἀλλὰ τὸν ἑαυτό σου ποὺ βρίσκεται σὲ τέτοια κατάσταση· ἢ καλύτερα μὴ θρηνεῖς τὸν ἑαυτό σου, ἀλλὰ διόρθωνέ τον, καὶ μὴ ζητᾶς χρήματα, ἀλλὰ ἐκεῖνο ποὺ μᾶς κάνει πιὸ χαρούμενους ἀπὸ μυριάδες χρήματα, φιλόσοφη γνώμη καὶ ἀρετή. Γιατί, ὅταν ὑπάρχει αὐτὴ δὲν μπορεῖ νὰ σὲ βλάψει καθόλου ἡ φτώχεια, ὅταν δὲν ὑπάρχει αὐτή, δὲν ὑπάρχει κανένα ὄφελος ἀπὸ τὰ χρήματα. Γιατί, πές μου, ποιό τὸ ὄφελος ἀπὸ ἐκείνους ποὺ εἶναι βέβαια πλούσιοι, ἀλλ' ἔχουν φτωχὲς ψυχές; Δὲν ὑποφέρεις ἐσὺ τόσο, ὅσο ἐκεῖνος ὁ πλούσιος, ποὺ δὲν ἔχει τὰ ὑπάρχοντα ὅλων. Κι ἂν δὲν κλαίει, ὅπως ἐσύ, ἄνοιξε τὴ συνείδησή του, καὶ θὰ δεῖς θρήνους καὶ κλάματα. Θέλεις νὰ σοῦ δείξω τὸν δικό σου πλοῦτο, γιὰ νὰ πάψεις νὰ μακαρίζεις ἐκείνους ποὺ ἔχουν ὑλικὰ πλούτη;

Βλέπεις αὐτὸν τὸν οὐρανό, πόσο εἶναι ὄμορφος, πόσο μεγάλος, πόσο ψηλὰ βρίσκεται; Αὐτὴν τὴν ὀμορφιὰ δὲν τὴν ἀπολαμβάνει πιὸ πολὺ ἀπὸ σένα ὁ πλούσιος, οὔτε θὰ μποροῦσε νὰ σὲ παραμερίσει καὶ νὰ κάμει δικό του τὸ σύμπαν· γιατί, ὅπως ἔγινε γιὰ κεῖνον, ἔτσι ἔγινε καὶ γιὰ σένα. Κι ὁ ἥλιος ἐπίσης, τὸ χαροποιὸ καὶ τὸ πιὸ φωτεινὸ αὐτὸ ἀστέρι, ποὺ δίνει χαρὰ στὰ μάτια μας, δὲν εἶναι κοινὸς καὶ αὐτὸς σὲ ὅλους καὶ ὅλοι, φτωχοὶ καὶ πλούσιοι, δὲν τὸν ἀπολαμβάνουν τὸ ἴδιο; Καὶ τὸ ὡραῖο σύνολο τῶν ἄστρων καὶ ὁ δίσκος τῆς σελήνης δὲν ἁπλώνονται τὸ ἴδιο μπροστὰ σὲ ὅλους μας; Μᾶλλον ὅμως, ἂν ἐπιτρέπεται νὰ πῶ κάτι τὸ θαυμαστό, ἐμεῖς οἱ φτωχοὶ τὰ ἀπολαμβάνουμε περισσότερο ἀπὸ ἐκείνους. Γιατὶ ἐκεῖνοι εἶναι συχνὰ βυθισμένοι στὸ μεθύσι καὶ περνοῦν τὴ ζωή τους μέσα σὲ γλέντια καὶ σὲ βαθὺν ὕπνο, κι ἔτσι δὲν τὰ αἰσθάνονται, γιατὶ ζοῦν κάτω ἀπὸ τὶ στέγες καὶ στὴ σκιά, ἐνῶ οἱ φτωχοὶ περισσότερο ἀπὸ ὅλους εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ ἀπολαμβάνουν τὰ στοιχεῖα αὐτά. Κι ἂν σκεφτεῖς καὶ τὸν ἀέρα, ποὺ εἶναι διάχυτος παντοῦ, θὰ βρεῖς ὅτι ὁ φτωχὸς ἔχει στὴ διάθεσή του πιὸ πολὺν καὶ πιὸ καθαρόν. Γιατὶ οἱ στρατοκόποι κι οἱ γεωργοὶ τὰ χαίρονται αὐτὰ πιὸ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῶν πόλεων κι ἀπὸ αὐτοὺς πάλι πιὸ

πάλιν τῶν ἐν ἄστει τούτων πλέον οἱ χειροτέχναι τῶν δι' ὅλης μεθυόντων τῆς ἡμέρας.

Τί δὲ ἡ γῆ, οὐχὶ κοινὴ πᾶσιν ἀνεῖται; Οὐχί, φησί. Πῶς τοῦτο λέγεις, εἰπέ μοι; Ὅτι ὁ πλουτῶν καὶ ἐν ἄστει πλέθρα ἀπολαβὼν πλείονα, μακροὺς ἀνίστησι περιβόλους, καὶ ἐν ἀγροῖς πολλὰ ἀποτέμνεται μέρη. Τί οὖν, ἐπειδὴ ἀποτέμνεται αὐτός, αὐτῶν ἀπολαύει μόνος; Οὐδαμῶς, κἂν μυρία φιλονεικήσῃ· καὶ γὰρ τοὺς καρποὺς εἰς ἅπαντας ἀναγκάζεται διανέμειν, καὶ σῖτον καὶ οἶνον καὶ ἔλαιον σοὶ γεωργεῖ, καὶ διακονεῖται σοὶ πανταχοῦ. Καὶ τῶν περιβόλων τῶν μακρῶν καὶ τῶν οἰκημάτων, μετὰ τὴν ἄφατον δαπάνην καὶ τοὺς πόνους καὶ τὰς ταλαιπωρίας, σοὶ παρασκευάζει τὴν χρῆσιν, ὀλίγον παρὰ σοῦ τῆς τοσαύτης διακονίας ἀργύριον λαβών. Καὶ ἐν βαλανείοις καὶ πανταχοῦ τὸ αὐτὸ συμβαῖνον ἴδοι τις ἄν· τοὺς μὲν πλουτοῦντας καὶ χρήμασι καὶ φροντίσι καὶ πόνοις δαπανωμένους, τοὺς δὲ πένητας ὀλίγων ὀβολῶν μετὰ ἀδείας ἅπαντα καρπουμένους ταῦτα. Καὶ πλέον οὐδὲν ἀπολαύει σου τῆς γῆς· οὐ γὰρ δὴ ἐκεῖνος μὲν δέκα γαστέρας, σὺ δὲ μίαν πληροῖς. Ἀλλὰ πολυτελεστέρων αὐτὸς μετέχει σιτίων; Μάλιστα μὲν οὐ πολλὴ τοῦτο πλεονεξία· πλὴν κἀνταῦθά σε τὸ πλέον ἔχοντα εὑρήσομεν. Ἡ γὰρ πολυτέλεια αὕτη διὰ τοῦτό σοι ζηλωτὴ εἶναι δοκεῖ, ἐπειδὴ πλείονα ἔχει τὴν ἡδονήν· ἀλλ' αὕτη παρὰ τῷ πένητι πλείων, οὐχ ἡδονὴ δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑγεία· κἀν τούτῳ πλεονεκτεῖ μόνον ὁ πλούσιος, τῷ τὸ σῶμα ἀσθενέστερον κατασκευάζειν, καὶ πλείονας συνάγειν τὰς πηγὰς τῶν ἀρρωστημάτων. Τὰ μὲν γὰρ τοῦ πένητος κατὰ φύσιν οἰκονομεῖται πάντα, τὰ δὲ ἐκείνου διὰ τὴ ἀμετρίαν εἰς φθορὰν τελευτᾷ καὶ ἀρρωστίαν.

5. Εἰ δὲ βούλεσθε, καὶ ἐπὶ ὑποδείγματος αὐτὸ τοῦτο κατίδωμεν. Εἰ γὰρ δέοι κάμινον ἀνάψαι, εἶτα ὁ μὲν σηρικὰ ἱμάτια καὶ ὀθόνας

πολὺ οἱ ἐργαζόμενοι ἀπὸ ἐκείνους ποὺ εἶναι μεθυσμένοι ὅλη τὴν ἡμέρα.

Μὰ καὶ ἡ γῆ δὲν ἁπλώνεται κοινὴ σὲ ὅλους; Ὄχι, λέγει. Πῶς τὸ ἐννοεῖς αὐτό; Πές μου. Γιατὶ ὁ πλούσιος καὶ στὴν πόλη ἔχει μεγαλύτερες ἐκτάσεις καὶ τὶς φράζει μὲ μακροὺς τοίχους, καὶ στὴν ὕπαιθρο ξεχωρίζει γιὰ τὸν ἑαυτό του μεγάλα κτήματα. Καὶ λοιπόν, ἐπειδὴ τὶς ξεχωρίζει, τὶς χαίρεται μόνο αὐτός; Ἀσφαλῶς ὄχι, ὅσο κι ἂν ὁ ἴδιος διαφωνεῖ. Γιατὶ ἀναγκάζεται καὶ τοὺς καρποὺς νὰ μοιράζει σὲ πολλούς, καὶ γιατὶ ἐσὺ τοῦ καλλιεργεῖς τὸ σιτάρι καὶ τὸ κρασὶ καὶ τὸ λάδι κι ἐσὺ τὸν ὑπηρετεῖς παντοῦ. Καί, μετὰ ἀπὸ πολλὰ ἔξοδα καὶ κόπους καὶ ταλαιπωρίες, παραδίνει σὲ σένα τὴ χρήση τῶν περίφρακτων χώρων καὶ παίρνει ἀπὸ σένα λίγα χρήματα γιὰ τὴν τόση προσφορά του. Τὰ ἴδια μπορεῖ νὰ διαπιστώσει κανεὶς καὶ στὰ λουτρὰ καὶ παντοῦ. Οἱ πλούσιοι ξοδεύουν γι' αὐτὰ καὶ χρήματα καὶ φροντίδες καὶ κόπους, ἐνῶ οἱ φτωχοὶ ἀπολαμβάνουν ἐλεύθερα, μὲ ἀσήμαντο ποσὸ χρημάτων, ὅλα αὐτά. Τίποτα, ἀπὸ ὅσα ὑπάρχουν στὴ γῆ, δὲν ἀπολαμβάνει πιὸ πολὺ ἀπὸ σένα. Γιατὶ δὲν ἔχει ἐκεῖνος δέκα στομάχια κι ἐσὺ ἕνα. Ἀλλ' αὐτὸς τρώει πολυτελέστερα φαγητά; Αὐτὸ ἀσφαλῶς δὲν εἶναι σπουδαῖο πλεονέκτημα. Ἀλλὰ καὶ σ' αὐτὸ θὰ διαπιστώσουμε ὅτι πλεονεκτεῖς ἐσύ. Ἐσὺ βέβαια νομίζεις ὅτι εἶναι ζηλευτὴ ἡ πολυτέλεια αὐτή, γιατὶ δημιουργεῖ περισσότερες ἀπολαύσεις. Μὰ καὶ οἱ ἀπολαύσεις εἶναι περισσότερες γιὰ τὸν φτωχό, καὶ ὄχι μόνο οἱ ἀπολαύσεις, ἀλλὰ καὶ ἡ ὑγεία του. Καὶ τελικὰ ὁ πλούσιος πλεονεκτεῖ μόνο σ' αὐτό, ὅτι κάνει τὸ σῶμα του πιὸ ἀδύναμο καὶ δημιουργεῖ περισσότερες αἰτίες γιὰ ἀρρώστιες. Γιατὶ γιὰ τὸν φτωχὸ ὅλα τακτοποιοῦνται μὲ φυσικὴ τάξη, ἐνῶ ὁ πλούσιος καταλήγει, ἐξαιτίας τῆς ὑπερβολῆς, σὲ φθορὰ καὶ ἀρρώστια.

5. Ἂν θέλετε, μποροῦμε νὰ τὸ δοῦμε αὐτὸ καὶ μὲ ἕνα παράδειγμα. Ἂν δηλαδὴ θελήσουμε ν' ἀνάψουμε ἕνα καμίνι καὶ ὁ

λεπτὰς καταβάλλοι πολλὰς καὶ ἀπείρους, καὶ οὕτως αὐτὴν ἀνακαίοι, ὁ δὲ ξύλα δρυὸς καὶ πεύκης· τί πλέον ἔσχεν οὗτος ἐκείνου; Οὐδέν· ἀλλὰ καὶ ἔλαττον. Τί δέ; (οὐδὲν γὰρ κωλύει καὶ ἑτέρως τὸ αὐτὸ περιτρέψαι ὑπόδειγμα) εἰ ὁ μὲν ξύλα βάλλοι, ὁ δὲ σώματα ὑποκαίοι, ποίᾳ ἂν ἡδέως παρέστης καμίνῳ, τῇ τῶν ξύλων, ἢ τῇ τῶν σωμάτων; Εὔδηλον ὅτι τῇ τῶν ξύλων· ἐκείνη μὲν γὰρ κατὰ φύσιν καίεται, καὶ ἡδὺ θέαμα τοῖς ὁρῶσίν ἐστιν, αὕτη δὲ τῇ κνίσσῃ καὶ τῷ ἰχῶρι καὶ τῷ καπνῷ καὶ τῇ τῶν ὀστέων δυσωδίᾳ πάντας ἂν ἀπελάσειεν. Ἔφριξας ἀκούσας, καὶ ἐβδελύξω τὴν κάμινον; Τοιαῦται αἱ τῶν πλουσίων γαστέρες εἰσί· πλείονα γὰρ ἐν τούτοις σηπεδόνα, ἢ ἐν τῇ καμίνῳ ἐκείνῃ εὕροι τις ἄν, καὶ πνεύματα δυσώδη καὶ ρεύματα ἀκάθαρτα, τῷ πανταχοῦ καὶ ἐν ἑκάστῳ μορίῳ πολλὴν εἶναι τὴν ἀπεψίαν διὰ τὴν πλησμονήν. Τοῦ γὰρ κατὰ φύσιν θερμοῦ οὐκ ἀρκοῦντος ἅπαντα κατεργάσασθαι, ἀλλὰ καταχωννυμένου, ἐπίκειται ἐκεῖνα ἄνωθεν καπνιζόμενα, καὶ πολλὴν ποιοῦντα τὴν ἀηδίαν. Τίνι οὖν ἄν τις παραβάλοι τὰς ἐκείνων γαστέρας; ἀλλὰ μὴ δυσχεράνητε πρὸς τὸν λόγον, ἀλλ' εἰ μὴ ἀληθῆ λέγω, διελέγξατε· τίνι οὖν ἄν τις αὐτὰς παραβάλοι; οὐδὲ γὰρ ἀρκεῖ τὰ εἰρημένα δεῖξαι αὐτῶν τὴν ἀθλιότητα.

Εὗρον καὶ ἑτέραν εἰκόνα. Τίνα δὴ ταύτην; Καθάπερ ἐπὶ τῶν ἀμαρῶν ἔνθα πολλοὶ οἱ φορυτοὶ κόπρου, χόρτου, καλάμης, λίθων, πηλοῦ, συνεχεῖς ἐμφράξεις γίνονται, καὶ ὑπερεκχεῖται λοιπὸν ἄνωθεν ἡ τοῦ βορβόρου ρύμη· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς τούτων κοιλίας συμβαίνει· φραττομένης γὰρ αὐτῆς κάτωθεν, ἄνωθεν ἀναβλύζει τὰ πλείονα τῶν πονηρῶν τούτων ρευμάτων. Ἀλλ' οὐκ ἐπὶ τῶν πενήτων οὕτως, ἀλλ' ὥσπερ αἱ τὰ καθαρὰ προχέουσαι ρεῖθρα πηγαί, καὶ κήπους ἄρδουσαι καὶ παραδείσους, οὕτω καὶ αἱ τούτων γαστέ-

ἕνας χρησιμοποιεῖ γιὰ προσάναμμα μεταξωτὰ φορέματα καὶ πάμπολλα λεπτὰ ὑφάσματα καὶ τὸ ἀνάβει μὲ αὐτά, ἐνῶ ὁ ἄλλος χρησιμοιεῖ ξύλα ἀπὸ βελανιδιὰ κι ἀπὸ πεῦκο, τί παραπάνω κέρδισε ὁ πρῶτος ἀπὸ τὸ δεύτερο; Τίποτα. Μᾶλλον ἔχασε. Καὶ τί; Ἂν ὁ ἕνας χρησιμοποιήσει ξύλα καὶ ὁ ἄλλος σώματα (γιατὶ δὲν ἐμποδίζει τίποτα νὰ ἀντιστρέψουμε τὸ παράδειγμα), σὲ ποιό καμίνι θὰ πήγαινες πιὸ εὐχάριστα, σ' ἐκεῖνο μὲ τὰ ξύλα ἢ σ' ἐκεῖνο μὲ τὰ σώματα; Εἶναι ὁλοφάνερο πὼς θα πήγαινες στὸ πρῶτο. Γιατὶ αὐτὸ ἀνάβει μὲ φυσικὸ τρόπο καὶ εἶναι θέαμα εὐχάριστο σὲ ὅσους τὸ βλέπουν, ἐνῶ τὸ ἄλλο θὰ τοὺς ἔδιωχνε ὅλους μὲ τὴ τσίκνα καὶ τὴ βρώμα καὶ τὸν καπνὸ καὶ τὴ δυσοσμία τῶν ὀστῶν. Ἔφριξες ποὺ τὸ ἄκουσες καὶ σιχάθηκες τὸ καμίνι; Τέτοια εἶναι τὰ στομάχια τῶν πλουσίων. Γιατὶ θὰ βρεῖ κανεὶς πιὸ πολλὴ σαπίλα σ' αὐτὰ παρὰ στὸ καμίνι ἐκεῖνο, καθὼς καὶ δύσοσμες ἀναπνοὲς καὶ βρωμερὲς ἀφοδεύσεις, ἐπειδὴ σ' ὁλόκληρο τὸ σῶμα τους, σὲ κάθε μόριό τους, ὑπάρχει ἀρκετὸ περίσσευμα, ποὺ δὲ χωνεύτηκε. Ἐπειδὴ δηλαδὴ δὲν εἶναι ἀρκετὴ ἡ φυσικὴ θερμοκρασία νὰ τὰ καταναλώσει ὅλα, συσσωρεύονται ὅλα καὶ καπνίζονται καὶ προξενοῦν μεγάλην ἀηδία. Μὲ τί θὰ σύγκρινε λοιπὸν κανεὶς τὰ στομάχια τους; Σᾶς παρακαλῶ, μὴ δυσανασχετεῖτε ἀπὸ τὰ λόγια μου, ἀλλὰ ἐλέγξατέ με ἂν δὲ λέγω σωστὰ πράγματα. Μὲ τί θὰ μποροῦσε λοιπὸν νὰ τὰ συγκρίνει κανείς; Γιατὶ ὅσα εἶπα, δὲν εἶναι ἀρκετὰ νὰ δείξουν τὴν ἀθλιότητά τους.

Ἦρθε στὸ νοῦ μου καὶ ἄλλη παρομοίωση. Ποιά; Ὅπως στοὺς ὑπονόμους, ποὺ δημιουργοῦνται πολλοὶ σωροὶ ἀπὸ κοπριά, χόρτα, ἄχυρα, πέτρες, πηλό, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ φράζουν οἱ ὑπονόμοι καὶ νὰ ξεχειλίζει ὁ βόρβορος, ἔτσι συμβαίνει καὶ μὲ τὰ στομάχια τους. Ἐπειδὴ φράσσονται κάτω, ξεχειλίζουν ἐπάνω τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ σιχαμένα αὐτὰ ὑγρά. Δὲ συμβαίνει ὅμως τὸ ἴδιο καὶ μὲ τοὺς φτωχούς, ἀλλ', ὅπως οἱ πηγὲς ποὺ βγάζουν καθαρὰ τρεχούμενα νερὰ καὶ ποτίζουν κήπους καὶ κατάφυτα χωράφια, ἔτσι καὶ τὰ στομάχια τους δὲν ἔχουν τέτοια περισσεύματα. Τῶν πλούσιων καὶ πρὸ πάντων τῶν καλοφαγά-

ρες εἰσὶ καθαραὶ τῶν τοιούτων περιττευμάτων. Ἀλλ' οὐχ αἱ τῶν πλουτούντων, μᾶλλον δὲν τρυφώντων, τοιαῦται, ἀλλὰ χυμῶν, φλεγμάτων, χολῆς, αἵματος διεφθορότος, ρεύματος σεσηπότος, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων εἰσὶ πεπληρωμέναι. Διόπερ οὐδεὶς κἂν πρὸς βραχὺν ἀρκέσει χρόνον διαπαντὸς ἐν τρυφῇ ζῶν, ἀλλ' ἐν ἀρρωστίαις βιώσεται διηνεκέσι. Διὸ καὶ ἡδέως ἂν ἠρόμην αὐτούς, τίνος ἕνεκεν τὰ σιτία δέδοται; ἵνα φθειρώμεθα, ἢ ἵνα τρεφώμεθα; ἵνα νοσῶμεν, ἢ ἵνα ὑγιαίνωμεν; ἵνα ἀσθενῶμεν, ἢ ἵνα ἰσχύωμεν; Εὔδηλον ὅτι διὰ τροφὴν καὶ ὑγείαν καὶ ἰσχύν. Τίνος οὖν ἕνεκεν εἰς τοὐναντίον αὐτοῖς ἀποκέχρησθε, νόσον καὶ ἀσθένειαν διὰ τούτων δημιουργοῦντες τῷ σώματι; Ἀλλ' οὐχ ὁ πένης, ἀλλ' ὑγείαν καὶ εὐρωστίαν καὶ ἰσχὺν διὰ τῆς λιτῆς ὠνεῖται τροφῆς. Μὴ δὴ κλαῖε διὰ πενίαν τὴν ὑγείας μητέρα, ἀλλὰ καὶ ἀγάλλου· καί, εἰ βούλει πλουτεῖν, καταφρόνει πλούτου. Οὐ γὰρ τὰ χρήματα ἔχειν, ἀλλὰ τὸ μὴ δεῖσθαι τοῦ ἔχειν, τοῦτο μάλιστα εὐπορία.

Ἂν τοῦτο κατορθώσωμεν, καὶ ἐνταῦθα τῶν πλουτούντων πάντων εὐπορώτεροι ἐσόμεθα, καὶ ἐκεῖ τῶν μελλόντων ἐπιτευξόμεθα ἀγαθῶν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμή, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

δων τὰ στομάχια δὲν εἶναι τέτοια, ἀλλ' εἶναι γεμάτα μὲ χυμούς, φλέματα, χολή, σάπιο αἷμα, σαπισμένα ὑγρὰ καὶ ἄλλα παρόμοια. Γι' αὐτό, ἂν κάποιος ζεῖ συνέχεια μέσα στὴν ἀσωτία, δὲ θὰ ἀντέξει πολύ, ἀλλὰ θὰ ζήσει μέσα σὲ ἀτέλειωτες ἀρρώστιες. Γι' αὐτὸ εὐχαρίστως θὰ τοὺς ρωτοῦσα, γιατί ὑπάρχουν τὰ φαγητά; Γιὰ νὰ μᾶς θρέφουν ἢ γιὰ νὰ μᾶς καταστρέφουν; Γιὰ νὰ χάνουμε τὴν ὑγεία μας ἢ γιὰ νὰ τὴ διατηροῦμε; Γιὰ νὰ χάνουμε τὶς δυνάμεις μας ἢ γιὰ νὰ τὶς ἐνισχύουμε; Εἶναι ὁλοφάνερο ὅτι τὰ ἔχουμε γιὰ νὰ μᾶς θρέφουν, νὰ διατηροῦν τὴν ὑγεία μας καὶ τὴ δύναμή μας. Γιατί λοιπὸν τὰ χρησιμοποιεῖτε ἀνάποδα καὶ δημιουργεῖτε ἔτσι στὸ σῶμα ἀρρώστιες καὶ ἀδυναμία; Ὁ φτωχὸς δὲν τὰ χρησιμοποιεῖ ἔτσι, ἀλλὰ παίρνει σὰν ἀντάλλαγμα τῆς λιτῆς τροφῆς του τὴν ὑγεία καὶ τὴν εὐρωστία καὶ τὴ δύναμη. Μὴν κλαῖς λοιπόν, ἀλλὰ νὰ χαίρεσαι γιὰ τὴ φτώχεια, ποὺ εἶναι μητέρα τῆς ὑγείας. Κι ἂν θέλεις νὰ εἶσαι πλουσιος, περιφρόνησε τὸν πλοῦτο. Γιατὶ πλοῦτος δὲν εἶναι τὸ νὰ ἔχεις χρήματα, ἀλλὰ τὸ νὰ μὴν ἔχεις ἀνάγκη ἀπὸ τὰ χρήματα.

Ἂν τὸ κατορθώσουμε αὐτό, καὶ σ' αὐτὴ τὴν ζωὴ θὰ εἴμαστε πιὸ εὔποροι ἀπὸ ὅλους τοὺς πλούσιους καὶ στὴν ἄλλη ζωὴ θὰ κερδίσουμε τὰ αἰώνια ἀγαθά, τὰ ὁποῖα εὔχομαι νὰ τὰ κερδίσουμε ὅλοι μας, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο, μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμὴ τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΓ'

(Β' Κορ. 6,11-18)

«Τὸ στόμα ἡμῶν πρὸς ὑμᾶς, Κορίνθιοι, ἡ καρδία ἡμῶν πεπλάτυνται. Οὐ στενοωρεῖσθε ἐν ἡμῖν, στενοχωρεῖσθε δὲ ἐν τοῖς σπλάγχνοις ὑμῶν».

1. Διηγησάμενος περὶ τῶν ἑαυτοῦ πειρασμῶν καὶ θλίψεων· «ἐν ὑπομονῇ» γάρ, φησίν, «ἐν θλίψεσιν, ἐν ἀνάγκαις, ἐν στενοχωρίαις, ἐν πληγαῖς, ἐν φυλακαῖς, ἐν ἀκαταστασίαις, ἐν κόποις, ἐν ἀγρυπνίαις» καὶ δείξας ὅτι μέγα ἀγαθὸν τὸ πρᾶγμα, «ὡς λυπούμενοι» γάρ, φησίν, «ἀεὶ δὲ χαίροντες· ὡς πτωχοί, πολλοὺς δὲ πλουτίζοντες· ὡς μηδὲν ἔχοντες, καὶ πάντα κατέχοντες», καὶ «ὅπλα» αὐτὰ εἰπών, «ὡς παιδευόμενοι» γάρ, φησί, «καὶ μὴ θανατούμενοι», καὶ τοῦ Θεοῦ τὴν πολλὴν κηδεμονίαν διὰ τούτων ἐμφήνας καὶ τὴν δύναμιν, «ἵνα γὰρ ἡ ὑπερβολὴ τῆς δυνάμεως ᾖ τοῦ Θεοῦ», φησί, «καὶ μὴ ἐξ ἡμῶν», καὶ τοὺς ἄθλους αὐτοῦ καταλέξας, «πάντοτε γὰρ τὴν νέκρωσιν αὐτοῦ», φησί, «περιφέρομεν», καὶ ὅτι ἀναστάσεως τοῦτο ἀπόδειξις σαφής, «ἵνα γὰρ καὶ ἡ ζωὴ τοῦ Ἰησοῦ φανερωθῇ ἐν τῇ θνητῇ σαρκὶ ἡμῶν», φησί, καὶ ὧν γέγονε κοινωνός, καὶ τίνα ἐπιστεύθη, «ὑπὲρ Χριστοῦ γὰρ πρεσβεύομεν», φησίν, «ὡς τοῦ Θεοῦ παρακαλοῦντος δι' ἡμῶν», καὶ τίνων ἐστὶ διάκονος, ὅτι οὐ γράμματος, ἀλλὰ πνεύ-

ΟΜΙΛΙΑ ΙΓ'
(Β' Κορ. 6,11–7,1)

«Σᾶς μιλᾶμε ἐλεύθερα, Κορίνθιοι, σᾶς ἀνοίξαμε διάπλατα τὴν καρδιά μας. Ἐμεῖς δὲν δημιουργοῦμε κανέναν περιορισμὸ γιὰ σᾶς. Ἐσεῖς αἰσθανόσαστε περιορισμοὺς στὴν καρδιά σας».

1. Ἀφοῦ διηγήθηκε τὶς δοκιμασίες καὶ τὶς θλίψεις τους, γιατὶ λέγει, «μὲ ὑπομονή, μὲ θλίψεις, μὲ ταλαιπωρίες, μὲ μαστιγώσεις, μὲ φυλακίσεις, μὲ ταραχές, μὲ κόπους, μὲ ἀγρυπνίες», καὶ ἀφοῦ ἔδειξε ὅτι ὅλα αὐτὰ εἶναι μεγάλο ἀγαθό, γιατὶ λέγει, «σὰν λυπημένοι καὶ ὅμως πάντοτε χαρούμενοι, σὰν φτωχοὶ ποὺ κάνουμε ὅμως πολλοὺς πλούσιους, σὰν νὰ μὴν ἔχουμε τίποτα καὶ ὅμως κατέχουμε τὰ πάντα», καὶ ἀφοῦ αὐτὰ τὰ χαρακτήρισε «ὅπλα», γιατὶ λέγει, «σὰν νὰ μᾶς βασανίζουν χωρὶς ὅμως νὰ μᾶς θανατώνουν», καὶ ἀφοῦ μ' αὐτὰ ἔδειξε τὴ μεγάλη φροντίδα καὶ δύναμη τοῦ Θεοῦ, γιατὶ λέγει, «αὐτὰ ὀφείλονται στὴ μεγάλη δύναμη τοῦ Θεοῦ καὶ ὄχι σ' ἐμᾶς», καὶ ἀφοῦ περιέγραψε τοὺς ἀγῶνες του, «πάντοτε», λέει, «μιλᾶμε στοὺς ἀνθρώπους γιὰ τὸν ἑκούσιο θάνατο τοῦ Χριστοῦ», καὶ ὅτι αὐτὸ εἶναι σαφὴς ἀπόδειξη τῆς ἀνάστασης, γιατὶ λέγει, «γιὰ νὰ φανερωθεῖ ἡ ζωὴ τοῦ Ἰησοῦ μέσα στὴ θνητὴ σάρκα μας», καὶ ἀφοῦ ἀνέφερε ποιῶν πραγμάτων κατέστη κοινωνὸς καὶ πιὸ ἔργο τοῦ ἐμπιστεύθηκε ὁ Θεός, «εἴμαστε», λέγει, «πρευσβευτὲς τοῦ Χριστοῦ· μὲ ὄργανά του ἐμᾶς, σᾶς παρακαλεῖ ὁ Θεός», καὶ ποιῶν πραγμάτων εἶναι διάκονος, ὄχι δηλαδὴ τοῦ γράμματος ἀλλὰ τοῦ πνεύματος, καὶ ὅτι εἶναι ἀξιοσέβαστος ὄχι μόνο γιὰ τὴ διδασκαλία

ματος, καὶ ὅτι οὐ τούτῳ μόνον αἰδέσιμος, ἀλλὰ καὶ τοῖς πειρασμοῖς, «τῷ Θεῷ» γάρ, φησί, «χάρις τῷ πάντοτε ἡμᾶς θριαμβεύοντι», μέλλει λοιπὸν αὐτοῖς καὶ ἐπιτιμᾶν, ὡς οὐ σφόδρα περὶ αὐτὸν διακειμένοις. Ἀλλὰ μέλλων, οὐκ εὐθέως ἐπὶ τοῦτο ἔρχεται, ἀλλὰ πρότερον τὰ περὶ τῆς ἀγάπης εἰπών, ἣν περὶ αὐτοὺς ἐπεδείκνυτο, τότε ἐμβαίνει καὶ εἰς τὸν περὶ τούτων λόγον. Εἰ γὰρ καὶ ἀπὸ τῶν οἰκείων κατορθωμάτων αἰδέσιμος ὁ ἐπιτιμῶν εἴη, ἀλλ' ὅμως ὅταν καὶ τὴν φιλίαν, ἣν ἔχει πρὸς τοὺς ἐγκαλουμένους, ἐπιδείξηται, ἀνεπαχθέστερον ποιεῖ τὸν λόγον. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ἀπὸ τῶν πειρασμῶν καὶ τῶν ἱδρώτων τῶν ἑαυτοῦ καὶ τῶν ἀγώνων ἐκβάς, εἰς τὸν περὶ τῆς ἀγάπης μεταβαίνει λόγον, καὶ οὕτως αὐτῶν καθάπτεται.

Τίνα οὖν ἐστι τὰ τῆς ἀγάπης ἐνδεικτικά; «Τὸ στόμα ἡμῶν ἀνέῳγε πρὸς ὑμᾶς, Κορίνθιοι». Καὶ ποῖον τοῦτο σημεῖον ἀγάπης; τί δέ καὶ ἐστιν ὅλως τὸ εἰρημένον; Οὐκ ἀνεχόμεθα, φησί, σιγᾶν πρὸς ὑμᾶς, ἀλλ' ἀεὶ βουλόμεθα καὶ ἐπιθυμοῦμεν φθέγγεσθαι καὶ διαλέγεσθαι ὑμῖν, ὅπερ ἔθος τῶν ἀγαπώντων ἐστί. Καὶ γὰρ ὅπερ εἰσὶν ἐπὶ σώματος περιπλοκαὶ χειρῶν, τοῦτο ἐπὶ ψυχῆς συνουσία λόγου. Μετὰ δὲ τούτου καὶ ἕτερον αἰνίττεται. Ποῖον δὴ τοῦτο; Ὅτι πάντα μετὰ παρρησίας ὑμῖν διαλεγόμεθα, ὡς ἀγαπητοῖς, καὶ οὐδὲν ὑποστελλόμενοι οὐδὲ ταμιευόμενοι. Ἐπειδὴ γὰρ λοιπὸν μέλλει ἐπιτιμᾶν, συγγνώμην αἰτεῖ, αὐτὸ τὸ ἐπιτιμᾶν μετὰ παρρησίας ἀπόδειξιν ποιούμενος τοῦ σφόδρα αὐτοὺς φιλεῖν. Καὶ ἡ προσθήκη δὲ τοῦ ὀνόματος φιλίας πολλῆς καὶ διαθέσεως καὶ θερμότητος· καὶ γὰρ εἰώθαμεν τῶν ἀγαπωμένων συνεχῶς γυμνὰ τὰ ὀνόματα περιστρέφειν.

«Ἡ καρδία ἡμῶν πεπλάτυνται». Καθάπερ γὰρ τὸ θερμαῖνον εὐρύνειν εἴωθεν, οὕτω καὶ τῆς ἀγάπης ἔργον τὸ πλατύνειν

του, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὶς δοκιμασίες του, γιατὶ λέγει, «εὐγνωμονοῦμε τὸ Θεό, ποὺ μᾶς ὁδηγεῖ πάντοτε στὸ θρίαμβο», θέλει στὴ συνέχεια νὰ διατυπώσει ἐπικρίσεις πρὸς αὐτούς, γιατὶ δὲν τοῦ ἀνοίγουν διάπλατα τὴν καρδιά τους. Ἀλλά, ἐνῶ πρόκειται νὰ τὸ κάνει αὐτό, δὲν τὸ κάνει ἀμέσως, ἀλλὰ πρῶτα μιλάει γιὰ τὴν ἀγάπη ποὺ ἔδειχνε γι' αὐτοὺς καὶ ἔπειτα προχωρεῖ καὶ μιλάει καὶ γι' αὐτά. Γιατί, ἂν καὶ εἶναι σεβαστὸς ἀπὸ τὰ μεγάλα κατορθώματά του ὁ κατήγορος, ἀλλ' ὅμως δείχνοντας καὶ στὴν ἀγάπη ποὺ ἔχει γιὰ τοὺς κατηγορούμενους, κάνει τὰ λόγια του πιὸ ὑποφερτά. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος, ἀφοῦ μίλησε γιὰ τὶς δοκιμασίες, τοὺς ἱδρῶτες καὶ τοὺς ἀγῶνες του, μεταφέρει τὸ λόγο στὴν ἀγάπη του πρὸς αὐτούς, καὶ ἔτσι ἀρχίζε τὶς παρατηρήσεις του.

Ποιά εἶναι λοιπὸν ἐκεῖνα ποὺ δείχνουν τὴν ἀγάπη του; «Σᾶς ἀνοίξαμε ἐλεύθερα τὸ στόμα μας, Κορίνθιοι». Καὶ ποιά ἀπόδειξη ἀγάπης εἶναι αὐτό; τί σημαίνουν γενικὰ αὐτὰ τὰ λόγια; Δὲν μποροῦμε, λέει, νὰ εἴμαστε σιωπηλοὶ ἀπέναντί σας, ἀλλὰ θέλουμε πάντα καὶ ἐπιθυμοῦμε νὰ μιλᾶμε καὶ νὰ συζητᾶμε μαζί σας, πρᾶγμα ποὺ συνηθίζεται ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἀγαποῦν. Γιατί, ὅ,τι εἶναι γιὰ τὸ σῶμα τὰ ἀγκαλιάσματα, εἶναι γιὰ τὴν ψυχὴ ἡ ἐπικοινωνία μὲ λόγια. Μαζὶ μ' αὐτὸ ὑπονοεῖ καὶ κάτι ἄλλο. Ποιό λοιπὸν εἶναι αὐτό; Ὅτι ὅλα τὰ συζητᾶμε μαζί σας μὲ εἰλικρίνεια, γιατὶ σᾶς ἀγαποῦμε, καὶ δὲν κρύβουμε οὔτε καὶ ἀποσιοποῦμε τίποτα. Ἐπειδὴ δηλαδὴ πρόκειται νὰ τοὺς ἐπικρίνει, προετοιμάζει κλίμα συγκαταβατικό, καθιστώντας μὲ θάρρος τὴν ἴδια τὴν ἐπιτίμηση ἀπόδειξη τῆς μεγάλης ἀγάπης του πρὸς αὐτούς. Καὶ τὸ ὅτι προσθέτει καὶ τὸ ὄνομά τους δείχνει πολὺ φιλικὰ αἰσθήματα καὶ ζεστασιά· γιατὶ συνηθίζουμε νὰ ἀναφέρουμε πάντοτε γυμνὰ τὰ ὀνόματα ἐκείνων ποὺ ἀγαπᾶμε.

«Σᾶς ἀνοίξαμε διάπλατα τὴν καρδιά μας». Ὅπως ἡ θερμοκρασία διαστέλλει τὰ ὑλικὰ σώματα, ἔτσι καὶ ἡ ἀγάπη

ἐστί. Θερμὴ γάρ ἐστιν ἡ ἀρετὴ καὶ ζέουσα. Αὕτη καὶ τὸ στόμα ἀνεπέτασε Παύλου καὶ τὴν καρδίαν ἐπλάτυνεν. Οὐδὲ γὰρ τῷ στόματι μόνον φιλῶ, φησίν, ἀλλὰ καὶ τὴν καρδίαν συνᾴδουσαν ἔχω. Διὰ τοῦτο μετὰ παρρησίας φθέγγομαι, ὅλῳ τῷ στόματι, ὅλῃ τῇ διανοίᾳ. Οὐδὲν γὰρ τῆς Παύλου καρδίας πλατύτερον, ἣ τοὺς πιστοὺς ἅπαντας, καθάπερ ἄν τις ἐρώμενον, οὕτω σφοδρῶς ἠγάπα, οὐ σχιζομένης αὐτοῦ τῆς φιλίας καὶ ἀσθενεστέρας γινομένης, ἀλλ' ὁλοκλήρου ἐν ἑκάστῳ μενούσης. Καὶ τί θαυμαστὸν ἐπὶ πιστῶν, ὅπου γε καὶ ἐπὶ τῶν ἀπίστων τὴν οἰκουμένην πᾶσαν ἐδέχετο ἡ καρδία Παύλου; Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπε, 'φιλῶ ὑμᾶς', ἀλλ' ἐμφατικώτερον, «τὸ στόμα ἡμῶν ἀνέῳγεν, ἡ καρδία ἡμῶν πεπλάτυνται»· πάντας ἔνδον ἔχομεν· καὶ οὐδὲ τοῦτο ἁπλῶς, ἀλλὰ μετ' εὐρυχωρίας πολλῆς. Ὁ γὰρ φιλούμενος, μετὰ πολλῆς ἔνδον ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ φιλοῦντος βαδίζει τῆς ἀδείας· διό φησιν, «οὐ στενοχωρεῖσθε ἐν ἡμῖν, στενοχωρεῖσθε δὲ ἐν τοῖς σπλάχνοις ὑμῶν».

Καὶ τὴν ἐπιτίμησιν ὅρα μετὰ φειδοῦς γινομένην, ὁ τῶν σφόδρα φιλούντων ἐστίν. Οὐκ εἶπεν, 'οὐ φιλεῖτε ἡμᾶς', ἀλλ', οὐ μετὰ τοῦ αὐτοῦ μέτρου· οὐ γὰρ βούλεται αὐτῶν σφόδρα καθάψασθαι. Καὶ πανταχοῦ δὲ ἴδοι τις ἂν πῶς ἐκκαίεται τῶν πιστῶν, ἐκλέγων ἑκάστης ἐπιστολῆς αὐτοῦ τὰ ῥήματα. Ρωμαίοις μὲν γάρ φησίν, «ἐπιποθῶ δὲ ἰδεῖν ὑμᾶς», καί, «πολλάκις προεθέμην ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς»· καί, «εἴ πως ἤδη ποτὲ εὐοδωθήσομαι ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς». Γαλάταις δέ φησι, «τεκνία μου, οὓς πάλιν ὠδίνω»· Ἐφεσίοις πάλιν, «τούτου χάριν κάμπτω τὰ γόνατά μου

---

1. Ρωμ. 1,11.
2. Ρωμ. 1,13.

δημιουργεῖ πλάτος. Γιατὶ ἡ ἀρετὴ εἶναι ζεστὴ καὶ ὁλόθερμη. Αὐτὴ ἄνοιξε τὸ στόμα τοῦ Παύλου καὶ πλάτυνε τὴν καρδιά του. Δὲν ἀγαπῶ, λέει, μόνο μὲ τὰ λόγια, ἀλλ' ἔχω σύμφωνη καὶ τὴν καρδιά μου. Γι' αὐτὸ μιλῶ μὲ παρρησία, μὲ ὅλη τὴν ἐκφραστική μου ἱκανότητα, μὲ ὅλη μου τὴν ψυχή. Δὲν ὑπάρχει τίποτα πιὸ πλατὺ ἀπὸ τοῦ Παύλου τὴν καρδιά, ἡ ὁποία ἀγαποῦσε τόσο θερμὰ ὅλους τοὺς πιστούς, ὅσο ἀγαποῦν οἱ ἐρωτευμένοι, καὶ δὲν κομματιαζόταν ὥστε νὰ γίνει μικρότερη, ἀλλ' ὁλόκληρη ἀγκάλιαζε τὸν καθένα. Καὶ τί τὸ περίεργο ποὺ συνέβαινε αὐτὸ γιὰ τοὺς πιστούς, τὴ στιγμὴ ποὺ καὶ τοὺς ἄπιστους ὅλης τῆς οἰκουμένης ἀγκάλιαζε ἡ καρδιά τοῦ Παύλου; Γι' αὐτὸ δὲν εἶπε, 'σᾶς ἀγαπῶ', ἀλλὰ κάτι πιὸ ἔντονο· «σᾶς ἀνοίξαμε ἐλεύθερα τὸ στόμα μας· σᾶς ἀνοίξαμε διάπλατα τὴν καρδιά μας». Ὅλους τοὺς ἔχουμε μέσα τὴν καρδιά μας· κι ὄχι μόνο σᾶς ἔχουμε, ἀλλὰ καὶ μὲ πολλὴ εὐρυχωρία. Γιατὶ κάθε ἀγαπητὸ πρόσωπο κινεῖται μὲ μεγάλη ἄνεση μέσα στὴν καρδιὰ ἐκείνου ποὺ τὸ ἀγαπᾶ. Γι' αὐτὸ λέγει· «δὲν ὑπάρχουν περιορισμοὶ ἐκ μέρους μας, ἀλλ' ὁ περιορισμὸς ὑπάρχει στὰ δικά σας σπλάχνα».

Πρόσεχε ὅτι καὶ ἡ ἐπιτίμηση γίνεται μὲ περίσκεψη, πράγμα ποὺ ἀποτελεῖ γνώρισμα ἐκείνων ἀγαποῦν πάρα πολύ. Δὲν εἶπε, 'δὲ μᾶς ἀγαπᾶτε', ἀλλὰ δὲ μᾶς ἀγαπᾶτε ὅσο ἐμεῖς. Γιατὶ δὲ θέλει νὰ τοὺς ἐπιτιμήσει ἔντονα. Καὶ παντοῦ μπορεῖ νὰ διαπιστώσει κανεὶς πόσο εἶναι βαθιὰ ἡ ἀγάπη του γιὰ τοὺς πιστοὺς καὶ μὲ πόση προσοχὴ ἐπιλέγει τὶς λέξεις τῆς κάθε ἐπιστολῆς του. Στοὺς Ρωμαίους λοιπὸν γράφει· «ἐπιθυμῶ πολὺ νὰ σᾶς δῶ»[1], καί, «πολλὲς φορὲς ἔβαλα σκοπὸ νὰ σᾶς ἐπισκεφθῶ»[2], καί, «ἴσως θὰ ἔχω κάποτε τὴν εὐτυχία νὰ σᾶς ἐπισκεφθῶ»[3]. Στοὺς Γαλάτες ἐπίσης γράφει· «παιδιά μου, ποὺ γιὰ σᾶς πάλι ἔχω μεγάλες στενοχώριες»[4]. Στοὺς Ἐφεσίους πάλι· «γι' αὐτὸ

---

3. Ρωμ. 1,10.
4. Γαλ. 4,19.

ὑπὲρ ὑμῶν»· Φιλιππησίοις δέ, «τίς γάρ μοί ἐστιν ἐλπὶς ἢ χαρὰ ἢ στέφανος καυχήσεως; ἢ οὐχὶ καὶ ὑμεῖς;», καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ καὶ ἐν τοῖς δεσμοῖς αὐτοὺς περιφέρειν ἔλεγε· Κολασσαεῦσι δέ, «θέλω δὲ ὑμᾶς εἰδέναι ἡλίκον ἀγῶνα ἔχω ὑπὲρ ὑμῶν, καὶ ὅσοι οὐχ ἑωράκασί με ἐν σαρκί, ἵνα παρακληθῶσιν αἱ καρδίαι ὑμῶν»· Θεσσαλονικεῦσι δέ, «ὡς ἂν τροφὸς θάλπῃ τὰς ἑαυτῆς τέκνα, οὕτως ἱμειρόμενοι ὑμῶν, εὐδοκοῦμεν ὑμῖν μεταδοῦναι οὐ μόνον τὸ Εὐαγγέλιον, ἀλλὰ καὶ τὰς ἑαυτῶν ψυχάς»· Τιμοθέῳ δέ, «μεμνημένος σου τῶν δακρύων, ἵνα χαρᾶς πληρωθῶ»· Τίτῳ δέ, «τῷ ἀγαπητῷ τέκνῳ», καὶ Φιλήμονι ὁμοίως.

2. Καὶ Ἑβραίοις δὲ πολλὰ ἕτερα τοιαῦτα γράφει, καὶ οὐ παύεται παρακαλῶν καὶ λέγων, «ἔτι μικρὸν ὅσον, ὁ ἐρχόμενος ἥξει, καὶ οὐ χρονιεῖ», καθάπερ παῖδας δυσχεραίνοντας μήτηρ. Οὕτω καὶ αὐτοῖς, «οὐ στενοχωρεῖσθε ἐν ἡμῖν», φησίν. Οὐ λέγει δὲ μόνον ὅτι φιλεῖ, ἀλλ' ὅτι καὶ φιλεῖται παρ' αὐτῶν, ἵνα καὶ ταύτῃ μᾶλλον αὐτοὺς ἐπισπάσηται. Καίτοι τοῖς μὲν τοῦτο μαρτυρῶν φησιν, ὅτι «ἦλθε Τίτος ἀπαγγέλλων ἡμῖν τὴν ὑμῶν ἐπιπόθησιν, τὸν ὑμῶν ὀδυρμόν, τὸν ὑμῶν ζῆλον»· καὶ Γαλάταις, «εἰ δυνατόν, τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν ἐξορύξαντες ἂν ἐδώκατέ μοι»· καὶ Θεσσαλονικεῦσιν, «ὁποίαν εἴσοδον ἔσχομεν πρὸς ὑμᾶς»· καὶ Τιμοθέῳ δέ, «μεμνημένος σου τῶν δακρύων, ἵνα χαρᾶς πληρωθῶ». Καὶ πανταχοῦ δὲ τῶν ἐπιστολῶν εὕροι τις ἂν αὐτὸν τοῦτο μαρτυροῦντα τοῖς μαθηταῖς, καὶ ὅτι ἐφίλησε καὶ ὅτι φιλεῖ-

5. Ἐφεσ. 3,14.
6. Α' Θεσ. 2,19.
7. Φιλιπ. 1,7.
8. Β' Τιμ. 1,4.
9. Τιτ. 1,4.
10. Φιλημ. 1,1.

γονατίζω καὶ προσεύχομαι γιὰ σᾶς»[5]. Καὶ στοὺς Φιλιππησίους· «ποιά εἶναι ἡ ἐλπίδα μου ἢ ἡ χαρὰ ἢ τὸ ἀποκορύφωμα τῆς καύχησής μου, ἂν δὲν εἴσασθε κι ἐσεῖς;»[6], λέγοντας ἀκόμα πὼς τοὺς ἔχει μέσα στὴν καρδιά του ἀκόμη κι ὅταν εἶναι στὴ φυλακή[7]. Στοὺς Κολοσσαεῖς γράφει· «θέλω νὰ ξέρετε πόσο μεγάλον ἀγώνα διεξάγω γιὰ σᾶς καὶ γιὰ ὅσους δὲ συνάντησα ποτέ, γιὰ νὰ πάρουν θάρρος οἱ καρδιές σας». Στοὺς Θεσσαλονικεῖς πάλι· «ὅπως περιβάλλει μὲ στοργὴ τὰ παιδιά της μιὰ μητέρα μὲ τέτοιαν ἀγάπη πρὸς ἐσᾶς ἔχουμε τὴν διάθεση νὰ σᾶς μεταδώσουμε ὄχι μόνο τὸ εὐαγγέλιο, ἀλλὰ καὶ τὶς ψυχές μας». Καὶ στὸν Τιμόθεο· «ἐπειδὴ θυμᾶμαι τὰ δάκρυά σου, ἐπιθυμῶ νὰ σὲ συναντήσω, γιὰ νὰ γεμίσω μὲ χαρά»[8]. Καὶ στὸν Τίτο· «ἀγαπητό μου παιδί»[9], καὶ στὸ Φιλήμονα τὸ ἴδιο[10].

2. Καὶ στοὺς Ἑβραίους γράφει πολλὰ ἄλλα παρόμοια καὶ δὲν παύει νὰ τοὺς παρακαλεῖ, λέγοντας, «σὲ πολὺ λίγο καιρὸ θὰ ἔρθει ὁ ἐρχόμενος καὶ δὲ θὰ ἀργήσει»[11], ἔτσι, ὅπως μιλάει καὶ ἡ μητέρα στὰ παιδιά της ποὺ ἀνησυχοῦν. «Σ' ἐμᾶς δὲν ὑπάρχει κανένας περιορισμός», λέγει. Καὶ δὲ λέγει μόνο ὅτι τοὺς ἀγαπᾶ, ἀλλὰ καὶ ὅτι κι ἐκεῖνοι τὸν ἀγαποῦν, ὥστε μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο νὰ τοὺς προσελκύσει περισσότερο. Ἂν καὶ βέβαια, ἐπιβεβαιώνοντας αὐτό, λέγει στοὺς Κορινθίους, «ἦρθε ὁ Τίτος καὶ μοῦ ἀνάγγειλε τὸ μεγάλο πόθο σας, τὰ κλάματά σας, τὸ ζῆλο σας»[12]. Στοὺς Γαλάτες ἐπίσης, «ἂν ἦταν δυνατό, θὰ βγάζατε τὰ μάτια σας καὶ θὰ μοῦ τὰ δίνατε»[13]. Στοὺς Θεσσαλονικεῖς πάλι, «τί εἴδους ἐπίσκεψη σᾶς ἐκάναμε;»[14]. Καὶ στὸν Τιμόθεο ἐπίσης, «ἐπειδὴ θυμᾶμαι τὰ δάκρυά σου, ἐπιθυμῶ νὰ σὲ δῶ, γιὰ νὰ γεμίσω ἀπὸ χαρά»[15]. Καὶ σὲ ὅλες τὶς ἐπιστολὲς μπορεῖ νὰ διαπιστώσει κανεὶς ὅτι ὁμολογεῖ στοὺ μαθητές του καὶ πὼς τοὺς

---

11. Ἑβρ. 10,39.
12. Β' Κορ. 7,7.
13. Γαλ. 4,15.
14. Α' Θεσ. 1,9.
15. Β' Τιμ. 1,4.

ται· οὐ μὴν ὁμοίως. Καὶ ἐνταῦθά φησιν, «εἰ καὶ περισσοτέρως ὑμᾶς ἀγαπῶν, ἧττον ἀγαπῶμαι». Ἀλλὰ τοῦτο μὲν πρὸς τῷ τέλει, τέως δὲ σφοδρότερον, «οὐ στενοχωρεῖσθε ἐν ἡμῖν, στενοχωρεῖσθε δὲ ἐν τοῖς σπλάγχνοις ὑμῶν». Ὑμεῖς ἕνα δέχεσθε, φησίν, ἐγὼ δὲ πόλιν ὁλόκληρον, καὶ δῆμον τοσοῦτον. Καὶ οὐκ εἶπεν, 'οὐ δέχεσθε ἡμᾶς', ἀλλ' ὅτι «στενοχωρεῖσθε», τὸ αὐτὸ μὲν αἰνιττόμενος, μετὰ φειδοῦς δέ, καὶ τοῦ μὴ σφόδρα καθάψασθαι.

«Τὴν δὲ αὐτὴν ἀντιμισθίαν, ὡς τέκνοις λέγω, πλατύνθητε καὶ ὑμεῖς». Καίτοι οὐκ ἔστιν ἴσον, πρότερον ἀγαπηθῆναι, εἶτα ἀγαπῆσαι. Κἂν γὰρ τὸ ἴσον τις εἰσενέγκῃ μέτρον, ἠλάττωται τῷ δεύτερος ἐπανελθεῖν. Ἀλλ' ὅμως οὐδὲν ἀκριβολογοῦμαι, φησί, κἂν παρ' ἐμοῦ λαβόντες τὰς ἀρχὰς τὸ αὐτὸ μέτρον ἐπιδείξησθε, ἀγαπῶ καὶ στέργω. Εἶτα, ἵνα δείξῃ, ὅτι καὶ ὀφειλὴ τὸ πρᾶγμα ἦν, καὶ ὅτι κολακείας ἐκτὸς τὰ εἰρημένα, «ὡς τέκνοις λέγω», φησί. Τί ἐστιν, «ὡς τέκνοις»; Οὐδὲν μέγα αἰτῶ, εἰ, πατὴρ ὤν, βούλομαι φιλεῖσθαι, παρ' ὑμῶν. Καὶ ὅρα σύνεσιν καὶ μετριοφροσύνην. Οὐ τίθησιν ἐνταῦθα τοὺς κινδύνους τοὺς ὑπὲρ αὐτῶν καὶ τοὺς πόνους καὶ τοὺς θανάτους, καίτοι πολλὰ ἔχων εἰπεῖν· οὕτως ἐστὶν ἄτυφος· ἀλλὰ τὸ φιλεῖν· καὶ διὰ τοῦτο ἀξιοῖ φιλεῖσθαι, ὅτι πατὴρ ὑμῶν ἐγενόμην, φησίν, ὅτι σφόδρα ὑμῶν περικαίομαι, ὃ μάλιστα προσίσταται τῷ φιλουμένῳ πολλάκις, ὅταν τις αὐτῷ τὰς εὐεργεσίας προσφέρῃ· δοκεῖ γὰρ ὀνειδίζειν. Διὸ οὐ ποιεῖ τοῦτο Παῦλος, ἀλλ' ὡς τέκνα πατέρα ἀγαπήσατε, φησίν, ὃ τῆς φύσεως μᾶλλόν ἐστι, καὶ ὀφειλόμενον ἑκάστῳ πατρί. Εἶτα ἵνα μὴ δόξῃ δι' ἑαυτὸν ταῦτα λέγειν, δείκνυσιν ὅτι διὰ τὸ ἐκείνων κέρδος καὶ τὴν παρ' αὐτῶν ἐπισπᾶται φιλίαν· διὸ καὶ ἐπή-

ἀγαπᾶ καὶ πῶς ἀγαπειέται ἀπ' αυτούς, ὄχι ὅμως μὲ τὸν ἴδιο τρόπο. Καὶ στὴν ἐπιστολὴ αὐτὴ λέγει, «ἐνῶ σᾶς ἀγαπῶ περισσότερο, ἐσεῖς μὲ ἀγαπᾶτε λιγότερο»[16]. Αὐτὸ τὸ λέγει πρὸς τὸ τέλος τῆς ἐπιστολῆς. Στὴν ἀρχὴ ὅμως τὸ λέγει ἐντονότερα. «Σ' ἐμᾶς δὲν ὑπάρχει κανένας περιορισμὸς γιὰ σᾶς· στὰ δικά σας σπλάχνα ὑπάρχει περιορισμός». Ἐσεῖς, λέγει, ἔχετε νὰ κάμετε μὲ ἕνα, ἐγὼ μὲ ὁλόκληρη πόλη καὶ μὲ τόσο λαό. Καὶ δὲν εἶπε, 'δὲν μᾶς δέχεστε', ἀλλ' ὅτι «ὑπάρχει περιορισμός», ὑπονοώντας βέβαια τὸ ἴδιο, ἀλλὰ μὲ προσοχή, γιὰ νὰ μὴν τοὺς θίξει πάρα πολύ.

«Γιὰ ἀνταμοιβή –σᾶς μιλῶ σὰν παιδιά μου– ἀνοίξετε κι ἐσεῖς τὴν καρδιά σας». Ἂν καὶ δὲν εἶναι τὸ ἴδιο νὰ ἀγαπηθεῖς πρῶτα καὶ μετὰ νὰ ἀγαπήσεις. Γιατί, κι ἂν ἀγαπήσεις στὸν ἴδιο βαθμό, εἶναι κατώτερο, γιατὶ ἀγάπησες δεύτερος. Δὲ θὰ λεπτολογήσω ὅμως, λέει, ἀλλά, κι ἂν ἀκόμα ἔκαμα ἐγὼ τὴν ἀρχή, ἐφόσον δείξετε ἀνάλογη ἀνταπόκριση, σᾶς ἀγαπῶ καὶ σᾶς περιβάλλω μὲ στοργή. Ἔπειτα, γιὰ νὰ δείξει ὅτι τὸ πράγμα ἦταν ὀφειλή, λέγει· «σᾶς μιλῶ σὰν παιδιά μου». Τί σημαίνει, «σὰν παιδιά μου»; Δὲ ζητῶ τίποτα δύσκολο, παρά, ὄντας πατέρας σας, θέλω νὰ μὲ ἀγαπᾶτε. Καὶ πρόσεχε σύνεση καὶ μετριοφροσύνη. Δὲν ἀναφέρει ἐδῶ τοὺς κινδύνους του γι' αὐτοὺς καὶ τοὺς κόπους καὶ τοὺς θανάτους, ἂν καὶ εἶχε πολλὰ νὰ τοὺς πεῖ –τόσο πολὺ ταπεινὸς εἶναι– ἀλλὰ μόνο γιὰ τὴν ἀγάπη του μιλάει· καὶ γι' αὐτὸ ἔχει τὴν ἀξίωση νὰ τὸν ἀγαποῦν, γιατί, λέει, εἶμαι πατέρας σας, γιατὶ μὲ κατακαίγει ἡ ἀγάπη μου γιὰ σᾶς, πράγμα ποὺ δυσαρεστεῖ πολλὲς φορὲς τὸν ἀγαπώμενο, ὅταν κανεὶς τοῦ ὑπενθυμίζει τὶς εὐεργεσίες, γιατὶ νομίζει πὼς τὸν κατηγορεῖ. Γι' αὐτὸ δὲν τὸ κάμνει αὐτὸ ὁ Παῦλος, ἀλλὰ λέγει ἀγαπῆστε με ὅπως τὰ παιδιὰ τὸν πατέρα, πράγμα ποὺ εἶναι φυσικὸ καὶ ὀφειλόμενο πρὸς κάθε πατέρα. Ἔπειτα, γιὰ νὰ μὴ φανεῖ ὅτι αὐτὰ τὰ λέγει γιὰ τὸν ἑαυτό του, δείχνει ὅτι ἐπιζητᾶ τὴν ἀγάπη τους γιὰ τὸ δικό τους κέρδος· γι' αὐτὸ πρόσθεσε· «μὴ δημιουργεῖτε κοι-

---

16. Β' Κορ. 12,15.

γαγε, «μὴ γίνεσθε ἑτεροζυγοῦντες ἀπίστοις»· Καὶ οὐκ εἶπε, 'μὴ ἀναμίγνυσθε ἀπίστοις', ἀλλὰ μᾶλλον αὐτῶν καθαπτόμενος ἅτε ἀδικούντων τὸ δίκαιον, μὴ ἐκκλίνητε ἑαυτούς, φησί. «Τίς γὰρ μετοχὴ δικαιοσύνῃ καὶ ἀνομίᾳ;».

Ἐνταῦθα λοιπὸν σύγκρισιν ποιεῖται οὐχὶ τῆς ἑαυτοῦ ἀγάπης καὶ τῆς ἐκείνων τῶν διαφθειρόντων αὐτούς, ἀλλὰ τῆς αὐτῶν εὐγενείας καὶ τῆς ἐκείνων ἀτιμίας· οὕτω γὰρ καὶ σεμνότερος ὁ λόγος γέγονε, καὶ αὐτῷ πρεπωδέστερος, καὶ μᾶλλον αὐτοὺς ἐπεσπᾶτο. Ὡς ἂν εἴ τις παιδὶ τῶν γεγεννηκότων ὑπερορῶντι καὶ μιαροῖς ἑαυτὸν ἐκδιδόντι λέγοι, τί ποιεῖς, ὦ παιδίον; τοῦ μὲν πατρὸς καταφρονεῖς, προτιμᾷς δὲ τοὺς μιαροὺς ἄνδρας καὶ μυρίας γέμοντας κακίας; οὐκ οἶσθα πόσον αὐτῶν βελτίων εἶ καὶ σεμνότερος; Οὕτω γὰρ μᾶλλον αὐτὸν ἀφίστησι τῆς ἐκείνων συνουσίας, ἢ εἰ τὸν πατέρα θαυμάζοι. Ἂν μὲν γὰρ λέγῃ, 'οὐκ οἶσθα πόσον ἐστὶν ὁ πατήρ σου βελτίων ἐκείνων;' οὐδὲν τοσοῦτον ἐργάσεται, ἂν δὲ τὸν πατέρα ἀφείς, αὐτὸν αὐτῶν προκρίνῃ, λέγων 'οὐκ οἶσθα τίς μὲν σύ, τίνες δὲ ἐκεῖνοι; οὐκ ἐννοεῖς σου τὴν εὐγένειαν καὶ τὴν ἐλευθερίαν, καὶ τὴν ἀτιμίαν τὴν ἐκείνων; τίς γὰρ κοινωνία σοὶ κἀκείνοις τοῖς κλέπταις, τοῖς μοιχοῖς, τοῖς γόησι;' ταχέως αὐτὸν τοῖς ἐγκωμίοις τοῖς αὐτοῦ πτερώσας, ἀπορραγῆναι ἐκείνων παρασκευάσει. Τὸν μὲν γὰρ πρότερον οὐ σφόδρα δέξεται λόγον, ὅτι κατηγορία αὐτοῦ ἐστιν ἡ προτίμησις τοῦ πατρός, ὅταν μὴ μόνον πατέρα φαίνηται λυπῶν, ἀλλὰ καὶ πατέρα τοιοῦτον, ἐνταῦθα δὲ οὐκέτι οὐδὲν τοιοῦτον πείσεται.

Οὐδεὶς γὰρ ἂν ἕλοιτο μὴ ἐγκωμιάζεσθαι· καὶ δι' αὐτοῦ δή, μετὰ τῶν ἐπαίνων τοῦ ἀκούοντος, ὁ ἔλεγχος γίνεται εὐπαράδεκτος. Χαλᾶται γὰρ ὁ ἀκροατής, καὶ φρονήματος πληροῦται με-

νωνικὲς σχέσεις μὲ τοὺς ἄπιστους, γιατὶ δὲ σᾶς ταιριάζουν». Καὶ δὲν εἶπε, 'μὴ συναναστρεφόσαστε τοὺς ἄπιστους', ἀλλὰ κάνοντάς τους ἐντονότερη παρατήρηση γιατὶ παραβιάζουν τὸ δίκαιο, λέγει, μὴ ἀπομακρύνετε τοὺς ἑαυτούς σας ἀπὸ τὸ σωστὸ δρόμο. «Γιατὶ ποιά σχέση ἔχει ἡ δικαιοσύνη μὲ τὴν ἀνομία;»

Στὸ σημεῖο αὐτὸ λοιπὸν συγκρίνει ὄχι τὴ δική του ἀγάπη μὲ τὴν ἀγάπη ἐκείνων ποὺ τοὺς προξενοῦν ἠθικὴ φθορά, ἀλλὰ τὴ δική τους εὐγένεια μὲ τὴν ἀτιμία ἐκείνων. Γιατὶ ἔτσι καὶ πιὸ θερμὰ ἔγιναν τὰ λόγια του καὶ πιὸ ταιριαστὰ σ' αὐτόν, καὶ ἀποσποῦσε περισσότερο τὴν ἀγάπη τους. Ὅπως δηλαδή, ἂν κάποιος ἔλεγε σὲ κάποιο παιδὶ ποὺ περιφρονεῖ τοὺς γονεῖς του καὶ παραδίνει τὸν ἑαυτό του σὲ παληανθρώπους· παιδί μου, τί κάνεις; περιφρνεῖς τὸν πατέρα σου καὶ προτιμᾶς τοὺς παληανθρώπους, ποὺ εἶναι γεμάτοι μὲ ἄπειρες κακίες; Δὲν ξέρεις πόσο πιὸ καλὸς καὶ πιὸ σεμνὸς εἶσαι ἀπὸ αὐτούς; Γιατὶ ἔτσι ἀπομακρύνει περισσότερο τὸ παιδὶ ἀπὸ τὴ συναναστροφή του μ' ἐκείνους, παρὰ ἂν ἐπαινοῦσε τὸν πατέρα του. Καὶ δὲ θὰ καταφέρει τίποτα τὸ σπουδαῖο, ἂν λέγει, 'δὲν ξέρεις πόσο ἀνώτερος ἀπὸ αὐτοὺς εἶναι ὁ πατέρας σου;' Ἂν ὅμως, ἀφήνοντας τὸν πατέρα, θέσει σὲ ἀνώτερη μοίρα τὸ παιδὶ ἀπὸ τοὺς παληανθρώπους, λέγοντας, 'δὲν ξέρεις ποιός εἶσαι ἐσὺ καὶ ποιοί εἶναι ἐκεῖνοι; Δὲν καταλαβαίνεις τὴ δική σου εὐγένεια καὶ τὴν ἐλευθερία καὶ τὴ δική τους κατωτερότητα; Ποιά σχέση ἔχεις ἐσὺ μὲ ἐκείνους τοὺς κλέφτες καὶ τοὺς μοιχοὺς καὶ τοὺς ἀγύρτες;' εἶνα βέβαιο πῶς σύντομα θὰ τοῦ δώσει θάρρος μὲ τὰ καλά του λόγια καὶ θὰ τὸ κάμει νὰ ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ αὐτούς. Καὶ δὲ θὰ δεχθεῖ εὐχάριστα τὰ πρῶτα λόγια, γιατὶ ὁ ἔπαινος τοῦ πατέρα εἶναι δική του κατηγορία, ἀφοῦ φαίνεται ὅτι στενοχωρεῖ ὄχι ἁπλῶς τὸν πατέρα, ἀλλὰ ἕναν τέτοιο πατέρα, στὴ δεύτερη ὅμως περίπτωση δὲ θὰ πάθει τίποτα παρόμοιο.

Πραγματικὰ δὲν ὑπάρχει κανένας ποὺ νὰ μὴ δεχόταν μὲ εὐχαρίστηση νὰ τὸν ἐπαινοῦν. Γι' αὐτὸ μὲ τὰ λόγια ἐκεῖνα, ποὺ εἶναι ἐπαινετικὰ γιὰ ἐκεῖνον ποὺ τὰ ἀκούει, γίνεται εὔκολα πα-

γάλου, καὶ διαπτύει τὴν ἐκείνων συνουσίαν. Οὐ τοῦτο δὲ μόνον αὐτοῦ ἐστι τὸ θαυμαστόν, ὅτι οὕτω προήγαγε τὴν σύκγρισιν, ἀλλ' ὅτι καὶ ἕτερόν τι μεῖζον ἐπενόησε, καὶ ἐκπληκτικώτερον· πρῶτον μὲν κατ' ἐρώτησιν προαγαγὼν τὸν λόγον, ὅπερ τῶν σαφῶν καὶ ὁμολογουμένων ἐστίν· ἔπειτα δὲ πλατύνων τῇ πυκνότητι καὶ τῷ πλήθει τῶν ὀνομάτων. Οὐ γὰρ ἓν καὶ δύο καὶ τρία, ἀλλὰ πλείονα πρὸς τούτοις ἀντὶ τῶν προσώπων τὰ ὀνόματα τῶν πραγμάτων τίθησι, καὶ ἄκραν ἐνταῦθα ἀρετήν, καὶ ἐσχάτην ἐκεῖ κακίαν ὑπογράφει· καὶ πολὺ τὸ μέσον καὶ ἄπειρον δείκνυσιν, ὡς μηδὲ δεηθῆναι κατασκευῆς. «Τίς» γάρ, φησί, «μετοχὴ δικαιοσύνῃ καὶ ἀνομίᾳ; τίς δὲ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; τίς δὲ συμφώνησις Χριστῷ πρὸς Βελίαρ; ἢ τίς μερὶς πιστῷ μετὰ ἀπίστου; ἢ τίς συγκατάθεσις ναῷ Θεοῦ μετὰ εἰδώλων;».

3. Εἶδες πῶς γυμνὰ τὰ ὀνόματα τίθησι καὶ ἀρκοῦντα αὐτῷ πρὸς ἀποτροπήν; Οὐδὲ γὰρ εἶπε, 'παρανομίᾳ', ὃ πλέον ἦν, οὐδὲ εἶπε, 'τοῖς τοῦ φωτός, καὶ τοῖς τοῦ σκότους', ἀλλ' αὐτὰ τὰ ἐναντία τίθησι, τὰ ἀπαράδεκτα τῶν ἐναντίων, φῶς καὶ σκότος. Οὐδὲ εἶπε, 'τοῖς τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῖς τοῦ διαβόλου', ἀλλ' ὃ πολλῷ πλέον ἀφειστήκει, «Χριστῷ καὶ Βελίαρ», τῇ ἑβραϊκῇ φωνῇ τὸν ἀποστάτην καλέσας οὕτως. «Ἢ τίς μερὶς πιστῷ μετὰ ἀπίστου;». Ἐνταῦθα λοιπόν, ἵνα μὴ δόξῃ κακίας ἁπλῶς κατηγορίαν καὶ ἀρετῆς ἐγκώμιον διεξιέναι, μέμνηται καὶ προσώπων ἀδιορίστως. Καὶ οὐκ εἶπε 'κοινωνίαν' ἀλλὰ τὰ ἔπαθλα τέθεικε, «μερίδα» εἰπών. «Τίς συγκατάθεσις ναῷ Θεοῦ μετὰ εἰδώλων; ὑμεῖς γὰρ ναὸς Θεοῦ ἐστε ζῶντος». Ὃ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστιν· οὔτε ὁ βασιλεὺς ὑμῶν ἔχει τι κοινὸν πρὸς αὐτόν (τίς γὰρ συμφωνία Χριστῷ πρὸς Βελίαρ;), οὔτε τὰ πράγματα· «τίς γὰρ κοι-

ραδεκτὸς ὁ ἔλεγχος. Γιατὶ ὁ ἀκροατὴς ἠρεμεῖ καὶ γεμίζει ἡ ψυχή του μὲ αὐτοπεποίθηση καὶ περιφρονεῖ τὴ συναναστροφὴ μ' ἐκείνους. Καὶ δὲν εἶναι αὐτὸ μόνο τὸ ἀξιοθαύμαστο, ὅτι δηλαδὴ ἔκαμε μὲ τέτοιο τρόπο τη σύγκριση ὁ Παῦλος, ἀλλὰ καὶ ὅτι ἐπινόησε καὶ κάτι ἄλλο πιὸ σπουδαῖο καὶ πιὸ ἐκπληκτικό. Πρῶτα– πρῶτα διατύπωσε τὸ λόγο του μὲ ἐρωτήσεις, ποὺ τὸν κάνουν σαφὴ καὶ πείθουν, κι ἔπειτα τὸν διασάφησε μὲ πολλὲς καὶ πολὺ ἐκφραστικὲς λέξεις. Γιατὶ δὲ χρήσιμοποιεῖ μιὰν ἢ δυὸ ἢ τρεῖς ἀλλὰ περισσότερες λέξεις, καὶ ἀντὶ γιὰ λέξεις ποὺ σημαίνουν πρόσωπα, χρησιμοποιεῖ τὰ ὀνόματα τῶν πραγμάτων, περιγράφοντας τὴ μιὰ φορὰ τὴν ἀπόλυτη ἀρετὴ καὶ τὴν ἄλλη τὴν πιὸ ἀπαίσια κακία, καὶ δείχνει πὼς εἶναι μεγάλη καὶ ἄπειρη ἡ ἀπόσταση, ὥστε νὰ εἶναι περιττὴ κάθε ἀμφιβολία. Γιατὶ λέγει, «τί κοινὸ ὑπάρχει μεταξὺ δικαιοσύνης καὶ ἀνομίας; ἢ τί σχέση μπορεῖ νὰ ἔχει τὸ φῶς μὲ τὸ σκοτάδι; ἢ ποιά συμφωνία τοῦ Χριστοῦ μὲ τὸ Βελίαρ; ἢ τί κοινὸ ἔχει ὁ πιστὸς μὲ τὸν ἄπιστο; ἢ ποιά δυνατότητα συνύπαρξης τοῦ ναοῦ τοῦ Θεοῦ μὲ τὰ εἴδωλα;».

3. Εἶδες πῶς χρησιμοποιεῖ τὶς λέξεις αὐτὲς καθ' ἑαυτὲς καὶ ποὺ εἶναι ἱκανὲς ν' ἀποτρέψουν ἀπὸ σφάλματα; Δὲν εἶπε δηλαδή, 'παρανομία', ποὺ εἶναι πιὸ ἔντονη, οὔτε εἶπε, 'μὲ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ σκότους καὶ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ φωτός', ἀλλὰ χρησιμοποιεῖ τὶς ἀκριβῶς ἀντιφατικὲς ἔννοιες, τὸ φῶς καὶ τὸ σκοτάδι. Οὔτε εἶπε, 'ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους τοῦ Χριστοῦ καὶ στοὺς ἀνθρώπους τοῦ διαβόλου', ἀλλὰ λέξεις ποὺ εἶναι πολὺ πιὸ ἀντίθετες, «τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Βελίαρ», μὲ τὴν ἑβραϊκὴ αὐτὴ λέξη ὀνομάζοντας τὸν ἀποστάτη. «Ἢ τί κοινὸ μπορεῖ νὰ ἔχει ὁ πιστὸς μὲ τὸν ἄπιστο;». Ἐδῶ λοιπόν, γιὰ νὰ μὴ θεωρηθεῖ ὅτι κατηγορεῖ ἀόριστα τὴν κακία καὶ ἐπαινεῖ τὴν ἀρετή, ἀναφέρει καὶ πρόσωπα χωρὶς νὰ τὰ ὀνομάζει. Καὶ δὲν εἶπε 'κοινωνία', ἀλλ' ἀνέφερε τὰ ἔπαθλα, λέγοντας, «μερίδα». «Εἶναι δυνατὸ νὰ συνυπάρχει ὁ ναός τοῦ Θεοῦ μὲ τὰ εἴδωλα; Γιατί ἐσεῖς εἶσθε ναὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος». Μὲ αὐτὰ ἐννοεῖ τὸ ἑξῆς· οὔτε ὁ βασιλιάς σας ἔχει τίποτα τὸ κοινὸ μὲ τὸν διάβολο

νωνία φωτὶ πρὸς σκότος;». Οὐκοῦν οὐδὲ ὑμᾶς δεῖ. Καὶ πρῶτον τίθησι τὸν βασιλέα, καὶ δεύτερον αὐτούς, τούτῳ μάλιστα αὐτοὺς ἀποσχίζων. Εἶτα εἰπών, «ναῷ Θεοῦ μετὰ εἰδώλων» καὶ ἀποφηνάμενος, ὅτι «ὑμεῖς γὰρ ναὸς Θεοῦ ζῶντος», ἀναγκαίως καὶ τὴν μαρτυρίαν ἐπάγει, δεικνὺς ὅτι οὐ κολακεία τὸ πρᾶγμά ἐστιν. Ὁ γὰρ ἐγκωμιάζων, ἂν μὴ καὶ ἀπόδειξιν παρέχηται, δοκεῖ κολακεύειν.

Τίς οὖν ἡ τιμωρία; «Ἐνοικήσω γὰρ ἐν αὐτοῖς», φησί, «καὶ ἐμπεριπατήσω. Ἐνοικήσω ἐν ναοῖς, καὶ ἐμπεριπατήσω», τὴν πλείονα πρὸς αὐτοὺς σχέσιν δηλῶν. «Καὶ ἔσονταί μοι εἰς λαόν, καὶ ἐγὼ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς Θεόν». Τί, φησί; Θεὸν φέρεις ἐν σεαυτῷ, καὶ πρὸς ἐκείνους τρέχεις; Θεὸν τὸν οὐδὲν ἔχοντα κοινὸν πρὸς αὐτούς; καὶ ποῦ ταῦτα ἄξια συγγνώμης; ἐννόησον τίς ἐμπεριπατεῖ σοι, τίς ἐνοικεῖ. «Διὸ ἐξέλθετε ἐκ μέσου αὐτῶν, καὶ ἀφορίσθητε, καὶ ἀκαθάρτους μὴ ἅπτεσθε· κἀγὼ εἰσδέξομαι ὑμᾶς, λέγει Κύριος». Καὶ οὐκ εἶπε, 'μὴ πράττετε ἀκάθαρτα', ἀλλὰ πλείονα ἀκρίβειαν ζητῶν, μηδὲ ἅπτεσθε, φησί, μηδὲ ἐγγὺς γίνεσθε. Τί δέ ἐστι μολυσμὸς σαρκός; Μοιχεία, πορνεία, ἀσέλγεια πᾶσα. Τί δὲ ψυχῆς; Ἀκάθαρτοι λογισμοὶ ὡς τὸ ἐμβλέψαι ἀκολάστοις ὀφθαλμοῖς, μνησικακίαι, δόλοι, καὶ ὅσα τοιαῦτα. Βούλεται τοίνυν ἑκατέρωθεν εἶναι καθαρούς. Εἶδες τὸ ἔπαθλον ὅσον; Τὸ ἀπαλλαγῆναι τῶν πονηρῶν, τὸ ἑνωθῆναι Θεῷ. Ἄκουε καὶ τῶν ἑξῆς. «Καὶ ἔσομαι ὑμῖν εἰς πατέρα, καὶ ὑμεῖς ἔσεσθέ μοι εἰς υἱοὺς καὶ θυγατέρας, λέγει Κύριος». Εἶδες ἄνωθεν τὴν παροῦσαν εὐγένειαν τὸν προφήτην πραοαναφωνοῦντα, τὴν διὰ τῆς χάριτος ἀναγέννησιν;

«Ταύτας οὖν ἔχοντες τὰς ἐπαγγελίας», ἀγαπητοί. Ποίας;

(γιατὶ «ποιά συμφωνία ὑπάρχει μεταξὺ τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Βελίαρ;»), οὔτε τὰ ἴδια τὰ πράγματα· γιατὶ «τί κοινὸ μπορεῖ νὰ ἔχει τὸ φῶς μὲ τὸ σκοτάδι;». Ἑπομένως οὔτε σεῖς δὲν πρέπει νὰ ἔχετε. Πρῶτα ἀναφέρει τὸ βασιλιὰ καὶ ἔπειτα αὐτούς, πράγμα μὲ τὸ ὁποῖο πρὸ πάντων τοὺς ξεχωρίζει. Στὴ συνέχεια, λέγοντας, «ὁ ναὸς τοῦ Θεοῦ μὲ τὸ ναὸ τῶν εἰδώλων», καὶ διακηρύσσοντας ὅτι «ἐσεῖς εἶσθε ναὸς τοῦ ζωντανοῦ Θεοῦ», κατ' ἀνάγκη προσθέτει καὶ τὴ μαρτυρία, δείχνοντας ὅτι τὸ πράγμα δὲν εἶναι κολακεία.

Ποιά εἶναι λοιπὸν ἡ μαρτυρία; «Θὰ κατοικήσω», λέγει, «μέσα τους καὶ θὰ περιπατήσω ἀνάμεσά τους. Θὰ κατοικήσω μέσα σὲ ναοὺς καὶ θὰ περιπατήσω στὴν περιοχή τους», δείχνοντας τὸ μεγάλο του δεσμὸ μαζί τους. «Καὶ θὰ εἶναι ἐκεῖνοι ὁ λαός μου καὶ ἐγὼ θὰ εἶμαι ὁ Θεός τους». Τί, λέγει; Ἔχεις τὸ Θεὸ μέσα σου καὶ τρέχεις πρὸς τοὺς ἄπιστους; Τὸ Θεὸ ποὺ δὲν ἔχει τίποτα τὸ κοινὸ μὲ αὐτούς; Καὶ πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ σοῦ συγχωρεθεῖ αὐτό; Σκέψου καλὰ ποιός περιπατεῖ, ποιός κατοικεῖ μέσα σου. «Γι' αὐτὸ φύγετε ἀνάμεσα ἀπὸ αὐτοὺς καὶ ἀπομακρυνθεῖτε καὶ μὴν ἔχετε καμιὰ σχέση μὲ ἀκάθαρτους, κι ἐγὼ θὰ σᾶς δεχθῶ μὲ χαρά, λέγει ὁ Κύριος». Καὶ δὲν εἶπε, 'μὴν κάνετε ἁμαρτίες', ἀλλὰ θέλοντας νὰ μιλήσει μὲ περισσότερη ἀκρίβεια, οὔτε νὰ τοὺς ἐγγίζετε, λέγει, οὔτε νὰ τοὺς πλησιάζετε. Ἀλλὰ ποιός εἶναι ὁ μολυσμὸς τοῦ σώματος; Εἶναι ἡ μοιχεία, ἡ πορνεία, ἡ ἀσέλγεια. Καὶ ποιός εἶναι ὁ μολυσμὸς τῆς ψυχῆς; Οἱ ἀκάθαρτες σκέψεις, ὅπως τὰ αἰσχρα κοιτάγματα, ἡ μνησικακία, ὁ δόλος καὶ ὅλα τὰ παρόμοια. Θέλει λοιπὸν νὰ εἴμαστε καθαροὶ καὶ στὰ δύο. Εἶδες πόσο μεγάλη θὰ εἶναι ἡ ἀμοιβή; Θὰ ἀπαλλαχθοῦμε ἀπὸ τὰ κακά, θὰ ἑνωθοῦμε μὲ τὸ Θεό. Ἄκουσε καὶ τὴ συνέχεα. «Καὶ θὰ εἶμαι Πατέρας σας καὶ σεῖς θὰ εἶσθε υἱοί μου καὶ θυγατέρες μου, λέγει ὁ Κύριος». Εἶδες ὅτι ὁ προφήτης προαναγγέλλει ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὴν τωρινὴ εὐγένεια, τὴν ἀναγέννησή μας μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ;

«Ἔχοντας λοιπὸν αὐτὲς τὶς ὑποσχέσεις, ἀγαπητοί».

Τὸ ναοὺς Θεοῦ εἶναι, τὸ υἱοὺς καὶ θυγατέρας, τὸ ἔνοικον αὐτὸν ἔχειν καὶ ἐμπεριπατοῦντα, τὸ λαὸν αὐτοῦ γίνεσθαι, τὸ τὸν Θεὸν αὐτὸν καὶ πατέρα κεκτῆσθαι. «Καθαρίσωμεν ἑαυτοὺς ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος». Μήτε ἀκαθάρτων ἁπτώμεθα· τοῦτο γὰρ σαρκὸς μολυσμός· μήτε τῶν τὴν ψυχὴν μολυνόντων· οὗτος γὰρ πνεύματος. Καὶ οὐκ ἀρκεῖται τούτῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπάγει, «ἐπιτελοῦντες ἁγιωσύνην ἐν φόβῳ Θεοῦ». Οὐ γὰρ τὸ μὴ ἀκαθάρτου ἅπτεσθαι ποιεῖ καθαρόν, ἀλλὰ καὶ ἑτέρου τινὸς ἡμῖν δεῖ ὥστε γενέσθαι ἡμᾶς ἁγίους, σπουδῆς, προσοχῆς, εὐλαβείας. Καὶ καλῶς εἶπε, «ἐν φόβῳ Θεοῦ». Ἔστι γὰρ ἐπιτελεῖν σωφροσύνην, οὐκ ἐν φόβῳ Θεοῦ, ἀλλὰ διὰ κενοδοξίαν. Μετὰ δὲ τούτου καὶ ἕτερον αἰνίττεται εἰπών, «ἐν φόβῳ Θεοῦ», τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἂν ἀνυσθείη ἡ ἁγιωσύνη. Εἰ γὰρ καὶ τυραννικὸν ἡ ἐπιθυμία, ἀλλ', ἂν ἐπιτειχίσῃς τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον, κατέλυσας τὴν αὐτῆς μανίαν. «Ἁγιωσύνην» δὲ ἐνταῦθα οὐχὶ σωφροσύνην μόνον λέγει, ἀλλὰ τὴν πάσης ἁμαρτίας ἀπαλλαγήν· ἅγιος γάρ ἐστιν ὁ καθαρός. Καθαρὸς δὲ ἄν τις γένοιτο, οὐχὶ εἰ πορνείας ἀπαλλαγείη μόνον, ἀλλὰ καὶ πλεονεξίας καὶ βασκανίας καὶ ἀπονοίας καὶ κενοδοξίας· καὶ μάλιστα κενοδοξίας, ἣν πανταχοῦ μὲν φυγεῖν δεῖ, πολλῷ δὲ πλέον ἐπὶ ἐλεημοσύνης· ἐπεὶ οὐδ' ἂν εἴη ἐλεημοσύνη, εἰ τοῦτο ἔχει τὸ νόσημα, ἀλλ' ἐπίδειξις καὶ ὠμότης. Ὅταν γὰρ μὴ ἐλεῶν, ἀλλ' ἐκπομπεύων ποιῇς, οὐ μόνον οὐκ ἔστιν ἐλεημοσύνη τὸ τοιοῦτον, ἀλλὰ καὶ ὕβρις· παραδειγμάτισας γὰρ τὸν ἀδελφόν.

Οὐκ ἄρα τὸ διδόναι χρήματα, ἀλλὰ τὸ ἐλεοῦντα διδόναι, ἐλεημοσύνη. Ἐπεὶ καὶ οἱ ἐν τοῖς θεάτροις διδόασι καὶ παισὶ πεπορνευμένοις, καὶ ἑτέροις τοῖς ἐπὶ τῆς σκηνῆς, ἀλλ' οὐκ ἐλεημο-

Ποιές ὑποσχέσεις; Ὅτι εἴμαστε ναοὶ τοῦ Θεοῦ, υἱοί του καὶ θυγατέρες του, ὅτι κατοικεῖ μέσα μας καὶ περιπατεῖ μεταξύ μας, ὅτι εἴμαστε ὁ λαός του, ὅτι τὸν ἔχουμε Θεὸ καὶ Πατέρα μας, ἂς καθαρίσουμε τοὺς ἑαυτούς μας ἀπὸ κάθε μόλυνση τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς. Ἂς μὴν ἐγγίζουμε ἀκάθαρτους, γιατὶ ἔτσι μολύνουμε τὸ σῶμα μας. Οὔτε ὅ,τι μολύνει τὴν ψυχή μας. Γιατὶ ἔτσι μολύνυμε τὸ πνεῦμα μας. Καὶ δὲ σταματάει σ' αὐτὰ μόνο, ἀλλὰ προσθέτει, «τελειοποιηθεῖτε στὴν ἁγνότητα μὲ φόβο Θεοῦ». Γιατὶ δὲν ἀρκεῖ νὰ μὴν ἐγγίζουμε ἀκάθαρτον γιὰ νὰ εἴμαστε καθαροί, ἀλλὰ μᾶς χρειάζεται καὶ κάτι ἄλλο, προσπάθεια, προσοχή, εὐλάβεια, γιὰ νὰ γίνουμε ἁγνοί. Καὶ σωστὰ εἶπε, «μὲ φόβο Θεοῦ». Γιατὶ εἶναι δυνατὸ νὰ ἐνεργεῖ κανεὶς φρόνιμα ὄχι ἀπὸ φόβο Θεοῦ, ἀλλὰ ἀπὸ ματαιοδοξία. Ἐκτὸς ἀπ' αὐτὸ καὶ ἄλλο ὑπαινίσσεται, λέγοντας, «μὲ φόβο Θεοῦ», τὸν τρόπο δηλαδὴ μὲ τὸν ὁποῖο θὰ ἐπιτύχουμε τὴν ἁγνότητα. Γιατί, ἂν καὶ εἶναι τυραννικὴ ἡ δύναμη τῆς ἐπιθυμίας, θὰ ἐξαφανίσεις τὴ μανία της, ἂν περιτειχισθεῖς μὲ τὸ φόβο τοῦ Θεοῦ. Ἐδῶ ὀνομάζει «ἁγιωσύνη» ὄχι μόνο τὴ σωφροσύνη, ἀλλὰ τὴν ἀπαλλαγὴ ἀπὸ κάθε ἁμαρτία. Γιατὶ ἅγιος εἶναι ὁ καθαρός. Καθαρὸς θὰ μποροῦσε νὰ γίνει κανεὶς ὄχι ἂν ἀποφύγει μόνο τὴν πορνεία, ἀλλὰ καὶ τὴν πλεονεξία καὶ τὸ φθόνο καὶ τὸν παραλογισμὸ καὶ τὴ ματαιοδοξία, καὶ πρὸ πάντων τὴ ματαιοδοξία, ποὺ πρέπει νὰ τὴν ἀποφεύγουμε πάντοτε βέβαια, ἀλλὰ πολὺ περισσότερο ὅταν δίνουμε ἐλεημοσύνη. Γιατί, ἂν ἔχει αὐτὴν τὴν ἀρρώστια, δὲν εἶναι ἐλεημοσύνη, ἀλλὰ ἐπίδειξη καὶ σκληρότητα. Πραγματικά, ὅταν δὲν ἐλεεῖς, ἀλλὰ ἐξευτελίζεις, αὐτὸ ὄχι μόνο δὲν εἶναι ἐλεημοσύνη, ἀλλ' εἶναι καὶ προσβολή· γιατὶ διέσυρες τὸν ἀδελφό.

Δὲν εἶναι λοιπὸν ἐλεημοσύνη τὸ νὰ δίνεις χρήματα, ἀλλὰ τὸ νὰ τὰ δίνεις ἀπο συμπόνια. Γιατὶ καὶ στὰ θέατρα δίνουν καὶ στὰ παιδιὰ ποὺ χρησιμοποιοῦν γιὰ πορνεία καὶ σὲ ὅσους βγαίνουν στὴ σκηνή, ἀλλὰ αὐτὸ δὲν εἶναι ἐλεημοσύνη. Καὶ ἐκεῖνοι

σύνη τὸ τοιοῦτον· καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ ὑβρίζοντες εἰς τὸ σῶμα τῶν πορνευομένων γυναικῶν διδόασιν, ἀλλ' οὐ φιλανθρωπία τοῦτο, ἀλλὰ παροινία. Τούτῳ καὶ ὁ κενόδοξος ἔοικε. Καθάπερ γὰρ ἐκεῖνος ὑβρίζων εἰς τὸ σῶμα τῆς πόρνης, μισθὸν αὐτῇ δίδωσι τῆς ὕβρεως, οὕτω καὶ σὺ μισθὸν ἀπαιτεῖς τὸν λαμβάνοντα τὴν ὕβριν, καὶ τὸ πονηρᾷ δόξῃ περιβαλεῖν καὶ σαυτὸν κἀκεῖνον. Καὶ μετὰ τούτων ἡ ζημία ἄφατος. Καθάπερ γὰρ θηρίον καὶ κύων μαινόμενος ἐπιπηδῶν, οὕτως ἡμῶν ἁρπάζει τὰ ἀγαθὰ τὸ πονηρὸν τοῦτο νόσημα, καὶ ἡ ἀπανθρωπία αὕτη· καὶ γὰρ ἀπανθρωπία καὶ ὠμότης τὸ τοιοῦτόν ἐστι· μᾶλλον δὲ καὶ τούτου χαλεπώτερον. Ὁ μὲν γὰρ ὠμὸς οὐκ ἂν δοίη τῷ δεομένῳ, σὺ δὲ τούτου πλέον ποιεῖς· τοὺς βουλομένους δοῦναι κωλύεις. Ὅταν γὰρ ἐκπομπεύῃς τὴν δόσιν, καὶ τὴν δόξαν καθελεῖς τοῦ λαβόντος, καὶ τὸν μέλλοντα παρέχειν ἀνεχαίτισας, ἂν ῥᾴθυμος ᾖ. Οὐδὲ γὰρ δώσει λοιπόν, ὡς εἰληφότι καὶ οὐχ οὕτω δεομένῳ, ἀλλὰ καὶ καταγνώσεται πολλάκις, ἂν προσελθὼν αἰτήσῃ μετὰ τὸ λαβεῖν, καὶ ἀναίσχυντον ἡγήσεται.

4. Ποία οὖν ἐλεημοσύνη τοῦτο, ὅταν καὶ σαυτὸν καταισχύνῃς, καὶ τὸν εἰληφότα, καὶ τὸν ἐπιτάξαντα διπλῇ, ὅτι τε αὐτὸν θεατὴν ἔχων τῆς ἐλεημοσύνης, ἐπιζητεῖς τοὺς τῶν συνδούλων ὀφθαλμοὺς μετ' ἐκεῖνον, καὶ ὅτι τὸν νόμον τὸν ταῦτα ἀπαγορεύοντα, κείμενον ὑπ' αὐτοῦ, παραβαίνεις; Ἐβουλόμην καὶ τοῖς ἄλλοις ἐπεξελθεῖν, καὶ νηστείᾳ καὶ εὐχῇ, καὶ δεῖξαι ὅσα καὶ ἐκεῖ λυμαίνεται ἡ κενοδοξία· ἀλλ' ἀνεμνήσθην, ὅτι λόγον τινὰ οὐκ ἤνυσα ἀναγκαῖον, ἐν τῇ πρὸ ταύτης διαλέξει. Τίς δὲ ὁ λόγος ἦν; Ἔλεγον ὅτι οἱ πένητες τῶν πλουτούντων πλεονεκτοῦσιν ἐν τοῖς βιωτικοῖς, ὅτε περὶ ὑγείας καὶ ἡδονῆς διελεγόμην· καὶ σα-

ποὺ ἀσχημονοῦν στὰ σώματα τῶν γυναικῶν ποὺ πορνεύουν δίνουν, αὐτὸ ὅμως δὲν εἶναι φιλανθρωπία, ἀλλ' αἰσχρότητα. Μὲ αὐτὸν μοιάζει καὶ ὁ ματαιόδοξος. Ὅπως δηλαδὴ ἐκεῖνος μεταχειρίζεται αἰσχρὰ τὸ σῶμα τῆς πόρνης καὶ γι' αὐτὸ τὴν πληρώνει, ἔτσι κι ἐσὺ ζητᾶς νὰ πληρωθεῖς ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο ποὺ ἐξευτελίζεις καὶ νὰ περιβάλεις μὲ κακὴ φήμη καὶ τὸν ἑαυτό σου καὶ ἐκεῖνον. Καὶ μαζὶ μ' αὐτὰ καὶ ἡ ζημία εἶναι ἀπερίγραπτη. Γιατὶ ἡ ὕπουλη αὐτὴ ἀρρώστια καὶ αὐτὴ ἡ ἀπανθρωπιὰ ἁρπάζει τὶς ἀρετές μας σὰν θηρίο καὶ σὰν ὁρμητικὸ καὶ λυσσασμένο σκυλί. Γιατὶ ἡ πλεονεξία εἶναι ἀπανθρωπιὰ καὶ σκληρότητα ἢ καλύτερα χειρότερη κι ἀπ' αὐτό. Γιατὶ ὁ σκληρὸς δὲν ἐλεεῖ τὸν φτωχό, ἐνῶ σὺ κάνεις κάτι χειρότερο· ἐμποδίζεις νὰ ἐλεήσουν ἐκεῖνοι ποὺ θέλουν. Πραγματικά, ὅταν διαπομπεύεις τὴν ἐλεημοσύνη, καὶ τὴν ὑπόληψη τοῦ φτωχοῦ καταστρέφεις καὶ ἀποτρέπεις ἐκεῖνον ποὺ θέλει νὰ ἐλεήσει, ἂν εἶναι ἀδιάφορος. Γιατί, ὄχι μόνο δὲν πρόκειται νὰ τὸν ξαναελεήσει, ἐπειδὴ θὰ πιστεύει ὅτι ἐλεήθηκε καὶ δὲν ἔχει ἀνάγκη, ἀλλὰ καὶ θὰ τὸν ἐπικρίνει πολύ, ἂν ξαναπάει νὰ ζητήσει καὶ θὰ τὸν θεωρήσει ἀδιάντροπο.

4. Τί ἐλεημοσύνη εἶναι λοιπὸν αὐτή, ὅταν καὶ τὸν ἑαυτό σου προσβάλλεις κι ἐκεῖνον ποὺ τὴν ἔλαβε κι ἐκεῖνον ποὺ τὴν ὅρισε καὶ μάλιστα διπλά· γιατί, ἂν καὶ ἔχεις αὐτὸν θεατὴ τῆς ἐλεημοσύνης, ἐπιζητᾶς μετὰ ἀπὸ αὐτὸν καὶ τὰ βλέμματα τῶν συνανθρώπων σου καὶ ἀκόμα παραβαίνεις τὸ νόμο ποὺ ἀπαγορεύει αὐτό, ἂν καὶ νομοθετήθηκε ἀπ' αὐτόν. Εἶχα σκοπὸ νὰ ἐξετάσω καὶ τὰ ἄλλα, τὴ νηστεία καὶ τὴν προσευχή, καὶ νὰ δείξω πόση ζημιὰ κάνει καὶ ἐκεῖ ἡ ματαιοδοξία, ἀλλὰ θυμήθηκα, ὅτι δὲν ὁλοκλήρωσα κάτι σπουδαῖο στὴν προηγούμενη ὁμιλία μου[17]. Ποιό ἦταν αὐτό; Ὅταν μιλοῦσα γιὰ τὴν ὑγεία καὶ τὶς ἀπολαύσεις, ἔλεγα πὼς ὡς πρὸς τὰ ἐπίγεια ἀγαθὰ οἱ φτωχοὶ βρίσκονται σὲ πλεονεκτικότερη θέση ἀπὸ τοὺς πλούσιους, καὶ τὸ ἀπέ-

17. Βλ. Ὁμιλία 12, παράγρ. 4.

φῶς τοῦτο ἐδείκνυτο. Φέρε οὖν σήμερον αὐτὸ δείξωμεν, ὅτι οὐκ ἐν τοῖς βιωτικοῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέρω παρὰ τούτοις τὸ πλέον ἐστί. Τί γὰρ εἰς βασιλείαν εἰσάγει, πλοῦτος ἢ πενία; Ἀκούσωμεν αὐτοῦ τοῦ τῶν οὐρανῶν Δεσπότου λέγοντος, περὶ μὲν ἐκείνων, ὅτι «εὐκοπώτερον κάμηλον εἰσελθεῖν διὰ τρυπήματος ραφίδος, ἢ πλούσιον εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν», περὶ δὲ πενήτων τοὐναντίον· «εἰ γὰρ θέλεις τέλειος εἶναι, πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δὸς πτωχοῖς, καὶ δεῦρο, ἀκολούθει μοι, καὶ ἕξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανοῖς».

Εἰ δὲ βούλεσθε, ἑκατέρωθεν ἴδωμεν τὸ εἰρημένον. «Στενή, καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδός», φησίν, «ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωήν». Τίς οὖν βαδίζει τὴν στενήν, ὁ ἐν τρυφῇ, ἢ ὁ ἐν πτωχείᾳ; ὁ μόνος, ἢ ὁ μυρία βαστάζων φορτία; ὁ χαῦνος καὶ διαλελυμένος, ἢ ὁ φροντίζων καὶ μεμεριμνημένος; Ἀλλὰ τίς χρεία τῶν λογισμῶν, δέον ἐπ' αὐτὰ τὰ πρόσωπα ἐλθεῖν; Πένης ὁ Λάζαρος ἦν, καὶ σφόδρα πένης· πλούσιος δὲ ὁ παρατρέχων ἐν τῷ πυλῶνι κείμενον τοῦτον. Τίς οὖν εἰσῆλθεν εἰς τὴν βασιλείαν, καὶ τοῖς κόλποις ἐνετρύφα τοῦ Ἀβραάμ; τίς δὲ ἀπετηγανίζετο καὶ οὐδὲ σταγόνος ἦν κύριος; Ἀλλὰ καὶ πένητες ἀπολοῦνται πολλοί, φησί, καὶ πλούσιοι τῶν ἀπορρήτων ἐκείνων ἀπολαύσονται ἀγαθῶν. Τοὐναντίον μὲν οὖν ἐστιν ἰδεῖν, πλουσίους μὲν ὀλίγους, τῶν δὲ πενήτων πολλῷ πλείους σωζομένους. Σκόπει δὲ ἀκριβῶς ἐξετάζων τὰ τοῦ πλούτου κωλύματα, καὶ τὰ τῆς πενίας ἐλαττώματα· μᾶλλον δὲ οὔτε τοῦ πλούτου οὔτε τῆς πενίας, ἀλλ' ἑκάτερα τῶν κεκτημένων ἐστί· πλὴν ἀλλὰ ποῖον εὐκολώτερον ὅπλον ἴδωμεν. Τί οὖν ἡ πενία ἐλάττωμα ἔχειν δοκεῖ; Ψεῦδος. Τί δὲ ὁ πλοῦτος;

δειξα καθαρά. Ἐμπρὸς λοιπόν, σήμερα ἂς δείξουμε καὶ κάτι ἄλλο, ὅτι ὄχι μόνο στὰ ἐπίγεια, ἀλλὰ καὶ στὰ οὐράνια ἀγαθὰ πλεονεκτοῦν αὐτοί. Πραγματικὰ τί μᾶς ὁδηγεῖ στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ὁ πλοῦτος ἢ ἡ φτώχεια; Ἂς ἀκούσουμε τὰ λόγια τοῦ ἴδιου τοῦ Κυρίου τῶν οὐρανῶν, ποὺ λέγει γιὰ τοὺς πλούσιους, «πιὸ εὔκολο εἶναι νὰ περάσει καραβόσχοινο ἀπὸ τὴν τρύπα τῆς βελόνας, παρὰ νὰ μπεῖ πλούσιος στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν»[18], ἐνῶ γιὰ τοὺς φτωχοὺς τὸ ἀντίθετο· «ἂν θέλεις νὰ εἶσαι τέλειος, πούλησε τὰ ὑπάρχοντά σου, μοίρασέ τα στοὺς φτωχοὺς καὶ ἔλα, ἀκολούθησέ με, καὶ θὰ ἔχεις θησαυρὸ στοὺς οὐρανούς»[19].

Ἂν θέλετε, ἂς ἐξετάσουμε τὸ λεγόμενο καὶ ἀπὸ τὶς δύο πλευρές. «Στενὸς εἶναι», λέει, «καὶ γεμάτος πίκρες ὁ δρόμος ποὺ ὁδηγεῖ στὴ ζωή». Ποιός βαδίζει λοιπὸν στὸ στενὸ δρόμο, ἐκεῖνος ποὺ ζεῖ στὶς ἀπολαύσεις ἢ ἐκεῖνος ποὺ ζεῖ μὲ στερήσεις; Ἐκεῖνος ποὺ εἶναι ἀπερίσπαστος ἢ ἐκεῖνος ποὺ σηκώνει χίλια φορτία; Ὁ τεμπέλης καὶ ὁ ἀδιάφορος ἢ ὁ γεμάτος φροντίδες καὶ ἐνδιαφέροντα; Ἀλλὰ τί χρειάζονται οἱ συλλογισμοί μας, τὴ στιγμὴ ποὺ μποροῦμε νὰ μεταφέρουμε τὸ λόγο μας στὰ ἴδια τὰ πρόσωπα; Φτωχὸς ἦταν ὁ Λάζαρος καὶ μάλιστα πάρα πολὺ φτωχός. Πλούσιος ἦταν ἐκεῖνος ποὺ τὸν περιφρονοῦσε, ὅταν ἦταν ξαπλωμένος στὴν εἴσοδο τοῦ σπιτιοῦ του. Ποιός μπῆκε ὅμως στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν καὶ χαιρόταν στοὺς κόλπους τοῦ Ἀβραάμ; Ποιός ψηνόταν στὸ τηγάνι καὶ δὲν εἶχε οὔτε σταγόνα νεροῦ; Μὰ καὶ πολλοὶ φτωχοὶ θὰ πᾶνε στὴν κόλαση καὶ πολλοὶ πλούσιοι θ' ἀπολαύσουν τὰ ἀπερίγραπτα ἐκεῖνα ἀγαθά. Εἶναι ὅμως φανερὸ ὅτι γίνεται τὸ ἀντίθετο. Οἱ πλούσιοι ποὺ σώζονται εἶναι λίγοι, ἐνῶ οἱ φτωχοὶ εἶναι πολὺ περισσότεροι. Σκέψου μὲ ἀκρίβεια, ἐξετάζοντας τὰ ἐμπόδια τοῦ πλούτου καὶ τὰ ἀρνητικὰ στοιχεῖα τῆς φτώχειας. Ἢ καλύτερα οὔτε τοῦ πλούτου οὔτε τῆς φτώχειας, ἀλλὰ καὶ τὰ δύο ἔχουν τὰ

18. Ματθ. 19,24.
19. Ματθ. 19,21.

Ὑπερηφανίαν, τὴν μητέρα τῶν κακῶν, ἣ καὶ τὸν διάβολον ἐποίησεν εἶναι διάβολον, οὐκ ὄντα τοιοῦτον ἔμπροσθεν. Πάλιν, ρίζα πάντων τῶν κακῶν ἡ φιλαργυρία· τίς οὖν ἕστηκε τῆς ρίζης ταύτης πλησίον, ὁ πλούσιος, ἢ ὁ πένης; οὐκ εὔδηλον ὅτι ὁ πλούσιος; Ὅσῳ γὰρ ἄν τις πλείονα περιβαλῆται, τοσούτῳ πλειόνων ἐρᾷ.

Κενοδοξία πάλιν τὰ μυρία λυμαίνεται κατορθώματα· ἀλλὰ καὶ ταύτης πάλιν ἐγγὺς ὁ πλουτῶν ἐσκήνωται. Τὰ δὲ τοῦ πένητος, φησίν, οὐ τιθεῖς, τὴν θλῖψιν, τὴν στενοχωρίαν; Ἀλλὰ τοῦτο καὶ τοῦ πλουτοῦντος κοινόν, καὶ τούτου μᾶλλον ἢ τοῦ πένητος· ὥστε ἃ μὲν τῆς πενίας δοκεῖ εἶναι κακά, κοινὰ ἑκατέρων ἐστίν, ἃ δὲ τοῦ πλούτου, μόνα ἐκείνου. Τί δέ, φησίν, ὅταν διὰ τὴν τῶν ἀναγκαίων ἀπορίαν πολλὰ δεινὰ ὁ πένης ἐργάζηται; Ἀλλ' οὐδεὶς πένης, οὐδεὶς τοσαῦτα ἐργάζεται δεινὰ δι' ἔνδειαν, ὅσα οἱ πλουτοῦντες διὰ τὸ πλείονα περιβάλλεσθαι, καὶ τὰ ἔνδον μὴ ἀπολλύναι. Οὐ γὰρ οὕτω πένης ἐφίεται τῶν ἀναγκαίων, ὡς τῶν περιττῶν ὁ πλουτῶν· οὐδ' αὖ τοσαύτην ἰσχὺν ἔχει πρὸς τὸ χρήσασθαι τῇ πονηρίᾳ, ὅσην δύναμιν οὗτος. Εἰ τοίνυν καὶ βούλεται μᾶλλον καὶ δύναται, εὔδηλον ὅτι μᾶλλον καὶ πλείονα ἐργάσεται. Οὐδὲ γὰρ οὕτω δέδοικεν ὁ πένης ὑπὲρ λιμοῦ, ὡς ὁ πλούσιος ὑπὲρ τῆς ἀπωλείας τῶν ὄντων τρέμει καὶ ἄγχεται, καὶ ὑπὲρ τοῦ μηδέπω τὰ πάντων λαβεῖν. Ὅταν οὖν καὶ κενοδοξίας ἑστήκῃ πλησίον καὶ ὑπερηφανίας καὶ φιλαργυρίας τῆς ρίζης τῶν κακῶν ἁπάντων, ποίαν ἕξει σωτηρίας ἐλπίδα, ἂν μὴ πολλὴν ἐπιδείξηται φιλοσοφίαν; πῶς δὲ βαδιεῖται τὴν στενὴν ὁδόν; Μὴ τοίνυν τὰς τῶν πολλῶν δόξας περιφέρωμεν, ἀλλὰ τὰ πράγματα ἐξετάζωμεν. Πῶς γὰρ οὐκ ἄτοπον ὑπὲρ μὲν χρημάτων μὴ ..τέροις πιστεύειν, ἀλλ' ἀριθμῷ καὶ ψήφῳ τοῦτο ἐπιτρέπειν,

κακά τους. Ἂς δοῦμε λοιπὸν ποιό ἀπὸ τὰ δύο ἀντιμετωπίζεται καλύτερα. Τί μειονεκτήματα λοιπὸν πιστεύεται ὅτι ἔχει ἡ φτώχεια; Τὸ ψεῦδος. Καὶ τί ὁ πλοῦτος; Τὸν ἐγωϊσμό, τὴ μητέρα τῶν κακῶν, ποὺ καὶ τὸν διάβολο ἔκαμε διάβολο, ἐνῶ πιὸ μπροστὰ δὲν ἦταν. Πάλι «ὅλων τῶν κακῶν ρίζα εἶναι ἡ φιλαργυρία». Ποιός βρίσκεται λοιπὸν κοντὰ σ' αὐτὴν τὴ ρίζα, ὁ πλούσιος ἢ ὁ φτωχός; Δὲν εἶναι ὁλοφάνερο πὼς βρίσκεται ὁ πλούσιος; Γιατί, ὅσο πιὸ πολλὰ ἀποκτᾶ κανείς, τόσο πιὸ πολλὰ θέλει.

Ἡ ματαιοδοξία ἐπίσης καταστρέφει χιλιάδες κατορθώματα. Ἀλλὰ καὶ κοντὰ σ' αὐτὴν ἔχει στήσει τὴ σκηνή του ὁ πλούσιος. Ἀλλά, λέγει, τὰ μειονεκτήματα τῆς φτώχειας, τὶς θλίψεις καὶ τὶς δυσκολίες, δὲν τὰ λές; Μὰ αὐτὰ τὰ ἔχουν καὶ οἱ πλούσιοι καὶ μάλιστα πιὸ πολὺ ἀπὸ τοὺς φτωχούς. Τὰ κακὰ ἐπομένως, ποὺ νομίζουμε ὅτι ἔχει μόνο ἡ φτώχεια, τὰ ἔχουν καὶ οἱ δύο. Ἐκεῖνα ὅμως ποὺ ἔχει ὁ πλοῦτος, εἶναι μόνο δικά του. Μὰ τί νὰ ποῦμε, ὅταν ὁ φτωχὸς κάνει μεγάλα κακὰ ἀπὸ ἔλλειψη τῶν ἀπαραιτήτων; Ἀλλὰ κανένας φτωχός, κανένας δὲν κάνει τόσα κακὰ ἀπὸ τὴ φτώχεια του, ὅσα οἱ πλούσιοι γιὰ νὰ ἀποκτήσουν περισσότερα καὶ νὰ μὴ χάσουν ὅσα ἔχουν. Γιατὶ ὁ φτωχὸς δὲν ἐπιθυμεῖ τόσο τὰ ἀναγκαῖα, ὅσο ὁ πλούσιος τὰ περίσσια. Ἀφοῦ λοιπὸν καὶ θέλει καὶ ἔχει τὴ δύναμη νὰ ἀποκτήσει περισσότερα εἶναι φανερὸ ὅτι θὰ κάνει περισσότερα. Οὔτε βέβαια ὁ φτωχὸς φοβᾶται τόσο πολὺ τὴν πείνα, ὅσο ὁ πλούσιος τρέμει καὶ στενοχωρεῖται νὰ μὴ χάσει τὴν περιουσία του καὶ δὲν μπορέσει νὰ πάρει ὅλα τὰ ὑπάρχοντα τῶν ἄλλων. Ὅταν λοιπὸν τὸν κυβερνᾶ καὶ ἡ ματαιοδοξία καὶ ὁ ἐγωϊσμὸς καὶ ἡ φιλαργυρία, αὐτὴ ἡ ρίζα ὅλων τῶν κακῶν, ποιάν ἐλπίδα σωτηρίας θὰ ἔχει, ἂν δὲν τὸν χαρακτηρίζει βαθιὰ πίστη; Πῶς θὰ βαδίσει στὸ στενὸ δρόμο; Ἂς μὴν ἀναμασοῦμε λοιπὸν τὶς ἀπόψεις τῶν πολλῶν, ἀλλ' ἂς μελετᾶμε τὰ πράγματα. Γιατί, πῶς δὲν εἶναι παράλογο νὰ μὴν πιστεύουμε σὲ ἄλλους ὅταν πρόκειται γιὰ χρήματα, ἀλλὰ νὰ τὰ μετροῦμε καὶ νὰ τὰ λογαριάζουμε, καὶ ὅταν παίρνου-

ὑπὲρ δὲ πραγμάτων ψηφιζομένους, ἁπλῶς ταῖς ἑτέρων παρασύρεσθαι δόξαις, καὶ ταῦτα ἀκριβῆ ζυγὸν ἁπάντων ἔχοντας καὶ γνώμονα καὶ κανόνα, τῶν θείων νόμων τὴν ἀπόφασιν;

Διὸ παρακαλῶ καὶ δέομαι πάντων ὑμῶν, ἀφέντες τί τῷ δεῖνι καὶ τῷ δεῖνι δοκεῖ περὶ τούτων, παρὰ τῶν Γραφῶν ταῦτα ἅπαντα πυνθάνεσθε, καὶ τὸν ἀληθῆ πλοῦτον μαθόντες, τοῦτον διώκωμεν, ἵνα καὶ τῶν αἰωνίων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμή, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

με ἀποφάσεις γιὰ οὐσιαστικὰ θέματα νὰ παρασυρόμαστε εὔκολα ἀπὸ τὶς γνῶμες τῶν ἄλλων, ἂν καὶ ἔχουμε ἀλάνθαστη ζυγαριὰ καὶ γνώμονα καὶ κανόνα τὶς παραγγελίες τῶν θείων νόμων;

Γι' αὐτὸ σᾶς παρακαλῶ ὅλους καὶ σᾶς ἱκετεύω, ἀδιαφορώντας γιὰ τὶς γνῶμες τοῦ ἑνὸς καὶ τοῦ ἄλλου, νὰ ἀντλεῖτε γιὰ ὅλα αὐτὰ πληροφορίες ἀπὸ τὶς Γραφὲς καί, ἀφοῦ μάθουμε ποιός εἶναι ὁ ἀληθινὸς πλοῦτος, αὐτὸν ἂς ἐπιδιώκουμε, γιὰ νὰ κερδίσουμε καὶ τὰ αἰώνια ἀγαθά, τὰ ὁποῖα εὔχομαι νὰ τὰ κερδίσουμε ὅλοι μας, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο, μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη, καὶ ἡ τιμή, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΔ'

(Β' Κορ. 7, 2-3)

«Χωρήσατε ἡμᾶς· οὐδένα ἠδικήσαμεν, οὐδένα ἐφθείραμεν, οὐδένα ἐπλεονεκτήσαμεν. Οὐ πρὸς κατάκρισιν λέγω· προείρηκα γάρ, ὡς καὶ προεῖπον ὅτι ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν ἐστε εἰς τὸ συναποθανεῖν καὶ συζῆν».

1. Πάλιν τὸν περὶ ἀγάπης κινεῖ λόγον, συστέλλων τὸ τραχὺ τῆς ἐπιτιμήσεως. Ἐπειδὴ γὰρ ἤλεγξε καὶ ἐπέπληξεν, ὡς φιλουμένοις μέν, οὐχ ὁμοίως δὲ φιλοῦσιν, ἀλλ' ἀπορρηγνυμένοις τῆς ἀγάπης τῆς αὐτοῦ καὶ ἑτέροις φθόροις ἀναμιγνυμένοις, πάλιν λεαίνει τὸ σφοδρὸν τῆς ἐπιτιμήσεως λέγων, «χωρήσατε ἡμᾶς», τουτέστι, φιλήσατε ἡμᾶς, καὶ χάριν αἰτεῖ λαβεῖν ἀνεπαχθῆ, καὶ τοῖς παρέχουσι πρὸ τῶν λαμβανόντων λυσιτελῆ. Καὶ οὐκ εἶπε, 'φιλήσατε', ἀλλ' ἐλεεινότερον, «χωρήσατε». Τίς ἡμᾶς ἀπήλασε, φησί; τίς ἐξέβαλε τῆς διανοίας τῆς ὑμετέρας, πόθεν στενοχωρούμεθα ἐν ὑμῖν; Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν ἀνωτέρω, «στενοχωρεῖσθε ἐν τοῖς σπλάγχνοις ὑμῶν», ἐνταῦθα αὐτὸ σαφέστερον δηλῶν ἔλεγε, «χωρήσατε ἡμᾶς», καὶ ταύτῃ πάλιν αὐτοὺς ἐφελκόμενος. Οὐδὲν γὰρ οὕτω ποιεῖ φιλίαν, ὡς τὸ μαθεῖν τὸ φιλούμενον ὅτι σφόδρα αὐτοῦ ἐφίεται τῆς ἀγάπης ὁ

Ο Μ Ι Λ Ι Α ΙΔ΄

(Β΄ Κορ. 7,2–3)

«Κάνετε χῶρο γιὰ μᾶς μέσα στὴν καρδιά σας. Κανένα δὲν ἀδικήσαμε, κανένα δὲν ἐβλάψαμε, κανένα δὲν ἐκμεταλλευτήκαμε. Δὲν τὰ λέω αὐτὰ γιὰ νὰ κατακρίνω, ἀφοῦ, ὅπως εἶπα καὶ προηγουμένως, εἶσθε μέσα στὶς καρδιές μας καὶ στὸ θάνατο καὶ στὴ ζωή».

1. Πάλι ὁμιλεῖ γιὰ τὴν ἀγάπη, θέλοντας νὰ περιορίσει τὴ σκληρότητα τῆς ἐπιτίμησης. Ἐπειδὴ δηλαδὴ τοὺς ἔλεγξε καὶ τοὺς ἐπέπληξε ὅτι, ἐνῶ ἐκεῖνος τοὺς ἀγαπᾶ, αὐτοὶ δὲν ἔχουν τὴν ἴδια ἀγάπη πρὸς αὐτόν, ἀλλ' ἀποφεύγουν τὴν ἀγάπη του καὶ συναναστρέφονται μὲ διεφθαρμένους ἀνθρώπους, προσπαθεῖ νὰ μαλακώσει πάλι τὴ σκληρότητα τῆς ἐπιτίμησης, λέγοντας, «κάμετε χῶρο γιὰ μᾶς στὴν καρδιά σας», δηλαδὴ ἀγαπῆστε μας, ζητώντας μιὰν ἀνώδυνη προσφορά, ποὺ εἶναι πιὸ ὠφέλιμη σ' ἐκείνους ποὺ τὴν παρέχουν παρὰ σ' ἐκεινους ποὺ τὴν παίρνουν. Καὶ δὲν εἶπε, 'ἀγαπῆστε', ἀλλά, «κάμετε χῶρο στὴν καρδιά σας», ποὺ εἶναι πιὸ εὐγενικὴ ἔκφραση. Τί μᾶς ἀπομάκρυνε, λέγει; Ποιός μᾶς ἔβγαλε ἀπὸ τὴν καρδιά σας, γιὰ ποιό λόγο δὲν ὑπάρχει χῶρος γιὰ μᾶς στὴν καρδιά σας»; Ἐπειδὴ δηλαδὴ εἶπε παραπάνω, «δὲν ὑπάρχει χῶρος στὴν καρδιά σας», γιὰ νὰ τὸ ἐκφράσει ἐδῶ σαφέστερα, λέγει, «κάμετε χῶρο γιὰ μᾶς στὴν καρδιά σας», θέλοντας καὶ πάλι μ' αὐτὸ νὰ τοὺς προσελκύσει. Γιατὶ τίποτε δὲν δημιουργεῖ ἀγάπη τόσο, ὅσο τὸ νὰ γνωρίζει ὁ ἀγα-

φιλῶν. «Οὐδένα ἠδικήσαμεν». Ὅρα πῶς πάλιν οὐ τίθησι τὰς εὐεργεσίας, ἀλλὰ καὶ ἀνεπαχθέστερον καὶ πληκτικώτερον ἑτέρως τὸν λόγον ποιεῖ. Ἅμα δὲ καὶ αἰνίττεται τοὺς ψευδαποστόλους, «οὐδένα ἠδικήσαμεν», λέγων, «οὐδένα ἐφθείραμεν, οὐδένα ἐπλεονεκτήσαμεν».

Τί ἐστιν, «ἐφθείραμεν;» Τουτέστιν οὐδένα ἠπατήσαμεν, ὥσπερ καὶ ἀλλαχοῦ λέγει, «μήποτε, ὡς ὁ ὄφις Εὔαν ἠπάτησεν, οὕτω φθαρῇ τὰ νοήματα ὑμῶν». «Οὐδένα ἐπλεονεκτήσαμεν» · οὐχ ἡρπάσαμεν, οὐκ ἐπενοήσαμεν. Καὶ οὐ λέγει τέως, τὰ καὶ τὰ ὠφελήσαμεν, ἀλλ' ἐντρεπτικώτερον ποιῶν τὸν λόγον, «οὐκ ἠδικήσαμεν», φησί· μονονουχὶ λέγων, ὅτι εἰ καὶ μηδὲν ἦμεν εὐεργετηκότες, οὐδὲ οὕτως ἡμᾶς ἀποστρέφεσθε ἔδει· οὐδὲ γὰρ οὐ μικρόν, οὐ μέγα ἔχετε ἡμῖν ἐγκαλεῖν. Εἶτα ἐπειδὴ ᾔσθετο τῆς βαρύτητος, ἐπιδιορθοῦται πάλιν. Καὶ οὔτε ἐσίγησε καθάπαξ· οὐ γὰρ ἂν διανέστησεν· οὔτε ἀδιόρθωτον εἴασε τὸ τραχὺ τοῦ λόγου· ἢ γὰρ ἂν πλέον ἔπληξε. Καὶ τί φησιν; «Οὐ πρὸς κατάκρισιν λέγω». Πόθεν δῆλον; «Προείρηκα» γάρ, φησίν, «ὅτι ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν ἐστε εἰς τὸ συναποθανεῖν κὰ συζῆν». Μεγίστη φιλία αὕτη, ὅταν καὶ καταφρονούμενος, καὶ συναποθανεῖν αὐτοῖς καὶ συζῆν αἱρῆται. Οὐδὲ γὰρ ἁπλῶς ἐστε ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, ἀλλ' οὕτω, φησίν, ὡς εἶπον. Ἔνι γὰρ καὶ φιλεῖν, καὶ κινδύνους φεύγειν· ἀλλ' οὐχ ἡμεῖς οὕτω. Καὶ ὅρα κἀνταῦθα σύνεσιν ἄφατον. Οὐ γὰρ τὰ γεγενημένα ὑπὲρ αὐτῶν εἶπεν, ἵνα μὴ δόξῃ πάλιν ὀνειδίζειν, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν μελλόντων ἐπαγγέλλεται. Ἂν γὰρ συμβῇ, φησίν, ἐπενεχθῆναι κίνδυνον, πάντα ἑτοι-

1. Β' Κορ. 11,3.

πώμενος ὅτι ἐπιθυμεῖ πολὺ τὴν ἀγάπη του ἐκεῖνος ποὺ τὸν ἀγαπᾶ. «Κανένα δὲν ἀδικήσαμε». Πρόσεχε πάλι ὅτι δὲν ἀναφέρει τὶς εὐεργεσίες, ἀλλὰ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο τῆς ἔκφρασης κάνει τὰ λόγια του καὶ λιγότερο δυσάρεστα καὶ περισσότερο δραστικά. Συγχρόνως ὑπονοεῖ καὶ τοὺς ψευδαποστόλους, λέγοντας, «κανένα δὲν ἀδικήσαμε, κανένα δὲν βλάψαμε, κανένα δὲν ἐκμεταλλευτήκαμε».

Τί σημαίνει, «κανένα δὲν βλάψαμε»; Δηλαδὴ δὲν ἐξαπατήσαμε κανένα, ὅπως λέει καὶ ἀλλοῦ· «μήπως ἐξαπατήσει κανεὶς τὶς σκέψεις σας, ὅπως τὸ φίδι ἐξαπάτησε τὴν Εὔα»[1]. «Κανένα δὲν ἐκμεταλλευτήκαμε». Δὲν παρασύραμε, δὲν ἐστήσαμε παγίδες. Καὶ δὲ λέει στὴν ἀρχή, 'σᾶς προσφέραμε τὶς τάδε καὶ τὶς τάδε ὠφέλειες', ἀλλά, γιὰ νὰ ἐμπνεύσει περισσότερη περίσκεψη, λέγει, «δὲν ἀδικήσαμε», σὰν νὰ λέγει δηλαδὴ ὅτι, κι ἂν δὲ σᾶς εἴχαμε κάμει κανένα καλό, καὶ πάλι δὲν ἔπρεπε νὰ μᾶς ἀποστρεφόσαστε ἔτσι· γιατὶ δὲν ἔχετε νὰ μᾶς κατηγορήσετε γιὰ τίποτα, οὔτε γιὰ μικρὸ οὔτε γιὰ μεγάλο. Ἔπειτα, ἐπειδὴ κατάλαβε ὅτι ὁ λόγος του ἦταν βαρύς, τὸν διορθώνει πάλι. Δὲν ἐσιώπησε βέβαια, γιατὶ δὲ θὰ παρακινοῦσε τὶς καρδιές τους, οὔτε ἄφησε ἀδιόρθωτη τὴ σκληρότητα τοῦ λόγου, γιατὶ ἀλλιῶς θὰ τοὺς πλήγωνε περισσότερο. Καὶ τί λέγει; «Δὲν τὰ λέγω γιὰ νὰ σᾶς κατακρίνω». Ἀπὸ ποῦ φαίνεται; «Ὅπως εἶπα», λέγει, «καὶ προηγουμένως εἶσθε μέσα στὶς καρδιές μας καὶ στὸ θάνατο καὶ στὴ ζωή». Αὐτὴ εἶναι πάρα πολὺ μεγάλη ἀγάπη, ὅταν, καὶ ἐνῶ περιφρονεῖται, προτιμᾶ καὶ νὰ βρίσκεται μαζί τους καὶ νὰ πεθάνει μαζί τους. Γιατὶ δὲν εἶσθε μέσα στὶς καρδιές μας ἔτσι ἁπλῶς, ἀλλὰ ἔτσι, ὅπως ἀκριβῶς εἶπα. Εἶναι δηλαδὴ δυνατὸ νὰ ἀγαπᾶ κανεὶς κάποιον, ἀλλὰ ν' ἀποφεύγει τοὺς κινδύνους, ἐμεῖς ὅμως δὲν ἀγαποῦμε ἔτσι. Καὶ πρόσεχε ἐδῶ σύνεση ἀπερίγραπτη. Γιατὶ δὲν ἀνέφερε ὅσα ἔκαμε γιὰ τὸ καλό τους, γιὰ νὰ μὴ νομίσουν πὼς τοὺς κατηγορεῖ, ἀλλὰ δίνει ὑποσχέσεις γιὰ τὸ μέλλον. Ἂν τύχει, λέει, καὶ παρουσιασθεῖ κίνδυνος, εἶμαι ἕτοιμος νὰ πάθω γιὰ σᾶς τὰ πάντα καὶ δὲ θὰ λογαριάσω οὔτε τὴ ζωὴ οὔτε τὸ θάνατο. Ὅπου θὰ εἶσθε ἐσεῖς, αὐτὸ θὰ εἶναι προτι-

μος ὑπὲρ ὑμῶν παθεῖν, καὶ οὔτε θάνατος, οὔτε ζωή μοί τι καθ' ἑαυτὸ φαίνεται, ἀλλ' ἔνθα ἂν ἦτε ὑμεῖς, τοῦτο ἐμοὶ προτιμότερον, καὶ θάνατος ζωῆς, καὶ ζωὴ θανάτου. Ἀλλὰ τὸ μὲν ἀποθανεῖν δῆλον ὅτι φιλίας, τὸ δὲ ζῆν τίς οὐκ ἂν ἕλοιτο καὶ τῶν μὴ φίλων;

Τίνος οὖν ἕνεκεν ὡς μέγα αὐτὸ τίθησι; Ὅτι καὶ σφόδρα μέγα ἐστί. Πολλοὶ μὲν γὰρ κακῶς πράττουσι συναλγοῦσι τοῖς φίλοις, εὐδοκιμοῦσι δὲ οὐκέτι συνήδονται, ἀλλὰ καὶ φθονοῦσιν· ἀλλ' οὐχ ἡμεῖς, ἀλλ' ἄν τε ἐν συμφοραῖς ἦτε, οὐ φοβούμεθα κοινωνῆσαι τῆς δυσημερίας ὑμῖν· ἄν τε καλῶς πράττητε, οὐ βαλλόμεθα τῷ φθόνῳ. Εἶτα ἐπειδὴ συνεχῶς ταῦτα ἔστρεφε λέγων, «οὐ στενοχωρεῖσθε ἐν ἡμῖν», καί, «στενοχωρεῖσθε ἐν τοῖς σπλάγχνοις ὑμῶν», καί, «χωρήσατε ἡμᾶς», καὶ, «πλατύνθητε καὶ ὑμεῖς», καί, «οὐδένα ἠδικήσαμεν», καὶ ἐδόκει πάντα ταῦτα αὐτῶν εἶναι κατάγνωσις· ὅρα πῶς καὶ ἑτέρως τὸ βαρὺ τοῦτο παραμυθεῖται λέγων, «πολλή μοι παρρησία πρὸς ὑμᾶς». Διὰ τοῦτο τοιαῦτα τολμῶ, φησίν, οὐ πρὸς κατάκρισιν λέγων, ἀλλὰ διὰ τὴν πολλὴν παρρησίαν, ὃ καὶ ἀνωτέρω δηλῶν ἔλεγε, «πολλή μοι καύχησις ὑπὲρ ὑμῶν». Μὴ γὰρ δὴ νομίσητε, φησίν, ὅτι ἐπειδὴ ταῦτα λέγω, ὡς κατεγνωκὼς ὑμῶν καθάπαξ λέγω· σφόδρα γὰρ ἐφ' ὑμῖν καλλωπίζομαι καὶ καυχῶμαι· ἀλλὰ καὶ κηδόμενος, καὶ βουλόμενος ἐπιδοῦναι μειζόνως ὑμᾶς πρὸς ἀρετήν, ὃ καὶ τοῖς Ἑβραίοις μετὰ πολλὴν ἐπιτίμησιν ἔλεγε· «πεπείσμεθα δὲ περὶ ὑμῶν τὰ κρείττονα, καὶ ἐχόμενα σωτηρίας, εἰ καὶ οὕτω λαλοῦμεν. Ἐπιθυμοῦμεν δὲ ἕκαστον ὑμῶν τὴν αὐτὴν ἐνδείκνυσθαι σπουδήν, εἰς τὴν πληροφορίαν τῆς ἐλπίδος ἄχρι τέλους». Οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα, «πολλή μοι καύχησις ὑπὲρ ὑμῶν». Πρὸς ἑτέρους καυχώμεθα, φησίν, ὑπὲρ ὑμῶν.

Εἶδες πῶς παρεμυθήσατο γνησίως; Καὶ οὐχ ἁπλῶς καυχῶ-

μότερο γιὰ μένα· καὶ ὁ θάνατος θὰ εἶναι προτιμότερος τῆς ζωῆς καὶ ἡ ζωὴ τοῦ θανάτου. Ἀλλὰ τὸ νὰ πεθάνει βέβαια εἶναι δεῖγμα ἀγάπης, τὸ νὰ ζεῖ ὅμως ποιός δὲ θὰ τὸ προτιμοῦσε καὶ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ δὲν ἀγαποῦν;

Γιὰ ποιό λόγο λοιπὸν τὸ παρουσιάζει αὐτὸ σὰν μεγάλο; Ἐπειδὴ πραγματικὰ εἶναι πάρα πολὺ μεγάλο. Γιατὶ πολλοὶ συμπάσχουν μὲ τοὺς φίλους τους ὅταν ἐκεῖνοι δυστυχοῦν, ὅταν ὅμως προοδεύουν ὄχι μόνο δὲ συμμετέχουν στὴν εὐτυχία τους, ἀλλὰ καὶ ζηλοφθονοῦν. Αὐτὸ ὅμως δὲ συμβαίνει μ' ἐμᾶς, ἀλλὰ εἴτε βρισκόσαστε σὲ συμφορές, δὲ διστάζουμε νὰ ὑποφέρουμε μαζί σας, καὶ ἂν εἶστε εὐτυχισμένοι, δὲ μᾶς κυριεύει ὁ φθόνος. Ἔπειτα, ἐπειδὴ ἐπαναλάμβανε αὐτὰ συνέχεια, λέγοντας, «δὲν ὑπάρχουν περιορισμοὶ ἀπὸ ἐμᾶς», καί, «κάμετε στὴν καρδιά σας χῶρο γιὰ μᾶς», καί, «ἀνοῖξτε μας καὶ σεῖς τὴν καρδιά σας», καί, «κανένα δὲν ἀδικήσαμε», καὶ δινόταν ἡ ἐντύπωση ὅτι ὅλα αὐτὰ εἶναι ἐπιτιμητικά, πρόσεχε πῶς καὶ μ' ἄλλο τρόπο ἀπαλύνει αὐτά, λέγοντας «σᾶς μίλησα μὲ πολλὴ εἰλικρίνεια». Γι' αὐτό, λέγει, τολμῶ καὶ τὰ λέγω αὐτά, ὄχι γιὰ νὰ σᾶς κατακρίνω, ἀλλὰ σᾶς τὰ λέγω ἐξ αἰτίας τῆς μεγάλης εἰλικρίνειάς μου, πράγμα ποὺ καὶ παραπάνω εἶπε, λέγοντας, «εἶμαι πολὺ περήφανος γιὰ σᾶς». Μὴ νομίσετε δηλαδή, λέγει, ὅτι ἐπειδὴ τὰ λέγω αὐτά, τὰ λέγω γιὰ νὰ σᾶς κατακρίνω· γιατὶ πολὺ καμαρώνω καὶ περιφανεύομαι γιὰ σᾶς, ἀλλὰ σᾶς τὰ λέγω ἀπὸ ἐνδιαφέρον καὶ ἐπειδὴ θέλω νὰ γίνετε ἀκόμη πιὸ ἐνάρετοι. Τὸ ἴδιο ἔλεγε καὶ στοὺς Ἑβραίους μετὰ ἀπὸ πολλὲς ἐπιτιμήσεις· «ἂν καὶ σᾶς μιλᾶμε ἔτσι, εἴμαστε βέβαιοι ὅτι εἶσαστε ἄξιοι γιὰ καλύτερα ἔργα, ποὺ ὁδηγοῦν στὴ σωτηρία. Καὶ ἐπιθυμοῦμε νὰ δείχνει ὁ καθένας σας ὡς τὸ τέλος τὸν ἴδιο ζῆλο γιὰ τὴν πραγματοποίηση τῆς ἐλπίδας»[2]. Ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐδῶ. «Εἶμαι πολὺ περήφανος γιὰ σᾶς». Ὅταν μιλᾶμε, λέει, μὲ ἄλλους, καυχόμαστε γιὰ σᾶς.

Εἶδες πόσο ξεκάθαρα τοὺς παρηγόρησε; Καὶ δὲ λέει

2. Ἑβρ. 6,9 καὶ 11.

μαι, φησίν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα. Ἐπήγαγε γοῦν λέγων, ὅτι «πεπλήρωμαι τῇ παρακλήσει». Ποίᾳ παρακλήσει; Τῇ παρ' ὑμῶν, ὅτι διορθωθέντες, διὰ τῶν ἔργων παρεκαλέσατέ με. Τοῦτο φιλοῦντός ἐστι καὶ ἐγκαλεῖν ὑπὲρ τοῦ μὴ φιλεῖσθαι καὶ δεδοικέναι μή, πέρα τοῦ μέτρου ἐγκαλέσας, λυπήσῃ. Διὰ τοῦτό φησι, «πεπλήρωμαι τῇ παρακλήσει, ὑπερπερισσεύομαι τῇ χαρᾷ».

2. Ἀλλὰ ταῦτα δοκεῖ, φησίν, ἐναντία εἶναι τοῖς πρώτοις. Ἀλλ' οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα συμβαίνοντα. Ταῦτα γὰρ ἐκεῖνα εὐπαράδεκτα ποιεῖ, καὶ ὁ διὰ τούτων ἔπαινος τὴν ἀπὸ τῶ ἐλέγχων ἐκείνων ὠφέλειαν γνησιωτέραν ἐργάζεται, ὑποκλέπτων αὐτῶν τὸ ὀδυνηρόν. Διὸ καὶ σφόδρα γνησίως κέχρηται τοῖς ῥήμασι τούτοις καὶ φιλοτίμως. Οὐδὲ γὰρ εἶπε, 'πεπλήρωμαι τῇ χαρᾷ', ἀλλά, «περισσεύομαι»· μᾶλλον δέ, οὐδὲ περισσεύομαι, ἀλλά, «ὑπερπερισσεύομαι», κἀντεῦθεν πάλιν δεικνὺς τὸν πόθον, ὅτι κἂν οὕτω φιλεῖσθαι, ὡς φιλεῖσθαι χρή, οὐδὲ τὸ πᾶν εἰληφέναι· οὕτως ἀκόρεστος τῷ σφόδρα φιλεῖν αὐτοὺς ἦν. Τὸ γὰρ παρὰ τῶν ἐρωμένων ὁπωσοῦν φιλεῖσθαι, πολλὴν φέρειν τὴν χαρὰν διὰ τὸ σφόδρα αὐτοὺς φιλεῖν. Ὥστε τοῦτο πάλιν τῆς αὐτοῦ ἀγάπης σημεῖον ἦν. Καὶ ἐπὶ μὲν τῆς παρακλήσεώς φησι, «πεπλήρωμαι»· ἀπέλαβον ὅπερ ὠφείλετό μοι· ἐπὶ δὲ τῆς χαρᾶς, «ὑπερπερισσεύομαι»· τουτέστιν, ἠθύμησα πρὸς ὑμᾶς, ἀλλ' ἀπελογήσασθε ἀρκούντως, καὶ παρεμυθήσασθε· οὐδὲ γὰρ μόνον ἀνείλετέ μοι τὴν ὑπόθεσιν τῆς λύπης, ἀλλὰ καὶ χαρὰν ἐποιήσατε πλείονα.

Εἶτα δηλῶν αὐτῆς τὸ μέγεθος, οὐ τούτῳ μόνον δείκνυσιν αὐτό, τῷ εἰπεῖν, ὅτι «ὑπερπερισσεύομαι τῇ χαρᾷ», ἀλλὰ καὶ τῷ ἐπαγαγεῖν, «ἐπὶ πάσῃ τῇ θλίψει ἡμῶν». Τοσαύτη γὰρ ἦν ἡ δι' ὑμᾶς ἡμῖν ἡδονὴ γενομένη, ὡς μηδὲ τοσαύτῃ ἀμαυρωθῆναι θλίψει, ἀλλὰ

ἁπλῶς, 'εἶμαι περήφανος', ἀλλ' «εἶμαι πάρα πολύ». Πρόσθεσε δηλαδὴ καὶ εἶπε, «εἶμαι γεμάτος ἀπὸ ἐλπίδα καὶ παρηγοριά». Ποιά παρηγοριά; Τὴν παρηγοριὰ ποὺ μοῦ δώσατε ἐσεῖς, γιατὶ μὲ τὸ νὰ διορθωθεῖτε, μὲ παρηγορήσατε μὲ τὰ ἔργα σας. Αὐτὸ εἶναι γνώρισμα ἀνθρώπου ποὺ ἀγαπᾶ, καὶ νὰ ἐπικρίνει γιατὶ δὲν τὸν ἀγαποῦν, καὶ νὰ φοβᾶται μήπως, κατηγορώντας τους πέρα ἀπὸ τὸ μέτρο, τοὺς λυπήσει. Γι' αὐτὸ λέγει, «εἶμαι γεμάτος ἀπὸ παρηγοριά, ἔχω περίσσια χαρά».

2. 'Αλλ' αὐτά, λέγει, εἶναι ἀντίθετα πρὸς τὰ προηγούμενα. Κι ὅμως δὲν εἶναι, ἀλλ' εἶναι καὶ πάρα πολὺ μάλιστα σύμφωνα. Γιατὶ αὐτὰ κάνουν πιὸ εὐκολοπαράδεκτα τὰ πρῶτα καὶ ὁ ἔπαινος μ' αὐτὰ κάμνει καθαρότερη τὴν ὠφέλεια ἀπὸ τὸν ἔλεγχο ἐκείνων, ἐπικαλύπτοντας τὸ ὀδυνηρὸ αὐτῶν. Γι' αὐτὸ χρησιμοποιεῖ αὐτὰ τὰ λόγια μὲ πολλὴ καθαρότητα καὶ ἀγάπη. Γιατὶ δὲν εἶπε, 'εἶμαι γεμάτος χαρά', ἀλλά, «ἔχω περίσσια χαρά», ἢ καλύτερα, «ἔχει ξεχειλίσει ἡ χαρά μου», δείχνοντας πάλι καὶ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο τὸν πόθο, ὅτι δηλαδή, κι ἂν τὸν ἀγαποῦν τόσο, ὥστε νὰ χαίρεται καὶ νὰ ἀγάλλεται, δὲν πιστεύει ἀκόμη ὅτι τὸν ἀγαποῦν ὅσο ἔπρεπε νὰ τὸν ἀγαποῦν κι ὅτι δὲν ἔλαβε ἀκόμη ὅλη τὴν ἀγάπη τους. Τόσο ἀπέραντη ἦταν ἡ ἀγάπη του γι' αὐτούς. Γιατὶ τὸ νὰ σὲ ἀγαποῦν ὁπωσδήποτε ἐκεῖνοι ποὺ ἀγαπᾶς, σοῦ δίνει μεγάλη χαρά, γιατὶ τοὺς ἀγαπᾶς πολύ. Ἑπομένως αὐτὸ ἦταν ἕνα ἄλλο δεῖγμα τῆς ἀγάπης του. Καὶ στὴν περίπτωση βέβαια τοῦ λόγου του γιὰ παρηγοριά του, εἶπε, «εἶμαι γεμάτος», ἔλαβα ὅ,τι μοῦ ὀφειλόταν, στὴν περίπτωση ὅμως τῆς χαρᾶς εἶπε, «ἔχει ξεχειλίσει ἡ χαρά μου», δηλαδὴ μὲ στενοχωρήσατε, ἀλλὰ ἀπολογηθήκατε ἱκανοποιητικὰ καὶ μὲ παρηγορήσατε. Δὲν ἀπομακρύνατε δηλαδὴ μόνο τὴ λύπη μου, ἀλλὰ μοῦ δώσατε περίσσια χαρά.

Ἔπειτα, θέλοντας νὰ δείξει τὸ μέγεθός της, δὲν τὸ δείχνει αὐτὸ μόνο μὲ τὴ φράση, «ξεχείλισα ἀπὸ χαρά», ἀλλὰ καὶ προσθέτοντας, «παρὰ τὴν πολλὴ θλίψη μας». Τόση δηλαδὴ εἶναι ἡ χαρὰ ποὺ μοῦ δώσατε, ὥστε νὰ μὴν τὴ σκιάσει οὔτε ἡ

τῇ περιουσίᾳ τοῦ οἰκείου μεγέθους περιγενέσθαι τῶν καταλαβόντων ἡμᾶς λυπηρῶν, καὶ μὴ ἀφεῖναι αἴσθησιν ἡμᾶς αὐτῶν λαβεῖν. «Καὶ γὰρ ἐλθόντων ἡμῶν εἰς Μακεδονίαν, οὐδεμίαν ἔσχηκεν ἄνεσιν ἡ σὰρξ ἡμῶν». Ἐπειδὴ γὰρ εἶπε, «τῇ θλίψει», λέγει καὶ ποταπῇ θλίψει, καὶ ἐπαίρει ταύτην τῷ λόγῳ, ἵνα δείξῃ μεγάλην οὖσαν τὴν ἐκ τούτων παραμυθίαν καὶ χαράν, εἴ γε τοσαύτην ἀπεκρούσατο ὀδύνην. «Ἀλλ' ἐν παντὶ θλιβόμενοι». Πῶς ἐν παντί; «Ἔξωθεν μάχαι», παρὰ τῶν ἀπίστων· «ἔσωθεν φόβοι»· διὰ τοὺς ἀσθενεῖς τῶν πιστῶν, μὴ παρασυρῶσιν. Οὐδὲ γὰρ παρὰ Κορινθίοις μόνον τοιαῦτα συνέβαινεν, ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ. «Ἀλλ' ὁ παρακαλῶν τοὺς ταπεινούς, παρακάλεσεν ἡμᾶς ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ Τίτου». Ἐπειδὴ γὰρ μεγάλα αὐτοῖς ἐμαρτύρησεν εἰπών, ἵνα μὴ δόξῃ κολακεύειν, μάρτυρα παράγει Τίτον τὸν ἀδελφόν, ὃς παρ' αὐτῶν ἀφίκετο πρὸς τὸν Παῦλον μετὰ τὴν προτέραν ἐπιστολὴν διηγούμενος αὐτῷ τὰ τῆς αὐτῶν διορθώσεως. Σὺ δέ μοι σκόπει πῶς πανταχοῦ μέγα τίθεται τὴν παρουσίαν Τίτου. Καὶ γὰρ ἔμπροσθέν φησιν, «ἐλθὼν δὲ εἰς τὴν Τρῳάδα εἰς τὸ Εὐαγγέλιον, οὐκ ἔσχηκα ἄνεσιν τῷ πνεύματί μου, τῷ μὴ εὑρεῖν με Τίτον τὸν ἀδελφόν μου»· καὶ ἐνταῦθα πάλιν, «ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ Τίτου παρεκλήθημεν», φησί. Καὶ γὰρ βούλεται ἀξιόπιστον αὐτοῖς καταστῆσαι τὸν ἄνδρα, καὶ φίλον σφόδρα ποιῆσαι.

Καὶ ὅρα πῶς ἀμφότερα κατασκευάζει. Τῷ μὲν γὰρ εἰπεῖν, «οὐκ ἔσχηκα ἄνεσιν τῷ πνεύματί μου», τὸ μέγεθος αὐτοῦ δείκνυσι τῆς ἀρετῆς, τῷ δὲ εἰπεῖν, ὅτι «ἐπὶ τῇ θλίψει ἡμῶν ἡ παρουσία αὐτοῦ ἤρκεσεν εἰς παραμυθίαν», οὐ μόνον δὲ ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῇ παρακλήσει, ᾗ παρεκλήθη ἐφ' ὑμῖν», οἰκειοῖ τοῖς Κορινθίοις τὸν ἄνδρα. Οὐδὲν γὰρ οὕτω φιλίας ποιεῖ καὶ συγκροτεῖ, ὡς

τόση θλίψη μου, ἀλλὰ νὰ ἐξουδετερώσει μὲ τὸ μεγάλο της μέγεθος τὶς στενοχώριες ποὺ μᾶς βρῆκαν καὶ νὰ μὴν ἀφήσει οὔτε κἂν νὰ τὶς αἰσθανθοῦμε. «Γιατί, ὅταν πήγαμε στὴ Μακεδονία, τὸ σῶμα μας δὲ βρῆκε καμιὰν ἀνάπαυση». Καὶ ἐπειδὴ μίλησε γιὰ θλίψη, λέει ὅτι ἦταν μεγάλη ἡ θλίψη καὶ ἔτσι δείχνει τὸ μέγεθός της, γιὰ νὰ δείξει πὼς εἶναι μεγάλη ἡ παρηγοριὰ καὶ ἡ χαρὰ ποὺ τοῦ ἔδωσαν, ἀφοῦ ἀπομάκρυνε ὅλη του τὴν ὀδύνη. «Ἀλλὰ παντοῦ θλίψεις». Πῶς παντοῦ; «Ἀπ' ἔξω μάχες», δηλαδὴ ἀπὸ τοὺς ἄπιστους, «ἀπὸ μέσα φόβοι», γιὰ τοὺς ἀδύνατους στὴν πίστη, μήπως παρασυρθοῦν. Γιατὶ δὲ συναίβεναν αὐτὰ μόνο στοὺς Κορινθίους, ἀλλὰ καὶ σὲ ἄλλους. «Ἀλλὰ ὁ Θεὸς ποὺ παρηγορεῖ τοὺς ταπεινούς, μᾶς παρηγόρησε μὲ τὴν παρουσία τοῦ Τίτου». Ἐπειδὴ τοὺς ἐπαίνεσε πολύ, γιὰ νὰ μὴν νομίζουν πὼς τοὺς κολακεύει, παρουσιάζει σὰν μάρτυρα τὸν ἀδελφὸ Τίτο, ποὺ πῆγε ἐκ μέρους τῶν Κορινθίων στὸν Παῦλο μετὰ τὴν πρώτη του ἐπιστολὴ καὶ τοῦ διηγήθηκε τὴ βελτίωσή τους. Σὺ ὅμως σὲ παρακαλῶ, πρόσεχε πόσο σημαντικὴ θεωρεῖ παντοῦ τὴν παρουσία τοῦ Τίτου. Καθόσον πιὸ μπροστὰ λέγει, «ὅταν ἔφθασα στὴν Τρωάδα γιὰ νὰ κηρύξω τὸ Εὐαγγέλιο τοῦ Χριστοῦ δὲν ἡσύχασε τὸ πνεῦμα μου, γιατὶ δὲν βρῆκα ἐκεῖ τὸν Τίτο τὸν ἀδελφό μου»[3]· καὶ ἐδῶ πάλι λέγει, «παρηγορηθήκαμε ἀπὸ τὴν παρουσία τοῦ Τίτου». Γιατὶ θέλει νὰ τοὺς ἐμπνεύσει ἐμπιστοσύνη πρὸς αὐτὸν καὶ νὰ τοὺς κάμει νὰ τὸν ἀγαπήσουν πάρα πολύ.

Καὶ πρόσεχε πῶς ἐπιδιώκει νὰ τὰ ἐπιτύχει καὶ τὰ δύο. Γιατὶ μὲ τὸ νὰ πεῖ, «δὲν ἡσύχασε τὸ πνεῦμα μου», δείχνει τὸ μέγεθος τῆς ἀρετῆς του, ἐνῶ μὲ τὸ νὰ πεῖ, «στὴ θλίψη μας ἦταν ἀρκετὴ ἡ παρουσιά του νὰ μᾶς παρηγορήσει, κι ὄχι μόνο μὲ τὴν παρουσία του, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν παρηγοριά ποὺ ἔνιωσε κοντά σας», καθιστᾶ οἰκεῖο τὸν Τίτο στοὺς Κορινθίους. Γιατὶ τίποτε δὲ δημιουργεῖ καὶ δὲν καλλιεργεῖ σὲ τέτοιο βαθμὸ τὴ φιλία, ὅσο τὸ νὰ πεῖς γιὰ κάποιον κάτι σωστὸ καὶ φρόνιμο, πράγμα

3. Β' Κορ. 2,12-13.

τὸ δεξιόν τι καὶ ὑγιὲς περί τινος εἰπεῖν, ὃ καὶ Τίτῳ μαρτυρεῖ λέγων, ὅτι παραγενόμενος ἐπτέρωσεν ἡμᾶς ὑπὸ τῆς ἡδονῆς· τοιαῦτα περὶ ὑμῶν ἀπήγγειλε. Διὰ τοῦτο ἡ παρουσία αὐτοῦ ηὔφρανεν ἡμᾶς. «Οὐ γὰρ μόνον ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ ἥσθημεν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῇ παρακλήσει, ᾗ παρεκλήθη ἐφ' ὑμῖν». Καὶ πῶς παρεκλήθη; Διὰ τῆς ἀρετῆς ὑμῶν, διὰ τῶν κατορθωμάτων· διὸ καὶ ἐπάγει, «ἀναγγέλων ἡμῖν τὴν ὑμῶν ἐπιπόθησιν, τὸν ὑμῶν ὀδυρμόν, τὸν ὑμῶν ζῆλον ὑπὲρ ἐμοῦ». Ταῦτα αὐτὸν ηὔφρανε, φησί, ταῦτα παρεκάλεσεν. Εἶδες πῶς καὶ αὐτὸν δείκνυσιν αὐτῶν σφοδρὸν ἐραστήν, εἴ γε ἐκείνων εὐδοκίμησιν οἰκείαν παράκλησιν εἶναι ἡγεῖται, καὶ ὡς ἐπ' οἰκείοις ἀγαθοῖς ἐλθὼν ἐκαυχᾶτο παρὰ Παύλῳ;

Καὶ ὅρα πῶς αὐτὰ θερμῶς ἀπαγγέλλει· «τὴν ὑμῶν ἐπιπόθησιν, τὸν ὑμῶν ὀδυρμόν, τὸν ὑμῶν ζῆλον». Εἰκὸς γὰρ αὐτοὺς πενθεῖν καὶ ἀλγεῖν, τί οὕτως ἐδυσχέρανεν ὁ μακάριος Παῦλος, τί τοσοῦτον ἀπέστη χρόνον. Διὸ οὐδὲ ἁπλῶς εἶπε, 'δάκρυα', ἀλλ' «ὀδυρμόν», οὐδὲ 'ἐπιθυμίαν', ἀλλ' «ἐπιπόθησιν», οὐδὲ 'ὀργήν', ἀλλὰ «ζῆλον», καὶ ζῆλον πάλιν τὸν ὑπὲρ αὐτοῦ, τὸν ἐκ τοῦ πεπορνευκότος, τὸν ἐκ τῶν κατηγορούντων. «Ἐπυρώθητε» γάρ, φησί, «καὶ ἐξεκάητε δεξάμενοί μου τὰ γράμματα». Διὰ ταῦτα περισσεύει τῇ χαρᾷ, διὰ ταῦτα πεπλήρωται τῇ παρακλήσει, ὅτι αὐτῶν καθήψατο. Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ ταῦτα οὐ πρὸς παραμυθίαν τῶν ἔμπροσθεν εἰρῆσθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς προτροπὴν τῶν κατωρθωκότων αὐτά. Καὶ γὰρ εἰ καὶ τοῖς ἔμπροσθεν ἐγκλήμασιν εἶναί τινας ὑπευθύνους ἡγοῦμαι, καὶ τῶν ἐπαίνων τούτων ἀναξίους, ἀλλ' ὅμως αὐτοὺς οὐ διαιρεῖ, ἀλλὰ κοινὰ τίθησι καὶ τὰ ἐγκώμια καὶ τὰ ἐγκλήματα, διδοὺς τῷ συνειδότι τῶν ἀκουόντων ἐπιλέξασθαι τὰ οἰκεῖα. Οὕτω γὰρ κἀκεῖνα ἀνεπαχθῆ ἐγίνετο, καὶ ταῦτα εἰς ζῆλον ἦγε πολύν.

ποὺ βεβαιώνει γιὰ τὸν Τίτο λέγοντας, ὅτι μὲ τὴν παρουσία του μᾶς ἔκαμε νὰ πετάξουμε ἀπὸ χαρά. Τόσο εὐχάριστα πράγματα μᾶς εἶπε γιὰ σᾶς. Γι' αὐτὸ μᾶς χαροποίησε ἡ παρουσία του. «Δὲν εὐχαριστηθήκαμε μόνο ἀπὸ τὴν παρουσία του, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν παρηγοριὰ ποὺ ἔνιωσε κοντά σας». Πῶς τὴν ἔνιωσε; Μὲ τὴν ἀρετὴ καὶ μὲ τὰ κατορθώματά σας. Γι' αὐτὸ πρόσθεσε, «μᾶς ἀνήγγειλε τὸ μεγάλο πόθο σας, τὰ κλάματά σας, τὸ ζῆλο σας γιὰ μένα». Αὐτά, λέει, τὸν εὐχαρίστησαν, αὐτὰ τὸν παρηγόρησαν. Βλέπεις πῶς δείχνει ὅτι καὶ ὁ Τίτος τοὺς ἀγαποῦσε πολύ, ἀφοῦ πιστεύει ὅτι ἡ δική τους βελτίωση εἶναι παρηγοριὰ δική του καὶ ὅτι πῆγε στὸν Παῦλο καὶ περηφανευόταν σὰν νὰ εἶναι προσωπικά του ἀγαθά;

Καὶ πρόσεχε μὲ πόσο θερμὴ διάθεση τοὺς τὰ λέγει· «τὸν μεγάλο πόθο σας, τὰ κλάματά σας, τὴν προθυμία σας». Γιατὶ ἦταν ἑπόμενο νὰ λυποῦνται καὶ νὰ πονοῦν, γιατί τόσο θύμωσε ὁ μακάριος Παῦλος, γιατί τόσον καιρὸ ἦταν μακριά. Γι' αὐτὸ δὲν εἶπε ἁπλῶς, 'δάκρυα', ἀλλά, «κλάματα», οὔτε 'ἐπιθυμία', ἀλλά, «μεγάλον πόθο», οὔτε 'ὀργή', ἀλλὰ «προθυμία», καὶ προθυμία πάλι γιὰ τὸν Παῦλο ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ εἶχε διαπράξει τὴν πορνεία, ἀπὸ ἀνθρώπους ποὺ τὸν κατηγοροῦσαν. Γιατί, λέει, «ἐσεῖς ἀνάψατε καὶ πήρατε φωτιὰ ὅταν διαβάσατε τὴν ἐπιστολή μου». Γι' αὐτὸ εἶναι περίσσια ἡ χαρά του, γι' αὐτὸ γέμισε ἀπὸ παρηγοριά, γιατὶ κατόρθωσε νὰ τοὺς ἀγγίξει στὴν ψυχή. Ἐγὼ ἔχω τὴ γνώμη ὅτι αὐτὰ δὲν τὰ εἶπε γιὰ νὰ τοὺς παρηγορήσει μόνο γιὰ ὅσα εἶπε προηγουμένως, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ ἐνθαρρύνει ἐκείνους ποὺ κατόρθωσαν ὅλα αὐτά. Ἂν καὶ θεωρῶ ὅτι ὑπάρχουν μερικοὶ ποὺ εἶναι ὑπεύθυνοι γιὰ τὰ προηγούμενα ἁμαρτήματα καὶ ἀνάξιοι γι' αὐτοὺς τοὺς ἐπαίνους, ἀλλ' ὅμως αὐτοὺς δὲν τοὺς ξεχωρίζει, ἀλλὰ ἀπευθύνει σὲ ὅλους ἀόριστα καὶ τοὺς ἐπαίνους καὶ τὶς κατηγορίες κι ἀφήνει τὴ συνείδηση τῶν ἀκροατῶν νὰ διαλέξει ἡ κάθε μιὰ τὰ δικά της. Γιατὶ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο καὶ τὰ ἁμαρτήματα δὲν γίνονταν ἀφόρητα καὶ οἱ ἔπαινοι ὁδηγοῦσαν σὲ πολλὴν προθυμία.

3. Οὕτω καὶ νῦν χρὴ τοὺς ἐγκαλουμένους διακεῖσθαι, θρηνεῖν καὶ ὀδύρεσθαι, οὕτω τοὺς διδασκάλους ποθεῖν, οὕτω μᾶλλον πατέρων ἐπιζητεῖν. Δι' ἐκείνων μὲν γὰρ τὸ ζῆν, διὰ δὲ τούτων τὸ καλῶς ζῆν γίνεται. Οὕτω χρὴ φέρειν ἐπιτιμήσεις πατέρων, οὕτω τοῖς προηγουμένοις χρεὼν συναλγεῖν ἐπὶ τοὺς ἁμαρτάνοντας. Οὐ γὰρ ἐν αὐτοῖς κεῖται τὸ πᾶν, ἀλλὰ καὶ ἐν ὑμῖν. Κἂν γὰρ ἴδῃ ὁ ἡμαρτηκώς, ὅτι ἐπετιμήθη μὲν παρὰ τοῦ πατρός, ἐκολακεύθη δὲ παρὰ τῶν ἀδελφῶν, ῥᾳθυμότερος γίνεται. Ἀλλ' ὅταν ὁ πατὴρ ἐπιτιμήσῃ, συνοργίσθητι καὶ σύ, εἴτε ὡς ἀδελφοῦ κηδόμενος, εἴτε ὡς πατρὶ συναγανακτῶν· μόνον ἐπίδειξαι πολλὴν τὴν σπουδήν, καὶ πένθησον, μὴ ὅτι ἐπετιμήθη, ἀλλ' ὅτι ἥμαρτεν. Ἂν δὲ οἰκοδομήσω μὲν ἐγώ, καταλύσῃς δὲ σύ, τί ὠφελήσαμεν πλέον ἢ κόπους; Μᾶλλον δὲ οὐ μέχρι τούτου σοι τὰ τῆς ζημίας, ἀλλὰ καὶ κόλασιν ἄγεις ἐπὶ σαυτόν. Ὁ γὰρ κωλύων τὸ τραῦμα θεραπευθῆναι, τοῦ πεποιηκότος αὐτὸ οὐκ ἐλάττονα ἔχει κόλασιν, ἀλλὰ καὶ μείζονα. Οὐ γάρ ἐστιν ἴσον πλῆξαι, καὶ τὸ πληγὲν κωλῦσαι θεραπευθῆναι· τοῦτο μὲν γὰρ θάνατον τίκτει πάντως, ἐκεῖνο δὲ οὐ πάντως.

Ταῦτα δέ μοι εἴρηται πρὸς ὑμᾶς, ἵνα συνοργίζησθε τοῖς ἄρχουσιν, ἐφ' οἷς δικαίως ἀγανακτοῦσιν· ἵν', ὅταν ἴδητέ τινα ἐπιτιμώμενον, πάντες ἀποστρέφησθε μειζόνως ἢ ὁ διδάσκαλος. Ὑμᾶς φοβείσθω μᾶλλον, ἢ τοὺς ἄρχοντας ὁ πεπλημμεληκώς. Ἂν μὲν γὰρ τὸν διδάσκαλον φοβηθῇ μόνον, ταχέως ἁμαρτήσεται, ἂν δὲ τοσούτους ὀφθαλμοὺς περιστέλληται, τοσαῦτα στόματα, ἐν πλείονι ἔσται ἀσφαλείᾳ. Ὥσπερ γάρ, εἰ μὴ ταῦτα ποιοῦμεν, τὴν ἐσχάτην δώσομεν δίκην, οὕτως, εἰ ταῦτα ἐργαζόμεθα, τοῦ κέρδους τοῦ ἐπὶ τῇ διορθώσει κοινωνήσωμεν. Οὕτω τοίνυν ποιῶμεν· κἂν εἴποι τις, ὅτι φιλανθρώπευσαι τὸν ἀδελφόν, τοῦτο πρέπει Χριστιανοῖς, μαν-

3. Τέτοια ψυχικὴ διάθεση πρέπει νὰ ἔχουν καὶ τώρα ὅσοι ἐπικρίνονται, νὰ κλαῖνε δηλαδὴ καὶ νὰ ὀδύρονται, ν' ἀγαποῦν τοὺς δασκάλους καὶ νὰ τοὺς ἀναζητοῦν πιὸ πολὺ ἀπὸ τοὺς γονεῖς τους. Γιατὶ οἱ γονεῖς μᾶς δίνουν τὴ ζωή, ἐνῶ οἱ δάσκαλοι τὴν καλὴ ζωή. Ἔτσι πρέπει νὰ ἀντιμετωπίζουμε τὶς ἐπικρίσεις τῶν γονέων, ἔτσι πρέπει νὰ συμπάσχουν οἱ πνευματικοὶ ἡγέτες μὲ τοὺς ἁμαρτωλούς. Γιατὶ δὲν ἐξαρτῶνται τὰ πάντα ἀπὸ αὐτούς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἐσᾶς. Γιατί, ἂν δεῖ ὁ ἁμαρτωλὸς ἀπὸ τὴ μιὰ τὸν πατέρα του νὰ τὸν ἐπικρίνει καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη τὸν ἀδελφό του νὰ τὸν κολακεύει, γίνεται ἀδιάφορος. Ὅταν κατακρίνει ὁ πατέρας, δεῖξε καὶ σὺ ὅτι ἀγανακτεῖς, ἢ γιατὶ ἐνδιαφέρεσαι γιὰ τὸν ἀδελφό σου ἢ γιατὶ εἶσαι σύμφωνος μὲ τὸν πατέρα σου. Δεῖξε πολὺ ἐνδιαφέρον καὶ πὼς λυπᾶσαι ὄχι γιατὶ τὸν κατέκριναν, ἀλλὰ γιατὶ ἁμάρτησε. Ἂν ὅμως ἐγὼ προσπαθῶ νὰ οἰκοδομήσω κι ἐσὺ γκρεμίζεις, τί ὠφελήσαμε περισσότερο ἐκτὸς ἀπὸ κόπους ποὺ δεχθήκαμε; Ἢ καλύτερα δὲν εἶναι μόνο αὐτὴ ἡ ζημιά σου, ἀλλὰ προετοιμάζεις καὶ τιμωρία γιὰ τὸν ἑαυτό σου. Γιατί, ὅποιος δὲν ἀφήνει νὰ θεραπευθεῖ ἡ πληγή, δὲν ἔχει μικρότερη εὐθύνη, ἀλλὰ μεγαλύτερη. Γιατὶ δὲν εἶναι ἴσο τὸ νὰ πληγώνεις κάποιον μὲ τὸ νὰ ἐμποδίσεις νὰ θεραπευθεῖ ἡ πληγή. Καθόσον τὸ δεύτερο ἔχει ὁπωσδήποτε σὰν ἀποτέλεσμα τὸ θάνατο, ἐνῶ τὸ πρῶτο ὄχι ὁπωσδήποτε.

Αὐτὰ σᾶς τὰ εἶπα, γιὰ νὰ δείχνετε ὅτι συμφωνεῖτε μὲ τοὺς πνευματικοὺς ἡγέτες, ὅταν ἀγανακτοῦν δίκαια, ὥστε, ὅταν δεῖτε κάποιον νὰ ἐπιτιμᾶται, νὰ τὸν ἀποστρέφεσθε ὅλοι σας περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι ὁ δάσκαλος. Ἐσᾶς νὰ φοβᾶται περισσότερο παρὰ τοὺς ἄρχοντες, ὅποιος κάνει ἁμαρτίες. Γιατί, ἂν φοβηθεῖ μόνο τὸ δάσκαλο, σύντομα θὰ ξαναααμαρτήσει, ἂν ὅμως τὸν ἐπιτηροῦν ὁλόγυρα τόσα μάτια, τόσα στόματα, θὰ εἶναι πιὸ ἐξασφαλισμένος. Γιατί, ὅπως θὰ τιμωρηθοῦμε πολὺ βαριά, ἂν δὲν ἐνεργοῦμε ἔτσι, ἔτσι καί, ἂν ἐκτελοῦμε αὐτά, θὰ πάρουμε τὴν ἀμοιβή μας γιὰ τὴ διόρθωση τῆς ὁποίας γίναμε αἴτιοι. Ἂς ἐνεργοῦμε λοιπὸν ἔτσι. Κι ἂν πεῖ κάποιος· 'δεῖξε φιλανθρωπία πρὸς τὸν

θανέτω, ὅτι ὁ ὀργιζόμενος φιλανθρωπεύεται, οὐκ ἐκεῖνος ὁ πρὸ τοῦ καιροῦ καλῶν αὐτόν, καὶ μηδὲ ἀφιεὶς αἴσθησιν λαβεῖν τοῦ πλημμελήματος. Τίς γάρ, εἰπέ μοι, τὸν πυρεταίνοντα καὶ φρενίτιδι κατεχόμενον ἐλεεῖ, ὁ κατακλίνων ἐπὶ τῆς εὐνῆς καὶ δεσμῶν καὶ σίτων καὶ ποτῶν τῶν οὐ προσηκόντων ἀπάγων, ἢ ὁ διδοὺς ἀκράτου ἐμφορηθῆναι, καὶ ἐν ἐξουσίᾳ κελεύων εἶναι, καὶ πάντα ποιεῖν ἅπερ τὸν ὑγιαίνοντα δεῖ; οὐχὶ οὗτος μὲν καὶ ἐπιτρίβει τὸ νόσημα, ὁ δοκῶν φιλανθρωπεύεσθαι, ἐκεῖνος δὲ διορθοῦται;

Οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα ψηφιζόμεθα. Καὶ γὰρ φιλανθρωπίας ἐστὶ τὸ μὴ πανταχοῦ χαρίζεσθαι τοῖς κάμνουσι, μηδὲ κολακεύειν τὰς ἀτόπους αὐτῶν ἐπιθυμίας. Οὐδεὶς οὕτως ἐφίλει τὸν πορνεύσαντα παρὰ Κορινθίοις, ὡς Παῦλος, ὁ κελεύων αὐτὸν παραδοῦναι τῷ σατανᾷ· οὐδεὶς οὕτως αὐτὸν ἐμίσει, ὡς οἱ συγκροτοῦντες καὶ θεραπεύοντες· καὶ τὸ πέρας ἔδειξεν. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ αὐτὸν καὶ ἐφύσησαν καὶ τὴν φλεγμονὴν μείζονα εἰργάσαντο, οὗτος δὲ καὶ κατέστελλε, καὶ οὐκ ἀπέστη, ἕως πρὸς καθαρὰν ὑγίειαν ἤγαγε· καὶ οἱ μὲν τῷ ὄντι κακῷ προσετίθεσαν, οὗτος δὲ και τὸ ἐξ ἀρχῆς γενόμενον ἀνέσπασε. Τούτους καὶ ἡμεῖς μάθωμεν τῆς φιλανθρωπίας τοὺς νόμους. Καὶ γὰρ ἵππον ἂν ἴδῃς κατὰ κρημνῶν φερόμενον, χαλινὸν ἐμβάλλεις καὶ ἀναχαιτίζεις μετὰ σφοδρότητος καὶ μαστίζεις πολλάκις, καίτοι γε τοῦτο κόλασίς ἐστιν, ἀλλ' ἡ κόλασις αὕτη σωτηρίας μήτηρ ἐστίν. Οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἁμαρτανόντων ποίησον· δῆσον τὸν πλημμελήσαντα, ἕως ἂν ἐξιλεώσῃ τὸν Θεόν· μὴ ἀφῇς λελυμένον, ἵνα μὴ πλέον δεθῇ τῇ τοῦ Θεοῦ ὀργῇ. Ἂν ἐγὼ δήσω, ὁ Θεὸς οὐκέτι δεσμεῖ· ἂν δὲ ἐγὼ μὴ δήσω, τὰ ἄρρηκτα αὐτὸν μένει δεσμά. «Εἰ

---

4. Βλ. Α' Κορ. 5,1–8.

ἀδελφό σου, γιατὶ αὐτὸ ταιριάζει στοὺς Χριστιανούς', ἂς γνωρίζει, ὅτι φιλανθρωπία δείχνει ἐκεῖνος ποὺ θυμώνει, ὄχι ἐκεῖνος ποὺ καλεῖ πρόωρα καὶ δὲν ἀφήνει νὰ συνειδητοποιήσει τὴν ἁμαρτία του. Γιατὶ πές μου, σὲ παρακαλῶ, ποιός εὐσπλαχνίζεται ἐκεῖνον ποὺ ἔχει πυρετὸ καὶ τὸν ἔχει πιάσει παραμιλητό; ἐκεῖνος ποὺ τὸν ξαπλώνει στὸ κρεβάτι, τὸν κρατεῖ μὲ τὴ βία ἐκεῖ καὶ δὲν τοῦ δίνει φαγητὰ καὶ πιοτὰ ποὺ βλάπτουν, ἢ ἐκεῖνος ποὺ τοῦ προσφέρει ἄφθονο κρασὶ καὶ δὲν τοῦ ἐπιβάλλει κανένα περιορισμό, ἀλλὰ τὸν ἀφήνει νὰ κάνει ὅσα κάνει καὶ ὁ ὑγιής; Δὲν ἐνισχύει καὶ χειροτερεύει τὴν ἀρρώστια ἐκεῖνος ποὺ παρουσιάζεται σὰν φιλάνθρωπος, ἐνῶ ὁ ἄλλος τὸν θεραπεύει;

Μὲ τέτοια κριτήρια ἐνεργοῦμε καὶ στὸ δικό μας τομέα. Φιλανθρωπία θεωροῦμε νὰ μὴν ἱκανοποιοῦμε πάντοτε τὶς ἀπαιτήσεις τῶν ἀρρώστων καὶ νὰ μὴν κολακεύουμε τὶς παράλογες ἐπιθυμίες τους. Κανένας δὲν ἀγαποῦσε τὸν Κορίνθιο πόρνο πιὸ πολὺ ἀπ' τὸν Παῦλο, ποὺ πρόσταξε νὰ τὸν παραδώσουν στὸ σατανά[4]. Κανένας δὲν τὸν μισοῦσε τόσο, ὅσο ἐκεῖνοι ποὺ τὸν χειροκροτοῦσαν καὶ τὸν ὑπηρετοῦσαν, καὶ τὸ ἔδειξε τὸ τέλος. Γιατὶ ἐκεῖνοι καὶ τὸν ἔκαναν νὰ φουσκώσει ἀπὸ κομπασμὸ καὶ τὴν πληγή του μεγάλωσαν, ἐνῶ αὐτὸς ἀντίθετα καὶ προσπαθοῦσε νὰ τὸν νουθετήσει καὶ δὲ σταμάτησε, ὥσπου τὸν ὁδήγησε στὴ σωστὴ ὑγεία του. Καὶ οἱ πρῶτοι βέβαια πρόσθεσαν κι ἄλλο κακὸ στὸ κακὸ ποὺ ὑπῆρχε, ἐνῶ αὐτὸς ξερίζωσε καὶ ἐκεῖνο ποὺ ὑπῆρχε. Αὐτοὺς τοὺς κανόνες φθλανθρωπίας ἂς μάθουμε κι ἐμεῖς. Γιατί, ἂν δεῖς ἀφηνιασμένο ἄλογο, ποὺ νὰ τρέχει πρὸς τὸ γκρεμό, τοῦ βάζεις χαλινὸ καὶ τὸ συγκρατεῖς μὲ πολλὴ δύναμη καὶ τὸ μαστιγώνεις πολλὲς φορές, ἂν καὶ βέβαια αὐτὸ εἶναι τιμωρία, ἀλλὰ ἡ τιμωρία αὐτὴ εἶναι μητέρα σωτηρίας. Ἔτσι ἐνέργησε καὶ γιὰ ἐκείνους ποὺ ἁμαρτάνουν. Δέσε αὐτὸν ποὺ κάνει ἁμαρτίες, ὥσπου νὰ τὸν εὐσπλαχνισθεῖ ὁ Θεός. Μὴν τὸν ἀφήσεις λυμένο, γιὰ νὰ μὴν τὸν δέσει περισσότερο ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ. Ἂν τὸν δέσω ἐγώ, δὲ θὰ τὸν δέσει ποτὲ ὁ Θεός, ἂν ὅμως δὲν τὸν δέσω ἐγώ, τοῦ ἀπομένουν τὰ αἰώνια δεσμά. Γιατί, ἂν κρίναμε τοὺς ἑαυτούς μας, δὲ θὰ κρινόμασταν. Μὴ νομίζεις

γὰρ ἑαυτοὺς ἐκρίνομεν, οὐκ ἂν ἐκρινόμεθα». Μὴ δὴ ὠμότητος εἶναι νόμιζε τὸ τοιοῦτον καὶ ἀπανθρωπίας, ἀλλὰ τῆς ἄκρας ἡμερότητος καὶ τῆς ἀρίστης ἰατρείας, καὶ πολλῆς τῆς κηδεμονίας.

Ἀλλ' ἱκανὸν ἔδοσαν χρόνον τιμωρίαν, φησί. Πόσον, εἰπέ μοι; ἐνιαυτόν, καὶ ἔτη δύο καὶ τρία; Ἀλλ' οὐ τοῦτο ζητῶ χρόνου πλῆθος, ἀλλὰ ψυχῆς διόρθωσιν. Τοῦτο τοίνυν ἐπίδειξον, εἰ κατενύγησαν, εἰ μετεβάλοντο, καὶ τὸ πᾶν γέγονεν· ὡς, ἂν μὴ τοῦτο ᾖ, οὐδὲν ὄφελος τοῦ χρόνου. Οὐδὲ γὰρ εἰ πολλάκις ἐπεδέθη τὸ τραῦμα ζητοῦμεν, ἀλλ' εἴ ὤνησέ τι ὁ δεσμός. Εἰ μὲν οὖν ὠφέλησε καὶ ἐν χρόνῳ βραχεῖ, μηκέτι προσκείσθω· εἰ δὲ μηδὲν ὤνησε, καὶ μετὰ δέκα ἐνιαυτοὺς ἔτι προσκείσθω· καὶ ὅρος οὗτος ἔστω λύσεως, τοῦ δεδεμένου τὸ κέρδος. Ἂν οὕτω καὶ ἡμῶν αὐτῶν καὶ τῶν λοιπῶν ἐπιμελώμεθα, καὶ μὴ πρὸς ἀνθρώπων βλέπωμεν δόξαν καὶ αἰσχύνην, ἀλλὰ τὴν ἐκεῖ κόλασιν καὶ τὸ ὄνειδος ἐννοοῦντες, καὶ πρὸ πάντων τὸ τὸν Θεὸν παραξύνεσθαι, σφόδρα τῆς μετανοίας ἐπιτιθῶμεν τὰ φάρμακα, καὶ ἐπὶ τὴν καθαρὰν ἥξομεν ὑγίειαν ταχέως, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτευξόμεθα ἀγαθῶν, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμή, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

λοιπὸν πῶς αὐτὸ εἶναι σκληρὸ καὶ ἀπάνθρωπο, ἀλλ' εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς πιὸ μεγάλης καλοσύνης, τῆς ἄριστης θεραπείας καὶ τῆς μεγάλης φροντίδας.

Ἀλλά, λέγει, ἀρκετὸ χρόνο τιμωρήθηκαν. Μὰ πές μου, πόσο; Ἕνα χρόνο; δύο χρόνια; τρία; Δὲν ζητῶ αὐτό, τὴ χρονικὴ διάρκεια, ἀλλὰ τὴ διόρθωση τῆς ψυχῆς. Δεῖξε μου λοιπὸν αὐτό, ἂν ἔνιωσαν βαθιὰ συγκίνηση, ἂν ἄλλαξαν, καὶ τὸ πᾶν κατορθώθηκε. Γιατί, ἂν δὲ γίνει αὐτό, δὲ ὑπάρχει κανένα ὄφελος ἀπὸ τὴ τὴ διάρκεια τοῦ χρόνου. Γιατὶ δὲν ἐξετάζουμε ἂν ἐπιδέθηκε πολλὲς φορὲς τὸ τραῦμα, ἀλλὰ ἂν τοῦ πρόσφερε κάποια ὠφέλεια τὸ δέσιμο. Ἂν θεραπεύτηκε καὶ μέσα σὲ λίγον καιρό, ἂς μὴ μείνει ἄλλο τὸ δέσιμο· ἂν ὅμως δὲ θεραπεύτηκε, ἂς παραμείνει τὸ δέσιμο καὶ μετὰ δέκα χρόνια· καὶ κριτήριο γιὰ τὸ λύσιμο τοῦ ἐπιδέσμου ἂς εἶναι αὐτό, ἡ ὠφέλεια τοῦ ἀρρώστου. Ἂν φροντίζουμε ἔτσι καὶ τοὺς ἑαυτούς μας καὶ τοὺς ἄλλους καὶ δὲν ἔχουμε κριτήριο τὴν ἐγκόσμια δόξα ἢ κατάκριση, ἀλλὰ σκεπτόμενοι τὴν τιμωρία καὶ τὴν ἐπίπληξη στὴν ἄλλη ζωὴ καὶ προπάντων τὸ ὅτι ἐξοργίζεται ὁ Θεός, ἂς χρησιμοποιοῦμε σὲ μεγάλο βαθμὸ τὸ φάρμακο τῆς μετανοίας, καὶ θὰ φτάσουμε σύντομα στὴν πλήρη ὑγεία καὶ θὰ κερδίσουμε τὰ μέλλοντα ἀγαθά, τὰ ὁποῖα εὔχομαι νὰ τὰ κερδίσουμε ὅλοι μας, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο, μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμὴ τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΕ'

(Β' Κορ. 7, 8–12)

«Ὥστε εἰ καὶ ἐλύπησα ὑμᾶς ἐν τῇ ἐπιστολῇ, οὐ μεταμέλομαι, εἰ καὶ μετεμελόμην».

1. Ἀπολογεῖται λοιπὸν ὑπὲρ τῆς ἐπιστολῆς, ὅτε ἀκίνδυνον ἦν αὐτοὺς θεραπεύειν, τῆς ἁμαρτίας διορθωθείσης, καὶ δείκνυσι τοῦ πάγματος τὴν ὠφέλειαν. Ἐποίησε μὲν γὰρ αὐτὸ καὶ ἔμπροσθεν, εἰπών, «ἐκ γὰρ πολλῆς θλίψεως καὶ συνοχῆς καρδίας ἔγραψα ὑμῖν, οὐχ ἵνα λυπηθῆτε, ἀλλὰ τὴν ἀγάπην ἵνα γνῶτε, ἣν ἔχω περισσοτέρως εἰς ὑμᾶς». Ποιεῖ δὲ αὐτὸ καὶ νῦν, διὰ πλειόνων οὕτως αὐτὸ κατασκευάζων. Καὶ οὐκ εἶπε, 'πρότερον μὲν μετεμελόμην, νῦν δὲ οὐ μετεμέλομαι'· ἀλλὰ πῶς; «Οὐ μεταμέλομαι νῦν, εἰ καὶ μετεμελόμην». Εἰ καὶ τοιαῦτα ἦν, φησί, τὰ γεγραμμένα παρ' ἐμοῦ, ὡς ὑπερβαίνειν τὸ μέτριον τῆς ἐπιτιμήσεως καὶ ποιῆσαί με μεταμεληθῆναι, ἀλλὰ τὸ πολὺ κέρδος τὸ ἐξ αὐτῶν οὐκ ἐᾷ με μετεμεληθῆναι. Ταῦτα δὲ ἔλεγεν, οὐχ ὡς ἀμέτρως ἐπιτιμήσας, ἀλλὰ τὰ ἐγκώμια αὐτῶν αὔξων. Τοσαύτην γὰρ ἐπεδείξασθε τὴν διόρθωσιν, φησίν, ὡς, εἰ καὶ ἔτυχον σφοδρότερον πλήξας οὕτως, ὡς καὶ καταγνῶναι ἐμαυτοῦ, ἐπαινεῖν με νῦν ἐμαυτὸν ἀπὸ τοῦ τέλους. Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν παιδίων, ὅταν δέξηται θεραπείαν λυποῦσαν, οἱονεὶ τομήν, ἢ

ΟΜΙΛΙΑ ΙΕ΄
(Β' Κορ. 7,8–12)

«Ὥστε, ἂν καὶ σᾶς λύπησα μὲ τὴν ἐπιστολή μου, δὲ μετανιώνω, ἂν καὶ εἶχα μετανιώσει».

1. Δίνει λοιπὸν ἐξηγήσεις γιὰ τὴν ἐπιστολή, τώρα ποὺ δὲν δημιουργοῦσαν κίνδυνο οἱ ἔπαινοι, ἐπειδὴ ἡ ἁμαρτία τους θεραπεύτηκε, καὶ δείχνει τὴν ὠφέλεια τοῦ πράγματος. Τὸ ἔκαμε βέβαια αὐτὸ καὶ προηγουμένως, λέγοντας, «σᾶς ἔγραψα ἀπὸ μεγάλη θλίψη καὶ πόνο καρδιᾶς ὄχι γιὰ νὰ σᾶς στενοχωρήσω, ἀλλὰ γιὰ νὰ δεῖτε τὴν ὑπερβολικὴ ἀγάπη ποὺ ἔχω γιὰ σᾶς»[1], τὸ κάνει ὅμως καὶ τώρα, ἀλλὰ μὲ περισσότερα λόγια. Καὶ δὲν εἶπε, 'πρῶτα βέβαια μετάνιωσα, ἀλλὰ τώρα δὲ μετανιώνω', ἀλλὰ τί εἶπε; «Δὲ μετανιώνω τώρα, ἂν καὶ τότε εἶχα μετανιώσει». Ἂν καὶ ἦταν τέτοια, λέγει, τὰ ὅσα ἔγραψα τότε, ὥστε νὰ ἀποτελοῦν ὑπέρμετρη ἐπιτίμηση καὶ νὰ μὲ κάμουν νὰ μετανιώσω, ὅμως ἡ μεγάλη ὠφέλεια ἀπ' αὐτὰ δὲν μ' ἀφήνει νὰ μετανιώσω. Καὶ τὰ ἔλεγε αὐτὰ ὄχι γιατὶ τοὺς ἐπιτίμησε ὑπερβολικά, ἀλλὰ γιὰ νὰ τοὺς ἐπαινέσει περισσότερο. Τόση, λέγει, διόρθωση δείξατε, ὥστε, ἂν καὶ σᾶς ἐπιτίμησα αὐστηρότερα, ὥστε νὰ ἐπικρίνω τὸν ἑαυτό μου, ἐπαινῶ τώρα τὸν ἑαυτό μου βλέποντας τὸ ἀποτέλεσμα. Ὅπως δηλαδὴ στὴν περίπτωση τῶν παιδιῶν, πού, ὅταν τὰ γιατρεύουμε μὲ ἐπώδυνα μέσα, γιὰ παράδειγμα μὲ

1. Β' Κορ. 2,4.

καῦσιν ἢ πικρὸν φάρμακον, ἀδεῶς αὐτὰ λοιπὸν κολακεύομεν, οὕτω καὶ ὁ Παῦλος ποιεῖ.

«Βλέπω γάρ, ὅτι ἡ ἐπιστολὴ ἐκείνη, εἰ καὶ πρὸς ὥραν, ἐλύπησεν ὑμᾶς. Νῦν χαίρω, οὐχ ὅτι ἐλυπήθητε, ἀλλ' ὅτι ἐλυπήθητε εἰς μετάνοιαν». Εἰπὼν ὅτι «οὐ μεταμέλομαι», λέγει καὶ τὴν αἰτίαν, τὸ χρήσιμον τιθεὶς τὸ ἀπὸ τῶν γραμμάτων, καὶ συνετῶς ἀπολογούμενος καὶ λέγων, «εἰ καὶ πρὸς ὥραν». Τὸ μὲν γὰρ λυπηρὸν βραχύ, τὸ δὲ ὠφέλιμον διηνεκές. Καὶ τὸ μὲν ἀκόλουθον ἦν εἰπεῖν, εἰ και πρὸς ὥραν ἐλύπησεν ὑμᾶς, ἀλλὰ διὰ παντὸς ηὔφρανεν ὑμᾶς καὶ ὠφέλησεν. Ἀλλ' οὐ λέγει τοῦτο· ἀλλὰ πρὶν ἢ τὸ κέρδος εἰπεῖν, μεταβαίνει πάλιν ἐπὶ τὰ ἐγκώμια αὐτῶν, καὶ τὴν ἀπόδειξιν τῆς ἑαυτοῦ κηδεμονίας λέγων, «νῦν χαίρω, οὐχ ὅτι ἐλυπήθητε»· τί γάρ μοι κέρδος ἀπὸ τοῦ λυπηθῆναι ὑμᾶς; «ἀλλ' ὅτι ἐλυπήθητε εἰς μετάνοιαν»· ὅτι ἔσχε τι κέδρος ἡ λύπη. Ἐπεὶ καὶ πατὴρ ὅταν ἴδῃ παῖδα τεμνόμενον, οὐχ ὅτι ὀδυνᾶται χαίρει, ἀλλ' ὅτι διορθοῦται· οὕτω καὶ οὗτος. Ὅρα δὲ πῶς ἀπὸ τῶν πραγμάτων ἐπ' αὐτοὺς μεταφέρει τὸ πᾶν κατόρθωμα, καὶ τὸ λυπηρὸν τῇ ἐπιστολῇ λογίζεται, ὅτι πρὸς ὥραν ἐλύπησεν ὑμᾶς, λέγων, τὸ δὲ ἐξ αὐτῆς χρήσιμον εἶναι αὐτῶν κατόρθωμά φησιν. Οὐ γὰρ εἶπεν, 'ὅτι διώρθωσεν ὑμᾶς ἡ ἐπιστολή', εἰ καὶ οὕτως εἶχεν, ἀλλ' ὅτι «ἐλυπήθητε εἰς μετάνοιαν. Ἐλυπήθητε γὰρ κατὰ Θεόν, ἵνα ἐν μηδενὶ ἐξ ἡμῶν ζημιωθῆτε».

Εἶδες σύνεσιν ἄφατον; Εἰ γὰρ μὴ τοῦτο ἐποιήσαμεν, φησίν, ἐζημιώσαμεν ἂν ὑμᾶς. Καὶ τὸ μὲν κατόρθωμα αὐτῶν φησιν εἶναι, τὴν δὲ ζημίαν αὐτοῦ, εἴπερ ἐσιώπησεν. Εἰ γὰρ μέλλουσιν ἐξ ἐπιπλήξεως διορθοῦσθαι, εἰ μὴ ἐπεπλήξαμεν, ἐζημιώσαμεν ἂν ὑμᾶς· καὶ οὐχὶ παρ' ὑμᾶς μόνον, ἀλλὰ καὶ παρ' ἡμᾶς ἂν ἡ βλάβη γέγονε. Καθάπερ γὰρ ὁ μὴ διδοὺς τῷ ἐμπόρῳ τὰ πρὸς τὴν ναυτιλίαν, αὐτός

ἐγχείρηση ἢ μὲ πικρὸ φάρμακο, τὰ καλοκεύουμε τότε ἄφοβα, ἔτσι κάμνει καὶ ὁ Παῦλος.

Βλέπω, λέει, ὅτι ἐκείνη ἡ ἐπιστολή, σᾶς λύπησε ἔστω καὶ προσωρινά. Τώρα νιώθω χαρὰ ὄχι γιατὶ λυπηθήκατε, ἀλλὰ γιατὶ ἡ λύπη σᾶς ὁδήγησε στὴ μετάνοια. Λέγοντας, «δὲ μετανιώνω», λέγει καὶ τὴν αἰτία, ὅτι δηλαδὴ ὠφελήθηκαν ἀπὸ τὴν ἐπιτίμηση, καὶ δίνει φρόνιμες ἐξηγήσεις, προσθέτοντας, «ἔστω καὶ προσωρινά». Γιατὶ ἡ λύπη ἦταν σύντομη, ἐνῶ ἡ ὠφέλεια εἶναι παντοτεινή. Τὸ ὀρθότερο βέβαια θὰ ἦταν νὰ πεῖ, 'ἂν καὶ σᾶς στενοχώρησε προσωρινὰ ἡ ἐπιστολή, ὅμως σᾶς ἀνακούφισε γιὰ πάντα καὶ σᾶς ὠφέλησε'. Ὅμως δὲν τὸ λέει αὐτό, ἀλλὰ πρὶν πεῖ τὴν ὠφέλεια, τοὺς ἐπαινεῖ ξανὰ καὶ παρουσιάζοντας τὴν ἀπόδειξη τοῦ ἐνδιαφέροντός του μὲ τὸ νὰ πεῖ, «τώρα νιώθω χαρὰ ὄχι γιατὶ λυπηθήκατε», γιατὶ τί θὰ κέρδιζα ἀπὸ τὴ στενοχώρια σας; ἀλλὰ «νιώθω χαρὰ γιατὶ ἡ λύπη σᾶς ἔκαμε νὰ μετανοήσετε», γιατὶ ἡ στενοχώρια εἶχε κάποιαν ὠφέλεια. Γιατὶ καὶ ὁ πατέρας, ὅταν δεῖ τὸ παιδί του νὰ χειρουργεῖται, δὲ χαίρεται γιατὶ πονάει, ἀλλὰ γιατὶ θεραπεύεται. Ἔτσι κι ὁ Παῦλος. Καὶ πρόσεχε πῶς ἀποδίδει τὴ βελτίωση ὄχι στὴν ἐπιστολή του, στὴν ὁποία καταλογίζει τὴ θλίψη τους, λέγοντας ὅτι τοὺς λύπησε ἔστω καὶ προσωρινά, ἐνῶ τὴν ὠφέλεια, ποὺ ἔφερε ἡ ἐπιστολή, τὴ θεωρεῖ κατόρθωμά τους. Γιατὶ δὲν εἶπε, 'ὅτι σᾶς διόρθωσε ἡ ἐπιστολή', ἂν καὶ ἔτσι εἶχε τὸ πράγμα, ἀλλὰ ὅτι «ἡ λύπη σας σᾶς ἔκαμε νὰ μετενιώσετε. Γιατὶ λυπηθήκατε ὅπως θέλει ὁ Θεός, ὥστε δὲ ζημιωθήκατε καθόλου ἀπὸ μᾶς».

Εἶδες σύνεση ἀπερίγραπτη; Ἂν δὲν ἔκαμνα, λέγει, αὐτό, θὰ σᾶς ἔβλαπτα πάρα πολύ. Καὶ τὸ κατόρθωμα βέβαια λέγει ὅτι εἶναι δικό τους, ἐνῶ γιὰ τὴ ζημιὰ θὰ εἶχε τὴν εὐθύνη ὁ ἴδιος ἂν σιωποῦσε. Ἀφοῦ ἐπρόκειτο νὰ διορθωθεῖτε μὲ τὴν ἐπιτίμηση, θὰ σᾶς ζημιώναμε ἂν δὲ σᾶς ἐπιτιμούσαμε. Καὶ δὲ θὰ ζημιωνόσαστε μόνο ἐσεῖς, ἀλλὰ θὰ ζημιωνόμασταν καὶ ἐμεῖς. Ὅπως δηλαδὴ ἐκεῖνος ποὺ δὲ δίνει στὸν ἔμπορα τὰ ἐμπορεύματα ποὺ πρέπει νὰ ταξιδεύσουν προξενεῖ ζημιά, ἔτσι κι ἐγώ, ἂν δὲ σᾶς

ἐστιν ὁ τὴν ζημίαν ποιῶν, οὕτω καὶ ἡμεῖς, εἰ μὴ παρέσχομεν ὑμῖν τὰς ἀφορμὰς τῆς μετανοίας, ἐζημιώσαμεν ἂν ὑμᾶς. Ὁρᾷς ὅτι τὸ μὴ ἐπιτιμᾶν τοῖς ἁμαρτάνουσι, ζημία ἐστί καὶ τῷ διδασκάλῳ καὶ τῷ μαθητῇ; «Ἡ γὰρ κατὰ Θεὸν λύπη μετάνοιαν εἰς σωτηρίαν ἀμεταμέλητον κατεργάζεται». Διὰ τοῦτό φησιν, εἰ καὶ μετεμελόμην, πρὶν ἢ τὸν καρπὸν ἰδεῖν καὶ τὸ κέρδος ὅσον, οὐ μεταμέλομαι νῦν.

Τοιοῦτον γὰρ ἡ κατὰ Θεὸν λύπη. Καὶ λοιπὸν περὶ αὐτῆς φιλοσοφεῖ, δεικνὺς ὅτι οὐ πανταχοῦ χαλεπὸν λύπη, ἀλλ' ὅταν κατὰ κόσμον γίνηται. Τί δέ ἐστι, κατὰ κόσμον; Ἐὰν λυπηθῇς διὰ χρήματα, διὰ δόξαν, διὰ τὸν ἀπελθόντα, πάντα ἐκεῖνα κατὰ κόσμον, διὸ καὶ θάνατον ποιεῖ. Ὁ γὰρ διὰ δόξαν λυπούμενος, φθονεῖ, καὶ ἀναγκάζεται πολλάκις ἀπολέσθαι· οἵαν καὶ ὁ Κάϊν ἐλυπήθη λύπην, οἵαν ὁ Ἡσαῦ. Τὴν οὖν κατὰ κόσμον λύπην λέγει ταύτην τὴν ἐπὶ βλάβῃ τῶν λυπουμένων. Καὶ γὰρ εἰς ἁμαρτίας μόνον ἡ λύπη χρήσιμον· καὶ τοῦτο δῆλον ἐντεῦθεν. Ὁ λυπούμενος ὑπὲρ χρημάτων ἀπωλείας, τὴν ζημίαν οὐ λύει· ὁ λυπούμενος ὑπὲρ τετελευτηκότος, τὸν κείμενον οὐκ ἀνίστησιν· ὁ λυπούμενος ἐπὶ νόσῳ, οὐ μόνον οὐ διορθοῦται, ἀλλὰ καὶ ἐπιτρίβει τὸ νόσημα· ὁ λυπούμενος ἐφ' ἁμαρτίαις, οὗτος μόνος ἀνύει τι πλέον ἀπὸ τῆς λύπης· δαπανᾷ γὰρ καὶ ἀφανίζει τὰς ἁμαρτίας. Ἐπειδὴ γὰρ πρὸς τοῦτο κατεσκεύασται τὸ φάρμακον, ἐνταῦθα ἰσχύει μόνον καὶ τὴν ὠφέλειαν ἐπιδείκνυται, ἐπὶ δὲ τῶν ἄλλων καὶ βλάπτει.

2. Καὶ μὴν ὁ Κάϊν, φησί, διὰ τὸ μὴ παρὰ τῷ Θεῷ εὐδοκιμεῖν, ἐλυπεῖτο. Οὐ διὰ τοῦτο, ἀλλ' ἐπειδὴ τὸν ἀδελφὸν εἶδε λάμποντα· ἐπεί, εἰ διὰ τοῦτο ἤλγει, ζηλοῦν ἔδει καὶ συγχαίρειν ἐκείνῳ· νυνὶ δὲ ἀλγῶν, ἐδείκνυ κατὰ κόσμον λυπούμενος. Ἀλλ' οὐχ ὁ Δαυῒδ οὕτως, οὐδὲ ὁ Πέτρος, οὐδὲ τῶν δικαίων ἕκαστος, διὸ ηὐδοκίμουν, ἢ ὑπὲρ

πρότρεπα νὰ μετανοήσετε, θὰ σᾶς ζημίωνα. Βλέπεις πὼς εἶναι ζημιὰ ὄχι μόνο γιὰ τοὺς μαθητές, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ δάσκαλο νὰ μὴν ἐπιτιμᾶ τοὺς ἁμαρτάνοντες. «Γιατὶ ἡ λύπη ποὺ θέλει ὁ Θεός, φέρνει μετάνοια ποὺ ὁδηγεῖ στὴ σωτηρία, γιὰ τὴν ὁποία ποτὲ κανένας δὲ μετανοεῖ». Γι' αὐτό, λέει, ἂν καὶ μετάνιωσα προτοῦ νὰ δῶ πόση εἶναι ἡ ὠφέλεια καὶ ὁ καρπός, τώρα δὲ μετανιώνω.

Τέτοια εἶναι ἡ σύμφωνη μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ λύπη. Καὶ στὴ συνέχεια ἀναπτύσσει τὸ νόημά της, δείχνοντας ὅτι δὲν εἶναι πάντοτε ἡ λύπη ἐπιζήμια, παρὰ μόνο ὅταν εἶναι ἐγκόσμια. Καὶ τί σημαίνει ἐγκόσμια; Ἐὰν λυπηθεῖς γιὰ χρήματα, γιὰ δόξα, γιὰ ἄνθρωπο ποὺ πέθανε, ὅλα αὐτὰ εἶναι ἐγκόσμια. Γι' αὐτὸ καὶ φέρνουν θάνατο. Γιατί, ὅποιος λυπᾶται γιὰ δόξα, γίνεται φθονερὸς καὶ κατ' ἀνάγκη πολλὲς φορὲς καταστρέφεται. Τέτοια λύπη λυπήθηκε κι ὁ Κάιν κι ὁ Ἠσαῦ. Ἐγκόσμια λύπη λέει λοιπὸν αὐτὴν τὴ λύπη, ποὺ ζημιώνει ἐκείνους ποὺ τὴν ἔχουν. Μονάχα ἡ λύπη γιὰ τὶς ἁμαρτίες μας εἶναι ὠφέλιμη· κι αὐτὸ εἶναι φανερὸ ἀπὸ τὰ ἑξῆς. Ὅποιος λυπᾶται γιατὶ ἔχασε χρήματα, δὲν ἐπανορθώνει τὴ ζημιά· ὅποιος λυπᾶται γιὰ κάποιον ποὺ πέθανε, δὲν τοῦ ξαναδίνει τὴ ζωή· ὅποιος λυπᾶται γιὰ ἀρρώστια, ὄχι μόνο δὲν τὴ θεραπεύει, ἀλλὰ τὴν κάνει χειρότερη· ὅποιος λυπᾶται γιὰ ἁμαρτίες, μόνο αὐτὸς καταφέρνει κάτι σπουδαιότερο ἀπὸ τὴ λύπη. Διαλύει καὶ ἐξαφανίζει τὶς ἁμαρτίες. Ἐπειδὴ αὐτὸς εἶναι ὁ ἀποκλειστικὸς σκοπὸς τοῦ φαρμάκου, ἔχει δραστικότητα καὶ ὠφελεῖ μόνο σ' αὐτὴν τὴν περίπτωση, ἐνῶ στοὺς ἄλλους καὶ βλάπτει.

2. Καὶ ὅμως, λέγει, ὁ Κάιν στενοχωριόταν γιατὶ δὲν εὐδοκιμοῦσε ἀπέναντι στὸ Θεό. Ὄχι γι' αὐτό, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶδε τὸν ἀδελφό του νὰ λάμπει ἀπέναντι στὸ Θεό. Γιατί, ἂν στενοχωριόταν γι' αὐτό, ἔπρεπε νὰ εἶναι ζηλωτής του καὶ νὰ χαίρεται γι' αὐτόν. Τώρα ὅμως ἔδειχνε μὲ τὴ στενοχώρια του ὅτι στενοχωριέται ἐγκόσμια. Ἀλλ' οὔτε ὁ Δαυὶδ οὔτε ὁ Πέτρος οὔτε κανένας ἀπὸ τοὺς εὐσεβεῖς δὲν εἶχε τέτοια στενοχώρια. Γι' αὐτὸ εὐ-

οἰκείων, ἢ ὑπὲρ ἀλλοτρίων ἀλγοῦντες ἁμαρτημάτων. Καίτοι τί λύπης φορτικώτερον; Ἀλλ' ὅταν κατὰ Θεὸν γίνηται, τῆς ἐν τῷ κόσμῳ χαρᾶς βελτίων ἐστίν. Αὕτη μὲν γὰρ εἰς οὐδὲν τελευτᾷ, ἐκείνη δὲ «μετάνοιαν εἰς σωτηρίαν ἀμεταμέλητον» ἐργάζεται. Καὶ γὰρ τὸ θαυμαστὸν αὐτῆς τοῦτό ἐστιν, ὅτι οὐδ' ἂν μετανοήσειέ τις ἀλγήσας οὕτως, ὃ μάλιστα τῆς κοσμικῆς λύπης ἴδιόν ἐστι. Τί γὰρ παιδὸς ποθεινότερον γνησίου; τί δὲ ἀλγεινότερον τῆς τοιαύτης τελευτῆς; Ἀλλ' ὅμως οἱ ἐν ἀκμῇ τοῦ πένθους μηδενὸς ἀνεχόμενοι πατέρες, καὶ κατακόπτοντες ἑαυτούς, οὗτοι μετὰ χρόνον μετανοοῦσιν, ἐπειδὴ ἀμέτρως ἤλγησαν, ὡς οὐδὲν ὀνήσαντες ἐντεῦθεν, ἀλλὰ καὶ μειζόνως ἑαυτοὺς ἐπιτρίψαντες.

Ἀλλ' οὐχ ἡ κατὰ Θεὸν λύπη τοιαύτη· ἀλλ' ἔχει δύο πλεονεκτήματα, τὸ μὴ καταγινώσκεσθαι ἐφ' οἷς ἀλγεῖ τις, καὶ τὸ τὴν λύπην ταύτην εἰς σωτηρίαν τελευτᾶν, ὧν ἑκατέρων ἐκείνη ἐστέρηται. Καὶ γὰρ εἰς βλάβην ἀλγοῦσι, καὶ μετὰ τὸ ἀλγῆσαι σφόδρα, καταγινώσκουσιν ἑαυτῶν, μέγιστον τοῦτο σημεῖον ἐκφέροντες τοῦ ἐπὶ βλάβῃ τοῦτο ποιῆσαι. Ἡ δὲ κατὰ Θεὸν τοὐναντίον· διὸ καὶ ἔλεγε, «μετάνοιαν εἰς σωτηρίαν ἀμεταμέλητον κατεργάζεται». Οὐδεὶς γὰρ ἑαυτοῦ καταγνώσεται, ἐὰν λυπηθῇ ἐφ' ἁμαρτίᾳ, ἐὰν πενθήσῃ καὶ ἑαυτὸν συντρίψῃ, ὅπερ καὶ ὁ μακάριος Παῦλος εἰπών, οὐ δεῖται ἑτέρωθεν τὸ ὑπόδειγμα παραγαγεῖν ὧν εἶπεν, οὐδὲ τοὺς ἐν ταῖς παλαιαῖς ἱστορίαις λυπηθέντας παρενεγκεῖν εἰς μέσον, ἀλλ' αὐτοὺς Κορινθίους παράγει, καὶ ἀφ' ὧν ἐποίησαν, ἀπὸ τούτων τὴν ἀπόδειξιν παρέχεται, ἵνα καὶ μετ' ἐγκωμίων αὐτοὺς παιδεύσῃ, καὶ μᾶλλον αὐτοὺς ἐπισπάσηται. «Ἰδοὺ» γάρ, φησίν, «αὐτὸ τὸ κατὰ Θεὸν λυ-

δοκιμοῦσαν ἀπέναντι στὸ Θεὸ καὶ πονοῦσαν γιὰ τὶς δικές τους ἢ γιὰ τὶς ξένες ἁμαρτίες. Ἂν καὶ τί ὑπάρχει πιὸ ἀνυπόφορο ἀπὸ τὴ λύπη; Ὅταν ὅμως γίνεται κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, εἶνα ἀνώτερη ἀπὸ τὴν ἐγκόσμια χαρά. Γιατὶ αὐτὴ δὲν καταλήγει πουθενά, ἐνῶ ἐκείνη φέρνει «μετάνοια γιὰ σωτηρία, γιὰ τὴν ὁποία κανένας ποτὲ δὲ μετανοεῖ». Καθόσον αὐτὸ εἶναι τὸ ἀξιοθαύμαστό της, τὸ ὅτι κανένας δὲ θὰ μετανοήσει ἂν νιώσει τέτοια λύπη, πράγμα βέβαια ποὺ εἶναι γνώρισμα τῆς κοσμικῆς λύπης. Γιατὶ τί ὑπάρχει πιὸ ἀγαπητὸ ἀπὸ τὸ παιδί μας; καὶ τί ὑπάρχει πιὸ πικρὸ ἀπὸ τὸ θάνατό του; Οἱ γονεῖς ὅμως, ποὺ στὴν κορύφωση τοῦ πένθους τους ἦταν ἀσυγκράτητοι καὶ χτυπιόντουσαν, αὐτοὶ μετὰ ἀπὸ καιρὸ μετανοοῦν γιατὶ πόνεσαν ὑπερβολικά, ἐπειδὴ ὄχι μονάχα δὲν κέρδισαν τίποτα μὲ τὴν ὑπερβολὴ τῆς λύπης τους, ἀλλὰ καὶ ἐξάντλησαν περισσότερο τοὺς ἑαυτούς τους.

Δὲν εἶναι ὅμως τέτοια ἡ λύπη ἡ σύμφωνη μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἔχει δύο πλεονεκτήματα, τὸ ὅτι δὲν κατακρίνεται κανεὶς γιὰ ἐκεῖνα ποὺ λυπᾶται, καὶ τὸ ὅτι ἡ λύπη αὐτὴ καταλήγει σὲ σωτηρία, πράγματα ποὺ καὶ τὰ δύο τὰ στερεῖται ἐκείνη. Γιατὶ καὶ ἐπιζήμια λυποῦνται καὶ μετὰ τὴν πολλὴ λύπη κατακρίνουν τοὺς ἑαυτούς τους, παρουσιάζοντας σὰν πιὸ μεγάλη αὐτοῦ τὸ ὅτι ἀπέβη αὐτὸ πρὸς βλάβη τους. Τὸ ἀντίθετο συμβαίνει μὲ τὴ λύπη σύμφωνα μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ· γι' αὐτὸ καὶ λέγει· «ἔχει ἀποτέλεσμα τὴ μετάνοια, γιὰ τὴν ὁποία ποτὲ κανένας δὲ μετάνιωσε». Γιατὶ δὲ θὰ ἐπικρίνει ποτὲ κανεὶς τὸν ἑαυτό του ἂν λυπηθεῖ γιὰ ἁμαρτία, ἂν πενθήσει καὶ ἐξουθενώσει τὸν ἑαυτό του. Λέγοντας αὐτὸ ὁ μακάριος Παῦλος δὲν ἔχει ἀνάγκη νὰ πάρει ἀπὸ ἀλλοῦ παράδειγμα γιὰ ὅσα εἶπε, ἀλλὰ παίρνει παράδειγμα τοὺς ἴδιους τοὺς Κορινθίους καὶ χρησιμοποιεῖ σὰν ἀπόδειξη τὰ ὅσα ἔπραξαν, γιὰ νὰ τοὺς διδάξει ἐπαινώντας τους καὶ νὰ τοὺς προσελκύσει περισσότερο, καὶ δὲν καταφεύγει σὲ παραδείγματα προσώπων τῆς παλαιᾶς ἱστορίας, ποὺ λυπήθηκαν. Γιατὶ λέγει, «Βλέπετε ἡ σύμφωνη μὲ τὸ θέλη-

πηθῆναι ὑμᾶς, πόσην κατειργάσατο ἐν ὑμῖν σπουδήν;» Οὐ μόνον γάρ, φησίν, οὐκ ἐνέβαλεν ὑμᾶς εἰς τὸ καταγνῶναι ἑαυτῶν ἡ ἀθυμία, ὡς εἰκῇ τοῦτο πεποιηκότων, ἀλλὰ καὶ σπουδαιοτέρους ἐποίησεν. Εἶτα λέγει τῆς σπουδῆς τὰ τεκμήρια. «Ἀλλὰ ἀπολογίαν»· πρὸς ἐμέ. «Ἀλλὰ ἀγανάκτησιν»· πρὸς ἐκεῖνον τὸν ἡμαρτηκότα. «Ἀλλὰ φόβον». Καὶ γὰρ σφόδρα δεδοικότων ἦν ἡ τοσαύτη σπουδὴ καὶ ἡ ταχίστη διόρθωσις.

Καὶ ἵνα μὴ δόξῃ ἐπαίρειν ἑαυτόν, ὅρα πῶς ταχέως αὐτὸ παρεμυθήσατο εἰπών, «ἀλλ' ἐπιπόθησιν»· τὴν εἰς ἐμέ· «ἀλλὰ ζῆλον»· τὸν ὑπὲρ τοῦ Θεοῦ· «ἀλλ' ἐκδίκησιν»· καὶ γὰρ ἐξηδικήσατε τοὺς τοῦ Θεοῦ νόμους ὑβρισθέντας. «Ἐν παντὶ συνεστήσατε ἑαυτοὺς ἁγνοὺς εἶναι ἐν τῷ πράγματι». Οὐχὶ τῷ μὴ τολμῆσαι μόνον· τοῦτο γὰρ πρόδηλον ἦν· ἀλλὰ καὶ τῷ μὴ συνήδεσθαι. Ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῇ προτέρᾳ ἐπιστολῇ ἔλεγε, «καὶ ὑμεῖς πεφυσιωμένοι ἐστέ», ἐνταῦθά φησι· καὶ ταύτης ἑαυτοὺς ἀπηλλάξατε τῆς ὑποψίας, οὐχὶ τῷ μὴ ἐπαινέσαι μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ ἐπιτιμῆσαι καὶ ἀγανακτῆσαι. Ἄρα «εἰ καὶ ἔγραψα ὑμῖν, οὐχ ἕνεκεν τοῦ ἀδικήσαντος, οὐδὲ ἕνεκεν τοῦ ἀδικηθέντος». Ἵνα γὰρ μὴ λέγωσι, τί οὖν ἡμῖν ἐπιτιμᾷς, εἰ ἁγνοὶ ἦμεν ἐπὶ τῷ πράγματι; πρὸς τοῦτο ἱστάμενος και ἀνωτέρω, καὶ προδιοικούμενος αὐτό, ἔλεγεν ἅπερ ἔλεγεν, οἷον, «οὐ μεταμέλομαι, εἰ καὶ μετεμελόμην». Τοσοῦτον γὰρ ἀπέχω τοῦ μετανοεῖν νῦν ἐφ' οἷς ἔγραψα τότε, φησίν, ὅτι τότε μᾶλλον μετενόησα ἢ νῦν, ὅτε ἑαυτοὺς συνεστήσατε.

Εἶδες πάλιν αὐτοῦ τὸ βίαιον καὶ φιλόνεικον, πῶς εἰς τοὐναντίον τὸν λόγον περιέτρεψεν; Ἐξ ὧν γὰρ ἐνόμιζον αὐτὸν διατετράφθαι, ὡς εἰκῇ ἐπιτιμήσαντα, διὰ τὴν προκοπὴν αὐτῶν, ἀπὸ τούτων

μα τοῦ Θεοῦ λύπη σας πόσην προθυμία γέννησε μέσα σας;». Ὄχι μόνο δὲ σᾶς ἀνάγκασε, λέει, ἡ στενοχώρια σας νὰ ἐπικρίνετε τοὺς ἑαυτούς σας, διαπιστώνοντας ὅτι στενοχωρηθήκατε ἀπερίσκεπτα, ἀλλὰ σᾶς ἔκαμε καὶ πιὸ πρόθυμους. Στὴ συνέχεια ἀναφέρει τὶς ἀποδείξεις τῆς προθυμίας. «Σᾶς ἀνάγκασε νὰ ἀπολογηθεῖτε» σὲ μένα, «σᾶς γέμισε ἀπὸ ἀγανάκτηση» ἐναντίον ἐκείνου ποὺ ἁμάρτησε. Ἀλλὰ σᾶς προξένησε «καὶ φόβο». Γιατὶ ἡ τόση προθυμία καὶ ἡ ἄμεση διόρθωση δείχνει πολὺ φόβο.

Καὶ γιὰ νὰ μὴ θεωρηθεῖ ὅτι ἐπαινει τὸν ἑαυτό του, πρόσεχε πῶς τὸ πρόλαβε ἀμέσως, λέγοντας, σᾶς δημιούργησε «καὶ πόθο» γιὰ μένα, «καὶ ζῆλο» γιὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, «καὶ τιμωρία τοῦ κακοῦ», γιατὶ πραγματικὰ ὑπερασπισθήκατε τοὺς νόμους τοῦ Θεοῦ ποὺ περιφρονήθηκαν. «Μὲ κάθε τρόπο δείξατε ὅτι εἶσθε ἀθῶοι σ' αὐτὴν τὴν ὑπόθεση». Ὄχι μόνο γιατὶ δὲν κάματε κανένα κακὸ ἔργο, γαιτὶ αὐτὸ ἦταν ὁλοφάνερο, ἀλλὰ καὶ γιατὶ δὲν ἐπικροτήσατε ἐκεῖνο ποὺ ἔγινε. Ἐπειδὴ δηλαδὴ τοὺς ἔγραψε στὴν πρώτη ἐπιστολή, «κι ἐσεῖς ἔχετε πολὺ ἐγωϊσμὸ μέσα σας»[2], τοὺς λέει ἐδῶ· Ἀπαλλάξατε τὸν ἑαυτό σας καὶ ἀπὸ αὐτὴν τὴν ὑποψία, ὄχι μόνο γιατὶ ἀποδειχτήκατε ἀθῶοι μὲ τὸ ὅτι δὲν ἐπικροτήσατε ἐκεῖνο ποὺ ἔγινε, ἀλλὰ καὶ γιατὶ τὸ ἐπικρίνατε καὶ ἀγανακτήσατε. Ἐπομένως, «ἂν καὶ σᾶς ἔγραψα, δὲν τὸ ἔκαμα γιὰ κεῖνον ποὺ ἀδίκησε οὔτε γιὰ κεῖνον ποὺ ἀδικήθηκε». Γιὰ νὰ μὴν λέγουν λοιπόν, Γιατί μᾶς κατακρίνεις ἀφοῦ ἤμαστε ἀθῶοι; σταματώντας σ' αὐτὸ καὶ παραπάνω καὶ θέλοντας νὰ τὸ προλάβει, εἶπε αὐτὸ ποὺ εἶπε· «δὲ μετανιώνω, ἂν καὶ μετάνιωσα». Τόσο δηλαδή, λεγει, ἀπέχω τώρα ἀπὸ τὸ νὰ εἶμαι μετανιωμένος γιὰ ἐκεῖνα ποὺ ἔγραψα τότε, ὥστε πολὺ περισσότερο μετάνιωσα τότε, παρὰ τώρα, ποὺ βλέπω πὼς διορθώσατε τοὺς ἑαυτούς σας.

Εἶδες πάλι πῶς ἡ δύναμη καὶ ἡ ἀγωνιστικότητά του ἔτρεψαν τὸ λόγο στὸ ἀντίθετο; Τὰ λόγια δηλαδὴ ποὺ τοὺς ἔκαμαν νὰ νομίζουν ὅτι μετάνιωσε γιατὶ τοὺς εἶχε κατακρίνει ἄδικα, τὰ

2. Α΄ Κορ. 5,2.

δείκνυσιν ὅτι παρρησιάζεσθαι αὐτὸν δίκαιον. Οὐδὲ γὰρ παραιτεῖται λοιπὸν χαρίζεσθαι ἀδεῶς, ὅταν ἐξῇ τοῦτο ποιεῖν. Ὁ γὰρ τοιαῦτα λέγων ἀνωτέρω, ὅτι «ὁ κολλώμενος τῇ πόρνῃ, ἓν σῶμά ἐστι», καί, «παράδοτε τὸν τοιοῦτον τῷ σατανᾷ εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκός», καί, «πᾶν ἁμάρτημα, ὃ ἐὰν ποιήσῃ ὁ ἄνθρωπος, ἐκτὸς τοῦ σώματός ἐστι», καὶ ὅσα τοιαῦτα, πῶς ἐνταῦθά φησιν, «οὐχ ἕνεκεν τοῦ ἀδικήσαντος, οὐδὲ ἕνεκεν τοῦ ἀδικηθέντος; Οὐκ ἐναντιούμενος ἑαυτῷ, ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἀκολουθῶν. Πῶς ἑαυτῷ ἀκολουθῶν; Ὅτι περισπούδαστον ἦν αὐτῷ, δεῖξαι τὸ φίλτρον ὃ περὶ αὐτοὺς εἶχεν. Οὐ τοίνυν ἀναιρεῖ τὸ κήδεσθαι ἐκείνου, ἀλλ' ἐνδείκνυται καὶ τὴν ἀγάπην τὴν περὶ αὐτούς, ὅπερ ἔφην, καὶ ὅτι μείζων αὐτὸν κατέσεισε φόβος περὶ πάσης τῆς Ἐκκλησίας. Ἐδεδοίκει γὰρ μὴ ἐπὶ πλέον νεμηθῇ τὸ κακόν, καὶ ὁδῷ βαδίζον, ὅλην καταλάβῃ τὴν Ἐκκλησίαν. Διὸ καὶ ἔλεγε, «μικρὰ ζύμη ὅλον τὸ φύραμα ζυμοῖ». Ἀλλὰ τοῦτο μὲν τότε, νῦν δέ, ἐπειδὴ κατώρθωσαν, οὐκέτι αὐτὸ οὕτω τίθησιν, ἀλλ' ἑτέρως· καὶ τὸ αὐτὸ μὲν αἰνίττεται, γλυκύτερον δὲ μεταχειρίζει τὸν λόγον, λέγων, «ἕνεκεν τοῦ φανερωθῆναι τὴν σπουδὴν ἡμῶν τὴν ὑπὲρ ὑμῶν πρὸς ὑμᾶς». Τουτέστιν, ἵνα εἰδῆτε πῶς ὑμᾶς φιλῶ. Τοῦτο δὲ τὸ αὐτὸ μέν ἐστι τῷ προτέρῳ, ἑτέρως δὲ ἑρμηνευθέν, ἑτέραν ἔδοξεν ἔμφασιν παρέχειν. Ἐπεὶ ὅτι τὸ αὐτό ἐστιν, ἀνάπτυξον αὐτοῦ τὴν ἔννοιαν, καὶ οὐδὲν ὄψει τὸ μέσον.

Ἐπειδὴ γὰρ σφόδρα φιλῶ ὑμᾶς, φησίν, ἐδεδοίκειν μή τι πάθητε ἐκεῖθεν ἀηδές, μὴ αὐτοὶ δέξησθε τὴν λύπην. Ὥσπερ οὖν ὅταν λέγῃ, «μὴ τῶν βοῶν μέλει τῷ Θεῷ;» οὐ τοῦτο λέγει, ὅτι οὐ μέλει·

---

3. Α' Κορ. 6,16.

ἴδια χρησιμοποιεῖ καὶ δείχνει, μὲ ἐπιχείρημα τὴ βελτίωσή τους, ὅτι εἶναι σωστὸ νὰ ὑπερηφανεύεται γι' αὐτό. Καὶ δὲν ἀποφεύγει στὴ συνέχεια νὰ τοὺς ἀπευθύνει χωρὶς φόβο λόγια ἐπαινετικά, ὅταν αὐτὸ μπορεῖ νὰ τὸ κάνει. Γιατί, αὐτὸς ποὺ στὴν πρώτη ἐπιστολὴ εἶπε, «ἐκεῖνος ποὺ ἔχει ἐπικοινωνία μὲ τὴν πόρνη γίνεται ἕνα σῶμα μὲ αὐτή»[3], καί, «παραδῶστε τὸν ἄνθρωπο αὐτὸ στὸ σατανά, γιὰ νὰ καταστραφεῖ τὸ σῶμα του»[4], καί, «κάθε ἁμαρτία, ποὺ κάνει ὁ ἄνθρωπος, εἶναι ἔξω ἀπὸ τὸ σῶμα του», καὶ πολλὰ ὅμοια, πῶς λέγει ἐδῶ, «δὲν τὸ ἔκαμα γιὰ ἐκεῖνον ποὺ ἀδίκησε οὔτε γιὰ ἐκεῖνον ποὺ ἀδικήθηκε»; Μὴ νομίσετε πὼς ἀντιφάσκει, ἀλλ' εἶναι ἀπόλυτα σύμφωνος. Πῶς εἶναι σύμφωνος; Γιατὶ ἡ ὅλη φροντίδα του ἦταν νὰ δείξει τὴν ἀγάπη ποὺ εἶχε γι' αὐτούς. Ἐπιβεβαιώνει λοιπὸν ὅτι ἐμερίμνησε γιὰ τὸν πόρνο ἀλλὰ καὶ δείχνει, ὅπως εἶπα καὶ παραπάνω, καὶ τὴν ἀγάπη του γι' αὐτοὺς καὶ ὅτι τὸν ἀναστάτωσε πολὺ μεγάλος φόβος γιὰ ὅλη τὴν Ἐκκλησία. Γιατὶ φοβόταν μήπως διαδοθεῖ περισσότερο τὸ κακό καί, προχωρώντας σιγά–σιγά, κυριέψει ὅλην τὴν Ἐκκλησία. Γι' αὐτὸ ἔλεγε, «λίγο προζύμι ζυμώνει ὅλο τὸ ζυμάρι»[5] Αὐτὸ τὸ εἶπε τότε, τώρα ὅμως, ἐπειδὴ αὐτοὶ παρουσίασαν κατορθώματα, δὲ μιλάει πιὰ μὲ τὸν ἴδιο, ἀλλὰ μὲ ἄλλον τρόπο. Καὶ ὑπαινίσσεται βέβαια τὸ ἴδιο, ἀλλὰ χρησιμοποιεῖ πιὸ γλυκὰ λόγια, λέγοντας, «γιὰ νὰ γίνει φανερὸ σὲ σᾶς τὸ ἐνδιαφέρον μας γιὰ σᾶς», δηλαδὴ γιὰ νὰ καταλάβετε πόσο σᾶς ἀγαπῶ. Αὐτὸ βέβαια εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὸ προηγούμενο, ἀλλὰ ἐκφράσθηκε μὲ ἄλλα λόγια καὶ θεωρήθηκε ὅτι εἶναι διαφορετικό. Γιατί, τὸ ὅτι εἶναι τὸ ἴδιο, ἐμβάθυνε στὸ νόημά του καὶ θὰ δεῖς ὅτι δὲν ἔχει καμιὰ διαφορά.

Ἐπειδὴ δηλαδὴ σᾶς ἀγαπῶ πολύ, λέγει, φοβόμουν μήπως πάθετε ἀπὸ ἐκεῖνο τίποτα τὸ δυσάρεστο, μήπως ἀκολουθήσετε κι ἐσεῖς τὸν κακὸ δρόμο. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν ὅταν λέγει,

---

4. Α' Κορ. 5,5.
5. Α' Κορ. 5,6.

οὐδὲ γὰρ ἔνι τι συστῆναι τῶν ὄντων τῆς προνοίας ἀποστερηθὲν τοῦ Θεοῦ· ἀλλ' ὅτι οὐ προηγουμένως διὰ τοὺς βόας ἐνομοθέτει· οὕτω καὶ ἐνταῦθα, πρῶτον μὲν δι' ὑμᾶς ἔγραφον, δεύτερον δὲ καὶ δι' ἐκεῖνον. Καὶ εἶχον μὲν τὴν ἀγάπην ἐν ἑαυτῷ, καὶ χωρὶς τῆς ἐπιστολῆς, φησίν· ἐβουλόμην δὲ αὐτὴν καὶ ὑμῖν δεῖξαι, καὶ πᾶσαν ἁπλῶς διὰ τῶν γραμμάτων ἐκείνων. «Διὰ τοῦτο παρακεκλήμεθα»· Ἐπειδὴ καὶ τὴν σπουδὴν ἐδείξαμεν τὴν περὶ ὑμᾶς, καὶ τὸ πᾶν ἡμῖν κατώρθωται. Καθάπερ καὶ ἀλλαχοῦ ἔλεγε, «νῦν ζῶμεν, ἐὰν ὑμεῖς στήκητε ἐν Κυρίῳ»· καὶ πάλιν, «τίς γὰρ ἡμῶν ἐλπίς, ἢ χαρά, ἢ στέφανος καυχήσεως; ἢ οὐχὶ καὶ ὑμεῖς;». Τοῦτο γὰρ ζωή, τοῦτο παράκλησις, τοῦτο παραμυθία διδασκάλῳ νοῦν ἔχοντι, ἡ ἐπίδοσις τῶν μαθητευομένων.

3. Οὐδὲν γὰρ οὕτω δείκνυσι τὸν τὴν ἀρχὴν ἔχοντα, ὡς ἡ φιλοστοργία ἡ περὶ τοὺς ἀρχομένους. Καὶ γὰρ πατέρα οὐ τὸ γεννῆσαι μόνον ποιεῖ, ἀλλὰ καὶ τὸ φιλεῖν μετὰ τὸ γεννῆσαι. Εἰ δὲ ἔνθα φύσις, τοσαύτη χρεία ἀγάπης, πολλῷ μᾶλλον ἔνθα ἡ χάρις. Οὕτως οἱ παλαιοὶ πάντες ἔλαμψαν. Ὅσοι γοῦν τῶν παρ' Ἑβραίοις εὐδοκίμησαν, ἐντεῦθεν ἐφάνησαν. Οὕτω Σαμουὴλ μέγας ἐδείχθη λέγων, «ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο ἁμαρτεῖν τῷ Θεῷ τοῦ διαλιπεῖν προσευχόμενον ὑπὲρ ὑμῶν»· οὕτως ὁ Δαυίδ, οὕτως ὁ Ἀβραάμ, οὕτως ὁ Ἠλίας, οὕτως ἕκαστος τῶν δικαίων, τῶν ἐν τῇ Καινῇ, τῶν ἐν τῇ Παλαιᾷ. Καὶ γὰρ Μωϋσῆς διὰ τοὺς ἀρχομένους πλοῦτον τοσοῦτον καὶ θησαυροὺς ἀφάτους κατέλιπεν, ἑλόμενος συγκακουχεῖσθαι τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ· καὶ πρὸ τῆς χειροτονίας δημαγωγὸς ἦν διὰ τῶν ἔρ-

6. Α' Κορ. 9,9.
7. Α' Θεσ. 3,8.

«μήπως ἐνδιαφέρεται ὁ Θεὸς γιὰ τὰ βόδια;»[6], δὲν ἐννοεῖ αὐτό, ὅτι δὲν ἐνδιαφέρεται, γιατὶ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ὑπάρξει τίποτα χωρὶς τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὅτι δὲν εἶχαν τὰ βόδια προτεραιότητα στὴν πρόνοιά του, ἔτσι καὶ ἐδῶ. Πρῶτα ἔγραψα γιὰ τὸ δικό σας καλὸ καὶ μετὰ γιὰ τὸ καλὸ τοῦ πόρνου. Εἶχα βέβαια, λέγει, μέσα μου ἀγάπη γιὰ σᾶς καὶ χωρὶς νὰ σᾶς γράψω, ἤθελα ὅμως μὲ τὴν ἐπιστολὴ νὰ δείξω καὶ σὲ σᾶς καὶ σὲ ὅλους γενικὰ τὴν ἀγάπη μου. «Γι' αὐτὸ παρηγορηθήκαμε». Ἐπειδὴ δηλαδὴ καὶ τὸ ἐνδιαφέρον μας δείξαμε γιὰ σᾶς, καὶ ἐσεῖς κατορθώσατε τὰ πάντα. Ὅπως ἀκριβῶς ἔλεγε καὶ ἀλλοῦ, «τώρα ζοῦμε, ἂν ἐσεῖς παραμένετε στὸ δρόμο τοῦ Θεοῦ»[7], καὶ ἀλλοῦ, «ποιά εἶναι ἡ ἐλπίδα μας, ἡ χαρά μας, τὸ μεγαλύτερο καύχημά μας; δὲν εἶσαστε ἐσεῖς;»[8]. Γιατὶ γιὰ τὸ συνετὸ δάσκαλο αὐτὸ εἶναι ζωή, αὐτὸ ἐλπίδα, αὐτὸ παρηγοριά, ἡ πρόοδος τῶν μαθητῶν του.

3. Τίποτα δὲν δείχνει τόσο τὸν ἄρχοντα, ὅσο ἡ ἀγάπη του πρὸς τοὺς ἀρχομένους. Γιατὶ πατέρα δὲν κάνει κάποιον μόνο τὸ ὅτι γέννησε, ἀλλὰ καὶ τὸ ὅτι μετὰ τὴ γέννηση ἀγαπᾶ. Κι ἂν στὸ φυσικὸ τομέα ὑπάρχει τόση ἀνάγκη ἀγάπης, πολὺ περισσότερη ὑπάρχει ἐκεῖ ποὺ ὑπάρχει ἡ χάρη. Ἔτσι ἔλαμψαν ὅλοι οἱ παλαιοί. Ὅσοι λοιπὸν εὐδοκίμησαν μεταξὺ τῶν Ἑβραίων, ἀπὸ τὴν ἀγάπη ἔγιναν γνωστοί. Ἔτσι ἀναδείχθηκε μεγάλος ὁ Σαμουήλ, λέγοντας, «νὰ μὴν ἀξιωθῶ ποτὲ νὰ ἁμαρτήσω στὸ Θεὸ παραλείποντας νὰ προσεύχομαι γιὰ τὴ σωτηρία σου»[8α]. Ἔτσι ἀναδείχθηκε ὁ Δαυΐδ, ἔτσι ὁ Ἀβραάμ, ἔτσι ὁ Ἠλίας, ἔτσι καθένας ἀπὸ τοὺς εὐσεβεῖς τῆς Καινῆς καὶ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Γιατὶ ὁ Μωϋσῆς ἄφησε γιὰ τὸ λαό του τόσο πλοῦτο καὶ τόσους πολλοὺς θορύβους, προτιμώντας νὰ ὑποφέρει μαζὶ μὲ τὸ λαὸ τοῦ Θεοῦ· καὶ πρὶν νὰ ἐκλεγεῖ ἀρχηγὸς ἦταν μὲ τὰ ἔργα του λαϊκὸς ἡγέτης. Γι' αὐτὸ πολὺ ἀνόητα τοῦ ἔλεγε ἐκεῖνος ὁ

---

8. Α' Θεσ. 2,19.
8α. Α' Βασ. 12,23.

γων. Διὸ καὶ σφόδρα ἀνοήτως ἔλεγε πρὸς αὐτὸν ὁ Ἑβραῖος ἐκεῖνος, «τίς σε κατέστησεν ἄρχοντα καὶ δικαστὴν ἐφ' ἡμᾶς;». Τί λέγεις; τὰ ἔργα ὁρᾷς καὶ περὶ τῆς προσηγορίας ἀμφιβάλλεις; Ὥσπερ ἂν εἴ τις ἰδὼν τέμνοντα ἰατρὸν ἄριστα, καὶ τῷ πεπονηκότι μέλει τοῦ σώματος βοηθοῦντα, λέγοι, τίς σε κατέστησεν ἰατρόν, καὶ τέμνειν ἐκέλευσεν; ἡ τέχνη, ὦ βέλτιστε, καὶ ἡ νόσος ἡ σή· οὕτω καὶ τοῦτον ἡ ἐπιστήμη τοιοῦτον ἐποίησε. Καὶ γὰρ τέχνη τὸ ἄρχειν ἐστίν, οὐκ ἀξίωμα μόνον, καὶ τέχνη τεχνῶν ἁπασῶν ἀνωτέρα. Εἰ γὰρ ἡ τῶν ἔξωθεν ἀρχή, τέχνη καὶ ἐπιστήμη πασῶν βελτίων ἐστί, πολλῷ μᾶλλον αὕτη. Καὶ γὰρ τοσούτῳ ἀμείνων ἐκείνης αὕτη ἡ ἀρχή, ὅσῳ τῶν ἄλλων ἐκείνη· μᾶλλον δὲ καὶ πολλῷ πλέον.

Καί, εἰ βούλεσθε, τὸν λόγον τοῦτον ἀκριβέστερον ἐξετάσωμεν. Ἔστι τέχνη γεωργική, ἔστιν ὑφαντική, οἰκοδομική, αἳ καὶ ἀναγκαῖαι σφόδρα εἰσί, καὶ μάλιστα συνέχουσιν ἡμῶν τὸν βίον. Αἱ γὰρ δὴ ἄλλαι διάκονοι τούτων εἰσίν, ἡ χαλκευτική, ἡ τεκτονική, ἡ ποιμαντική. Ἀλλὰ καὶ τούτων αὐτῶν τῶν τεχνῶν ἀναγκαιοτέρα πασῶν ἡ γεωργική, ἣν καὶ πρώτην εἰσήγαγεν ὁ Θεός, τὸν ἄνθρωπον πλάσας. Ὑποδημάτων μὲν γὰρ ἄνευ καὶ ἱματίων δυνατὸν ζῆν, γεωργικῆς δὲ χωρίς, ἀμήχανον. Τοιούτους τοὺς Ἀμαξοβίους εἶναί φασι, τοὺς παρὰ Σκύθαις Νομάδας, τοὺς γυμνοσοφιστὰς τοὺς τῶν Ἰνδῶν. Οὗτοι γὰρ καὶ οἰκοδομικὴν καὶ ὑφαντικὴν καὶ τὴν τῶν ὑποδημάτων εἴασαν τέχνην, μόνης δὲ τῆς γεωργικῆς δέονται. Αἰσχύνθητε οἱ τῶν περιττῶν χρῄζοντες τεχνῶν, καὶ μαγείρων καὶ πλακουντοποιῶν καὶ ποικιλτῶν καὶ μυρίων ἑτέρων τοιούτων, ἵνα ζῆτε· αἰσχύνθητε οἱ τὰς ματαιοτεχνίας εἰσαγαγόντες τῷ βίῳ· αἰσχύνθητε ἐκείνους τοὺς βαρβάρους ὑμεῖς οἱ πιστοί, τοὺς μὴ δεομέ-

Ἑβραῖος, «ποιός σὲ ἔκαμε ἄρχοντα καὶ δικαστή μας;»[9]. Τί λές; Βλέπεις τὰ ἔργα του καὶ ἀμφιβάλλεις γιὰ τὸν τίτλο του; Ὅπως ἀκριβῶς ἂν κάποιος, βλέποντας ἕνα γιατρὸ νὰ κάνει μὲ τρόπον ἄριστο ἐγχείρηση καὶ νὰ προσπαθεῖ νὰ θεραπεύσει ἄρρωστο μέλος τοῦ σώματος, τοῦ ἔλεγε· ποιός σὲ ἔκαμε γιατρὸ καὶ σοῦ ἐπέτρεψε νὰ ἐγχειρίζεις; Ἡ τέχνη μου, φίλε μου, καὶ ἡ ἀρρώστια σου. Ἔτσι καὶ ἡ βαθιὰ γνώση ἔκαμε ἡγέτη τὸ Μωϋσῆ. Καθόσον καὶ ἡ διοίκηση εἶναι τέχνη, δὲν εἶναι μόνο ἀξίωμα, καὶ μάλιστα τέχνη ἀνώτερη ἀπὸ ὅλες τὶς τέχνες. Γιατί, ἂν ἡ αἰώνια ἐξουσία εἶναι ἡ ἀνώτερη ἀπὸ ὅλες τὶς τέχνες, πολὺ περισσότερο εἶναι αὐτή. Καθόσον τόσο πιὸ ἀνώτερη εἶναι αὐτὴ ἀπὸ ἐκείνη, ὅσο ἐκείνη ἀπὸ τὶς ἄλλες, ἢ καλύτερα και πολὺ περισσότερο.

Καὶ ἂν θέλετε, ἃς ἐξετάσουμε μὲ μεγαλύτερη ἀκρίβεια αὐτὸ τὸ λόγο. Ὑπάρχει ἡ τέχνη τοῦ γεωργοῦ, τοῦ ὑφαντουργοῦ, τοῦ οἰκοδόμου, οἱ ὁποῖες καὶ πάρα πολὺ ἀναγκαῖς εἶναι καὶ ἀπ' αὐτὲς προπάντων ἐξαρτᾶται ἡ ζωή μας. Γιατὶ οἱ ἄλλες, ἡ τέχνη τοῦ σιδηρουργοῦ, τοῦ ἐργάτη, τοῦ βοσκοῦ ὑπηρετοῦν τὶς προηγούμενες. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὶς τρεῖς πρῶτες τέχνες πιὸ ἀναγκαία εἶναι ἡ γεωργική, ποὺ εἶναι ἡ πρώτη ποὺ ἔδωσε ὁ Θεὸς ὅταν δημιούργησε τὸν ἄνθρωπο. Γιατὶ εἶναι δυνατὸ νὰ ζήσουμε χωρὶς παπούτσια καὶ ροῦχα, ὅμως εἶναι ἀδύνατο νὰ ζήσουμε χωρὶς τὴ γεωργία. Λένε πὼς τέτοιοι εἶναι Ἀμαξόβιοι, οἱ Σκύθες Νομάδες, οἱ γυμνοσοφιστὲς τῶν Ἰνδῶν. Γιατὶ αὐτὴ ἀδιαφοροῦν γιὰ τὴν τέχνη τοῦ οἰκοδόμου, τοῦ ὑφαντῆ καὶ τοῦ ὑποδηματοποιοῦ καὶ χρειάζονται μόνο τὴ γεωργία. Νιῶστε ντροπὴ ὅσοι ἔχετε ἀνάγκη γιὰ νὰ ζεῖτε ἀπὸ τὶς περιττὲς τέχνες, τὴ μαγειρική, τὴ ζαχαροπλαστική, τὴ διακοσμητικὴ καὶ τὶς χιλιάδες παρόμοιες. Πρέπει νὰ ντρεπόσαστε ὅσοι εἰσάγετε μέσα στὴ ζωὴ τὶς περιττὲς τέχνες. Πρέπει νὰ ντρεπόσατε ἐσεῖς οἱ πιστοὶ ἐκείνους τοὺς βαρβάρους, ποὺ δὲν ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ τὶς τέχνες. Γιατὶ ὁ Θεὸς ἔκαμε τὸν ἄνθρωπο πολὺ αὐτάρκη, ὥστε

9. Ἔξοδ. 2,4.

νους τέχνης. Καὶ γὰρ σφόδρα αὐτάρκη τὴν φύσιν ἐξ ὀλίγων ἐποίησεν ὁ Θεός. Πλὴν οὐκ ἀναγκάζω, οὐδὲ νομοθετῶ οὕτω ζῆν, ἀλλ' ὡς ὁ Ἰακὼβ ᾔτησε. Τί δὲ ᾔτησεν ἐκεῖνος; «Ἔχοντες δὲ τροφὴν καὶ σκεπάσματα, τούτοις ἀρκεσθησόμεθα». Πρώτη μὲν οὖν ἡ γεωργική, δευτέρα δὲ ἡ ὑφαντική, καὶ τρίτη μετ' ἐκείνην ἡ οἰκοδομική· ἡ δὲ τῶν ὑποδημάτων πασῶν ἐσχάτη. Παρὰ γοῦν ἡμῖν εἰσι πολλοὶ καὶ οὐκέτι καὶ γεωργοὶ χωρὶς ὑποδημάτων ζῶντες. Οὐκοῦν αἱ χρήσιμοι καὶ ἀναγκαῖαι αὗται.

Φέρε οὖν, παραβάλωμεν αὐτὰς τῇ ἀρχικῇ. Διὰ γὰρ τοῦτο τὰς πασῶν κυριωτέρας παρήγαγον, ἵν' ὅταν φανῇ αὕτη βελτίων ἐκείνων, ἀναμφισβήτητος ἡ κατὰ τῶν ἄλλων αὐτῇ νίκη ᾖ. Πόθεν οὖν αὐτὴν δείξομεν ἀναγκαιοτέραν οὖσαν πασῶν; Ὅτι ταύτης ἄνευ οὐδὲν ἐκείνων ὄφελος. Καί, εἰ δοκεῖ, τὰς ἄλλας ἀφέντες, τὴν πασῶν ἀνωτέρω καὶ κυριωτέραν εἰς μέσον ἀγάγωμεν, τὴν γεωργικήν. Τί οὖν ἔσται πλέον τῆς τῶν γεωργῶν πολυχειρίας, ὅταν ἀλλήλοις πολεμῶσι καὶ τὰ ἀλλήλων ἁρπάζωσι; Νῦν μὲν γὰρ ὁ τοῦ ἄρχοντος φόβος κατέχει, καὶ τὰ ὑπ' ἐκείνων γινόμενα φυλάττει· ἐὰν δὲ ταύτην ἀνέλῃς, περιττὸς ὁ πόνος ἐκεῖνος. Εἰ δέ τις ἀκριβῶς ἐξετάσειε, καὶ ἑτέραν ἀρχὴν εὑρήσει μητέρα ταύτης καὶ σύνδεσμον οὖσαν. Ποίαν δὴ ταύτην; Καθ' ἣν ἕκαστον αὐτόν τινα ἑαυτοῦ κρατεῖν καὶ ἄρχειν δεῖ, τὰ μὲν ἀνελεύθερα κολάζοντα πάθη, πάντα δὲ τὰ τῆς ἀρετῆς βλαστήματα ἐκτρέφοντά τε καὶ αὔξοντα μετὰ ἀκριβείας ἁπάσης. Ἔστι γὰρ ἀρχῆς εἴδη, ἓν μέν, καθ' ὃ δήμων καὶ πόλεων ἄρχουσιν ἄνθρωποι, τὸν πολιτικὸν τοῦτον διορθοῦντες βίον, ὅπερ ὁ Παῦλος δηλῶν ἔλεγε· «πᾶσα ψυχὴ ἐξουσίαις ὑπερεχούσαις ὑποτασσέσθω· οὐ γάρ ἐστιν ἐξουσία, εἰ μὴ ὑπὸ Θεοῦ». Εἶτα δεικνὺς

9α. Γεν. 28,20.

νὰ μπορεῖ νὰ ζεῖ μὲ πολὺ λίγα. Πλὴν ὅμως δὲν σᾶς ἀναγκάζω οὔτε ἀπαιτῶ νὰ ζεῖτε ἔτσι, ἀλλ' ὅπως ζήτησε ὁ Ἰακώβ. Καὶ τί ζήτησε ἐκεῖνος; «Ἂς μοῦ δώσει ὁ Θεὸς ψωμὶ νὰ φάγω καὶ ροῦχα νὰ ντυθῶ»[9α]. Τέτοια ἐντολὴ ἔδωσε κι ὁ Παῦλος, λέγοντας, «ἂν ἔχουμε τροφὴ καὶ σκεπάσματα, ἂς ἀρκεσθοῦμε σ' αὐτά»[10]. Πρώτη τέχνη λοιπὸν εἶναι ἡ γεωργική, δεύτερη ἡ ὑφαντικὴ καὶ τρίτη ἡ οἰκοδομική. Ἡ τέχνη τῶν ὑποδημάτων εἶναι ἡ τελευταία. Ὑπάρχουν βέβαια ἀνάμεσα μας πολλοὶ καὶ ζητιάνοι καὶ γεωργοὶ ποὺ ζοῦν χωρὶς παπούτσια. Ἑπομένως αὐτὲς εἶναι οἱ χρήσιμες καὶ ἀναγκαῖες.

Ἐμπρὸς λοιπὸν, ἂς τὶς συγκρίνουμε μὲ τὴν τέχνη τῆς διοίκησης. Γι' αὐτὸ σᾶς παρουσίασα τὶς πιὸ σπουδαῖες ἀπ' ὅλες, ὥστε, ὅταν ἀποδειχθεῖ ἀνώτερη ἀπὸ αὐτὲς ἡ διοικητική, νὰ μὴν εἶναι δυνατὸ νὰ ἀμφισβητηθεῖ ἡ ὑπεροχή της καὶ ἀπὸ τὶς ἄλλες. Πῶς θὰ ἀποδείξουμε λοιπὸν ὅτι αὐτὴ εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ ὅλες τὶς ἄλλες; Ἀπὸ τὸ ὅτι χωρὶς αὐτὴ οἱ ἄλλες δὲν ὠφελοῦν καθόλου. Καὶ ἂν θέλετε, ἂς ἀφήσουμε τὶς ἄλλες κι ἂς ἐξετάσουμε τὴν ἀνώτερη καὶ σπουδαιότερη ἀπ' ὅλες, τὴ γεωργική. Τί θὰ μείνει λοιπὸν ἀπὸ τὸν πολὺ κόπο τῶν γεωργῶν ὅταν μάχονται μεταξύ τους καὶ κλέβει ὁ ἕνας τὰ προϊόντα τοῦ ἄλλου; Τώρα βέβαια ὑπάρχει ὁ φόβος τοῦ ἄρχοντα καὶ φυλάγει τὰ προϊόντα τους, ἂν ὅμως ἀφαιρέσεις αὐτήν, τότε εἶναι περιττὸς ἐκεῖνος ὁ κόπος. Ἂν ὅμως ἐξετάσει κάποιος μὲ προσοχή, θὰ διαπιστώσει ὅτι ὑπάρχει καὶ ἄλλη ἐξουσία, ποὺ εἶνει μητέρα καὶ βάση τῆς προηγούμενης. Ποιά λοιπὸν εἶναι αὐτή; Ἐκείνη σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία καθένας πρέπει νὰ εἶναι κύριος καὶ νὰ κυβερνᾶ τὸν ἑαυτό του, καταπολεμώντας ὅλα τὰ δουλικὰ πάθη καὶ διατηρώντας καὶ αὐξάνοντας μὲ κάθε προσοχὴ ὅλους τοὺς βλαστοὺς τῆς ἀρετῆς. Ὑπάρχουν λοιπὸν εἴδη ἐξουσίας, ἕνα ἀπὸ τὰ ὁποῖα εἶναι ἡ διοίκηση τῶν χωριῶν καὶ τῶν πόλεων ἀπὸ ἀνθρώπους, ποὺ φροντίζουν αὐτὴν τὴν πολιτικὴ ζωή, πράγμα ποὺ γιὰ νὰ δηλώσει ὁ Παῦλος ἔλεγε· «κάθε ἄνθρωπος πρέπει νὰ πειθαρχεῖ στὶς ἀνώτερες ἐξουσίες· γιατὶ δὲν ὑπάρχει ἐξουσία ποὺ νὰ μὴν

10. Α' Τιμ. 6,8.

αὐτῆς τὸ κέρδος, ἐπήγαγε λέγων, ὅτι «ὁ ἄρχων Θεοῦ διάκονός ἐστιν εἰς τὸ ἀγαθόν»· καὶ πάλιν, «Θεοῦ διάκονός ἐστιν, ἔκδικος εἰς ὀργὴν τῷ τὸ κακὸν πράσσοντι». Ἕτερον δέ, καθ' ὃ ἑαυτοῦ τις ἕκαστος ὁ νοῦν ἔχων ἄρχει, ὃ καὶ αὐτὸ παρεδήλωσεν εἰπών, «εἰ δὲ θέλεις, μὴ φοβεῖσθαι τὴν ἐξουσίαν, τὸ ἀγαθὸν ποίει», τὸν ἑαυτοῦ ἄρχοντα λέγων.

4. Ἐνταῦθα δέ ἐστι καὶ ἑτέρα ἀρχὴ τῆς πολιτικῆς ἀρχῆς ἀνωτέρα. Τίς οὖν ἐστιν αὕτη; Ἡ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἧς καὶ αὐτῆς ὁ Παῦλος μέμνηται λέγων, «πείθεσθε τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν, καὶ ὑπείκετε· ὅτι αὐτοὶ ἀγρυπνοῦσιν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, ὡς λόγον ἀποδώσοντες». Αὕτη γὰρ ἡ ἀρχὴ τοσοῦτον τῆς πολιτικῆς ἀμείνων, ὅσον τῆς γῆς ὁ οὐρανός· μᾶλλον δὲ καὶ πολλῷ πλέον. Πρῶτον μὲν γὰρ οὐχ ὅπως γενόμενα κολάσειεν ἁμαρτήματα σκοπεῖ προηγουμένως, ἀλλ' ὅπως μὴ γένοιτο τὴν ἀρχήν· ἔπειτα γενόμενα, οὐχ ὅπως ἀπενέγκοι τὸν κάμνοντα, ἀλλ' ὅπως ἀφανισθείη. Καὶ βιωτικῶν μὲν οὐ πολὺς αὐτῇ λόγος, πάντα δὲ ὑπὲρ τῶν ἐν οὐρανοῖς πραγμάτων χρηματίζει· «ἡμῶν γὰρ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει, καὶ ἡ ζωὴ ἡμῶν ἐκεῖ». Κέκρυπται γάρ, φησί, σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ Θεῷ. Καὶ τὰ ἔπαθλα ἐκεῖ, καὶ οἱ δρόμοι περὶ τῶν ἐκεῖ στεφάνων. Οὐδὲ γὰρ καταλύεται μετὰ τὴν τελευτὴν αὕτη ἡ ζωή, ἀλλὰ τότε διαλάμπει μειζόνως. Διὰ δὴ τοῦτο, οὐχ ὑπάρχων μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν τὰ διαδήματα πειρικειμένων μείζονά εἰσιν ἐγκεχερισμένοι τιμὴν οἱ ταύτην ἔχοντες τὴν ἀρχήν, ἅτε ἐν μείζοσι καὶ ἐπὶ μείζοσι πλάττοντες τοὺς ἀνθρώπους. Ἀλλ' οὔτε ὁ τὴν πολιτικὴν ἀρχὴν μετιών, οὔτε ὁ τὴν πνευματικήν, δυνήσονται καλῶς ταύτας μεταχει-

11. Ρωμ. 13,1.
12. Ρωμ. 13,4.

ἔχει πηγή τὸ Θεό»[11]. Ἔπειτα, γιὰ νὰ δείξει τὶς ὠφέλειές της, πρόσθεσε, «ὁ ἄρχοντας εἶναι ὑπηρέτης τοῦ Θεοῦ γιὰ τὸ καλό»[12]· καὶ ἀμέσως πιὸ κάτω· «εἶναι ὑπηρέτης τοῦ Θεοῦ, ἐκδικητὴς τῆς ὀργῆς του γιὰ ὅσους κάνουν τὸ κακό». Ἄλλο εἶδος εἶναι ἐκεῖνο, σύμφωνα μὲ τὸ ὁποῖο ὁ κάθε μυαλωμένος ἄνθρωπος εἶναι κύριος τοῦ ἑαυτοῦ του, ποὺ κι αὐτὸ τὸ φανέρωσε, λέγοντας, «ἂν θέλεις νὰ μὴ φοβᾶσαι τὴν ἐξουσία, κάνε τὸ καλό»[13], ἐννοώντας τὴν ἐξουσία τοῦ ἑαυτοῦ μας.

4. Ἐδῶ ὑπάρχει καὶ ἄλλη ἀρχή, ἀνώτερη ἀπὸ τὴ πολιτική. Ποιά εἶναι αὐτή; Ἡ καθιερωμένη στὴν Ἐκκλησία. Καὶ αὐτὴν τὴν ἀναφέρει ὁ Παῦλος καὶ λέγει· «νὰ ὑπακούετε καὶ νὰ ὑποχωρεῖτε στοὺς προϊσταμένους σας. Γιατὶ αὐτοὶ ἀγρυπνοῦν γιὰ τὶς ψυχές σας, ἐπειδὴ θὰ λογοδοτήσουν στὸ Θεό»[14]. Γιατὶ αὐτὴ ἡ ἀρχὴ εἶναι τόσο ἀνώτερη ἀπὸ τὴν πολιτική, ὅσο ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τὴ γῆ. Ἢ καλύτερα πολὺ πιὸ ἀνώτερη. Πρῶτο γιατὶ σκοπός της εἶναι ὄχι νὰ τιμωρήσει τὰ ἁμαρτήματα ποὺ ἔγιναν, ἀλλὰ νὰ μὴ γίνουν. Ἔπειτα ἀφοῦ γίνουν, δὲν ἔχει σκοπὸ νὰ βγάλει ἀπὸ τὴ μέση τὸν ἄνθρωπο ποὺ ἁμάρτησε, ἀλλὰ νὰ ἐξαλείψει τὶς ἁμαρτίες του. Καὶ δὲν ἀσχολεῖται πολὺ μὲ τὰ ἐπίγεια προβλήματα, ἀλλ' ὅλο τὸ ἐνδιαφέρον της εἶναι γιὰ τὰ οὐράνια πράγματα. Γιατί, λέγει, «ἡ πατρίδα μας εἶναι στοὺς οὐρανούς»[15]. Καὶ ἡ ζωή μας ἐκεῖ εἶναι. Γιατί, λέγει, «εἶναι κρυμμένη μὲ τὸ Χριστὸ στὸ Θεό»[16]. Ἐκεῖ εἶναι καὶ τὰ ἔπαθλα καὶ οἱ δρόμοι γιὰ τὰ οὐράνια στεφάνια. Γιατὶ δὲν τελειώνει ἡ ζωὴ μετὰ τὸ γήινο θάνατο, ἀλλὰ τότε γίνεται πιὸ λαμπρή. Γι' αὐτό, ἐπειδὴ δηλαδὴ οἱ κάτοχοι αὐτῆς τῆς ἀρχῆς παιδαγωγοῦν τοὺς ἀνθρώπους γιὰ σπουδαιότερα καὶ μεγαλύτερα πράγματα, εἶναι πιὸ ἀξιοσέβαστοι ὄχι μόνο ἀπὸ τοὺς διοικητὲς ἐπαρχιῶν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς βασιλιάδες. Ἀλλὰ οὔτε ὁ πολιτικὸς οὔτε ὁ πνευματικὸς ἄρχοντας θὰ μπορέσουν νὰ διοικήσουν καλά, ἂν δὲν κυ-

---

13. Ρωμ. 13,3.
14. Ἑβρ. 13,17.
15. Φιλιπ. 3,20.
16. Κολοσ. 3,3.

ρίζειν, εἰ μὴ πρότερον ἑαυτῶν ἄρξαιεν, ὡς χρή, καὶ τοὺς ἑκατέρους νόμους τῆς πολιτείας φυλάξαιεν μετὰ ἀκριβείας ἁπάσης.

Ὥσπερ γὰρ ἡ τῶν πολλῶν ἀρχὴ διπλῆ τίς ἐστιν, οὕτω καὶ ἣν ἑαυτοῦ τις ἕκαστος ἄρχει. Καὶ πάλιν κἀνταῦθα ἀμείνων τῆς πολιτικῆς ἡ πνευματική, ὥσπερ ὁ λόγος ἀπέδειξεν. Ἴδοι δ' ἄν τις καὶ τῶν τεχνῶν ἐνίας ἀρχὴν μιμουμένας, καὶ μάλιστα τὴν γεωργικήν. Καθάπερ γὰρ ἄρχων τίς ἐστι τῶν φυτῶν ὁ γηπόνος, τὰ μὲν περικόπτων καὶ κωλύων, τὰ δὲ αὔξων καὶ θεραπεύων· καθάπερ καὶ οἱ τῶν ἀρχόντων ἄριστοι τοὺς μὲν πονηροὺς καὶ τοῖς πλείοσι λυμαινομένους, τιμωροῦνται καὶ ἐκκόπτουσι, τοὺς δὲ χρηστοὺς καὶ ἐπιεικεῖς ἐπὶ μεῖζον ἄγουσι. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ Γραφὴ τοὺς ἄρχοντας ἀμπελουργοῖς ἀπεικάζει. Τί γάρ, εἰ μὴ φωνὴν ἀφιᾶσι τὰ φυτά, καθάπερ ἐπὶ τῶν πόλεων οἱ κακῶς πάσχοντες; ἀλλ' ὅμως διὰ τῆς ὄψεως δεικνύουσι τὴν ἀδικίαν, μαραινόμενα, στενοχωρούμενα ὑπὸ τῶν πονηρῶν βοτανῶν. Καὶ καθάπερ νόμοις κολάζεται ἡ πονηρία, οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα τῇ τέχνῃ ταύτῃ καὶ γῆς κακία, καὶ φυτοῦ δυσγένεια καὶ ἀγριότης διορθοῦται. Καὶ γὰρ ὅσα ἐν τοῖς ἤθεσίν ἐστι τοῖς ἀνθρωπίνοις, εὑρήσομεν καὶ ἐκεῖ, τραχύτητα, μαλακότητα, δειλίαν, προπέτειαν, ἀστάθειαν, καὶ τὰ μὲν αὐτῶν πλούτῳ κομῶντα ἀκαίρως καὶ ἐπὶ κακῷ τῶν πλησίων, τὰ δὲ πενόμενα καὶ ἀδικούμενα· οἷον ὅταν οἱ φραγμοὶ κομῶντες ἐπὶ κακῷ τῶν ἐγγὺς φυτῶν αἴρωνται, ὅταν ἕτερα δένδρα ἄκαρπα καὶ ἀνήμερα εἰς ὕψος ἀναδραμόντα τὴν αὔξησιν τῶν ὑποκειμένων κωλύῃ. Καὶ καθάπερ οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ βασιλεῖς ἔχουσι τοὺς λυμαινομένους αὐτῶν τῇ ἀρχῇ καὶ πολεμοῦντας, οὕτω καὶ ὁ γηπόνος θηρίων ἔφοδον, ἀνωμαλίαν ἀέρων, χάλαζαν, ἐρυσίβην, ἐπομβρίας, αὐχμούς, καὶ ὅσα τοιαῦτα.

βερνήσουν πρῶτα τοὺς ἑαυτούς τους ὅπως πρέπει καὶ δὲν τηρήσουν μὲ κάθε λεπτομέρεια καὶ τοὺς θρησκευτικοὺς καὶ τοὺς πολιτικοὺς νόμους.

Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν εἶναι διπλὴ ἡ ἐξουσία ἐπὶ τῶν πολιτῶν, ἔτσι εἶναι διπλὴ καὶ ἡ ἐξουσία τοῦ καθενός μας ἐπὶ τοῦ ἑαυτοῦ του. Πάλι καὶ ἐδῶ ἡ πνευματικὴ ἀρχὴ εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ τὴν πολιτική, ὅπως πιὸ πάνω ἀποδείχθηκε. Καὶ μπορεῖ νὰ διαπιστώσει κανεὶς ὅτι καὶ μερικὲς τέχνες καὶ προπάντων ἡ γεωργία μοιάζουν πολὺ μὲ τὴν ἐξουσία. Ὁ γεωργὸς δηλαδὴ εἶναι σὰν ἕνας ἄρχοντας τῶν φυτῶν, ποὺ ἄλλα κλαδεύει καὶ περιορίζει καὶ ἄλλα τὰ ἐνισχύει καὶ τὰ περιποιεῖται. Ὅπως ἀκριβῶς καὶ οἱ ἄριστοι ἄρχοντες, ποὺ τιμωροῦν καὶ ἀπομακρύνουν τοὺς κακοὺς καὶ τοὺς ἐπιζήμιους γιὰ τοὺς ἄλλους καὶ βοηθοῦν τοὺς τίμιους καὶ τοὺς καλούς. Γι' αὐτὸ ἡ Γραφὴ παρομοιάζει τοὺς ἄρχοντες μὲ ἀμπελουργούς. Τί σημασία ἔχει, ἂν δὲν βγάζουν φωνὴ τὰ φυτά, ὅπως βγάζουν οἱ πολίτες ποὺ κακοπαθοῦν; Μὲ τὴν ὄψη τους δείχνουν τὴν ἀδικία, γιατὶ μαραίνονται καὶ ὑποφέρουν ἀπὸ τὰ κακὰ φυτά. Καὶ ὅπως ἡ ἀνθρώπινη κακία τιμωρεῖται μὲ τοὺς νόμους, ἔτσι καὶ στὸ γεωργικὸ τομέα διορθώνεται μὲ τὴν τέχνη αὐτὴ καὶ ἡ κακία τῆς γῆς καὶ ἡ κακὴ φύση καὶ ἀγριότητα τοῦ φυτοῦ. Γιατὶ θὰ βροῦμε καὶ στὰ φυτὰ ὅσα κακὰ βρίσκουμε στοὺς χαρακτῆρες τῶν ἀνθρώπων, δηλαδὴ σκληρότητα, μαλακότητα, δειλία, αὐθάδεια, ἀσυνέπεια, καὶ ὅτι ἄλλα ἀπὸ αὐτὰ ἔχουν ὑπερβολικὰ πλούσιο φύλλωμα καὶ ζημιώνουν τὰ γύρω τους καὶ ἄλλα εἶναι φτωχὰ καὶ ἀδικημένα, ὅπως ὅταν στήνονται μεγάλοι φράχτες καὶ βλάπτουν τὰ γύρω τους φυτὰ καὶ ὅταν διάφορα δένδρα, ἄκαρπα καὶ ἄγρια, γίνονται πολὺ ψηλὰ καὶ ἐμποδίζουν τὴν ἀνάπτυξη τῶν μικρότερων. Καὶ ὅπως οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ βασιλεῖς ἔχουν στὴν ἐπικράτειά τους ἀνθρώπους ποὺ τοὺς βλάπτουν καὶ τοὺς πολεμοῦν, ἔτσι καὶ ὁ γεωπόνος ἔχει τὶς ἐπιθέσεις τῶν θηρίων, τὶς ἀνεμοθύελλες, τὸ χαλάζι, τὶς ἀρρώστιες τῶν φυτῶν, τὶς πολλὲς βροχές, τὴ ξηρασία καὶ ἄλλα παρόμοια.

Ταῦτα δὲ γίνεται, ἵνα πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ διηνεκῶς ἐλπίδα βλέπῃς. Αἱ μὲν γὰρ ἄλλαι τέχναι καὶ ἀπὸ τῆς τῶν ἀνθρώπων συνίστανται σπουδῆς· αὕτη δὲ τὸ πλέον ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ ῥοπῇ ἔχει, καὶ ὅλη διόλου σχεδὸν ἐκεῖθεν ἤρτηται· καὶ δεῖ μὲν τῶν ἄνωθεν ὑετῶν, δεῖ δὲ τῆς ὡρῶν κράσεως, καὶ πρὸ πάντων τῆς αὐτοῦ προνοίας. Οὔτε γὰρ ὁ φυτεύων, οὔτε ὁ ποτίζων τί ἐστιν, ἀλλ' ὁ αὐξάνων Θεός. Ἔστι καὶ θάνατος ἐνταῦθα καὶ ζωή, καὶ ὠδῖνες καὶ τόκοι, καθάπερ ἐπ' ἀνθρώπων. Ἔστι γὰρ καὶ ἀποτμηθῆναι, καὶ καρπὸν ἐνεγκεῖν, καὶ ἀποθανεῖν, καὶ γενέσθαι τὸ τεθνηκὸς αὐτὸ πάλιν ἄνωθεν· ἔνθα καὶ ποικίλως ἡμῖν καὶ σαφῶς διαλέγεται περὶ ἀναστάσεως ἡ γῆ. Ὅταν γὰρ ἡ ῥίζα ἐνέγκῃ καρπόν, ὅταν τὸ σπέρμα φυῇ, οὐκ ἀνάστασις τὸ πρᾶγμά ἐστι; Καὶ πολλὴν ἄν τις ἴδοι τῇ ἀρχῇ ταύτῃ τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ πρόνοιαν ἐγκειμένην καὶ σοφίαν, εἰ καθ' ἕκαστον ἐπεξίοι. Ἀλλ' ὅπερ ἐβουλόμην εἰπεῖν, ὅτι αὕτη μὲν περὶ γῆν ἐστι καὶ φυτά, ἡ δὲ ἡμετέρα περὶ ψυχῶν θεραπείαν. Ὅσον δὲ φυτῶν καὶ ψυχῶν τὸ μέσον, τοσοῦτον αὕτη βελτίων ἐκείνης. Οἱ δὲ τοῦ βίου τοῦ παρόντος ἄρχοντες, τοσοῦτον αὐτῆς ἐλάττους πάλιν, ὅσον τὸ ἑκόντος τοῦ ἄκοντος κρατεῖν βέλτιον. Αὕτη γάρ ἐστι καὶ ἡ φύσει ἀρχή. Ἐκεῖ μὲν γὰρ τὸ πᾶν τῷ φόβῳ γίνεται καὶ τῇ ἀνάγκῃ· ἐνταῦθα δὲ τῆς προαιρέσεως καὶ τῆς γνώμης ἐστὶ κατόρθωμα. Καὶ οὐ ταύτῃ μόνον αὕτη βελτίων ἐκείνης, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἀρχὴ μόνον ἐστίν, ἀλλὰ καὶ πατρότης, ὡς ἄν τις εἴποι· καὶ γὰρ πατρὸς ἔχει τὸ ἥμερον, καὶ μείζονα ἐπιτάττουσα πείθει. Ὁ μὲν γὰρ ἔξωθεν ἄρχων φησίν, ἐὰν μοιχεύσῃς, ἀπέθανες, οὗτος δὲ κἂν ἀκολάστοις ὀφθαλμοῖς ἴδῃς, τὰ μέγιστα ἀπειλεῖ. Καὶ γὰρ σεμνὸν τοῦτο τὸ δικαστήριον, καὶ ψυχῆς, οὐχὶ σώματος μόνον διορθωτικόν.

17. Α' Κορ. 3,7.

Αὐτὰ γίνονται γιὰ νὰ ἔχεις συνέχεια τὶς ἐλπίδες σου στὸ Θεό. Γιατὶ οἱ ἄλλες τέχνες ἐξαρτῶνται καὶ ἀπὸ τὴ φροντίδα τοῦ ἀνθρώπου, ἡ γεωργία ὅμως τὸ περισσότερο τὸ στηρίζει στὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ, καὶ σχεδὸν ὁλόκληρη ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ Θεό· καὶ χρειάζεται βέβαια καὶ τὶς βροχὲς καὶ τὶς κατάλληλες καιρικὲς συνθῆκες, προπάντων ὅμως χρειάζεται τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ».Γιατὶ οὔτε ἐκεῖνος ποὺ φυτεύει οὔτε ἐκεῖνος ποὺ ποτίζει εἶναι κάτι, ἀλλ' ὁ Θεὸς ποὺ τὰ αὐξάνει»[17]. Ὑπάρχουν καὶ στὰ φυτά, ὅπως καὶ στοὺς ἀνθρώπους, καὶ ζωὴ καὶ πόνοι καὶ τοκετοί. Γιατὶ εἶναι δυνατὸ καὶ νὰ κοπεῖ τὸ φυτὸ καὶ νὰ κάμει καρπὸ καὶ νὰ πεθάνει καὶ νὰ ξαναγεννηθεῖ, πράγμα μὲ τὸ ὁποῖο ἡ γῆ μᾶς διδάσκει μὲ ποικίλους τρόπους καὶ ὁλοκάθαρα τὴν ἀνάσταση. Γιατί, ὅταν τὸ δένδρο βγάλει καρπούς, ὅταν ὁ σπόρος βγάλει βλαστούς, δὲν εἶναι αὐτὸ ἀνάσταση; Καὶ θὰ μποροῦσε κανείς, ἂν ἐξέταζε προσεκτικὰ τὸ κάθε τι, νὰ δεῖ ὅτι ὑπάρχει ἄφθονη ἡ πρόνοια καὶ ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ στὴν ἐξουσία αὐτή. Ἀλλὰ ἐκεῖνο ποὺ ἤθελα νὰ πῶ εἶναι τὸ ὅτι αὐτὴ ἡ ἐξουσία ἀναφέρεται ἐκεῖ στὴ γῆ καὶ στὰ φυτά, ἐνῶ ἡ δική μας ἀναφέρεται στὴν καλλιέργεια τῶν ψυχῶν. Ὅση εἶναι ἡ ἀπόσταση μεταξὺ φυτῶν καὶ ψυχῶν, τόσο ἀνώτερη εἶναι αὐτὴ ἀπὸ ἐκείνην. Οἱ κοσμικοὶ ἄρχοντες πάλι εἶναι τόσο κατώτεροι ἀπὸ αὐτήν, ὅσο ἀνώτερο εἶναι νὰ ἐπιβάλλεται σὲ κάποιον μὲ τὴ θέλησή του ἢ χωρὶς αὐτήν. Τέτοια εἶναι καὶ ἡ ἐξουσία ποὺ ἐκδηλώνεται στὴ φύση. Ἐκεῖ γίνονται τὰ πάντα μὲ τὸ φόβο καὶ τὴν ἀνάγκη, ἐνῶ ἐδῶ ἔχουμε τὰ κατορθώματα τῆς ἐλεύθερης βούλησης καὶ τῆς σκέψης. Καὶ δὲν εἶναι μόνο γι' αὐτὸν τὸ λόγο καλύτερη, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ δὲν εἶναι μόνο ἐξουσία ἀλλὰ καὶ πατρικὴ σχέση, ὅπως θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε. Γιατὶ ἔχει τὴν ἡμερότητα τοῦ πατέρα καὶ πείθει ἂν καὶ τὰ προστάγματά της εἶναι μεγαλύτερα. Ὁ πολιτικὸς δηλαδὴ ἄρχοντας λέγει, 'ἂν μοιχεύσεις, θὰ θανατωθεῖς', ἐνῶ ὁ θρησκευτικὸς ἄρχοντας ἀπειλεῖ μὲ πολὺ μεγάλες ἀπειλὲς ἀκόμα κι ἂν κοιτάζεις μὲ ἀδιάντροπο βλέμμα. Γιατὶ τὸ δικαστήριο αὐτὸ εἶναι ἀξιοσέβαστο καὶ ἀποστολή του εἶναι νὰ διορθώνει ὄχι μόνο τὸ σῶμα ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχή.

5. *Ὅσον οὖν ψυχῆς καὶ σώματος τὸ μέσον, τοσοῦτον πάλιν αὕτη διέστηκεν ἐκείνης ἡ ἀρχή. Κἀκεῖνος μὲν τῶν φανερῶν κάθηται κριτής, μᾶλλον δὲ οὐδὲ τούτων ἁπάντων, ἀλλὰ τῶν ἐλεγχομένων, πολλάκις δὲ καὶ τούτων προδότης γίνεται, τὸ δὲ κριτήριον τοῦτο παιδεύει τοὺς εἰσιόντας, ὅτι ὁ παρ' ἡμῖν δικάζων, πάντα γυμνὰ καὶ τετραχηλισμένα εἰς μέσον ἄξει ἐπὶ τοῦ κοινοῦ τῆς οἰκουμένης θεάτρου, καὶ λαθεῖν ἀμήχανον. Ὥστε πολλῷ μᾶλλον τῶν ἔξωθεν νόμων ὁ χριστιανισμὸς τὸν ἡμέτερον συνέχει βίον. Εἰ γὰρ καὶ τὸ περὶ τῶν κεκρυμμένων τρέμειν τὸ καὶ τῶν φανερῶν μόνον δεδοικέναι ἀσφαλέστερον ποιεῖ τὸν ἄνθρωπον, καὶ τοῦ τὰ μείζω κολάζειν τὸ καὶ τῶν ἐλαττόνων ἀπαιτεῖν εὐθύνας μᾶλλον αὐτὸν διανίστησι πρὸς ἀρετήν, εὔδηλον ὅτι πάντων μάλιστα αὕτη ἡ ἀρχὴ τὴν ἡμετέραν συγκροτεῖ ζωήν.*

Εἰ δὲ βούλει καὶ τὰς χειροτονίας τῶν ἀρχόντων ἴδωμεν· καὶ γὰρ ἐνταῦθα πολὺ τὸ μέσον ὄψει. Οὐ γὰρ χρήματα δόντας ἔστι λαβεῖν τὴν ἀρχὴν ταύτην, ἀλλὰ τρόπον ἐπιδειξάμενον ἄριστον· οὐδὲ ὡς ἐπὶ δόξαν ἀνθρωπίνην καὶ ἄνεσιν οἰκείαν, ἀλλ' ὡς εἰς πόνους καὶ ἱδρῶτας καὶ τὸ τῶν πολλῶν συμφέρον, οὕτως ἐπὶ τὴν ἀρχὴν ἄγεται ταύτην ὁ χειροτονηθείς, διὸ καὶ πολλῆς ἀπολαύει τῆς ἄνωθεν βοηθείας παρὰ τοῦ Πνεύματος. Κἀκεῖ μὲν μέχρι τοῦ διαγορεῦσαι τὰ πρακτέα μόνον ἕστηκεν ἡ ἀρχή, ἐνταῦθα δὲ καὶ τὴν ἀπὸ τῶν εὐχῶν και τὴν ἀπὸ τῆς χάριτος προστίθησι συμμαχίαν. Μᾶλλον δὲ ἐκεῖ μὲν οὐδὲ λόγος ὑπὲρ φιλοσοφίας οὐδείς, οὐδὲ κάθηταί τις διδάσκων τί ψυχή, καὶ τί ποτε κόσμος, καὶ τί μέλλομεν εἶναι μετὰ ταῦτα, καὶ ἐπὶ τίσιν ἀπελευσόμεθα ἐντεῦθεν, καὶ πῶς ἀρετῆς περιεσόμεθα, ἀλλὰ περὶ μὲν συναλλαγμάτων καὶ συμβολαίων καὶ χρημάτων πολὺς ὁ λόγος, τούτων δὲ οὐδεμία φροντίς· ἐν δὲ τῇ Ἐκ-

5. Ὅση εἶναι λοιπὸν ἡ διαφορὰ ψυχῆς καὶ σώματος, τόσο ἐπίσης διαφέρει ἡ ἐξουσία αὐτὴ ἀπὸ ἐκείνην. Ὁ πολιτικὸς ἄρχοντας εἶναι κριτὴς τῶν φανερῶν ἐνεργειῶν, ἢ καλύτερα δὲν εἶναι οὔτε ὅλων αὐτῶν, ἀλλ' ἐκείνων ποὺ γίνονται γνωστές. Πολλὲς φορὲς μάλιστα δὲν τὶς τιμωρεῖ οὔτε αὐτές. Τὸ δικό μας δικαστήριο ἀντίθετα διδάσκει ὅτι ὁ δικός μας δικαστὴς θὰ παρουσιάσει τὰ πάντα γυμνὰ καὶ ἀκάλυπτα στὸ κοινὸ θέατρο τῆς οἰκουμένης καὶ εἶνα ἀδύνατο νὰ τοῦ διαφύγει τίποτα. Ὥστε ὁ χριστιανισμὸς συγκρατεῖ τὴ ζωή μας πολὺ περισσότερο ἀπὸ τοὺς νόμους τῆς πολιτείας. Ἀφοῦ δηλαδὴ ὁ ἄνθρωπος κάνει λιγότερες ἁμαρτίες ἂν φοβᾶται καὶ γιὰ τὰ κρυφὰ παρὰ ἂν φοβᾶται μόνο τὰ φανερά, καὶ ἀφοῦ τὸν παρακινεῖ στὴν ἀρετὴ περισσότερο ἡ ζήτηση εὐθυνῶν καὶ γιὰ τὰ πιὸ μικρὰ παρὰ ἡ τιμωρία τῶν μεγαλυτέρων ἁμαρτημάτων, εἶναι φανερὸ πὼς ἡ θρησκευτικὴ ἐξουσία περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη ἐξουσία συγκροτεῖ τὴ ζωή μας.

Ἂν ὅμως θέλεις, ἃς δοῦμε καὶ τὸν τρόπο ἐκλογῆς τῶν ἀρχόντων· γιατὶ καὶ ἐδῶ ὑπάρχει μεγάλη διαφορά. Γιατὶ ἐδῶ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ δώσεις χρήματα γιὰ νὰ πάρεις τὴν ἐξουσία, ἀλλὰ πρέπει νὰ δείχνεις ἄριστο χαρακτήρα. Οὔτε ἐκεῖνος ποὺ ἐπιλέγεται γι' αὐτὴν τὴν ἐξουσία ἐπιλέγεται σὰν νὰ πρόκειται ν' ἀπολαύσει ἀνθρώπινη δόξα καὶ ἄνετη ζωή, ἀλλὰ πρόκειται νὰ ὑποστεῖ κόπους καὶ ἱδρῶτες, ὑπηρετώντας τὸ συμφέρον τῶν πολλῶν. Γι' αὐτὸ ἔχει πλούσια τὴ βοήθεια τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἡ πολιτικὴ ἐξουσία ἐπίσης φτάνει μόνον ὡς τὸ σημεῖο νὰ θεσπίσει τί πρέπει νὰ κάνει ὁ καθένας, ἐνῶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἐξουσία προσθέτει καὶ τὴ συμπαράσταση ἀπὸ τὴν προσευχὴ καὶ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ. Ἢ σωστότερα, στὴν πρώτη οὔτε συζήτηση δὲν γίνεται γιὰ τὴν πίστη οὔτε φροντίζει κανεὶς νὰ διδάξει τί εἶναι ψυχή, τί εἶναι κόσμος, τί θὰ γίνουμε μετὰ τὸ θάνατό μας, πῶς θὰ φύγουμε ἀπὸ τὸν κόσμο αὐτό, πῶς θὰ ἀποκτήσουμε τὴν ἀρετή, ἀλλὰ γίνεται πολλὴ συζήτηση γιὰ δοσοληψίες καὶ συμβόλαια καὶ χρήματα, χωρὶς νὰ ἐκδηλώνεται γιὰ τὰ

κλησίᾳ πάντας ὑπὲρ τούτων τοὺς λόγους ἴδοι τις ἂν γινομένους· διὸ καὶ δικαίως πάντα ἄν τις αὐτὴν καλέσειε, καὶ δικαστήριον, καὶ ἰατρεῖον, καὶ φιλοσοφίας διδασκαλεῖον, καὶ ψυχῆς παιδευτήριον, καὶ γυμνάσιον δρόμων τῶν εἰς οὐρανοὺς φερόντων.

Ὅτι δὲ καὶ ἡμερωτάτη πασῶν ἡ ἀρχή, καίτοι μείζονα ἀκρίβειαν ἀπαιτοῦσα, δῆλον ἐντεῦθεν. Ὁ μὲν γὰρ ἔξωθεν ἄρχων, ἂν λάβῃ μοιχόν, εὐθέως ἐκόλασε. Καίτοι τί τὸ κέρδος; τοῦτο γὰρ οὐχὶ τὸ πάθος ἐστὶν ἀνελεῖν, ἀλλα τὸ τραῦμα ἔχουσαν ἀποπέμψαι τὴν ψυχήν. Ὁ δὲ ἐνταῦθα ἄρχων εὑρών, οὐχ ὅπως τιμωρήσηται, ἀλλ' ὅπως ἐξέλῃ τὸ πάθος, σπεύδει. Σὺ μὲν γὰρ ταὐτὸν ποιεῖς, ὥσπερ ἄν, περὶ τὴν κεφαλὴν νοσήματος γενομένου, μὴ τὸ νόσημα παύσῃς, ἀλλὰ τὴν κεφαλὴν ἀποτέμοις, ἐγὼ δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ τὸ νόσημα ἀποτέμνω· καὶ εἴργω μὲν αὐτὸν μυστηρίων καὶ ἱερῶν περιβόλων, ἀναστησάμενος δὲ αὐτὸν καὶ ἀπαλλαγέντα τῆς κακίας καὶ ἀμείνω τῇ μετανοίᾳ γενόμενον ἀναλαμβάνω πάλιν. Καὶ πῶς ἔστιν ἐξελεῖν μοιχείαν, φησίν; Ἔστι, καὶ σφόδρα ἔστιν ὑπὸ τοῖς νόμοις γενόμενον τούτοις. Βαλανεῖον γάρ ἐστιν ἡ Ἐκκλησία πνευματικόν, οὐ ῥύπον σώματος, ἀλλὰ ψυχῆς ἀποσμῆχον κηλῖδα τοῖς πολλοῖς τῆς μετανοίας τρόποις. Σὺ μὲν γὰρ ἄν τε ἀφῇς ἀτιμώρητον, χείρονα εἰργάσω, ἄν τε κολάσῃς, ἀνίατον εἴασας· ἐγὼ δὲ οὔτε ἀφίημι ἀτιμώρητον, οὔτε κολάζω, ὡς σύ, ἀλλὰ καὶ δίκην ἀπαιτῶ τὴν ἐμοὶ πρέπουσαν, καὶ διορθοῦμαι τὸ γεγενημένον.

Βούλει καὶ ἑτέρως μαθεῖν, πῶς σὺ μὲν ξίφη γυμνῶν καὶ φλόγα δεικνὺς τοῖς ἁμαρτάνουσιν, οὐ πολλὴν ἐργάζῃ τὴν ἰατρείαν, ἐγὼ δὲ τούτων χωρὶς πρὸς καθαρὰν ἐχειραγώγησα τὴν ὑγείαν; Οὐ δεῖ δέ μοι λόγων οὐδὲ ῥημάτων, ἀλλὰ γῆν καὶ θάλατταν εἰς μέσον ἄγω, καὶ αὐτὴν τῶν ἀνθρώπων

πρῶτα κανένα ἐνδιαφέρον. Στὴν Ἐκκλησία ἀντίθετα βλέπουμε ὅτι γίνεται γι' αὐτὰ πολλὴ συζήτηση. Γι' αὐτὸ θὰ μποροῦσε δίκαια νὰ τὴν ὀνομάσει κανεὶς τὰ πάντα, δικαστήριο, ἰατρεῖο, σχολεῖο τῆς πίστεως, ἐκπαιδευτήριο τῆς ψυχῆς, γυμναστήριο δρόμων ποὺ ὁδηγοῦν στοὺς οὐρανούς.

Ὅτι πάλι ἡ ἐξουσία αὐτὴ εἶναι ἡ πιὸ ἐπιεικὴς ἀπ' ὅλες, εἶναι φανερὸ ἀπὸ τὸ ἑξῆς· Ὁ πολιτικὸς ἄρχοντας, ἂν συλλάβει μοιχό, τὸν τιμωρεῖ ἀμέσως. Ποιά εἶναι ὅμως ἡ ὠφέλεια; Ἡ ἀντιμετώπιση αὐτὴ δὲν ἔχει τὴ δύναμη νὰ ἐξαφανίσει τὸ ἐλάττωμα, ἀλλὰ νὰ ἀπομακρύνει τραυματισμένη τὴν ψυχή. Ἐνῶ ὁ ἐκκλησιαστικὸς ἄρχοντας φροντίζει, ἂν διαπιστώσει τὴν ὕπαρξη τοῦ ἐλαττώματος, ὄχι νὰ τιμωρήσει, ἀλλὰ νὰ ἐξαλλείψει τὸ ἐλάττωμα. Ἐσὺ δηλαδή, κάνεις τὸ ἴδιο, ὅπως ἀκριβῶς, ἄν, ἐνῶ τὸ τραῦμα εἶναι στὸ κεφάλι, δὲ φροντίζεις νὰ θεραπεύσεις τὸν πόνο, ἀλλὰ κόβεις τὸ κεφάλι. Ἐγὼ ὅμως δὲν ἐνεργῶ ἔτσι, ἀλλὰ θεραπεύω τὸν πόνο, Καὶ ἀπομακρύνω βέβαια τὸν ἄρρωστο ἀπὸ τὰ ἱερὰ μυστήρια καὶ ἀπὸ τοὺς ναούς, ἀλλὰ ὅταν τὸν θεραπεύσω καὶ τὸν ἀπαλλάξω ἀπὸ τὰ ἐλαττώματα καὶ τὸν κάνω μὲ τὴ μετάνοια καλύτερον, τὸν ξαναδέχομαι στοὺς κόλπους μου. Καὶ πῶς, λέγει, εἶναι δυνατὸ νὰ ἐξαλείψεις τὴ μοιχεία; Εἶναι δυνατὸ καὶ μάλιστα πολὺ δυνατό, ἂν κανεὶς συμμορφωθεῖ πρὸς αὐτοὺς τοὺς νόμους. Γιατὶ ἡ Ἐκκλησία εἶναι πνευματικὸ λουτρό, ποὺ δὲν καθαρίζει τὸ σωματικὸ ρύπο ἀλλὰ κάθε ἀκαθαρσία τῆς ψυχῆς μὲ τοὺς πολλοὺς τρόπους τῆς μετανοίας. Γιατὶ ἐσύ, ἂν τὸν ἀφήσεις ἀτιμώρητο, θὰ τὸν κάμεις χειρότερο, ἂν τὸν τιμωρήσεις τὸν ἄφησες ἀθεράπευτο, ἐνῶ ἐγὼ οὔτε ἀτιμώρητο τὸν ἀφήνω οὔτε τὸν τιμωρῶ ὅπως ἐσύ, ἀλλὰ καὶ ἐπιβάλλω τὴν ποινὴ ποὺ ταιριάζει σὲ μένα καὶ διορθώνω τὸ κακὸ ποὺ ἔγινε.

Θέλεις νὰ σοῦ δείξω καὶ μὲ ἄλλον τρόπο πῶς ἐσύ, ποὺ βγάζεις τὸ σπαθὶ ἀπὸ τὴ θήκη του καὶ δείχνεις τὴ φωτιὰ στοὺς παραβάτες, δὲν προσφέρεις πολλὴ θεραπεία, ἐνῶ ἐγώ, χωρὶς τὰ δικά σου μέσα, σίγουρα ὁδηγῶ στὴν πλήρη ὑγεία; Δὲ μοῦ χρειάζονται συζητήσεις καὶ λόγια, ἀλλ' ἐπικαλοῦμαι τὴν ξηρὰ

δικαστήριον τοῦτο καθίσαι, πῶς τὰ ἀνθρώπινα διέκειτο πράγματα, πῶς οὐδὲν τῶν νῦν κατορθωθέντων οὐδὲ μέχρις ὀνόματος ἦν ἀκοῦσαί ποτε. Τίς γὰρ θανάτου κατετόλμησε; τίς χρημάτων κατεφρόνησε; τίς δόξης ὑπερεῖδε; τίς τοὺς ἐν μέσῳ θορύβους φυγών, ὄρη καὶ ἐρημίαν, τὴν μητέρα τῆς φιλοσοφίας, ἠσπάσατο; ποῦ παρθενίας ὄνομά ποτε ἦν; Ταῦτα γὰρ πάντα, καὶ τὰ τούτων πλείονα, τούτου τοῦ δικαστηρίου κατόρθωμα γέγονε, ταύτης τῆς ἀρχῆς ἔργα.

Ταῦτ' οὖν εἰδότες καὶ καταμαθόντες, ὡς ἐντεῦθεν πᾶσα ὠφέλεια τοῦ βίου, καὶ ἡ τῆς οἰκουμένης διόρθωσις, θαμινὰ βαδίζετε παρὰ τὴν τῶν θείων λόγων ἀκρόασιν, καὶ τὰς συνόδους τὰς ἐνταῦθα καὶ τὰς εὐχάς. Ἂν γὰρ οὕτως ἑαυτοὺς ῥυθμίζητε, δυνήσεσθε τῶν οὐρανῶν ἀξίαν ἐπιδειξάμενοι πολιτείαν, τυχεῖν τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ, καὶ τὰ ἑξῆς.

καὶ τὴ θάλασσα καὶ τὴν ἴδια τὴν ἀνθρώπινη φύση. Καὶ φρόντισε νὰ μάθεις ποιά ἦταν ἡ κατάσταση τῆς ἀνθρωπότητας προτοῦ στηθεῖ αὐτὸ τὸ δικαστήριο, πῶς δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ ἀκούσει κανεὶς οὔτε τὸ ὄνομα τῶν σημερινῶν ἠθικῶν κατορθωμάτων. Ποιός στάθηκε μὲ τόλμη ἀπέναντι στὸ θάνατο; ποιός περιφρόνησε τὰ χρήματα; ποιός ἀδιαφόρησε γιὰ τὴ δόξα; ποιός ἄφησε τὴν κοινωνικὴ ζωὴ καὶ προτίμησε τὰ ὄρη καὶ τὴν ἔρημο, τὴ μητέρα τῆς εὐσέβειας; ποῦ ἀκουόταν τότε ἡ λέξη παρθενία; Ὅλα αὐτὰ βέβαια καὶ περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ εἶναι κατορθώματα αὐτοῦ τοῦ δικαστηρίου, εἶναι ἔργα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐξουσίας.

Γνωρίζοντας λοιπὸν καὶ κατανοώντας αὐτά, ὅτι δηλαδὴ ἀπὸ ἐδῶ πηγάζει κάθε ὠφέλεια στὴ ζωὴ καὶ ἡ βελτίωση τῆς οἰκουμένης, μὲ προθυμία νὰ ἐρχόσαστε γιὰ νὰ ἀκοῦτε τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ, καθὼς καὶ στὶς ἐδῶ συγκεντρώσεις καὶ τὶς προσευχές. Ἂν ἐπιβάλετε αὐτὴν τὴν τακτικὴ στοὺς ἑαυτούς σας, θὰ μπορέσετε νὰ ἐπιδείξετε τρόπο ζωῆς ἀντάξιο τῶν οὐρανῶν, καὶ νὰ ἐπιτύχετε τὰ ἀγαθὰ ποὺ μᾶς ἔχει ὑποσχεθεῖ, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία καὶ τὰ ἑξῆς.

Ο Μ Ι Λ ΙΑ ΙΣΤ'

(Β' Κορ. 7, 13–8,6)

«Διὰ τοῦτο παρακεκλήμεθα ἐπὶ τῇ παρακλήσει ὑμῶν· περισσοτέρως δὲ μᾶλλον ἐχάρημεν ἐπὶ τῇ χαρᾷ Τίτου, ὅτι ἀναπέπαυται τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἀπὸ πάντων ὑμῶν».

1. Ὅρα πάλιν πῶς ἐπαίρει αὐτῶν τὰ ἐγκώμια καὶ δείκνυσιν τὴν ἀγάπην. Εἰπὼν γάρ, ὅτι ἥσθην, ὅτι τοσοῦτον ἡ ἐπιστολὴ ἤνυσε, καὶ ὅτι τοσοῦτον ἐκερδάνετε, «χαίρω» γάρ, φησίν, «οὐχ ὅτι ἐλυπήθητε, ἀλλ' ὅτι ἐλυπήθητε εἰς μετάνοιαν», καὶ δείξας αὐτοῦ τὴν ἀγάπην, φησί γάρ, ὅτι «εἰ καὶ ἔγραψα ὑμῖν, οὐχ ἕνεκεν τοῦ ἀδικήσαντος, οὐδὲ ἕνεκεν τοῦ ἀδικηθέντος, ἀλλ' ἕνεκεν τοῦ φανερωθῆναι τὴν σπουδὴν ἡμῶν τὴν ὑπὲρ ὑμῶν πρὸς ὑμᾶς», λέγει πάλιν ἄλλο σημεῖον τῆς αὐτῶν εὐνοίας, ὃ πολὺν αὐτοῖς φέρει τὸν ἔπαινον καὶ δείκνυσι τῆς ἀγάπης αὐτῶν τὸ γνήσιον· «ἐπὶ γὰρ τῇ παρακλήσει ὑμῶν περισσοτέρως μᾶλλον ἐχάρημεν ἐπὶ τῇ χαρᾷ Τίτου», φησί. Καίτοι γε τοῦτο οὐκ ἔστι φιλοῦντος σφοδρῶς, τὸ ἐπ' ἐκείνῳ μᾶλλον χαρῆναι ἢ ἐπ' αὐτοῖς. Ναί, φησίν· οὐδὲ γὰρ δι' ἐκεῖνον τοσοῦτον, ὅσον δι' ὑμᾶς ἥσθην. Διὰ τοῦτο καὶ τὴν αἰτίαν ἐπάγει λέγων, «ὅτι τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ ἀναπέπαυται ἀπὸ πάντων ὑμῶν». Οὐκ εἶπεν, 'αὐτός', ἀλλά, «τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ», τουτέστιν, ἡ ἀγάπη αὐτοῦ ἡ περὶ ὑμᾶς. Καὶ πῶς ἀναπέπαυται; «Ἀπὸ πάντων». Καὶ γὰρ

ΟΜΙΛΙΑ ΙΣΤ'

(Β' Κορ. 7,13–8,6)

431

«Γι' αὐτὸ παρηγορηθήκαμε μὲ τὴ δική σας παρηγοριά. Πολὺ περισσότερο χαρήκαμε γιὰ τὴν χαρὰ τοῦ Τίτου, γιατὶ χάρηκε τὸ πνεῦμα του ἐξαιτίας ὅλων σας».

1. Πρόσεχε πάλι πῶς τοὺς ἐπαινεῖ καὶ δείχνει τὴν ἀγάπη του. Γιατί, ἀφοῦ εἶπε ὅτι εὐχαριστήθηκα, ὅτι ἡ ἐπιστολὴ κατάφερε τόσο πολλὰ καὶ ὅτι ὠφεληθήκατε τόσο, «χαίρομαι», λέγει, « ὄχι γιατὶ λυπηθήκατε, ἀλλὰ γιατὶ ἡ λύπη σας ὁδήγησε σὲ μετάνοια», καὶ ἀφοῦ ἔδειξε τὴν ἀγάπη του, γιατὶ λέγει ὅτι, «ὅταν σᾶς ἔγραψα, δὲν τὸ ἔκαμα οὔτε γιὰ ἐκεῖνον ποὺ ἀδίκησε οὔτε γιὰ ἐκεῖνον ποὺ ἀδικήθηκε, ἀλλὰ γιὰ νὰ σᾶς γίνει φανερὸ τὸ ἐνδιαφέρον μας γιὰ σᾶς», ἀναφέρει πάλι ἄλλη ἀπόδειξη τῆς ἀγάπης τους, ποὺ εἶναι πολὺ ἐπαινετικὸ γι' αὐτοὺς καὶ δείχνει τὴ γνησιότητα τῆς ἀγάπης τους· γιατὶ λέγει, «ἐκτὸς ἀπὸ τὴν παρηγοριά σας, πολὺ περισσότερο χαρήκαμε γιὰ τὴ χαρά τοῦ Τίτου». Ἂν καὶ βέβαια αὐτὸ δὲ δείχνει τόσο πολὺ μεγάλη ἀγάπη, τὸ ὅτι δηλαδὴ χάρηκε περισσότερο γιὰ τὸν Τίτο παρὰ γιὰ κείνους. Ναί, λέγει· δὲν εὐχαριστήθηκα τόσο γιὰ κεῖνον, ὅσο γιὰ σᾶς. Γι' αὐτὸ προσθέτει καὶ τὴν αἰτία, λέγοντας, «γιατὶ ἡ καρδιά του ἡσύχασε ἐξ αἰτίας ὅλων σας». Δὲν εἶπε 'αὐτός', ἀλλὰ «ἡ καρδιά του», δηλαδὴ ἡ ἀγάπη του γιὰ σᾶς. Καὶ πῶς ἡσύχασε; «Ἐξαιτίας ὅλων σας». Γιατὶ καὶ αὐτὸ εἶναι πολὺ μεγάλος ἔπαινος. «Γιατί, ἂν κάπως καυχήθηκα σ' αὐτὸν γιὰ σᾶς». Εἶναι με-

καὶ τοῦτο μέγιστον ἐγκώμιον. «Ὅτι εἴ τι αὐτῷ κεκαύχημαι ὑπὲρ ὑμῶν». Μέγας ὁ ἔπαινος, ὅταν ὁ διδάσκαλος καυχᾶται· φησὶ γάρ, ὅτι «οὐ κατῃσχύνθην». Διὰ τοῦτο ἐχάρην, ὅτι βελτίους ἐφάνητε καὶ διὰ τῶν ἔργων ἐδείξατέ μου τὰ ῥήματα. Ὥστε διπλοῦς ὁ κόσμος ἐμοί, καὶ ὅτι ὑμεῖς ἐπεδώκατε, καὶ ὅτι ἐγὼ οὐκ ἐφάνην τῆς ἀληθείας διαπίπτων.

«Ἀλλ' ὡς πάντοτε ἐν ἀληθείᾳ ἐλαλήσαμεν ὑμῖν, οὕτω καὶ ἡ καύχησις ἡμῶν ἡ ἐπὶ Τίτου, ἀλήθεια γέγονεν». Ἐνταῦθα καὶ ἄλλο τι αἰνίττεται· ὅτι ὥσπερ παρ' ὑμῖν μετὰ ἀληθείας πάντα ἐφθεγξάμεθα, εἰκὸς γὰρ αὐτὸν καὶ περὶ τούτου πολλὰ αὐτοῖς εἰπεῖν ἐγκώμια, οὕτω καὶ τὰ περὶ ὑμῶν ἡμῖν Τίτῳ εἰρημένα, ἀληθῆ ἐφάνη. «Καὶ τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ περισσοτέρως ἐστὶν εἰς ὑμᾶς». Τοῦτο λοιπὸν ἐκεῖνον συνιστῶντός ἐστιν, ὡς σφόδρα ἐκκαιόμενον καὶ συνδεδεμένον αὐτοῖς. Καὶ οὐκ εἶπεν, 'ἡ ἀγάπη αὐτοῦ', ἀλλά, «τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ». Εἶτα, ἵνα μὴ δόξῃ κολακεύειν, πανταχοῦ τίθησι τῆς φιλίας τὰς αἰτίας, ἵν', ὅπερ εἶπον, καὶ τὴν κολακείαν διαφύγῃ καὶ ἐκείνους μᾶλλον προτρέψῃ, τὸ ἐγκώμιον εἰς αὐτοὺς περιιστάς, καὶ δεικνὺς τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ὑπόθεσιν τῆς τοσαύτης ἀγάπης ἐκείνους ἐμβαλόντας αὐτῷ. Εἰπὼν γάρ, ὅτι «τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ περισσοτέρως ἐστὶν εἰς ὑμᾶς», ἐπήγαγεν· «ἀναμιμνῃσκομένου τὴν ἁπάντων ὑμῶν ὑπακοήν». Τοῦτο δὲ καὶ τὸν Τίτον εὐγνώμονα δείκνυσι περὶ τοὺς εὐεργέτας, εἴ γε λαβὼν αὐτοὺς ἐν τῇ ψυχῇ ἐπανῆλθεν ἅπαντας, καὶ διηνεκῶς αὐτῶν μέμνηται, καὶ ἐκείνους ἐπὶ στόματος ἔχει καὶ ἐπὶ διανοίας. Καὶ Κορινθίους πάλιν κοσμεῖ μειζόνως, ὅτι αὐτὸν οὕτω χειρωσάμενοι ἐξέπεμψαν.

Εἶτα καὶ τὴν ὑπακοὴν αὐτῶν λέγει, ἐπιτείνων αὐτῶν τὴν σπουδήν· διὸ καὶ ἐπάγει ταῦτα, «ὡς μετὰ φόβου καὶ τρόμου ἐδέξασθε αὐτόν». Οὐ μετὰ ἀγάπης μόνον, ἀλλὰ καὶ μετὰ τιμῆς ἐπιτεταμένης. Εἶδες πῶς διπλῆν αὐτοῖς ἀρετὴν μαρτυρεῖ, καὶ ὅτι ὡς πατέ-

γάλος ὁ ἔπαινος, ὅταν καυχιέται ὁ δάσκαλος· γιατὶ λέγει, «δὲν ντροπιάσθηκα». Γι' αὐτὸ χάρηκα, γιατὶ ἀποδειχθήκατε ἀνώτεροι καὶ μὲ τὰ ἔργα σας ἀποδείξατε σωστὰ τὰ λόγια μου. Ὥστε ἡ χαρά μου εἶναι διπλή· καὶ γιατὶ γίνατε πιὸ ἐνάρετοι καὶ γιατὶ ἀποδείχθηκε ὅτι ἦταν ἀληθινὸ ἐκεῖνο ποὺ εἶπα.

Ἀλλά, ὅπως πάντοτε ἦταν ἀληθινὸ ἐκεῖνο ποὺ σᾶς εἴπαμε, ἔτσι καὶ ἡ καύχησή μας ποὺ ἔγινε πρὸς τὸν Τίτο ἀποδείχθηκε ἀληθινή. Ἐδῶ ὑπαινίσσεται καὶ κάτι ἄλλο· ὅτι δηλαδή, ὅπως εἴπαμε σὲ σᾶς πάντοτε τὴν ἀλήθεια, γιατὶ φυσικὸ ἦταν καὶ γι' αὐτὸ νὰ τοὺς ἐπαινέσει πολύ, ἔτσι ἀποδείχτηκαν ἀληθινὰ καὶ ὅσα εἴπαμε γιὰ σᾶς στὸν Τίτο. «Καὶ ἡ καρδιά του κλίνει πιὸ πολὺ πρὸς ἐσᾶς». Μὲ τὰ λόγια αὐτὰ παρουσιάζει ὅτι ὁ Τίτος φλεγόταν ἀπὸ μεγάλη ἀγάπη πρὸς αὐτοὺς κι ὅτι εἶχε ἰσχυροὺς δεσμοὺς μαζί τους. Καὶ δὲν εἶπε, 'ἡ ἀγάπη του', ἀλλά, «ἡ καρδιά του». Ἔπειτα, γιὰ νὰ μὴ θεωρηθεῖ ὅτι τοὺς κολακεύει, ἀναφέρει παντοῦ τὴν αἰτία τῆς ἀγάπης, ὥστε, πράγμα ποὺ εἶπα, καὶ τὴν κολακεία νὰ ἀποφύγει καὶ ἐκείνους νὰ προτρέψει περισσότερο, ἀπευθύνοντας τὰ ἐγκωμιαστικὰ λόγια σ' αὐτούς, καὶ δείχνοντας ὅτι ἐκεῖνοι δημιούργησαν μέσα στὴν καρδιά του τὴν ἀρχὴ καὶ τὴν αἰτία τόσης ἀγάπης. Γιατί, ἀφοῦ εἶπε, «ἡ καρδιά του κλίνει πιὸ πολὺ πρὸς ἐσᾶς», πρόσθεσε, «γιατὶ θυμᾶται τὴν ὑπακοὴ ὅλων σας». Αὐτὸ δείχνει καὶ τὸν Τίτο εὐγνώμονα πρὸς τοὺς εὐεργέτες του, ἀφοῦ ἐπέστρεψε ἔχοντας ὅλους μέσα στὴν καρδιά του, καὶ ὅτι τοὺς θυμᾶται συνέχεια, ἔχοντάς τους καὶ στὸ στόμα του καὶ στὴν ψυχή του. Συγχρόνως ἐπαινεῖ πάλι τοὺς Κορινθίους, γιατὶ τὸν ἄφησαν νὰ ἐπιστρέψει, ἀφοῦ κέρδισαν τόσο τὴν ἀγάπη του.

Ἔπειτα ἀναφέρει καὶ τὴν ὑπακοή τους, γιὰ ν' αὐξήσει τὸ ἐνδιαφέρον τους· γι' αὐτὸ καὶ προσθέτει αὐτά· «ὅτι μὲ φόβο καὶ τρόμο τὸν δεχτήκατε». Ὄχι μόνο μὲ ἀγάπη, ἀλλὰ καὶ μὲ περίσσια τιμή. Βλέπεις πῶς παρουσιάζει διπλὴ τὴν ἀρετή τους, καὶ ὅτι τὸν ἀγαποῦσαν σὰν πατέρα καὶ ὅτι τὸν φοβόταν σὰν ἄρχο-

ρα ἐφίλουν, καὶ ὡς ἄρχοντα ἐδεδοίκεσαν, οὔτε διὰ τὸν φόβον ἀμαυροῦντες τὴν ἀγάπην, οὔτε διὰ τὴν ἀγάπην ἐκλύοντες τὸν φόβον; Τοῦτο καὶ ἀνωτέρω ἔλεγεν, ὅτι «τὸ κατὰ Θεὸν λυπηθῆναι ὑμᾶς, πόσην κατειργάσατο ἐν ὑμῖν σπουδήν, ἀλλὰ φόβον, ἀλλὰ ἐπιπόθησιν; Χαίρω οὖν, ὅτι ἐν παντὶ θαρρῶ ἐν ὑμῖν». Ὁρᾷς ὅτι δι' αὐτοὺς μᾶλλον χαίρει; Ὅτι οὐδαμοῦ τὸν διδάσκαλον κατῃσχύνατε, φησίν, οὐδὲ ἀνάξιοι φαίνεσθε τῆς ἐμῆς μαρτυρίας. Ὥστε οὐχ οὕτω διὰ Τίτον ἔχαιρεν, ὅτι τιμῆς ἀπήλαυσε τοσαύτης, ὡς δι' αὐτούς, ὅτι τοσαύτην ἐπεδείξαντο εὐγνωμοσύνην. Ἵνα γὰρ μὴ νομισθῇ δι' ἐκεῖνον χαίρειν μᾶλλον, ὅρα πῶς καὶ ἐνταῦθα τὴν αἰτίαν τίθησιν. Ὥσπερ οὖν ἀνωτέρω εἶπεν, ὅτι «εἴ τι αὐτῷ κεκαύχημαι ὑπὲρ ὑμῶν, οὐ κατῃσχύνθην», οὕτω καὶ ἐνταῦθα, ὅτι «ἐν παντὶ θαρρῶ ἐν ὑμῖν».

Κἂν ἐπιπλῆξαι δέοι, οὐ δέδοικα μὴ ἀπορραγῆτε, κἂν καυχήσασθαι, οὐ φοβοῦμαι, ὡς ἐλεγχόμενος, κἂν ὡς πειθηνίους ἐπαινέσαι κἂν ὡς ἀγαπητούς, κἂν ὡς ζῆλον ἔχοντας, θαρρῶ ἐν ὑμῖν. Εἶπον ἐκκόψαι, καὶ ἐξεκόψατε· εἶπον δέξασθαι, καὶ ἐδέξασθε· εἶπον ὅτι μεγάλοι τινές ἐστε καὶ θαυμαστοὶ ἐπὶ Τίτου καὶ διδασκάλους εἰδότες αἰδεῖσθαι· ἀληθῆ διὰ τῶν ἔργων ταῦτα ἐδείξατε. Καὶ οὐχ οὕτως ἔμαθε ταῦτα παρ' ἐμοῦ, ὡς παρ' ὑμῶν. Ἐπανῆλθε γοῦν σφοδρὸς ἐραστὴς ὑμῶν γενόμενος, πλείονα τῶν λόγων ἐπιδειξαμένων ὑμῶν. «Γνωρίζω δὲ ὑμῖν, ἀδελφοί, τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ τὴν δεδομένην ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις τῆς Μακεδονίας».

2. Ἐπάρας αὐτοὺς τοῖς ἐγκωμίοις, παραίνεσιν πάλιν καθίησι. Διὰ γὰρ τοῦτο τῇ ἐπιπλήξει παρέμιξε τοὺς ἐπαίνους, ἵνα μὴ ἀπὸ ἐπιπλήξεως εἰς παραίνεσιν κατελθὼν δυσπαράδεκτον ποιήσῃ τὸν λόγον, ἀλλὰ λεάνας αὐτῶν τὴν ἀκοήν, οὕτω προοδοποιήσῃ τῇ πα-

ντα, χωρὶς ὅμως νὰ μειώνει ὁ φόβος τὴν ἀγάπη καὶ χωρὶς ἡ ἀγάπη νὰ ἐξαφανίζει τὸ φόβο; Τὸ ἴδιο ἔλεγε καὶ παραπάνω· «τὸ ὅτι λυπηθήκατε κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, πόσην ἐπιθυμία γέννησε μέσα σας, πόσο φόβο, πόσον πόθο; Χαίρομαι λοιπόν, γιατὶ ἔχω πεποίθηση σὲ σᾶς γιὰ ὅλα». Βλέπεις ὅτι γι' αὐτοὺς μᾶλλον νιώθει χαρά; Γιατί, λέγει, σὲ καμιὰ περίπτωση δὲν προσβάλατε τὸ δάσκαλό σας, οὔτε φανήκατε ἀνάξιοι τῆς ἐπιβεβαιώσεώς μου. Ὥστε δὲ χαιρόταν τόσο γιὰ τὸν Τίτο, γιὰ τὸ ὅτι ἀπόλαυσε τόση τιμή, ὅσο γιὰ κείνους, γιατὶ ἔδειξαν τόση εὐγνωμοσύνη. Γιὰ νὰ μὴ νομισθεῖ λοιπὸν πὼς χαίρεται περισσότερο γιὰ ἐκεῖνον, πρόσεχε πῶς καὶ ἐδῶ ἀναφέρει τὴν αἰτία. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ εἶπε παραπάνω, «ἂν καυχήθηκα κάπως γιὰ σᾶς, δὲν ντροπιάστηκα», ἔτσι κι ἐδῶ λέγει, «γιὰ τὰ πάντα ἔχω πεποίθηση σὲ σᾶς».

Κι ἂν ἀκόμα χρειασθεῖ νὰ σᾶς ἐπιπλήξω, δὲ φοβᾶμαι μήπως ἀπομακρυνθεῖτε ἀπὸ μένα, κι ἂν χρειασθεῖ νὰ καυχηθῶ, δὲ φοβᾶμαι μήπως μὲ κατηγορήσετε, κι ἂν σᾶς ἐπαινέσω γιατί πειθαρχεῖτε καὶ δείχνετε ἀγάπη καὶ ζῆλο, ἔχω πεποίθηση σὲ σᾶς. Σᾶς εἶπα νὰ τὸν ἀποκόψετε ἀπὸ σᾶς, καὶ τὸν ἀποκόψατε· σᾶς εἶπα νὰ τὸν δεχθεῖτε καὶ τὸν δεχθήκατε· εἶπα πὼς φανήκατε σπουδαῖοι καὶ ἀξιοθαύμαστοι στὴν περίπτωση τοῦ Τίτου καὶ ὅτι ξέρετε νὰ σεβόσαστε τοὺς δασκάλους σας, καὶ μὲ τὰ ἔργα σας τὰ ἀποδείξατε καὶ αὐτὰ σωστά. Καὶ δὲν τὰ ἔμαθε αὐτὰ τόσο ἀπὸ μένα, ὅσο ἀπὸ σᾶς. Γι' αὐτὸ ἐπέστρεψε γεμάτος ἀγάπη γιὰ σᾶς, ἐπειδὴ κατορθώσατε περισσότερα ἀπὸ τὰ λόγια. «Τώρα θὰ σᾶς κάμω γνωστή, ἀδελφοί, τὴν εὐλογία ποὺ ἔδωσε ὁ Θεὸς στὶς Ἐκκλησίες τῆς Μακεδονίας»[1].

2. Ἀφοῦ τοὺς ἀνύψωσε μὲ τοὺς ἐπαίνους, τοὺς ἀπευθύνει πάλι συμβουλές. Γι' αὐτὸ ἀνέμιξε τοὺς ἐπαίνους μὲ τὴν ἐπίπληξη, ὥστε νὰ μὴ συμβεῖ, προχωρώντας ἀπὸ τὴν ἐπίπληξη στὸν ἔπαινο, νὰ δυσκολέψει τὴν παραδοχὴ τῶν λόγων του, ἀλλά,

1. Β' Κορ. 8,1.

ραινέσει. Βούλεται γὰρ περὶ ἐλεημοσύνης διαλεχθῆναι· διὸ καὶ προλαβὼν εἶπε, «χαίρω ὅτι ἐν παντὶ θαρρῶ ἐν ὑμῖν»· ἀπὸ τῶν ἤδη κατωρθωμένων καὶ εἰς τοῦτο προθυμοτέρους ποιῶν. Καὶ οὐκ εἶπεν εὐθέως, 'δότε οὖν ἐλεημοσύνην', ἀλλ' ὅρα τὴν σύνεσιν, πῶς πόρρωθεν καὶ ἀφ' ὑψηλοῦ προκατασκευάζει τὸν λόγον· «γνωρίζω γὰρ ὑμῖν», φησί, «τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ τὴν δεδομένην ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις τῆς Μακεδονίας». Ἵνα γὰρ μὴ ἐπαίρωνται, χάριν τὸ πρᾶγμα καλεῖ· καὶ τὰ ἑτέρων διηγούμενος τοῖς ἑτέρων ἐγκωμίοις σπουδαιοτέρους τούτους ἐργάζεται. Καὶ δύο συντίθησιν ἐπαίνους Μακεδόσι, μᾶλλον δὲ καὶ τρεῖς· καὶ ὅτι πειρασμοὺς γενναίως φέρουσι, καὶ ὅτι ἐλεεῖν ἴσασι, καὶ ὅτι πένητες ὄντες, δαψίλειαν ἐνεδείκνυντο ἐν ἐλεημοσύνῃ· καὶ γὰρ ἡρπάγησαν αὐτῶν αἱ οὐσίαι. Καὶ τοῦτο δηλῶν ἔλεγεν, ἡνίκα αὐτοῖς ἐπέστελλεν, «ὑμεῖς γὰρ μιμηταὶ ἐγένεσθε», φησί, «τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ τῶν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, ὅτι τὰ αὐτὰ ἐπάθετε καὶ ὑμεῖς ὑπὸ τῶν ἰδίων συμφυλετῶν, καθάπερ κἀκεῖνοι ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων». Ἄκουσον τί μετὰ ταῦτα Ἑβραίοις ἐπιστέλλων ἔλεγε· «καὶ γὰρ τὴν ἁρπαγὴν τῶν ὑπαρχόντων ὑμῶν μετὰ χαρᾶς προσεδέξασθε». Χάριν δὲ τὸ πρᾶγμα καλεῖ, οὐχὶ καταστέλλων αὐτοὺς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκκαλούμενος, καὶ ἀνεπίφθονον τὸν λόγον ἐργαζόμενος. Διὸ καὶ τὸ τῶν ἀδελφῶν ὄνομα προσέθηκεν, ὥστε πᾶσαν ὑποτεμέσθαι βασκανίαν· καὶ γὰρ μέλλει μεθ' ὑπερβολῆς ἐγκωμιάζειν αὐτούς.

Ἄκουσον γοῦν τῶν ἐπαίνων. Εἰπὼν γάρ, «γνωρίζω ὑμῖν τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ», οὐκ εἶπε, 'τὴν δεδομένην ἐν τῇδε καὶ τῇδε τῇ πόλει', ἀλλ' ὁλόκληρον ἐπαινεῖ τὸ ἔθνος λέγων, «ἐν ταῖς Ἐκκλη-

ἀφοῦ προετοιμάσει τὴν ἀκοή τους, ἔτσι νὰ ἀνοίξει τὸ δρόμο γιὰ τὶς συμβουλές. Γιατὶ θέλει νὰ μιλήσει γιὰ τὴν ἐλεημοσύνη, γι' αὐτὸ μὲ προνοητικότητα εἶπε· «χαίρομαι ποὺ μπορῶ νὰ σᾶς ἐμπιστεύομαι γιὰ ὅλα», κάμνοντάς τους προθυμότερους καὶ σ' αὐτὸ ἀπὸ τὰ ὅσα ἤδη κατόρθωσαν. Καὶ δὲν εἶπε ξεκάθαρα, 'δῶστε λοιπὸν ἐλεημοσύνη', ἀλλὰ πρόσεχε τὴ σύνεσή του, πῶς ἔμμεσα καὶ ἔξυπνα προετοιμάζει τὸ λόγο· γιατὶ λέγει, «σᾶς κάνουμε λοιπὸν γνωστὴ τὴν εὐλογία ποὺ ἔδωσε ὁ Θεὸς στὶς Ἐκκλησίες τῆς Μακεδονίας». Γιὰ νὰ μὴν ὑπερηφανεύονται δηλαδή, ὀνομάζει τὸ πράγμα αὐτὸ «εὐλογία Θεοῦ», καὶ διηγούμενος τὰ ἐπιτεύγματα τῶν ἄλλων, μὲ τοὺς ἐπαίνους τῶν ἄλλων, κάμνει αὐτοὺς σπουδαιοτέρους. Καὶ ἀναφέρει διπλὸν ἔπαινο γιὰ τοὺς Μακεδόνες, ἢ καλύτερα τριπλόν· καὶ ὅτι ἀντιμετωπίζουν μὲ γενναιότητα τοὺς πειρασμούς, καὶ ὅτι γνωρίζουν νὰ ἐλεοῦν, καὶ ὅτι, ἂν καὶ εἶναι φτωχοί, ἐλεοῦν μὲ ἁπλοχεριά· καθόσον τοὺς ἅρπαξαν τὶς περιουσίες τους. Καὶ αὐτὸ ἐννοώντας τοὺς ἔγραφε στὴν ἐπιστολή του, «ἐσεῖς», λέγει, «γίνατε μιμητὲς τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ ποὺ εἶναι στὴν Ἰουδαία, γιατὶ πάθατε καὶ σεῖς ἀπὸ τοὺς ὁμοεθνεῖς σας τὰ ἴδια ποὺ ἔπαθαν καὶ ἐκεῖνοι ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους»[2]. Καὶ ἄκουσε τί ἔλεγε μετὰ ἀπὸ αὐτά, γράφοντας στοὺς Ἑβραίους· «μὲ χαρὰ ἀντιμετωπίσατε τὴν ἁρπαγὴ τῶν ὑπαρχόντων σας»[3]. Καὶ ὀνομάζει τὸ πράγμα εὐλογία Θεοῦ ὄχι μόνο γιὰ νὰ μὴν ἀφήσει νὰ ἀναπτυχθεῖ ὁ ἐγωϊσμός τους, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ τοὺς ἐνθαρρύνει καὶ γιὰ νὰ μὴν προκαλέσει φθόνο μὲ τὰ λόγια του. Γι' αὐτὸ χρησιμοποίησε καὶ τὴν προσφώνηση «ἀδελφοί», ὥστε ν' ἀπομακρύνει κάθε ἴχνος ζήλειας, ἐπειδὴ πρόκειται νὰ τοὺς ἐπαινέσει ὑπερβολικά.

Ἄκουσε λοιπὸν τοὺς ἐπαίνους. Γιατί, ἀφοῦ εἶπε, «σᾶς πληροφορῶ γιὰ τὴν εὐλογία τοῦ Θεοῦ», δὲν εἶπε πὼς τὴν ἔδωσε στὴν τάδε καὶ στὴ τάδε πόλη, ἀλλὰ ἐπαινεῖ ὅλο τὸ ἔθνος λέ-

---

2. Α' Θεσ. 2,14.
3. Ἑβρ. 10,34.

σίαις τῆς Μακεδονίας». Εἶτα καὶ αὐτὴν διηγεῖται τὴν χάριν· «ὅτι ἐν πολλῇ δοκιμῇ θλίψεως ἡ περισσεία τῆς χαρᾶς αὐτῶν». Εἶδες σύνεσιν; Πρῶτον γὰρ ἐκεῖνο λέγει, οὐχ ὃ βούλεται, ἀλλ' ἕτερον πρὸ αὐτοῦ, ἵνα μὴ δόξῃ ἐπίτηδες τοῦτο ποιεῖν, ἀλλὰ ἀπὸ ἀκολουθίας ἑτέρας ἐπ' αὐτὸ ἔρχεσθαι· «ἐν πολλῇ δοκιμῇ θλίψεως», ὃ καὶ αὐτοῖς Μακεδόσι ἐπιστέλλων ἔλεγεν, ὅτι «μιμηταὶ ἐγενήθητε τοῦ Κυρίου, δεξάμενοι τὸν λόγον ἐν θλίψει πολλῇ, μετὰ χαρᾶς Πνεύματος ἁγίου»· καὶ πάλιν, «ἀφ' ὑμῶν ἐξήχηται ὁ λόγος τοῦ Κυρίου, οὐ μόνον ἐν τῇ Μακεδονίᾳ καὶ ἐν τῇ Ἀχαΐᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν παντὶ τόπῳ ἡ πίστις ὑμῶν πρὸς τὸν Θεὸν ἐξελήλυθε»· Τί δέ ἐστιν, «ἐν πολλῇ δοκιμῇ θλίψεως ἡ περισσεία τῆς χαρᾶς αὐτῶν»; Ἀμφότερα μεθ' ὑπερβολῆς γέγονεν αὐτοῖς, φησί, καὶ ἡ θλῖψις καὶ ἡ χαρά. Διὸ καὶ πολὺ τὸ παράδοξον ἦν, ὅτι τοσαύτη ἡδονῆς περιουσία ἀπὸ θλίψεως αὐτοῖς ἐβλάστησεν. Οὐ γὰρ δὴ μόνον λύπην οὐκ ἔτεκεν, ἀλλὰ καὶ ἀφορμὴ γέγονεν αὐτοῖς εὐφροσύνης ἡ θλῖψις, καὶ ταῦτα πολλὴ οὖσα.

Τοῦτο δὲ ἔλεγεν, ἀλείφων αὐτοὺς ἐν τοῖς πειρασμοῖς γενναίους εἶναι καὶ ἀπεριτρέπτους. Οὐδὲ γὰρ ἁπλῶς ἐθλίβησαν, ἀλλ' οὕτως ὡς καὶ δόκιμοι γενέσθαι διὰ τῆς ὑπομονῆς· μᾶλλον δὲ οὐ λέγει, διὰ τῆς ὑπομονῆς, ἀλλ', ὃ πλέον ἦν τῆς ὑπομονῆς, χαράν. Καὶ οὐδὲ χαρὰν ἁπλῶς λέγει, ἀλλά, περισσείαν χαρᾶς· καὶ γὰρ πολλὴ καὶ ἄφατος ἐβλάστησεν ἐν αὐτοῖς. «Καὶ ἡ κατὰ βάθους πτωχεία αὐτῶν ἐπερίσσευσεν εἰς τὸν πλοῦτον τῆς ἁπλότητος αὐτῶν». Πάλιν ἀμφότερα ταῦτα μεθ' ὑπερβολῆς. Ὥσπερ γὰρ ἡ πολλὴ θλῖψις πολὴν χαρὰν ἔτεκε καὶ παρισσείαν χαρᾶς, οὕτως ἡ πολλὴ πενία πολὺν πλοῦτον ἔτεκεν ἐλεημοσύνης. Τοῦτο γὰρ ἐδήλωσεν εἰπών, «ἐπερίσσευσεν εἰς τὸν πλοῦτον τῆς ἁπλότητος αὐτῶν»· οὐ γὰρ τῷ μέτρῳ τῶν διδομένων, ἀλλὰ τῇ γνώμῃ τῶν παρεχόντων ἡ

γοντας, «στὶς Ἐκκλησίες τῆς Μακεδονίας». Ἔπειτα τοὺς λέγει ποιά ἦταν ἡ εὐλογία. «Γιατὶ ἡ εὐλογία τους δόθηκε ἄφθονη σὲ καιρὸ θλιβερῆς δοκιμασίας». Εἶδες σύνεση; Πρώτα δηλαδὴ λέγει ἐκεῖνο, ὄχι ἐκεῖνο ποὺ θέλει, ἀλλὰ κάτι ἄλλο πρὶν ἀπὸ αὐτό, γιὰ νὰ μὴ νομίσουν ὅτι αὐτὸς ἦταν ὁ στόχος του, ἀλλὰ καταλήγει σ' αὐτὸ ἀφοῦ πρῶτα εἶπε κάτι ἄλλο. «Σὲ μεγάλη καὶ θλιβερὴ δοκιμασία», πράγμα ποὺ ἔγραφε καὶ στοὺς Μακεδόνες, «γίνατε μιμητὲς τοῦ Κυρίου, γιατὶ δεχθήκατε τὸ κήρυγμα μέσα σὲ πολλὴ θλίψη, μὲ χαρὰ ποὺ δίνει τὸ ἅγιο Πνεῦμα»[4]· καὶ ἀμέσως πιὸ κάτω, «ἀπὸ σᾶς ἀντήχησε ὁ λόγος τοῦ Κυρίου ὄχι μόνο στὴν Μακεδονία καὶ τὴν Ἀχαΐα, ἀλλ' ἔγινε γνωστὴ ἡ πίστη σας σὲ κάθε τόπο»[5]. Τί σημαίνει ὅμως, «σὲ μεγάλη καὶ θλιβερὴ δοκιμασία ξεχείλισε ἡ χαρά τους»; Καὶ τὰ δύο, λέει, καὶ ἡ χαρὰ καὶ ἡ θλίψη σας, συνέβησαν μὲ ἀφθονία. Γι' αὐτὸ καὶ ἦταν πολὺ παράδοξο, τὸ ὅτι μέσα στὴν τόση θλίψη τους ἔνιωσαν τόση χαρά. Ἡ θλίψη τους δηλαδὴ ὄχι μόνο δὲ γέννησε περισσότερη θλίψη, ἀλλ' ἔγινε ἀφορμὴ νὰ χαροῦν πολύ, καὶ ὅλα αὐτὰ τὴ στιγμὴ ποὺ ἦταν τόσο μεγάλη.

Αὐτὸ τὸ ἔλεγε γιὰ νὰ τοὺς κάμει πιὸ γενναίους καὶ πιὸ ἀλύγιστους στοὺς πειρασμούς. Γιατὶ δὲν λυπήθηκαν ἁπλῶς, ἀλλὰ λυπήθηκαν τόσο πολύ, ὥστε δοκιμάστηκε ἡ ἀρετή τους μὲ τὴν ὑπομονή τους· ἢ καλύτερα δὲ λέει μὲ τὴν ὑπομονή, ἀλλὰ κάτι ποὺ ἦταν μεγαλύτερο ἀπὸ τὴν ὑπομονή, «μὲ χαρά». Καὶ δὲ λέγει ἁπλῶς, «μὲ χαρά», ἀλλὰ «μὲ πολλὴ χαρά»· γιατὶ ἔνιωσαν πολλὴ καὶ ἄφθονη χαρά. «Καὶ ἡ μεγάλη τους φτώχεια ξεχείλισε σὲ πλούσια γενναιοδωρία». Πάλι καὶ τὰ δύο αὐτὰ σὲ ὑπερβολικὸ βαθμό. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ ἡ μεγάλη θλίψη γέννησε πολλὴ χαρά, καὶ μάλιστα περίσσια χαρά, ἔτσι ἡ πολλὴ φτώχεια γέννησε μεγάλο πλοῦτο ἐλεημοσύνης. Αὐτὸ τὸ δήλωσε λέγοντας, «ἡ μεγάλη τους φτώχεια ξεχείλισε πλούσια

4. Α' Θεσ. 1,6.
5. Α' Θεσ. 1,8.

φιλοτιμία κρίνεται. Διὸ οὐδαμοῦ λέγει 'πλοῦτον τῶν δοθέντων', ἀλλά, «πλοῦτον τῆς ἁπλότητος αὐτῶν». Ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· οὐ μόνον οὐκ ἐνεπόδισεν αὐτοῖς πρὸς δαψίλειαν ἡ πτωχεία, ἀλλὰ καὶ ἀφορμὴ γέγονε τοῦ περισσεῦσαι, ὥσπερ ἡ θλῖψις τοῦ ἡσθῆναι. Ὅσῳ γὰρ ἦσαν πένητες, τοσούτῳ μᾶλλον ἐφιλοτιμοῦντο καὶ προθυμότερον παρεῖχον. Διὸ καὶ σφόδρα αὐτοὺς θαυμάζει, ὅτι ἐκ τοσαύτης πενίας τοσαύτην ἐπεδείξαντο φιλοτιμίαν. «Ἡ γὰρ κατὰ βάθους πτωχεία αὐτῶν», τουτέστιν, ἡ πολλὴ καὶ ἄφατος, ἔδειξεν αὐτῶν τὴν ἁπλότητα.

Ἀλλ' οὐκ εἶπεν, 'ἔδειξεν', ἀλλά, «ἐπερίσσευσε»· καὶ οὐκ εἶπεν, 'ἁπλότητα', ἀλλὰ «πλοῦτον ἁπλότητος», τουτέστιν, ἀντίρροπον τοῦ μεγέθους τῆς πτωχείας· μᾶλλον δέ, καὶ πολλῷ μείζονα τὸν ὄγκον ἐπεδείξαντο τῆς δαψιλείας. Εἶτα αὐτὸ καὶ ἑρμηνεύει σαφέστερον, λέγων· «ὅτι κατὰ δύναμιν μαρτυρῶ (ἀξιόπιστος ὁ μάρτυς) καὶ ὑπὲρ δύναμιν»· τουτέστιν, «ἐπερίσσευσεν εἰς τὸν πλοῦτον τῆς ἁπλότητος αὐτῶν». Μᾶλλον δὲ οὐ διὰ τούτου μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἑξῆς ἁπάντων αὐτὸ δηλοῖ· «αὐθαίρετοι» γάρ, φησίν. Ἰδοὺ καὶ ἑτέρα ὑπερβολή. «Μετὰ πολλῆς παρακλήσεως». Ἰδοὺ καὶ τρίτη, καὶ τετάρτη. «Δεόμενοι ἡμῶν». Ἰδοὺ καὶ πέμπτη. «Καὶ ἐν θλίψει ὄντες, καὶ ἐν πενίᾳ. Αὕτη ἕκτη. Καὶ ἑβδόμη, καὶ μεθ' ὑπερβολῆς ἔδωκαν.

3. Εἶτα ἐπειδὴ τοῦτο μάλιστα βούλεται κατασκευάσαι παρὰ Κορινθίοις, τὸ μετὰ προαιρέσεως δοῦναι, αὐτῷ μάλιστα ἐνδιατρίβει, λέγων, «μετὰ πολλῆς παρακλήσεως», καί, «δεόμενοι ἡμῶν». Οὐχ ἡμεῖς αὐτῶν ἐδεήθημεν, ἀλλ' αὐτοὶ ἡμῶν. Τί «δεόμενοι ἡμῶν»; «Τὴν χάριν καὶ τὴν κοινωνίαν τῆς διακονίας τῆς εἰς τοὺς ἁγίους». Εἶδες πῶς πάλιν ἐπαίρει τὸ πρᾶγμα, σεμνοῖς ὀνόμασιν αὐτὸ καλῶν; Καὶ γὰρ ἐπειδὴ ζηλωταὶ ἦσαν πνευμάτων, χάριν αὐτὸ ὀνομά-

γενναιοδωρία». Γιατὶ ἡ γενναιοδωρία δὲν κρίνεται ἀπὸ τὴν ποσότητα τῶν δώρων, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ψυχικὴ διάθεση τῶν δωρητῶν. Γι' αὐτὸ πουθενὰ δὲ λέγει γιὰ ἀφθονία δώρων, ἀλλὰ γιὰ «πλούσια γενναιοδωρία». Αὐτὸ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἑξῆς· «ὄχι μόνο δὲν τοὺς ἐμπόδισε ἡ φτώχεια νὰ εἶναι γενναιόδωροι, ἀλλὰ καὶ ἔγινε ἀφορμὴ νὰ γίνει περισσότερη, ὅπως ἀκριβῶς ἡ θλίψη ἔγινε αἰτία χαρᾶς. Γιατὶ ὅσο πιὸ φτωχοὶ ἦταν, τόσο μεγαλύτερο φιλότιμο ἔδειχναν καὶ τόσο προθυμότερα πρόσφερναν. Γι' αὐτὸ τοὺς θαυμάζει πάρα πολύ, γιατὶ μέσα ἀπὸ τὴν τόση φτώχεια, ἔδειξαν τόση γενναιοδωρία.

Ὅμως δὲν εἶπε 'ἔδειξε', ἀλλά, «ξεχείλισε». Καὶ δὲν εἶπε, 'γενναιοδωρία', ἀλλὰ «πλούσια γενναιοδωρία», δηλαδὴ ἀντίστροφα ἀνάλογη μὲ τὴ φτώχεια· ἢ καλύτερα ἔδειξαν τὴ γενναιοδωρία τους κατὰ πολὺ πιὸ μεγαλύτερη. Ἔπειτα τὸ λέγει αὐτὸ σαφέστερα, λέγοντας· «γιατί, σᾶς τὸ ἐπιβεβαιώνω ἐγὼ (μάρτυρας ἀξιόπιστος), πρόσφεραν ὄχι ὅσα μποροῦσαν, ἀλλὰ περισσότερα ἀπὸ ὅσα μποροῦσαν»· δηλαδὴ «ξεχείλισε ἡ πλούσια γενναιοδωρία τους». Ἢ καλύτερα ὄχι μὲ αὐτὸ μόνο, ἀλλὰ καὶ μὲ ὅλα τὰ ἑπόμενα αὐτὸ δηλώνει· γιατὶ λέγει, «πρόσφεραν αὐθόρμητα». Νὰ καὶ ἄλλη ὑπερβολική τους ἐνέργεια. «Μὲ πολλὲς παρακλήσεις». Νὰ καὶ τρίτη καὶ τέταρτη. «Μᾶς πρακαλοῦσαν». Νὰ καὶ πέμπτη. Παρακαλοῦσαν, ἂν καὶ βρίσκονταν μέσα στὴ θλίψη καὶ τὴ φτώχεια. Νὰ καὶ ἕκτη. Καὶ ἡ ἕβδομη, «πρόσφεραν μὲ πολλὴ γενναιοδωρία».

3. Ἔπειτα, ἐπειδὴ αὐτὸς εἶναι ὁ σκοπός του, νὰ προδιαθέσει τοὺς Κορινθίους νὰ προσφέρουν αὐθόρμητα, ἐπιμένει πάρα πολὺ σὲ αὐτό, λέγοντας, «μὲ πολλὲς παρακλήσεις» καὶ «παρακαλώντας μας». Δὲν τοὺς παρακαλέσαμε ἐμεῖς, ἀλλ' ἐκεῖνοι ἐμᾶς. Καὶ τί μᾶς ζητοῦσαν; «Τὴ χάρη νὰ γίνουν μέτοχοι τῶν ὑπηρεσιῶν πρὸς τοὺς ἁγίους». Εἶδες πῶς ἐξυψώνει πάλι τὴν πράξη τους, ἀναφέροντάς τη μὲ σεμνὰ λόγια; Ἐπειδὴ δηλαδὴ σέβονταν τὸ πνεῦμα, τὸ ὀνομάζει αὐτὸ «χάρη», γιὰ νὰ παρακινηθοῦν οἱ Κορίνθιοι, καθὼς ἐπίσης καὶ «κοινωνία», γιὰ νὰ ξέρουν ὅτι παίρνουν, καὶ δὲ δίνουν μόνο. Αὐτὸ λοιπὸν μᾶς παρα-

ζει, ἵνα ἐπιδράμωσι· καὶ «κοινωνίαν» πάλιν, ἵνα μάθωσιν ὅτι λαμβάνουσιν, οὐ διδόασι μόνον. Τοῦτο οὖν ἡμᾶς παρεκάλουν, φησίν, ὥστε ἡμᾶς ἀναδέξασθαι τὴν τοιαύτην διακονίαν. «Καὶ οὐ καθὼς ἠλπίσαμεν». Τοῦτο καὶ πρὸς τὴν ποσότητά φησι καὶ πρὸς τὰς θλίψεις. Οὐ γὰρ ἂν ἠλπίσαμεν, φησίν, ὅτι ἐν τοσαύτῃ θλίψει ὄντες καὶ πενίᾳ, καὶ κατήπειξαν ἂν ἡμᾶς, καὶ τοσαῦτα παρεκάλεσαν. Καὶ τὴν τοῦ λοιποῦ δὲ βίου ἐπιμέλειαν αὐτῶν ἐδήλωσεν εἰπών· «ἀλλ' ἑαυτοὺς ἔδωκαν πρῶτον τῷ Κυρίῳ, καὶ ἡμῖν διὰ θελήματος Θεοῦ». Ἐν πᾶσι γὰρ ὑπήκουσαν πλέον, ἢ προσεδοκήσαμεν· οὐδέ, ἐπειδὴ ἠλέουν, τῶν ἄλλων ἠμέλουν ἀρετῶν, ἀλλὰ «πρῶτον ἑαυτοὺς ἔδωκαν τῷ Κυρίῳ». Τί ἐστιν, «ἔδωκαν ἑαυτοὺς τῷ Κυρίῳ»; Ἀνέθηκαν, δόκιμοι περὶ τὴν πίστιν ἐφάνησαν, πολλὴν τὴν ἀνδρείαν ἐν τοῖς πειρασμοῖς ἐπεδείξαντο, τὴν κοσμιότητα, τὴν ἐπιείκειαν, τὴν ἀγάπην, τὴν ἐν τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἀγαθοῖς προθυμίαν τε καὶ σπουδήν.

Τί ἐστι, «καὶ ἡμῖν»; Πειθήνιοι γεγόνασιν ἡμῖν, ἠγάπησαν, ὑπάκουσαν, καὶ τοὺς τοῦ Θεοῦ νόμους πληροῦντες, καὶ ἡμῖν διὰ τῆς ἀρετῆς συνδεδεμένοι. Σκόπει δὲ πῶς καὶ ἐνταῦθα τὴν ἐπίτασιν δείκνυσι, λέγων, «ἔδωκαν ἑαυτοὺς τῷ Κυρίῳ». Οὐχὶ τὰ μὲν τῷ Θεῷ ὑπήκουσαν, τὰ δὲ τῷ κόσμῳ, ἀλλὰ πάντα αὐτῷ, καὶ ὅλους ἑαυτοὺς ἔδωκαν τῷ Θεῷ. Οὐδὲ γάρ, ἐπειδὴ ἠλέουν, ἀπενοήθησαν, ἀλλὰ πολλὴν ἐπιδειξάμενοι ταπεινοφροσύνην, πολλὴν ὑπακοήν, πολλὴν τιμήν, πολλὴν φιλοσοφίαν, οὕτω καὶ τὴν ἐλεημοσύνην εἰργάσαντο. Τί δέ ἐστι, «διὰ θελήματος Θεοῦ»; Ἐπειδὴ εἶπεν, «ἡμῖν ἔδωκαν ἑαυτούς», οὐδὲ ἡμῖν ἀνθρωπίνως, ἀλλὰ καὶ τοῦτο κατὰ τὴν τοῦ Θεοῦ γνώμην ἐποίουν. «Ὥστε ἡμᾶς παρακαλέσαι Τίτον, ἵνα καθὼς προενήρξατο ἐν ὑμῖν, οὕτως ἐπιτελέσῃ καὶ τὴν χάριν ταύτην». Καὶ ποία ἀκολουθία αὕτη; Πολλὴ καὶ σφόδρα τῶν ἐμ-

καλοῦσαν, λέει, νὰ δεχθοῦμε ἐμεῖς αὐτὴν τὴν ὑπηρεσία τους. «Καὶ ὄχι ὅπως περιμέναμε». Αὐτὸ τὸ λέγει καὶ γιὰ τὴν ποσότητα καὶ γιὰ τὶς θλίψεις. Δὲν περιμέναμε, λέει, ὅτι, αὐτοὶ ποὺ χαν τόση λύπη καὶ τόση φτώχεια, θὰ μᾶς πίεζαν καὶ θὰ μᾶς παρακαλοῦσαν τόσο. Ἔδειξε ὅτι καὶ ὅλος ὁ βίος τους ἦταν γενικὰ πλούσιος πνευματικά, λέγοντας, «μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ἔδωσαν τοὺς ἑαυτούς τους πρῶτα στὸν Κύριο κι ἔπειτα σ' ἐμᾶς». Γιατὶ σὲ ὅλα πλέον ἀνταποκρίθηκαν πιὸ πολὺ ἀπὸ ὅσο περιμέναμε. Δὲν ἀδιαφοροῦσαν γιὰ τὶς ἄλλες ἀρετὲς ἐπειδὴ πρόσφερναν ἐλεημοσύνη, ἀλλ' «ἔδωσαν πρῶτα τοὺς ἑαυτούς τους στὸν Κύριο». Τί σημαίνει, «ἔδωσαν τοὺς ἑαυτούς τους στὸν Κύριο»; Τὸν ἀφιέρωσαν, ἀναδείχθηκαν ἐκλεκτοὶ πιστοί, ἔδειξαν μεγάλη γενναιότητα στοὺς πειρασμούς, σεμνότητα, πραότητα, ἀγάπη, προθυμία καὶ ἐνδιαφέρον σὲ ὅλους τοὺς ἄλλους ἠθικοὺς τομεῖς.

Τί σημαίνει, «καὶ σὲ μᾶς»; Μᾶς πίστεψαν, μᾶς ἀγάπησαν, μᾶς ὑπάκουσαν, καὶ ἐκτελώντας τοὺς νόμους τοῦ Θεοῦ καὶ ἀνέπτυξαν μαζί μας δεσμοὺς ἀγάπης. Πρόσεχε πῶς δείχνει καὶ ἐδῶ τὴν περίσσια προθυμία τους, λέγοντας, «ἔδωσαν τοὺς ἑαυτούς τους στὸν Κύριο». Δὲν ὑπάκουσαν σὲ ὁρισμένα στὸ Θεὸ καὶ σὲ ἄλλα στοὺς ἀνθρώπους, ἀλλ' ἔδωσαν στὸ Θεὸ τὰ πάντα καὶ ὁλόκληρους τοὺς ἑαυτούς τους. Οὔτε βέβαια, ἐπειδὴ ἐλεοῦσαν, φούσκωσαν τὰ μυαλά τους, ἀλλ' ἔδειξαν πολλὴ ταπεινοφροσύνη, πολλὴν ὑπακοή, πολλὴ σεβασμό, μεγάλη πίστη, καὶ ἔτσι μὲ ὅλα αὐτὰ ἔκαναν καὶ τὴν ἐλεημοσύνη. Τί σημαίνει ὅμως, «μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ»; Ἐπειδὴ εἶπε, «καὶ σὲ μᾶς ἔδωσαν τοὺς ἑαυτούς τους», προσθέτει, ὅτι δὲν τοὺς ἔδωσαν ὅπως συνηθίζουν οἱ ἄνθρωποι, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ ἔκαναν ὅπως ἐπιθυμεῖ ὁ Θεός. «Ὥστε παρακαλέσαμε τὸν Τίτο, ποὺ ἔκαμε πρῶτος τὴν ἀρχή, νὰ ἐκτελέσει καὶ σὲ σᾶς τὸ ἔργο αὐτὸ τῆς γενναιοδωρίας». Καὶ ποιά σχέση ἔχει αὐτὸ μὲ τὰ προηγούμενα; Ἔχει μεγάλη σχέση καὶ εἶναι πολὺ συνδεμένο μὲ τὰ προηγούμενα. Ἐπειδὴ δηλαδή, λέγει, τοὺς εἴδαμε δυνατοὺς καὶ θερμοὺς σὲ ὅλα, στοὺς πειρα-

προσθεν ἐχομένη. Ἐπειδὴ γὰρ εἴδομεν αὐτοὺς σφοδρούς, φησίν, καὶ θερμοὺς ἐν ἅπασιν, ἐν πειρασμοῖς, ἐν ἐλεημοσύνῃ, ἐν τῇ πρὸς ὑμᾶς ἀγάπῃ, ἐν τῇ λοιπῇ τοῦ βίου καθαρότητι, ἵνα καὶ ὑμεῖς αὐτοῖς ἐξισωθῆτε, ἐπέμψαμεν Τίτον. Ἀλλ' οὕτω μὲν οὐκ εἶπε, τοῦτο δὲ ἐδήλωσε.

Σκόπει φιλίας ὑπερβολήν. Παρ' ἐκείνων γὰρ παρακαλούμενοι, φησί, καὶ ἀξιούμενοι, τὰ ὑμέτερα ἐμεριμνῶμεν μή πως αὐτῶν ἐλαττωθῆτε. Διὸ καὶ ἀπεστείλαμεν Τίτον, ἵνα κἀντεῦθεν διεγερθέντες καὶ ὑπομνησθέντες, ζηλώσητε Μακεδόνας. Καὶ γὰρ ἐτύγχανεν ἐκεῖ ὢν ὁ Τίτος, ὅτε ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἐγράφετο. Δείκνυσι δὲ αὐτὸν καὶ κατάρξαντα τούτου πρὸ τῆς Παύλου προτροπῆς· «ἵνα καθὼς προενήρξατο», φησί. Διὸ καὶ μεγάλα αὐτοῦ λέγει ἐγκώμια, ἐν ἀρχῇ μέν, ὅτι «τῷ μὴ εὑρεῖν με Τίτον τὸν ἀδελφόν μου, οὐκ ἔσχον ἄνεσιν τῷ πνεύματί μου»· ἐντεῦθεν δὲ ταῦτα ἅπερ εἴρηκεν ἅπαντα, καὶ τοῦτο δὲ αὐτό. Οὐ μικρὸν γὰρ καὶ τοῦτο ἐγκώμιον, τὸ καὶ προενάρξασθαι· θερμῆς γὰρ τοῦτο καὶ ζεούσης ψυχῆς. Διὸ καὶ ἔπεμψεν αὐτόν, μεγίστην αὐτοῖς ἐντιθεὶς κἀντεῦθεν προτροπὴν τοῦ δοῦναι, τὴν παρουσίαν Τίτου. Διὰ τοῦτο καὶ ἐπαίρει τοῖς ἐπαίνοις αὐτόν, οἰκειῶσαι βουλόμενος σφοδρότερον τοῖς Κορινθίοις τὸν ἄνθρωπον. Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο πρὸς τὸ πεῖσαι μέγα, τὸ οἰκείως διακεῖσθαι τὸν συμβουλεύοντα. Καλῶς δὲ καὶ ἅπαξ καὶ δὶς καὶ τρὶς μνημονεύσας τῆς ἐλεημοσύνης, χάριν τὸ πρᾶγμα καλεῖ, νῦν μὲν λέγων, «γνωρίζω δὲ ὑμῖν, ἀδελφοί, τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ τὴν δεδομένην ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις τῆς Μακεδονίας», νῦν δέ, «αὐθαίρετοι, μετὰ πολλῆς παρακλήσεως δεόμενοι ἡμῶν τὴν χάριν καὶ τὴν κοινωνίαν»· καὶ πάλιν, «ἵνα καθὼς προενήρξατο, οὕτω καὶ ἐπιτελέσῃ εἰς ὑμᾶς καὶ τὴν χάριν ταύτην».

4. *Καὶ γὰρ μέγα ἐστὶν ἀγαθὸν καὶ Θεοῦ δῶρον τοῦτο, καὶ αὐτῷ*

σμούς, στὴ γενναιοδωρία, στὴν ἀγάπη τους γιὰ μᾶς, στὴν καθαρότητα ὅλης τῆς ζωῆς τους, σᾶς στείλαμε τὸν Τίτο, γιὰ νὰ ἀναδειχθεῖτε ἰσάξιοί τους. Δὲν τὸ εἶπε βέβαια ἔτσι, ἀλλ' αὐτὸ ἔδειξε.

Πρόσεχε τὴν ὑπερβολικὴ ἀγάπη. Ἐνῶ ἐκεῖνοι παρακαλοῦσαν, λέει, καὶ ἀπαιτοῦσαν, ἐμεῖς φροντίζαμε γιὰ σᾶς, νὰ μὴ φανεῖτε κατώτεροί τους. Γι' αὐτὸ σᾶς στείλαμε τὸν Τίτο, ὥστε, πληροφορούμενοι καὶ παρακινούμενοι ἀπὸ αὐτό, νὰ μιμηθεῖτε τοὺς Μακεδόνες. Γιατὶ βρισκόταν ἐκεῖ ὁ Τίτος ὅταν ἡ ἐπιστολὴ αὐτὴ γραφόταν. Καὶ δείχνει ὅτι αὐτὸς ἄρχισε τὸ ἔργο αὐτὸ προτοῦ τοῦ τὸ ἀναθέσει ὁ Παῦλος. «Ὁ Τίτος ἄρχισε πρῶτος», λέγει. Γι' αὐτὸ τὸν ἐπαινεῖ πολύ, λέγοντας πρῶτα, «ἐπειδὴ δὲν βρῆκα τὸν Τίτο τὸ ἀδελφό μου, δὲν ἡσύχαζε τὸ πνεῦμα μου»[6], καὶ ἐδῶ πάλι ὅλα ὅσα εἶπε καὶ κυρίως τὸ τελευταῖο αὐτό. Γιατὶ δὲν εἶναι κι αὐτὸς μικρὸς ἔπαινος, ὅτι πρῶτος ἄρχισε· γιατὶ δείχνει ψυχὴ θερμὴ καὶ γεμάτη ἀπὸ πόθο. Γι' αὐτὸ καὶ τὸν ἔστειλε, προτρέποντάς τους τὰ μέγιστα καὶ μ' αὐτὸ νὰ προσφέρουν, μὲ τὴν παρουσία δηλαδὴ τοῦ Τίτου. Γι' αὐτὸ καὶ τὸν ἐξυψώνει μὲ ἐπαίνους, θέλοντας νὰ συνδέσει πολὺ τὶς φιλικές του σχέσεις μὲ τοὺς Κορινθίους. Γιατὶ εἶναι σημαντικὸ στοιχεῖο γιὰ νὰ πεισθεῖ κανεὶς τὸ νὰ αἰσθάνεται φιλία γιὰ κεῖνον ποὺ τὸν συμβουλεύει. Πολὺ σωστὰ ἀνέφερε μία καὶ δύο καὶ τρεῖς φορὲς τὴν ἐλεημοσύνη καὶ τὴ χαρακτηρίζει εὐλογία τοῦ Θεοῦ, λέγοντας ἄλλοτε «σᾶς κάνω γνωστή, ἀδελφοί, τὴν εὐλογία τοῦ Θεοῦ ποὺ δόθηκε στὶς Ἐκκλησίες τῆς Μακεδονίας», καὶ ἄλλοτε, «αὐθόρμητα, μὲ πολλὲς παρακλήσεις μᾶς ζητοῦσαν νὰ τοὺς κάμουμε τὴ χάρη νὰ συμμετάσχουν», καὶ πιὸ κάτω, «ὥστε, ἀφοῦ ἔκαμε τὴν ἀρχή, νὰ φέρει σὲ πέρας καὶ ἀνάμεσά σας τὸ ἔργο αὐτὸ τῆς γενναιοδωρίας».

4. Πραγματικὰ εἶναι μεγάλο ἀγαθὸ καὶ δῶρο τοῦ Θεοῦ ἡ

---

6. Β' Κορ. 2,13.

τῷ Θεῷ κατὰ δύναμιν ἡμᾶς ἐξομοιοῖ κατορθούμενον· τοῦτο γὰρ μάλιστα ἄνθρωπος. Λέγων γοῦν τις δεῖγμα ἀνθρώπου, τοῦτο τέθεικε· «μέγα» γάρ, φησίν, «ἄνθρωπος, καὶ τίμιον ἀνὴρ ἐλεήμων». Αὕτη μείζων ἡ χάρις, ἢ νεκροὺς ἀνιστᾶν. Τοῦ γὰρ ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ τοὺς ἀποθανόντας ἐγείρειν πολλῷ μεῖζον τὸ πεινῶντα τρέφειν τὸν Χριστόν· ἐνταῦθα μὲν γὰρ σὺ τὸν Χριστὸν εὐεργετεῖς, ἐκεῖ δὲ αὐτός σε. Καὶ ὁ μισθὸς δὲ ἐν τῷ ποιεῖν εὖ, οὐκ ἐν τῷ πάσχειν εὖ. Ἐνταῦθα μὲν γάρ, ἐπὶ τῶν σημείων λέγω, αὐτὸς ὀφείλεις τῷ Θεῷ, ἐπὶ δὲ τῆς ἐλεημοσύνης, τὸν Θεὸν ὀφειλέτην ἔχεις. Ἐλεημοσύνη δέ ἐστιν, ὅταν μετὰ προθυμίας γίνηται, ὅταν μετὰ δαψιλείας, ὅταν μὴ νομίσῃς διδόναι, ἀλλὰ λαμβάνειν, ὅταν ὡς εὐεργετούμενος, ὅταν ὡς κερδαίνων καὶ μὴ ἀπολλύς· ἐπὶ τοῦτο οὐδὲ χάρις. Τὸν γὰρ ἕτερον ἐλεοῦντα, χαίρειν, οὐ δυσχεραίνειν δεῖ. Πῶς γὰρ οὐκ ἄτοπον, εἰ τὴν ἑτέρου λύων ἀθυμίαν, αὐτὸς ἀθυμοίης; οὐκέτι γὰρ ἐᾶς αὐτὴν ἐλεημοσύνην εἶναι. Εἰ γὰρ ἀθυμεῖς, ὅτι ἕτερον ἀπήλλαξας ἀθυμίας, ἐσχάτης ὠμότητος καὶ ἀπανθρωπίας δεῖγμα ἐκφέρεις· βέλτιον γὰρ μὴ ἀπαλλάττειν, ἢ οὕτως ἀπαλλάττειν. Τί δὲ ὅλως καὶ ἀθυμεῖς, ἄνθρωπε; μὴ ἔλαττόν σοι γένηται τὸ χρυσίον; Ὅλως, εἰ τοιαύτην ἔχεις προαίρεσιν, μηδὲ δῷς· εἰ μὴ θαρρεῖς ὅτι πολυπλασιάζεταί σοι ἐν οὐρανοῖς, μὴ παράσχῃς. Ἀλλ' ἐνταῦθα ζητεῖς τὴν ἀντίδοσιν. Διὰ τί; Ἄφες τὴν ἐλεημοσύνην ἐλεημοσύνην εἶναι, καὶ μὴ ἐμπορίαν.

Πολλοὶ μὲν οὖν καὶ ἐνταῦθα ἀπέλαβον, ἀλλ' οὐχ οὕτως ἔλαβον, ὡς ταύτῃ πλέον ἕξοντες τῶν οὐ λαβόντων ἐνταῦθα, ἀλλ' ἔνιοι τούτων ὡς ἀσθενέστεροι, ἐπειδὴ τοῖς ἐκεῖ οὐ σφόδρα ἐφείλκοντο. Καὶ ὥσπερ οἱ λίχνοι καὶ ἀπειρόκαλοι καὶ γαστρὸς δοῦλοι ἐπὶ βασιλικὴν κληθέντες τράπεζαν, καὶ τὸν προσήκοντα καιρὸν οὐκ ἀναμένοντες, κατὰ τὰ παιδία τὰ μικρά, λυμαίνουσι αὐτῶν τὴν εὐφροσύ-

ἐλεημοσύνη καὶ μᾶς ἐξομοιώνει, ὅσο μᾶς εἶναι δυνατό, μὲ τὸ Θεό, ὅταν τὴν ἀσκοῦμε· αὐτὸ προπάντων εἶναι ἄνθρωπος. Μιλώντας λοιπὸν κάποιος γιὰ τὸ γνώρισμα τοῦ ἀνθρώπου, αὐτὸ πρόσθεσε· «εἶναι, λέγει, μεγάλο πράγμα ὁ ἄνθρωπος καὶ πάρα πολὺ σπουδαῖο ὁ ἐλεήμονας». Ἡ ἐλεημοσύνη εἶναι σπουδαιότερο πράγμα ἀπὸ τὸ νὰ ἀνασταίνει κανεὶς νεκρούς. Γιατὶ εἶναι πολὺ πιὸ σπουδαῖο νὰ δώσεις τροφὴ στὸν πεινασμένο Χριστὸ ἀπὸ τὸ νὰ ἀναστήσεις νεκροὺς στὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ. Στὴν πρώτη περίπτωση ἐσὺ εὐεργετεῖς τὸ Χριστό, στὴν δεύτερη ὁ Χριστὸς ἐσένα. Καὶ ἀμείβεται κανεὶς ὅταν εὐεργετεῖ καὶ ὄχι ὅταν τὸν εὐεργετοῦν. Στὴν περίπτωση αὐτή, ἂν δηλαδὴ κάνεις θαύματα, ἐσὺ ὀφείλεις στὸ Θεό, ἐνῶ στὴν περίπτωση τῆς ἐλεημοσύνης σοῦ ὀφείλει ὁ Θεός. Ἐλεημοσύνη εἶναι ὅταν τὴν κάνεις μὲ προθυμία, ὅταν τὴν κάνεις μὲ γενναιοδωρία, ὅταν δὲ νομίζεις πὼς δίνεις ἀλλὰ πὼς παίρνεις, ὅταν τὴν κάνεις σὰν νὰ σὲ εὐεργετοῦν, σὰν νὰ κερδίζεις, σὰν νὰ μὴ χάνεις. Γιατί, ἂν νομίζεις τὸ ἀντίθετο, δὲν εἶναι ἐλεημοσύνη. Ἐκεῖνος ποὺ ἐλεεῖ ἄλλον, πρέπει νὰ χαίρεται, ὄχι νὰ δυσανασχετεῖ. Γιατὶ πῶς δὲν εἶναι παράλογο ἄν, ἐνῶ ἀνακουφίζεις τὴ λύπη τοῦ ἄλλου, λυπᾶσαι ἐσύ; Δὲν τὴν ἀφήνεις τὴν ἐνέργειά σου ἔτσι νὰ εἶναι ἐλεημοσύνη. Γιατί, ἂν στενοχωριέσαι ποὺ ἀνακούφισες τὴ στενοχώρια τοῦ ἄλλου, δίνεις δεῖγμα μεγάλης σκληρότητας καὶ ἀπανθρωπιᾶς· προτιμότερο εἶναι νὰ μὴν τὸν ἀνακουφίζεις παρὰ νὰ τὸν ἀνακουφίζεις ἔτσι. Γιατὶ τέλος πάντων στενοχωριέσαι, ἄνθρωπε; μήπως λιγοστέψει τὸ χρυσάφι σου; Ἐπιτέλους, ἂν ἔχεις αὐτὴν τὴν γνώμη, μὴ δίνεις. Ἂν δὲν πιστεύεις πὼς σοῦ γίνονται πολλαπλάσια στοὺς οὐρανούς, μὴν προσφέρεις. Ἀλλὰ ζητᾶς ἐδῶ τὴν ἀνταπόδοση. Γιατί; Ἄφησε τὴν ἐλεημοσύνη νὰ εἶναι ἐλεημοσύνη καὶ ὄχι ἐμπορία.

Πολλοὶ βέβαια τὰ πῆραν πίσω σ' αὐτὴν ἐδῶ τὴ ζωή, ἀλλὰ δὲν τὰ πῆραν μὲ τὴν ἐντύπωση πὼς κερδίζουν περισσότερα παρὰ αὐτοὶ ποὺ δὲν τὰ πῆραν, ἀλλὰ μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς δὲν εἶχαν ἰσχυρὴ πίστη καὶ δὲν ἔδειχναν καὶ πολὺ ἐνδιαφέρον γιὰ τὰ οὐράνια. Κι ὅπως οἱ καλοφαγάδες καὶ οἱ ἀγροῖκοι καὶ οἱ κοι-

νην, προλαμβάνοντες καὶ κορεννύντες ἑαυτοὺς σιτίοις καταδεεστέροις, οὕτω δὴ καὶ οὗτοι οἱ ἐνταῦθα ἐπιζητοῦντες καὶ λαμβάνοντες, τὸν μισθὸν ἐλαττοῦσι τὸν ἐκεῖ. Εἶτα δανείζων μέν, μετὰ πλείονα χρόνον ἐπιθυμεῖς ἀπολαβεῖν τὸ κεφάλαιον, τάχα δὲ οὐδὲ ἀπολαβεῖν, ἵνα τῇ μελλήσει πλείονα τὸν τόκον ἐργάσῃ, ἐνταῦθα δὲ εὐθέως ἀπαιτεῖς, καὶ ταῦτα οὐ μέλλων ἐνταῦθα εἶναι, ἀλλ' ἐκεῖ διηνεκῶς, οὐ μέλλων ἐνταῦθα δικάζεσθαι, ἀλλ' ἐκεῖ τὰς εὐθύνας ὑφέξων; Καὶ εἰ μέν τίς σοι κατεσκεύαζεν οἰκίας, ἔνθα μὴ ἔμελλες μένειν, ζημίαν τὸ πρᾶγμα ἐνόμισας ἄν, νῦν δὲ ἐνταῦθα βούλει πλουτεῖν, ὅθεν καὶ πρὸ τῆς ἑσπέρας μέλλεις πολλάκις ἀποδημεῖν; Οὐκ οἶδας, ὅτι ἐπ' ἀλλοτρίας διατρίβομεν, καθάπερ ξένοι καὶ πάροικοι; οὐκ οἶδας, ὅτι παροίκων ἐστὶν ἐκβάλλεσθαι, ὅτε μὴ προσδοκῶσι, μηδὲ ἐλπίζουσιν; ὅπερ καὶ ἡμεῖς πάσχομεν.

Διὰ δὴ τοῦτο, ὅσα ἂν κατασκευάσωμεν, ἐνταῦθα ἀφίεμεν. Οὐ γὰρ συγχωρεῖ ὁ Δεσπότης λαμβάνοντας αὐτὰ ἀπελθεῖν, ἄν τε οἰκίας οἰκοδομήσωμεν, ἄν τε ἀγροὺς ἀγοράσωμεν, ἄν τε ἀνδράποδα, ἄν τε σκεύη, ἄν τε ἕτερόν τι τοιοῦτον. Οὐ μόνον δὲ οὐκ ἀφίησιν ἐντεῦθεν λαβόντας ἀπελθεῖν, ἀλλ' οὐδὲ λογίζεταί σοι τὸν μισθόν· προεῖπε γάρ σοι, ὅτι μὴ οἰκοδομήσῃς, μηδὲ δαπανήσῃς τὰ ἀλλότρια, ἀλλὰ τὰ σά. Τί τοίνυν τὰ σὰ ἀφεὶς, ἐν τοῖς ἀλλοτρίοις ἐργάζῃ καὶ δαπανᾷς, ἵνα ἀπολέσῃς καὶ τὸν πόνον καὶ τὸν μισθόν, καὶ κόλασιν τὴν ἐσχάτην ὑπομείνῃς; Μή, παρακαλῶ· ἀλλ' ἐπειδὴ τῇ φύσει ἐσμὲν πάροικοι, γενώμεθα καὶ προαιρέσει, ἵνα μὴ ἐκεῖ γενώμεθα πάροικοι καὶ ἄτιμοι καὶ ἀπερριμμένοι. Ἂν γὰρ ἐνταῦθα βουληθῶμεν γενέσθαι πολῖται, οὔτε ἐνταῦθα ἐσόμεθα, οὔτε ἐκεῖ· ἂν δὲ πάροικοι μείνωμεν ὄντες καὶ διαγάγωμεν οὕτως, ὡς παροίκους διατρίβειν εἰκός, πολιτῶν καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐκεῖ ληψόμεθα παρρησίαν.

λιόδουλοι, ποὺ προσκλήθηκαν σὲ βασιλικὸ τραπέζι καὶ δὲν περιμένουν τὴν κατάλληλη ὥρα, ἀλλὰ σὰν μικρὰ παιδιὰ βιάζονται, γεμίζουν τὴν κοιλιά τους μὲ κατώτερα φαγητὰ καὶ χαλοῦν τὸ κέφι τους, ἔτσι καὶ αὐτοὶ ποὺ ζητοῦν καὶ παίρνουν ἐδῶ, ἐλαττώνουν τὸν οὐράνιο μισθό. Ἐξάλλου, ὅταν δανείζεις, θέλεις νὰ πάρεις πίσω τὸ κεφάλαιό σου μετὰ ἀπὸ πολὺ μεγάλο χρόνο, καὶ ἴσως θέλεις καὶ νὰ μὴν τὸ πάρεις, γιὰ νὰ εἰσπράξεις ἐξαιτίας τῆς καθυστέρησης περισσότερο τόκο, ἐνῶ στὴν περίπτωση αὐτὴ τὰ ἀπαιτεῖς ἀμέσως, καὶ ὅλα αὐτὰ τὴ στιγμὴ ποὺ δὲν πρόκειται νὰ εἶσαι ἐδῶ, ἀλλὰ θὰ εἶσαι ἐκεῖ αἰώνια, ἐνῶ δὲν πρόκειται νὰ κριθεῖς ἐδῶ ἀλλὰ θὰ λογοδοτήσεις ἐκεῖ; Καὶ ἂν κάποιος σοῦ ἔχτιζε σπίτια, ποὺ δὲν ἐπρόκειτο νὰ κατοικήσεις, θὰ τὸ θεωροῦσες ζημιά, ἐνῶ τώρα θέλεις νὰ εἶσαι πλούσιος ἐδῶ στὴ γῆ, ἀπ' ὅπου ὑπάρχουν ἀρκετὲς πιθανότητες νὰ ἀποδημήσεις πρὶν νὰ βραδυάσει; Δὲν ξέρεις ὅτι κατοικοῦμε σὲ ξένον τόπο, σὰν ξένοι καὶ ἀλλοδαποί; δὲν ξέρεις ὅτι διώχνουν τοὺς ἀλλοδαποὺς ὅταν δὲν τὸ περιμένουν καὶ δὲν περνᾶ ἀπὸ τὸ νοῦ τους, πράγμα ποὺ τὸ παθαίνουμε καὶ ἐμεῖς;

Γι' αὐτὸ τὰ ἀφήνουμε ἐδῶ ὅσα κι ἂν ἀποχτήσουμε. Γιατὶ δὲν ἐπιτρέπει ὁ Κύριος νὰ πάρουμε καὶ νὰ φύγουμε οὔτε τὰ σπίτια ποὺ θὰ χτίσουμε οὔτε τὰ χωράφια ποὺ θὰ ἀγοράσουμε οὔτε τὰ ζῶα οὔτε τὰ κινητά μας πράγματα οὔτε τίποτα ἄλλο παρόμοιο. Κι ὄχι μόνο δὲ μᾶς ἀφήνει νὰ τὰ πάρουμε καὶ νὰ φύγουμε ἀπ' ἐδῶ, ἀλλὰ καὶ δὲ λογαριάζει τὸν κόπο σου, ἀφοῦ σὲ προειδοποίησε καὶ σοῦ εἶπε, μὴ χτίσεις σπίτι, μὴ ξοδέψεις τὰ ξένα, ἀλλὰ τὰ δικά σου. Γιατί λοιπὸν ἀφήνεις τὰ δικά σου καὶ ἐργάζεσαι γιὰ ξένα καὶ ξοδεύεσαι, γιὰ νὰ χάσεις τὸν κόπο καὶ τὴν ἀμοιβή σου καὶ να τιμωρηθεῖς μὲ τὴν ἐλεεινότερη ποινή; Μή, σὲ παρακαλῶ, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀπὸ τὴ φύση μας εἴμαστε ἀλλοδαποί, ἂς γίνουμε καὶ ὡς πρὸς τὴν προαίρεση, γιὰ νὰ μὴ γίνουμε ἀλλοδαποὶ στὸν οὐρανὸ καὶ περιφρονημένοι καὶ διωγμένοι. Γιατί, ἂν θελήσουμε νὰ γίνουμε ἐδῶ πολίτες, οὔτε ἐδῶ θὰ γίνουμε οὔτε ἐκεῖ, ἂν ὅμως μείνουμε ἀλλοδαποί, ὅπως καὶ εἴμαστε, καὶ ζοῦμε ἔτσι, ὅπως πρέπει νὰ ζοῦν οἱ ἀλλοδαποί, θὰ

Ὁ γὰρ δίκαιος, καὶ μηδὲν ἔχων, καὶ ἐνταῦθα ἐν τοῖς ἁπάντων ὡς ἐν τοῖς ἑαυτοῦ διατρίψει, καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀπελθών, ὄψεται τὰς αἰωνίους αὐτοῦ σκηνάς· καὶ οὔτε ἐνταῦθα πείσεταί τι τῶν ἀηδῶν· οὔτε γὰρ ξένον αὐτόν τις ποιῆσαι δυνήσεται τὸν πᾶσαν γῆν ἔχοντα πόλιν, καὶ τὴν αὐτοῦ πατρίδα ἀπολαβών, ἐπιδέξεται τὸν ἀληθῆ πλοῦτον. Ἵν' οὖν ἀμφότερα κερδάνωμεν, καὶ τὰ ἐνταῦθα καὶ τὰ ἐκεῖ, εἰς δέον τοῖς οὖσι χρησώμεθα. Οὕτω γὰρ ἐσόμεθα τῶν οὐρανῶν πολῖται, καὶ πολλῆς ἀπολαυσόμεθα παρρησίας, ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ, καὶ τὰ ἑξῆς.

ἔχουμε δικαίωμα μόνιμου κατοίκου καὶ ἐκεῖ καὶ ἐδῶ. Γιατὶ ὁ εὐσεβὴς καὶ πάμπτωχος καὶ ἐδῶ θὰ ζήσει μὲ τὰ δικά του καὶ μὲ τὰ ξένα, κι ὅταν πάει στοὺς οὐρανοὺς θὰ βρεῖ τὶς αἰώνιες κατοικίες του, καὶ οὔτε σ' αὐτὴν τὴ ζωὴ δὲ θὰ πάθει τίποτα τὸ δυσάρεστο, οὔτε κανένας θὰ μπορέσει νὰ τὸν κάνει ξένο, ἀφοῦ ἔχει πατρίδα του τὴ γῆ ὁλόκληρη, καί, ἀφοῦ χαρεῖ τὴν πατρίδα του, θὰ βρεῖ τὸν πραγματικὸ πλοῦτο. Γιὰ νὰ κερδίσουμε λοιπὸν καὶ τὰ δύο, καὶ τὰ ἐπίγεια καὶ τὰ οὐράνια ἀγαθά, ἂς κάνουμε καλὴ χρήση τῶν ὑπαρχόντων μας. Γιατὶ ἔτσι θὰ γίνουμε πολίτες τῶν οὐρανῶν καὶ θ' ἀπολαύσομε πολλὴ παρρησία, τὴν ὁποία εὔχομαι νὰ τὴν ἐπιτύχουμε ὅλοι μας, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία καὶ τὰ ἑξῆς.

Ο Μ Ι Λ Ι Α ΙΖ'

(Β' Κορ. 8, 7–15)

«Ἀλλ' ὡς ἐν παντὶ περισσεύητε, πίστει καὶ λόγῳ καὶ γνώσει καὶ πάσῃ σπουδῇ».

1. Ὅρα πάλιν μετ' ἐγκωμίων τὴν προτροπὴν γινομένην ἐγκωμίων μειζόνων. Καὶ οὐκ εἶπεν, 'Ἵνα δῶτε', ἀλλ', «ἵνα περισσεύητε», πίστει τῇ τῶν χαρισμάτων, καὶ λόγῳ τῷ τῆς σοφίας, καὶ γνώσει τῇ τῶν δογμάτων, καὶ πάσῃ σπουδῇ πρὸς τὴν ἄλλην ἀρετήν, καὶ τῇ ἐξ ὑμῶν ἀγάπῃ, ταύτῃ ᾗ προεῖπον, ἧς καὶ τὴν ἀπόδειξιν ἐποιησάμην. «Ἵνα καὶ ἐν ταύτῃ τῇ χάριτι περισσεύητε». Εἶδες ὅτι διὰ τοῦτο ἐκεῖθεν ἤρξατο ἀπὸ τῶν ἐπαίνων ἐκείνων, ἵνα ὁδῷ προβαίνων, εἰς τὴν αὐτὴν αὐτοὺς καὶ ἐν τούτοις ἑλκύσῃ σπουδήν. «Οὐ κατ' ἐπιταγὴν λέγω». Ὅρα πῶς συνεχῶς αὐτοῖς χαρίζεται, πῶς ἀνεπαχθὴς γίνεται, καὶ οὐ βίαιος οὐδὲ ἀναγκαστικός· μᾶλλον δὲ ἀμφότερα ὁ λόγος ἔχει, καὶ τὸ ἀνεπαχθές, καὶ τὸ ἀκαταναγκαστον. Ἐπειδὴ γὰρ συνεχῶς παρῄνεσε, καὶ σφόδρα Μακεδόνας ἐνεκωμίασεν, ἵνα μὴ δόξῃ τοῦτο ἀνάγκη εἶναι, φησίν, «οὐ κατ' ἐπιταγὴν λέγω, ἀλλὰ διὰ τῆς ἑτέρων σπουδῆς, καὶ τὸ τῆς ὑμετέρας ἀγάπης γνήσιον δοκιμάζων». Οὐχ ὡς ἀμφισβητῶν· οὐ γὰρ τοῦτο ἐνταῦθα δηλοῖ, ἀλλὰ δόκιμον αὐτὸ ποιῶν, καὶ ἀποφαίνων, καὶ ἰσχυρότερον κατασκευάζων. Διὰ γὰρ τοῦτο ταῦτά φημι, ἵνα ὑμᾶς παροξύνω

ΟΜΙΛΙΑ ΙΖ'

(Β' Κορ. 8,7–16)

«Νὰ ὑπερέχετε σὲ ὅλα, στὴν πίστη, στὸ λόγο, στὴ γνώση, σὲ κάθε ἀξιόλογο».

1. Πρόσεχε πάλι ποὺ προτρέπει μὲ ἐπαίνους, μὲ ἐπαίνους μεγαλύτερους. Καὶ δὲν εἶπε, 'γιὰ νὰ δώσετε', ἀλλὰ «γιὰ νὰ ὑπερέχετε» στὴν πίστη πρὸς τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ, καὶ στὸ λόγο τῆς σοφίας, καὶ στὴ γνώση τῶν δογμάτων, καὶ σὲ κάθε μέριμνα γιὰ τὶς ἄλλες ἀρετὲς καὶ στὴν ἀγάπη σας γιὰ μᾶς, τὴν ἀγάπη γιὰ τὴν ὁποία μίλησα πρωτύτερα καὶ ἀπέδειξα τὴν ὕπαρξή της. «Γιὰ νὰ ὑπερέχετε καὶ στὸ ἔργο τῆς γενναιοδωρίας». Εἶδες ὅτι γι' αὐτὸν τὸ λόγο ἄρχισε ἀπὸ τοὺς ἐπαίνους τῶν Μακεδόνων, ὥστε προχωρώντας νὰ τοὺς πείσει νὰ δείξουν κι αὐτοὶ τὸ ἴδιο ἐνδιαφέρον γι' αὐτὸ τὸ θέμα. «Δὲν εἶναι διαταγὴ τὰ λόγια μου». Πρόσεχε πῶς συνέχεια τοὺς χαρίζεται, πῶς δὲ γίνεται ἐνοχλητικός, οὔτε σκληρός, οὔτε καὶ ἀναγκαστικός. Ἢ καλύτερα ὁ λόγος του ἔχει καὶ τὰ δύο, καὶ ἐνοχλητικὸς δὲν εἶναι, ἀλλ' οὔτε καὶ ἐξαναγκαστικός. Ἐπειδὴ δηλαδὴ τοὺς προέτρεψε ἀρκετὰ καὶ ἐπαίνεσε πάρα πολὺ τοὺς Μακεδόνες, γιὰ νὰ μὴ νομίσουν πὼς τοὺς ἀναγκάζει, λέγει «δὲν εἶναι διαταγὴ τὰ λόγια μου, ἀλλά, παρουσιάζοντάς σας τὸ ζῆλο τῶν ἄλλων, δοκιμάζω τὴ γνησιότητα τῆς ἀγάπης σας». Ὄχι γιατὶ ἔχει ἀμφιβολία· γιατὶ πουθενὰ δὲ δείχνει κάτι τέτοιο, ἀλλὰ τὸ κάνει γιὰ δοκιμή, γιὰ ἀπόδειξη, καὶ γιὰ νὰ τοὺς ἐνισχύσει. Γι' αὐτὸ σᾶς λέγω αὐτά, γιὰ νὰ σᾶς προτρέψω νὰ ἔχετε τὴν ἴδια προθυμία· καὶ ἀναφέρω

πρὸς τὴν αὐτὴν προθυμίαν· καὶ μέμνημαι τῆς ἐκείνων σπουδῆς, λαμπρύνων, φαιδρύνων, ἐρεθίζων τὴν ὑμετέραν διάθεσιν. Εἶτα ἀπὸ τούτου εἰς ἕτερον μεῖζον κατήντησε· καὶ γὰρ οὐδένα παρίησι τρόπον συμβουλῆς, ἀλλὰ πάντα κινεῖ καὶ μεταχειρίζει τὸν λόγον· καὶ γὰρ ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων ἐγκωμίων προέτρεψε λέγων, «γινώσκετε τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ τὴν δεδομένην ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις τῆς Μακεδονίας»· καὶ ἀπὸ τῶν οἰκείων, «ἀλλ' ὡς ἐν παντὶ περισσεύητε, λόγῳ καὶ γνώσει». Μειζόνως γὰρ δύναται τοῦτο δακεῖν, ὅταν ὑφ' ἑαυτοῦ τις ἡττᾶται, ἢ ὅταν ὑφ' ἑτέρων.

Εἶτα λοιπὸν ἐπὶ τὸ κεφάλαιον καὶ τὴν κορωνίδα τῆς συμβουλῆς ἵεται· «γινώσκετε γὰρ τὴν χάριν τοῦ Κυρίου ἡμῶν, ὅτι δι' ἡμᾶς ἐπτώχευσε, πλούσιος ὤν, ἵνα ἡμεῖς τῇ ἐκείνου πτωχείᾳ πλουτήσωμεν». Ἐννοήσατε γάρ, φησίν, ἐνθυμήθητε καὶ λογίσασθε τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, καὶ μὴ ἁπλῶς αὐτὴν παραδράμητε, ἀλλὰ στοχάσασθε αὐτῆς τὸ μέγεθος, ὅση ἐστὶ καὶ ἡλίκη, καὶ οὐδενὸς φείσεσθε τῶν ὑμετέρων. Ἐκεῖνος δόξαν ἐκένωσεν, οὐχ ἵνα ὑμεῖς τῷ πλούτῳ αὐτοῦ, ἀλλὰ τῇ πτωχείᾳ πλουτήσητε. Εἰ μὴ πιστεύεις, ὅτι ἡ πτωχεία πλούτου ἐστὶ ποιητική, ἐννόησόν σου τὸν Δεσπότην, καὶ οὐκέτι ἀμφιβάλῃς. Εἰ μὴ γὰρ ἐκεῖνος ἐγένετο πτωχός, οὐκ ἂν ἐγένου σὺ πλούσιος. Τὸ γὰρ θαυμαστὸν τοῦτο, ὅτι πτωχεία ἐπλούτησε πλοῦτον. Πλοῦτον δὲ ἐνταῦθά φησι τὴν γνῶσιν τῆς εὐσεβείας, τὸν τῶν ἁμαρτημάτων καθαρισμόν, τὴν δικαιοσύνην, τὸν ἁγιασμόν, τὰ μυρία ἅπερ παρέσχεν ἡμῖν ἀγαθά, καὶ μέλλει παρέχειν. Καὶ ταῦτα ἅπαντα διὰ τῆς πτωχείας γέγονεν ἡμῖν. Ποίας πτωχείας; Διὰ τοῦ σάρκα ἀναλαβεῖν καὶ γενέσθαι ἄνθρωπον, καὶ παθεῖν ἅπερ ἔπαθε. Καίτοι γε ἐκεῖνος ταῦτα οὐκ ὤφειλε, σὺ δὲ ὀφείλεις αὐτῷ. «Καὶ γνώμην ὑμῖν ἐν τούτῳ δίδωμι πρὸς τὸ συμφέρον». Ὅρα πῶς πάλιν τοῦ ἀνεπαχθὴς εἶναι φροντίζει, καὶ δύο τούτοις παραμυθεῖται

τὸ ζῆλο τους, γιὰ νὰ σᾶς λαμπρύνω, νὰ σᾶς χαροποιήσω καὶ νὰ παρακινήσω τὴν ψυχή σας. Ἔπειτα, μετὰ ἀπὸ αὐτά, φτάνει σὲ κάτι ἄλλο σπουδαιότερο· γιατὶ δὲν παραλείπει κανέναν τρόπο συμβουλῆς, ἀλλὰ ἐπιστρατεύει καὶ χρησιμοποιεῖ κάθε λόγο· καθόσον τοὺς προέτρεψε ἐπαινώντας ἄλλους καὶ λέγοντας, «γνωρίζετε τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ ποὺ δόθηκε στὶς Ἐκκλησίες τῆς Μακεδονίας· τοὺς προτρέπει καὶ ἀπὸ τὶς δικές τους ἀρετές, λέγοντας, «νὰ ὑπερέχετε σὲ ὅλα, στὸ λόγο καὶ στὴ γνώση». Γιατὶ περισσότερο μπορεῖ νὰ πληγώσει τὸν ἄνθρωπο, ὅταν νικιέται ἀπὸ τὸν ἑαυτό του, παρὰ ὅταν τὸν νικοῦν ἄλλοι.

Ἔπειτα προχωρεῖ σ' ἐκεῖνο ποὺ ἀποτελεῖ τὴν κορυφὴ καὶ τὴν κορωνίδα τῆς συμβουλῆς. «Γιατὶ γνωρίζετε τὴ γενναιοδωρία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτι δηλαδή, ἂν καὶ ἦταν πλούσιος, ἔγινε φτωχός, γιὰ νὰ γίνετε ἐσεῖς πλούσιοι μὲ τὴ δική του φτώχεια». Σκεφθεῖτε, λέει, θυμηθεῖτε καὶ λογαριάστε τὴ γενναιοδωρία τοῦ Θεοῦ, καὶ μὴν τὴν προσπεράσετε ἐπιπόλαια, ἀλλὰ στοχαστεῖτε τὸ μέγεθός της, πόση καὶ ποιά εἶναι, καὶ μὴ λυπηθεῖτε τίποτα ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντά σας. Ἐκεῖνος ἄφησε τὴ δόξα του, γιὰ νὰ πλουτήσετε ὄχι μὲ τὸν πλοῦτο του, ἀλλὰ μὲ τὴ φτώχεια του. Ἂν δὲν πιστεύεις ὅτι ἡ φτώχεια γεννᾶ πλοῦτο, σκέψου τὸν Κύριό σου καὶ θὰ πάψεις νὰ ἀμφιβάλλεις. Γιατί, ἂν δὲ γινόταν ἐκεῖνος φτωχός, δὲ θὰ γινόσουν ἐσὺ πλούσιος. Γιατὶ τὸ ἀξιοθαύμαστο εἶναι αὐτό, ὅτι ἡ φτώχεια ἐδημιούργησε πλοῦτο. Πλοῦτον ὀνομάζει ἐδῶ τὴ γνώση τῆς εὐσέβειας, τὸν καθαρισμὸ ἀπὸ τὶς ἁμαρτίες, τὴ δικαιοσύνη, τὴν ἁγνότητα, τὰ ἀμέτρητα ἀγαθὰ ποὺ μᾶς χάρισε καὶ πρόκειται νὰ μᾶς χαρίσει. Κι ὅλα αὐτὰ τὰ κερδίσαμε μὲ τὴ φτώχεια. Ποιά φτώχεια; Μὲ τὸ ὅτι ντύθηκε τὸ ἀνθρώπινο σῶμα καὶ ἔγινε ἄνθρωπος καὶ ἔπαθε ὅσα ἔπαθε. Ἂν καὶ βέβαια αὐτὸς δὲν τὰ ὄφειλε αὐτά, ἐνῶ ἐσὺ τὰ ὀφείλεις. «Σᾶς δίνω τὴ γνώμη μου γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ πρὸς τὸ συμφέρον σας». Πρόσεχε πῶς φροντίζει πάλι νὰ μὴν τοὺς στενοχωρήσει καὶ δύο εἶναι ἐκεῖνα μὲ τὰ ὁποῖα τοὺς ἐνθαρρύνει, καὶ λέγοντας, «σᾶς δίνω τὴ γνώμη μου», καί, «γιὰ τὸ συμφέρον

τὸν λόγον, καὶ τῷ εἰπεῖν, «γνώμην δίδωμι», καί, «πρὸς τὸ ὑμῶν συμφέρον». Οὔτε γὰρ καταναγκάζω καὶ βιάζομαι, φησί, καὶ παρὰ ἀκόντων ἀπαιτῶ, οὔτε τὸ τῶν λαμβανόντων ὡς τὸ ὑμῖν λυσιτελὲς σκοπῶν, ταῦτα λέγω.

Εἶτα καὶ τὸ παράδειγμα λοιπὸν ἐξ αὐτῶν, ἀλλὰ οὐκ ἐξ ἑτέρων. «Οἵτινες οὐ μόνον τὸ ποιῆσαι, ἀλλὰ καὶ τὸ θέλειν προενήρξασθε ἀπὸ πέρυσι». Ὅρα πῶς δείκνυσι καὶ αὐτοὺς ἑκόντας καὶ χωρὶς προτροπῆς ἐπὶ τοῦτο ἐλθόντας. Ἐπειδὴ γὰρ τοῦτο ἐμαρτύρησε Θεσσαλονικεῦσιν, ὅτι αὐθαίρετοι μετὰ πολλῆς παρακλήσεως ἥψαντο τῆς ἐλεημοσύνης, βούλεται καὶ τούτων δεῖξαι τὸ κατόρθωμα τοῦτο ὄν. Διὸ εἶπεν, «οὐ μόνον τὸ ποιῆσαι, ἀλλὰ καὶ τὸ θέλειν»· καὶ οὐχί, 'ἐνήρξασθε', ἀλλά, «προενήρξασθε ἀπὸ πέρυσι». Ἐπὶ ταῦτα οὖν ὑμᾶς παρακαλῶ, ἐφ' ἃ ἑαυτοὺς φθάσαντες διηγείρατε μετὰ προθυμίας ἁπάσης. «Νυνὶ δὲ καὶ τὸ ποιῆσαι ἐπετελέσατε». Οὐκ εἶπεν, ἐποιήσατε, ἀλλ', ἐπεθήκατε τέλος. «Ὅπως καθάπερ ἡ προθυμία ἐκ τοῦ θέλειν, οὕτω καὶ τὸ ποιῆσαι ἐκ τοῦ ἔχειν». Ἵνα μὴ μέχρι προθυμίας στῇ τὸ καλὸν τοῦτο κατόρθωμα, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀπὸ τῶν ἔργων λάβῃ μισθόν. «Εἰ γὰρ ἡ προθυμία πρόκειται, καθ' ὃ ἂν ἔχῃ τις, εὐπρόσδεκτος, οὐ καθ' ὃ οὐκ ἔχει.

Ὅρα σοφίαν ἄφατον. Δείξας τοὺς ὑπὲρ δύναμιν ποιοῦντας, τοὺς Θεσσαλονικέας λέγω, καὶ ἐπαινέσας αὐτοὺς ἐπὶ τούτῳ, καὶ εἰπών, ὅτι «μαρτυρῶ αὐτοῖς, ὅτι καὶ ὑπὲρ δύναμιν», ἐπειδὴ κατὰ δύναμιν παρακαλεῖ μόνον, ἀφεὶς τὸ ὑπόδειγμα ἐργάσασθαι τὸ ἑαυτοῦ· ᾔδει γάρ, ὅτι οὐχ οὕτω παραίνεσις, ὡς ζῆλος ἐγείρει πρὸς τὴν τῶν ὁμοίων μίμησιν· διό φησιν, «εἰ γὰρ ἡ προθυμία πρόκειται, καθ' ὃ ἐὰν ἔχῃ, εὐπρόσδεκτος, οὐ καθ' ὃ οὐκ ἔχει». Μὴ φοβηθῇς, φησίν, ἐπειδὴ ἐκεῖνα εἴρηκα· τῆς γὰρ ἐκείνων φιλοτιμίας ἐγκώμιον

σας». Δὲ σᾶς ἐξαναγκάζω, λέγει, οὔτε σᾶς πιέζω, οὔτε ἀπαιτῶ παρὰ τὴ θέλησή σας, οὔτε σᾶς τὰ λέγω αὐτὰ ἀποβλέποντας περισσότερο στὸ συμφέρον ἐκείνων ποὺ παίρνουν τὴν ἐλεημοσύνη παρὰ στὸ δικό σας.

Ἔπειτα καὶ τὸ παράδειγμα ποὺ ἀναφέρει εἶναι ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ἴδιους καὶ ὄχι ἀπὸ ἄλλους. «Ἐσεῖς ποὺ πέρυσι ἀρχίσατε πρῶτοι ὄχι μόνο νὰ κάνετε, ἀλλὰ καὶ νὰ θέλετε». Πρόσεχε πῶς δείχνει ὅτι καὶ αὐτοὶ ἄρχισαν νὰ ἐλεοῦν μὲ δική τους πρωτοβουλία καὶ χωρὶς προτροπή. Ἐπειδὴ δηλαδὴ εἶπε γιὰ τοὺς Θεσσαλονικεῖς ὅτι μὲ δική τους πρωτοβουλία καὶ μὲ πολλὴ προθυμία ἄρχισαν τὴν ἐλεημοσύνη, θέλει νὰ δείξει ὅτι τὸ κατόρθωμα αὐτὸ εἶναι καὶ αὐτῶν. Γι' αὐτὸ εἶπε, «ὄχι μονάχα κάνετε, ἀλλὰ καὶ θέλετε»· καί, ὄχι 'ἀρχίσατε', ἀλλά, «πρῶτοι ἀρχίσατε ἀπὸ πέρυσι». Σᾶς προτρέπω λοιπὸν κι ἐγὼ νὰ κάμετε ἐκεῖνα στὰ ὁποῖα προφθάσατε καὶ παρακινήσατε τοὺς ἑαυτούς σας μὲ κάθε προθυμία. «Τώρα ὅμως ὁλοκληρῶστε τὸ ἔργο σας». Δὲν εἶπε 'κάνατε', ἀλλὰ «ὁλοκληρῶστε». «Ὅπως ἡ προθυμία ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴ βούληση, ἔτσι καὶ ἡ παροχὴ ἐλεημοσύνης ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν κατοχὴ ὑλικῶν ἀγαθῶν». Γιὰ νὰ μὴ σταματήσει ἡ καλὴ αὐτὴ ἐνέργεια στὴν προθυμία, ἀλλὰ νὰ προχωρήσει στὴν πραγματοποίηση καὶ τὴν ἀμοιβή. Ἂν βέβαια ὑπάρχει ἡ προθυμία, εὐχαρίστως τὴ δεχόμαστε μέσα στὶς δυνατότητες ποὺ ἔχει ὁ καθένας, ὄχι στὶς δυνατότητες ποὺ δὲν ἔχει.

Πρόσεχε σοφία ἀπερίγραπτη. Ἀφοῦ ἀνέφερε ἐκείνους ποὺ ἐλεοῦν πάνω ἀπὸ τὴ δύναμή τους, δηλαδὴ τοὺς Θεσσαλονικεῖς, καὶ τοὺς ἐπαίνεσε γι' αὐτὸ καὶ εἶπε, «εἶμαι μάρτυρας ὅτι αὐτοὶ ἐλέησαν παρὰ πάνω ἀπὸ τὴ δύναμή τους», τοὺς προτρέπει νὰ προσφέρουν μόνο ὅσα μποροῦν καὶ ἀφήνει τὸ παράδειγμα νὰ δράσει στὶς ψυχές τους. Γιατὶ γνώριζε ὅτι δὲν εἶναι τόσο ἡ συμβουλή, ὅσο εἶναι ὁ ζῆλος ποὺ διεγείρει στὴ μίμηση τῶν ἄλλων. «Γιατί, ἂν ὑπάρχει ἡ προθυμία, εἶναι εὐπρόσδεκτη ἀνάλογα μὲ ὅσα ἔχει κανεὶς καὶ ὄχι μὲ ὅσα δὲν ἔχει». Μὴ φοβηθεῖς, λέει, γιατὶ εἶπα τὰ παραπάνω. Τὰ εἶπα γιὰ νὰ ἐπαινέσω τὴ φιλο-

τὸ εἰρημένον· ὁ δὲ Θεὸς τὰ κατὰ δύναμιν ἀπαιτεῖ, καὶ «καθ' ὃ ἔχει τις, οὐ καθ' ὃ οὐκ ἔχει». Τὸ γάρ, «εὐπρόσδεκτος», ἐνταῦθα τό, 'ἀπαιτεῖται', δηλοῖ. Καὶ σφόδρα λιπαίνει, τούτῳ θαρρῶν τῷ ὑποδείγματι, καὶ τῷ δοῦναι ἐξουσίαν μᾶλλον ἐφελκόμενος· διὸ καὶ ἐπήγαγεν, «οὐ γὰρ ἵνα ἄλλοις ἄνεσις, ὑμῖν δὲ θλῖψις».

2. Καίτοι γε ὁ Χριστὸς τοὐναντίον ἐπήνεσεν ἐπὶ τῆς χήρας, ὅτι τὸν βίον ὅλον ἐκένωσε, καὶ ἐκ τοῦ ὑστερήματος ἔδωκεν. Ἀλλ' ἐπειδὴ Κορινθίοις διελέγετο, ἔνθα ᾑρεῖτο λιμώττειν, «καλὸν γάρ μοι μᾶλλον τὸ ἀποθανεῖν, ἢ τὸ καύχημά μου ἵνα τις κενώσῃ», διὰ τοῦτο συμμεμετρημένῃ χρῆται τῇ παραινέσει, ἐπαινῶν μὲν τοὺς ὑπὲρ δύναμιν, οὐκ ἀναγκάζων δὲ τούτους ποιῆσαι τοῦτο, οὐκ ἐπειδὴ οὐκ ἐβούλετο, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀσθενέστεροι ἦσαν. Ἐπεὶ τίνος ἕνεκεν ἐκείνους ἐγκωμιάζει, ὅτι «ἐν πολλῇ δοκιμῇ θλίψεως ἡ περισσεία τῆς χαρᾶς αὐτῶν καὶ ἡ κατὰ βάθους αὐτῶν πτωχεία ἐπερίσσευσεν εἰς τὸν πλοῦτον τῆς ἁπλότητος αὐτῶν», καὶ ὅτι ὑπὲρ δύναμιν ἔδωκαν; οὐκ εὔδηλον, ὅτι καὶ τούτους εἰς ταῦτα ἐνάγων; Ὥστε εἰ καὶ δοκεῖ τὰ ἐλάττονα συγχωρεῖν, ἵνα δι' ἐκείνων ἐπὶ ταῦτα ἀναβιβάσῃ, τοῦτο ποιεῖ. Σκόπει γοῦν καὶ διὰ τῶν ἑξῆς πῶς λανθανόντως αὐτὸ κατασκευάζει. Εἰπὼν γὰρ ταῦτα, ἐπήγαγε· «τὸ ὑμῶν περίσσευμα εἰς τὸ ἐκείνων ὑστέρημα». Οὐ γὰρ τοῖς εἰρημένοις μόνον, ἀλλὰ καὶ τούτοις κούφην ποιῆσαι βούλεται τὴν ἐντολήν. Καὶ οὐκ ἐντεῦθεν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς ἀντιδόσεως πάλιν εὐκολωτέραν αὐτὴν καθίστησι, καὶ μείζονα φθέγγεται τῆς ἀξίας αὐτῶν, λέγων· «ἵνα γένηται ἰσότης ἐν τῷ νῦν καιρῷ, καὶ τὸ ἐκείνων περίσσευμα εἰς τὸ ὑμῶν ὑστέρημα». Τί δέ ἐστιν ὅ φησι; Κομᾶτε χρήμασιν ὑμεῖς· κομῶσιν ἐκεῖνοι βίῳ καὶ παρρησίᾳ τῇ πρὸς τὸν Θεόν. Δότε

τιμία τους. Ὁ Θεὸς ζητάει τὰ ἀνάλογα μὲ τὴ δύναμη τοῦ καθενός, «ἀνάλογα μὲ ὅσα ἔχει κανεὶς καὶ ὄχι μὲ ὅσα δὲν ἔχει». Γιατὶ ἡ λέξη, «εὐπρόσδεκτη», σημαίνει ἐδῶ, ἀπαιτεῖται. Μὲ αὐτὰ τὰ λόγια τοὺς παρακινεῖ πολύ, γιατὶ στηρίζει πολλὲς ἐλπίδες στὸ παράδειγμα καὶ γιατὶ τοὺς προσελκύει περισσότερο, δίνοντάς τους ἐλευθερία ἐπιλογῆς· γι' αὐτὸ πρόσθεσε· «ὄχι βέβαια νὰ δώσετε σὲ ἄλλους ἄνεση κι ἐσεῖς νὰ στερηθεῖτε».

2. Ὁ Χριστὸς βέβαια ἔκαμε τὸ ἀντίθετο στὴν περίπτωση τῆς χήρας, ποὺ πρόσφερε ὅλα της τὰ ὑπάρχοντα κι ἔδωσε ἀπὸ τὸ ὑστέρημά της. Ἐπειδὴ ὅμως μιλοῦσε στοὺς Κορινθίους, ὅπου προτιμοῦσε νὰ ὑποφέρει ἀπὸ πείνα, «μοῦ εἶναι προτιμότερο», λέγει, «νὰ πεθάνω, παρὰ νὰ μοῦ στερήσει κανεὶς τὸ καύχημά μου»[1], γι' αὐτὸ ἡ παραίνεσή του εἶναι ἀνάλογη. Ἐπαινεῖ ἐκείνους ποὺ ἐλεοῦν παρὰ τὴ δύναμή τους, δὲν πιέζει ὅμως τοὺς Κορινθίους νὰ κάμουν αὐτό, ὄχι ἐπειδὴ δὲν ἤθελε, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν εἶχαν τόση ψυχικὴ δύναμη. Γιατί, γιὰ ποιό λόγο ἐπαινεῖ τοὺς Θεσσαλονικεῖς, λέγοντας, «μέσα σὲ μεγάλη δοκιμασία θλίψεως ἡ περίσσια χαρά τους καὶ ἡ πολλὴ φτώχεια τους ξεχείλισαν σὲ πλούσια γενναιοδωρία», καὶ ὅτι ἐλέησαν παραπάνω ἀπὸ τὶς δυνάμεις τους; δὲν εἶναι ὁλοφάνερο ὅτι θέλει νὰ προτρέψει καὶ τοὺς Κορινθίους νὰ κάμουν τὸ ἴδιο; Ἑπομένως, ἂν καὶ δίνει τὴν ἐντύπωση ὅτι τὸν ἱκανοποιεῖ καὶ ἡ μικρότερη ἐλεημοσύνη, τὸ κάνει γιὰ νὰ τοὺς ἀνεβάσει στὴν παρὰ δύναμη. Πρόσεχε λοιπὸν πῶς ἐπιδιώκει ἔμμεσα αὐτὸ καὶ μὲ τὰ ἑπόμενα. Γιατί, ἀφοῦ εἶπε αὐτά, πρόσθεσε· «νὰ διαθέσετε τὸ περίσσευμά σας γιὰ τὸ ὑστέρημά τους». Ἑπομένως θέλει νὰ κάμει ἐλαφριὰ τὴν ἐντολὴ ὄχι μόνο μὲ ἐκεῖνα ποὺ εἶπε, ἀλλὰ καὶ μὲ αὐτά. Καὶ ὄχι μόνο μὲ αὐτά, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ἀνταπόδοση κάνει εὐκολότερη τὴν ἐκτέλεσή της καὶ τὴ χαρακτηρίζει ἀνώτερη ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντά τους, λέγοντας· «γιὰ νὰ πετύχουμε κάποιαν ἰσότητα στὴν παρούσα ζωὴ καὶ γιὰ νὰ διατεθεῖ τὸ δικό τους περίσσευμα γιὰ τὸ δικό σας ὑστέρημα». Τί σημαίνει αὐτὸ ποὺ λέγει; Ἔχετε

1. Α' Κορ. 9,14.

τοίνυν αὐτοῖς ἀφ' ὧν περισσεύετε χρημάτων, ἐκεῖνοι δὲ οὐκ ἔχουσιν, ἵνα λάβητε ἀπὸ τῆς παρρησίας καθ' ἣν πλουτοῦσιν ἐκεῖνοι, ὑστερεῖσθε δὲ ὑμεῖς.

Ὅρα πῶς τὸ ὑπὲρ δύναμιν καὶ τὸ ἐκ τοῦ ὑστερήματος διδόναι κατεσκεύασε λανθανόντως. Εἰ γὰρ βούλει, φησίν, ἐκ τοῦ περισσεύματος λαβεῖν, ἐκ τοῦ περισσεύματος δός· εἰ δὲ ὁλόκληρον ἐπισπάσασθαι, ἐκ τοῦ ὑστερήματος παρέξεις, καὶ ὑπὲρ δύναμιν. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὐ λέγει, καταλείπει δὲ αὐτὸ τῷ λογισμῷ τῶν ἀκροατῶν· αὐτὸς δὲ τὸ προκείμενον καὶ τὴν σύμμετρον παραίνεσιν τέως ἐργάζεται, κατὰ τὸ φαινόμενον ἐπάγων καὶ λέγων· «ὅπως γένηται ἰσότης ἐν τῷ νῦν καιρῷ». Πῶς ἰσότης; Τὰ περισσεύματα ἀντιδιδόντων ὑμῶν κἀκείνων καὶ τὰ ὑστερήματα πληρούντων. Καὶ ποία αὕτη ἰσότης, σαρκικῶν πνευματικὰ ἀντιδιδόναι; πολλὴ γὰρ ἐνταῦθα ὑπεροχή· πῶς οὖν ἰσότητα καλεῖ; Ἢ κατὰ τὸ περισσεύειν καὶ ὑστερεῖσθαι, ἢ κατὰ τὸν παρόντα βίον τοῦτο, φησί, γενέσθαι μόνον. Διὰ γὰρ τοῦτο εἰπών, «ἰσότης», ἐπήγαγεν, «ἐν τῷ νῦν καιρῷ». Ταῦτα δὲ ἔλεγε, καὶ τῶν πλουτούντων καταστέλλων τὰ φρονήματα, καὶ δεικνύς, ὅτι μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀποδημίαν, ἐν πλείονι οἱ πνευματικοὶ ὑπεροχῇ. Ἐντεῦθεν μὲν γὰρ πολλῆς ἅπαντες ἀπολαύομεν ἰσοτιμίας, τότε δὲ πολλὴ διάκρισις καὶ μεγίστη ὑπεροχή, ὑπὲρ τὸν ἥλιον λαμπόντων τῶν δικαίων.

Εἶτα, ἐπειδὴ ἔδειξεν αὐτοὺς οὐ διδόντας μόνον ἀλλὰ καὶ ἀντιλαμβάνοντας μείζονα, καὶ ἑτέρωθεν βούλεται κατασκευάσαι τὴν προθυμίαν αὐτῶν, δεικνὺς ὅτι οὐδ' εἰ μὴ μεταδοῖεν ἑτέροις, ἕξουσί τι πλέον, πάντα ἔνδον συνάγοντες. Καὶ παράγει παλαιὰν ἱστορίαν, οὕτω λέγων· «καθὼς γέγραπται, ὁ τὸ πολὺ οὐκ ἐπλεόνασε, καὶ ὁ τὸ ὀλίγον οὐκ ἠλαττόνησε». Τοῦτο δὲ ἐπὶ τοῦ μάννα γέγονεν. Οἵ τε γὰρ πλεῖον συναγαγόντες, οἵ τε ἔλαττον τὸ αὐτὸ μέτρον εὑρίσκοντο

πολλὰ χρήματα ἐσεῖς; Ἔχουν κι ἐκεῖνοι ἁγνότητα ζωῆς καὶ παρρησία στὸ Θεό. Δῶστε τους λοιπὸν ἀπὸ τὰ χρήματα ποὺ περισσεύουν σὲ σᾶς καὶ ἐκεῖνοι δὲν ἔχουν, γιὰ νὰ πάρετε ἀπὸ τὴν παρρησία ποὺ ἐκεῖνοι ἔχουν ἄφθονη καὶ λείπει ἀπὸ σᾶς.

Πρόσεχε πῶς προτρέπει ἔμμεσα νὰ δίνουν ἀπὸ τὸ ὑστέρημά τους καὶ παρὰ τὴ δύναμή τους. Ἂν θέλεις, λέγει, νὰ πάρεις ἀπὸ τὸ περίσσευμά τους, δῶσε τὸ δικό σου περίσσευμα. Ἂν θέλεις νὰ ἔχεις ὁλοκληρωμένο κέρδος, δῶσε ἀπὸ τὸ ὑστέρημά σου, πάνω ἀπὸ τὴ δύναμή σου. Αὐτὸ βέβαια δὲν τὸ λέγει, ἀλλὰ τὸ βάζει στὸ μυαλὸ τῶν ἀκροατῶν. Προσπαθεῖ νὰ ἐπιτύχει τὸ σκοπό του καὶ φαινομενικὰ τὴ συμμετρικὴ ἐλεημοσύνη καὶ προσθέτει· «γιὰ νὰ ἐπιτύχουμε ἰσότητα στὴν παρούσα ζωή». Καὶ πῶς θὰ ἐπιτύχουμε τὴν ἰσότητα; Ἀνταλλάσσοντας τὰ περισσεύματα καὶ συμπληρώνοντας τὰ ὑστερήματα. Καὶ τί ἰσότητα εἶναι αὐτή, τὴ στιγμὴ ποὺ ἀνταλλάσσονται τὰ ὑλικὰ ἀγαθὰ μὲ πνευματικά; γιατὶ τὰ δεύτερα εἶναι πολὺ ἀνώτερα· πῶς μιλάει λοιπὸν γιὰ ἰσότητα; Ἢ ἐννοεῖ ὅτι ἀλληλοεξουδετερώνονται τὸ περίσσευμα μὲ τὸ ὑστέρημα ἢ ὅτι γίνεται αὐτὸ μόνο στὴν παρούσα ζωή. Γι' αὐτό, ἀφοῦ εἶπε, «ἰσότητα», πρόσθεσε, «στὴν παρούσα ζωή». Καὶ τὰ ἔλεγε αὐτὰ καὶ γιὰ νὰ περιορίσει τὸν ἐγωϊσμὸ τῶν πλουσίων καὶ γιὰ νὰ δείξει ὅτι μετὰ τὴν ἀναχώρησή μας ἀπὸ τὴ ζωὴ βρίσκονται σὲ πλεονεκτικὴ θέση οἱ κάτοχοι πνευματικῶν ἀγαθῶν. Ἐδῶ δηλαδὴ ἀπολαμβάνουμε ὅλοι πολλὴν ἰσοτιμία, ἐκεῖ ὅμως ὑπάρχει μεγάλη διαφορὰ καὶ πολὺ μεγάλη ὑπεροχή, γιατὶ οἱ δίκαιοι λάμπουν πιὸ πολὺ ἀπ' τὸν ἥλιο.

Στὴ συνέχεια, ἐπειδὴ ἔδειξε ὅτι αὐτοὶ δὲ δίνουν μόνο, ἀλλὰ καὶ ὅτι παίρνουν ὡς ἀντάλλαγμα περισσότερα, θέλει νὰ ἐνισχύσει τὴν προθυμία τους καὶ μὲ ἄλλον τρόπο, δείχνοντάς τους ὅτι δὲ θὰ ἀποχτήσουν τίποτα παραπάνω ἂν δὲν ἐλεοῦν καὶ τὰ συγκεντρώνουν ὅλα στὶς ἀποθῆκες τους. Καὶ ἀναφέρει παλιὰ ἱστορία, λέγοντας· «ὅπως ἔχει γραφεῖ, ἐκεῖνος ποὺ μάζεψε πολύ, δὲν εἶχε πλεόνασμα, κι ἐκεῖνος ποὺ μάζεψε λίγο, δὲν εἶχε ὑστέρημα». Αὐτὸ συνέβηκε στὴν περίπτωση τοῦ μάννα. Ὅσοι

ἔχοντες, τὴν ἀπληστίαν τοῦ Θεοῦ ταύτῃ κολάζοντος. Ταῦτα δὲ ἔλεγεν, ὁμοῦ καὶ φοβῶν αὐτοὺς ἀπὸ τῶν τότε γενομένων, καὶ μηδαμοῦ τοῦ πλείονος ἐφίεσθαι πείθων, μηδὲ ἀλγεῖν ἐπὶ τῷ ἔλαττον ἔχειν. Τοῦτο δὲ καὶ νῦν γινόμενον ἔστιν ἰδεῖν ἐπὶ τῶν βιωτικῶν πραγμάτων, οὐκ ἐπὶ τοῦ μάννα μόνον. Εἰ γὰρ ἅπαντες μίαν γαστέρα πληροῦμεν καὶ τὸν αὐτὸν χρόνον ζῶμεν καὶ ἓν σῶμα περιβαλλόμεθα, οὐδὲν οὔτε τῷ πλουτοῦντι πλέον ἀπὸ τῆς περιουσίας ἔσται, οὔτε τῷ πένητι ἀπὸ τῆς πτωχείας ἔλαττον. Τί τοίνυν τρέμεις πενίαν; τί δὲ διώκεις πλοῦτον; Δέδοικα, φησί, μὴ ἀναγκασθῶ ἐπὶ τὰς ἑτέρων θύρας ἐλθεῖν καὶ δεηθῆναι τοῦ πλησίον. Πολλῶν δὲ καὶ εὐχομένων τοῦτο ἀκούω συνεχῶς καὶ λεγόντων, μή με ἀφῇς ἐν χρείᾳ ἀνθρώπων καταστῆναί ποτε. Καὶ σφόδρα γελῶ ταῦτα ἀκούων· καὶ γὰρ παιδικὸς ὁ φόβος. Καθ' ἑκάστην γὰρ ἡμέραν καὶ ἐν ἅπασιν, ὡς εἰπεῖν, ἐν χρείᾳ ἀλλήλων καθεστήκαμεν.

Ὥστε ἀπερισκέπτου ψυχῆς καὶ πεφυσιωμένης ταυτὶ τὰ ῥήματα καὶ οὐ διαγινωσκούσης σαφῶς τὴν τῶν πραγμάτων φύσιν. Οὐχ ὁρᾷς, ὅτι πάντες ἀλλήλων χρῄζομεν; ὁ στρατιώτης τοῦ χειροτέχνου, ὁ χειροτέχνης τοῦ ἐμπόρου, ὁ ἔμπορος τοῦ γεωργοῦ, ὁ δοῦλος τοῦ ἐλευθέρου, ὁ δεσπότης τοῦ δούλου, ὁ πένης τοῦ πλουσίου, ὁ πλούσιος τοῦ πένητος, ὁ μηδὲν ἐργαζόμενος τοῦ διδόντος ἐλεημοσύνην, ὁ παρέχων τοῦ λαμβάνοντος· καὶ γὰρ ὁ λαμβάνων ἐλεημοσύνην, μεγίστην χρείαν πληροῖ καὶ πάντων μείζονα. Εἰ γὰρ μὴ πένητες ἦσαν, τὸ πλέον ἂν ἀνετράπη τῆς ἡμετέρας σωτηρίας, οὐκ ἐχόντων ποῦ καταβαλεῖν τὰ χρήματα. Ὥστε καὶ ὁ δοκῶν ἁπάντων ἀχρηστότερος εἶναι πένης, οὗτος ἁπάντων ἐστὶ χρησιμώτερος. Εἰ δὲ τὸ ἑτέρου δεῖσθαι, αἰσχρόν, ἀποθανεῖν λείπεται· οὐ γὰρ ἔνι ζῆσαι τοῦτο δεδοικότα. Ἀλλ' οὐ δύναμαι, φησίν, ἐνεγκεῖν ὀφρῦν ἀνεσπασμένην. Τί ἄλλον διαβάλλων ἐπ' ἀλαζονείᾳ, σαυτὸν καταισχύνεις

δηλαδὴ μάζεψαν περισσότερο καὶ ὅσοι μάζεψαν λιγότερο, εἶχαν στὸ τέλος τὴν ἴδια ποσότητα, τιμωρώντας ἔτσι ὁ Θεὸς τὴν ἀπληστία. Τὰ ἔλεγε αὐτὰ μὲ σκοπὸ νὰ τοὺς ἐπιστήσει τὴν προσοχὴ μὲ ὅσα ἔγιναν στὴν περίπτωση τοῦ μάννα, καὶ νὰ τοὺς πείσει νὰ μὴν ἐπιδιώκουν ποτὲ τὰ περισσεύματα καὶ νὰ μὴν ὑποφέρουν ὅταν ἔχουν λιγότερα. Τὸ ἴδιο πράγμα εἶναι δυνατὸ νὰ δεῖ κανεὶς νὰ γίνεται καὶ τώρα στὰ κοσμικὰ πράγματα, καὶ ὄχι μόνο στὴν περίπτωση τοῦ μάννα. Γιατί, ἂν ὅλοι γεμίζουμε μία κοιλιὰ καὶ ζοῦμε περίπου τὰ ἴδια χρόνια κι ἔχουμε ἕνα σῶμα, εἶναι φανερὸ πὼς οὔτε ὁ πλούσιος κερδίζει τίποτα μὲ τὰ περισσεύματά του, οὔτε ὁ φτωχὸς χάνει τίποτα ἐξαιτίας τῆς φτώχειας του. Γιατί λοιπὸν τρέμεις τὴ φτώχεια; γιατί ἀγωνίζεσαι νὰ πλουτήσεις; Φοβᾶμαι, λέγει, μήπως ἀναγκασθῶ νὰ χτυπήσω τὴν πόρτα τοῦ συνανθρώπου μου καὶ νὰ ζητιανέψω. Αὐτὸ τὸ ἀκούω πολλὲς φορὲς ἀπὸ προσευχομένους, ποὺ λένε· 'μὴ μὲ ἀφήσεις ποτὲ νὰ ἔχω τὴν ἀνάγκη τῶν συνανθρώπων μου'. Καὶ γελῶ πολὺ ὅταν τὰ ἀκούω αὐτά. Γιατὶ ὁ φόβος εἶναι γιὰ παιδιά, ἀφοῦ κάθε μέρα καὶ σὲ ὅλα, γιὰ νὰ μιλήσω γενικά, ἔχουμε τὴν ἀνάγκη ὁ ἕνας τοῦ ἄλλου.

Ἑπομένως αὐτὰ τὰ λόγια δείχνουν ψυχὴ ἀπερίσκεπτη καὶ ματαιόδοξη, ψυχὴ ποὺ δὲν γνωρίζει καλὰ τὴν πραγματικότητα. Δὲ βλέπεις πῶς ὅλοι χρειαζόμαστε τοὺς ἄλλους; Ὁ στρατιωτικὸς τὸν τεχνίτη, ὁ τεχνίτης τὸν ἔμπορο, ὁ ἔμπορος τὸ γεωργό, ὁ δοῦλος τὸν ἐλεύθερο, ὁ οἰκοδεσπότης τὸν ὑπηρέτη, ὁ φτωχὸς τὸν πλούσιο, ὁ πλούσιος τὸ φτωχό, ἐκεῖνος ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ ἐργασθεῖ τὸν ἐλεήμονα, ὁ ἐλεήμονας τὸν ἐλεούμενο. Γιατὶ ὁ ἐλεούμενος ἐξυπηρετεῖ μεγάλην ἀνάγκη, πιὸ μεγάλη ἀπ' ὅλες. Πραγματικά, ἂν δὲν ὑπῆρχαν φτωχοί, θὰ χάναμε τὸ σπουδαιότερο μέσο τῆς σωτηρίας μας, γιατὶ δὲ θὰ εἴχαμε ποῦ νὰ δώσουμε τὰ χρήματα. Ἑπομένως καὶ ὁ φτωχός, ποὺ θεωρεῖται πὼς εἶναι ὁ πιὸ ἄχρηστος ἀπὸ ὅλους, εἶναι πιὸ χρήσιμος ἀπ' ὅλους. Ἂν θεωρεῖ κανεὶς ἀπαράδεκτο νὰ ἔχει τὴν ἀνάγκη τῶν ἄλλων, δὲν τοῦ μένει παρὰ νὰ πεθάνει. Γιατὶ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ζήσει

τῇ κατηγορίᾳ ταύτῃ; καὶ γὰρ ἀλαζονικὸν τὸ μὴ φέρειν ὑπερηφάνου ψυχῆς φύσημα. Τί δὲ τὰ μηδενὸς ὄντα λόγου ἄξια ταῦτα δέδοικας, ταῦτα τρέμεις, καὶ διὰ ταῦτα τὴν πενίαν φρίττεις; Κἂν γὰρ πλούσιος ᾖς, ἐν πλειόνων καταστήσῃ χρείᾳ, καὶ πλειόνων καὶ εὐτελεστέρων. Ὅσῳ γὰρ ἂν πλουτῇς, τοσοῦτον τῇ ἀρᾷ ταύτῃ σαυτὸν ὑποβάλλεις.

3. Οὕτως ἀγνοεῖς ὅπερ εὔχῃ, χρήματα μὲν αἰτῶν ὑπὲρ τοῦ μηδενὸς δεῖσθαι, ὥσπερ ἂν εἴ τις εἰς πέλαγος ἐλθών, ἔνθα καὶ ναυτῶν καὶ πλοίου καὶ μυρίας χρεία κατασκευῆς, εὔχοιτο μηδενὸς ὅλως ἐν χρείᾳ γενέσθαι. Εἰ γὰρ βούλει μηδενὸς σφόδρα δεῖσθαι, εὔχου πενίαν· πένης μὲν γὰρ ὤν, κἄν τινος δεηθῇς, ὑπὲρ ἄρτου δεήσῃ μόνον ἢ ἱματίου, πλουτῶν δέ, καὶ ὑπὲρ ἀγρῶν, καὶ ὑπὲρ οἰκιῶν, καὶ ὑπὲρ τελεσμάτων, καὶ ὑπὲρ μισθωμάτων, καὶ ὑπὲρ ἀξιώματος, καὶ ὑπὲρ ἀσφαλείας, καὶ ὑπὲρ δόξης, καὶ ὑπὲρ ἀρχόντων χρείαν ἕξεις· οὐ τούτων δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ὑποτεταγμένων ἐκείνοις, καὶ τῶν ἐν πόλει, καὶ τῶν ἐν ἀγροῖς, καὶ ἐμπόρων καὶ καπήλων. Ὁρᾶτε ὅτι ἀνοίας ἐσχάτης ταυτὶ τὰ ῥήματα; Ὅλως γὰρ εἰ φρικτὸν εἶναί σοι δοκεῖ τὸ χρῄζειν τινός· καθόλου μὲν οὐ δυνατὸν ἀπαλλαγῆναι τούτου· εἰ δὲ θέλεις τὸν ὄχλον φυγεῖν, ἔξεστι γάρ, ἐπὶ τὸν ἀκύμαντον τῆς πενίας καταφυγὼν λιμένα, τὸν πολὺν τῶν πραγμάτων ὄχλον περίκοψον, καὶ μηδὲν αἰσχρὸν τοῦτο νόμιζε τὸ δεῖσθαι ἑτέρου· τῆς γὰρ ἀφάτου σοφίας τοῦ Θεοῦ τοῦτο γέγονεν ἔργον. Εἰ γὰρ ἀλλήλων χρῄζομεν, καὶ οὐδὲ ἡ τῆς χρείας ἀνάγκη συνάγει εἰς φιλίαν ἡμᾶς· εἰ αὐτάρκεις ἦμεν, οὐκ ἦμεν ἂν θηρία ἀτίθασσα; Βίᾳ οὖν καὶ ἀνάγκῃ ἡμᾶς ὑπέταξεν ἀλλήλοις ὁ Θεός, καὶ καθ' ἑκάστην συγκρουόμεθα

ὅποιος ἔχει τὸ φόβο αὐτό. Μὰ δὲν μπορῶ, λέει, νὰ ἀνεχθῶ καμιὰν ἐγωϊστικὴ περιφρόνησή μου. Γιατί, κατηγορώντας ἄλλον γιὰ ἐγωϊσμό, ἀπευθύνεις στὸν ἑαυτό σου τὴν κατηγορία αὐτή; Γιατὶ εἶναι ἐγωϊσμὸς νὰ μὴν μπορεῖς νὰ ἀνεχθεῖς τὸ φούσκωμα ἐγωϊστικῆς ψυχῆς. Γιατί φοβᾶσαι πράγματα ἐντελῶς ἀναξιόλογα; γιατί τὰ τρέμεις, καὶ γι' αὐτὸ φοβᾶσαι καὶ τὴ φτώχεια. Γιατί, κι ἂν γίνεις πλούσιος, θὰ ἔχεις περισσότερες ἀνάγκες καὶ γιὰ περισσότερα καὶ γιὰ πιὸ ἄχρηστα. Γιατί, ὅσο πιὸ πλούσιος γίνεσαι, τόσο πιὸ πολὺ γίνεσαι δοῦλος αὐτῆς τῆς κατάρας.

3. Ἔτσι ἀγνοεῖς τὸ περιεχόμενο τῆς προσευχῆς σου, ἀφοῦ ζητᾶς χρήματα γιὰ νὰ μὴν ἔχεις τὴν ἀνάγκη κανενός. Ὅπως, ἂν κάποιος βρισκόταν στὸ πέλαγος, ὅπου εἶναι ἀναγκαῖοι καὶ ναῦτες καὶ πλοῖο καὶ πολλὰ ἄλλα, καὶ παρακαλοῦσε νὰ μὴν ἔχει τὴν ἀνάγκη κανενός γενικά. Ἂν θέλεις πραγματικα νὰ μὴν ἔχεις τὴν ἀνάγκη κανενός, παρακάλα νὰ γίνεις φτωχός. Γιατί, ἂν εἶσαι φτωχὸς καὶ χρειαστεῖς κάτι, δὲ θὰ εἶναι τίποτα ἄλλο ἀπὸ ψωμὶ καὶ φόρεμα, ἐνῶ ἂν εἶσαι πλούσιος, θὰ ἔχεις ἀνάγκη καὶ γιὰ χωράφια καὶ γιὰ σπίτια καὶ γιὰ πληρωμὲς καὶ γιὰ μισθοὺς καὶ γιὰ ἀξιώματα καὶ γιὰ ἀσφάλεια καὶ γιὰ δόξα καὶ γιὰ ἄρχοντες· κι ὄχι μόνο γι' αὐτά, ἀλλὰ καὶ γιὰ ὅσα ἐξαρτῶνται ἀπὸ αὐτὰ καὶ στὴν πόλη καὶ στὴν ὕπαιθρο, καὶ γιὰ ἐμπόρους καὶ γιὰ ἐπιχειρηματίες. Βλέπετε ὅτι αὐτὲς οἱ προσευχές μαρτυροῦν πολλὴ μωρία; Γιατί, ἂν ἔχεις γενικὰ τὴ γνώμη ὅτι εἶναι ἀνυπόφορο νὰ ἔχεις τὴν ἀνάγκη κάποιου, εἶναι βέβαιο ὅτι δὲν μπορεῖς νὰ τὸ ἐπιτύχεις. Ἂν θέλεις ν' ἀποφύγεις τὰ ἀνθρώπινα πλήθη, πράγμα ποὺ εἶναι δυνατό, ζήτησε καταφύγιο στὸ ἥσυχο λιμάνι τῆς φτώχειας, περιόρισε τὸ μεγάλο πλῆθος τῶν ἀπασχολήσεων καὶ μὴ θεωρεῖς καθόλου ντροπὴ νὰ ἔχεις τὴν ἀνάγκη ἄλλων ἀνθρώπων. Γιατὶ αὐτὸ εἶναι ἔργο τῆς ἀνέκφραστης σοφίας τοῦ Θεοῦ. Ἀφοῦ λοιπὸν τώρα ποὺ χρειαζόμαστε ὁ ἕνας τὸν ἄλλο δὲ μᾶς ἑνώνει φιλικὰ οὔτε αὐτὴ ἡ ἀνάγκη, ἂν ἤμασταν αὐτάρκεις δὲ θὰ ἤμασταν ἀνήμερα θηρία; Ὁ Θεὸς ἔκαμε νὰ ἔχει ὁ ἕνας τὴν ἀνάγκη τοῦ ἄλλου, ἐμεῖς ὅμως συγκρουόμαστε

ἀλλήλοις ἡμέραν. Καὶ εἰ τοῦτον περιεῖλε τὸν χαλινόν, τίς ἂν ταχέως ἠράσθη τῆς τοῦ πλησίον φιλίας;

Μηδὲ τοῦτο οὖν νομίζωμεν εἶναι αἰσχρόν, μηδὲ ἀπευχώμεθα καὶ λέγωμεν, μὴ δῷς ἡμᾶς ἐν χρείᾳ τινὸς καταστῆναι, ἀλλ' εὐχώμεθα λέγοντες, μὴ ἀφῆς, ἐν χρείᾳ καταστάντων ἡμῶν, ἀνανεῦσαι τοὺς δυναμένους ἡμᾶς ὠφελεῖν. Οὐ τὸ ἐν χρείᾳ ἑτέρων καταστῆναι, ἀλλὰ τὸ ἁρπάζειν τὰ ἑτέρων, φορτικόν. Νῦν δὲ ὑπὲρ μὲν ἐκείνων οὐδέποτε εὐξάμεθα, οὐδὲ εἴπομεν, μὴ δῷς μοι ἐπιθυμῆσαι τῶν ἀλλοτρίων, τὸ δὲ ἐν χρείᾳ καταστῆναι, τοῦτο δοκεῖ ἀπευκταῖον εἶναι. Καίτοι Παῦλος ἐν χρείᾳ κατέστη πολλάκις, καὶ οὐκ ᾐσχύνετο, ἀλλὰ καὶ ἐκαλλωπίζετο καὶ ἐνεκωμίαζε τοὺς διακονησαμένους, λέγων, «ὅτι καὶ ἅπαξ καὶ δὶς ἐν ταῖς χρείαις μου ἐπέμψατε»· καὶ πάλιν, «ἄλλας Ἐκκλησίας ἐσύλησα, λαβὼν ὀψώνιον πρὸς τὴν ὑμῶν διακονίαν». Οὐ τοίνυν ἐλευθερίας ἐστὶ τὸ ταῦτα αἰσχύνεσθαι, ἀλλὰ μαλακίας καὶ βαναύσου ψυχῆς καὶ ἀνοήτου. Καὶ γὰρ τῷ Θεῷ δοκεῖ χρείαν ἡμᾶς ἀλλήλων ἔχειν. Μὴ τοίνυν φιλοσόφει πέρα τοῦ μέτρου. Ἀλλ' οὐ δύναμαι, φησίν, ἐνεγκεῖν ἄνθρωπον παρακαλούμενον πολλάκις καὶ οὐκ εἴκοντα. Καὶ πῶς σε οἴσει ὁ Θεὸς παρακαλούμενον ὑπ' αὐτοῦ καὶ οὐ πειθόμενον, καὶ παρακαλούμενον ὑπὲρ τῶν σοὶ συμφερόντων; «Ὑπὲρ γὰρ Χριστοῦ πρεσβεύομεν», φησίν, «ὡς τοῦ Θεοῦ παρακαλοῦντος δι' ἡμῶν· καταλλάγητε τῷ Θεῷ». Καὶ μέντοι δοῦλος αὐτοῦ, φησίν, εἰμί. Καὶ τί τοῦτο; Ὅταν γὰρ σὺ μὲν μεθύῃς ὁ δοῦλος, ἐκεῖνος δὲ πεινᾷ ὁ δεσπότης, καὶ μηδὲ τῆς ἀναγκαίας ἀπολαύῃ τροφῆς, τί σου τὸ τῆς δουλείας ὄνομα προστήσεται; Τοῦτο μὲν οὖν αὐτό σε βαρήσει μειζόνως, ὅταν μὲν σὺ ἐν

κάθε μέρα μεταξύ μας. Ἂν μᾶς ἀφαιροῦσε αὐτὸν τὸ χαλινό, ποιός θὰ ἤθελε τὴ φιλία τοῦ συνανθρώπου του;

Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ θεωροῦμε ντροπὴ τὴν ἀνάγκη αὐτὴ οὔτε νὰ προσευχόμαστε καὶ νὰ λέμε, 'μὴ μᾶς ἀξιώσεις νὰ ἔχουμε τὴν ἀνάγκη κάποιου ἀνθρώπου', ἀλλὰ ἂς λέμε στὴν προσευχή μας. 'Ἂν ἔρθουμε σὲ ἀνάγκη μὴν ἀφήσεις νὰ μᾶς ἀρνηθοῦν ἐκεῖνοι ποὺ μποροῦν νὰ μᾶς βοηθήσουν'. Ἐνοχλητικὸ δὲν εἶναι τὸ νὰ ἔχουμε τὴν ἀνάγκη ἄλλων, ἀλλὰ τὸ νὰ ἁρπάζουμε ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Ἐμεῖς ὅμως ποτὲ δὲν εἴπαμε στὴν προσευχή μας, 'μὴ μὲ ἀξιώσεις νὰ ἐπιθυμήσω τὰ ὑπάρχοντα τῶν ἄλλων'. Νομίζουμε ἀντίθετα ὅτι εἶναι πολὺ δυσάρεστο νὰ ἔχουμε τὴν ἀνάγκη τῶν ἄλλων. Κι ὁ ἴδιος ὁ Παῦλος βρέθηκε πολλὲς φορὲς στὴν ἀνάγκη ἄλλων ἀνθρώπων καὶ ὄχι μόνο δὲν ντρεπόταν, ἀλλὰ καὶ καμάρωνε καὶ ἐπαινοῦσε ἐκείνους ποὺ τὸν ἐξυπηρέτησαν, λέγοντας, «καὶ μιὰ καὶ δυὸ φορὲς μοῦ στείλατε βοήθεια στὶς ἀνάγκες μου»[2]· καὶ πάλι, «ἄλλες ἐκκλησίες λεηλάτησα καὶ πῆρα τὰ ἀπαραίτητα, γιὰ νὰ ὑπηρετήσω ἐσᾶς»[3]. Δὲν εἶναι λοιπὸν γενναιότητα νὰ ντρέπεσαι γι' αὐτό, ἀλλὰ δειλία καὶ δείχνει ἀνάξια καὶ ἀνόητη ψυχή. Γιατὶ ὁ Θεὸς θέλει νὰ ἔχουμε ὁ ἕνας τὴν ἀνάγκη τοῦ ἄλλου. Μὴ βασανίζεις λοιπὸν τὴ σκέψη σου ὑπέρμετρα. Μὰ δὲν μπορῶ, λέει, νὰ ἀνεχθῶ ἄνθρωπο ποὺ τὸν παρακαλοῦν πολλὲς φορὲς καὶ δὲν ὑποχωρεῖ. Τότε πῶς θὰ σὲ ἀνεχθεῖ ὁ Θεὸς ποὺ σὲ παρακαλεῖ ὁ ἴδιος καὶ δὲν πείθεσαι, καὶ σὲ παρακαλεῖ μάλιστα γιὰ τὰ συμφέροντά σου; γιατὶ λέγει, «σᾶς παρακαλοῦμε στὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ. Εἶναι σὰ νὰ σᾶς παρακαλεῖ ὁ Θεὸς μὲ ὀργανά του ἐμᾶς. Συμφιλιωθεῖτε μὲ τὸ Θεό»[4]. Εἶμαι ὅμως, λέει, δοῦλος τοῦ Θεοῦ. Καὶ τί σημασία ἔχει αὐτό; Ὅταν ἐσὺ ὁ δοῦλος μεθᾶς, ἐνῶ ἐκεῖνος, ὁ Κύριός σου, πεινᾶ καὶ δὲν ἔχει οὔτε τὴν ἀπαραίτητη τροφή, τί θὰ σὲ ὠφελήσει τὸ ὅτι εἶσαι δοῦλος του; Αὐτὸ ἀσφαλῶς θὰ σὲ ἐπιβαρύνει περισσότερο, τὸ νὰ μένεις δηλαδὴ ἐσὺ σὲ τριώροφο, ἐνῶ ἐκεῖνος δὲν ἔχει

2. Φιλιπ. 4,16.
3. Β' Κορ. 11,8.
4. Β' Κορ. 5,20.

τριωρόφοις μένης, ἐκεῖνος δὲ μηδὲ χρηστῆς μετέχῃ στέγης· ὅταν σὺ μὲν ἐν ἁπαλαῖς στρωμναῖς, ἐκεῖνος δὲ μηδὲ προσκεφάλαιον ἔχῃ.

Ἀλλ' ἔδωκα, φησίν. Ἀλλ' οὐ χρὴ διαλιμπάνειν ταῦτα ποιοῦντα. Τότε γὰρ μόνον ἀπολογήσῃ, ὅταν μὴ ἔχῃς, κἂν μυριοις ᾖς δεδωκώς, ὦσι δὲ ἕτεροι πεινῶντες, οὐδεμία σοι ἀπολογία. Ὅταν δὲ καὶ ἀποκλείῃς σῖτον, καὶ τὴν τιμὴν ἐπιτείνῃς, καὶ ἑτέρας καπηλείας ξένας ὁδοὺς ἐπινοῇς, ποίαν ἕξεις σωτηρίας ἐλπίδα λοιπόν; Δωρεὰν ἐκελεύσθης διδόναι τῷ πεινῶντι, σὺ δὲ οὐδὲ μετὰ συμμέτρου δίδως τιμῆς· αὐτὸς διὰ σὲ τὴν τοσαύτην δόξαν ἐκένωσε, σὺ δὲ αὐτὸν οὐδὲ ἄρτου ἀξιοῖς· ἀλλ' ὁ μὲν κύων ἐμπέπλησται, ὁ δὲ Χριστὸς λιμῷ τήκεται· καὶ ὁ μὲν οἰκέτης διαρρήγνυται ὑπὸ πλησμονῆς, ὁ δὲ σὸς κἀκείνου Δεσπότης ἀναγκαίας ἀπορεῖ τροφῆς. Καὶ ποῦ ταῦτα φίλων τὰ πράγματα; «Καταλλάγητε τῷ Θεῷ»· ταῦτα γὰρ ἐχθρῶν ἐστι καὶ ἐκπεπολεμωμένων. Αἰσχυνθῶμεν τοίνυν ὅσα εὐηργετήθημεν, ὅσα εὐεργετεῖσθαι μέλλομεν· κἂν προσέλθῃ πένης δεόμενος, μετὰ πολλῆς αὐτὸν δεχώμεθα τῆς εὐνοίας, παρακαλοῦντες, ἀνιστῶντες τῷ λόγῳ, ἵνα καὶ αὐτοὶ τῶν αὐτῶν τύχωμεν καὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ παρὰ τῶν ἀνθρώπων. «Ὅσα γὰρ ἂν θέλητε ἵνα ποιήσωσιν ὑμῖν, καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς». Οὐδὲν φορτικόν, οὐδὲν ἐπαχθὲς οὗτος ὁ νόμος ἔχει· ἃ θέλεις πάσχειν, ταῦτα ποίει, φησίν· ἴση ἡ ἀντίδοσις.

Καὶ οὐκ εἶπεν, 'ἃ μὴ θέλετε πάσχειν, μηδὲ ποιεῖτε', ἀλλὰ τὸ πλέον. Ἐκεῖνο μὲν γὰρ ἀποχὴ κακῶν, τοῦτο δὲ ἐργασία καλῶν, κἀκείνῳ τοῦτο συμπεριείληπται. Καὶ οὐκ εἶπε, 'ταῦτα καὶ ὑμεῖς θέλετε', ἀλλά, «ποιεῖτε αὐτοῖς». Καὶ τί τὸ κέρδος; Οὗτός ἐστιν ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται. Ἐλεεῖσθαι βούλει; οὐκοῦν ἐλέει. Συγγνώμης θέλεις τυχεῖν; οὐκοῦν μεταδίδου. Βούλει μὴ ἀκούειν κακῶς; οὐ-

οὔτε τὴν ἀπαραίτητη στέγη. Ὅταν ἐσὺ κοιμᾶσαι σὲ μαλακὰ στρώματα κι ἐκεῖνος δὲν ἔχει οὔτε προσκέφαλο.

Μὰ ἔδωσα, λέει. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ πάψεις ποτὲ νὰ κάνεις αὐτό. Τότε μόνο θὰ εἶσαι δικαιολογημένος, ὅταν δὲν ἔχεις, ὅταν δὲ σοῦ ἔμεινε τίποτα. Ὅσον καιρὸ ὅμως ἔχεις καὶ ὑπάρχουν ἄνθρωποι ποὺ πεινοῦν, δὲ θὰ μπορεῖς νὰ ἀπολογηθεῖς, ἔστω κι ἂν ἔχεις δώσει ἄπειρα. Κι ἂν κρύβεις στὴν ἀποθήκη σου σιτάρι καὶ ἀνεβάλλεις τὴν τιμή του καὶ μηχανεύεσαι ἄλλους τρόπους ἐκμετάλλευσης, ποιά ἐλπίδα σωτηρίας θὰ σοῦ μείνει; Πῆρες τὴν ἐντολὴ νὰ δίνεις δωρεὰν στὸν πεινασμένο καὶ σὺ δὲν τοῦ δίνεις οὔτε μὲ κανονικὴ τιμή. Ἐκεῖνος γυμνώθηκε ἀπὸ τὴ δόξα του, κι ἐσὺ δὲν τὸν ἀξιώνεις οὔτε γιὰ ἕνα κομμάτι ψωμί. Ὁ σκύλος σοὺ εἶναι παραχορτασμένος, ἐνῶ ὁ Χριστὸς λειώνει ἀπὸ τὴν πείνα. Ὁ ὑπηρέτης σου πάει νὰ σκάσει ἀπὸ τὸ πολὺ φαγητό, ἐνῶ ὁ Κύριός του καὶ δικός σου δὲν ἔχει οὔτε τὸ ἀπαραίτητο φαγητό. Εἶναι αὐτὴ φιλικὴ συμπεριφορά; «Συμφιλιωθεῖτε μὲ τὸ Θεό»· γιατί αὐτὴ εἶναι συμπεριφορὰ ἐχθρῶν, ποὺ ἔχουν κηρύξει μεταξύ τους πόλεμο. Ἂς ντραποῦμε λοιπὸν γιὰ ὅσα εὐεργετηθήκαμε, γιὰ ὅσα θὰ εὐεργετηθοῦμε. Κι ἂν μᾶς πλησιάσει ἄνθρωπος φτωχός, ἂς τὸν δεχτοῦμε μὲ πολὺ καλὴ διάθεση, ἂς τὸν ἐνισχύσουμε, ἂς τὸν ἐνθαρρύνουμε μὲ λόγια, γιὰ νὰ μᾶς ἀνταποδώσουν τὰ ἴδια καὶ ὁ Θεὸς καὶ οἱ ἄνθρωποι. Γιατί, «ὅσα θέλετε νὰ σᾶς κάνουν οἱ ἄνθρωποι, κάνετέ τα κι ἐσεῖς σ' αὐτούς». Δὲν ἔχει τίποτα τὸ κουραστικό, τίποτα τὸ ἐνοχλητικὸ ἡ ἐντολὴ αὐτή. Ἐκεῖνα ποὺ θέλεις νὰ σοῦ κάνουν, αὐτά, λέει, νὰ κάνεις. Ἴση ἡ ἀνταπόδοση.

Καὶ δὲν εἶπε, 'μὴν κάνετε ὅ,τι δὲ θέλετε νὰ σᾶς κάνουν', ἀλλὰ κάτι περισσότερο. Ἐκεῖνο εἶναι ἀποχὴ ἀπὸ τὰ κακά, αὐτὸ εἶναι διάπραξη καλῶν ἔργων. Αὐτὸ ἔχει μέσα στὸ νόημά του καὶ τὸ πρῶτο. Καὶ δὲν εἶπε, 'νὰ θέλετε κι ἐσεῖς τὰ ἴδια', ἀλλά, «νὰ κάνετε κι ἐσεῖς». Καὶ τί θὰ κερδίσουμε; «Σ' αὐτὴν τὴ φράση περιέχονται ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆτες». Θελεις νὰ σὲ ἐλεοῦν; Κάνε ἐλεημοσύνη. Θέλεις νὰ σὲ συγχωροῦν; Νὰ συγχωρεῖς κι

κοῦν μηδὲ κακῶς λέγε. Ἐπιθυμεῖς ἐπαινεῖσθαι, οὐκοῦν ἐγκωμίαζε. Θέλεις μὴ πλεονεκτεῖσθαι; οὐκοῦν μὴ ἅρπαζε. Εἶδες πῶς ἔδειξε φυσικὸν ὂν τὸ καλόν, καὶ οὐ δεομένους νόμων τῶν ἔξωθεν ἡμᾶς, οὐδὲ διδασκάλων; Ἐν οἷς γὰρ θέλομεν παθεῖν, ἢ μὴ παθεῖν παρὰ τῶν πλησίον, νομοθετοῦμεν ἡμῖν ἑαυτοῖς. Ὥστε ἂν ἐθέλῃς μὲν μὴ παθεῖν, ποιῇς δέ, ἢ θέλῃς μὲν παθεῖν, μὴ ποιῇς δέ, αὐτοκατάκριτος γέγονας, καὶ οὐδεμιᾶς λοιπὸν ἀπολαύεις ἀπολογίας ὡς ἀγνοῶν καὶ οὐκ εἰδὼς τὰ πρακτέα.

Διό, παρακαλῶ, τοῦτον ἐν ἑαυτοῖς δι᾽ ἑαυτοὺς ἀναστήσαντες τὸν νόμον, καὶ ταῦτα ἀναγινώσκοντες τὰ γράμματα τὰ σαφῆ καὶ σύντομα, τοιοῦτοι περὶ τοὺς πλησίον γινώμεθα, οἵους περὶ ἡμᾶς αὐτοὺς εἶναι βουλόμεθα, ἵνα καὶ τῆς παρούσης ἀπολαύσωμεν ἀδείας, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ᾽ οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμή, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ἐσύ. Θέλεις νὰ μὴ σὲ κακολογοῦν; Μὴν κακολογεῖς κανένα. Θέλεις νὰ σὲ ἐπαινοῦν. Νὰ ἐπαινεῖς κι ἐσύ. Θέλεις νὰ μὴ σὲ ἐκμεταλλεύονται; Μὴν ἁρπάζεις καὶ σύ. Εἶδες πῶς ἔδειξε ὅτι τὸ καλὸ εἶναι μέσα στὴ φύση μας καὶ ὅτι ἐμεῖς δὲν ἔχουμε ἀνάγκη νὰ πάθουμε ἢ νὰ μὴν πάθουμε ἀπὸ τοὺς ἄλλους; Ὥστε, ἂν θέλεις νὰ μὴν πάθεις κάτι, τὸ κάνεις ὅμως ἐσὺ σὲ ἄλλους, ἢ ἂν θέλεις νὰ σοῦ κάνουν κάτι, ἐσὺ ὅμως δὲν τὸ κάνεις στοὺς ἄλλους, καταδικάζεις ὁ ἴδιος τὸν ἑαυτό σου καὶ δὲν ἔχεις πιὰ ν' ἀπολογηθεῖς τίποτα, γιατὶ ἀδιαφορεῖς καὶ δὲ λογαριάζεις τὶς ὑποχρεώσεις σου.

Γι' αὐτό, σᾶς παρακαλῶ, ἂς ἀναστήσουμε μέσα μας γιὰ τὸ καλό μας αὐτὴν τὴν ἐντολὴ καὶ ἂς μελετοῦμε αὐτὰ τὰ πολὺ κατανοητὰ καὶ σύντομα λόγια, γιὰ νὰ συμπεριφερόμαστε πρὸς τοὺς συνανθρώπους μας ἔτσι, ὅπως θέλουμε νὰ συμπεριφέρονται ἐκεῖνοι σ' ἐμᾶς. Ἔτσι καὶ τὴν ἐπίγεια εἰρήνη θὰ ἀπολαύσουμε καὶ τὰ οὐράνια ἀγαθὰ θὰ κερδίσουμε, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο, μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμή, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων.

Ο Μ Ι Λ Ι Α ΙΗ'

(Β' Κορ. 8, 16–24)

«Χάρις δὲ τῷ Θεῷ τῷ δόντι τὴν αὐτὴν σπουδὴν ὑπὲρ ὑμῶν ἐν τῇ καρδίᾳ Τίτου».

1. Πάλιν ἐπαινεῖ τὸν Τίτον. Ἐπειδὴ γὰρ περὶ ἐλεημοσύνης διελέχθη, διαλέγεται λοιπὸν καὶ περὶ τῶν μελλόντων ὑποδέχεσθαι παρ' αὐτῶν τὰ χρήματα καὶ ἀποκομίζειν αὐτά. Τοῦτο γὰρ συνεβάλλετο πρὸς τὴν συλλογὴν ταύτην καὶ πρὸς τὸ μείζω ποιῆσαι τὴν προθυμίαν τῶν εἰσφερόντων. Ὁ γὰρ θαρρῶν ὑπὲρ τοῦ διακονουμένου καὶ μὴ ὑποπτεύων τοὺς ὑποδεχομένους, μετὰ πλείονος τῆς δαψιλείας ἐπιδίδωσιν. Ὅπερ ἵνα καὶ τότε γένηται, ἄκουσον πῶς συνίστησι τοὺς ἐπὶ τοῦτο ἀφικομένους, ὧν ἦν πρῶτος Τίτος. Διὸ καί φησι, «χάρις δὲ τῷ Θεῷ τῷ δόντι τὴν αὐτὴν σπουδὴν ἐν τῇ καρδίᾳ Τίτου». Τί ἐστι, «τὴν αὐτήν»; Ἥνπερ καὶ ὑπὲρ Θεσσαλονικέων εἶχεν, ἢ τὴν αὐτὴν ἐμοί. Καὶ σκόπει σύνεσιν· τοῦ Θεοῦ δεικνὺς ἔργον τοῦτο ὄν, καὶ εὐχαριστεῖ τῷ δεδωκότι, ὥστε καὶ ταύτῃ προτρέψαι. Εἰ γὰρ ὁ Θεὸς αὐτὸν διήγειρε καὶ ἀπέστειλε πρὸς ὑμᾶς, αὐτὸς αἰτεῖ δι' ἐκείνου. Μὴ τοίνυν νομίσητε ἀνθρώπινον εἶναι τὸ γεγενημένον. Καὶ πόθεν δῆλον ὅτι ὁ Θεὸς αὐτὸν προέτρεψεν; «Ὅτι τὴν μὲν παράκλησιν ἐδέξατο, σπουδαιότερος δὲ ὑπάρχων, αὐθαίρετος ἐξῆλθεν».

Ο Μ Ι Λ Ι Α ΙΗ'

(Β' Κορ. 8,16–25)

«Εὐχαριστῶ τὸ Θεό, ποὺ ἔδωσε τὸν ἴδιο ζῆλο γιὰ σᾶς στὴν καρδιὰ τοῦ Τίτου».

1. Πάλι ἐπαινεῖ τὸν Τίτο. Ἀφοῦ μίλησε γιὰ τὴν ἐλεημοσύνη, μιλάει τώρα γιὰ ἐκείνους ποὺ θὰ παραλάβουν τὰ χρήματα ποὺ θὰ προσφέρουν αὐτοὶ καὶ θὰ τὰ μετάφέρουν. Γιατὶ συντελεῖ κι αὐτὸ στὴ συγκέντρωση χρημάτων καὶ κάνει περισσότερη τὴν προθυμία ἐκείνων ποὺ συνεισφέρουν. Γιατί, ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἔχει καμιὰν ἀμφιβολία γιὰ τὸν ἐλεούμενο καὶ δὲν ἔχει καμιὰν ὑποψία γιὰ ἐκείνους ποὺ θὰ παραλάβουν τὰ χρήματα, προσφέρει μὲ περισσότερη γενναιοδωρία. Γιὰ νὰ γίνει αὐτὸ καὶ τότε, ἄκουσε πῶς παρουσιάζει ἐκείνους ποὺ ἦρθαν γι' αὐτὸν τὸ σκοπό, ἀπὸ τοὺς ὁποίους πρῶτος ἦταν ὁ Τίτος. Γι' αὐτὸ λέγει· «εὐχαριστῶ τὸ Θεό, ποὺ ἔδωσε τὸν ἴδιο ζῆλο γιὰ σᾶς στὴν καρδιὰ τοῦ Τίτου». Τί σημαίνει, «τὸν ἴδιο»; Αὐτὸν ποὺ εἶχε καὶ γιὰ τοὺς Θεσσαλονικεῖς ἢ αὐτὸν ποὺ ἔχω καὶ ἐγώ. Καὶ πρόσεχε σύνεση. Δείχνει ὅτι τὸν ζῆλο αὐτὸν τοῦ τὸν ἔδωσε ὁ Θεός, καὶ τὸν εὐχαριστεῖ γι' αὐτό, ὥστε καὶ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο νὰ τοὺς προτρέψει. Γιατί, ἂν τὸν παρακίνησε ὁ Θεὸς καὶ σᾶς τὸν ἔστειλε, ζητάει ἐκεῖνος μὲ ὄργανό του τὸν Τίτο. Μὴ νομίσετε λοιπὸν ὅτι ὁ ζῆλος τοῦ Τίτου εἶναι ἀνθρώπινος. Ἀλλὰ ἀπὸ ποῦ συμπεραίνεται ὅτι τὸν παρακίνησε ὁ Θεός; Ἀπὸ τὸ ὅτι «δέχθηκε τὴν παρακίνηση, ἀλλ' ἐπειδὴ ἔχει μεγάλο ζῆλο ἦρθε σὲ σᾶς μὲ δική του πρωτοβουλία».

Ὅρα πῶς καὶ αὐτὸν δείκνυσι τὰ αὐτοῦ πληροῦντα, ἑτέρων μὴ δεηθέντα. Καὶ εἰπὼν τοῦ Θεοῦ τὴν χάριν, οὐκ ἀφίησι τοῦ Θεοῦ τὸ πᾶν εἶναι, πάλιν ἵνα καὶ ταύτῃ εἰς πλείονα ἐπισπάσηται αὐτοὺς ἀγάπην, εἰπὼν ὅτι καὶ οἴκοθεν ἐγήγερται. «Σπουδαιότερος γὰρ ὑπάρχων, αὐθαίρετος ἐξῆλθεν», ἥρπασε τὸ πρᾶγμα, ἐπεπήδησε τῷ θησαυρῷ, οἰκείαν ἐνόμισεν ὠφέλειαν τὴν ὑμετέραν διακονίαν· καὶ τῷ σφόδρα ὑμᾶς φιλεῖν, οὐδὲ ἐδεήθη τῆς παρ' ἐμοῦ παρακλήσεως, ἀλλὰ παρεκλήθη μὲν καὶ ὑπ' ἐμοῦ, οὐ μέντοι ἐντεῦθεν διηγέρθη, ἀλλ' οἴκοθεν καὶ ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος. «Συνεπέμψαμεν δὲ μετ' αὐτοῦ τὸν ἀδελφόν, οὗ ὁ ἔπαινος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ διὰ πασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν». Καὶ τίς οὗτός ἐστιν ὁ ἀδελφός; Τινὲς μὲν τὸν Λουκᾶν, καί φασι, διὰ τὴν ἱστορίαν ἥνπερ ἔγραψε, τινὲς δὲ τὸν Βαρνάβαν· καὶ γὰρ καὶ τὸ ἄγραφον κήρυγμα εὐαγγέλιον καλεῖ. Καὶ τίνος ἕνεκεν οὐ τίθησιν αὐτῶν τὰ ὀνόματα, ἀλλὰ τὸν μὲν Τίτον καὶ ὀνομαστὶ γνωρίζει, καὶ ἀπὸ τῆς εἰς τὸ εὐαγγέλιον συνεργίας καλεῖ (εἴ γε τοσοῦτον ἦν χρήσιμος, ὡς διὰ τὴν ἀπουσίαν αὐτοῦ μηδὲ δυνηθῆναι μέγα τι καὶ γενναῖον ποιῆσαι τὸν Παῦλον· «τῷ γὰρ μὴ εὑρεῖν Τίτον τὸν ἀδελφόν μου, οὐκ ἔσχηκα ἄνεσιν τῷ πνεύματί μου»), καὶ ἀπὸ τῆς ἀγάπης τῆς εἰς αὐτοὺς («τὰ γὰρ σπλάγχνα αὐτοῦ περισσοτέρως ἐστί», φησί, «πρὸς ὑμᾶς») καὶ ἀπὸ τῆς περὶ τὸ πρᾶγμα σπουδῆς («αὐθαίρετος» γάρ, φησίν, «ἐξῆλθε»), τούτους δὲ οὔτε ὁμοίως συνίστησιν, οὔτε ὀνομαστὶ τίθησι; τί οὖν ἐστιν εἰπεῖν; Ἴσως ἀγνοοῦντες ἦσαν αὐτούς· διόπερ οὐκ ἐμφιλοχωρεῖ τοῖς ἐγκωμίοις, ἐπειδὴ μηδέπω πεῖραν αὐτῶν εἰλήφεισαν, ἀλλὰ τοσοῦτον

Πρόσεχε πῶς παρουσιάζει καὶ τὸν Τίτο νὰ ἐκτελεῖ τὰ καθήκοντά του χωρὶς νὰ τὸν ἀναγκάσει κανείς. Καὶ λέγοντας ὅτι αὐτὸ εἶναι ἔργο τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, δὲ λέγει ὅτι ἔκαμε τὰ πάντα ὁ Θεός, ἀλλὰ λέγει ὅτι ὁ Τίτος κινήθηκε καὶ μὲ δική του πρωτοβουλία, γιὰ νὰ τοὺς παρακινήσει καὶ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο σὲ περισσότερη ἀγάπη. «Ἐπειδὴ ἔχει μεγάλο ζῆλο, βγῆκε μὲ δική του πρωτοβουλία», ἐπιδόθηκε στὸ ἔργο του, ἔγινε κύριος τοῦ θησαυροῦ, θεώρησε δική του ὠφέλεια τὴ δική σας ἐξυπηρέτηση. Καὶ ἐπειδὴ σᾶς ἀγαπᾶ πάρα πολύ, δὲ χρειάστηκε νὰ τὸν παρακαλέσω ἐγώ. Ἐγὼ τὸν παρεκάλεσα βέβαια, ὅμως δὲν τὸν ξεσήκωσα ἐγώ, ἀλλὰ ξεσηκώθηκε μόνος του καὶ μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ. «Στέλνομε μαζί του καὶ τὸν ἀδελφό, ποὺ τὸν ἐπαινοῦν ὅλες οἱ Ἐκκλησίες γιὰ τὸ ἔργο του, γιὰ τὸ Εὐαγγέλιο». Ποιός εἶναι αὐτὸς ὁ ἀδελφός; Μερικοὶ λένε ὅτι εἶναι ὁ Λουκᾶς. Καὶ τὸ λένε, γιατὶ ὁ Λουκᾶς ἔγραψε Εὐαγγέλιο. Ἄλλοι λένε ὅτι εἶναι ὁ Βαρνάβας. Γιατὶ καὶ τὸ προφορικὸ κήρυγμα ὁ Παῦλος τὸ ὀνομάζει εὐαγγέλιο. Καὶ γιατί δὲν γράφει τὰ ὀνόματα καὶ αὐτῶν; Τὸν Τίτο τὸν κάνει γνωστὸ μὲ τὸ ὄνομά του καὶ τὸν χαρακτηρίζει ἀδελφὸ ἀπὸ τὴ συνεργασία του στὴ διάδοση τοῦ Εὐαγγελίου (ἀφοῦ τοῦ ἦταν τόσο ἀπαραίτητος ὥστε, ὅταν ἀπουσίαζε ἐκεῖνος, δὲν μπόρεσε ὁ Παῦλος νὰ κάμει τίποτα μεγάλο καὶ γενναῖο· «ἐπειδὴ δὲν βρῆκα τὸν Τίτο τὸν ἀδελφό μου, δὲν ἡσύχασε τὸ πνεῦμα μου»[1]), καὶ ἀπὸ τὴν ἀγάπη του πρὸς αὐτοὺς (γιατὶ «ἡ καρδιά του», λέγει, «κλίνει πιὸ πολὺ πρὸς ἐσᾶς»[2]), καὶ ἀπὸ τὸ ἐνδιαφέρον του γιὰ τὴν ἀποστολὴ («μὲ δική του πρωτοβουλία», λέγει, «ἦρθε σὲ σᾶς»), ἐνῶ γιὰ τοὺς ἄλλους οὔτε τὶς ἴδιες συστάσεις κάνει οὔτε ἀναφέρει τὰ ὀνόματά τους. Τί μποροῦμε νὰ ποῦμε λοιπόν; Ἴσως δὲν τοὺς ἤξεραν οἱ Κορίνθιοι. Γι' αὐτὸ δὲν ἀσχολεῖται μὲ ἐπαίνους, ἐπειδὴ δὲν τοὺς εἶ-

1. Β' Κορ. 2,13.

λέγει, ὅσον εἰς σύστασιν αὐτοῖς ἤρκει μόνον καὶ τὸ φυγεῖν τὴν πονηρὰν ὑποψίαν.

Πλὴν ἀλλ' ἴδωμεν πόθεν καὶ αὐτὸν τοῦτον ἐγκωμιάζει. Πόθεν οὖν ἐγκωμιάζει; Πρῶτον ἀπὸ τοῦ κηρύγματος ἐπαινῶν οὐχ ὅτι ἐκήρυττε μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ ὡς ἐχρῆν, καὶ μετὰ τῆς προσηκούσης σπουδῆς. Οὐ γὰρ εἶπεν, 'ὅτι κηρύττει καὶ εὐαγγελίζεται', ἀλλ' ὅτι, «οὗ ὁ ἔπαινος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ». Καὶ ἵνα μὴ δόξῃ κολακεύειν αὐτόν, οὐχ ἕνα καὶ δύο καὶ τρεῖς ἀνθρώποις, ἀλλ' ὁλοκλήρους Ἐκκλησίας ἄγει μαρτυρούσας αὐτῷ, λέγων· «διὰ πασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν». Εἶτα καὶ ἀπὸ τῆς κρίσεως τῶν χειροτονησάντων αἰδέσιμον αὐτὸν ποιεῖ· οὐ μικρὸν δὲ καὶ τοῦτο. Διά τοι τοῦτο εἰπών, «οὗ ὁ ἔπαινος ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ διὰ πασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν», ἐπήγαγεν, «οὐ μόνον δέ». Τί ἐστιν, «οὐ μόνον δέ»; Οὐ μόνον ἀπὸ τούτου, φησίν, ἐστὶν αἰδέσιμος, ὅτι κηρύττων εὐδοκιμεῖ, καὶ ἐπαινεῖται παρὰ πάντων, «ἀλλὰ καὶ χειροτονηθεὶς ὑπὸ τῶν Ἐκκλησιῶν σὺν ἡμῖν». Ὅθεν μοι δοκεῖ τὸν Βαρνάβαν αἰνίττεσθαι. Καὶ πολὺ τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ σημαίνει· δείκνυσι γὰρ καὶ ἐπὶ τίνι κεχειροτόνητο. «Συνέκδημος γὰρ ἡμῶν», φησί, «σὺν τῇ χάριτι ταύτῃ τῇ διακονουμένῃ ὑφ' ἡμῶν». Εἶδες ὅσα αὐτοῦ τὰ ἐγκώμια; Εὐαγγελιζόμενος ἔλαμψε, καὶ τὰς Ἐκκλησίας ἔσχεν ἐπὶ τούτῳ μαρτυρούσας πάσας· ἐχειροτονήθη ὑφ' ἡμῶν, καὶ ἐφ' οἷς Παῦλος, καὶ πανταχοῦ κοινωνὸς αὐτῷ γέγονε, καὶ κατὰ τοὺς πειρασμοὺς καὶ κατὰ τοὺς κινδύνους· τὸ γὰρ ὄνομα τῆς ἐκδημίας τοῦτο αἰνίττεται.

Τί δέ ἐστι, «σὺν τῇ χάριτι ταύτῃ τῇ διακονουμένῃ ὑφ' ἡμῶν»; Ὥστε τὸν λόγον καταγγέλλειν, φησί, καὶ τὸ Εὐαγγέλιον κηρύττειν· ἢ ὥστε καὶ πρὸς τὰ χρήματα ὑπηρετήσασθαι· μᾶλλον δέ, πρὸς ἀμφότερά μοι δοκεῖ λέγειν. Εἶτα ἐπάγει, «πρὸς τὴν αὐτοῦ τοῦ Κυρίου δόξαν καὶ προθυμίαν ὑμῶν». Ὃ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστιν· ἠξιώσαμεν,

χαν γνωρίσει ἀκόμη, καὶ λέγει τόσα, ὅσα ἦταν ἀρκετὰ γιὰ νὰ τοὺς συστήσει καὶ γιὰ νὰ ἀποφύγουν κάθε πονηρὴν ὑποψία.

Ἀλλὰ ἂς δοῦμε πῶς ἐπαινεῖ τὸν Τίτο. Πῶς τὸν ἐπαινεῖ λοιπόν; Πρῶτα–πρῶτα λέγοντας ὅτι κήρυσσε καὶ ὄχι μόνο κήρυσσε, ἀλλὰ καὶ κήρυσσε ὅπως ἔπρεπε καὶ μὲ πολὺ ζῆλο. Γι' αὐτὸ δὲν εἶπε ὅτι 'κηρύττει καὶ διαδίδει τὸ Εὐαγγέλιο', ἀλλ' ὅτι «τὸν ἐπαινοῦν γιὰ τὸ ἔργο του γιὰ τὸ Εὐαγγέλιο». Καὶ γιὰ νὰ μὴ θεωρηθεῖ ὅτι τὸν ἐπαινεῖ ὑπερβολικά, παρουσιάζει ὡς μάρτυρες ὄχι ἕνα καὶ δύο καὶ τρεῖς ἀνθρώπους, ἀλλὰ ὁλόκληρες ἐκκλησίες, λέγοντας, «τὸν ἐπαινοῦν ὅλες οἱ ἐκκλησίες». Ἔπειτα τὸν κάνει ἀξιοσέβαστο, ἀναφέροντας καὶ τὴν κρίση ἐκείνων ποὺ τὸν ἐξέλεξαν. Δὲν εἶναι μικρὸ καὶ αὐτό. Γι' αὐτό, ἀφοῦ εἶπε, «τὸν ἐπαινοῦν ὅλες οἱ ἐκκλησίες γιὰ τὸ ἔργο του γιὰ τὸ Εὐαγγέλιο», πρόσθεσε· «καὶ ὄχι μόνο». Τί σημαίνει, «καὶ ὄχι μόνο»; «Δὲν εἶναι, λέγει, ἀξιοσέβαστος γι' αὐτὸ μόνο, γιατὶ δηλαδὴ ἀπέκτησε καλὴ φήμη ἀπὸ τὸ κήρυγμα καὶ γιατὶ τὸν ἐπαινοῦν ὅλοι, «ἀλλὰ καὶ γιατὶ ἐκλέχτηκε ἀπὸ τὶς ἐκκλησίες νὰ συνεργάζεται μαζί μας». Ἀπὸ αὐτὸ σχηματίζω τὴ γνώμη ὅτι ἐννοεῖ τὸ Βαρνάβα. Καὶ δείχνει ὅτι τὸ ἀξίωμά του ἦταν μεγάλο. Γιατὶ μᾶς λέει καὶ μὲ ποιό σκοπὸ τὸν διάλεξαν· «συνοδοιπόρος μας», λέει, «στὴν ὑπηρεσία ποὺ ἐκτελοῦμε ἐμεῖς». Εἶδες πόσο τὸν ἐπαινεῖ; Ἀκτινοβόλησε κηρύσσοντας τὸ Εὐαγγέλιο καὶ γιὰ τὸ ἔργο του αὐτὸ μαρτυροῦν ὅλες οἱ ἐκκλησίες. Ὁρίστηκε ἀπὸ ἐμᾶς γιὰ τὰ ἔργα ποὺ τοῦ ἀνάθεσε ὁ Παῦλος καὶ ἔγινε συνοδοιπόρος του παντοῦ, καὶ στὶς δοκιμασίες, καὶ στοὺς κινδύνους. Γιατὶ ἡ λέξη, «συνέκδημος», ἔχει περίπου αὐτὴν τὴ σημασία.

Ἀλλὰ τί σημαίνει ἡ φράση, «μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ ποὺ ὑπηρετοῦμε»; Σημαίνει νὰ διδάσκει τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ κηρύσσει τὸ Εὐαγγέλιο, ἢ γιὰ νὰ ἀσχολεῖται μὲ τὶς οἰκονομικὲς ἀνάγκες, ἢ καλύτερα μοῦ φαίνεται πὼς τὸ λέγει καὶ γιὰ τὰ δύο. Ἔπειτα προσθέτει· «γιὰ τὴ δόξα τοῦ Κυρίου καὶ γιὰ νὰ δείξουμε τὴ προθυμία μας». Αὐτὸ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἑξῆς· Ἀπαι-

φησί, χειροτονηθῆναι αὐτὸν μεθ' ἡμῶν, καὶ εἰς τὸ ἔργον τοῦτο προχειρισθῆναι, ὥστε οἰκονόμον γενέσθαι τῶν ἱερῶν χρημάτων καὶ διάκονον (οὐδὲ γὰρ τοῦτο μικρὸν ἦν· «ἐπισκέψασθε» γάρ, φησίν, «ἄνδρας ἐξ ὑμῶν μαρτυρουμένους ἑπτά»), καὶ ἐχειροτονήθη ὑπὸ τῶν Ἐκκλησιῶν, καὶ ψῆφος τοῦ δήμου παντὸς ἐγένετο. Τί ἐστιν, «εἰς τὴν αὐτοῦ τοῦ Κυρίου δόξαν καὶ προθυμίαν ὑμῶν»; Ἵνα καὶ Θεὸς δοξάζηται, καὶ ὑμεῖς προθυμότεροι γίνησθε, τῶν ὑποδεχομένων τὰ χρήματα ταῦτα δοκίμων ὄντων, καὶ οὐδενὸς ψευδῆ τινα ὑποψίαν κατ' αὐτῶν τεκεῖν δυναμένου.

2. Διὰ τοῦτο τοιούτους ἐπεζητήσαμεν, καὶ οὐχὶ ἐνὶ μόνῳ τὸ πᾶν ἐπετρέψαμεν, ἵνα καὶ ταύτην φύγῃ τὴν ὑποψίαν, ἀλλὰ καὶ Τίτον ἐπέμψαμεν, καὶ μετὰ τούτου ἕτερον. Εἶτα ἑρμηνεύων αὐτὸ τοῦτο τό, «πρὸς τὴν δόξαν τοῦ Κυρίου καὶ προθυμίαν ὑμῶν», ἐπήγαγε· «στελλόμενοι τοῦτο, μή τις ἡμᾶς μωμήσηται ἐν τῇ ἁδρότητι ταύτῃ τῇ διακονουμένῃ ὑφ' ἡμῶν». Τί ποτέ ἐστι τὸ λεγόμενον; Ἄξιον τῆς ἀρετῆς Παύλου καὶ τὴν πολλὴν αὐτοῦ κηδεμονίαν ἐμφαῖνον καὶ τὴν συγκατάβασιν. Ἵνα γὰρ μή τις ἡμᾶς ὑποπτεύσῃ, φησί, μηδὲ τὸν τυχόντα μῶμον καθ' ἡμῶν σχῇ, ὡς νοσφιζομένων ἐκ τῶν ἐγχειριζομένων ἡμῖν χρημάτων, διὰ τοῦτο τοιούτους ἐπέμψαμεν, καὶ οὐχ ἕνα μόνον, ἀλλὰ καὶ δύο καὶ τρεῖς. Εἶδες πῶς ἀπαλλάττει πάσης ὑποψίας αὐτούς; οὐκ ἀπὸ τοῦ Εὐαγγελίου, οὐδὲ ἀπὸ τοῦ χειροτονηθῆναι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ δοκίμους, καὶ δι' αὐτὸ τοῦτο χειροτονηθῆναι, ἵνα μὴ ὑποπτεύωνται. Καὶ οὐκ εἶπε, 'μὴ ὑμεῖς μωμήσησθε', ἀλλά, «μή τις ἄλλος». Καίτοι γε δι' αὐτοὺς τοῦτο ἐποίησε, καὶ ᾐνίξατο εἰπών, «εἰς τὴν αὐτοῦ τοῦ Κυρίου δόξαν καὶ προθυμίαν ὑμῶν»· ἀλλ' ὅμως οὐ βούλεται αὐτοὺς πλῆξαι, ἀλλ' ἑτέρως φησί, «στελλόμενοι τοῦτο ποιῆσαι»· καὶ οὐδὲ τούτῳ ἀρκεῖται, ἀλλὰ καὶ τῇ ἐπαγωγῇ θεραπεύει πάλιν λέγων, «ἐν τῇ ἁδρότητι

τήσαμε, λέγει, καὶ ἐκλέχθηκε μαζί μας γιὰ ν' ἀναλάβει αὐτὸ τὸ ἔργο καὶ νὰ διαχειρίζεται τὰ ἱερὰ χρήματα καὶ νὰ διακονεῖ (κι' αὐτὸ δὲν ἦταν ἀσήμαντο· γιατὶ λέγει· «ἀναζητῆστε μεταξύ σας ἑπτὰ ἄνδρες, μὲ καλὴ φήμη»[2]) καὶ ἐκλέχθηκε ἀπὸ τὶς ἐκκλησίες καὶ τὸν ψήφισε ὅλος ὁ λαός. Τί σημαίνει, «γιὰ τὴ δόξα τοῦ Κυρίου καὶ γιὰ νὰ δείξουμε τὴν προθυμία μας»; Καὶ γιὰ νὰ δοξάζεται ὁ Θεὸς καὶ σεῖς νὰ γίνεσθε πιὸ πρόθυμοι, διαπιστώνοντας ὅτι τὰ χρήματα αὐτὰ τὰ συγκεντρώνουν ἐκλεκτοὶ ἄνθρωποι, ποὺ κανένας δὲν μπορεῖ νὰ βάλει στὸ νοῦ του καμιὰ ψεύτικη ὑποψία γι' αὐτούς.

2. Γι' αὐτὸ ἀναζητήσαμε τέτοιους καὶ δὲν ἀναθέσαμε τὰ πάντα σὲ ἕνα μόνο, γιὰ νὰ ἀποφευχθεῖ κάθε ὑποψία, ἀλλὰ στείλαμε καὶ τὸν Τίτο καὶ ἄλλον ἕνα μαζί του. Ἔπειτα, ἐξηγώντας τὴ φράση, «γιὰ τὴ δόξα τοῦ Κυρίου καὶ γιὰ νὰ δείξουμε τὴν προθυμία μας», πρόσθεσε, «γιὰ νὰ φυλαχθοῦμε ἀπὸ τὸ νὰ μᾶς κατηγορήσει κανεὶς γιὰ τὶς πλούσιες εἰσφορὲς ποὺ διαχειριζόμαστε». Τί σημαίνει αὐτὸ ποὺ λέγει; Εἶναι ἄξιο τῆς ἀρετῆς τοῦ Παύλου καὶ δείχνει τὴ μεγάλη φροντίδα του καὶ τὴ στοργή του. Γιὰ νὰ μὴ μᾶς ὑποπτευθεῖ λοιπὸν κανείς, καὶ γιὰ νὰ μὴ μᾶς κατηγορήσει καθόλου ὅτι τάχα ἐμεῖς παίρνουμε κάποιο ποσὸ ἀπὸ τὰ χρήματὰ ποὺ μᾶς προσφέρονται, γι' αὐτὸ στείλαμε τέτοιους, καὶ ὄχι ἕνα μόνο, ἀλλὰ δύο καὶ τρεῖς. Εἶδες πῶς τοὺς ἀπαλλάσσει ἀπὸ κάθε ὑποψία; Ὄχι ἐπειδὴ κηρύσσουν τὸ Εὐαγγέλιο, οὔτε μόνο ἐπειδὴ τοὺς διάλεξαν, ἀλλὰ καὶ γιατὶ εἶναι δοκιμασμένοι, καὶ γι' αὐτὸ τοὺς διάλεξαν, γιὰ νὰ μὴ δημιουργοῦν ὑποψίες. Καὶ δὲν εἶπε, 'γιὰ νὰ μὴν τοὺς κατηγορήσετε ἐσεῖς', ἀλλά, «γιὰ νὰ μὴν τοὺς κατηγορήσει κάποιος ἄλλος», ἂν καὶ ἐννοοῦσε αὐτοὺς καὶ τὸ ὑπαινίχθηκε λέγοντας, «γιὰ τὴ δόξα τοῦ Κυρίου καὶ γιὰ νὰ εἶναι μεγαλύτερη ἡ προθυμία σας», δὲ θέλει ὅμως νὰ τοὺς θίξει καὶ γι' αὐτὸ τὸ λέγει διαφορετικά· «γιὰ νὰ ἀποφύγουμε νὰ μᾶς κατηγορήσει κανείς». Καὶ οὔτε σ' αὐτὸ ἀρκεῖται, ἀλλὰ τοὺς καλοπιάνει πάλι, λέγοντας, «γιὰ τὶς πλούσιες

2. Β' Κορ. 7,15.

ταύτῃ τῇ διακονουμένῃ ὑφ' ἡμῶν»· καὶ μετ' ἐγκωμίου τὸ βαρὺ τιθείς.

Ἵνα γὰρ μὴ ἀλγήσωσι, μηδὲ εἴπωσιν, ἡμᾶς οὖν ὑφορᾶσθαι ἔχεις, καὶ οὕτως ἐσμὲν ἄθλιοι, ὡς ὑπωπτεῦσθαί ποτε ἐπὶ τούτοις; ἐπιδιορθούμενος αὐτούς φησι, πολλὰ τὰ χρήματα τὰ ὑφ' ὑμῶν ἐστι πεμπόμενα, καὶ αὕτη ἡ ἁδρότης, τουτέστι, τὸ πλῆθος τῶν χρημάτων, ἱκανὸν τοῖς πονηροῖς παρασχεῖν ὑποψίαν, εἰ μὴ ἐπεδειξάμεθα τὴν ἀσφάλειαν. «Προνοοῦμεν γὰρ καλά, οὐ μόνον ἐνώπιον Κυρίου, ἀλλὰ καὶ ἐνώπιον ἀνθρώπων». Τί ἴσον Παύλου γένοιτ' ἄν; Οὐδὲ γὰρ εἶπεν, ἀπολλύσθω καὶ οἰμωζέτω ὁ βουλόμενος τοιοῦτόν τι ὑποπτεύειν· ἕως ἂν μὴ καταγινώσκῃ μου τὸ συνειδός, οὐδείς μοι λόγος τῶν ὑποπτευόντων· ἀλλ' ὅσῳ ἀσθενέστεροι ἦσαν, τοσούτῳ συγκατέβαινε μᾶλλον. Τῷ γὰρ κάμνοντι οὐκ ἀγανακτεῖν, ἀλλὰ βοηθεῖν χρή. Καίτοι γε τίνος ἁμαρτήματός ἐσμεν πόρρω, ὡς ἐκεῖνος τῆς τοιαύτης ὑποψίας; Οὐδὲ γάρ, εἰ δαίμων τις ἦν, ὑπώπτευσεν ἂν τὸν μακάριον ἐκεῖνον εἰς τὴν διακονίαν ταύτην. Ἀλλ' ὅμως καὶ τοσοῦτον ἀπέχων τῆς ὑπονοίας τῆς πονηρᾶς, πάντα ποιεῖ καὶ πραγματεύεται, ὥστε μηδὲ σκιάν τινα καταλιπεῖν τοῖς κἂν ὁπωσοῦν ὑπονοῆσαί τι πονηρὸν βουλομένοις· καὶ οὐ μόνον κατηγορίας φεύγει, ἀλλὰ καὶ μώμους καὶ τὴν τυχοῦσαν κατάγνωσιν καὶ ψιλὴν ὑπόνοιαν.

«Συνεπέμψαμεν δὲ αὐτοῖς τὸν ἀδελφὸν ἡμῶν». Ἰδοὺ πάλιν καὶ ἕτερον προστίθησι, καὶ τοῦτον μετ' ἐγκωμίου καὶ τῆς αὐτοῦ ψήφου καὶ πολλῶν ἑτέρων μαρτύρων. «Ὃν ἐδοκιμάσαμεν», φησίν, «ἐν πολλοῖς πολλάκις σπουδαῖον ὄντα, νυνὶ δὲ πολὺ σπουδαιότερον». Ἐγκωμιάσας αὐτὸν ἀπὸ τῶν οἰκείων κατορθωμάτων, καὶ ἀπὸ τῆς πρὸς ἐκείνους ἀγάπης ἐπαίρει· καὶ ὃ περὶ Τίτου ἔλεγεν, ὅτι «σπουδαιότερος ὑπάρχων αὐθαίρετος ἐξῆλθε», τοῦτο καὶ περὶ

εἰσφορὲς ποὺ διαχειριζόμαστε», ἐκφράζει ἔτσι τὸ ἐνοχλητικὸ μὲ ἐπαινετικὰ λόγια.

Γιὰ νὰ μὴ στενοχωρηθοῦν λοιπὸν οὔτε καὶ νὰ ποῦν, 'νομίζεις λοιπὸν ὅτι εἴμαστε φιλύποπτοι καὶ ὅτι εἴμαστε τόσο ἐλεεινοί, ὥστε νὰ σᾶς ὑποπτευθοῦμε ποτὲ γι' αὐτά;' διορθώνοντάς τους ὡς πρὸς αὐτό, λέγει· εἶναι πολλὰ τὰ χρήματα ποὺ μᾶς στέλλετε καὶ αὐτὴ ἡ ἀφθονία, δηλαδὴ τὸ μεγάλο ποσὸ χρημάτων, μπορεῖ νὰ προκαλέσει στοὺς πονηροὺς ὑποψία, ἂν δὲ λάβουμε προφυλακτικὰ μέτρα. «Γιατὶ φροντίζουμε γιὰ τὸ καλὸ ὄχι μόνον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων». Τί θὰ μποροῦσε νὰ ἐξισωθεῖ μὲ τὸν Παῦλο; Γιατὶ δὲν εἶπε, 'ἂς πάει στὸ καλὸ κι ἂς φωνάζει ὅποιος εἶναι καχύποπτος· ἀφοῦ δὲ μὲ ἐλέγχει ἡ συνείδησή μου, δὲ λογαριάζω καθόλου τοὺς καχύποπτους'· ἀλλ' ὅσο μικρότερη ἦταν ἡ πίστη τους, τόσο πιὸ συγκαταβατικὸς γινόταν. Γιατὶ δὲν πρέπει νὰ φερόμαστε μὲ ἀγανάκτηση στὸν ἄρρωστο, ἀλλὰ νὰ τὸν βοηθοῦμε. Ἂν καὶ βέβαια ἀπὸ ποιάν ἁμαρτία ἀπέχουμε ἐμεῖς τόσο, ὅσο ἀπέχει ἐκεῖνος ἀπὸ κάθε ὑποψία; Γιατὶ καὶ διάβολος νὰ ἦταν κανείς, δὲ θὰ ὑποπτευόταν τὸν μακάρον ἐκεῖνον ἄνθρωπο σ' αὐτὸ τὸ ἔργο του. Ἀλλ' ὅμως, ἂν καὶ ἦταν τόσο μακριὰ ἀπὸ κάθε καχυποψία, κάνει τὸ πᾶν καὶ ἀγωνίζεται νὰ μὴν ἀφήσει οὔτε τὴν παραμικρὴ ἀμφιβολία σ' ἐκείνους ποὺ ἔχουν τὴ διάθεση νὰ βάλουν κάτι πονηρὸ στὸ νοῦ τους. Καὶ προσπαθεῖ ν' ἀποφύγει ὄχι μόνο τὶς κατηγορίες, ἀλλὰ καὶ τὶς τυχὸν ἐπικρίσεις καὶ τὴν παραμικρὴ ὑπόνοια.

«Στέλνουμε μαζί τους τὸν ἀδελφό μας». Νὰ λοιπὸν ποὺ προσθέτει καὶ ἄλλο λόγο καὶ μάλιστα μὲ ἔπαινο καὶ μὲ ὁμοφωνία καὶ τοῦ ἴδιου καὶ ἄλλων πολλῶν μαρτύρων. «Πολλὲς φορὲς καὶ σὲ πολλὲς περιπτώσεις τὸν δοκιμάσαμε καὶ διαπιστώσαμε ὅτι εἶναι πρόθυμος καὶ τώρα πολὺ προθυμότερος». Ἀφοῦ τὸν ἐπαίνεσε ἐπικαλούμενος τὰ κατορθώματά του, τώρα τὸν ἐξυψώνει ἐπικαλούμενος καὶ τὴν ἀγάπη του πρὸς ἐκείνους· κι ἐκεῖνο ποὺ ἔλεγε γιὰ τὸν Τίτο, «ἐπειδὴ ἔχει μεγάλο ζῆλο ἔρχεται σὲ

τούτου, εἰπών, «νῦν δὲ πολὺ σπουδαιότερον», σπέρματα αὐτοῖς προαποτιθέμενος τῆς πρὸς Κορινθίους ἀγάπης. Καὶ λοιπόν, ἐπειδὴ ἐπέδειξεν αὐτῶν τὴν ἀρετήν, παρακαλεῖ καὶ αὐτοὺς ὑπὲρ αὐτῶν, λέγων· «εἴτε ὑπὲρ Τίτου, κοινωνὸς ἐμός, καὶ εἰς ὑμᾶς συνεργός». Τί ἐστιν, «εἴτε ὑπὲρ Τίτου»; Εἰ δεῖ τι εἰπεῖν, φησίν, ὑπὲρ Τίτου, ταῦτα ἔχω λέγειν, ὅτι κοινωνὸς ἐμὸς καὶ εἰς ὑμᾶς συνεργός. Ἢ γὰρ τοῦτό φησιν, ἤ, εἴ τι ὑπὲρ Τίτου ποιήσετε, ὅτι οὐκ εἰς τὸν τυχόντα ποιήσετε· κοινωνοὶς γὰρ ἐμός ἐστι. Καὶ δοκῶν ἐγκωμιάζειν τοῦτον, ἐκείνους ἐπαίρει, δεικνὺς οὕτω περὶ αὐτὸν διακειμένους, ὡς ἀρκεῖν εἰς τιμῆς ὑπόθεσιν παρ' αὐτοῖς τὸ κοινωνὸν αὐτοῦ τινα φαίνεσθαι.

Ἀλλ' ὅμως οὐκ ἠρκέσθη τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἕτερον ἐπήγαγε λέγων· «εἰς ὑμᾶς συνεργός». Οὐχ ἁπλῶς συνεργός, ἀλλ' ἐν τοῖς πρὸς ὑμᾶς, ἐν τῇ προκοπῇ τῇ ὑμετέρᾳ, ἐν τῇ ἐπιδόσει, ἐν τῇ φιλίᾳ, ἐν τῇ σπουδῇ τῇ περὶ ὑμᾶς, ὅπερ μάλιστα οἰκειῶσαι αὐτοῖς αὐτὸν ἠδύνατο. «Εἴτε ἀδελφοὶ ἡμῶν». Εἴτε ὑπὲρ τῶν ἄλλων, φησίν, ἀκοῦσαί τι βούλεσθε, καὶ οὗτοι μέγιστα ἔχουσι δικαιώματα συστάσεως τῆς πρὸς ὑμᾶς. Καὶ γὰρ καὶ αὐτοί, φησίν, «ἀδελφοὶ ἡμῶν καὶ ἀπόστολοι Ἐκκλησιῶν», τουτέστιν, ὑπὸ Ἐκκλησιῶν πεμφθέντες. Εἶτα τὸ μεῖζον ἁπάντων, «δόξα Χριστοῦ». Εἰς ἐκεῖνον γὰρ ἀναφέρεται ἅπερ ἂν εἰς τούτους γένηται. Εἴτε οὖν ὡς ἀδελφοὺς βούλεσθε δέξασθαι, εἴτε ὡς ἀποστόλους τῶν Ἐκκλησιῶν, εἴτε ὡς εἰς δόξαν Χριστοῦ ποιοῦντες, πολλὰς ἔχετε ἀφορμὰς τῆς περὶ αὐτοὺς εὐνοίας. Ὑπὲρ μὲν γὰρ Τίτου ἔχω λέγειν, ὅτι καὶ «ἐμὸς κοινωνὸς» καὶ ὑμῶν ἐραστής, ὑπὲρ δὲ τούτων, ὅτι «ἀδελφοί», ὅτι «ἀπόστολοι Ἐκκλησιῶν», ὅτι «δόξα Χριστοῦ».

σᾶς μὲ δική του πρωτοβουλία»[3], τὸ λέγει καὶ γι' αὐτὸν μὲ τὴ φράση, «καὶ τώρα πολὺ πιὸ πρόθυμον». Ἔτσι σπέρνει προκαταβολικὰ στὶς ψυχές τους σπόρους ἀγάπης γιὰ τοὺς Κορινθίους. Κι ἀφοῦ παρουσίασε τὴν ἀρετή τους, παρακινεῖ τοὺς Κορινθίους μὲ ἐπιχειρήματα ποὺ ἀφοροῦν τοὺς ἴδιους καὶ λέγει· «ὅσον ἀφορᾶ τὸν Τίτο, αὐτὸς εἶναι βοηθός μου καὶ στενὸς συνεργάτης μου στὸ ἔργο γιὰ σᾶς». Τί σημαίνει, «ὅσον ἀφορᾶ τὸν Τίτο»; Ἂν εἶναι ἀνάγκη, λέγει, νὰ μιλήσω γιὰ τὸν Τίτο, ἔχω νὰ σᾶς πῶ ὅτι εἶναι βοηθός μου καὶ συνεργάτης μου στὸ ἔργο γιὰ σᾶς. Ἢ αὐτὸ ἐννοεῖ λοιπόν, ἢ ἂν κάμετε κάτι γιὰ τὸν Τίτο, δὲ θὰ τὸ κάμετε γιὰ τὸν τυχόντα. Γιατὶ εἶναι βοηθός μου. Κι ἐνῶ δίνει τὴν ἐντύπωση ὅτι ἐπαινεῖ τὸν Τίτο, ἐξυψώνει ἐκείνους, δείχνοντας ὅτι ἔχουν τέτοια διάθεση ἀπέναντί του, ὥστε, ἂν κάποιος εἶναι συνεργάτης του, εἶναι αὐτὸ ἀρκετὸ γιὰ νὰ τὸν ἐκτιμήσουν.

Δὲν ἀρκέσθηκε ὅμως σὲ αὐτά, ἀλλὰ πρόσθεσε καὶ κάτι ἄλλο· «συναργάτης μου στὸ ἔργο γιὰ σᾶς». Δὲν εἶναι ἁπλῶς συνεργάτης μου, ἀλλὰ συνεργάτης μου γιὰ σᾶς, γιὰ τὴν προκοπή σας, γιὰ τὸν ἀγώνα, γιὰ τὴν ἀγάπη, γιὰ τὴν προθυμία μου γιὰ σᾶς, πράγμα ποὺ μποροῦσε ἀσφαλῶς νὰ ἀναπτύξει φιλικὰ αἰσθήματα ἐκείνων πρὸς αὐτόν. «Ὅσον ἀφορᾶ τοὺς ἀδελφούς μας». Ἂν ἐπιθυμεῖτε, λέγει, ν' ἀκούσετε κάτι γιὰ τοὺς ἄλλους, ἀξίζουν καὶ αὐτοὶ νὰ τοὺς συστήσω σ' ἐσᾶς. Γιατὶ καὶ αὐτοί, λέγει, «εἶναι ἀδελφοί μας καὶ ἀπόστολοι ἐκκλησιῶν», τοὺς ἔστειλαν δηλαδὴ ἐκκλησίες. Ἔπειτα λέγει τὸ σπουδαιότερο ἀπ' ὅλα, «γιὰ τὴ δόξα τοῦ Χριστοῦ». Ἐπειδὴ σ' ἐκεῖνον ἀναφέρονται ὅσα θὰ κάμετε σ' αὐτούς. Εἴτε θέλετε λοιπὸν νὰ τοὺς δεχθεῖτε σὰν ἀδελφοὺς εἴτε σὰν ἀποστόλους τῶν ἐκκλησιῶν εἴτε πρὸς δόξα τοῦ Χριστοῦ, ὑπάρχουν πολλοὶ λόγοι νὰ τοὺς δείξετε τὴν ἀγάπη σας. Γιατὶ γιὰ τὸν Τίτο βέβαια ἔχω νὰ πῶ ὅτι καὶ δικός μου βοηθὸς εἶναι καὶ σᾶς ἀγαπᾶ πολύ, ἐνῶ γιὰ τοὺς ὑπόλοιπους, ὅτι εἶναι ἀδελφοί, ὅτι τοὺς ἔστειλαν οἱ ἐκκλησίες, ὅτι εἶναι δόξα τοῦ Χριστοῦ».

---

3. Πράξ. 6,3.

3. Ὁρᾷς ὅτι κἀντεῦθεν δῆλον, ὅτι τῶν ἀγνώστων ἦσαν αὐτοῖς; Ἢ γὰρ ἂν αὐτοὺς καὶ ἀπὸ τούτων ἐκόσμησεν, ἀφ' ὧν καὶ Τίτον, λέγω δὴ τῆς περὶ αὐτοῦ ἀγάπης. Ἀλλ' ἐπειδὴ οὐδέπω γνώριμοι ἦσαν, ὡς ἀδελφοὺς δέξασθε, φησίν, ὡς ἀποστόλους τῶν Ἐκκλησιῶν, ὡς εἰς δόξαν Χριστοῦ ποιοῦντες· διὸ ἐπάγει· «τὴν οὖν ἔνδειξιν τῆς ἀγάπης ὑμῶν καὶ ἡμῶν καυχήσεως ὑπὲρ ὑμῶν, εἰς αὐτοὺς ἐνδείξασθε, εἰς πρόσωπον τῶν Ἐκκλησιῶν». Νῦν δείξατε, φησί, πῶς μὲν ἡμᾶς ἀγαπᾶτε, πῶς δὲ ἡμεῖς οὐχ ἁπλῶς οὐδὲ εἰκῇ καυχώμεθα ἐν ὑμῖν· δείξετε δὲ τοῦτο, ἐὰν εἰς αὐτοὺς ἀγάπην ἐνδείξησθε. Εἶτα καὶ φρικωδέστερον ποιεῖ τὸν λόγον λέγων, «εἰς πρόσωπον τῶν Ἐκκλησιῶν». Εἰς δόξαν, φησί, τῶν Ἐκκλησιῶν, εἰς τιμήν. Ἂν γὰρ τούτους τιμήσητε, τὰς ἀποστειλάσας Ἐκκλησίας ἐτιμήσατε. Οὐ γὰρ εἰς αὐτοὺς διαβαίνει μόνον ἡ τιμή, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἐκπέμψαντας, οἳ ἐχειροτόνησαν αὐτούς, καὶ πρὸ ἐκείνων, εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν. Ὅταν γὰρ τοὺς ἐκείνῳ διακονουμένους τιμήσωμεν, εἰς αὐτὸν διαβαίνει τὰ τῆς εὐφημίας. «Εἰς τὸ κοινὸν τῶν Ἐκκλησιῶν». Οὐ μικρὸν δὲ καὶ τοῦτο· καὶ γὰρ μεγάλη ἡ δύναμις τῆς συνόδου, ἤγουν τῶν Ἐκκλησιῶν.

Σκόπει πῶς μεγάλη ἦν ἡ δύναμις τῆς συνόδου. Ἡ τῆς Ἐκκλησίας εὐχὴ τὸν Πέτρον ἀπὸ τῶν δεσμῶν ἔλυσε, τοῦ Παύλου τὸ στόμα ἠνέῳξεν· ἡ τούτων ψῆφος, οὐχ ὡς ἔτυχε, καὶ τοὺς ἐπὶ τὰς πνευματικὰς ἀρχὰς ἐρχομένους κατακοσμεῖ. Διά τοι τοῦτο καὶ ὁ μέλλων χειροτονεῖν καὶ τὰς ἐκείνων εὐχὰς καλεῖ τότε, καὶ αὐτοὶ ἐπιψηφίζονται, καὶ ἐπιβοῶσιν ἅπερ ἴσασιν οἱ μεμυημένοι· οἱ γὰρ

---

4. Βλ. Πραξ. 12,5.

3. Βλέπεις πῶς κι ἀπὸ τὰ παραπάνω εἶναι φανερὸ ὅτι τοὺς ἦταν ἄγνωστοι; Γιατὶ ἀσφαλῶς θὰ τοὺς ἐπαινοῦσε κι' αὐτοὺς μὲ τοὺς ἐπαίνους ποὺ εἶπε γιὰ τὸν Τίτο, θὰ ἔλεγε δηλαδὴ καὶ γι' αὐτοὺς ὅτι ἀγαποῦν τοὺς Κορινθίους. Ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν τοὺς εἶχαν γνωρίσει ἀκόμη, τοὺς λέγει νὰ τοὺς δεχθοῦν σὰν ἀδελφούς, σὰν ἀποστόλους τῶν ἐκκλησιῶν, σὰν ἀνθρώπους ποὺ ἐργάζονται γιὰ τὴ δόξα τοῦ Χριστοῦ· γι' αὐτὸ προσθέτει· «δῶστε τους λοιπὸν ἀποδείξεις ὅτι τοὺς ἀγαπᾶτε καὶ ὅτι ἔχω λόγους νὰ ἐκφράζω τὴν ὑπερηφάνεια μου γιὰ σᾶς στὶς διάφορες ἐκκλησίες». Δεῖξτε τώρα, λέγει, πόσο μὲ ἀγαπᾶτε, ὅτι ἐγὼ δὲν ὑπερηφανεύομαι ἄδικα καὶ παράλογα γιὰ σᾶς. Καὶ θὰ τὸ δείξετε, ἂν ἀποδείξετε ὅτι τοὺς ἀγαπᾶτε. Στὸ τέλος τῆς φράσης αὐτῆς δίνει πολλὴ βαρύτητα στὸ λόγο, λέγοντας, «στὶς διάφορες ἐκκλησίες», ἐννοώντας πρὸς δόξα τῶν ἐκκλησιῶν, γιὰ τὴν τιμή τους. Ἂν τιμήσετε δηλαδὴ αὐτούς, εἶναι σὰν νὰ τιμήσατε τὶς ἐκκλησίες ποὺ τοὺς ἔστειλαν. Γιατὶ ἡ τιμὴ δὲ θὰ ἀνήκει μόνο σ' αὐτούς, ἀλλὰ καὶ σ' ἐκείνους ποὺ τοὺς ἔστειλαν, σ' ἐκείνους ποὺ τοὺς διάλεξαν καὶ πάνω ἀπ' ὅλα στὴ δόξα τοῦ Θεοῦ. Γιατί, ὅταν τιμοῦμε ἐκείνους ποὺ τὸν ὑπηρετοῦν, ἡ τιμὴ ἀναφέρεται σ' αὐτόν. «Στὸ σύνολο τῶν ἐκκλησιῶν». Δὲν εἶναι κι αὐτὸ μικρό· γιατὶ εἶναι μεγάλη ἡ δύναμη καὶ τοῦ συνόλου, δηλαδὴ τῶν ἐκκλησιῶν.

Πρόσεχε πόσο μεγάλη ἦταν ἡ δύναμη τοῦ συνόλου τῶν ἐκκλησιῶν. Ἡ προσευχὴ τῆς Ἐκκλησίας ἀπελευθέρωσε τὸν Πέτρο ἀπὸ τὴ φυλακή[4], ἄνοιξε τὸ στόμα τοῦ Παύλου, ἐνῶ ἡ κοινὴ ἀπόφαση αὐτῶν ἀποτελεῖ ἀξιόλογο ἐφόδιο καὶ στολίδι γι' αὐτούς. Γι' αὐτὸ κι ὅποιος πρόκειται νὰ χειροτονήσει, ζητάει καὶ τὶς εὐχὲς τῶν πιστῶν, κι αὐτοὶ ἐγκρίνουν τὴν ἐπιλογὴ καὶ ἐπιδοκιμάζουν φωναχτά, πράγματα ποὺ ἶναι γνωστὰ στοὺς μυημένους· γιατὶ οἱ ἀμύητοι δὲν ἐπιτρέπεται νὰ τὰ ξέρουν ὅλα. Καὶ ὑπάρχουν περιπτώσεις ποὺ δὲ διαφέρει καθόλου ὁ ἱερέας ἀπὸ τὸν πιστό, ὅπως γιὰ παράδειγμα τὴν ὥρα τῆς θείας Κοινωνίας, ποὺ ὅλοι ἀπολαμβάνουμε τὰ ἴδια μὲ τὸν ἴδιο τρόπο. Ὄχι ὅπως γινόταν στὴν Παλαιὰ Διαθήκη, ὅπου ἄλλα ἔτρωγε ὁ ἱερέας καὶ

δὴ θέμις ἐπὶ τῶν ἀμυήτων ἐκκαλύπτειν ἅπαντα. Ἔστι δὲ ὅπου οὐδὲ διέστηκεν ὁ ἱερεὺς τοῦ ἀρχομένου· οἷον, ὅταν ἀπολαύειν δέῃ τῶν φρικτῶν μυστηρίων· ὁμοίως γὰρ πάντες ἀξιούμεθα τῶν αὐτῶν· οὐ καθάπερ ἐπὶ τῆς Παλαιᾶς, τὰ μὲν ὁ ἱερεὺς ἤσθιε, τὰ δὲ ὁ ἀρχόμενος, καὶ θέμις οὐκ ἦν τῷ λαῷ μετέχειν ὧν μετεῖχεν ὁ ἱερεύς. Ἀλλ' οὐ νῦν· ἀλλὰ πᾶσιν ἓν σῶμα πρόκειται, καὶ ποτήριον ἕν. Καὶ ἐν ταῖς εὐχαῖς δὲ πολὺ τὸν λαὸν ἴδοι τις ἂν συνεισφέροντα. Καὶ γὰρ ὑπὲρ τῶν ἐνεργουμένων, ὑπὲρ τῶν ἐν μετανοίᾳ, κοιναὶ καὶ παρὰ τοῦ ἱερέως, καὶ παρ' αὐτῶν γίνονται αἱ εὐχαί, καὶ πάντες μίαν λέγουσιν εὐχήν, εὐχὴν τὴν ἐλέου γέμουσαν. Πάλιν ἐπειδὰν εἴρξωμεν τῶν ἱερῶν περιβόλων τοὺς οὐ δυναμένους τῆς ἱερᾶς μετασχεῖν τραπέζης, ἑτέραν δεῖ γενέσθαι εὐχήν, καὶ πάντες ὁμοίως ἐπ' ἐδάφους κείμεθα, καὶ πάντες ὁμοίως ἀνιστάμεθα. Ὅταν εἰρήνης πάλιν μεταλαμβάνειν καὶ μεταδιδόναι δέῃ, πάντες ὁμοίως ἀσπαζόμεθα. Ἐπ' αὐτῶν πάλιν τῶν φρικωδεστάτων μυστηρίων ἐπεύχεται ὁ ἱερεὺς τῷ λαῷ, ἐπεύχεται καὶ ὁ λαὸς τῷ ἱερεῖ· τὸ γάρ, «μετὰ τοῦ πνεύματός σου», οὐδὲν ἄλλο ἐστίν, ἢ τοῦτο. Τὰ τῆς εὐχαριστίας πάλιν κοινά· οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνος εὐχαριστεῖ μόνος, ἀλλὰ καὶ ὁ λαὸς ἅπας. Πρότερον γὰρ αὐτῶν λαβὼν φωνήν, εἶτα συντιθεμένων ὅτι ἀξίως καὶ δικαίως τοῦτο γίνεται, τότε ἄρχεται τῆς εὐχαριστίας.

Καὶ τί θαυμάζεις, εἴ που μετὰ τοῦ ἱερέως ὁ λαὸς φθέγγεται, ὅπου γε καὶ μετ' αὐτῶν τῶν Χερουβὶμ καὶ τῶν ἄνω δυνάμεων, κοινῇ τοὺς ἱερεῖς ἐκείνους ὕμνους ἀναπέμπει; Ταῦτα δέ μοι πάντα ἐκεῖνα εἴρηται, ἵνα ἕκαστος καὶ τῶν ἀρχομένων νήφῃ, ἵνα μάθωμεν ὅτι σῶμά ἐσμεν ἅπαντες ἕν, τοσαύτην ἔχοντες πρὸς ἀλλήλους διαφοράν, ὅσην μέλη πρὸς μέλη, καὶ μὴ τὸ πᾶν ἐπὶ τοὺς ἱερέας ῥίπτωμεν, ἀλλὰ καὶ αὐτοί, ὥσπερ κοινοῦ σώματος, τῆς Ἐκκλησίας ἁπάσης οὕτω φροντίζωμεν. Τοῦτο γὰρ καὶ ἀσφάλειαν πλείονα, καὶ

ἄλλα οἱ ὑπόλοιποι, καὶ ἀπαγορευόταν νὰ μετέχει ὁ λαὸς σὲ ὅσα μετεῖχε ὁ ἱερέας. Αὐτὸ δὲ γίνεται τώρα, ἀλλ' ἕνα σῶμα βρίσκεται μπροστὰ σ' ὅλους καὶ ἕνα ποτήρι. Καὶ στὶς προσευχὲς βλέπει κανεὶς ὅτι ὁ λαὸς συμμετέχει πολύ. Γιατὶ προσεύχονται καὶ γιὰ ὅσα γίνονται καὶ γιὰ τοὺς ἁμαρτωλοὺς τόσο ὁ ἱερέας ὅσο καὶ ὁ λαὸς καὶ ὅλοι λένε τὴν ἴδια προσευχή, προσευχὴ γεμάτη φιλανθρωπία. Καὶ ὅταν δὲ δεχόμαστε μέσα στὸν ἱερὸ ναὸ ἐκείνους ποὺ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ μετάσχουν στὸ μυστήριο τῆς θείας Εὐχαριστίας, πρέπει νὰ γίνει ἰδιαίτερη προσευχὴ καὶ ὅλοι μαζὶ γονατίζουμε στὸ ἔδαφος καὶ σηκωνόμαστε ὄρθιοι ὅλοι μαζί. Ὅταν ἐπίσης πρόκειται νὰ μεταλάβουμε, ὅλοι ἀνταλλάσσουμε ἀσπασμούς. Κι ὅταν πάλι τελεῖται τὸ πιὸ θαυμαστὸ μυστήριο, εὔχεται ὁ ἱερέας στὸ λαό, καὶ ὁ λαὸς στὸν ἱερέα, ἀφοῦ ἡ φράση, «μετὰ τοῦ πνεύματός σου», δὲ σημαίνει τίποτα ἄλλο, παρὰ αὐτὸ ἀκριβῶς. Καὶ ἡ εὐχαριστία ἐπίσης εἶναι κοινή. Γιατὶ δὲν εὐχαριστεῖ μόνο ὁ ἱερέας, ἀλλὰ καὶ ὅλος ὁ λαός. Ἀφοῦ ἀρχίζει ἐκεῖνος, ἔπειτα συμφωνοῦν ὅλοι ὅτι αὐτὸ γίνεται σωστὰ καὶ δίκαια καὶ μετὰ ἀρχίζει ἡ εὐχαριστία.

Καὶ γιατί θαυμάζεις ποὺ ὁ λαὸς προσεύχεται μαζὶ μὲ τὸν ἱερέα, ἀφοῦ καὶ μαζὶ μὲ τὰ ἴδια τὰ Χερουβὶμ καὶ τὶς οὐράνιες δυνάμεις ψάλλει τοὺς ἱεροὺς ἐκείνους ὕμνους πρὸς τὸ Θεό; Ὅλα αὐτὰ τὰ εἶπα, γιὰ νὰ εἶναι σεμνοὶ ὅλοι οἱ πιστοί, γιὰ νὰ κατανοήσουμε ὅτι ὅλοι εἴμαστε ἕνα σῶμα καὶ ἔχουμε τόση διαφορὰ μεταξύ μας, ὅση τὸ ἕνα μέλος τοῦ σώματος ἀπὸ τὸ ἄλλο, καὶ νὰ μὴ θεωροῦμε ὑπεύθυνους γιὰ ὅλα τοὺς ἱερεῖς, ἀλλὰ καὶ οἱ ἴδιοι νὰ φροντίζουμε σὰν νὰ εἴμαστε ἐμεῖς ἄρχοντες, ἀφοῦ ἡ Ἐκκλησία εἶναι τὸ κοινὸ σῶμα μας. Γιατὶ αὐτὸ μᾶς ἐξασφαλίζει μεγαλύτερη σιγουριὰ καὶ περισσότερο ζῆλο γιὰ τὴ ἀρετή. Ἄκουσε τώρα πῶς ζητοῦσαν τὴ γνώμη τῶν πιστῶν καὶ γιὰ ἄλλα ζητήματα κατὰ τὴ ἐποχὴ τῶν Ἀποστόλων. Ὅταν δηλαδὴ ἐπρόκειτο νὰ χειροτονήσουν τοὺς ἑπτὰ διακόνους, συνεννοήθηκαν πρῶτα μὲ τὸ λαό. Τὸ ἴδιο ἔκαμε καὶ ὁ Πέτρος γιὰ τὸ Ματθία. Συνεννοήθηκε μὲ ὅλους τοὺς τότε παρόντες, ἄνδρες καὶ γυναῖκες. Γιατὶ ἡ Ἐκκλησία δὲν εἶναι γιὰ νὰ φουσκώνουν τὰ μυα-

ἡμῖν ἐπίδοσιν μείζονα κατασκευάζει πρὸς ἀρετήν. Ἄκουσον γοῦν ἐπὶ τῶν ἀποστόλων, πῶς ἀλλαχοῦ τοὺς ἀρχομένους κοινωνοὺς τῆς γνώμης ἐλάμβανον. Καὶ γὰρ ὅτε τοὺς ἑπτὰ ἐχειροτόνουν, τῷ δήμῳ πρότερον ἐκοινώσαντο· καὶ ὅτε τὸν Ματθίαν ὁ Πέτρος, τοῖς παροῦσιν ἅπασι τότε, καὶ ἀνδράσι καὶ γυναιξίν. Οὐ γὰρ ἀρχόντων τῦφός ἐστι τὰ ἐνταῦθα, οὐδὲ ἀρχομένων δουλοπρέπεια, ἀλλὰ ἀρχὴ πνευματική, τούτῳ μάλιστα πλεονεκτοῦσα, τῷ τὸ πλέον τῶν πόνων καὶ τῆς ὑπὲρ ὑμῶν ἀναδέχεσθαι φροντίδος, οὐ τῷ τιμὰς πλείους ἐπιζητεῖν. Καὶ γὰρ ὡς μίαν οἰκίαν δεῖ τὴν Ἐκκλησίαν οἰκεῖν, ὡς σῶμα ἕν, οὕτω διακεῖσθαι πάντας· ὥσπερ οὖν καὶ βάπτισμα ἕν ἐστι, καὶ τράπεζα μία, καὶ πηγὴ μία, καὶ κτίσις μία, καὶ Πατὴρ εἷς.

Τί τοίνυν διῃρήμεθα, τοσούτων συναγόντων ἡμᾶς; τί διεσπάσμεθα; Ἀναγκαζόμεθα γὰρ πάλιν τὰ αὐτὰ ὀδύρασθαι, ἃ πολλάκις ἐθρήνησα· πένθους ἄξια τὰ παρόντα· οὕτω σφόδρα ἀπ' ἀλλήλων ἐσμὲν ἀπερρηγμένοι, δέον ἑνὸς σώματος μιμεῖσθαι συνάφειαν. Οὕτω γὰρ καὶ παρὰ τοῦ ἐλάττονος ὁ μείζων κερδᾶναι δυνήσεται. Εἰ γὰρ Μωϋσῆς παρὰ τοῦ κηδεστοῦ τι τῶν συμφερόντων ἔμαθεν ὅπερ αὐτὸς οὐ συνεῖδε, πολλῷ μᾶλλον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦτο ἂν γένοιτο. Καὶ τί δήποτε, ὃ συνεῖδεν ὁ ἄπιστος, οὐ συνεῖδεν ὁ πνευματικός; Ἵνα μάθωσι ἅπαντες οἱ τότε, ὅτι ἄνθρωπος ἦν, κἂν θάλατταν σχίζῃ, κἂν πέτραν ῥηγνύῃ, τῆς τοῦ Θεοῦ ῥοπῆς δεῖται· καὶ ὅτι ἐκεῖνα οὐκ ἀνθρωπίνης φύσεως ἦν, ἀλλὰ Θεοῦ δυνάμεως. Καὶ νῦν, εἰ οὐ λέγει τὰ συμφέροντα ὁ δεῖνα, ἕτερος ἀναστὰς εἰπάτω· κἂν ἐλάττων ᾖ, λέγῃ δέ τι τῶν συμφερόντων, κύρωσον τὴν γνώμην· κἂν τῶν σφόδρα εὐτελεστάτων ᾖ, μὴ ἀτιμάσῃς. Οὐδεὶς γὰρ τούτων ἀφέστηκε τῶν πλησίον, ὅσον ὁ κηδεστὴς τοῦ Μωϋσέως· ἀλλ' οὐκ ἀπηξίωσεν ἀκοῦσαι, ἀλλὰ καὶ ἐδέξατο τὴν γνώμην,

λὰ τῶν ἀρχόντων, οὔτε γιὰ νὰ γίνονται δουλοπρεπεῖς οἱ ὑπόλοιποι, ἀλλὰ εἶναι ἐξουσία πνευματική, ποὺ ἔχει μάλιστα τὸ πλεονέκτημα ὅτι οἱ ἄρχοντες φορτώνονται μὲ περισσότερους κόπους καὶ μεγαλύτερες φροντίδες καὶ δὲ ζητοῦν περισσότερες τιμές. Πρέπει νὰ διοικοῦν τὴν Ἐκκλησία σὰν ἕνα σπίτι, σὰν ἕνα σῶμα. Ἔτσι πρέπει νὰ σκεπτόμαστε ὅλοι. Ὅπως βέβαια καὶ τὸ βάπτισμα εἶναι ἕνα καὶ ἡ τράπεζα μία καὶ ἡ πηγὴ μία καὶ ἡ κλίση μία καὶ ὁ Πατέρας ἕνας.

Γιατί λοιπὸν εἴμαστε διαιρημένοι, ἀφοῦ εἶναι τόσα ἐκεῖνα ποὺ μᾶς ἑνώνουν; Γιατὶ εἴμαστε διασπασμένοι; Δυστυχῶς ἀναγκάζομαι νὰ θρηνήσω πάλι γιὰ ὅσα πολλὲς φορὲς ἔχω θρηνήσει. Ἡ κατάστασή μας εἶναι ἀξιοθρήνητη. Τόσο διασπασμένοι εἴμαστε μεταξύ μας, ἐνῶ πρέπει νὰ εἴμαστε ἑνωμένοι σὰν ἕνα σῶμα. Γιατὶ ἔτσι θὰ μπορέσει νὰ ὠφεληθεῖ ἀκόμη κι ὁ ἀνώτερος ἀπὸ τὸν κατώτερο. Ἀφοῦ κι ὁ Μωϋσῆς ἔμαθε ἀπὸ τὸν πενθερό του κάτι ποὺ δὲν ἤξερε[5], πολὺ περισσότερο θὰ μποροῦσε νὰ ὠφεληθεῖ ἡ Ἐκκλησία σὲ παρόμοια περίπτωση. Καὶ τί εἶναι ἐκεῖνο, ποὺ ἤξερε ὁ ἄπιστος καὶ δὲν τὸ ἤξερε ὁ πνευματικὸς ἡγέτης; Ἔγινε ὅμως αὐτό, γιὰ νὰ μάθουν ὅλοι οἱ σύγχρονοί του ὅτι ἦταν ἄνθρωπος, πού, ἂν καὶ σχίζει τὴ θάλασσα, ἂν καὶ χωρίζει τὴν πέτρα, ἔχει ἀνάγκη τῆς βοήθειας τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι τὰ θαύματά του δὲν ὀφείλονταν στὴν ἀνθρώπινη φύση του, ἀλλὰ στὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ. Καὶ τώρα, ἂν κάποιος δὲ λέει τὰ ὠφέλιμα, ἂς σηκωθεῖ κάποιος κι ἂς τὰ πεῖ. Κι ἂν εἶναι ὁ πιὸ ἀσήμαντος, ἐπικρότησε τὴ γνώμη του, ἂν λέει κάτι τὸ ὠφέλιμο. Κι ἂν εἶναι ὁ πιὸ ἀξιοκαταφρόνητος, μὴν τὸν προσβάλεις. Γιατὶ κανένας δὲν ἀπέχει τόσο ἀπὸ τοὺς συνανθρώπους του, ὅσο ὁ πενθερὸς ἀπὸ τὸ Μωϋσῆ, ποὺ δὲν περιφρόνησε τὰ λόγια του, ἀλλὰ δέχθηκε τὴ γνώμη του καὶ ὑπάκουσε, τὴν ἔγραψε, καὶ δὲν ντράπηκε νὰ τὴν παραδώσει στὴν ἱστορία, καταστέλλοντας ἔτσι τὸν ἐγωϊσμὸ τῶν πολλῶν. Γι' αὐτὸ τὰ ἄφησε σὰ γραμμένα σὲ στήλη. Γιατὶ γνώριζε ὅτι αὐτὴ ἡ ἱστορία θὰ εἶναι ὠφέλιμη σὲ πολλούς.

5. Βλ. Ἔξοδ. κ. 18.

καὶ ἐπείσθη, καὶ ἀνάγραπτον ἐποίησε, καὶ οὐκ ᾐσχύνθη ταῦτα ἱστορίᾳ παραδοῦναι, τὸν τῶν πολλῶν τῦφον καθαιρῶν. Διὸ καὶ ὡς ἐν στήλῃ τῷ βίῳ ταῦτα γράψας κατέλιπεν· ᾔδει γὰρ πολλοῖς χρήσιμον ἐσομένην τὴν ἱστορίαν.

Μὴ δὴ παρορῶμεν τοὺς τὰ δέοντα συμβουλεύοντας, κἂν τῶν ἀρχομένων τις ᾖ, κἂν τῶν εὐτελῶν, μηδὲ ἅπερ ἂν ἡμεῖς εἰσηγησώμεθα, ταῦτα πάντως κρατεῖν ἀξιῶμεν· ἀλλ' ἅπερ ἂν συμφέροντα φανῇ, ταῦτα παρὰ πάντων κυρούσθω. Πολλοὶ γὰρ τῶν ἀμβλυωττόντων πολλὰ συνεῖδον μᾶλλον ὑπὲρ τοὺς ὀξὺ βλέποντας, διὰ τὸ σπουδάζειν καὶ συντετάσθαι. Μηδὲ λέγε, τί με καλεῖς εἰς συμβουλήν, εἰ μὴ ἀκούεις ὃ λέγω; οὐκ ἔστι συμβούλου ταυτὶ τὰ ἐγκλήματα, ἀλλὰ τυράννου. Ὁ γὰρ σύμβουλος, εἰπεῖν τὰ παρ' αὐτοῦ κύριός ἐστι μόνον· ἂν δὲ καὶ ἕτερον λυσιτελέστερον φανῇ, ὁ δὲ τὰ παρ' αὐτοῦ πράττειν ἐθέλῃ, οὐκέτι σύμβουλός ἐστιν, ἀλλὰ τύραννος, ὥσπερ ἔφην.

Μὴ δὴ οὕτω ποιῶμεν, ἀλλὰ τύφου παντὸς καὶ ἀπονοίας ἀπαλλάξαντες τὴν ψυχήν, σκοπῶμεν οὐχ ὅπως μόνον τὰ ἡμέτερα σταίη, ἀλλ' ὅπως ἡ συμφέρουσα γνώμη κρατήσειε, κἂν μὴ παρ' ἡμῶν εἰσφέρηται. Οὐδὲ γὰρ μικρὸν κερδανοῦμεν, κἂν μὴ τὰ δέοντα εὕρωμεν, αὐτοὶ τὰ παρ' ἑτέρων φανέντα δεχόμενοι, καὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ πολὺν ληψόμεθα τὸν μισθόν, καὶ δόξης δὲ οὕτω μάλιστα ἀπολαύσομεν. Ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνος ὁ τὰ συμφέροντα εἰπών, σοφός, οὕτως ἡμεῖς καταδεξάμενοι, καὶ αὐτοὶ συνέσεως καὶ εὐγνωμοσύνης καρπωσόμεθα ἔπαινον. Οὕτω καὶ οἰκίαι καὶ πόλεις, οὕτω καὶ Ἐκκλησία οἰκονομουμένη, μείζονα λήψεται προσθήκην· οὕτω καὶ ἡμεῖς τὸν παρόντα βίον ἄριστον οἰκονομήσαντες, τῶν μελλόντων ἐπιτευξόμεθα ἀγαθῶν, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ καὶ τὰ ἑξῆς.

Ἂς μὴν περιφρονοῦμε λοιπὸν ἐκείνους ποὺ δίνουν σωστὲς συμβουλές, κι ἂν ἀκόμη εἶναι ἁπλοὶ ἄνθρωποι καὶ καταφρονημένοι, κι ἂς μὴν ἔχουμε τὴν ἀξίωση νὰ γίνουν ὁπωσδήποτε ὅσα ἐμεῖς συμβουλεύουμε, ἀλλ' ἂς ἐπικροτοῦμε ὅλοι ἐκεῖνα ποὺ θὰ θεωρηθοῦν ὠφέλιμα. Γιατὶ πολλοὶ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ δὲν ἔχουν καλὴν ὅραση, βλέπουν καλύτερα ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἔχουν καλή, γιατὶ μελετοῦν καὶ ἐπιστρατεύουν τὶς ἱκανότητές τους. Μὴ λές, 'τί μοῦ ζητᾶς νὰ σοῦ δώσω συμβουλή, ἀφοῦ δὲν κάνεις αὐτὰ ποὺ σοῦ λέγω;' Τέτοιον ἔλεγχο δὲν τὸν κάνουν οἱ σύμβουλοι, ἀλλὰ οἱ τύραννοι. Γιατὶ ὁ σύμβουλος ἔχει δικαίωμα μόνο νὰ πεῖ τὴ γνώμη του, ἂν ὅμως κριθεῖ πιὸ ὠφέλιμη μιὰ ἄλλη γνώμη καὶ ἐπιμένει ὁ σύμβουλος νὰ γίνουν ὅσα ἐκεῖνος συμβούλευσε, τότε δὲν εἶναι σύμβουλος, ἀλλά, ὅπως εἶπα πιὸ πάνω, εἶναι τύραννος.

Ἂς μὴ συμπεριφερόμαστε λοιπὸν ἔτσι. Ἂς καθαρίσουμε τὴν ψυχή μας ἀπὸ κάθε ἐγωϊσμὸ καὶ ἀνοησία, κι ἂς ἐπιδιώκουμε ὄχι πῶς νὰ ἐπικρατήσει μόνο ἡ γνώμη μας, ἀλλὰ πῶς νὰ ἐπικρατήσει ἡ πιὸ ὠφέλιμη γνώμη, ἔστω κι ἂν δὲν τὴν ἐκφράσαμε ἐμεῖς. Γιατὶ δὲ θὰ εἶναι μικρὸ τὸ κέρδος μας ἂν δεχθοῦμε τὶς γνῶμες τῶν ἄλλων, στὴν περίπτωση ποὺ ἐμεῖς δὲν μπορέσαμε νὰ βροῦμε τὴ σωστὴ λύση. Ἔτσι καὶ ὁ Θεὸς θὰ μᾶς ἀμείψει καὶ δόξα θὰ ἀποχτήσουμε μὲ τὸν τρόπο αὐτό. Γιατί, ὅπως ἐκεῖνος ποὺ συμβούλευσε τὰ ὠφέλιμα θεωρήθηκε φρόνιμος, ἔτσι κι ἐμεῖς, ἂν τὰ δεχθοῦμε, θὰ μᾶς ἐπαινέσουν γιὰ τὴ φρονιμάδα μας καὶ γιὰ τὴ σύνεσή μας. Ἔτσι μποροῦν νὰ ὠφεληθοῦν περισσότερο καὶ τὸ σπίτι καὶ ἡ πόλη καὶ ἡ Ἐκκλησία ποὺ διοικοῦνται μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο. Καὶ ἐμεῖς θὰ μπορέσουμε νὰ κερδίσουμε τὰ οὐράνια ἀγαθά, ἂν ρυθμίσουμε ἄριστα τὴν ἐπίγεια ζωή μας, τὰ ὁποῖα εὔχομαι νὰ τὰ κερδίσουμε ὅλοι μας, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία καὶ τὰ ἑξῆς.

Ο Μ Ι Λ Ι Α ΙΘ'

(Β' Κορ. 9, 1–9)

«Περὶ μὲν γὰρ τῆς διακονοίας τῆς εἰς τοὺς ἁγίους περιττόν μοί ἐστι τὸ γράφειν ὑμῖν».

1. Τοσαῦτα περὶ αὐτῆς εἰπών, ἐνταῦθά φησι, «περιττόν μοί ἐστι τὸ γράφειν ὑμῖν». Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶν αὐτοῦ τὸ συνετόν, ὅτι τοσαῦτα εἰπών, λέγει, «περιττόν μοί ἐστι τὸ γράφειν ὑμῖν», ἀλλ' ὅτι καὶ πάλιν λέγει περὶ αὐτῆς. Ταῦτα μὲν γὰρ ἃ μικρὸν ἔμπροσθεν εἴρηκε, περὶ τῶν τὰ χρήματα ὑποδεξαμένων εἶπεν, ὥστε τιμῆς ἀπολαῦσαι πολλῆς, τὰ δὲ πρὸ ἐκείνων, ἃ περὶ Μακεδόνων διελέγετο, «ὅτι ἡ κατὰ βάθους πτωχεία αὐτῶν ἐπερίσσευσεν εἰς τὸν πλοῦτον τῆς ἁπλότητος αὐτῶν», καὶ τὰ ἄλλα πάντα, περὶ φιλανθρωπίας καὶ ἐλεημοσύνης. Ἀλλ' ὅμως, καὶ ἔμπροσθεν τοσαῦτα εἰπών, καὶ πάλιν μέλλων ἐρεῖν, «περιττόν μοί ἐστι», φησί, «τὸ γράφειν ὑμῖν». Ποιεῖ δὲ τοῦτο, ὥστε μᾶλλον αὐτοὺς ἐπισπάσασθαι. Αἰσχύνεται γὰρ ἄνθρωπος δόξαν τοιαύτην ἔχων, ὡς μηδὲ δεῖσθαι συμβουλῆς, ἐλάττων φανῆναι τῆς ὑπολήψεως καὶ ὑστερεῖσθαι. Οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς κατηγορίας ποιεῖ πολλάκις, κατὰ παράλειψιν λέγων· καὶ γὰρ μεγάλην ἔχει τὴν ἰσχύν. Ὁ γὰρ δικαστὴς ὁρῶν τὴν μεγαλοψυχίαν τοῦ κατηγόρου, οὐδὲ ὑποπτεύει λοιπόν. Λογίζεται γάρ, ὅτι ὁ πολλὰ ἐξὸν εἰπεῖν οὐκ εἰπών, πῶς ἂν τὰ οὐκ ὄντα πλάσειε; καὶ δίδωσι καὶ

ΟΜΙΛΙΑ ΙΘ'

(Β' Κορ. 9,1-9)

«Θεωρῶ περιττὸ νὰ σᾶς γράψω γιὰ τὴν ὑπηρεσία πρὸς τοὺς ἁγίους».

1. Ἀφοῦ εἶπε τόσα γι' αὐτήν, τώρα λέγει, «θεωρῶ περιττὸ νὰ σᾶς γράψω γι' αὐτήν». Καὶ δὲν εἶναι μόνο αὐτὴ ἡ σύνεσή του, ὅτι δηλαδή, ἀφοῦ εἶπε τόσα γι' αὐτή, εἶπε, «θεωρῶ περιττὸ νὰ σᾶς γράψω γι' αὐτήν», ἀλλὰ καὶ ὅτι μιλάει πάλι γι' αὐτήν. Γιατὶ αὐτὰ ποὺ εἶπε λίγο πιὸ πάνω, τὰ εἶπε γιὰ ἐκείνους ποὺ συγκέντρωναν τὰ χρήματα, ὥστε νὰ τοὺς τιμήσει πολύ, ἐνῶ ἐκεῖνα ποὺ εἶπε πιὸ μπροστὰ γιὰ τοὺς Μακεδόνες, ὅτι «ἡ πολλὴ φτώχεια τους ξεχείλισε σὲ πλούσια γενναιοδωρία»[1], καὶ ὅλα τὰ ἄλλα, τὰ εἶπε γιὰ τὴ φιλανθρωπία καὶ τὴν ἐλεημοσύνη. Ἀλλ' ὅμως, ἂν καὶ εἶπε τόσο πολλὰ προηγουμένως, καὶ πρόκειται καὶ πάλι νὰ πεῖ, λέγει, «θεωρῶ περιττὸ νὰ σᾶς γράψω». Καὶ τὸ κάνει αὐτό, γιὰ νὰ τοὺς προσελκύσει περισσότερο. Γιατὶ ντρέπεται νὰ φανεῖ ὅτι εἶναι κατώτερος ἀπὸ τὴν ὑπόληψή του καὶ ὅτι δὲν ἔχει τὶς ἀναγκαῖες ἱκανότητες αὐτὸς ποὺ ἔχει τέτοια νοημοσύνη, ὥστε νὰ μὴν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ καμιὰ συμβουλή. Τὸ ἴδιο κάνει πολλὲς φορὲς καὶ ὅταν ἐπιτιμᾶ. Λέγει πὼς παραλείπει νὰ μιλήσει· γιατὶ ὁ τρόπος αὐτὸς ἔχει μεγάλη δύναμη. Γιατὶ καὶ ὁ δικαστής, βλέποντας τὴ μεγαλοψυχία τοῦ κατηγόρου, δὲν ἔχει πλέον ὑποψίες. Γιατὶ σκέπτεται ὅτι ἐκεῖνος ποὺ εἶχε νὰ πεῖ πολλὰ καὶ δὲν τὰ εἶπε, πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ πεῖ πλάσματα τῆς

1. Β' Κορ. 8,2.

μεῖζον ὑποπτεύειν, ἢ εἰπεῖν, καὶ ἤθους χρηστοῦ ὑπόνοιαν περιτίθησιν ἑαυτῷ. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς συμβουλῆς καὶ ἐπὶ τῶν ἐγκωμίων ποιεῖ. Εἰπὼν γάρ, «περιττόν ἐστι τὸ γράφειν», ὅρα πῶς συμβουλεύει· «οἶδα γὰρ τὴν προθυμίαν ὑμῶν, ἣν ὑπὲρ ὑμῶν καυχῶμαι Μακεδόσι». Μέγα μὲν οὖν καὶ τὸ αὐτὸν εἰδέναι, πολλῷ δὲ πλέον καὶ τὸ εἰς ἑτέρους ἐξενεγκεῖν· μείζονα γὰρ ἔχει τὴν ἰσχύν· οὐ γὰρ ἂν ἠθέλησαν ἐπὶ τοσοῦτον καταισχυνθῆναι.

Εἶδες σύνεσιν προαιρέσεως; Ἀπὸ ἄλλων, τῶν Μακεδόνων, προέτρεψε. «Γνωρίζω γὰρ ὑμῖν, φησί, τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ τὴν δεδομένην ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις τῆς Μακεδονίας». Προέτρεψεν ἀπ' αὐτῶν· «οἵτινες» γάρ, φησίν, «οὐ μόνον τὸ ποιῆσαι, ἀλλὰ καὶ τὸ θέλειν προενήρξασθε ἀπὸ πέρυσι». Προέτρεψεν ἀπὸ τοῦ Κυρίου· «γινώσκετε» γάρ, φησί, «τὴν χάριν τοῦ Κυρίου ἡμῶν, ὅτι δι' ἡμᾶς ἐπτώχευσε, πλούσιος ὤν». Πάλιν ἐπὶ τὸ ἰσχυρὸν κεφάλαιον καταφεύγει, τὸ ἀφ' ἑτέρων. Ζηλότυπον γὰρ τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος. Καὶ ἔδει μὲν τὸ τοῦ Κυρίου ὑπόδειγμα μᾶλλον αὐτοὺς ἐφελκύσασθαι, καὶ μετ' ἐκεῖνο, τὸ τῆς ἀντιδόσεως, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀσθενέστεροι ἦσαν, τούτῳ μᾶλλον ἐφέλκεται. Οὐδὲν γὰρ τοσοῦτον, ὅσον ὁ ζῆλος ποιεῖ. Σκόπει δὲ πῶς αὐτὸ καὶ καινοτέρως εἰσάγει. Οὐ γὰρ εἶπε, 'τούσδε μιμήσασθε', ἀλλὰ τί; «ὁ ἐξ ὑμῶν ζῆλος ἠρέθισε τοὺς πλείονας». Τί λέγεις; πρὸ μικροῦ ἔλεγες, ὅτι αὐτεπάγγελτοι, μετὰ πολλῆς τῆς παρακλήσεως δεόμενοι ἡμῶν, πῶς οὖν ὁ ἐξ ὑμῶν ζῆλος; Ναί, φησίν· οὐ συνεβουλεύσαμεν, οὐ παρακαλέσαμεν, ἀλλ' ἐπηνέσαμεν μόνον ὑμᾶς, ἐκαυχησάμεθα μόνον, καὶ τοῦτο ἤρκεσεν αὐτοῖς εἰς προτροπήν. Εἶδες πῶς δι' ἀλλήλων αὐτοὺς διεγείρει, τούτους μὲν δι' ἐκείνων, ἐκείνους δὲ διὰ τούτων, καὶ τῷ ζήλῳ καὶ ἐγκώμιον ἀνέμι-

2. Β' Κορ. 8,1.

φαντασίας του; Ἔτσι κάνει τὸ δικαστὴ να σκέπτεται πιὸ πολλὰ ἀπὸ ὅσα ἔχει ἀκούσει καὶ δημιουργεῖ γιὰ τὸν ἑαυτό του τὴ γνώμη ὅτι εἶναι ἐνάρετος. Ἔτσι ἐνεργεῖ καὶ ὅταν συμβουλεύει καὶ ὅταν ἐπαινεῖ. Λέγοντας, «θεωρῶ περιττὸ νὰ σᾶς γράψω», πρόσεχε πῶς τοὺς συμβουλεύει· «γιατὶ γνωρίζω τὴν προθυμία σας, γιὰ τὴν ὁποία μιλῶ μὲ ὑπερηφάνεια στοὺς Μακεδόνες». Εἶναι βέβαια σπουδαῖο νὰ τὸ γνωρίζει ὁ ἴδιος, πολὺ πιὸ σπουδαῖο ὅμως εἶναι νὰ τὸ διακηρύσσει καὶ σὲ ἄλλους. Γιατὶ ἔχει πιὸ μεγάλη ἰσχύ, ἐπειδὴ δὲ θὰ ἤθελαν νὰ ντροπιαστοῦν σὲ τόσους πολλοὺς ἀνθρώπους.

Εἶδες πόσο συνετὰ ἐπιδιώκει τὸ σκοπό του; Ἀναφέροντας ἄλλους, τοὺς Μακεδόνες, προτρέπει τοὺς Κορινθίους. «Σᾶς κάνω», λέγει, «γνωστή, ἀδελφοί, τὴ χάρη ποὺ ἔδωσε ὁ Θεὸς στὶς ἐκκλησίες τῆς Μακεδονίας»[2]. Τοὺς προέτρεψε μὲ τὰ λόγια αὐτά, «ἐσεῖς», λέγει, «ἀπὸ πέρυσι ἀρχίσατε πρῶτοι ὄχι μόνο νὰ ἐνεργεῖτε, ἀλλὰ καὶ νὰ τὸ θέλετε ὁλόψυχα». Τοὺς προέτρεψε ἀναφέροντας τὸ παράδειγμα τοῦ Κυρίου· «γιατὶ ξέρετε τὴ χάρη τοῦ Κυρίου, πού, ἐνῶ ἦταν πλούσιος, πτώχευσε γιὰ χάρη μας». Ἐδῶ χρησιμοποιεῖ πάλι ἰσχυρὸ ἐπιχείρημα, τὸ παράδειγμα ἄλλων. Γιατὶ τὸ ἀνθρώπινο γένος εἶναι ζηλιάρικο. Ἔπρεπε νὰ τοὺς ἐπηρεάσει περισσότερο τὸ παράδειγμα τοῦ Κυρίου καὶ μετὰ ἡ ὑπενθύμιση τῆς ἀνταπόδοσης. Ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἦταν πολὺ δυνατοὶ πνευματικά, τοὺς ἐπηρεάζει περισσότερο τὸ δεύτερο. Γιατὶ τίποτα δὲν εἶναι τόσο ἀποτελεσματικό, ὅσο ὁ ζῆλος. Καὶ πρόσεχε πόσο διαφορετικὰ τὸ ἐκφράζει. Δὲν εἶπε δηλαδή, 'μιμηθεῖτε τους', ἀλλὰ τί εἶπε; «ὁ δικός σας ζῆλος κέντρισε τοὺς περισσοτέρους». Τί λές; Πιό πάνω εἶπες πὼς οἱ Μακεδόνες παρακινήθηκαν μόνοι τους, πὼς σᾶς παρακαλοῦσαν μὲ πολλὴ προθυμία, πῶς λοιπὸν μιλᾶς τώρα γιὰ τὸ δικό μας ζῆλο; Μάλιστα, λέει. Δὲν τοὺς συμβουλεύσαμε, δὲν τοὺς παρακαλέσαμε, ἀλλὰ σᾶς ἐπαινέσαμε μόνο, καυχηθήκαμε μόνο γιὰ σᾶς, κι αὐτὸ ἦταν ἀρκετὸ γιὰ νὰ τοὺς παρακινήσει. Εἶδες πῶς τοὺς παροτρύνει χρησιμοποιώντας αὐτοὺς σὰν παράδειγμα γιὰ ἐκείνους καὶ ἐκείνους γιὰ αὐτούς, καὶ πῶς μαζὶ μὲ τὸ ζῆλο τους

ξε μέγιστον; Εἶτα ἵνα μὴ αὐτοὺς ἐπαίρῃ, κεκολασμένως μεθοδεύει, λέγων· «ὁ ἐξ ὑμῶν ζῆλος ἠρέθισε τοὺς πλείονας». Ἐννόησον τοίνυν ὅσον ἐστὶν ἑτέροις γενομένους αἰτίους τῆς φιλοτιμίας ταύτης, αὐτοὺς ὑστερεῖσθαι κατὰ τὴν εἰσφορὰν ταύτην. Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπε, 'μιμήσασθε ἐκείνους', οὐ γὰρ τοσοῦτον εἶχε τὸν ζῆλον, ἀλλὰ πῶς; Ἐκεῖνοι ὑμᾶς ἐμιμήσαντο· μηδὲ φανῆτε τῶν μαθητῶν ἐλάττους οἱ διδάσκαλοι.

Καὶ ὅρα πῶς διεγείρων αὐτοὺς καὶ ἀνάπτων μειζόνως, ὑποκρίνεται μετ' αὐτῶν ἑστάναι, καθάπερ ἐν φιλονεικίᾳ τινὶ καὶ ἁμίλλῃ τὸ μέρος αὐτῶν ἐπιλεγόμενος. Καθάπερ γὰρ ἀνωτέρω ἔλεγεν, ὅτι «αὐθαίρετοι μετὰ πολλῆς παρακλήσεως προσῆλθον ἡμῖν, εἰς τὸ παρακαλέσαι ἡμᾶς Τίτον, ἵνα καθὼς προενήρξατο, οὕτως ἐπιτελέσηται τὴν χάριν ταύτην», οὕτω καὶ ἐνταῦθά φησιν, ὅτι «διὰ τοῦτο ἔπεμψα τοὺς ἀδελφούς, ἵνα μὴ κενωθῇ τὸ καύχημα ἡμῶν». Εἶδες αὐτὸν ἀγωνιῶντα καὶ τρέμοντα, ἵνα μὴ δόξῃ προτροπῆς ἕνεκεν εἰρηκέναι μόνον ἃ εἶπεν, ἀλλὰ τῷ οὕτως ἔχειν, φησίν, ἔπεμψα τοὺς ἀδελφούς· τοσαύτην ὑπὲρ ὑμῶν ποιοῦμαι σπουδήν, ἵνα μὴ κενωθῇ τὸ καύχημα ἡμῶν. Καὶ δοκεῖ τοῦ μέρους ἑαυτὸν ποιεῖν τῶν Κορινθίων διὰ πάντων, καίτοι πάντων ὁμοίως κηδόμενος. Ὃ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστι· πάνυ σε μνύνομαι ἐφ' ὑμῖν, καλλωπίζομαι παρὰ πᾶσιν, ἐκαυχησάμην καὶ παρ' ἐκείνοις· ὥστε, ἂν ὑστερήσητε, κοινὰ τὰ τῆς αἰσχύνης. Καὶ τοῦτο δὲ μεμετρημένως· προσέθηκε γάρ, «ἐν τούτῳ τῷ μέρει»· οὐ πανταχοῦ· «ἵνα, καθὼς ἔλεγον, παρεσκευασμένοι ἦτε». Οὐδὲ γὰρ εἶπον, ὅτι μέλλουσιν, ἀλλ' ὅτι πάντα ηὐτρέπισται, καὶ οὐδὲν αὐτοῖς ἐνδεῖ λοιπόν. Τοῦτο οὖν βούλομαι διὰ τῶν ἔργων δειχθῆναι, φησίν. Εἶτα καὶ αὔξει τὴν ἀγωνίαν, λέγων· «μή πως, ἐὰν

ἀνέμιξε πάρα πολὺ μεγάλον ἔπαινο; Ἔπειτα, γιὰ νὰ μὴν τοὺς φουσκώσει τὰ μυαλά, ρυθμίζει τὸ λόγο κάπως ἐπιτιμητικὰ καὶ λέγει· «ὁ ζῆλος σας κέντρισε τοὺς περισσοτέρους». Σκέψου λοιπὸν πόση ἐντύπωση κάνει νὰ ὑστερήσουν στὴ συνεισφορὰ ἐκεῖνοι ποὺ ἔγιναν αἰτία νὰ φιλοτιμηθοῦν ἄλλοι. Ἔτσι δὲν εἶπε, 'μιμηθεῖτε τους', γιατὶ αὐτὸ δὲν μποροῦσε νὰ δημιουργήσει τόσο ζῆλο, ἀλλὰ τί εἶπε; Ἐκεῖνοι σᾶς μιμήθηκαν. Καὶ μὴ φανεῖτε ἐσεῖς οἱ δάσκαλοι κατώτεροι ἀπὸ τοὺς μαθητές.

Καὶ πρόσεχε πῶς, ἐνῷ προσπαθεῖ νὰ τοὺς παρακινήσει καὶ νὰ τοὺς ξεσηκώσει πολύ, ἐμφανίζεται ὅτι εἶναι μὲ τὸ μέρος τους, πηγαίνοντας μὲ τὸ μέρος τους, ὅπως σὲ κάποια φιλονεικία ἢ ἀνταγωνισμό. Γιατί, ὅπως παραπάνω ἔλεγε, ὅτι «αὐθόρμητα καὶ μὲ πολλὲς παρακλήσεις ἦρθαν σ' ἐμᾶς, γιὰ νὰ παρακαλέσουμε ἐμεῖς τὸν Τίτο, ὥστε, ὅπως ἔκαμε πρῶτος τὴν ἀρχή, ἔτσι καὶ νὰ ὁλοκληρώσει τὸ ἔργο αὐτὸ τῆς γενναιοδωρίας»[3], ἔτσι καὶ ἐδῶ λέγει, «γι' αὐτὸ ἔστειλα τοὺς ἀδελφούς, γιὰ νὰ μὴν ἀποδειχθεῖ ἀβάσιμη ἡ καύχησή μας». Εἶδες πῶς ἀγωνιᾶ καὶ τρέμει μήπως νομίσουν ὅτι εἶπε αὐτὰ ποὺ εἶπε μόνο γιὰ νὰ τοὺς παρακινήσει; Ἔστειλα, λέει, τοὺς ἀδελφούς, παρακινούμενος ἀπὸ τὴν πραγματικότητα. Τόσο εἶναι τὸ ἐδιαφέρον μου γιὰ σᾶς, «γιὰ νὰ μὴν ἀποδειχθεῖ ἀβάσιμη ἡ καύχησή μου». Δίνει τὴν ἐντύπωση μὲ ὅλα αὐτὰ ὅτι πηγαίνει μὲ τὸ μέρος τῶν Κορινθίων, ἂν καὶ φροντίζει τὸ ἴδιο γιὰ ὅλους. Αὐτὸ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἑξῆς. Πολὺ ὑπερηφανεύομαι γιὰ σᾶς, εἶστε παντοῦ τὸ καμάρι μου, καυχήθηκα καὶ σ' ἐκείνους. Ἐπομένως, ἂν ὑστερήσετε, ἡ ντροπὴ θὰ εἶναι κοινή. Καὶ αὐτὸ τὸ λέγει μὲ ἰδιαίτερη προσοχή· γιατὶ πρόσθεσε, «στὸ σημεῖο αὐτό». Ὄχι σὲ ὅλα. «Γιὰ νὰ εἶστε, ὅπως ἔλεγα, προετοιμασμένοι». Γιατὶ δὲν εἶπε, ὅτι πρόκειται, ἀλλ' ὅτι ὅλα εἶναι τακτοποιημένα καὶ δὲν τοὺς λείπει πιὰ τίποτα. Αὐτὸ λοιπὸν θέλω, λέει, νὰ ἀποδειχθεῖ ἀπὸ τὴν πραγματικότητα. Ἔπειτα αὐξάνει τὴν ἀγωνία, λέγοντας·

---

3. Β' Κορ. 8,4–6.

ἔλθωσι σὺν ἐμοὶ Μακεδόνες, καταισχυνθῶμεν ἡμεῖς (ἵνα μὴ λέγωμεν, ὑμεῖς) ἐν ταύτῃ τῇ ὑποστάσει τῆς καυχήσεως».

2. Μείζων ἡ ἐντροπή, ὅταν πολλοὺς ἐπιστήσῃ τοὺς θεατάς, αὐτοὺς τοὺς ἀκηκοότας. Καὶ οὐκ εἶπε, 'φέρω γὰρ Μακεδόνας μετ' ἐμοῦ', 'ἔρχονται γὰρ Μακεδόνες μετ' ἐμοῦ', ἵνα μὴ δόξῃ ἐπίτηδες αὐτὸ ποιεῖν, ἀλλὰ πῶς; «Μή πως, ἐὰν ἔλθωσι σὺν ἐμοὶ Μακεδόνες». Συμβαίνει γὰρ τοῦτο, φησί, γενέσθαι, τῶν ἐγχωρούντων ἐστίν. Οὕτω γὰρ καὶ ἀνύποπτον ἐποίει τὸν λόγον· εἰ δὲ ἐκείνως εἶπε, καὶ φιλονεικοτέρους ἐποίησεν ἄν. Ὅρα πῶς οὐκ ἀπὸ τῶν πνευματικῶν μόνον αὐτοὺς ἐνάγει, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων. Εἰ γὰρ καὶ ἐμὲ οὐδὲν μέγα τίθεσθε, φησί, θαρρεῖτε δὲ ὡς συγγινώσκοντι, ἀλλ' ἐννοεῖτε Μακεδόνας, «μή πως, ἐὰν ἔλθωσι καὶ εὕρωσιν ὑμᾶς»· καὶ οὐκ εἶπε, 'μὴ βουλομένους', ἀλλά, «ἀπαρασκευάστους», μηδέπω τὸ πᾶν πεπληρωκότας. Εἰ δὲ τοῦτο αἰσχύνη, τὸ μὴ ταχέως ἐνεγκεῖν, τὸ μηδὲ ὅλως εἰσενεγκεῖν, ἢ ἔλαττον τοῦ δέοντος, ἐννόησον ἡλίκον. Εἶτα πράως τὸ ἐξ αὐτοῦ συμβησόμενον καὶ πληκτικῶς τίθησιν, οὕτως εἰπών· «καταισχυνθῶμεν ἡμεῖς, ἵνα μὴ λέγωμεν, ὑμεῖς». Καὶ κολάζει πάλιν λέγων· «ἐν ταύτῃ τῇ ὑποστάσει τῆς καυχήσεως», οὐ ῥᾳθυμοτέρους ποιῶν, ἀλλὰ δεικνύς, ὅτι τοὺς ἐν τοῖς ἄλλοις εὐδοκιμοῦντας, καὶ ἐν ταύτῃ πολλὴν ἔχειν δεῖ τὴν παρρησίαν. «Ἀναγκαῖον οὖν ἡγησάμην προπέμψαι τοὺς ἀδελφούς, ἵνα προκαταρτίσωσι ταύτην τὴν εὐλογίαν ὑμῶν ἑτοίμην εἶναι οὕτως ὡς εὐλογίαν, καὶ μὴ ὡς πλεονεξίαν». Πάλιν αὐτὸ ἀνέλαβεν ἑτέρως· καὶ ἵνα μὴ δόξῃ ἁπλῶς ταῦτα λέγειν, καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ὁδοῦ οὐκ ἄλλην εἶναί φησιν, ἀλλ' ὥστε μὴ καταισχυνθῆναι αὐτούς. Ὁρᾷς ὅτι τό, «περιττόν μοί ἐστι τὸ γράφειν ὑμῖν», ἀρχὴ συμβουλῆς ἦν; Ὁρᾷς γοῦν ὅσα περὶ ταύτης διαλέγεται τῆς διακονίας;

Μετὰ δὲ τούτου κἀκεῖνό ἐστιν εἰπεῖν, ὅτι ἵνα μὴ δόξῃ

«μήπως, ἂν ἔρθουν μαζί μου Μακεδόνες, καταντροπιασθοῦμε ἐμεῖς (γιὰ νὰ μὴν ποῦμε, ἐσεῖς) γιὰ τὴν καύχησή μας».
2. Εἶναι μεγαλύτερη ἡ ντροπή, ὅταν προκαλεῖται μπροστὰ σὲ πολλοὺς θεατές, μπροστὰ σ' ἐκείνους ποὺ ἄκουσαν τὴν καύχηση τοῦ Παύλου. Καὶ δὲν εἶπε, 'φέρνω Μακεδόνες μαζί μου', 'ἔρχονται μαζί μου Μακεδόνες', γιὰ νὰ μὴ νομίσουν ὅτι τὸ κάνει ἐπίτηδες· ἀλλὰ τί λέγει; «μήπως, ἂν ἔρθουν μαζί μου Μακεδόνες». Εἶναι, λέει, δυνατὸ νὰ γίνει αὐτό, εἶναι ἀπὸ τὰ ἐνδεχόμενα. Γιατὶ ἔτσι ὁ λόγος του δὲ δημιουργεῖ ὑποψίες. Ἂν ὅμως ἐκφραζόταν ἀλλιῶς, θὰ τοὺς δημιουργοῦσε ἀρνητικὲς διαθέσεις. Πρόσεχε ὅτι δὲν τοὺς προτρέπει μόνο ἀπὸ τὰ πνευματικά, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα. Κι ἂν δὲν ὑπολογίζετε, λέει, ἐμένα τόσο πολύ, ἀλλὰ στηριζόσαστε πολὺ στὴν ἐπιείκειά μου, σκεφθεῖτε τοὺς Μακεδόνες, «μήπως ἔρθουν καὶ σᾶς βροῦν». Καὶ δὲν εἶπε, 'σᾶς βροῦν ἀπρόθυμους', ἀλλά, «σᾶς βροῦν ἀπροετοίμαστους», σᾶς βροῦν νὰ μὴν ἔχετε ὁλοκληρώσει τὰ πάντα. Καὶ ἂν εἶναι ντροπὴ αὐτό, τὸ νὰ μὴν ἐνεργήσετε γρήγορα, σκέψου πόσο σοβαρὸ εἶναι τὸ νὰ μὴν προσφέρεις τίποτα ἢ νὰ προσφέρεις λιγότερα ἀπὸ ὅσα πρέπει. Ἔπειτα λέγει μὲ μαλακὴ καὶ σκληρὴ συγχρόνως ἔκφραση τί θὰ συμβεῖ, λέγοντας τὸ ἑξῆς· «θὰ ντροπιασθοῦμε ἐμεῖς, γιὰ νὰ μὴν πῶ ἐσεῖς». Καὶ τὴν περιορίζει ἀκόμη λέγοντας, «γιὰ τὴν καύχησή μας, ὄχι γιὰ νὰ τοὺς κάμει πιὸ ἀδιάφορους, ἀλλὰ γιὰ νὰ δείξει ὅτι ἐκεῖνοι ποὺ διακρίνονται στὰ ἄλλα, πρέπει νὰ ἔχουν μεγάλη τὴν παρρησία καὶ σ' αὐτό. «Γι' αὐτὸ ἔκρινα ἀναγκαῖο νὰ στείλω πρώτους τοὺς ἀδελφούς, γιὰ νὰ φροντίσουν νὰ εἶναι ἕτοιμη ἡ προσφορά σας, σὰν προσφορὰ αὐθόρμητη καὶ ὄχι ἀναγκαστατική». Ἐπανέλαβε τὸ ἴδιο πράγμα μὲ ἄλλα λόγια. Καὶ γιὰ νὰ μὴ νομίσουν πὼς αὐτὰ εἶναι ἁπλὰ λόγια, δηλώνει ὅτι δὲν εἶναι ἄλλη ἡ αἰτία τῆς ἀποστολῆς, παρὰ νὰ μὴν ντροπιαστοῦν. Βλέπεις ὅτι τό, «θεωρῶ περιττὸ νὰ σᾶς γράψω», ἦταν ἀρχὴ συμβουλῆς; Βλέπεις λοιπὸν πόσα λέγει γι' αὐτὴν τὴν ὑπηρεσία;

Μαζὶ μ' αὐτὸ μπορεῖ κανεὶς νὰ πεῖ καὶ αὐτό. Γιὰ νὰ μὴ θε-

ἐναντιολογεῖσθαι εἰπὼν «περιττόν», καὶ περὶ αὐτοῦ διαλεγόμενος, πρὸς τῷ περὶ τάχους διαλέγεσθαι καὶ δαψιλείας καὶ προθυμίας, διὰ τούτων κἀκεῖνο κατασκευάζει. Τὰ γὰρ τρία ταῦτα ἀπαιτεῖ, καὶ ἐκίνησε μὲν ταυτὶ τὰ κεφάλαια καὶ ἐν ἀρχῇ· ὅταν γὰρ λέγῃ, «ἐν πολλῇ δοκιμῇ θλίψεως ἡ περισσεία τῆς χαρᾶς αὐτῶν, καὶ ἡ κατὰ βάθους πτωχεία ἐπερίσσευσεν εἰς τὸν πλοῦτον τῆς ἁπλότητος αὐτῶν», οὐδὲν ἄλλο λέγει, ἢ ὅτι καὶ πολὺ εἰσήνεγκαν, καὶ μετὰ χαρᾶς, καὶ μετὰ τάχους, καὶ οὐ μόνον τὸ δοῦναι οὐ πολὺ ἐλύπησεν, ἀλλ' οὐδὲ τὸ ἐν πειρασμοῖς εἶναι, ὅπερ τοῦ δοῦναι φορτικώτερον. Καὶ τό, «ἡμῖν ἔδωκαν ἑαυτούς», καὶ τοῦτο καὶ τὴν προθυμίαν αὐτῶν δείκνυσι καὶ τὸ σφόδρα αὐτοὺς πιστεύειν. Πάλιν δὲ καὶ ἐνταῦθα αὐτὰ μεταχειρίζει. Ἐπειδὴ γὰρ ταῦτα ἐναντία ἐστί, φιλοτιμία καὶ προθυμία, καὶ ὁ μὲν πολὺ δοὺς πολλάκις ἀθυμεῖ, ὁ δὲ ὑπὲρ τοῦ μὴ ἀλγεῖν ἔλαττον δίδωσιν, ὅρα πῶς ἑκατέρους ἐπιμελεῖται καὶ μετὰ τῆς προσηκούσης αὐτῷ συνέσεως.

Οὐ γὰρ εἶπεν, 'ὀλίγον βέλτιον δοῦναι καὶ μετὰ προαιρέσεως', ἢ 'πολὺ μετὰ ἀνάγκης', ἐπειδὴ καὶ πολύ, καὶ μετὰ προαιρέσεως ἠβούλετο αὐτοὺς εἰσενεγκεῖν, ἀλλὰ πῶς; «Ἵνα προκαταρτίσωσι τὴν εὐλογίαν ὑμῶν ἑτοίμην εἶναι ὡς εὐλογίαν, μὴ ὡς πλεονεξίαν». Πρότερον ἀπὸ τοῦ ἡδίστου καὶ κουφοτέρου ἄρχεται, τοῦ μὴ μετὰ ἀνάγκης· εὐλογία γάρ, φησίν, ἐστίν. Ὅρα πῶς ἐν τάξει παραινέσεως τὸν καρπὸν εὐθέως δείκνυσι βλαστάνοντα, καὶ εὐλογίας πεπληρωμένους τοὺς παρέχοντας. Καὶ τῇ προσηγορίᾳ αὐτοὺς ἐπεσπάσατο· οὐδεὶς γὰρ εὐλογίαν δίδωσι μετὰ λύπης. Καὶ οὐδὲ τούτῳ ἠρκέσθη, ἀλλ' ἐπήγαγε· «μὴ ὡς πλεονεξίαν». Μὴ νομίσητε, φησίν, ὅτι ὡς πλεονεκτοῦντες αὐτὴν λαμβάνομεν, ἀλλ' ὥστε αἴτιοι γενέσθαι ὑμῖν εὐλογίας. Ἡ γὰρ πλεονεξία ἀκόντων ἐστίν· ὥστε ὁ διδοὺς ἐλεημοσύνην ἄκων, πλεονεξίαν δίδωσιν. Εἶτα ἀπὸ τούτου πάλιν ἐπ' ἐκεῖνο μετέβη, τὸ φι-

ωρηθεῖ δηλαδὴ πὼς πέφτει σὲ ἀντίφαση, γιατί, ἐνῶ εἶπε πὼς «εἶναι περιττό», ἀμέσως μετὰ μιλάει γι' αὐτό, ζητάει νὰ ἐνεργήσουν γρήγορα καὶ ἀνοιχτόχερα καὶ μὲ προθυμία, καὶ μὲ αὐτὰ κατορθώνει καὶ ἐκεῖνο. Γιατὶ αὐτὰ τὰ τρία ἀπαιτεῖ καὶ τὰ ἐπισημαίνει καὶ ἐδῶ καὶ στὴν ἀρχὴ σὰν βασικὰ στοιχεῖα. Γιατί, ὅταν λέει, «μέσα σὲ μεγάλη δοκιμασία θλίψεως ἡ περίσσια χαρά τους καὶ ἡ μεγάλη φτώχεια τους ξεχείλισαν σὲ πλούσια γενναιοδωρία ἐκ μέρους τους»[4], δὲ λέει τίποτα ἄλλο, παρὰ ὅτι καὶ πολλὰ πρόσφεραν καὶ μὲ χαρὰ καὶ μὲ γρηγοράδα καὶ τὸ ὅτι ζοῦσαν μέσα σὲ δοκιμασίες, πράγμα ποὺ εἶναι πιὸ ἐπώδυνο ἀπὸ τὴν προσφορά. Καὶ τό, «σὲ μᾶς ἔδωσαν τοὺς ἑαυτούς τους», δείχνει καὶ τὴν προθυμία τους καὶ τὴ μεγάλη πίστη τους. Τὰ ξαναλέει πάλι ἐδῶ. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἀντιμάχονται ἡ τάση γιὰ ἐπίδειξη καὶ ἡ προθυμία γιὰ ἐλεημοσυνη, κι ἕνας ποὺ δίνει πολλὰ δυσανασχετεῖ πολλὲς φορές, ἐνῶ ἕνας ἄλλος δίνει λίγα γιὰ νὰ μὴ στενοχωριέται, πρόσεχε πῶς φροντίζει καὶ γιὰ τοὺς δυὸ μὲ τὴν πρέπουσα σύνεση.

Δὲν εἶπε λοιπὸν πὼς 'εἶναι προτιμότερο νὰ δώσουν λίγα, ἀλλὰ μὲ προθυμία, παρὰ πολλά, ἀλλὰ μὲ ἐξαναγκασμό, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ προσφέρουν καὶ πολλὰ καὶ μὲ προθυμία. Ἀλλὰ τί εἶπε; «Γιὰ νὰ προετοιμάσουν τὴν προσφορά σας, ὥστε νὰ εἶναι ἕτοιμη σὰν αὐθόρμητη καὶ ὄχι σὰν ἀναγκαστική». Ἀρχίζει πρῶτα μὲ τὸ πιὸ εὐχάριστο καὶ τὸ πιὸ εὔκολο, τὸ μὴ ἀναγκαστικό· γιατί, λέγει, εὐλογία εἶναι. Πρόσεχε πῶς μὲ μορφὴ συμβουλῆς δείχνει ἀμέσως νὰ φυτρώνει ὁ καρπὸς καὶ νὰ εἶναι γεμάτοι εὐλογία ὅσοι προσφέρουν. Καὶ μὲ τὴ ὀνομασία τοῦ πράγματος τοὺς προσέλκυσε· γιατὶ κανένας δὲ δίνει εὐλογία μὲ λύπη. Καὶ οὔτε σ' αὐτὸ ἀρκέσθηκε, ἀλλὰ πρόσθεσε· «ὄχι ἀναγκαστική». Μὴ νομίσετε, λέγει, ὅτι τὴν παίρνουμε ἀπὸ πλεονεξία, ἀλλὰ γιὰ νὰ γίνουμε αἴτιοι νὰ εἶστε εὐλογημένοι. Γιατὶ ἡ πλεονεξία προέρχεται ἀπὸ ἀνθρώπους ποὺ δίνουν χωρὶς τὴ θέλησή τους· ἐπομένως ὅποιος δίνει ἐλεημοσύνη χωρὶς νὰ θέλει, δίνει πλεονε-

---

4. Β' Κορ. 8,2.

λοτίμως διδόναι. «Τοῦτο δὲ λέγω». Τουτέστιν, ὅτι μετὰ τούτου κἀκεῖνό φημι. Ποῖον; Ὅτι «ὁ σπείρων φειδομένως, φειδομένως καὶ θερίσει· καὶ ὁ σπείρων ἐπ' εὐλογίαις, ἐπ' εὐλογίαις καὶ θερίσει».

Καὶ οὐκ εἶπε, 'μικρολόγως', ἀλλ' εὐφημότερον, τὸ τοῦ φειδωλοῦ θεὶς ὄνομα. Καὶ σπόρον τὸ πρᾶγμα ἐκάλεσεν, ἵνα εὐθέως πρὸς τὴν ἀντίδοσιν ἴδῃς, καὶ τὸν ἀμητὸν ἐννοήσας, μάθῃς ὅτι πλείονα λαμβάνεις ἢ δίδως. Διὸ οὐκ εἶπεν, 'ὁ διδούς', ἀλλ', «ὁ σπείρων»· καὶ οὐκ εἶπεν, 'ὑμεῖς ἐὰν σπείρητε', ἀλλὰ καθολικὸν τὸν λόγον ποιεῖ. Οὐδὲ εἶπε, 'δαψιλῶς', ἀλλ', «ἐπ' εὐλογίαις», ὃ πολὺ τούτου μεῖζον ἦν. Καὶ πάλιν ἐπὶ τὸ πρότερον τὸ ἡδὺ καταφεύγει, λέγων· «ἕκαστος καθὼς προαιρεῖται τῇ καρδίᾳ». Μᾶλλον γὰρ ἐξουσίαν τις λαβών, ἢ ἀναγκαζόμενος ποιεῖ. Διὸ καὶ τούτῳ ἐνδιατρίβει· εἰπὼν γάρ, «καθὼς προαιρεῖται», ἐπήγαγε· «μὴ ἐκ λύπης, μηδὲ ἐξ ἀνάγκης». Καὶ οὐδὲ τούτῳ ἠρκέσθη, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ Γραφῆς μαρτυρίαν ἐπάγει, λέγων· «ἱλαρὸν γὰρ δότην ἀγαπᾷ ὁ Θεός».

Εἶδες πῶς συνεχῶς τοῦτο τίθησιν; «Οὐ κατ' ἐπιταγὴν λέγω», καί, «γνώμην ἐν τούτῳ δίδωμι», καί, «ὡς εὐλογίαν», καὶ μὴ «ὡς πλεονεξίαν»· καὶ πάλιν, «μὴ ἐκ λύπης, μηδὲ ἐξ ἀνάγκης· ἱλαρὸν γὰρ δότην ἀγαπᾷ ὁ Θεός». Ἐνταῦθα οἶμαι τό, ἱλαρόν, δαψιλῆ λέγεσθαι· πλὴν αὐτὸς εἰς τὸ μετὰ προθυμίας διδόναι αὐτὸ παρέλαβεν. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ παράδειγμα Μακεδόνων καὶ τὰ ἄλλα ἅπαντα ἱκανὰ ἦν ἐργάσασθαι τὴν πολυτέλειαν, οὐ πολλὰ περὶ αὐτῆς φθέγγεται, ἀλλὰ περὶ τοῦ μὴ ἄκοντας διδόναι. Εἰ γὰρ ἔργον ἐστὶν ἀρετῆς, πᾶν δὲ τὸ ἐξ ἀνάγκης ὑποτέμνεται τὸν μισθόν, εἰκότως τοῦτο ἐργάζεται. Καὶ οὐ συμβουλεύει μό-

ξία. Μετὰ ἀπὸ αὐτὸ προχωρεῖ πάλι στὴ φιλότιμη εἰσφορά. «Σᾶς λέγω αὐτό», δηλαδὴ μαζὶ μ' αὐτὸ σᾶς λέγω καὶ αὐτό. Ποιό; «Ὅποιος σπέρνει μὲ τσιγγουνιά, θὰ θερίσει μὲ τσιγγουνιά, κι ὅποιος σπέρνει μὲ ἀφθονία, θὰ θερίσει μὲ ἀφθονία».

Κὰι δὲν εἶπε, 'μὲ μικροπρέπεια', ἀλλὰ χρησιμοποίησε ὡραιότερη ἔκφραση, ἀναφέροντας τὸ ὄνομα «τῆς τσιγγουνιᾶς». Κι ὀνόμασε σπόρο τὴν πράξη, γιὰ νὰ πάει ἀμέσως ὁ νοῦς σου στὴν ἀνταπόδοση καὶ ἀφοῦ κατανοήσεις τὸ πιά εἶναι ἡ συγκομιδή, θὰ μάθεις ὅτι παίρνεις περισσότερα ἀπὸ ὅσα δίνεις. Γι' αὐτὸ δὲν εἶπε, 'ἐκεῖνος ποὺ δίνει', ἀλλά, «ἐκεῖνος ποὺ σπέρνει»· καὶ δὲν εἶπε, 'ἐσεῖς ἂν σπείρετε', ἀλλὰ χρησιμοποιεῖ λόγο γενικότατο. Καὶ δὲν εἶπε, 'μὲ ἀφθονία', ἀλλά, «σὰν εὐλογία», ποὺ εἶναι πολὺ πιὸ μεγαλύτερο ἀπὸ αὐτό. Καταφεύγει πάλι στὸ πρῶτο, τὸ εὐχάριστο, λέγοντας· «ὁ καθένας ἂς δινει ὅ,τι τοῦ λέγει ἡ καρδιά του». Γιατὶ καθένας κάνει κάτι πολὺ περισσότερο ὅταν εἶναι ἐλεύθερος, παρὰ ὅταν ἀναγκάζεται. Γι' αὐτὸ ἀσχολεῖται ἀρκετὰ μὲ αὐτό· γιατί, ἀφοῦ εἶπε, «ἂς δίνει ὅ,τι τοῦ λέγει ἡ καρδιά του», πρόσθεσε· «ὄχι μὲ λύπη οὔτε ἀπὸ ἀνάγκη». Καὶ δὲν ἀρκέστηκε σ' αὐτό, ἀλλὰ παρουσιάζει καὶ μαρτυρία ἀπὸ τὴ Γραφή, λέγοντας· «γιατὶ ὁ Θεὸς ἀγαπᾶ τὸν χαρούμενο δωρητή».

Εἶδες πῶς συνέχεια αὐτὸ ἀναφέρει; «Ὄχι μετὰ ἀπὸ διαταγή», καὶ «γνώμη δίνω γι' αὐτό», καὶ «σὰν αὐθόρμητη προσφορὰ καὶ ὄχι ἀναγκαστική». Ἐπίσης, «ὄχι μὲ λύπη, οὔτε ἀπὸ ἀνάγκη. Γιατὶ ὁ Θεὸς ἀγαπᾶ τὸν χαρούμενο δωρητή». Στὸ σημεῖο αὐτὸ νομίζω ὅτι «ἱλαρὸν» ὀνομάζει τὸν ἀνοιχτοχέρη, ἀλλὰ ὁ Παῦλος τὸ εἶπε ἔτσι μὲ τὴν ἔννοια τῆς πρόθυμης προσφορᾶς. Ἐπειδὴ δηλαδὴ τὸ παράδειγμα τῶν Μακεδόνων καὶ ὅλα τὰ ἄλλα μποροῦσαν νὰ ὁδηγήσουν σὲ ἀφθονία εἰσφορῶν, δὲ λέγει πολλὰ γι' αὐτήν, ἀλλὰ γιὰ τὸ ὅτι πρέπει νὰ δίνουμε αὐθόρμητα. Γιατί, ἀφοῦ ἡ ἐλεημοσύνη εἶναι ἔργο ἀρετῆς, καὶ κάθε τι ποὺ γίνετα ἀναγκαστικὰ μειώνει τὸ μισθό, σωστὰ ἐνεργεῖ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο. Καὶ δὲ συμβουλεύει μόνο, ἀλλὰ καὶ

νον, ἀλλὰ καὶ ἐπεύχεται, ὅπερ ἀεὶ ποιεῖ, λέγων· «δυνατὸς δὲ ὁ Θεὸς πᾶσαν χάριν πληρῶσαι εἰς ὑμᾶς».

3. Διὰ τῆς εὐχῆς λογισμὸν ὑφορμοῦντα τῇ φιλοτιμίᾳ ταύτῃ ἀναιρεῖ, τὸν καὶ νῦν πολλοῖς ἐμποδίζοντα. Καὶ γὰρ πολλοὶ δεδοίκασιν ἐλεημοσύνην δοῦναι, λέγοντες, μή πως πένης γένωμαι, μή πως ἑτέρων δεηθῶ. Τοῦτον οὖν καταλύων τὸν φόβον, προστίθησι τὴν εὐχήν, λέγων· «πᾶσαν χάριν περισσεῦσαι εἰς ὑμᾶς». Οὐχ ἁπλῶς πληρῶσαι, ἀλλὰ «περισσεῦσαι». Τί δέ ἐστι, «χάριν περισσεῦσαι»; Ἐμπλῆσαι, φησίν, ὑμᾶς τοσούτων, ὡς δύνασθαι περιττεύειν ἐν τῇ φιλοτιμίᾳ ταύτῃ. «Ἵνα ἐν παντὶ πάντοτε πᾶσαν αὐτάρκειαν ἔχοντες, περισσεύητε εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν». Ὅρα καὶ ἐν τῇ προσευχῇ αὐτοῦ πολλὴν τὴν φιλοτιμίαν. Οὐ πλοῦτον εὔχεται οὐδὲ περισσείαν, ἀλλὰ «πᾶσαν αὐτάρκειαν». Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶν αὐτοῦ τὸ θαυμαστόν, ἀλλ' ὅτι ὥσπερ τὸ περιττὸν οὐκ ἐπηύξατο, οὕτως οὐ θλίβει αὐτούς, οὐδὲ ἀναγκάζει ἀπὸ τοῦ ὑστερήματος δοῦναι, συγκαταβαίνων αὐτῶν τῇ ἀσθενείᾳ, ἀλλ' αὐτάρκειαν αἰτεῖ, καὶ δείκνυσι ἅμα ὅτι τοῖς παρὰ τοῦ Θεοῦ δώροις οὐ κατακεχρῆσθαι δεῖ. «Ἵνα περισσεύητε», φησίν, «εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν». Διὰ τοῦτο, φησί, ταῦτα αἰτῶ, ἵνα καὶ ἑτέροις παρέχητε. Καὶ οὐκ εἶπε, 'παρέχητε', ἀλλά, «περισσεύητε». Ἐν μὲν γὰρ τοῖς σαρκικοῖς αὐτάρκειαν αὐτοῖς αἰτεῖ, ἐν δὲ τοῖς πνευματικοῖς καὶ περισσείαν, οὐκ ἐν ἐλεημοσύνῃ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ἅπασι· τοῦτο γάρ ἐστι τό, «εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν».

Εἶτα τὸν προφήτην αὐτοῖς ἐπάγει σύμβουλον, μαρτυρίαν ζητήσας τὴν εἰς δαψίλειαν αὐτοὺς ἐκκαλουμένην, καί φησι· «καθὼς γέγραπται, ἐσκόρπισεν, ἔδωκε τοῖς πένησιν· ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα». Τοῦτό ἐστι, «περισσεύητε». Τὸ γάρ, «ἐσκόρπισεν», οὐδενὸς ἄλλου δηλωτικόν ἐστιν, ἢ τοῦ

εὔχεται, πρᾶγμα ποὺ τὸ κάμνει πάντοτε, λέγοντας· «ὁ Θεὸς ἔχει τὴ δύναμη νὰ σᾶς δώσει κάθε δῶρο μὲ ἀφθονία».

3. Μὲ τὴν εὐχὴ αὐτὴ προσπαθεῖ νὰ ἐξουδετερώσει κάποια σκέψη, ποὺ ἀντιστέκεται στὴ γενναιοδωρία, πράγμα ποὺ ἐμποδίζει καὶ τώρα πολλούς. Γιατὶ πολλοὶ φοβοῦνται νὰ δώσουν ἐλεημοσύνη, λέγοντας, 'μήπως γίνω φτωχός, μήπως χρειαστῶ ἄλλους'. Θέλοντας λοιπὸν νὰ ἐξαλείψει αὐτὸν τὸ φόβο, προσθέτει τὴν εὐχὴ καὶ λέγει· «κάθε εὐεργεσία νὰ εἶναι περίσσια σὲ σᾶς». Ὄχι ἁπλῶς νὰ σᾶς δώσει, ἀλλὰ «μὲ μεγάλη περίσσια». Καὶ τί σημαίνει, «χάριν περισσεῦσαι»; Νὰ σᾶς γεμίσει, λέει, μὲ τόσα ἀγαθά, ὥστε νὰ εἶναι δυνατὸ νὰ περισσεύουν γι' αὐτὴ τὴ γενναιοδωρία. Γιὰ νὰ ἔχετε παντοῦ καὶ πάντοτε ὅλα τὰ ἀναγκαῖα καὶ νὰ σᾶς περισσεύουν γιὰ ἀγαθοεργίες. Πρόσεχε πῶς καὶ στὴν εὐχή του ὑπάρχει πολλὴ φιλοσοφικότητα. Δὲν εὔχεται πλοῦτο καὶ περισσεύματα, ἀλλ' «ὅλα τὰ ἀπαραίτητα». Καὶ δὲν εἶναι μόνο αὐτὸ ποὺ πρέπει νὰ θαυμάζουμε, ἀλλὰ καὶ τὸ ὅτι, ὅπως δὲν εὐχήθηκε τὰ περιττά, ἔτσι καὶ δὲν τοὺς στενοχωρεῖ, οὔτε τοὺς ἀναγκάζει νὰ δώσουν ἀπὸ τὸ ὑστέρημά τους, ἀλλὰ δείχνει κατανόηση γιὰ τὴν περίπτωση αὐτὴ καὶ ζητάει νὰ ἔχουν τὰ ἀπαραίτητα, δείχνοντας ὅτι δὲν πρέπει νὰ σπαταλοῦμε τὰ δῶρα τοῦ Θεοῦ. «Γιὰ νὰ δίνετε», λέγει, «ἀνοιχτόχερα γιὰ κάθε ἀγαθὸ ἔργο». Γι' αὐτό, λέγει, ζητῶ νὰ ἔχετε τὰ ἀπαραίτητα, γιὰ νὰ δίνετε καὶ σὲ ἄλλους. Καὶ δὲν εἶπε 'νὰ δίνετε', ἀλλὰ «νὰ δίνετε ἀνοιχτόχερα». Γιὰ τὰ ὑλικὰ πράγματα ζητάει νὰ ἔχουν αὐτάρκεια, ἐνῶ γιὰ τὰ πνευματικὰ νὰ ἔχουν καὶ περίσσευμα, ὄχι μόνο γιὰ τὴν ἐλεημοσύνη, ἀλλὰ καὶ γιὰ ὅλα τὰ ἄλλα. Γιατὶ αὐτὸ σημαίνει ἡ φράση, «γιὰ κάθε ἔργο ἀγαθό».

Ἔπειτα, ἐπιστρατεύοντας ἐπιχείρημα ποὺ θὰ τοὺς ὠθήσει σὲ ἀνοιχτόχερη προσφορά, ἐπικαλεῖται γιὰ σύμβουλό τους τὸν προφήτη καὶ λέγει· «καθὼς εἶναι γραμμένο, σκόρπισε, ἔδωσε στοὺς φτωχούς, ἡ ἀγαθοεργία του παραμένει αἰώνια». Αὐτὸ σημαίνει, «δίνετε ἀνοιχτόχερα». Γιατὶ ἡ λέξη «σκόρπισε» δὲ σημαίνει τίποτα ἄλλο, παρὰ ὅτι ἔδωσε μὲ ἀνοιχτοχεριά. Γιατί,

μετὰ δαψιλείας διδόναι. Εἰ γὰρ καὶ αὐτὰ οὐ μένει, ἀλλὰ τὰ ἐξ αὐτῶν μένει. Καὶ γὰρ τὸ θαυμαστὸν τοῦτό ἐστιν, ὅτι φυλαττόμενα μὲν ἀπόλλυται, σκορπιζόμενα δὲ μένει, καὶ μένει διαπαντός. «Δικαιοσύνην» δὲ ἐνταῦθα τὴν φιλανθρωπίαν ἐκάλεσε· καὶ γὰρ δικαίους ποιεῖ, τὰ ἁμαρτήματα ὥσπερ πῦρ ἀναλίσκουσα, ὅταν μετὰ δαψιλείας ἐκχέηται. Μὴ τοίνυν ἀκριβολογώμεθα, ἀλλὰ ἀθρόᾳ τῇ χειρὶ σπείρωμεν. Οὐχ ὁρᾷς μίμοις πόσα διδόασιν ἕτεροι, καὶ γυναιξὶ πόρναις; Κἂν τὰ ἡμίση τῷ Χριστῷ δός, ὧν τοῖς ὀρχουμένοις ἐκεῖνοι διδόασιν· ὅσα πρὸς φιλοτιμίαν ἐκεῖνοι τοῖς ἐπὶ σκηνῆς, τοσαῦτα σὺ κἂν πεινῶντι δός. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ τὸ σῶμα τῶν ἑταιριζομένων καὶ χρυσίῳ περιβάλλουσιν ἀφάτῳ, σὺ δὲ οὐδὲ ἱματίῳ ψιλῷ τὴν σάρκα τοῦ Χριστοῦ, καὶ ταῦτα γυμνὴν ὁρῶν. Ποίας τοῦτο συγγνώμης ἄξιον, πόσης δὲ οὐ κολάσεως, ὅταν ἐκεῖνος μὲν τῇ ἀπολλυούσῃ αὐτὸν καὶ καταισχυνούσῃ τοσαῦτα παρέχῃ, σὺ δὲ μηδὲ τὸ ἐλάχιστον τῷ σώζοντί σε καὶ ποιοῦντι λαμπρότερον; Ἀλλὰ εἰς γαστέρα μὲν καὶ μέθην καὶ ἀσωτίαν ἀναλίσκων, οὐδαμοῦ πενίας μέμνησαι, ἂν δὲ πενίαν διορθῶσαι δέῃ, πάντων γίνῃ πτωχότερος· καὶ παρασίτους μὲν τρέφων καὶ κόλακας, ὡς ἀπὸ πηγῶν δαπανῶν, οὕτω χαίρεις, εἰ δέ που πτωχὸν ἴδοις, τότε σοι ὁ τῆς πενίας ἐπιτίθεται φόβος. Διὰ δὴ τοῦτο καὶ παρ' ἡμῶν αὐτῶν καὶ παρ' ἑτέρων κατακριθησόμεθα τότε, καὶ τῶν κατωρθωκότων καὶ τῶν διαμαρτόντων. Ἐρεῖ γάρ σοι, διὰ τί οὐ γέγονας οὕτω μεγαλόψυχος ἐν τοῖς προσήκουσιν; Ἀλλ' οὗτος μὲν πόρνῃ διδούς, οὐδὲν τούτων ὑπελογίζετο, σὺ δὲ τῷ Δεσπότῃ παρέχων τῷ εἰρηκότι μὴ μεριμνᾶν, φόβου γέμεις καὶ τρόμου; καὶ τίνος ἂν εἴης συγγνώμης ἄξιος; Εἰ γὰρ ἄνθρωπος οὐ περιόψεται λαβών, ἀλλ' ἀποδώσει τὴν χάριν, πολλῷ μᾶλλον ὁ Χριστός. Ὁ γὰρ καὶ χωρὶς τοῦ λαβεῖν διδούς, πῶς μετὰ τὸ λαβεῖν οὐ δώσει; Τί οὖν, φησίν, ὅταν πολλὰ ἀνα-

ἂν καὶ αὐτὰ δὲν μένουν, μένουν ὅμως τὰ ἀγαθὰ ἀπὸ αὐτά. Γιατὶ αὐτὸ εἶναι τὸ ἀξιοθαύμαστο· ἂν τὰ κρατᾶμε, χάνονται, ἄν τὰ σκορπίζουμε, μένουν, καὶ μένουν αἰώνια. «Δικαιοσύνη» ἐδῶ ὀνόμασε τὴ φιλανθρωπία. Γιατί, ὅταν ξεχύνεται ἀπλόχερα, ἐξαφανίζει σὰ φωτιὰ τὰ ἁμαρτήματα καὶ μᾶς κάνει δικαίους. Ἂς μὴν εἴμαστε λοιπὸν τσιγγούνηδες, ἀλλὰ ἂς σπέρνουμε μὲ ἀπλοχεριά. Δὲ βλέπεις πόσα δίνουν ἄλλοι στοὺς μίμους καὶ στὶς πόρνες; Δῶσε στὸ Χριστὸ τὰ μισὰ ἀπὸ ὅσα δίνουν ἐκεῖνοι στοὺς χορευτὲς τοῦ δρόμου. Δῶσε ἐσὺ στοὺς πεινασμένους τόσα, ὅσα ἀπὸ ἐγωϊσμὸ δίνουν ἐκεῖνοι στοὺς θεατρίνους. Ἐκεῖνοι καλύπτουν μὲ ἄφθονο χρυσὸ τὸ σῶμα τῶν πορνῶν, καὶ σὺ δὲν καλύπτεις οὔτε μὲ ἕνα φθηνὸ ροῦχο τὴ σάρκα τοῦ Χριστοῦ, ἂν καὶ τὴ βλέπεις γυμνή. Ποιᾶς συγγνώμης εἶναι αὐτὸ ἄξιο, πόσης τιμωρίας δὲν εἶναι ἄξιο, ὅταν ἐκεῖνος προσφέρει τόσα πράγματα στὴ γυναίκα ποὺ τὸν καταστρέφει καὶ τὸν ντροπιάζει, ἐνῶ ἐσὺ δὲν προσφέρεις σχεδὸν τίποτα σ' ἐκεῖνον ποὺ σὲ σώζει καὶ σὲ κάνει ἐκλεκτό; Ἀλλὰ ξοδεύοντας γιὰ τὴν κοιλιά σου βέβαια καὶ γιὰ νὰ μεθᾶς καὶ γιὰ νὰ κάνεις ἀσωτίες, δὲ σκέπτεσαι καθόλου τὴ φτώχεια, ἂν ὅμως χρειασθεῖ νὰ βοηθήσεις φτωχό, γίνεσαι φτωχότερος ἀπὸ ὅλους. Καὶ τρέφοντας βέβαια παράσιτους καὶ κόλακες, σὰν νὰ δαπανᾶς ἀπὸ πηγές, τόσο πολὺ χαίρεσαι, ὅταν ὅμως συναντήσεις φτωχό, τότε σὲ κυριεύει ὁ φόβος νὰ μὴ γίνεις φτωχός.

Γι' αὐτὸ θὰ κατακριθοῦμε τότε καὶ ἀπὸ τοὺς ἑαυτούς μας καὶ ἀπὸ τοὺς ἄλλους, τοὺς δίκαιους καὶ τοὺς ἁμαρτωλούς. Γιατὶ θὰ σὲ ἐρωτήσει ὁ κριτής· γιατὶ δὲν ἔγινες τόσο γενναιόδωρος ἐκεῖ ποὺ ἔπρεπε; Αὐτὸς ἔδινε στὴν πόρνη καὶ δὲν ὑπολόγιζε ὅσα ἔδινε, καὶ σύ, προσφέροντας κάτι στὸ Κύριο, ποὺ εἶπε, νὰ εἶσαι ἀμέριμνος, εἶσαι γεμάτος φόβο καὶ τρόμο; Ποιᾶς συγγνώμης θὰ ἦσουν ἄξιος; Ἀφοῦ κάθε ἄνθρωπος ποὺ βοηθοῦμε δὲν ἀδιαφορεῖ, ἀλλ' ἀνταποδίδει τὴν εὐεργεσία, πολὺ περισσότερο ὁ Χριστός. Ἐκεῖνος ποὺ καὶ χωρὶς νὰ πάρει δίνει, πῶς δὲ θὰ δώσει ὅταν πάρει; Ἀλλὰ θὰ πεῖς. Τί γινεται ὅμως μ' ἐκείνους

λώσαντές τινες, πρὸς τῷ μὴ λαβεῖν καὶ ἑτέρων δέωνται; Περὶ τῶν τὰ πάντα δαπανησάντων λέγεις, αὐτὸς οὐδὲ ὀβολὸν διδούς. Ὑπόσχου τὰ πάντα κενώσειν, καὶ τότε καὶ περὶ ἐκείνων ἐρώτα· ἕως δ' ἂν φειδωλὸς ᾖς καὶ ὀλίγα ἐκ τῶν ὄντων παρέχῃς, τί μοι προβάλλῃ σκήψεις καὶ προφάσεις; Οὐδὲ γὰρ ἐπὶ τὴν ἄκραν τῆς ἀκτημοσύνης σε ἄγομεν κορυφήν, ἀλλὰ τέως σε τὰ περιττὰ περικόπτειν ἀξιοῦμεν, καὶ τῆς αὐταρκείας μόνης ἐρᾶν. Αὐτάρκεια δὲ τῇ χρείᾳ τούτων ὁρίζεται, ὧν ἄνευ ζῆν οὐκ ἔνι. Οὐδείς σε τούτων ἀφέλκει, οὐδὲ κωλύει τὴν καθημερινὴν τροφήν· τροφήν, οὐ τρυφὴν λέγω· σκεπάσματα, οὐ καλλωπίσματα. Μᾶλλον δέ, εἴ τις ἀκριβῶς ἐξετάσειε, τοῦτό ἐστι τρυφὴ μάλιστα. Σκόπει δέ· τίνα ἂν εἴποιμεν τρυφᾶν μᾶλλον, τὸν λαχάνοις τρεφόμενον καὶ ὑγιαίοντα καὶ οὐδὲν πάσχοντα ἀηδές, ἢ τὸν συβαριτικὴν ἔχοντα τράπεζαν καὶ μυρίων γέμοντα νοσημάτων; Εὔδηλον ὅτι τοῦτον. Οὐκοῦν μηδὲν πλέον τούτου ζητῶμεν, εἰ καὶ τρυφᾶν βουλόμεθα καὶ μετὰ ὑγείας ζῆν· καὶ τούτῳ τὴν αὐτάρκειαν ὁριζώμεθα. Καὶ ὁ μὲν ὀσπρίοις δυνάμενος ἀρκεῖσθαι καὶ ὑγιαίνειν, μηδὲν πρὸς τούτοις ζητείτω, ὁ δὲ ἀσθενέστερος καὶ τῆς διὰ τῶν λαχάνων δεόμενος θεραπείας, μὴ κωλυέσθω. Εἰ δὲ καὶ τούτου τις ἀσθενέστερος εἴη καὶ τῆς συμμέτρου τῆς ἀπὸ κρεῶν βοηθείας δέοιτο, οὐδὲ τούτου αὐτὸν ἀπείρξομεν. Οὐδὲ γὰρ ἵνα ἀνέλωμεν τοὺς ἀνθρώπους καὶ διαφθείρωμεν, ταῦτα συμβουλεύομεν, ἀλλ' ἵνα τὰ περιττὰ περικόψωμεν· περιττὸν δέ ἐστιν, ὃ τῆς χρείας πλέον ἐστίν. Ὅταν γὰρ καὶ χωρὶς τούτου δυνάμεθα διάγειν ὑγιῶς καὶ εὐσχημόνως, περιττὸν πάντως ἐκεῖνό ἐστι προστεθέν.

4. Τοῦτο καὶ ἐπὶ ἱματίων λογιζώμεθα, καὶ ἐπὶ τραπέζης, καὶ ἐπὶ οἰκίας, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων, καὶ τὴν χρείαν ζητῶμεν πανταχοῦ. Τὸ γὰρ περιττὸν καὶ ἀνόητον. Ὅταν τὴν αὐτάρκειαν μελετήσῃς, τότε σε βουλόμενον τῆς χήρας γενέσθαι

ποὺ πρόσφεραν πολλὰ καί, ἐπειδὴ δὲν εἶχαν καμιὰν ἀνταπόδοση, ζητιανεύουν ἀπὸ ἄλλους; Μιλᾶς γιὰ ἐκείνους ποὺ πρόσφεραν τὰ πάντα, ἐνῶ ἐσὺ δὲν δίνεις οὔτε ὀβολό. Ὑποσχέσου πὼς θὰ δώσεις τὰ πάντα καὶ τότε ρώτα γιὰ ἐκείνους. Ὅσον καιρὸ ὅμως εἶσαι τσιγγούνης καὶ δίνεις λίγα ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντά σου, τί μοῦ προβάλλεις δισταγμοὺς καὶ προφάσεις; Ἐμεῖς δὲ σοῦ ζητᾶμε νὰ φτάσεις στὴν πιὸ ψηλὴ κορυφὴ τῆς ἀκτημοσύνης, ἀλλὰ σὲ συμβουλεύουμε νὰ περιορίζεις τὰ περιττὰ καὶ νὰ ἐπιδιώκεις μόνο τὴν αὐτάρκεια. Ἡ αὐτάρκεια καθορίζεται ἀπὸ τὴν ὕπαρξη τῶν ἀγαθῶν ἐκείνων, ποὺ εἶναι ἀπαραίτητα γιὰ νὰ ζεῖ κανείς. Κανένας δὲ θέλει νὰ σοῦ ἀφαιρέσει αὐτά, κανένας δὲ σοῦ στερεῖ τὴν καθημερινὴ τροφή. Τροφή, ὄχι τρυφή, ὄχι ἀπολαύσεις. Ροῦχα, ὄχι στολίδια. Ἢ καλύτερα, ἂν ἐξετάσει κανεὶς τὸ πράγμα μὲ προσοχή, αὐτὸ πρὸ πάντων εἶναι τρυφή. Πρόσεχε. Ποιός μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι ζεῖ περισσότερο ἀπολαυστικά, ἐκεῖνος ποὺ τρώει χόρτα καὶ εἶναι ὑγιὴς καὶ δὲν παθαίνει τίποτα δυσάρεστο, ἢ ἐκεῖνος ποὺ ἔχει συβαρίτικο[5] τραπέζι καὶ εἶναι γεμάτος μὲ χίλιες ἀρρώστιες; Εἶναι φανερὸ πὼς ὁ πρῶτος. Ἐπομένως, ἂς μὴ ζητᾶμε τίποτα περισσότερο ἀπὸ αὐτό, ἂν θέλουμε καὶ νὰ ζοῦμε ἀπολαυστικὰ καὶ νὰ εἴμαστε ὑγιεῖς. Ἔτσι ἂς ἐννοοῦμε τὴν αὐτάρκεια. Ὅποιος μπορεῖ νὰ ἀρκεῖται στὰ ὄσπρια καὶ νὰ εἶναι ὑγιής, ἂς μὴ ζητάει τίποτα παραπάνω, ἐνῶ ὁ πιὸ ἀδύναμος ποὺ ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ χορταρικά, ἂς τρώει. Ἂν εἶναι κανένας ἀκόμη πιὸ ἀδύναμος καὶ ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ μιὰ μέτρια ποσότητα κρεάτων, δὲ θὰ τὸν ἐμποδίσουμε κι αὐτόν. Γιατὶ δὲ δίνουμε αὐτὲς τὶς συμβουλὲς γιὰ νὰ ἐξοντώσουμε καὶ καταστρέψουμε τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ γιὰ νὰ περιορίσουμε τὰ περιττά. Καὶ εἶναι περιττό, ὅ,τι εἶναι περισσότερο ἀπὸ τὸ ἀπαραίτητο. Ὅταν μποροῦμε νὰ ζοῦμε ὑγιεινὰ καὶ μὲ ἀξιοπρέπεια μὲ κάποια ἀγαθά, εἶναι περιττό, ὅ,τι προστεθεῖ σ' αὐτά.

4. Τὸ ἴδιο πρέπει νὰ σκεπτόμαστε καὶ γιὰ τὰ ροῦχα καὶ γιὰ τὸ φαγητὸ καὶ γιὰ τὴν κατοικία καὶ γιὰ ὅλα τὰ ἄλλα, καὶ νὰ ζητοῦμε πάντοτε τὰ ἀπαραίτητα. Γιατὶ τὸ περιττὸ δὲν εἶναι

5. Οἱ κάτοικοι τῆς ἀρχαίας Σύβαρης, πόλης τῆς κάτω Ἰταλίας, ἦταν ξακουστοὶ γιὰ τὴ μεγάλη τρυφὴ τῆς ζωῆς τους.

ζηλωτήν, είς τὰ μείζω τούτων ἐνάξομεν. Οὐδέπω γὰρ ἔφθασας πρὸς τὴν τῆς γυναικὸς φιλοσοφίαν, ἕως ἂν αὐταρκείας φροντίζῃς. Ἐκείνη γὰρ καὶ ταύτης ἀνωτέρα γέγονεν· ἃ γὰρ ἔμελλεν αὐτὴν διαθρέψειν, ταῦτα κατέβαλε πάντα. Ἔτι οὖν διαπορήσεις περὶ τῶν ἀναγκαίων, καὶ οὐκ αἰσχύνῃ γυναικὸς ἡττώμενος, καὶ οὐ μόνον αὐτὴν οὐ ζηλῶν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα αὐτῆς ἀπολιμπανόμενος; Ἐκείνη γὰρ οὐκ εἶπε ταῦτα τὰ παρ' ὑμῶν λεγόμενα, τί δέ, ἂν πάντα ἀναλώσασα ἀναγκασθῶ δεηθῆναι ἑτέρου; ἀλλὰ φιλοτίμως ἀπεδύσατο τὰ ὄντα. Τί ἄν τις εἴποι περὶ τῆς ἐν τῇ Παλαιᾷ τῆς ἐπὶ τοῦ προφήτου Ἠλίου; Ἐκείνη γὰρ οὐκέτι περὶ πενίας, ἀλλὰ καὶ περὶ θανάτου καὶ τελευτῆς ὁ κίνδυνος ἦν, οὐ τῆς οἰκείας μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς τῶν παίδων. Οὐδὲ γὰρ παρ' ἑτέρων προσεδόκα λήψεσθαι, ἀλλὰ ἀποθανεῖσθαι εὐθέως. Ἀλλὰ τὸν προφήτην εἶδε, φησί, καὶ ἐντεῦθεν φιλότιμος γέγονεν. Ὑμεῖς δὲ οὐχ ὁρᾶτε μυρίους ἁγίους; καὶ τί λέγω ἁγίους; τὸν τῶν προφητῶν ὁρᾶτε προσαιτοῦντα Δεσπότην, καὶ οὐδὲ οὕτω φιλάνθρωποι γίνεσθε· ἀλλὰ ταμιεῖα ἔχοντες ἐρευγόμενα ἐκ τούτου εἰς τοῦτο, οὐδὲ ἐκ τοῦ περισσεύματος μεταδίδοτε.

Τί λέγεις; προφήτης ἦν ὁ παρών, καὶ τοῦτο αὐτὴν ἔπεισε μεγαλοψυχῆσαι τοσοῦτον; Αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο πολλοῦ θαύματος ἄξιον, ὅτι ἐπείσθη μέγαν αὐτὸν εἶναι καὶ θαυμαστόν. Πῶς γὰρ οὐκ εἶπεν, οἷα εἰκὸς ἦν βάρβαρον γυναῖκα καὶ ἀλλόφυλον λογίσασθαι, ὅτι εἰ προφήτης ἦν, οὐκ ἂν ἐμοῦ ἐδεήθη; εἰ Θεοῦ φίλος ἦν, οὐκ ἂν αὐτὸν περιεῖδεν; ἔστω, Ἰουδαῖοι διὰ ἁμαρτήματα ταύτην τίνουσι τὴν δίκην· οὗτος δὲ πόθεν, καὶ διὰ τί; Ἀλλ' οὐδὲν τούτων ἐνενόησεν, ἀλλ' ἀνέῳξεν αὐτῷ τὴν οἰκίαν, καὶ πρὸ τῆς οἰκίας τὴν γνώμην, καὶ πάντα τὰ ὄντα εἰς μέσον τέθεικε, καὶ τὴν φύσιν ἀφεῖσα, καὶ τῶν παίδων καταφρονήσασα, τὸν ξένον προ-

6. Γιατί δὲν εἶχε ἔρθει ἀκόμη στὸν κόσμο ὁ Ἰησοῦς Χριστός.

ὠφέλιμο. Ὅταν μελετήσεις τὴν αὐτάρκεια, τότε, ἂν θελήσεις νὰ μιμηθεῖς τὴ χήρα, θὰ σὲ ἀνεβάσουμε πιὸ ψηλὰ ἀπὸ τὰ ὑλικὰ ἀγαθά. Γιατὶ δὲ θὰ ἀποχτήσεις ποτὲ τὴ φιλοσοφικότητα τῆς γυναίκας αὐτῆς, ὅσο θὰ φροντίζεις γιὰ τὴν αὐτάρκεια. Γιατὶ ἡ χήρα ἀνέβηκε ψηλότερα ἀπὸ τὴν αὐτάρκεια, ἀφοῦ πρόσφερε ὅλα, ὅσα ἦταν ἀπαραίτητα νὰ τὴ διαθρέψουν. Θὰ ἔχεις λοιπὸν ἀκόμη δισταγμοὺς γιὰ τὰ ἀπαραίτητα καὶ δὲ θὰ ντρέπεσαι νὰ εἶσαι κατώτερος ἀπὸ μιὰ γυναίκα, ἀφοῦ ὄχι μόνο δὲ φροντίζεις νὰ τιμηθεῖς, ἀλλ' ἔχεις καὶ τεράστια διαφορὰ ἀπὸ αὐτή; Γιατὶ ἐκείνη δὲν εἶπε αὐτὰ ποὺ λέτε ἐσεῖς, δηλαδὴ 'τί θὰ γίνω ἂν μοιράσω τὰ πάντα καὶ ἀναγκασθῶ νὰ ζητῶ ἀπὸ ἄλλους', ἀλλὰ μὲ γενναιοδωρία ἔδωσε ὅλα τὰ ὑπάρχοντά της. Καὶ τί θὰ μποροῦσε νὰ πεῖ κανεὶς γιὰ τὴ γυναίκα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, τῆς ἐποχῆς τοῦ προφήτη Ἠλία; Ἐκείνη κινδύνευε ὄχι μόνο νὰ γίνει φτωχή, ἀλλὰ καὶ νὰ πεθάνει καὶ νὰ χαθεῖ ὄχι μόνο ἡ ἴδια ἀλλὰ καὶ τὰ παιδιά της. Γιατὶ δὲν περίμενε νὰ τῆς δώσει κανένας, ἀλλὰ θὰ πέθαινε ἀμέσως. Εἶδε ὅμως τὸν προφήτη, λέγει, κι ἀμέσως ἔγινε γενναιόδωρη. Ἐσεῖς δὲ βλέπετε χιλιάδες ἁγίους; καὶ τί λέγω ἁγίους; Βλέπετε νὰ σᾶς παρακαλεῖ ὁ Κύριος τῶν προφητῶν καί, παρόλα αὐτὰ δὲν ἀποφασίζετε νὰ γίνετε φιλάνθρωποι· καὶ ἐνῶ ἔχετε ἀποθῆκες ποὺ ξεχειλίζουν ἡ μία μέσα στὴν ἄλλη, ὅμως δὲ δίνετε οὔτε ἀπὸ τὸ περίσσευμά σας.

Τί λές; Ὅτι εἶχε μπροστά της προφήτη καὶ αὐτὸ τὴν ἔπεισε νὰ γίνει τόσο μεγαλόψυχη; Αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι πολὺ ἀξιοθαύμαστο, ὅτι δηλαδὴ πείσθηκε ὅτι αὐτὸς εἶναι μεγάλος καὶ θαυμαστός. Γιατί, πῶς δὲν σκέφθηκε ὅσα εἶναι φυσικὸ νὰ σκεφθεῖ γυναίκα ἀλλόφυλη καὶ ἀπολίτιστη, ὅτι, ἂν ἦταν προφήτης, δὲ θὰ εἶχε τὴν ἀνάγκη μου; ἐὰν ἦταν φίλος τοῦ Θεοῦ, δὲ θὰ τὸν παρέβλεπε ἐκεῖνος; ἔστω ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι τιμωροῦνται γιὰ τὶς ἁμαρτίες τους, αὐτὸς ὅμως ἀπὸ ποῦ καὶ γιατί; Δὲ σκέφτηκε ὅμως τίποτα ἀπ' αὐτά, ἀλλὰ τοῦ ἄνοιξε τὸ σπίτι της, καὶ πρὶν ἀπὸ τὸ σπίτι τὴν καρδιά της, καὶ ἔβαλε στὴ μέση ὅ,τι εἶχε καί, νικώντας τὴ φύση καὶ ἀδιαφορώντας γιὰ τὰ παιδιά της, προτί-

ετίμησε πάντων. Ἐννόησον οὖν ὅση κόλασιν κείσεται, ὅταν γυναικὸς χήρας, πτωχῆς, ἀλλοφύλου, βαρβάρου, παίδων μητρός, τούτων οὐδὲν εἰδυίας ὧν ἡμεῖς ἴσμεν, ἔλαττον φέρωμεν καὶ ἀσθενέστεροι ὦμεν. Οὐ γάρ, ἂν τὸ σῶμα ἔχωμεν ἰσχυρόν, ἀνδρεῖοί τινές ἐσμεν. Καὶ γὰρ ἐκεῖνος μόνος ταύτην ἔχει τὴν ἀρετήν, κἂν ἐπὶ κλίνης ᾖ βεβλημένος, ὁ τὴν ἰσχὺν οἴκοθεν ἔχων· ὡς ταύτης ἄνευ, κἂν ὅρος τις ἀνασπᾷ τῇ τοῦ σώματος ῥώμῃ, οὐδὲν αὐτὸν κορασίου καὶ γραϊδίου ταλαιπώρου φαίην ἂν ἰσχυρότερον εἶναι. Ὁ μὲν γὰρ ἀσωμάτοις παλαίει κακοῖς, οὗτος δὲ οὐδὲ ἀντιβλέψαι τολμᾷ.

Καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι οὗτος ἀνδρείας ὅρος, ἀπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ παραδείγματος αὐτὸ συνάγαγε. Τί γὰρ αὐτῆς ἀνδρειότερον γένοιτ' ἂν τῆς γυναικός, ἣ καὶ πρὸς φύσεως τυραννίδα, καὶ πρὸς λιμοῦ βίαν, καὶ πρὸς τελευτῆς ἀπειλὴν ἔστη γενναίως, καὶ πάντων γέγονεν ἰσχυροτέρα; Ἄκουσον γοῦν πῶς ὁ Χριστὸς αὐτὴν ἀνακηρύττει. «Πολλαὶ» γάρ, φησίν, «ἦσαν χῆραι ἐν ταῖς ἡμέραις Ἠλία, καὶ πρὸς οὐδεμίαν ὁ προφήτης ἀπεστέλλετο, ἀλλ' ἢ πρὸς ἐκείνην». Εἴπω τι μέγα καὶ παράδοξον; Αὕτη τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἀβραὰμ πλέον εἰς φιλοξενίαν εἰσήνεγκεν. Οὐ γὰρ εἰς ἀγέλην ἔδραμε, καθάπερ ἐκεῖνος, ἀλλ' ἀπὸ τῆς δρακὸς ἐκείνης παρήλαυνεν ἅπαντας τοὺς ἐπὶ φιλοξενίᾳ βεβοημένους. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ ἐνίκα, ὅτι εἰς τοῦτο ἑαυτὸν ἔταξεν, αὕτη δέ, ὅτι οὐδὲ τῶν παίδων ἐφείσατο διὰ τὸν ξένον, καὶ οὐδὲ προσδοκῶσα τὰ μέλλοντα. Ἡμεῖς δέ, βασιλείας οὔσης, γεέννης ἀπειλουμένης, ὃ πάντων μεῖζον, τοῦ Θεοῦ τοσαῦτα ὑπὲρ ἡμῶν ἐργασαμένου, καὶ τούτοις εὐφραινομένου καὶ χαίροντος, ἀναπεπτώκαμεν. Μή, πα-

μησε ἀπ' ὅλα τὸν προφήτη. Σκέψου λοιπὸν πόσο μεγάλη θὰ εἶναι τιμωρία μας, ὅταν ἀντέχουμε λιγότερο κι ἔχουμε λιγότερη δύναμη ἀπὸ γυναίκα χήρα, πτωχή, ἀλλόφυλη, ἀπολίτιστη, μητέρα παιδιῶν, ποὺ δὲν ἤξερε τίποτα[6] ἀπὸ ὅσα ξέρουμε ἐμεῖς. Γιατὶ δὲν εἴμαστε καθόλου γενναῖοι, ἂν ἔχουμε σῶμα δυνατό. Καθόσον γενναῖος εἶναι μόνο ἐκεῖνος ποὺ ἔχει δύναμη ψυχική, ἔστω καὶ ἂν εἶναι κατάκοιτος στὸ κρεβάτι. Χωρὶς τὴ δύναμη αὐτή, δὲ θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε ὅτι αὐτὸ εἶναι δυνατότερος ἀπὸ ἕνα μικρὸ κοριτσάκι καὶ μιὰ ταλαίπωρη γριούλα, ἀκόμη κι ἂν μετακινεῖ ὄρος μὲ τὴ σωματική του δύναμη. Αὐτὸς ἀντιπαλεύει μὲ ἄυλα κακά, ἐνῶ ὁ ἄλλος δὲν μπορεῖ οὔτε νὰ τὰ ἀντικρύσει.

Καὶ γιὰ νὰ μάθεις ὅτι αὐτὸ εἶναι τὸ κριτήριο τῆς γενναιότητας, βγάλε τὸ συμπέρασμα ἀπὸ αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ παράδειγμα. Τί θὰ μποροῦσε νὰ ὑπάρξει ἀνδρειότερο ἀπὸ αὐτὴ τὴ γυναίκα, ποὺ στάθηκε γενναία καὶ ἀναδείχθηκε πιὸ δυνατὴ ἀπὸ ὅλους ἀπέναντι καὶ στὴ δύναμη τῆς ἀνθρώπινης φύσης καὶ στὸν ἐξαναγκασμὸ τῆς πείνας καὶ στὴν ἀπειλὴ τοῦ θανάτου; Ἄκουσε λοιπὸν πῶς τὴν προβάλλει ὁ Χριστός· γιατὶ λέγει· «πολλὲς χῆρες ὑπῆρχαν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἠλία. Σὲ καμιὰ δὲν πῆγε ὁ Ἠλίας παρὰ μόνο σ' αὐτή»[7]. Νὰ πῶ κάτι μεγάλο καὶ καταπληκτικό; Αὐτὴ ἔκαμε στὸν τομέα τῆς φιλοξενίας κάτι περισσότερο ἀπὸ τὸν Ἀβραάμ. Γιατὶ δὲν ἔτρεξε σὲ ἀγέλη ὅπως ἐκεῖνος, ἀλλὰ μὲ τὴν μικρὴ παλάμη της ξεπέρασε ὅλους τοὺς ξακουστοὺς γιὰ τὴ φιλοξενία τους. Ἐκεῖνος ἔβγαινε νικητής, γιατὶ ἔταξε σκοπό του αὐτό, ἐνῶ ἐκείνη βγῆκε νικήτρια, γιατὶ δὲ λυπήθηκε οὔτε τὰ παιδιά της γιὰ νὰ περιποιηθεῖ τὸν ξένο καὶ μάλιστα χωρὶς νὰ προσδοκᾶ οὐράνια ἀγαθά. Ἐμεῖς ἀντίθετα, ἂν καὶ ἔχουμε μπροστά μας τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἂν καὶ κινδυνεύουμε νὰ πᾶμε στὴν κόλαση, καὶ τὸ σπουδαιότερο, ἂν καὶ ὁ Θεὸς ἔκαμε τόσα πολλὰ γιὰ τὴ σωτηρία μας καὶ χαίρεται καὶ

7. Λουκᾶ 4,25.

ρακαλῶ, ἀλλὰ σκορπίσωμεν, δῶμεν πένησιν ὡς δοῦναι δεῖ. Τὸ γὰρ πολὺ καὶ τὸ ὀλίγον οὐ τῷ μέτρῳ τῶν διδομένων ὁ Θεὸς ὁρίζει, ἀλλὰ τῇ δυνάμει τῆς οὐσίας τοῦ διδόντος. Πολλάκις γοῦν τοῦ μόνον ἕνα καταθέντος ὀβολὸν ἔλαττον σὺ κατέθηκας, ὁ στατῆρας χρυσοῦ καταβαλὼν ἑκατόν· ἀπὸ γὰρ τοῦ περισσεύματος ἔβαλες. Πλὴν κἂν οὕτω ποίει, καὶ ἥξεις ταχέως καὶ ἐπὶ τὸ δαψιλέστερον.

Σκόρπισον χρήματα, ἵνα συναγάγῃς δικαιοσύνην. Οὐδὲ γὰρ θέλει μετὰ τῶν χρημάτων αὐτὴ παραγίνεσθαι, ἀλλὰ δι' αὐτῶν μέν, οὐ μετ' αὐτῶν δὲ ἡμῖν παρέστη. Οὐ γὰρ ἔστιν ὁμοῦ καὶ χρημάτων ἐπιθυμίαν, καὶ δικαιοσύνην οἰκεῖν· κεχωρισμένας γὰρ ἔχουσι τὰς σκηνάς. Μὴ δὴ φιλονείκει τὰ ἄμικτα συνάγειν, ἀλλὰ ἀπέλασον τὴν τύραννον φιλαργυρίαν, εἰ βούλει τὴν βασιλίδα λαβεῖν. Αὕτη γάρ ἐστιν ἡ βασίλισσα, καὶ ἐλευθέρους ἐκ δούλων ποιοῦσα, οὗ τοὐναντίον ἐκείνη. Διὸ μετὰ πάσης σπουδῆς τὴν μὲν φύγωμεν, τὴν δὲ ἀσπαζώμεθα, ἵνα καὶ τῆς ἐνταῦθα τύχωμεν ἐλευθερίας, καὶ τῆς βασιλείας ἐπιτύχωμεν τῶν οὐρανῶν, ἧς δὴ καὶ γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμή, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

πανηγυρίζει γι' αὐτή, βρισκόμαστε σὲ ἀδράνεια. Μή, παρακαλῶ. Ἂς μοιράσουμε ἀνοιχτόχερα, ἂς δώσουμε στοὺς φτωχοὺς ὅσα πρέπει νὰ τοὺς δώσουμε. Γιατὶ ὁ Θεὸς δὲν κρίνει μικρὴ ἢ μεγάλη τὴ συνεισφορὰ μὲ κριτήριο τὴν ποσότητά της, ἀλλὰ μὲ κριτήριο τὴν περιουσία τοῦ δωρητῆ. Πολλὲς φορὲς δηλαδὴ ἐσύ, ποὺ πρόσφερες ἑκατοντάδες κιλὰ χρυσοῦ, πρόσφερες λιγότερα ἀπὸ κάποιον ποὺ πρόσφερε ἕναν ὀβολό, ἀφοῦ ἐσὺ πρόσφερες ἀπὸ τὸ περίσσευμά σου. Πλὴν ὅμως ἔστω καὶ ἔτσι δίνε καὶ γρήγορα θὰ δώσεις περισσότερα.

Σκόρπισε χρήματα, γιὰ ν' ἀπολαύσεις φιλιανθρωπία. Γιατὶ αὐτὴ δὲ θέλει νὰ συνυπάρχει μὲ τὰ χρήματα. Συνυπάρχει μὲ τὴν προσφορά τους, ὄχι μὲ τὴν παρουσία τους. Δὲν εἶνα δυνατὸν νὰ συγκατοικοῦν ἡ φιλοχρηματία καὶ ἡ φιλανθρωπία. Οἱ σκηνές τους εἶναι χωριστές. Μὴν ἀγωνίζεσαι λοιπὸν νὰ συμβιβάσεις τὰ ἀσυμβίβαστα. Διῶξε τὴ βασανιστικὴ φιλαργυρία, ἂν θέλεις νὰ κερδίσεις τὴ βασίλισσα. Γιατὶ ἡ φιλανθρωπία εἶναι ἡ βασίλισσα, ποὺ ἀπὸ δούλους μᾶς μεταβάλλει σὲ ἐλεύθερους. Τὸ ἀντίθετο κάνει ἡ ἄλλη. Γι' αὐτὸ ἂς φροντίσουμε μὲ πολλὴ προθυμία ν' ἀποφύγουμε τὴ μιὰ καὶ νὰ καλοδεχόμαστε τὴν ἄλλη, γιὰ νὰ κερδίσουμε ἐδῶ στὴ γῆ τὴν ἐλευθερία μας καὶ ἀργότερα τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, τὴν ὁποία εὔχομαι νὰ κερδίσουμε ὅλοι μας, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο, μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη, καὶ ἡ τιμή, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Κ'

(Β' Κορ. 9,10–15)

«Ὁ δὲ ἐπιχορηγῶν σπέρμα τῷ σπείροντι, καὶ ἄρτον εἰς βρῶσιν χορηγήσαι, καὶ πληθύναι τὸν σπόρον ὑμῶν, καὶ αὐξήσαι τὰ γεννήματα τῆς δικαιοσύνης ὑμῶν».

1. Μάλιστα ἄν τις ἐκ τούτου θαυμάσειε τὴν Παύλου σύνεσιν, ὅτι προτρέψας ἀπὸ τῶν πνευματικῶν, ἀπὸ τῶν σαρκικῶν, καὶ ἐν τῇ ἀντιδόσει πάλιν τὸ αὐτὸ τοῦτο ποιεῖ, ἑκατέρας τιθεὶς τὰς ἀμοιβάς. Τὸ μὲν οὖν, «ἐσκόρπισεν, ἔδωκε τοῖς πένησιν, ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα», πνευματικῆς ἐστιν ἀμοιβῆς, τὸ δέ, «πληθύναι τὸν σπόρον ὑμῶν», σαρκικῆς ἀντιδόσεως. Ἀλλ' ὅμως οὐχ ἵσταται ἐνταῦθα, ἀλλὰ καὶ πάλιν ἐπὶ τὰ πνευματικὰ μεταβαίνει, συνεχῶς παράλληλα αὐτὰ τιθείς· καὶ γάρ τό, «αὐξήσαι τὰ γεννήματα τῆς δικαιοσύνης ὑμῶν», πνευματικόν. Ταῦτα δὲ ποιεῖ, καὶ ποικίλλει τὸν λόγον, τὸν ἄνανδρον ἐκείνων καὶ βλακώδη λογισμὸν πρόρριζον ἀνασπῶν, καὶ τῆς πενίας τὸ φόβον ἐκλύων πολλαχόθεν, καὶ ἀπὸ τοῦ παραδείγματος τούτου τοῦ νῦν. Εἰ γὰρ καὶ τοῖς τὴν γῆν σπείρουσι δίδωσιν ὁ Θεός, εἰ τοῖς τὸ σῶμα τρέφουσι παρέχει τὴν ἀφθονίαν, πολλῷ μᾶλλον τοῖς τὸν οὐρανὸν γεωργοῦσι, τοῖς τῆς ψυχῆς ἐπιμελουμένοις· καὶ γὰρ ταῦτα βούλεται μᾶλλον προνοίας ἀπολαύειν. Ἀλλὰ συλλογιστικῶς μὲν αὐτὸ οὐ τίθησιν, οὐδὲ οὕτως, ὥσπερ ἔφην, ἐν δὲ εὐχῆς μέρει, ὁμοῦ καὶ τὸν συλλογισμὸν φανερὸν

Ο Μ Ι Λ Ι Α Κ'

(Β' Κορ. 9, 10–15)

«Ἐκεῖνος ποὺ χορηγεῖ σπόρο στὸ σπορέα, θὰ χορηγήσει καὶ ψωμὶ γιὰ τροφὴ καὶ θὰ πληθύνει τὸ σπόρο σας καὶ θὰ αὐξήσει τοὺς καρποὺς τῆς φιλανθρωπίας σας».

1. Ἀπ' αὐτὸ μπορεῖ προπάντων νὰ θαυμάσει κανεὶς τὴ σύνεση τοῦ Παύλου. Ἀφοῦ προέτρεψε μὲ τὰ ὑλικὰ καὶ μὲ τὰ πνευματικά, κάνει τὸ ἴδιο καὶ μὲ τὴν ἀνταπόδοση, μιλώντας γιὰ τὴν ἀμοιβὴ τῆς καθεμιᾶς. Ἡ φράση, «σκόρπισε, ἔδωσε στοὺς φτωχούς, ἡ φιλανθρωπία του μένει αἰώνια», ἀναφέρεται στὴν πνευματικὴ ἀμοιβή. Ἡ φράση, «θὰ πληθύνει τὸ σπόρο σας», δείχνει τὴν ὑλικὴ ἀνταπόδοση. Δὲ σταματάει ὅμως ἐδῶ, ἀλλὰ ξαναγυρίζει στὰ πνευματικὰ καὶ τὰ παραλληλίζει συνέχεια. Γιατὶ ἡ φράση, «θὰ αὐξήσει τοὺς καρποὺς τῆς φιλανθρωπίας σας», εἶναι πνευματικὴ ἀμοιβή. Κάνοντας αὐτά, διανθίζει τὸ λόγο, ξεριζώνει τὴ δειλὴ καὶ ἀνόητη ἐκείνη σκέψη καὶ διαλύει μὲ πολλοὺς τρόπους τὸ φόβο τῆς φτώχειας καὶ μάλιστα καὶ μὲ παράδειγμα τωρινό. Γιατί, ἀφοῦ ὁ Θεὸς δίνει σ' ἐκείνους ποὺ σπέρνουν τὴ γῆ, ἀφοῦ παρέχει ἄφθονα ἐκεῖνα ποὺ τρέφουν τὸ σῶμα, πολὺ περισσότερα δίνει σ' ἐκείνους ποὺ καλλιεργοῦν τὸν οὐρανό, σ' ἐκείνους ποὺ μεριμνοῦν γιὰ τὴν ψυχή. Γιατὶ γι' αὐτὰ θέλει νὰ φροντίζουμε περισσότερο. Αὐτὸ δὲν τὸ ἐκφράζει οὔτε μὲ συλλογισμὸ οὔτε μὲ τὸν τρόπο ποὺ τὸ εἶπα ἐγώ, ἀλλὰ μὲ μορφὴ εὐχῆς καὶ ἔτσι γίνεται φανερὸς ὁ συλλογισμὸς καὶ τοὺς κάνει

ποιῶν, καὶ μᾶλλον αὐτοὺς εἰς ἐλπίδα ἄγων, οὐκ ἀπὸ τῶν γινομένων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς εὐχῆς ταύτης. «Χορηγήσαι» γάρ, φησίν, «καὶ πληθύναι τὸν σπόρον ὑμῶν, καὶ αὐξήσαι τὰ γεννήματα τῆς δικαιοσύνης ὑμῶν».

Πάλιν κἀνταῦθα τὴν δαψίλειαν ἀνίττεται ἀνυπόπτως· τὸ γάρ, «πληθύναι καὶ αὐξήσαι», τοῦτό ἐστιν ἐνδεικνυμένου· ὁμοῦ δὲ καὶ τῶν ἀναγκαίων πλέον ἀφίησιν ἐπιζητεῖν, «ἄρτον εἰπὼν εἰς βρῶσιν». Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο αὐτοῦ μάλιστά ἐστι θαυμάσαι, ὃ καὶ ἔμπροσθεν κατεσκεύασεν, ὅτι ἐν μὲν τοῖς ἀναγκαίοις οὐδὲν πλέον τῆς χρείας ἀφίησιν ἐπιζητεῖν, ἐν δὲ τοῖς πνευματικοῖς πολλὴν τὴν περιουσίαν συμβουλεύει ποιεῖσθαι. Διὸ καὶ ἀνωτέρω ἔλεγεν, «ἵνα αὐτάρκειαν ἔχοντες, περισσεύητε εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν»· καὶ ἐνταῦθα, «ὁ ἐπιχορηγῶν ἄρτον εἰς βρῶσιν, πληθύναι τὸν σπόρον ὑμῶν», τουτέστι, τὸν πνευματικόν. Οὐδὲ γὰρ ἁπλῶς ἐλεημοσύνην αἰτεῖ, ἀλλὰ τὴν μετὰ δαψιλείας. Διὸ καὶ σπόρον αὐτὸ συνεχῶς καλεῖ. Καθάπερ γὰρ ὁ σῖτος καταβαλλόμενος κομῶντα τὰ λήϊα δείκνυσι, οὕτω καὶ ἡ ἐλεημοσύνη πολλὰ τὰ δράματα τῆς δικαιοσύνης ἐργάζεται, καὶ δείκνυσιν ἄφατα τὰ γεννήματα. Ἐπευξάμενος δὲ αὐτοῖς εὐθηνίαν τοσαύτην, δείκνυσι πάλιν ποῦ ταύτην δαπανᾶν χρή, λέγων· «ἵνα ἐν παντὶ πλουτιζόμενοι εἰς πᾶσαν ἁπλότητα, ἥτις κατεργάζεται δι' ἡμῶν εὐχαριστίαν τῷ Θεῷ». Οὐχ ἵνα εἰς τὰ μὴ δέοντα ἀναλίσκητε, ἀλλ' εἰς ἐκεῖνα, ἃ πολλὴν φέρει τῷ Θεῷ τὴν εὐχαριστίαν. Καὶ γὰρ μεγάλων ἡμᾶς κυρίους ἐποίησεν ὁ Θεός· καὶ τὰ ἐλάττονα ἑαυτῷ ἀφείς, ἡμῖν τῶν μειζόνων παρεχώρησε.

Τῆς μὲν γὰρ αἰσθητῆς τροφῆς αὐτὸς κύριος, τὴν δὲ νοητὴν ὑμῖν ἐπέτρεψε· καὶ γὰρ ἡμεῖς κύριοι τὰ λήϊα ἡμῶν δεῖξαι κομῶντα. Οὐδὲ γὰρ ὑετῶν δεῖται καὶ ὡρῶν κράσεως, ἀλλὰ προαιρέσεως μόνης, καὶ πρὸς αὐτὸν τρέχει τὸν οὐρανόν. Ἁπλότητα

νὰ ἐλπίζουν περισσότερο ὄχι μόνο μὲ ὅσα διαπιστώνει ὅτι γίνονται, ἀλλὰ καὶ μὲ ὅσα εὔχεται. «Θὰ χορηγήσει», λέει, «καὶ θὰ πληθύνει τὸ σπόρο σας καὶ θ' αὐξήσει τοὺς καρποὺς τῆς φιλανθρωπίας σας».

Κι ἐδῶ ὑπονοεῖ πάλι τὴν πλούσια ἀμοιβή, ἐπειδὴ τό, «θὰ πληθύνει καὶ θ' αὐξύσει», αὐτὸ τὸ νόημα ἔχει. Συγχρόνως ὅμως δὲν ἐπιτρέπει νὰ ζητᾶμε τίποτα περισσότερο ἀπὸ τὰ ἀναγκαία. Γιατὶ αὐτὸ σημαίνει ἡ φράση, «ψωμὶ γιὰ τροφή». Καὶ ἀσφαλῶς πρέπει κανεὶς νὰ τὸν θαυμάσει καὶ γι' αὐτό, ποὺ τὸ ἀνέπτυξε καὶ προηγουμένως. Ὅτι δηλαδὴ στὰ ἀπαραίτητα δὲν ἐπιτρέπει νὰ προστεθεῖ τίποτα περισσότερο ἀπὸ τὰ ἀναγκαῖα, ἐνῶ τὰ πνευματικὰ συμβουλεύει νὰ τὰ ἔχουμε μὲ πολλὴ περίσσια. Γι' αὐτὸ εἶπε καὶ παραπάνω· «γιὰ νὰ ἔχετε αὐτάρκεια καὶ νὰ δίνετε ἁπλόχερα γιὰ κάθε καλὸ ἔργο»[1]. Ἐνῶ ἐδῶ λέγει, «ἐκεῖνος ποὺ χορηγεῖ ψωμὶ γιὰ τροφή, θὰ πληθύνει τὸ σπόρο σας», δηλαδὴ τὸν πνευματικό. Καὶ δὲν ζητάει ἁπλῶς ἐλεημοσύνη, ἀλλὰ ἁπλόχερη ἐλεημοσύνη. Γι' αὐτὸ τὴν ὀνομάζει συνεχῶς σπόρο. Ἐπειδή, ὅπως ὁ σπόρος ποὺ πέφτει στὴ γῆ κάνει καταπράσινα τὰ χωράφια, ἔτσι καὶ ἡ ἐλεημοσύνη παράγει πολλοὺς καρποὺς φιλανθρωπίας καὶ δημιουργεῖ ἀξιοθαύμαστα ἐπακόλουθα. Κι ἀφοῦ εὐχήθηκε τόσο μεγάλη ἀφθονία, δείχνει ποῦ πρέπει νὰ τὴν ξοδέψουν, λέγοντας· «γιὰ νὰ εἶστε πλούσιοι σὲ ὅλα καὶ νὰ ἀσκεῖτε κάθε γενναιοδωρία, ἡ ὁποία δημιουργεῖ μὲ τὰ δικά σας ἔργα εὐχαριστία στὸ Θεό». Ὄχι γιὰ νὰ ξοδεύετε ἐκεῖ ποὺ δὲν πρέπει, ἀλλὰ ἐκεῖ ποὺ εἶναι εὐχάριστο γιὰ τὸ Θεό. Γιατὶ ὁ Θεὸς μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ἔχουμε ἐξουσία σὲ μεγάλα πράγματα. Κράτησε τὰ μικρότερα γιὰ τὸν ἑαυτό του καὶ ἔδωσε σ' ἐμᾶς τὰ μεγαλύτερα.

Ἐκεῖνος δηλαδὴ ἔχει ἐξουσία στὴν ὑλικὴ τροφή, ἐνῶ γιὰ τὴ νοητὴ ἄφησε τὴν ἐξουσία σ' ἐμᾶς. Γιατὶ ἐμεῖς ἔχουμε τὴν ἐξουσία νὰ δείξουμε πράσινα τὰ χωράφια τῆς ψυχῆς μας, ἐπειδὴ δὲν ἔχουν ἀνάγκη οὔτε ἀπὸ βροχὲς οὔτε ἀπὸ κατάλληλες

1. Β' Κορ. 9,8.

δὲ ἐνταῦθα τὴν δαψίλειαν καλεῖ, ἥτις κατεργάζεται δι' ἡμῶν εὐχαριστίαν τῷ Θεῷ. Οὐδὲ γὰρ ἐλεημοσύνη μόνον ἐστὶ τὸ γινόμενον, ἀλλὰ καὶ εὐχαριστίας πολλῆς ὑπόθεσις· μᾶλλον δὲ οὐκ εὐχαριστίας μόνον, ἀλλὰ καὶ ἑτέρων πλειόνων. Καὶ τίθησιν αὐτὰ προϊών, ἵνα δείξας πολλὰ ὄντα τὰ κατορθούμενα, ἐντεῦθεν προθυμοτέρους ἐργάσηται. Τίνα οὖν ἐστι τὰ πολλά; Ἄκουσον αὐτοῦ λέγοντος· «ὅτι ἡ διακονία τῆς λειτουργίας ταύτης οὐ μόνον ἐστὶ προσαναπληροῦσα τὰ ὑστερήματα τῶν ἁγίων, ἀλλὰ καὶ περισσεύουσα διὰ πολλῶν εὐχαριστιῶν τῷ Θεῷ· διὰ τῆς δοκιμῆς τῆς διακονίας ταύτης δοξάζοντες τὸν Θεὸν ἐπὶ τῇ ὑποταγῇ τῆς ὁμολογίας ὑμῶν εἰς τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ ἁπλότητι τῆς κοινωνίας τῆς εἰς αὐτούς, καὶ εἰς πάντας, καὶ αὐτῶν δεήσει ὑπὲρ ὑμῶν, ἐπιποθούντων ὑμᾶς διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν χάριν τοῦ Θεοῦ ἐφ' ὑμῖν». Ὃ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστι· πρῶτον τὰ ὑστερήματα τῶν ἁγίων οὐ μόνον πληροῦτε, ἀλλὰ καὶ περισσεύετε, τουτέστι, καὶ πλέον τῆς χρείας αὐτοῖς παρέχετε· εἶτα δι' αὐτῶν εὐφημίαν ἀναπέμπετε τῷ Θεῷ· δοξάζουσι γὰρ αὐτὸν ἐπὶ τῇ ὑποταγῇ τῆς ὁμολογίας ὑμῶν.

Ἵνα γὰρ μὴ δείξῃ αὐτοὺς διὰ τοῦτο εὐχαριστοῦντας μόνον, διὰ τὸ λαβεῖν λέγω, ὅρα πῶς ὑψηλοὺς αὐτοὺς ποιεῖ· ὅπερ αὐτός φησι πρὸς Φιλιππησίους, ὅτι «οὐκ ἐπιζητῶ τὰ δόματα», καὶ τούτοις μαρτυρῶ τὸ αὐτό. Χαίρουσι μὲν γάρ, ὅτι τὰ ὑστερήματα αὐτῶν ἀναπληροῦτε, καὶ τὴν πτωχείαν αὐτῶν παραμυθεῖσθε· πολλῷ δὲ πλέον, ὅτι οὕτως ὑποτεταγμένοι ἐστὲ τῷ εὐαγγελίῳ, οὗ σημεῖον τοῦτό ἐστι, τὸ οὕτω δαψιλῶς εἰσφέρειν. Τοῦτο γὰρ τὸ εὐαγγέλιον ἐπιτάττει. «Καὶ ἁπλότητι τῆς κοινωνίας τῆς εἰς αὐτοὺς καὶ εἰς πάντας». Καὶ διὰ τοῦτο δοξάζουσι, φησί, τὸν Θεόν, ὅτι οὕτως ἐστὲ φιλότιμοι, οὐκ εἰς ἐκείνους μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς πάντας. Τοῦτο δὲ πάλιν ἐγκώμιον ἐκείνων γίνεται, τὸ καὶ ὑπὲρ τῶν ἑτέροις διδομένων εὐχαριστεῖν. Οὐ γὰρ τὰ ἑαυτῶν

καιρικὲς συνθῆκες, ἀλλὰ μόνο ἀπὸ ἠθικὴ βούληση, ποὺ μπορεῖ νὰ ἀνεβεῖ ἀκόμη καὶ στὸν οὐρανό. Τὴν ἁπλοχεριὰ τὴν ὀνομάζει ἐδῶ ἁπλότητα, ποὺ παράγει μὲ τὰ ἀνθρώπινα ἔργα εὐχαριστία στὸ Θεό. Ἐπομένως ἡ ἐνέργεια αὐτὴ δὲν εἶναι μόνο ἐλεημοσύνη, ἀλλὰ καὶ αἰτία πολλῆς εὐχαριστίας, ἢ καλύτερα, ὄχι μόνο εὐχαριστίας, ἀλλὰ καὶ πολλῶν ἄλλων. Συνεχίζοντας τὴν ἐπιστολὴ τὰ ἀναφέρει, γιὰ νὰ δείξει ὅτι εἶναι πολλὰ τὰ εὐεργετικὰ ἀποτελέσματα καὶ νὰ τοὺς κάμει μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο πιὸ πρόθυμους. Ποιά εἶναι λοιπὸν αὐτὰ τὰ πολλά; Ἄκουσε ποὺ τὰ λέγει· «ἡ ἐκτέλεση τοῦ φιλάνθρωπου αὐτοῦ ἔργου ὄχι μόνο τὶς ἀνάγκες τῶν ἁγίων ἱκανοποιεῖ, ἀλλὰ καὶ ξεχειλίζει σὲ πολλὲς εὐχαριστίες πρὸς τὸ Θεό. Μὲ τὶς ἀποδείξεις ποὺ θὰ ἔχουν ἀπὸ τὸ ἔργο αὐτό, θὰ δοξάζουν τὸ Θεὸ γαὶ τὴν ὑποταγή σας στὴν ὁμολογία τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ καὶ γιὰ τὴ γενναιοδωρία τῆς συνεισφορᾶς σας σ' αὐτοὺς καὶ σὲ ὅλους. Στὴν προσευχή τους γιὰ σᾶς, θὰ αἰσθάνονται βαθὺ πόθο γιὰ σᾶς, ἐπειδὴ ἔχετε πλούσια τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ μέσα σας». Καὶ νὰ τί ἐννοεῖ. Πρῶτα-πρῶτα ὄχι μόνο ἱκανοποιεῖτε τὶς ἀνάγκες τῶν ἁγίων, ἀλλὰ τὶς ἱκανοποιεῖτε πλουσιοπάροχα, τοὺς προσφέρετε δηλαδὴ περισσότερα ἀπὸ ὅσα χρειάζονται. Ἔπειτα προσφέρετε ὕμνο στὸ Θεό, ἀφοῦ τὸν ὑμνοῦν γιὰ τὴν ὑποταγή σας στὴν ὁμολογία τοῦ Εὐαγγελίου.

Καὶ γιὰ νὰ μὴν τοὺς παρουσιάσει ὅτι εὐχαριστοῦν μόνο γι' αὐτό, ἐπειδὴ δηλαδὴ ἔλαβαν τὴν ἐλεημοσύνη, κοίταξε πῶς τοὺς ἐξυψώνει. Ἐκεῖνο ποὺ εἶπε ὁ ἴδιος στοὺς Φιλιππησίους, «δὲν ἐπιδιώκω νὰ μοῦ δώσετε», τὸ ἴδιο ὑποστηρίζει ὅτι ἰσχύει καὶ γι' αὐτούς. Χαίρουν βέβαια ποὺ ἱκανοποιεῖτε τὶς ἀνάγκες τους καὶ ἀνακουφίζετε τὴ φτώχεια τους, πολὺ περισσότερο ὅμως χαίρουν γιατὶ πιστέψατε καὶ ἐκτελεῖτε τὶς ἐντολὲς τοῦ Εὐαγγελίου. Ἀπόδειξη εἶναι ὅτι προσφέρετε μὲ τόσην ἁπλοχεριά. Ἔτσι προστάζει τὸ Εὐαγγέλιο. «Καὶ μὲ τὴ γενναιοδωρία τῆς συνεισφορᾶς σας καὶ σ' αὐτοὺς καὶ σὲ ὅλους». Δοξάζουν, λέει, το Θεό, γιατὶ εἴσαστε τόσο γενναιόδωροι ὄχι μόνο σ' ἐκείνους,

κοσμοῦσι μόνον, φησίν, ἀλλὰ καὶ τὰ ἑτέρων, καίτοι γε ἐν ἐσχάτῃ ὄντες πενίᾳ, ὃ πολλῆς αὐτῶν ἀρετῆς ἐστι σημεῖον. Οὐδὲν γὰρ οὕτω ζηλότυπον, ὡς τὸ τῶν πτωχευομένων γένος. Ἀλλ' ἐκεῖνοι καθαροὶ τούτου τοῦ πάθους εἰσί, τοσοῦτον ἀπέχοντες ἀλγεῖν ἐφ' οἷς ἑτέροις μεταδίδοτε, ὅτι καὶ χαίρουσιν οὐχ ἧττον, ἢ ἐφ' οἷς αὐτοὶ λαμβάνουσι. «Καὶ αὐτῶν δεήσει ὑπὲρ ὑμῶν». Ὑπὲρ μὲν γὰρ τούτων εὐχαριστοῦσι φησί, τῷ Θεῷ, ὑπὲρ δὲ τῆς ὑμετέρας ἀγάπης καὶ τῆς συντυχίας παρακαλοῦσιν αὐτὸν ἵνα καταξιωθῶσιν ὑμᾶς ἰδεῖν. Ἐπιποθοῦσι γὰρ τοῦτο οὐ διὰ τὰ χρήματα, ἀλλ' ὥστε θεαταὶ γενέσθαι τῆς δεδομένης ὑμῖν χάριτος.

2. Εἶδες Παύλου σύνεσιν, πῶς ἐπάρας αὐτούς, τὸ πᾶν ἀνέθηκε τῷ Θεῷ, χάριν τὸ πρᾶγμα καλέσας; Ἐπειδὴ γὰρ μεγάλα περὶ αὐτῶν ἐφθέγξατο, λειτουργοὺς αὐτοὺς εἰπών, καὶ ἐπάρας εἰς ὕψος, εἴ γε αὐτοὶ μὲν ἐλειτούργουν, αὐτὸς δὲ διηκονεῖτο, καὶ δοκίμους ὀνομάσας, δείκνυσιν ὅτι πάντων τούτων ὁ Θεὸς αἴτιος· καὶ αὐτὸς μετ' ἐκείνων πάλιν εὐχαριστίαν ἀναφέρει λέγων· «χάρις δὲ τῷ Θεῷ ἐπὶ τῇ ἀνεκδιηγήτῳ αὐτοῦ δωρεᾷ». «Δωρεὰν» δὲ ἐνταῦθα λέγει καὶ τὰ τοσαῦτα ἀγαθὰ τὰ διὰ τῆς ἐλεημοσύνης γινόμενα καὶ τοῖς λαμβάνουσι καὶ τοῖς παρέχουσιν· ἢ τὰ ἀπόρρητα ἀγαθὰ τὰ διὰ τῆς παρουσίας αὐτοῦ τῇ οἰκουμένῃ πάσῃ μετὰ πολλῆς δωρηθέντα τῆς φιλοτιμίας, ὃ καὶ μάλιστά ἐστιν ὑποπτεῦσαι. Ἵνα γὰρ καὶ καταστείλῃ καὶ δαψιλεστέρους ἐργάσηται, ὧν ἔτυχον παρὰ τοῦ Θεοῦ, τούτων αὐτοὺς ἀναμιμνήσκει. Καὶ γὰρ μέγιστον τοῦτο εἰς προτροπὴν ἀρετῆς ἁπάσης· διὸ καὶ ἐνταῦθα τὸν λόγον κατέκλεισεν. Εἰ δὲ ἡ δωρεὰ ἀνεκδιήγητος, τί τῆς μανίας ἴσον γένοιτ' ἂν τῶν τὴν οὐσίαν αὐτοῦ περιεργαζομένων; Οὐχ ἡ δωρεὰ δὲ αὐτοῦ μόνον ἀνεκδιήγητος, ἀλλὰ καὶ ἡ εἰρήνη πάντα νοῦν ὑπερέχει, δι' ἧς τὰ ἄνω τοῖς κάτω κατήλλαξε.

ἀλλὰ σ' ὅλους. Καὶ εἶναι ἐπαινετικὸ γι' αὐτοὺς τὸ ὅτι εὐχαριστοῦν καὶ γιὰ τὴν ἐλεημοσύνη πρὸς ἄλλους. Δὲν εὐχαριστοῦν, λέει, μόνο γιὰ ὅσα πῆραν οἱ ἴδιοι, ἀλλὰ καὶ γιὰ ὅσα πῆραν οἱ ἄλλοι. Ἂν καὶ βρίσκονται σὲ μεγάλη φτώχεια, πράγμα ποὺ δείχνει ὅτι εἶναι πολὺ ἐνάρετοι. Γιατὶ δὲ ὑπάρχει τίποτα πιὸ ζηλιάρικο ἀπὸ τοὺς φτωχούς. Ἐκείνους ὅμως δὲν τοὺς ἔπιασε αὐτὸ τὸ πάθος καὶ τόσο ἀπέχουν νὰ θλίβονται γιὰ ὅσα δίνετε σὲ ἄλλους, ὥστε χαίρουν ὄχι λιγότερο ἀπὸ ὅσο χαίρονται γιὰ ὅσα παίρνουν οἱ ἴδιοι. «Προσεύχονται καὶ γιὰ σᾶς». Γιὰ τὴν ἐλεημοσύνη εὐχαριστοῦν, λέει, τὸ Θεό. Γιὰ τὴ δική σας ἀγάπη καὶ τὴ δική σας συμβολὴ τὸν παρακαλοῦν νὰ ἀξιωθοῦν νὰ σᾶς δοῦν. Αὐτὸ τὸ ποθοῦν πολὺ ὄχι γιὰ τὰ χρήματα, ἀλλὰ γιὰ νὰ δοῦν μὲ τὰ μάτια τους τὴ χάρη ποὺ σᾶς ἔδωσε ὁ Θεός.

2. Εἶδες τὴ σύνεση τοῦ Παύλου, πῶς τοὺς ἐξύψωσε κι ἔπειτα ἀπέδωσε τὴν ἐξύψωση στὸ Θεὸ καὶ τὴ χαρακτήρισε χάρι τοῦ Θεοῦ; Ἐπειδὴ δηλαδὴ εἶπε μεγάλους ἐπαίνους γι' αὐτούς, καὶ τοὺς εἶπε λειτουργοὺς καὶ τοὺς ἀνέβασε ψηλά– σὰν νὰ τελοῦσαν ἐκεῖνοι ἱεροτελεστία κι ἐκεῖνος νὰ τοὺς ὑπηρετοῦσε– καὶ τοὺς ἀποκάλεσε ἐκλεκτούς, δείχνει ὅτι αἴτιος ὅλων αὐτῶν εἶναι ὁ Θεός, καὶ ἀπευθύνει πάλι μαζί τους εὐχαριστίες στὸ Θεὸ λέγοντας· «εὐγνωμονοῦμε τὸ Θεὸ γιὰ τὴν ἀνεκδιήγητη δωρεά του». Λέγοντας «δωρεά» ἐννοεῖ ἐδῶ καὶ τὰ πολλὰ ἀγαθὰ ποὺ ἀποκτοῦν μὲ τὴν ἐλεημοσύνη καὶ ὅσοι τὴ δίνουν καὶ ὅσοι τὴν παίρνουν. Ἢ ἐννοεῖ τὰ μυστηριακὰ ἀγαθά, ποὺ πρόσφερε μὲ πολλὴ προθυμία σ' ὅλη τὴν οἰκουμένη μὲ τὴν ἐνσάρκωσή του, πράγμα ποὺ εἶναι καὶ τὸ πιὸ πιθανό. Γιατί, γιὰ νὰ τοὺς συγκρατήσει καὶ γιὰ νὰ τοὺς κάμει πιὸ πρόθυμους, τοὺς θυμίζει τί τοὺς χάρισε ὁ Θεός. Γιατὶ ἡ ὑπενθύμιση αὐτὴ προτρέπει ἄριστα σὲ κάθε ἀρετή. Γι' αὐτὸ καὶ ὁλοκλήρωσε στὸ σημεῖο αὐτὸ τὸ μέρος αὐτὸ τῆς ἐπιστολῆς. Καὶ ἀφοῦ εἶναι ἀπερίγραπτη ἡ δωρεά, τί θὰ μποροῦσε νὰ ἀντισταθμίσει τὴν ἀνοησία ἐκείνων ποὺ ἀπασχολοῦνται μὲ τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ; Καὶ δὲν εἶναι ἀπερίγραπτη μόνο ἡ δωρεά του, ἀλλὰ καὶ ἡ εἰρήνη, μὲ τὴν ὁποία συμφιλίωσε τὸν οὐρανὸ μὲ τὴ γῆ καὶ δὲ χωρεῖ σὲ ἀνθρώπινο νοῦ.

Σπουδάσωμεν τοίνυν τοσαύτης ἀπολαύοντες χάριτος, ἀξίαν ἐπιδείκνυσθαι τοῦ βίου τὴν ἀρετήν, καὶ πολὺν τῆς ἐλεημοσύνης ποιεῖσθαι λόγον· ποιησόμεθα δέ, ἂν τὴν ἀμετρίαν φύγωμεν, ἂν τὴν μέθην, ἂν τὴν ἀδηφαγίαν. Καὶ γὰρ καὶ σῖτα καὶ ποτὰ δέδωκεν ὁ Θεός, οὐκ εἰς ἀμετρίαν, ἀλλὰ εἰς τροφήν. Οὐδὲ γὰρ ὁ οἶνος ποιεῖ τὴν μέθην· ἐπεὶ εἰ τοῦτο ἦν, πάντας ἔδει μεθύειν. Ἀλλ' οὐκ ἐχρῆν, φησίν, οὐδὲ τὸ πολὺ βλάπτειν. Μεθυόντων ταυτὶ τὰ ῥήματα. Εἰ γὰρ τὸ πολὺ βλάπτει, καὶ οὐδὲ οὕτως ἀφίστασαι τῆς πλεονεξίας· εἰ οὕτως αἰσχρὸν καὶ ἐπιβλαβὲς τοῦτο, καὶ οὐδὲ οὕτω λήγεις τῆς πονηρᾶς ἐπιθυμίας, εἰ ἐξῆν καὶ πολὺ πίνειν, καὶ μηδὲν παραβλάπτεσθαι, ποῦ ἂν ἔστης τῆς πλεονεξίας; ἆρα οὐκ ἂν ἐπεθύμησας καὶ τοὺς ποταμοὺς γενέσθαι οἶνον; οὐκ ἂν πάντα ἀπώλεσας καὶ διέφθειρας; Εἰ μέτρον ἐστὶ τροφῆς, καὶ τοῦτο ὑπερβάντες βλαπτόμεθα, καὶ οὐδὲ οὕτως ἀνέχῃ τοῦ χαλινοῦ, ἀλλὰ διαρρήξας αὐτὸν τὰ πάντων λαμβάνεις, ἵνα λειτουργήσῃς τῇ πονηρᾷ τῆς γαστριμαργίας τυραννίδι, τί οὐκ ἂν ἐποίησας, εἰ τοῦτο ἀνῃρέθη τὸ μέτρον τῆς φύσεως; οὐκ ἂν πάντα τὸν χρόνον εἰς τοῦτο ἀνάλωσας; Ἔδει οὖν οὕτως ἐπιθυμίαν ἄτοπον ἰσχυρὰν ποιῆσαι, καὶ τὴν βλάβην μὴ κωλῦσαι τὴν ἐκ τῆς ἀμετρίας; καὶ πόσαι οὐκ ἂν ἐτέχθησαν ἐντεῦθεν ἕτεραι βλάβαι; Ἀλλ' ὦ τῶν ἀνοήτων, οἵ, καθάπερ βορβόρῳ κυλινδούμενοι τῇ μέθῃ καὶ ταῖς λοιπαῖς ἀσωτίαις, ὅταν μικρὸν ἀνανήψωσιν, οὐδὲν ἄλλο τι κάθηνται ποιοῦντες, ἢ ταυτὶ φθεγγόμενοι, διὰ τί τοῦτο εἰς τοῦτο ἀναλίσκεται, δέον τοῖς ἑαυτῶν κρίνειν πλημμελήμασιν; Ἀνθ' οὗ γὰρ λέγεις, διὰ τί ὅρους τέθεικε, διὰ τί μὴ πάντα ἀτάκτως φέρεται, εἰπέ, διὰ τί μὴ παυόμεθα μεθύοντες; διὰ τί μὴ λαμβάνομεν κόρον; διὰ τί τῶν ἀλόγων ἐσμὲν ἀνοητότεροι; Ταῦτα γὰρ ἔδει ζητεῖν πρὸς ἀλλήλους, καὶ τῆς ἀποστολικῆς ἀκούειν φωνῆς, καὶ εἰδέναι πόσα τούτοις μαρτυρεῖ τὰ ἀγαθὰ ἐκ τῆς ἐλεημοσύνης, καὶ ἁρπάζειν τοῦτον τὸν θησαυρόν. Καὶ γὰρ δοκίμους

Ἀφοῦ λοιπὸν μᾶς εὐεργέτησε τόσο, ἂς φροντίσουμε νὰ δείξουμε στὴ ζωή μας ἀντάξια ἀρετὴ καὶ νὰ δίνουμε μεγάλη σημασία στὴν ἐλεημοσύνη. Καὶ θὰ δίνουμε σημασία, ἂν ἀποφεύγουμε τὶς καταχρήσεις, τὴ μέθη, τὴ λαιμαργία. Γιατὶ ὁ Θεὸς μᾶς ἔδωσε καὶ τὰ φαγητὰ καὶ τὰ πιοτὰ ὄχι γιὰ καταχρήσεις, ἀλλὰ γιὰ νὰ τρεφόμαστε. Τὸ μεθύσι δὲν τὸ φέρνει τὸ κρασί. Ἂν τὸ ἔφερνε, θὰ μεθοῦσαν ὅλοι. Θὰ ἔλεγε ὅμως κάποιος· 'δὲ θὰ ἔπρεπε νὰ προκαλεῖ μεθύσι τὸ πολὺ κρασί'. Αὐτὲς εἶναι προφάσεις τῶν μέθυσων. Γιατί, ἀφοῦ τώρα ποὺ βλάπτει τὸ πολὺ δὲν ἀποφεύγεις τὴν κατάχρηση, ἀφοῦ εἶναι τόσο ἐξευτελιστικὴ καὶ ἐπιζήμια καὶ παρόλα αὐτὰ δὲ νικᾶς αὐτὴν τὴν ἄθλια ἐπιθυμία, πῶς θὰ σταματοῦσες τὴν κατάχρηση ἂν ἦταν δυνατὸ νὰ πίνεις πολὺ καὶ νὰ μὴν παθαίνεις τίποτα; Ἄραγε δὲ θὰ ἐπιθυμοῦσες νὰ γίνουν καὶ τὰ ποτάμια κρασί; δὲ θὰ κατέστρεφες καὶ θὰ ἐξαφάνιζες τὰ πάντα; Ἀφοῦ ὑπάρχει μέτρο τροφῆς πού, ἂν τὸ ξεπεράσουμε, βλαπτόμαστε, καὶ παρόλα αὐτὰ δὲν ἀνέχεσαι τὸ χαλινὸ ἀλλὰ τὸν σπάζεις καὶ τρῶς τὰ πάντα, γιὰ νὰ ὑπηρετήσεις τὴν ἄθλια ἐξουσία τῆς λαιμαργίας, τί δὲ θὰ ἔκανες, ἂν ἐξαφανιζόταν αὐτὸ τὸ μέτρο τῆς φύσεως; Δὲ θὰ θυσίαζες ὅλο σου τὸν καιρὸ γι' αὐτό; Ἔπρεπε λοιπὸν νὰ κάνεις τόσο δυνατὴ αὐτὴ τὴν παράλογη ἐπιθυμία καὶ νὰ μὴν ἐξουδετερώσεις τὶς βλάβες τῆς κατάχρησης; Καὶ πόσες ἄλλες βλάβες δὲ γεννήθηκαν ἀπὸ αὐτή; Πόσο ἀνόητοι εἶναι ἐκεῖνοι πού, ἐνῶ κυλιοῦνται στὸ μεθύσι καὶ στὶς ἄλλες ἀσωτίες σὰν νὰ κυλιοῦνται στὴ λάσπη, ὅταν συνέλθουν λίγο, δὲν κάνουν τίποτα ἄλλο, ἀλλά, ἀντὶ νὰ ἐπικρίνουν τὰ σφάλματά τους, ἀναρωτιοῦνται γιατί τὸ πιοτὸ ὁδηγεῖ σ' αὐτὸ τὸ κατάντημα. Ἀντὶ νὰ λὲς λοιπόν, 'γιατί ἔθεσε ὅρια, γιατί δὲ γίνονται ὅλα χωρὶς μέτρο;» πές· 'γιατί δὲ σταματᾶμε νὰ μεθᾶμε; γιατί δὲ σταματᾶμε τὶς καταχρήσεις; γιατί εἴμαστε πιὸ ἀνόητοι καὶ ἀπὸ τὰ ἄλογα ζῶα; Αὐτὰ ἔπρεπε νὰ συζητᾶμε μεταξύ μας καὶ νὰ ἀκοῦμε τὴ ἀποστολικὴ φωνὴ καὶ νὰ γνωρίζουμε πόσες εὐεργεσίες τῆς ἐλεημοσύνης δείχνουν αὐτὰ τὰ κακὰ καὶ νὰ ἐκμεταλλευόμαστε αὐτὸν τὸ θησαυρό. Γιατί, ὅπως εἶπε ὁ Παῦ-

τοῦτο ποιεῖ, καθάπερ αὐτὸς ἔφησε, τὸ χρημάτων ὑπερορᾶν, καὶ τὸν Θεὸν δοξάζεσθαι παρασκευάζει, καὶ ἀγάπην θερμαίνει, καὶ μεγαλοψύχους ἐργάζεται, καὶ ἱερέας καθίστησι, καὶ ἱερωσύνην πολὺν φέρουσαν τὸν μισθόν. Ὁ γὰρ ἐλεήμων οὐ ποδήρη ἐνδέδυται, οὐδὲ κώδωνας περιφέρει, οὐδὲ στέφανον ἀναδεῖται, ἀλλὰ ἀναβέβληται μὲν τῆς φιλανθρωπίας στολήν, τῆς ἱερᾶς ἐσθῆτος ἁγιωτέραν οὖσαν, κέχρισται δὲ ἐλαίῳ, οὐκ ἐξ ὕλης αἰσθητικῆς συγκειμένῳ, ἀλλ' ὑπὸ Πνεύματος γεωργουμένῳ, ἔχει δὲ στέφανον ἀπὸ τῶν οἰκτιρμῶν. «Τὸν στεφανοῦντά σε» γάρ, φησίν, «ἐν ἐλέει καὶ οἰκτιρμοῖς»· ἀντὶ δὲ τοῦ πέταλον φέρειν ὄνομα ἔχει Θεοῦ, αὐτὸς ἴσος γένηται τῷ Θεῷ. Πῶς γάρ; «Γενήσεσθε», φησίν, «ὅμοιοι τοῦ Πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν οὐρανοῖς».

3. Βούλει καὶ τὸ θυσιαστήριον αὐτοῦ ἰδεῖν; Οὐ Βεσελεὴλ αὐτὸ ᾠκοδόμησεν, οὔτε ἄλλος τις, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Θεός, οὐ διὰ λίθων, ἀλλὰ δι' ὕλης τοῦ οὐρανοῦ λαμπροτέρας, διὰ ψυχῶν λογικῶν. Ἀλλὰ εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων εἰσέρχεται ὁ ἱερεύς. Ἔξεστί σοι εἰς τὰ φρικωδέστερα εἰσελθεῖν θύοντι τὴν θυσίαν ταύτην, ἔνθα μηδεὶς πάρεστιν, ἀλλ' ὁ Πατήρ σου, ὁ βλέπων σε ἐν τῷ κρυπτῷ, ἔνθα μηδεὶς ἄλλος ὁρᾷ. Καὶ πῶς, φησίν, ἔστι μὴ ὁρᾶν, δημοσίᾳ ἑστῶτος τοῦ θυσιαστηρίου; Τὸ γὰρ θαυμαστὸν τοῦτό ἐστιν, ὅτι τότε μὲν ἀμφίθυρα καὶ παραπετάσματα τὴν ἐρημίαν ἐποίει, νῦν δὲ ἔξεστι δημοσίᾳ θύοντι, ὡς ἐν τοῖς ἁγίοις τῶν ἁγίων, καὶ πολλῷ φρικωδέστερον τοῦτο ποιεῖν. Ὅταν γὰρ μὴ πρὸς ἐπίδειξιν ἀνθρώπων ποιῇς, κἂν ἡ οἰκουμένη εἶδεν, οὐδεὶς εἶδεν, ἐπειδὴ σὺ οὕτως ἐποίησας. Οὐ γὰρ εἶπε, «μη ποιεῖτε ἁπλῶς ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων», ἀλλὰ προσέθηκε, «πρὸς τὸ θεαθῆναι αὐτοῖς». Τοῦτο τὸ θυσιαστήριον ἐξ αὐτῶν τῶν τοῦ Χριστοῦ σύγκειται μελῶν, καὶ τὸ σῶμα τοῦ Δεσπότου θυσια-

λος, αὐτὸ μᾶς κάνει ἱκανοὺς νὰ περιφρονοῦμε τὰ χρήματα καὶ συμβάλλει στὴ δόξα τοῦ Θεοῦ καὶ θερμαίνει τὴν ἀγάπη καὶ μᾶς κάνει μεγαλόψυχους καὶ μᾶς ὁδηγεῖ στὸ λειτούργημα τοῦ ἱερέα, ποὺ προσφέρει μεγάλη ἀνταμοιβή. Γιατὶ ὁ ἐλεήμονας δὲ φοράει μακρὺ ἔνδυμα, δὲν περιφέρεται φορτωμένος μὲ στολίδια, δὲ στολίζει τὸ κεφάλι του μὲ στεφάνι, ἀλλὰ φοράει τὴ στολὴ τῆς φιλανθρωπίας, ποὺ εἶναι πιὸ ἁγνὴ ἀπὸ τὴ στολὴ τοῦ ἱερέα, ἀλείφεται μὲ λάδι ποὺ δὲν ἀποτελεῖται ἀπὸ αἰσθητὰ ὑλικά, ἀλλὰ ἀπὸ ἀγαθοποιὸ Πνεῦμα, καὶ τὸ στεφάνι του εἶναι δημιούργημα τῆς φιλανθρωπίας του. «Σὲ σταφανώνει», λέει, «μὲ φιλανθρωπία καὶ συμπόνια»[2]. Κι ἀντὶ νὰ φοράει στεφάνι μὲ τὴ λέξη Θεός, γίνεται ἴσος μὲ τὸ Θεό. Πῶς ὅμως; «Θὰ γίνετε», λέει, «ὅμοιοι μὲ τὸν Πατέρα σας ποὺ κατοικεῖ στὸν οὐρανό»[3].

3. Θέλεις νὰ δεῖς καὶ τὸ θυσιαστήριό του; Δὲν τὸ ἔχτισε ὁ Βεσελεὴλ οὔτε κανένας ἄλλος, ἀλλὰ ὁ ἴδιος ὁ Θεός, ὄχι μὲ πέτρες, ἀλλὰ μὲ ὕλη λαμπρότερη ἀπὸ τὸν οὐρανό, μὲ ψυχὲς λογικές. Στὰ ἅγια τῶν ἁγίων μπαίνει ὁ ἱερέας. Μπορεῖς, κάνοντας τὴ θυσία αὐτή, νὰ μπεῖς στὸ ἱερότερο χῶρο ὅπου δὲν ὑπάρχει κανένας παρὰ μόνο ὁ Πατέρας σου, ἐκεῖνος ποὺ σὲ βλέπει κρυφά, ἐκεῖ ποὺ δὲ σὲ βλέπει κανένας ἄλλος. Μὰ πῶς εἶναι δυνατό, λέει, νὰ μὴ σὲ βλέπει κανένας, ἀφοῦ τὸ θυσιαστήριο βρίσκεται σὲ δημόσιο χῶρο; Τὸ ἀξιοθαύματο εἶναι αὐτό, ὅτι τότε ἔκρυβαν τὴ θέα θύρες καὶ παραπετάσμα, τώρα εἶναι δυνατὸ νὰ θυσιάζεις δημόσια, ὅπως στὰ ἅγια τῶν ἁγίων, καὶ νὰ εἶναι ἡ θυσία αὐτὴ πιὸ μυστηριακή. Γιατί, ὅταν δὲν κάνεις κάτι γιὰ ἐπίδειξη, κι ἂν σὲ βλέπει ὅλη ἡ οἰκουμένη, δὲ σὲ βλέπει κενένας, ἐπειδὴ ἐσὺ δὲν τὸ ἔκαμες γιὰ νὰ σὲ δοῦν. Γι' αὐτὸ δὲν εἶπε ἁπλῶς, «μὴν ἐλεεῖτε μπροστὰ στοὺς ἀνθρώπους», ἀλλὰ πρόσθεσε, «γιὰ νὰ σᾶς βλέπουν»[4]. Αὐτὸ τὸ θυσιαστήριο ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ μέλη τοῦ Χριστοῦ καὶ τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου γίνεται θυσια-

---

2. Ψαλμ. 102,4.
3. Ματθ. 5,45.
4. Ματθ. 6,1.

στήριόν σοι γίνεται. Αἰδέσθητι τοῦτο αὐτό· ἐν τῇ σαρκὶ θύεις τοῦ Δεσπότου τὸ ἱερεῖον. Τοῦτο τὸ θυσιαστήριον καὶ τούτου τοῦ νῦν φρικωδέστερον, οὐχὶ τοῦ παλαιοῦ μόνον.

Ἀλλὰ μὴ θορυβηθῆτε· τοῦτο μὲν γὰρ θαυμαστὸν διὰ τὴν ἐπιτιθεμένην ἐν αὐτῷ θυσίαν· ἐκεῖνο δὲ τὸ τοῦ ἐλεήμονος οὐ διὰ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ ὅτι καὶ ἐξ αὐτῆς σύγκειται τῆς θυσίας τῆς τοῦτο ποιούσης. Θαυμαστὸν τοῦτο πάλιν, ὅτι λίθος μέν ἐστι τὴν φύσιν, ἅγιον δὲ γίνεται, ἐπειδὴ σῶμα δέχεται Χριστοῦ· ἐκεῖνο δέ, ἐπειδὴ αὐτὸ σῶμά ἐστι Χριστοῦ. Ὥστε τοῦτο φρικωδέστερον ἐκείνου, ᾧ σὺ παρέστηκας ὁ λαϊκός. Ἆρά σοι μή τι ὁ Ἀαρὼν φαίνεται πρὸς ταῦτα; μηδὲ ὁ στέφανος, μηδὲ οἱ κώδωνες, μηδὲ τὰ ἅγια τῶν ἁγίων; Τί γὰρ δεῖ πρὸς ἐκεῖνο λοιπὸν τὸ θυσιατήριον ποιεῖσθαι τὴν σύγκρισιν, ὅπου γε καὶ πρὸς τοῦτο συγκρινόμενον, οὕτω λαμπρὸν ἐφάνη; Σὺ δὲ τὸ μὲν θυσιαστήριον τοῦτο τιμᾷς, ὅτι δέχεται τοῦ Χριστοῦ σῶμα, τὸν δὲ αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ ὄντα καθυβρίζεις καὶ περιορᾷς ἀπολλύμενον. Τοῦτο τὸ θυσιαστήριον πανταχοῦ δυνήσῃ κείμενον ἰδεῖν, καὶ ἐν στενωποῖς καὶ ἐν ἀγοραῖς, καὶ καθ' ἑκάστην ἐν αὐτῷ θύειν τὴν ὥραν· καὶ γὰρ καὶ ἐνταῦθα θυσία τελεῖται. Καὶ καθάπερ ὁ ἱερεὺς ἕστηκε τὸ Πνεῦμα καλῶν, οὕτω καὶ σὺ τὸ Πνεῦμα καλεῖς· ἀλλ' οὐ διὰ φωνῆς, ἀλλὰ δι' ἔργων. Οὐδὲν γὰρ οὕτω κατέχει καὶ ἀνάπτει τοῦ Πνεύματος τὸ πῦρ, ὡς τοῦτο τὸ ἔλαιον δαψιλὲς ἐκχεόμενον.

Εἰ δὲ βούλει καὶ τὰ καταβαλλόμενα ἰδεῖν τί γίνεται, δεῦρο, καὶ ταῦτά σοι δείξω. Τίς οὖν ὁ καπνός; τίς ἡ εὐωδία τοῦ θυσιαστηρίου τούτου; Δόξα καὶ εὐχαριστία. Καὶ μέχρι ποῦ προβαίνει; ἆρα μέχρι τοῦ οὐρανοῦ; Οὐδαμῶς· ἀλλ' αὐτὸν ὑπερβαίνει τὸν οὐρανόν, καὶ τὸν οὐρανὸν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ αὐτῷ παρίσταται τῷ θρόνῳ τῷ βασιλικῷ· «αἱ εὐχαί σου» γάρ, φησί, «καὶ αἱ ἐλεημο-

στήριό σου. Σεβάσου το. Στὸ ἀνθρώπινο σῶμα θυσιάζεις τὸ ἱερὸ σῶμα τοῦ Κυρίου. Αὐτὸ τὸ θυσιαστήριο εἶναι πιὸ φρικτὸ ἀκόμη κι ἀπὸ τὸ τωρινό, ὄχι μόνο ἀπὸ τὸ προχριστιανικό.

Ἀλλὰ μὴ ξαφνιαστεῖτε. Τὸ τωρινὸ εἶναι θαυμαστὸ ἐξαιτίας τῆς θυσίας ποὺ γίνεται ἐπάνω του. Τὸ θυσιαστήριο τοῦ ἐλεήμονα δὲν εἶναι θαυμαστὸ γι' αὐτὸ μόνο, ἀλλὰ καὶ γιατὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ θυσία αὐτή. Εἶναι ἐπίσης θαυμαστὸ τὸ πρῶτο, γιατὶ εἶναι χτισμένο μὲ πέτρες, ἀλλὰ γίνεται ἅγιο γιατὶ δέχεται τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Τὸ δεύτερο ὅμως εἶναι τὸ ἴδιο τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Ὥστε πιὸ μυστηριακὸ εἶναι αὐτό, ὅπου εἶσαι παρὼν ἐσὺ ὁ λαϊκός. Ἑπομένως πῶς σοῦ φαίνεται ὁ Ἀαρὼν σὲ σύγκριση μὲ αὐτά; πῶς τὸ στεφάνι; πῶς οἱ καμπάνες καὶ τὰ ἅγια τῶν ἁγίων; Τί χρειάζεται λοιπὸν νὰ κάνουμε σύγκριση μὲ τὸ παλιὸ θυσιαστήριο, ἀφοῦ ἀποδείχθηκε τόσο λαμπρὸ καὶ κατὰ τὴ σύγκρισή του μὲ τὸ τωρινό; Ἐσὺ σέβεσαι τὸ τωρινὸ θυσιαστήριο, γιατὶ δέχεται τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ συμπεριφέρεσαι περιφρονητικὰ σ' αὐτὸν ποὺ εἶναι τὸ ἴδιο τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ καὶ τὸν βλέπεις μὲ ἀδιαφορία νὰ χάνεται. Αὐτὸ τὸ θυσιαστήριο μπορεῖς νὰ τὸ δεῖς στημένο παντοῦ, καὶ σὲ στενοὺς δρόμους καὶ σὲ ἀγορές, καὶ νὰ γίνονται θυσίες πάνω σ' αὐτὸ κάθε ὥρα. Γιατὶ καὶ σ' αὐτὸ γίνεται θυσία. Κι ὅπως στέκεται ὁ ἱερέας καὶ ἐπικαλεῖται τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ἔτσι κι ἐσὺ ἐπικαλεῖσαι τὸ ἅγιὸ Πνεῦμα, ὄχι ὅμως μὲ τὴ φωνή σου ἀλλὰ μὲ τὶς πράξεις σου. Γιατὶ τίποτα δὲ διατηρεῖ καὶ δὲν ἀνάβει περισσότερο τὴ φωτιὰ τοῦ Πνεύματος, ὅσο αὐτὸ τὸ λάδι ἂν χύνεται ἄφθονο.

Κι ἂν θέλεις νὰ δεῖς τί γίνονται οἱ προσφορές σου, ἔλα νὰ σοῦ τὸ δείξω καὶ αὐτό. Ποῦ εἶναι λοιπὸν ὁ καπνός; Ποιά εἶναι ἡ μυρωδιὰ αὐτοῦ τοῦ θυσιαστηρίου; Ἡ δόξα καὶ ἡ εὐχαριστία. Καὶ ὡς ποῦ φθάνει; Ἄραγε ὡς τὸν οὐρανό; Ὄχι. Ξεπερνᾶ ἀκόμη καὶ τὸν οὐρανό, καὶ τὸν οὐρανὸ τοῦ οὐρανοῦ καὶ φθάνει μπροστὰ στὸν ἴδιο τὸ θρόνο τοῦ Θεοῦ. «Οἱ προσευχές σου», λέει, «καὶ οἱ ἐλεημοσύνες σου ἀνέβηκαν καὶ ἔφθασαν μπροστὰ

σύναι σου ἀνέβησαν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ». Καὶ ἡ μὲν αἰσθητὴ εὐωδία οὐδὲ τὸ πολὺ διατέμνει τοῦ ἀέρος, αὕτη δὲ αὐτὰς ἀνοίγει τῶν οὐρανῶν τὰς ἁψῖδας. Καὶ σὺ μὲν σιγᾷς, τὸ δὲ ἔργον βοᾷ· καὶ γίνεται θυσία αἰνέσεως, οὐ δαμάλεως σφαττομένης, οὐδὲ δέρματος καιομένου, ἀλλὰ ψυχῆς πνευματικῆς τὰ παρ' αὐτῆς εἰσφερούσης. Φιλανθρωπίας γὰρ πάσης ἡ τοιαύτη θυσία εὐδοκιμωτέρα. Ὅταν οὖν ἴδῃς πένητα πιστόν, θυσιαστήριον ὁρᾶν νόμιζε· ὅταν ἴδῃς πτωχὸν τοιοῦτον, μὴ μόνον μὴ ὑβρίσῃ, ἀλλὰ καὶ αἰδέσθητι κἂν ἕτερον ἴδῃς ὑβρίσαντα, κώλυσον, ἄμυνον. Οὕτω γὰρ δυνήσῃ καὶ αὐτὸς τὸν Θεὸν ἵλεων ἔχειν, καὶ τῶν ἐπηγγελμένων ἐπιτυχεῖν ἀγαθῶν, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τὰ ἑξῆς.

στὸ Θεό»[5]. Ἡ μυρωδιὰ τῶν αἰσθήσεών μας δὲ διασχίζει οὔτε ἕνα μεγάλο μέρος τοῦ ἀέρα. Ἡ μυρωδιὰ αὐτὴ ἀνοίγει τὶς ἴδιες τὶς πύλες τῶν οὐρανῶν. Ἐσὺ δὲ λὲς σὲ κανένα τίποτα. Ἡ πράξη σου ὅμως φωνάζει καὶ γίνεται θυσία δοξολογίας τοῦ Θεοῦ, ὄχι θυσία σφαγμένου μοσχαριοῦ οὔτε καμένου δέρματος, ἀλλὰ πνευματικῆς ψυχῆς, ποὺ προσφέρει τὰ δικά της. Γιατὶ ἡ θυσία αὐτὴ εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ κάθε φιλανθρωπία. Ὅταν δεῖς τέτοιο φτωχό, ὄχι μόνο δὲν πρέπει νὰ τὸν περιφρονήσεις, ἀλλὰ πρέπει καὶ νὰ τὸν σεβαστεῖς. Κι ἂν δεῖς ἄλλον νὰ τὸν περιφρονεῖ, ἐμπόδισέ τον, βοήθησε. Γιατὶ ἔτσι θὰ μπορέσεις νὰ ἔχεις κι ἐσὺ ὁ ἴδιος τὸ Θεὸ βοηθὸ καὶ νὰ κερδίσεις τὰ ἀγαθὰ τοῦ ἄλλου κόσμου, τὰ ὁποῖα εὔχομαι νὰ τὰ κερδίσουμε ὅλοι μας, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τὰ ἑξῆς.

---

5. Πράξ. 10,4.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΑ'

(Β' Κορ. 10, 1-6)

«Αὐτὸς δὲ ἐγὼ Παῦλος παρακαλῶ ὑμᾶς διὰ τῆς πραότητος καὶ ἐπιεικείας τοῦ Χριστοῦ, ὃς κατὰ πρόσωπον μὲν ταπεινὸς ἐν ὑμῖν, ἀπὼν δὲ θαρρῶ εἰς ὑμᾶς. Δέομαι δὲ τὸ μὴ παρὼν θαρρῆσαι τῇ πεποιθήσει, ᾗ λογίζομαι τολμῆσαι, ἐπί τινας τοὺς λογιζομένους ἡμᾶς, ὡς κατὰ σάρκα περιπατοῦντας».

1. Ἀπαρτίσας τὸν περὶ ἐλεημοσύνης λόγον, ὡς ἔδει, καὶ δείξας ὅτι πλεῖον αὐτοὺς ἀγαπᾷ, ἢ ἀγαπᾶται, καὶ τὰ περὶ τῆς ὑπομονῆς αὐτοῦ καὶ τῶν πειρασμῶν διηγησάμενος, εὐκαίρως λοιπὸν τῶν ἐπιτιμητικωτέρων ἅπτεται λόγων, τοὺς ψευδαποστόλους αἰνιττόμενος, καὶ εἰς τὰ φορτικώτερα κατακλείων τὸν λόγον, καὶ ἑαυτὸν συνιστῶν. Τοῦτο γὰρ καὶ δι' ὅλης ἐργάζεται τῆς ἐπιστολῆς. Ὅθεν καὶ αἰσθανόμενος ἑαυτὸν πολλάκις διορθοῦται, αὐτὸ τοῦτο λέγων· «ἀρχόμεθα πάλιν ἑαυτοὺς συνιστάνειν;», καὶ προϊὼν φησίν, «οὐ πάλιν ἑαυτοὺς συνιστάνομεν, ἀλλὰ ἀφορμὴν διδόντες ὑμῖν καυχήσεως»· καὶ μετὰ ταῦτα, «ἄφρων

1. Β' Κορ. 3,1.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΑ'
(Β' Κορ. 10, 1–6)

«Ἐγὼ ὁ ἴδιος ὁ Παῦλος, ποὺ ὅταν εἶμαι μπροστά σας εἶμαι ταπεινὸς καὶ ὅταν εἶμαι μακριά σας εἶμαι θαρραλέος ἀπέναντί σας, σᾶς παρακαλῶ μὲ τὴ γαλήνη καὶ τὴν ἐπιείκεια τοῦ Χριστοῦ. Παρακαλῶ νὰ μὴν ἀναγκασθῶ, ὅταν βρεθῶ μεταξύ σας, νὰ φανῶ θαρραλέος μὲ τὴν τόλμη ποὺ σκέπτομαι νὰ δείξω γιὰ μερικούς, οἱ ὁποῖοι μᾶς νομίζουν ὅτι ἐνεργοῦμε σὰν κοσμικοὶ ἄνθρωποι».

1. Ἀφοῦ ὁ Παῦλος ὁλοκλήρωσε ὅπως ἔπρεπε ὅσα ἤθελε νὰ πεῖ γιὰ τὴν ἐλεημοσύνη, κι ἀφοῦ ἔδειξε ὅτι τοὺς ἀγαπᾶ περισσότερο ἀπὸ ὅσο τὸν ἀγαποῦν, κι ἀφοῦ τοὺς διηγήθηκε τὴν ὑπομονὴ καὶ τὶς δοκιμασίες του, ἀρχίζει πιὰ σὲ κατάλληλη ὥρα νὰ ἐπιτιμᾶ, ὑπονοώντας τοὺς ψευδαποστόλους, καὶ κλείνοντας τὸ λόγο μὲ τὰ πιὸ ἐνοχλητικὰ καὶ συνιστώντας τὸν ἑαυτό του. Αὐτὸ βέβαια κάνει καὶ σ' ὅλη τὴν ἐπιστολή. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ καταλαβαίνει αὐτό, διορθώνει πολλὲς φορὲς τὸν ἑαυτό του, λέγοντας αὐτὸ ἀκριβῶς· «ἀρχίζουμε πάλι νὰ συστήνουμε τοὺς ἑαυτούς μας;»[1]. Καὶ πιὸ κάτω λέει· «δὲ συστήνουμε πάλι τοὺς ἑαυτούς μας, ἀλλὰ σᾶς δίνουμε ἀφορμὴ γιὰ καύχηση»[2]· καὶ παρακάτω· «ἔγινα ἀνόητος μὲ τὴν καύχησή μου· ἐσεῖς μὲ ἀναγκά-

2. Β' Κορ. 5,12.

γέγονα καυχώμενος, ὑμεῖς με ἠναγκάσατε». Καὶ πολλαῖς τοιαύταις κέχρηται διορθώσεσι. Καὶ οὐκ ἂν τις ἁμάρτοι, τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ἐγκώμιον Παύλου προσειπών· οὕτω καὶ τὰ τῆς χάριτος μετὰ δαψιλείας τίθησι, καὶ τὰ τῆς ὑπομονῆς τῆς αὐτοῦ. Ἐπειδὴ γὰρ ἦσάν τινες παρ' αὐτοῖς μέγα φρονοῦντες, καὶ προτιθέντες ἑαυτοὺς τοῦ ἀποστόλου, καὶ ὡς ἀλαζόνα διαβάλλοντες, καὶ ὡς οὐδὲν ὄντα, οὐδὲ ὑγιές τι διδάσκοντα (τοῦτο γὰρ αὐτὸ μάλιστα τῆς διαφθορᾶς αὐτῶν τεκμήριον ἦν), ὅρα πῶς ἄρχεται τῆς κατ' αὐτῶν ἐπιτιμήσεως· «αὐτὸς δὲ ἐγὼ Παῦλος».

Εἶδες πόση ἡ βαρύτης, πόσον τὸ ἀξίωμα; Ὃ γὰρ θέλει εἰπεῖν, τοῦτό ἐστι· δέομαι ὑμῶν, μή με ἀναγκάσητε, μηδὲ ἀφῆτε χρήσασθαι τῇ δυνάμει μου κατὰ τῶν ἐξευτελιζόντων ἡμᾶς καὶ νομιζόντων σαρκικοὺς ἄνδρας εἶναι. Βαρύτερον τοῦτο ἐκείνων ὧν ἐν τῇ προτέρᾳ πρὸς αὐτοὺς ἀπειλῶν ἔλεγεν, «ἐν ῥάβδῳ ἔλθω πρὸς ὑμᾶς, ἢ ἐν ἀγάπῃ πνεύματί τε πραότητος;», νῦν δέ, «ὡς μὴ ἐρχομένου δέ μου πρὸς ὑμᾶς, ἐφυσιώθησάν τινες. Ἐλεύσομαι δὲ καὶ γνώσομαι, οὐ τὸν λόγον τῶν πεφυσιωμένων, ἀλλὰ τὴν δύναμιν». Καὶ γὰρ ἐνταῦθα ἀμφότερα δείκνυσι, καὶ τὸ δυνατόν, καὶ τὸ φιλόσοφον καὶ ἀνεξίκακον· εἴ γε οὕτω παρακαλεῖ, καὶ μετὰ τοσαύτης σπουδῆς, ὥστε μὴ ἀναγκασθῆναι εἰς ἐπίδειξιν ἐλθεῖν τῆς οἰκείας δυνάμεως τῆς τιμωρητικῆς, καὶ πλῆξαι αὐτοὺς καὶ κολάσαι, καὶ τὴν ἐσχάτην ἀπαιτῆσαι δίκην. Τοῦτο γὰρ ᾐνίξατο λέγων, «δέομαι δὲ τὸ μὴ παρὼν θαρρῆσαι τῇ πεποιθήσει, ᾗ λογίζομαι τολμῆσαι, ἐπί τινας τοὺς λογιζομένους ἡμᾶς, ὡς κατὰ σάρκα περιπατοῦντας». Τέως δὲ ἐπὶ τὴν ἀρχὴν τὸν λόγον ἀγάγωμεν. «Αὐτὸς δὲ ἐγὼ Παῦλος». Πολλὴ ἡ

---

3. Β' Κορ. 12,11.
4. Α' Κορ. 4,21.

σατε»[3]. Πολλὲς τέτοιες ἐπανορθώσεις χρησιμοποιεῖ. Καὶ δὲ θὰ σφάλει κανείς, ἂν χαρακτηρίσει τὴν ἐπιστολὴ αὐτὴ ἔπαινο τοῦ Παύλου. Ἔτσι παρουσιάζει μὲ πολλὴ ἀφθονία καὶ τὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ καὶ τὴ δική του ὑπομονή. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὑπῆρχαν μερικοὶ Κορίνθιοι ποὺ φέρνονταν ἐγωϊστκὰ καὶ θεωροῦσαν τὸ ἑαυτό τους ἀνώτερο ἀπὸ τὸν Παῦλο καὶ τὸν κατηγοροῦσαν σὰν ὑπερόπτη καὶ πὼς δὲ διδάσκει τίποτα σωστὸ (αὐτὸ ἦταν βέβαια ἡ πιὸ σημαντικὴ ἀπόδειξη τῆς διαφθορᾶς τους), πρόσεχε πῶς ἀρχίζει τὴν ἐπιτίμηση ἐναντίον τους. «Ἐγὼ ὁ ἴδιος ὁ Παῦλος».

Εἶδες πόσο εἶναι τὸ κύρος του, ποιά εἶναι ἡ ἀξία του. Ἐκεῖνο ποὺ θέλει νὰ πεῖ, εἶναι τὸ ἑξῆς. Σᾶς παρακαλῶ, μὴ μὲ ἀναγκάσετε καὶ μὴ μὲ ἀφήσετε νὰ χρησιμοποιήσω τὴ δύναμή μου ἐναντίον ἐκείνων ποὺ μᾶς ἐξευτελίζουν καὶ ποὺ νομίζουν πὼς εἴμαστε δοῦλοι τῆς σάρκας μας. Αὐτὸ εἶναι πιὸ βαρὺ ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ἀπειλώντας τοὺς ἔλεγε στὴν προηγούμενη ἐπιστολή· «νὰ ἔρθω σὲ σᾶς μὲ ραβδὶ ἢ μὲ ἀγάπη καὶ ἤρεμη ψυχή;»[4]. Καὶ πιὸ μπροστά, «μερικοὶ ὑπερηφανεύτηκαν, σὰν νὰ μὴν πρόκειται νὰ ἔρθω στὸν τόπο σας. Θὰ ἔρθω καὶ θὰ διαπιστώσω ὄχι τί λένε, ἀλλὰ ποιά εἶναι ἡ δύναμή μας»[5]. Ἐδῶ βέβαια δείχνει καὶ τὴ δύναμή του καὶ τὴν πίστη του καὶ τὴν ἀνεξικακία του, ἀφοῦ τοὺς παρακαλεῖ τόσο καὶ μὲ τόσο ἐνδιαφέρον, γιὰ νὰ μὴν ἀναγκασθεῖ νὰ δείξει τὴ δύναμη ποὺ ἔχει νὰ τιμωρεῖ, ὥστε νὰ τοὺς κάμει ἔτσι κακὸ καὶ νὰ τοὺς κολάσει, ζητώντας τὴν πιὸ βαριὰ τιμωρία τους. Γιατὶ αὐτὸ ὑπαινίχθηκε λέγοντας· «σᾶς παρακαλῶ, νὰ μὴν ἀναγκασθῶ νὰ φανῶ θαρραλέος ὅταν θὰ εἶμαι κοντά σας, μὲ τὴν τόλμη ποὺ σκέπτομαι νὰ χρησιμοποιήσω ἐναντίον μερικῶν, οἱ ὁποῖοι μᾶς νομίζουν ὅτι ἐνεργοῦμε σὰν κοσμικοὶ ἄνθρωποι». Ἂς μεταφέρουμε πάλι τὸ λόγο μας στὴν ἀρχή. «Ἐγὼ ὁ ἴδιος ὁ Παῦλος». Πολλὴ ἡ ἔμφαση, πολὺ τὸ βά-

5. Α΄ Κορ. 4,18.

ἔμφασις, πολλὴ ἡ βαρύτης· ὥσπερ ἀλλαχοῦ φησιν, «Ἴδε, ἐγὼ Παῦλος λέγω ὑμῖν», καὶ πάλιν, «ὡς Παῦλος πρεσβύτης», καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν, «ἥτις πολλῶν προστάτις ἐγενήθη, καὶ αὐτοῦ ἐμοῦ», οὕτω καὶ ἐνταῦθα, «αὐτὸς δὲ ἐγὼ Παῦλος». Μέγα μὲν τοῦτο, τὸ αὐτὸν παρακαλεῖν, τὸ δὲ ἕτερον μεῖζον, ὃ προσέθηκεν εἰπών, «διὰ τῆς πραότητος καὶ ἐπιεικείας τοῦ Χριστοῦ». Καὶ γὰρ σφόδρα αὐτοὺς ἐντρέψαι βουλόμενος, προβάλλεται τὴν πραότητα καὶ τὴν ἐπιείκειαν, ταύτῃ μείζονα ποιῶν τὴν ἱκετηρίαν· ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν, αὐτὴν αἰδέσθητε τὴν ἐπιείκειαν τοῦ Χριστοῦ, δι' ἧς ὑμᾶς παρακαλῶ.

Ταῦτα δὲ ἔλεγεν, ὁμοῦ καὶ δεικνὺς ὅτι κἂν μυρίαν ἀνάγκην ἐπάγωσιν, αὐτὸς πρὸς τοῦτο ἐπιρρεπέστερον ἔχει, διὰ τὸ πρᾶος εἶναι· οὐ διὰ τὸ ἀσθενὲς δὲ οὐκ ἐπεξέρχεται, ἐπεὶ καὶ ὁ Χριστὸς οὕτως ἐποίει. Ὃς κατὰ πρόσωπον μὲν ταπεινὸς ἐν ὑμῖν, ἀπὼν δὲ θαρρῶ εἰς ὑμᾶς». Τί δὴ τοῦτό ἐστιν; Ἤτοι κατ' εἰρωνείαν φησί, τὰ ἐκείνων φθεγγόμενος. Ἐκεῖνοι γὰρ τοῦτο ἔλεγον, ὅτι ὅταν μὲν παρῇ, οὐδενός ἐστιν ἄξιος λόγου, ἀλλ' εὐτελὴς καὶ εὐκαταφρόνητος, ὅταν δὲ ἀπῇ, φυσᾶται καὶ κομπάζει καὶ κατεξανίσταται ἡμῶν καὶ ἀπειλεῖ. Τοῦτο γοῦν καὶ ἑξῆς αἰνίττεται λέγων· «ὅτι αἱ μὲν ἐπιστολαί», φησί, «βαρεῖαι, ἡ δὲ παρουσία τοῦ σώματος ἀσθενής, καὶ ὁ λόγος ἐξουθενημένος». Ἢ τοίνυν κατ' εἰρωνείαν, φησί, πολλὴν ἐμφαίνων βαρύτητα, καὶ λέγων, ἐγὼ ὁ ταπεινός, ἐγὼ ὁ εὐτελὴς ἐν τῷ παρεῖναι, καθὼς ἐκεῖνοί φησί, καὶ ἀπὼν ὑψηλός, ἢ ὅτι κἂν μεγάλα φθέγγηται, οὐκ ἐξ ἀπονοίας, ἀλλ' ἐκ τοῦ θαρρεῖν αὐτοῖς. «Δέομαι δὲ τὸ μὴ

---

6. Γαλ. 5,2.
7. Φιλήμ. 1,9.
8. Ἐννοεῖ τὴ Φοίβη, διάκονο στὶς Ἐκκλησίες τῶν Κεγχρεῶν.

ρος. Ὅπως ἀκριβῶς ἀλλοῦ λέγει, «νά, ἐγὼ ὁ Παῦλος σᾶς λέγω»[6]· καὶ ἀλλοῦ, «ἐγὼ ὁ Παῦλος, ὁ γέροντας»[7]· καὶ ἀλλοῦ ἐπίσης, «αὐτὴ[8] βοήθησε καὶ ἄλλους πολλοὺς καὶ ἐμένα τὸν ἴδιο»[9], ἔτσι κι ἐδῶ· «ἐγὼ ὁ ἴδιος ὁ Παῦλος». Εἶναι βέβαια σπουδαῖο καὶ αὐτό, τὸ ὅτι αὐτὸς παρακαλεῖ, τὸ ἄλλο ὅμως ποὺ πρόσθεσε εἶναι σπουδαιότερο· «μὲ τὴν πραότητα καὶ τὴν ἐπιείκεια τοῦ Χριστοῦ». Θέλοντας δηλαδὴ νὰ τοὺς φιλοτιμήσει πολύ, τοὺς ἀναφέρει τὴν πραότητα καὶ τὴν ἐπιείκεια, κάνοντας ἔτσι δυνατότερη τὴν παράκληση, σὰν νὰ ἔλεγε· Σεβαστεῖτε τὴν ἐπιείκεια τοῦ Χριστοῦ, ποὺ τὴν ἐπικαλοῦμαι καὶ σᾶς παρακαλῶ.

Καὶ τὰ ἔλεγε αὐτὰ δείχνοντας συγχρόνως ὅτι, καὶ ἂν ἀκόμα τὸν φέρουν σὲ πολὺ δύσκολη θέση, θὰ τὴν ἀντιμετωπίσει σωστότερα, γιατὶ εἶναι πράος. Δὲ θὰ ἐναντιωθεῖ, ὄχι ἀπὸ σωματικὴ ἀδυναμία, ἀλλ' ἐπειδὴ αὐτὴν τὴν στάση τηροῦσε κι ὁ Χριστός. «Ὅταν εἶμαι μπροστά σας, εἶμαι ταπεινός, κι ὅταν εἶμαι μακριά σας εἶμαι θαρραλέος ἀπέναντί σας». Τί σημαίνει λοιπὸν αὐτό; Ἢ τὸ λέγει εἰρωνικά, ἐπαναλαμβάνοντας δικά τους λόγια. Γιατὶ ἐκεῖνοι τὸ ἔλεγαν αὐτό, ὅτι δηλαδὴ ὅταν εἶναι παρὼν δὲν ἀξίζει τίποτα, ἀλλ' εἶναι τιποτένιος καὶ ἀξιοκαταφρόνητος, ὅταν ὅμως εἶναι μακριά, φουσκώνει καὶ λέει μεγάλα λόγια καὶ τὰ βάζει μαζί μας καὶ μᾶς ἀπειλεῖ. Αὐτὸ ὑπονοεῖ καὶ μὲ ὅσα λέγει πιὸ κάτω· «οἱ ἐπιστολές», λέγει, «εἶναι σοβαρὲς καὶ δυνατές, ἐνῶ ἡ σωματική μου δύναμη εἶναι μικρὴ καὶ ὁ προφορικός μου λόγος μηδαμινός»[10]. Ἢ τά λέγει λοιπὸν εἰρωνικά, δείχνοντας κάποια βαρύτητα, καὶ λέγοντας, ἐγὼ πού, ὅπως λένε ἐκεῖνοι, εἶμαι τιποτένιος ὅταν εἶμαι παρὼν καὶ εἶμαι φουσκωμένος ὅταν εἶμαι μακριά, ἢ ὅτι, καὶ ἂν ἀκόμα λέγει μεγάλα πράγματα, δὲν τὰ λέει ἀπὸ ἀλαζονεία, ἀλλ' ἐπειδὴ ἔχει πεποίθηση σ' αὐτούς. «Παρακαλῶ νὰ μὴν ἀναγκασθῶ, ὅταν βρεθῶ μεταξύ σας, νὰ φανῶ θαρραλέος μὲ τὴν τόλμη ποὺ σκέπτο-

9. Ρωμ. 16,2.
10. Β' Κορ. 10,10.

παρὼν θαρρῆσαι τῇ πεποιθήσει, ᾗ λογίζομαι τολμῆσαι, ἐπί τινας τοὺς λογιζομένους ἡμᾶς, ὡς κατὰ σάρκα περιπαντοῦντας».

Εἶδες πόση ἡ ἀγανάκτησις, καὶ πῶς σαφὴς ὁ ἔλεγχος τῶν εἰρημένων; Δέομαι γὰρ ὑμῶν, φησί, μή με ἀναγκάσητε δεῖξαι, ὅτι καὶ παρὼν ἰσχυρός εἰμι καὶ δύναμιν ἔχω. Ἐπειδὴ γὰρ ἔλεγον, ὅτι ἀπὼν πάνυ ὑμῶν καταθαρρῶ καὶ ἐπαίρομαι, αὐτοῖς κέχρημαι τοῖς ρήμασι· δέομαι οὖν μή με ἀναγκάσωσι χρήσασθαί μου τῇ δυνάμει. Τοῦτο γάρ ἐστι, «τῇ πεποιθήσει». Καὶ οὐκ εἶπεν, 'ᾗ παρεσκεύασμαι', ἀλλ, «ᾗ λογίζομαι». Οὔπω μὲν γὰρ τοῦτο ἔκρινα, αὐτοὶ δέ μοι τὴν αἰτίαν παρέχουσιν· ἀλλ' οὐδὲ οὕτω βούλομαι. Καίτοι οὐχ ἑαυτῷ ἀμύνων τοῦτο ἐποίει, ἀλλὰ τῷ εὐαγγελίῳ. Εἰ δέ, ἔνθα τῷ κηρύγματι ἀμύνειν ἐχρῆν, οὐκ ἔστιν αὐστηρός, ἀλλὰ ἀναδύεται καὶ μέλλει καὶ παρακαλεῖ μὴ γενέσθαι τοσαύτην ἀνάγκην, πολλῷ μᾶλλον ὑπὲρ ἑαυτοῦ οὐκ ἂν οὐδέποτέ τι τοιοῦτον ἐποίησε.

2. Τοῦτο οὖν μοι χαρίσασθε, φησίν, ὥστε μή με ἀνακγάσαι δεῖξαι, ὅτι καὶ παρὼν δύναμαι καταθαρρῆσαι καθ' ὧν ἂν δέῃ· τουτέστι, κολάσαι αὐτοὺς καὶ τιμωρῆσαι. Εἶδες πῶς οὐκ ἦν φιλότιμος; οὐδὲ πρὸς ἐπίδειξίν τι ἐποίει, ὅπου γε καὶ χρείας οὔσης, τόλμαν τὸ πρᾶγμα καλεῖ; «Δέομαι» γάρ, φησί, «τὸ μὴ παρὼν θαρρῆσαι τῇ πεποιθήσει, ᾗ λογίζομαι τολμῆσαι, ἐπί τινας». Τοῦτο γὰρ διδασκάλου μάλιστά ἐστι, τὸ μὴ ταχέως ἀμύνασθαι, ἀλλὰ διορθοῦσθαι, καὶ μέλλειν ἀεὶ καὶ βραδύνειν ἐν ταῖς τιμωρίαις. Τίνας δὲ τούτους φησίν, οἷς ἀπειλεῖ; «Τοὺς λογιζομένους ἡμᾶς, ὡς κατὰ σάρκα περιπατοῦντας». Ἐκεῖνοι γὰρ αὐτὸν διέβαλλον ὡς ὑποκριτήν, ὡς πονηρόν, ὡς ἀλαζόνα. «Ἐν σαρκὶ γὰρ περιπατοῦντες, οὐ κατὰ σάρκα στρατευόμεθα». Ἐνταῦθα λοιπὸν καὶ φοβεῖ τῇ τροπῇ· σάρκα μὲν γὰρ περικείμεθα, φησίν,

μαι νὰ δείξω γιὰ μερικούς, οἱ ὁποῖοι μᾶς νομίζουν ὅτι ἐνεργοῦμε σὰν κοσμικοὶ ἄνθρωποι».

Εἶδες πόσο μεγάλη εἶναι ἡ ἀγανάκτησή του καὶ μὲ πόση σαφήνεια ἀντιδρᾶ στὶς ψευτιές τους; Σᾶς παρακαλῶ, λέει, μὴ μὲ ἀναγκάσετε νὰ δείξω ὅτι καὶ ὅταν εἶμαι κοντά σας εἶμαι ἰσχυρὸς καὶ ἔχω δύναμη. Ἀναγκάζομαι νὰ γράψω αὐτὰ τὰ λόγια, ἐπειδὴ λένε ὅτι, ὅταν εἶμαι μακριά σας, σᾶς συμπεριφέρομαι μὲ πολλὴ τόλμη καὶ πολὺν ἐγωϊσμό. Παρακαλῶ λοιπὸν νὰ μὴ μὲ ἀναγκάσουν νὰ χρησιμοποιήσω τὴ δύναμή μου. Αὐτὸ σημαίνει ἡ φράση, «νὰ φανῶ θαρραλέος». Καὶ δὲν εἶπε, 'ὅπως εἶμαι ἕτοιμος', ἀλλὰ «ὅπως σκέπτομαι». Δὲν τὸ ἀποφάσισα δηλαδὴ ἀκόμα· αὐτοὶ μὲ βάζουν σὲ σκέψεις· οὔτε καὶ τὸ θέλω. Ἂν καὶ μὲ τὴν ἐνέργεια αὐτὴ δὲ ἀγωνιζόταν γιὰ τὸν ἑαυτό του, ἀλλὰ γιὰ τὸ Εὐαγγέλιο. Ἐὰν ὅμως δὲν εἶναι αὐστηρὸς ὅταν εἶναι ἀνάγκη νὰ ὑποστηρίζει τὴ διδασκαλία του, ἀλλὰ ἀνακοινώνει τὶς σκέψεις του καὶ ἀναβάλλει καὶ παρακαλεῖ νὰ μὴν τὸν φέρνουν σὲ τόσο δύσκολη θέση, πολὺ περισσότερο δὲ θὰ ἔκανε ποτὲ κάτι τέτοιο γιὰ νὰ ὑπερασπίσει τὸν ἑαυτό του.

2. Κάμετέ μου, λοιπόν, λέγει, αὐτὴν τὴ χάρη, μὴ μὲ ἀναγκάσετε ν' ἀποδείξω ὅτι καὶ ὅταν βρίσκομαι κοντά σας μπορῶ νὰ εἶμαι θαρραλέος ἐναντίον ἐκείνων ποὺ πρέπει, δηλαδὴ νὰ τοὺς τιμωρήσω καὶ νὰ τους βάλω στὴ θέση τους. Εἶδες ὅτι δὲν ἦταν φιλόδοξος καὶ δὲν ἔκανε τίποτα μὲ σκοπὸ τὴν ἐπίδειξη, ἀφοῦ ἀκόμη καὶ ὅταν εἶναι ἀνάγκη μιλάει ἁπλῶς γιὰ τόλμη; «Παρακαλῶ», λέγει, «νὰ μὴν ἀναγκασθῶ, ὅταν βρεθῶ ἀνάμεσά σας, νὰ γίνω θαρραλέος, μὲ τὴν τόλμη ποὺ σκέπτομαι νὰ δείξω σὲ μερικούς». Αὐτὸ ἀσφαλῶς εἶναι μεγάλο προτέρημα κάθε δασκάλου, νὰ μὴν ἐπιβάλλει ἀμέσως ποινές, ἀλλὰ νὰ προσπαθεῖ νὰ διορθώσει καὶ νὰ ἀναβάλλει συνεχῶς καὶ νὰ καθυστερεῖ νὰ τιμωρήσει. Ἀλλὰ ποιούς ἀπειλεῖ; «Ἐκείνους ποὺ νομίζουν ὅτι ἐνεργοῦμε σὰν κοσμικοὶ ἄνθρωποι». Γιατὶ αὐτοὶ τὸν συκοφαντοῦσαν σὰν ὑποκριτή, κακό, ἐγωϊστή. «Ἂν καὶ ζοῦμε μὲ σάρκα, δὲν ἀγωνιζόμαστε μὲ τὴ σάρκα». Στὸ σημεῖο αὐτὸ πλέον καὶ

ὁμολογῶ, οὐ σαρκὶ δὲ ζῶμεν. Μᾶλον δὲ οὐδὲ τοῦτο εἶπεν, ἀλλὰ τέως αὐτὸ ταμιεύεται· βίου γάρ ἐστιν ἐγκώμιον· περὶ δὲ τοῦ κηρύγματος διαλέγεται, δεικνὺς ὅτι οὐκ ἔστιν ἀνθρώπινον, οὐδὲ τῆς κάτωθεν δεόμενον βοηθείας. Διόπερ οὐκ εἶπεν, 'οὐ κατὰ σάρκα ζῶμεν', ἀλλ', «οὐ κατὰ σάρκα στρατευόμεθα»· τουτέστι, πόλεμον ἀνεδεξάμεθα καὶ μάχην, ἀλλ' οὐχὶ σαρκικοῖς πολεμοῦμεν ὅπλοις, οὐ διά τινος ἀθνρωπίνης συμμαχίας. «Τὰ γὰρ ὅπλα ἡμῶν οὐ σαρκικά». Ποῖα γὰρ ὅπλα σαρκικά; Πλοῦτος, δόξα, δυναστεία, εὐγλωττία, δεινότης, περιδρομαί, κολακεῖαι, ὑποκρίσεις, τὰ ἄλλα τὰ τούτοις ἐοικότα.

Ἀλλὰ τὰ ἡμέτερα, οὐ τοιαῦτα, ἀλλὰ ποταπά; «Δυνατὰ τῷ Θεῷ». Καὶ οὐκ εἶπεν, 'ἡμεῖς οὐ σαρκικοί', ἀλλά, «τὰ ὅπλα ἡμῶν». Ὅπερ γὰρ ἔφην, τέως περὶ τοῦ κηρύγματος διαλέγεται, καὶ τὴν δύναμιν πᾶσαν τῷ Θεῷ ἀνατίθησι. Καὶ οὐ λέγει, 'πνευματικά', καίτοι τοῦτο ἦν τὸ πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοῦ σαρκικοῦ, ἀλλὰ «δυνατά», διὰ τούτου κἀκεῖνο αἰνιττόμενος, καὶ δεικνὺς ὅτι τὰ ἐκείνων ἀσθενῆ καὶ ἀδύνατα. Καὶ σκόπει αὐτοῦ τὸ ἄτυφον. Οὐ γὰρ εἶπεν, 'ἡμεῖς δυνατοί', ἀλλά, «τὰ ὅπλα ἡμῶν δυνατὰ τῷ Θεῷ». Οὐχ ἡμεῖς αὐτὰ τοιαῦτα κατεσκευάσαμεν, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Θεός. Ἐπειδὴ γὰρ ἐμαστίζοντο, ἠλαύνοντο, καὶ μυρία ἔπασχον ἀνήκεστα, ἅπερ ἀσθενείας ἦν, δεικνὺς τοῦ Θεοῦ τὴν ἰσχύν, φησίν· «ἀλλὰ τῷ Θεῷ δυνατά ἐστι». Τοῦτο γὰρ μάλιστα δείκνυσιν αὐτοῦ τὴν ἰσχύν, ὅτι διὰ τούτων περιγίνεται. Ὥστε εἰ καὶ ἡμεῖς αὐτὰ περικείμεθα, ἀλλ' αὐτός ἐστιν ὁ δι' αὐτῶν πολεμῶν καὶ ἐνεργῶν.

Εἶτα καὶ ἐγκώμιον αὐτῶν διέξεισι μακρὸν λέγων· «πρὸς καθαίρεσιν ὀχυρωμάτων». Καὶ ἵνα μὴ ἀκούσας «ὀχυρώματα», αἰσθητόν τι νομίσῃς, φησί· «λογισμοὺς καθαιροῦντες»· διὰ μὲν τῆς τροπῆς τὴν ἔμφασιν δεικνύς, διὰ δὲ τῆς ἐπαγωγῆς τὸ νοητὸν

τοὺς φοβερίζει μὲ λόγο ὄμορφο. Εἴμαστε βέβαια ντυμένοι μὲ σάρκα, ἀλλὰ δὲ ζοῦμε μὲ τὴ σάρκα μας. Ἢ καλύτερα δὲν εἶπε οὔτε αὐτό, ἀλλὰ τὸ κρατάει ταμιευμένο, γιατὶ εἶναι ἐγκώμιο τοῦ τρόπου τῆς ζωῆς του, μιλάει ὅμως γιὰ τὸ κήρυγμά του, καὶ λέγει ὅτι δὲν εἶναι ἀνθρώπινο κι οὔτε ἔχει ἀνάγκη νὰ τὸ ἐνισχύσουν οἱ ἄνθρωποι. Γι' αὐτὸ δὲν εἶπε, 'δὲ ζοῦμε μὲ σάρκα', ἀλλά, «δὲν ἀγωνιζόμαστε μὲ τὴ σάρκα», ποὺ σημαίνει, ἀναλάβαμε πόλεμο καὶ μάχη, ἀλλὰ δὲν πολεμοῦμε μὲ σαρκικὰ ὅπλα, δὲν πολεμοῦμε μὲ κάποια ἀνθρώπινη συμμαχία. «Γιατὶ τὰ ὅπλα μας δὲν εἶναι σαρκικά». Ποιά εἶναι ἄραγε τὰ σαρκικὰ ὅπλα; Ὁ πλοῦτος, ἡ δόξα, ἡ ἐξουσία, ἡ εὐφράδεια, ἡ ρητορικὴ ἱκανότητα, τὰ τρεχάματα, οἱ κολακεῖες, οἱ ὑποκρισίες, κι ὅσα ἄλλα μοιάζουν μὲ αὐτά.

Ἀλλὰ τὰ δικά μας δὲν εἶναι τέτοια. Τί εἴδους εἶναι; «Δυνατὰ μὲ τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ». Δὲν εἶπε; 'Ἐμεῖς οἱ σαρκικοί', ἀλλά, «τὰ ὅπλα μας». Γιατί, ὅπως εἶπα, τώρα μιλάει γιὰ τὸ κήρυγμα καὶ ἀποδίδει στὸ Θεὸ ὅλη τὴ δύναμή του. Καὶ δὲ λέγει, 'πνευματικά', ἂν καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ ἀντίθετο στὰ σαρκικά, ἀλλά, «δυνατά», ἐννοώντας μὲ αὐτὸ καὶ ἐκεῖνο, καὶ δείχνοντας ὅτι τὰ δικά τους εἶναι ἀνίσχυρα καὶ ἀδύνατα. Καὶ πρόσεχε πόσο ταπεινόφρονας εἶναι. Δὲν εἶπε δηλαδή, 'ἐμεῖς εἴμαστε δυνατοί', ἀλλά, «τὰ ὅπλα μας εἶναι δυνατὰ μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ». Δὲν τοὺς δώσαμε ἐμεῖς τὴ δύναμη αὐτή, ἀλλ' ὁ ἴδιος ὁ Θεός. Ἐπειδὴ δηλαδὴ βασανίζονταν, διώκονταν, πάθαιναν μύρια κακά, ποὺ εἶναι δείγματα ἀδυναμίας, θέλοντας νὰ δείξει τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ, λέγει, «ἀλλ' εἶναι δυνατὰ μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ». Αὐτὸ δείχνει ἀναμφισβήτητα τὴ δύναμή του, τὸ ὅτι μὲ αὐτὰ ἀναδεικνύεται νικητής. Ὥστε, ἂν καὶ τὰ χρησιμοποιοῦμε ἐμεῖς, Ἐκεῖνος εἶναι ποὺ πολεμᾶ καὶ ἐνεργεῖ μὲ αὐτά.

Ἔπειτα πλέκει μακρὺ ἐγκώμιό τους, λέγοντας· «γιὰ νὰ γκρεμίζουν ὀχυρώματα». Καὶ γιὰ νὰ μὴ νομίσεις, ἀκούοντας τὴ λέξη, «ὀχυρώματα», ὅτι ἐννοεῖ κάτι αἰσθητό, λέγει· «γκρεμίζουμε συλλογισμούς». Μὲ τὴ λεκτικὴ ἀντίθεση κάνει τὸ λόγο

τοῦ πολέμου παραδηλῶν. Ταῦτα γὰρ τὰ ὀχυρώματα ψυχὰς πολιορκεῖ, οὐ σώματα. Ὥστε ἐκείνων ἰσχυρότερα· διὸ καὶ μειζόνων δεῖται τῶν ὅπλων. Ὀχυρώματα δὲ λέγει τὸν τῦφον τὸν ἑλληνικόν, καὶ τῶν σοφισμάτων καὶ τῶν συλλογισμῶν τὴν ἰσχύν. Ἀλλ' ὅμως ἅπαντα ἤλεγξε τὰ ὅπλα, φησίν, ἱστάμενα κατ' αὐτῶν. «Λογισμοὺς γὰρ καθαιροῦντες, καὶ πᾶν ὕψωμα ἐπαιρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ». Ἐπέμεινε τῇ τροπῇ, ἵνα πλείονα ποιήσῃ τὴν ἔμφασιν. Κἂν γὰρ ὀχυρώματα ᾖ, φησί, κἂν πυργώματα, κἂν ὁτιοῦν ἕτερον, εἴκει καὶ παραχωρεῖ τοῖς ὅπλοις τούτοις. «Καὶ αἰχμαλωτίζοντες πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ». Καίτοι κακέμφατος ἡ τῆς αἰχμαλωσίας προσηγορία· τῆς ἐλευθερίας γάρ ἐστιν ἀναίρεσις.

Τίνος οὖν ἕνεκεν αὐτῇ κέχρηται; Καθ' ἕτερον σημαινόμενον. Τὸ γὰρ τῆς αἰχμαλωσίας ὄνομα δύο δηλοῖ, καὶ τὸ ἐκπεσεῖν ἐλευθερίας, καὶ τὸ κατὰ κράτος ἁλῶναι, ὥστε μὴ ἀναστῆναι πάλιν. Κατὰ τοῦτο οὖν τὸ δεύτερον αὐτὴν ἐξελάβετο. Ὥσπερ ὅταν λέγῃ, «ἄλλας Ἐκκλησίας ἐσύλησα», οὐ τὸ λάθρα λαβεῖν λέγει, ἀλλὰ τὸ γυμνῶσαι καὶ πάντα λαβεῖν· οὕτω καὶ ἐνταῦθα λέγων, «αἰχμαλωτίζοντες». Οὐ γὰρ ἐκ τοῦ ἴσου ἡ μάχη, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς εὐκολίας. Οὐκ εἶπεν 'ἓν καὶ δύο', ἀλλὰ «πᾶν»· οὐκ εἶπε δὲ 'νικῶμεν καὶ περιγινόμεθα' μόνον, ἀλλὰ καὶ «αἰχμαλωτίζομεν»· ὥσπερ οὖν καὶ ἀνωτέρω οὐκ εἶπε, 'προσάγομεν μηχανήματα τοῖς ὀχυρώμασιν', ἀλλά, «καθαιροῦμεν αὐτά»· καὶ γὰρ πολλὴ τῶν ὅπλων ἡ περιουσία. Οὐ γὰρ λόγοις πολεμοῦμεν, φησίν, ἀλλ' ἔργοις πρὸς λόγους, οὐκ ἐν σοφίᾳ σαρκικῇ, ἀλλ' ἐν πνεύματι πραότητος καὶ δυνάμεως. Πῶς οὖν ἔμελλον φιλοτιμεῖ-

ἔντονο καὶ μὲ τὴν ἐπανάληψη δείχνει ὅτι ὁ πόλεμος εἶναι πνευματικός. Γιατὶ αὐτὰ τὰ ὀχυρώματα πολιορκοῦν ψυχές, ὄχι σώματα. Ἑπομένως εἶναι πιὸ ἰσχυρὰ ἀπὸ τὰ ἄλλα. Γι' αὐτὸ καὶ χρειάζονται πιὸ δυνατὰ ὅπλα. Λέγοντας, «ὀχυρώματα», ἐννοεῖ τὴν εἰδωλολατρικὴ ψευτοπερηφάνεια καὶ τὴ δύναμη τῶν σοφισμάτων καὶ τῶν συλλογισμῶν. Ἀλλ' ὅλα τὰ ὅπλα αὐτὰ ποὺ εἶναι, λέγει, στημένα ἐναντίον τους, τὰ ἐξουδετέρωσαν τὰ δικά μας. «Γκρεμίζουμε συλλογισμοὺς καὶ κάθετι ποὺ ὑψώνεται μὲ ὑπερηφάνεια κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ». Ἐπέμενε στὴ λεκτικὴ ἀντίθεση, γιὰ νὰ κάνει μεγαλύτερη τὴν ἔμφανση. Κι ἂν εἶναι λέγει, ὀχυρώματα, κι ἂν εἶναι πύργοι ἢ ὁ,τιδήποτε ἄλλο, ὑποχωροῦν καὶ ἐγκαταλείπουν τὴ θέση τους στὰ ὅπλα αὐτά. «Καὶ αἰχμαλωτίζουμε κάθε σκέψη, γιὰ νὰ τὴν πείσουμε νὰ ὑπακούει στὸ Χριστό». Ἂν καὶ βέβαια δὲν ἀκούγεται σωστὰ ἡ λέξη «αἰχμαλωτίζουμε», γιατὶ ἡ αἰχμαλωσία εἶναι καταστροφὴ τῆς ἐλευθερίας.

Γιατί λοιπὸν τὴ χρησιμοποίησε; Μὲ ἄλλη σημασία. Γιατὶ ἡ λέξη «αἰχμαλωσία» ἔχει δύο σημασίες, καὶ τὸ νὰ στερηθεῖς τὴν ἐλευθερία, καὶ τὸ νὰ σὲ κυριεύσουν ὁλοκληρωτικά, ὥστε νὰ μὴν ξανασηκώσεις κεφάλι. Μὲ τὴ δεύτερη αὐτὴ σημασία χρησιμοποιεῖ τὴ λέξη. Ὅπως ἀκριβῶς ὅταν λέγει, «ἄλλες ἐκκλησίες λεηλάτησα», δὲν ἐννοεῖ ὅτι πῆρε κάτι κρυφά, ἀλλ' ὅτι τὶς ξεγύμνωσε καὶ πῆρα τὰ πάντα, ἔτσι καὶ ἐδῶ μὲ τὴ λέξη, «αἰχμαλωτίζουμε». Γιατὶ ἡ μάχη εἶναι ἄνιση καὶ γίνεται μὲ πολλὴ εὐκολία. Δὲν εἶπε 'μία ἢ δύο', ἀλλὰ «κάθε σκέψη». Δὲν εἶπε, 'ὑπακοῦμε καὶ ἐπικρατοῦμε' μόνο, ἀλλὰ καὶ «αἰχμαλωτίζουμε». Ὅπως ἀκριβῶς καὶ παραπάνω δὲν εἶπε, 'πηγαίνουμε πολιορκητικὲς μηχανὲς κοντὰ στὰ ὀχυρώματα', ἀλλά, «τὰ γκρεμίζουμε». Γιατὶ τὰ ὅπλά μας εἶναι πολὺ ἰσχυρότερα. Γιατὶ δὲν πολεμοῦμε, λέγει, μὲ τὰ λόγια, ἀλλὰ μὲ τὰ ἔργα πολεμοῦμε τὰ λόγια· δὲν πολεμοῦμε μὲ τὶς σωματικές μας δυνάμεις, ἀλλὰ μὲ πνεῦμα ἠρεμίας καὶ δύναμης. Πῶς ἦταν λοιπὸν δυνατό, λέγει, νὰ δείχνω ἐγωισμό, νὰ δείχνω ὑπερηφάνεια μὲ λόγια, νὰ ἀπει-

σθαι, φησί, καὶ κομπάζειν διὰ λόγων, καὶ ἀπειλεῖν διὰ ἐπιστολῶν, καθάπερ ἐκεῖνοι διέβαλλον λέγοντες, ὅτι «αἱ ἐπιστολαὶ βαρεῖαι», ὅπου γε οὐκ ἐν τούτοις ἦν ἡμῖν ἰσχύς;

3. Εἰπὼν δέ, «αἰχμαλωτίζοντες πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ», ἐπειδὴ τὸ τῆς αἰχμαλωσίας ὄνομα βαρύ, ταχέως τὸν τρόπον ἐντεῦθεν κατέλυσεν εἰπών, «εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ», ἀπὸ δουλείας εἰς ἐλευθερίαν, ἀπὸ θανάτου πρὸς ζωήν, ἐξ ἀπωλείας πρὸς σωτηρίαν. Οὐ γὰρ ἁπλῶς βαλεῖν ἤλθομεν, ἀλλὰ μεταστῆσαι πρὸς τὴν ἀλήθειαν τοὺς ἐναντιουμένους. «Καὶ ἐν ἑτοίμῳ ἔχοντες ἐκδικῆσαι πᾶσαν παρακοήν, ὅταν πληρωθῇ ὑμῶν ἡ ὑπακοή». Ἐνταῦθα καὶ τούτους ἐφόβησεν, οὐκ ἐκείνους μόνον. Ὑμᾶς γάρ, φησίν, ἀναμένομεν, ἵν', ὅταν ὑπὸ τῆς παραινέσεως καὶ τῆς ἀπειλῆς διορθώσωμεν ὑμᾶς καὶ ἐκκαθάρωμεν καὶ ἀποστήσωμεν τῆς ἐκείνων κοινωνίας, τότε ἐκείνων ἀπολειφθέντων μόνων ἀνίατα νοσούντων ἐπαγάγωμεν τὴν τιμωρίαν, ὅταν γνησίως ἴδωμεν ὑμᾶς ἀποστάντας. Ὑπακούετε μὲν γὰρ καὶ νῦν, οὐ τελείως δέ. Καίτοι εἰ νῦν ἐποίησας, μεῖζον ἂν εἰργάσω τὸ κέρδος, φησίν. Οὐδαμῶς· εἰ γὰρ νῦν ἐποίησα, καὶ ὑμᾶς ἂν περιέβαλον τῇ τιμωρίᾳ. Ἀλλ' εἰ ἐφεισάμην, χάριτι ἂν ἔδοξα τοῦτο ποιεῖν· νῦν δὲ οὐ τοῦτο βούλομαι, ἀλλὰ πρῶτον κατορθῶσαι ὑμᾶς, καὶ τότε ἐπ' ἐκείνους ἐλθεῖν. Τί τῶν σπλάγχνων ἐκείνων ἡμερώτερον; ὅς, ἐπειδὴ τοὺς οἰκείους ἑώρα τοῖς ἀλλοτρίοις ἀναμεμιγμένους, βούλεται μὲν ἐπαγαγεῖν τὴν πληγήν, φείδεται δέ, καὶ κατέχει τὴν ἀγανάκτησιν, ἕως ἂν ἐκεῖνοι ἀναχωρήσωσιν, ἵνα τούτους πατάξῃ μόνους· μᾶλλον δέ, ἵνα μηδὲ τούτους.

Διὰ γὰρ τοῦτο ἀπειλεῖ τούτοις, καί φησι μόνους βούλεσθαι ἐκείνους ἀπολαβεῖν, ἵνα καὶ ἐκεῖνοι τῷ φόβῳ διορθωθέντες μεταναστῶσι, καὶ εἰς μηδένα ἀφῇ τὴν ὀργήν. Καθάπερ γὰρ ἰατρὸς

λῶ μὲ ἐπιστολές, ὅπως μὲ συκοφαντοῦν ἐκεῖνοι, λέγοντας ὅτι, «οἱ ἐπιστολὲς εἶναι σοβαρές»[11], τὴ στιγμὴ ποὺ ἡ δύναμή μας δὲ βρίσκεται στὶς ἐπιστολές;

3. Ἐπειδὴ εἶπε, «αἰχμαλωτίζουμε κάθε σκέψη, γιὰ νὰ τὴν πείσουμε νὰ ὑπακούει στὸ Χριστό», καὶ ἡ λέξη αἰχμαλωσία εἶναι βαριά, ἄλλαξε ἀμέσως τὸ ὕφος αὐτὸ τοῦ λόγου καὶ εἶπε· «γιὰ νὰ ὑπακούει στὸ Χριστό», ποὺ σημαίνει, ἀπὸ τὴ δουλεία στὴν ἐλευθερία, ἀπὸ τὸ θάνατο στὴ ζωή, ἀπὸ τὴν καταστροφὴ στὴ σωτηρία. Γιατὶ δὲν ἤρθαμε νὰ καταβάλουμε ἁπλῶς τοὺς ἀντιθέτους, ἀλλὰ νὰ τοὺς ὁδηγήσουμε στὴν ἀλήθεια. «Εἴμαστε ἕτοιμοι νὰ τιμωρήσουμε κάθε παρακοή, ὅταν ὁλοκληρωθεῖ ἡ ὑπακοή σας». Μὲ τὰ λόγια αὐτὰ φόβισε ὄχι μόνο τοὺς ἀντιθέτους, ἀλλὰ καὶ τοὺς πιστούς. Σᾶς περιμένουμε, λέγει, ὥστε, ὅταν σᾶς διορθώσουμε μὲ τὶς συμβουλὲς καὶ τὶς ἀπειλές μας, καὶ σᾶς ἐξαγνίσουμε, νὰ σᾶς ἀπομακρύνουμε ἀπὸ τὴν ἐπικοινωνία μ' ἐκείνους. Τότε, ὅταν ἐκεῖνοι θὰ μείνουν μόνοι τους καὶ θὰ εἶναι ἀγιάτρευτη ἡ ἀρρώστιά τους, θὰ τοὺς τιμωρήσουμε, ὅταν θὰ δοῦμε ὅτι ἐσεῖς ἀπομακρυνθήκατε εἰλικρινά. Γιατὶ καὶ τώρα ὑπακούετε, ὄχι ὅμως τέλεια. Ἂν καὶ βέβαια, λέγει, ἂν τιμωροῦσες τώρα, θὰ ὠφελοῦσες περισσότερο. Καθόλου. Γιατί, ἂν τιμωροῦσα τώρα, θὰ τιμωροῦσα κι ἐσᾶς. Ἀλλά, λέγει, ἔπρεπε νὰ τιμωρήσεις ἐκείνους κι ἐμᾶς νὰ μᾶς λυπηθεῖς. Μὰ δὲν ἐπιθυμῶ κάτι τέτοιο, ἀλλὰ θέλω πρῶτα νὰ διορθώσω ἐσᾶς καὶ μετὰ νὰ καταπιαστῶ μ' ἐκείνους. Τί λοιπὸν ὑπάρχει πιὸ εὐγενικὸ ἀπὸ τὴν καρδιὰ τοῦ Παύλου; Ἐπειδὴ ἔβλεπε τοὺς πιστούς του νὰ ἀναμειγνύονται μὲ τοὺς ἄλλους, θέλει νὰ δώσει τὸ χτύπημα, συγκρατιέται ὅμως καὶ χαλιναγωγεῖ τὴν ἀγανάκτηση, ὥσπου νὰ ξεχωρίσουν αὐτοὶ καὶ νὰ τιμωρήσει μόνο ἐκείνους. Ἢ καλύτερα οὔτε ἐκείνους.

Γι' αὐτὸ τοὺς ἀπειλεῖ καὶ λέγει ὅτι θέλει νὰ βοηθήσει ἐκείνους μόνο, ὥστε νὰ διορθωθοῦν κι ἐκεῖνοι ἀπὸ φόβο καὶ νὰ

11. Β' Κορ. 10,10.

ἄριστος καὶ πατὴρ κοινὸς καὶ προστάτης καὶ κηδεμών, οὕτω πάντα ἔπραττε, οὕτω πάντων ἐκήδετο, τὰ κωλύματα ἀναιρῶν, τοὺς λυμαινομένους ἀναστέλλων, πανταχοῦ περιτρέχων. Οὐδὲ γὰρ μαχόμενος οὕτω τὰ πράγματα ἤνυεν, ἀλλ' ὡς ἐπὶ ἑτοίμην καὶ πρόχειρον ἐρχόμενος νίκην, τὰ τρόπαια ἵστη, κατασκάπτων, καθαιρῶν, καταβάλλων τοῦ διαβόλου τὰ ὀχυρώματα καὶ τῶν δαιμόνων τὰ μηχανήματα, καὶ τὴν λείαν μετῆγεν ἅπασαν ἐπὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ στρατόπεδον· καὶ οὐδὲ μικρὸν ἀνέπνει, ἀπὸ τούτων ἐπ' ἐκείνους, καὶ πάλιν ἀπ' ἐκείνων ἐφ' ἑτέρους μεταπηδῶν, καθάπερ τις στρατηγὸς ἄριστος καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἱστῶν τρόπαια, μᾶλλον δὲ καθ' ἑκάστην ὥραν. Ἀπὸ γὰρ χιτωνίσκου μόνου εἰς τὴν παράταξιν εἰσελθών, αὐτάνδρους ᾕρει τῶν ἐναντίων τὰς πόλεις, καὶ τόξα καὶ δόρατα καὶ βέλη καὶ πάντα ἡ γλῶττα Παύλου. Καὶ γὰρ ἐφθέγγετο μόνον, καὶ παντὸς πυρὸς σφοδρότερον τοῖς πολεμίοις αἱ ῥήσεις ἐνέπιπτον· καὶ τοὺς μὲν δαίμονας ἤλαυνε, τοὺς δὲ ὑπ' αὐτῶν κατεχομένους ἀνθρώπους πρὸς ἑαυτὸν ἐπανῆγε. Ὅτε γοῦν τὸν δαίμονα ἐκεῖνον τὸν πονηρὸν ἐξέβαλε, γοήτων ἀνδρῶν μυριάδες πέντε συνελθοῦσαι, τὰ βιβλία τῶν μαγειῶν κατέκαιον, καὶ πρὸς τὴν ἀλήθειαν μεθίσταντο. Καὶ καθάπερ ἐν πολέμῳ, πύργου πεσόντος ἢ τυράννου κατενεχθέντος, οἱ μετ' ἐκείνου πάντες τὰ ὅπλα ῥίψαντες, τῷ στρατηγῷ προστρέχουσιν, οὕτω δὴ καὶ τότε ἐγένετο. Τοῦ γὰρ δαίμονος ἐκβληθέντος, πολιορκηθέντες ἅπαντες, καὶ τὰ βιβλία ῥίψαντες, μᾶλλον δὲ καταλύσαντες, τοῖς Παύλου ποσὶ προσέτρεχον· ὁ δέ, καθάπερ ἑνὶ στρατοπέδῳ, τῇ οἰκουμένῃ παραταττόμενος, οὐδαμοῦ ἵστατο, ἀλλ' ὥσπερ τις ὑπόπτερος ὤν, πάντα ἐποίει· καὶ νῦν μὲν χωλὸν διώρθου, νῦν δὲ νεκρὸν ἤγειρε, νῦν δὲ ἕτερον ἐπήρου, τὸν μάγον λέγω· καὶ οὐδὲ ἐν δεσμωτηρίῳ κατακλειόμενος ἡσύχαζεν, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ τὸν δεσμοφύλακα μετῆγε πρὸς ἑαυτόν, τὴν καλὴν ταύτην αἰχμαλωσίαν ἐργαζόμενος.

ἀλλάξουν στάση καὶ νὰ μὴ ξεσπάσει σὲ κανένα ἡ ὀργή. Γιατὶ ἐνεργοῦσε πάντοτε σὰν ἄριστος γιατρός, σὰν κοινὸς πατέρας καὶ προστάτης καὶ κηδεμόνας. Ἔτσι φρόντιζε γιὰ ὅλους νικώντας τὰ ἐμπόδια, συγκρατώντας τοὺς ἠθικὰ ἀρρώστους, τρέχοντας παντοῦ. Γιατὶ δὲν τακτοποιοῦσε τὰ πράγματα μὲ μάχη, ἀλλ' ἔστηνε τὰ τρόπαια σὰ νικητὴς σὲ σίγουρο καὶ εὔκολο ἀγώνα, σκάβοντας, γκρεμίζοντας, ρίχνοντας κάτω τὰ κάστρα τοῦ διαβόλου καὶ τὶς πονηριὲς τῶν δαιμόνων, καὶ μεταφέροντας ὅλα τὰ λάφυρα στὸ στρατόπεδο τοῦ Χριστοῦ. Δὲν ἔπαιρνε οὔτε ἀναπνοή, ἀλλ' ἔτρεχε ἀπ' αὐτοὺς σ' ἐκείνους, ἀπὸ ἐκείνους σ' ἄλλους, στήνοντας σὰν ἄριστος στρατηγὸς τρόπαια κάθε μέρα, ἢ καλύτερα κάθε ὥρα. Γιατί, ἐνῶ μπῆκε στὴ μάχη ντυμένος μόνο μ' ἕνα χιτώνα, κυρίευσε αὔτανδρες τὶς πόλεις τῶν ἐχθρῶν. Τόξα καὶ δόρατα καὶ βέλη, τὰ πάντα ἦταν ἡ γλώσσα τοῦ Παύλου. Γιατὶ ἄνοιγε μόνο τὸ στόμα του καὶ τὰ λόγια του ἔπεφταν πάνω στοὺς ἐχθροὺς πιὸ καυτερὰ ἀπὸ ὁποιαδήποτε φωτιά. Ἔτσι ἔδιωχνε τοὺς δαίμονες καὶ ξανάφερνε κοντά του τοὺς ἀνθρώπους ποὺ εἶχαν κυριέψει ἐκεῖνοι. Ὅταν λοιπὸν ἔδιωξε ἐκεῖνον τὸν πονηρὸ δαίμονα, συγκεντρώθηκαν πενήντα χιλιάδες ἀγύρτες καὶ μάγοι, ἔκαψαν τὰ μαγικά τους βιβλία καὶ πῆγαν μὲ τὸ μέρος τῆς ἀλήθειας. Κι ὅπως στὸν πόλεμο, ὅταν πέσει ἕνας πύργος ἢ σκοτωθεῖ ὁ ἀρχηγός, ὅλοι οἱ ἄνθρωποί του ρίχνουν τὰ ὅπλα καὶ τρέχουν κοντὰ στὸ στρατηγό, ἔτσι ἔγινε καὶ τότε. Ὅταν διώχθηκε δηλαδὴ ὁ σατανᾶς, ἔνοιωσαν ὅλοι πολιορκημένοι, πέταξαν τὰ βιβλία, ἢ καλύτερα τὰ κατέστρεψαν, κι ἔτρεξαν στὰ πόδια τοῦ Παύλου. Κι αὐτὸς παρατασσόταν σ' ὅλη τὴν οἰκουμένη σὰν νὰ εἶναι ἕνα ἑνιαῖο στρατόπεδο, δὲ σταματοῦσε πουθενά, ἀλλ' ἐνεργοῦσε παντοῦ, σὰν νὰ εἶχε φτερὰ στὰ πόδια του. Ἀλλοῦ θεράπευε τὸν ἀνάπηρο, ἀλλοῦ ἀνάσταινε τὸ νεκρό, ἀλλοῦ τιμωροῦσε κάποιον, ἐννοῶ τὸ μάγο. Κι οὔτε ὅταν ἦταν κλεισμένος στὴ φυλακὴ καθόταν ἥσυχος, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ προσηλύτιζε τὸ δεσμοφύλακα, κάμνοντας λαμπρὴ ἀκόμη καὶ τὴ φυλάκισή του.

4. Τοῦτον οὖν καὶ ἡμεῖς μιμησώμεθα κατὰ δύναμιν. Καὶ τί λέγω, κατὰ δύναμιν; Ἔξεστι γὰρ καὶ ἐγγὺς ἐκείνου γενέσθαι τῷ βουλομένῳ, καὶ θεωρῆσαι τὴν ἀριστείαν, καὶ μιμήσασθαι τὴν ἀνδρείαν. Ἔτι γὰρ καὶ τοῦτο ποιεῖ, λογισμοὺς καθαιρῶν, καὶ πᾶν ὕψωμα ἐπαιρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ. Καίτοι γε πολλοὶ κατατέμνειν αὐτὸν ἐπεχείρησαν αἱρετικοί· ἀλλ' ὅμως κατὰ μέλος ὢν πολλὴν ἐπιδείκνυται τὴν ἰσχύν. Κέχρηται μὲν γὰρ αὐτῷ καὶ Μαρκίων καὶ Μανιχαῖος, ἀλλὰ κατατέμνοντες· ἀλλ' ὅμως καὶ οὕτως ἐλέγχονται ἀπὸ τῶν μελῶν. Καὶ γὰρ καὶ χεὶρ μόνη τοῦ ἀριστέως τούτου παρ' αὐτοῖς οὖσα, κατ' ἄκρας αὐτοὺς ἐλαύνει· καὶ ποὺς μόνος παρ' ἑτέροις διώκει καὶ καταβάλλει, ἵνα μάθῃς δυνάμεως περιουσίαν, καὶ ὅτι περικοπτόμενος ἀρκεῖ πάντας ἑλεῖν τοὺς ἐναντιουμένους. Καὶ μέντοι τοῦτο, φησί, διαστροφῆς, τὸ πάντας αὐτῷ κεχρῆσθαι τοὺς ἀλλήλοις μαχομένους. Διαστροφῆς μὲν οὖν, τῆς Παύλου δὲ μὴ γένοιτο, ἀλλὰ τῆς τῶν χρωμένων. Οὐ γὰρ ποικίλος τις ἦν, ἀλλὰ ἁπλοῦς καὶ σαφής· οὗτοι δὲ πρὸς τὰς οἰκείας διέστρεψαν τὰ ῥήματα ἐννοίας.

Καὶ διὰ τί οὕτως ἐρρέθη, φησίν, ὡς δοῦναι λαβὰς τοῖς βουλομένοις; Οὐκ αὐτὸς ἔδωκεν, ἀλλ' ἡ ἐκείνων μανία· οὐκ εἰς δέον γὰρ τούτοις ἐχρήσαντο. Ἐπεὶ καὶ ὁ κόσμος οὗτος ὅλος καὶ θαυμαστὸς καὶ μέγας, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας τεκμήριον, καὶ «οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ, καὶ ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ ἐρεύγεται ῥῆμα, καὶ νὺξ νυκτὶ ἀναγγέλλει γνῶσιν»· ἀλλ' ὅμως τούτῳ πολλοὶ προσέπταισαν, καὶ ἀπ' ἐναντίας ἀλλήλοις· καὶ οἱ μὲν οὕτως αὐτὸν ὑπὲρ τὴν ἀξίαν ἐθαύμασαν ὡς αὐτὸν νομίσαι εἶναι Θεόν, οἱ δὲ οὕτως αὐτοῦ τὸ κάλλος ἠγνόησαν, ὡς ἀνάξιον εἶναι φανῆναι τῆς τοῦ Θεοῦ δημιουργίας, καὶ ὕλῃ τινὶ πονηρᾷ τὸ

4. Αὐτὸν ἂς μιμηθοῦμε λοιπὸν κι ἐμεῖς ὅσο μποροῦμε. Ἀλλὰ γιατί λέγω, ὅσο μποροῦμε; Γιατὶ ὅποιος θέλει μπορεῖ νὰ τὸν πλησιάσει, νὰ διαπιστώσει τὴ μεγάλη ἀγωνιστικότητά του καὶ νὰ μιμηθεῖ τὴν ἀνδρεία του. Γιατὶ κάνει ἀκόμη κι αὐτά. Γκρεμίζει συλλογισμοὺς καὶ κάθε τι ποὺ ὑψώνεται μὲ ὑπερηφάνεια κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ. Ἂν καὶ προσπάθησαν πολλοὶ αἱρετικοὶ νὰ τὸν ἐξευτελίσουν, ἂν καὶ ἀγωνίζεται μόνος του, δείχνει μεγάλη δύναμη. Τοῦ κάνουν ἐπίθεση καὶ ὁ Μαρκίων καὶ ὁ Μανιχαῖος, ἀλλὰ γιὰ διαφορετικὰ θέματα. Τοὺς ἀντιμετωπίζει ὅμως χωριστὰ τὸν καθένα. Γιατὶ καὶ τὸ ἕνα χέρι μόνο τοῦ ἄριστου αὐτοῦ ἀγωνιστῆ ἂν παρουσιαστεῖ, ἐξαφανίζονται. Καὶ τὸ πόδι του μόνο καταδιώκει καὶ κατανικᾶ ἄλλους, γιὰ νὰ διαπιστώσεις τὴν ὑπερβολική του δύναμη, καὶ ὅτι, ἀκόμη κι ἂν ἀπασχολεῖται μὲ πολλούς, ἔχει τὴ δυνατότητα νὰ ἐξουδετερώσει ὅλους τοὺς ἀντιθέτους. Εἶναι ὅμως, λέει, δεῖγμα διαστροφῆς τὸ ὅτι τοῦ κάνουν ἐπίθεση ὅλοι ἐκεῖνοι ποὺ ἔχουν φοβερὲς ἀντιθέσεις μεταξύ τους. Ὁπωσδήποτε δεῖγμα διαστροφῆς, ὄχι ὅμως τοῦ Παύλου, ἀλλὰ τῶν ἀντιπάλων του. Γιατὶ δὲν ἦταν σκοτεινός, ἀλλ' ἁπλὸς καὶ σαφής. Ἐκεῖνοι παραποίησαν τὰ λόγια του, ὁ καθένας ἀνάλογα μὲ τὶς σκέψεις του.

Γιατί, λέγει, τὰ εἶπε ἔτσι καὶ ἔδωσε λαβὴ στοὺς καλοθελητές; Δὲν ἔδωσε ἐκεῖνος λαβή, ἀλλ' ἡ παραφροσύνη τους. Γιατὶ δὲν τὰ ἀντιμετώπισαν τίμια. Γιατὶ κι ὅλος αὐτὸς ὁ κόσμος, ὁ θαυμαστὸς καὶ μεγάλος, καὶ ποὺ εἶναι τρανὴ ἀπόδειξη τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ, καὶ «ἡ μιὰ μέρα διηγεῖται στὴν ἄλλη καὶ ἡ μιὰ νύχτα ἀνακοινώνει γνώσεις στὴν ἄλλη»[12], ἀλλ' ὅμως πολλοὶ σκόνταψαν ἐπάνω του καὶ ἐνάντια ὁ ἕνας στὸν ἄλλο. Καὶ ἄλλοι τὸν θαύμασαν τόσο πιὸ πολὺ ἀπὸ τὴν ἀξία του, ὥστε πίστεψαν πὼς εἶναι θεός, ἄλλοι πάλι περιφρόνησαν τόσο πολὺ τὶς ἀρετές του, ὥστε τοὺς φάνηκε πὼς εἶναι ἀνάξιος νὰ δημιουργήθηκε

12. Ψαλμ. 18,2–3.

πλέον αὐτοῦ ἀναθεῖναι. Καίτοι γε ἀμφοτέρους ὁ Θεὸς ἠσφαλίσατο, καλὸν μὲν ποιήσας καὶ μέγαν, ἵνα μὴ ἀλλότριος αὐτοῦ τῆς σοφίας εἶναι νομίζοιτο· ἐνδεῆ δὲ καὶ οὐκ αὐτάρκη ἑαυτῷ, ἵνα μὴ θεὸς ὑποπτεύηται. Ἀλλ' ὅμως οἱ πηρωθέντες ἐξ οἰκείων λογισμῶν, εἰς ἐναντίας ἐξέπεσον ἐννοίας, ἀλλήλους ἐλέγχοντες, καὶ ἀλλήλων γινόμενοι κατήγοροι, καὶ ὑπὲρ τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας ἀπολογούμενοι καὶ αὐτῶν ὧν ἐπλανήθησαν λογισμῶν. Καὶ τί λέγω τὸν ἥλιον καὶ τὸν οὐρανόν; Πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν εἶδον θαύματα οἱ Ἰουδαῖοι γινόμενα τοσαῦτα, καὶ μόσχον εὐθέως προσεκύνησαν. Πάλιν ἑώρων δαίμονας τὸν Χριστὸν ἀπελαύνοντα, καὶ δαιμονῶντα αὐτὸν ἐκάλουν. Ἀλλ' οὐ τοῦ ἐκβάλλοντος τοῦτο ἔγκλημα, ἀλλὰ τῆς τῶν πεπηρωμένων διανοίας κατηγορία.

Μὴ τοίνυν μηδὲ Παύλου καταγίνωσκε διὰ τὴν τῶν κακῶς χρησαμένων γνώμην, ἀλλὰ μάθε τὸν θησαυρὸν αὐτοῦ καλῶς καὶ τὸν πλοῦτον ἀνάπτυξον, καὶ πρὸς πάντας στήσῃ γενναίως ἀπὸ τῶν ἐκείνου φραττόμενος ὅπλων· οὕτω καὶ Ἕλληνας καὶ Ἰουδαίους ἐπιστομίσαι δυνήσῃ. Καὶ πῶς, φησίν, οὐ πιστεύοντας αὐτῷ; Ἀπὸ τῶν γεγενημένων δι' αὐτοῦ, ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν οἰκουμένην διορθώσεως. Οὐ γὰρ ἦν ἀνθρωπίνης δυνάμεως τοσαῦτα δυνηθῆναι, ἀλλ' ἡ τοῦ σταυρωθέντος ἰσχὺς ἐμπνέουσα αὐτῷ, τοιοῦτον αὐτὸν εἰργάσατο, καὶ ῥητόρων καὶ φιλοσόφων καὶ τυράννων καὶ βασιλέων καὶ πάντων δυνατώτερον ἀπέφηνεν. Οὗτος οὐχ ὁπλίσασθαι μόνον ἱκανὸς καὶ βαλεῖν τοὺς ἐναντίους, ἀλλὰ καὶ ἑτέρους κατασκευάσαι τοιούτους.

Ἵν' οὖν καὶ ἑαυτοῖς καὶ ἑτέροις γινώμεθα χρήσιμοι, συνεχῶς αὐτὸν μεταχειριζώμεθα, ἀντὶ λειμῶνος καὶ παραδείσου

ἀπὸ τὸ Θεό, καὶ ἀπέδωσαν τὴν κάποιαν ἀνωτερότητά του σὲ κάποιο πονηρὸ αἴτιο. Καὶ ὅλα αὐτά, ἂν καὶ ὁ Θεὸς θέλησε νὰ τοὺς προφυλάξει καὶ τοὺς δύο, ἀφοῦ τὸν δημιούργησε ἐξαιρετικὸ καὶ σπουδαῖο, γιὰ νὰ μὴν τὸν νομίσει κανεὶς ἀμέτοχο τῆς σοφίας του, καὶ τὸν δημιούργησε ἐπίσης φτωχὸ καὶ μὲ ἀνθρώπινες ἀνάγκες, γιὰ νὰ μὴ φαντασθεῖ κανεὶς πὼς εἶναι θεός. Αὐτοὶ ὅμως ἔγιναν ἐξαιτίας τῆς δικῆς τους λογικῆς πνευματικὰ ἀνάπηροι, κατέληξαν σὲ ἀντίθετες παραδοχές, ἐλέγχουν καὶ κατηγοροῦν ὁ ἕνας τὸν ἄλλο καὶ γίνονται ἀπολογίες τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν συλλογισμῶν ποὺ οἱ ἴδιοι κάνουν μὲ πολλὴ πλάνη. Καὶ γιατί ν' ἀναφέρω τὸν ἥλιο καὶ τὸν οὐρανό; Οἱ Ἰουδαῖοι εἶδαν νὰ γίνονται μπροστὰ στὰ μάτια τους πολὺ μεγάλα θαύματα κι ἐκεῖνοι ὕστερα ἀπὸ λίγην ὥρα προσκύνησαν τὸ μοσχάρι. Εἶδαν ἐπίσης τὸ Χριστὸ νὰ διώχνει τὰ δαιμόνια καὶ τὸν ὀνόμασαν δαιμονισμένο. Αὐτὸ ὅμως δὲν ἀποτελεῖ κατηγορία ἐναντίον ἐκείνου ποὺ διώχνει τὰ δαιμόνια, ἀλλὰ κατηγορία ἐναντίον τῆς ἀνάπηρης σκέψης τους.

Μὴν κατακρίνεις λοιπὸν τὸν Παῦλο ἐπειδὴ αὐτοὶ δὲν κατάλαβαν καλὰ τὴν σκέψη του, ἀλλὰ γνώρισε καλὰ τὸ θησαυρό του καὶ αὔξησε τὸν πλοῦτο του καί, προστατευόμενος ἀπὸ τὰ ὅπλα του, θὰ ἀντιμετωπίσεις γενναῖα τοὺς πάντες. Ἔτσι θὰ μπορέσεις νὰ ἀποστομώσεις καὶ τοὺς Ἕλληνες καὶ τοὺς Ἰουδαίους. Μὰ πῶς, ἀφοῦ δὲν πιστεύουν σ' αὐτόν; Ἀπὸ ὅσα ἔγιναν μὲ ὄργανο αὐτόν, ἀπὸ τὴ διόρθωση τοῦ κόσμου. Γιατὶ δὲν μποροῦσε ἀνθρώπινη δύναμη νὰ κάνει τέτοια κατορθώματα, ἀλλὰ ἡ δύναμη τοῦ σταυρωμένου Χριστοῦ ποὺ τὸν δυνάμωνε, ποὺ τὸν ἔκαμε τόσον ἐνάρετο, ποὺ τὸν ἀνέδειξε πιὸ δυνατὸν ἀπὸ ρήτορες καὶ φιλοσόφους καὶ ἄρχοντες καὶ βασιλιάδες καὶ ἀπὸ ὅλους. Αὐτὸς ἔχει τὴν ἱκανότητα ὄχι μόνο νὰ ὁπλισθεῖ καὶ νὰ χτυπήσει τοὺς ἀντιθέτους, ἀλλὰ καὶ νὰ δώσει καὶ σὲ ἄλλους τὶς ἴδιες ἱκανότητες.

Γιὰ νὰ γινόμαστε λοιπὸν χρήσιμοι καὶ στοὺς ἑαυτούς μας καὶ στοὺς ἄλλους, ἂς τὸν χρησιμοποιοῦμε συνεχῶς καὶ ἂς απο-

τοῖς τούτου γράμμασιν ἐντρυφῶντες. Οὕτω γὰρ δυνησόμεθα καὶ κακίας ἀπαλλαγῆναι, καὶ ἀρετὴν ἑλέσθαι, καὶ τῶν ἐπηγγελμένων τυχεῖν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμή, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

λαμβάνουμε τὰ γραπτά του σὰν νὰ εἶναι ὡραῖο λιβάδι καὶ θαυμάσιος κῆπος. Γιατὶ ἔτσι θὰ μπορέσουμε καὶ ἀπὸ τὴν κακία ν' ἀπαλλαγοῦμε καὶ τὴν ἀρετὴ ν' ἀκολουθησουμε, καὶ νὰ κερδίσουμε τὰ ἀγαθὰ τῶν οὐρανῶν, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο, μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη, καὶ ἡ τιμή, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α ΚΒ'

(Β' Κορ. 10, 7–18)

«Τὰ κατὰ πρόσωπον βλέπετε. Εἴ τις πέποιθεν ἑαυτῷ Χριστοῦ εἶναι, τοῦτο λογιζέσθω πάλιν ἀφ' ἑαυτοῦ, ὅτι καθὼς αὐτὸς Χριστοῦ, οὕτω καὶ ἡμεῖς».

1. Ὃ μάλιστα ἄν τις θαυμάσειε Παύλου μετὰ τῶν ἄλλων, τοῦτό ἐστιν, ὅτι εἰς ἀνάγκην ἐμπεσὼν μεγάλην τοῦ ἐπᾶραι ἑαυτόν, ἀμφότερα ἐργάζεται, τοῦτό τε αὐτό, καὶ τὸ μὴ δοκεῖν ἐπαχθὴς εἶναι τοῖς πολλοῖς διὰ τὴν περιαυτολογίαν ταύτην, ὃ καὶ ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας μάλιστα ἴδοι τις ἄν. Καὶ γὰρ ἐκεῖ ἐμπεσὼν εἰς τοιαύτην ὑπόθεσιν, ἀμφοτέρων ἐπιμελεῖται τούτων, ὅπερ τῶν σφόδρα ἐστὶ δυσκολωτάτων καὶ πολλῆς δεομένων συνέσεως· καὶ μετριάζει καὶ περὶ ἑαυτοῦ μέγα τι λέγει. Σκόπει δὲ πῶς καὶ ἐνταῦθα μέγα αὐτὸ ποιεῖται. «Τὰ κατὰ πρόσωπον βλέπετε». Ὅρα κἀνταῦθα σύνεσιν. Ἐπιτιμήσας γὰρ τοῖς ἀπατῶσιν αὐτούς, οὐ μέχρις ἐκείνων τὸν λόγον ἔστησεν, ἀλλ' ἀπ' ἐκείνων καὶ εἰς τούτους μεταπηδᾷ καὶ συνεχῶς τοῦτο οὕτω ποιεῖ. Οὐ γὰρ δὴ μόνον τῶν παρακρουομένων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἠπατημένων καθάπτεται. Εἰ γὰρ καὶ αὐτοὺς ἀφῆκεν ἀνευθύνους, οὐκ ἂν οὕτως εὐκόλως ἐκ τῶν ἑτέροις εἰρημένων διωρθώθησαν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἂν ἐπήρθησαν, οὐκ ὄντες ἐγκλήμασιν ὑπεύθυνοι. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτῶν καθάπτεται. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον αὐτοῦ ἐστι τὸ θαυμαστόν, ἀλλ' ὅτι καὶ καταλλήλως ἑκατέροις ἐπιτιμᾷ.

Ο Μ Ι Λ Ι Α ΚΒ'
(Β' Κορ. 10, 7-18)

«Ἐσεῖς βλέπετε τὰ πράγματα ἐπιφανειακά. Ἂν ἔχει κάποιος πεποίθηση ὅτι εἶναι τοῦ Χριστοῦ, ἂς σκεφθεῖ μόνος του αὐτό· ὅτι, ὅπως εἶναι ὁ ἴδιος τοῦ Χριστοῦ, ἔτσι εἴμαστε κι ἐμεῖς».

1. Ἐκτὸς ἀπὸ πολλὰ ἄλλα, ἐκεῖνο ποὺ θὰ θαύμαζε κανεὶς πάρα πολὺ στὸν Παῦλο εἶναι αὐτό· ὅτι δηλαδή, ὅταν βρέθηκε σὲ μεγάλη ἀνάγκη νὰ προβάλει τὸν ἑαυτό του, ἀγωνίζεται καὶ γιὰ τὰ δύο· καὶ τὸν ἑαυτό του προβάλλει καὶ φροντίζει νὰ μὴν εἶναι ἐνοχλητικὸς στοὺς πολλοὺς γι' αὐτὴν τὴν περιαυτολογία. Τὸ ἴδιο μπορεῖ νὰ διαπιστώσει κανεὶς καὶ στὴν ἐπιστολή του πρὸς Γαλάτας. Γιατὶ κι ἐκεῖ βρέθηκε στὴν ἴδια κατάσταση καὶ φροντίζει καὶ γιὰ τὰ δύο, πράγμα ποὺ εἶναι πολὺ δύσκολο καὶ χρειάζεται πολλὴ φρόνηση. Καὶ τὸ μέτρο τηρεῖ καὶ λέγει κάτι μεγάλο γιὰ τὸν ἑαυτό του. Πρόσεχε πόση σημασία δίνει καὶ ἐδῶ σ' αὐτό. «Ἐσεῖς βλέπετε τὰ πράγματα ἐπιφανειακά». Δὲς καὶ ἐδῶ τὴ σύνεσή του. Ἀφοῦ ἐπέκρινε δηλαδὴ ἐκείνους ποὺ τοὺς ἀπατοῦν, δὲ σταματᾶ τὸ λόγο σ' αὐτούς, ἀλλὰ μετὰ ἀπὸ ἐκείνους μιλάει καὶ γιὰ ἐκείνους, κάνοντας συνεχῶς τὸ ἴδιο. Δὲν τὰ βάζει δηλαδὴ μόνο μ' ἐκείνους ποὺ ἐξαπατοῦν, ἀλλὰ καὶ μὲ τοὺς ἐξαπατημένους. Γιατί, ἂν δὲν τοὺς θεωροῦσεν ὑπεύθυνους, δὲ θὰ διορθώνονταν τόσο εὔκολα μὲ ὅσα εἶπε γιὰ τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ θὰ ὑπερηφανεύονταν ὑπέρμετρα, γιατὶ δῆθεν θὰ ἦταν ἀθῶοι ἀπὸ κάθε ἁμαρτία. Γι' αὐτὸ ἐπικρίνει καὶ αὐτούς. Καὶ δὲν εἰ-

Ἄκουε γοῦν τί τούτοις φησί· «τὰ κατὰ πρόσωπον βλέπετε». Οὐ μικρὸν τὸ ἔγκλημα, ἀλλὰ καὶ σφόδρα μέγα. Πῶς; Ὅτι εὐεξαπάτητον τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, φησίν. Ὃ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστιν· ἀπὸ τῶν φαινομένων δοκιμάζετε, ἀπὸ τῶν σαρκικῶν, ἀπὸ τῶν σωματικῶν. Τί ἐστιν, «ἀπὸ τῶν φαινομένων»; Εἴ τις πλουτεῖ, εἴ τις φυσᾶται, εἴ τις πολλοὺς περιβέβληται κόλακας, εἴ τις μεγάλα περὶ ἑαυτοῦ λέγει, εἴ τις κενοδοξεῖ, εἴ τις ὑποκρίνεται ἀρετήν, οὐκ ἔχων ἀρετήν· τοῦτο γάρ ἐστι, «τὰ κατὰ πρόσωπον βλέπετε. Εἴ τις πέποιθεν ἑαυτῷ Χριστοῦ εἶναι, τοῦτο λογιζέσθω πάλιν ἀφ' ἑαυτοῦ, ὅτι καθὼς αὐτὸς Χριστοῦ, οὕτω καὶ ἡμεῖς». Οὐ γὰρ βούλεται ἐκ προοιμίων σφοδρὸς γίνεσθαι, ἀλλὰ κατὰ μικρὸν αὔξεται καὶ κορυφοῦται. Σκόπει δὲ ἐνταῦθα τὴν πολλὴν τραχύτητα καὶ πολὺ τὸ αἴνιγμα ὄν. Τὸ γάρ, «ἀφ' ἑαυτοῦ», τοῦτό ἐστιν ἐμφαίνοντος· μὴ γὰρ ἀναμενέτω, φησί, παρ' ἡμῶν μαθεῖν, τουτέστι, διὰ τῆς ἐπιτιμήσεως τῆς κατ' αὐτοῦ, ἀλλ' ἀφ' ἑαυτοῦ τοῦτο λογιζέσθω, ὅτι καθὼς αὐτὸς Χριστοῦ, οὕτω καὶ ἡμεῖς· οὐκ ἐπειδὴ οὕτως ἦν τοῦ Χριστοῦ, ὡς ἐκεῖνος, ἀλλ' ὅτι «ὥσπερ ἐκεῖνος Χριστοῦ», οὕτω καὶ ἐγὼ Χριστοῦ. Κατὰ τοῦτο ἡ κοινωνία· οὐ γὰρ δὴ αὐτὸς μὲν Χριστοῦ, ἐγὼ δὲ ἑτέρου τινός. Καὶ θεὶς τοῦτο τὸ ἴσον, προστίθησι καὶ τὴν ὑπεροχήν, λέγων· «ἐὰν γὰρ καὶ περισσὸν καυχήσωμαι περὶ τῆς ἐξουσίας, ἧς ἔδωκέ μοι ὁ Κύριος εἰς οἰκοδομὴν καὶ οὐκ εἰς καθαίρεσιν, οὐκ αἰσχυνθήσομαι». Ἐπειδὴ γὰρ μέγα τι λέγειν ἔμελλεν, ὅρα πῶς αὐτὸ παραμυθεῖται. Οὐδὲν γὰρ οὕτω προσίσταται τοῖς πολλοῖς τῶν ἀκροατῶν, ὡς τὸ ἑαυτόν τινα ἐγκωμιάζειν. Διόπερ ὑποτεμνόμενος τὸ βαρύ, τοῦτό φησιν· «ἐὰν γὰρ καὶ περισσόν τι καυχήσωμαι». Καὶ οὐκ εἶπεν, ὅτι 'εἴ τις πέποιθεν εἶναι Χριστοῦ, λογιζέσθω ὅτι πολὺ ἡμῶν ἀπέχει· ἐγὼ γὰρ ἐξου-

ναι μόνο γι' αὐτὸ ἀξιοθαύμαστος, ἀλλὰ καὶ γιατὶ ἐπικρίνει τὸν καθένα ὅπως τοῦ πρέπει.

Ἄκουσε λοιπὸν τί τοὺς λέει· «ἐσεῖς βλέπετε ἐπιφανειακά». Δὲν εἶναι μικρὴ ἡ κατηγορία, ἀλλὰ πολὺ μεγάλη. Γιὰ ποιό λόγο; Γιατὶ λέγει ὅτι τὸ ἀνθρώπινον γένος ἐξαπατᾶται εὔκολα. Ἐκεῖνο ποὺ ἐννοεῖ, εἶναι τὸ ἑξῆς. Κρίνετε ἀπὸ τὰ φαινόμενα, ἀπὸ τὰ σαρκικά, ἀπὸ τὰ σωματικά. Τί σημαίνει, «ἀπὸ τὰ φαινόμενα»; Ἂν κάποιος εἶναι πλούσιος, ἂν εἶναι ἐγωϊστής, ἂν τὸν περιτριγυρίζουν πολλοὶ κόλακες, ἂν λέει μεγάλα λόγια γιὰ τὸν ἑαυτό του, ἂν εἶναι ματαιόδοξος, ἂν ὑποκρίνεται ὅτι εἶναι ἐνάρετος, ἐνῶ δὲν εἶναι. Γιατὶ αὐτὸ σημαίνει ἡ φράση, «ἐπιφανειακὰ βλέπετε». «Ἂν ἔχει κανεὶς τὴν πεποίθηση ὅτι εἶναι τοῦ Χριστοῦ, ἂς σκεφθεῖ πάλι μόνος καὶ αὐτό, ὅτι δηλαδή, ὅπως εἶναι ἐκεῖνος τοῦ Χριστοῦ, ἔτσι εἴμαστε καὶ ἐμεῖς». Γιατὶ δὲ θέλει νὰ γίνει σκληρὸς ἀπὸ τὴν ἀρχή, ἀλλὰ προχωρεῖ σιγὰ–σιγὰ καὶ φθάνει στὴν κορυφή. Πρόσεχε ὅμως ἐδῶ τὴν πολλὴ σκληρότητα καὶ τὰ πολλὰ νοήματα. Τὸ «ἀπὸ μόνος του» σημαίνει τὸ ἑξῆς· ἂς μὴν περιμένει, λέγει, νὰ μάθει ἀπὸ ἐμᾶς, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ἐπίκρισή του, ἀλλὰ ἂς τὸ ἐρευνήσει μόνος του, γιατί, ὅπως εἶναι αὐτὸς τοῦ Χριστοῦ, ἔτσι εἴμαστε κι ἐμεῖς. Ὄχι ὅπως εἶναι ὁ Παῦλος τοῦ Χριστοῦ, ἔτσι εἶναι κι ἐκεῖνος, ἀλλὰ ὅπως εἶναι ἐκεῖνος τοῦ Χριστοῦ, ἔτσι εἶμαι κι ἐγὼ ὁ Παῦλος. Αὐτὸ εἶναι τὸ κοινό μας στοιχεῖο. Δὲν εἶναι δηλαδὴ αὐτὸς τοῦ Χριστοῦ κι ἐγὼ εἶμαι κάποιου ἄλλου. Κι ἀφοῦ ὅρισε αὐτὴν τὴν ἰσότητα, προσθέτει καὶ τὴν ὑπεροχή, λέγοντας· «ἂν βέβαια καυχηθῶ κάπως περισσότερο γιὰ τὴν ἐξουσία, ποὺ μοῦ ἔδωσε ὁ Κύριος γιὰ τὴ βελτίωση κι ὄχι γιὰ τὴν καταστροφή σας, δὲ θὰ ντροπιαστῶ». Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐπρόκειτο νὰ πεῖ κάτι μεγάλο, πρόσεχε πῶς τὸ μετριάζει. Γιατὶ τίποτα δὲν δυσαρεστεῖ τόσο τοὺς θεατές, ὅσο τὸ νὰ αὐτοεπαινεῖται κανείς. Γι' αὐτὸ καὶ θέλοντας νὰ περιορίσει τὴν ἐνόχληση, λέγει· «ἂν καυχηθῶ κάπως περισσότερο». Καὶ δὲν εἶπε, 'ἂν κάποιος ἔχει πεποίθηση ὅτι εἶναι τοῦ Χριστοῦ, ἂς σκέπτεται ὅτι ἀπέχει πολὺ ἀπὸ ἐμᾶς. Γιατὶ

σίαν ἔχω παρ' αὐτοῦ πολλήν, ὥστε οὓς ἂν ἐθέλω, κολάζειν καὶ ἀποκτιννύναι', ἀλλὰ τί; «ἐὰν γὰρ καὶ περισσόν τι». Καίτοι ἄφατον εἶχεν, ἀλλ' ὅμως συστέλλει τῷ λόγῳ. Καὶ οὐκ εἶπεν, 'ὅτι καυχῶμαι', ἀλλ' «ἐὰν καυχήσομαι», ἐὰν βουληθῶ, ἅμα καὶ μετριάζων καὶ τὴν ὑπεροχὴν δεικνύς.

«Ἐὰν οὖν καυχήσωμαι», φησί, «περὶ τῆς ἐξουσίας, ἧς ἔδωκέ μοι ὁ Κύριος». Πάλιν τὸ πᾶν αὐτῷ ἀνατίθησι καὶ κοινὸν ποιεῖ τὸ δῶρον. «Εἰς οἰκοδομήν, καὶ οὐκ εἰς καθαίρεσιν». Εἶδες πῶς πάλιν παραμυθεῖται τὸν φθόνον τὸν ἀπὸ τῶν ἐγκωμίων, καὶ τὸν ἀκροατὴν ἐπισπᾶται, τὴν χρείαν εἰπὼν δι' ἣν ἔλαβε; Καὶ πῶς φησι, «λογισμοὺς καθαιροῦντες»; Ὅτι αὐτὸ τοῦτο μάλιστα οἰκοδομῆς εἶδός ἐστι, τὸ τὰ κωλύματα ἀναιρεῖν καὶ τὰ σαθρὰ διελέγχειν καὶ τὰ ἀληθῆ συντιθέναι. «Ἐν οἰκοδομῇ». Εἰς τοῦτο μὲν οὖν ἐλάβομεν, ἵνα οἰκοδομῶμεν. Ἐὰν δέ τις πυκτεύῃ καὶ πολεμῇ καὶ ἀνίατος ᾖ, καὶ τῇ ἑτέρᾳ χρησόμεθα ἐνεργείᾳ, καθαιροῦντες αὐτὸν καὶ καταβάλλοντες. Διὸ καί, «οὐκ αἰσχυνθήσομαι», φησί· τουτέστιν, οὐ δειχθήσομαι ψευδόμενος, οὐδὲ ἀλαζονευόμενος. «Ἵνα δὲ μὴ δόξω, ὡς ἂν ἐκφοβεῖν ὑμᾶς, ὅτι αἱ μὲν ἐπιστολαί, φησί, βαρεῖαι καὶ ἰσχυραί, ἡ δὲ παρουσία τοῦ σώματος ἀσθενής, καὶ ὁ λόγος ἐξουθενημένος· τοῦτο λογιζέσθω ὁ τοιοῦτος, ὅτι οἷοί ἐσμεν δι' ἐπιστολῶν ἀπόντες, τοιοῦτοι καὶ παρόντες τῷ ἔργῳ». Ὃ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστιν· ἠδυνάμην μὲν καυχήσασθαι, ἵνα δὲ μὴ τὰ αὐτὰ πάλιν λέγωσιν, ὅτι κομπάζω ἐπιστέλλων, καὶ εὐκαταφρόνητός εἰμι παρών, οὐδὲν μέγα ἐρῶ. Καὶ μὴν ὕστερον ἐφθέγξατο, ἀλλ' οὐ περὶ τῆς δυνάμεως ταύτης δι' ἧς ἦν φοβερός, ἀλλὰ περὶ ἀποκαλύψεων, καὶ τὸ πλέον περὶ πειρασμῶν. «Ἵν' οὖν μὴ δόξω φοβεῖν ὑμᾶς, τοῦτο λογιζέσθω ὁ

ἐγὼ ἔχω πάρει πολλὴν ἐξουσία ἀπὸ ἐκεῖνον, ὥστε νὰ τιμωρῶ καὶ νὰ θανατώνω ὅποιους θέλω', ἀλλὰ τί εἶπε; «καὶ ἂν καυχηθῶ κάπως παραπάνω». Ἂν καὶ εἶχε ἀνυπολόγιστη δύναμη, τὴν περιορίζει μὲ τὰ λόγια του. Καὶ δὲν εἶπε, 'καυχιέμαι', ἀλλά, «ἂν καυχηθῶ», ἂν θελήσω νὰ καυχηθῶ, δείχνοντας συγχρόνως καὶ μετριοφροσύνη καὶ ὑπεροχή.

«Ἂν λοιπὸν καυχηθῶ», λέγει, «γιὰ τὴ ἐξουσία ποὺ μοῦ ἔδωσε ὁ Κύριος». Πάλι ἀποδίδει τὰ πάντα στὸ Θεὸ καὶ κάνει πανανθρώπινο τὸ δῶρο του. «Γιὰ τὴ βελτίωση κι ὄχι γιὰ τὴν καταστροφή σας». Εἶδες πῶς, λέγοντας τὸ σκοπὸ γιὰ τὸν ὁποῖο τοῦ δόθηκε ἡ ἐξουσία, περιορίζει τὸ φθόνο ποὺ μποροῦν νὰ γεννήσουν οἱ ἔπαινοι, καὶ πῶς κερδίζει τὸν ἀκροατή; Καὶ πῶς λέγει, «γκρεμίζουμε τοὺς συλλογισμούς»; Γιατὶ εἶναι σπουδαῖος τρόπος βελτίωσης νὰ γκρεμίζεις τὰ ἐμπόδια, νὰ δείχνεις τὰ σάπια, νὰ βγάζεις στὸ φῶς τὴν ἀλήθεια. «Γιὰ οἰκοδομή». Γι' αὐτὸν τὸ σκοπό μᾶς ἔδωσε τὴν ἐξουσία, γιὰ νὰ οἰκοδομοῦμε. Ἂν ὅμως κάποιος ἀντιδρᾶ καὶ κάνει πόλεμο καὶ εἶναι ἀθεράπευτος, θὰ χρησιμοποιήσουμε καὶ τὸν ἄλλο τρόπο, θὰ τὸν γκρεμίσουμε καὶ θὰ τὸν νικήσουμε. Γι' αὐτὸ λέγει, «δὲ θὰ ντροπιαστῶ», δηλαδὴ δὲ θὰ ἀποδειχθῶ ψεύτης καὶ ψευτοϋπερήφανος. «Γιὰ νὰ μὴ νομίσετε ὅμως ὅτι θέλω νὰ σᾶς φοβερίσω μὲ τὶς ἐπιστολές, ἐπειδὴ λένε ὅτι οἱ ἐπιστολὲς εἶναι σοβαρὲς καὶ δυνατές, ἀλλ' ἡ σωματική μου ἐμφάνιση εἶναι ἀδύναμη καὶ ὁ προφορικός μου λόγος μηδαμινός, ἂς σκεφθοῦν αὐτό, ἐκεῖνοι ποὺ λένε αὐτά, ὅτι δηλαδή, ὅπως φαινόμαστε ἀπὸ τὶς ἐπιστολὲς ὅταν εἴμαστε μακριά, ἔτσι εἴμαστε κι ὅταν βρισκόμαστε σὲ ἐνεργὸ δράση». Αὐτὸ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἑξῆς. Μποροῦσα νὰ καυχηθῶ· γιὰ νὰ μὴ λένε ὅμως πάλι τὰ ἴδια, ὅτι δηλαδὴ ὅταν γράφω ἐπιστολὲς ἐκφράζομαι μὲ πολὺ ἐγωϊσμό, ἐνῶ ὅταν εἶμαι παρὼν δὲν ἀξίζω τίποτα, δὲ θὰ πῶ κανένα μεγάλο λόγο. Ἀργότερα βέβαια εἶπε, ἀλλὰ ὄχι γιὰ τὴ δύναμη ἐκείνη ποὺ τὸν ἔκανε φοβερό, ἀλλὰ γιὰ ἀποκαλύψεις καὶ τὸ περισσότερο γιὰ πειρασμούς. «Γιὰ νὰ μὴ νομίσετε λοιπὸν ὅτι σᾶς φοβερίζω, ἂς ἔχει ὑπόψη του ὁ ὁποῖος τὸ λέγει αὐτό, ὅτι εἴμαστε οἱ ἴδιοι ὅταν εἴμαστε μα-

τοιοῦτος, ὅτι οἷοί ἐσμεν δι' ἐπιστολῶν ἀπόντες, τοιοῦτοι καὶ παρόντες τῷ ἔργῳ».

Ἐπειδὴ γὰρ ἔλεγον, ὅτι ἐπιστέλλει μεγάλα περὶ ἑαυτοῦ, παρὼν δὲ οὐδενὸς λόγου ἐστὶν ἄξιος, διὰ τοῦτο ταῦτά φησι, καὶ αὐτὰ πάλιν συνεσταλμένως. Οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι 'ὡς μεγάλα ἐπιστέλλομεν, μεγάλα καὶ πράττομεν παρόντες', ἀλλ' ὑφειμένως μᾶλλον. Ὅτε μὲν γὰρ πρὸς ἐκείνους διελέγετο, μετὰ σφοδρότητος αὐτὸ τέθεικε λέγων, «δέομαι δὲ τὸ μὴ παρὼν θαρρῆσαι τῇ πεποιθήσει, ᾗ λογίζομαι τολμῆσαι, ἐπί τινας», ὅτε δὲ πρὸς τούτους, καθυφῆκε. Διὸ καὶ λέγει, «ὁποῖοί ἐσμεν παρόντες, καὶ ἀπόντες»· τουτέστι, ταπεινοί, συνεσταλμένοι, οὐδαμοῦ κομπάζοντες. Καὶ δῆλον ἐκ τῶν ἑξῆς· «οὐ γὰρ τολμῶμεν ἐγκρῖναι ἢ συγκρῖναι ἑαυτούς τισι τῶν ἑαυτοὺς συνιστανόντων».

2. Ἐνταῦθα καὶ ἀλαζόνας δείκνυσιν ὄντας ἐκείνους, καὶ μεγάλα περὶ ἑαυτῶν φθεγγομένους· καὶ κωμῳδεῖ αὐτοὺς ὡς ἑαυτοὺς συνιστῶντας. Ἀλλ' ἡμεῖς οὐδὲν τοιοῦτον, ἀλλ' εἴ τινα καὶ μεγάλα εἰργασάμεθα, ἐπὶ τὸν Θεὸν ἅπαντα ἀναφέρομεν καὶ ἀλλήλοις ἑαυτοὺς παραβάλλομεν· διὸ καὶ ἐπήγαγεν, «ἀλλ' αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς ἑαυτοὺς μετροῦντες, καὶ συγκρίνοντες ἑαυτοῖς ἑαυτοὺς οὐ συνιοῦσιν». Ὃ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστιν· οὐ πρὸς ἐκείνους ἑαυτοὺς παραβάλλομεν, ἀλλὰ πρὸς ἀλλήλους. Καὶ γὰρ προϊὼν ἔλεγεν, «οὐδὲν ὑστέρησα τῶν ὑπὲρ λίαν ἀποστόλων»· καὶ ἐν τῇ προτέρᾳ ἐπιστολῇ, «περισσότερον αὐτῶν πάντων ἐκοπίασα»· καὶ πάλιν, «τὰ μὲν σημεῖα τοῦ ἀποστόλου κατειργάσθη ἐν ὑμῖν ἐν πάσῃ ὑπομονῇ». Ὥστε ἑαυτοῖς συγκρίνομεν ἑαυτούς, οὐκ

1. Β' Κορ. 12,11.
2. Α' Κορ. 15,10.

κριὰ καὶ ἐπικοινωνοῦμε μαζί σας μὲ ἐπιστολές, καὶ ὅταν εἴμαστε κοντά σας καὶ ἐπιτελοῦμε τὸ ἔργο μας».

Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἔλεγαν ὅτι στὶς ἐπιστολὲς γράφει μεγάλα πράγματα γιὰ τὸν ἑαυτό του καὶ ὅτι ὅταν εἶναι παρὼν δὲν ἀξίζει τίποτα, γι' αὐτὸ γράφει αὐτὰ τὰ λόγια καὶ τὰ γράφει μὲ πολλὴν αὐτοσυγκράτηση. Γιατὶ δὲν εἶπε ὅτι 'ὅσο μεγάλα γράφουμε, τόσο μεγάλα κάνουμε ὅταν εἴμαστε μαζί σας', ἀλλὰ μιλάει μὲ πολλὴ μετριοφροσύνη. Ὅταν ἀπευθυνόταν πρὸς ἐκείνους, ἔθεσε τὸ ζήτημα ἔντονα λέγοντας· «παρακαλῶ νὰ μὴν ἀναγκασθῶ νὰ φανῶ θαρραλέος ὅταν θὰ εἶμαι κοντά σας καὶ νὰ μὴ δείξω τὴν τόλμη ποὺ σκέπτομαι νὰ δείξω πρὸς μερικούς», τώρα ὅμως ποὺ ἀπευθύνεται πρὸς αὐτούς, χαμήλωσε τὸν τόνο. Γι' αὐτὸ λέγει, «τὸ ἴδιο εἴμαστε καὶ ὅταν εἴμαστε κοντά σας καὶ ὅταν σᾶς γράφουμε», δηλαδὴ εἴμαστε ταπεινοί, συγκρατημένοι, δὲν εἴμαστε ἐγωϊστές, πράγμα ποὺ φαίνεται καὶ ἀπὸ τὴ συνέχεια. «Δὲν τολμᾶμε νὰ κατατάξουμε ἢ νὰ συγκρίνουμε τοὺς ἑαυτούς μας μὲ μερικοὺς ποὺ προβάλλουν τοὺς ἑαυτούς τους.

2. Στὸ σημεῖο αὐτὸ δείχνει ὅτι ἐκεῖνοι εἶναι ἐγωϊστὲς καὶ λένε μεγάλα λόγια γιὰ τοὺς ἑαυτούς τους καὶ τοὺς ἐπικρίνει ἐπειδὴ προβάλλουν τοὺς ἑαυτούς τους. Ἐμεῖς ὅμως δὲν κάνουμε τίποτα τέτοιο. Ἀλλ' ἂν ἐκάναμε κάτι μεγάλο, ἀποδίδουμε τὰ πάντα στὸ Θεὸ καὶ συγκρινόμαστε μεταξύ μας. Γι' αὐτὸ πρόσθεσε· «αὐτοὶ ἀντίθετα ὅταν μετροῦν τοὺς ἑαυτούς τους μὲ τοὺς ἑαυτούς τους καὶ συγκρίνουν τοὺς ἑαυτούς τους μὲ τοὺς ἑαυτούς τους, δὲν μποροῦν νὰ κρίνουν μὲ σύνεση». Αὐτὸ ποὺ λέει σημαίνει τὸ ἑξῆς· δὲ συγκρίνουμε τοὺς ἑαυτούς μας μ' ἐκείνους, ἀλλὰ συγκρινόμαστε μεταξύ μας. «Δὲν εἶμαι κατώτερος ἀπὸ κανένα ἀπὸ τοὺς πιὸ σημαντικοὺς ἀποστόλους»[1]. Καὶ στὴν πρώτη ἐπιστολὴ γράφει· «ἀγωνίστηκα πιὸ πολὺ ἀπὸ ὅλους αὐτούς»[2]· καὶ ἀλλοῦ· «τὰ γνωρίσματα τοῦ ἀποστόλου τὰ ὑλοποίησα μπροστά σας μὲ κάθε ὑπομονή»[3]. Ἐπομένως ἐμεῖς συγκρίνουμε τοὺς

3. Β' Κορ. 12,12.

ἐκείνοις τοῖς οὐδὲν ἔχουσιν· ἡ γαρ τοιαύτη ἀπόνοια ἀνοίας ἐστίν. Ἢ περὶ ἑαυτοῦ οὖν τοῦτό φησιν, ἢ περὶ ἐκείνων, ὅτι οὐ τολμῶμεν συγκρῖναι ἑαυτοὺς ἐκείνοις τοῖς πρὸς ἀλλήλους ἁμιλλωμένοις καὶ μεγάλα κομπάζουσι, καὶ μὴ συνιοῦσι, τουτέστι, μὴ αἰσθανομένοις πῶς εἰσι καταγέλαστοι τοιαῦτα ἐπαίροντες.

«Ἡμεῖς δὲ οὐκ εἰς τὰ ἄμετρα καυχησόμεθα», καθάπερ οὗτοι. Καὶ γὰρ εἰκὸς ἦν αὐτοὺς κομπάζοντας λέγειν, ὅτι τὴν οἰκουμένην ἐπεστρέψαμεν, πρὸς τὰ πέρατα τῆς γῆς ἀφικόμεθα, καὶ πολλὰ ἕτερα τοιαῦτα μεγαληγορεῖν. Ἀλλ' ἡμεῖς οὐχ οὕτω, φησίν, «ἀλλὰ κατὰ τὸ μέτρον οὗ ἐμέρισεν ἡμῖν ὁ Θεὸς μέτρου, ἐφικέσθαι ἄχρις καὶ ὑμῶν». Ὥστε ἑκατέρωθεν ἡ ταπεινοφροσύνη αὐτοῦ κατάδηλος, καὶ ὅτι οὐδὲν πλεῖον ἢ εἰργάσατο, εἶπε, καὶ ὅτι τοῦτο αὐτὸ τῷ Θεῷ ἀνατίθησι». «Κατὰ γὰρ τὸ μέτρον», φησί, «τοῦ κανόνος οὗ ἐμέρισεν ἡμῖν ὁ Θεὸς μέτρου, ἐφικέσθαι ἄχρις καὶ ὑμῶν». Καθάπερ γεωργοῖς ἄμπελον διανέμων, οὕτως ἡμῖν ἀφώρισε. Μέχρις οὖν οὗ κατηξιώθημεν φθάσαι, μέχρι τούτου καυχώμεθα. Οὐ γὰρ μὴ ὡς ἐφικόμενοι εἰς ὑμᾶς, ὑπερεκτείνομεν ἑαυτούς· μέχρι γὰρ καὶ ὑμῶν ἐφθάσαμεν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τοῦ Χριστοῦ. Οὐχ ἁπλῶς παρεγενόμεθα, ἀλλὰ κατηγγείλαμεν, ἐκηρύξαμεν, ἐπείσαμεν, κατωρθώσαμεν. Εἰκὸς γὰρ ἐκείνους καὶ ἁπλῶς παραγινομένους τοῖς τῶν ἀποστόλων μαθηταῖς, ἑαυτοῖς τὸ πᾶν λογίζεσθαι, ἐκ τῆς ψιλῆς ἐπιδημίας. Ἀλλ' οὐχ ἡμεῖς οὕτως· οὐδ' ἂν ἔχοι τις εἰπεῖν, ὅτι οὐ μέχρις ὑμῶν ἰσχύσαμεν ἐλθεῖν, καὶ τῷ λόγῳ μόνον ἐκτείνομεν τὴν μέχρις ἡμῶν καύχησιν· καὶ γὰρ καὶ ὑμῖν τὸν λόγον ἐκηρύξαμεν. «Οὐκ εἰς τὰ ἄμετρα καυχώμενοι, ἀλλ' ἐν ἀλλοτρίοις κόποις, ἐλπίδα δὲ ἔχοντες, αὐ-

ἑαυτούς μας μὲ τοὺς ἑαυτούς μας, ὄχι μ' ἐκείνους, ποὺ δὲν ἔχουν τίποτα. Γιατὶ κάθε τέτοια ἀνόητη ἐνέργεια εἶναι ἀποτέλεσμα μωρίας. Ἢ γιὰ τὸν ἑαυτό του λοιπὸν τὸ λέγει αὐτό, ἢ γιὰ ἐκείνους, ὅτι δηλαδὴ δὲν τολμοῦμε νὰ συγκρίνουμε τοὺς ἑαυτούς μας μὲ ἐκείνους ποὺ ἀναπτύσουν ἀνταγωνισμοὺς μεταξύ τους καὶ μιλοῦν ἐγωϊστικὰ καὶ δὲ σκέπτονται, δηλαδὴ δὲ νιώθουν πόσο γελοῖοι γίνονται μὲ τὸν τέτοιο ἐγωϊσμό τους καὶ μὲ τὴν ἀλαζονεία ποὺ ἐκδηλώνουν στὶς σχέσεις τους μεταξύ τους.

Ἐμεῖς ὅμως δὲ θὰ καυχηθοῦμε μὲ ὑπερβολή», ὅπως αὐτοί. Θὰ ἦταν βέβαια δυνατὸ νὰ μιλᾶμε ἐγωϊστικὰ καὶ νὰ λέμε ὅτι γυρίσαμε ὅλη τὴν οἰκουμένη, ὅτι φτάσαμε στὰ πέρατα τῆς γῆς, καὶ νὰ λέμε πολλὲς ἄλλες παρόμοιες καυχησιές. Ἐμεῖς ὅμως δὲν κάναμε, λέγει, κάτι τέτοιο, «ἀλλὰ θὰ καυχηθοῦμε μέσα στὰ ὅρια ποὺ μᾶς ὅρισε ὁ Θεός, δηλαδὴ νὰ φθάσουμε μέχρις ἐσᾶς». Ἡ ταπεινοφροσύνη του ἑπομένως γίνεται ὁλοφάνερη ἀπὸ δύο σημεῖα. Καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι δὲν εἶπε τίποτα περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι ἔκαμε, καὶ ἐπίσης καὶ ὅ,τι ἔκαμε τὸ ἀποδίδει στὴ χάρη τοῦ Θεοῦ. «Σύμφωνα», λέγει, «μὲ τὰ μέτρα ποὺ μᾶς ὅρισε ὁ Θεός, δηλαδὴ νὰ φθάσουμε μέχρι ἐσᾶς». Ὅπως ἐκεῖνος ποὺ μοιράζει ἕνα ἀμπέλι σὲ γεωργούς, ἔτσι μᾶς ἔθεσε ὅρια. Καυχόμαστε λοιπὸν ὡς τὸ σημεῖο ποὺ μπορέσαμε νὰ ἐκτελέσουμε τὴν ἀποστολή μας. «Γιατὶ δὲν παραφουσκώνουμε τὸ ἔργο μας, ὅπως θὰ συνέβαινε ἂν δὲν εἴχαμε φθάσει σ' ἐσᾶς. Γιατὶ φθάσαμε πραγματικὰ σ' ἐσᾶς κηρύσσοντας τὸ Εὐαγγέλιο τοῦ Χριστοῦ». Δὲν ἤρθαμε μόνο, ἀλλὰ καὶ ἐπικρίναμε, κηρύξαμε, πείσαμε, κατορθώσαμε. Γιατὶ εἶναι πολὺ πιθανὸ ἐκεῖνοι, ἐπειδὴ συναντήθηκαν μὲ τοὺς μαθητὲς τῶν ἀποστόλων, νὰ σχηματίζουν μεγάλη ἰδέα γιὰ τὸν ἑαυτό τους μόνο, ἐπειδὴ εἶχαν αὐτὴ τὴν ἁπλὴ συνάντηση. Ἐμεῖς ὅμως δὲ σκεπτόμαστε ἔτσι. Οὔτε μπορεῖ νὰ ἰσχυρισθεῖ κανεὶς ὅτι δὲν κατορθώσαμε νὰ ρθοῦμε ὡς ἐσᾶς καὶ μονάχα μὲ τὰ λόγια καυχόμαστε πὼς ἤρθαμε. Γιατὶ κηρύξαμε καὶ σὲ σᾶς τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ. «Δὲν καυχόμαστε ὑπερβολικὰ γιὰ ξένους κόπους, ἀλλ' ἐλπίζουμε ὅτι, καθὼς αὐξάνεται ἡ πίστη σας, θὰ

ξανομένης τῆς πίστεως, ἐν ὑμῖν μεγαλυνθῆναι κατὰ τὸν κανόνα ἡμῶν εἰς περισσείαν, εἰς τὰ ὑπερέκεινα ὑμῶν εὐαγγελίσασθαι, οὐκ ἐν ἀλλοτρίῳ κανόνι εἰς τὰ ἕτοιμα καυχήσασθαι». Πολλὴν δείκνυσι τὴν κατηγορίαν ἐκείνων ἐντεῦθεν, ὅτι εἰς τὰ ἀλλότρια, καὶ ὅτι τῶν μὲν ἀποστόλων ὁ ἱδρὼς ἦν ἅπας, ἐκεῖνοι δὲ ἐκαλλωπίζοντο τοῖς ἐκείνων κόποις. Ἡμεῖς δέ, φησί, διὰ τῶν ἔργων ταῦτα ἐπεδείξαμεν. Οὐ τοίνυν ἐκείνους μιμησόμεθα, ἀλλ' ἔνθα ἡμῖν μαρτυρεῖ τὰ ἔργα, ταῦτα ἐροῦμεν.

Καὶ τί λέγω, φησίν, ὑμᾶς; Ἐλπίδα γὰρ ἔχω, αὐξανομένης τῆς πίστεως ὑμῶν· οὐ γὰρ ἀποφαίνεται ἁπλῶς, τὸ οἰκεῖον ἦθος μιμούμενος, ἀλλ' ἐλπίζω, φησίν, ὑμῶν ἐπιδιδόντων, ὅτι καὶ περαιτέρω ὁ κανὼν ἡμῶν ἐπεκταθήσεται, εἰς τὰ ὑπερέκεινα εὐαγγελίσασθαι. Προβησόμεθα γὰρ καὶ περαιτέρω, φησίν, ὥστε κηρῦξαι καὶ καμεῖν, οὐχ ὥστε λόγοις κομπάζειν ὑπὲρ ὧν ἔκαμνον ἕτεροι. Καλῶς δὲ κανόνα ἐκάλεσε καὶ μέτρον, ὡς ἐπὶ κτῆσιν τῆς οἰκουμένης ἐλθὼν καὶ κληρονομίαν ἀρίστην, καὶ δεικνὺς τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ ὅλον. Ἔχοντες οὖν τοιαῦτα ἔργα, φησί, καὶ μείζονα προσδοκῶντες, οὐ κομπάζομεν, ὡς ἐκεῖνοι μηδὲν ἔχοντες, οὐδὲ ἑαυτοῖς τι λογιζόμεθα, ἀλλὰ τῷ Θεῷ τὸ πᾶν. Διὸ καὶ ἐπάγει, «ὁ καυχώμενος, ἐν Κυρίῳ καυχάσθω». Καὶ τοῦτο, φησίν, ἐκ τοῦ Θεοῦ ἡμῖν προσγίνεται. «Οὐ γὰρ ὁ ἑαυτὸν συνιστῶν, ἐκεῖνός ἐστι δόκιμος, ἀλλ' ὃν ὁ Κύριος συνίστησιν». Εἶδες πῶς συνεσταλμένως φθέγγεται; Εἰ δὲ προϊὼν ὑψηλότερα ἀνίστησι, μὴ θαυμάσῃς· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο τῆς τοῦ Παύλου συνέσεως. Εἰ γὰρ ἔμελλε πανταχοῦ ταπεινὰ φθέγγεσθαι, οὐκ ἂν αὐτοὺς ἔπληξεν οὕτως, οὐδ' ἂν τοὺς μαθητὰς τῆς πλάνης ἀπήλλαξεν.

αὐξηθεῖ σὲ μεγάλο βαθμὸ τὸ ἔργο μας μέσα στὰ πλαίσια τῆς δραστηριότητάς μας, ὅτι θὰ κηρύξουμε τὸ Εὐαγγέλιο πιὸ πέρα ἀπὸ τὴ χώρα σας καὶ δὲ θὰ καυχόμαστε γιὰ ἔργα ποὺ ἔκαμαν ἄλλοι». Τοὺς κατηγορεῖ βαριὰ καὶ ὅτι καυχόνταν χωρὶς ὅρια καὶ ὅτι καυχόνταν γιὰ ἔργα ἄλλων καὶ ὅτι, ἐνῶ ἀγωνίστηκαν καὶ ἵδρωσαν γιὰ ὅλα οἱ ἀπόστολοι, ἐκεῖνοι καμάρωναν καὶ παρουσίαζαν δικούς τους τοὺς κόπους τῶν ἀποστόλων. Ἐμεῖς, λέγει, μὲ ἔργα δείξαμε αὐτὰ ποὺ λέμε. Δὲ θὰ τοὺς μιμηθοῦμε λοιπόν, ἀλλὰ θὰ ποῦμε ἐκεῖνα, γιὰ τὰ ὁποῖα ἔχουμε μάρτυρες τὰ ἔργα μας.

Καὶ γιατί λέγω, λέγει, ἐσᾶς; Ἔχω ἐλπίδα, καθὼς αὐξάνεται ἡ πίστη σας. Δὲν ἐκφράζεται, ὅπως συνηθίζει, ἔτσι ἁπλά, ἀλλὰ λέγει, ἐλπίζω ὅτι, ὅσο ἡ πίστη σας στερεώνεται, θὰ ἐξαπλωθεῖ πιὸ πέρα τὸ ἔργο μας, ὅτι θὰ κηρύξουμε τὸ Εὐαγγέλιο πιὸ πέρα ἀπὸ τὴ χώρα σας. Γιατὶ θὰ προχωρήσουμε πιὸ πέρα, γιὰ νὰ κηρύξουμε καὶ νὰ κοπιάσουμε, καὶ ὄχι γιὰ νὰ λέμε μεγάλα λόγια γιὰ ἔργα ἄλλων. Σωστὰ χρησιμοποίησε τὶς λέξεις 'κανόνας' καὶ 'μέτρο', γιατὶ ἀποστολή του εἶναι ἡ φώτιση τῆς οἰκουμένης καὶ ἡ ἄριστη κληρονομιά, καὶ γιατὶ δείχνει ὅτι τὸ πᾶν εἶναι ἔργο τοῦ Θεοῦ. Ἀφοῦ λοιπὸν ἔχουμε τέτοια ἔργα καὶ ἀναμένουμε, λέγει, μεγαλύτερα, δὲ μιλᾶμε μὲ ἐγωϊσμό, ὅπως μιλοῦν ἐκεῖνοι, ἂν καὶ δὲν ἔχουν τίποτα, οὔτε θεωροῦμε σπουδαίους τοὺς ἑαυτούς μας, ἀλλ' ἀποδίδουμε τὰ πάντα στὴ χάρη τοῦ Θεοῦ. Γι' αὐτὸ προσθέτει· «ἐκεῖνος ποὺ καυχιέται, νὰ καυχιέται γιὰ τὸν Κύριο». Καὶ τὸ δικαίωμα νὰ καυχόμαστε ὁ Θεὸς μᾶς τὸ δίνει. «Γιατὶ δὲν εἶναι ἐκλεκτὸς ἐκεῖνος ποὺ προβάλλει τὸν ἑαυτό του, ἀλλ' ἐκεῖνος ποὺ τὸν προβάλλει ὁ Θεός». Δὲν εἶπε, 'ἐμεῖς εἴμαστε ἐκλεκτοί', ἀλλ' εἶπε, «ἐκεῖνον ποὺ προβάλλει ὁ Θεός». Εἶδες μὲ πόση μετριοφροσύνη ὁμιλεῖ; Κι ἂν στὴ συνέχεια ἀνεβαίνει ψηλότερα, μὴ θαυμάσεις. Γιατὶ κι αὐτὸ εἶναι γνώρισμα τῆς σύνεσης τοῦ Παύλου. Γιατί, ἂν μιλοῦσε πάντοτε μὲ ταπεινοφροσύνη, δὲ θὰ τοὺς ἀντιμετώπιζε τόσο ἀποτελεσματικὰ οὔτε θὰ γλύτωνε τοὺς μαθητὲς ἀπὸ τὴν πλάνη.

Ἔστι γὰρ καὶ μετριάζοντα ἀκαίρως, βλάψαι, καὶ λέγοντά τι περὶ ἑαυτοῦ θαυμαστὸν εὐκαίρως, ὠφελῆσαι. Ὥσπερ οὖν καὶ αὐτὸς ἐποίησε. Καὶ γὰρ κίνδυνος ἦν οὐ μικρός, περὶ Παύλου τι πεισθῆναι φαῦλον τοὺς μαθητάς, οὐκ ἐπειδὴ Παῦλος ἐζήτει τὴν παρ' ἀνθρώπων δόξαν. Εἰ γὰρ τοῦτο ἐζήτει, οὐκ ἂν τὰ μεγάλα ἐκεῖνα καὶ θαυμαστὰ τὰ πρὸ δεκατεσσάρων ἐτῶν ἂν ἐσίγησε χρόνον τοσοῦτον· οὐδ' ἄν, ἀνάγκης ἐπικειμένης, οὕτως ἀνεδύετο καὶ ὤκνει εἰπεῖν. Δῆλον δέ, ὅτι οὐδ' ἂν τότε εἶπεν, εἰ μὴ σφόδρα κατηναγκάσθη. Οὐκοῦν οὐ τὴν παρὰ ἀνθρώπων δόξαν ἐπιζητῶν, ταῦτα ἔλεγεν, ἀλλὰ τῶν μαθητῶν κηδόμενος. Ἐπειδὴ γὰρ διέβαλλον αὐτὸν ὡς ἀλαζόνα καὶ λόγοις κομπάζοντα, ἔργοις δὲ οὐδὲν δυνάμενον ἐπιδεῖξαι, ἀναγκάζεται λοιπὸν εἰς ἐκείνας τὰς ἀποκαλύψεις ἐλθεῖν. Καίτοι γε δυνάμενος διὰ τῶν ἔργων αὐτοὺς πεῖσαι, ἡνίκα ταῦτα ἔλεγεν, ἀλλ' ὅμως ἔτι τῇ διὰ τῶν λόγων κέχρηται ἀπειλῇ· κενοδοξίας γὰρ μάλιστα καθαρὸς ἦν· καὶ τοῦτο αὐτοῦ δείκνυσιν ἅπας ὁ βίος, καὶ ὁ πρότερος καὶ ὁ μετὰ ταῦτα. Διὰ τοῦτο γοῦν καὶ ἀθρόον μετέστη, καὶ μεταστὰς συνέχεεν Ἰουδαίους, καὶ πᾶσαν ἐκείνην ἔρριψε τὴν παρ' αὐτῶν τιμήν, καίτοι γε τὸ κεφάλαιον αὐτῶν, καὶ ὁ προστάτης αὐτὸς ἦν.

Ἀλλ' οὐδὲν ἐκείνων ἐνενόησεν, ἐπειδὴ τὴν ἀλήθειαν εὗρεν, ἀλλ' ὕβρεις καὶ ἀτιμίας αὐτῶν ἀντηλλάξατο· καὶ γὰρ πρὸς τὴν σωτηρίαν ἑώρα τῶν πολλῶν, τοῦτο πάντα ἡγούμενος. Ὁ γὰρ μήτε γέενναν, μήτε βασιλείαν ἡγούμενός τι εἶναι, μήτε κόσμους μυρίους πρὸς τὸν τοῦ Χριστοῦ πόθον, πῶς ἂν τὴν παρὰ τῶν πολλῶν δόξαν ἐθήρευεν; Οὐδαμῶς· ἀλλὰ καὶ σφόδρα ταπεινός ἐστιν, ὅταν ἐξῇ, καὶ τὸν πρότερον αὐτοῦ στηλιτεύει βίον, ἅτε βλάσφημον καὶ διώκτην καὶ ὑβριστὴν ἀποκαλῶν ἑαυτόν. Καὶ ὁ μαθητὴς δὲ αὐτοῦ Λουκᾶς πολλὰ περὶ αὐτοῦ φησί, δηλο-

Πραγματικὰ εἶναι δυνατὸ καὶ νὰ βλάψει κανεὶς ἂν ἐκφράζεται μὲ μετριοφροσύνη σὲ ἀκατάλληλο καιρὸ καὶ νὰ ὠφελήσει ἂν λέγει κάτι ἀξιοθαύμαστο γιὰ τὸν ἑαυτό του στὴν κατάλληλη περίσταση. Ἔτσι ἔκαμε λοιπὸν καὶ αὐτός. Γιατὶ ὑπῆρχε ὄχι μικρὸς κίνδυνος νὰ πεισθοῦν οἱ μαθητὲς γιὰ κάποιο ἐλάττωμα ἢ σφάλμα τοῦ Παύλου, ὄχι γιατὶ ὁ Παῦλος ζητοῦσε τὴν ἐπίγεια δόξα. Γιατί, ἂν ζητοῦσε αὐτή, δὲ θὰ ἀποσιωποῦσε τὰ μεγάλα ἐκεῖνα καὶ θαυμαστὰ ἔργα ποὺ ἔκαμε πρὶν ἀπὸ δέκα τέσσερα χρόνια. Οὔτε θὰ ἀρνιόταν καὶ θὰ δίσταζε τόσο νὰ τὰ ἔλεγε, ἂν δὲν ἦταν μεγάλη ἀνάγκη. Κι εἶναι φανερὸ ὅτι οὔτε τότε θὰ τὰ ἔλεγε, ἂν δὲν ἦταν μεγάλη ἀνάγκη. Ἑπομένως δὲν τὰ ἔλεγε γιὰ νὰ ἀποκτήσει ἐπίγεια δόξα, ἀλλὰ γιὰ νὰ προστατεύσει τοὺς μαθητές. Ἐπειδὴ δηλαδὴ τὸν κατηγοροῦσαν σὰν ἐγωϊστὴ καὶ καυχησιάρη καὶ δὲν μποροῦσε νὰ ἀποδείξει ἔμπρακτα τίποτα, ἀναγκάζεται νὰ ἀποκαλύψει ἐκεῖνα. Ἂν καὶ μποροῦσε νὰ τοὺς πείσει μὲ τὰ ἔργα του, ὅταν ἔλεγε αὐτά, χρησιμοποιεῖ ὅμως τὴν ἀπειλὴ μὲ λόγια. Γιατὶ ἦταν ἐντελῶς ἀπαλλαγμένος ἀπὸ κάθε ματαιοδοξία. Αὐτὸ τὸ δείχνει ὅλη του ἡ ζωή, καὶ ἡ προηγούμενη καὶ ἡ κατοπινή. Γι' αὐτὸ ἀσφαλῶς προσχώρησε αἰφνιδιαστικὰ στὴ χριστιανικὴ πίστη καὶ μὲ τὴ μετάστασή του κατατάραξε τοὺς Ἰουδαίους καὶ περιφρόνησε κάθε τιμὴ ποὺ τοῦ εἶχαν δώσει, ἂν καὶ ἦταν κορυφαῖος μεταξύ τους καὶ προστάτης τους.

Ὅμως δὲν λογάριασε τίποτα ἀπὸ αὐτά, γιατὶ βρῆκε τὴν ἀλήθεια, ἀλλ' ἀντάλλαξε τὶς τιμὲς μὲ βρισιὲς καὶ προσβολές. Γιατὶ στόχος του ἦταν ἡ σωτηρία τῶν πολλῶν. Αὐτὸ ἦταν τὸ πᾶν γι' αὐτόν. Ἐκεῖνος λοιπὸν ποὺ δὲ λογάριαζε καθόλου οὔτε τὴ χειρότερη τιμωρία οὔτε τὸ βασιλικὸ θρόνο οὔτε τὶς ἄπειρες τιμὲς μπροστὰ στὴν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ, πῶς ἦταν δυνατὸ νὰ ἐπιδιώκει δόξες ἀπὸ μεγάλο ἀριθμὸ ἀνθρώπων; Μὲ κανένα τρόπο. Ἀντίθετα εἶναι πολὺ ταπεινός, ὅσο ἦταν δυνατό, καὶ ἐπικρίνει αὐστηρὰ τὴν προηγούμενη ζωή του, ἀποκαλώντας τὸν ἑαυτό του βλάσφημο καὶ διώκτη καὶ ὑβριστή. Καὶ ὁ μαθητής του ὁ Λουκᾶς λέγει πολλὰ γι' αὐτόν, ποὺ εἶναι φανερὸ πὼς τὰ ἔμαθε

νότι παρ' αὐτοῦ μαθών, ἐκπομπεύοντος αὐτοῦ τῷ προτέρῳ βίῳ οὐχ ἧττον ἢ τῷ μετὰ ταῦτα.

3. Ταῦτα δὲ λέγω, οὐχ ἵνα ἀκούωμεν μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ μανθάνωμεν. Εἰ γὰρ ἐκεῖνος τῶν πρὸ τοῦ λουτροῦ πλημμελημάτων ἐμέμνητο, καίτοι πάντων ἀφανισθέντων, τίνα ἂν σχοίημεν συγγνώμην οἱ τῶν μετὰ τὸ λουτρὸν ἀμνημονοῦντες ἡμεῖς; Τί λέγεις, ἄνθρωπε; προσέκρουσας τῷ Θεῷ καὶ ἐπιλανθάνῃ; Δευτέρα αὕτη πρόσκρουσις, δευτέρα ἀπέχθεια. Ποίων οὖν ἁμαρτημάτων αἰτεῖς λύσιν; ὧν οὐδὲ οἶδας αὐτός; Πάνυ γε. Οὐ γὰρ μεριμνᾷς καὶ φροντίζεις πῶς λόγον δώσεις, ὁ μηδὲ μεμνῆσθαι αὐτῶν σπουδάζων, ἀλλὰ παίζων ἐν οὐ παικτοῖς. Ἀλλ' ἔσται καιρός, ὅτε οὐκέτι προχωρήσει τὰ τῆς παιδιᾶς ἡμῖν. Καὶ γὰρ δεῖ ἡμᾶς πάντως ἀποθανεῖν (διὰ γὰρ τὴν πολλὴν ἀναισθησίαν τῶν πολλῶν καὶ ὑπὲρ τῶν φανερῶν διαλέγεσθαι δεῖ), καὶ ἀναστῆναι πάντως, καὶ κριθῆναι πάντως, καὶ κολασθῆναι· μᾶλλον δὲ τοῦτο οὐ πάντως, ἐὰν θέλωμεν. Ἐκείνων μὲν γὰρ οὐχ ἡμεῖς κύριοι, οὔτε τῆς τελευτῆς ἡμῶν, οὔτε τῆς ἀναστάσεως, οὔτε τῆς κρίσεως, ἀλλ' ὁ Δεσπότης ὁ ἡμέτερος· τοῦ μέντοι διδόναι δίκην ἢ μή, ἡμεῖς κύριοι· τοῦτο γὰρ τῶν ἐνδεχομένων ἐστίν. Ἀλλ' ἐὰν θέλωμεν, τῶν ἀδυνάτων αὐτὸ ποιήσομεν, ὥσπεροῦν Παῦλος, ὡς Πέτρος, ὡς οἱ ἅγιοι πάντες· καὶ γὰρ ἐκείνους κολασθῆναι ἀδύνατον. Ἂν τοίνυν ἐθέλωμεν, καὶ ἡμᾶς ὁμοίως ἀδύνατόν τι παθεῖν. Κἂν γὰρ μυρία πεπλημμεληκότες ὦμεν, δυνατὸν ἀποκτήσασθαι, ἕως ἂν ἐνταῦθα ὦμεν.

Ἀνακτησώμεθα τοίνυν ἑαυτούς· καὶ ὁ μὲν γέρων ἐννοείτω, ὅτι μικρὸν ὕστερον ἀπελεύσεται, ὅτε ἱκανῶς ἐνατρύφησε τῇ ἡλικίᾳ (καίτοι γε ποία τοῦτο τρυφὴ τὸ ἐν κακίᾳ διάγειν; ἀλλὰ τέως πρὸς τὴν ἐκείνου δόξαν τοῦτό φημι)· ἐννοείτω μετὰ τοῦτο, ὅτι ἔξεστιν αὐτῷ ἐν βραχεῖ χρόνῳ τὸ πᾶν ἀπονίψασθαι. Ὁ νέος

ἀπὸ τὸν ἴδιο, ποὺ ἐπικρίνει τὴν προηγούμενη ζωή του ὄχι λιγότερο ἀπο τὴν κατοπινή.

3. Αὐτὰ τὰ λέγω ὄχι γιὰ νὰ τὰ ἀκοῦμε μόνο, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ διδασκόμαστε. Γιατί, ἂν ἐκεῖνος δὲν ξεχνοῦσε τὰ πρὶν ἀπὸ τὴ μετάστασή του ἁμαρτήματά του, ποὺ ἀσφαλῶς ἐξαφανίστηκαν ὅλα, πῶς θὰ ἐξιλεωθοῦμε ἐμεῖς ποὺ ξεχνᾶμε τὰ μετὰ τὸ βάπτισμά μας; Τί λές, ἄνθρωπε; Ἐξόργισες τὸ Θεὸ καὶ ἀδιαφορεῖς; Ἡ ἀδιαφορία σου προκαλεῖ δεύτερη ὀργή, δεύτερη ἀποστροφή. Ποιά λοιπὸν ἁμαρτήματα ζητᾶς νὰ σοῦ συγχωρεθοῦν; Ἐκεῖνα ποὺ δὲν τὰ γνωρίζεις οὔτε ἐσὺ ὁ ἴδιος; Βεβαιότατα. Δὲν μεριμνᾶς καὶ δὲ φροντίζεις πῶς θὰ δικαιολογηθεῖς, ἀφοῦ δὲ φροντίζεις οὔτε νὰ τὰ θυμᾶσαι, ἀλλὰ παίζεις σὲ θέματα ποὺ ἀπαιτοῦν πολὺ σοβαρότητα. Θὰ ἔρθει ὅμως ἡ ὥρα ποὺ τὸ παιχνίδι μας δὲ θὰ μπορέσει νὰ συνεχισθεῖ. Γιατὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ πεθάνουμε ὁπωσδήποτε (ἐπειδὴ ὑπάρχουν πολλοὶ ἐπιπόλαιοι σὲ μεγάλο βαθμό, εἶναι ἀνάγκη νὰ μιλᾶμε καὶ γιὰ τὰ πασίγνωστα) καὶ νὰ ἀναστηθοῦμε ὁπωσδήποτε καὶ νὰ μᾶς κρίνει ὁπωσδήποτε ὁ Θεὸς καὶ νὰ τιμωρηθοῦμε. Ἢ καλύτερα αὐτὸ τὸ τελευταῖο δὲν εἶναι ἀπαραίτητο, ἂν θέλουμε. Γιὰ τὰ τρία πρῶτα, τὸ θάνατο, τὴν ἀνάσταση καὶ τὴν κρίση δὲν ἔχουμε ἐμεῖς καμιὰ ἐξουσία, ἀλλὰ ὁ Κύριός μας, ἡ τιμωρία μας ὅμως ἢ ὄχι ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἐμᾶς. Γιατὶ αὐτὴ δὲν εἶναι κάτι τὸ ἀπαραίτητο. Ἂν θέλουμε ὅμως θὰ τὴ μεταβάλουμε σὲ κάτι τὸ ἀδύνατο, ὅπως κατάφεραν νὰ τὸ κάμουν ὁ Παῦλος, ὁ Πέτρος, καὶ ὅλοι οἱ ἅγιοι. Γιατὶ εἶναι ἀδύνατο νὰ τιμωρηθοῦν ἐκεῖνοι. Ἂν θέλουμε λοιπόν, θὰ εἶναι ἀδύνατο νὰ πάθουμε κι ἐμεῖς κάτι. Γιατί, κι ἂν ἀκόμα κάνουμε χιλιάδες ἁμαρτίες, μᾶς εἶναι δυνατὸ νὰ σωθοῦμε ὅσον καιρὸ θὰ εἴμαστε ἐδῶ.

Ἂς ἀνασυντάξουμε ὅμως τὶς δυνάμεις μας. Ἂς σκεφθεῖ ὁ γέρος ὅτι σὲ λίγο θὰ φύγει, ἀφοῦ χάρηκε ἀρκετὰ τὴ ζωή του (ἂν καὶ πῶς τὴ χάρηκε ἀφοῦ ἔζησε μὲ κακία; Τὸ λέγω ὅμως γιατὶ ὁ ἴδιος ἔχει αὐτὴ τὴ γνώμη). Ἂς σκεφθεῖ ἔπειτα ὅτι ἔχει τὴ δυνατότητα νὰ ξεπλύνει μέσα σὲ λίγο χρόνο τὰ πάντα. Ὁ νέος ἐπί-

πάλιν καὶ αὐτὸς τὸ ἄδηλον λογιζέσθω τῆς τελευτῆς, καὶ ὅτι πολλῶν πολλάκις πρεσβυτέρων μενόντων ἐνταῦθα, οἱ νέοι πρὸ αὐτῶν ἀπηνέχθησαν. Ἵνα γὰρ μὴ πραγματευώμεθα τὴν τελευτὴν ἡμῶν, διὰ τοῦτο ἐν ἀδήλῳ κεῖται. Διὸ καὶ σοφός τις παραινεῖ λέγων, «μὴ ἀνάμενε ἐπιστρέψαι πρὸς Κύριον, καὶ μὴ ἀναβάλλου ἡμέραν ἐξ ἡμέρας· οὐ γὰρ οἶδας τί τέξεται ἡ ἐπιοῦσα». Ἐκ μὲν γὰρ τοῦ ἀναγάλλεσθαι κίνδυνος καὶ φόβος, ἐκ δὲ τοῦ μὴ ἀναβάλλεσθαι σωτηρία δήλη καὶ ἀσφαλής. Ἔχου τοίνυν τῆς ἀρετῆς. Οὕτω γάρ, κἂν νέος ἀπέλθῃς, ἀσφαλῶς ἀπῆλθες· κἂν εἰς γῆρας ἔλθῃς, μετὰ πολλῆς ἀπῆλθες τῆς εὐπορίας· καὶ διπλῆ ἑορτὴν διὰ παντὸς ἕξεις τοῦ βίου, κακίας τε ἀπεχόμενος καὶ ἀρετῆς ἐπειλημμένος. Μὴ λέγε, ἔσται καιρὸς ὅταν ἐπιστρέψαι δέῃ· ταῦτα γὰρ τὰ ῥήματα σφόδρα παροργίζει τὸν Θεόν.

Τί δήποτε; Ὅτι αὐτός σοι ἀπείρους αἰῶνας ἐπηγγείλατο, σὺ δὲ οὐδὲ τὴν παροῦσαν ζωὴν ἐθέλεις πονεῖν, τὴν βραχεῖαν ταύτην καὶ πρόσκαιρον, ἀλλ' οὕτως εἶ χαῦνος καὶ ἄναδρος, ὡς καὶ αὐτῆς ταύτης βραχυτέραν ἐπιζητεῖν. Οὐχ οἱ αὐτοὶ κῶμοι καθ' ἡμέραν; οὐχ αἱ αὐταὶ τράπεζαι; οὐχ αἱ αὐταὶ πόρναι; οὐχὶ τὰ αὐτὰ θέατρα; οὐχὶ τὰ αὐτὰ χρήματα; Μέχρι τίνος ὡς ἐκείνων ὄντων ἐρᾷς; μέχρι τίνος τὴν ἀκόρεστον ἔχεις τῆς κακίας ἐπιθυμίαν; Ἐννόησον ὅτι ὁσάκις ἐπόρνευσας, τοσαυτάκις κατέγνως σαυτοῦ. Καὶ γὰρ τοιοῦτον ἡ ἁμαρτία· ἅμα γέγονε, καὶ τὴν ψῆφον ἤνεγκεν ὁ δικαστής. Ἐμεθύσθης, ἐγαστρίσθης, ἥρπασας; Στῆθι λοιπόν, ὑπόστρεψον τὴν ἐναντίαν, ὁμολόγησον τῷ Θεῷ χάριν, ὅτι σε οὐκ ἐν μέσοις ἀνήρπασε τοῖς ἁμαρτήμασι· μὴ καὶ ἑτέραν

σης ἂς σκεφθεῖ καὶ αὐτὸς ὅτι ἡ ὥρα τοῦ θανάτου εἶναι ἄγνωστη, ὅτι πολλὲς φορὲς μένουν ἐδῶ πολλοὶ πιὸ ἡλικιωμένοι καὶ ἀναχωροῦν οἱ νέοι πρὶν ἀπὸ αὐτούς. Γιὰ νὰ μὴ μᾶς ἀπορροφᾶ λοιπὸν τὴ σκέψη ὁ θάνατος, μᾶς εἶναι ἄγνωστο πότε θὰ ἔρθει. Γι' αὐτὸ καὶ κάποιος σοφὸς συμβουλεύει μὲ αὐτὰ τὰ λόγια· «μὴν ἀργεῖτε νὰ ξαναγυρίσετε στὸ δρόμο τοῦ Κυρίου, μὴν ἀναβάλλετε ἀπὸ μέρα σὲ μέρα. Γιατὶ δὲν ξέρεις τί θὰ φέρει ἡ ἑπόμενη ἡμέρα»[4]. Γιατὶ ἀπὸ τὴν ἀναβολὴ ὑπάρχει κίνδυνος καὶ φόβος, ἐνῶ ἀπὸ τὴν ἄμεση ἐπιστροφὴ εἶναι φανερὴ καὶ σίγουρη ἡ σωτηρία. Μένε λοιπὸν ἀκλόνητος στὴν ἀρετή. Γιατὶ ἔτσι, κι ἂν ἀκόμα ἀναχωρήσεις νέος, θὰ ἀναχωρήσεις ἀσφαλής. Κι ἂν φτάσεις σὲ γεροντικὴ ἡλικία, θὰ φύγεις μὲ μεγάλα πλούτη. Καὶ σὲ ὅλη σου τὴ ζωὴ θὰ γιορτάζεις διπλά. Καὶ γιατὶ θὰ εἶσαι μακριὰ ἀπὸ κάθε κακία καὶ γιατὶ θὰ νιώθεις τὴν ἀπόλαυση τῆς ἀρετῆς. Μὴ λές, 'ὑπάρχει καιρὸς γιὰ νὰ ἐπιστρέψω στὴν ἀρετή'. Γιατὶ αὐτὰ τὰ λόγια ἐξοργίζουν φοβερὰ τὸ Θεό.

Γιατί ὅμως; Ἐπειδὴ ἐκεῖνος σοῦ ὑποσχέθηκε ἄπειρους αἰῶνες κι ἐσὺ δὲ θέλεις οὔτε τὴν ἐπίγεια ζωή, τὴ σύντομη καὶ προσωρινή, ν' ἀγωνισθεῖς, ἀλλ' εἶσαι τόσο ἀδιάφορος καὶ δειλός, ὥστε νὰ ζητᾶς καὶ πιὸ σύντομη ἀπὸ αὐτή. Δὲ γίνονται τὰ ἴδια γλέντια κάθε μέρα; δὲ στρώνονται τὰ ἴδια τραπέζια; δὲν εἶναι ἴδιες οἱ πόρνες; δὲν εἶναι ἴδια τὰ θέατρα; δὲν εἶναι ἴδια τὰ χρήματα; ὡς πότε θὰ τὰ ποθεῖς σὰν νὰ εἶναι αὐτὰ ἡ οὐσία τοῦ κόσμου; ὡς πότε θὰ ἔχεις τὴν ἀχόρταγη ἐπιθυμία τῆς κακίας; Σκέψου πώς, ὅσες φορὲς πόρνευσες, τόσες κατέκρινες τὸν ἑαυτό σου. Γιατὶ ἡ ἁμαρτία ἔχει αὐτὴν τὴν ἰδιότητα· μόλις διαπράχθηκε, ἀμέσως ἔβγαλε τὴν ἀπόφασή του ὁ δικαστής. Μέθυσες, γέμισες ὑπερβολικὰ τὴν κοιλιά σου, ἅρπαξες; Σταμάτησε λοιπόν, κάνε μεταβολὴ καὶ ἀκολούθησε τὸν ἀντίθετο δρόμο, ὁμολόγησε χάρη στὸ Θεό, ποὺ δὲ σὲ πῆρε τὴν ὥρα ποὺ ἦσουν βουτηγμένος στὶς ἁμαρτίες. Μὴ ζητᾶς κι ἄλλη προθεσμία νὰ κάνεις

4. Ἐκκλ. 5,8.

ζήτει προθεσμίαν εἰς τὸ κακῶς ἐργάζεσθαι. Πολλοὶ μεταξὺ πλεονεκτοῦντες ἀνηρπάγησαν, καὶ ἀπῆλθον ἐπὶ φανερὰν δίκην. Φοβήθητι μὴ καὶ σὺ τοῦτο πάθῃς ἀναπολόγητος. Ἀλλὰ πολλοῖς ἔδωκε προθεσμίαν ὁ Θεός, καὶ ἐν ἐσχάτῳ γήρᾳ ἐξομολογήσασθαι.

Τί οὖν; καὶ σοὶ δώσει; Ἴσως δώσει, φησί. Τί λέγεις, ἴσως, καὶ ἐνίοτε, καὶ πολλάκις; ἐννόησον ὅτι περὶ ψυχῆς βουλεύῃ, καὶ τίθει καὶ τὸ ἐναντίον, καὶ λογίζου καὶ λέγε, τί δέ, ἐὰν μὴ δῷ; Τί δέ, ἐὰν δῷ, φησίν; Ἔδωκε μὲν αὐτός, πλὴν τοῦτο ἐκείνου ἀσφαλέστερον καὶ κερδαλεώτερον. Ἐὰν μὲν γὰρ ἤδη ἄρξῃ, τὸ πᾶν ἐκέρδανας, ἄν τε λάβῃς, ἄν τε μὴ λάβῃς προθεσμίαν· ἐὰν δὲ ἀεὶ μέλλῃς, δι' αὐτὸ τοῦτο πολλάκις οὐ λήψῃ. Σὺ δὲ εἰς μὲν πόλεμον ἐξιών, οὐ λέγεις, οὐκ ἀνάγκη διαθέσθαι, ἴσως ἐπανήξω· οὐδὲ περὶ γάμου βουλευόμενος λέγεις, λάβω γυναῖκα πενιχράν, πολλοὶ παρὰ δόξαν καὶ οὕτως ἐπλούτησαν· οὐδὲ οἰκίαν οἰκοδομούμενος, καταβάλω θεμελίους σαθρούς, πολλαὶ καὶ οὕτως ἔστησαν οἰκίαι· ὑπὲρ δὲ ψυχῆς βουλευόμενος, τοῖς σαθροτέροις ἐγχειρεῖς, τὸ ἴσως καὶ πολλάκις καὶ ἐνίοτε τιθείς, καὶ τοῖς ἀδήλοις ἐπιτρέπεις σαυτόν; Οὐ τῷ ἀδήλῳ, φησίν, ἀλλὰ τῇ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίᾳ· φιλάνθρωπος γὰρ ὁ Θεός. Οἶδα κἀγώ· ἀλλ' ὁ φιλάνθρωπος οὗτος κἀκείνους οὓς εἶπον ἀνήρπασε. Τί δέ, ἂν καὶ χρόνον λαβὼν ὅμοιος μένῃς; ὁ γὰρ τοιοῦτος καὶ ἐν γήρᾳ ῥᾴθυμος ἔσται. Οὔ, φησίν. Ὁ γὰρ λογισμὸς οὗτος καὶ μετὰ τὰ ὀγδοήκοντα ἔτη, ἐνενήκοντα ἐπιζητεῖ, καὶ μετὰ τὰ ἐνενήκοντα ἔτη, ἑκατόν, καὶ μετὰ τὰ ἑκατόν, ἀργότερος ἔσται. Καὶ οὕτως ὁ βίος ἅπας ἀναλωθήσεται μάτην, καὶ συμβήσεται τὰ περὶ τῶν Ἰουδαίων εἰρημένα καὶ ἐπὶ σοί· ὅτι «ἐξέλιπον

κακὰ ἔργα. Πολλοὺς πῆρε ὁ Θεὸς τὴν ὥρα ποὺ τοὺς κυβερνοῦσε ἡ πλεονεξία καὶ πῆγαν σὲ δίκη αὐτόφωρη. Φοβήσου μήπως τὸ πάθεις κι ἐσὺ καὶ δὲ χρειασθεῖ οὔτε ν' ἀπολογηθεῖς. Σὲ πολλοὺς βέβαια ἔδωσε προθεσμία ὁ Θεὸς νὰ ἐξομολογηθοῦν στὰ βαθιά τους γηρατιά.

Τί λοιπόν; Θὰ δώσει καὶ σὲ σένα; Ἴσως, λέγει, νὰ μοῦ δώσει. Τί λὲς ἴσως καὶ καμιὰ φορὰ καὶ πολλὲς φορές; Συλλογίσου πῶς πρέπει νὰ πάρεις ἀπόφαση γιὰ τὴν ψυχή σου, ἔχε ὑπόψη σου καὶ τὸ ἀντίθετο καὶ σκέψου καὶ λέγε, 'τί θὰ γίνει ὅμως ἂν δὲ μοῦ δώσει;' Ἀλλὰ τί, λέγει, ἂν δώσει; Ἐκεῖνος δίνει, ἀλλὰ αὐτὸ εἶναι πιὸ σωστὸ καὶ πιὸ ὠφέλιμο ἀπὸ τὸ ἄλλο. Γιατί, ἂν ἀρχίσεις ἀμέσως, κέρδισες τὰ πάντα, εἴτε σοῦ δώσει εἴτε δὲ σοῦ δώσει προθεσμία ὁ Θεός. Ἂν κάθε τόσο τὸ ἀναβάλλεις, γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸ λόγο δὲ θὰ πάρεις προθεσμία. Ἐσύ, ὅταν πηγαίνεις στὸν πόλεμο, δὲ λές, 'δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ κάμω τὴ διαθήκη μου, ἴσω νὰ ξαναγυρίσω'. Οὔτε ὅταν σκέπτεσαι γιὰ γάμο λές, 'ἂς πάρω φτωχὴ γυναίκα, πολλοὶ τέτοιοι ἔγιναν πλούσιοι χωρὶς κανένας νὰ τὸ περιμένει'. Οὔτε ὅταν χτίζεις σπίτι λές, 'ἂς χτίσω σάπια θεμέλια, πολλὰ σπίτια στέκονται μὲ σάπια θεμέλια'. Τώρα ποὺ ἀποφασίζεις γιὰ τὴν ψυχή σου, τολμᾶς νὰ στηριχθεῖς στὰ πιὸ σάπια καὶ ἐπικαλεῖσαι τὸ ἴσως καὶ τὸ πολλὲς φορὲς καὶ τὸ μερικὲς φορὲς καὶ ἐμπιστεύεσαι τὸν ἑαυτό σου στὰ σκοτεινά; Ὄχι, λέει, στὰ σκοτεινά, ἀλλὰ στὴ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ ὁ Θεὸς εἶναι φιλάνθρωπος. Αὐτὸ τὸ ξέρω καὶ ἐγώ. Ἀλλ' αὐτὸς ὁ φιλάνθρωπος ἅρπαξε κι αὐτοὺς ποὺ εἶπα. Ποιό τὸ ὄφελος ἄν, παρόλο ποὺ κερδίζεις χρόνο, μένεις ὁ ἴδιος; Αὐτὸς ποὺ σκέπτεται ἔτσι, εἶναι ἀδιάφορος καὶ στὰ γηρατιά του. Ὄχι, λέγει. Ἀλλ' ὅποιος σκέπτεται ἔτσι, μετὰ τὰ ὀγδόντα χρόνια του ζητάει τὰ ἐνενήντα καὶ μετὰ τὰ ἐνενήντα ζητάει τὰ ἑκατὸ καὶ μετὰ τὰ ἑκατὸ θέλει νὰ ζήσει περισσότερο. Ἔτσι θὰ ξοδέψεις ὁλόκληρη τὴ ζωή σου ἄδικα καὶ θὰ συμβοῦν καὶ

ἐν ματαιότητι αἱ ἡμέραι αὐτῶν». Καὶ εἴθε ἐν ματαιότητι μόνον, ἀλλὰ μὴ καὶ ἐπὶ κακῷ. Ὅταν γὰρ ἀπέλθωμεν ἐκεῖ τὸ βαρὺ τῶν ἁμαρτημάτων φορτίον φέροντες (τοῦτο γάρ ἐστιν, ἐπὶ κακῷ), τροφὴν ἀποίσομεν τῷ πυρί, καὶ πολλὴν τῷ σκώληκι τράπεζαν.

Διὸ δέομαι καὶ ἀντιβολῶ στῆναί ποτε γενναίως καὶ ἀποστῆναι κακίας, ἵνα καὶ τῶν ἐπηγγελμένων τύχωμεν ἀγαθῶν, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμή, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

σὲ σένα ὅσα εἶπε ὁ ψαλμωδὸς γιὰ τοὺς Ἰουδαίους· «χάθηκαν μέσα στὴ ματαιοδοξία οἱ ἡμέρες τους»[5]· Καὶ μακάρι νὰ χάθηκαν μόνο μέσα στὴ ματαιοδοξία καὶ ὄχι καὶ γιὰ κακό τους. Γιατί, ὅταν ἀναχωρήσουμε γιὰ ἐκεῖ καὶ σηκώνουμε τὸ βαρὺ φορτίο τῶν ἁμαρτιῶν μας (αὐτὸ ἐννοῶ μὲ τὴ λέξη κακὸ) θὰ πάρουμε μαζί μας τροφὴ γιὰ τὴν πυρὰ τῆς κόλασης καὶ πλούσιο τραπέζι γιὰ τὰ σκουλήκια.

Γι' αὐτὸ σᾶς παρακαλῶ καὶ σᾶς ἱκετεύω νὰ σταθοῦμε ἐπιτέλους μὲ γενναιότητα καὶ νὰ ἐγκαταλείψουμε τὴν κακία, γιὰ νὰ κερδίσουμε καὶ τὰ ἀγαθὰ ποὺ μᾶς ὑποσχέθηκε ὁ Θεός, τὰ ὁποῖα εὔχομαι νὰ τὰ κερδίσουμε ὅλοι μας, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο, μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ ἐξουσία, καὶ ἡ τιμή, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

5. Ψαλμ. 77,33.

Ο Μ Ι Λ Ι Α ΚΓ'

(Β' Κορ. 11, 1-12)

«Ὄφελον ἠνείχεσθέ μου μικρὸν τῇ ἀφροσύνῃ, ἀλλὰ καὶ ἀνέχεσθέ μου».

1. Μέλλων ἐμβαίνειν εἰς τοὺς οἰκείους ἐπαίνους, πολλῇ κέχρηται τῇ προδιορθώσει. Καὶ οὐχ ἅπαξ, οὐδὲ δεύτερον τοῦτο ποιεῖ, καίτοι γε ἱκανὴ ἦν ἡ ἀνάγκη τῆς ὑποθέσεως ἀπολογήσασθαι ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ τὰ πολλάκις εἰρημένα αὐτῷ. Ὁ γὰρ ἁμαρτημάτων μεμνημένος, ὧν ὁ Θεὸς οὐκ ἐμέμνητο, καὶ διὰ τοῦτο λέγων ἀνάξιος εἶναι καὶ τῆς προσηγορίας αὐτῆς τῶν ἀποστόλων, καὶ τοῖς σφόδρα ἀναισθήτοις εὔδηλός ἐστιν οὐ διὰ δόξαν ταῦτα λέγων, ἃ μέλλει νῦν ἐρεῖν. Καὶ γάρ, εἰ δεῖ τι καὶ θαυμαστὸν εἰπεῖν, εἰς δόξαν αὐτὸν μάλιστα τοῦτο παρέβλαπτε, τὸ περὶ ἑαυτοῦ τι λέγειν· καὶ προσίσταται τοῦτο τοῖς πολλοῖς. Ἀλλ' ὅμως οὐδὲν τούτων ὑπείδετο, ἀλλ' εἰς ἓν εἶδε, τὴν τῶν ἀκουόντων σωτηρίαν. Ὥστε οὖν μηδὲ βλάψαι τούτῳ τοὺς ἀνοήτους, τῷ μεγάλα περὶ ἑαυτοῦ εἰπεῖν, ἐκ περιουσίας κέχρηται ταῖς πολλαῖς ταύταις προδιορθώσεσι, καί φησιν, «εἴθε ἠνείχεσθέ μου μικρά τινα ἀνοηταίνοντος· μᾶλλον δὲ καὶ ἀνέχεσθε».

Εἶδες σύνεσιν; Τὸ μὲν γὰρ εἰπεῖν, «εἴθε», κυρίους αὐτοὺς ποιοῦντός ἐστι, τὸ δὲ καὶ ἀποφήνασθαι, σφόδρα θαρροῦντος αὐτῶν ἐστι τῇ ἀγάπῃ, καὶ ἐνδεικνυμένου ὅτι καὶ φιλεῖ καὶ φιλεῖται·

ΟΜΙΛΙΑ ΚΓ'

(Β' Κορ. 11,1–12)

«Μακάρι νὰ δείχνατε ἀνοχὴ σὲ κάποια μικρὴ ἀνοησία μου. Δέχομαι ὅμως ὅτι μοῦ δείχνετε ἀνοχή».

1. Ἐπειδὴ πρόκειται νὰ μπεῖ στοὺς ἐπαίνους τοῦ ἑαυτοῦ του, προσπαθεῖ νὰ δικαιολογηθεῖ προκαταβολικά. Καὶ δὲν τὸ κάνει μία ἢ δύο φορές, ἂν καὶ ἦταν ἀρκετὴ δικαιολογία ἡ ἀνάγκη νὰ ἀντικρούσει κατηγορίες καὶ ὅσα εἶχε πεῖ πολλὲς φορὲς γιὰ τὸν ἑαυτό του. Ὁ ἄνθρωπος δηλαδὴ ποὺ δὲν ξεχνᾶ τὶς ἁμαρτίες του, ἂν καὶ ὁ Θεὸς τοῦ τὶς εἶχε συγχωρήσει, καὶ ποὺ λέγει ὅτι αὐτὲς τὸν κάνουν ἀνάξιο νὰ λέγεται καὶ ἀπόστολος, εἶναι ὁλοφάνερο ἀκόμη καὶ στοὺς πιὸ ἀναίσθητους ὅτι δὲ λέγει, ὅσα πρόκειται νὰ πεῖ, γιὰ νὰ ἐπαινέσει τὸν ἑαυτό του. Κι ἂν ἐπιτρέπεται νὰ πῶ κάτι παράξενο, ἦταν πολὺ ἐπιζήμιο γιὰ τὴ φήμη του τὸ νὰ ἐπαινεῖ τὸν ἑαυτό του, γιατὶ εἶναι κάτι ποὺ δυσαρεστεῖ τοὺς περισσότερους. Ὁ Παῦλος ὅμως ἀψήφησε ὅλα αὐτὰ καὶ ἔθεσε ἕνα σκοπό, τὴ σωτηρία τῶν ἀκροατῶν. Ὥστε γιὰ νὰ μὴ βλάψει τοὺς ἀνόητους μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο, μὲ τὸ νὰ πεῖ δηλαδὴ σπουδαῖα γιὰ τὸν ἑαυτό του, προβάλλει τὶς ἐπὶ πλέον αὐτὲς δικαιολογίες καὶ λέγει· «μακάρι νὰ δείχνατε μιὰ μικρὴ ἀνοχὴ στὴν ἀνοησία μου. Ἀλλὰ μᾶλλον δείχνετε ἀνοχή».

Εἶδες πόσο συνετὸς εἶναι; Λέγοντας «μακάρι», δείχνει ἄνθρωπο ποὺ τοὺς ἀναγνωρίζει ἐξουσία. Δείχνει ἀκόμη ὅτι ἔχει πολλὴν ἐμπιστοσύνη στὴν ἀγάπη τους, ὅτι καὶ τοὺς ἀγαπᾶ καὶ τὸν ἀγαποῦν· ἢ καλύτερα λέγει ὅτι πρέπει νὰ τοῦ δείχνουν ἀνο-

μᾶλλον δὲ οὐκ ἀπὸ ἀγάπης ψιλῆς ἁπλῶς, ἀλλ' ἀπό τινος ἔρωτος θερμοῦ καὶ μανικοῦ φησι δεῖν αὐτοὺς ἀνασχέσθαι καὶ ἀνοηταίνοντος. Διὸ καὶ ἐπήγαγε, «ζηλῶ γὰρ ὑμᾶς Θεοῦ ζήλῳ». Οὐκ εἶπεν, ἀγαπῶ γὰρ ὑμᾶς, ἀλλ' ὃ πολλῷ τούτου σφοδρότερον ἦν τίθησι. Ζηλότυποι γάρ εἰσιν αἱ ψυχαὶ αἱ σφόδρα τῶν ἐρωμένων περικαιόμεναι, καὶ οὐκ ἂν ἄλλως τεχθείη ζηλοτυπία, ἀλλ' ἢ ἀπὸ σφοδρᾶς φιλίας. Εἶτα ἵνα μὴ νομίσωσιν, ὅτι δυναστείας ἕνεκεν, ἢ τιμῆς, ἢ χρημάτων, ἢ ἄλλου τινὸς τοιούτου, τῆς φιλίας αὐτῶν ἐφίεται, προσέθηκε, «Θεοῦ ζήλῳ». Καὶ γὰρ ὁ Θεὸς λέγεται ζηλοῦν, οὐχ ἵνα πάθος ὑποπτεύσῃ τις, καὶ γὰρ ἀπαθὲς τὸ θεῖον, ἀλλ' ἵνα μάθωσιν ἅπαντες, ὅτι δι' οὐδὲν ἕτερον, ἀλλ' ἢ δι' αὐτοὺς τοὺς ζηλοτυπουμένους πάντα ποιεῖ· οὐχ ἵνα αὐτός τι κερδάνῃ, ἀλλ' ἵνα ἐκείνους διασώσῃ. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἀνθρώπων οὐχ οὕτως ὁ ζῆλος γίνεται, ἀλλὰ διὰ τὴν οἰκείαν ἀνάπαυσιν· οὐ διὰ τὸ καθυβρίζεσθαι τοὺς ἐρωμένους, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ πλήττεσθαι τοὺς φιλοῦντας καὶ παρευδοκιμεῖσθαι καὶ ἔλαττον ἔχειν παρὰ τοῖς ἐρωμένοις. Ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως. Οὐ γὰρ τούτου μοι μέλει, φησί, μὴ ἔλαττον σχῶ παρ' ὑμῖν, ἀλλὰ μὴ ὑμᾶς ἴδω διαφθαρέντας. Τοιοῦτος γὰρ ὁ τοῦ Θεοῦ ζῆλος, τοιοῦτος καὶ ὁ ἐμός, σφοδρὸς ὁμοῦ καὶ καθαρός.

Εἶτα καὶ ἡ αἰτία ἀναγκαία· «ἡρμοσάμην γὰρ ὑμᾶς ἑνὶ ἀνδρὶ παρθένον ἁγνήν». Οὐκοῦν οὐκ ἐμαυτῷ, ἀλλ' ἐκείνῳ ζηλῶ, ᾧ ἡρμοσάμην. Μνηστείας γάρ ἐστι καιρὸς ὁ παρὼν καιρός, ὁ δὲ τῶν παστάδων ἕτερος, ὅταν λέγωσιν, ἀνέστη ὁ νυμφίος. Ὢ καινῶν πραγμάτων· ἐπὶ τοῦ κόσμου παρθένοι μένουσι πρὸ τοῦ γάμου, μετὰ δὲ τὸν γάμον οὐκέτι. Ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ κἂν μὴ ὦσι παρθένοι πρὸ τοῦ γάμου τούτου, μετὰ τὸν γάμον

χὴ ἀκόμα καὶ ὅταν κάνει κάποιαν ἀνοησία, ὄχι ἀπὸ ἁπλὴν ἀγάπη, ἀλλὰ ἀπὸ κάποιον ἔρωτα θερμὸ καὶ ὑπερβολικό. Γι' αὐτὸ καὶ πρόσθεσε· «σᾶς ζηλεύω μὲ ζῆλο Θεοῦ». Δὲν εἶπε, 'γιατὶ σᾶς ἀγαπῶ', ἀλλὰ χρησιμοποιεῖ λέξη πολὺ πιὸ ἐκφραστική. Γιατὶ ζηλότυπες εἶναι οἱ ψυχὲς ποὺ καίονται ἀπὸ μεγάλον ἔρωτα καὶ δὲν μπορεῖ νὰ γεννηθεῖ μὲ ἄλλον τρόπο ἡ ζηλοτυπία παρὰ μόνο ἀπὸ τὴ μεγάλη ἀγάπη. Ἔπειτα, γιὰ νὰ μὴ νομίσουν ὅτι θέλει τὴν ἀγάπη τους γιὰ ν' ἀποκτήσει δύναμη ἢ τιμὴ ἢ χρήματα ἢ κάτι ἄλλο παρόμοιο, πρόσθεσε· «μὲ ζῆλο Θεοῦ». Ἀκούοντας «ζῆλο Θεοῦ», δὲν πρέπει νὰ περάσει ἀπὸ τὸ μυαλό σας ὅτι πρόκειται γιὰ κάποιο πάθος, ἀφοῦ ὁ Θεὸς δὲν ἔχει πάθη, ἀλλ' ἐπιδιώκει ὁ Παῦλος νὰ καταλάβουν ὅλοι ὅτι κάνει τὰ πάντα ὄχι γιὰ τίποτα ἄλλο, παρὰ γιὰ νὰ ὠφελήσει ἐκείνους ποὺ ζηλεύει. Ὄχι γιὰ νὰ κερδίσει κάτι ὁ ἴδιος, ἀλλὰ γιὰ νὰ σώσει ἐκείνους. Οἱ κοινοὶ ἄνθρωποι δὲν ἔχουν τέτοιο ζῆλο, ἀλλὰ ζῆλο ποὺ ἔχει σκοπὸ τὴ δικη τους ἐξυπηρέτηση. Ὄχι νὰ ἐλέγχουν αὐστηρὰ τοὺς ἀγαπητούς τους, ἀλλὰ νὰ μὴ θίγουν ἐκείνους ποὺ ἀγαποῦν καὶ νὰ ἀποχτοῦν περισσότερες τιμὲς καὶ νὰ μὴ βρίσκονται σὲ κατώτερη θέση ἀπὸ τοὺς ἀγαπητούς τους. Στὴν περίπτωση τοῦ Παύλου δὲ συμβαίνει τὸ ἴδιο. Δὲν ἐνδιαφέρομαι, λέγει, μήπως πάψετε νὰ μὲ ὑπολογίζετε, ἀλλὰ μήπως σᾶς δῶ νὰ χάνετε τὴν ἠθική σας ὑπόσταση. Τέτοιος εἶναι ὁ ζῆλος τοῦ Θεοῦ, τέτοιος καὶ ὁ δικός μου, δυνατὸς καὶ καθαρός.

Ἔπειτα καὶ ἡ αἰτία εἶναι ἀναγκαία· «γιατὶ σᾶς ἀρραβώνιασα μὲ ἕνα ἄνδρα, σὰν νὰ εἶσθε ἁγνὴ παρθένος». Σᾶς ζηλεύω λοιπὸν ὄχι γιὰ τὸν ἑαυτό μου ἀλλὰ γιὰ ἐκεῖνον, μὲ τὸν ὁποῖο σᾶς ἀρραβώνιασα. Γιατὶ ὁ τωρινὸς καιρὸς εἶναι καιρὸς ἀρραβώνα. Ἄλλος εἶναι ὁ καιρὸς τοῦ γάμου, ὅταν θὰ λένε ὅτι ἀναστήθηκε ὁ νυμφίος. Τί περίεργα πράγματα. Στὸν κόσμο αὐτὸ παρθένες εἶναι πρὶν ἀπὸ τὸ γάμο. Μετὰ τὸ γάμο δὲν εἶναι πιά. Στὴ δική μας περίπτωση ὅμως δὲ συμβαίνει τὸ ἴδιο, ἀλλὰ κι ἂν δὲν εἶναι παρθένες πρὶν ἀπὸ τὸ γάμο, γίνονται παρθένες μετὰ τὸ

παρθένοι γίνονται. Οὕτω πᾶσα ἡ Ἐκκλησία παρθένος ἐστί. Καὶ γὰρ πρὸς πάντας διαλεγόμενος ταῦτά φησι, καὶ τοὺς γεγαμηκότας καὶ τὰς γεγαμημένας. Ἀλλ' ἴδωμεν τί φέρων, ἡμᾶς ἡρμόσατο, ποῖα ἕδνα. Οὐ χρυσόν, οὐκ ἄργυρον, ἀλλὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· διὸ καὶ ἔλεγεν, «ὑπὲρ Χριστοῦ πρεσβεύομεν»· καὶ παρακαλεῖ, ὅτε τὴν νύμφην ἔμελλε λαμβάνειν. Τούτου τύπος ἦν τὰ ἐπὶ τοῦ Ἀβραάμ. Καὶ γὰρ ἐκεῖνος τὸν παῖδα τὸν πιστὸν ἔπεμψε μνηστευσόμενον κόρην ἐθνικήν· καὶ ἐνταῦθα ἔπεμψεν ὁ Θεὸς τοὺς οἰκέτας τοὺς ἑαυτοῦ μνηστευσομένους τῷ παιδὶ τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ προφήτας ἄνωθεν ταῦτα λέγοντας· «ἄκουσον, θύγατερ, καὶ ἴδε, καὶ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου, καὶ ἐπιθυμήσει ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου». Εἶδες καὶ τὸν προφήτην ἁρμοζόμενον; εἶδες καὶ τὸν ἀπόστολον μετὰ πολλῆς τῆς παρρησίας τοῦτο τὸ ῥῆμα φθεγγόμενον καὶ λέγοντα, «ἡρμοσάμην ὑμᾶς ἑνὶ ἀνδρὶ παρθένον ἁγνὴν παραστῆσαι τῷ Χριστῷ»;

Εἶδες πάλιν σύνεσιν; Εἰπὼν γάρ, ὅτι «ὀφείλετέ μου ἀνέχεσθαι», οὐκ εἶπε, 'διδάσκαλος γὰρ ὑμῶν εἰμι, καὶ οὐ, δι' ἐμαυτὸν λέγω', ἀλλ' ὃ μάλιστα τούτοις ἔφερεν ἀξίωμα, τοῦτο τίθησιν, ἑαυτὸν μὲν ἐν χώρᾳ τῆς προμνηστρίας, ἐκείνους δὲ ἐν τάξει τῆς νύμφης στήσας· καὶ ἐπάγει λέγων, «φοβοῦμαι δὲ μή πως, ὡς ὄφις Εὔαν ἠπάτησε διὰ τῆς πανουργίας αὐτοῦ, οὕτω φθαρῇ τὰ νοήματα ὑμῶν ἀπὸ τῆς ἁπλότητος τῆς εἰς τὸν Χριστόν». Εἰ γὰρ καὶ ἡ ἀπώλεια ὑμετέρα, ἀλλὰ ἡ ἀθυμία κοινή. Καὶ σκόπει τὴν σύνεσιν· οὐ γὰρ αὐτὸ ἀποφαίνεται, καίτοι ἦσαν διεφθαρμένοι· καὶ τοῦτο δηλῶν ἔλεγεν, «ὅταν πληρωθῇ ὑμῶν ἡ ὑπακοή», καί, «πενθήσω πολλοὺς τῶν προημαρτηκότων»·

---

1. Β' Κορ. 5,20.

γάμο. Ἔτσι ὁλόκληρη ἡ Ἐκκλησία εἶναι παρθένος. Γιατὶ αὐτὰ τὰ λέγει ὅταν μιλάει πρὸς ὅλους, καὶ πρὸς τοὺς παντρεμένους καὶ πρὸς τὶς παντρεμένες. Ἂς δοῦμε ὅμως τί πρόσφερε γιὰ νὰ μᾶς ἀρραβωνιασθεῖ, ποιάν προίκα. Ὄχι χρυσάφι οὔτε ἀσήμι, ἀλλὰ τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Γι' αὐτὸ ἔλεγε· «εἴμαστε πρεσβευτές τοῦ Χριστοῦ»[1], καὶ παρακαλεῖ ὅταν ἐπρόκειτο νὰ πάρει τὴ νύμφη. Πρότυπο εἶναι ὅσα ἔγιναν μὲ τὸν Ἀβραάμ. Ἐκεῖνος δηλαδὴ ἔστειλε τὸν πιστό του δοῦλο νὰ τὸν ἀρραβωνιάσει μὲ μιὰν εἰδωλολάτρισσα. Καὶ στὴν περίπτωσή μας ἔστειλε ὁ Θεὸς τοὺς ἀνθρώπουις του γιὰ νὰ ἀρραβωνιάσουν τὴν Ἐκκλησία μὲ τὸ Υἱό του καθὼς καὶ προφῆτες ποὺ τὸ προφήτευσαν. «Ἄκουσε, κόρη μου, καὶ δὲς καὶ λησμόνησε τὸ λαό σου καὶ τὸ σπίτι τοῦ πατέρα σου καὶ θὰ ἐπιθυμήσει ὁ βασιλιὰς τὸ κάλλος σου»[2]. Εἶδες ποὺ ἀρραβωνιάζει καὶ ὁ προφήτης; Εἶδες ὅτι καὶ ὁ ἀπόστολος κηρύσσει μὲ πολλὴν πίστη αὐτὸν τὸ λόγο καὶ λέγει, «σᾶς ἀρραβώνιασα μὲ ἕναν ἄνδρα, γιὰ νὰ σᾶς παρουσιάσω σὰν ἁγνὴ παρθένο στὸ Χριστό»;

Εἶδες πάλι τὴ σύνεσή του; Ἀφοῦ εἶπε δηλαδὴ ὅτι ὀφείλετε νὰ δείξετε ἀνοχὴ ἀπέναντί μου, δὲν εἶπε, 'γιατὶ εἶμαι δάσκαλός σας', οὔτε εἶπε, 'τὰ λέω αὐτὰ γιὰ νὰ ἐπαινέσω τὸν ἑαυτό μου', ἀλλὰ παρουσίασε τὰ πράγματα μὲ τρόπο ποὺ ἦταν πολὺ τιμητικὸς γι' αὐτούς, ἀφοῦ ἔδωσε στὸν ἑαυτό του τὸ ρόλο τῆς προξενήτρας καὶ σ' ἐκείνους τὸ ρόλο τῆς νύμφης. Καὶ πρόσθεσε· «ἀλλὰ φοβᾶμαι μήπως, ὅπως τὸ φίδι ἐξαπάτησε τὴν Εὔα μὲ τὴν πονηριά του, ἔτσι διαστρεβλωθοῦν καὶ οἱ σκέψεις σας κι ἡ πίστη σας στὸ Χριστό». Ἂν καὶ ἡ ζημιὰ εἶναι δική σας, ἡ στενοχώρια εἶναι κοινή. Καὶ πρόσεχε σωφροσύνη. Δὲν λέγει ὅτι εἶχαν διαστρεβλωθεῖ οἱ σκέψεις τους, ἂν καὶ εἶχαν διαστρεβλωθεῖ. Τὸ ἐπισήμανε κι αὐτὸ λέγοντας· «ὅταν ὁλοκληρωθεῖ ἡ ὑπακοή σας»[3], καὶ «θὰ λυπηθῶ πολὺ γιὰ πολλοὺς ποὺ ἔκαμαν

2. Ψαλμ. 44,11-12.
3. Β' Κορ. 10,6.

ἀλλ' ὅμως οὐκ ἀφίησιν αὐτοὺς ἀναισχυντῆσαι· διό φησι, «μήποτε». Οὔτε γὰρ καταδικάζει, οὔτε σιγᾷ· οὐδέτερον γὰρ ἀσφαλές, οὔτε εἰπεῖν φανερῶς, οὔτε κρύψαι διηνεκῶς. Διὸ τὸ μέσον τίθησι λέγων, «μήποτε». Τοῦτο γὰρ οὐδὲ σφόδρα κατεγνωκότος, οὐδὲ σφόδρα θαρροῦντος, ἀλλ' ἐν τῷ μέσῳ τούτων ἑκατέρων ἑστῶτος. Οὕτω μὲν οὖν παρεμυθήσατο· τῇ δὲ μνήμῃ τῆς ἱστορίας εἰς φόβον ἄφατον ἐνέβαλε καὶ πάσης ἀποστερεῖ συγγνώμης αὐτούς. Εἰ γὰρ καὶ ὁ ὄφις κακοῦργος, κἀκείνη ἀνόητος, ἀλλ' ὅμως οὐδὲν τούτων ἐξήρπασε τὴν γυναῖκα.

102. Ὁρᾶτε οὖν μὴ ταῦτα πάθητε, φησί, καὶ οὐδὲν ὑμῶν προστήσεται. Καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖνος μείζονα ἐπαγγειλάμενος, οὕτως ἠπάτησεν. Ὅθεν δῆλον ὅτι καὶ οὗτοι κομπάζοντες, φυσῶντες αὐτοὺς ἐξηπάτων. Καὶ τοῦτο οὐκ ἐντεῦθεν μόνον ἐστὶ στοχάσασθαι, ἀλλὰ καὶ ἐξ ὧν μετὰ ταῦτα λέγει, ὅτι, «εἰ μὲν ὁ ἐρχόμενος ἄλλον Ἰησοῦν κηρύσσει, ὃν οὐκ ἐκηρύξαμεν, ἢ πνεῦμα ἕτερον λαμβάνετε, ὃ οὐκ ἐλάβετε, ἢ εὐαγγέλιον ἕτερον, ὃ οὐκ ἐδέξασθε, καλῶς ἠνείχεσθε». Καὶ οὐ λέγει, μή πως ὡς ὁ Ἀδὰμ ἠπατήθη, ἀλλὰ δείκνυσι γυναῖκας ὄντας τοὺς ταῦτα πάσχοντας· γυναικῶν γὰρ τὸ ἀπατᾶσθαι. Καὶ οὐκ εἶπεν, 'οὕτω καὶ ὑμεῖς ἀπατηθῆτε', ἀλλὰ ἔτι μένων τῇ μεταφορᾷ, φησί, «μή πως φθαρῇ τὰ νοήματα ὑμῶν ἀπὸ τῆς ἁπλότητος τῆς εἰς Χριστόν». Ἀπὸ τῆς ἀφελείας, οὐκ ἀπὸ τῆς κακουργίας, λέγω· οὔτε ἐκ κακουργίας οὔτε ἐκ τοῦ μὴ πιστεύειν ὑμῶν, ἀλλ' ἐξ ἀφελείας. Ἀλλ' ὅμως οὐδὲ ἐνταῦθεν συγγνώμης ἄξιοι οἱ ἀπατώμενοι· καὶ ἐδήλωσεν ἡ Εὔα. Εἰ δὲ τοῦτο οὐ συγγνώμης ἄξιον, πολλῷ μᾶλλον, ὅταν διὰ κενοδοξίαν τις τοῦτο πάθῃ. «Εἰ μὲν γὰρ ὁ ἐρχόμενος ἄλλον Ἰησοῦν κηρύσ-

ἁμαρτίες»[4], ἀλλὰ δὲν τοὺς ἐξωθεῖ νὰ γίνουν ἀδιάντροποι. Γι' αὐτό λέγει, «μήπως». Ἑπομένως οὔτε τοὺς καταδικάζει οὔτε παρασιωπᾶ. Γιατὶ δὲν εἶναι σωστὸ οὔτε νὰ τὰ πεῖ ξεκάθαρα οὔτε νὰ τὰ κρύψει γιὰ πάντα. Γι' αὐτὸ ἀκολουθεῖ τὴ μέση ὁδὸ καὶ λέγει, «μήπως». Γιατὶ αὐτὸ δείχνει ἄνθρωπο ποὺ δὲν καταδικάζει αὐστηρὰ οὔτε ἔχει πολλὴν ἐμπιστοσύνη, ἀλλὰ βρίσκεται σὲ ἴσην ἀπόσταση ἀπὸ τὰ δύο αὐτά. Ἔτσι λοιπὸν τοὺς ἔδωσε θάρρος, ἐνῶ, ὑπενθυμίζοντάς τους τὸ παρελθόν, τοὺς ἔβαλε σὲ μεγάλο φόβο καὶ τοὺς ἀποστερεῖ ἀπὸ κάθε συγγνώμη. Γιατί, ἂν καὶ ἦταν τὸ φίδι κακοῦργο καὶ ἡ Εὔα ἀνόητη, ὅμως τίποτα ἀπὸ τὰ δύο αὐτὰ δὲν τὴν ἀπάλλαξε ἀπὸ τὴν ἁμαρτία.

2. Προσέχετε λοιπόν, λέγει, νὰ μὴν πάθετε τὰ ἴδια, γιατὶ τίποτα δὲ θὰ σᾶς σώσει. Γιατὶ καὶ το φίδι ὑποσχέθηκε πολλὰ καὶ ἔτσι ἐξαπάτησε. Εἶναι ἑπομένως φανερὸ ὅτι καὶ αὐτοὶ μὲ τὶς καυχησιὲς καὶ τοὺς ἐγωϊσμούς τους ἐξαπατοῦσαν τοὺς Κορινθίους. Αὐτὸ μπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ συμπεράνει ὄχι μόνο ἀπὸ ἐδῶ, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ὅσα λέγει πιὸ κάτω. «Ἂν ἔρθει κάποιος καὶ κηρύξει ἄλλον Ἰησοῦ, τὸν ὁποῖο δὲν ἐκηρύξαμε, ἢ λάβετε Πνεῦμα διαφορετικὸ ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ ἐλάβετε, ἢ Εὐαγγέλιο διαφορετικὸ ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ δεχθήκατε, θὰ τὸν ἀνεχόσασταν καλά». Δὲ λέγει, 'μήπως ἐξαπατηθεῖτε ὅπως ἐξαπατήθηκε ὁ Ἀδάμ', ἀλλὰ δείχνει πὼς εἶναι γυναῖκες ὅσοι παθαίνουν αὐτά. Γιατὶ οἱ γυναῖκες ἐξαπατῶνται. Καὶ δὲν εἶπε, 'φοβᾶμαι μήπως ἀπατηθεῖτε κι ἐσεῖς', ἀλλά, ἐπιμένοντας στὴ μεταφορικὴ ἔκφραση, λέγει· «μήπως διαστρεβλωθοῦν οἱ σκέψεις σας κι ἡ πίστη σας στὸ Χριστό». Ἀπὸ τὴν ἀφέλειά σας, λέγω, ὄχι ἀπὸ τὴν κακουργία σας. Οὔτε ἀπὸ τὸν κακό σας χαρακτήρα οὔτε ἀπὸ τὴν ἀπιστία σας, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἀφέλειά σας. Δὲν εἶναι ὅμως αὐτὸ στοιχεῖο γιὰ νὰ συγχωρεθοῦν ἐκεῖνοι ποὺ ἐξαπατῶνται, καὶ τὸ ἔκαμε φανερὸ ἡ Εὔα. Κι ἂν αὐτὸ δὲν εἶναι στοιχεῖο γιὰ συγχώρεση, πολὺ περισσότερο δὲν εἶναι, ἂν ἐξαπατηθεῖ κανεὶς ἀπὸ ματαιοδοξία. «Ἂν ἔρθει κάποιος καὶ κηρύξει ἄλλον Ἰη-

4. Β' Κορ. 12,21.

σει, ὃν οὐκ ἐκηρύξαμεν». Δείκνυσιν ἐντεῦθεν οὐχὶ διαφθειρομένους Κορινθίους ἐξ αὐτῶν, ἀλλ' ἑτέρωθεν αὐτοῖς ὄντας τοὺς ἀπατῶντας· διό φησιν, «ὁ ἐρχόμενος». «Εἰ πνεῦμα ἕτερον λαμβάνετε, εἰ Εὐαγγέλιον ἕτερον, ὃ οὐκ ἐδέξασθε, καλῶς ἠνείχεσθε».

Τί λέγεις; ὁ Γαλάταις εἰπών, «ἐάν τις εὐαγγελίζηται ὑμᾶς παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω», νῦν λέγεις, «καλῶς ἠνείχεσθε»; Καὶ μέντοι διὰ τοῦτο οὐκ ἔδει ἀνέχεσθαι, ἀλλ' ἀποπηδᾶν· εἰ δὲ τὰ αὐτὰ λέγουσι, δεῖ ἀνέχεσθαι. Πῶς οὖν λέγεις, ἐπειδὴ τὰ αὐτὰ λέγουσι, οὐ δεῖ ἀνέχεσθαι; εἰ γὰρ ἄλλα ἔλεγον, φησίν, ἔδει ἀνέχεσθαι; Προσέχωμεν τοίνυν· καὶ γὰρ μέγας ὁ κίνδυνος καὶ βαθὺς ὁ κρημνός, ἂν ἁπλῶς αὐτὸ παραδράμωμεν, καὶ πάσαις ταῖς αἱρέσεσι πάροδον δίδωσι τὸ εἰρημένον. Τί οὖν ἐστι τὸ νόημα τῶν ρημάτων τούτων; Οὕτως ἐκόμπαζον ἐκεῖνοι, ὡς ἀτελῶς τῶν ἀποστόλων διδασκόντων, ὡς αὐτῶν πλεῖόν τι εἰσφέροντες. Εἰκὸς γὰρ αὐτοὺς πολλὰ φλυαροῦντας, φορυτὸν ἐπεισάγειν ἀνόητον τοῖς δόγμασι τούτοις. Διὸ καὶ τοῦ ὄφεως καὶ τῆς Εὔας ἀνεμνήσθη οὕτως ἀπατηθείσης τῇ τοῦ πλείονος προσδοκίᾳ. Τοῦτο καὶ ἐν τῇ προτέρᾳ αἰνιττόμενος ἔλεγεν, «ἤδη ἐπλουτήσατε, χωρὶς ἡμῶν ἐβασιλεύσατε»· καὶ πάλιν, «ἡμεῖς μωροὶ διὰ Χριστόν, ὑμεῖς δὲ φρόνιμοι ἐν Χριστῷ».

Ἐπεὶ οὖν πολλὰ εἰκὸς αὐτοὺς φλυαρεῖν τῇ ἔξωθεν σοφίᾳ κεχρημένους, τοῦτό φησιν· ὅτι, εἰ μέν τι περιττὸν ἔλεγον οὗτοι, καὶ ἕτερον ἐκήρυττον Χριστόν, ὃν οὐ κηρυχθῆναι ἔδει, ἡμεῖς δὲ παρελίπομεν, καλῶς ἠνείχεσθε· διὰ γὰρ τοῦτο προσέθηκεν, «ὃν οὐκ ἐκηρύξαμεν». Εἰ δὲ τὰ αὐτὰ κεφάλαια τῆς πίστεως, τί τὸ

---

5. Γαλ. 1,9.

σοῦ, διαφορετικὸν ἀπὸ αὐτὸν ποὺ κηρύξαμε». Ἐννοεῖ μὲ αὐτὰ ὅτι οἱ Κορίνθιοι δὲ διαφθείρουν τοὺς ἑαυτούς τους, ἀλλὰ ἄλλοι εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ τοὺς ἐξαπατοῦν. Γι' αὐτὸ λέγει, «ἂν ἔρθει κάποιος», «ἂν λάβετε πνεῦμα διαφορετικὸ ἢ Εὐαγγέλιο διαφορετικό, ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ δεχθήκατε, θὰ τὸν ἀνεχόσατε καλά».

Τί λές; ἐσὺ ποὺ εἶπες στοὺς Γαλάτες, «ἂν κάποιος σᾶς κηρύσσει Εὐαγγέλιο διαφορετικὸ ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ παραλάβατε, νὰ εἶναι καταραμένος»[5], τώρα λές, «θὰ τὸν ἀνεχόσατε σωστά»; κι ὅμως γι' αὐτὸ τὸ λόγο δὲν ἔπρεπε νὰ τοὺς ἀνέχονται, ἀλλὰ νὰ τοὺς διώχνουν, ἐνῶ ἂν κηρύσσουν τὰ ἴδια, πρέπει νὰ τοὺς ἀνέχονται. Πῶς λὲς λοιπὸν ὅτι δὲν πρέπει νὰ τοὺς ἀνεχόμαστε, γιατὶ λένε τὰ ἴδια; Ἂν ἔλεγαν, λέγει, διαφορετικά, ἔπρεπε νὰ τοὺς ἀνεχόμαστε; Ἂς προσέχουμε λοιπόν. Γιατὶ εἶναι μεγάλος ὁ κίνδυνος καὶ βαθὺς ὁ κρημνὸς ἂν τὰ προσπεράσουμε μὲ ἐπιπολαιότητα καὶ ἀνοίγουν δρόμο σὲ ὅλες τὶς αἱρέσεις τὰ λόγια αὐτά. Ποιό εἶναι λοιπὸν τὸ νόημα αὐτῶν τῶν λόγων; Ἔτσι καυχῶνταν ἐκεῖνοι, ὅτι οἱ ἀπόστολοι δὲν διδάσκουν σωστά, ὅτι οἱ ἴδιοι προσφέρουν περισσότερα ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους. Φυσικὸ λοιπὸν εἶναι ὅτι αὐτοὶ μὲ τὴν πολλὴ φλυαρία τους πρόσθεταν πολλὲς ἀνοησίες στὰ δόγματα. Γι' αὐτὸ θυμήθηκε τὸ φίδι καὶ τὴν Εὔα, ποὺ ἐξαπατήθηκε ἔτσι, ἀπὸ τὴ μεγάλη ἐπιθυμία τοῦ περιττοῦ. Αὐτὸ ὑπονοοῦσε καὶ στὴν προηγούμενη ἐπιστολὴ ὅταν ἔλεγε· «τώρα πιὰ γίνατε πλούσιοι, χωρὶς ἐμᾶς γίνατε βασιλιάδες»[6]· ἐπίσης· «ἐμεῖς θεωρούμαστε ἀνόητοι γιὰ χάρη τοῦ Χριστοῦ, ἐνῶ ἐσεῖς φρόνιμοι μέσα στὸ Χριστό»[7].

Ἐπειδὴ λοιπὸν ἦταν ἑπόμενο νὰ λένε πολλὲς φλυαρίες, ἀφοῦ χρησιμοποιοῦσαν τὴν ἐγκόσμια φιλοσοφία, λέγει ὅτι, ἂν αὐτοὶ ἔλεγαν κάτι περισσότερο καὶ κήρυσσαν διαφορετικὸ Χριστό, ποὺ δὲν ἔπρεπε νὰ κηρύσσουν, ἐνῶ ἐμεῖς τὰ παραλείψαμε, καλὰ τοὺς δείχνατε ἀνοχή. Γι' αὐτὸ πρόσθεσε· «ποὺ δὲν τὸν

---

6. Β' Κορ. 4,8.
7. Β' Κορ. 4,10.

πλέον; ὅσα γὰρ ἂν εἴπωσιν, οὐδὲν πλέον ἐροῦσιν ὧν ἡμεῖς εἰρήκαμεν. Καὶ ὅρα πῶς αὐτὸ ἀκριβῶς τίθησιν· οὐ γὰρ εἰ μὲν ὁ ἐρχόμενος πλεῖόν τι λέγει· ἔλεγον γάρ τι πλέον, μετὰ πλείονος δημηγοροῦντες ἐξουσίας, καὶ πολλοῦ τοῦ κάλλους τῶν ρημάτων· διόπερ οὐκ εἶπε τοῦτο, ἀλλὰ τί; «Ὁ ἐρχόμενος ἄλλον Ἰησοῦν κηρύσσει», ὅπερ οὐ χρείαν εἶχε τῆς διὰ τῶν λόγων κατασκευῆς· «ἢ πνεῦμα ἕτερον λαμβάνετε»· οὐδὲ γὰρ ἐνταῦθα λόγων ἦν χρεία· τουτέστι, πλουσιωτέρους ὑμᾶς ποιεῖ κατὰ τὴν χάριν· «ἢ Εὐαγγέλιον ἕτερον, ὃ οὐκ ἐδέξασθε», οὐδὲ τοῦτο λόγων ἐδεῖτο πάλιν, «καλῶς ἠνείχεσθε». Σὺ δέ μοι σκόπει πῶς πανταχοῦ τῷ διορισμῷ κέχρηται, τῷ δηλοῦντι ὅτι οὐδὲν περιττόν, οὐδὲν πλέον τι παρ' αὐτῶν εἰσενήνεκται. Εἰπὼν γὰρ ὅτι, «εἰ ὁ ἐρχόμενος ἄλλον Ἰησοῦν κηρύσσει», ἐπήγαγεν, «ὃν οὐκ ἐκηρύξαμεν· καὶ πνεῦμα ἕτερον λαμβάνετε», προσέθηκεν, «ὃ οὐκ ἐλάβετε»· «ἢ Εὐαγγέλιον ἕτερον», ἐπήγαγεν, «ὃ οὐκ ἐδέξασθε»· διὰ πάντων δηλῶν, ὅτι οὐχ ἁπλῶς, εἰ πλέον τι λέγουσι, προσέχειν δεῖ, ἀλλὰ εἴ τι πλέον λέγουσιν ὃ λεχθῆναι ἔδει, καὶ παρ' ἡμῶν παρελείφθη. Εἰ δὲ οὐδὲ ἔδει, διὸ οὐδὲ παρ' ἡμῶν εἴρηται, ἵνα τί πρὸς αὐτοὺς κεχήνατε;

3. Καίτοι εἰ τὰ αὐτὰ λέγουσι, φησί, τίνος ἕνεκεν αὐτοὺς κωλύεις; Ὅτι ὑποκρίσει κεχρημένοι, ἕτερα εἰσάγουσι δόγματα. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν τέως οὐ λέγει, ἀλλ' ὕστερον αὐτὸ τίθησιν, ὅταν λέγῃ, «μετασχηματίζονται εἰς ἀποστόλους Χριστοῦ»· τέως δὲ ἐκ τῶν ἀνεπαχθεστέρων ἀπάγει τῆς αὐθεντίας αὐτῶν τοὺς μαθητάς· καὶ οὐκ ἐκείνοις βασκαίνων, ἀλλὰ τούτους ἀσφαλιζόμενος. Ἐπεὶ τὸν Ἀπολλὼ διὰ τί οὐ κωλύει, καίτοι ἄνδρα λόγιον

ἐκηρύξαμε». Ἂν ὅμως τὰ βασικὰ σημεῖα τῆς πίστης εἶναι τὰ ἴδια, τί παραπάνω μποροῦν νὰ ποῦν; Γιατί, ὅσα κι ἂν ποῦν, δὲ θὰ ποῦν τίποτα παραπάνω ἀπὸ ὅσα εἴπαμε ἐμεῖς. Καὶ πρόσεχε μὲ πόσην ἀκρίβεια τὸ ἐκφράζει. Δὲν εἶπε, 'ἂν ἐκεῖνος ποὺ ἔρχεται λέγει κάτι παραπάνω'· γιατὶ ἔλεγαν κάτι παραπάνω, μιλώντας μὴ πολλὴ ἐξουσία καὶ χρησιμοποιώντας πολὺ ὡραῖα λόγια· γι' αὐτὸ ἀκριβῶς δὲν εἶπε αὐτό, ἀλλὰ τί εἶπε; «ἐκεῖνος ποὺ ἔρχεται, κηρύσσει διαφορετικὸν Ἰησοῦν», πρᾶγμα ποὺ δὲν εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ ὑποστήριξη μὲ λόγια. «Ἢ ἂν λάβετε διαφορετικὸ Πνεῦμα»· οὔτε ἐδῶ χρειάζονταν τὰ λόγια. Αὐτὸ σημαίνει· ἂν σᾶς προσφέρει περισσότερη χάρη τοῦ Θεοῦ. «Ἢ Εὐαγγέλιο διαφορετικό, ποὺ δὲν τὸ δεχτήκατε». Κι αὐτὸ ἐπίσης δὲν εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ λόγια. «Καλὰ τοὺς δείχνατε ἀνοχή». Σὺ ὅμως πρόσεχε, σὲ παρακαλῶ, ὅτι παντοῦ χρησιμοποιεῖ προσδιορισμούς, ποὺ φανερώνουν ὅτι τίποτα παραπάνω, τίποτα περιττὸ δὲν πρότειναν αὐτοί. Γιατί, ἀφοῦ εἶπεν, «ἂν ἔρθει κάποιος καὶ κηρύξει, διαφορετικὸν Ἰησοῦ», πρόσθεσε, «ποὺ ἐμεῖς δὲν τὸν ἐκηρύξαμε», «καὶ διαφορετικὸ Πνεῦμα», πρόσθεσε, «ποὺ ἐσεῖς δὲν τὸ ἐλάβετε»· «ἢ διαφορετικὸ Εὐαγγέλιο», συμπλήρωσε, «ποὺ δὲν τὸ δεχτήκατε». Μὲ ὅλα αὐτὰ δείχνει ὅτι δὲν πρέπει νὰ προσέχουμε ἁπλῶς ἂν λένε κάτι περισσότερο, ἀλλὰ ἂν λένε κάτι περισσότερο ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ ἔπρεπε νὰ λεχθεῖ καὶ ἐμεῖς τὸ παραλείψαμε. Ἂν ὅμως δὲν χρειαζόταν καὶ γι' αὐτὸ δὲν τὸ εἴπαμε ἐμεῖς, γιατί χαζεύετε γύρω τους μὲ ἀνοιχτὸ στόμα;

3. Ἂν ὅμως, λέγει, λέγουν τὰ ἴδια, γιατί τοὺς ἐμποδίζεις; Γιατὶ ἐνεργοῦν ὑποκριτικὰ καὶ διδάσκουν διαφορετικὰ δόγματα. Αὐτὸ ὅμως δὲν τὸ λέγει τώρα, ἀλλὰ τὸ λέγει ἀργότερα, ὅταν λέγει, «μεταμορφώνονται σὲ ἀποστόλους τοῦ Χριστοῦ»[8]. Στὴν ἀρχὴ προσπαθεῖ μὲ πιὸ ἤπια μέσα νὰ ἀπομακρύνει τοὺς μαθητὲς ἀπὸ τὴν ἐπήρειά τους. Χωρὶς νὰ κακολογεῖ ἐκείνους, ἀλλὰ συμβουλεύοντας τοὺς μαθητές. Γιατὶ καὶ τὸν Ἀπολλὼ γιατί δὲν

8. Β' Κορ. 10,13.

ὄντα, καὶ δυνατὸν ἐν ταῖς Γραφαῖς, ἀλλὰ καὶ παρακαλεῖ καὶ ἐπαγγέλλεται πέμψειν αὐτόν; Ὅτι μετὰ τῆς παιδεύσεως ἐκεῖνος καὶ τὴν τῶν δογμάτων ὀρθότητα διετήρει· οὗτοι δὲ τοὐναντίον. Διόπερ αὐτοῖς πολεμεῖ καὶ τοῖς μαθηταῖς ἐγκαλεῖ πρὸς αὐτοὺς κεχηνόσι, λέγων, ὅτι εἰ μέν τι τῶν ὀφειλόντων λεχθῆναι παρελίπομεν ἡμεῖς, ἐπλήρωσαν δὲ ἐκεῖνοι, οὐ κωλύομεν προσέχειν· εἰ δὲ πάντα ἀπήρτισται παρ' ἡμῶν καὶ οὐδὲν λέλειπται, πόθεν ὑμᾶς εἷλον ἐκεῖνοι; Διὸ καὶ ἐπάγει λέγων, «λογίζομαι γὰρ μηδὲν ὑστερηκέναι τῶν ὑπερλίαν ἀποστόλων»· οὐκέτι πρὸς ἐκείνους, ἀλλὰ πρὸς τοὺς περὶ Πέτρον ποιούμενος τὴν σύγκρισιν. Ὥστε, εἰ ἐμοῦ τι πλέον ἴσασι, κἀκείνων. Καὶ ὅρα πῶς κἀνταῦθα μετριάζει. Οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι 'οὐδέν μου πλέον εἶπαν οἱ ἀπόστολοι', ἀλλὰ πῶς, «λογίζομαι»· οὕτω νομίζω, ὅτι οὐδὲν ὑστέρησα «τῶν ὑπερλίαν ἀποστόλων». Ἐπειδὴ γὰρ καὶ τοῦτο ἐλάττωμα αὐτοῦ ἐδόκει εἶναι τὸ προλαβόντας ἐκείνους ὄνομα ἔχειν πλέον, καὶ μείζων περὶ ἐκείνους ἦν ἡ δόξα, καὶ ἔμελλον οὗτοι παρεισάγειν ἑαυτούς, διὰ τοῦτο πρὸς αὐτοὺς ποιεῖται τὴν σύγκρισιν μετὰ τοῦ προσήκοντος αὐτῷ σχήματος. Διὸ καὶ μετ' ἐγκωμίων αὐτῶν μέμνηται, οὐχ ἁπλῶς τῶν ἀποστόλων εἰπών, ἀλλά, «τῶν ὑπερλίαν», Πέτρον καὶ Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην δηλῶν.

«Εἰ δὲ καὶ ἰδιώτης τῷ λόγῳ, ἀλλ' οὐ τῇ γνώσει». Ἐπειδὴ γὰρ τούτῳ ἐκεῖνοι ἐπλεονέκτουν οἱ διαφθείροντες Κορινθίους, τῷ μὴ εἶναι ἰδιῶται, καὶ τοῦτο τίθησι, δεικνὺς ὅτι οὐκ ἐπαισχύνεται τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐγκαλλωπίζεται. Καὶ οὐκ εἶπεν, 'εἰ δὲ καὶ ἰδιώτης τῷ λόγῳ, ἀλλὰ κἀκεῖνοι'· τοῦτο γὰρ ἐδόκει διαβάλλοντος εἶναι κἀκείνους, καὶ τούτους ἐπαίροντος· ἀλλ' αὐτὸ καθαιρεῖ τὸ πρᾶγμα τὸ τῆς ἔξω σοφίας. Καὶ ἐν μὲν τῇ προτέρᾳ ἐπιστολῇ καὶ σφόδρα ἀγωνίζεται περὶ τούτου λέγων, ὅτι οὐ μό-

τὸν ἐμποδίζει, ἂν καὶ ἦταν μορφωμένος ἄνθρωπος καὶ δυνατὸς στὴ γνώση τῶν Γραφῶν, ἀλλὰ τὸν προτρέπει καὶ ὑπόσχεται ὅτι θὰ τὸν στείλει; Ἐπειδὴ αὐτός, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ μόρφωσή του, τηροῦσε σωστὰ τὰ δόγματα, ἐνῶ αὐτοὶ ἔκαμναν τὸ ἀντίθετο. Γι' αὐτὸ τοὺς καταπολεμᾶ καὶ κατηγορεῖ τοὺς μαθητὲς ὅτι τοὺς ἀκοῦν μὲ ἀνοιχτὸ στόμα, λέγοντας ὅτι, ἂν ἐμεῖς παραλείψαμε κάτι ποὺ ἔπρεπε νὰ ποῦμε καὶ τὸ συμπλήρωσαν ἐκεῖνοι, δὲ σᾶς ἀπαγορεύουμε νὰ τοὺς παρακολουθεῖτε, ἂν ὅμως τὰ εἴπαμε ἐμεῖς μὲ πληρότητα καὶ δὲν παραλείψαμε τίποτα, πῶς σᾶς ἀπομάκρυναν ἐκεῖνοι; Γι' αὐτὸ καὶ συμπληρώνει μὲ τὰ ἑξῆς λόγια· «ἔχω τὴ γνώμη ὅτι δὲν εἶμαι κατώτερος ἀπὸ τοὺς ἐξοχότερους ἀποστόλους». Δὲ συγκρίνει τὸν ἑαυτό του μὲ ἐκείνους, ἀλλὰ μὲ τὴν ὁμάδα τοῦ Πέτρου. Ἑπομένως ἂν γνωρίζουν κάτι περισσότερο ἀπὸ ἐμένα, γνωρίζουν περισσότερα καὶ ἀπὸ ἐκείνους. Καὶ πρόσεχε πόση εἶναι ἡ μετριοφροσύνη του καὶ ἐδῶ. Δὲν εἶπε ὅτι 'δὲν εἶπαν τίποτα παραπάνω ἀπὸ ἐμένα οἱ ἀπόστολοι', ἀλλὰ τί εἶπε; «ἔχω τὴ γνώμη», ἄρα, νομίζω πὼς δὲν εἶμαι κατώτερος ἀπὸ τοὺς πιὸ ἔξοχους ἀποστόλους. Ἐπειδὴ δηλαδὴ πίστευε ὅτι εἶναι γνωστοὶ καὶ ἡ δόξα τους ἦταν μεγαλύτερη καὶ σκόπευαν αὐτοὶ νὰ παρεμβάλουν τοὺς ἑαυτούς τους, γι' αὐτὸ συγκρίνει τὸν ἑαυτό του μὲ αὐτούς, ἀλλὰ μὲ τὸν κατάλληλο καὶ εὐγενικὸ τρόπο. Γι' αὐτὸ τοὺς ἀναφέρει ἐπαινετικὰ καὶ δὲν εἶπε ἁπλῶς, 'τῶν ἀποστόλων', ἀλλά, «τῶν πιὸ ἐξόχων ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους», ἐννοώντας τὸν Πέτρο, τὸν Παῦλο καὶ τὸν Ἰωάννη.

«Κι ἂν εἶμαι ἄπειρος στὸ λόγο, δὲν εἶμαι ὅμως καὶ στὴ γνώση». Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐκεῖνοι ποὺ διέφθειραν τοὺς Κορινθίους ὑπερεῖχαν στὸ ὅτι ἦταν ἔμπειροι ρήτορες, τὸ ἀναφέρει καὶ αὐτὸ καὶ δείχνει ὅτι δὲν ντρέπεται γι' αὐτό, ἀλλὰ ὑπερηφανεύεται. Καὶ δὲν εἶπε, 'ἂν καὶ εἶμαι ἐγὼ ἄπειρος στὸ λόγο, εἶναι ὅμως κι ἐκεῖνοι', γιατὶ ἔτσι θὰ ἔδινε τὴν ἐντύπωση ἀνθρώπου ποὺ κατηγορεῖ ἐκείνους καὶ ἐξυψώνει τοὺς ἄλλους, ἐνῶ μὲ αὐτὸ ποὺ εἶπε γκρεμίζει τὴ δύναμη τῆς ἐγκόσμιας σοφίας. Καὶ στὴν πρώτη ἐπιστολὴ κάνει σκληρὸν ἀγώνα γι' αὐτὸ καὶ λέγει, ὅτι

νον οὐδὲν συντελεῖ πρὸς τὸ κήρυγμα τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἐπισκιάζει τῇ δόξῃ τοῦ σταυροῦ· «ἦλθον» γάρ, φησίν, «οὐ καθ' ὑπεροχὴν λόγου ἢ σοφίας πρὸς ὑμᾶς, ἵνα μὴ κενωθῇ ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ»· καὶ ἕτερα πολλὰ τοιαῦτα· ὅτι τῇ γνώσει ἰδιῶται ἦσαν, ἥπερ καὶ ἐσχάτη ἐστὶν ἰδιωτεία. Ὅτε μὲν οὖν ἐν τοῖς μεγάλοις ἔδει συγκρίνειν, τοῖς ἀποστόλοις ἑαυτὸν συγκρίνει, ὅτε δὲ δεῖξαι τὸ δοκοῦν ἐλάττωμα εἶναι, οὐκέτι, ἀλλ' αὐτῷ συμπλέκεται τῷ πράγματι, καὶ δείκνυσι πλεονέκτημα τοῦτο γενόμενον· καὶ ὅτε μὲν οὐδεμία ἀνάγκη κατήπειγε, καὶ ἐλάχιστόν φησι τῶν ἀποστόλων εἶναι, καὶ οὐδὲ τῆς προσηγορίας ἄξιον· ἐνταῦθα δὲ πάλιν, ὅτε καιρὸς ἐκάλει, φησὶ μηδὲν ὑστερηκέναι τῶν ὑπερλίαν ἀποστόλων· ᾔδει γὰρ τοῦτο μάλιστα ὠφελῆσον τοὺς μαθητάς· διὸ καὶ ἐπάγει λέγων, «ἀλλ' ἐν παντὶ φανερωθέντες ἐν πᾶσιν εἰς ὑμᾶς». Καὶ γὰρ ἐνταῦθα πάλιν διαβάλλει τοὺς ψευδαποστόλους, ὡς ἐν πανουργίᾳ περιπατοῦντας.

Ταῦτα δὲ καὶ ἔμπροσθεν περὶ ἑαυτοῦ ἔλεγεν, ὅτι οὐ κατὰ πρόσωπον ἔζη, οὐδὲ δολῶν καὶ καπηλεύων τὸν λόγον ἐκήρυττεν. Ἐκεῖνοι δὲ ἕτεροι μὲν ἦσαν, ἕτεροι δὲ ἐφαίνοντο, ἀλλ' οὐκ αὐτός. Διὸ καὶ πανταχοῦ μέγα φρονεῖ ἐπὶ τῷ μηδὲν πρὸς ἀνθρώπων δόξαν ποιεῖν, μηδὲ ἀποκρύπτεσθαι τὰ καθ' ἑαυτόν. Ὅπερ καὶ ἔμπροσθεν ἔλεγεν, ὅτι «τῇ φανερώσει τῆς ἀληθείας συνιστῶντες ἑαυτοὺς πρὸς πᾶσαν συνείδησιν ἀνθρώπων»· καὶ νῦν δέ φησιν, «ἐν παντὶ φανερωθέντες εἰς ὑμᾶς». Τί δὲ τοῦτό ἐστιν; Ἰδιῶται, φησίν, ἐσμέν, καὶ οὐκ ἀποκρυπτόμεθα· λαμβάνομεν, καὶ οὐχὶ προσποιούμεθα μὴ λαμβάνειν, καθάπερ οὗτοι λαμβάνοντες, ἀλλὰ πάντα ποιοῦμεν φανερὰ ὑμῖν. Καὶ σφόδρα

---

9. Α' Κορ. 2,1 καὶ 1,17.

ὄχι μόνο δὲ συμβάλλει ἡ ἐγκόσμια σοφία στὴ διάδοση τοῦ Εὐαγγελίου, ἀλλὰ καὶ ἐπισκιάζει τὴ δόξα τοῦ σταυροῦ· γιατὶ λέγει, «ἦρθα πρὸς ἐσᾶς ὄχι μὲ ὑπεροχὴ λόγου ἢ σοφίας, ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴ χάσει τὴ δύναμή του ὁ σταυρικὸς θάνατος τοῦ Χριστοῦ»[9], καὶ ἄλλα πολλὰ τέτοια. Γιατὶ δὲν ἦταν δυνατοὶ στὴ γνώση, πρᾶγμα ποὺ ἀποτελεῖ τὴ χειρότερη ἀπειρία. Ὅταν λοιπὸν πρέπει νὰ συγκρίνει τὸν ἑαυτό του μὲ μεγάλους, τὸν συγκρίνει μὲ τοὺς ἀποστόλους, ὅταν ὅμως θέλει νὰ δείξει κάτι ποὺ θεωρεῖται μειονέκτημα, δὲν ἐνεργεῖ ἔτσι, ἀλλὰ καταπιάνεται μὲ τὸ ἴδιο τὸ θέμα καὶ δείχνει ὅτι αὐτὸ καταλήγει νὰ εἶναι πλεονέκτημα. Κι ὅταν δὲν τὸν καταπίεζε καμιὰ ἀνάγκη, λέει ἀκόμη καὶ ὅτι εἶναι ὁ πιὸ ἀσήμαντος ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους καὶ ὅτι δὲν τοῦ ἀξίζει οὔτε τὸ ὄνομα. Ἐδῶ ἀντίθετα, ἐπειδὴ τὸ ἐπιβάλλει ἡ περίσταση, λέγει ὅτι δὲν εἶναι καθόλου κατώτερος ἀπὸ κανένα ἀπὸ τοὺς πιὸ ἔξοχους ἀποστόλους. Γιατὶ γνώριζε ὅτι αὐτὸ θὰ ὠφελήσει πάρα πολὺ τοὺς μαθητές. Γι' αὐτὸ συμπληρώνει καὶ λέγει· «σᾶς τὸ δείξαμε φανερὰ μὲ κάθε τρόπο σὲ ὅλες τὶς περιστάσεις. Ἐδῶ βέβαια κατηγορεῖ πάλι τοὺς ψευδαποστόλους, ὅτι ἐνεργοῦν μὲ πανουργία.

Αὐτὰ βέβαια τὰ εἶπε καὶ πιὸ μπροστὰ γιὰ τὸν ἑαυτό του, ὅτι δὲ ζοῦσε μὲ προσωπεῖο οὔτε κήρυττε τὸ λόγο τοῦ εὐαγγελίου μὲ δόλο καὶ ἀπάτη. Ἐκεῖνοι ὅμως ἦταν ἄλλοι καὶ ἄλλοι φαίνονταν, κι ὄχι αὐτός. Γι' αὐτὸ πάντοτε ὑπερηφανεύεται γιὰ τὸ ὅτι τίποτε δὲν κάνει γιὰ ν' ἀποσπάσει τὴ δόξα ἐκ μέρους τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὅτι δὲν κρύβει τίποτε σχετικὸ μὲ τὸν ἑαυτό του, πράγμα ποὺ τὸ εἶπε καὶ πιὸ μπροστά· «φανερώνουμε τὴν ἀλήθεια καὶ παρουσιάζουμε τοὺς ἑαυτούς μας στὴ συνείδηση κάθε ἀνθρώπου ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ»[10]. Καὶ τώρα λέγει· «σᾶς τὸ δείξαμε φανερὰ σὲ ὅλες τὶς περιστάσεις». Τί σημαίνει αὐτό; Στερούμαστε, λέει, πείρας καὶ δὲν κρυβόμαστε. Παίρνουμε ἀπὸ κάποιους καὶ δὲν τὸ ἀποσιωποῦμε. Ἀπὸ σᾶς λοιπὸν παίρνουμε καὶ δὲν προσποιούμαστε ὅτι δὲν παίρνουμε, ὅπως κάνουν αὐτοί, ἂν καὶ παίρνουν, ἀλλὰ ὅλα τὰ κάνουμε φανερὰ γιὰ σᾶς. Αὐτὰ δεί-

10. Β' Κορ. 4,2.

θαρροῦντος ἐκείνοις ἦν, καὶ μετὰ ἀληθείας ἅπαντα καταγγέλοντος. Διὸ καὶ μάρτυρας αὐτοὺς καλεῖ, καὶ νῦν εἰπών, «ἐν πᾶσιν εἰς ὑμᾶς», καὶ ἔμπροσθεν λέγων, «οὐ γὰρ ἄλλα γράφομεν ὑμῖν, ἀλλ' ἢ ἃ ἀναγινώσκετε, ἢ καὶ ἐπιγινώσκετε». Εἶτα, ἐπειδὴ ὑπὲρ τῶν καθ' ἑαυτὸν ἀπελογήσατο, βαρέως τὸ ἑξῆς ἐπάγει λέγων, «ἢ ἁμαρτίαν ἐποίησα, ἐμαυτὸν ταπεινῶν, ἵνα ὑμεῖς ὑψωθῆτε;». Καὶ ἑρμηνεύων αὐτό, φησίν, «ἄλλας Ἐκκλησίας ἐσύλησα, λαβὼν ὀψώνιον, πρὸς τὴν ὑμετέραν διακονίαν». Ὃ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστιν· ἐν στενοχωρίᾳ διήγαγον· τοῦτο γάρ ἐστι τό, «ταπεινῶν ἐμαυτόν». Τοῦτο οὖν μοι ἔχετε ἐγκαλεῖν; καὶ διὰ τοῦτο κατεπαίρεσθέ μου, ἐπειδὴ ἐταπείνωσα ἐμαυτὸν προσαιτῶν, στενοχωρούμενος, λιμώττων, ἵνα ὑμεῖς ὑψωθῆτε;

Καὶ πῶς ὑψοῦντο οὗτοι, τούτου ὄντος ἐν στενοχωρίᾳ; Μᾶλλον ᾠκοδομοῦντο, καὶ οὐκ ἐσκανδαλίζοντο, ὃ καὶ μεγίστη αὐτῶν ἂν εἴη κατηγορία, καὶ τῆς ἀσθενείας αὐτῶν ἔγκλημα, ὅτι οὐκ ἦν αὐτοὺς ἄλλως ἐνάγειν, ἢ πρότερον ταπεινωθέντα. Ἐγκαλεῖτέ μοι οὖν ὅτι ταπεινὸς γέγονα; Ἀλλὰ διὰ τοῦτο ὑμεῖς ὑψώθητε. Ἐπειδὴ γὰρ καὶ ἀνωτέρω ἔλεγεν, ὅτι διέβαλλον αὐτόν, ὅτι παρὼν μὲν ταπεινός, ἀπὼν δὲ θαρρεῖ, ἀπολογούμενος πλήττει πάλιν αὐτοὺς ἐνταῦθα λέγων, ὅτι καὶ τοῦτο δι' ὑμᾶς. «Ἄλλας Ἐκκλησίας ἐσύλησα». Ἐνταῦθα λοιπὸν ὀνειδιστικῶς· ἀλλὰ τὰ πρότερα οὐκ ἀφίησιν ἐπαχθῆ ταῦτα φανῆναι. Εἶπε γάρ, ἀνέχεσθέ μου μικρὸν τῇ ἀφροσύνῃ· καὶ πρὸ τῶν ἄλλων αὐτοῦ κατορθωμάτων ἐν τούτῳ καυχᾶται. Τοῦτο γὰρ μάλιστα ζητοῦσιν οἱ βιωτικοί, καὶ ἐν τούτῳ κἀκεῖνοι, οἱ δι' ἐναντίας μέγα ἐφρόνουν. Διὰ τοῦτο οὐ πρότερον εἰς τὸν τῶν κινδύνων ἐμβάλλει λόγον, οὐδὲ εἰς τὸν τῶν σημείων, ἀλλ' εἰς τὸν τῆς τῶν χρημάτων ὑπε-

χνουν καὶ ὅτι εἶχε πολλὴν ἐμπιστοσύνη σ' αὐτοὺς καὶ ὅτι ἔλεγε τὰ πάντα μὲ είλικρίνεια. Γι' αὐτὸ καὶ τοὺς καλεῖ μάρτυρες καὶ τώρα λέγοντας, «μπροστά σας σὲ κάθε περίσταση», καὶ πιὸ μπροστὰ ὅταν εἶπε, «δὲ σᾶς γράφουμε τίποτα διαφορετικὸ ἀπ' ὅ,τι διαβάζετε καὶ καταλαβαίνετε»[11]. Ἔπειτα, ἐπειδὴ ἀπολογήθηκε γιὰ τὰ ἔργα του, μὲ στενοχώρια προσθέτει τὰ ἑξῆς· «ἢ ἔκανα ἁμαρτία ποὺ ταπείνωσα τὸν ἑαυτό μου γιὰ νὰ ὑψωθεῖτε ἐσεῖς;» Καὶ ἐξηγώντας τὰ λόγια αὐτά, λέγει· «ἄλλες Ἐκκλησίες λεηλάτησα καὶ πῆρα τὰ ἀναγκαῖα γιὰ νὰ σᾶς προσφέρω ὑπηρεσίες». Μ' αὐτὸ ἐννοεῖ τὸ ἑξῆς. Πέρασα στενοχώριες· γιατὶ αὐτὸ σημαίνει ἡ φράση, «ταπείνωσα τὸν ἑαυτό μου». Αὐτὴν τὴν κατηγορία ἔχετε λοιπὸν νὰ μοῦ ἀπαγγείλετε; Γι' αὐτὸ μὲ περιφρονεῖτε, ἐπειδὴ ταπείνωσα τὸν ἑαυτό μου ζητιανεύοντας, στερούμενος, πεινώντας, γιὰ νὰ ὑψωθεῖτε ἐσεῖς;

Μὰ πῶς ὑψώνονταν αὐτοί, τὴ στιγμὴ ποὺ ἐκεῖνος βρισκόταν σὲ δύσκολη θέση; Περισσότερο ὠφελοῦνταν ψυχικὰ καὶ δὲν σκανδαλίζονταν. Γι' αὐτὸ εἶναι μεγάλη κατηγορία γι' αὐτοὺς καὶ σφάλμα τοῦ ἀδύνατου χαρακτήρα τους ὅτι δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ τὸν κατηγοροῦν, παρὰ μόνο μετὰ τὴν ταπείνωσή του. Μὲ κατηγορεῖτε λοιπὸν ὅτι ἔγινα ταπεινός; Μὰ γι' αὐτὸ ὑψωθήκατε ἐσεῖς. Ἐπειδὴ δηλαδὴ εἶπε καὶ παραπάνω ὅτι τὸν κατηγοροῦσαν ὅτι ὅταν εἶναι παρὸν εἶναι δειλός, ἐνῶ ὅταν εἶναι μακριὰ εἶναι θαρραλέος, ἀπολογούμενος τοὺς δίνει ἀποστομωτικὴν ἀπάντησή, λέγοντας ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ ἔκαμα γιὰ σᾶς. «Ἄλλες Ἐκκλησίες λεηλάτησα». Ἐδῶ μιλάει πιὰ προσβλητικά, ἐνῶ πιὸ μπροστὰ φρόντιζε νὰ μὴν τοὺς στενοχωρήσει. Γιατὶ εἶπε· «ἀνεχθεῖτε κάποια μικρὴ ἀνοησία μου». Καὶ πρὶν ἀπὸ τὰ ἄλλα του κατορθώματα καυχιέται πρῶτα ἀπ' ὅλα γι' αὐτό. Γιατὶ αὐτὸ πρὸ πάντων ζητοῦν οἱ ἄνθρωποι τῶν ἐγκοσμίων καὶ γι' αὐτὸ περηφανεύονταν καὶ οἱ ἀντίπαλοί του. Γι' αὐτὸ δὲ μιλάει γιὰ τοὺς κινδύνους οὔτε γιὰ τὰ θαύματα, ἀλλὰ γιὰ τὴν ἀλαζονεία ποὺ

11. Β' Κορ. 1,13.

ροψίας, ἐπειδὴ ἐν τούτῳ ἐφρόνουν· ὁμοῦ δὲ αὐτοὺς καὶ αἰνίττεται πλουτοῦντας.

4. Τὸ δὲ θαυμαστὸν αὐτοῦ τοῦτό ἐστιν, ὅτι ἔχων εἰπεῖν ὅτι καὶ ἀπὸ τῶν χειρῶν ἐτρέφετο, οὐκ εἶπε τοῦτο, ἀλλ' ὃ μάλιστα αὐτοὺς ἐνέτρεπε, καὶ οὐδὲ αὐτοῦ ἐγκώμιον ἦν, τοῦτο λέγει, ὅτι παρὰ ἄλλων ἔλαβον. Καὶ οὐκ εἶπεν, 'ἔλαβον', ἀλλά, «ἐσύλησα»· τουτέστιν, ἐγύμνωσα καὶ πένητας αὐτοὺς ἐποίησα. Καὶ τὸ δεῖ μεῖζον, ὅτι οὐκ εἰς περιουσίαν, ἀλλὰ εἰς τὴν τῶν ἀναγκαίων χρείαν· ὅταν γὰρ εἴπῃ, «ὀψώνια», τὴν ἀναγκαίαν λέγει τροφήν. Καὶ τὸ χαλεπώτερον, «εἰς τὴν ὑμῶν διακονίαν». Ὑμῖν κηρύττομεν, καὶ παρ' ὑμῶν ὀφείλων τρέφεσθαι, παρ' ἑτέρων τούτων ἀπήλαυον. Διπλοῦν τὸ ἔγκλημα, μᾶλλον δὲ τριπλοῦν· ὅτι καὶ παρ' αὐτοῖς ὤν, καὶ αὐτοῖς διακονούμενος, καὶ τὴν ἀναγκαίαν ζητῶν τροφήν, ἑτέρους εἶχε τοὺς χορηγοῦντας. Καὶ πολλὴ τούτων ὑπερβολὴ πρὸς ἐκείνους. Οἱ μὲν γὰρ ἐν ῥᾳθυμίᾳ, οἱ δὲ ἐν σπουδῇ· οἱ μὲν καὶ μακρὰν ὄντι ἔπεμπον, οἱ δὲ οὐδὲ παρόντα ἔτρεφον. Εἶτα ἐπειδὴ σφοδρῶς αὐτῶν καθήψατο, ἠρέμα πάλιν χαλᾷ τὸ σφοδρὸν τῆς ἐπιτιμήσεως, λέγων· «καὶ παρὼν πρὸς ὑμᾶς καὶ ὑστερηθείς, οὐ κατενάρκησα οὐδενός». Οὐ γὰρ εἶπεν, 'οὐ δεδώκατέ μοι', ἀλλ', «ἐγὼ οὐκ ἔλαβον». Φείδεται γὰρ αὐτῶν ἔτι· ἀλλ' ὅμως καὶ ἐν τῇ ὑφέσει τοῦ λόγου, λανθανόντως πάλιν πλήττει· τὸ γάρ, «παρών», σφόδρα ἐμφατικόν, καὶ τό «ὑστερηθείς»· ἵνα γὰρ μὴ λέγωσι, 'τί οὖν, εἰ εἶχες;' ἐπήγαγε, «καὶ ὑστερηθεὶς οὐ κατενάρκησα ὑμῶν.

Ἐνταῦθα πάλιν μετρίως αὐτοὺς πλήττει, ὡς ὀκνηρῶς τὴν τοιαύτην τιθέντας φοράν, ὡς βαρυνομένους. Εἶτα καὶ ἡ αἰτία, κατηγορίας μεστὴ καὶ ζηλοτυπίας γέμουσα. Διὸ καὶ τέθεικεν αὐτὴν οὐ προηγουμένως, ἀλλ' ὡς διδάσκων πόθεν καὶ παρὰ τί-

ἔχει αἰτία της τὸν πλοῦτο, γιατὶ τὸν ὑπολόγιζαν πολύ. Συγχρόνως ὑπονοεῖ ὅτι αὐτοὶ εἶχαν ἄφθονα ὑλικὰ ἀγαθά.

4. Τὸ ἀξιοθαύμαστο ὅμως στὸν Παῦλο εἶναι ὅτι, ἂν καὶ μποροῦσε νὰ πεῖ ὅτι ζοῦσε καὶ ἀπὸ τὴ σωματική του ἐργασία, δὲν τὸ εἶπε, ἀλλὰ λέγει ἐκεῖνο ποὺ αὔξανε τὴ φιλοτιμία τους πολὺ καὶ δὲν ἦταν ἐπαινετικὸ γιὰ τὸν ἴδιο, ὅτι δηλαδὴ ἀπὸ ἄλλους 'ἐπῆρα'. Καὶ δὲν εἶπε 'ἐπῆρα', ἀλλά, «λεηλάτησα», δηλαδὴ τοὺς ἔγδυσα καὶ τοὺς ἔκαμα φτωχούς. Καὶ τὸ σπουδαιότερο, ὄχι γιὰ ἀφθονία, ἀλλὰ γιὰ ἱκανοποίηση τῶν βασικῶν ἀναγκῶν. Γιατί, ὅταν μιλάει γιὰ «ἀναγκαῖα», ἐννοεῖ τὰ ἀπαραίτητα γιὰ τὴ διατροφή του. Καὶ τὸ πιὸ φοβερό, «γιὰ νὰ σᾶς ὑπηρετήσω». Σὲ σᾶς κηρύσσουμε, κι ἐνῶ ἔχετε χρέος νὰ μὲ τρέφετε ἐσεῖς, μὲ τρέφουν ἄλλοι. Διπλὴ ἡ κατηγορία ἢ καλύτερα τριπλή. Ὅτι δηλαδή, ἐνῶ ἦταν στὸν τόπο τους, καὶ ἐνῶ τοὺς πρόσφερνε ὑπηρεσίες, καὶ εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ τὰ ἀπαραίτητα τρόφιμα, παρόλα αὐτὰ τοῦ τὰ χορηγοῦσαν ἄλλοι. Εἶναι μεγάλη ἡ ὑπεροχὴ αὐτῶν ἀπὸ τοὺς Κορινθίους. Οἱ Κορίνθιοι δηλαδὴ ἀδιαφοροῦσαν, ἐνῶ οἱ ἄλλοι μεριμνοῦσαν. Αὐτοὶ τοῦ ἔστελλαν ἂν καὶ βρισκόταν μακριά τους, ἐνῶ οἱ Κορίνθιοι δὲν τοῦ ἔδιναν νὰ φάει ἂν καὶ ἦταν μαζί τους. Ἔπειτα, ἐπειδὴ ἡ ἐπιτίμηση αὐτὴ ἦταν ἔντονη, χαλαρώνει σιγά–σιγὰ τὸν τόνο της καὶ λέγει· «καὶ ὅταν ἤμουν μαζί σας καὶ ζοῦσα μὲ στερήσεις, δὲν ἐπιβάρυνα κανένα». Δὲν εἶπε δηλαδή, 'ἐσεῖς δὲ μοῦ δώσατε', ἀλλ' εἶπε, «ἐγὼ δὲν πῆρα». Γιατὶ τοὺς λυπᾶται ἀκόμη. Ἀλλὰ καὶ ἐδῶ ποὺ ὁ λόγος εἶναι ἤπιος, τοὺς ἐπικρίνει ἔμμεσα. Γιατὶ ἡ φράση, «ὅταν ἤμουν μαζί σας» εἶναι πολὺ ἐκφραστικὴ καθὼς καὶ ἡ φράση, «ἂν καὶ ζοῦσα μὲ στερήσεις». Γιὰ νὰ μὴν ποῦν ὅμως, ' τί λοιπόν, ἂν εἶχες;' πρόσθεσε, «ἂν καὶ εἶχα στερήσεις, δὲν ἐπιβάρυνα κανένα ἀπὸ ἐσᾶς».

Ἐδῶ τοὺς ἐπικρίνει πάλι ἐλαφρά, γιατὶ ἀντιμετώπισαν μὲ ἀδιαφορία αὐτὴν τὴν συνεισφορά, γιατὶ δηλαδὴ τὴ θεωροῦν βάρος. Ἔπειτα λέει τὴν αἰτία, ποὺ εἶναι γεμάτη ἐπιτίμηση καὶ γεννᾶ πολλὴ ζήλεια. Γι' αὐτὸ δὲν τὴν ἀνέφερε πρωτύτερα, ἀλλὰ

νων ἐτράφη, ὥστε ἀνυπόπτως διεγείρειν πάλιν εἰς τὸν τῆς ἐλεημοσύνης λόγον. «Τὸ γὰρ ὑστέρημά μου, φησί, προσανεπλήρωσαν οἱ ἀδελφοὶ ἐλθόντες ἀπὸ Μακεδονίας». Εἶδες πῶς παροξύνει πάλιν, εἰς μέσον ἄγων τοὺς διακονησαμένους; Πρότερον γὰρ εἰς ἐπιθυμίαν αὐτοὺς ἄγων τοῦ μαθεῖν τίνες ἂν εἶεν οὗτοι, ὅτε ἔλεγεν, «ἄλλας Ἐκκλησίας ἐσύλησα», τότε καὶ ὀνομαστὶ αὐτοὺς τίθησιν, ὅπερ καὶ εἰς ἐλεημοσύνην αὐτοὺς προέτρεπε. Τοὺς γὰρ ἡττηθέντας ἐν τῷ μὴ θρέψαι τὸν ἀπόστολον, πείθει καὶ ἐν τῇ τῶν πενήτων μὴ ἡττηθῆναι βοηθείᾳ. Τοῦτο δὲ καὶ αὐτοῖς Μακεδόσιν ἐπιστέλλων λέγει, ὅτι «ἐν ταῖς χρείαις μου ἐπέμψατέ μοι καὶ ἅπαξ καὶ δίς, καὶ ἐν ἀρχῇ τοῦ Εὐαγγελίου», ὅπερ καὶ ἐγκώμιον μέγιστον αὐτῶν ἦν, ὅτι ἐξ αὐτῶν τῶν προοιμίων ἔλαμψαν.

Ἀλλ' ὅρα πανταχοῦ τὴν χρείαν αὐτοῦ τιθέντα καὶ οὐδαμοῦ περιουσίαν. Τῷ μὲν οὖν εἰπεῖν, ὅτι «παρὼν καὶ ὑστερηθείς», ἔδειξεν ὅτι παρὰ Κορινθίων ἔδει τραφῆναι· τῷ δὲ εἰπεῖν, ὅτι «τὸ ὑστέρημά μου προσανεπλήρωσαν», δείκνυσιν ὅτι οὐδὲ ᾔτησε. Καὶ αἰτίαν τίθησιν οὐκ οὖσαν. Ποίαν δὴ ταύτην; Τὸ παρ' ἑτέρων λαβεῖν· «τὸ γὰρ ὑστέρημά μου», φησί, «προσανεπλήρωσαν οἱ ἐλθόντες». Διὰ τοῦτό φησιν, «οὐ κατενάρκησα», οὐ διὰ τὸ μὴ θαρρεῖν. Καὶ μὴν διὰ τοῦτο αὐτὸ ποιεῖ, καὶ δείκνυσι διὰ τῶν ἑξῆς· ἀλλ' οὐ λέγει αὐτὸ σαφῶς, ἀλλὰ συσκιάζει, ἀφεὶς τῷ συνειδότι τῶν ἀκροωμένων. Καὶ λανθανόντως αὐτὸ ἐνδείκνυται διὰ τῶν ἑξῆς, λέγων, «καὶ ἐν παντὶ ἀβαρῆ ἐμαυτὸν ἐτήρησα καὶ τηρήσω». Μὴ γὰρ νομίσητε, φησί, ταῦτα λέγειν με, ἵνα λάβω. Τὸ δέ, «τηρήσω», βαρύτερον, εἰ μηδ' ἔτι αὐτοῖς θαρρεῖ, ἀλλὰ καθάπαξ ἀπέγνω τι λαβεῖν παρ' αὐτῶν. Δείκνυσι δέ, ὅτι καὶ βά-

τώρα πού τούς πληροφορεῖ ποιοί τοῦ πρόσφεραν τροφή, ὥστε νά τούς ὠθήσει πάλι χωρίς νά τό καταλάβουν νά κάνουν ἐλεημοσύνη. «Τό ὑστέρημά μου», λέγει, «τό συμπλήρωσαν οἱ ἀδελφοί πού ἦρθαν ἀπό τή Μακεδονία». Βλέπεις πῶς τούς παροτρύνει πάλι ἀναφέροντας ἐκείνους πού τοῦ πρόσφεραν ὑπηρεσίες; Πρῶτα, ὅταν ἔλεγε, «ἄλλες Ἐκκλησίες λεηλάτησα», τούς δημιουργοῦσε τήν ἐπιθυμία νά μάθουν ποιοί ἄραγε ἦταν αὐτοί, ἔπειτα τούς ἀναφέρει μέ τό ὄνομά τους, πράγμα πού τούς ὠθοῦσε πρός τήν ἐλεημοσύνη. Γιατί πείθει ἐκείνους πού ἀποδείχθηκαν κατώτεροι στή συνεισφορά τῶν ἀπαραίτητων γιά τόν ἀπόστολο, νά μή φανοῦν κατώτεροι καί στή βοήθεια πρός τούς φτωχούς. Αὐτό λέγει καί στήν ἐπιστολή του πρός τούς Μακεδόνες· «στίς ἀνάγκες μου μοῦ στείλατε καί μία καί δύο φορές βοήθεια, ἀκόμη καί ὅταν ἄρχισα νά κηρύσσω τό Εὐαγγέλιο»[12], πού ἦταν καί πολύ μεγάλος ἔπαινός τους, γιατί ἔδειξαν τήν ἀρετή τους ἀπό τήν ἀρχή.

Ἀλλά πρόσεχε ὅτι παντοῦ ἀναφέρει τήν ἀνάγκη καί πουθενά τό περίσσευμα. Λέγοντας, «ὅταν ἤμουν μαζί σας καί εἶχα στερήσεις», ἔδειξε πώς ἔπρεπε νά τοῦ δίνουν τήν τροφή του οἱ Κορίνθιοι, ἐνῶ λέγοντας, «τίς στερήσεις μου συμπλήρωσα», δείχνει ὅτι οὔτε τούς ἐζήτησε. Καί ἀναφέρει γι' αὐτό αἰτίαν ὄχι ἀληθινή. Ποιά εἶναι αὐτή; Ὅτι πῆρε ἀπό ἄλλους· «τίς ἀνάγκες μου», λέγει, «τίς συμπλήρωσαν ἐκεῖνοι πού ἦρθαν». Γι' αὐτό, λέγει, «δέ σᾶς ἐπιβάρυνα», ὄχι γιατί δέν πίστευα σέ σᾶς. Ἡ ἀλήθεια ὅμως εἶναι ὅτι δέν τό κάνει γι' αὐτό, ὅπως τό δείχνει μέ τή συνέχεια, ἀλλά δέν τό λέγει καθαρά. Τό λέγει ἔμμεσα καί τό ἀφήνει στή γνωστική ἱκανότητα τῶν ἀκροατῶν. Συγκαλυμμένα δίνει στοιχεῖα γι' αὐτό στή συνέχεια, λέγοντας· «φρόντισα καί θά φροντίσω νά μή σᾶς φανῶ βάρος σέ τίποτα». Μή νομίσετε δηλαδή ὅτι αὐτά τά λέγω γιά νά μοῦ δώσετε. Τό «θά φροντίσω» εἶναι πιό βαρύ, ἀφοῦ δείχνει ὅτι οὔτε τώρα δέν τούς ἔχει ἐμπιστοσύνη, ἀλλ' ἀπελπίστηκε μιά γιά πάντα ὅτι εἶναι δυνατόν νά τοῦ προσφέρουν κάτι. Δείχνει ἀκόμη ὅτι νόμιζαν πώς

12. Φιλιπ. 4,16 καί 15.

ρος ἐνόμιζον εἶναι τοῦτο· διὸ ἔλεγεν, «ἀβαρῆ ἐτήρησα καὶ τηρήσω». Τοῦτο καὶ ἐν τῇ προτέρᾳ λέγει, «οὐκ ἔγραψα, ἵνα οὕτω γένηται ἐν ἐμοί· καλὸν γάρ μοι ἀποθανεῖν, ἢ τὸ καύχημά μου ἵνα τις κενώσῃ». Καὶ ἐνταῦθα πάλιν, «ἀβαρῆ ὑμῖν ἑαυτὸν ἐτήρησα, καὶ ἔτι τηρήσω». Εἶτα, ἵνα μὴ δόξῃ ὑπὲρ τοῦ μᾶλλον ἐπισπάσασθαι αὐτοὺς ταῦτα λέγειν, φησίν· «ἔστιν ἀλήθεια Χριστοῦ ἐν ἐμοί». Μὴ νομίσητε, ὅτι διὰ τοῦτο εἶπον, ἵνα λάβω, ἵνα μᾶλλον ἐφελκύσωμαι· «ἔστι» γάρ, φησίν, «ἀλήθεια ἐν ἐμοί, ὅτι ἡ καύχησίς μου αὕτη οὐ φραγήσεται ἐν τοῖς κλίμασι τῆς Ἀχαΐας».

Ἵνα γὰρ μή τις αὐτὸν νομίσῃ πάλιν ἀλγεῖν ἐπὶ τούτῳ, ἢ ὀργιζόμενον ταῦτα λέγειν, καὶ καύχησιν τὸ πρᾶγμα καλεῖ. Καὶ ἐν τῇ προτέρᾳ δὲ ὁμοίως αὐτὸ κατεσκεύαζεν. Ὥστε γὰρ μηδὲ ἐκεῖ πλῆξαι αὐτούς, φησί· «τίς οὖν μοί ἐστιν ὁ μισθός; ἵνα εὐαγγελιζόμενος ἀδάπανον θήσω τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ». Καὶ ὥσπερ ἐκεῖ μισθόν, οὕτως ἐνταῦθα καύχημα καλεῖ, ἵνα μὴ σφόδρα αἰσχύνωνται τοῖς λεγομένοις, ὡς αἰτοῦντι μὴ παρέχοντες. Τί γάρ, ἂν καὶ ὑμεῖς δῶτε, φησίν; ἀλλ' ἐγὼ οὐ δέχομαι. Καὶ τό, «οὐ φραγήσεται», ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν ποταμῶν, αὐτοῦ φήμης ὡς πανταχοῦ ῥεούσης ὅτι οὐ λαμβάνει. Οὐκ ἐμφράσσετε τῷ δόματι τὴν παρρησίαν τὴν ἐμήν. Ἀλλ' οὐκ εἶπεν, 'οὐκ ἐμφράσετε', ὅπερ πληκτικώτερον, ἀλλ', «οὐ φραγήσεται ἐν τοῖς κλίμασι τῆς Ἀχαΐας». Τοῦτο πάλιν καιρίαν διδόντος ἦν, καὶ σφόδρα ἱκανὸν αὐτοὺς καθελεῖν καὶ λυπῆσαι, εἴ γε μόνους αὐτοὺς παρῃτεῖτο. Εἰ γὰρ ἐκαυχᾶτο, πανταχοῦ ἔδει καυχᾶσθαι· εἰ δὲ ἐν ὑμῖν μόνοις, διὰ τὴν ἀσθένειαν ἴσως τὴν ὑμῶν. Ἵν' οὖν μὴ ταῦτα λογιζόμενοι ἀθυμῶσιν, ὅρα πῶς αὐτὸ διορθοῦται· «διὰ τί; ὅτι οὐκ ἀγα-

αὐτὸ εἶναι βάρος. Γι' αὐτὸ εἶπε, «φρόντισα καὶ θὰ φροντίσω νὰ μὴ σᾶς φανῶ βάρος». Αὐτὸ τὸ ἔγραψε καὶ στὴν προηγούμενη ἐπιστολή. «Δὲ σᾶς τὸ γράφω γιὰ νὰ γίνει τὸ ἴδιο καὶ σ' ἐμένα. Προτιμῶ νὰ πεθάνω, παρὰ νὰ ματαιώσει κανεὶς τὸ καύχημά μου»[13]. Καὶ ἐδῶ λέγει πάλι· «φρόντισα καὶ θὰ φροντίσω νὰ μὴν ἐπιβαρύνω κανένα σας». Ἔπειτα, γιὰ νὰ μὴ νομίσουν ὅτι τὰ λέει γιὰ νὰ τοὺς παρασύρει περισσότερο, προσθέτει· «ὑπάρχει», λέγει, «ἡ ἀλήθεια μέσα μου». Μὴ νομίσετε, ὅτι γι' αὐτὸ τὸ εἶπα, γιὰ νὰ λάβω μᾶλλον παρὰ νὰ σᾶς προσελκύσω· γιατί, «ὑπάρχει», λέγει ἡ ἀλήθεια μέσα μου, καὶ ἔτσι τὸ καύχημά μου αὐτὸ δὲ θὰ βρεῖ φραγμὸ στὴν περιοχὴ τῆς Ἀχαΐας».

Γιὰ νὰ μὴ νομίσει ἐπίσης κανένας ὅτι αὐτὸς στενοχωριέται γι' αὐτό, ἢ ὅτι αὐτὰ τὰ λέγει ἀπὸ ὀργή, χαρακτηρίζει τὶς ἐνέργειές του καύχημά του. Καὶ στὴν προηγούμενη ἐπιστολὴ ἔλεγε τὸ ἴδιο μὲ ὅμοιον τρόπο. Γιὰ νὰ μὴν τοὺς προσβάλει καὶ ἐκεῖ, λέγει· «ποιά εἶναι λοιπὸν ἡ ἀμοιβή μου; Νὰ κηρύξω τὸ Εὐαγγέλιο τοῦ Χριστοῦ χωρὶς δαπάνες». Κι ὅπως ἐκεῖ μιλάει γιὰ ἀμοιβή, ἔτσι κι ἐδῶ γιὰ καύχημα, γιὰ νὰ μὴ ντροπιάζονται πολὺ μὲ τὰ λόγια του, ὅτι δηλαδὴ ζητάει καὶ δὲν τοῦ δίνουν. Τί, λέγει, κι ἂν μοῦ δώσετε; Ἐγὼ δὲ δέχομαι. Καὶ τό, «δὲ θὰ βρεῖ φραγμό», εἶναι ἔκφραση μεταφορικὴ ἀπὸ τοὺς ποταμούς, γιατὶ παντοῦ ἁπλωνόταν ἡ φήμη του ὅτι δὲν ἔπαιρνε τίποτα. Δὲ θὰ βάλετε μὲ τὰ δῶρα σας φραγμὸ στὴ ἐλευθερία μου. Δὲν εἶπε βέβαια, 'δὲ θὰ βάλετε φραγμό', γιατὶ ἦταν πιὸ τσουχτερό, ἀλλά, «δὲ θὰ βρεῖ φραγμὸ στὴν περιοχὴ τῆς Ἀχαΐας». Κι αὐτὸ ἐπίσης ἦταν δυνατὸ χτύπημα καὶ πάρα πολὺ ἱκανὸ νὰ τοὺς συγκλονίσει καὶ νὰ τοὺς λυπήσει, ἂν ἀναφερόταν μόνο σ' αὐτούς. Γιατί, ἂν καυχιόταν, ἔπρεπε νὰ καυχιέται παντοῦ, ἂν ὅμως καυχιόταν μόνο σ' ἐσᾶς, ἴσως τὸ ἔκανε γιατὶ δὲν ἔχετε ἀρκετὴ πνευματικὴ δύναμη. Γιὰ νὰ μὴ στενοχωριοῦνται λοιπὸν κρίνοντας μὲ τὴ σκέψη τους τὰ λόγια αὐτά, πρόσεχε πῶς τὸ διορθώνει. «Γιατί;

13. Α' Κορ. 9,15.

πῶ ὑμᾶς; Ὁ Θεὸς οἶδε»· ταχέως τὴν λύσιν ἐπαγαγὼν καὶ εὐαπαλλάκτως. Ἀλλ' ὅμως οὐδὲ οὕτως ἀπήλλαξεν αὐτοὺς τῶν ἐγκλημάτων. Οὐδὲ γὰρ εἶπεν, 'ὅτι οὐκ ἐστὲ ἀσθενεῖς, οὐδ' ὅτι ἐστὲ ἰσχυροί', ἀλλ', ὅτι ἀγαπῶ ὑμᾶς, ὃ μάλιστα ἐπέτεινεν αὐτῶν τὴν κατηγορίαν. Τοῦ γὰρ μάλιστα φιλεῖν αὐτοὺς ἦν τὸ μὴ λαμβάνειν παρ' αὐτῶν, ἐπειδὴ σφόδρα ἐπλήττοντο.

5. Ὥστε ἐναντία ἐποίει ἀπὸ τοῦ φιλεῖν, καὶ ἐλάμβανε, καὶ οὐκ ἐλάμβανεν, ἡ δὲ ἐναντιότης παρὰ τὴν τῶν διδόντων ἕξιν. Καὶ οὐκ εἶπε μέν, 'διὰ τοῦτο οὐ λαμβάνω, ἐπειδὴ σφόδρα ὑμᾶς ἀγαπῶ', ἐπεὶ κατηγορίαν αὐτῶν εἶχε τῆς ἀσθενείας καὶ εἰς ἀπορίαν ἐνέβαλεν, ἀλλ' ἔτρεψεν εἰς ἑτέραν αἰτίαν τὸν λόγον. Ποίαν δὴ ταύτην; «Ἵνα ἐκκόψω τὴν ἀφορμὴν τῶν θελόντων ἀφορμήν, ἵνα ἐν ᾧ καυχῶνται εὑρεθῶσι, καθὼς καὶ ἡμεῖς». Ἐπειδὴ γὰρ τοῦτο ἐσπούδαζον, λαβήν τινα εὑρεῖν, καὶ ταύτην ἀναιρεῖν δεῖ. Τοῦτο γάρ ἐστιν ᾧ σεμνύνονται μόνον. Ἵνα τοίνυν μηδὲν πλέον ἔχωσι, καὶ τοῦτο διορθῶσαι ἔδει· ἐν γὰρ τοῖς ἄλλοις ἠλαττωμένοι ἦσαν. Οὐδὲν γάρ, ὅπερ ἔφην, οὕτως οἰκοδομεῖ τοὺς βιωτικούς, ὡς τὸ λαμβάνειν. Πονηρὸς οὖν ὢν ὁ διάβολος, τοῦτο μάλιστα τὸ δέλεαρ καθῆκε, βουλόμενος αὐτοὺς εἰς ἕτερα παραβλάψαι. Δοκεῖ δέ μοι καὶ τοῦτο ὑποκρίσεως εἶναι. Διόπερ οὐδὲ εἶπεν, 'ἐν ᾧ κατώρθωσαν', ἀλλὰ τί; «ἐν ᾧ καυχῶμαι», ὃ καὶ εἰς ἀλαζονείαν σκώπτοντος ἦν· ἐκαυχῶντο γὰρ καὶ τοῦτο ὃ οὐκ ἦσαν. Τὸν δὲ γενναῖον ἄνδρα οὐ μόνον ἐφ' οἷς οὐκ ἔχει καυχᾶσθαι οὐ δεῖ, ἀλλ' οὐδὲ ἐν οἷς κέκτηται, καθάπερ ὁ μακάριος οὗτος ἐποίει, καθάπερ ὁ πατριάρχης Ἀβραάμ, λέγων, «ἐγὼ δέ εἰμι γῆ καὶ σποδός». Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ εἶχεν εἰπεῖν ἁμαρτήματα, ἀλλ'

Ἐπειδὴ δὲ σᾶς ἀγαπῶ; Ὁ Θεὸς γνωρίζει ὅτι σᾶς ἀγαπῶ». Ἀμέσως καὶ ἀποτελεσματικὰ δίνει τὴ λύση. Καὶ ὅμως οὔτε μὲ αὐτὰ τοὺς ἔβγαλε ἀθώους. Γιατὶ δὲν εἶπε, 'δὲν εἴσαστε ἀδύναμοι', οὔτε, 'εἴσαστε δυνατοί', ἀλλ' εἶπε, «σᾶς ἀγαπῶ», πράγμα ποὺ ἐνίσχυσε τὴν κατηγορία ἐναντίον τους. Γιατὶ ἀποτέλεσμα τῆς μεγάλης ἀγάπης του ἦταν τὸ ὅτι δὲν ἔπαιρνε ἀπὸ αὐτούς, γιατὶ πολὺ τοὺς στενοχωροῦσε.

5. Ὥστε ἡ ἀγάπη τὸν ὁδηγοῦσε σὲ ἀντίθετες ἐνέργειες. Καὶ ἔπαιρνε καὶ δὲν ἔπαιρνε. Κάθε ἐνέργεια ἦταν σύμφωνη μὲ τὸ χαρακτήρα τῶν ἀνθρώπων. Καὶ δὲν εἶπε, 'δὲν παίρνω γιατὶ σᾶς ἀγαπῶ πολύ', ἐπειδὴ τοὺς καταλόγιζε ἔλλειψη ψυχικῆς ἀντοχῆς καὶ τοὺς ἔβαζε σὲ ἀμφιβολία, ἀλλ' ἔστρεψε τὸ λόγο σὲ ἄλλη αἰτία. Ποιάν; «Γιὰ νὰ μὴ δώσω τὴν εὐκαιρία σ' ἐκείνους ποὺ ζητοῦν εὐκαιρία νὰ θεωρηθοῦν ὅτι ἐκτελοῦν τὸ ἔργο σὰν ἐμᾶς, γιὰ τὸ ὁποῖο καυχῶνται, ὅπως καυχόμαστε κι ἐμεῖς». Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐπιδίωκαν νὰ βροῦν κάποια ἀφορμὴ νὰ τὸν κατηγορήσουν, πρέπει νὰ ἐξουδετερώσει καὶ αὐτὴν τὴν ἐπιδίωξη. Γιατὶ αὐτὸ εἶναι τὸ μόνο, γιὰ τὸ ὁποῖο νιώθουν ὑπερήφανοι. Γιὰ νὰ μὴν ἔχουν λοιπὸν τίποτε περισσότερο, ἔπρεπε νὰ διορθώσει καὶ αὐτό. Γιατὶ σὲ ὅλα τὰ ἄλλα δὲν εἶχαν νὰ ἐπιδείξουν τίποτα καὶ τίποτα δὲν κερδίζει τόσο τὶς ψυχὲς τῶν προσηλωμένων στὸν ὑλικὸ κόσμο, ὅσο, ὅπως εἶπα καὶ προηγουμένως, τὸ νὰ μὴν παίρνεις τίποτα ἀπ' αὐτούς. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ διάβολος εἶναι πονηρός, τοὺς ἔρριξε αὐτὸ τὸ δόλωμα, μὲ σκοπὸ νὰ τοὺς βλάψει σὲ ἄλλους τομεῖς. Ἔχω τὴ γνώμη πὼς ἡ ἐπιδίωξη τους αὐτὴ δείχνει τὴν ὑποκρισία τους. Γι' αὐτὸ δὲν εἶπε ὁ Παῦλος, 'τὸ ἔργο ποὺ κατόρθωσαν', ἀλλὰ τί εἶπε; «τὸ ἔργο γιὰ τὸ ὁποῖο καυχῶνται», φράση ποὺ δείχνει ὅτι τοὺς κατηγορεῖ γιὰ ἀλαζονεία. Γιατὶ καυχόνταν καὶ γιὰ ὅ,τι δὲν εἶχαν, ἐνῶ ὁ εὐγενὴς ἄνθρωπος δὲν πρέπει νὰ καυχιέται ὄχι μόνο γιὰ ὅσα δὲν ἔχει, ἀλλὰ οὔτε γιὰ ὅσα ἔχει, ὅπως ἀκριβῶς ἔκαμνε αὐτὸς ὁ μακάριος, ὅπως ἀκριβῶς ἔκαμνε ὁ πατριάρχης Ἀβραάμ, ποὺ ἔλεγε, «ἐγὼ εἶμαι χῶμα καὶ σκόνη»[14]. Ἐπειδὴ δηλαδὴ δὲν εἶχε ἁμαρ-

14. Γεν. 18,17.

ἔλαμπεν ἀπὸ κατορθωμάτων, πανταχοῦ περιδραμών, καὶ μὴ εὑρών τινα καθ' ἑαυτοῦ μεγίστην λαβήν, ἐπὶ τὴν φύσιν καταφεύγει· καὶ ἐπειδὴ τὸ τῆς γῆς ὄνομα ὁπωσδήποτε σεμνόν, καὶ τὸ τῆς σποδοῦ προσέθηκε. Διὸ καὶ ἕτερός τις ἔλεγε, «τί ὑπερηφανεύεται γῆ καὶ σποδός;».

Μὴ γάρ μοι τὸ ἄνθος εἴπῃς τῆς ὄψεως, μηδὲ τὸν ἀνατεταμένον αὐχένα, μηδὲ τὴν χλανίδα καὶ τὸν ἵππον καὶ τοὺς ἀκολούθους, ἀλλὰ ποῦ τελευτᾷ ταῦτα πάντα λογίζου καὶ προστίθει. Ἐὰν δὲ τὰ φαινόμενα λέγῃς, καὶ ἐγώ σοι τὰ ἐν ταῖς γραφαῖς ἐρῶ, τὰ πολλῷ τούτων λαπρότερα. Ἀλλ' ὥσπερ ἐκεῖνα διὰ τὴν ὄψιν οὐ θαυμάζομεν, τὴν οὐσίαν αὐτῶν ὁρῶντες ὅτι πηλός ἐστι τὸ πᾶν, οὕτω δὴ μηδὲ ταῦτα. Καὶ γὰρ καὶ ταῦτα πηλός· μᾶλλον δὲ καὶ πρὶν διαλυθῆναι καὶ γενέσθαι κόνιν. Δεῖξόν μοι τοῦτον τὸν ἀνατεταμένον πυρέττοντα, ψυχορραγοῦντα, καὶ τότε σοι διαλέξομαι καὶ ἐρήσομαι τί γέγονεν ὁ πολὺς κόσμος ἐκεῖνος, ποῦ δὲ οἴχεται ἡ πολλὴ κολακεία καὶ ἡ θεραπεία τῶν δούλων καὶ ἡ περιουσία τῶν χρημάτων, τῶν κτημάτων, ποῖος ἄνεμος ἐπεισελθὼν ἐξεφύσησε πάντα. Ἀλλὰ ἐρεῖς, ὅτι καὶ ἐπὶ τῆς κλίνης κείμενος φέρει τοῦ πλούτου καὶ τοῦ τύφου τὰ σύμβολα, ἐσθῆτος λαμπρᾶς ἐπικειμένης, πενήτων καὶ πλουσίων προπεμπόντων, δήμων εὐφημούντων. Μάλιστα μὲν καὶ ταῦτα κατάγελως· πλὴν ἀλλὰ καὶ ταῦτα εὐθέως ἐλέγχεται ὥσπερ ἄνθος διαρρέοντα. Ὅταν γὰρ τὸν οὐδὸν ὑπερβῶμεν τῶν τῆς πόλεως πυλῶν, καὶ τοῖς σκώληξι παραδόντες τὸ σῶμα ὑποστρέφωμεν, πάλιν σὲ ἐρήσομαι, ποῦ πορεύεται ὁ πολὺς ὄχλος ἐκεῖνος; τί γέγονεν ἡ κραυγὴ καὶ ὁ θόρυβος; ποῦ δὲ αἱ λαμπάδες; ποῦ δὲ οἱ χοροὶ τῶν γυναικῶν; ἆρα μὴ ὄναρ ταῦτά ἐστι; τί δὲ καὶ ἐγένοντο αἱ βοαί;

τίες γιὰ νὰ τὶς πεῖ, ἀλλ' ἔλαμπε ἀπὸ κατορθώματα, ἀφοῦ ἐρεύνησε παντοῦ καὶ δὲ βρῆκε καμιὰν ἀξιόλογη κατηγορία γιὰ τὸν ἑαυτό του, καταφεύγει στὴ φύση, κι ἐπειδὴ τὸ χῶμα εἶναι κάτι ποὺ ἀξίζει πολύ, προσθέτει καὶ τὴ λέξη σκόνη. Γι' αὐτὸ καὶ κάποιος ἄλλος ἔλεγε· «γιατί περηφανεύεται τὸ χῶμα καὶ ἡ σκόνη;»[15].

Μὴ μοῦ μιλήσεις γιὰ τὴν ὡραιότητα τοῦ προσώπου, οὔτε γιὰ τὸν τεντωμένο αὐχένα, οὔτε γιὰ τὰ φορέματα καὶ τὰ ἄλογα καὶ τοὺς ἀκολούθους, ἀλλὰ σκέψου ποὺ καταλήγουν ὅλα αὐτὰ καὶ μετὰ προχώρησε. Κι ἂν ἐσὺ μιλήσεις γιὰ τὰ ὑλικὰ καὶ τὰ μεταβλητά, θὰ σοῦ μιλήσω κι ἐγὼ γιὰ πράγματα ποὺ ἀναφέρουν οἱ Γραφὲς καὶ εἶναι πολὺ πιὸ λαμπρὰ ἀπὸ ἐκεῖνα. Ἀλλ' ὅπως δὲ θαυμάζουμε τὰ ὑλικὰ καὶ μεταβλητά, βλέποντας ὅτι οὐσιαστικὰ εἶναι ὅλα πηλός, ἔτσι δὲ θαυμάζουμε οὔτε τὰ ἀνθρώπινα. Γιατὶ κι αὐτὰ εἶναι πηλὸς καὶ μάλιστα καὶ πρὶν νὰ διαλυθοῦν καὶ νὰ γίνουν σκόνη. Δεῖξε μου αὐτὸν μὲ τὸν τεντωμένο αὐχένα νὰ ἔχει πυρετὸ καὶ νὰ εἶναι ἑτοιμοθάνατος καὶ τότε θὰ συζητήσω μαζί σου καὶ θὰ σοῦ πῶ τί ἔγιναν ἐκεῖνα τὰ πολλὰ στολίδια, ποῦ πῆγαν ἐκεῖνοι οἱ πολλοὶ κόλακες, ποῦ οἱ περιποιήσεις τῶν δούλων, ἡ ἀφθονία τῶν χρημάτων καὶ τῶν κτημάτων, ποιός ἄνεμος ὅρμησε καὶ σκόρπισε τὰ πάντα. Θὰ μοῦ πεῖς ὅμως ὅτι καὶ στὴ νεκρική του κλίνη ξαπλωμένος ἔχει μαζί του τὰ σημάδια τοῦ πλούτου καὶ τῆς πολυτέλειας, εἶναι στρωμένη μὲ φανταχτερὰ ὑφάσματα, τὸν συνοδεύουν φτωχοὶ καὶ πλούσιοι, βγάζουν τιμητικὲς κραυγὲς τὰ πλήθη. Εἶναι ὁπωσδήποτε καὶ αὐτὰ πολὺ γελοῖα. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὸ ὅμως εἶναι ἀποδειγμένο ὅτι αὐτὰ φεύγουν καὶ χάνονται σὰν τὰ λουλούδια. Γιατί, ὅταν περάσουμε τὸ κατώφλι τῶν πυλῶν τῆς πόλεως καὶ ἐπιστρέφουμε, ἀφοῦ ἀφήσαμε τὸ σῶμα του στὰ σκουλήκια, θὰ σὲ ρωτήσω ξανά, ποῦ πῆγαν ὅλα ἐκεῖνα τὰ πλήθη; τί ἔγιναν οἱ κραυγὲς καὶ ὁ θόρυβος; ποῦ εἶναι οἱ λαμπάδες; ποῦ οἱ πολλὲς γυναῖκες; ἄραγε δὲν εἶναι αὐτὰ ὄνειρο; Τί ἔγιναν οἱ φωνές; ποῦ εἶναι τὰ πολλὰ ἐκεῖνα

15. Ἐκκλ. 10,9.

ποῦ τὰ στόματα τὰ πολλὰ ἐκεῖνα τὰ κραυγάζοντα καὶ παρακελευόμενα θαρρεῖν, ὅτι οὐδεὶς θάνατος;

Οὐ νῦν ταῦτα ἔδει λέγεσθαι τῷ μὴ ἀκούοντι, ἀλλ' ὅτε ἥρπαζεν, ὅτε ἐπλεονέκτει, τότε μικρὸν παραλλάξαντας ἔδει λέγειν· οὐ δεῖ θαρσεῖν, οὐδεὶς ἀθάνατος· ἐπίσχες τῆς μανίας, σβέσον τὴν ἐπιθυμίαν, μηδὲ θάρσει τῷ ἀδικουμένῳ. Ἐπεὶ τούτῳ γε τὸ τὰ τοιαῦτα νῦν λέγειν, καὶ φειδομένων ἐστὶ καὶ εἰρωνευομένων· οὐ γὰρ διὰ τοῦτο αὐτὸν χρὴ θαρρεῖν λοιπόν, ἀλλὰ δεδοικέναι καὶ τρέμειν. Ἀλλ' εἰ καὶ ἐκείνῳ ταῦτα ἀνόητα λοιπὸν ἐξελθόντι τὸ στάδιον, κἂν οἱ τὰ αὐτὰ νοσοῦντες τῶν πλουτούντων, καὶ ἐπὶ τὸ σῆμα ἀκολουθοῦντες, ἀκουέτωσαν. Ἐπειδὴ γὰρ ἔμπροσθεν ὑπὸ τῆς μέθης τῶν χρημάτων οὐδὲν τοιοῦτον ἐννοοῦσιν, ἀλλ' ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, ὅτε καὶ ἡ ὄψις τοῦ κειμένου πιστοῦται τὸ λεγόμενον, σωφρονείσθωσαν, παιδευέσθωσαν, ἐννοοῦντες ὅτι μικρὸν ὕστερον καὶ αὐτοὺς ἥξουσιν οἱ ἀπάγοντες ἐπὶ τὰς φοβερὰς ἐκείνας εὐθύνας, καὶ τὸ δοῦναι δίκην ὧν ἥρπασαν, ὧν ἐπλεονέκτησαν. Καὶ τί ταῦτα πρὸς τοὺς πένητας, φησί; Μάλιστα μὲν πολλοῖς καὶ τοῦτο ἡδύ, τὸ ἰδεῖν κολαζόμενον τὸν ἀδικήσαντα. Ἀλλ' ἡμῖν οὐχ ἡδύ, ἀλλὰ τὸ μὴ παθεῖν κακῶς. Ἐπαινῶ σφόδρα ὑμᾶς καὶ ἀποδέχομαι, ταῖς ἀλλοτρίαις οὐκ ἐφηδομένους συμφοραῖς, ἀλλὰ τὴν οἰκείαν ζητοῦντας ἀσφάλειαν.

Φέρε οὖν καὶ ταύτην ὑμῖν ἐγγυήσομαι. Ἂν γαρ παρὰ ἀνθρώπων πάσχωμεν κακῶς, ὑποτεμνόμεθα τοῦ χρέους οὐκ ὀλίγον, φέροντες γενναίως τὰ γινόμενα. Οὐκ ἄρα ἀδικούμεθα· λογίζεται γὰρ εἰς τὸ ὄφλημα ἡμῖν τὴν ἐπήρειαν ὁ Θεός, οὐ κατὰ τὸν τοῦ δικαίου λόγον, ἀλλὰ κατὰ τὸν τῆς φιλανθρωπίας. Διὰ τοῦτο καὶ ἄνωθεν οὐκ ἤμυνε παθόντι κακῶς. Πόθεν τοῦτο δῆλον, φησίν; Ἔπαθον ὑπὸ τῶν Βαβυλωνίων οἱ Ἰουδαῖοί ποτε κακῶς,

στόματα ποὺ κραύγαζαν καὶ προσπαθοῦσαν νὰ τοῦ δώσουν θάρρος, λέγοντάς του ὅτι δὲν ὑπάρχει κανένας θάνατος;

Δὲν ἔπρεπε νὰ τὰ λέμε αὐτὰ τώρα ποὺ ἐκεῖνος δὲν ἀκούει, ἀλλ' ὅταν ἅρπαζε, ὅταν τὰ ἤθελε ὅλα δικά του. Τότε ἔπρεπε νὰ τοῦ λέμε, κάμνοντας κάποιες μικρὲς ἀλλαγές. 'Δὲν πρέπει νὰ στηρίζεις τὴν ἐλπίδα σου σ' αὐτά, γιατὶ κανένας δὲν εἶναι ἀθάνατος. Συγκράτησε τὶς ἐξαλλοσύνες σου, σβῆσε τὶς ἐπιθυμίες , μὴ στηρίζεσαι στοὺς ἀδικημένους'. Γιατὶ τὸ νὰ τοῦ τὰ λὲς τώρα δείχνει ἢ ὅτι τὸν λυπᾶσαι ἢ ὅτι τὸν εἰρωνεύεσαι. Γιατὶ αὐτὸς δὲν μπορεῖ νὰ ἐλπίζει πιά, ἀλλὰ μόνο νὰ φοβᾶται καὶ νὰ τρέμει. 'Αλλ', ἂν αὐτὰ δὲν ὠφελοῦν πιὰ ἐκεῖνον ποὺ ἔφυγε ἀπὸ τὴ ζωή, ἂς τὰ ἀκούσουν τουλάχιστον ὅσοι πλούσιοι ἔχουν τὴν ἴδια νοσηρὴ νοοτροπία καὶ τὸν ἀκολουθοῦν στὸ μνῆμα. 'Αφοῦ δηλαδὴ δὲν καταλαβαίνουν ἐνωρίτερα τίποτα τέτοιο, γιατὶ εἶναι μεθυσμένοι ἀπὸ τὰ πλούτη, ἂς συνετισθοῦν καὶ ἂς πάρουν μαθήματα κατὰ τὴν ὥρα ἐκείνη ποὺ ἡ θέα τοῦ νεκροῦ ἀποδείχνει τὰ λόγια μας, κι ἂς σκεφθοῦν ὅτι σὲ λίγο καὶ αὐτοὺς θὰ τοὺς μεταφέρουν ἐκεῖνοι ποὺ ὁδηγοῦν τοὺς ἀνθρώπους στὶς φοβερὲς ἐκεῖνες εὐθύνες, ἐκεῖ ποὺ θὰ δικασθοῦν γιὰ ὅσα ἅρπαξαν, γιὰ ὅσα ἔδειξαν πλεονεξία. Θὰ πεῖ κάποιος· 'Τί σχέση ἔχουν αὐτὰ μὲ τοὺς φτωχούς;' Καὶ βέβαια ἔχουν, γιατὶ σίγουρα πολλοὶ εὐχαριστιοῦνται νὰ δοῦν νὰ τιμωρεῖται ὁ ἀδικητής. Γιὰ μᾶς δὲν εἶναι εὐχάριστο αὐτό, ἀλλὰ τὸ νὰ μὴν πάθουμε ἐμεῖς κανένα κακό. Σᾶς ἐπαινῶ πολὺ καὶ συμφωνῶ μαζί σας, ποὺ δὲ χαιρόσαστε μὲ τὶς ξένες συμφορές, ἀλλὰ θέλετε νὰ εἶσθε ἐσεῖς ἐξασφαλισμένοι.

'Ελᾶτε λοιπὸν νὰ σᾶς δώσω καὶ αὐτὴν τὴν ἐγγύηση. Ἂν δηλαδὴ μᾶς κακοποιοῦν οἱ ἄνθρωποι, κερδίζουμε ὄχι μικρὸ μέρος ἀπὸ τὴν ὀφειλή μας, ἂν ἀντιμετωπίσουμε τὰ πράγματα μὲ γενναιότητα. Ἐπομένως δὲν ἀδικούμαστε, ἀφοῦ ὁ Θεὸς λογαριάζει τὴν κακοπάθειά μας ὡς ἐξόφληση τῶν ὑποχρεώσεών μας ὄχι γιατὶ εἶναι δίκαιο αὐτό, ἀλλὰ ἀπὸ ἀγάπη πρὸς τοὺς ἀνθρώπους. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν βοήθησε ἔγκαιρα τὸν ἄνθρωπο ποὺ ἀδι-

καὶ ὁ Θεὸς οὐκ ἐκώλυσεν, ἀλλ' ἀπήγοντο παῖδες καὶ γυναῖκες· ἀλλὰ μετὰ ταῦτα ἡ αἰχμαλωσία αὕτη κατὰ ἀναλογίαν τῶν ἁμαρτημάτων αὐτοῖς γέγονε παραμυθία. Διὰ τοῦτο τῷ Ἠσαΐᾳ φησί, «παρακαλεῖτε, παρακαλεῖτε τὸν λαόν μου, ἱερεῖς· λαλήσατε ἐπὶ τὴν καρδίαν Ἰερουσαλήμ, ὅτι ἐδέξατο ἐκ χειρὸς Κυρίου διπλᾶ τὰ ἁμαρτήματα αὐτῆς»· καὶ πάλιν, «δὸς ἡμῖν εἰρήνην· πάντα γὰρ ἀπέδωκας ἡμῖν». Καὶ ὁ Δαυίδ φησιν, «ἴδε τοὺς ἐχθρούς μου, ὅτι ἐπληθύνθησαν, καὶ ἄφες πάσας τὰς ἁμαρτίας μου». Καὶ ἡνίκα τὸν Σεμεεὶ καταρώμενον ἔφερε, λέγει, «ἄφες αὐτόν, ὅπως ἴδη Κύριος τὴν ταπείνωσίν μου, καὶ ἀνταποδῷ μοι ἀντὶ τῆς ἡμέρας ταύτης». Ὅταν γὰρ μὴ ἀμύνῃ ἀδικουμένοις, τότε μάλιστα ὠφελούμεθα· λογίζεται γὰρ ἡμῖν εἰς κατόρθωμα, ἂν εὐχαρίστως ἐνέγκωμεν.

6. Ὥστε ὅταν ἴδῃς πλούσιον ἁρπάζοντα πένητα, ἀφεὶς τὸν ἐπηρεαζόμενον, δάκρυσον τὸν ἁρπάζοντα. Ὁ μὲν γὰρ ἀποτίθεται ῥύπον, ὁ δὲ προστρίβεται ῥύπον. Οὕτω καὶ ὁ τοῦ Ἐλισσαίου παῖς ἔπαθεν ἐπὶ τοῦ Νεεμάν· εἰ γὰρ καὶ μὴ ἥρπασεν, ἀλλὰ τὸ ἐν ἀπάτῃ λαβεῖν, ἀδικία. Τί οὖν γέγονεν; Ἔλαβε μετὰ τῆς ἀδικίας καὶ τὴν λέπραν· καὶ ὁ μὲν ἀδικηθείς, ὠφελεῖτο, ὁ δὲ ἀδικήσας, τὰ μέγιστα βλέπτεται. Τοῦτο καὶ νῦν ἐπὶ τῆς ψυχῆς γίνεται. Καὶ τοσοῦτον τοῦτό ἐστιν, ὅτι τοῦτο μόνον πολλάκις ἵλεων τὸν Θεὸν ἐποίησε· κἂν ὁ πάσχων κακῶς ἀνάξιος ᾖ βοηθείας, ὅταν μεθ' ὑπερβολῆς τοῦτο πάθῃ, καὶ εἰς τὴν ἑαυτοῦ συγγνώμην τὸν Θεὸν ἐπισπᾶται καὶ εἰς τὴν ἄμυναν τοῦ ποιοῦντος ἐντεῦθεν μόνον. Διὸ καὶ τοῖς βαρβάροις ἔλεγεν ὁ Θεὸς ἄνωθεν, «ἐγὼ μὲν παρέδωκα αὐτοὺς εἰς ὀλίγα, αὐτοὶ δὲ συνεπέθεντο εἰς κακά», διὰ τοῦτο τὰ

16. Ἡσ. 40,1-2.
17. Ἡσ. 26,12.

κοῦνταν. Ἀπὸ ποὺ φαίνεται, λέγει, αὐτό; Κάποτε οἱ Ἰουδαῖοι ὑπόφεραν ἀπὸ τοὺς Βαβυλωνίους καὶ ὁ Θεὸς δὲν ἐμπόδισε, ἀλλὰ ἁρπάζονταν τὰ παιδιὰ καὶ οἱ γυναῖκες. Ἀργότερα ὅμως ἡ ἁρπαγὴ αὐτὴ ἔγινε, ἀνάλογα μὲ τὶς ἁμαρτίες τους, ἐλπίδα καὶ παρηγοριά. Γι' αὐτὸ εἶπε στὸν Ἠσαΐα· «συμβουλεύετε, συμβουλεύετε τὸ λαό μου, ἱερεῖς. Μιλῆστε στὴν καρδιά τῆς Ἰερουσαλήμ, γιατὶ δέχθηκε ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ Κυρίου διπλὰ τὰ ἁμαρτήματά της».[16]· καὶ πάλι· «δῶσε μας εἰρήνη, ἀφοῦ ὅλα μᾶς τὰ ἔδωσες»[17]. Καὶ ὁ Δαυὶδ λέγει· «δὲς τοὺς ἐχθρούς μου ποὺ αὐξήθηκαν πολὺ καὶ συχώρεσε ὅλες μου τὶς ἁμαρτίες»[18]. Καὶ ὅταν τὸν καταριόταν ὁ Σεμεεί, εἶπε· «συχώρεσέ τον, γιὰ νὰ δεῖ ὁ Κύριος τὴν ταπείνωσή μου καὶ νὰ μοῦ δώσει ἀνταμοιβὴ γιὰ τὴν ἡμέρα αὐτή»[19]. Ὅταν δηλαδὴ δὲ μᾶς βοηθήσει τὴν ὥρα ποὺ ἀδικούμαστε, ἔχουμε μεγάλην ὠφέλεια, γιατὶ λογαριάζεται γιὰ κατόρθωμά μας ἂν ὑπομείνουμε μὲ χαρά.

6. Ὥστε ὅταν δεῖς πλούσιο ν' ἁρπάζει ἀπὸ πτωχό, ἄφησε τὸν ἀδικούμενο καὶ δάκρυσεε γιὰ τὸν ἅρπαγα. Γιατὶ ὁ πρῶτος ἀπαλλάσσεται ἀπὸ τὸ ρύπο, ἐνῶ ὁ δεύτερος προσθέτει κι ἄλλον ρύπο σ' ἐκεῖνον ποὺ ὑπάρχει. Κάτι τέτοιο ἔπαθε καὶ ὁ γιός τοῦ Ἐλισσαίου μὲ τὸ Νεεμὰν. Γιατί, ἂν καὶ δὲν ἔκλεψε, εἶναι ἀδικία τὸ ὅτι ἅρπαξε μὲ ἀπάτη. Τί ἔγινε λοιπόν; Πῆρε μαζὶ μὲ τὴν ἀδικία καὶ τὴ λέπρα. Ὁ ἀδικημένος ὠφελήθηκε, ἐνῶ ἐκεῖνος ποὺ ἀδίκησε ἔπαθε πολὺ μεγάλη ζημιά. Αὐτὸ γίνεται καὶ τώρα στὴν ψυχή. Κι εἶναι τόσο μεγάλο τὸ κακὸ αὐτό, ὥστε αὐτὸ μόνο ἔκαμε πολλὲς φορὲς τὸ Θεὸ νὰ δείξει εὐσπλαχνία. Ἀκόμη κι ἂν ἐκεῖνος ποὺ ὑποφέρει εἶναι ἀνάξιος γιὰ βοήθεια, ὅταν ὑποφέρει ὑπερβολικά, κερδίζει καὶ μόνο γι' αὐτὸν τὸ λόγο καὶ τὴ συγχώρεσή του ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ νὰ τὸν βοηθήσει ἐναντίον ἐκείνου ποὺ τὸν ἀδίκησε. Γι' αὐτὸ ἔλεγε γιὰ τοὺς βαρβάρους παλαιότερα ὁ Θεός· «ἐγὼ τοὺς ἐπέτρεψα νὰ ἔχουν λίγα, ἐκεῖνοι ὅμως ἐπιδό-

18. Ψαλμ. 24,19 καὶ 18.
19. Β' Βασ. 16,11.

ἀνήκεστα πείσονται. Οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστιν οὐδὲν τὸν Θεὸν οὕτω παροξῦνον, ὡς τὸ ἁρπάζειν καὶ βιάζεσθαι καὶ πλεονεκτεῖν. Τί δήποτε; Ὅτι σφόδρα εὔκολον ταύτης ἀπέχεσθαι τῆς ἁμαρτίας. Οὐ γάρ ἐστι φυσικὴ ἐνοχλοῦσα ἐπιθυμία, ἀλλὰ ἀπὸ ῥᾳθυμίας γίνεται. Πῶς οὖν ῥίζαν κακῶν αὐτὴν ὁ ἀπόστολος καλεῖ; Καὶ γὰρ ἐγὼ τοῦτο λέγω· ἀλλὰ παρ' ἡμᾶς ἡ ῥίζα αὕτη, οὐ παρὰ τὴν φύσιν τοῦ πράγματος. Καί, εἰ βούλεσθε, ποιησώμεθα σύγκρισιν, καὶ ἴδωμεν ποῖον τυραννικώτερον, χρημάτων ἢ σωμάτων ἐπιθυμία· ὃ γὰρ ἂν εὑρεθείη μεγάλους ἄνδρας καταβεβληκός, τοῦτό ἐστι τὸ χαλεπώτερον.

Οὐκοῦν ἴδωμεν τίνα μέγαν κατέσχε χρημάτων ἐπιθυμία. Οὐδένα, ἀλλὰ οἰκτροὺς σφόδρα καὶ ἀπερριμένους, τὸν Γιεζῆ, τὸν Ἀχαάβ, τὸν Ἰούδαν, τοὺς ἱερεῖς τοὺς Ἰουδαϊκούς· ἐπιθυμία δὲ σωμάτων τοῦ μεγάλου προφήτου περιεγένετο τοῦ Δαυίδ. Καὶ ταῦτα λέγω, οὐ συγγνώμην διδοὺς τοῖς ὑπὸ ἐπιθυμίας τοιαύτης ἁλισκομένοις, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτοὺς νήφειν παρασκευάζων. Ὅταν γὰρ δείξω μέγα τὸ πάθος, τότε μάλιστα αὐτοὺς δείκνυμι συγγνώμης ἁπάσης ἀπεστερημένους. Εἰ μὲν γὰρ ἠγνόεις τὸ θηρίον, εἶχες εἰς αὐτὸ τοῦτο καταφυγεῖν, νυνὶ δὲ εἰδὼς καὶ ἐμπίπτων, οὐκ ἂν σχοίης ἀπολογίαν τινά. Μετὰ δὲ τοῦτον, τὸν τούτου παῖδα μετὰ πλείονος εἷλεν ὑπερβολῆς, καίτοι σοφώτερος ἐκείνου οὐδεὶς γέγονε, καὶ πᾶσαν δὲ τὴν ἄλλην ἐπῆλθεν ἀρετήν· ἀλλ' ὅμως ὑπὸ τούτου οὕτω σφοδρῶς ἑάλω, ὡς καὶ ἐν τοῖς καιρίοις δέξασθαι τὴν πληγήν. Καὶ ὁ μὲν πατὴρ ἀνέστη καὶ ἀνεμαχήσατο τὴν πάλην καὶ πάλιν ἐστεφανώθη, οὗτος δὲ οὐδὲν τοιοῦτον ἐπεδείξατο. Διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος ἔλεγε· «κρεῖσσόν

---

20. Ζαχ. 1,15.
21. Α' Κορ. 7,9.

θηκαν ὁμαδικὰ στὰ κακά»[20]. Γι' αὐτὸ θὰ πάθουν ἀγιάτρευτα κακά. Γιατὶ δὲν ὑπάρχει, δὲν ὑπάρχει τίποτα ποὺ νὰ ἐξοργίζει τόσο τὸ Θεό, ὅσο τὸ νὰ ἁρπάζεις, νὰ ἐκβιάζεις καὶ νὰ εἶσαι πλεονέκτης. Γιατί ἄραγε; Ἐπειδὴ εἶναι πολὺ εὔκολο νὰ ἀπέχεις ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἁμαρτία. Γιατὶ δὲν εἶναι ἐνοχλητικὴ φυσικὴ ἐπιθυμία, ἀλλὰ γεννιέται ἀπὸ τὴν ἀδιαφορία. Πῶς λοιπὸν τότε ὁ ἀπόστολος τὴν ὀνομάζει ρίζα τῶν κακῶν; γιατὶ καὶ ἐγὼ τὸ λέγω αὐτό, ἀλλ' ἡ ρίζα αὐτὴ γεννιέται ἀπὸ μᾶς καὶ δὲν εἶναι ἐλάττωμα ποὺ γεννάει ἡ φύση. Κι ἂν θέλετε, ἂς κάμουμε σύγκριση κι ἂς δοῦμε ποιό εἶναι πιὸ βασανιστικό, ἡ ἐπιθυμία περιουσίας ἢ σωμάτων; Ἀσφαλῶς πιὸ ἐνοχλητικὸ εἶναι ἐκεῖνο ποὺ θὰ ἀποδειχθεῖ ὅτι κατακυριεύει μεγάλους ἄνδρες.

Ἂς δοῦμε λοιπὸν ποιόν μεγάλο κυρίευσε ἡ ἐπιθυμία περιουσίας. Κανένα, παρὰ μόνο πολὺ ἀξιολύπητους καὶ περιφρονημένους, ὅπως δηλαδὴ τὸν Γιεζῆ, τὸν Ἀχαάβ, τὸν Ἰούδα, τοὺς ἱερεῖς τῶν Ἰουδαίων, ἐνῶ ἡ ἐπιθυμία σωμάτων φάνηκε πιὸ δυνατὴ ἀπὸ τὸ μεγάλο προφήτη Δαυίδ. Καὶ τὰ λέγω αὐτὰ ὄχι γιὰ νὰ δώσω ἄφεση σ' ἐκείνους ποὺ κυριεύονται ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία αὐτή, ἀλλὰ γιὰ νὰ τοὺς βοηθήσω νὰ ἀποκτήσουν περισσότερη αὐτοσυγκράτηση. Γιατί, ὅταν δείξω ὅτι εἶναι μεγάλο τὸ πάθος, τότε θὰ ἀποδείξω ἀναμφισβήτητα ὅτι εἶναι ἐντελῶς ἀσυγχώρητοι. Γιατί, ἂν δὲ γνώριζες τὸ θηρίο, μποροῦσες νὰ ζητήσεις καταφύγιο σ' αὐτό, τώρα ὅμως ποὺ τὸ γνωρίζεις καὶ πέφτεις μέσα στὸ στόμα του, δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἔχεις καμιὰ δικαιολογία. Μετὰ τὸ Δαυίδ, κυρίευσε τὸ γιό του μὲ περισσότερη ὑπερβολή, ἂν καὶ κανένας δὲν ἦταν πιὸ σοφὸς ἀπὸ ἐκεῖνον καὶ ἦταν προικισμένος μὲ κάθε ἄλλην ἀρετή. Κυριεύθηκε ὅμως τόσο ἔντονα ἀπὸ αὐτὸ τὸ πάθος, ὥστε τοῦ προξένησε βαθύτατη πληγή. Καὶ ὁ πατέρας βέβαια σηκώθηκε ξανὰ ὄρθιος, ξανάρχισε τὸν ἀγώνα καὶ ξαναστεφανώθηκε, ὁ γιὸς ὅμως δὲν κατάφερε τίποτα τέτοιο. Γι' αὐτὸ ἔλεγε καὶ ὁ Παῦλος· «εἶναι προτιμότερο νὰ νυμφεύεται κανείς, παρὰ νὰ τὸν καίει ἡ ἐπιθυμία»[21]· καὶ ὁ Χριστὸς εἶπε· «ὅποιος μπορεῖ νὰ βαδίσει μπροστά, ἂς βαδίσει»[22]. Γιὰ

22. Ματθ. 19,12.

ἐστι γαμῆσαι, ἢ πυροῦσθαι»· καὶ ὁ Χριστός, «ὁ δυνάμενος χωρεῖν, χωρείτω». Περὶ δὲ χρημάτων οὐχ οὕτως, ἀλλ', «ὃς ἀφῆκε τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ, ἑκατονταπλασίονα λήψεται».

Πῶς οὖν, φησί, περὶ τῶν πλουτούντων εἶπεν, ὅτι δυσκόλως ἐπιτεύξονται τῆς βασιλείας; Πάλιν τὴν βλακείαν αὐτῶν αἰνιττόμενος, οὐ τὴν τυραννίδα τῶν χρημάτων, ἀλλὰ τὴν σφοδρὰν αὐτῶν δουλείαν. Καὶ τοῦτο καὶ ἐξ ὧν ὁ Παῦλος συνεβούλευσε δῆλον. Ἐκείνης μὲν γὰρ ἀπάγει τῆς ἐπιθυμίας λέγων, «οἱ δὲ βουλόμενοι πλουτεῖν, ἐμπίπτουσιν εἰς πειρασμόν», ἐπὶ δὲ ταύτης οὐκέτι, ἀλλὰ πρὸς καιρὸν μόνον διαλύσας, καὶ τοῦτο συμφώνως, πάλιν ἐπὶ τὸ συνέρχεσθαι συμβουλεύει. Δέδοικε γὰρ τὰ κύματα τῆς ἐπιθυμίας, μήποτε ναυάγιον ἐργάσηται χαλεπόν. Τοῦτο καὶ ὀργῆς εὐτονώτερον πάθος· ὀργίζεσθαι μὲν γὰρ οὐκ ἔνι, μηδενὸς ὄντος τοῦ παροξύνοντος· ἐπιθυμεῖν δὲ ἀνάγκη, καὶ τῆς ὄψεως τῆς εἰς τοῦτο κινούσης μὴ φαινομένης. Διὸ ταύτην μὲν οὐκ ἐξέκοψε καθάπαξ, ἀλλὰ τό, «εἰκῇ», προσέθηκεν· οὔτ' αὐτὴν ἐπιθυμίαν ἀνεῖλεν, ἀλλὰ τὴν ἄδικον· «διὰ γὰρ τὰς ἐπιθυμίας», φησίν, «ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἐχέτω». Θησαυρίζειν δὲ οὔτε εἰκῇ, οὔτε μὴ εἰκῇ συνεχώρησε. Ταῦτα μὲν γὰρ τὰ πάθη χρείας ἕνεκεν ἡμῖν ἐνεφυτεύθη· ὑπὲρ μὲν παιδοποιίας ἐπιθυμία, ὑπὲρ δὲ βοηθείας τῶν ἀδικουμένων ὀργή· ἐπιθυμία δὲ χρημάτων οὐδαμῶς. Οὐκοῦν οὐδέ ἐστι φυσικὸν τὸ πάθος. Ὥστε ὅταν ὑπὸ τούτου ἁλῷς, τοσούτῳ μᾶλλον τὰ αἴσχιστα πείσῃ. Διὰ δὴ τοῦτο καὶ δεύτερον ἐπιτρέπων γάμον ὁ Παῦλος, ἐπὶ χρημάτων πολλὴν ἀπαιτεῖ τὴν ἀκρίβειαν, λέγων, «διὰ τί οὐ μᾶλλον ἀδικεῖσθε; διὰ τί οὐ μᾶλλον ἀποστερεῖσθε;» Καὶ περὶ

23. Ματθ. 19,29. 24. Α' Τιμ. 6,9.

25. Ὁ Χρυσόστομος ἔχει ἐδῶ ὑπόψη τὰ λόγια τοῦ Παύλου: «Μὴ στερεῖτε ὁ ἕνας τὸν ἄλλο, ἐκτὸς ἂν τὸ κάμετε προσωρινὰ καὶ μετὰ ἀπὸ συμφωνία, γιὰ νὰ νηστεύετε καὶ νὰ προσευχηθεῖτε καὶ νὰ σμίγετε πάλι μαζί...» Α' Κορ. 7,5.

τὴν ἐπιθυμία τῶν χρημάτων ὅμως δὲ μίλησε ἔτσι, ἀλλ' εἶπε, «καὶ ὅποιος ἄφησε τὰ ὑπάρχοντά του, θὰ πάρει ἑκατονταπλάσια»[23].

Πῶς λοιπόν, λέγει, εἶπε γιὰ τοὺς πλούσιους ὅτι δύσκολα θὰ κερδίσουν τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν; Ἐννοεῖ πάλι τὴ νωθρότητά τους, ὄχι δηλαδὴ τὴν κυριαρχία τῶν χρημάτων, ἀλλὰ τὴν ὑποδούλωσή τους στὰ χρήματα. Αὐτὸ εἶναι φανερὸ κι ἀπὸ ὅσα συμβούλεψε ὁ Παῦλος. Γιατὶ ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία ἐκείνη ἀποτρέπει, λέγοντας, «ἐκεῖνοι ποὺ θέλουν νὰ γίνουν πλούσιοι, πέφτουν σὲ πειρασμό»[24], γιὰ τὴν ἐπιθυμία σωμάτων ὅμως δὲ λέγει τὸ ἴδιο, ἀλλὰ δέχεται προσωρινὴ διακοπὴ[25] καὶ μάλιστα μετὰ ἀπὸ συμφωνία, καὶ συμβουλεύει νὰ ξανασυνδεθοῦν. Γιατὶ φοβᾶται μήπως τὰ κύματα τῆς ἐπιθυμίας προκαλέσουν κάποτε φοβερὸ ναυάγιο. Αὐτὸ τὸ πάθος εἶναι πιὸ δυνατὸ καὶ ἀπὸ τὴν ὀργή. Γιατὶ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ὀργίζεται κανείς, ἂν δὲν ὑπάρχει κάποιος ποὺ νὰ τὸν ἐξοργίζει, ἡ ἐπιθυμία ὅμως εἶναι ἀνάγκη, ἀκόμη καὶ ἂν τὸ πρόσωπο ποὺ γεννᾶ τὴν ἐπιθυμία δὲ φαίνεται. Γι' αὐτὸ αὐτὴν τὴν ἐπιθυμία δὲν τὴν ἀπέκλεισεν ἐντελῶς, ἀλλὰ πρόσθεσε τὴ λέξη, «ἀπερίσκεπτα». Οὔτε θέλησε νὰ ξεριζώσει τὴν ἴδια τὴν ἐπιθυμία, ἀλλὰ μόνο τὴν ἄδικη. Γι' αὐτὸ λέγει, «ἐπειδὴ ὑπάρχουν ἐπιθυμίες, καλὸν εἶναι νὰ ἔχει ὁ καθένας τὴ γυναίκα του»[26]. Δὲ ἔδωσε ὅμως τὴν ἄδεια σὲ κανένα νὰ θησαυρίζει οὔτε ἀπερίσκεπα οὔτε μὲ περίσκεψη, γιατὶ αὐτὰ τὰ πάθη φύτρωσαν μέσα μας ἀπὸ κάποια ἀνάγκη. Γιὰ παράδειγμα ἡ ἐπιθυμία σωμάτων ἀπὸ τὴν ἀνάγκη νὰ ἀποχτήσουμε παιδιά, ἡ ὀργὴ ἀπὸ τὴν ἀνάγκη νὰ βοηθήσουμε ἐκείνους ποὺ ἀδικοῦνται. Μὲ τὴν ἐπιθυμία χρημάτων δὲ συμβαίνει τὸ ἴδιο. Ἑπομένως δὲν εἶναι πάθος φυσικό. Ἄρα, ἂν σὲ κυριεύσει τὸ πάθος αὐτό, θὰ πάθεις ὅ,τι τὸ χειρότερο. Γι' αὐτό, ἐνῶ ἐπιτρέπει καὶ δεύτερο γάμο ὁ Παῦλος, ἀπαιτεῖ γιὰ τὰ χρήματα πολλὴ προσοχὴ καὶ λέγει· «γιατί δὲν προτιμᾶτε νὰ σᾶς ἀδικοῦν; γιατί δὲν προτιμᾶτε νὰ σᾶς στεροῦν τὰ ὑπάρχοντά σας;»[27]. Μιλώντας γιὰ τὴν ἀγαμία

26. Α΄ Κορ. 7,2.
27. Α΄ Κορ. 6,7.

μὲν παρθενίας διαλεγόμενος, φησίν, «ἐπιταγὴν Κυρίου οὐκ ἔχω», καί, «πρὸς τὸ συμφέρον ὑμῖν λέγω, οὐχ ἵνα βρόχον ὑμῖν ἐπιβάλω», ὅταν δὲ περὶ χρημάτων ὁ λόγος αὐτῷ, «ἔχοντες», φησί, «σκεπάσματα καὶ τροφήν, τούτοις ἀρκεσθησόμεθα».

Πῶς οὖν, φησί, τούτῳ μᾶλλον ἁλίσκονται πολλοί; Ὅτι οὐχ οὕτως εἰσὶ πρὸς αὐτὸ παραταττόμενοι, ὡς πρὸς ἀσέλγειαν καὶ πορνείαν· ὡς εἴ γε ὁμοίως ἐδόκει εἶναι δεινόν, οὐκ ἂν ταχέως ἑάλωσαν. Οὕτω καὶ αἱ ἄθλιαι παρθένοι ἐκεῖναι τοῦ νυμφῶνος ἐξεβλήθησαν, ἐπειδὴ τὸν μείζονα ἀνταγωνιστὴν καταβαλοῦσαι, ὑπὸ τοῦ ἀσθενεστέρου καὶ μηδὲν ὄντος ἐβλήθησαν. Μετὰ τούτου κἀκεῖνό ἐστιν εἰπεῖν, ὅτι εἴ τις ἐπιθυμίας κρατῶν, ὑπὸ χρημάτων νικᾶται, οὐδὲ ἐπιθυμίας πολλάκις κρατεῖ, ἀλλὰ ἀπὸ φύσεως ἔλαχε τὸ μὴ σφόδρα ἐνοχλεῖσθαι ἐντεῦθεν· οὐ γὰρ πάντες ὁμοίως εἰσὶ κατωφερεῖς. Ταῦτ' οὖν εἰδότες, καὶ τὸ ὑπόδειγμα τῶν παρθένων συνεχῶς παρ' ἑαυτοῖς στρέφοντες, φεύγωμεν τὸ πονηρὸν τοῦτο θηρίον. Εἰ γὰρ παρθενία οὐδὲν ὤνησεν, ἀλλ' ἀπώλοντο μετὰ μυρίους πόνους καὶ ἱδρῶτας ἐκεῖναι διὰ τὴν φιλαργυρίαν, τίς ἡμᾶς ἐξαιρήσεται, εἰ τούτῳ περιπέσοιμεν τῷ πάθει;

Διὸ παρακαλῶ πάντα ποιεῖν μήτε ἁλῶναι, μήτε ἁλόντας ἐναπομεῖναι, ἀλλὰ καὶ διαρρῆξαι τὰ χαλεπὰ ταῦτα δεσμά. Οὕτω γὰρ δυνησόμεθα πρὸς τὸν οὐρανὸν στῆναι καὶ τῶν μυρίων ἐπιτυχεῖν ἀγαθῶν, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χιστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμή, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

λέγει, «ἐντολὴ τοῦ Κυρίου δὲν ἔχω»[28], καί, «σᾶς τὸ λέγω γιὰ τὸ συμφέρον σας, ὄχι γιὰ νὰ σᾶς βάλω θηλειὰ στὸ λαιμό»[29]. Ἐνῶ ὅταν μιλάει γιὰ τὰ χρήματα, λέγει· «ἂν ἔχουμε σκεπάσματα καὶ τροφές, μᾶς εἶναι ἀρκετὰ αὐτά»[30].

Γιατί ὅμως, λέγει, πολλοὶ κυριεύονται περισσότερο ἀπὸ αὐτὸ τὸ πάθος; Γιατὶ δὲν εἶναι τόσο ἕτοιμοι νὰ πολεμήσουν ἐναντίον του, ὅσο εἶναι ἕτοιμοι ἐναντίον τῆς πορνείας καὶ τῆς ἀκολασίας. Ἔτσι διώχθηκαν ἀπὸ τὸ νυμφώνα καὶ ἐκεῖνες οἱ ἀξιολύπητες παρθένες, ἐπειδή, ἀφοῦ νίκησαν τὸ μεγαλύτερο ἀντίπαλο, νικήθηκαν ἀπὸ τὸν πιὸ ἀδύνατο καὶ τὸν τιποτένιο. Ἄλλην αἰτία μποροῦμε νὰ ἀναφέρουμε αὐτήν· ἂν κάποιος νικᾶ τὶς ἐπιθυμίες του ἀλλὰ νικιέται ἀπὸ τὰ χρήματα, αὐτὸς δὲ ἐξουσιάζει πολλὲς φορὲς οὔτε τὶς ἐπιθυμίες, ἀλλ' ἔτυχε νὰ μὴν ἔχει ἀπὸ τὴ φύση ἔντονη κλίση πρὸς αὐτὴν τὴν κατεύθυνση. Γιατὶ εἶναι γνωστὸ πὼς δὲν ἔχουν ὅλοι τὰ ἴδια ἐλαττώματα. Γνωρίζοντας λοιπὸν αὐτὰ καὶ ἔχοντας συνεχῶς στὸ μυαλό μας τὸ παράδειγμα τῶν παρθένων, ἂς ἀποφεύγουμε τὸ πονηρὸ αὐτὸ θηρίο. Ἀφοῦ δὲν τὶς ὠφέλησε καθόλου ἡ παρθενία, ἀλλὰ καταστράφηκαν μετὰ ἀπὸ ἀναρίθμητους κόπους καὶ ἱδρῶτες ἐξαιτίας τῆς φιλαργυρίας τους, ποιός θὰ μᾶς λυτρώσει ἂν γίνουμε αἰχμάλωτοι αὐτοῦ τοῦ πάθους;

Γι' αὐτό, σᾶς παρακαλῶ, νὰ κάμετε τὸ πᾶν νὰ μὴν κυριευθεῖτε, ἀλλὰ κι ἂν κυριευθεῖτε νὰ μὴν παραμείνετε σ' αὐτό, ἀλλὰ νὰ σπάσετε τὰ φοβερὰ αὐτὰ δεσμά. Γιατὶ ἔτσι θὰ μπορέσουμε νὰ βαδίσουμε πρὸς τὸν οὐρανὸ καὶ νὰ ἐπιτύχουμε τὰ ἄπειρα ἀγαθά, ποὺ εὔχομαι νὰ τὰ ἀπολαύσουμε ὅλοι μας, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο, μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ ἐξουσία καὶ ἡ τιμή, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

28. Α' Κορ. 7,25.
29. Α' Κορ. 7,35.
30. Α' Τιμ. 6,8.

Ο Μ Ι Λ Ι Α ΚΔ'

(Β' Κορ. 11, 13–20)

«Οἱ γὰρ τοιοῦτοι ψευδαπόστολοι, ἐργάται δόλιοι, μετασχηματιζόμενοι εἰς ἀποστόλους Χριστοῦ».

1. Τί λέγεις; οἱ Χριστὸν κηρύττοντες, οἱ χρήματα μὴ λαμβάνοντες, οἱ Εὐαγγέλιον ἕτερον μὴ ἐπεισάγοντες, ψευδαπόστολοι; Ναί, φησί· καὶ δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο μάλιστα, ὅτι ταῦτα ὑποκρίνονται πάντα, ἵνα ἀπατήσωσιν. «Ἐργάται δόλιοι». Ἐργάζονται μὲν γάρ, ἀλλ' ἀνασπῶσι τὰ πεφυτευμένα. Ἐπειδὴ γὰρ ἴσασιν, ὅτι ἑτέρως οὐκ ἂν γένοιτο εὐπαράδεκτοι, τὸ προσωπεῖον λαβόντες τῆς ἀληθείας, οὕτω τὸ δρᾶμα τῆς πλάνης ὑποκρίνονται. Καὶ μέντοι χρήματα, φησίν, οὐ λαμβάνουσιν. Ἵνα πλείονα λάβωσιν, ἵνα ψυχὴν ἀπολέσωσι. Μᾶλλον δὲ καὶ τοῦτο ψεῦδος· καὶ ἐλάμβανον, ἀλλ' ἐλάνθανον· καὶ τοῦτο δείκνυσιν ἐν τοῖς ἐπιοῦσι. Καὶ ᾔδει μὲν γὰρ ἠνίξατο εἰπών, ὅτι «εἴ τις ὑμᾶς κατεσθίει, εἴ τις λαμβάνει, εἴ τις ἐπαίρεται, τούτου ἀνέχεσθε». Νῦν δὲ ἑτέρωθεν αὐτοὺς διαβάλλει λέγων, «μετασχηματιζόμενοι». Σχῆμα μόνον αὐτοῖς, ἡ δορὰ τοῦ προβάτου ἐπίκειται. Καὶ οὐδὲν θαυμαστόν. «Εἰ γὰρ αὐτὸς ὁ σατανᾶς μετασχηματίζεται εἰς ἄγγελον φωτός, τί μέγα, εἰ καὶ οἱ διάκονοι αὐτοῦ μετασχηματίζον-

---

1. Β' Κορ. 11,20.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΔ'
(Β' Κορ. 11,13–20)

«Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ εἶναι ψευδαπόστολοι, δόλιοι ἐργάτες, ποὺ μεταμφιέζονται σὲ ἀποστόλους τοῦ Χριστοῦ».

1. Τί λές; Οἱ ἄνθρωποι ποὺ κηρύσσουν τὸ Χριστό, ποὺ δὲν παίρνουν χρήματα, ποὺ δὲ διδάσκουν διαφορετικὸ Εὐαγγέλιο εἶναι ψευδαπόστολοι; Ναί, λέγει. Καὶ προπάντων γι' αὐτὸ ἀκριβῶς, ἐπειδὴ ὑποκρίνονται ὅλα αὐτὰ γιὰ νὰ ἐξαπατήσουν. «Δόλιοι ἐργάτες», γιατὶ ἐργάζονται, ἀλλὰ ξεριζώνουν τὰ φυτευμένα. Ἐπειδὴ δηλαδὴ γνωρίζουν ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ τοὺς καλοδεχθοῦν, φοροῦν τὸ προσωπεῖο τῆς ἀλήθειας καὶ παίζουν παραπλανητικὸ θέατρο. Δὲν παίρνουν ὅμως, λέει, χρήματα. Γιὰ νὰ πάρουν περισσότερα, γιὰ νὰ καταστρέψουν ψυχές. Ἢ καλύτερα κι αὐτὸ δὲν εἶναι ἀλήθεια. Καὶ ἔπαιρναν καὶ τὸ ἔκρυβαν ὅτι παίρνουν. Αὐτὸ τὸ δείχνει στὴ συνέχεια. Καὶ ἤδη βέβαια τὸ ὑπαινίχθηκε, λέγοντας· «γιὰ νὰ φανοῦν ὅτι εἶναι σὰν ἐμᾶς στὸ ἔργο, γιὰ τὸ ὁποῖο καυχῶνται», πλὴν ὅμως πιὸ κάτω τὸ ὑπαινίχθηκε πιὸ κάθαρα, λέγοντας, «ἀνεχόσαστε ἀνθρώπους ποὺ σᾶς καταβροχθίζουν ἢ σᾶς ἐκμεταυλλεύονται ἢ σᾶς συμπεριφέρονται ἐγωϊστικά»[1]. Τώρα τοὺς κατηγορεῖ μὲ ἄλλον τρόπο, λέγοντας, «γιατὶ μεταμφιέζονται». Ἐξωτερικὰ μόνο παρουσιάζονται μὲ τὴν προβιὰ τοῦ προβάτου. «Καὶ δὲν εἶναι καθόλου περίεργο. Ἀφοῦ ὁ ἴδιος ὁ σατανᾶς μεταμορφώνεται σὲ φωτεινὸν ἄγγελο, πῶς εἶναι μεγάλο πράγμα ἂν οἱ ὑπηρέτες του μεταμορφώνονται

ται ὡς διάκονοι διακαιοσύνης;». Ὥστε εἰ δεῖ θαυμάζειν, τοῦτο δεῖ θαυμάζειν, τὸ δὲ τούτων, οὐκέτι. Ὅταν γὰρ ὁ διδάσκαλος αὐτῶν πάντα τολμᾷ, οὐδὲν θαυμαστὸν καὶ τοὺς μαθητὰς ἕπεσθαι. Τί δέ ἐστιν, «ἄγγελον φωτός»; Τὸν παρρησίαν ἔχοντα λέγειν, τὸν τῷ Θεῷ παρεστῶτα. Εἰσὶ γὰρ καὶ ἄγγελοι σκότους οὗτοι οἱ τοῦ διαβόλου, οἱ σκοτεινοὶ καὶ ἄγριοι. Καὶ πολλοὺς ὁ διάβολος οὕτως ἠπάτησε, μετασχηματιζόμενος, οὐ γινόμενος ἄγγελος φωτός. Οὕτω καὶ οὗτοι σχῆμα ἀποστόλου περιεφέρουσιν, οὐκ αὐτὴν τὴν δύναμιν· οὐδὲ γὰρ ἰσχύουσιν. Οὐδὲν δὲ οὕτω διαβολικόν, ὡς τὸ πρὸς ἐπίδειξίν τι ποιεῖν.

Τί δέ ἐστι «διάκονοι δικαιοσύνης»; Ὅπερ ἡμεῖς ἐσμεν, Εὐαγγέλιον κηρύσσοντες ὑμῖν δικαιοσύνην ἔχον. Ἢ γὰρ τοῦτό φησιν, ἢ ὅτι δικαίων ἀνδρῶν ἑαυτοῖς περιτιθέασι δόξαν. Πῶς οὖν αὐτοὺς ἐπιγνωσόμεθα; Ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτῶν, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς εἶπε. Διὸ ἀναγκάζεται τὰ ἑαυτοῦ θεῖναι κατορθώματα καὶ τὴν ἐκείνων κακίαν παράλληλα, ἵνα ἀπὸ τῆς συγκρίσεως φανῶσιν οἱ νόθοι. Καὶ μέλλων πάλιν ἐμβαίνειν εἰς τὰ ἐγκώμια τὰ ἑαυτοῦ, κατηγορεῖ πρῶτον ἐκείνων, ἵνα δείξῃ ἀναγκαίαν οὖσαν αὐτοῦ τὴν ὑπόθεσιν, ἵνα μή τις ἐγκαλέσῃ ὡς περὶ ἑαυτοῦ λέγοντι, καί φησι, «πάλιν λέγω». Καὶ γὰρ ἤδη πολλῇ προδιορθώσει ἐχρήσατο· ἀλλ' ὅμως οὐκ ἀρκοῦμαι τοῖς εἰρημένοις, ἀλλὰ καὶ πάλιν λέγω, μή τίς με δόξῃ ἄφρονα εἶναι. Τοῦτο γὰρ ἐκείνων ἦν ἔργον, τό, αἰτίας μὴ οὔσης, καυχᾶσθαι. Σὺ δέ μοι σκόπει ὅτι, ὁσάκις ἐμβαίνειν μέλλει εἰς τοὺς οἰκείους ἐπαίνους, προανακρούεται. Τὸ μὲν γὰρ πρᾶγμα ἀφροσύνης ἐστί, φησί, τὸ καυχᾶσθαι, ἐγὼ δὲ οὐχ ὡς ἀνοηταίνων αὐτὸ ποιῶ, ἀλλὰ ἀναγκαζόμενος. Εἰ δὲ οὐ πείθεσθε, ἀλλὰ καὶ ἀνάγκην οὖσαν ὁρῶντες, καταγνώσεσθε, οὐδὲ οὕτω παραιτήσομαι.

σὲ ὑπηρέτες δικαιοσύνης;». Ὥστε, ἂν πρέπει νὰ θαυμάζουμε, γι' αὐτὸ πρέπει νὰ θαυμάζουμε, γι' αὐτοὺς ὅμως καθόλου. Γιατί, ἀφοῦ ὁ δάσκαλός τους ἔχει τὴν τόλμη νὰ κάνει τὰ πάντα, δὲν εἶναι καθόλου παράξενο ποὺ τὸν ἀκολουθοῦν οἱ μαθητές του. Ἀλλὰ τί σημαίνει, «ἄγγελος φωτός»; Ἐκεῖνον ποὺ κηρύσσει ἐλεύθερα, ἐκεῖνον ποὺ εἶναι κοντὰ στὸ Θεό. Γιατὶ ὑπάρχουν καὶ ἄγγελοι τοῦ σκότους, οἱ ἄγγελοι τοῦ διαβόλου, ποὺ εἶναι σκοτεινοὶ καὶ ἄγριοι. Καὶ πολλοὺς ὁ διάβολος ἐξαπάτησε μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο, μεταμφιεζόμενος δηλαδή, χωρὶς ὅμως νὰ γίνεται ἄγγελος φωτός. Ἔτσι κι αὐτοὶ παρουσιάζουν στοὺς πιστοὺς μορφὴ ἀποστόλου, ὄχι δύναμη ἀποστολική, γιατὶ δὲν ἔχουν. Τίποτα ὅμως δὲν εἶναι τόσο διαβολικό, ὅσο τὸ νὰ κάνεις κάτι γιὰ ἐπίδειξη.

Ἀλλὰ τί σημαίνει, «ὑπηρέτες δικαιοσύνης»; Αὐτὸ ποὺ εἴμαστε ἐμεῖς, ποὺ σᾶς κηρύσσουμε τὸ Εὐαγγέλιο τῆς δικαιοσύνης. Ἢ αὐτὸ ἐννοεῖ ἢ ὅτι ντύνουν τοὺς ἑαυτούς τους μὲ δόξα δικαίων ἀνδρῶν. Πῶς θὰ τοὺς ἀναγνωρίσουμε ὅμως; Ἀπὸ τὰ ἔργα τους, ὅπως εἶπε ὁ Χριστός. Γι' αὐτὸ ἀναγκάζεται νὰ ἀναφέρει συγκρίνοντας τὰ δικά του κατορθώματα καὶ τὸν δικό τους κακὸ χαρακτήρα, ὥστε ἀπὸ τὴν σύγκριση νὰ φανεῖ ποιοί εἶναι ψεύτικοι. Καὶ ἐπειδὴ πρόκειται ν' ἀρχίσει νὰ ἐπεινεῖ πάλι τὸν ἑαυτό του, κατηγορεῖ πρῶτα ἐκείνους, γιὰ νὰ δείξει ὅτι ἀναγκάζεται νὰ τὸ κάμει, γιὰ νὰ μὴ τὸν κατηγορήσει κανεὶς ὅτι περιαυτολογεῖ, καὶ λέγει, «ξανὰ λέγω». Ὣς τώρα φρόντισε πολὺ νὰ λάβει προφυλακτικὰ μέτρα. Δὲν μοῦ εἶναι ὅμως ἀρκετὰ αὐτά, λέγει, καὶ τὰ λέγω ξανά, γιὰ νὰ μὴ νομίσει κανεὶς ὅτι εἶμαι ἀνόητος. Αὐτὸ ἦταν γνώρισμα ἐκείνων, τὸ νὰ καυχῶνται χωρὶς νὰ ὑπάρχει λόγος. Σὺ ὅμως σὲ παρακαλῶ πρόσεχε ὅτι, κάθε φορὰ ποὺ πρόκειται ν' ἀρχίσει νὰ ἐπαινεῖ τὸν ἑαυτό του, κάνει σχετικὴ προετοιμασία. Ἡ πράξη αὐτή, δηλαδὴ ἡ καυχησιολογία, εἶναι, λέγει, ἀνοησία, ἐγὼ ὅμως τὴ χρησιμοποιῶ ὄχι γιατὶ εἶμαι ἀνόητος, ἀλλὰ γιατὶ ἀναγκάζομαι. Κι ἂν δὲ μὲ πιστεύετε ἀλλὰ μὲ κατακρίνετε, ἂν καὶ βλέπετε ὅτι εἶναι ἀνάγκη, δὲ θὰ σταματήσω.

Εἶδες πῶς ἔδειξε πολλὴν οὖσαν τὴν ἀνάγκην τοῦ λέγειν; Ὁ γὰρ μηδὲ ταύτην ὑποστελλόμενος τὴν ὑποψίαν, ἐννόησον ὅσην βίαν ὑπέμεινεν εἰς τὸ λέγειν, καὶ πῶς ὤδινε καὶ ἐβιάζετο εἰπεῖν. Ἀλλ' ὅμως καὶ οὕτω μετρίως τῷ πράγματι κέχρηται. Οὐ γὰρ εἶπεν, 'ἵνα καυχήσωμαι'. Καὶ μικρὸν μέλλων καυχᾶσθαι, πάλιν καὶ ἑτέρᾳ κέχρηται παραιτήσει, λέγων «ὃ λαλῶ, οὐ κατὰ Κύριον λαλῶ, ἀλλ' ὡς ἐν ἀφροσύνῃ, ἐν ταύτῃ τῇ ὑποστάσει τῆς καυχήσεως». Ὁρᾷς πῶς τὸ καυχᾶσθαι οὐκ ἔστι κατὰ Κύριον; «Ὅταν γὰρ πάντα ποιήσητε», φησί, «λέγετε ὅτι ἀχρεῖοι δοῦλοί ἐσμεν». Ἀλλ' αὐτὸ μὲν καθ' ἑαυτὸ οὐκ ἔστι κατὰ Κύριον, ἀπὸ δὲ τῆς διανοίας τοῦτο γίνεται. Διὰ τοῦτο εἶπεν, «ὃ λαλῶ»· οὐ τὴν αἰτίαν διαβάλλων, ἀλλὰ τὰ ῥήματα. Ἐπεὶ ὁ σκοπὸς οὕτω θαυμαστός, ὡς καὶ τὰ ῥήματα σεμνύνειν. Ὥσπερ γὰρ ὁ φονεὺς τῶν σφόδρα κεκωλυμένων ὤν, ἀπὸ διανοίας πολλάκις ηὐδοκίμησε, καὶ τὸ περιτέμνεσθαι οὐκ ὂν κατὰ Κύριον, ἀπὸ τῆς διανοίας τοῦτο γέγονεν, οὕτω καὶ τὸ καυχᾶσθαι. Καὶ τί δήποτε οὐ κέχρηται ἀκριβολογίᾳ τοσαύτῃ; Ὅτι πρὸς ἕτερον ἐπείγεται, καὶ ἐκ περιουσίας καὶ τοῖς ἐπιλαμβάνεσθαι βουλομένοις χαρίζεται μόνον, ἵνα εἴπῃ τὰ ὠφελοῦντα· καὶ γὰρ ἱκανὰ ἦν πᾶσαν ἀνελεῖν τὴν ὑποψίαν λεχθέντα.

«Ἀλλ' ὡς ἐν ἀφροσύνῃ». Πρότερόν φησιν, «ὄφελον ἠνείχεσθέ μου μικρὸν τῇ ἀφροσύνῃ»· νυνὶ δέ, «ὡς ἐν ἀφροσύνῃ». Ὅσῳ γὰρ πρόεισι, τοσούτῳ μᾶλλον ἐκκαθαίρει τὸν λόγον. Εἶτα, ἵνα μὴ νομίσῃς πανταχοῦ ἀνοηταίνειν αὐτόν, προσέθηκεν, «ἐν ταύτῃ τῇ ὑποστάσει τῆς καυχήσεως». Κατὰ τοῦτο τὸ μέρος, φησίν· ὥσπερ καὶ ἀλλαχοῦ ἔλεγεν, «ἵνα μὴ καταισχυνθῶμεν»· καὶ προσετίθει, «ἐν ταύτῃ τῇ ὑποστάσει τῆς καυχήσεως». Καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν εἰπών, «ἢ ἃ βουλεύομαι κατὰ σάρκα βουλεύο-

Βλέπεις πῶς ἔδειξε ὅτι εἶναι μεγάλη ἀνάγκη νὰ τὰ πεῖ; Ἀφοῦ δὲν ὑποχωρεῖ οὔτε μπροστὰ σὲ τέτοια δυσπιστία, σκέψου πόση πίεση ἔνιωσε γιὰ νὰ μιλήσει καὶ πόσο ἀγωνιοῦσε καὶ ἔνιωθε τὴν ἀνάγκη νὰ μιλήσει. Παρόλα αὐτὰ ὅμως διατυπώνει τὰ λόγια του μὲ μετριοφροσύνη. Γιατὶ δὲν εἶπε, 'γιὰ νὰ καυχηθῶ'. Κι ἐνῶ πρόκειται νὰ καυχηθεῖ σὲ λίγο, ζητάει γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ συγγνώμη, λέγοντας· «αὐτὸ ποὺ λέγω, δὲν τὸ λέγω μὲ ἐντολὴ τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ σὰν ἀνόητος ὡς πρὸς τὸ θέμα αὐτὸ τῆς καυχήσεως». Βλέπεις ὅτι ἡ καύχηση δὲν εἶναι ἐπιθυμητὴ στὸν Κύριο; Γιατὶ λέγει, «ὅταν κάμετε ὅλα σας τὰ καθήκοντα, νὰ λέτε, εἵμαστε ἀνάξιοι δοῦλοι»[2]. Ἡ καύχηση λοιπὸν δὲν εἶναι κάτι ποὺ τὸ θέλει ὁ Θεός, ἀλλὰ τὸ ἀπαιτεῖ ἡ ἀνθρώπινη ψυχή. Γι' αὐτὸ εἶπε, «αὐτὸ ποὺ λέγω», γιὰ νὰ δείξει ὅτι ἐπικρίνει τὴν καυχησιολογία καὶ ὄχι τὴν αἰτία της. Ἀλλ' ὁ σκοπὸς εἶναι τόσο σπουδαῖος, ὥστε κάνει σεβαστὴ καὶ τὴν καύχηση. Ὅπως δηλαδὴ ὁ φονιὰς πολλὲς φορὲς ἐπιδοκιμάστηκε ἀπὸ ἀνθρώπινες ψυχές, ἂν καὶ ὁ φόνος εἶναι κάτι τὸ ἀπόλυτα ἀπαγορευμένο, κι ὅπως ἡ περιτομή, ποὺ δὲν εἶναι κάτι ποὺ ἐπιβάλλει ὁ Κύριος, γίνεται μὲ ἀπόφαση τῶν ἀνθρώπων, ἔτσι καὶ ἡ καύχηση. Γιατὶ ὅμως δὲν ἀκριβολογεῖ τόσο πολύ; Γιατὶ βιάζεται γιὰ κάτι ἄλλο καὶ τὸ κάνει σὰν νὰ εἶναι περιττὸ καὶ γιὰ τὸ χατήρι ἐκείνων ποὺ θέλουν νὰ ἐρευνοῦν περισσότερο. Βιάζεται νὰ πεῖ τὰ ὠφέλιμα, ποὺ λεγόμενα ἔχουν τὴ δύναμη νὰ διαλύσουν κάθε ἀμφιβολία.

«Ἀλλὰ σὰν ἀνόητος». Πιό μπροστὰ εἶπε, «μακάρι νὰ μοῦ δείχνατε ἀνοχὴ γιὰ κάποια μικρὴ ἀνοησία μου», ἐνῶ τώρα λέγει· «σὰν νὰ εἶμαι ἀνόητος». Ὅσο προχωρεῖ δηλαδή, τόσο περισσότερο σαφὴ κάνει τὸ λόγο του. Ἔπειτα, γιὰ νὰ μὴ νομίσεις ὅτι κάνει ἀνοησίες παντοῦ, πρόσθεσε, «ὡς πρὸς τὸ θέμα τῆς καυχήσεως». Ὡς πρὸς αὐτὸ τὸ θέμα, λέγει, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἀλλοῦ ἔλεγε, «γιὰ νὰ μὴν καταντροπιαστοῦμε»· καὶ πρόσθεσε, «ὡς πρὸς τὸ θέμα τῆς καυχήσεως». Καὶ ἀλλοῦ πάλι ἀφοῦ εἶπε, «ἢ ὅσα ἀποφασίζω τὰ ἀποφασίζω κατὰ κοσμικὸ τρόπο, ὥστε

2. Λουκᾶ 17,10.

μαι, ἵνα ᾖ παρ' ἐμοὶ τό, ναὶ ναί, καὶ τό, οὔ οὔ;» καὶ δείξας, ὅτι οὐ δύναται πανταχοῦ ἅπερ ἐπαγγέλεται καὶ πληροῦν, ἐπειδὴ οὐ κατὰ σάρκα βουλεύεται, ἵνα μὴ τὴν ὑπόνοιαν ταύτην καὶ ἐπὶ τοῦ δόγματος ἑλκύσωσί τινες, φησί· «πιστὸς δὲ ὁ Θεός, ὅτι ὁ λόγος ἡμῶν ὁ πρὸς ὑμᾶς οὐκ ἐγένετο ναὶ καὶ οὔ».

2. Καὶ ὅρα πόσα ἔμπροσθεν εἰπών, πάλιν καὶ ἑτέρας τίθησιν ἀπολογίας, προστιθεὶς οὕτω, καὶ λέγων, «ἐπεὶ πολλοὶ καυχῶνται κατὰ σάρκα, κἀγὼ καυχήσομαι». Τί ἐστι, «κατὰ σάρκα»; Ἀπὸ τῶν ἔξωθεν, ἀπὸ εὐγενείας, ἀπὸ πλούτου, ἀπὸ σοφίας, ἀπὸ τοῦ περιτομὴν ἔχειν καὶ προγόνους Ἑβραίους, ἀπὸ τῆς τῶν πολλῶν δόξης. Καὶ θέα σύνεσιν· ἐκεῖνα τίθησιν ἅπερ οὐδένα δείκνυσιν, καὶ τότε καὶ ἀφροσύνην. Εἰ γὰρ τὸ ἐπὶ τοῖς ὄντως ἀγαθοῖς καυχᾶσθαι ἀφροσύνη, πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τοῖς μηδὲν οὖσι. Καὶ τοῦτό ἐστιν ὅπερ, «οὐ κατὰ Κύριον», καλεῖ. Οὐ γὰρ ὄφελος Ἑβραῖον εἶναι, καὶ ὅσα τοιαῦτα. Μὴ τοίνυν νομίσητε, ὅτι ὡς ἀρετὴν αὐτὰ τίθημι, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐκεῖνοι καυχῶνται, ἀναγκάζομαι κἀγὼ ἐντεῦθεν τὴν σύγκρισιν ποιήσασθαι, ὅπερ καὶ ἀλλαχοῦ ποιεῖ λέγων, «εἴ τις δοκεῖ πεποιθέναι ἐν σαρκί, ἐγὼ μᾶλλον». Καὶ ἐκεῖ, διὰ τοὺς πεποιθότας ἐπὶ τούτῳ. Ὥσπερ ἂν εἴ τις γένους λαμπροῦ ὢν καὶ φιλόσοφον ἑλόμενος βίον, ἴδοι μέγα φρονοῦντας ἑτέρους ἐπὶ εὐγενείᾳ, καὶ βουλόμενος καθελεῖν αὐτῶν τὸ φύσημα, ἀναγκασθείη τὴν οἰκείαν περιφάνειαν εἰπεῖν, οὐχὶ καλλωπιζόμενος, ἀλλὰ ἐκείνους ταπεινῶν. Τοῦτο δὴ καὶ ὁ Παῦλος ποιεῖ. Εἶτα, ἀποστὰς ἐκείνων, ἐπὶ Κορινθίους ὁλόκληρον τὴν αἰτίαν κενοῖ λέγων, «ἡδέως ἀνέχεσθε τῶν ἀφρόνων». Ὥστε ὑμεῖς αἴτιοι τούτων, καὶ μᾶλλον ἢ ἐκεῖνοι. Εἰ γὰρ μὴ

---

3. Β' Κορ. 1,17.

νὰ ἐξαρτᾶται ἀπὸ μένα νὰ εἶναι τὸ ναὶ ναὶ καὶ τὸ ὄχι ὄχι;»[3], καὶ δείχνοντας ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ ἐκτελεῖ πάντοτε ὅσα ὑπόσχεται, ἐπειδὴ δὲν ἀποφασίζει κατὰ κοσμικὸ τρόπο, καὶ γιὰ νὰ μὴν ὑποψιαστοῦν μερικοὶ ὅτι δείχνει τὴν ἴδια ἀσυνέπεια καὶ στὴ διδασκαλία του, λέγει· «ὁ Θεὸς εἶναι ἀξιόπιστος, γιατὶ ὁ λόγος μας πρὸς ἐσᾶς δὲν ἦταν συγχρόνως ναὶ καὶ ὄχι».

2. Καὶ πρόσεχε ὅτι, ἐνῶ εἶπε τόσα πιὸ μπροστά, ἀναφέρει πάλι καὶ ἄλλες δικαιολογίες καὶ προσθέτει τὰ ἑξῆς λόγια· «ἐπειδὴ πολλοὶ καυχῶνται σὰν ὑλικοὶ ἄνθρωποι, θὰ καυχηθῶ κι ἐγώ». Τί σημαίνει, «σὰν ὑλικοὶ ἄνθρωποι»; Ὄχι ὅπως τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας μας, ἀλλὰ γιὰ τὴ ὑψηλὴ καταγωγή τους, γιὰ τὰ πλούτη τους, γιὰ τὴν ἐξυπνάδα τους, γιὰ τὴν περιτομὴ ποὺ ἔχουν, γιὰ τοὺς Ἑβραίους προγόνους τους, γιὰ τὶς τιμὲς ποὺ τοὺς ἀποδίδουν πολλοί. Καὶ δὲς πόσο συνετός εἶναι. Ἀναφέρει ἐκεῖνα ποὺ δὲν ἀναδεικνύουν κανένα, καὶ μετὰ ἀναφέρει καὶ τὴν ἀφροσύνη. Αὐτὸ εἶναι ποὺ ἐκφράζει μὲ τὴ φράση, «ὄχι μὲ ἐντολὴ τοῦ Κυρίου». Γιατὶ δὲν ἔχει ἀξία νὰ εἶσαι Ἑβραῖος καὶ τὰ παρόμοια. Μὴ νομίσετε λοιπὸν ὅτι αὐτὰ τὰ ἀναφέρω σὰν ἀρετές, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐκεῖνοι καυχῶνται γι' αὐτά, ἀναγκάζομαι κι ἐγὼ νὰ κάμω σχετικὴ σύγκριση. Τὸ ἴδιο κάνει καὶ ἀλλοῦ λέγοντας, «ἂν νομίζει κανεὶς ὅτι μπορεῖ νὰ ἔχει πεποίθηση στὴ σάρκα του, περισσότερο μπορῶ ἐγώ»[4]. Καὶ ἐκεῖ τὸ ἀναφέρει ἐξαιτίας ἐκείνων ποὺ εἶχαν ἐμπιστοσύνη στὴ σάρκα τους. Ἔτσι θὰ ἀναγκαζόταν νὰ μιλήσει κάποιος ποὺ κατάγεται ἀπὸ λαμπρὴ γενιὰ καὶ ἔχει σπουδαία φιλοσοφικὴ κατάρτιση, ἂν ἔβλεπε ἄλλους νὰ ὑπερηφανεύονται γιὰ τὴ σπουδαία καταγωγή τους καὶ ἤθελε νὰ καταπολεμήσει τὸν ἐγωϊσμό τους. Θὰ ἀναγκαζόταν νὰ μιλήσει γιὰ τὴ λαμπρὴ καταγωγή του ὄχι ἀπὸ ἐγωϊσμό, ἀλλὰ γιὰ νὰ ταπεινώσει τοὺς ἐγωϊστές. Αὐτὸ ἀκριβῶς κάνει καὶ ὁ Παῦλος. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἀφήνει τοὺς ἄλλους καὶ ρίχνει ὅλο τὸ φταίξιμο στοὺς Κορινθίους, λέγοντας· «μὲ χαρὰ δείχνετε ἀνοχὴ στοὺς ἀνόητους». Ἐπομένως ἐσεῖς φταῖτε γι' αὐτὰ καὶ μάλιστα πιὸ πολὺ ἀπὸ ἐκείνους. Γιατί, ἂν δὲν τοὺς δείχνατε ἐσεῖς ἀνοχὴ

4. Φιλιπ. 3,4.

ὑμεῖς αὐτῶν ἠνείχεσθε καὶ παρεβλάπτεσθε τό γε ἐκείνων μέρος, οὐδὲν ἐφθεγξάμην· ἀλλὰ τῆς ὑμετέρας κήδομαι σωτηρίας καὶ συγκαταβαίνω.

Καὶ ὅρα πῶς καὶ τὴν ἐπιτίμησιν μετ' ἐγκωμίου τίθησιν. Εἰπὼν γάρ, «ἡδέως ἀνέχεσθε τῶν ἀφρόνων», ἐπήγαγε, «φρόνιμοι ὄντες». Ἀφροσύνης γὰρ τὸ καυχᾶσθαι καὶ ἐπὶ τοιούτοις. Καίτοι ἐχρῆν ἐπιτιμῆσαι καὶ εἰπεῖν, μὴ ἀνέχεσθε τῶν ἀνοήτων, ἀλλὰ μετὰ πλείονος αὐτὸ ποιεῖ περιουσίας. Ἐκείνως μὲν γὰρ ἔδοξεν ἂν ὡς ἀπεστερημένος αὐτῶν ἐπιτιμᾶν, νυνὶ δὲ δείξας ἑαυτὸν καὶ ἐν τούτοις κρατοῦντα, καὶ οὐδὲν εἶναι ταῦτα νομίζοντας, μειζόνως αὐτοὺς διορθοῦται. Τέως δὲ πρὶν ἢ εἰς τὰ ἐγκώμια ἐμβάλλειν καὶ τὴν σύγκρισιν, καὶ τὴν πολλὴν Κορινθίων δουλοπρέπειαν ὀνειδίζει αὐτοῖς, ὅτι μεθ' ὑπερβολῆς αὐτοῖς καθυπεκλίνοντο. Καὶ σκόπει πῶς κωμῳδεῖ. «Ἀνέχεσθε» γάρ, φησίν, «εἴ τις ὑμᾶς κατεσθίει». Πῶς οὖν ἔλεγες, «ἵνα ἐν ᾧ καυχῶνται εὑρεθῶσι καθὼς καὶ ἡμεῖς»; Ὁρᾷς ὅτι δείκνυσιν αὐτοὺς λαμβάνοντας, καὶ οὐχ ἁπλῶς λαμβάνοντας, ἀλλὰ καὶ μεθ' ὑπερβολῆς; τὸ γὰρ κατεσθίειν τοῦτο δηλοῖ. «Εἴ τις ὑμᾶς καταδουλοῖ». Καὶ τὰ χρήματα ὑμῶν, φησί, καὶ τὰ σώματα, καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἐξεδώκατε. Τοῦτο γὰρ μεῖζον τοῦ λαβεῖν, τὸ μὴ μόνον τῶν χρημάτων, ἀλλὰ καὶ ὑμῶν αὐτῶν κυρίους εἶναι, ὃ καὶ ἔμπροσθεν δηλοῖ λέγων, «εἰ ἄλλοι τῆς ἐξουσίας ὑμῶν μετέχουσιν, οὐ πολλῷ μᾶλλον ἡμεῖς;».

Εἶτα τὸ χαλεπώτερον προστίθησι λέγων, «εἴ τις ἐπαίρεται». Οὐδὲ γὰρ σύμμετρος ὑμῶν ἡ δουλεία, οὐδὲ ἥμεροι οἱ δεσπόται, ἀλλὰ φορτικοὶ καὶ ἐπαχθεῖς. «Εἴ τις ὑμᾶς εἰς πρόσωπον δέρει». Εἶδες πάλιν ἐπίτασιν τυραννίδος; Ταῦτα δὲ ἔλεγεν, οὐχ

ἀλλὰ σᾶς ἐνοχλοῦσαν οἱ πράξεις τους, δὲ θὰ ἔκανα καμιὰ συζήτηση. Τώρα ὅμως μὲ ἐνδιαφέρει ἡ σωτηρία σας καὶ γι' αὐτὸ κρίνω μὲ ἐπιείκεια.

Πρόσεξε ὅμως πῶς ἐκφράζει καὶ τὴν ἐπιτίμηση μὲ ἔπαινο. Ἀφοῦ εἶπε δηλαδή, «μὲ χαρὰ ἀνεχόσαστε τοὺς ἀνόητους», πρόσθεσε, «ἂν καὶ εἴσαστε φρόνιμοι». Γιατὶ εἶναι ἀνόητοι ὅποιοι καυχῶνται γι' αὐτά. Καὶ ἐνῶ ἔπρεπε νὰ τοὺς ἐπιτιμήσει καὶ νὰ τοὺς πεῖ νὰ μὴ δείχνουν ἀνοχὴ στοὺς ἀνόητους, καυχιέται μὲ ἄφθονους αὐτοεπαίνους. Γιατί, ἂν δὲν ἐνεργοῦσε ἔτσι, θὰ ἔδινε τὴν ἐντύπωση ὅτι ἐπικρίνει τοὺς ἄλλους, γιατὶ δὲν ἔχει τίποτα νὰ ἐπιδείξει ὁ ἴδιος. Τώρα ὅμως, δείχνοντας ὅτι καὶ σ' αὐτὰ τοὺς ξεπερνᾶ, ἀλλὰ δὲν τοὺς δίνει καμιὰ σημασία, τοὺς διορθώνει περισσότερο. Προηγουμένως ὅμως προτοῦ ἀρχίσει τοὺς ἐπαίνους καὶ τὴ σύγκριση, ἐπικρίνει αὐστηρὰ τὴ δουλοπρέπεια τῶν Κορινθίων πρὸς αὐτούς, ἐπειδὴ τοὺς κάνουν βαθιὲς ὑποκλίσεις. Καὶ πρόσεχε πῶς γελοιοποιεῖ τὸ πράγμα· γιατὶ λέγει, «δείχνετε ὑπομονὴ ἂν κάποιος σᾶς καταβροχθίζει». Πῶς λοιπὸν ἔλεγες, «γιὰ νὰ ἀποδειχθοῦν ὅτι εἶναι ὅμοιοι μ' ἐμᾶς στὸ ἔργο, γιὰ τὸ ὁποῖο καυχῶνται»; Βλέπεις ποὺ δείχνει ὅτι αὐτοὶ παίρνουν καὶ ὄχι ὅτι παίρνουν ἁπλῶς, ἀλλὰ παίρνουν πάρα πολλά; Αὐτὸ σημαίνει τὸ «σᾶς καταβροχθίζει». «Ἂν κάποιος σᾶς ὑποδουλώνει ἐντελῶς». Καὶ τὶς περιουσίες σας, λέει, καὶ τὰ σώματά σας, καὶ τὴν ἐλευθερία σας τὰ παραδώσατε. Γιατὶ αὐτὸ εἶναι μεγαλύτερο ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ παίρνουν, τὸ ὅτι δηλαδὴ δὲν παίρνουν μόνο τὴν περιουσία σας ἀλλὰ γίνονται κύριοι καὶ τοῦ ἑαυτοῦ σας, πράγμα ποὺ τὸ λέγει καὶ πιὸ μπροστά, λέγοντας, «ἂν κάποιοι ἄλλοι ἔχουν ἐξουσίαν ἐπάνω σας, δὲν πρέπει πολὺ περισσότερο νὰ ἔχουμε ἐμεῖς;»[5]

Ἔπειτα προσθέτει τὸ πιὸ ἐνοχλητικό· «ἂν κανεὶς συμπεριφέρεται ἐγωϊστικά». Ἡ δουλεία σας δηλαδὴ δὲν ἔχει κάποιο μέτρο οὔτε εἶναι μαλακοὶ οἱ κυρίαρχοί σας, ἀλλὰ ἐνοχλητικοὶ καὶ ἀνυπόφοροι. «Ἂν σᾶς χτυπᾶ κανεὶς στὸ πρόσωπο». Βλέ-

5. Α' Κορ. 9,12.

ὅτι εἰς ὄψιν ἐτύπτοντο, ἀλλ' ὅτι διέπτυον αὐτοὺς καὶ ἠτίμαζον· διὸ προσέθηκε, «κατὰ ἀτιμίαν λέγω». Τῶν γὰρ εἰς ὄψιν τυπτομένων οὐκ ἔλαττον πάσχετε. Τί τοίνυν τούτου γένοιτ' ἂν ἰσχυρότερον; ποία δὲ ταύτης τῆς δεσποτείας πικροτέρα, ὅταν καὶ τὰ χρήματα ὑμῶν καὶ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν τιμὴν ἀφελόμενοι, μηδὲ οὕτως ὦσιν ἥμεροι, μηδὲ ἐν τάξει δούλων ἐῶσιν ὑμᾶς μένειν, ἀλλὰ καὶ παντὸς ἀργυρωνήτου ὑβριστικώτερον ὦσιν ὑμῖν κεχρημένοι; «Ὡς ὅτι ἡμεῖς ἠσθενήσαμεν». Ἀσαφὲς τὸ εἰρημένον. Ἐπειδὴ γὰρ φορτικὸν ἦν, διὰ τοῦτο οὕτως αὐτὸ τέθεικεν, ἵνα κλέψῃ τὴν ἐπάχθειαν τῇ ἀσαφείᾳ. Ὃ γὰρ βούλεται εἰπεῖν, τοῦτό ἐστι· μὴ γὰρ οὐ δυνάμεθα καὶ ἡμεῖς ταῦτα ποιεῖν; Ἀλλ' οὐ ποιοῦμεν.

Τίνος οὖν ἕνεκεν αὐτῶν ἀνέχεσθε, ὡς ἡμῶν μὴ δυναμένων ταῦτα ποιεῖν; Ἔγκλημα μὲν οὖν καὶ τὸ μωραινόντων ἀνέχεσθαι, τὸ δὲ καὶ οὕτω καταφρονούντων ὑμῶν, ἁρπαζόντων, ἐπαιρομένων, τυπτόντων, οὐδ' ἂν ἀπολογίαν ἔχοι, οὐδ' ἂν λόγον τινά. Καινὸν γὰρ τοῦτο τὸ τῆς ἀπάτης εἶδος. Οἱ μὲν γὰρ ἀπατῶντες καὶ παρέχουσι καὶ κολακεύουσιν, οὗτοι δὲ καὶ ἀπατῶσι, καὶ λαμβάνουσι, καὶ ὑβρίζουσιν. Ὅθεν οὐδὲ σκιὰν ἂν σχοίητε συγγνώμης, ὅτι τοὺς μὲν ταπεινοῦντας ἑαυτοὺς δι' ὑμᾶς, ἵνα ὑμεῖς ὑψωθῆτε, διαπτύετε, τοὺς δὲ ὑψοῦντας ἑαυτούς, ἵνα ὑμεῖς ταπεινωθῆτε, θαυμάζετε. Μὴ γὰρ καὶ ἡμεῖς οὐκ ἠδυνάμεθα ταῦτα ποιεῖν; Ἀλλ' οὐ βουλόμεθα, τὸ συμφέρον ὑμῶν σκοποῦντες. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ τὰ ὑμέτερα καθαιροῦντες, τὰ ἑαυτῶν σκοποῦσιν. Ὁρᾷς πανταχοῦ, ἐξ ὧν παρρησιάζεται πρὸς αὐτούς, ἐκ τούτων αὐτοὺς καὶ φοβεῖ; Εἰ γὰρ διὰ τοῦτο αὐτοὺς τιμᾶτε, φησίν,

πεις πόσο σκληρὴ εἶναι ἡ ἐξουσία τους; Αὐτὰ τὰ ἔλεγε ὄχι γιατὶ τοὺς χτυποῦσαν στὸ πρόσωπο, ἀλλὰ γιατὶ τοὺς καταφρονοῦσαν καὶ τοὺς πρόσβαλλαν. Γι' αὐτὸ πρόσθεσε· «μὲ ντροπή μου τὸ λέγω». Δὲν ὑποφέρετε λιγότερο ἀπὸ ἐκείνους ποὺ τοὺς χτυποῦν στὸ πρόσωπο. Ὑπάρχει ἄραγε τίποτα χειρότερο ἀπ' αὐτό; ποιά αὐταρχικότητα εἶναι πιὸ πικρὴ ἀπὸ αὐτή, ὅταν σᾶς παίρνουν καὶ τὴν περιουσία σας καὶ τὴν ἐλευθερία σας, καὶ πάλι δὲν ἡσυχάζουν οὔτε σᾶς ἐπιτρέπουν νὰ εἴσαστε δοῦλοι, ἀλλὰ σᾶς μεταχειρίζονται πιὸ περιφρονητικὰ ἀπὸ ἀγορασμένους δούλους; «Σὰ νὰ χάσαμε ἐμεῖς τὸ κουράγιο μας». Τὰ λόγια αὐτὰ εἶναι δυσκολονόητα. Ἐπειδὴ ἦταν δηλαδὴ ἀνυπόφορο, γι' αὐτὸ τὸ ἐκφράζει μὲ τέτοιον τρόπο, γιὰ νὰ καλύψει μὲ τὴν ἀσάφεια τὴ σκληρότητα. Ἐκεῖνο λοιπὸν ποὺ θέλει νὰ πεῖ εἶναι τὸ ἑξῆς. Μήπως δὲν μποροῦμε κι ἐμεῖς νὰ τὰ κάνουμε αὐτά; Ἀλλὰ δὲν τὰ κάνουμε.

Γιατί λοιπὸν δείχνετε ἀνοχὴ σ' αὐτούς, σὰ νὰ μὴν μποροῦμε ἐμεῖς νὰ τὰ κάμουμε; Εἶναι βέβαια μεγάλη ἁμαρτία νὰ δείχνετε ἀνοχὴ στοὺς ὀλιγόπιστους. Δὲν εἶναι ὅμως καθόλου δικαιολογημένο, δὲν εἶναι καθόλου σωστὸ νὰ ἀνεχόμαστε ἐκείνους, ποὺ τόσο σᾶς καταφρονοῦν, ποὺ ἁρπάζουν, ποὺ εἶναι ἐγωϊστές, ποὺ δέρνουν. Αὐτὸ εἶναι καινούργιο εἶδος ἐξαπάτησης. Γιατί, ἐκεῖνοι ποὺ ἐξαπατοῦν, καὶ προσφέρουν καὶ κολακεύουν. Αὐτοὶ ὅμως καὶ ἐξαπατοῦν, καὶ παίρνουν, καὶ περιφρονοῦν. Ἑπομένως δὲ θὰ ἔχετε οὔτε ἴχνος συγγνώμης, ἐπειδὴ περιφρονεῖτε ἐκείνους ποὺ ταπεινώνουν τοὺς ἑαυτούς τους γιὰ νὰ ὑψωθεῖτε ἐσεῖς, ἐνῶ ἀντίθετα θαυμάζετε ἐκείνους ποὺ ὑψώνουν τοὺς ἑαυτούς τους γιὰ νὰ ταπεινωθεῖτε ἐσεῖς. Μήπως λοιπὸν δὲν μπορούσαμε καὶ ἐμεῖς νὰ τὰ κάμουμε αὐτά; Δὲ θέλουμε ὅμως, γιατὶ ἐπιδιώκουμε τὴν ψυχική σας ὠφέλεια. Ἐκεῖνοι ὅμως γκρεμίζουν τὰ δικά σας γιὰ νὰ ἐξυπηρετήσουν τοὺς ἑαυτούς τους. Βλέπεις ὅτι πάντοτε τοὺς φοβερίζει μὲ ἐκεῖνα ποὺ τοὺς λέγει ἐλεύθερα; Ἐὰν τοὺς τιμᾶτε, λέγει, ἐπειδὴ σᾶς περιφρονοῦν καὶ σᾶς ξευτελίζουν, μποροῦμε καὶ ἐμεῖς νὰ τὸ κάνου-

ἐπειδὴ τύπτουσιν, ὑβρίζουσι, δυνάμεθα καὶ ἡμεῖς ταῦτα ποιεῖν, δουλοῦσθαι, τύπτειν, ἐπαίρεσθαι καθ' ὑμῶν.

3. Εἶδες πῶς ὅλην ἐπ' αὐτοὺς ἄγει τὴν αἰτίαν καὶ τῆς ἐκείνων ἀπονοίας, καὶ τῆς δοκούσης εἶναι ἀφροσύνης ἑαυτοῦ; Οὐ γὰρ ἵνα ἐμαυτὸν δείξω λαμπρότερον, ἀλλ' ἵνα ὑμᾶς ἀπαλλάξω ταύτης τῆς πικρᾶς δουλείας, ἀναγκάζομαι μικρόν τι καυχᾶσθαι. Δεῖ δὲ οὐχ ἁπλῶς τὰ λεγόμενα ἐξετάζειν, ἀλλὰ καὶ τὴν αἰτίαν προστιθέναι. Ἐπεὶ καὶ Σαμουὴλ ἐγκώμιον ὑπὲρ ἑαυτοῦ συνέθηκε μέγα, ὅτε τὸν Σαοὺλ ἔχριε, λέγων, «ὄνον τίνος ὑμῶν εἴληφα, ἢ μόσχον, ἢ ὑπόδημα; ἢ ἐξεπίασά τινα ὑμῶν;», ἀλλ' ὅμως οὐδεὶς ἐγκαλεῖ. Τὸ δὲ αἴτιον, οὐ καλλωπίζων ἑαυτὸν ἔλεγεν, ἀλλ' ἐπειδὴ βασιλέα καθιστᾶν ἔμελλεν, ἐν ἀπολογίας τάξει βούλεται παιδεῦσαι ἐκεῖνον πρᾷον καὶ ἥμερον εἶναι. Καὶ σκόπει σύνεσιν προφήτου, μᾶλλον δὲ Θεοῦ φιλανθρωπίαν. Ὅτε μὲν γὰρ ἀποστρέψαι αὐτοὺς ἠβούλετο, πολλὰ φορτικὰ συναγαγών, ἔλεγε περὶ τοῦ μέλλοντος βασιλεύειν· οἷον, ὅτι μυλωθρίδας τὰς γυναῖκας αὐτῶν ποιήσει, ποιμένας τοὺς ἄνδρας, ἡμιόνων ἐπιστάτας (καὶ γὰρ μετὰ ἀκριβείας ἐπεξῄει τὴν τῆς βασιλείας θεραπείαν), ἐπειδὴ δὲ εἶδεν οὐδενὶ τούτων κωλυομένους, ἀλλὰ ἀνίατα νοσοῦντας, καὶ οὕτως αὐτῶν φείδεται, καὶ ῥυθμίζει τὸν βασιλέα πρᾷον εἶναι. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸν παράγει μάρτυρα. Οὐ γὰρ δὴ ἐδικάζετό τις πρὸς αὐτὸν τότε, οὐδὲ ἐνεκάλει ἵνα ἀπολογήσηται, ἀλλ' ἵνα ἐκεῖνον ποιήσῃ βελτίονα, ταῦτα ἔλεγε. Διὸ καὶ ἐπήγαγε καθαιρῶν αὐτοῦ τὸ φύσημα, «ἐὰν ἀκούσητε ὑμεῖς καὶ ὁ βασιλεὺς ὑμῶν, τὰ καί τά ἐστιν ὑμῖν ἀγαθά, ἐὰν δὲ μὴ ἀκούσητε, τὰ ἐναντία ἅπαντα».

Καὶ Ἀμμὼς δὲ ἔλεγεν, «οὐκ ἤμην προφήτης, οὐδὲ υἱὸς

με, δηλαδὴ νὰ σᾶς κάνουμε δούλους μας, νὰ σᾶς περιφρονοῦμε, νὰ σᾶς συμπεριφερόμαστε ἐγωϊστικά.

3. Εἶδες πῶς θεωρεῖ μόνους αὐτοὺς ὑπεύθυνους καὶ γιὰ τὴν μωρία ἐκείνων καὶ γιὰ τὴ φαινομενικὴ δική του ἀνοησία; Ἀναγκάζομαι νὰ καυχιέμαι κάπως ὄχι γιὰ νὰ δείξω τὸν ἑαυτό μου πιὸ λαμπρό, ἀλλὰ γιὰ νὰ σᾶς ἀπαλλάξω ἀπὸ αὐτὴ τὴν πικρὴ δουλεία. Πρέπει λοιπὸν νὰ μὴν ἐξετάζουμε μόνο τὰ λόγια, ἀλλὰ νὰ προσθέτουμε καὶ τὴν αἰτία τους, ἀφοῦ καὶ ὁ Σαμουὴλ σύνθεσε μεγάλο ἐγκώμιο τοῦ ἑαυτοῦ του ὅταν ἔστεψε βασιλιὰ τὸ Σαούλ, λέγοντας, «τίνος ἀπὸ σᾶς πῆρα τὸ γαϊδούρι ἢ τὰ παπούτσια; ἢ ποιόν ἀπὸ σᾶς καταπίεσα;»[6]. Κανένας ὅμως δὲν τὸν κατηγορεῖ. Καὶ ἡ αἰτία εἶναι ὅτι τὰ ἔλεγε ὄχι ἀπὸ ἐγωϊσμό, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐπρόκειτο νὰ ἐγκαταστήσει στὸ θρόνο βασιλιά, θέλει, ὑπὸ μορφὴν ἀπολογίας, νὰ τὸν διδάξει νὰ εἶναι ταπεινὸς καὶ ἐπιεικής. Καὶ πρόσεχε πόση εἶναι ἡ σύνεση τοῦ προφήτη ἢ καλύτερα ἡ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ. Ὅταν ἤθελε δηλαδὴ νὰ τοὺς ἀποτρέψει, συγκέντρωσε πολλὰ ἐπιβαρυντικὰ γιὰ τὸν μέλλοντα βασιλιὰ καὶ τὰ ἔλεγε, ὅπως γιὰ παράδειγμα ὅτι θὰ βάλει τὶς γυναῖκες τους νὰ ἀλέθουν σὲ μύλους, ὅτι θὰ κάμει τοὺς ἄνδρες βοσκούς, ἐπιστάτες ἡμιόνων (γιατὶ μιλοῦσε μὲ λεπτομέρειες γιὰ βασιλικὸ καθεστὼς καὶ τὴν ἐθιμοτυπία του), ὅταν ὅμως εἶδε ὅτι τίποτα ἀπ' αὐτὰ δὲν τοὺς συγκρατοῦν ἀλλ' εἶναι ἡ ἀρρώστια τους ἀγιάτρευτη, καὶ πάλι τοὺς λυπήθηκε καὶ προσπαθεῖ νὰ ρυθμίσει νὰ εἶναι μετριοπαθὴς ὁ βασιλιάς. Γι' αὐτὸ καὶ τὸν παρουσιάζει μάρτυρα. Γιατὶ βέβαια δὲν εἶχε τότε κανένας ἀντιδικία μὲ αὐτὸν οὔτε τὸν κατηγοροῦσε κανένας, ὥστε ν' ἀπολογηθεῖ, ἀλλὰ τὰ λέγει αὐτά, γιὰ νὰ τὸν κάμει καλύτερο. Γι' αὐτὸ ἔλεγε, μὲ σκοπὸ νὰ ἐξαφανίσει τὸν ἐγωϊσμό του· «ἂν μὲ ἀκούσετε ἐσεῖς καὶ ὁ βασιλιάς σας, θὰ ἔχετε αὐτὰ καὶ ἐκεῖνα τὰ ἀγαθά. Ἂν ὅμως δὲ μὲ ἀκούσετε, θὰ ἔχετε ὅλα τὰ ἀντίθετα.[7].

Καὶ ὁ Ἀμμὼς ἔλεγε· «δὲν ἤμουν προφήτης οὔτε γιὸς προ-

---

6. Α' Βασ. 12,3.
7. Α' Βασ. 12,14.

προφήτου, ἀλλ' ἢ αἰπολὸς ἤμην συκάμινα κνίζων. Καὶ ἀνέλαβέ με ὁ Θεός». Οὐκ ἐπαίρων δὲ ἑαυτὸν ἔλεγεν, ἀλλὰ ἐπιστομίζων τοὺς ὑποπτεύοντας αὐτὸν οὐχ ὡς προφήτην, καὶ ἵνα δείξῃ ὅτι οὐκ ἀπατᾷ, οὐδὲ οἴκοθεν λέγει ταῦτα ἃ λέγει. Καὶ ἕτερος δὲ πάλιν τὸ αὐτὸ τοῦτο ἐμφαίνων, ἔλεγεν· «ἀλλὰ μὲν ἐγὼ ἐνεπλήσθην ἰσχύος Κυρίου ἐν πνεύματι καὶ δυναστείᾳ». Καὶ ὁ Δαυὶδ δέ, ὅταν τὰ κατὰ τὴν ἄρκτον καὶ τὸν λέοντα διηγεῖτο, οὐχὶ καλλωπιζόμενος, ἀλλ' οἰκοδομῶν τι μέγα καὶ θαυμαστόν, ἔλεγεν. Ἐπειδὴ γὰρ ἠπιστεῖτο ὅτι περιέσται τοῦ βαρβάρου γυμνός, ὁ μηδὲ ὅπλα ἐνεγκεῖν δυνάμενος, ἠναγκάσθη παρασχεῖν ἀποδείξεις τῆς οἰκείας ἀνδρείας». Καὶ τὸ κράσπεδον ὅτε ἀφεῖλε τοῦ Σαούλ, οὐκ ἐπιδεικνύμενος ἔλεγεν ἅπερ ἔλεγεν, ἀλλὰ πονηρὰν διακρουόμενος ὑποψίαν, ἣν κατεσκέδασαν αὐτοῦ λέγοντες, ὅτι ἀνελεῖν αὐτὸν ἤθελε. Δεῖ τοίνυν πανταχοῦ τὴν αἰτίαν ζητεῖν. Ὁ γὰρ πρὸς τὸ συμφέρον τῶν ἀκουόντων ὁρῶν, κἂν ἐγκωμιάζῃ ἑαυτόν, οὐ μόνον οὐκ ἐγκαλεῖσθαι ἄξιος, ἀλλὰ καὶ στεφανοῦσθαι· κἂν σιγᾷ τότε, ἐγκαλεῖσθαι ἄξιος. Ἐπεὶ καὶ Δαυὶδ τότε εἰ ἐσίγησεν ἐπὶ τοῦ Γολιάθ, οὐκ ἂν εἴασαν αὐτὸν ἐξελθεῖν ἐπὶ τὴν παράταξιν, οὐδὲ τὸ λαμπρὸν ἐκεῖνο ἔστησε τρόπαιον. Διὰ δὴ τοῦτο λέγει ἀναγκασθείς, καὶ οὐχὶ τοῖς ἀδελφοῖς, ἀλλὰ τῷ βασιλεῖ· ἢ γὰρ ἂν παρ' αὐτοῖς ἠπιστήθη· ὁ γὰρ φθόνος ἐνέφραττεν αὐτῶν τὰς ἀκοάς. Διόπερ ἐκείνους ἀφείς, τῷ μηδέπω βασκαίνοντι διαλέγεται.

4. Δεινὸν γὰρ ἡ βασκανία, δεινόν, καὶ τῆς οἰκείας ἀναπείθει καταφρονεῖν σωτηρίας. Οὕτω καὶ Κάϊν ἑαυτὸν ἀπώλεσε, καὶ πρὸ τούτου πάλιν ὁ τὸν τούτου πατέρα ἀνελὼν διάβολος. Οὕτως ὁ Σαοὺλ δαίμονα πονηρὸν ἐκάλεσε κατὰ τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς·

φήτη, ἀλλ' ἤμουν γιδοβοσκὸς καὶ μάζευα συκάμινα. Καὶ μὲ ἀνύψωσε ὁ Θεός»[8]. Καὶ δὲν τὰ ἔλεγε αὐτὰ γιὰ νὰ προβάλει τὸν ἑαυτό του, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἀποστομώσει ἐκείνους ποὺ ἀμφισβητοῦσαν ὅτι εἶναι προφήτης, καὶ γιὰ νὰ δείξει ὅτι δὲν ἐξαπατεῖ καὶ ὅτι δὲν εἶναι δικά του αὐτὰ ποὺ ἔλεγε. Καὶ ἄλλος ἐπίσης, θέλοντας νὰ δείξει τὸ ἴδιο ἀκριβῶς, ἔλεγε· «ἐγὼ ὅμως γέμισα μὲ δύναμη Θεοῦ, μὲ Πνεῦμα καὶ ἐξουσία»[9]. Καὶ ὁ Δαυίδ, ὅταν διηγόταν τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ἀρκούδα καὶ τὸ λιοντάρι, τὰ διηγόταν ὄχι γιὰ νὰ καυχηθεῖ, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἐπιτύχει κάτι τὸ σπουδαῖο καὶ ἀξιοθαύμαστο. Ἐπειδὴ δηλαδὴ δὲν τὸν πίστευαν ὅτι θὰ νικήσει ἄοπλος τὸν βάρβαρο αὐτὸς ποὺ οὔτε νὰ σηκώσει τὰ ὅπλα μποροῦσε, ἀναγκάστηκε νὰ δώσει ἀποδείξεις τῆς γενναιότητάς του. Κι ὅταν σύντριψε τὴν κεφαλὴ τοῦ Σαοὺλ δὲν ἔλεγε ὅσα ἔλεγε γιὰ νὰ ἐπιδειχθεῖ, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἀντικρούσει πονηρὰν ὑποψίαν ποὺ διέδιδαν ἐναντίον του, ὅτι δηλαδὴ ἤθελε νὰ τὸν σκοτώσει. Πρέπει λοιπὸν νὰ ζητᾶμε σὲ κάθε περίπτωση τὴν αἰτία. Γιατὶ ἐκεῖνον ποὺ ἀποβλέπει στὸ συμφέρον τῶν ἀκροατῶν του ὄχι μονάχα δὲν πρέπει νὰ τὸν κατηγοροῦμε ἀκόμη κι ἂν ἐπαινεῖ τὸν ἑαυτό του, ἀλλὰ καὶ νὰ τὸν ἐπιβραβεύουμε. Ἂν στὴν περίπτωση αὐτὴ σιωπᾶ, πρέπει νὰ τὸν κατηγοροῦμε, ἀφοῦ καὶ τὸ Δαυίδ, ἂν σιωποῦσε τότε στὴν περίπτωση τοῦ Γολιάθ, δὲ θὰ τὸν ἄφηναν ν' ἀγωνισθεῖ καὶ νὰ κερδίσει τὴν περίφημη ἐκείνη νίκη. Γι' αὐτὸ ἀναγκάστηκε νὰ μιλήσει καὶ μάλιστα ὄχι στοὺς ἀδελφούς του, ἀλλὰ στὸ βασιλιά. Αὐτοὶ ἀσφαλῶς δὲ θὰ τὸν πίστευαν, ἐπειδὴ ἡ ζήλεια θὰ ἔφραζε τὰ αὐτιά τους. Γι' αὐτὸ τοὺς ἀπέφυγε καὶ συζήτησε μ' ἐκεῖνον ποὺ ποτὲ δὲν μποροῦσε νὰ τὸν ζηλέψει.

4. Εἶναι πραγματικὰ φοβερὸ πράγμα ἡ ζήλεια, φοβερό, καὶ μᾶς παρασύρει νὰ ἀδιαφοροῦμε γιὰ τὴ σωτηρία μας. Ἔτσι κατάστρεψε καὶ ὁ Κάιν τὸν ἑαυτό του καὶ πρωτύτερα ἀπὸ αὐτὸν ὁ διάβολος, ποὺ κατάστρεψε τὸν πατέρα τοῦ Κάιν. Ἔτσι ὁ Σαοὺλ

8. Ἀμὼς 7,14-15.
9. Μιχ. 3,8.

καὶ καλέσας, τῷ ἰατρῷ πάλιν ἐβάσκαινε. Τοιοῦτον γὰρ ὁ φθόνος· ᾔδει ὅτι ἐσώθη, καὶ ἀπολέσθαι μᾶλλον ἤθελεν, ἢ τὸν σώσαντα εὐδοκιμοῦντα ἰδεῖν. Τί τούτου χαλεπώτερον γένοιτ' ἂν τοῦ πάθους; Οὐκ ἄν τις ἁμάρτοι διαβόλου γέννημα τοῦτο εἰπών· καὶ ἐν μὲν ἐκείνῳ κενοδοξίας καρπός, μᾶλλον δὲ καὶ ῥίζα· ἀμφότερα γὰρ ταυτὶ τὰ κακὰ ἑαυτὰ συγκατασκευάζειν εἴωθεν. Οὕτω δὴ καὶ ἐβάσκαινεν ὁ Σαούλ, ἐπειδὴ εἶπον, «ἐπάταξε Δαυὶδ ἐν μυριάσιν», οὗ τί γένοιτ' ἂν ἀλογώτερον; Τί γάρ, εἰπέ μοι, φθονεῖς; ὅτι ἐπήνεσεν ὁ δεῖνα; Καὶ μέντοι χαίρειν ἔδει· ἄλλως δὲ οὐδὲ οἶδας, εἰ ἀληθὴς ὁ ἔπαινος ᾖ. Καὶ διὰ τοῦτο πενθεῖς, ὅτι οὐκ ὢν θαυμαστὸς ἐπῃνέθη; Καὶ μὴν ἐλεεῖν χρή. Καὶ γὰρ ἐὰν μὲν ἀγαθὸς ᾖ, οὐδεὶς φθονεῖ ἐπαινουμένου, ἀλλ' ἐπαινεῖ μετὰ τῶν εὐφημούντων· εἰ δε μὴ τοιοῦτος, τί δάκνῃ; τί κατὰ σαυτοῦ τὸ ξίφος ὠθεῖς; Ὅτι θαυμαστὸς τοῖς ἀνθρώποις; Ἀλλὰ ἀνθρώποις τοῖς σήμερον οὖσι, καὶ αὔριον οὐκ οὖσιν. Ἀλλ' ὅτι δόξης ἀπολαύει; Ποίας, εἰπέ μοι; περὶ ἧς ὁ προφήτης φησίν, ὅτι ἄνθος ἐστὶ χόρτου; Διὰ τοῦτο οὖν βασκαίνεις, ὅτι οὐκ ἀχθοφορεῖς, οὐδὲ χόρτου περιφέρεις φορτία τοιαῦτα; Εἰ δὲ αὐτός σοι ζηλωτὸς εἶναι δοκεῖ διὰ τοῦτο, τί μὴ καὶ δρυτόμοι καθ' ἑκάστην ἀχθοφοροῦντες ἡμέραν, καὶ ἐν τῇ πόλει εἰσιόντες; οὐδὲν γάρ τούτου ἄμεινον τοῦτο τὸ φορτίον, ἀλλὰ καὶ χεῖρον. Ἐκεῖνο μὲν γὰρ τὸ σῶμα πιέζει μόνον, τοῦτο δὲ καὶ τὴν ψυχὴν πολλάκις παρέβλαψε, καὶ μείζονα παρέσχε τὴν ἀγωνίαν τῆς ἡδονῆς. Κἂν γὰρ λέγων εὐδοκιμῇ, μείζονα ἔχει τὸν φόβον τῆς εὐφημίας· μᾶλλον δέ, τὴν μὲν βραχεῖαν, τὸν δὲ διηνεκῆ.

Ἀλλὰ παρὰ ἄρχουσι εὐδοκιμεῖ; Κακεῖ πάλιν φθόνος καὶ

κάλεσε πονηρὸ διάβολο γιὰ νὰ πολεμήσει τὴν ψυχή του. Κι ἀφοῦ τὸν κάλεσε, ζήλευε πάλι κατὰ τοῦ γιατροῦ. Τόσο μεγάλο κακὸ εἶναι ἡ ζήλεια. Γνώριζε πὼς σώθηκαν καὶ προτιμοῦσε νὰ καταστραφεῖ παρὰ νὰ δεῖ νὰ χαίρεται ἐκεῖνος ποὺ τὸν ἔσωσε. Ποιό πάθος εἶναι χειρότερο ἀπὸ αὐτό; Δὲ θὰ κάνει λάθος κανεὶς ἂν τὸ ὀνομάσει γέννημα τοῦ διαβόλου. Σ' ἐκεῖνον ἡ ζήλεια ἦταν καρπὸς ἢ καλύτερα καὶ ρίζα ματαιοδοξίας· γιατὶ καὶ τὰ δύο αὐτὰ κακὰ ἔχουν τὴν ἰδιότητα νὰ γεννᾶ τὸ ἕνα τὸ ἄλλο. Ἔτσι καὶ τότε ζήλεψε ὁ Σαοὺλ γιατὶ εἶπαν, «νίκησε ὁ Δαυὶδ δέκα χιλιάδες»[10], πράγμα ἀπὸ τὸ ὁποῖο τί θὰ μποροῦσε νὰ ὑπάρξει πιὸ παράλογο; Πές μου, γιατί ζηλεύεις; Γιατί ὁ τάδε ἐπαίνεσε; Ἔπρεπε νὰ χαίρεσε. Ἐξάλλου δὲν ξέρεις ἂν εἶναι ἀληθινὸς ὁ ἔπαινος. Στενοχωρέθηκες ἐπειδὴ τὸν ἐπαίνεσαν χωρὶς νὰ εἶναι ἀξιόλογος; Ἔπρεπε μᾶλλον νὰ δείξεις εὐσπλαχνία. Γιατί, ἂν εἶναι ἀξιέπαινος, δὲν πρέπει νὰ ζηλεύει κανένας γιὰ τὸν ἔπαινό του, ἀλλὰ νὰ ἐπαινεῖ κι αὐτὸς μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους. Ἂν δὲν εἶναι ἀξιέπαινος, γιατί ὑποφέρεις; γιατί σπρώχνεις τὸ ξίφος ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ σου; Γιατί τὸν θαυμάζουν οἱ ἄνθρωποι; Τὸν θαυμάζουν αὐτοὶ ποὺ ζοῦν σήμερα καὶ αὔριο δὲ θὰ ὑπάρχουν. Ἐπειδὴ ἔχει δόξα; Ποιά δόξα; πές μου· ἐκείνη γιὰ τὴν ὁποία λέγει ὁ προφήτης ὅτι εἶναι ἄνθος φυτοῦ; Γι' αὐτὸ λοιπὸν ζηλεύεις, ἐπειδὴ δηλαδὴ δὲν εἶσαι ἀχθοφόρος καὶ δὲ μεταφέρεις τέτοια φορτία χόρτου; Ἂν νομίζεις ὅτι πρέπει νὰ τὸν ζηλεύεις γι' αὐτό, γιατί νὰ μὴ ζηλεύεις καὶ τοὺς ξυλοκόπους ποὺ μεταφέρουν φορτία κάθε μέρα καὶ τὰ κουβαλοῦν στὴν πόλη; Ἀφοῦ μάλιστα κανένα φορτίο δὲν εἶναι καλύτερο ἀπὸ αὐτό, ἀλλὰ χειρότερο. Γιατὶ αὐτὸ πιέζει μόνο τὸ σῶμα, ἐνῶ ἐκεῖνο βλάπτει πολλὲς φορὲς καὶ τὴν ψυχὴ καὶ δημιουργεῖ πιὸ πολλὴν ἀγωνία παρὰ ἀπόλαυση. Ἂν τὸν ἐπαινοῦν γιὰ τὴ ρητορική του ἱκανότητα, ὁ φόβος του εἶναι μεγαλύτερος ἀπὸ τὸν ἔπαινό του ἤ, πιὸ σωστά, ὁ ἔπαινος διαρκεῖ λίγο, ἐνῶ ὁ φόβος του εἶναι συνεχής.

Μήπως ὅμως τὸν ἐκτιμοῦν οἱ ἄρχοντες; Κι ἐδῶ ὑπάρχει

10. Α' Βασ. 18,7.

κίνδυνος. Ὃ γὰρ σὺ πρὸς αὐτὸν πάσχεις, τοῦτο καὶ ἕτεροι πλείους. Ἀλλ' ἐπαινεῖται συνεχῶς; Τοῦτο δουλείαν ποιεῖ πικράν. Οὐ γὰρ τολμήσει τι πρᾶξαι ἀδεῶς τῶν κατὰ γνώμην, ἵνα μὴ πρσκρούσῃ τοῖς δοξάζουσιν αὐτόν· δεσμὰ γὰρ αὐτῷ χαλεπὰ ἡ περιφάνεια. Ὥστε ὅσῳ ἂν πλείοσι γνώριμος ᾖ, τοσούτῳ πλείους ἔχει δεσπότας, καὶ ἐπιτείνεται τὰ τῆς δουλείας αὐτῷ, τῶν κυρίων αὐτοῦ πανταχοῦ φαινομένων. Καὶ ὁ μὲν οἰκέτης, ὅταν ἀπαλλαγῇ τῆς ὄψεως τοῦ δεσπότου, καὶ ἀναπνεῖ καὶ μετ' ἐλευθερίας ἐστὶν ἁπάσης, οὗτος δὲ πανταχοῦ δεσπόταις περιτυγχάνει· πάντων γὰρ δοῦλός ἐστι τῶν ἐν ἀγορᾷ φαινομένων. Κἂν κατεπείγῃ τι τῶν ἀναγκαίων, οὐ τολμᾷ εἰς ἀγορὰν ἐμβαλεῖν, εἰ μὴ καὶ τῶν οἰκετῶν ἑπομένων καὶ τοῦ ἵππου, καὶ τῆς ἄλλης φαντασίας συγκεκροτημένης, ἵνα μὴ οἱ δεσπόται καταγνῶσι. Κἂν φίλον ἴδῃ τινὰ τῶν γνησίων, οὐ θαρρεῖ μετὰ ἰσοτιμίας αὐτῷ διαλεχθῆναι· δέδοικε γὰρ τοὺς δεσπότας, μὴ καθέλωσιν αὐτὸν ἀπὸ τῆς δόξης. Ὥστε ὅσῳ περιφανέστερός ἐστι, τοσούτῳ μᾶλλον δεδούλωται. Κἂν πάθῃ τι τῶν ἀηδῶν, ἡ ὕβρις χαλεπωτέρα, ὅσῳ καὶ πλείους ἔχει τοὺς μάρτυρας, καὶ παρ' ἀξίαν τὸ πρᾶγμα εἶναι δοκεῖ. Οὐ μόνον δὲ ἡ ὕβρις, ἀλλὰ καὶ ἡ συμφορά. Καὶ γὰρ πολλοὺς ἔχει τοὺς ἐφηδομένους· ὥσπερ οὖν κἂν ἀγαθοῦ τινος ἀπολαύσῃ, πλείους τοὺς φθονοῦντας καὶ βασκαίνοντας καὶ καθελεῖν ἐσπουδακότας. Τοῦτο οὖν ἀγαθόν, εἰπέ μοι; τοῦτο δόξα; Οὐδαμῶς· ἀλλὰ ἀδοξία, καὶ δουλεία, καὶ δεσμά, καὶ πᾶν ὁτιοῦν ἂν εἴποι τις φορτικόν.

Εἰ δὲ καὶ οὕτως ἐπέραστόν σοι ἡ παρὰ ἀνθρώπων δόξα, καὶ πάνυ σε θορυβεῖ παρὰ πολλῶν κροτούμενος ὁ δεῖνα, ὅταν ἴδῃς ἀπολαύοντα τῶν κρότων, πρὸς τὸν μέλλοντα αἰῶνα διάβηθι τῷ λογισμῷ, καὶ τὴν ἐκεῖ δόξαν· καὶ ὥσπερ θηρίον ἐπιὸν

ζήλεια καὶ κίνδυνος. Γιατί, αὐτὸ ποὺ αἰσθάνεσαι ἐσὺ γι' αὐτόν, τὸ αἰσθάνονται καὶ πολλοὶ ἄλλοι. Μήπως τὸν ἐπαινοῦν συνέχεια; Αὐτὸ τοῦ δημιουργεῖ πικρὴ δουλεία, γιατὶ δὲν τολμᾶ νὰ ἐκτελέσει χωρὶς φόβο ὅσα κρίνει σωστά, γιὰ νὰ μὴν ἀντιδράσουν ἐκεῖνοι ποὺ τὸν ἐπαινοῦν. Γιατὶ ἡ καλή του φήμη εἶναι βαριὰ δεσμά. Ὥστε ὅσο πιὸ πολλοὶ τὸν γνωρίζουν, τόσο περισσότερα ἀφεντικὰ ἔχει καὶ τόσο πιὸ ἔντονη εἶναι ἡ δουλεία του, γιατὶ τὸν παρακολουθοῦν παντοῦ τὰ ἀφεντικά του. Ὁ ὑπηρέτης, ὅταν δὲν τὸν βλέπει τὸ ἀφεντικό, καὶ ἀνακουφίζεται καὶ ἔχει κάθε ἐλευθερία. Αὐτὸς ὅμως ἔχει πάντοτε γύρω του ἀφεντικά, ἀφοῦ εἶναι δοῦλος ὅλων ἐκείνων ποὺ παρουσιάζονται στὴν ἀγορά. Κι ἂν ἔχει ἐπείγουσαν ἀνάγκη ἀπὸ κάτι, δὲν μπορεῖ νὰ τρέξει στὴν ἀγορὰ ἂν δὲν τὸν συνοδεύουν καὶ οἱ ὑπηρέτες του καὶ τὸ ἄλογό του καὶ ὅλη ἐκείνη ἡ ὀργανωμένη φαντασιοπληξία, γιὰ νὰ μὴν τὸν κατηγορήσουν οἱ ἄρχοντες. Κι ἂν συναντήσει κανένα ἁγνὸ φίλο του, δὲν ἔχει τὸ θάρρος νὰ τοῦ μιλήσει μὲ ἰσοτιμία, γιατὶ φοβᾶται μήπως οἱ ἄρχοντες τοῦ στερήσουν τὴ δόξα του. Ὥστε, ὅσο πιὸ ξακουστὸς εἶναι, τόσο πιὸ πολὺ εἶναι δοῦλος. Κι ἂν πάθει κάτι δυσάρεστο, ἡ προσβολή του εἶναι τόσο πιὸ δυσάρεστη, ὅσο περισσότεροι τὸ γνωρίζουν καὶ ὅσο πιὸ πολλοὶ νομίζουν ὅτι δὲν τοῦ ἄξιζε νὰ τὸ πάθει. Κι ὄχι μόνο ἡ προσβολὴ εἶναι δυσάρεστη, ἀλλὰ καὶ ἡ συμφορά. Γιατὶ εἶναι πολλοὶ ἐκεῖνοι ποὺ χαίρονται. Ὅταν ἀντίθετα τοῦ τύχει τίποτα καλό, εἶναι πιὸ πολλοὶ ἐκεῖνοι ποὺ τὸν φθονοῦν καὶ τὸν ζηλεύουν καὶ ἀγωνίζονται νὰ τὸν βγάλουν ἀπὸ τὴ μέση. Πές μου λοιπόν, αὐτὸ εἶναι ἀγαθό; αὐτὸ εἶναι δόξα; Ἀποκλείεται. Εἶναι κάθε ἄλλο παρὰ δόξα, εἶναι δουλεία καὶ δεσμὰ κι ὅ,τι δυσάρεστο μπορεῖ νὰ πεῖ κανείς.

Ἂν ποθεῖς τόσο πολὺ τὴ δόξα τῶν ἀνθρώπων καὶ σὲ στενοχωροῦν πολὺ τὰ πολλὰ χειροκροτήματα γιὰ κάποιον, στρέψε τὸ λογισμό σου πρὸς τὴ μέλλουσα ζωὴ καὶ τὴν οὐράνια δόξα, ὅταν δεῖς νὰ τὸν χειροκροτοῦν. Κι ὅπως ὅταν δεῖς νὰ ἔρχεται ἐναντίον σου κάποιο θηρίο τρέχεις νὰ ξεφύγεις, μπαίνεις σὲ κά-

σπεύδων διαφυγεῖν, εἰς οἰκίσκον εἰσελθὼν ἀποκλείεις τὰς θύρας, οὕτω καὶ νῦν ἐπὶ τὴν μέλλουσαν ζωὴν κατάφυγε, καὶ τὴν ἀπόρρητον δόξαν ἐκείνην. Οὕτω γὰρ καὶ ταύτην καταπατήσεις, καὶ ἐκείνης ἐπιλήψῃ ῥᾳδίως, καὶ τῆς ἀληθοῦς ἐλευθερίας ἀπολαύσεις, καὶ τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμή, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ποιο σπιτάκι καὶ κλείνεις τὶς πόρτες, ἔτσι κατάφυγε καὶ τώρα στὴ μέλλουσα ζωὴ καὶ τὴν ἀπερίγραπτη ἐκείνη δόξα. Γιατὶ ἔτσι καὶ τὴν ἐπίγεια θὰ περιφρονήσεις καὶ τὴν οὐράνια θὰ ἐπιδιώξεις καὶ τὴν ἀληθινὴ ἐλευθερία θὰ κερδίσεις καὶ τὰ αἰώνια ἀγαθά, τὰ ὁποῖα εὔχομαι νὰ τὰ ἐπιτύχουμε ὅλοι μας, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὸν ὁποῖο, μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως τὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ ἐξουσία, καὶ ἡ τιμή, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

Οἱ ἀριθμοὶ παραπέμπουν κατὰ σειρὰ γιὰ τὰ χωρία τῆς Γραφῆς στὸ κεφάλαιο, τὸ στίχο καὶ τὴ σελίδα ποὺ βρίσκονται, ἐνῶ γιὰ τὰ ὀνόματα καὶ πράγματα στὴ σελίδα ἁπλῶς ποὺ βρίσκονται.

1. Εὑρετήριο χωρίων τῆς Γραφῆς

Κορινθίους Β'

2. Εὑρετήριο ὀνομάτων καὶ πραγμάτων

Α

B

Γ

Δ

E

Z

H

Θ

I

K

Λ

M

Ν

Ο

Π

Ρ

Σ

Τ

Υ

Φ

Χ

Ψ

Ω

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΚΔΟΘΕΝΤΑ ΕΡΓΑ

Α΄ ΑΠΑΝΤΑ Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Τόμος	1ος	Ἐπιστολές.
»	2ος	Ἐπιστολές.
»	3ος	Ἐπιστολές.
»	4ος	Ὁμιλίες στὴν Ἑξαήμερο.
»	5ος	Ὁμιλίες σὲ Ψαλμούς.
»	6ος	Ὁμιλίες ἠθικὲς καὶ πρακτικές.
»	7ος	Ὁμιλ. δογματικές, περιστατικές, ἐγκωμιαστικές, παιδ/κές.
»	8ος	Ἀσκητικὰ (Ὅροι κατὰ πλάτος).
»	9ος	Ἀσκητικὰ (Ὅροι κατ' ἐπιτομήν).
»	10ος	Δογματικὰ ἔργα.

Β΄ ΑΠΑΝΤΑ Μ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Τόμος	1ος	Ἀπολογητικὰ (Κατὰ εἰδώλων, Περὶ ἐνανθρωπήσεως).
»	2ος	Δογματικὰ Α΄ (Λόγοι κατὰ Ἀρειανῶν Α-Β).
»	3ος	Δογματικὰ Β΄ (Λόγοι κατὰ Ἀρειανῶν Γ-Δ).
»	4ος	Δογματικὰ Γ΄.
»	5ος	Ἑρμηνευτικὰ Α΄.
»	6ος	Ἑρμηνευτικὰ Β΄ (Ἐξήγησις στοὺς Ψαλμούς).
»	7ος	Ἑρμηνευτικὰ Γ΄ (Ἐξήγησις στοὺς Ψαλμούς).
»	8ος	Ἱστορικοδογματικὰ Α΄.
»	9ος	Ἱστορικοδογματικὰ Β΄, ἐπανεκδίδεται.
»	10ος	Ἱστορικοδογματικὰ Γ΄ ».
»	11ος	Ἀσκητικά.
»	12ος	Διάφορα ἀμφιβαλλόμενα ἔργα.

Γ' ΑΠΑΝΤΑ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ

Τόμος 1ος Προσωπικὲς Σχέσεις καὶ Ἐκκλ/κὴ Διακονία Α'.
» 2ος Προσωπικὲς Σχέσεις καὶ Ἐκκλ/κὴ Διακονία Β'.
» 3ος Ἀπολογητικὰ ἔργα.
» 4ος Δογματικὰ ἔργα.
» 5ος Ὁμιλίες.
» 6ος Ἐγκωμιαστικοὶ καὶ Ἐπιτάφιοι Λόγοι.
» 7ος Ἐπιστολὲς (ὑπὸ ἔκδοση).
» 8ος Ὁ Χριστὸς Πάσχων, καὶ Ἔπη δογματικά.
» 9ος Ἔπη Ἠθικά.
» 10ος Ἔπη Ἱστορικά Α'.
» 11ος Ἔπη εἰς Ἑτέρους. Ἐπιγράμματα.

Δ' ΕΥΣΕΒΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ

Τόμος 1ος Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Βιβλία Α'-Γ').
» 2ος Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Βιβλία Δ'-ΣΤ').
» 3ος Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Βιβλία Ζ'-Ι').
» 4ος Στὸ Μ. Κων/νο Τρακονταετηρικός, Στὸ Βίο Μ. Κων/νου, Λόγος Μ. Κων/νου στὸ Σύλλογο τῶν ἁγίων.

Ε' ΑΠΑΝΤΑ ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ.

Τόμος 1ος Δογματικὰ Α' (Ἔκδοσις ἀκριβὴς τῆς Ὀρθοδόξου πίστεως)

ΣΤ' ΑΠΑΝΤΑ ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

Τόμος 1ος Διάλογος Παλλαδίου - Περὶ τῆς ἀσαφείας τῶν προφητειῶν - Σύνοψις Παλαιᾶς Διαθήκης.
» 2ος Ὁμιλίες στὴ Γένεσι (Α'-ΚΓ').
» 3ος Ὁμιλίες στὴ Γένεσι (ΚΔ'-ΜΑ').
» 4ος Ὁμιλίες στὴ Γένεσι (ΜΒ'-ΞΔ').
» 5ος Ὁμιλίες στὴ Γένεσι (Γ'-ΙΒ'), στούς Ψαλμούς (ΜΑ'-ΜΓ').
» 6ος Ὁμιλίες στοὺς Ψαλμοὺς (ΜΔ'-ΡΚΓ').
» 7ος Ὁμιλίες στοὺς Ψαλμοὺς (ΡΚΔ'-ΡΝ') καὶ Ὁμιλίες στὸν Δαυὶδ καὶ τὸν Σαούλ.
» 8ος Ὁμιλίες στὴ Γένεσι Α'-Θ', Ὑπόμνημα στὸν Ἠσαΐα καὶ Ὑπόμνημα στὸν Δανιὴλ (Κεφ. Ι'-ΙΓ').

» 9ος Ὑπόμνημα στὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιο (Ὁμιλ. Α΄–Κ΄).
» 10ος Ὑπόμνημα στὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιο (Ὁμιλ. ΚΑ΄–ΜΗ΄).
» 11ος Ὑπόμνημα στὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιο (Ὁμιλ. ΜΘ΄–ΟΕ΄).
» 12ος α) Ὑπόμνημα στὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγ. (Ὁμιλ. ΟΣΤ΄–ϞΑ΄).
β) Ὑπόμνημα στὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγ. (Ὁμιλ. Α΄–ΙΘ΄).
» 13ος Ὑπόμνημα στὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιο (Ὁμιλ. Κ΄–ΝΔ΄).
» 14ος Ὑπόμνημα στὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιο (Ὁμιλ. ΝΕ΄–ΠΗ΄).
» 15ος Ὑπόμνημα στὶς Πράξεις (Ὁμιλ. Α΄–ΚΓ΄).
» 16α΄ Ὑπόμνημα στὶς Πράξεις (Ὁμιλ. ΚΔ΄–ΜΔ΄).
» 16β΄ Ὑπόμνημα στὶς Πράξεις (Ὁμιλ. ΜΕ΄–Ν΄), στὴν Πρὸς Ρωμαίους (Ὁμιλ. Α΄–Ι΄).
» 17ος Ὑπόμνημα στὴν Πρὸς Ρωμαίους (Ὁμιλ. ΙΑ΄–ΛΓ΄).
» 18ος Ὑπόμνημα στὴν Α΄ Πρὸς Κορινθίους (Ὁμιλ. Α΄–ΚΑ΄).
» 18α΄ Ὑπόμνημα στὴν Α΄ Πρὸς Κορινθίους (Ὁμιλ. ΚΒ΄–ΜΔ΄), καὶ Β΄ Πρὸς Κορινθίους (Ὁμιλ. Α΄–ΙΑ΄)
» 19ος Ὑπόμνημα στὴ Β΄ Πρὸς Κορινθίους (Ὁμιλ. Α΄–ΚΔ΄)
» 20ος Ὑπόμνημα στὴν Β΄ Πρὸς Κορινθίους (Ὁμιλ. ΚΕ΄–Λ΄)καί στὴν Πρὸς Ἐφεσίους (Ὁμιλ. Α΄–ΙΑ).
» 21ος Ὑπόμνημα στὴν Πρὸς Ἐφεσίους (Ὁμιλ. ΙΒ΄–ΚΔ΄) καὶ στὴν Πρὸς Φιλιππησίους (Ὁμιλ. Α΄–ΙΒ΄).
» 22ος Ὑπόμνημα στὴν Πρὸς Φιλιππησίους (Ὁμιλ. ΙΓ΄–ΙΕ΄), στὴν Πρὸς Κολοσσαεῖς καὶ στὴν Πρὸς Θεσσαλονικεῖς Α΄.
» 28ος Ποιμαντικὰ καὶ Ἀσκητικά Α΄.
» 29ος Ἀσκητικά Β΄.
» 31ος Ὁμιλ. κατηχητικὲς καὶ ἠθικὲς Β΄ - Ὁμιλ. Περιστατικές Α΄.
» 32ος Ὁμιλίες Περιστατικές Β΄.
» 33ος Ὁμιλίες Περιστατικὲς Γ΄.
» 35ος Ὁμιλίες δογματικές.
» 36ος Ὁμιλίες ἑορταστικὲς - ἐγκωμιαστικές.

Ζ΄ ΑΠΑΝΤΑ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ

Τόμος 1ος Δογματικὰ Α΄ (Πῶς τρία πρόσωπα λέγοντες - Κατὰ είμαρμένης - Διάλογος περὶ ψυχῆς καὶ ἀναστάσεως, καὶ Λόγος Κατηχητικὸς Μέγας).

Η' ΑΠΑΝΤΑ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΠΑΛΑΜΑ

Βίος Γρηγορίου Παλαμᾶ ὑπὸ Φιλοθέου Κοκκίνου.
Τόμος 1ος Λόγοι ἀποδεικτικοὶ δύο Περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος - Ἐπιστολὲς πρὸς Ἀκίνδυνον Α', Β', Γ', - Ἐπιστολὲς πρὸς Βαρλαὰμ Α', Β'.
» 2ος Ὑπὲρ τῶν ἱερῶς ἡσυχαζόντων Λόγοι Α' - Γ'.
» 3ος Πραγματεῖες δογματικὲς καὶ ὁμολογιακές.
» 4ος Ἐπιστολές.
» 9ος Ὁμιλίες Α'–Κ'.
» 10ος Ὁμιλίες ΚΑ'–ΜΒ'.

Θ' ΦΙΛΟΚΑΛΙΑ

Τόμος 1ος Ἀποφθέγματα Γερόντων.
» 7ος Μακαρίου τοῦ Αἰγυπτίου, 50 Πνευματικὲς Ὁμιλίες.
» 12ος Ἀββᾶ Ἡσαΐα, Λόγοι Ἀσκητικοὶ - ἀββᾶ Ζωσιμᾶ, Κεφάλαια ὠφέλιμα - ἀββᾶ Δωροθέου, Πραγματεῖες καὶ Ἐπιστολές.
» 14ος Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής, Μυσταγωγία – Τὰ 400 Κεφάλαια Περὶ Ἀγάπης – Λόγος Ἀσκητικὸς – Τὰ 200 Κεφάλαια Περὶ Θεολογίας.
» 19Α' Συμεὼν ὁ Νέος Θεολόγος, Βίος Συμεὼν ὑπὸ Νικήτα Στηθάτου, Κεφάλαια - Εὐχαριστίες - Διάλογος μετὰ Σχολαστικοῦ.
» 22ος Νικολάου Καβάσιλα, Ἑρμηνεία στὴ Θεία Λειτουργία - Περὶ τῆς ἐν Χριστῷ Ζωῆς.

Ι' ΤΑ ΜΑΡΤΥΡΙΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ

ΙΑ' ΑΠΟΛΟΓΗΤΑΙ

Τόμος 1ος Ἰουστῖνος, Ἀπολογίες Α' καὶ Β' – Λόγος Περὶ Ἀναστάσεως – Διάλογος Πρὸς Τρύφωνα.